IAN KERSHAW

ÇÖKÜŞ

ALMANYA, 1944-45

ÇEVİRİ: SELÇUK UYGUR

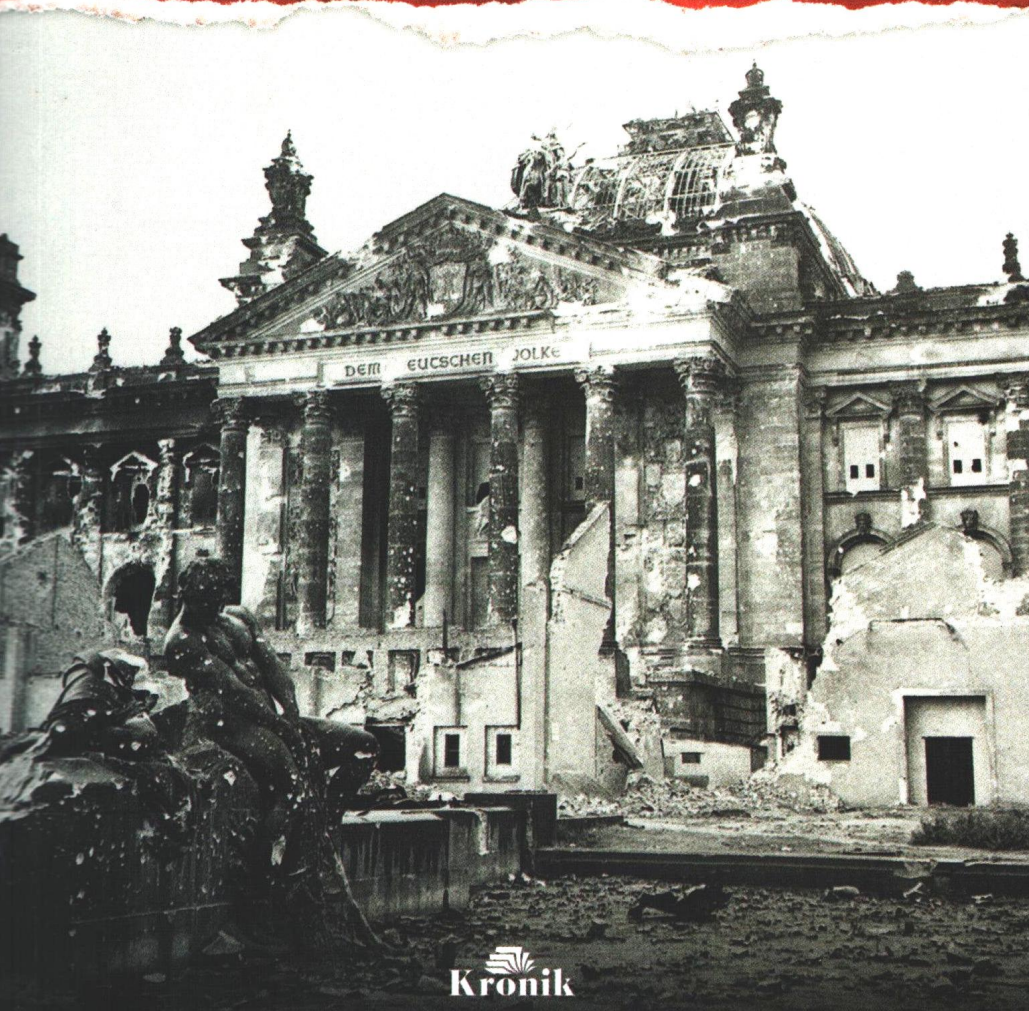

Kronik

ÇÖKÜŞ
Almanya, 1944-45

—

IAN KERSHAW

KRONİK KİTAP: 248
İkinci Dünya Savaşı Tarihi Dizisi: 10

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

ÇEVİRİ
Selçuk Uygur

EDİTÖR
Can Uyar

DÜZELTİ
Nazlı Doruk Güleç

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Kasım 2021, İstanbul

ISBN
978-625-7631-55-6

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

IAN KERSHAW

ÇÖKÜŞ

ALMANYA, 1944-45

ÇEVİRİ: SELÇUK UYGUR

Kronik

IAN KERSHAW

1943 yılında Lancashire, İngiltere'de doğdu. Liverpool Üniversitesi'nde tarih lisansını, Merton College, Oxford'da felsefe doktorasını tamamladı. Manchester Üniversitesi'nde Orta Çağ dersleri verdi. Orta Çağ dönemi Alman köylü sınıfına ilişkin araştırmalarını derinleştirmek için Almanca öğrenmeye başladı. Zaman içinde başta Hitler dönemi olmak üzere 20. yüzyıl Almanyası'nın toplumsal tarihine gittikçe artan bir ilgi gösterdi. 1975 yılında, dünyanın önde gelen Nazi Almanyası tarihçilerinden Martin Broszat'ın "Bavyera Projesi"ne katıldı. "Esin kaynağı bir akıl hocası" olarak tanımladığı Broszat'ın izinden gidip, Nazi Almanyası'nı incelerken Hitler'in şahsına temelli bir yaklaşımdan ziyade Nazi devletinin idari yapısı ve dönemin toplumsal koşullarına odaklı bir yaklaşım sergilediği pek çok eser yazdı. Alman tarihine katkılarından ötürü 1994 yılında Federal Liyakat Nişanı'yla taltif edilen Kershaw, 2002 yılında "Sir" unvanı aldı. 2004 yılında Historical Association'ın Norton Medicott Madalyası'yla ödüllendirildi. Avrupa'nın muhtelif üniversitelerinde verdiği derslerin ardından 1989 yılında Sheffield Üniversitesi'nde modern tarih profesörü olarak çalışmaya başlayıp, 2008 yılındaki emekliliğine dek buradaki görevini sürdürdü. *The Nazis: A Warning from History*, *War of the Century* ve *Auschwitz* gibi üç BBC belgeseline danışmanlık yapan Kershaw'ın son yıllarda yayımlanan eserlerinden bazıları: *Hitler 1889–1936: Hubris* ve *Hitler 1936–1945: Nemesis* (Wolfson Tarih Ödülü, Bruno Kreisky Yılın Politik Kitabı Ödülü ve British Academy Kitap Ödülü); *Making Friends with Hitler: Lord Londonderry and Britain's Road to War* (Elizabeth Longford Tarihi Biyografi Ödülü – 2005) ve *Fateful Choices: Ten Decisions that Changed the World, 1940–41.*

SELÇUK UYGUR

1989 yılında İstanbul'da doğdu. 2010 yılında Yeditepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Yıldız Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü ve Università degli Studi di Firenze - Scuola di Scienze Politiche'de yüksek lisans eğitimi gördü. *Sabitfikir* ve *Kitap-lık* gibi dergilerde edebiyat eleştirileri ve makaleler yazdı. Bir süre boyunca çeşitli yayınevlerinde editörlük yapmasının ardından 20. yüzyıl siyasi ve askeri tarihi alanında çeviri ve çalışmalara yoğunlaştı. Türkçeye kazandırdığı diğer eserler: *Savaş Günlükleri*, Galeazzo Ciano (Kronik, 2017); *Kuşçubaşı Eşref*, Benjamin C. Fortna (Timaş, 2017); *Vatan ve Führer İçin*, Erwin Bartmann (Kronik, 2018); *Kardeşler Takımı*, Stephen E. Ambrose (Kronik, 2018), *Hitler'in Generalleri Konuşuyor*, B. H. Liddell Hart (Kronik, 2019). Telif eserleri: *Operasyon: Mussolini* (Kronik, 2020).

İçindekiler

Görsel Listesi		6
Harita Listesi		8
Teşekkür		9
Ön Söz		13
Çevirmenin Notu		21
Önemli Kişiler		23
Giriş	Alevler İçinde Hezimet	31
1.	Rejimde Deprem	49
2.	Batıda Çöküş	97
3.	Dehşetin Tadımı	147
4.	Yeşeren ve Suya Düşen Umutlar	193
5.	Doğuda Felaket	243
6.	Terör Eve Geliyor	295
7.	Dağılan Temeller	351
8.	İç Patlama	413
9.	Tasfiye	487
Sonuç	Öz-Yıkımın Anatomisi	537
Yararlanılan Arşivler		555
Yararlanılan Çalışmalar		557
Dizin		581

Görsel Listesi

1. Martin Bormann, 1942 civarı (fotoğraf: akg-images)
2. Heinrich Himmler, 1943 civarı (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
3. Joseph Goebbels, 1942 (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
4. Albert Speer, 1942 (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
5. Falaise yakınlarında esir düşen Alman askerleri – Eylül 1944 (fotoğraf: Topfoto)
6. Aachen'ı tahliye eden Alman siviller – Ekim 1944 (fotoğraf: Betmann/ Corbis)
7. Wilhelm Keitel (tarih bilinmiyor) (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
8. Alfred Jodl – 1944 (fotoğraf: Ullsteinbild/Topfoto)
9. Heinz Guderian – 1944 (fotoğraf: Ullsteinbild/Topfoto)
10. Karl Dönitz, 1943 civarı (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
11. Tilsit dolaylarında siper kazımı – Eylül 1944 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK)
12. Erich Koch Doğu Prusya'da teftişteyken – Ağustos 1944 (fotoğraf: akg-images)
13. Nemmersdorf'taki cesetleri inceleyen Alman askerleri – Ekim 1944 (fotoğraf: akg-images)
14. Ardenler Taaruzu, Aralık 1944 (fotoğraf: Heinz Rutkowski (Scherl)/ Bundesarchiv, Koblenz)
15. Walter Model, 1941 (fotoğraf: akg-images/Ullsteinbild)
16. Georg-Hans Reinhardt, 1939 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK)
17. Ferdinand Schörner, 1942 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK)
18. Gotthard Heinrici, 1943 (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)

19. Doğu Cephesi'ndeki *Volkssturm* milisleri – Ekim 1944 (fotoğraf: Ullsteinbild/Topfoto)
20. Goebbels'in önünde geçit yapan *Volkssturm* milisleri – Kasım 1944 (fotoğraf: Bundesarchiv, Koblenz)
21. Arthur Greiser, 1939 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK)
22. Josef Grohé, 1944 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK)
23. Karl Hanke, 1942 civarı (fotoğraf: Ullsteinbild/Topfoto)
24. Karl Holz (tarih bilinmiyor) (fotoğraf: Bundesarchiv, Koblenz)
25. Vistül Lagünü'nü (Frisches Haff) geçen mülteciler – Şubat 1945 (fotoğraf: Vinzenz Engel/Scala, Florence/BPK)
26. Terk edilmiş bir yük arabası – Doğu Prusya, Ocak 1945 (fotoğraf: Mary Evans/Süddeutscher Verlag)
27. Seyyar askeri mahkeme – konum bilinmiyor, muhtemelen 1944/5 (fotoğraf: Ullsteinbild/Topfoto)
28. Asılarak idam edilmiş bir Alman subayı – Viyana, Nisan 1945) fotoğraf: akg-images/Interfoto/AWKZ)
29. Pillau'dan kalkan tıklım-tıklım bir tekneyle Baltık Denizi'ni geçen mülteciler – Mart 1945 (fotoğraf: akg-images)
30. Dresden, Şubat 1945 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK/Walter Hahn)
31. Nürnberg, Mart 1945 (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
32. Panzerfaustlarla teçhiz, bisikletlerle cepheye giden Alman gençleri – Şubat 1945 (fotoğraf: Scala, Florence/BPK)
33. Berlin, Nisan 1944 (fotoğraf: Deutsches Historisches Museum, Berlin (Inv.-Nr.: F 66/911))
34. Buchenwald toplama kampının kurtarılmasının hemen ardından ABD ordusu tarafından çekilen fotoğraflardan biri – Weimar, Nisan 1945.
35. Ölüm yürüyüşündeki Dachau tutsakları – Nisan 1945 (fotoğraf: özel koleksiyon, KZ Gedenkstätte Dachau'nun teveccühüyle)
36. Kızıl Ordu'ya teslim olan Almanlar – Königsberg, Nisan 1945 (fotoğraf: Deutsches Historisches Museum, Berlin (Inv.-Nr.: F 61/1661))
37. Beyaz bayrak gösteren evler – Worms, Mart 1945 (fotoğraf: Scala, Florence/ BPK)
38. Heinrich von Vietinghoff, 1944 (fotoğraf Scala, Florence/BPK)
39. Karl Wolff, 1942 (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)
40. Keitel nihai Alman teslim belgesini imzalarken – 8 Mayıs 1945 (fotoğraf: Bundesarchiv, Koblenz)
41. Freiburg Katedrali'nin çan kulesindeki bir melek, 1946 (fotoğraf: Scala, Florence/Walter Frentz Koleksiyonu)

Harita Listesi

1.	Avrupa'daki cepheler, Temmuz 1944	53
2.	Haziran-Eylül 1944 zarfında Müttefik ilerleyişi	101
3.	Haziran-Ağustos 1944 zarfında Sovyet ilerleyişi	155
4.	Doğu Prusya	169
5.	Ardenler Taarruzu	232
6.	Kızıl Ordu'nun Ocak 1945 taarruzu	253
7.	Hitler Almanyası'nın Çöküşü, Mart 1945	354-355
8.	Dönitz Almanyası, 1 Mayıs 1945	420
9.	Nihai teslim sırasında Avrupa	510

Teşekkür

Bir kitabı tamamlamanın en güzel yanlarından biri, oluşumuna çeşitli yollarla katkı sağlayanlara teşekkür etmektir.

En başta, keşif mahiyetindeki ön-araştırmaya girişmeme yardımcı olan burs için *British Academy*'ye teşekkür ederim. Ayrıca, çalışmış olduğum muhtelif evrak depolarının evrak memurları ve personeline müteşekkirim: Bundesarchiv – Berlin/Lichterfelde; Bundesarchiv/Militärarchiv – Freiburg; Bibliothek für Zeitgeschichte – Stuttgart; Bayerisches Hauptstaatsarchiv ve Staatsarchiv – Münih; Staatsarchiv Augsburg; International Tracing Service – Bad Arolsen, National Archives – Londra; Imperial War Museum – Duxford ve Liddell Hart Centre for Military Archives – King's College, Londra. Stuttgart'ta bulunan, Württembergische Landesbibliothek bünyesindeki Bibliothek für Zeitgeschichte'de yaptığım çalışmalar sırasında yardım ve önerilerini esirgemeyen kütüphane müdürü ve yakın dostum Profesör Gerhard Hirschfeld ile kütüphanenin arşiv koleksiyonlarından sorumlu Dr. Irina Renz'e ziyadesiyle minnettarım. Dr. Susanne Urban, Bad Arolsen'deki International Tracing Service'te yer alan ve ölüm yürüyüşlerine ilişkin (araştırmacılara henüz açılmış) kapsamlı kaynaklar arasında yolumu bulmam adına fevkalade yardımcı oldu ki, bu vesileyle ITS müdürü M. Jean-Luc Blondel'e de ayrıca teşekkür etmek isterim. Duxford'da, Alman belgelerinin değerli içeriğinden faydalanırken, Dr. Stephen Walton'un uzman desteğinden bir hayli istifade ettim. Kitap için gerekli araştırmaların başı ve sonunu Münih'teki, yıllar boyunca içtenlikle misafir edilme şansına sahip olduğum eşsiz Institut für Zeitgeschichte'de getirdim. Bu vesileyle enstitü müdürü Profesör

Horst Möller ve çalışma arkadaşlarına, özellikle de ardı arkası kesilmeyen isteklerimle daima sonsuz bir nezaket ve cana yakınlıkla ilgilenen kütüphane ve arşiv personeline en içten şükranlarımı sunarım. Bad Arolsen'deki belgelere beni ilk yönlendiren, yıllardan bu yana ayrıntılı ve verimli bir yazışma süreci paylaştığım çok saygın meslektaş ve dostum Profesör Otto Dov Kulka'ydı (Kudüs). Bunun ötesinde, çalışmama gösterdiği ilgi ve değerli tavsiyeleri için kendisine her zamanki gibi fevkalade minnettarım. İyi bir dost ve nefis bir belgesel yapımcısı olan Laurence Rees, birlikte çalışmış olduğumuz bir belgeselin, Londra'daki BBC Arşivleri'nde muhafaza edilen konuyla alakalı röportaj transkriptlerini erişimime açma nezaketi gösterdi ve harikulade tavsiyeler verdi. Kendisi, fevkalade teşvik ediciliği ve samimi yardımseverliğiyle her zamanki gibi ufuk açıcı bir arkadaşlık etti.

Çok sayıda başka dost ve meslektaş da, kimi zaman ne kadar faydalı olduklarının farkında olmaksızın, yardımcı oldu. Bunlar arasından, ölüm yürüyüşleriyle alakadar bazı sorularımı yanıtladığı ve nezaket gösterip ilgili materyali bana yolladığı için Profesör Daniel Blatman'a (Kudüs) teşekkür borçluyum. Freiburg'daki Bundesarchiv/Militärarchiv'den Dr. Andreas Kunz, bu çalışma münasebetiyle orayı ilk ziyaretimde, ilgili materyallere ilişkin kıymetli ipuçları verdi. Freiburg Üniversitesi'nden Dr. Heinrich Schwendemann, güneybatı Almanya'nın 1945'te Fransızlarca işgaliyle ilintili ve erişmemin kolay olmadığı diğer alakalı materyalleri bana göndermek için büyük çaba gösterdi. Bana belge, makale ve diğer materyalleri temin eden, sorularıma yanıt veren yahut neye yeltendiğime dair daha açık düşünmeme yol açan diğer meslektaşlarım şunlardır: Profesör John Breuilly, Dr. Michael Buddrus, Mr. George Burton, Dr. Simone Erpel, Dr. Wolfgang Holl, Dr. Holger Impekoven, Profesör Tim Kirk, Dr. Michael Kloft, Dr. Alexander Korb, Mr. Michael D. Miller, Profesör Bob Moore (Hollanda'yla alakalı, kendisinin uzmanlık alanı olan spesifik bir hususa ilişkin bir balya belgeyi bana göndermek uğruna müthiş bir zahmete girdi), Profesör Jonathan Steinberg, Dr. Klaus Wiegrefe ve Dr. Benjamin Ziemann. Her birine samimi şükranlarımı sunma ve yer vermeyi sehven es geçtiğim herkesten özür dileme fırsatı için müteşekkirim.

Projenin kapılarını el yordamıyla aralarken, eski Alman dostlarım Profesör Hans Mommsen (Feldafing), Professor Norbert Frei (Jena),

Dr. Hermann Graml ve Dr. Elke Fröhlich'le (Münih) yaptığım ayrıntılı görüş alışverişlerinden fevkalade istifade ettim. Düşüncelerimi şekillendirmekte her birinin büyük yardımı oldu. Hepsine ziyadesiyle teşekkür borçluyum.

İki dost ve akademisyene bilhassa teşekkür etmek isterim. Bundesarchiv/Militärarchiv Freiburg'daki, iyi bir tarihçi ve saygın bir Wehrmacht uzmanı olan Dr. Jürgen Förster sayısız sorumu yanıtladı. Kendisi beni en mühim kayıtlara yönlendirdi ve en önemlisi, tamamlanmış metni okudu ve yorumladı. Bugünlerde, savaş dönemindeki Alman toplumunun önemli bir incelemesi olacak eseri üzerinde çalışan, Magdalen College – Oxford'dan Dr. Nick Stargardt, keskin gözlemleriyle çalışmaya başından sonuna değin katkı sundu. Kendisi ayrıca metnin tamamını okuma zahmetine katlandı ve sayısız kıymetli tavsiyede bulundu. İkisine de ziyadesiyle minnettarım. Elbette, artakalan herhangi bir hatanın benim sorumluluğum olduğunu eklemek gerek.

Metin üzerindeki kıymetli önerileri için Penguin editörleri Simon Winder (Londra) ve Laura Stickney'e (New York) mühim bir şükran borcum mevcut. Andrew Wylie geçmişte olduğu gibi yine fevkalade destekleyici bir yayımcı temsilcisi oldu. Ayrıca Penguin Books'taki, bu kitabın oluşumuna katkı sağlayan herkese, nefis editörlüğü için Elizabeth Stratford'a ve fotoğraf araştırması için Cecilia Mackay'e teşekkür etmek isterim.

Son olarak, kişisel şükran borçlarım mevcut. Çalışmama uzun yıllardan beri yoğun ilgi gösteren Traude ve Uli Spät, Münih'teki konaklamalarım sırasında – geçmişte birçok kez olduğu gibi – yine olağanüstü misafirperverdi. Nicedir sekreterim olan Beverly Eaton, Sheffield Üniversitesi'nden ayrılmış olduğum hâlde o muhteşem desteğini projenin tamamı boyunca eksik etmedi. Kaynakçanın derlenmesi gibi zahmetli bir işi böylesine etkin bir şekilde üstlendiği için kendisine bilhassa minnettarım. Son olarak, inşa ettiğim her şeyin temelinde ailem var. Betty, Davis, Katie, Joe, Ella, Stephen, Becky, Sophie, Olivia ve şecerenin harikulade son ilavesi Henry'ye teşekkür ve sevgilerimle.

Ian Kershaw
Manchester, Kasım 2010

Ön Söz

1945 başlarında korkunç bir yenilginin ufukta baş göstermesiyle, Almanların kimi zaman "dehşetli bir sonu, sonsuz bir dehşete" tercih edeceklerini söyledikleri duyuldu. Tarihte eşi görülmemiş biçim ve boyutlarda tecrübe ettikleri şey, şüphesiz "dehşetli bir son" oldu. Son, beraberinde müthiş bir yıkım ve insan kaybı getirdi. Şayet Almanya Müttefik koşullarına baş eğmeye hazır olsaydı, bunun büyük bir kısmından kaçınılabilirdi. Dolayısıyla, 1945 Mayıs'ından önce teslimiyeti göz önüne almamak Almanya ve Nazi rejimi için sadece yıkıcı değil, aynı zamanda öz-yıkıcı oldu.

Harpte mağlup olan ülkeler neredeyse daima bir noktada masaya oturmanın yollarını arar. Sonuna, yani topyekûn yıkım ve düşman işgaline değin savaşı sürdürmek son derece nadir bir vakadır. Mamafih Almanların 1945 yılında yaptıkları buydu. Neden? Buna basit bir yanıt vermek caziptir: Liderleri Adolf Hitler'in teslim fikrini dikkate almayı reddedişinden ötürü savaşa devam etmek dışında bir seçenekleri olmamıştır. Fakat bu, ortaya başka sualler çıkarır. Almanlar, Hitler'in intihar mahiyetindeki emirlerine uymayı niçin sürdürdü? Savaşın kaybedildiği ve ülkede taş üstünde taş kalmayacağı bir çift gözü olan herkes için artık aşikârken ona Almanya'nın kaderini tayin etme imkânını hangi yönetim mekanizmaları verdi? Ülkeyi yıkıma götürdüğünü bilmelerine rağmen, Almanlar Hitler'i sonuna dek desteklemeye ne derece hazırdı? Onu gerçekten isteyerek mi destekliyorlardı? Yoksa sadece korkutuldukları için mi bunu yapıyorlardı? Silahlı kuvvetler çarpışmayı ve hükûmet aygıtı işlemeyi sonuna dek neden ve nasıl sürdürdü? Alman asker ve sivillerinin harbin son safhasında nasıl alternatifleri vardı? Basit bir cevaba davetiye çıkaran basit bir sual gibi görünen şeyden, çok geçmeksizin bu ve diğer sorular meydana çıkar. Bu sorular ancak, 1944-45

yıllarında facia Almanya'yı amansızca sarmaladığı vakit ülkeye hâkim olan yönetim yapıları ve zihniyetlerin tetkikiyle yanıtlanabilir. Bu kitabın yapmaya çalıştığı da budur.

Böyle bir kitabı yazmayı bana ilk düşündüren, – hayrettir ki – kafamdaki şeyi yapmaya çalışmış başka bir kitabın aklıma gelmeyişiydi. Savaşın sonuna dair, farklı bakış açılarıyla kaleme alınmış ve nitelik yönünden bir hayli değişiklik gösteren elbette kütüphanelerce kitap mevcut. Nazi liderleri ve Bölge Valilerini (*Gauleiter*) konu alan önemli çalışmalar var.[1] Önde gelen komutanların birçoğunun da biyografileri mevcut.[2] Üçüncü Reich'ın son haftalarında vuku bulan ve sadece cephede değil, bazen Almanya'nın neredeyse her bir kasaba ve köyünde yaşanmış gibi görünen hadiselere ilişkin binlerce anlatı var. Birçok yerel çalışma, Müttefik ve Sovyetlerin müthiş askeri güçlerince çevrelenen beldelerin akıbetine ilişkin ayrıntılı ve sıklıkla korkunç birer tasvir sunar.[3] Yurdu, cepheyi, Müttefik bombalarınca vurulan şehirleri yahut kaçış ve evsizliğin çilelerini konu alan anılar son derece boldur. Bazı Wehrmacht birliklerine yahut büyük muharebelere ilişkin detaylı ve hususi askeri tarih çalışmalarına yahut hatıralara da sıklıkla rastlanırken, Berlin Muharebesi de gayet tabii çok sayıda çalışmanın odağı oldu.[4] 1980'lerde yayımlanan Alman Demokratik Cumhuriyeti – İkinci Dünya Savaşı Resmi Tarihi'nin altıncı cildi, ideolojik eğilimlerinin aşikârlığına rağmen, tetkiki yalnızca cepheyle sınırlı kalmayan kapsamlı bir askeri tarih sunma çabası açısından kıymetlidir.[5] Ve

1 Örneğin bkz., Ralf Meindl, *Ostpreußens Gauleiter: Erich Koch – eine politische Biographie*, Osnabrück, 2007.

2 Dönitz'in nicedir gereksinim duyulan iyi, eleştirel bir biyografisi ancak bu eserin tamamlanmasının ardından piyasaya çıktı: Dieter Hartwig, *Großadmiral Karl Dönitz: Legende und Wirklichkeit*, Paderborn, 2010.

3 Bu konuda çeşitli hususlarda örnek gösterilebilecek iki çalışma için bkz., Herfried Münkler, *Machtzerfall: Die letzten Tage des Dritten Reiches dargestellt am Beispiel der hessischen Kreisstadt Friedberg*, Berlin, 1985 ve Stephen G. Fritz, *Endkampf: Soldiers, Civilians, and the Death of the Third Reich*, Lexington, Ky., 2004.

4 Bunlardan hiçbiri, Antony Beevor'un Kızıl Ordu'nun Reich başkentine taarruzunu hikâye usulüyle nefis bir şekilde resmettiği çalışmanın önüne geçemez; *Berlin: The Downfall 1945*, London, 2007 baskısı.

5 *Deutschland im Zweiten Weltkrieg*, c. 6: *Die Zerschlagung des Hitlerfaschismus und die Befreiung des deutschen Volkes (Juni 1944 bis zum 8. Mai 1945)*, Berlin, 1985. Wolfgang Bleyer'in desteğiyle, Wolfgang Schumann ve Olaf Groehler nezaretindeki bir yazar topluluğu tarafından kaleme alınmıştır.

Federal Almanya'nın daha yakın tarihli kendi seçkin resmi askeri tarih dizisinin son ciltleri, Wehrmacht'a ilişkin fevkalade detaylı ve bir harekât tarihi olmanın sıklıkla ötesine geçen çalışmalar sunar.[6] Buna rağmen, bunlar ve diğer kaliteli askeri tarih[7] çalışmaları, üstesinden gelmek istediğim soruları yanıtlamak için elzem olduğunu düşündüğüm şeylerin – önemsiz değilse de – sadece bazı yönlerine temas ediyor.

İlk amacım, soruna Nazi Almanyası'nın çöküş dönemindeki idari yapıları inceleyerek yaklaşmaktı. Hitler Almanyası'nı yapısal açıdan ele alan başlıca tarih çalışmaları bana, 1944 sonundaki döneme ulaştıkları safhada nefeslerini büyük ölçüde tüketmiş ve rejimin son aylarını oldukça yüzeysel bir şekilde ele almış göründü.[8] Bu durum Nazi Partisi ve ona bağlı kurumlara ilişkin çalışmalar için de geçerli.[9] Lâkin yapısal bir analizin tek başına yeterli gelmeyeceği ve incelememin, rejimin faaliyetini sürdürmesine farklı ölçülerde zemin teşkil eden zihniyetleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği hızla aşikâr oldu. Hitler rejiminin son aylarındaki zihniyetlere ilişkin ayrıntılı bir çalışma henüz mevcut değildir.[10] Dolayısıyla, bunların yeniden inşasında işe parçalardan başlamak gerekir.

---

6 Militärgeschichtliches Forschungsamt, c. 7–10, München, 2004–8 için muhtelif yazarlarca yayıma hazırlanan *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*.

7 Söz konusu pek çok çalışma arasından, kısa süre önce yayımlanan ikisi öne çıkarılabilir: Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007; ve John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009.

8 Bu, Dieter Rebentisch'in (*Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989) ve Eleanor Hancock'un (*National Socialist Leadership and Total War 1941–45*, New York, 1991) fevkalade eserleri için geçerlidir. Martin Broszat'ın klasik yapıtı *Der Staat Hitlers*, München, 1969, Hitler Almanyası'nın sonundan ziyade başını irdeler.

9 Örneğin, Dietrich Orlow'un 538 sayfalık kapsamlı çalışmasında (*The History of the Nazi Party*, c. 2: *1933–1945*, Newton Abbot, 1973) Stauffenberg'in suikast girişiminden sonraki sürece yaklaşık 20, 1945 yılının Ocak ve Mayıs ayları arasındaki sürece ise yaklaşık 8 sayfa ayrılırken, iki Doğu Alman tarihçisi tarafından kaleme alınmış (*Geschichte der NSDAP 1920–1945*, Köln, 1981) yapıtta ise 429 sayfanın bir düzineden daha azı elinizdeki eserde incelenen dönemi konu alır.

10 Almanya'nın savaş dönemindeki toplumsal tarihine ilişkin Marlis Steinert'in müthiş eserinin (*Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Viyana, 1970) ötesine geçebilen bir çalışma henüz ortaya çıkmamıştır. Lâkin ekseriyetle moral durumu ele alan – ve oldukça bilgilendirici – iç raporlarla sınırlı olan bu çalışma temelde

Hem yöneten hem de yönetilenlerin, hem Nazi liderleri hem de sivil nüfusun alt kademelerindeki bireylerin ve hem Doğu hem de Batı Cephesi'ndeki general ve sıradan askerlerin düşünce yapılarını göz önüne almaya çalıştım. Söz konusu genişçe bir tuval olduğu için boyayı iri bir fırçayla yapmam gerekir. Gayet tabii, bu geniş tutum yelpazesine ışık tutmak için sadece seçmece örnekler sunabilirim. Zira Hitler Almanyası'nın son aylarındaki zihniyetleri genellemeye çalışırken karşılaşılan başlıca sorunlardan biri de, Nazi rejiminin – son haftalarda gittikçe artan bir hızla – küçüldüğü kadar dağılıyor da olmasıdır. Almanya büyük bir ülkeydi ve harbin yol açtığı müthiş baskılardan sınırları içerisindeki bölgelerin tamamı etkileniyor olsa da, bu etkiler her zaman aynı anda yahut aynı şekillerde gerçekleşmiyordu. Ülkenin farklı kesimlerindeki sivil nüfus ile harbin muhtelif cephelerindeki askerlerin tecrübeleri değişiklik gösteriyordu. Yüzeysel genellemelere başvurmaktansa farklı zihniyetlere ayna tutmaya çalıştım.

Elinizdeki eser büyük ölçüde "Alman halkının çoğunluğu" diyebileceğimiz şeyle alakalıdır. Lâkin tecrübeleri basit bir genellemeye indirgenemeyecek olan başkaları da vardı. Bunlar, anaakım Alman toplumuna ait olmadıkları ve olamayacakları için, deneyimleri de Almanların çoğundan farklıydı. Nazilerin pençesinde korkunç bir eziyet gören parya grupların kaderi; Hitler rejiminin o kaçınılmaz çöküşün ve yaklaşan felaketin ortasında faaliyetini sürdürmesi hikâyesinin bir diğer önemli kısmını teşkil eder. Zira Almanların çoğu için bile müthiş tatsız olan o kanlı son aylar Nazilerin (muhatabı oldukları vahşi eylemlere rejim çökerken her zamankinden daha da fazla maruz kalacak) ırki ve siyasi düşmanları için ise tahayyülü güç bir dehşet getirdi. Nazi rejimi, her bakımdan sendelediği ve güçten düştüğü sırada dahi dehşet saçmaya, öldürmeye ve yok etmeye son ana kadar muvaffak oldu.

Nazi rejiminin son aylarının tarihi, bir parçalanma tarihidir. Ortaya attığım soruları yanıtlamaya çalışırken karşılaştığım temel ve ürkütücü metot sorunu, Hitler Almanyası'nın çöküşünün muhtelif yönlerini tek bir çalışmada harmanlamaya çalışmak oldu. Bunun mânâsı, bütünleştirilmiş bir parçalanma tarihi yazmaya çalışmaktır.

---

askeriyeyle değil, sivil toplumla ilgilenir. Savaş sırasındaki Alman toplumuna ilişkin ziyadesiyle ümit verici yeni bir çalışma Magdalen-College, Oxford'daki Nicholas Stargardt tarafından hazırlanmaktadır.

Bana göre, bunu denemenin yegâne ikna edici yolu, rejimin son aylarını kapsayan – her bölüm içinde tematik şekilde yapılandırılmış – hikâye tarzında bir yaklaşımdan geçiyordu. Başlamak için mantıklı bir nokta, batıda Normandiya'daki başarılı Müttefik çıkarmalarının tahkim edilmesi ve doğuda Kızıl Ordu'nun yıkıcı yarmasıyla Almanya'nın askeri olarak dört bir yandan sarıldığı 1944 Haziran'ı olurdu. Lâkin Nazi rejimi için önemli bir *iç* duraklama teşkil ettiğinden, başlamak için 1944 Temmuz'undaki Hitler'e suikast girişiminin hemen sonrasını tercih ettim. Müteakip bölümlerde ise Wehrmacht'ın Eylül ayında vuku bulan Batı Cephesi'ndeki çöküşüne, Kızıl Ordu'nun hemen ertesi ay Alman topraklarına icra ettiği ilk hücuma, umutların yeşerdiği ve ardından derhâl suya düştüğü Aralık ayındaki Ardenler Taarruzu'na, Ocak ayında Sovyetlerin eline geçen doğu vilayetlerindeki felakete, yurttaki terörün Şubat ayındaki şiddetli artışına, rejimin Mart ayındaki çatırdayışına, Alman vatandaşlarına ve özellikle de rejimin düşmanı addedilenlere yönelik kontrolsüz şiddetin eşlik ettiği Nisan ayındaki o son ve umutsuz tutunma çabalarına ve Dönitz rejiminin, doğudaki askerler batıya geçirilene kadar çarpışmaya devam etme çabalarına Almanların verdikleri tepkileri ele aldım. Kitap, 8 Mayıs 1945'te Almanya'nın teslim olması ve ardından Dönitz hükümeti üyelerinin tutuklanmasıyla sona eriyor.

Yıkıcı bir askeri yenilgi sonucunda onulmaz bir parçalanma sürecine giren Nazi rejiminin can çekişme evresindeki dinamiklerin – ve de dramın – yalnızca hikâye tarzında bir anlatımla aktarılabileceğini düşündüm. Kaçınılmazı bertaraf etmeye yönelik çaresiz lâkin aylar boyunca kısmen etkili çabalara, sistemin faaliyetini sürdürmesini sağlayan doğaçlama tedbirlere ve eldeki son kuvvetlerin seferberliğine, nihayetinde zıvanadan çıkmak üzere gittikçe şiddetlenen vahşiliğe ve Nazi eylemlerinin öz-yıkıcı infilakına tanıklık etmenin de sadece bu yolla mümkün olduğuna kanaat getirdim. Hikâyedeki bazı önemli unsurlar birden fazla bölümde yinelenmektedir. Örneğin; şehirlerin bombalanması, askerlerin firarı, toplama kampı mahkûmlarının ölüm yürüyüşleri, sivillerin tahliyesi, moralin çöküşü, iç baskının şiddetlenmesi, gittikçe çaresiz bir hâl alan propaganda oyunları yalnızca tek bir bölümle sınırlı değildir. Lâkin anlatı yapısı, baştan sona var olan yıkım ve dehşetin bu aylar zarfında nasıl şiddetlendiğini göstermek açısından

önemlidir. Dolayısıyla, kronolojiye oldukça dikkat etmeye çalıştım ve resmin temelini, döneme ait günlük ve mektupları da bolca kullanarak arşiv kaynakları üzerine bina ettim.

Bu kitabın ne *olmadığını* vurgulamak önemli. Bu bir askeri tarih çalışması değil. Bu nedenle harp meydanında neler olduğuna detaylı bir şekilde değinmiyor ve cephedeki gelişmelere sadece, kitabın merkezindeki meselelere arka plan olacakları mahiyette kısa bir bakış sunuyorum. Kitabımın, Müttefik harekât planlamaları yahut fetihlerinin muhtelif safhalarının tarihini sunmak gibi bir gayesi de yok.[11] Bilakis, Nazi rejiminin nasıl ve niçin bu kadar uzun dayanabildiğini daha iyi anlamaya çalışmak için savaşa sadece Almanların gözünden bakıyor. Son olarak, bu kitap, teslimiyet safhasından işgal dönemine uzanan o önemli süreklilikler meselesine yahut savaş sona ermeden önce işgal edilen Alman topraklarındaki nüfusun davranışına değinmiyor.[12]

Sıradan insanların olağanüstü ve dehşet verici koşullarda nasıl hayatta kaldıklarını, o korkunç aylarda olması gerektiği şekliyle gerçeği yeniden yakalamak imkânsızdır. Ve Üçüncü Reich üzerinde uzun yıllardır çalışıyor olsam da, savaşın bu tepe noktasındaki ızdırap ve ölümü bütünüyle kavramakta ben de zorlandım. Çekilen çilenin boyutu sadece zayiat sayılarına indirgenemez ve indirgenmemelidir. Buna rağmen, – Batılı Müttefikler ve Kızıl Ordu'nunkileri saymaksızın – Wehrmacht'ın savaşın son safhasında her ay 350.000 kayıp (ölü, yaralı, kayıp ve esir) vermesi cephelerdeki, Birinci Dünya Savaşı'ndakine kıyasla çok daha büyük olan o mutlak kıyıma dair bir fikir verir. Ölüm, Alman toprakları içinde de her yerde kol geziyordu. Müttefik bombardımanlarının kurbanı olan yarım milyon civarı sivilin çoğunun kaybına, savaşın son aylarında Alman şehirlerine yapılan hava taarruzları neden oldu. Aynı aylarda yine yüz binlerce sivil Kızıl Ordu'nun önünden kaçarken hayatını kaybetti. Bir o kadar önemlisi de, toplama kampı mahkûmlarının

11 Amerikan stratejisi ve Almanya içlerine yönelik ilerleyişe dair olağanüstü bir çalışma için bkz., Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995. Almanya'nın ezildiği süreçte cephelerdeki hem Müttefik hem de Alman tecrübelerinin çarpıcı bir tasviri: Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, Londra, 2004.

12 Harbin son aylarındaki Alman deneyimlerinin, teslimiyet sonrasında toparlanmanın başlamasına nasıl yardımcı olduğuna dair mükemmel bir çalışma için bkz., *Germany 1945: From War to Peace*, London, 2009.

gönderildikleri, çoğu 1945 yılının Ocak ve Nisan ayları arasında vuku bulan ölüm yürüyüşlerinde ve benzer mezalimlerde açlıktan, açıkta kalmaktan, bitkinlikten ve rastgele infazlardan tahmini çeyrek milyon insan öldü. Üçüncü Reich'ın son günlerinde Almanya'nın ne denli uçsuz bucaksız bir mezarlık hâline geldiğini tahayyül etmek neredeyse imkânsızdır.

Lâkin kitabın yazım sürecinin sonlarına doğru hiç değilse kendime sorduğum sorunun cevabına yaklaşmış olduğumu düşündüm: Büyüyen felaketin boyutları göz önüne alındığında, Hitler rejimi bunca müddet – elbette azalan bir etkinlikle de olsa – işlevini nasıl ve niçin sürdürebildi? Şayet bu kitabı okuduktan sonra diğer insanlar da bunu daha iyi anladıklarını düşünürlerse ziyadesiyle hoşnut olacağım.

Çevirmenin Notu

Adolf Hitler ve Nazi Almanyası üzerinde dünyanın önde gelen uzmanlarından biri olan Ian Kershaw'ın, Stauffenberg'in 20 Temmuz 1944'teki başarısız suikast girişimi ile başlayıp, Dönitz hükûmetinin 23 Mayıs 1945'te lağvedilmesiyle sonlanan 10 aylık süre zarfında Almanya'daki çöküş sürecini incelediği bu çalışması, büyük ölçüde kendisinin Almanca kaynaklar üzerinde yaptığı çalışmalara dayanır. Kershaw, savaşın kaybedildiği artık bir çift gözü olan herkes için malumken, her gün yurtta ve cephede binlerce insanın öldüğü, evsiz kaldığı, tecavüze uğradığı ve çeşitli mezalimlerin kurbanı olduğu savaşın son 10 ayında, Almanya'nın teslim olmak yerine niçin ülkede âdeta taş üstünde taş kalmayana kadar savaştığını ve Nazi rejiminin ülkeyi kendisiyle birlikte uçuruma sürüklemeye nasıl muktedir olduğunu masaya yatırırken sık sık Alman arşivlerindeki resmi evrak, kişisel yazışmalar ve hatıratlardan faydalanır.

İngiliz yazar, harikulade bir arşiv çalışmasına dayandırdığı değerlendirmelerini kaleme alırken, faydalandığı Almanca kaynaklardan okuyucuya sık sık çeşitli alıntılar sunmayı ihmal etmemiştir. Aslı Almanca kaynaklara dayanan bu alıntılar, orijinali İngilizce olan bu eser için (*The End: Germany, 1944-45*) İngilizceye tercüme edilmiştir. Almancadan İngilizceye çevrilmiş alıntıları İngilizceden yeniden Almancaya çevirmek şüphesiz absürt olacağından, Almanca evrak, mektup, yazışma ve hatıratlardan alıntılanan bu kısımlar, kitabın Almanca baskısında (*Das Ende: Kampf bis in den Untergang - NS-Deutschland 1944/45*) üstlerinde herhangi bir oynama yapılmaksızın orijinal kaynaklarından direkt metne alınmıştır.

Lâkin bu durum, kitabın Almanca haricindeki dillere tercümesinde ortaya bir sorun çıkarır. Almancadan İngilizceye çevrilmiş söz konusu alıntıları, İngilizceden üçüncü bir dile çevirmek, tercüme işinin doğası gereği birtakım anlam kaymalarına neden olabilirdi. Bu nedenle, kitabın

Türkçe baskısında okuyucuya en doğru tercümeyi sunabilmek için farklı bir yol izlendi: Kershaw'ın bizzat kaleme aldığı kısımlar kitabın İngilizce orijinalinden, Kershaw'ın Almanca kaynaklardan alıntıladığı kısımların büyük bölümü ise (çoğunluğunda Almanca baskıdan faydalanarak[1]) Almanca orijinallerinden tercüme edildi. Dolayısıyla, okuyucunun metnin Türkçe çevirisini, İngilizcesiyle karşılaştırması durumunda alıntılarda tespit edebileceği birtakım farklılıklar, izlenen bu yöntemden ileri gelmiştir.

Bu farklılıklara basit bir örnek sunmak için, Ribbentrop'un Batılı Güçlere yaptığı barış teklifi karşısında öfkelenen Goebbels'in verdiği tepkiyi ele almak yerinde olur. Bu kısım İngilizce metinde şöyle yer alır: "He was then irritated when these led to exaggerated stories in the western press, but full of derision when the 'abortive escapade' predictably came to nothing." Bu cümledeki, "came to nothing" ifadesinin İngilizce metinden doğrudan tercümesi hâlinde, "tekliften hiçbir sonuç çıkmadığı" şeklinde çevrilmesi makûl bir tercih olur. Ancak Goebbels'in günlüklerine bakıldığında Almanca ifade, "völlig ins Wasser gefallen" yani "tümüyle suya düştü" ifadesi görülmektedir: "Die Friedenssondierungen des Herrn von Ribbentrop sind völlig ins Wasser gefallen."[2] Dolayısıyla, Kershaw'ın İngilizce anlatımına sadık kalınmakla birlikte, referans alınan Almanca kaynaktan Türkçeye doğrudan tercüme yapıldığında ortaya, "Teklif batı basınında abartılı hikâyelere yol açtığı zaman sinirlendi, lâkin bu 'sonuçsuz haşarılık' tahmin edilebileceği üzere 'tümüyle suya düştüğünde' kendisinin alay konusu oldu," şeklinde bir tercüme çıkar. Böylelikle anlatım kuvvetlendiği gibi, "Goebbels'in 'suya düşmek' ifadesiyle Ribbentrop'un umutlarının sonuçsuz kalmasından duyduğu alaycı keyif de Türkçe metne daha iyi yansır.

Bahsi geçen Almanca tercümelerde değerli tavsiyelerini esirgemeyen Yeşen Dursun'a teşekkür eder, Kronik Kitap'ın İkinci Dünya Savaşı serisine gösterdiği teveccüh ile Hitler Almanyası ve Nazi rejimine dair son yılların en önemli çalışmalarından biri olan bu eserin Türkçeye kazandırılmasına imkân veren Türk okuyucusuna saygılar sunarım.

Selçuk Uygur

1 Kershaw, Ian, *Das Ende Kampf bis in den Untergang - NS-Deutschland 1944/45*, çev., Klaus Binder, Bernd Leineweber, Martin Pfeiffer, Pantheon Verlag, 2013, München.

2 Goebbels, Joseph, *Tagebücher 1924 – 1945*, Piper Verlag, München, 1999, 18 Mart 1945 tarihli girdi, s. 2179.

Önemli Kişiler

Müteakip liste sadece metinde öne çıkan askeri ve siyasi liderler ile bu kişilerin kitabın ele aldığı zaman dilimindeki (Temmuz 1944-Mayıs 1945) mevki ve rütbelerini içerir.

SİYASİ LİDERLİK

Reich

Bormann, Martin (1900-1945): Parti Genel Merkezi Başkanı; Hitler'in Sekreteri.

Goebbels, Joseph (1897-1945): Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı; 1944 Temmuz'u itibarıyla Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu.

Göring, Hermann, Reich Mareşali (1893-1946): Hitler'in halefi; Dört Yıllık Plandan Sorumlu Mutlak Yetkili; Reich Savunma Kurulu Başkanı; Hava Kuvvetleri Komutanı.

Himmler, Heinrich (1900-1945): Reichsführer-SS; Polis Genel Şefi, Alman Milliyetinin Güçlendirilmesinden Sorumlu Reich Komiseri ve Devlet İdaresinden Sorumlu Mutlak Yetkili; 1944 itibarıyla İhtiyat[1] Ordusu Komutanı.

Hitler, Adolf (1889-1945): Önder, devlet başkanı, Reich hükûmetinin başı; Nazi Partisi başkanı; Silahlı Kuvvetler Başkomutanı; Ordu Başkomutanı.

1 Savaş sırasında verilen zayiatın yerine gönderilen yeni personel. (ç.n.)

Kaltenbrunner, Ernst (1903-46): SS-Korgenerali; Reich Güvenlik Baş Dairesi Başkanı.

Kritzinger Wilhelm, (1890-1947): Şansölyelik Müsteşarı.

Lammers, Hans-Heinrich (1879-1962): Devlet Bakanı ve Şansölyelik Amiri.

Ley Robert (1890-1945): Parti'nin teşkilatlanma sorumlusu, Alman Emek Cephesi Başkanı.

Ribbentrop, Joachim von (1893-1946): Dışişleri Bakanı.

Schwerin von Krogisk, Lutz Grag (1887-1977): Ekonomi Bakanı; Dönitz hükûmetinde Başbakan ve Dışişleri Bakanı.

Seyss-Inquart, Arthur (1892-1946): Hollanda İşgal Bölgesi Komiseri.

Speer, Albert (1905-81): Silahlanma ve Savaş Üretimi Bakanı; Dönitz hükûmetinde Sanayi ve Üretim bakanı.

Stuckart, Wilhelm (1902-53): SS-Obergruppenführer; İçişleri Bakanlığı Müsteşarı; Dönitz hükûmetinde İçişleri Bakanı.

Yerel Liderler

Giesler, Paul (1895-1945): Münih-Yukarı Bavyera Bölge Valisi.

Greiser, Arthur (1897-1946): Reichsgau Wartheland Bölge Valisi.

Grohé, Josef (1902-88): Köln-Aachen Bölge Valisi.

Hanke, Karl (1903-45): Aşağı Silezya Bölge Valisi.

Hofer, Franz (1902-75): Tirol Bölge Valisi.

Holz, Karl (1895-1945): Frankonya Bölge Valisi.

Koch, Erich (1896-1986): Doğu Prusya Bölge Valisi.

Ruckdeschel, Ludwig (1907-86): Nisan-Mayıs 1945 tarihleri arasında Bayreuth Bölge Valisi.

Wächtler, Fritz (1891-1945): 1945 Nisan'ına kadar Bayreuth Bölge Valisi.

Wahl, Karl (1892-1981): Svabya Bölge Valisi.

ASKERİ LİDERLİK

Blaskowitz, Johannes, Orgeneral (1883-1948): Mayıs-Eylül 1944 ve Aralık 1944-Ocak 1945 tarihleri arasında G Ordu Grubu Komutanı; Ocak-Nisan 1945 tarihleri arasında H Ordu Grubu Komutanı.

Dietrich, Sepp, Waffen-SS Orgeneral (1892-1966): Ekim 1944-Mayıs 1945 tarihleri arasında Altıncı SS-Panzer Ordusu Komutanı.

Dönitz, Karl, Büyük Amiral (1891-1980): Deniz Kuvvetleri Komutanı; Hitler'in ölümünü müteakip devlet başkanı.

Guderian, Heinz, Orgeneral (1888-1954): Temmuz 1944-Mart 1945 tarihleri arasında Kara Kuvvetleri Genelkurmay Başkanı.

Harpe, Josef, Orgeneral (1887-1968): Eylül 1944-Ocak 1945 tarihleri arasında A Ordu Grubu Komutanı; Mart-Nisan 1945 tarihleri arasında 5'inci Panzer Ordusu Komutanı.

Hausser, Paul, Waffen-SS Orgeneral (1880-1972): Ocak-Nisan 1945 tarihleri arasında G Ordu Grubu Komutanı.

Heinrici, Gotthard, Orgeneral (1886-1971): Ağustos 1844-Mart 1945 tarihleri arasında Birinci Panzer Ordusu Komutanı; Mart-Nisan 1945 tarihleri arasında Vistül Ordu Grubu Komutanı.

Hossbach, Friedrich, Orgeneral (1894-1980): Temmuz-Ocak 1945 tarihleri arasında Dördüncü Ordu Komutanı.

Jodl, Alfred, Orgeneral (1890-1946): Silahlı Kuvvetler Harekât Daire Başkanı.

Keitel, Wilhelm, Feldmareşal (1882-1946): Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı.

Kesselring, Albert, Feldmareşal (1885-1960): 1945 Mart'ına kadar Güney Cephesi Komutanı; Mart-Nisan 1945 tarihleri arasında Batı Cephesi Komutanı.

Manteuffel, Hasso von, Panzer Generali [General der Panzertruppe] (1897-1978): Eylül 1944-Mart 1945 tarihleri arasında Beşinci Panzer Ordusu Komutanı; Mart-Mayıs 1945 tarihleri arasında Üçüncü Panzer Ordusu Komutanı.

Model, Walter, Feldmareşal (1891-1945): Haziran-Ağustos 1944 tarihleri arasında Merkez Ordu Grubu Komutanı; Eylül-Nisan 1945 tarihleri arasında B Ordu Grubu Komutanı.

Reinhardt, Georg-Hans, Orgeneral (1887-1963): Ağustos 1944-Ocak 1945 tarihleri arasında Merkez Ordu Grubu Komutanı.

Rendulić, Lothar, Orgeneral (1887-1971): Ocak 1945 ve Mart-Nisan 1945 tarihlerinde Kurlandiya Ordu Grubu Komutanı; Nisan-Mayıs 1945 tarihleri arasında (Nisan sonunda "Ostmark" ismiyle yeniden adlandırılan) Güney Ordu Grubu Komutanı.

Rundstedt, Gerd von, Feldmareşal (1875-1953): Eylül 1944-Mart 1945 tarihleri arasında Batı Cephesi Komutanı.

Schörner, Ferdinand, Orgeneral, 5 Nisan 1945 itibarıyla Feldmareşal (1892-1973): Temmuz 1944-Ocak 1945 tarihleri arasında Kuzey Ordu Grubu Komutanı; Ocak-Mayıs 1945 tarihleri arasında Merkez Ordu Grubu Komutanı.

Vietinghoff-Scheel, Heinrich von, Generaloberst (1887-1952): Ocak-Mart 1945 tarihlerinde Courland Ordu Grubu Komutanı; Mart-Mayıs 1945 tarihleri arasında Güney Cephesi Komutanı.

Wolff, Karl, Waffen-SS Korgenerali (1900-84): 1944 Temmuz'undan itibaren İtalya'daki Alman Silahlı Kuvvetleri Genel Yetkilisi.

Kısaltmalar

BAB	Bundesarchiv Berlin/Lichterfelde
BA/MA	Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg
BDC	Berlin Document Center
BfZ	Bibliothek für Zeitgeschichte, Württembergische Landesbibliothek, Stuttgart
BHStA	Bayerisches Hauptstaatsarchiv, Münih
DNB	Deutsches Nachrichtenbüro (Alman Haber Ajansı)
DRZW	*Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg*
DZW	*Deutschland im Zweiten Weltkrieg*
IfZ	Institut für Zeitgeschichte, Münih
IMT	International Military Tribunal
ITS	International Tracing Service, Bad Arolsen
IWM	Imperial War Museum, Duxford
KTB/OKW	*Kriegstagebuch des Oberkommando der Wehrmacht*
KTB/SKL	*Kriegstagebuch der Seekriegsleitung*
LHC	Liddell Hart Centre for Military Archives, King's College, Londra
MadR	*Meldungen aus dem Reich*
NAL	National Archives London (eski Public Record Office)
Nbg.-Dok.	Nürnberg-Dokument (yayımlanmamış mahkeme evrakı)
NCO	non-commissioned officer (astsubay)
NL Nachlaß	(şahsi evrak)
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi)

NSFO	Nationalsozialistischer Führungsoffizier (Nasyonal Sosyalist Liderlik Subayı)
NSV	Nationalsozialistiche Volkswohlfahrt (Nasyonal Sosyalist Sosyal Yardım Teşkilatı)
OKH	Oberkommando des Heeres (Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı)
OKW	Oberkommando der Wehrmacht (Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı)
TT	*Todt Teşkilatı*
PWE	Political Warfare Executive
RPÄ	Reichspropagandaämter
RPvNB/OP	Regierungspräsident von Niederbayern und der Oberpfalz (Aşağı Bavyera ve Yukarı Palatinate'nin mahalli idare başkanı)
RPvOB	Regierungspräsident von Oberbayern (Yukarı Bavyera'nın mahalli idare başkanı)
RPvOF/MF	Regierungspräsident von Oberfranken und Mittelfranken (Yukarı Frankonya ve Orta Frankonya mahalli idare başkanı)
RVK	Reichsverteidigungskommissar(e) (Reich Savunma Komiser[ler]i)
SD	Sicherheitsdienst (Güvenlik Teşkilatı)
SHAEF	Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force
StAA	Staatsarchiv Augsburg
StAM	Staatsarchiv München
TBJG	*Die Tagebücher von Joseph Goebbels* (Joseph Goebbels'in Günlükleri
VB	*Völkischer Beobachter*
VfZ	*Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*
YVS	*Yad Vashem Studies*

Kitapların tam başlıkları için bkz., Yararlanılan Çalışmalar, s. 557-559; arşiv detayları için bkz., Yararlanılan Arşivler, s. 555-556. *DRZW* referansları dipnotlarda sadece yazar adıyla verilmiş; başlıklar ise Yararlanılan Çalışmalar kısmında belirtilmiştir.

Çöküş

Giriş:
Alevler İçinde Hezimet

18 Nisan 1945: Amerikan askerleri, Orta Frankonya'nın başkenti Ansbach'ın kapılarına dayanmıştır. Nazi Partisi'nin Mıntıka Başkanı geceleyin kaçmış, Alman askerlerinin çoğu güneye sevk edilmiştir. Vatandaşlar günlerdir hava hücum sığınaklarında yaşamaktadır. Akla yatkın her düşünce teslime işaret etmektedir. Lâkin şehrin garnizon komutanı, fizik doktoralı 50 yaşındaki bir Luftwaffe albayı ve fanatik bir Nazi olan Dr. Ernst Meyer sonuna kadar çarpışılmasında ısrarcıdır. Ancak askerliğe elverişsiz olan 19 yaşındaki ilahiyat öğrencisi Robert Limpert, memleketinin anlamsız bir çarpışmada yok edilmesini önlemek uğruna eyleme geçmeye karar verir.

Limpert, güzel Würzburg kentinin bir önceki ay Müttefik bombalarıyla tümüyle tahrip oluşuna tanıklık etmiştir. Bu, Nisan ayı başında onu, barok ve rokoko türündeki göz alıcı binaları hâlâ tek parça olan Ansbach'ın mukavemet gösterilmeksizin teslim olmasını savunan broşürler dağıtmak gibi tehlikeli bir girişime teşvik etmiştir. Şimdi ise daha da büyük bir risk alacaktır. O güzel bahar sabahında, saat 11.00 civarıdır. Limpert, garnizon komutanının karargâhını, kentin dışındaki Wehrmacht birliğine bağladığını düşündüğü telefon hatlarını keser. Bu sabotaj çabası nafiledir, zira kendisi üssün çok kısa bir süre önce taşındığından habersizdir. Limpert hatları keserken Hitler Gençliği'nden iki erkek çocuğu tarafından fark edilir. Çocuklar gördüklerini derhâl rapor eder ve mesele hemencecik mahalli kolluk kuvvetinin gündemine alınır. Limpert'in evine bir polis yollanır. Genç adamın evinde bir tabanca ve suça yönelik deliller bulan polis, onu tutuklar.

Yerel polis, tutuklamayı Ansbach'ta artakalan mülkî idarenin amirine bildirir. Mülkî idare amiri ise o vakit şehir dışında olan garnizon komutanını arar. Öfkeden çılgına dönen garnizon komutanı derhâl karakola gider. Hiçbir tartışmaya mahal vermeyen Meyer; polis amiri, amir yardımcısı ve garnizon komutanının emir subayından müteşekkil üç kişilik bir mahkeme kurar. Sadece birkaç dakika süren ve sanığın konuşmasına müsaade edilmeyen gülünç bir "duruşmanın" ardından garnizon komutanı Limpert'in ölüme mahkûm edildiğini bildirir. Hüküm derhâl infaz edilecektir.

Belediye binasının kapısı önünde boynuna bir ilmik geçirilen Limpert çırpınarak kendini kurtarmayı başarır ve kaçmaya başlar. Lâkin birkaç yüz metre sonra polis tarafından yakalanır ve çığlıklar içinde geri götürülmeden önce tekmelenir ve saçlarından sürüklenir. Kalabalık arasındaki kimse ona yardım etmek için kılını kıpırdatmaz. Hatta bazıları ona yumruk ve tekme atar. Izdırabı şimdi bile sona ermiş değildir. İlmik boynuna geçirilir ve asılır. Lâkin ilmik kopar ve yere kapaklanır. İlmik bir kez daha boynuna geçirilir ve Limpert belediye meydanında nihayet iple ölüme çekilir. Komutan, cesedin "kokana dek" asılı kalmasını emreder. Aynı komutan çok geçmeden bir bisiklete el koyar ve derhâl şehirden kaçar. Amerikalılar dört saat sonra tek bir kurşun atılmaksızın Ansbach'a girer ve ilmiği keserek Robert Limpert'in cansız bedenini aşağı indirir.[1]

Bu korkunç hadisenin gösterdiği üzere, Nazi rejimi dehşet saçan baskısıyla son ana dek faaliyete devam etmiştir. Lâkin mesele, rejimin temsilcisi olan kuduz Nazi garnizon komutanı Havacı Albay Dr. Meyer'in, bir hain ve sabotajcı addedilen kişiye iradesini daha üstün bir güç aracılığıyla dayatmasından ibaret değildi. Böyle bir bağnazlıkla

1 *Justiz und NS-Verbrechen: Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945–1966*, c. 1, ed. Adelheid L. Rüter-Ehlermann and C. F. Rüter, Amsterdam, 1968, Nos. 010, 029, s. 115–29, 645–59; Elke Fröhlich, "Ein junger Märtyrer", Martin Broszat ve Elke Fröhlich (eds.), *Bayern in der NS-Zeit*, c. 6, München ve Wien, 1983, s. 228–57; Stephen G. Fritz, *Endkampf: Soldiers, Civilians, and the Death of the Third Reich*, Lexington, Ky., 2004, s. 153–8; Hans Woller, *Gesellschaft und Politik in der amerikanischen Besatzungszone: Die Region Ansbach und Fürth*, München, 1986, s. 48–55. Kentin eski garnizon komutanı Dr. Meyer, Ansbach yerel mahkemesi tarafından 1946 yılının Aralık ayında 10 yıl hapse mahkûm edildi.

karşı karşıya olsalar dahi, Amerikalıların şehre girmesinin an meselesi olduğunu bilen polisler, Limpert'in tutuklama ve sorgusunu sürüncemede bırakabilir, başlarını gelecekteki işgal gücüyle belaya sokmaktan kurtarmak üzere hareket edebilirdi. Bilakis yönetmeliğe riayet etmeyi, vazifelerini mümkün olduğunca süratle yerine getirmeyi ve sonraları o vakit kendilerini konumlandırdıklarını iddia ettikleri şekliyle yasanın – ki yasa dedikleri hakikatte artık garnizon komutanın keyfi iradesinin dışavurumundan ibaretti – ehemmiyetsiz bekçileri olarak işlev görmeye devam etmeyi seçtiler.

Aynı şey, mülki idare amiri için de söylenebilir. O da, tecrübesini ve çarpışmaların sona ermek üzere olduğuna dair farkındalığını, vaziyeti sürüncemede bırakmak için kullanabilirdi. Aksine, kovuşturmayı hızlandırmak için elinden geleni yapmayı ve garnizon komutanıyla iş birliğine gitmeyi tercih etti. Belediye meydanına giden ve Limpert'in kaçtığını gören şehir ahalisi, böyle bir dönüm noktasında ona yardım etmek için seferber olabilirdi. Aksine, kimileri mücadele eden genç adamı idam yerine geri götürmek için polise yardım dahi etti. Ansbach söz konusu olduğunda, güç sahipleri – hangi seviyede olurlarsa olsunlar –, bu olağanüstü koşullarda ve harbin bu son anlarında rejimin çıkarları doğrultusunda çalışmayı sürdürdü. Ve bunu yaparken toplum desteğinden mahrum değillerdi.

Bölge sakinlerinden kimisinin, son kapıya dayanmışken mânâsız bir yıkımın önüne geçmeye kalkışarak vahşi misillemelere maruz kaldığı, diğerlerinin ise rejim görevlilerini desteklemeye hâlâ hazır olduğu bu gibi yürek burkan hadiseler, tarihin en korkunç savaşının son safhalarında ender görülen vakalar değildi. Yabancı işçilerin, esirlerin, Yahudilerin ve nicedir düşman kabul edilen diğerlerinin yanı sıra mücadelenin son aylarında artık kendi vatandaşlarını da hedef alan rejim terörünün devam eden işleyişini örneklendirmek için düzinelerce farklı olay seçilebilir.[2]

Rejim bu faaliyetlerini yalnızca bağnazlar ve haydutların her zamankinden daha vahşi terör gösterileri vasıtasıyla sürdürmedi. En önemlisi ordunun tutumuydu. Zira şayet Wehrmacht işlevini yitirmiş olsaydı rejim çökecekti. Savaşın ileri safhalarında ve özellikle de batıda,

2 Hitler Almanyası'nın son dönemindeki teröre ilişkin kıymetli bir makale derlemesi için bkz., Cord Arendes, Edgar Wolfrum and Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.

Wehrmacht'ta birçok çözülme ve dağılma belirtisi mevcuttu. Askerler, acımasızca cezalandırılma tehlikesine rağmen kaçtılar. 1945 başlarında batıda görev yapanların birçoğu mücadeleyi sürdürmenin anlamsız olduğunu düşünüyor ve yalnızca ailelerine kavuşmak istiyordu. Fakat Wehrmacht mücadeleye devam etti. Generaller ve yüksek rütbeli subaylar, en umutsuz koşullarda bile emir vermeyi sürdürdüler. Ve bu emirlere riayet edildi.

Reich'ın hem doğu hem de batıdaki son derece üstün askeri güç karşısında çöktüğü, kasaba ve şehirlerin bomba yağmurunun altında yerle bir olduğu, bürokrasinin işlevini sürdürebilmek için son raddeye değin zorlandığı o artan kargaşanın ortasında bir "normallik" görüntüsü sergilenmeye devam edildi. Elbette ülke günden güne büzülüyor, iletişim kanalları çöküyordu. Ulaşım ağı ortadan kalkmak üzereydi. Doğalgaz, elektrik ve su gibi temel ihtiyaçlar milyonlarca eve tedarik edilemiyordu. Bürokratik yönetim çok sayıda devasa sorunla karşı karşıyaydı. Fakat Almanya'nın henüz işgal edilmemiş kısımlarında anarşiye kapılmışlık yoktu. Mülkî idare, olağanüstü güçlükler ve müthiş bir altüst oluş karşısında etkisizce de olsa varlığını sürdürdü. Sivil ve askeri mahkemeler her zamankinden daha sert hükümler vermeye devam etti. Maaş ve aylıklar 1945 Nisan'ında dahi hâlâ ödeniyordu.[3] Berlin'deki prestijli bir akademik kurum, o safhada bile hâlâ "yeni Avrupa'daki" Alman nüfuzunun devamlılığına yönelik bir yatırım olarak görülen yabancı öğrencilere savaşın son haftalarına değin burs verdi.[4]

3 Örneğin Münih polis teşkilatı üyelerine 1945 Mayıs'ına değin düzenli ödeme yapıldı. Teşkilatta çalışan ve Nisan ayının ödemesini alamamış olan bir temizlikçi Haziran ayında geciken ödeme talebinde bulundu. – BHStA, München, Minn 72417, Nr. 2415f27, Gehaltszahlung, 28.6.45, 2415f28, Zahlung von Arbeitslöhnen, 28.6.45. Yelpazenin diğer ucuna baktığımızda, Himmler'in özel karargâh heyetinin başkanı ve İtalya'daki Alman Silahlı Kuvvetleri Genel Yetkilisi olan Waffen-SS Korgenerali Karl Wolff, bölgesindeki Alman kuvvetlerinin teslimi için gizli görüşmeler yürüttüğü 1945 Nisan'ında 2.226.80 Reichsmarklık (net olarak 1.551.90 Reichsmark) maaşını çekmeyi yine de ihmal etmedi. – BAB, BDC, SSO-Karl Wolff, Gehaltsabrechnung, April 1945, 31.3.45. Bu bilgi için Horst Möller ve Michael Buddrus'a, araştırma fikri için ise Jonathan Steinberg'e minnettarım.

4 Bu bilgi için Bad-Godesberg'deki Alexander von Humboldt-Vakfı'ndan Wolfgang Holl'a ve bugünlerde vakfın 1925 ve 1945 yılları arasındaki tarihini çalışan ve projesini bana açtığı için kendisine borçlu olduğum Holger Impekoven'a müteşekkirim.

Her zamankinden daha sınırlı yiyecek tayınlarının dağıtımına, artan engellere rağmen güçlükle devam edildi. Posta hizmeti, gitgide daha gelişigüzel yöntemlerle ve yarım-yamalak biçimde varlığını sürdürdü. Kısıtlı eğlence türleri, morali muhafaza etmek ve dikkatleri gözler önüne serilen felaketten kısa bir süreliğine uzaklaştırmak amaçlı birer vasıta mahiyetinde hâlâ bir şekilde faaliyet gösteriyordu. Berlin Filarmoni Orkestrası son konserini 12 Nisan'da, başkente yönelik Sovyet taarruzunun başlangıcından dört gün önce verdi. Kapanış elbette Richard Wagner'in *Götterdämmerung*'uyla yapıldı.[5] Bazı sinemalar açık kaldı. Stuttgart'ın 22 Nisan'daki teslimiden sadece bir hafta önce *The Woman of my Dreams*'i izlemek için sinemaya giden şehir sakinleri, travmalarından geçici olarak uzaklaştı.[6] Futbol maçları bile oynanmaya devam ediyordu. Savaşın son maçı 23 Nisan 1945 gibi ileri bir tarihte oynandı. 1945'in "Gaumeister"ı FC Bayern Münih, yerel rakipleri TSV 1860 Münih'i 3-2 mağlup etti.[7] Nazi basınının amiral gemisi *Völkischer Beobachter*, güney Almanya'nın işgal edilmemiş kısmında son ana dek neşredilmeye devam etti. Hitler'in Berlin'deki sığınağında intihar etmesinden iki gün önce yayımlanan 28 Nisan 1945 tarihli son nüshasının manşeti "Bavyera Kalesi"ydi.

Almanya'nın çöküş nedenleri açıktır ve bunlar iyi bilinir. Hitler Almanyası'nın faaliyetini son ana dek neden ve nasıl sürdürdüğü ise bu kadar aşikâr değildir. Bu kitabın açıklamaya çalıştığı budur.

Nazi rejiminin sonuna dek *dayandığı* ve savaşın ancak Almanya'nın askeri yönden ezilerek teslime zorlanmasıyla, ekonomisinin yok edilmesiyle, şehirlerinin enkaz hâline gelmesiyle ve ülkenin dış güçler tarafından işgale uğramasıyla sona erdiği hakikati, tarihi bakımdan son

5 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main and Berlin, 1969, s. 467; BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 7 (1945–6).

6 Andreas Förschler, *Stuttgart 1945: Kriegsende und Neubeginn*, Gudensberg-Gleichen, 2004, s. 10.

7 Christian Hartmann and Johannes Hürter, *Die letzten 100 Tage des Zweiten Weltkriegs*, München, 2005, 78. gün, 21 Şubat 1945 (ve müteakip kısım için). Futbol o dönem elbette bugünkü modern Premier Lig standartlarıyla karşılaştırılabilecek durumda değildi. Takımlar – çoğunlukla izindeki askerlerden olmak üzere – eldeki oyunculardan doğaçlama bir şekilde kuruluyordu. Almanya şampiyonasının son finali 16 Haziran 1944'te, Dresden'in Hamburg'u 4-0 mağlup ettiği Berlin'de 70.000 seyirci önünde gerçekleşti. Bundan sonra, sınırlı ulaşım imkânları ve gittikçe fenalaşan savaş durumu nedeniyle maçlar bölgesel "Sportgaue" ile sınırlandırıldı.

derece nadir bir örnek teşkil eder. Modern dönemdeki devletlerarası savaşlar, genellikle bir tür müzakere yoluyla sona erdi. Askeri bozgunla karşı karşıya olan devletin yönetici eliti genellikle bir noktada barış istedi ve nihayetinde, biraz baskı altında, ne kadar dezavantajlı da olsa bir sınır antlaşmasına vardı. Birinci Dünya Savaşı'nın sonu bu kalıba uydu. İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ise tümüyle farklıydı. Savaşın kaybedildiğini ve topyekûn yıkımın eşikte olduğunu bilen 1945 yılındaki Alman yöneticileri, ülkeleri neredeyse tamamen yok olana değin savaşmaya yine de hazırdı.

Halk desteği olmayan savaşlarda, yenilgiyle karşı karşıya olan ve yokuş aşağı felakete gittiği görülen otoriter rejimler, genellikle topyekûn faciaya nezaret edecek kadar ayakta kalmazlar. Geçmişteki bazıları; örneğin 1917 Rusyası ve 1918 Almanyası'ndakiler tabandan gelen devrimlerle devrilmişlerdir (ikinci vaka, askeri elitin kaybedilmiş bir savaşı sona erdirmek için gerekli adımları hâlihazırda atmasından sonra gerçekleşmiştir). Diğerleri – ki bu daha sık görülür – çuvallamakta olan rejimin çöküşüne eşlik etmek istemeyen ve batan gemiden bir şeyler kurtarmak arzusundaki seçkinlerin darbesiyle devrilir. Mussolini'nin kendi Yüksek Faşist Konseyi'ndeki 1943 tarihli azli bunun başlıca örneğidir. Öte yandan Almanya'daki rejim ise, uçuruma doğru ilerlediğinin sadece sıradan insanlarca değil, sivil ve askeri iktidar makamlarındakiler de dâhil herkesçe kabul edilmesine rağmen tümüyle imha edilene ve 1918'in aksine işgale uğrayana değin çarpışmaya devam etti.[8] Benzer olarak akla yalnızca 1945 Japonyası (ki ülke henüz işgal edilmemişken teslim olmuştur) ve daha güncel – (ancak kısa ve eşitsiz bir savaş olduğundan ötürü) bu kez oldukça yüzeysel bir örnek olarak – Saddam Hüseyin'in Irak'ı gelir.

1918 ve 1945 Almanyaları arasındaki tezat, "Hitler Almanyası acı sona dek savaşmaya neden ve nasıl muvaffak olmuştur?" sorusunu yeniden karşımıza çıkarır. Bu korkunç mücadele farklı bir şekilde sonuçlanamaz mıydı? Peki, cevap hayır ise niçin? Birinin yerinde bir

8 İtalya ve Almanya'daki darbe potansiyelinin ilginç bir karşılaştırması için bkz., Jerzy W. Borejsza, "Der 25. Juli 1943 in Italien und der 20. Juli 1944 in Deutschland: Zur Technik des Staatsstreichs im totalitären System", Jürgen Schmädeke and Peter Steinbach (eds.), *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, München ve Zürich, 1986, s. 1079–85.

şekilde belirttiği gibi, "Gerçek bilmece, hayatta kalmak isteyen insanların savaşın neredeyse son anlarına değin böylesine umutsuz ve yırtıcı bir şekilde neden savaştıkları ve öldürdükleridir."[9]

Elbette, Birinci Dünya Savaşı'nda "kayıtsız-şartsız teslime" yönelik bir Müttefik talebi söz konusu değildi. ABD Başkanı Franklin D. Roosevelt tarafından 1943 Ocak'ındaki Kazablanka Konferansı'nda ortaya koyulan ve Britanya Başbakanı Winston Churchill tarafından kabul edilen formülle, egemen bir devlete ilk kez topyekûn ve kayıtsız-şartsız teslimden başka bir seçenek sunulmamıştı.[10] Bundan savaş sonrasındaki ilk yıllarda ve bilhassa da Alman generaller tarafından, Almanya'nın uzatmalı mücadelesinin yegâne ve yeterli açıklaması olarak hevesle istifade edildi. Zira iddiaya göre "kayıtsız-şartsız teslim" talebi başka bir alternatifi ortadan kaldırmıştı.[11] Bazı eski askerler, savaştan

9 Michael Geyer, "*Endkampf* 1918 and 1945: German Nationalism, Annihilation, and Self-Destruction", Alf Lüdtke ve Bernd Weisbrod (eds.), *No Man's Land of Violence: Extreme Wars in the 20th Century*, Göttingen, 2006, s. 40. Doris L. Bergen, hemen hemen aynı soruyu sormuştur: "Death Throes and Killing Frenzies: A Response to Hans Mommsen's "The Dissolution of the Third Reich: Crisis Management and Collapse, 1943–1945", *German Historical Institute, Washington DC, Bulletin*, 27 (2000), s. 26–7: "İnsanları [Hitler rejimine] sadece tahammül etmekle kalmayıp, onun için çarpışmaya ve acı sona kadar öldürmeye iten şeyin ne olduğunu sormalıyız."

10 Alfred Vagts, "Unconditional Surrender – vor und nach 1943", *VfZ*, 7 (1959), s. 300. "Kayıtsız şartsız teslim" talebi, özellikle ABD'de güçlü olan ve 1918'de Almanya'nın teslim olması için diretmektense ateşkes ilan etmenin maliyetli bir hata olduğu algısından doğmuştu. Bahsi geçen algıya göre, Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda askeri yönden hiçbir şekilde mağlup olmadığı fikrini Alman sağına yayan bu hata, "arkadan-bıçaklanma" efsanesinin önünü açmıştı. Amerikalılar ve İngilizler bu hatanın tekrarlanmamasına, yani bu kez hiçbir yanlış anlaşılmaya yahut durumun gerçek dışı bir tasvirine mahal verilmemesine dair mutabıklardı. Almanya'nın kayıtsız-şartsız teslimi, istikbaldeki kalıcı bir barışın temeli olarak görülüyordu. – Bkz., Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 438–9.

11 Önde gelen Alman generallerinin bir kısmı, Müttefik talebinin bir hata olduğu ve savaşı uzattığına ilişkin görüşlerinde ısrarcıydı. – Anne Armstrong, *Unconditional Surrender: The Impact of the Casablanca Policy upon World War Two*, New Brunswick, NJ, 1961, s. 137–47. General Westphal anılarında, kayıtsız-şartsız teslim talebinin onları "bir ölçüde Nazi rejimine bağladığını" ve Almanya'ya bir çeşit güvence verilmeksizin silah bırakmanın ve Batı Cephesi'ni Müttefiklere açmanın imkânsız olduğunu belirtti. Westphal, Almanya'nın bölünerek sanayi-öncesi bir ülkeye çevrilmesini öngören Morgenthau Planı'na ilişkin haberler ile

çok sonra bile bunun mücadeleyi sürdürmek için kendilerini motive etmeye yardımcı olduğu hususunda ısrarcı oldu.[12] Talebin ters teptiğini ve sadece Nazi propagandasının ekmeğine yağ sürdüğünü öne sürmek şüphesiz mümkündür. Talep bu bakımdan, en azından başlangıçta, dayanmaya yönelik iradenin pekiştirilmesine yardımcı oldu. Ancak kusurlu "kayıtsız-şartsız teslim" politikası nedeniyle suçu Müttefiklere isnat etmenin, bir akademisyenin "sudan sebep" olarak adlandırdığı şeyden daha fazlasına tekabül edip etmediği şüphelidir.[13] OKW Harekât Dairesi Başkan Yardımcısı General Walter Warlimont'a göre bu Wehrmacht'ın yüksek komuta kademesinde "neredeyse hiç dikkate alınmamış" ve "OKW Harekât Dairesi'nin bunun askeri sonuçlarına ilişkin herhangi bir tetkiki olmamıştı."[14] Bir başka deyişle, talebin Alman askeri liderliğinin harbin son safhasındaki stratejisi – yahut olmayan stratejisi – üzerinde bir tesiri olmadı. Dolayısıyla, Almanya'nın mücadeleye neden devam ettiği sorusunun yanıtları, doğruluk yahut yanlışlıkları ne olursa olsun, Müttefik talebinden ziyade Alman rejiminin ölüm safhasındaki yapı ve eylemlerine yön veren zihniyetlerde aranmalıdır.

Alman halkı kendilerini mahvoluşa götürdüğü böylesine aşikâr bir rejime karşı 1918'dekinin aksine niçin ayaklanmamıştı? Savaş sonrası

---

akabinde Yalta Konferansı'ndan çıkan neticenin taraflarındaki "her inisiyatifi bütünüyle umutsuz kıldığını" ve bu nedenle mücadeleye devam etmekten başka bir seçenek olmadığını iddia etti. – Siegfried Westphal, *Erinnerungen*, Mainz, 1975, s. 326, 341. Büyük Amiral Dönitz'in emir subayı Walter Lüdde-Neurath da talebin, savaşa her ne pahasına olursa olsun devam etme istekliliği için belirleyici olduğunu öne sürdü. – Walter Lüdde-Neurath, *Regierung Dönitz: Die letzten Tage des Dritten Reiches*, 5'inci baskı., Leoni am Starnberger See, 1981, s. 22.

12 Reiner Pommerin, "The Wehrmacht: Eastern Front", David Wingeate Pike (ed.), *The Closing of the Second World War: Twilight of a Totalitarianism*, New York, 2001, s. 46. Ayrıca Klaus-Jürgen Müller'in aynı ciltte yer alan "The Wehrmacht: Western Front" isimli makalesindeki, "kayıtsız-şartsız teslim" talebinin üst düzey komutanların bir başka "arkadan bıçaklama"yla suçlanma korkularını artırdığına ilişkin yorumuna bakınız (s. 56).

13 Bodo Scheurigi, *Alfred Jodl: Gehorsam und Verhängnis* isimli çalışmasında (Berlin ve Frankfurt am Main, 1991, s. 286) kayıtsız-şartsız teslim talebinin General Jodl'a (ve şüphesiz diğer askeri liderlere) "sudan bir sebep" (*fadenscheiniger Vorwand*) sunduğunu belirtir.

14 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Novato, CA., tarihsiz, (İngilizce ilk baskı, London, 1964), s. 316.

ilk yıllarda, böylesi bir ölüm ve yıkımın travması ardından yaşamlarını yeniden bir araya getirmeye başlayan ve ülkelerini saran felaketin daha köklü nedenleri üzerine kafa yormak için hevesli olmayan Almanlar, Nazi rejiminin terörist tabiatı ötesinde bir açıklama aramayı lüzumsuz görüyordu. Kendilerini gaddar yöneticilerince uygulanan amansız bir baskının talihsiz mağdurları, eylem alanları totaliter bir polis devletince zaptedilmiş kişiler olarak görmek kolay ve bazı bakımlardan rahatlatıcıydı. Söz konusu hisler anlaşılabilir ve müteakip bölümlerin göstereceği gibi gerekçeden muhakkak yoksun değildir. Tabii bu açıklamada öyle bir nedamet çabası mevcuttu ki, savaş sonrasındaki Almanya'da, kadir-i mutlak diktatör Hitler ile alabildiğine gaddar Nazi liderlerinden müteşekkil bir kliğe isnat edilen suçlardan toplumun neredeyse tamamını aklamak için kullanılabilirdi ve kullanıldı. Dönemin tarih ve siyaset bilimi literatürüne ziyadesiyle hâkim olan "totaliterlik" teoremi çerçevesinde, savaş sonrası akademik yorumlamada da aslan payını (savaşın son evresine doğrudan odaklanılmaksızın) yine terör ve baskı unsurları aldı.[15] Son derece ceberrut bir "totaliter devlet"in kapsamlı baskısı nedeniyle hareket edemeyen, rıza göstermeye zorlanmış bir toplum yeterli bir açıklamaymış gibi görünüyordu.

Terör unsuru, rejimin sonuna değin işlev görmeye neden ve nasıl devam ettiği sorusu için tartışmasız kritik bir öneme sahiptir. Göreceğimiz üzere, fethedilmiş halklara gösterilen muameleden âdeta bir bumerang etkisiyle geri gelerek, "ırki düşmanlar" addedilenlerin yanı sıra Alman halkının kendisine de yönelen terörist baskının ölçüsü, niçin tabandan bir devrim gerçekleşmediğini ve örgütlü bir kitlesel ayaklanmanın niçin mümkün olmadığını açıklamak hususunda şüphesiz oldukça faydalıdır. Son aylarda meydana gelen muazzam yerinden edilmelerin yanı sıra mevcut baskının boyutları göz önüne alındığında, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda meydana gelen türden bir halk devrimi ihtimal dâhilinde değildi. Ancak terör, rejimin savaşa devam edebilme kabiliyetini bütünüyle açıklayamaz. Rejim elitlerini buna teşvik eden terör değildi. Terör, hem Hitler'in *Götterdämmerung* zihniyetini paylaşan ve Almanya'nın alevler içinde çöküşünü görmeye hazır olan, hem

15 Bu hususta klasik yapıtlar için bkz., Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, New York, 1951, ve Carl Joachim Friedrich ve Zbigniew Brzezinski, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge, Mass., 1956.

de daha yüksek miktardaki, can derdine düşmüş rejim sancaktarlarının tutumunu açıklamaz. Bürokrasinin hem merkezi hem de mahalli seviyede işlemeye devam edişini aydınlatmaz. Bilhassa da Wehrmacht'ın – hiç değilse Wehrmacht liderliğinin – savaşı sürdürmeye gönüllü oluşuna ışık tutmaz. Son olarak, terör, artık rasyonel bir amaca hizmet etmese bile onu en son ana dek *kullanmaya* hazır olan çeşitli kademelerdeki rejim üyelerinin davranışlarını açıklığa kavuşturmaz.

"Totaliterlik" teoremi Soğuk Savaş'ın ardından bir nevi rönesanstan geçti.[16] Ancak "yekûn toplumun"[17] kontrolünde terör ve baskının rolüne yaptığı vurgu, Üçüncü Reich'taki sıradan Almanların tutumunu yorumlamak bağlamında savaş sonrası dönemin ilk safhasında sahip olduğu nüfuzu bir daha elde edemedi. Bilakis, son araştırmalar Alman halkının Nazi rejimine coşkulu desteğini ve savaş ile soykırıma yol açan politikalardaki gönüllü iş birliği ve suç ortaklığını gitgide daha fazla vurgulama eğiliminde.[18] Alman bir yazar, "Geriye bir soru kalır," diye belirtti: "Bizi Fareli Köyün Kavalcısı öyküsündeki çocuklar gibi Hitler'in ardından uçuruma gitmeye sevk eden şey aslında neydi? Bilmece Adolf Hitler değil. Bilmece biziz."[19] Kandırılma savını bir kenara koyan böyle bir yorum, lider ile takipçiler arasında sonuna değin temel bir birliktelik olduğunu varsayar.

Eskiden – aslında genellikle isteksiz lâkin eli mahkûm edilmiş, tiranlık hükmü *altındaki* bir halk varsayımıyla – rejimle münakaşa[20] hâlindeki bir topluma yapılan vurgu, zamanla rejimin hedeflerini paylaşan, onunla büyük ölçüde uyumlu, ırkçı ve yayılmacı politikalarını destekleyen ve savaş gayretine bütünüyle arka çıkan bir topluma kaydı. Amansız Nazi propagandası işini görmüştü; yıllar önce öne sürülen bir

16 Kavramın daha sonraki değerlendirme ve uygulamaları için bkz., Eckhard Jesse (ed.), *Totalitarismus im 20. Jahrhundert*, Bonn, 1999.

17 İng. "Total society". (ç.n.)

18 Bu yeni araştırma eğiliminin örneği olarak bkz., Frank Bajohr ve Michael Wildt (eds.), *Volksgemeinschaft: Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main, 2009.

19 Heinrich Jaenecke, "Mythos Hitler: Ein Nachruf", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005, s. 223.

20 Bu fikir, 1970'lerdeki çığır açan "Bavyera Projesi"nin temelini oluşturdu. Projeden ortaya çıkan ve Bayern in der NS-Zeit (ed. Martin Broszat, Elke Fröhlich *et al.*, München, 1977–83) serisinde yayımlanan makale ciltleri, "Herrschaft und Gesellschaft im Konflikt" ("Çatışmada İktidar ve Toplum") alt başlığını taşıyordu.

yoruma göre "Hitler'in kazandığı savaş" buydu.[21] Yahudilerin ve ona ait olmaya layık görülmeyen diğerlerinin dışlanmasıyla bütünleşmiş, onu çevreleyen ve varlığını tehdit eden güçlü düşmanlara karşı ulusu savunma ihtiyacıyla bir araya gelen kapsayıcı bir ulusal-ırkçı "halk topluluğunun" parçası oldukları hissini Nazilerin Almanlara aşılamakta başarılı oldukları şimdilerde sık sık iddia ediliyor.[22] Bir akademisyen, Alman halkının büyük bölümünün harbin son yıllarında yaşadığı hayal kırıklığı ve hoşnutsuzluğa rağmen "halk topluluğunun" sağlam kaldığını öne sürdü.[23] Dahası, Hitler rejimi Alman halkını "rüşvetle elde etmiş", işgal altındaki toprakların yağmalanması vasıtasıyla sürdürülen bir yaşam standardıyla sadakatlerini garantiye almıştı.[24] Bu "halk topluluğunun" yaklaşan yenilgi karşısında çatırdamaya başladığı genellikle kabul görmekle birlikte, Nazizme verilen – ve korkunç Alman suçlarının farkındalığıyla perçinlenen – kalıcı destek hâlâ Hitler rejiminin perde kapanana değin nasıl dayanabildiğinin önemli bir nedeni olarak gösterilir.[25] Bir diğer tarihçinin iddiasına göre, "Nazi Almanyası'nın meşruiyet temeli sağlam kalmış, zira Nasyonal Sosyalizme cazip bir alternatif tasavvur edemeyen Almanlar, savaş sırasında ona dikkate şayan bir bağlılık" sergilemiştir. Nazizm tarafından ihanete uğradıklarına ilişkin müteakip duyguları, "Üçüncü Reich ile terk edilme anına değin süren güçlü bir özdeşleşmeye" dayanıyordu.[26] Bu yaklaşımın belki de zirvesi olan noktada, "Alman halkının büyük çoğunluğunun çok geçmeden kendini Hitler'e adadığı ve onu 1945'teki acı sona dek desteklediği" ileri sürülmüştür. Küçük bir azınlıktan kasıtla, "bazılarının nihayet usandıkları" kabul edilmekle birlikte, diktatörlüğe başından beri zemin teşkil etmiş olan mutabakatın varlığını sonuna dek koruduğu savunulur.[27]

---

21 Robert Edwin Herzstein, *The War that Hitler Won*, London, 1979.

22 Özellikle bkz., Michael Wildt, *Volksgemeinschaft als Selbstermächtigung*, Hamburg, 2007 (çalışma sadece savaş öncesi dönemi ele alsa da) ve Peter Fritsche, *Life and Death in the Third Reich*, Cambridge, Mass., ve London, 2008.

23 *DRZW*, 9/2 (Herf), s. 202.

24 Götz Aly, *Hitlers Volksstaat: Raub, Rassenkrieg und nationaler Sozialismus*, Frankfurt am Main, 2005.

25 Bkz., Fritsche, s. 266–96.

26 Alıntılar: Fritsche, s. 269–71.

27 Robert Gellately, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany*, Oxford, 2001, s. 1, 3, 226.

Müteakip bölümler, bu yoruma yönelik şüphe uyandıracak pek çok delil sunacak ve terörün ölçeği yahut rejime verilen desteğin boyutunun, Nazizmin Almanya parçalara ayrılana değin dayanma kabiliyeti için yeterli bir açıklama getirip getirmeyeceğini sorgulayacak. Ancak terör de, destek de tam bir açıklama sağlamıyor ise cevabı nerede aramalı?

Derhâl bir dizi soru ortaya çıkıyor. "Kayıtsız-şartsız" teslim talebinin ehemmiyetinin ötesinde, Müttefiklerin mevcudiyetlerine şüphe olmayan stratejik ve taktik hatalarının, savaşı erken bir sona kavuşturmaya yönelik kendi çabalarını ne denli baltaladığı ve Alman müdafilerin güvenini geçici olarak ne denli artırdığı sorulabilir. Ancak bu faktörlere nasıl bir önem atfedilirse edilsin, Almanya'nın mücadeleye devam edişinin belirleyici nedenleri Müttefik politikaları vasıtasıyla harici olarak değil, mutlaka Üçüncü Reich içinden dâhili olarak açıklanmalıdır. Örneğin, "zâten gemileri yakmış" olduklarından dolayı Nazi liderlerinin mücadeleye devam etmekle kaybedecek hiçbir şeyleri olmadığı fikrine nasıl bir ağırlık vermeliyiz? 1933 öncesindeki "mücadele dönemi" ruhuna başvurarak kendisini yeniden canlandırmaya çalıştığı son aşamada, Nazi Partisi'nin yetkilerindeki o muazzam genişleme aslında ne kadar önemliydi? Son derece nitelikli ve yetkin bir devlet bürokrasisi, artan ve nihayetinde altından kalkılmaz bir hâle gelen idari kargaşaya rağmen dayanma gücüne nasıl katkıda bulundu? Mücadeleyi sonuna dek muhafaza etmekte Kızıl Ordu korkusunun önemi neydi? Alman subayları, özellikle de kritik görevlerdeki generaller olmak üzere, mücadelenin beyhudeliğini ve kendilerine verilmekte olan emirlerin saçmalığını fark etmiş olmalarına rağmen savaşa devam etmeye niçin hazırdı? Artan ve ardından başa çıkılmaz bir hâl alan dezavantaja rağmen savaş gayretinin, rejim topyekûn bir askeri yenilginin girdabında yok edilene kadar sürdürülmesinde – başta Bormann, Himmler, Goebbels ve Speer'in kritik dörtlü yönetimi olmak üzere – Hitler'in altındaki önde gelen Naziler ve Bölge Valilerinin rolü neydi? Ve bilhassa Wehrmacht'a silah tedariğinde karşılaşılan muazzam engellerin aşılabilmesinde Speer'in rolü ne denli vazgeçilmezdi? En az diğerleri kadar önemli olan son husus ise Hitler'in kendisinin ve iktidar seçkinleri arasındaki ona yönelik kalıcı bağlılığın oynadığı rol.

Almanya'nın feci sona kadar nasıl ve niçin dayandığının basit – lâkin yetersiz olduğu aşikâr – bir diğer cevabı ise şüphesiz Hitler'in

teslimiyeti dikkate almayı inatla reddettiği ve dolayısıyla savaşa devam etmekten başka bir seçenek bulunmadığıdır. Hitler'in iktidar üzerindeki kavrayışı, kendini sığınağına gömdükten ve fantezi ile gerçeklik arasındaki çizgi gittikçe bulanıklaştıktan sonra bile, 30 Nisan 1945'teki intiharına değin kesintisiz surette devam etti. 1918'deki ulusal aşağılanmanın intikamını almak, "kariyerinin" temel prensiplerinden biri olmuş, "1918 sendromu" ruhunun derinliklerine işlemişti.[28] Sıklıkla ve ısrarla ilan ettiği üzere 1918 tekerrür etmeyecek, Birinci Dünya Savaşı'ndaki "korkak" teslimin yeni bir türü söz konusu olmayacaktı. Sonuna dek mücadele etmek suretiyle şerefine el değmeksizin yok oluş, son kurşuna kadar savaşmaya yönelik âdeta mitolojik mahiyetteki askeri düsturun muhafazası, yenilginin umutsuzluğundan gelecek kuşaklar için bir kahramanlık efsanesi çıkarmak ve her şeyden ziyade şahsına özgü, kendi-algısındaki kahramanlık mirasıyla tarihin mabedinde yerini almak Hitler'in zihninde "utanç verici" bir teslime ziyadesiyle yeğdi. Yenilginin ardından şahsen bir geleceği olmayacağı için intihar eğilimli bir yaklaşımı benimsemek zor bir tercih değildi. Fakat bu kendini yok etme tercihi sadece onu kapsamıyor, söz konusu kendi halkı ve ülkesini de yıkıma mahkûm etmek anlamına geliyordu. Hitler'in gözünde Alman halkı onu başarısızlığa uğratmış, liderliğine layık olamamıştı. Harcanabilirlerdi. Aslına bakılırsa, korkunç egosu ona kendisi olmaksızın her şeyin harcanabileceğini söylemişti. O yavan düalizminde, söz konusu daima zafer yahut yıkım olmuştu. Kendi mantığını tereddüt etmeden takip etti.

Reich'ın çöküşü zarfında Almanya'nın kendi kendini imha dürtülerinde Hitler'in kendi merkezi rolü aşikârdır. Her şeyden ziyade, kendisinin devam eden iktidarı, tırmanmakta olan ölüm ve yıkımdan müzakere suretiyle bir çıkış bulunmasına yönelik – önde gelen adamlarının yoklamaya hevesli oldukları – herhangi bir ihtimalin önüne taş koydu. Fakat bu bizi, kendisinin bunu yapmaya nasıl muvaffak olduğuna dair asıl soruya geri döndürüyor. Onları ve ülkesini kendisiyle birlikte uçuruma sürüklediği çevresindeki herkes için malumken emirlerine niçin

28 1918'in ardında bıraktığı mirasın sadece Hitler değil, Nazi rejiminin tamamı nazarında teşkil ettiği önemin etraflı bir analizi için bkz., Timothy W. Mason, *Sozialpolitik im Dritten Reich: Arbeiterklasse und Volksgemeinschaft*, Opladen, 1977, 1'inci bölüm.

hâlâ uyuluyordu? Hitler'in, kendi kendini yok etme dürtüsüne sahip bir birey olduğunu kabul eden altındaki yönetici elitler – askeriye, Parti, hükûmet – onun rasyonel çıkış yollarının tamamına taş koymasına niçin izin verdi? Hitler'in savaşı sürdürme kararlılığına ket vurmak için 20 Temmuz 1944'teki başarısız darbe girişiminin ardından neden başka bir teşebbüs gerçekleşmedi? Alt kademedeki Nazi liderleri ile komutanlar Almanya'nın topyekûn yıkımına değin onu takip etmeye niçin hazırlardı? Zira onunla birlikte kişisel bir yok oluşa niyetleri yoktu. Hitler ölür ölmez, cehennemden sakınmak için ellerinden ne geldilerse yaptılar. Nazi liderlerinin neredeyse tamamı, Hitler'in kendi kendini imha örneğini takip etmemek için kaygı içinde kaçtı. Kendi birliklerinin teslimlerini peş peşe sunmaya artık hazır olan askeri komutanlar, mücadeleyi şimdi yalnızca emirleri altındaki askerlerin mümkün olduğu kadarını batıya, Kızıl Ordu'nun erişemeyeceği Anglo-Amerikan bölgelerine ulaştırmak için sürdürüyorlardı.

Sığınaktaki son dramadan sadece bir hafta sonra Almanya topyekûn teslim oldu. Artık uğruna mücadele edecek hiçbir şeyleri kalmamış, firar hâlindeki Naziler bunun akabinde süratle yakalandı. İşgal güçleri, işe kargaşayı ortadan kaldırarak ve yeni hükûmet biçim ve standartları oluşturmaya çalışarak başladı. Dolayısıyla, Hitler son ana kadar hiç kuşkusuz belirleyici oldu. Lâkin zayıflayan iktidarı ancak diğerlerinin ona el vermesiyle muhafaza edildi, zira ya ona meydan okumaya isteksiz ya da bundan acizlerdi.

Hâliyle, mesele Hitler'in inatçı kişiliğinin ve mutlak zafer yahut topyekûn çöküş biçimindeki saçma uçlu dogmasına sarsılmaz bağlılığının ötesine geçer. Hitler yönetiminin doğası ile onu ayakta tutan yapı ve – en çok da iktidar elitlerininkiler olmak üzere – zihniyetlere uzanır.

Hitler diktatörlüğünün karakteri tanımlanırken ortaya koyulan en iyi tarif "karizmatik yönetim" biçimidir.[29] Yapısal açıdan ise kimi

29 Bunun en açık ifadesi için bkz., Hans-Ulrich Wehler, *Der Nationalsozialismus: Bewegung, Führerherrschaft, Verbrechen*, München, 2009, özellikle de abidevî eseri *Deutsche Gesellschaftsgeschichte*, c. 4: *1914–1949*'dan (3'üncü baskı., München, 2008) derlenen 2, 7, 11 ve 14'üncü bölümler. "Karizmatik yönetim" kavramı gayet tabii Max Weber'den alınmıştır. Bkz., *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriß der verstehenden Soziologie*, gözden geçirilmiş 5'inci baskı., Tübingen, 1980, s. 140–47, 654–87. Ludolf Herbst, her ne kadar Hitler'in "kariyerine" doğuştan gelen kişisel karizmatik niteliklerle başladığı yönündeki birtakım görüşleri – bu az sayıda

yönlerden modern bir mutlak monarşiyi andırır. Kadir-i mutlak bir kral misali (sarayı her ne kadar Versay yahut Sanssouici'nin görkeminden yoksunsa da) Hitler'in etrafı da dalkavuk bir saray efradıyla çevriliydi. Emir ve talimatlarının yerine getirilmesi için ona kişisel sadakatle bağlı olan satrap ve asilzadelere güveniyor, savaşlarını idare etmeleri için ise (büyük para ve mülklerle bonkörce ödüllendirilen) güvenilir mareşallere itimat ediyordu. Fakat modern devletin kritik bileşenleri – yani ayrıntılı bir bürokrasi ile halk desteğini örgütleme ve nüfusu kontrole yönelik (bu örnekte, büyük ölçüde tekel bir Parti'nin elindeki) mekanizmalar – çerçeveye dâhil edildiğinde, bu analoji gücünü süratle kaybeder. Sistemin önemli bir ayağını teşkil edip, Hitler'in otoritesini belirleyici bir mahiyette kuvvetlendiren ve ona Nazi devletinin tüm kurumlarını gölgesinde bırakan dokunulmaz, neredeyse ilahi bir statü kazandıran şey, propaganda ve tahakküm birlikteliğinin üretimine yardımcı olduğu kitlesel plebisiter destekti. Kitlelerin Führer'e tevecc ühü imgesinde propagandanın etkisi ne olursa olsun, Hitler'in Alman halkının büyük bölümü arasında – savaşın ortasına değin – hakiki ve müthiş bir desteğe sahip olduğuna şüphe yok. Lâkin eldeki tüm göstergeler, 1941'deki ilk Rus kışından beri bu desteğin zayıfladığına işaret eder. Popülaritesi, kendisinin doğrudan sorumlu tutulduğu Stalingrad felaketinin meydana geldiği sonraki kıştan itibaren sert bir düşüşteydi. Dolayısıyla, savaş kötüye gidip yenilgiler arttıkça, Hitler'in "karizması" kitlelerin cezbi yönünden onulmaz bir sarsıntıya uğradı.

Fakat yapısal olarak, "karizmatik yönetimi" sona ermekten çok uzaktı. Hitler'inki, diğer otoriter rejimlerle karşılaştırıldığında bile 1933'ten, yani en başından beri fevkalade kişiselleştirilmiş bir rejimdi. Yönetimini denetlemek yahut müzakere etmek için herhangi bir politbüro, harp şurası, (1938 itibarıyla) bakanlar kurulu, askeri cunta, senato yahut kabine toplantısı mevcut değildi. Örneğin, 1943 yılında Mussolini'nin görevden alınmasına zemin hazırlayan Yüksek Faşist Konsey'e benzer hiçbir yapı yoktu. Bu kişiselleştirilmiş "karizmatik

ciddi tarihçinin iddia ettiği bir şeydir – eleştirir (*Hitlers Charisma: Die Erfindung eines deutschen Messias,* Frankfurt am Main, 2010) ve Hitler'in karizmasının 20'li yıllardaki propagandanın ürünü olduğunu vurgularsa da, (Almanları sofistike kitlesel baştan çıkarma tekniklerinin kurbanları olarak resmetmeye yaklaşan bir argümanla) yine de Nazi rejiminin "karizmatik yönetime" dayandığını kabul eder gibi görünür.

yönetimin" çarpıcı bir işareti, hükûmetin daha en başından beri aşınması ve parçalanmasıydı. Bu kitabın başladığı 1944 ortalarında, yani 20 Temmuz'daki başarısız suikast girişiminin hemen sonrasındaki yoğun sarsıntı ve dâhili yeniden yapılandırma zarfında parçalanma süreci büyümüş ve genişlemişti. Hitler'e meydan okuyabilecek organize bir yapı yoktu. Başka bir deyişle, "karizmatik yönetimin" yapı ve zihniyetleri, Hitler'in popülaritesi çökerken dahi mevcudiyetlerini muhafaza etti. Bunların sürdürülmesini sağlayan başlıca unsur Hitler'e duyulan kör bir inançtan ziyade baş-Nazilerin Hitler'siz bir gelecekleri olmadığı yönündeki kanaatleriydi. Bu güçlü bir negatif-bağ kurdu: Kaderleri ayrılmaz bir şekilde bağlanmıştı. Söz konusu, gemilerini birlikte yakmış ve artık bir çıkış yolu bulunmayanların sadakatiydi. Bütünüyle hasmane duygular barındırmasalar bile, Nazizme karşı o vakit artık kayıtsız bir tutum içerisinde olan birçok kişi için, Hitler'e ve rejimine verilen desteği, yenilgi ve düşman işgalini önlemeye yönelik vatansever kararlılıktan ayırt etmek neredeyse imkânsızdı. Zira Almanya'nın amansızca müdafaasının temsilcisi Hitler'di. (1944 Temmuz'nda teşebbüs edildiği üzere) Hitler'i devirmek, birçok kişi tarafından 1918'deki "arkadan bıçaklanma" mitinin tekrarı olarak görülebilirdi ve öyle de oldu. Bir o kadar önemli bir diğer husus ise, herkesin farkında olduğu gibi, Diktatör'ün emrinde hâlâ amansız bir baskı ve cebir aygıtı oluşuydu. Korku (yahut hiç değilse fevkalade ihtiyat) çoğunluğun tutumunda aşikâr bir rol oynadı. En yüksektekiler bile adımlarını dikkatlice atmaları gerektiğini biliyordu. Sebepler ne olursa olsun, sonuç değişmedi: Hitler'in gücü sonuna değin bâki kaldı.

Son yaklaşır ve merkezi hükûmet neredeyse tümüyle dağılırken, ölüm-kalım kararları hiyerarşide vilayetlere, mıntıkalara ve mahalli kademeye; Ansbach garnizon komutanı gibi kişilerin keyfi ve ölümcül bir yürütme gücü kazandıkları noktaya kadar devretti. Lâkin tabandaki bu radikalleşme – son aşamadaki artan akıldışılığa her ne kadar kritik bir etkisi de olsa – içeriden herhangi bir meydan okumayla karşı karşıya olmayan, ölüm sancıları içindeki bir rejim liderliğinin yukarıdan verdiği teşvik, yetkilendirme ve "meşrulaştırma" olmaksızın gerçekleşemezdi.

Dolayısıyla, Nazi rejiminin topyekûn imhaya değin neden ve nasıl ayakta kaldığı sorusuna yanıt bulmaya çalışmanın en temel unsuru belki de "karizmatik yönetimin" yapı ve zihniyetleri ekseninde döner.

Bu yaklaşımı, sıradan Almanların hızla yaklaşan Mahşer Günü'ne nasıl tepki verdiğinin incelikli bir tahliliyle birleştirmek, Nazi yönetiminin faaliyetini nasıl sürdürebildiğine ilişkin gerçeğe yakın bir tablo oluşturma potansiyeli sunar.

Müteakip bölümler – Üçüncü Reich'ın idari sürekliliğinde bir kesinti teşkil eden – 20 Temmuz 1944 tarihli başarısız suikast girişimiyle başlıyor. Ardından kronolojik bir çerçevede ilerleyerek 8 Mayıs 1945'teki teslime uzanıyor. Hikâye tarzında anlatım (Hitler Almanyası'nın yapı ve zihniyetler tarihini birleştirip, Alman toplumunu hem alt hem de üst kademeleriyle ele alarak), hem Nazi rejiminin çöküş safhasında geçtiği dramatik evreleri hem de kaybedildiği gittikçe daha aşikâr bir hâl alan mücadelesini sürdürmek için sergilediği şaşırtıcı metanet ve umutsuz meydan okumayı titizlikle tasvir edebilme avantajı sağlıyor. Kitabın odak noktasını tümüyle Almanya oluşturuyor: Almanların umutsuz şartlar altında savaşa devam etme istekleri karşısında sık sık hayrete düşen Müttefiklerin ne düşündükleri, ne planladıkları ve ne yaptıkları analizde yer almıyor. Zâten bunun savaşın seyri üzerinde neredeyse hiçbir önemi yoktu. Nihayetinde belirleyici olan, harbin muhtelif cephelerindeki muharebe meydanlarında yaşananlardı. Ancak bu bir askeri tarih çalışması değil. Müttefiklerin doğu ve batıdan Almanya'ya ilerleyişlerinin ilgili aşamaları, müteakip değerlendirme için bir arka plan sağlamak maksadıyla kısaca özetlendi.

Hikâyenin sonunu biliyoruz. Bu nedenle, savaşın en geç 1944 yazı itibarıyla, yani Batılı Müttefiklerin Fransa'daki çıkarmalarını pekiştirdikleri ve Kızıl Ordu'nun Polonya içlerine ilerlediği tarihte kaybedilmiş olduğunu o dönemde yaşayanların, geriye dönüp baktığımızda bizim gördüğümüz kadar açık bir biçimde niçin görmediklerini sormamak güçtür. Ancak onlar, şaşırtıcı bir şekilde geç olana kadar bunu böyle görmediler. 1941-42 yıllarındaki büyük hayallerin gerçekleştirilemeyeceğini artık şüphesiz biliyorlardı. Fakat sadece Hitler değil, Alman liderliği de savaştan hâlâ bir şeyler elde edilebileceği inancındaydı. İrade gücü ve radikal seferberliğin, "mucize silahlar" elde edilene değin savaşı uzatabileceğini düşündüler. Savaş gayreti, Müttefik ilerleyişinin durdurulacağı yahut tersine çevrileceği bir noktaya kadar sürdürülecek, düşman böylelikle artan kayıpları karşısında savaşı müzakere suretiyle sonlandırmak isteyecekti. Doğu ve Batı arasında bir kırılma yaşanacak,

Almanya bazı toprak kazanımlarını elinde tutacak ve nihayetinde Batı'nın yardımıyla ortak düşman olan Sovyet komünizmine karşı dönecekti. Bu tür umut ve kuruntulara kapılan Almanların sayısı (bilhassa da Kızıl Ordu'nun Oder Nehri'ne vardığı Ocak 1945 sonlarından beri) gün geçtikçe azaldıysa da, söz konusu yanılsamalar neredeyse perde kapanana değin bâki kaldı. Dolayısıyla ölüm ve yıkımın o son, korkunç safhasında, üstesinden gelmenin mümkün olmadığı dezavantajlar karşısında bile mücadele; çılgınlığı gittikçe şiddetlenen lâkin kendi kendini sürdüren yıkıcı bir enerjiyle, sayıları artan bir dizi bölgesel çöküş eşliğinde varlığını muhafaza etti.

Bu kitabın gayesi, bunun nasıl olabildiğini – yani, lime lime olmuş Nazi rejiminin, Kızıl Ordu, Reich Şansölyeliği'nin kapılarına dayanana kadar faaliyetini nasıl sürdürebildiğini – açıklamaya çalışmaktır.

I
Rejimde Deprem

Hitler'in aklını başına alması için kıçının altında bir bomba olması gerekiyor.

Joseph Goebbels, 23 Temmuz 1944[1]

I

Üçüncü Reich için sonun başlangıcıydı. Batılı Müttefiklerin 6 Haziran 1944'te Normandiya'ya yaptıkları çıkarmalar, 1944 Temmuz'unun sonlarına doğru sağlama alınmıştı. Kıtaya gönderilen asker ve silah sayısı gittikçe artıyordu. Alman topraklarına yönelik doğrudan bir kara taarruzu artık ufuktaydı. Kızıl Ordu, Normandiya Çıkarması'ndan 15 gün sonra başlayan müthiş "Bagration Harekâtı'yla" Doğu Cephesi'nde Wehrmacht'ın Merkez Ordu Grubu[2] savunmalarını ezip geçmiş ve Almanlara korkunç kayıplar verdirerek 300 kilometreden fazla bir mesafe katetmişti. Güneyde Roma Müttefiklerin eline geçmiş ve artçı Alman güçleri geri çekilen ordularını korumak için Floransa yakınlarında şiddetli çarpışmalara tutulmuştu. Bu sırada, göklerden gelen amansız yıkıma maruz kalan Alman kasaba ve şehirlerinin sayısı her zamankinden fazlaydı. İnsan ve materyal kaynağının sınıra dayanması ve Wehrmacht'ın, müşterek gücü karşısında fevkalade zayıf kalınan

1 Rudolf Semmler, *Goebbels – the Man Next to Hitler*, London, 1947, s. 147 (23.7.44). Semmler (gerçek adı Semler) Reich Propaganda Bakanlığı'nda basın sözcüsüydü. Günlük girdilerini içeren orijinal Almanca metin kaybolmuş gibi görünüyor.

2 48 tümen ve 4 ordudan oluşan, devasa cephenin 700 kilometrelik merkezi şeridine konumlandırılmış muazzam teşkil.

düşman tarafından doğu, batı ve güneyde ricata zorlamasıyla çanlar Hitler rejimi için çalıyordu.

En azından Batılı Müttefiklerce görüldüğü şekliyle durum buydu. Kendileri, savaşın Noel'e kadar biteceğinden emindiler.[3] Almanya'dan bakıldığında ise durum farklıydı. Savaşın gidişatı ve ülkenin başarı şansına ilişkin Almanya'daki tutumlar –ister kaymak tabaka, ister sivil ve askeri liderlik, ister "yurt cephesindeki" kamuoyu ve ister silahaltındaki milyonlarca asker arasında olsun – büyük ölçüde çeşitlilik gösteriyordu. Bozgunculuk, savaşın kaybedilmiş olduğuna dair isteksiz bir ikrar, düşmanın ezici gücünün gerçekçi kabulü, Hitler'e yönelik azalan inanç ve gelecek korkuları her geçen günle daha belirgin bir hâl alıyordu. Öte yandan, Hitler rejimine yönelik destek, sadece bağnaz Naziler arasında olmamakla birlikte hâlâ yaygındı. Hem yüksek hem de düşük mevkilerdeki çoğu Alman yenilgi olasılığı dikkate almayı hâlâ reddediyordu. Bunların düşünceleri şu çizgideydi: Düşmanın, yani Batılı Demokrasiler ile Komünist Sovyetler Birliği'nin şer ittifakı, seferberlik hâlinin yeniden canlandırılabilmesi durumunda hâlâ geri püskürtülebilirdi; bu şer ittifakı, ciddi bir durum değişikliği hâlinde dağılabilirdi; devranı hızla döndürecek yeni, müthiş silahlar yoldaydı ve önemli askeri tersliklere maruz kalmaları hâlinde Müttefikler müzakereye mecbur kalacak, Almanya savaştan elindeki toprak kazanımlarının bir kısmı ve onurlu bir barışla ayrılacaktı. Bu tür düşünceler 1944 yazında katiyen ortadan kalkmış değildi.

Bununla birlikte, 1944 yılının Temmuz ayı ortalarında halk kitleleri arasındaki hâkim duygular artan bir kaygı ve endişeydi. (Hitler de dâhil) rejim liderlerine, özellikle de Nazi Partisi ve temsilcilerine yönelik son derece temkinli, örtülü eleştirilere rağmen, sıradan vatandaşların büyük çoğunluğu savaş gayretini hâlâ tereddüt etmeksizin destekliyordu. Halet-i ruhiye isyankâr değil kaygılıydı. Hitler'in o o yıl yaşanan iç-çöküşe ilişkin patolojik saplantısına rağmen, nihayetinde 1918 Devrimi suretinde patlak veren Birinci Dünya Savaşı'ndaki o artan huzursuzluğu andıran hiçbir şey yoktu. Savaş esirleriyle birlikte sayıları o vakit 7 milyonu bulan yabancı işçilerin ayaklanması ihtimaline

3 Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004, s. xi, 15, 17.

karşı birtakım acil durum planları mevcuttu. Fakat Alman halkınca bir devrim yapılmasına ilişkin ciddi bir beklenti yoktu.

SD'in (*Sicherheitsdienst*; Güvenlik Teşkilatı) vilayetlerden gönderdiği raporlar, Kızıl Ordu'nun doğudaki ilerleyişi karşısında "sıfır noktasına" inen, "derin bunalıma" neden olan ve "anksiyete psikozu" ile "bulaşıcı paniğe" tekabül eden bir endişe hâline işaret ediyordu. Doğu Prusya'nın muhtemel kaderine ilişkin yoğun bir endişe vardı. İnsanlar, bir kez Alman toprağına ayak basmaları durumunda Rusların bir daha asla çıkarılamayacaklarından korkuyordu. Bilhassa da kadınlar müthiş bir endişe içindeydi. Rapor edilen bir yorumda, "Doğu Cephesi yakında muhtemelen çökecek," deniyordu. "Eğer Bolşevikler gelirse hepimiz çocuklarımızla birlikte kendimizi asabiliriz. Führer, İngiltere ve Amerika'yla barış yapmalı. Savaş artık kazanılamaz." Bu müstesna bir görüş değildi.

Doğudaki gelişmelerin gölgesinde kalmasına rağmen Batı Cephesi hakkındaki görüşler de iç açmıyordu. Düşmanın muazzam bir insan ve malzeme üstünlüğüne sahip olduğu yaygın bir kabul görüyordu. V1 füzelerinin Londra'ya yönelik hava akınlarında yapacağı etkiye ilişkin önceki abartılı beklentiler, ardında rejim propagandasının iddialarına karşı bir hayal kırıklığı ve şüphecilik bırakmıştı. Lâkin vaat edilen "mucize silahlara" hâlâ umut bağlanıyordu. Ve Luftwaffe'nin güpegündüz gerçekleşen "terör taarruzları"na engel olmaktaki acziyeti, değişmez bir öfke kaynağının yanı sıra sürekli ve artan bir endişe teşkil ediyordu. Wehrmacht'ın doğudaki çöküşü, pek çoklarını hem açıklamalar hem de günah keçileri bulma arayışına soktu. Zafere inanç duymayan ve cephe gerisinde rahata alışmış subaylarının düzgün bir savunma tertiplemek hususundaki kabiliyetsizliklerini beyan eden izindeki askerlerin, birliklerin morali hakkında verdiği haberler de ruh hâli üzerinde olumsuz bir etki yapıyordu. Sevdiklerinin cephede toprağa düştüğü haberini iletmek için gelen yerel Parti yöneticisinin korkunç ziyaretine maruz kalan ailelerin sayısı gittikçe artmaktaydı. "Daha ne kadar dayanabiliriz?" sıkça sorulan bir soruydu.[4]

Görüş yelpazesinin diğer ucundaki rejim seçkinleri arasında, bu tür kanılar, dikkate alınsın yahut alınmasın, dile getirilmiyordu. Önde

4 *MadR*, 17, s. 6645–58, 14 ve 22 Temmuz 44 tarihli raporlar.

gelen Naziler, bilhassa da kendi güçleri sadece buna tabi olduğundan, Hitler'e mutlak destek ve bağlılıklarını sunmayı sürdürdü. Ancak hayal kırıklığı kaynaklı bir takım kızgınlıklar ve Nazi Almanyası'nın kendine özgü bir makamı için süregelen bir rekabet mevcuttu. Hitler'in halefi hâlâ Hermann Göring'di. Lâkin Göring'in geçmişteki popülerliğinden eser kalmamıştı. Nazi seçkinleri arasındaki itibarı, Luftwaffe'nin başarısızlıkları nedeniyle aylardır azalıyor ve Hitler, Luftwaffe Başkomutanı'nın Alman şehirlerinin imhasını önlemekteki acziyeti karşısında tekrar eden öfke nöbetlerine tutuluyordu. Ancak böyle bir hamlenin neden olacağı prestij kaybı ile düşman propagandasına sağlayacağı malzemenin her zamanki gibi bilincinde olarak, Göring'i görevinden almaya tipik bir şekilde gönülsüzdü. Önceki ağırlığını kaybedenlerden biri de bir zamanların nüfuzlu Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'tu. Ribbentrop, öngörü ve girişimlerinin tamamında feci yanılgılara düşmüştü. Özellikle de yürürlükte icra edilecek herhangi bir dış politika kalmamış olduğundan ötürü o da artık huzura pek az çağrılıyordu.

Bazı Nazi seçkinlerinin gözden düştüğü sırada, diğerleri bu zor süreçten istifade etti. Parti Genel Merkezi Başkanı Martin Bormann, Diktatör'ün huzuruna açılan kapıların anahtarlarını elinde tutmak ve efendisinin sözcülüğünü yapmak suretiyle Hitler'e olan yakınlığından her zamankinden daha çok faydalandı. 1900'de doğan Bormann, üstüne oturmayan Parti üniforması; tıknazlığı, kısa-kalın boynu, seyrek saçları ve kelleşen kafasıyla gösterişsiz bir figürdü. Ancak nicedir Hitler'in perde arkasındaki kilit adamıydı. Uzun yıllar boyunca onun hususi mali işlerine bakmış ve 30'lu yılların ortasında, Hitler'in Berchtesgaden yakınlarındaki, Obersalzberg'de bulunan görkemli inziva yeri "Berghof'un" inşasını tertiplemişti. Elindeki en değerli varlığı, Hitler'in nazarındaki mutlak güvenilirliğiydi. Bormann, icap eden "dirsek gücünün" yanı sıra, yılmak bilmeyen enerji ve etkinliğiyle Parti'nin Münih'teki genel merkezinde neredeyse fark edilmeksizin yükselmiş, Parti'nin bürokratik aygıtına derinden vakıf olmuştu. Lâkin öyle sıradan bir memur değildi. Hitler'i bulmadan evvel, 20'li yıllarda birtakım Yahudi karşıtı ve paramiliter örgütlere dâhil olmuş, siyasi bir cinayetle ilişiği nedeniyle bir süre hapis yatmıştı. İdeolojik bağnazlığı sonuna değin bâki kaldı.

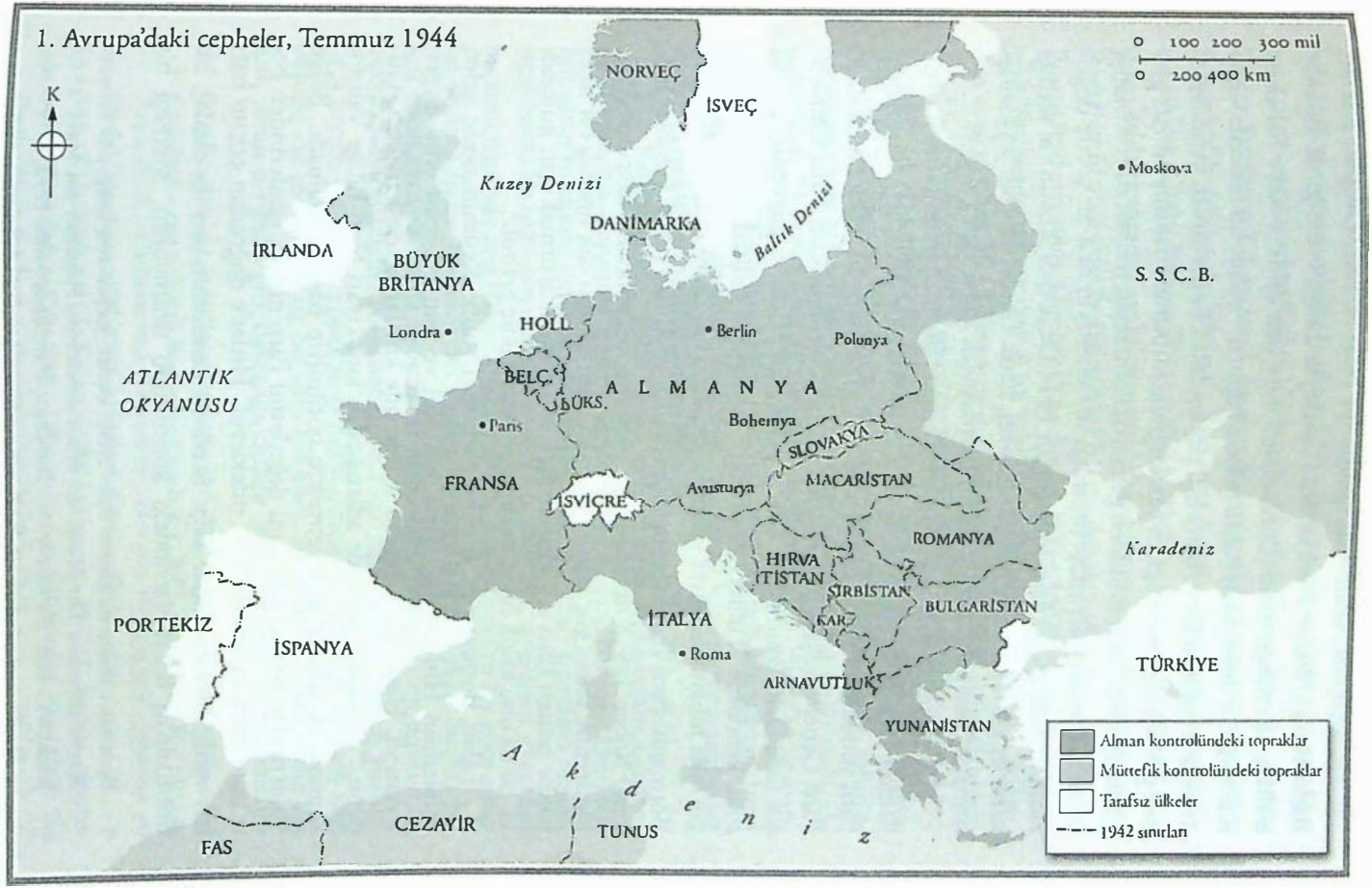
1. Avrupa'daki cepheler, Temmuz 1944
K
0 100 200 300 mil
0 200 400 km
NORVEÇ
İSVEÇ
Moskova
Kuzey Denizi
DANİMARKA
Baltık Denizi
İRLANDA
BÜYÜK BRİTANYA
S. S. C. B.
Londra
HOLL.
Berlin
Polonya
ATLANTİK OKYANUSU
BELÇ.
ALMANYA
LÜKS.
Paris
Bohemya
SLOVAKYA
FRANSA
İSVİÇRE
Avusturya
MACARİSTAN
ROMANYA
Karadeniz
HIRVATİSTAN
SIRBİSTAN
BULGARİSTAN
KARA
İTALYA
PORTEKİZ
İSPANYA
Roma
TÜRKİYE
ARNAVUTLUK
YUNANİSTAN
Akdeniz
CEZAYİR
TUNUS
FAS
Alman kontrolündeki topraklar
Müttefik kontrolündeki topraklar
Tarafsız ülkeler
1942 sınırları

1929 yılında, kendisi de fanatik bir Nazi ve Parti Disiplin Kurulu Başkanı olan Walter Buch'un kızı Gerda'yla dünya evine girdi. İkilinin birlikte on çocuğu oldu. (Bunlardan 9'u hayatta kaldı ve anne-babalarının Kilise'ye duydukları köklü nefrete rağmen – yahut bu nedenle – biri dışında hepsi Katolik ve hatta biri papaz oldu.) Bormannlar, kendilerinden geriye kalan mektuplara bakıldığında birbirine adanmış bir çift gibi görünüyorlar. Fakat evlilikleri geleneksel olmaktan uzaktı. Aktris Manja Behrens'i baştan çıkarmayı başardığı ve Behrens'in ona bir çocuk doğuracağını umduğuna dair Bormann'ın 1944 Ocak'ında kendisine verdiği haberler eşi tarafından hoş karşılanmış, hatta Gerda iki eşliliği yasallaştırmaya yönelik bir kanun teklifi hazırlayacak kadar ileri gitmişti.

Bormann o vakit artık Almanya'nın en güçlü adamlarından biriydi. Rudolf Hess'in Britanya'ya uçtuğu 1941 Mayıs'ının hemen sonrasında, Parti yönetiminin devredilebileceği en bariz isim oydu. Hitler tarafından Parti Genel Merkezi başkanlığına atanmasının ardından Parti bürokrasisi üstündeki kontrolünü süratle pekiştirdi. Hitler'in güvenilir kâhyası rolü, kendisine "Führer'in Sekreteri" unvanının bahşedildiği 1943 Nisan'ında nihayet resmiyet kazandı. Almanya'nın talihi tersine döndükçe Bormann, Parti Teşkilatlanma Sorumlusu (ve Alman Emek Cephesi Başkanı) Robert Ley'in de desteğiyle, parti merkez yönetimi üzerindeki hâkimiyetini, ikinci güç kaynağını teşkil eden ve onu çok önemli bir figür hâline getiren Parti'yi canlandırmak ve erişimini artırmak için kullandı ki, bu da onu kritik öneme sahip bir figür hâline getirdi.[5]

Lâkin Bormann'ın gücünün sınırları vardı. Rejimin önde gelen isimlerinin Hitler'e doğrudan erişimini ve onu etkilemelerini engelleyemedi. Hatta Parti örgütü içinde bile kısıtlamalarla karşılaştı. Gücünü, "*Gauleiter*" şeklinde adlandırılan kırk civarı Nazi Bölge Valisini kapsayacak şekilde genişletmekte bütünüyle başarılı olamadı. Bölge Valilerinden bazılarının, yani değerlerini Parti'nin ilk günlerinden beri ispat eden güvenilir "eski tüfeklerin" Hitler'e doğrudan erişim hatları vardı. Her ne kadar kâğıt üzerinde kendisinin astı da olsalar, bu Bormann'ın onlar üzerindeki kontrolünü sınırlıyordu. Merkezi bir

5 Bormann'a ilişkin bu kısmın temel aldığı eserler: Jochen von Lang, *Der Sekretär: Martin Bormann. Der Mann, der Hitler beherrschte*, Frankfurt am Main, 1980; Joachim C. Fest, *The Face of the Third Reich*, Harmondsworth, 1972, s. 191–206; ve *The Bormann Letters*, ed. H. R. Trevor-Roper, London, 1954, s. vi–xxiii.

yönetim dayatmanın – yahut ilgili örnekte Wehrmacht yetkililerinin bile istisna olmayacakları herhangi bir yönetim dayatmanın – zorluklarına örnek teşkil eden Bölge Valilerinden biri de Erich Koch'tu. Koch, Doğu Prusya'yı âdeta şahsi derebeyliğiymiş gibi yönetiyordu.[6] Diğer Bölge Valilerinin çoğu gibi o da Savunma Komiserliğiyle görevlendirilmişti. Bu, Doğu Prusya Bölge Valisi'ne sivil savunmanın örgütlenmesine ilişkin kapsamlı yetkilerin yanı sıra, bölgesindeki Parti-dışı işlere (kendisinin seve seve faydalandığı) bir müdahale imkânı sundu. Koch, Propaganda Bakanı Goebbels ve Berlin Bölge Valisi'nin demiryolları yetkilileriyle istişare ettikleri bir teklifi engellemek için Hitler'e doğrudan erişiminden 1944 Temmuz'u ortalarında hâlihazırda yararlanıyordu. Söz konusu teklif, başkente yönelik hava bombardımanlarından kaçarak, şimdi kendisi de tehlike altında olan Doğu Prusya'ya sığınmış 170.000 Berlinlinin vilayetten tahliyesini öngörüyordu. Koch, tahliyenin kapsamını Sovyet hava taarruzlarının en çok tehdit ettiği az sayıda nahiyeden 55.000 kadın ve çocukla sınırlamak için Hitler'in onayını aldı. Bu, Koch'un bölgesindeki tahliyeleri engellemek için yaptığı, idari kargaşaya ve daha da önemlisi Doğu Prusyalılar için can alıcı sonuçlara neden olan bir dizi müdahalenin ilkiydi.[7]

(SS Başkomutanı, Polis Genel Şefi, Alman Milliyetinin Güçlendirilmesinden Sorumlu Reich Komiseri ve İçişleri Bakanı) Heinrich Himmler'in elinde topladığı devasa güç birikimi, Nazi rejiminin Alman işgalindeki Avrupa boyunca tesis ettiği o sofistike tahakküm aygıtının tamamı üstünde ona hâkimiyet sağlamıştı. Böylesi müthiş bir güce sahip bu şeytanî figür, henüz kırklı yaşlarının başındaydı. Tuhaf, huysuz bir kişi lâkin aynı zamanda fanatik bir ideologdu. Etkileyici bir görüntüsü yoktu. Boyu ortalamadan ibaretti. İnce bir yapısı vardı. Solgun yüzüne fırça bıyığı, çerçevesiz gözlüğü, gerideki çenesi ve yanlar ile ensenin kısa olduğu saç modelinin uç bir türü hâkimdi. Altındaki SS liderlerine kılı kırk yaran bir baba gibi davranıp, onlara "edepli" olmanın erdemlerini

6 Bu çirkin şahsın tam bir incelemesi için bkz., Ralf Meindl, *Ostpreußens Gauleiter: Erich Koch – eine politische Biographie*, Osnabrück, 2007. Ayrıca bkz., Ralf Meindl, "Erich Koch – Gauleiter von Ostpreußen", Christian Pletzing (ed.), *Vorposten des Reichs? Ostpreußen 1933–1945*, München, 2006, s. 29–39.

7 BAB, R43II/684, fo. 61, Kritzinger'den Lammers'e, 13.7.44. Ve bkz., Alastair Noble, *Nazi Rule and the Soviet Offensive in Eastern Germany, 1944–1945: The Darkest Hour*, Brighton ve Portland, Ore., 2009, s. 82–3.

vurguluyor, aynı zamanda "Nihai Çözüm" ile milyonlarca Yahudinin organize katline başkanlık ediyordu. Nazi işgalindeki Avrupa'da sahip olduğu güç bir yana, 1943 Ağustos'unda Wilhelm Frick'in yerine İçişleri Bakanlığı'na gelmesiyle birlikte, rejim liderleri arasında Hitler'den sonra en korkulan isim olan Himmler'in Almanya içindeki nüfuzu dahi genişlemişti. Bu gelişme, Himmler'in polisi İçişleri Bakanlığı'ndan ayırıp kendi idaresine almak için bir Güvenlik Bakanlığı kurma niyetini lüzumsuz kılmıştı.[8] Güç hırsı dinmeyen Himmler, 1944 Temmuz'unda imparatorluğunu bu kez Wehrmacht'ın yetki alanına doğru genişletme safhasındaydı. Wehrmacht'la olan çekişme, Himmler'in askeri kanadını teşkil eden Waffen-SS'in büyümesini daima kontrol altında tutmuştu. Lâkin Hitler, teşkili planlanan 15 yeni tümenin askeri disiplinleri ve Nazi idealleriyle endoktrine edilmelerinden 15 Temmuz'da Himmler'i sorumlu kıldı.[9] Bu, Wehrmacht'ın nüfuz alanına ciddi bir taarruzdu.[10]

(Propaganda Bakanı ve Parti'nin propaganda teşkilatı başı) Joseph Goebbels ile (Silahlanma ve Savaş Üretimi Bakanı) Albert Speer, Hitler'e vazgeçilmez isimler olduklarını vurgulamak için savaşın gereksinimlerinden faydalandı. Asker sayısı, cephedeki kayıplarla kritik ölçüde azalmıştı.[11] Kaybedilen malzeme, silah üretiminde acil bir atılımı zaruri kılıyordu. Hem silahaltına alınmak hem de silah imalatında çalıştırılmak üzere mümkün olan her kaynaktan insan gücü bulunmalıydı. Özellikle de nüfusu seferber etmek, harbin bekâsı için en büyük fedakârlıklara ihtiyaç olduğunu kabul etmeye onları mecbur kılmak bakımından yeni propaganda çabaları hayati önem arz ediyordu. Fakat bu noktada Hitler'in liderliğine yönelik, sadakat sınırları içinde belirgin hayal kırıklıkları vardı. Bunlar, Hitler'in "topyekûn savaşın" gerekliliklerini (silahaltına ve savaş üretimine alınacak insan sayısını mümkün olduğunca artırmaya yönelik daha kuvvetli tedbirleri) benimsemekteki isteksizliğinden kaynaklanıyordu.

8 BAB, R43II/393a, fo. 47, Lammers için not, 11.6.44.

9 *"Führer-Erlasse" 1939–1945*, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997, s. 432–3.

10 Bernhard R. Kroener, *"Der starke Mann im Heimatkriegsgebiet": Generaloberst Friedrich Fromm. Eine Biographie*, Paderborn, 2005, s. 670–73; Peter Longerich, *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008, s. 720 (şimdilerde genel olarak Himmler'in kariyeri ve kişiliğiyle ilgili en güvenilir çalışma).

11 Eleanor Hancock, *National Socialist Leadership and Total War 1941–45*, New York, 1991, s. 127.

Kırklı yaşlarının sonlarında, ufak tefek ve sağ ayağı belirgin biçimde topal bir adam olan Goebbels (bu sakatlığının ziyadesiyle bilincindeydi), Nazi liderlerinin en akıllılarından biriydi. Acımasız ve kıvrak bir zekâya sahipti. Gaddar, dinamik ve teşkilatçılığa mahirdi. Propaganda alanındaki uzmanlığıyla, mutlak bir sinizmi olağanüstü, vahşi bir ideolojik bağnazlıkla sentezlemeyi başarmış ateşli bir Hitler müridi olan bu figür, 1943 Şubat'ından, yani feci Stalingrad yenilgisinden beri "topyekûn savaş" (o zamana dek kullanılmamış, akla gelebilecek her türlü insan kaynağından azami ölçüde yararlanılması ve savaş ekonomisi için zarurî olmayan bütün faaliyetlerin büyük ölçüde azaltması) için baskı yapıyordu. Yurttaki savaş gayretinin yeniden düzenlenmesi ve canlandırılmasına yönelik ısrarda Speer de o vakit ona katılmıştı. Goebbels, her şeyden ziyade memleket cephesini devralmak istiyordu. Hitler böylelikle askeri meselelere odaklanabilecekti. Fakat Hitler bu hususta ufak adımlar dışında pek az şey buyurmuş ve topyekûn savaş büyük ölçüde bir sloogandan ibaret kalmıştı. Goebbels, 21 Haziran 1944'te Hitler'le uzun ve hususi bir görüşme yaptı. Bu, Doğu Cephesi'ndeki Sovyet yarmasından hemen önce, lâkin Fransa'nın kuzeyindeki başarılı Müttefik çıkarmalarının büyük tehlike oluşturduğu bir tarihti. Goebbels, görüşme sırasında topyekûn savaş hususunda bir kez daha coşkuyla ısrarcı oldu. Hem siyasi hem de askeri komuta kademesinde köklü değişiklikler gerektiğini de bir o kadar hararetle savundu. Hitler yeniden itiraz etti. Şimdilik "devrimsel değil, evrimsel yoldan" ilerlemek istediğini söyledi.[12]

Batı ve doğudaki düşman taarruzlarının insan gücü kaynaklarını tüketmesi, Albert Speer'i Temmuz ayında geçici olarak Goebbels ile güçlerini birleştirmeye yöneltmişti. Maksat, elde kalan insan kaynaklarının sondajlanmasına yönelik topyekûn savaş tedbirlerinin kabul edilmesi için Hitler'i ikna etmekti. Henüz 39 yaşındaki Speer yakışıklı, kültürlü ve yüksek zekâlı bir adamdı. Harikulade bir yönetici ve teşkilatçıydı. Başlangıçtan itibaren oldukça hırslıydı ve Hitler'in görkemli yapı projelerine duyduğu tutkudan faydalanarak 1930'larda "sarayın gözdesi" olarak kendini hızla kabul ettirmişti. Nürnberg'deki Reich Parti Miting Alanı'nı tasarlamak için Hitler'in onayını aldığında daha 30 yaşında bile değildi. 1937 yılında kendisine Berlin'i üstün-ırka layık

12 *TBJG*, II/12, s. 522 (22.6.44).

bir başkente çevirme sorumluluğu verildi. Savaştan önceki son yılda, Hitler'in görkemli Yeni Reich Şansölyeliği'ni büyük bir hızla ve zamanında bitirdi. Hitler, Speer'de bir zamanlar olmak istediği dâhi mimarı görmüştü. Speer de kendi payına Hitler'e büyük saygı duyuyordu ve Diktatör'ün lütfuyla kendisine bahşedilen güçle mest olmuştu.

Silah ve mühimmat üretiminden sorumlu olan Fritz Todt 1942 Şubat'ındaki uçak kazasında esrarengiz bir şekilde hayatını kaybettiğinde Hitler – biraz şaşırtıcı bir şekilde – Speer'i yeni Silahlanma Bakanı olarak atadı ve geniş yetkilerle donattı. Speer o zamandan beri silah üretiminde parmak ısırtan bir yükselişe imza atmıştı. Fakat artık sınırlara ulaşılmış olunduğunun farkındaydı. Müttefiklerin bu alandaki üstünlükleriyle baş edemezdi.[13] Speer, 12 Temmuz'da Hitler'e yazdığı bir muhtırada Diktatör'ün mevcut krizin yeni silahlarla, özellikle de A4 roketiyle (yakında V2 olarak yeniden adlandırılacaktı) dört ay içinde aşılabileceği iddiasını kabul eder gibi davrandı. Ve bütün güçlüklere rağmen, Wehrmacht'ı takviye etmek adına, silahlanma da dâhil ekonominin tüm sektörlerinden askere alım yapılmasının imkân dâhilinde olduğunu kabul etti. Bununla birlikte, Speer silah sanayindeki iş gücünün pekiştirilmesini ve bunun sadece Nazi imparatorluğunun dört bir yanından istihdam edilen yabancı işçilerin daha fazlasıyla yapılmaması gerektiğini savundu. Halktan topyekûn savaşın gereksinimlerini istemek elzemdi. Belirttiğine göre, insanlar günlük yaşamlarından gerekli fedakârlıkları yapmaya hazırdı ki, SD'in ülke içerisindeki görüşlere ilişkin raporları da bunu destekler görünüyordu.[14] Speer, muhtelif iş kollarında çok sayıda kadının çalıştırılabileceğini ve örgütsel iyileştirmelerin ilave iş gücü kaynakları yaratabileceğini iddia etti. Yaşam koşullarında "devrim yaratmak" için sert önlemler sundu. Son rezervlerin seferber edilmesine ilişkin bir bildirinin, 19. yüzyıl başlarındaki Napolyon'dan Kurtuluş Savaşları'ndan bu yana görülmedik bir coşku yaratacağını düşünüyordu.[15]

13 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 754.

14 Örneğin: *MadR*, 17, s. 6657–8 (22.7.44).

15 BAB, R3/1522, fos. 4–16, "Topyekûn Savaş" muhtırası, 12.7.44. Ve bkz., Wolfgang Bleyer, "Pläne der faschistischen Führung zum totalen Krieg im Sommer 1944", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 17 (1969), s. 1312–29; ayrıca Gregor Janssen, *Das Ministerium Speer: Deutschlands Rüstung im Krieg*, Berlin, Frankfurt am Main ve Wien, 1968, s. 271–2.

Hitler nihayet harekete geçme ihtiyacını kabul ettiğine dair bir işaret verdi. Bir nebze donuk bir figür olan Şansölyelik Amiri Hans-Heinrich Lammers, dört gün sonra gerçekleşecek bir toplantı için 17 Temmuz'da ilgili makamlara haber yolladı. Hitler, "Almanya'nın müdafaası için kadın ve erkek istihdamının daha da artırılması"yla en çok ilgilenen bakanlık temsilcilerini bir toplantı için bir araya çağırıyordu.[16]

Topyekûn savaş tedbirlerinin benimsenmesine yönelik baskı için altına bakılmadık taş bırakmayan Goebbels, 18 Temmuz'da dizginleri eline aldı. Silahlanma Bakanı'yla eşgüdüm içinde olduğu açık ve aynı istikametteki bir manevrayla Speer'in izinden gitti.[17] Hitler'e gönderdiği muhtırada, Bölge Valileri aracılığıyla vilayetlerde süreci başlatacak tek bir adama (elbette burada kendini kastediyordu) geniş yetkiler verilmesini önerdi. Aklındaki sıkı önlemlerle Wehrmacht'a dört aydan kısa bir süre içerisinde 50 yeni tümen tesis edebileceğini iddia etti.[18]

Akabinde, Speer ilkinden sadece bir hafta sonra ikinci muhtırasını kaleme aldı. Silahlanma, yönetim ve iş dünyasındaki mevcut insan gücüne ilişkin rakamlar sundu. Büyük ölçekli verimsiz emek birikimine neden olan organizasyonel hatalara işaret edip, Wehrmacht'ı güçlendirebilecek potansiyel istihdam kaynaklarının altını çizdi. Bir verimlilik atılımıyla, Wehrmacht'a 4.3 milyon ilave personel bulunabileceğini hesapladı (bu sayılar, ellerindeki iş gücünden feragât etmesi gerekenlerden şiddetli itiraz gördü). Silah sanayindeki vasıflı iş gücünün korunmasına yönelik bir ihtiyaç olsa da – bu kendi çıkarına yönelik bir talepti – cephenin ihtiyaçlarıyla ilintili insan gücü sorununun çözülebileceğinden emindi. Lâkin bunu yapmanın sadece bir yolu vardı: Müstakil menfaatlerin üstesinden gelinmesi ve mevcut insan kaynaklarından azami

16 Peter Longerich, *Hitlers Stellvertreter: Führung der Partei und Kontrolle des Staatsapparates durch den Stab Heß und die Partei-Kanzlei Bormann*, München, 1992, s. 195. Speer, Nürnberg'deki ifadesinde – muhtemelen planlanan toplantının gerçekleşmesine vesile olmayı başardığını düşünerek – mektubunun Hitler'i Goebbels'i Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu yapmaya sevk ettiğini öne sürdü. (IWM, FO645/161, p. 10, 9.10.45).

17 Dieter Rebentisch, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989, s. 514.

18 Peter Longerich, "Joseph Goebbels und der totale Krieg: Eine unbekannte Denkschrift des Propagandaministers vom 18. Juli 1944", *VfZ*, 35 (1987), s. 289–314 (metin s. 305–14). Ve bkz., Hancock, s. 133–6.

ölçüde yararlanılabilmesi için gayretle çalışmaya hazır bir "şahsiyete", Wehrmacht ve devlet bürokrasisinde bu iş için gerekli organizasyonel değişikliklerin koordinasyonu için tam yetki verilmeliydi.[19]

Speer pek de örtülü olmayan bir talepte bulunuyor, Wehrmacht'ın tüm branşlarındaki silah ve personel koordinasyonuna ilişkin yetkiyi, silah üretimi üzerindeki mevcut yetkilerine ilave etmek istiyordu. Şayet bu hırsı gerçekleşmiş olsaydı, silahlanma imparatorluğu vasıtasıyla "topyekûn savaş" atılımının bir numaralı adamı olacaktı.[20] Söz konusu muhtıranın, Hitler'in ve topyekûn savaşın tartışılması için planlanan 21 Temmuz tarihli toplantının üzerinde ne gibi bir etki yapabileceğini bilemiyoruz. Zira Speer'in 20 Temmuz günü kaleme almış olduğu bu muhtırayı, yine aynı gün vuku bulan ve Hitler'in zihnini tümüyle işgal eden hadiselerden önce Führer'e sunma fırsatı olmadı.[21]

II

1944 yazında önce Batı, ardından ise Doğu Cephesi'nde yaşanan gelişmelerle afallayan Almanların arta kalan umutları, harbin son gayesi olarak ortaya çıkan şeyde, yani Almanya'nın müdafaasında cisimleşti. Atlantik Okyanusu'ndan Urallar'a uzanan bir Alman egemenliğine ilişkin o büyük ve ütopik fikirler, sayıları tükenmekte olan hayalperestler haricinde nicedir unutulmuştu. – Her ne kadar emekleme safhasında kalmış da olsalar – bir zamanların o baş döndüren şanlı "nihai zafer" hayalleri; adım adım, âdeta fark edilmeyen ve neredeyse sinsi bir şekilde yerlerini acı gerçekliğe ve savunma odaklı sınırlı bir hedefe bırakmıştı. Bu hedef, düşmanı Alman toprağından uzak tutmaktı. Wehrmacht'ın, tozu dumana katan *Blitzkrieg* taarruzlarıyla daha zayıf düşmanları âdeta tereyağına giren bir bıçak gibi yarıp geçtiği zamanlar çoktan tarih olmuştu. Müthiş kaynaklara sahip güçlü düşmanlara karşı sürüncemeli bir artçı faaliyeti hâlini almış bir savaşta, Hitler'in bir savaş beyi olarak

19 BAB, R3/1522, fos.23–45, "Topyekûn Savaş" muhtırası, 20.7.44. Ve bkz., Hancock, s. 129–33; ve Janssen, s. 272–3.

20 Kroener, s. 705.

21 Speer, bir nüshasını Himmler'e gönderdiği günün ertesi olan 29 Temmuz'a kadar (Hitler'in Luftwaffe icra subayı olan Nicolaus von Below aracılığıyla) muhtırayı Hitler'e iletmedi. – BAB, R3/1522, fo. 48, Speer'den Himmler'e, 28.7.44.

yetersizlikleri gittikçe daha da belirginleşti. Aynı zamanda, Hitler'in savaşın amacını ne olarak gördüğü yahut savaşın nasıl bitebileceği tümüyle belirsiz bir hâl almıştı.

Hitler elbette her bir karış toprağın savunulması ve asla telim olunmamasına yönelik yılmaz iradeyi temsil ediyor, kendi kararlılığının gücü ve sarsılmaz iyimserliğiyle huzurundakileri hâlâ coşturabiliyordu. Tecrübeli komutanlar Hitler'le kuşkucu bir tavırla görüşmeye başlayabilir ve görüşmeden şevk içinde ayrılabilirdi. Lâkin bazıları mantık odaklı bir strateji ve taktik düşüncenin yokluğu karşısında dehşet içindeydi. General Friedrich Hoßbach, Dördüncü Ordu'nun komutasını devralmak üzere bir zamanlar icra subayı olduğu Diktatör'le 19 Temmuz 1944'te bir araya geldiğinde onu "beli bükük ve vakitsizce yaşlanmış" buldu. Kapsamlı bir stratejik hedef sunmaktan aciz, taktik duruma ilişkin yorumları ise yüzeyseldi. Hossbach sade bir şekilde görevi kabul edip, Hitler'e durumu değerlendirdiğinde kendi muhakemesine göre hareket edeceğini ve Merkez Ordu Grubu'nun imha edilmesiyle kaybedilen durumu toparlamak için elinden ne geliyorsa yapacağını söyledi.[22]

O zamana değin Hitler'in kararlarına boş yere itiraz eden sayısız komutan olmuştu. Onun dediğim dedikliği karşısında mantıklı bir karşı-görüşü savunmak imkânsızdı. Başkomutan olarak hiçbir itiraza müsamaha göstermedi. Komuta etme hakkı herkesçe kabul görmüştü. Ve yetkili kişiler, onun emirlerini yerine getirmek için çalışmaya devam etti. Ancak coşkulu hitabet ve elde edilmesi mümkün olmayanı elde edemedikleri için generalleri görevden almak, açıkça tanımlanmış hedefler şöyle dursun, herhangi bir stratejiye tekabül etmiyordu. Bilhassa ve en önemlisi, Hitler'in ülkesini sokmuş olduğu savaştan çıkarmaya yönelik bir stratejisi yoktu. Bir keresinde askeri danışmanlarına Müttefik işgalini püskürtmenin savaş için belirleyici olacağını ilan etmişti.[23] Lâkin çıkarma başarılı olunca bundan savaşı sürdürmek dışında bir sonuç çıkarmadı. Tam bir zafer artık elde edilebilir değildi. Bunu Hitler

22 BA/MA, N24/39, NL Hoßbach, daktilo metni, "Erinnerungen", Mayıs 1945.

23 *Lagebesprechungen im Führerhauptquartier: Protokollfragmente aus Hitlers militärischen Konferenzen 1942–1945*, ed. Helmut Heiber, Berlin, Darmstadt ve Wien, 1963, s. 219 (20.12.43) (İngilizce baskı., *Hitler and his Generals: Military Conferences 1942–1945*, ed. Helmut Heiber ve David M. Glantz, London, 2002, s. 314).

bile görebiliyordu. Lâkin düşmanla zayıf bir elle müzakere etmek bir anlığına bile düşünülemezdi. Bu, savaşın süregelmesi ve elbet bir şeyler olacağına dair bir umuda yol açtı ki, bu da zamana oynamak anlamına geliyordu.

Askeri meselelerde Hitler'in sağ kolu ve sözcüsü olan Wehrmacht Harekât Daire Başkanı General Alfred Jodl'un personeline hitaben yaptığı 3 Temmuz 1944 tarihli konuşma, somut stratejik hedeflerin yokluğunu yansıtır mahiyetteydi:

> Komutanlıklarımız şimdi bütün cephelerde zaman kazanmaya odaklanıyor. Birkaç ay, anavatanın kurtarılması için belirleyici olabilir. Silahlarımız büyük beklentileri haklı çıkarıyor. Neticeleri yakın gelecekte alınmak üzere her şey hazırlanıyor. Dolayısıyla mevcut gereksinim savaşmaya, savunmaya, elde tutmaya, askerlerin ve liderliğin psikolojisini takviyeye yöneliktir. Cepheyi şu an olduğu yere çivileyiniz.[24]

Wehrmacht'ın yüksek makamlarındaki birçok subay aynı tutuma sahipti: Geniş alanlara yayılı savunmalar tahkim edilecek, düşman uzakta tutulacak, bir yandan silah üretiminin en üst seviyeye çıkarılması için hummalı çabalar gösterilirken diğer yandan hatlar yeniden inşa edilecek, takviye birlikler bulunacak ve yeni silahlar üretilecekti. Bunlar, önceden belirlenmiş askeri ve siyasi bir stratejinin başarılmasına yönelik araçlar olmaktansa amacın kendisi hâline geldiler. Nitekim, artık Panzer Kuvvetleri Genel Müfettişi sıfatını taşıyan meşhur panzer komutanı Orgeneral Heinz Guderian da bunu onaylar bir şekilde Hitler'in, (son derece sadık bir isim olmakla birlikte Merkez Ordu Grubu'nun başına gelen felaketteki ağır hatalar için günah keçisi yapılan) Feldmareşal Ernst Busch'u çetin bir isim olan Feldmareşal Walter Model'le değiştirerek, "Doğu Cephesi'nin merkezinde yeni bir hat inşa etmek gibi fevkalade zorlu bir işi yerine getirmek için mümkün olan en iyi adamı" bulduğunu belirtti.[25] Ancak bu stratejik bir hedef değil, geçmişte üstesinden gelmesi istenen zorlu durumlardan ötürü "Hitler'in itfaiyesi" olarak nam salmış bir adamın "yangın söndürme" operasyonundan ibaretti. Komutanların

24 Alıntı: Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 61.

25 Heinz Guderian, *Panzer Leader*, Da Capo edn., New York, 1996, s. 336.

birçoğu, Hitler rejimine yönelik değişiklik gösteren duyguları ne olursa olsun, Model'inkine benzer bir tutum sergiledi: Vazifelerini profesyonelce ve çelik bir iradeyle ellerinden gelen en iyi şekilde ifa edip, siyasi hedeflere ilişkin (en azından alenen) soru sormadılar. Bunlar ne kadar gerçekçi olursa olsun, Hitler'in talep ettiği iyimserliği karşılamayan görüşler bildirecek kadar gözü pek olanlar ise – Temmuz ayı başında azledilen fevkalade tecrübeli Batı Cephesi Başkomutanı Feldmareşal Gerd von Rundstedt ile Batı Panzer Ordusu'nun yetenekli komutanı General Geyr von Schweppenburg gibi – görevlerinden alındılar.

Önde gelen Wehrmacht subaylarının özel görüşmeleri, savaşa dair beklentilerinde birbirlerinden ayrıldıklarını gösteriyordu. Bir yanda rejime sadakatle bağlı generallerin yanı sıra, ayrıntılı tahliller için nadiren zamanları olan ve genel duruma ilişkin her halükârda dar bir perspektife sahip cephe komutanları mevcuttu. Diğer yanda ise Almanya'nın askeri ve siyasi şansına ilişkin görüşleri iç açıcı olmayanlar vardı. Hitler, Doğu Cephesi'ndeki harekât planlama faaliyetinin tamamından sorumlu Ordu Genelkurmay Başkanlığı'nı yıllar boyunca yerden yere vurmuştu. Sergilediği hasmane tutuma göre, bozguncu ve olumsuz addettiği Ordu içindeki tutumların timsali bu kurumdu. Genelkurmay Başkanı Franz Halder ile gittikçe artan sert anlaşmazlıkları, Halder'in 1942 Eylül'ünde enerjik ve dinamik bir asker olan Kurt Zeitzler'le değiştirilmesine neden olmuştu. Lâkin Hitler'le (Merkez Ordu Grubu'nun kaybedilmesiyle doruk noktasına varan) sürekli bir münakaşadan bitap düşen Zeitzler, 1944 Haziran'ında bir sinir krizi geçirdi. Hitler'e savaşın askeri olarak kaybedildiğini ve "onu sonlandırmak için bir şeyler yapılması gerektiğini" söylemişti.[26]

Emir subayı Yarbay Günther Smend'in onu savunmak için kaleme aldığı 1 Ağustos 1944 tarihli mektuba göre Zeitzler, Genelkurmay'da yaygın bir görüşü ifade ediyordu. Stauffenberg komplosuyla iltisakı nedeniyle tutuklanmış olan Smend, 14 Ağustos'ta ölüm cezasına çarptırılacak ve 8 Eylül'de idam edilecekti. Kendisi mektubundan önce işkence görmüş ve Genelkurmay Karargâhı'ndaki bir nebze yıkıcı hissiyatı abartmış olabilir. Ancak mektup yine de hâlet-i ruhiyeye dair net bir

26 Friedrich-Christian Stahl, "Generaloberst Kurt Zeitzler", Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, c. 2: *Vom Kriegsbeginn bis zum Weltkriegsende*, Darmstadt, 1998, s. 278.

fikir verir. İdamı neredeyse kesin olan Smend'in gerçeği saklamak için elle tutulur bir gerekçesi yoktu. Smend'in yazdığına göre nihai zafere yönelik şüpheler, Stalingrad'daki feci yenilgi sonrasında artmıştı. Genelkurmay'ın önerileri ile Hitler'in kararları arasındaki genişleyen uçurum, bilhassa Harekât Dairesi'nde olmak üzere Führer'e yönelik sert eleştirilere neden olmuş ve kıdemli subaylar bunların önünü almak için uğraşmamıştı. Doğrusu istenirse, daire başkanı General Adolf Heusinger'in kendisi de Hitler'in savaş liderliğini suçlayanlar arasındaydı.[27] Hitler'e artık sarsılmaz bir inanç duyulmuyordu. Genelkurmay'ın tamamına hâkim olan his umutsuzluktu. Başta doğudaki felaketler olmak üzere tüm cephelerden gelen vahim haberler, savaşın kaybedildiği kanaatine varılmasına neden olmuştu. Kritik hatalar yapılmıştı ve Hitler askeri bir engel olarak görülüyordu. Smend'in aktardığına göre Zeitzler, sinirlerinin çöktüğü günde Hitler'le konuşurken yaptığı durum değerlendirmesinde sözünü sakınmamıştı. Propagandası yapılan ancak icap eden ciddiyetle uygulanmayan topyekûn savaş seferberliğinin tatbiki için Himmler'in "anayurt diktatörü" olarak atanmasını önermişti. Sonrasında, Zeitzler'in saf dışı ve Genelkurmay'ın neredeyse bir ay boyunca fiilen başsız kalmasıyla, "Führer başaramaz" hâlet-i ruhiyesi kuvvetlendi. "Her şeyin çılgınlık olduğu" fikri pekişti. Özellikle de genç subaylar Hitler'i sorumlu tuttu. Smend'in yazdığına göre, Hitler'i tasfiye etme fikrinin tedavülde olduğu bilinen bir konuydu.[28]

Silahlı kuvvetler, askeri istihbarat, Dışişleri Bakanlığı ve rejim liderliğinin diğer kollarında görevli mühim isimlerin yer aldığı bir komploda yeşeren, taslakları çizilen ve ayrıntılarına şekil verilen bu tür fikirler, 20 Temmuz 1944'te Kont Claus Schenk Graf von Stauffenberg'in Hitler'e suikast girişimi ve Berlin'deki İhtiyat Ordusu karargâhınca icra

27 General Heusinger'in 1944 baharından beri fikir değiştirmiş olduğu açıktı. Zira Hitler'in doğuda tek bir karış ricat edilmemesi ve batıdaki Müttefik çıkarmasının püskürtülmesi hâlinde Ukrayna'nın geri alınmasına yönelik bir taarruza geçilmesi yönündeki çizgisini benimsemişti. – Jürgen Förster, *Die Wehrmacht im NS-Staat: Eine strukturgeschichtliche Analyse*, München, 2007, s. 189. Heusinger savaşın ardından Hitler'in askeri liderliğini sert bir şekilde eleştirdi.

28 IWM, EDS, F.5, AL1671, 1.8.44; "*Spiegelbild einer Verschwörung*": *Die Opposition gegen Hitler und der Staatsstreich vom 20. Juli 1944 in der SD-Berichterstattung*'da yayımlandı, ed. Hans-Adolf Jacobsen, 2 c., Stuttgart, 1984, c. 2, s. 654–8 (ayrıca bkz., c. 1, s. 125–6, 515).

edilen başarısız *coup d'état'yla* sonuçlandı. Stauffenberg o gün öğleden hemen sonra, Führer Karargâhı'ndaki (Doğu Prusya) askeri brifingde Hitler'in masası altına bir bomba koymuştu. Bomba infilak etmiş, ahşap barakada bulunanların çoğu ölmüş yahut yaralamıştı. Lâkin Hitler yalnızca küçük sıyrıklarla kurtulmuştu. Hitler'in canlı olduğu kesin olarak anlaşıldıktan sonra, Diktatör'ün ölümünden sonra icra edilmesi planlanan darbeye yönelik destek azaldı ve girişim akşam saatlerinde çöktü. Stauffenberg ve diğer üç yakın ortağı, o gecenin ilerleyen saatlerinde idam mangasınca kurşuna dizildi. Diğer komplocular da çok geçmeden tutuklandı. Çoğu işkence gördü, göstermelik mahiyetteki korkunç duruşmalara tâbi tutuldu ve vahşi yöntemlerle infaz edildi.

Stauffenberg'in suikast girişimi, Üçüncü Reich'ın tarihindeki iç-değişimde dönüm noktası oldu.[29] Girişimin başarısızlıkla sonuçlanması, iltisaklı olanlara yönelik dehşetengiz misillemelerle sınırlı kalmayıp, hem baskı hem de seferberlik hususlarında sert bir radikalleşmeye yol açtı. Başarısız girişimin; rejimin idari yapıları, asker ve sivil seçkinlerin (bir nebze de sıradan halkın) tutumları ve "rejim değişikliği" ile savaşın sona erdirilmesine yönelik elde kalan ihtimallerin üzerinde mühim bir tesiri oldu.

III

1945 Mayıs'ında sorgulanırken 20 Temmuz sürecini değerlendiren Göring, bombalı suikast girişiminin vuku bulduğu dönemde Hitler aleyhine etkin bir hareket örgütlemenin imkânsız olduğunu belirtti.[30] Vaktiyle Hitler'in icra subaylığını yapmış General Hossbach da o ay yapılan sorgusunda yine aynı fikri dile getirdi. Hitler'in yaşamına yönelik teşebbüsün halkın yahut Wehrmacht'ın büyük bölümünde herhangi bir tabanı olmadığını söyleyen Hossbach, Hitler'in, "Tüm aksiliklere rağmen, 1944 yılında hâlâ geniş bir desteğe sahip olduğunu," belirtti. Hitler'in savaştaki ülkeye yönelik vatansever destekle özdeşleştirilmesi, "putu devirmeyi" fevkalade zorlu kılan kuvvetli bir bağ teşkil

29 Förster tarafından değinilen bir nokta, s. 131 ve sonrası., ve kendisinin *DRZW*'e katkısı, 9/1 s. 621 ve aynı ciltte Heinemann tarafından, s. 883. Ayrıca bkz., Kunz, s. 105 ve sonrası.

30 Ardsley Microfilms, Irving Collection, D1/Göring/1.

ediyordu.[31] Doğrusu, Hitler'e yönelik suikast girişimiyle ilişiği olanlar, eylemlerinin halk desteğinden yoksun olduğunu gayet iyi biliyordu.[32] Stauffenberg'in kendisi, "Alman tarihine bir hain olarak geçeceğini" kabul etmişti.[33] 20 Temmuz olaylarının hemen ardından verilen tepkiler, bu tür görüşleri destekler niteliktedir.

Başarısız suikast girişiminin haberleri, sıradan Almanlarda derin bir şok ve hayret hissine yol açtı. Böyle aşağılık bir eyleme imza atmış, (Hitler'in onları yaftaladığı şekliyle) "suçlu" subaylardan müteşekkil "küçük bir hizbe" yönelik şiddetli bir öfkenin yanı sıra, böyle bir hıyanetin mümkünatına ilişkin mutlak hayret ifadeleri ile Führer'e yönelik coşkulu sadakat ve destek beyanları her kesimde kayda geçti. Elbette, Hitler'in hayatta kalmasına dair esef belirtmek intihara yakın bir eylem olurdu – ki birçok kişinin şahsi duyguları bu yöndeydi. Dolayısıyla, kayıtlara geçen destek beyanları, insanların gerçekte neler hissettiklerine dair çarpık bir izlenim sunar. Bu, gayrete gelen Nazi Partisi'nin birkaç gün içinde Almanya'nın tamamında düzenlediği "sadakat mitingleri"yle ortaya çıkan Hitler yanlısı coşkunun aşırılıkları için daha da geçerlidir.[34] Parti, Führer'in sağ kalmasına duyulan sevinç ve onu öldürmek amaçlı canavarca teşebbüse yönelik öfke için "spontane" nümayişler tertipleyerek halkı seferber etmek uğruna elinden gelen her şeyi yaptı.[35] Buna rağmen, tüm göstergeler, hayatına yönelik teşebbüsün hemen ardından Hitler yanlısı hissiyatta gerçek bir artışa işaret ediyor.

SD, suikast girişiminden bir gün sonra derhâl kamuoyu yoklamalarına başladı. İlk tepkilerin özetinde, "Raporların tamamı, teşebbüs haberinin en katî şok, dehşet, öfke ve hiddet duygularına neden olduğunda mutabıktır," ifadeleri yer alıyordu. Kadınların, Hitler'in hayatta kaldığı haberi karşısında Königsberg ve Berlin'deki dükkân yahut sokak

31 BA/MA, N24/39, NL Hoßbach, daktilo metni, 19.5.45.

32 Hans Mommsen, "Social Views and Constitutional Plans of the Resistance", Hermann Graml *ve diğerleri.*, *The German Resistance to Hitler*, London, 1970, s. 59.

33 Joachim Kramarz, *Stauffenberg: The Life and Death of an Officer, November 15th 1907–July 20th 1944*, London, 1967, s. 185.

34 Almanların bir kısmının suikast girişimi karşısındaki gerçek hislerini ifade etmekten korku duymalarıyla oluşan yanıltıcı intibanın, Hitler'in hayatta kalmasından halkın tamamının mutluluk duyduğuna yönelik bir izlenim yaratmaya yönelik Nazi çabalarıyla daha da çarpık bir suret alışından söz ediliyor. (ç.n.)

35 Marlis Steinert, *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Wien, 1970, s. 476 ve sonrası.

ortalarında sevinç gözyaşlarına boğulduğu söyleniyordu. Yaygın rahatlama ifadesi, "Tanrı'ya şükür, Führer yaşıyor," şeklindeydi. İnsanlar, "Führer olmadan ne yapardık?" diye sordu. Hitler, Bolşevizme karşı yegâne siper olarak görülüyor, birçoğu onun ölümünün Reich'ın kaybı anlamına geleceğini düşünüyordu. İlk tahminler, Hitler'e yönelik taarruzun düşman ajanlarının işi olduğu yönündeydi. Lâkin bu varsayım yerini çok geçmeden bunun içeriden bir ihanet oluşunun kabulü ve müsebbiblerin Alman subayları oluşunun öfkesine bıraktı.[36]

Ülkenin dört bir yanındaki propaganda bürolarından gelen raporlar da aynı hikâyeyi anlatıyordu. İnsanlar olan-bitenden sarsılmış, fakat bu Hitler'e yönelik güvenlerini artırmıştı. Söylenene göre, söz konusu hıyanetin ordunun itibarını fena hâlde lekelemiş olduğu görüşündeki bazı subaylar Waffen-SS'e nakledilmek istiyordu. Saldırının nasıl gerçekleşmiş olabileceği konusunda pek çok spekülasyon vardı: Wehrmacht'a çok fazla özgürlük verilmiş ve Führer olan-bitenden haberdar edilmemişti. Generallerine karşı çok yumuşak davranmış, vazifelerinde başarısız olduklarında onları infaz etmek yerine görevden almakla yetinmişti. Lâkin artık "yeni bir rüzgârın" eseceği kesindi. "Hainler"e ağır misillemeler yapılması ve isimlerinin kamuoyuna açıklanmasına yönelik talep vardı. İçlerinde eski Kara Kuvvetleri Komutanı Walter von Brauchitsch'in, kısa zaman önce Batı Cephesi Başkomutanlığı'ndan azledilen Feldmareşal Gerd von Rundstedt'in ve hatta Wehrmacht Yüksek Komutanlığı Başkanı Feldmareşal Wilhelm Keitel'ın da bulunduğu söylenen bir grup önde gelen askerin komploya müdahil olduğuna dair söylentiler gırla gidiyordu.[37] İnsanlar böyle bir komplonun fark edilmeden nasıl gerçekleşebileceğini anlayamıyordu. Ordunun tam kalbinde Hitler'in niyet ve eylemleri aleyhinde çalışanlar olmasından rahatsızlık duymuşlardı.[38] İç sabotaj,

36 *Spiegelbild einer Verschwörung: Die Kaltenbrunner-Berichte an Bormann und Hitler über das Attentat vom 20. Juli 1944. Geheime Dokumente aus dem ehemaligen Reichssicherheitshauptamt*, ed. Archiv Peter, Stuttgart, 1961, s. 1–11 (21, 22 ve 24.7.44 tarihli raporlardan).

37 BAB, R55/601, fos. 54–63, Tätigkeitsbericht, propaganda dairesi başkanının [Chef des Propagandastabes] haftalık raporu, 24.7.44.

38 BAB, R55/601, fos. 69–70, Tätigkeitsbericht, propaganda dairesi başkanının haftalık raporu, 7.8.44. Guderian, General Balck'la yaptığı bir konuşmada Batı Cephesi'ndeki çöküşten Feldmareşal Kluge'nin komploya iştirakını sorumlu tuttu. – BA/MA, N647/12, NL Balck, Kriegstagebuch, Bd. 11, fo. 89, 10.9.44 tarihli girdi.

çok geçmeden Merkez Ordu Grubu'nun feci çöküşünün bariz nedeni olarak görülmeye başladı.[39]

Çarpık da olsalar, bu tür raporlar yine de gerçek düşünceleri temsil ediyordu. İnsanlar, Hitler'in hayatta kalışı karşısında şükran göstermek için para gönderdi. Yüklü miktarlar toplanarak, savaş nedeniyle öksüz kalmış çocukların ihtiyaçları için NSV'ye[40] verildi.[41] Bir işçi eşi ve birkaç çocuk annesi olan bir kadın, Kızıl Haç'a hibe ettiği 40 Reichsmarklık meblağın yanında bağışı, "Führer'e duyduğu büyük sevgiden, ona hiçbir şey olmadığından ötürü" yaptığını yerel Parti bürosuna belirten bir not ekledi. "Führer'imiz bize bağışlandığı için" mutlu olduğunu yazıyordu. "Uzun ömürleri olsun ve bizi zafere götürsün."[42] Bir onbaşı, Ağustos başında eşine bir mektup gönderdi. Eve para yollayamadığı için ondan özür diliyordu. Führer'e şükran göstermek için hepsini bir Wehrmacht bağışına hibe etmişti. Birçokları diyordu, bundan çok daha fazlasını vermişti. Kendilerini bağışa katkıda bulunmakla ne kadar yükümlü hissederlerse etsinler, cömertliğin boyutu icap edenin ötesindeydi.[43]

Hirler yanlısı samimi hisler birçok mektup ve günlükte ifade bulur. Teksas'taki Nazi yanlısı genç bir savaş esirinin 21 Temmuz tarihli günlük girdisinde şöyle belirtiliyordu: "Bu kederli anda, şöyle demekle yanlış konuşmadığımı düşünüyorum: 'Almanya, bu mücadelede Adolf Hitler'in şahsında ölecek yahut kalacaktır.' İnanıyorum ki, Adolf

39 Kumpas, Hitler'in nazarında derhâl Doğu Cephesi'ndeki çöküşün açıklaması oldu. Bu hususta Temmuz sonunda Jodl'a söylediklerine bakınız. – *Lagebesprechungen im Führerhauptquartier*, s. 246–8 (31.7.44); *Hitler and his Generals*, s. 446–7. Hitler'in yakın çevresindekiler bu yorumu diğerlerine aktardı. Bormann, Bölge Valisi Eggeling'e yazarken, Merkez Ordu Grubu'nun çöküşünün kumpasla ilişkili olduğunu öne sürüp, Tümgeneral Henning von Tresckow'un rolüne işaret etti. – BAB, NS6/153, fos. 3–5, Bormann'dan Eggeling'e, 8.9.44. Bormann, bombalı suikast girişimi ve Merkez Ordu Grubu'nun çöküşüne istinaden subay sınıfına ve özellikle de bazı yüksek rütbeli subaylara parti toplantılarında yapılan taarruzları dizginlemeye eninde sonunda kendini mecbur hissetti. – BAB, NS6/167, fos. 69–71, Parti Genel Merkezi, Bekanntgabe 254/44, Stellungnahme zu den Vorgängen im Mittelabschnitt der Ostfront und zu den Ereignissen des 20.7.1944, 20.9.44; ayrıca BAB, NS19/2606, fos. 25–7.

40 Alm. Nationalsozialistische Volkswohlfahrt. (ç.n.)

41 BAB, R55/603, fo. 508, Parti Genel Merkezi, Abt. II B4, Vertrauliche Informationen, 13.9.44.

42 BAB, R55/603, fo. 380, Hauptreferat Pro.Pol, Dr Schäffer'dan Abteilung Rfk. Dr Scharping'e, 18.8.44.

43 BfZ, Sammlung Sterz, Gefr. Günter H., 2.8.44.

Hitler'e yönelik bu saldırı başarılı olsaydı, memleketimiz şu anda kaos içerisinde olacaktı."[44] Bu istisnai bir görüş değildi. Amerikalıların elindeki harp esirlerinin 3'te 2'sinden fazlası, suikast girişimini takip eden haftalarda Hitler'e yönelik inançlarını beyan etti. Bu oran, girişim öncesindekinden yüksekti.[45] Führer'e duyulan inanç, cephedeki askerler arasında da kuvvetini muhafaza ediyordu. Sansür, askerlerin evlerine gönderdikleri mektuplarda, "Führer'in kurtulmasına ilişkin çok sayıda sevinçli ifade" yer aldığına değindi.[46] Sansür tarafından fark edilebilecek herhangi bir olumsuz görüş belirtirken son derece dikkatli olmak akıl kârıydı. Fakat Hitler yanlısı coşkulu yorumlar yapmanın da gereği yoktu. Benzer hisler, askerlerin aldığı mektuplarda da görülebiliyordu. Münih'teki bir kadın, kocasına, "Ülkemizin mevcut durumu göz önüne alındığında Führer olmasaydı olayların nasıl gelişeceğini hayal bile edemiyorum," diye yazıyordu.[47] Cephe gerisindeki bir piyade tümeninin ikmal biriminde görevli bir binbaşı, günlüğüne 20 Temmuz'da şöyle yazdı: "Akşam. Kötü haberler. Führer'e saldırı." Ertesi gün, Hitler'in gecenin geç saatlerinde radyoda yayımlanan açıklamasını dinledikten sonra olayın sadece küçük bir subay hizbinin işi olduğu ve bir tasfiye yaşanacağını belirtti. Bunun, bilhassa da Ruslar "kapıdayken," gerçekleşmesinin "büyük talihsizlik" olduğunu ilave etti.[48] Savaşın gidişatına dair açık şüpheleri olan Batı Cephesi'nde görevli bir diğer subay, bunun sadece küçük bir subay hizbinin işi olduğuna dair ilk fikrini değiştirerek, saldırının "A[dolf] H[itler]'e yönelik" ve Wehrmacht'taki iktidar yanlıları ile muhalifler arasındaki bir ayrışmaya işaret eden "kapsamlı bir komplo" olduğuna kanaat getirdi. Stauffenberg'i tanıyan ve ondan mükemmel bir subay ve cesur bir asker olarak bahseden birini hatırladı. Ancak "belli ki siyaseten aptaldı" diye ilave etti.[49]

---

44 Heinrich Breloer (ed.), *Mein Tagebuch: Geschichten vom Überleben 1939–1947*, Köln, 1984, s. 334.

45 Steinert, s. 479.

46 Ortwin Buchbender and Reinhold Sterz (eds.), *Das andere Gesicht des Krieges: Deutsche Feldpostbriefe 1939–1945*, München, 1982, s. 21–2.

47 LHC, Dempsey Papers, no. 72, appendix B, (İngilizce tercümede) Hfw. Ludwig E.'ye mektup, 21.7.44.

48 BA/MA, MSg2/5284, fo. 603, Binbaşı Max Rohwerder'in 20-21.7.44 tarihli günlük girdileri.

49 BA/MA, MSg2/2697, Teğmen Julius Dufner'in günlüğü, c. 2, fo. 20, 20–21.7.44 tarihli girdiler. Günlüğüne sonraki bölümlerde de yer vereceğimiz 25

Ordunun yüksek kademelerindeki tepkiler de rejimi hayli destekler nitelikteydi.[50] Stauffenberg'in bir dünya savaşının orta yerinde silahlı kuvvetlerin başkomutanına taarruz etmesi dehşetle karşılanıp derhâl kınandı.[51] Orgeneral Georg-Reinhardt'ın tepkisi bu hususta aydınlatıcı bir örnek sunar. Hitler'in 1944 Haziran'ı sonunda verdiği emirler, Reinhardt'ın Üçüncü Panzer Ordusu'nun geri çekilmesine engel olmuş ve Sovyetler bu sayede emri altındaki kuvvetleri imha etmişse de, kendisi Hitler'e sadakatinden şaşmamış tecrübeli ve yetenekli bir komutandı.[52] Reinhardt, Hitler'i öldürmeye teşebbüs edildiği haberleri karşısında çılgına dönmüştü. Böyle bir şeyin olabilirliği karşısında duyduğu hayret ve şaşkınlıkla verdiği ilk tepki, "Tanrı'ya şükür kurtuldu," oldu. Ertesi gün, "Bütünüyle fecaat," diye ekledi. "Akıl almaz! [Stauffenberg] Bu fiille subay sınıfımıza ne yaptı? Tek yapabileceğimiz yerin dibine girmek."[53] Hitler'e inancı, Führer'in isteklerini yerine getirmeye yönelik vazife duygusu gibi bâki kaldı. Bir ay sonra, Merkez Ordu Grubu'ndan arta kalanların komutasını devralırken, "Görev çağırıyor. Führer'in emrettiği yere gideceğim," diye yazdı. "Bu, onun güvenini haklı çıkarma meselesidir."[54] Çetin bir tank komutanı ve Doğu Cephesi'nde görüp

Ocak 1902 doğumlu Dr. Julius Dufner'in yaşamıyla ilgili bilgiler seyrektir. "Mein Kriegstagebuch"taki (MSg2/2696, fo. 1,) 12.11.40 tarihli ilk girdisinde, Konstanz'daki 3.Inf.Ers.Batl.14'e çağrıldığını yazar. 11 Mart 1944'te, yine bu tarihteki bir toplantının katılımcısı olarak kendisinden Teğmen "O.Zahlm.d.R." (İhtiyat Personeli Oberzahlungsmeister [baş-mutemetlik]) Dr. Dufner, 1.Fest. Pi.Stab. 15, Stabsgruppe [istihkâm sınıfı]) şeklinde bahsedilir (fo. 190). Freiburg'daki BA/MA'in kartoteksinde Dufner'in izini sürmemde bana yardımcı olan Jürgen Förster'e yardımı için minnettarım. "Ara verilmeksizin tutulan günlüğüne göre", Dufner'in günlük girdileri (MSg2/2697, fo. 182) 1971'de daktilo edildi. [Alman istihkâm taburlarında personel ödemelerinden sorumlu subaylar için kullanılan *Oberzahlungsmeister* teriminin çevirisindeki yardımından ötürü E. Ord. Alb. Mehmet Kezer'e (1986-Ord.25) teşekkür ederim.(ç.n.)]

50 Manfred Messerschmidt, "Die Wehrmacht: Vom Realitätsverlust zum Selbstbetrug", Hans-Erich Volkmann (ed.), *Ende des Dritten Reiches – Ende des Zweiten Weltkrieges: Ein perspektivische Rückschau*, München ve Zürich, 1995, s. 240–41.

51 Förster, s. 136.

52 *DRZW*, c. 8 (Frieser), Üçüncü Panzer Ordusu'nun Vitebsk'teki felaketi için s. 539 ve sonrası.

53 BA/MA, N245/3, NL Reinhardt, Persönliches Kriegstagebuch, fo. 75, 20–21.7.44.

54 BA/MA, N245/2, NL Reinhardt, Auszugsweise Abschriften von Briefen an seine Frau, eşine mektubu, fo. 39, 17.8.44.

geçirmiş tecrübeli bir asker olan General Hermann Balck, Hitler'e oldukça sadıktı. Zırhlı birliklere komuta ederken sergilediği dinamik liderlik Hitler'den yüksek beğeni görüyordu. Balck, geçmişte Stauffenberg'i tanımış ve takdir etmişse de, onu doğrudan bir "suçlu" olarak kınadı. Brütüs'ün Sezar'ı öldürmesiyle kıyasladığı Stauffenberg'in bu eylemi, Almanya'nın hâlihazırda müşkül olan durumunu daha da zorlaştırmıştı. Yaşananları, "yemin ve şerefi" her şeyin üzerinde tutması gereken subay sınıfının, bu hususdaki nicedir süregelen acizliğine bağlıyordu. "Kurmayların" isyanı subay sınıfı için "utanç" vericiydi. Lâkin bu tam zamanında gelen bir "yaprak dökümü"ymüş gibi görünüyordu. Şimdi bütün komplocuların acımasızca tasfiyesi, bir *tabula rasa* olmak durumundaydı. Balck sözlerini, "Bu bizim için her şeye rağmen Führer'in bayrağı altında zafer kazanmak demektir," diyerek noktaladı.[55]

Hisleri bağnaz Nazilerinkinden oldukça farklı olan subaylar, yine de açık bir ikilemle karşı karşıyalardı. Almanya'nın üstüne çöken belaya rağmen, Hitler'i öldürmek cephedekilerin altını oyan, kendi içinde yanlış ve Führer'e sadakat yeminine ihanet teşkil eden son derece hamiyetsiz bir eylem gibi göründü. Hitler'in liderlik vasıflarına ilişkin şüpheleri her ne olursa olsun, bu yaklaşımlar Almanya'nın askeri liderlerini çoğunlukla içgüdüsel olarak rejime sadık kıldı. 1945 başlarında vuku bulan Doğu Prusya'daki son muharebelerde Hitler tarafından Dördüncü Ordu komutanlığından azledilecek olan General Hoßbach, bu hissiyattakilerin bir temsilcisiydi. Almanya'nın 1945 Mayıs'ındaki tesliminin üzerinden henüz iki haftanın geçmediği bir tarihte bombalı suikast girişimini değerlendiren Hoßbach, savaşın o son aylarındaki feci kayıplar ve müthiş yıkımın tümüyle bilincinde olarak, yaşananlara alternatif teşkil edebilecek gerçekçi bir öneri sunmadı. Silahlı kuvvetlerin, "Almanya'yı suçlu bir hizbin istibdadından kurtarmaya yönelik" vatansever sorumluluğunu kabul etmekle birlikte, bunun nasıl gerçekleşebileceği hususunu açıklığa kavuşturmadı. Hitler rejimini suikast ve *coup d'état*'yla devirme teşebbüsünü "ahlaki ve Hıristiyanlık dışı" bir "arkadan bıçaklama" ve "ordumuza

55 BA/MA, N647/12, NL Balck, Kriegstagebuch, Bd. 11, fos. 77–8, 83–4, 21.7.44 ve 5.8.44 tarihli girdiler. Balck daha sonra Hitler'i "halk ve Wehrmacht'ı çözülmez bir şekilde birbirine bağlayan çimento" olarak tanımladı – Alıntı: John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 2.

karşı en rezil ihanet" olarak kınadı.[56] Fakat güç kullanmayı reddederken öngördüğü yegâne alternatif, Hitler'in feci liderliğine generaller tarafından kolektif bir meydan okuma gibiydi. Ancak hem Wehrmacht hem de halk arasındaki Hitler'le olan bağların 1944 yılında hâlâ çok güçlü olduğunu kabul ettiği için, bu tür kolektif bir meydan okumanın nasıl mümkün olabileceğini düşündüğü belirsizdir.

Hitler'in şahsına yönelik desteğin canlanması ile "hainlere" ağır cezalar verilmesine ilişkin tantanalı talepler, savaş gayretini sabote ettiği iddia edilenlerin kapsamlı tasfiyesiyle birleşince, rejime en kritik dönemeçte yeni bir can suyu verdi. Bu durum, ortaya Nazi liderlerinin faydalanmaya dünden razı oldukları bir fırsat çıkardı: Rejim ve toplum her yönüyle kapsamlı bir radikalleşmeden geçirilecek, böylelikle köşeye sıkışan ülkeye, vahşi düşmanları püskürtmek için gereken hakiki Nasyonal Sosyalist idealler ve Nasyonal Sosyalist mücadele ruhu aşılanacaktı.

IV

Başarısızlıkla sonuçlanan suikast girişiminin hemen sonrasındaki günler; Himmler, Goebbels ve Bormann'a kapsamlı yetkiler verilmesine sahne oldu. Dördüncü büyük baron olan Speer, bu üçlünün egemenliğindeki bir çekişmede sıkışmıştı. Buna rağmen, Silahlanma Bakanı sıfatıyla sahip olduğu konum, ona yeri doldurulamaz bir pozisyon ve büyük bir nüfuz sağlıyordu. Rejimin son aylardaki istikametini büyük ölçüde, iktidar aygıtlarının çoğunu kontrol eden bu dört adam çizdi. Lâkin bunu Hitler'in karşı çıkmayı hiçbirinin düşünmediği yüksek otoritesinin sınırları çerçevesinde yaptılar. Bilakis, kendi kişisel güçlerinin temelini bizzat bu otoriteden alıyorlardı. Böylece, Nazi hareketinin ilk günlerinden itibaren Hitler'in karizmatik otoritesinin belirleyici bir unsuru olan ve 1933'ten sonra rejimin dayanak noktalarından biri hâline gelen Führer ile olan bağlar bozulmadan kaldı ve herhangi bir iç çöküşün önüne geçti. Karizmatik otoritenin hükûmet yapıları üzerindeki aşındırıcı etkisi de hafiflemedi. Yine de, daha önce olduğu gibi, Hitler'in altında yeksan bir hükûmet yoktu. Uyumlu bir yapı teşkil etmekten son derece uzak olan dörtlü yönetimin üyeleri, güç yarışında

56 BA/MA, N24/39, NL Hoßbach, daktilo metni, 19.5.45 (s. 5'i takip eden dört sayfalık eklenti).

öne geçmek için Hitler'e erişmeye çalışıp, kaynakların yönetimini ele geçirmek ve yetki alanlarını genişletmek için rekabet edip, birbirleriyle sonuna değin bilfiil savaş verdi.

Hitler, radikalleşmenin ilk büyük adımını, *Wolfsschanze*'deki bombalı suikast girişiminden sağ çıktıktan sonraki birkaç saat içinde, General Friedrich Fromm'u İhtiyat Ordusu Komutanlığı'na getirerek attı.[57] İhtiyat Ordusu karargâhı, amaçlanan *coup d'état* planlarının merkez üssüydü ve – Hitler'in hayatta kaldığını öğrendikten sonra – sadakatini kanıtlamak için komplocular aleyhine dönüp, Stauffenberg ve üç ortağını 20 Temmuz akşamının ilerleyen saatlerinde idam mangası önünde kurşuna dizdirdiyse de, Fromm da çok geçmeden tutuklanacak ve birkaç ay sonra idam edilecekti.[58] İhtiyat Ordusu'na, temizlenmesi gereken Augeas Ahırları nazarıyla bakılıyordu. Bu işin verilebileceği el altındaki adam ise Himmler'di.

Aslına bakılırsa, Himmler, Reich'taki güvenlik teşkilatının başı olarak Hitler'i suikast girişiminden korumakta yahut girişimin ardında yatan komployu ortaya çıkarmakta başarısız olmuştu. Bu kusurları ya gözünden kaçıran ya da görmezden gelen Hitler, Wehrmacht'ın merkez şubelerinden birine mührünü vurmak için Himmler'e başvurdu. Değinmiş olduğumuz üzere, Himmler, 15 Temmuz'da ideolojik "eğitimden" sorumlu kılınarak İhtiyat Ordusu'nun yetki alanına bir ayağını hâlihazırda basmıştı. Wehrmacht içerisindeki en önemli pozisyonlardan birini himayesi altına almasıyla, nüfuzu şimdi büyük ölçüde genişliyordu: Silah sevkiyatı, ordu disiplini, savaş esirleri, ihtiyat birimleri ve eğitimden o sorumlu olacaktı. İhtiyat Ordusu'yla birlikte konvansiyonel askerlik hizmetindeki neredeyse iki milyon adam Himmler'in kontrolüne verildi.[59] Bu, kendisinin hâlihazırda devasa yetkilerine mühim bir ilaveydi.

---

57 *"Führer-Erlasse"*, s. 433.

58 Kroener, s. 710–11, 730.

59 Himmler'in ordu içindeki yeni yetkileri için bkz., Förster, s. 134, ve s. 138–45; ayrıca Longerich, *Himmler*, s. 717, 719–21. İhtiyat Ordusu'nu Himmler'in devralması Wehrmacht'ın yüksek kademelerinde – doğal olarak – coşkuyla karşılanmadı (lâkin, Himmler'in Sonthofen'deki bir kursta general ve subaylara yaptığı bir konuşmayla bunların kazanıldığı söylendi). – BAB, NS19/3271, fo. 31, Auszug aus der Meldung des SD-Leitabschnittes Danzig, Danzig merkezli SD raporu, 14.9.44.

Himmler'in etkisi çok geçmeden hissedildi. Fromm'un 20 Temmuz'a ilişkin emirlerini iptal edip, yeni nüfuz alanındaki kilit makamları SS'teki yardımcılarıyla doldurmaya başladı. SS İdari Baş Dairesi (*SS-Führungshauptamt*) başkanı Hans Jüttner'i, İhtiyat Ordusu yönetimine yardımcısı olarak atadı.[60] Akabinde ise ordudaki subaylara bir dizi moral konuşmasına girişti. Bu konuşmalar, ayrıntılı olmamalarına rağmen değişen iklime dair net bir intiba verdi.

Artık kendi egemenlik sınırları içinde yer alan Ordu Donatım Dairesi'nin başkanı sıfatıyla, komutası altındaki subaylara daha 21 Temmuz'da bir konuşma yaptı. 1918'de diye başladı, asker konseylerinin isyanı Almanya'yı zaferden etmişti. Bu sefer ise buna benzer bir şey olma tehlikesi yoktu. Bombalanmış şehir ve fabrikalardaki halkın çoğunluğu tavırlarıyla emsalsiz bir "âlicenaplık" (Himmler'in favori kelimelerinden biri) sergiliyordu. Lâkin tarihte ilk kez bir Alman albayı yeminini bozmuş ve başkomutanına taarruz etmişti. Kumpasın arka planının ortaya çıkarılmasına ilişkin kendisinden beklenebilecekleri belli belirsiz geçiştirip, işlerin bir gün buraya varacağını bildiğini söyledi. Führer'i öldürme ve rejimi devirme girişimi bastırılmış, fakat büyük bir tehlike teşkil etmişti. Olan-bitenler Almanya'dan ziyade Honduras ve Güney Amerika'yı andırmıştı. Bir önceki öğleden sonra, düzeni yeniden sağlamak ve İhtiyat Ordusu'nu devralmak için Führer'den emir almıştı. Bunu, "Führer'in, ömründe sadakatsizliğe asla bulaşmamış ve bulaşmayacak koşulsuz bir takipçisi olarak" kabul etmişti. Bu görevi rakip teşkilatın, yani Waffen-SS'in kuvvet komutanı olarak değil, bir Alman askeri olarak üstleniyordu. Şimdi, işleri yoluna koymak durumundaydı. Güveni yeniden tesis edip; sadakat, itaat ve yoldaşlık değerlerini geri getireceğini belirterek, sözlerine devam etti. Bazen cehennemden geçmek gerekirdi, fakat yüksek liderliğin güçlü sinirleri vardı ve icap etmesi durumunda amansız davranmayı bilirdi.

60 Kroener, s. 714; Longerich, *Himmler*, s. 722. Hakikatte, SS'in yüksek kademelerinde İhtiyat Ordusu'na asker alımındaki sorumluluklara dair anlaşmazlık vardı. (Waffen-SS'e asker alımından sorumlu) SS Merkez Dairesi Başkanı Gottlob Berger, bu alandaki yetkilerini sadece Ordu'nun değil, İhtiyat Ordusu'nun çıkarlarına ilişkin SS liderliğindeki rakibine kıyasla daha uzlaşmacı bir tutum içinde olan Jüttner aleyhinde de genişletmeye muvaffak oldu. – Kroener, s. 714–15. Berger'in İhtiyat Ordusu bünyesindeki askere alım ve talim meselelerinin tamamını üstlenme hırsı, Himmler'e göndermiş olduğu 1.8.1944 tarihli mektupta açıkça görülmektedir – BAB, NS19/2409, fo. 6.

Konuşmasını, harbin mânâsını özetleyerek noktaladı: Almanya'nın bir dünya-gücü olarak tasdiki, 120 milyona erişecek bir Cermen İmparatorluğu'nun teşkili ve bu imparatorluk içinde yeni bir düzen. "Asya'dan gelen istila" her 50, 100 yahut 200 yılda bir tekerrür edecekti. Fakat onu püskürtmek için hep bir Adolf Hitler olmayacaktı. Dolayısıyla, doğuyu Alman iskânıyla kolonileştirerek gelecekteki taarruzlara karşı bir duvar inşa etmek gerekiyordu. "Yabancı halkları yönetmeyi öğreneceğiz," diye belirtti. "Şayet bugün fazla yumuşayacak olsaydık, kendimizden fena hâlde utanç duymamız gerekirdi."[61]

Himmler'in sonraki birkaç gün içerisinde subaylara yaptığı diğer iki konuşma da hemen hemen aynı tondaydı: 1918'in o uğursuz örneğine başvurma, halkın ve ordunun neredeyse tamamının bu kez vazifelerini yerine getirmesi fakat "bir albayın" subay sınıfına sürdüğü leke, bazı subayların sadakatsizliği ve korkaklıktan suçlu olanlara karşı acımasız eylem ihtiyacı. Vurgu bir kez daha, vazgeçmenin mümkün olmadığı savaş hedeflerineydi: Bunlar artık Kıta Avrupası üstünde egemenliği de kapsıyordu. Savunma sınırlarının genişletilmesi, istikbaldeki savaşlarda koruma sağlayacaktı.[62] *Reichsführer-SS*'in alamet-i farikası olan dizginsiz gaddarlığı, sonraki aylarda geçmişle kıyaslanamayacak boyutlara ulaştı. Hitler'in karargâhında kendisinin irtibat subayı olarak görev yapan Hermann Fegelein'a mesajı bunun habercisiydi. Doğudaki tümenlerde görülecek herhangi bir çözülme belirtisinde (bunu komünist sızıntıyla yayılan fitneye bağlıyordu), "en acımasız komutanların" emrindeki "toplama müfrezeleri" (*Auffangkommandos*) "ağzını açan herkesi" vuracaktı.[63]

Himmler'in, o zamana kadar "ordunun meseleleri" olan şeylere müdahale yetkisinin kapsamı, 2 Ağustos tarihli bir diğer Führer kararnamesiyle daha da genişletildi. Radikal bir ıslahat mahiyetindeki bu kararname,

61 BAB, NS19/4015, fos. 13–32, Himmler'in Ordu Donatım Dairesi Başkanlığı subaylarına söylevi, 21.7.44.

62 BAB, NS19/4015, fos. 42–7, Himmler'in Grafenwöhr'deki söylevi, 25.7.44; IWM, EDS, F.2, AL2708, Himmler'in Bitsch'deki söylevi, 26.7.44 (*Heinrich Himmler: Geheimreden 1933 bis 1945 und andere Aussprachen*, ed. Bradley F. Smith ve Agnes F. Peterson, Frankfurt am Main, 1974, s. 215–37). Himmler, Ağustos başında bu kez parti liderlerine hitap ederken, doğudaki savaşın başlangıcından beri orduya yaydıkları bozgunculuk havası için topa tuttuğu kurmay subaylara yönelik tiksintisini gizlemedi. – Theodor Eschenburg, "Die Rede Himmlers vor den Gauleitern am 3. August 1944", *VfZ*, 1 (1953), s. 362–78.

63 BAB, NS19/3910, fo. 89, Himmler'den Fegelein'a, 26.7.44.

"orduya daha fazla insan gücü temini için" *Reichsführer-SS*'e ordunun, Waffen-SS'in, polisin ve *Todt Teşkilatı*'nın "bütün idare ve teşkilat yapılarını" teftiş ve sadeleştirme (yani insan gücünden tasarruf için küçültme) gücü veriyordu.[64] Speer, bu kurumlardan sonuncusu ve oldukça büyük bir inşa teşkilatı olan TT'nin devasa iş gücü kaynağını, *Reichsführer-SS*'in insan gücü tasarrufuna ilişkin yeni yetkilerine açmayı artık kabul etmişti.[65] Şişirilmiş addettiği ordu idari kadrolarında kesintilere gitmek başından beri Himmler'in niyetinin bir parçasıydı. Yaptığı kesintilerle cepheye yarım milyon ilave asker bulmayı ve silahaltına alınan acemilerden 15 *Volksgrenadier* tümeni tesis etmeyi başardı.[66] Himmler, sahip olduğu bu yeni otoriteyle, topyekûn savaş atılımının kontrolü için rejimin zirvesinde yaşanan güç mücadelesinde artık bir taraftı.

20 Temmuz hadiselerinin en büyük ikinci kazananı Goebbels oldu. Berlin'deki ayaklanmanın bastırılmasında oynadığı kritik rol Hitler'den takdir gördü. Hitler, yaşamına yönelik saldırının ve bunun sisteme teşkil ettiği sarsıntının etkisiyle, Propaganda Bakanı'na bir yıldan uzun süredir istediği makamı vermeye ve onu Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu ilan etmeye artık hazırdı.

Lammers'in başkanlığında bir araya gelen bakan yahut bakan vekillerinin toplantısı 22 Temmuz'da, belirlenmiş olduğu tarihten bir gün sonra yapıldı. Toplantı pratikte Goebbels'in yeni Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu olarak selamlanma töreni oldu.[67] Lammers, toplantının en başında – kendisinin başında bulunduğu Reich Şansölyeliği personelinin herhangi bir müdahaleden Hitler tarafından muaf tutulduğu bilgisinin rahatlığıyla – sivil ayağın seferberliği işi için Propaganda Bakanı'nı önerdi. Keitel, Bormann ve toplantıda mevcut diğer isimlerin tamamı bu teklifi destekledi. Bir saat boyunca konuşan Goebbels, meseleyi üç kısımda ele aldı: Wehrmacht'ın idari kadrolarından tasarruf edilmesi, devlet bürokrasisinin büyük ölçüde küçültmesi ve muğlak bir dille ifade edilen, "kamusal yaşamda reform yapılması" ile yeni insan kaynakları yaratılması. Goebbels, Parti'nin kendisinin yetki alanına girmediğini kabul etti. Burası Bormann'ın hükümranlığındaydı ve çekip

64 *"Führer-Erlasse"*, s. 438.

65 BAB, R3/1522, fos. 48–9, Speer'den Himmler'e, 28.7.44.

66 Hancock, s. 139.

67 Rebentisch, s. 515.

çevrilmesinden sadece o sorumluydu. Ordunun idari kadrolarıyla alakalı kesintiler de teklif edilen faaliyetler arasından çıkarıldı. Bu alandaki tedbirler, İhtiyat Ordusu'nun yeni komutanı Heinrich Himmler tarafından alınmak üzere kenara ayrıldı.

Topyekûn savaş atılımı için Temmuz ortasında bir hayli didinmiş olan Speer, şimdi kendini büyük ölçüde saha dışında bulmuştu. Konuyla ilgili 12 Temmuz tarihli muhtırasına, toplantının ayrıntılara boğulmaması için Hitler'in talimatıyla pek az yer verildi. Speer söz alınca, devlet bürokrasisinden yapılabilecek potansiyel tasarruflara ilişkin verdiği sayılara Lammers ve İçişleri Bakanı Müsteşarı Wilhelm Stuckart derhâl itiraz etti. Stuckart'ın, devlet bürokrasisindeki mevcut atıl kapasitenin insan-gücü tasarrufu için ne kadar az olduğunu vurgulamasıyla hususi çıkarlar hemencecik su yüzüne çıktı. Goebbels, ayrıntılara boğulması olası görünen toplantıyı yeniden genel konuya yönlendirdi. Açıkça belirttiği gibi, topyekûn savaş Propaganda Bakanı'nın nazarında "sadece maddi değil fakat bilhassa psikolojik bir sorun"du ve alınacak bazı önlemlerin "kısmen sadece görsel niteliğe" sahip olacaklarını kabul etti. Goebbels'in başlıca odağı her zamanki gibi ideolojik seferberlikti. Toplantıda bulunanların çoğu Hitler'e rapor vermek üzere Doğu Prusya'daki karargâhta ertesi gün yeniden bir araya gelecekti ve toplantı, tahmin edilebileceği üzere, Lammers'in yarınki görüşmede Goebbels'i Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu görevi için önermeyi kabul etmesiyle sona erdi.[68]

Goebbels mutluydu. "Katılan bütün baylar," diye günlüğüne not düştü,

> "Führer'in bir yandan Wehrmacht, diğer yandan da devlet ve kamusal yaşam için en kapsamlı özel yetkileri vermesi gerektiği görüşünde. Wehrmacht için Himmler, devlet ve kamusal yaşam için ise ben önerildim. Bormann, Parti'yi bu büyük totalizasyon sürecine dâhil etmek için denk düşen özel yetkilerle donatılacak ve Speer, silahlanma sürecini yoğunlaştırmak için denk düşen özel yetkilere hâlihazırda sahip."[69]

68 Reich Şansölyeliği'nin Hitler'ce kabul edilen muafiyeti için: BAB, R43II/664a, "Totaler Kriegseinsatz", fos. 81–91, fos. 117, 154. Goebbels'in toplantıya ilişkin özeti: *TBJG*, II/13, s. 134–7 (23.7.44). Ve bkz., Rebentisch, s. 515–16; Hancock, s. 137–8; ve Elke Fröhlich, "Hitler und Goebbels im Krisenjahr 1944: Aus den Tagebüchern des Reichspropagandaministers", *VfZ*, 39 (1990), s. 205–7.

69 *TBJG*, II/13, s. 136–7 (23.7.44).

Katılımcılar ertesi gün öğleden sonra Hitler'in huzurunda yeniden bir araya geldiklerinde, toplantıda bu kez Göring ve Himmler de mevcuttu. Göring, Wehrmacht'ın kuvvet komutanlarının mesuliyetinde olması gerektiğini iddia ettiği konularda Himmler'e sorumluluk verilmesiyle yetkisinin daha da azatılmasını boş yere protesto etti. Hitler araya girip Himmler'e arka çıktı. Bu süreçte kazanılacak deneyim, Luftwaffe ve Donanma komutanları olarak kendi alanlarından sorumlu olmaya devam eden Göring ile Büyük Amiral Karl Dönitz tarafından değerlendirilebilirdi. Bu uzlaşı kabul gördü. Goebbels'in 18 Temmuz tarihli muhtırasını dikkatle okuduğu belli olan Hitler, Propaganda Bakanı'na ve topyekûn savaş gayretinde yeni ve esaslı tedbirler alınması önerisine arka çıktı. Goebbels, "Führer, ayrıntıları tartışmanın artık bir faydası olmadığını beyan ediyor," diye not düştü. "Köklü bir şey yapılmalı, aksi takdirde savaşı kazanamayız." Hitler'in tutumu diye belirtiyordu, "hayli radikal ve kesin." Hitler bu yeni radikalleşmeden Parti'nin köklerine dönüş olarak söz etti. Bu, son aylarda bir klişe hâline gelecekti. "Halkın en geniş anlamda topyekûn savaş istediği ve uzun vadede halkın iradesine karşı koyamayacağımız" şeklindeki popülist varsayımdan yola çıkması da tipikti. Goebbels sonuçtan ve Hitler'in değişen yaklaşımından çok memnundu. "Führer'in Obersalzberg'de onunla son konuşmamdan [21 Haziran] bu yana nasıl değiştiğini görmek ilginç" diye belirtti. "Özellikle saldırı günü[70] ve Doğu Cephesi'nde yaşanan hadiseler kararlarını netleştirdi."[71]

Hitler iki gün sonra, yani 25 Temmuz'da, Goebbels'i Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu yapan kararnameyi imzaladı.[72] Goebbels, zaferinden ötürü sevinç içerisindeydi - bunun, tahayyül etmiş olduğundan çok daha büyük bir başarı olduğunu iddia etti. Kendisinin basın sözcüsü Wilfred von Oven, Goebbels'in artık "Üçüncü Reich'ta Hitler'den sonraki birinci adam" olduğunu düşünüyordu.[73] Propaganda Bakanı günlüğünde üç kez "dâhili bir harp diktatörlüğünden" bahsederek, o can attığı hedefinin artık elinde olduğunu belirtti.[74] Bu çekici

70 20 Temmuz kastediliyor. (ç.n.)

71 *TBJG*, II/13, s. 153–5 (24.7.44).

72 BAB, R43II/664a, fos. 119–21 (ve taslaklar ile ön materyal için fos. 92–118).

73 Wilfred von Oven, *Mit Goebbels bis zum Ende*, c. 2, Buenos Aires, 1950, s. 94 (25.7.44).

74 *TBJG*, II/13, s. 135, 137 (23.7.44).

bir düşünceydi. Ancak Goebbels, güçlendirilmiş otoritesine rağmen Hitler'in altındaki tek güç kaynağı değil fakat bu kaynaklardan biri olacağının ve her zamanki gibi bu gücün uyum ile değil, rekabet ile sürdürüleceğinin farkındaydı. Kendisinin de kabul ettiği üzere, kararnamenin kaleme alınış şekli yetkilerini sınırlıyordu. "Devletin en yüksek makamlarındaki yetkililere" direktifler verebilirdi, fakat yürürlüğe konacak herhangi bir düzenlemenin Lammers, Bormann ve (İçişleri Bakanı olduğunda devraldığı Reich İdaresi Genel Sorumlusu sıfatına binaen) Himmler'le müzakere edilmesi gerekiyordu. Parti'yi kapsayan tedbirlerin hayata geçirilebilmesi için Bormann'ın desteğine ihtiyacı vardı. Goebbels'in emirlerinden kaynaklanacak çözülemeyen bir ihtilaf durumunda ise, Hitler gerekli kararı alma hakkını saklı tuttu. Hitler'in kesin emriyle topyekûn savaş tedbirlerinden bazı muafiyetler oldu. Reich Şansölyeliği, Başkanlık Ofisi ve Parti Genel Merkezi personeli; Führer'in motorlu araç ekibi ve Berlin, Münih ile Linz'in inşasını planlamakla meşgul olanlar tedbirlerden muaf tutuldu.[75] Büyük bir alan olan orduyu ilgilendiren tedbirler ise elbette başından beri ayrı tutulmuş ve Himmler'e verilmişti.

Yılmayan Goebbels, takip eden haftalarda gerçek bir faaliyet fırtınası başlattı. Bölge Valilerinin tamamına her öğlen telefonla talimatlar gönderdi.[76] Bir kısmının üstesinden gelemediği sayısız engel ve hususi menfaatle uğraşmak durumunda kaldı. Ve müdahaleleri ne kadar şiddetli olursa olsun, ekonominin ilave insan-gücü sağlayabilecek alanları, hakikatte kendisinin öngörmüş olduğundan daha azken, "akılcılaştırmalarından" bir kısmı da meyve vermedi. Goebbels'in dayatmak istediği kesintileri sınırlamak için Hitler bazı durumlarda bizzat müdahil oldu. Bormann vasıtasıyla, özellikle de posta teslimatı gibi kamu hizmetlerinde ciddi bir aksaklığa neden oluyorsa, araçların amaçlara hizmet edip etmediğini Propaganda Bakanı'nın her seferinde göz önünde bulundurmasını istedi.[77] Buna rağmen Goebbels Ekim ayına kadar Wehrmacht'a yaklaşık yarım milyon, sene sonuna kadar ise yaklaşık bir milyon ilave adam bulmayı başardı.[78] Aslına bakılırsa, bunların çoğu

75 BAB, R43II/664a, fos. 153–4; Rebentisch, s. 516 ve sonrası.; Longerich, *Hitlers Stellvertreter*, s. 195 ve sonrası.

76 Von Oven, *Mit Goebbels*, s. 120–21 (16.8.44).

77 Longerich, *Hitlers Stellvertreter*, s. 197.

78 Hancock, s. 157, 287 n. 27.

askeri hizmete katiyen uygun değildi ve sayıları, Almanların söz konusu dönemde cephede verdikleri kayıpları telafi edebilecek bir orana tekabül etmiyordu.

Goebbels'in tencerenin dibini sıyıran topyekûn savaş çabasının, Müttefiklerin müthiş sayı üstünlüklerine karşı koymaya yönelik bir araç olarak başarısızlığa mahkûm olduğu başından beri belliydi. Lâkin savaşı uzatmak ve Almanya'nın tüm cephelerde felaketle çevrili bir hâlde mücadeleye devamını sağlamak babında, Goebbels'in yeni yetkileriyle sağlanan topyekûn savaş seferberliğinin şüphesiz payı oldu. Alman nüfusu bu tedbirlerle her zamankinden daha fazla bastırıldı, zorlandı ve kontrol edildi. Uzun süre içtenlikle coşku duyanların sayısı azdı. Tedbirlerden muafiyet alamazlarsa, çoğunun yeni taleplere rıza göstermekten başka bir seçeneği yoktu. Bunu genellikle yerinden olma, sahip olunan bağlardan koparılma ve boyun eğme duygusu izliyordu. Gittikçe daha umutsuz bir hâl alan mücadeleye yönelik hevesin azaldığı doğruydu. Ancak herhangi bir alternatif neredeyse yoktu.

Yaz aylarındaki askeri felaketlerin ve bilhassa da Hitler'e suikast girişiminin yarattığı sarsıntıyı takip eden radikalleşmenin üçüncü büyük kazananı, Parti yönetiminin başı Martin Bormann'dı. Bormann, Parti'yi kendine getirmek ve bu süreçte kendi güç ve nüfuzunu çok büyük ölçüde artırmak için bu yeni kriz ikliminden faydalandı.[79] Daha suikast girişiminden önce bile, Wehrmacht'a yahut silah endüstrisine insan gücü bulmak için Parti teşkilatını didiklemeye başlamıştı.[80] Dolayısıyla, Goebbels'in topyekûn savaş inisiyatifi onun için hem yerindeydi hem de kendi faydası için kullanılabilirdi. Goebbels Berlin'de nispeten küçük bir koordinasyon ekibi kurduysa da, topyekûn savaş çabası için kritik çalışmanın Parti temsilciliklerince bölgesel seviyede yapılmasını planlıyordu. Bu Bormann'ın ekmeğine yağ sürdü. Bölge Valilerinin vilayetlerdeki gücünü devlet bürokrasisi aleyhine artırmak için mevcut yeni iklimden faydalanabilirdi.

79 Hans Mommsen, "The Indian Summer and the Collapse of the Third Reich: The Last Act", Hans Mommsen (ed.), *The Third Reich between Vision and Reality*, Oxford ve New York, 2001, s. 114.

80 BAB, NS6/167, fo. 95–95v, Yeni "tarama faaliyetine" [Auskämmaktion] ilişkin Bormann'dan bölge Valilerine, 19.7.44; *TBJG*, II/13, s. 134 (23.7.44); Longerich, *Hitlers Stellvertreter*, s. 196.

Bölge Valileri aynı zamanda Reich Savunma Komiserleri (*Reichsverteidigungskommissare*, RVK'lar) olarak, bölgelerindeki, Almanya'nın savunmasıyla bağlantılı addedilen meselelere müdahale hakkına hâlihazırda sahiplerdi. Bu haklarının kapsamı, Hitler'in 20 Temmuz'dan bir hafta önce çıkardığı bir kararnameyle genişletilmişti. Muğlak bir yönerge olduğu görülecek olan bu kararname, Reich içindeki askeri harekât bölgelerinde Wehrmacht ve Parti'nin iş birliğini yapmasını şart koşuyordu. Kararname, mevzubahis harekât bölgelerindeki sivil nüfusun tahliyesi ve sanayinin kullanılamaz hâle getirilmesi yahut imhası gibi kritik meselelere RVK'ların gelecekteki müdahalelerine kapı açtı. Bormann, geçmişte yetkileri dışında kalan alanlarda onlara devlet bürokrasisine talimat verme imkânı sağlayarak, topyekûn savaş kisvesi altında gizlenen ancak hakikatte kalıcı bir kriz olan bu süreçte Bölge Valilerinin nüfuzunu büyük ölçüde artırdı.[81] Her biri makamlarını "dirsek gücü" kullanmaktaki hevesleriyle elde etmiş olan Bölge Valileri ise, yönetime ağırlıklarını her zamankinden daha fazla koyma davetine icabet etmeye dünden razıydı.[82]

Lâkin iktidarın âdem-i merkeziyetleşme süreci, "partileştirme" olarak adlandırılan politikanın yalnızca bir ayağıydı.[83] Bormann bir yandan Bölge Valilerini devlet yetkililerine karşı desteklerken, öte yandan Parti Genel Merkezi'nin kontrolünü Bölge Valilerini kapsayacak şekilde genişletmek ve kritik idari meselelerdeki dizginlerin tamamını eline almak istiyordu. Parti'nin Bormann'ın desteğiyle vilayetlerde kurduğu hâkimiyet merkezi yönetime de sıçradı: Parti Genel Merkezi, Lammers yönetimindeki Reich Şansölyeliği'ni kritik yönetim

81 Longerich, *Hitlers Stellvertreter*, s. 196. Parti'nin hayli artan yetkilerinden biri de (Reich Savunma Komiserlerinin Bormann tarafından yetkilendirilmesi surctiyle) Parti Genel Merkezi'nin hava savunma ve halkın yönlendirilmesi hususlarını devralmasıydı. Bkz., BAB, R43II/1648, fo. 54, Lammers'in, iki gün önce yayımlanan Führer kararnamesini Reich'ın yetkili makamlarına naklettiği 27.7.44 tarihli konuşması.

82 Goebbels'in Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu olmasının ardından RVK'ların elde ettiği genişletilmiş yetkiler için bkz., Karl Teppe, "Der Reichsverteidigungskommissar: Organisation und Praxis in Westfalen", Dieter Rebentisch ve Karl Teppe (eds.), *Verwaltung contra Menschenführung im Staat Hitlers*, Göttingen, 1986, s. 299.

83 Bu bir nebze gelişigüzel ifade Dietrich Orlow'un icadıydı, *The History of the Nazi Party*, c. 2: *1933–1945*, Newton Abbot, 1973, s. 474.

meselelerinin dışına itti. Geçmişte bakanlar ve Hitler arasındaki irtibat merkezi olarak büyük ehemmiyet arz eden lâkin artık herhangi bir önemi kalmayan Lammers'in makamı, bundan böyle bir posta kutusu ve Bormann'ın verdiği emirler için bir dağıtım evi olacaktı. Tümüyle oyun dışı bırakılan Lammers, Hitler'i son kez Eylül ayında görecekti.[84] Çaresizliğe kapılan Şansölyelik Amiri, Mart ayında çalışamayacak bir hâle geldi ve sinir krizinin eşiğine sürüklendi.[85] Ancak 1944'ün ikinci yarısında, geleneksel mânâsıyla zâten bir merkezi hükûmet yoktu. Bormann Reich yönetimini gasp etmiş, Führer Karargâhı'nda pekiştirilmiş bir güç merkezi yaratmak için Parti üzerindeki kontrolünü Hitler'e yakınlığıyla bir araya getirmişti.

Ancak ne kadar önemli olursa olsun, tek güç merkezi Bormann'ınki değildi. Devlet bürokrasisi pahasına "partileştirme", Reich'ın dağılmaya başladığı süreçte ortaya ne iyileştirilmiş bir yönetim ne de alternatif bir merkezi hükûmet çıkardı. Aslında yaptığı şey, Parti'nin örgütsel gücünü artırmak ve her şeyden ziyade, Parti'nin idare ve toplum üzerindeki hâkimiyetini son derece pekiştirmekti.[86]

Himmler, Goebbels ve Bormann'ın Nazi rejimindeki kilit makamları, Stauffenberg komplosunun akabindeki o tiz ihanet çığlıkları ve intikama susamışlığın arasında, onlara kriz ortamından güçlerini artırmak için faydalanma imkânı sundu. Buna karşın Speer'in Parti içinde herhangi bir pozisyonu yahut hususi bir itibarı bulunmuyordu. Kendisi hem Goebbels'in içgüdüsel olarak sahip olduğu popülist dokunuştan hem de Himmler yahut Bormann'ın örgütsel temelinden yoksundu. Speer'de bir Parti fedaisinden ziyade güç sahibi bir teknokrat havası vardı. Hitler'i, topyekûn savaş uğruna radikal önlemler alması için ikna etme teşebbüsünde Goebbels'le güç birliğine gitmişti. Lâkin bu Stauffenberg'in bombası infilak etmeden önceydi. Silahlanma alanının tamamı üstünde kontrol sağlama umutları, Himmler'in İhtiyat Ordusu'nun başına getirilmesiyle hemencecik suya düştü. Suikast

84 Bormann'ın Parti kontrolünü merkezileştirmesi için bkz., Orlow, s. 465–8.

85 IfZ, ZS 988, Reich Şansölyeliği Müsteşarı Wilhelm Kritzinger'in sorgusu, 5.3.47.

86 Bkz., Hans Mommsen, "The Dissolution of the Third Reich", Frank Biess, Mark Roseman ve Hanna Schissler (eds.), *Conflict, Catastrophe and Continuity: Essays on Modern German History*, Oxford ve New York, 2007, s. 110–13 ("The Dissolution of the Third Reich: Crisis Management and Collapse, 1943–1945"in tekrar basımı, *Bulletin of the German Historical Institute, Washington DC*, 27 [2000], s. 9–23).

girişiminin hemen akabinde, kendisinin de teşebbüse karışmış olduğuna dair şüphelerle uğraşmak durumunda dahi kalmıştı.[87] Bir Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu ihdas etmeye yönelik süratli hamlelerde ise, Goebbels'in popülizm ve coşkusu Hitler'i cezbederken, Speer'in silah sanayinin ihtiyaçlarına yönelik kuru değerlendirmesi arka planda kaldı. Bormann'ın Parti aygıtı üzerindeki kontrolü ve – RVK'lar olarak – Bölge Valilerinin yetkilerini artırmaya yönelik bilinçli çabası Speer'i ayrıca zayıflattı. Zira kendi silahlanma atılımı, Bölge Valilerinin temel çıkarları ve bunların yerel müdahaleleriyle sürekli karşı karşıya geldi.

Dahası, topyekûn savaş gayreti başladığında, Speer kendini süratle eski müttefiki Goebbels ile onun, çoğunlukla Hitler'in desteğini sağlayabilen Bormann'la tesis etmiş olduğu yeni ittifakla karşı karşıya buldu. Muhtelif "akılcılaştırma" tedbirleriyle bulunan az miktardaki insan gücüne yönelik talepten, yani bunların Wehrmacht hizmetine mi yoksa silah üretimine mi tahsis edilecekleri hususundan, kısa ömürlü Goebbels-Speer ittifakı sırasında tipik olarak kaçınılmıştı. Topyekûn savaş gayretinde gücün kimde olacağı hususu çözülüp, insan gücünün ne şekilde pay edileceği meselesi ortaya çıkar çıkmaz, Speer kendini savunmada buldu.[88] Kendi alanı için verdiği mücadelede güçlü düşmanlar edinmişti. Muharebeyi kazanmasının ardından, Goebbels'in Silahlanma Bakanı hakkında yaptığı özlü yorum şuydu: "Bu genç adamın büyümesine biraz fazla izin verdiğimiz görüşündeyim."[89]

Speer'in Hitler'in gözündeki itibarı da azalmıştı. Artık Führer'in aşikâr gözdesi olmadığı gibi, kendi bakanlığındaki teknik daire başkanı olup, o yılın başlarında Hitler tarafından hava savunmasından sorumlu kılınan hırslı astı Karl Otto Saur'un artan nüfuzuna karşı da mücadele etmek durumundaydı. Lâkin Speer'in – gelecek nesillere vurgulamaya hevesli olduğu – rejimin üst kademelerindeki nisbî güç kaybını, kendisinin mühim nüfuz alanlarının tamamının dışında bırakıldığı şeklinde yorumlamak yanlış olur. Aslına bakılırsa, ordu ile sanayinin kesişme noktasında belirleyici bir konuma sahip olmayı sürdürdü. Askeriye,

87 Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main and Berlin, s. 401–2; Joachim Fest, *Speer: Eine Biographie*, Berlin, 1999, s. 306–7.

88 Speer, *Erinnerungen*, s. 405–7; ve "topyekûn savaş" çabasındaki ihtilaflar için bkz., Janssen, s. 274–82.

89 *TBJG*, II/13, s. 526 (20.9.44).

onun sağladığı silahlara ihtiyaç duyuyordu. Sanayinin gün geçtikçe artan büyük zorluklar karşısında silah üretmek için onun itici gücüne ihtiyacı vardı. Parti'deki popülist ve zorbaların yapabileceği hiçbir propaganda yahut baskı, orduya silah sağlayamazdı.

Dahası, Speer hâlihazırda büyümekte olan imparatorluğunun sınırlarını, Göring Luftwaffe'nin silah üretimini ona devretmeye mecbur bırakıldığında daha da genişletti.[90] Önlenemeyen çöküş sürecinde, Nazi Almanyası'nın iktidar arenasında hangi iç-mücadelelere girişmek durumunda kalmış olursa olsun, Speer, Hitler ve rejim için vazgeçilmez kaldı. Harbin sonuna doğru Hitler'e yazarken, "Benim çalışmam olmaksızın, savaş 1942-3 sırasında kaybedilmiş olabilirdi," diye iddia etti.[91] Kesinlikle haklıydı. Onun başarıları, Almanya'nın bu kadar uzun süre nasıl ayakta kaldığı sorusunun cevabında önemli bir unsur teşkil eder.[92] Bu bakımdan, içerideki konumunun zayıflamasına rağmen Speer, Üçüncü Reich'ın son aylarında Almanya'nın uçuruma sürüklendiği yolda dümen tutan dörtlü yönetimin hayati bir üyesi, hatta belki de en önemlisiydi.

V

Şayet silahlı kuvvetler hoşnutsuzluk belirtileri göstermiş ve rejime yönelik desteğinde tereddüt etmiş olsaydı, dörtlü yönetimin müşterek çabaları pek bir işe yaramazdı. Ancak Stauffenberg'in suikast girişimine verdikleri sarsılmış tepkilerde, askeri liderlerin Hitler'e sadakatlerini göstermeye ve ayaklanmayla aralarına mesafe koymaya her zamankinden daha hevesli olduklarını gördük. Bombalı saldırıda hafifçe yaralanmasının ardından başı bandajlanan ve olanlar karşısında derin bir şokta olan baş-sadık Jodl, gidişatı belirledi. Goebbels'e, Hitler'le yakın işbirliği içinde çalışan sadık generallerin "bozguncuları, darbecileri ve suikast tertipçilerini acımasızca avlamakta" kendisine yardımcı olacaklarını belirtti.[93] İçeriden "ihanete" o kadar öfkeliydi ki, Genelkurmay'ın tamamen lağvedilmesinden yanaydı.[94] Wehrmacht Harekât Dairesi

90 Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, London, 2006, s. 637.

91 BAB, R3/1538, fo. 7, Speer'in Hitler'e elle yazılmış mektubu, 29.3.45.

92 Bkz., *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 755.

93 *TBJG*, II/13, s. 147 (23.7.44).

94 Guderian, s. 351.

subaylarına 20 Temmuz'un "Alman tarihinin şimdiye dek gördüğü en kara gün", hatta "kepazeliğiyle eşsiz" 9 Kasım 1918'den bile daha kötü olduğunu söyledi. Şimdi sorumlulara karşı acımasız misillemeler olacaktı. "Çürümüş her şeyin ayıklandığı vakit" yeni bir birlik doğacaktı. "Talih bizden yana olmasa dahi, silahlı son kişiler olarak Führer'in çevresinde toplanmaya kararlı olmalıyız, böylelikle gelecek nesiller önünde temize çıkmış oluruz."[95] Jodl, mevcut subaylardan kişisel bir sadakat gösterisi istedi; Führer'le kaderbirliği yapma taahhütlerini bir tokalaşmayla mühürlemelilerdi.[96]

Komplocularla herhangi bir bağlantı korkusu ve bunun keşfinin getireceği korkunç sonuçlar, sorgulanamayacak bir sadakat sergileme telaşında gayet tabii önemli bir rol oynadı. Ancak Hitler'e yönelik destek ile ordunun, kendisinin başkomutanı ve devletin başına yönelik ihaneti kınaması, genellikle spontane ve samimi nitelikteydi. Buna rağmen Hitler ve rejim liderliği hiçbir şeyi şansa bırakmıyordu. Parti fanatiklerinin, subay sınıfına yönelttikleri ve hatta Bormann'ın yatıştırmak durumunda kaldığı nefret, yeni denetimlerin getirilebileceği ve ordunun ideolojik endoktrinasyonunun iyileştirilmesi için yeni çabaların gösterilebileceği kusursuz bir iklim yarattı. Geleneksel asker selamının yerini "Heil Hitler"e bıraktığı (ve Hitler'in değil, kuvvet komutanlarının inisiyatifiyle değiştirilen) uygulama, Führer'le kuvvetlendirilen bağların açık bir işaretiydi.[97]

Hitler'in suikast girişiminden sonraki saatler içinde attığı ilk adım, komplodan çok önce ordunun en kritik zayıf noktası olarak gördüğü yerde düzeni yeniden sağlamaya dönüktü. Zeitzler'in Temmuz başındaki sinir buhranından bu yana geçen üç haftalık süre zarfında ordunun fiilen

95 BA/MA, RW4/57, fos. 27–31, Ansprache des Chefs WFSt Gen. Oberst Jodl, 24.7.44. Suikast girişiminin ardından Jodl'un duruşu için ayrıca bkz., *Alfred Jodl: Gehorsam und Verhängnis*, Berlin and Frankfurt am Main, 1991, s. 282–6.

96 BBC Archives, *The Nazis: A Warning from History* (1997), BBC2 için yazan ve yapan Laurence Rees, Beta Tape 59, s. 102–3: Karl Boehm-Tettelbach, OKW-Führungsstab'taki Luftwaffe Harekât Başkanı, Laurence Rees'le söyleşi, *c.* 1995–6.

97 Orlow, s. 465; Kunz, s. 115; *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 623. Keitel ve Bormann, siyasi iradenin birliği ve Führer'e duyulan müşterek, kırılmaz sadakatin beyanı adına Parti ve Wehrmacht'ın üniformalı üyelerinin birbirlerini "Heil Hitler" selamı ile selamlamakla mükellef olduklarında mutabık kaldı. Lammers bunu devlet memurlarını kapsayacak şekilde genişletti. – BAB, R43II/1194b, fos. 90–94, Keitel ve Bormann tarafından hazırlanan emrin metni, fo. 93, 26.8.44.

bir genelkurmay başkanı yoktu. Kızıl Ordu'nun Doğu Prusya'ya girmesine yönelik yakın tehlikeyle birlikte, yeni bir genelkurmay başkanı hayati bir gereklilik arz ediyordu. Ve Hitler'in nazarında ayaklanma teşebbüsüne neden olan çıbanın başı, kilit öneme sahip Ordu Harekât Planlama Merkezi'nde bulunduğundan, Genelkurmay'ı hem askeri bakımdan etkin hem de siyasi bakımdan güvenilir kılmak için güvenilir bir başkan şarttı. Hitler'in ilk tercihi olan General Walter Buhle suikast girişiminde yaralanmıştı. Hitler böylelikle 1943 başlarından beri Panzer Kuvvetleri Genel Müfettişi sıfatını taşıyan oldukça saygın ve deneyimli tank uzmanı Heinz Guderian'a döndü. Guderian ateşli bir milliyetçi ve anti-komünist, olağanüstü enerjik ve dinamik bir kişilikti. Cesur bir stratejist olan General, önceki yıllarda büyük saygı duyduğu Hitler'i toplu ve süratli panzer taarruzlarının modern savaştaki taktik değerine ikna etmekte mühim bir rol oynamıştı. Müttefik kuvvetlerin Fransa'daki muhteşem çöküşünde büyük bir rol oynayıp, Ardenler'den icra edilen 1940 tarihli büyük panzer hücumu için alkış almıştı. Bundan bir yıl sonra, emri altındaki panzer kuvvetleri, Barbarossa Harekâtı'nın başlangıcındaki kayda değer ilerlemelere öncülük etmişti. Merkez Ordu Grubu Komutanı Feldmareşal Hans Günther von Kluge'yle taktik hususlara ilişkin anlaşmazlıkları ve kendisinin barut gibi mizacı, 1941 kışındaki krizde görevden alınmasına yol açmış; lâkin bir başka krizin, yani Stalingrad felaketinin peşinden 1943 Şubat'ında Hitler tarafından yeniden göreve çağrılmıştı. Hitler'in savaşı icra şekline ilişkin gittikçe daha şüpheci bir tutum benimsemiş olmasına ve komplocular tarafından kendisine yaklaşılmış olmasına rağmen, Guderian ertesi sene vuku bulan kumpasa bulaşmadı. Hatta Stauffenberg'in girişimini savaş sonrasında dahi kınadı. Goebbels'in kesin onayına sahipti. Propaganda Bakanı onun hakkında, "Führer'e sadakatte kimse eline su dökemez," diye yazdı.[98] Guderian, Hitler'le olan ilişkilerinde sadakat ile sağlıklı askeri muhakemenin nadiren bir arada götürülebileceğini sonraki aylarda öğrenecekti. Lâkin 21 Temmuz'daki tayini ertesinde, kimliğini bir rejim taraftarı olarak sergilemeye ve neredeyse bütünüyle yeniden yapılandırılıp, eski subaylarından çoğunun kumpasla iltisaklı olduğu şüphesiyle tutuklandıkları Genelkurmay'da koşulsuz sadakat tesis etmeye hevesliydi. Genelkurmay'a leke sürülmesine yol açan bozgunculuk ve korkaklık olarak tasvir ettiği şeyi hızla kınadı ve artık

98 *TBJG*, II/13, s. 146 (23.7.44).

Führer'e tamamen sadık olacak bir subay sınıfı taahhüt etti. Attığı ilk adımlardan biri, ordunun "entelektüel seçkinleri" olan kurmay sınıfının bundan böyle kendileriyle özdeşleştirilen yüksek kabiliyet kadar, Nazi ideallerine ideolojik adanmışlığa sahip olmalarını temin etmeye yönelikti. 29 Temmuz'da, her kurmay subayın aynı zamanda Nasyonal Sosyalist Liderlik Subayı (*Nationalsozialistischer Führungsoffizier*, NSFO) olması gerektiğine, yani "taktik ve stratejide olduğu kadar, siyasi meselelerde de örnek duruş sergilemek ve daha genç yoldaşlarını Führer'in niyetleri doğrultusunda etkin bir şekilde sevk ve idare etmek suretiyle 'en iyiler' arasına ait olduğunu göstermek ve kanıtlamak zorunda" olduğuna ilişkin emri yayımladı.[99] Rejim liderlerinin gözünde feci ve suçlu bir şekilde başarısız olan kurmaylık, Nazifikasyona karşı bilhassa korunmasızdı. O taraftan daha fazla sadakatsizliğe müsamaha edilemezdi.

Hitler Aralık 1943'te Wehrmacht Yüksek Komutanlığı bünyesinde bir NSFO sınıfı teşkil etmiş ve General Hermann Reinecke'nin sorumluluğuna vermişti. NSFO'nun görevi, yıkıcı Sovyet propagandasının tesiri altında olmalarından korktuğu askerlere Nazi ruhunu aşılamaktı. Hitler ve rejim liderliği için zafere giden yol askerleri radikalleştirmekten geçiyordu.[100] Subay sınıfı arasında bu yeni teşekküle karşı pek az sempati mevcuttu ve NSFO'lar kabul görmekte güçlük çekmişlerdi. Temmuz 1944'te başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanma bu durumda kökten

99 Manfred Messerschmidt, *Die Wehrmacht im NS-Staat: Zeit der Indoktrination*, Hamburg, 1969, s. 433–7 (emir metni s. 435); *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 625, (Heinemann), s. 884. Her ne kadar bu emrin bahsini açmasa da, Genelkurmay Başkanlığına atanmasına ilişkin Guderian'ın kendi anlatımı için bkz., *Panzer Leader*, s. 339–44. Kısa, eleştirel bir Guderian tasviri için bkz., Hans-Heinrich Wilhelm, "Heinz Guderian – 'Panzerpapst' und Generalstabschef", Ronald Smelser ve Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995, s. 187–208. Peter Steinbach, aynı ciltteki "Hans Günther von Kluge – ein Zauderer im Zwielicht" isimli makalesinde (s. 308) Guderian'ı savaşın bitimine birkaç kafta kalana kadar Wehrmacht'ın "kendini hainlerden temizlemeye" yönelik haysiyetsiz faaliyetinin itaatkâr vasıtası olarak tanımlar.

100 Messerschmidt, *Die Wehrmacht im NS-Staat*, s. 441. NSFO'ların tarihi (ve ön tarihi) için bkz., Waldemar Besson, "Zur Geschichte des nationalsozialistischen Führungsoffiziers (NSFO)", *VfZ*, 9 (1961), s. 76–116; Gerhard L. Weinberg, "Adolf Hitler und der NS-Führungsoffizier (NSFO)", *VfZ*, 12 (1964), s. 443–56; Volker R. Berghahn, "NSDAP und 'geistige Führung' der Wehrmacht 1939–1943", *VfZ*, 17 (1969), s. 17–71; Messerschmidt, *Die Wehrmacht im NS-Staat*, s. 441–80; ve kapsamlı değerlendirme için *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 590–620.

değişikliğe yol açtı.[101] Aslında NSFO'ların artık askerlerin çoğunca bağra basıldığı yahut mesajlarının ilgiyle karşılanıp nazara alındığı yoktu. Aksine, varlıkları genellikle hoşnutsuzlukla karşılanıyor ve moral konuşmalarına hâlâ kulak asılmıyordu. Ancak Wehrmacht tabanı potansiyel olarak Nazi ideallerine hâlâ açıktı, zira sıradan askerlerin üçte biri Parti'ye bağlı bir kurumun üyesiydi yahut geçmişte üyesi olmuştu.[102]

Her halükârda, yeni koşullar Nazi ideolojisinin bu askeri misyonerlerinin kapsamlı kullanımı önünde artık herhangi bir engel bulunmadığı anlamına geliyordu. NSFO Daire Başkanı General Reinecke, Ağustos ayında mevcut imkânlara değindi: "Hainlerin ortadan kaldırılmasıyla birlikte Wehrmacht'ın nihai politizasyonunun son karşıtları da tasfiye olmuştur. Nasyonal Sosyalist Liderlik çalışmasının önünde bundan böyle hiçbir engel olmamalıdır."[103] 1944 sonuna gelindiğinde binden fazla tam zamanlı ve çoğu Parti üyesi olup, Wehrmacht'ta görev yapan 47.000 kadar yarı zamanlı NSFO vardı. Bunların görevleri, askerlere "dizginsiz bir imha ve nefret arzusu" aşılamaktı.[104]

22 Temmuz'da dağıtılan "NS-Liderlik Rehberi", bu doktriner iğfale bir bakış sunar. Askerler, "Führer'e yönelik korkakça suikast girişimi" ile 20 Temmuz olaylarından bütünüyle haberdar edileceklerdi. Hitler, Göring ve Dönitz'in o akşam yaptığı konuşmalar yüksek sesle okunacaktı. Herhangi bir başkaldırı emaresinin ölümle cezalandırılacağı, bütün askerler için şüpheye mahal bırakmayacak bir surette açıklığa kavuşturulacaktı. "Gayriaskeri ve haysiyetsizce davranış belirtilerine" mümkün olan en kuvvetli şekilde müdahale etmek, vazife bilincine sahip her namuslu askerin göreviydi. Nasyonal Sosyalist Almanya, 1918'deki "arkadan bıçaklamanın" tekrarlanmasını yahut İtalya'daki (1943 Temmuz'unda Mussolini'nin devrilmesi sırasındaki) "acınası

101 Bkz., *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 620 ve sonrası.

102 Kunz, s. 114.

103 Besson, s. 113; *DRZW*, 9/1 (Heinemann), s. 884.

104 Wolfram Wette, *Die Wehrmacht: Feindbilder, Vernichtungskrieg, Legenden*, Frankfurt am Main, 2002, s. 190. Wette, 189'uncu sayfada 1944 sonundaki tam-zamanlı (*hauptamtliche*) NSFO'ların sayısını 623 olarak verir. Bu sayının, *DRZW*'de verilen 1074 sayısıyla niçin uyuşmadığı açık değildir, 9/1 (Förster). NSFO'ların eğitimi Parti Genel Merkezi'nde bulunan bir ekip tarafından icra ediliyordu. 1944 sonu itibarıyla on üç kurs verilmiş ve bunlara 2435 katılımcı iştirak etmişti. Wehrmacht mensuplarına ideolojik hususlarda haftada yaklaşık 1.300 ders verildi. – Kurt Pätzold ve Manfred Weißbecker, *Geschichte der NSDAP 1920–1945*, Köln, 1981, s. 371.

ihanet"e benzer herhangi bir şeyi nasıl önleyeceğini bilirdi. Yalnızca tüm Almanların birleşik gücü, Reich'ın düşmanlarının Avrupa'nın tamamına yönelik tehdidini savuşturabilirdi. Almanya'yı Bolşevizm ve yıkımdan tek bir adam kurtarabilirdi: "Füher'imiz Adolf Hitler!" Dolayısıyla verilen mesaj Führer'in arkasında daha sağlam ve daha gayretli durmak ve daha fanatik bir şekilde savaşmaktı.[105]

Bombalı suikast girişiminin can alıcı ve kalıcı bir neticesi, silahlı kuvvetlerin Üçüncü Reich'ın son aylarında rejim değişikliğine vesile olmasına ilişkin herhangi bir ihtimali ortadan kaldırmasıydı. Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'ndaki hiyerarşinin tepesinde bulunan Keitel ve Jodl, Hitler'i hâlâ tümüyle destekliyordu. Ona, işlevsel yükümlülüklerini aşan bir duygusallıkla bağlılardı. Uzun ve yapılı bir adam olan Keitel, Birinci Dünya Savaşı'nda subaylık yapmıştı. Ordu yönetiminde hayli tecrübe sahibi fevkalade bir teşkilatçıydı. 1933'te onunla ilk karşılaştığı andan itibaren Hitler'den derinden etkilenmişti. Wehrmacht liderliğinin 1938 başlarındaki sil-baştan yapılandırılması sırasında Hitler OKW'yi kurmuş ve Keitel'ı idarenin başına getirmişti. Hükümdarın iradesine itaati nicedir kökleşmiş olan Keitel, bunun ardından tamamen Hitler'in boyunduruğu altına girdi. Öyle ki, kendisiyle sık sık Hitler'in uşağı olarak alay ediliyordu. Uzun boylu, kel bir Bavyeralı olan Alfred Jodl da Birinci Dünya Savaşı'nda subaylık yapmış ve Keitel gibi o da Weimar Cumhuriyeti dönemindeki küçük Alman ordusunda hizmet vermişti. Harekât planlamada kapsamlı bir deneyim sahibi olan Jodl, Polonya'nın işgalinden hemen önce Wehrmacht Harekât Daire Başkanlığı'na atanmış ve birkaç ay sonra, o dönemde Wehrmacht'ın asli operasyonu olan 1940 baharındaki İskandinavya harekâtının planlanmasındaki rolüyle Hitler'i etkilemişti. Jodl'un kendisi de, Fransa'ya karşı kazanılan büyük zaferde Hitler'in liderliğine hayranlık duymuştu. Hitler'in bir dahi olarak görüyordu ve taktik meselelerdeki sonraki anlaşmazlıklarına rağmen fikrini değiştirmedi.

OKW'nin ötesine bakıldığında, Guderian yönetimindeki Ordu Genelkurmay Başkanlığı'nda herhangi bir memnuniyetsizlik filizlenemez, Göring'in idaresindeki Luftwaffe'den ise ultra-sadakat haricinde bir şey beklenemezdi. Ve Donanma hâlâ radikal Nazi yanlısı Amiral

105 BA/MA, RH19/IV/250, fos. 41–2, Richtlinien für die NSFührung, Nr. 6/44, Kommandeur der 242. Infanterie-Division, 22.7.44.

Dönitz'in komutasındaydı. İhtiyat Ordusu'nun Himmler'in sıkı kontrolü altına girmesi ve tasfiyeden geçen Genelkurmay'ın hizaya çekilmesiyle birlikte, suikast girişimiyle en yakından ilişkili iki alandan Nazi liderliğinin kendi kendini imha seyrine yönelik herhangi bir yeni hamle olasılığı savaşın sonuna dek bertaraf edilmiş oldu. Ve tepedeki generallerden, cephe başkomutanlarından yahut onların astlarından herhangi bir başkaldırı beklenemezdi.

Ordu Grubu komutanları arasındaki en tereddütlü isim, Batı Cephesi Komutanı Feldmareşal von Kluge'ydi. Kluge direniş hareketine yanaşmak ile yanaşmamak arasında gidip gelmiş ve nihayetinde komploculara sırtını dönmüşse de yine Führer Karargâhı'nın kuvvetli şüphesi altında kalmıştı. Birkaç hafta sonra, hâlâ Führer'e sadık olduğunu beyan ederek kendini öldürecekti. Paris, Viyana ve Prag'daki muhalif subaylar, bastırılan ayaklanmayı izleyen tasfiye sürecine kurban gitmişti.[106] Diğer ordu grubu komutanları ve önde gelen generaller ise, Hitler'in emirleriyle ihtilafları ne olursa olsun, bütünüyle sadıklardı ve öyle kacaklardı. Feldmareşal von Rundstedt ve Orgeneral Guderian, kumpasla iltisaklı subayları ordudan ihraç eden "Haysiyet Divanı"nda yer alıp, (Guderian sonraları bunu büyük bir gönülsüzlükle yaptığını iddia etti), onları "Halk Mahkemesi" ve mahkemenin bednam başkanı Roland Freisler'in insafına bıraktı.

Doğuda üç farklı dönemde üç farklı ordu grubuna komutanlık etmiş fevkalade bir taktisyen, iyi bir teşkilatçı ve sert bir amir olan Feldmareşal Model, geçmişte birkaç kez Hitler'e karşı gelmişse de Diktatör'ün gözündeki yüksek itibarı bâki kalmıştı. Model kendini siyasetin dışında duran bütünüyle profesyonel bir asker olarak görüyordu. Lâkin gayrisiyasi asker tipine ilişkin kendi algısı ne olursa olsun – bu, diğer generallerle paylaştığı bir yanılsamaydı – bunun aksini imkânsız kılan bir sistemde o da siyasi davrandı. Komploculaın Hitler'in ölmüş olduğuna dair 20 Temmuz'daki iddialarına inanmayı reddedip, sağ kaldığını öğrenmesinin ardından Diktatör'e sadakat beyanı gönderen ilk askeri lider oldu ve desteğinde asla tereddüt göstermedi.[107] Hitler'e güveni tazeleme

106 Kaba bir tahminle – kesin bir sayı vermek imkânsızdır – darbe teşebbüsüne iştirakleri gerekçesiyle 700 civarı subay tutuklandı ve 110 subay idam edildi. – *DRZW*, 9/1 (Heinemann), s. 882–3.

107 Walter Görlitz, *Model: Strategie der Defensive*, Wiesbaden, 1975, s. 188. Smelser ve Syring'in Model'e ilişkin yazdıkları, Görlitz'in Model biyografisine kıyasla daha

ve alenen korku saçma karışımıyla, 350.000 adamı öldürülmüş yahut esir düşmüş viran hâldeki Merkez Ordu Grubu'nun moral ve disiplinini ihya etmeye uğraştı. Askerlerine yönelik bildirisinde, "Düşman Doğu Prusya'nın kapılarına dayandı!" diyordu. Fakat kendi adamları hâlâ, Führer'in, halkın ve diğer cephelerdeki silah arkadaşlarının bekledikleri gibi, "Memleketin kutsal toprağını savunmalarına" ve "Alman köy ve şehirlerinin katledilmesi, yakılması ve yağmalanması" tehlikesini püskürtmelerine imkân veren bir mevzi işgal ediyordu. "Hainlerin bizim saflarımızda yeri yok," diye devam etmekteydi. "Tereddüt eden herkes yaşamından caymış demektir. Mevzubahis vatanımız, karılarımız ve çocuklarımızdır." Mevcut tüm kuvvetlerin yoğun teksifiyle düşmanın geçici sayı ve *materyal* üstünlüğüyle mücadele edilebilirdi. Himmler ve Goebbels'e verilen yeni sorumluluklar, bunun için gerekli tüm ön koşulları sağlamıştı. "Bu dünyadaki hiçbir asker, biz, Führer'imiz Adolf Hitler'in askerlerinden daha iyi değildir!" diye devam eden bildiri, "Çok yaşa sevgili Führerimiz!" şeklinde sonlanıyordu.[108]

Bu örneklerden her biri Nazi Almanyası'ndaki askeri profesyonelliğin yozlaşmışlığına ışık tutsa da sonuncusu farklı türde bir komutana, Nazi inancı kökleşmiş radikal bir rejim yanlısına, "iradenin zaferine" ve orduda bir ruh devrimi gerektiğine inanan Orgeneral Ferdinand Schörner'e değiniyor.[109] Schörner'in bilindik bağnazlığının bir göstergesi, 1944 Mart'ında kısa bir süre ordu ile parti arasındaki ilişkileri koordine etmekten sorumlu olan "Ordu NS-Liderlik Karargâhı Başkanı" olarak görev yapmasıydı.[110] 23 Temmuz'daki atamasının ardından Kuzey Ordu Grubu'na görülmedik ölçüde katı bir disiplin getirdi. Bu, diğer komutanlık vazifelerinde olduğu gibi "korkaklık", "bozgunculuk" ve firar kaynaklı sayısız infaza yol açtı. En küçük itaatsizlik

eleştireldir, s. 368–87 (Joachim Ludewig), Ueberschär, s. 153–60 (Samuel W. Mitcham Jr. ve Gene Mueller), ve Correlli Barnett (ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990, s. 319–33 (Carlo d'Este).

108 Model'in 31.7.44 tarihli "Tagesbefehl"i (günün emri), alıntı: Manfred Messerschmidt, "Die Wehrmacht in der Endphase: Realität und Perzeption", *Aus Parlament und Zeitgeschichte*, 32–3 (1989), s. 38–9 (4.8.89).

109 Bkz., Smelser ve Syring, s. 497–509 (Klaus Schönherr) ve Ueberschär, s. 236–44 (Peter Steinkamp). Schörner'e büyük ölçüde anlayışla yaklaşan bir biyografi için bkz., Roland Kaltenegger, *Schörner: Feldmarschall der letzten Stunde*, München ve Berlin, 1994.

110 *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 596–600; Smelser ve Syring (Schönherr), s. 504.

belirtisinin acımasızca cezalandırılacağını en başından açıklığa kavuşturdu. Generallerine yönelik ilk bildirilerinden birinde savaşın "sadece taktik tedbirlerle kazanılmayacağına" yönelik inancını belirtti. Düşman Alman sınırlarına yaklaştıkça inanç, sadakat ve bağnazlık giderek daha gerekli hâle gelmişti. Bolşevizmin amacının "halkımızın imhası" olduğunu herkes fark etmek durumundaydı. Bu, seçeneklerin sadece "zafer yahut çöküş" olduğu bir "varoluş mücadelesi"ydi. "Asya dalgası" şeklinde tanımladığı Sovyet ilerleyişini durdurmak için zafere inanç "en kuvvetli yaşam gücü"ydü. Bildirisini, "Führer'e selam olsun!" diye bitiriyordu.[111] Schörner'in emrinde hizmet vermiş bir subay, savaştan on yıl sonra onu, "azmin yerine gaddarlığı, operasyonel esnekliğin yerine sabit müdafaa prensiplerini ve sorumluluk duygusunun yerine vicdansızlığı" koymaya çalışır surette tasvir etti.[112] Böylesine gaddar bir liderlikle, herhangi bir isyan belirtisi şöyle dursun, en ufak bir itaatsizlik emaresi dahi intiharla eşdeğerdi.

Hitler'e kişisel bağlılıkları ve savaşın icrasına yahut Almanya'nın başarı şansına ilişkin kişisel görüşleri dikkate alınmadan bile, bahsi geçen ve diğer önde gelen generaller Reich'ı düşman taarruzlarına karşı korumayı mutlak vazifeleri sayıyordu. Nazi değerleri – genellikle bilinçaltında – eski moda vatanseverlikle iç içe geçti. Doğu, batı ve güney cephelerindeki baskı amansız bir şekilde artarken, saha komutanlarının acil askeri meseleler dışındaki şeylere pek az zamanları vardı. Şayet aynı fikirde olsalar ve hatta yaklaşan felaketi sona erdirmek için başka bir darbe sahnelemeyi hayal etselerdi dahi, bunu tertiplemenin imkânsız olduğu ortaya çıkardı. İstifa etmesi yahut barış görüşmelerine başlaması için Hitler'e ültimatom verilmesi durumunda da aynısı olurdu. Ancak pratikte, bu tür düşünceler askeri seçkinlerin asla aklından geçmedi. Jodl, askeriyenin tepesindeki tutumu şöyle özetledi: "Neyse ki Müttefiklerin [Ocak 1943'te Kazablanka Konferansı'nda ortaya konan] koşulsuz teslim talebi, siyasi bir kaçış yolu bulmaya çalışan bütün "korkakların" önünü kesti."[113] Almanya'nın imhasını önlemek adına

111 BA/MA, RH19/III/727, fos. 2–3, Tagesbefehle der Heeresgruppe Nord, 25, 28.7.44.

112 BA/MA, RH19/III/667, fo. 7, Hans Lederer'in savaş-sonrasında kaleme alınan hatıraları (1955): "Kurland: Gedanken und Betrachtungen zum Schicksal einer Armee".

113 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Novato, Calif., n.d. (İngilizce ilk baskı, London, 1964), s. 464.

elden gelen her şeyi yapmak tartışılmaz bir mecburiyet olarak görülüyordu. Şüphesiz, generaller böyle bir amaca bağlı kalmak suretiyle bu yıkımın tamı tamına gerçekleşmesini sağladılar.

VI

Suikast girişimi ve ayaklanmanın, bir yandan Almanya'nın feci bir askeri yenilgiyle sarsıldığı, diğer yandan düşman kuvvetlerinin üstünlüğü, Hitler'in savaş liderliği ve ülkenin istikbali hakkındaki kaygıların arttığı sırada, – en azından kısa vadede – rejimi kuvvetlendirici bir etkisi oldu. Bunu takip eden süreçte zihniyetler, kontrol yapıları ve eylem olanakları bütünüyle değişikliğe uğradı.

Mevcut tutumlar duruma uyarlandı – ve bir nebze yeniden biçimlendirildi. Hitler'in kendisi de değişti. Paranoyası hiçbir vakit fazla derinlerde olmamıştı. Şimdi ise sınır tanımıyordu. Dört bir yanda ihanet seziyordu. İhanet onun için askeri başarısızlığın ve çevresindekilerin zayıflığı olarak algıladığı her şeyin açıklaması oldu. Bu, onun narsist kişiliğini, felaketteki kendi rolüne ilişkin herhangi bir muhakeme yapma ihtiyacından kurtardı. Sonraları, Hitler'in cepheler çökerken etrafındakilere, "Bana zafersiz bir barıştan söz eden herkes kellesini kaybedecek, kim yahut hangi makamda olduğunun önemi yok," dediği iddia edildi.[114] Rejimin tepesindeki bu zihniyet, o noktadan dışarıya ve aşağıya sızdı. (Dejenere, aptal ve pislik olarak tanımladığı) aristokrasinin imhasını savunan Emek Cephesi Başkanı ve Nazi Partisi Teşkilatlanma Sorumlusu Robert Ley'in nefret dolu tiradıyla harlanarak, sadece komploculara değil subay sınıfının tamamını hedef alan gözü kör öfke, o günlerde Parti'deki radikal kesimin damarlarında dolaşıyordu.[115] Bu öfke daha geniş halk kitlelerine de sıçradı. Öyle ki, Bormann kendi kontrolünü muhafaza edebilmek maksadıyla yangına körükle gitmektense onu sınırlamak durumunda kaldı.[116] Sağduyulu ve ihtiyatlı sesler bastırıldı. Bozgunculuk sayılabilecek herhangi bir şeyin belirtisi bile artık ürkütücü misillemelere davetiye çıkarıyordu.

114 Warlimont, s. 462.

115 Ley'in konuşması için bkz., Ronald Smelser, *Robert Ley: Hitler's Labor Front Leader*, Oxford, New York ve Hamburg, 1988, s. 291. – Wilfred von Oven, *Finale Furioso: Mit Goebbels bis zum Ende*, Tübingen, 1974, s. 505 (29.10.44).

116 Orlow, s. 462–5.

Silahlı kuvvetler içerisinde Schörner türündeki komutanların bu doğrultuda herhangi bir teşvike gereksinimi yoktu. Lâkin zihniyet değişiklikleri bağnaz askerlerle sınırlı kalmadı. Zafere inanmak, dayanmak için metanetinin son zerresine kadar sıkı sıkıya tutunmak ve mücadelede en ufak şüpheye yer veren her şeyi elinin tersiyle reddetmek... Umumi konuşmaların, her zamankinden daha güçlü birer dogma hâline gelen bu vurguları, kullanımları gittikçe artan NSFO'lar tarafından sürekli teşvik edildi. Kişisel şüphelerin seslendirilmemesinde fayda vardı. Konumu ne olursa olsun, savaş gayretini eleştiren herkes risk alıyordu. Yıkıcı addedilebilecek herhangi bir yorumun meraklı kulaklara ulaşmaması için yakın dostlar ve silah arkadaşları arasında bile dikkatli olmak gerekiyordu. Baştan aşağı her tümen, tabur ve bölükteki subaylar, sadakat sergileme ve en ufak hoşnutsuzluğa göz açtırmama ihtiyacı duyuyordu. Sivilde olduğu gibi askeriyede de idamların niçin hızla arttığına şüphe yoktu.

Başarısız ayaklanma, incelediğimiz değişiklikleri yönetim yapılarına da taşıdı. Bu değişikliklerden bazıları – savaşın artan baskıları sonucunda – Stauffenberg'in bombası patladığı vakit hâlihazırda yürürlüğe konmuştu.[117] Savunma Komiserlerinin artırılan yetkileri ve Parti'nin bu vesileyle devlet bürokrasisi ve askeri sorumluluk alanlarına müdahalesi bunlar arasındadır. Goebbels buna generallerin gücüne vurulan bir diğer darbe gözüyle baktı.[118] Lâkin 20 Temmuz ve akabindeki hadiseler, gelişmelerin zâten başlamış olduğu yerlerde bile güçlü birer itici görevi gördü. Hâlihazırda başlamış olan radikalleşme süreci ciddi bir ivme kazandı. Sanki baraj yıkılmıştı ve şimdi nihayet hakiki Nasyonal Sosyalist çizgide devrimci bir savaş verilebilirdi.[119]

Rejimin 20 Temmuz olaylarıyla sarsılan taşıyıcı sütunları yıkılmamakla kalmamış, eskiye kıyasla daha da sağlamlaşmıştı. Hitler'in karizmatik cazibesi uzun zamandan beri zayıflamış lâkin yaşamına yönelik teşebbüsle geçici olarak yeniden canlanmıştı. Daha da önemlisi, rejim üzerindeki hâkimiyeti azalmamıştı. İktidarın büyük oyuncuları kendi aralarında bölünmüş ancak Hitlerin lütfuna olan bağımlılıklarında birleşmişlerdi. Wehrmacht'taki generallerin tamamı da komutanlıklarının Hitler onu ellerinden alana kadar süreceğini biliyordu. Hitler'in

117 Bkz., Förster, s. 132–3.

118 *TBJG*, II/13, s. 134 (23.7.44).

119 Förster, s. 131, 134, 139.

altındaki kademede, rejimin denetimi kuvvetlendirilmişti. Kritik kontrol mekanizmaları, kaybedecek hiçbir şeyleri olmayan Nazi liderlerinin ellerindeydi: Rejimin insanlığa karşı suçlarını, bilhassa da Yahudi soykırımını biliyorlardı ve buna iştirak etmişlerdi.

Himmler'in imparatorluğu, Wehrmacht'ın sınırları içine yayıldı. Fethedilen "alt insanlar" ile "ırki düşmanların" yanı sıra, şimdi gittikçe artan bir surette "halk topluluğu" üyelerine de yönelen *Reichsführer-SS*'in o acımasız baskısı yeni boyutlara ulaştı. Topyekûn savaş seferberliği için hummalı bir faaliyet süreci başlatan Goebbels, propaganda makinesinin motorunu, uçurumdan kurtulmaya yönelik bu son çaba için azami devirde çalıştırdı. Bormann Parti'yi gayrete getirdi ve ona nihayet, radikal-aktivist çekirdeğinin daima arzulamış olduğu sosyal ve politik devrim olasılığını sundu. Speer ise silah sanayii seferberliğindeki yeni başarılarıyla zorlu sürece meydan okudu.

İlaveten, askeri güç de rejime sadık subayların elinde konsolide edilmişti. Savaş alanındaki durum kötüye gitdeken, askeri liderlik kendini Hitler'e her zamankinden daha sıkı bağlamış ve böylelikle bu bağlardan kurtulma olasılığını ortadan kaldırmıştı. Kendisini, Hitler'de tecessüm eden zafer yahut çöküş düalizmine raptetmişti. Zaferin ufukta gittikçe gözden kaybolması ve Hitler'in müzakere yoluyla herhangi bir çözümü daima ve durmaksızın reddetmesiyle elde kalan çöküştü. Olasılıklar değişmişti. Artık bir çıkış yolu yoktu.

Esir düşmesinin üstünden henüz çok geçmemiş olan Luftwaffe subayı Teğmen Freiherr von Richthofen, Ağustos ayı başlarında İngiliz istihbaratı tarafından gizlice dinlenen bir konuşmasında Hitler'e yönelik suikast girişiminin başarısızlığa uğramasına sevindiğini söyledi. Freiherr bunları Londra'nın hemen dışında, rejimin ona herhangi bir tehdit edemeyeceği güvenli bir mesafede dile getirmişti. İddiasına göre, girişimin başarılı olması durumunda ortaya yine, 1918 sonrası Alman siyasetine musallat olan türde bir diğer "arkadan bıçaklama" efsanesi çıkardı. Bu kez diye ilave ediyordu, ulusun acı sonla karşılaşacağı yolun bitimine varması siyasi olarak elzemdi.[120] Bu değerlendirme, bombalı

120 NAL, WO208/5622, fo. 120A, Dinlemeye alınan konuşmaların Sönke Neitzel tarafından neşredilen matbu hâli mevcut değildir: *Abgehört: Deutsche Generäle in britischer Kriegsgefangenschaft 1942–1945*, Berlin, 2005 (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals: Transcripts of Secret Conversations, 1942–45*, Barnsley, 2007).

girişimin başarılı olması ve savaşın hızla sona ermesi durumunda kurtarılacak milyonlarca yaşamı denklem dışında bırakmak demekti. Lâkin aksi takdirde Hitler sonrası herhangi bir çözüme tehdit oluşturacak yeni bir "arkadan bıçaklama" efsanesinin ortaya çıkacağı varsayımı kesinlikle doğruydu. Ve Temmuz 1944'teki Hitler'i içeriden devirme girişiminin başarısızlığının, rejimin bundan sonra ancak tam bir askeri yenilgi ile devrilebileceği anlamına geldiği varsayımı da şüphesiz yine isabetliydi. Ancak rejimin savaş gayretini o noktaya kadar nasıl sürdüreceği – ki bunun sekiz aydan fazla bir süre olduğu ortaya çıktı – Richthofen'ın ele almadığı bir soruydu.

II
Batıda Çöküş

"Yeni bir Avrupa inşa etmek istiyoruz, bizler, yaşlılara karşı gençler! Fakat biz neyiz? Açlıktan gözü dönmüş, tükenmiş ve çılgın adamlarca kanı emilmiş. Perişan ve yorgun, bitap ve sinirleri bozuk. Hayır, hayır, hayır! Artık böyle gitmiyor."

Batı Cephesi'ndeki bir subay, Eylül 1944

"Zafer bizim olmalı... Kişi vazifesini yapar ve sonuna dek savaşmamak korkaklık olur." "Umudu elden bırakmıyoruz. Her şey baştakilere bağlı." Herkesin beklediğinden çok farklı bir şey olacak." "Kazanmazsak Almanya yok olur. Bu yüzden kazanacağız."

Batı Cephesi'nde esir düşen muhtelif
Alman askerlerinin görüşleri, Eylül 1944

I

Normandiya'daki Amerikan ve İngiliz ordularının 20 Temmuz'daki ayaklanma girişimi sürecindeki ilerlemeleri, Müttefik bakış açısından hayal kırıklığı yaratacak kadar yavaş ve çetin olmuş, birlikleri Kuzeybatı Fransa'nın görece dar coğrafyasını hâlâ aşamamıştı. Alman bakış açısından ise Müttefikler Temmuz ortasında hâlâ dizginlenebilir görünüyordu. Şayet zaman kazanılırsa yeni olasılıklar baş gösterebilirdi. Her şeyin kaybedildiğini söylemek için henüz çok erkendi.

Haziran başındaki çıkarma o vakit artık bütünüyle pekiştirilmişti. Amerikalılar önemli bir liman kenti olan Cherbourg'u almak için o ay batıya doğru ilerlemiş, fakat şehrin zaptı beklenenin aksine 15 değil 23 gün sürmüştü. Ayrıca liman, Müttefik sevkiyatına açılması için altı

haftanın gerekeceği kadar tahrip olmuştu. D-Day'de zaptı hedeflenen Caen kentinin çevresi, amansız Alman direnişi karşısında bütünüyle emniyete alındığında ise vakit artık Temmuz ortasını bulmuştu. İngilizler akabinde Falaise istikametinde güneye ilerlemiş, fakat şiddetli yağmurlar ile ağır tank ve asker kayıplarından muzdarip oldukları "Godwood Harekâtı" (Stauffenberg'in bombasının patladığı gün) iptal edilene dek bir kez daha sert çarpışmaların içine çekilmişlerdi. Beş gün sonra, Alman mevzilerine icra edilen devasa bir halı-bombardımanıyla "Kobra Operasyonu" başlamıştı. Operasyonun hedefi Amerikalıların, hava taarruzlarıyla daha da yıpranmış ve sayıca dezavantajlı olan Alman savunmalarını, Fransız kıyısı civarındaki Avranches'a doğru güneybatı istikametinde yarmalarıydı. 30 Temmuz'a gelindiğinde operasyon başarılı olmuş, Avranches o gecenin ilerleyen saatlerinde Müttefiklerin eline düşmüştü.[1] Büyük bir yarma artık mümkündü. Batıya, Bretonya limanlarına uzanan yol açıktaydı (gerçi inatçı Alman direnişinin üstesinden gelinmesi ve limanların ele geçirilmesi haftalar sürecekti). Güneyde Loire uzanıyordu. Doğuya, Paris'e doğru ise Müttefiklerin karşısında artık sadece güçten düşmüş Alman kuvvetleri vardı.

Hitler'in o vakte kadarki düşüncesi zamana oynamaktı. Devam edecek inatçı Alman direnişinin, Müttefik ilerleyişinin aynı yavaşlıkla sürmesini sağlayacağını varsaymıştı. Batıdaki önceliği, hâlâ birçok şeyin bağlı olduğuna inandığı Atlantik'teki savaşın icrası için Fransız kıyılarındaki U-bot üslerini elinde tutmak ve Müttefiklerin büyük çaplı takviye sevkiyatını engellemek uğruna limanları amansızca savunmaktı. Müttefiklerin kuzeybatı Fransa'da dizginlenerek zaman kazanılması, savunmaların pekiştirilmesine ve Hitler'in zihninde hâlihazırda filizlenmeye başlamış olan büyük bir Alman taarruzu için gerekli hazırlıkların yapılmasına olanak sağlayacaktı. Müttefikleri bir yenilgiye uğratmak ve kesin sayılan zafer yürüyüşlerini durdurmak, onları ateşkes müzakerelerine zorlayacaktı.[2]

1 O vakit bir karşı taarruzla Amerikalıların etrafını çevirmeyi uman Wehrmacht Yüksek Komutanlığı, Müttefiklerin Avranches'ta cepheyi yarmaları karşısında gafil avlanmıştı. – NAL, WO219/1651, fo. 144, SHAEF: General Jodl'un sorgusu, 23.5.45.

2 Hitler'in 31 Temmuz 1944 akşamının ilerleyen saatlerinde Jodl'la yaptığı görüşmelerin temeli buydu. – BA/MA, 4/881, fos. 1–46; *Lagebesprechungen im Führerhauptquartier: Protokollfragmente aus Hitlers militärischen Konferenzen*

Ancak şimdi Müttefiklerin Avranches'ı ele geçirmesinin sonuçlarıyla yüz yüzeydi. Bu uğursuz bir gelişmeydi. Karakteristik bir tavırla, bu gelişmeyi Alman birliklerini geriye çekip doğuda yeniden mevzilendirerek yanıtlamayı seçmedi. Aksine, – fikrin asıl sahibi olan – Feldmareşal Günther von Kluge'yi, Avranches'ın yeniden zaptı, Amerikan güçlerinin yarılması ve Alman mevzilerinin yeniden teşkili maksadıyla Mortain istikametinden batıya doğru süratli bir karşı-taarruz başlatmakla görevlendirdi. 7 Ağustos'un ilk saatlerinde başlayan Kluge'nin taarruzu bir günün ardından bilfiil sona erdi. Alman kuvvetleri Mortain'i yeniden zapt edip 11 kilometre civarı ilerlemeyi başarmış, ancak bitmek-tükenmek bilmeyen bombardıman karşısında daha ileri gidememişti. Hitler'in, sağduyunun süratli bir çekilmeyi epeydir gerektirdiği yerde taarruzu sürdürmesi için Kluge'ye ısrarı felakete davetiye çıkardı. Kluge'nin Amerikan kuvvetlerince çevrilmesi riski gittikçe arttığından ötürü, Hitler 11 Ağustos'ta nihayet Mortain bölgesinden ricata izin verdi. Lâkin Falaise yakınlarında büyük tehlike altında olan 100.000 askeri çekmeye yönelik Kluge'nin 15 Ağustos'taki yakarışlarına kulak asmadı.

Hitler'in feldmareşaline yönelik şüpheleri, o gün telsizle kendisine ulaşamaması sonucu bardaktan taştı. Kluge'yi kesin olarak görevinden azledip, onun yerine güvenilir sorun-çözücüsünü, sert ve amansız bir karakter olan Feldmareşal Model'i atadı. Kluge bunun ardından çok geçmeden intihar etti. Hitler'e darbe girişimiyle iltisaklı olduğu gerekçesiyle (her ne kadar komploya katılmamaya özen gösterdiyse de) o tüyler ürperten Halk Mahkemeleri'nde yargılanacağına yönelik isabetli korkusu, bu kararında belirleyici olmuştu. Model nihayetinde süratle daralan "Falaise Cebi'nden" 50.000 civarı askeri tahliye etti. Ancak neredeyse bir bu kadar Alman askeri esir düşmüş, 10.000 kişi ölmüş ve devasa miktarda silah ve teçhizat geride bırakılmıştı. Batı Avrupa'daki Alman kuvvetleri Ağustos boyunca toplamda 200.000 civarı zayiat vermişti.[3]

1942–1945, ed. Helmut Heiber, Berlin, Darmstadt ve Wien, 1963, s. 242–71 (İng. baskı., *Hitler and his Generals: Military Conferences 1942–1945*, ed. Helmut Heiber ve David M. Glantz, London, 2002, s. 444–63). Hitler'in batıda yeni bir taarruz icra edilmesine yönelik düşüncesi için: Nicolaus von Below, *Als Hitlers Adjutant 1937–45*, Mainz, 1980, s. 386, ve müzakereli bir son imaları için: *DRZW*, 7 (Vogel), s. 576–7.

3 *DZW*, 6, s. 105.

Bu bir faciaydı. Kapsamlı Alman ricatı neredeyse bir bozgun hâlini aldı. Şayet Müttefikler avantajlarından sonuna kadar faydalanmakta ısrarcı olup, Alman birliklerini çevreleyen cebi mühürleyerek bunca tecrübeli asker ve subayın gelecekte yeniden muharebe etmek üzere kaçmalarına izin vermeselerdi, her şey daha da kötü olabilirdi. Yine de kuzey ve doğuya doğru hızla ilerlemek için Müttefiklerin önü artık açıktı. Almanların morali çöküşün eşiğinde gibi görünüyordu.[4] Paris 25 Ağustos'ta düştüğünde, herhangi bir çarpışma yaşanmadı. Belçika ve Lüksemburg'un bazı kısımlarından çekilme süreci de başlamıştı. Ağustos sonu itibarıyla 2 milyon Müttefik askeri hâlihazırda Fransa'da, daha fazlası da süratle bu rakamı artırmak üzere yoldaydı. Kuzeyde, Manş Denizi'ndeki limanlara ilerleyebilirlerdi. Müttefiklerin Belçika içlerine doğru ilerleyişi 3 Eylül'de Brüksel'in kurtarılması, ertesi gün ise Antwerp'in zaptıyla sonuçlandı. Bu sırada Amerikan ve Fransız birlikleri 15 Ağustos'ta Fransa'nın güney kıyılarına çıkmıştı. O ayın sonlarına doğru Marsilya'yı almış ve Lyon'a doğru ilerlemişlerdi. Müttefiklerin iyimserliğinin bu sıralarda doruğa ulaşması şaşırtıcı değildi. Almanlar kışı çıkaramayacak gibi görünüyordu. Savaşın son safhası yaklaşıyordu. Yakında her şey sona ermiş olacaktı.

Ancak Müttefiklerin ilerleyişi beklenmedik bir şekilde durdu. Avrupa'daki Müttefik Başkomutanı General Dwight D. Eisenhower'ın Eylül ayı başında tayin ettiği hedefin, yani Alman savunmalarının tahkim edilmesine fırsat verilmeksizin geniş bir cephede Reich sınırlarına ilerleme gayesinin imkânsız olduğu çok geçmeden ortaya çıktı.

Müttefikler en kötü sınavlarını, mühim taktik hataların bölgedeki ilerleyişi durma noktasına getirdiği kuzey mıntıkasında verdi. Almanların içinde bulunduğu keşmekeşten istifade etmek ve Ruhr ile Berlin'e doğru ilerlemeyi sürdürmek için sabırsızlanan kibirli İngiliz komutanı Feldmareşal Bernard Montgomery, niyetlerini[5] berbat eden maliyeti ağır hatalar yaptı. Montgomery ve Eisenhower arasındaki strateji ve kişilik çatışması, bu hayati zamanda Müttefiklere tartışmasız zarar veriyordu. Montgomery'nin, Scheldt halicini emniyete almak için ilerlemeye devam ederek, Almanlarca tahrip edilmeden ele geçirilen Antwerp limanının mühim zaptından yararlanamaması, bu önemli limanın Kasım ayı sonuna dek kapalı kalmasıyla sonuçlanıp, aksi takdirde bölgedeki etrafı çevrilebilecek çok sayıda Alman askerinin kaçmasına olanak tanıdı. Montgomery'nin,

4 *DZW*, 6, s. 112.

5 Bunlar her halükârda saplantılı ve riskli hedefler olurdu.

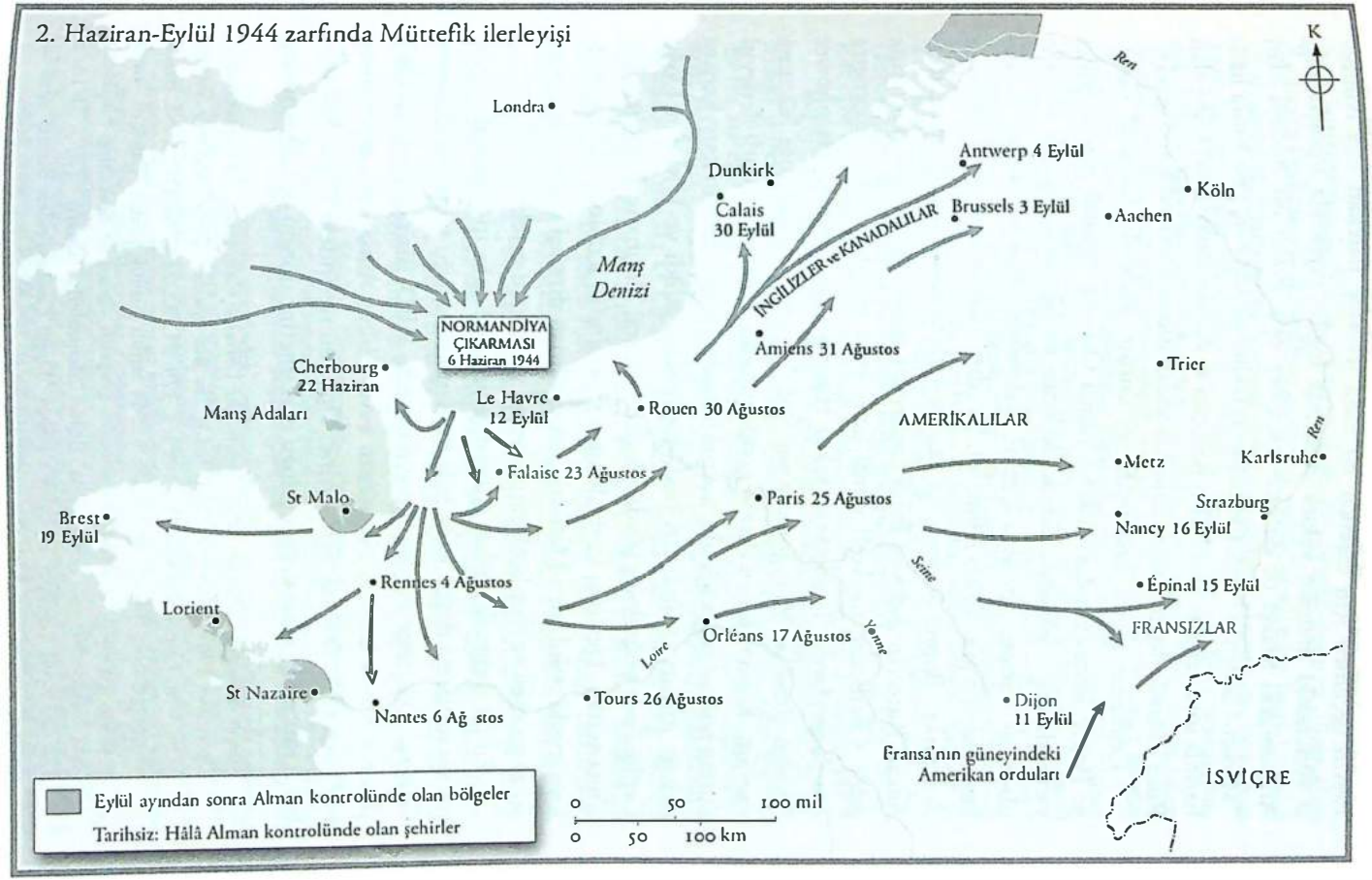
2. Haziran-Eylül 1944 zarfında Müttefik ilerleyişi
K
Ren
Londra
Dunkirk
Calais
30 Eylül
Antwerp 4 Eylül
Brussels 3 Eylül
Aachen
Köln
İNGİLİZLER ve KANADALILAR
Manş
Denizi
NORMANDİYA
ÇIKARMASI
6 Haziran 1944
Amiens 31 Ağustos
Cherbourg
22 Haziran
Manş Adaları
Le Havre
12 Eylül
Rouen 30 Ağustos
Trier
AMERİKALILAR
Falaise 23 Ağustos
Metz
Karlsruhe
St Malo
Paris 25 Ağustos
Strazburg
Brest
19 Eylül
Nancy 16 Eylül
Seine
Rennes 4 Ağustos
Épinal 15 Eylül
Lorient
Yonne
Orléans 17 Ağustos
FRANSIZLAR
Loire
St Nazaire
Tours 26 Ağustos
Nantes 6 Ağ stos
Dijon
11 Eylül
Fransa'nın güneyindeki
Amerikan orduları
İSVİÇRE
Eylül ayından sonra Alman kontrolünde olan bölgeler
Tarihsiz: Hâlâ Alman kontrolünde olan şehirler
0 50 100 mil
0 50 100 km

Ren'in geçilmesi için cüretkâr bir hava indirme harekâtı icra edilmesi yönündeki ısrarının yüksek miktarda İngiliz zayiatıyla sonuçlandığı Arnhem'deki felaket de duruma tuz-biber ekti. Riskli bir hücum olan "Market-Garden" 17 Eylül'de başlamış lâkin hakikatte üç gün sonra hâlihazırda sona ermişti. Ren Nehri boyunca ve Alman sanayisinin kalbi olan Ruhr'a süratle ilerleme umutlarının o andan itibaren terk edilmesi gerekti.

Cephenin güney kesiminde ise durum şöyleydi: General George Patton komutasındaki ABD Üçüncü Ordusu Ağustos ayının ikinci yarısında doğu yönünde süratle ilerlemiş ve Meuse'ü geçerek Mosel'e ulaşmıştı. Patton, Almanya içlerine ilerleyebileceğine ve savaşın süratle kazanılabileceğine ilişkin iyimserdi. İlk adım Mosel üzerinden Lorraine'e ilerlemekti. Bunun ötesinde ise Saar'ın mühim sanayi kuşağı mevcuttu. Ancak Patton'ın ilerleyişi Eylül başlarında neredeyse durma noktasına geldi. Cherbourg merkezli ikmal hattı artık neredeyse 650 kilometre uzunluğundaydı. Tanklarının yakıtı tükeniyordu. Ayrıca, Eisenhower önceliği şimdilik Montgomery'nin Ruhr'a girmeyi planladığı hücuma vermişti. Küplere binen Patton geride tutuldu. Patton'ın süratli ilerleyişi durma noktasına geldiğinde, taarruz hâlindeki kuvvetlerinin karşı karşıya olduğu Alman savunmaları ivedilikle tahkim edildi ve Hitler'in Doğu Cephesi'nde yoğrulmuş gözdelerinden General Hermann Balck'ın emri altına verildi. Devinim kaybedilmişti. Lorraine'in kalbinde bir müstahkem mevki teşkil eden Metz'deki inatçı Alman direnişi kırılmadan evvel iki ay geçmesi ve nice kanlı çarpışmanın yaşanması gerekecekti.[6]

En iyi ihtimallerin baş gösterdiği yer cephenin merkeziydi. Ağustos ayı sonlarına doğru Paris bölgesinden kuzeydoğu yönünde ilerleyen General Courtney Hodges komutasındaki ABD Birinci Ordusu, Belçika'nın Mons kentine ulaşmadan evvel birkaç Alman panzer tümeni imha etti ve 25.000 esir aldı. Birinci Ordu bünyesindeki V'inci Kolordu bunu müteakip yüzünü güneydoğu istikametine döndü ve Lüksemburg

6 Joseph Balkoski, "Patton's Third Army: The Lorraine Campaign, 19 September–1 December 1944", Albert A. Nofi (ed.), *The War against Hitler: Military Strategy in the West*, Conshohocken, Pa., 1995, s. 178–91. BA/MA, N647/12, NL Balck, Kriegstagebuch, Bd. 11, fo. 90, 21.9.1944 tarihli günlük girdisi, Balck'ın "zinde ve emin" görünen Hitler'den komutanlık görevini alması ile devraldığı birliklerin "eski hâllerinden eser olmadığına" ilişkin izlenimlerini aktarır. *TBJG*, II/13, s. 528 (20.9.44) Goebbels'in Balck'a ilişkin "Doğu Cephesi'nden birinci sınıf bir general" şeklindeki değerlendirmesini aktarıyor.

üzerinden ilerleyerek 11 Eylül günü Trier yakınlarında neredeyse Alman sınırına vardı. VII'nci Kolordu ise bu esnada doğuya, doğrudan Aachen'a ilerledi. İlk Amerikan askerleri, müdafilerden bir hayli yoksun ve ahalisi panik hâlindeki Aachen'ın hemen güneyinde Alman toprağına ayak bastığı vakit takvimler 11 Eylül'ü, saatler ise 16.00'yı gösteriyordu. Lâkin Amerikalılar çok geniş bir alana yayılmıştı. Bunu fırsat bilen Alman güçleri yeniden tertiplenip, inatçı bir mücadeleyle daha büyük ve güçlü Amerikan kuvvetlerinin önünü kesti. Tahkim edilen Alman birlikleri, Amerikan taarruzunu beş gün içinde püskürtmekte başarılı olmuştu. Alman yetkililer Aachen üstünde – şimdilik – yeniden kontrol sağlamayı ve Köln istikametinde herhangi bir Amerikan yarmasının önüne geçmeyi başarmıştı. Bir başka fırsat daha kaçırılmıştı. Aachen'ın 21 Ekim'de Müttefiklerin eline düşen ilk Alman şehri olması için sert çarpışmalarla dolu beş haftanın daha geçmesi gerekti. Ve sadece 90 kilometre uzaklıktaki Köln alınana kadar ise neredeyse altı ay geçecekti.

Bu sırada Rundstedt Batı Cephesi Komutanı olarak 5 Eylül'de yeniden göreve çağrılmış, harikulade bir savunma stratejisti olan Model de bu suretle B Ordu Grubu'nun başına geçmişti (bu Batı Cephesi'ndeki iki ordu grubundan biriydi, diğeri Orgeneral Johannes Blaskowitz komutası altındaki G Ordu Grubu'ydu). Model komutasındaki Alman savunmaları, kısalan ikmal hatları ve hem Normandiya'dan kurtarılan hem de Doğu Cephesi'nden getirilen sağlam takviyelerin yardımıyla güçlendirilmişti. Müttefikler, Eylül ortasına kadar cephenin Belçika'dan neredeyse İsviçre'ye kadar uzanan geniş bir kısmı boyunca Alman sınırına yakın durdularsa da, Birinci Dünya Savaşı deneyimlerine bina edip, 1918'de meydana gelen türden bir Alman çöküşüne dair aylardır besledikleri umutların isabetsiz olduğu artık ortadaydı.[7] Savaş uzayacaktı.[8]

---

7 Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 98. Korgeneral Siegfried Westphal, 1944 Eylül'ü başında Oberkommando West'te Rundstedt'in kurmay başkanlığına atanmıştı. Ricat eden birliklerin moral bozukluğu ve cephe gerisindeki personel sayısının kabarıklığı karşısında afallayan Westphal, Eisenhower'ın güçlerinin daha kararlı bir şekilde ilerlemiş olmaları durumunda Reich'ın batı sınırlarında yeni bir cephe kurmanın imkânsız olacağı ve bunun Reich içine bir taarruz imkânı sunarak batıdaki savaşı bitireceği kanaatine vardı. – Siegfried Westphal, *Erinnerungen*, Mainz, 1975, s. 273, 279, 289.

8 Askeri hadiselerin seyrinde referans alınan kaynaklar için bkz., *DRZW*, 7 (Vogel), s. 550–80, 606–14; *DZW*, 6, s. 105–19; Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 688–702; Lothar Gruchmann,

Müttefikler tereddüt etmiş ve kritik dönemeçlerde maliyetli hatalar yapmıştı. Ancak Almanlar da savaşın uzamasına kendi adlarına büyük katkı sunmuştu. Wehrmacht'ın sayıca üstün güçlere karşı icra ettiği şiddetli ve cesur mücadeleye rağmen, Fransa'daki çöküş Almanya için korkunç bir şok olmuştu. Müttefikler üç ayı sadece birazcık aşan bir zaman zarfında Fransa'yı kurtarmış ve Alman sınırlarına dayanmıştı. Savaşın yakında Alman sınırlarında icra edileceği açıktı. Ancak Falaise yakınlarındaki kritik lâkin öldürücü olmayan bozgundan Model'in hünerli komutası altında sağ çıkmayı başarmış ve o vakitten beri, Müttefikleri inatçı, hatta fanatik mücadeleleriyle şaşırtmışlardı. Sayıca az olmalarına rağmen büyük bir enerji ve inisiyatif göstermişlerdi. Ve yeterli miktarda olmasa da teknik üstünlüğe sahip bazı silah ve tankları vardı. Temel zafiyet karada değil, Luftwaffe'nin gün geçtikçe felce uğradığı ve Müttefik üstünlüğünün müthiş olduğu havadaydı.[9] Buna rağmen, Alman savunması inatçı ve aşılması güçtü. 1917'deki Rus ordusunun, 1945'teki Alman ordusunun, 1943'teki İtalyan ordusunun ve ağır bozgunların yıkıcı siyasi sonuçları beraberinde getiren

Der Zweite Weltkrieg, München, 1975, s. 295–306; R. A. C. Parker, *Struggle for Survival: The History of the Second World War*, Oxford, 1990, s. 200–208; Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004, s. 1–83; John Man, *The Penguin Atlas of D-Day and the Normandy Campaign*, London, 1994, 6–7'nci bölümler; *The Oxford Companion to the Second World War*, ed. I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot, Oxford, 1995, s. 809–12; Antony Beevor, *D-Day: The Battle for Normandy*, London, 2009, 19, 21–2, 24 ve 27'nci bölümler.

9 Hem Nazi liderliği hem de Alman nüfusunun büyük bir bölümü ülkenin içine düştüğü kötü durumdan Luftwaffe'yi ve başkomutanı Hermann Göring'i sorumlu tutuyordu. Halle-Merseburg Bölge Valisi Joachim Albrecht Eggeling'in 1 Eylül'de Himmler'e gönderdiği mektup, bölgesindeki hidrojenasyon tesislerine karşı icra edilen mükerrer taarruzların hava savunmaları hususunda büsbütün bir acziyet manzarası çizdiğine ve Fransa'daki cephenin çöküşünün yalnızca Luftwaffe'nin başarısızlığına atfedilebileceğine ilişkin yaygın görüşe parmak basar. – BAB, NS19/3911, fos. 71–2, 1.9.44. Hitler'in kendisi de Luftwaffe'nin içinde bulunduğu krizi Göring'in "kendi mutlak başarısızlığına" yordu. – *TBJG*, II/12, s. 520 (22.6.44). Speer ve Himmler, Eylül 1944'te "Luftwaffe ve havacılık sanayinde liderlik eksikliği" hususunda yazıştılar. Himmler zayıf planlamayı, üretim hatalarını, yeni uçak ve silahların hizmete verilmesindeki uzun gecikmeleri ve prototip jet-avcı uçağı Me 262'yi bir bombardıman uçağı olarak geliştirme girişimini eleştirdi (Bu, Speer'in aksi yöndeki tavsiyesine karşın Hitler'in ısrarcı olduğu saçma bir kararın sonucuydu). – BAB, NS19/3652, fos. 1–8, 26–8, Himmler'den Speer'e, 5.9.44, Speer'in yanıtı, 8.10.44.

moral çöküntülere neden oldukları diğer örneklerin aksine, Alman Silahlı Kuvvetleri 1944 yılının yaz sonu ve sonbaharında artık daha fazla çarpışmak istemeyecekleri noktadan henüz çok uzaktı. Peki, batıdaki cephe hattının bu olağanüstü kararlılığının ardında ne vardı?

II

Müttefikler şayet batıdaki feci askeri çöküşün Wehrmacht ve Reich'ın batı sınırlarındaki sivil halk arasında yol açtığı moral bozukluğuna ilişkin Alman liderliğine ulaşan raporları görmüş olsalardı, 1918'deki hadiselere bina ettikleri "çöküş teorisi"nin doğruluğuna yönelik inançları artabilirdi.[10] Zira bu raporlar Almanya'nın bir sekiz ay daha mücadele etmeye kabil olduğu izlenimini katiyen vermiyordu.

Doğu Cephesi'nin istikrara kavuşturulmuş gibi görünmesinin Almanya'da yol açtığı rahatlama duygusunun, batıdaki Müttefik yarmasına ilişkin kasvetli ve halkın tümüyle hazırlıksız olduğu haberlerle Ağustos ortasında dağıldığı söylendi.[11] Üstün bir gayretle savaşın hâlâ kazanılabileceğini öne süren iyimserler, düşman kuvvetlerinin muazzam üstünlüğü, vaat edilen yeni "mucize silahlar"' konusundaki şüphecilik ve (genel olarak olumlu karşılanmasına rağmen) yükünün her halükârda eşit dağılmayacağı topyekûn savaş gayreti için çok geç kalındığına yönelik kasvetli fikirlerin artması karşısında zorluk çekiyordu. Cephedeki sevdiklerinden gelen mektuplar ve hatta Fransa'dan gelen resmi haber bültenleri, Almanya'nın Müttefiklerin insan ve silah üstünlüğüyle rekabet edemeyeceğinin göstergeleri olarak kabul edildi. Cepheden memlekete gönderilen ve alıntı yapılan bir mektuptan şöyle deniyordu: "Düşman hücumunu durdurabileceğimize inanmıyorum. Üstünlükleri çok büyük, havada ve bilhassa tanklarda, tanklarda ve yine tanklarda." İnsanlar, "Hakkında sürekli konuşulan o büyük takviyeler nerede?" diye soruyordu. Savaşın erken sona ermesine yönelik arzu

10 İngilizler, Alman basını ve İsveç gibi tarafsız ülkelerin Almanya muhabirlerinin düzenli olarak izlemeleri sayesinde, ricat hâlindeki Wehrmacht'ın moral bozukluğu ile batı bölgelerinin tahliyesindeki kaosu gizli raporlara erişimleri olmaksızın bile açıkça tespit etti. – NAL, FO898/187, fos. 489–90, 522–3, 540–42, 559–61, 577 (11.9–22.10.44 tarihli raporlar).

11 BAB, R55/601, fos. 73–4, Tätigkeitsbericht, propaganda bürolarının haftalık raporu, 14.8.44.

ve bunun beraberinde getirdiği, yenilginin sonuçlarının iddia edildiği kadar korkunç olmayacağı görüşü, söz konusu depresif hâlet-i ruhiyede şimdi her zamankinden daha güçlüydü. Şüphecilik ve bozgunculuk birbirinden ayrılmaz bir hâle geliyordu.[12]

Ülke genelindeki propaganda bürolarının Eylül ayı başında gönderdiği raporlar, halkın ruh hâlinin tüm savaş boyuncaki en düşük noktaya ulaştığını gösteriyordu. Bu tür raporların genel eğilimleri – SD'in raporlarından daha fazla olmak üzere – nüfusun Nazi yanlısı duygularını vurgulamak olduğundan, bu dönemde aktarılan gözle görülür karamsarlık ve umutsuzluk belirtileri çok daha çarpıcıydı. Bir endişe hissi yaygındı. "Olumsuz" tutumda olanlar artıyor, bozguncu yorumlar ve "liderliğe yönelik örtülü tenkitlerle" moral bozuyorlardı. Birçok kişi, Müttefik çıkarmasının niçin durdurulmadığını, topyekûn savaşın niçin daha önce ilan edilmediğini ve 20 Temmuz ayaklanmasına yol açan "zehrin" neden daha önce tespit edilip yok edilmediğini soruyordu. İnsanlar ondan doğrudan bahsetmeyecek kadar temkinli olsalar bile, eleştiriler Führer'in şahsına da yöneliyordu.

Bu tür görüşlere sahip olanların nazarında durumu iyileştirmenin ve düşmanı püskürtmenin herhangi bir yolu yoktu. Batıdan akın eden yaralı asker ve mülteciler sadece karamsarlıklarını pekiştirmeye yaradı. Söylediklerine göre her şeyin ters gidip de Almanya savaşı kaybetmesi hâlinde, bunun sorumlusu sıradan askerler ve "vatan" olmayacaktı. Bu bir kader meselesi değildi. Generallerin yeterliliği sorgulandı. Liderlik icap eden her şeyi yapmamıştı. Her şey bir yana, düşmanın asker ve malzeme yönünden müthiş üstünlüğü karşısındaki acziyet hissi cesaret kırıcıydı. Özellikle çocuklu kadınların istikbalden endişe etmeye yatkın oldukları söylendi. İntihar düşünceleri gittikçe daha yaygın bir hâl aldı. Yeni silahlara yönelik umutlar, her şeyin artık bir fark yaratmayacak kadar geç yapıldığı düşüncesiyle zayıflıyordu. İnsanlar, Loren ve Saar'ın elde tutulamaması durumunda, bu hayati silah üretim merkezlerinin kaybının Almanya'yı teslime zorlayacağını söylüyordu. 1938 yılında inşa edilen Alman tahkimatlarından müteşekkil devasa bir savunma hattı olup, Müttefikler tarafından "Siegfried Hattı" olarak bilinen *Westwall*'in,

12 *MadR*, 17, s. 6705–8, "Kamuoyundaki Gelişmelere İlişkin Raporlar", 17.8.44. Bu rapor, türünün son örneğiydi. Martin Bormann, bozguncu tonları nedeniyle SD raporlarının periyodik özetlerine son verdi.

düşman ilerleyişini, Fransız Majino Hattı'nın Wehrmacht'ın 1940 tarihli Fransa'ya girişinden daha fazla engelleyebileceğini düşünenler pek azdı. Düşmanın memleket hudutlarına dayanması, müttefik ülkelerin Mihver İttifakı'ndan ayrılması[13] ve "göklerden gelen terörün" artan şiddetine savunmasız bir şekilde maruz kalınması, karamsarlığın önünü almayı güçleştiriyordu.[14]

Rombach'tan gelen Loren'deki mültecilerin trenle tahliyeleri sırasında üstlerine ateş açıldığı, düşman paraşütçülerinin Metz yakınlarına indiği ve subayların, ellerine geçirebildikleri araçlarla doğuya kaçıp askerleri yüzüstü bırakmalarıyla Alman ricatının bir bozgun hâlini aldığına ilişkin söylentiler, fabrikalardaki hâlet-i ruhiyenin daha da kötüleşmesine yol açtı. Üstüne bir de V1'lerin artık fırlatılmadığını söylüyorlardı. Tahmin edilebileceği üzere, Berlin rapora sadece bir abartı gözüyle bakarak onu dikkate almadı. Lâkin bu söylentilerin neden olduğu hasarı azaltmayacaktı.[15] Himmler'in eski okul arkadaşı ve Hohenlychen'deki SS sanatoryumunun başında bulunan Prof. Karl Gebhardt da *Reichsführer-SS*'e benzer bir hikâye anlattı. Söylediğine göre, Aachen'dan kaçan Wehrmacht araçlarının "nahoş görüntüsü" ve etraftaki söylentiler Trier halkını tedirgin etmişti. Eupen-Malmédy'nin[16] planlı tahliyesi, Alman nüfusun, geri dönmeye niyetli olmadıkları her hâllerinden belli olan Parti yetkililerinin eşliğindeki panik hâlinde kaçışına dönüşmüştü.[17]

Parti'nin, Amerikalıların yaklaşması üzerine (Müttefiklerin nişangâhına giren ilk büyük Alman şehri olan) Aachen'ı ve *Westwall* yakınlarındaki komşu alanları tahliyesi bir keşmekeşten ibaretti. Tahliye planları hazırlanmış ve 11 Eylül'de Hitler'in onayı alınmıştı. Tahliye 12 Eylül günü öğle saatlerinde başladı. Ancak tahliye başlar başlamaz, ağır topçu hücumları ve tekrar eden hava taarruzları baş gösterdi. Böylelikle şehrin

13 Romanya barış istemiş ve 25 Ağustos'ta Almanya'ya savaş ilan etmişti, Finlandiya Almanya'yla ilişkilere son vermenin eşiğindeydi ve diğer ülkeler de onların peşinden gidecekti.

14 BAB, R55/601, fos. 102–6, Tätigkeitsbericht, 4.9.44 tarihli haftalık propaganda raporu. Goebbels, hâlet-i ruhiyeye dair propaganda raporlarından sızan "oldukça kasvetli" moral "görüntüyü" günlüğünün 15.9.44 tarihli girdisine not düştü. (*TBJG*, II/13, s. 484–5).

15 BAB, R55/603, fos. 411, 413, Stimmung durch Ereignisse im Westen, 5.9.44.

16 Belçika'nın 1940 yılında Almanya tarafından ilhak edilen bir yerleşim bölgesi.

17 BAB, R19/751, fo. 4, Gebhardt'dan Himmler'e, 5.9.44; nüshası IfZ, Fa-93.

düşmesi bir an meselesiymiş gibi göründü. Halk arasında panik patlak vermişti. Büyüyen karışıklıkta düzenli bir tahliye gerçekleştirmek artık mümkün değildi. Yaklaşık 10.000 korkmuş sivil, şehri terk etmek için akşama doğru çaresizce Aachen tren istasyonlarını doldurdu, ancak bitişik raylara yağan bombalar tahliyeyi daha da zorlaştırdı. Binlerce kişi kendi başının çaresine bakmaya karar verdi. Bunlar uzun sıralar oluşturup yayan bir şekilde şehrin doğusuna doğru hücum etti ve civardaki yolları tıkadı. Nazi yetkililerinin hadiseden kısa bir süre sonra yaptıkları hesaba göre, bir önceki hafta ayrılan 20.000'e ek olarak 11-13 Eylül tarihleri arasında yaklaşık 25.000 kişi daha şehri terk etmeyi başarmıştı.

Çok geçmeden, yani 12 Eylül akşamının ilerleyen saatlerinde; Parti yetkilileri, Gestapo, polis ve itfaiye teşkilatı da paniğe dâhil olup kaçarak şehir halkını başsız bıraktı. Tam bu noktada, General Gerd Graf von Schwerin komutasındaki 116'ncı Panzer Tümeni'nin karargâh kısmı çıkageldi. Schwerin Parti yetkililerinin yokluğunda – bilhassa da birliklerin sevkini sağlamak maksadıyla – düzeni yeniden tesis etmek üzere dizginleri eline aldı. "Çılgın" tahliye durdurulmuştu. Vatandaşlar sığınaklara sevk edildi. Amerikalıların şehre varmak üzere olduklarını hesap eden Schwerin, ABD güçlerinin komutanına İngilizce bir not bıraktı. Şehir halkının "aptalca tahliyesini" durdurmuştu. O vakit şehirde hâlâ 20.000 ile 30.000 arasında insan vardı ve bunların çoğu sonraki günlerde tahliye edildi.

Alman kuvvetleri, beklentilerin aksine Amerikan taarruzunu o anlığına püskürtmeyi başarıp işgale engel olunca, Nazi yetkilileri, ellerine geçen Schwerin'in notunu kendi içler acısı başarısızlıklarını örtbas etmek için kullandı. Mesele bizzat Hitler'e kadar intikal etti. Schwerin derhâl görevden alındı ve Hitler, şehrin azami bağnazlıkla savunulmasını emretti. Lâkin yapılan soruşturma Schwerin'in sorumlulukları dâhilinde münasip bir şekilde hareket ettiğini ve başarısızlığın açıkça Parti yetkililerine bağlı olduğunu ortaya koydu. Schwerin savaş sonrasının o oynak belleğinde "Aachen'ın kurtarıcısına" dönüştü. Hakikatte ise ne emirlere karşı gelmiş ne de herhangi bir insani yardım eyleminde bulunmuştu. Hiçbir mukavemet fiiline girişmemişti. Schwerin sadece, rejimin askeri talepleri doğrultusunda görevi addettiği şeyi, kriz koşulları altında elinden gelen en iyi şekilde yapıyordu.[18]

18 Sürecin anlatımı, Christoph Rass, René Rohrkamp ve Peter M. Quadflieg, *General Graf von Schwerin und das Kriegsende in Aachen: Ereignis, Mythos, Analyse*,

Goebbels, *Westwall* civarındaki bölgelerin tahliyesindeki "olağanüstü zorlukları" ve sınır yerleşimlerindeki nüfusun "oraya buraya savrulduğunu" günlüğüne not düşmekle birlikte, bunlara böyle bir kriz döneminin kaçınılmaz hadiseleri nazarıyla baktı.[19] Aachen'daki durumun "kritik" hâle geldiğini birkaç gün sonra kabul edip, tahliye sorununda "yakıp-yıkma"[20] ilkesini savundu. Söz konusu ulusun geleceği olduğundan bölge halkına pek az önem verilebilirdi.[21] (Astlarının firarıyla otoritesi fena hâlde sarsılmış olan) Köln-Aachen Bölge Valisi Josef Grohé, kendisine hiç de leke sürdürmeyen bir surette Goebbels'e "vahim durum" ve Aachen'ın tahliyesi hakkında etraflıca bilgi verdi. Parti ve Wehrmacht birbirine düşmüştü. Parti şehri terk etmiş, bunu genel bir kargaşa takip etmişti. Aachen'dan doğuya uzanan yolda "eşi görülmedik sahneler" ortaya çıkmıştı. Oradaki ve Ağustos ayı ortalarındaki hava taarruzlarında (4. yüzyıl başlarından kalma Konstantin Bazilikası da dâhil) merkezi fena hâlde hasar görmüş olup, 13/14 Eylül gecesinde aralıksız bir topçu bombardımana tutulan Trier'deki duruma "son derece ciddi" bir gözle bakılması gerekiyordu.[22]

Akın akın kaçan kitlelerin arasında kaldığı bölgeye yaptığı bir ziyaretten dönen Speer, "faciaya" ilişkin izlenimlerini aktardı.[23] Askerler tükenmiş görünüyordu. Yeni teşkil edilmiş *Volksgrenadier* tümenlerinde icap eden fiziki gereksinimlere ayak uyduramayacak çok sayıda yaşlı vardı. Muharip kuvvetlerin etkin gücünde büyük bir düşüş ve gittikçe

---

Aachen, 2007, s. 29–64'teki fevkalade ve detaylı sunuma dayanır. Bu güçlü araştırma, Schwerin'in tahliye emirlerine karşı koymadaki rolünü vurgulayan dramatik olayların önceki sürümlerini gölgede bırakıyor: (ed.), *Das Schicksal Aachens im Herbst 1944: Authentische Berichte*, Aachen, 1955, s. 213–56; Bernhard Poll (ed.), *Das Schicksal Aachens im Herbst 1944: Authentische Berichte II*, Aachen, 1962, s. 65–77, 80–97; Walter Görlitz, *Model: Strategie der Defensive*, Wiesbaden, 1975, s. 211–12; *DZW*, 6, s. 113.

19 *TBJG*, II/13, s. 462–3 (12.9.44).

20 İng. *Scorched earth policy*. İşgalci düşman ordularına herhangi bir amaçla faydalanabilecekleri hiçbir yapı/tesis bırakmamak maksadıyla ricat edilen bölgelerin müdafi birliklerce bütünüyle tahrip edilmesi. (ç.n.)

21 *TBJG*, II/13, s. 491–2 (16.9.44).

22 *TBJG*, II/13, s. 498 (17.9.44). Ayrıca bkz., Wilfred von Oven, *Mit Goebbels bis zum Ende*, c. 2, Buenos Aires, 1950, s. 137 (18.9.44); ve Olaf Groehler, "Die Schlacht um Aachen (September/Oktober 1944)", *Militärgeschichte* (1979), s. 326.

23 *TBJG*, II/13, s. 500–501 (17.9.44).

artan bir güven krizi mevcuttu. Parti görevlileri subayları umumiyetle "20 Temmuz suçluları" diye etiketleyip hem batı hem de doğudaki askeri yenilgilerden onları sorumlu tutuyor; askerlerin kendileri de subayları "harbin sabotörleri" olarak adlandırıp onları savaşma ruhundan yoksun olmakla suçluyordu. Askerler, Aachen'ın tahliyesinin berbat edilmesinden fena hâlde etkilenmişlerdi. Trenler haber verilmeksizin durdurulmuş; kadınlar, çocuklar ve yaşlılar yürüyerek gitmek zorunda bırakılmıştı. Açık havada uyuyan ve yolları kapatan mülteci kolları her yerde görülebiliyordu. Sürekli bir silah, mühimmat ve akaryakıt sıkıntısı mevcuttu.[24] Speer, Hitler'e gönderdiği raporda, eski püskü ve yırtık pırtık üniformalı askerler ile altın sırmalı sulh-üniformalarıyla "Altuni Sülünler" (*Goldfasanen*) diye alay edilen ve Aachen'ın tahliyesi veya mültecilerin çilelerini hafifletmek için ortalıkta görünmeyen Parti yetkilileri arasındaki tezata dikkat çekti.[25]

Speer'in önde gelen kurmaylarından biri ve tahkimat işlerinden sorumlu Xaver Dorsch, 12-13 Eylül'de bölgeye gerçekleştirdiği bir ziyarete ilişkin kendi izlenimlerini aktardı. Dorsch, berbat edilen tahliyenin bıraktığı olumsuz intibaya dikkat çekip, mülteciler için canını sıkan Parti görevlilerinin sayısındaki azlığın ne denli çarpıcı olduğuna değindi. Müttefik ilerleyişinin sonraki günlerde devam etmesi durumunda, bu lüzumsuz tahliyenin felakete yol açabileceği düşüncesindeydi. Parti yetkililerinin Fransa'daki geri çekilme için Wehrmacht subaylarını suçlamalarının harladığı öfkeyle ordunun çözülmesinden korkuyordu.[26]

Güvenlik Polisi (Sipo) Başkanı Ernst Kaltenbrunner, batıdaki sınır bölgelerinin tahliyesi ve işgali sırasında halkın deneyimlediği ruh hâlini, Eylül ayı ortalarında uzun uzadıya yazdığı Himmler'in kafasında vaziyete ilişkin herhangi bir soru işareti bırakmadı. – 1942 Ağustos'unda Almanya'ya ilhak edilen ve Koblenz-Trier Bölge Valisi Gustav Simon'un yetkisine verilen – Lüksemburg'un tahliyesi de tam bir panik atmosferinde icra edilmişti. Bölge Valisi tez canlı davranıp düşüncesiz

24 BAB, R3/1539, fos. 12–14, Speer'in batıya ziyaretine ilişkin 14.9.44 tarihli özet rapor.

25 BAB, R3/1539, fos. 17–31, batı bölgesine yaptığı 10–14.9.44. tarihli ziyarete ilişkin Hitler'e 16.9.44 tarihinde sunduğu rapor.

26 BAB, R3/1539, fos. 7–9, Dorsch'un Batı Cephesi'ne yapılan bakanlık gezisi hakkındaki taslak raporu, 13.9.44.

önlemler almış ve sivil idare çökmüştü. Simon'un tahliye emrinin ardından *Westwall*'daki tahkimat çalışmaları durmuş ve işçiler gitmişti. Bu işçilerin moralleri her halükârda bozuktu. Çalışmalara bizzat katılmaksızın, sadece teftiş etmek suretiyle mümkün olan en kötü örneği teşkil eden Parti yetkililerince kötü bir şekilde örgütlenmişlerdi. Bölge yönetiminin başarısızlıkları, paniğin ve kaosun hüküm sürdüğü Saarburg bölgesindeki 14.500 vatandaşın tahliyesinde de belirgindi. Hizmete verilen nakliye araçları son derece yetersizdi. Şanslı olanlar özel bir trenle şehri terk ederken, bazı kadın, çocuk ve hastalar otobüsle ayrıldı. Fakat çoğu, malları at arabalarıyla çekilen uzun, sefil kollar halinde yorgun argın yürüyerek gitti. Tahliye edilenler için yeterli giysi, ayakkabı ve battaniye yoktu.

Süregelen kaosun sonucunda Parti büyük bir öfkenin odağı oldu. Parti'nin yerleşimlerden ayrılma emirlerine uymayı birçok kişi reddetti (ki bu emirler genellikle karmaşık ve çelişkiliydi); diğerleri ise kalacak yer bulamayıp geri döndü. Binlerce kişinin tahliyeye karşı koyduğu Aachen'da Führer'in resimleri aşağı indirildi. Pencerelere teslimiyet nişaneleri olarak beyaz çarşaflar asıldı. Yetkililerinin firarıyla Parti'nin itibarı yerle bir olmuştu. Organizasyon pespayeydi; kadın ve çocuklar tahliye sırasında birbirlerinden ayrı düşmüştü. "Halk topluluğunu" andıran hemen hemen hiçbir şeyin esamesi okunmamıştı. Otomobillere erişimi olanlar gazı köklemiş ve başka kimseyi umursamamıştı. Herkes kendi başınaydı.[27] Kaltenbrunner, ailelerini emniyete almak için Lüksemburg ve Trier'i vaktinden önce terk eden bazı önemli kişilerin listesini çıkardı. Lorraine bölgesindeki kıta hareketlerini tehdit eden kontrolsüz mülteci hareketlerine ilişkin Himmler'e verilen ayrı bir raporda, Bölge Valisi ile Metz Mıntıka Başkanı'nın (*Kreisleiter*) isimleri görev yerlerini terk edenler arasındaydı. Alman personel kaçtığı için

27 IWM, EDS, F.2, AL2837A, numarasız, Kaltenbrunner'in 16.9.44 tarihinde Himmler'e gönderdiği 12–16.9.44 tarihli raporlar. Düşman eline düşen bölgelerde Wehrmacht'a tekmil verip muharip askerlerle birlikte hizmet etmeleri yönündeki Bormann'ın talimatlarına uymaya Parti görevlilerinden pek azı niyetliydi. – BAB, NS6/167, fo. 100–100v, Bormann'dan Bölge Valilerine, 16.9.44. Batıda görevli bir subayın evine gönderdiği mektup, Bölge Valisi Josef Bürckel'in Almanlara 1 Eylül'de Lorraine'i terk etmelerini emretmesinden sonra yaşanan "su katılmamış paniğe" değindi. Elde hiçbir tren olmadığı gibi, yetkililer de kaçanların en önünde yer alıyordu. – BfZ, Sammlung Sterz, Lt. Otto F., Berghaupten, 13.9.44.

demiryollarının faaliyeti durmuş ve sivil idare bölgeden ayrılmadan evvel hayati tesisleri tahrip etmişti. Bu nedenle elektrik ve su kıtlığı yaşanıyor, telefonlar çalışmıyordu. Kırsal kesimde serbestçe gezinmeye terk edilen Rus savaş esirleri güvenlik tehdidi oluşturuyordu.[28]

Trier'in hemen kuzeyindeki Bitburg bölgesinde, Eifel'deki küçük bir kaplıca kasabası olan Kyllburg'da görevli olan Julius Dufner isimli bir Teğmen, günlüğüne viran duruma ilişkin tanıklığını düştü. 1 Eylül'de açık açık "Savaş kaybedildi!" diye yazdı. Bir gün sonra, Trier'in kendisinde elde bir şey olmadığını ekledi. Akaryakıt o kadar azdı ki araçlar yakında hareket edemeyecekti. "Yeni bir Avrupa inşa etmek istiyoruz, bizler, yaşlılara karşı gençler! Fakat biz neyiz? Açlıktan gözü dönmüş, tükenmiş ve çılgın adamlarca kanı emilmiş. Perişan ve yorgun, bitap ve sinirleri bozuk. Hayır, hayır, hayır! Artık böyle gitmiyor." Sitemkâr vatandaşlar askerlere neden geri çekildiklerini sorduklarında, onlar da "Almanya'ya, memlekete" gitmek istediklerini söylediler. Dufner, "mucize silahları" kastederek, her şeyin bir blöften ibaret olduğunu yazdı. Bir reklam patronu – Hitler'i kastediyordu – Wehrmacht'ın başkomutanı olursa olacağı buydu. Devasa miktarlarda dosya ve evrak imha ediliyordu. "Bir zamanlar vazgeçilmez görünen her şey bugün değersizdir ve hiçbir şey değildir." Günlüğün sahibi, "Tüm bunların sorumlusu kimdir?" diye sordu. Yanıtına göre, sorumlular kaybedilmiş bir dava için savaşmak ve ölmek istemeyen düşük mevkidekiler değildi. Her şey artık gün gibi ortadaydı. "Yeni Avrupa, genç ve yaşlı halklar, Alman liderliği, devrimci coşku [...] bunların hepsi zırvaydı ve hâlâ da zırvadır, üçkâğıtçılıktır." Böyle şeyleri yüksek sesle söylemezdi.

Düşman topçuları 13 Eylül akşamında Trier'i vurur ve ertesi gün ahalinin tahliyesine başlanırken, yüzlerce acil durum görevlisi – "sefil görünümlü, bitkin yaşlı adamlar ve Hitler Gençliği'nden delikanlılar" – tahkim hendekleri kazmak için yağmur içinden ayaklarını sürüyerek

28 BAB, NS19/3809, fo. 16, Standartenführer D'Alquen'den, ivedilikle Himmler'in dikkatine sunulmak üzere, Damrau, SS-Standarte "Kurt Eggers", [13.9.44?] imzalı telgraf. Lüksemburg'daki sivil idarenin başı olan Bölge Valisi Simon makamını Koblenz'e taşımış ve Ekim ayı sonunda emir ve talimatların burada eline ulaşmadığından şikâyet ederek, Ağustos sonundan itibaren olanlar da dâhil bunların kendisine gönderilmesi için şikâyette bulunmuştu. – BAB, R43II/583a, fo. 151, Der Chef der Zivilverwaltung in Luxemburg an den Reichminister der Finanzen, 31.10.44.

şehre girdi. Dufner, bunların Hun ve Moğolları durdurabileceklerini düşündü, fakat modern tanklara karşı dayanmaları şüpheli görünüyordu. İşçilerden çok azının uyuyacak bir yeri mevcuttu. Lâkin şikâyet yoktu, sadece kabulleniş vardı. Eldeki son takviyeler toplanıyor gibi görünüyordu. Bitburg ateş altına alındığında, subaylar bir arkadaşlarının doğum gününü kaliteli Saar şarabı ve Sekt[29] ile kutlamaya yine de muvaffak oldu.[30] Bugün içmelilerdi, zira yarını görüp görmeyecekleri belli değildi.

Düşman kapının eşiğindeyken bu tür kutlamalar yapıldığının ortaya çıkması *Etappengeist*'a, yani diğerleri vatan için canlarını verirken hayattaki güzel şeylerden hâlâ keyif alabilen zayıf ve yozlaşmış subayların "cephe-gerisi ruhuna" ilişkin Nazi yetkililerinin, sivil nüfusun büyük bölümünün ve çok sayıda cephe askerinin önyargılarını teyit ederdi. Fransa'daki çöküş için öne sürülen gerekçe buydu.[31] Cephe gerisinde irtibat yolları; ikmal, idare, ulaştırma tesisleri, sahra hastaneleri ve muharip birlikler için planlama karargâhları mevcuttu. Bütün bunlar, herhangi bir ordunun faaliyetini sürdürebilmesi için zaruri olan *Etappe*'yi teşkil ediyor ancak savaşın pis kısmıyla iştigal eden ve memleketlerindeki sevdiklerine, acımasız mücadeleden uzakta lüks ve debdebenin tadını çıkaran subaylara ilişkin hakaretamiz söylentileri yaymaya dünden razı olan cephe askerlerince – aynı Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi – fena hâlde alaya alınıyordu.

"Cephe gerisindeki eşeklerimizin böylesi çılgınca bir panikle sürüklenmeleri" diye belirtti Goebbels, "sadece disiplin eksikliklerine ve Fransa'daki uzun işgal dönemi sırasında şampanya ve Fransız kadınlarıyla, tatbikatlardan daha fazla meşgul olmalarına yorulabilir." Goebbels "fiyasko"dan liderlik edemeyen generalleri sorumlu tuttu.[32] Baden'daki bölge yönetimi, Eylül ayı başında Parti Genel Merkezi'ne verdiği raporda geri çekilmekte olan birliklerin hâl ve tavırlarının,

29 Alman köpüklü şarabı. (ç.n.)

30 BA/MA, MSg2/2697, fos. 39–46, Teğmen Julius Dufner'in günlüğü, 1–18.9.44 tarihli girdiler.

31 Fransa'daki çöküşün ardından – savaşın ilk ve başarılı yıllarında görülmeyen – *Etappe* eleştirilerinin yeniden baş göstermesi için bkz., Bernhard R. Kroener, "Frontochsen" und "Etappenbullen": Zur Ideologisierung militärischer Organisationsstrukturen im Zweiten Weltkrieg, Rolf-Dieter Müller ve Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999, s. 380–84.

32 *TBJG*, II/13, s. 394–5 (3.9.44).

"cephe gerisi ruhunu en vahim hâliyle yansıttıklarını" bildirdi. "Dağınık üniformalar, en berbat ve şüpheli gruplarda birlikte gezen çok sayıda sarhoş fahişe ve askerler; yataklarla, apartmanlardan alınan eşyalarla ve her çeşit malla dolu kamyonlar. Bu görüntüler yaşlı gazilere 1918'deki vaziyeti anımsattı."[33] Alman ordusunun Falaise'deki çöküşünden hemen sonra Himmler, – güvenlik meselelerindeki bir numaralı yetkilileri olan – batıdaki Kıdemli SS ve Polis Liderlerine, askeri komutanlarla işbirliği içinde "Fransa'daki tiksinç cephe gerisini" kesin surette bertaraf etmeleri ve müdahil olanları cepheye göndermeleri yahut işe koşmaları için emirler vermişti.[34] Martin Bormann birkaç gün sonra Himmler'e Frankonya Bölge Valisi Vekili Karl Holz'dan aldığı bir mektubu iletti. Mektup Fransa'daki cephe gerisinde süregelen "disiplinsizlik, bozgunculuk ve sorumsuzluğa" dair haberleri içeriyordu. Holz, fenalığı gidermek için "dinamik ve acımasız" Nasyonal Sosyalistlerden oluşan "genel müfettişler" göndermeyi önerdiyse de Himmler, bunun elinde detaylar olmaksızın yapılamayacağı kanaatindeydi.[35]

Avranches'taki Müttefik yarmasına ("yazın en ciddi olayı") yol açan askeri başarısızlıklara ilişkin bir açıklama, günah keçisini cephe gerisinde kol gezdiği iddia edilen korkakça tutumda buluyor, daha kötü bir felakete engel olan Alman çabalarını ise övüyordu.[36] *Geheime Feldpolizei* (gizli askeri polis) tarafından hazırlanan bir rapor da benzer bir sonuca vardı. Subayların batıdaki ricat sırasında gösterdikleri başarısızlık, 20 Temmuz'dan bu yana subaylara isnat edilen şüpheleri yansıtan ruh hâline şekil vermişti. Rapor, buna delil olarak askerlerin subayların yakışıksız tutumlarına ilişkin anlattıklarını sunuyor (içlerinden birine göre subayların bu tutumları 9 Kasım 1918'dekini andırıyordu) ve ordudaki çözülme belirtilerine işaret ediyordu.[37] En şiddetli suçlamalardan biri, Ordu - Nasyonal Sosyalist Liderlik Karargâhı Başkanı General Reinecke'nin dairesinden gelmiş ve NSFO'ların çalışmalarını incelemek için Eylül

33 *DZW*, 6, s. 106.

34 BAB, NS19/3911, fo. 5, Himmler'den batıdaki Kıdemli SS ve Polis Liderlerine, 23.8.44.

35 BAB, NS19/1864, fos. 7–13, Bormann'dan Himmler'e, 29.8.44, Holz'dan Bormann'a, 28.8.44, Himmler'den Bormann'a, 1.9.44.

36 BAB, R55/620, fos. 101–3, Korgeneral Dittmar'ın raporu, 26.9.44.

37 BA/MA, RH19/IV/14, Tätigkeitsbericht der Geh. Feldpolizei für September 1944 (27.10.44).

sonu/Ekim başı civarında Batı Cephesi'ne gerçekleştirilen bir ziyarete dayandırılmıştı. Söylenene göre bunlar iyi gitmekteydi. Fransa'nın cephe gerisindeki koşullar daha öncesinde "rezil" durumdaydı. Cephe gerisindekiler dört yıl boyunca bir "rahatlık ve bolluk" diyarında yaşamışlardı. 1918'deki ihtilal sırasında gerçekleşen ricat, bu "kaçan asker sürüsününkine" kıyasla bir muhafız alayının tören geçidi gibi kalırdı.[38]

Batıdaki feci çöküş için günah keçisi bulma ihtiyacından kaynaklı bariz önyargılarına rağmen, bu tür raporlar geri çekilen Alman ordusundaki moral bozukluğu ve dağılma belirtilerini açıkça gösteriyor. Sınır bölgelerindeki tahliyenin yarattığı kaos, halk arasındaki panik ve Parti'ye yönelik, yetkililerinin firarı sonucu şiddetlenen öfke nazara alındığında, 1918'dekine benzer bir topyekûn çöküş ihtimali göz ardı edilemezdi. Müttefik ilerleyişinin yavaşlaması ve buna bağlı olarak Alman savunmalarının güçlendirilmesi, bunun olmamasına mühim bir katkıda bulundu. Savaşın yahut yurt cephesinin herhangi bir şekilde baltalanmasını önlemek ve mücadele kararlılığını pekiştirmek için alınan siyasi tedbirler de öyle. Fakat bunlar isyan ateşiyle yanmayan, teslimiyet içindeki tutumlara bina edilmiş tedbirlerdi. Alman halkına, Almanya'nın savaştığı ve dolayısıyla, – buna ne kadar isteksiz olursa olsun – vatandaşlarının hayatını her zamankinden daha katî bir surette düzenlemeye ve seferberlik gereksinimlerini karşılamaya hazır olduğu söylenmiş, onlar da buna, en azından kısmen, ikna edilmişti.

III

Almanlar için en önemli mesele, çatırdamakta olan Batı Cephesi'ne payanda vurmaktı. Model'in parçalanmış bir orduyu yeniden tertiplemek için Falaise'in akabinde elinden gelenin en iyisini yapması gerekiyordu. Temmuz başında 892.000 askerden oluşan sahadaki ordunun mevcudu 1 Eylül'e gelindiğinde 543.000'e düşmüş, lâkin komuta yapıları sağlam kalmıştı. Bunlar şimdi yeni birliklerin teşkili için birer temel oluşturuyordu. İkmal hatları kısaltıldı, (bilhassa da *Westwall*'dakiler olmak üzere) tahkimatlar güçlendirildi ve mayın tarlaları döşendi. En önemlisi de müthiş ihtiyaç duyulan takviye kuvvetler süratle batıya

38 BAB, NS19/1858, fos. 1–7, Chef des NS-Führungsstabes des Heeres, Kurze Aktennotiz über Frontbesuch im Westen in der Zeit vom 22.9–3.10.1944, 5.10.44.

gönderildi. Teşkil edilen yeni tümenler elbette en iyi silah ve teçhizattan yoksun derme çatma birliklerdi.[39] Fakat bunlar, ağır baskı altındaki Doğu Cephesi'nden gönderilecek yüzlerce tank ve diğer zırhlı araçlarla Eylül ayında takviye edilecekti. Batı Cephesi'ndeki tavizsiz uygulamalar, "başıboşların" toplanarak yeni birliklerde görevlendirilmeleri için alınan katı tedbirleri de kapsayan yeni boyutlara vardı. Aynı zamanda, zayıflayan morale payanda olmaları için batıdaki savunma bölgelerine iki yüz kadar NSFO sevk edildi. NSFO'lar, inzibat unsurları ve Parti kurumları, sallantıda olan disiplini pekiştirmek için cephe boyunca bir kontrol ağı oluşturma işinde orduya destek oldu.

Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı Başkanı Feldmareşal Keitel, moral bozucu her türlü belirtinin başının ezilmesi için 10 Eylül'de "son derece insafsız" olunmasını savundu. Keitel iki haftadan kısa bir süre sonra Hitler'e referansla bazı emirler yayımlayacaktı. Amaç "katî sertlik yoluyla birliklerdeki dağılma belirtilerinin" önüne geçilmesiydi. Askerler için birer caydırıcı görevi görecek bu önlemler arasında, infazı derhâl tatbik edecek özel yetkili askeri ceza mahkemelerinin kullanılması da vardı.[40] Müteakip haftalarda 100'den fazla asker cepheden kaçarken SS birimleri tarafından vuruldu. Eski görevine yeniden atanmış olan Batı Cephesi Başkomutanı Feldmareşal von Rundstedt, 14 Eylül'de *Westwall*'in "son kurşun ve topyekûn yıkıma" dek elde tutulmasını emretti. Hitler iki gün sonra bu emri genişletti. Batıdaki savaş, diye ilan ediyordu, Alman toprağına ulaşmıştı. Seferberlik "fanatikleştirilmeli" ve azami sertlikle yürütülmeliydi. "Her sığınak, bir Alman kentindeki her ev bloğu ve her Alman köyü, düşmanın içinde ya kan kaybederek öldüğü ya da göğüs göğüse mücadeleye gömüldüğü birer kale olmak durumundadır," diye emretti.[41]

39 OKW 1 Eylül'de Hitler'den gelen bir emri yürürlüğe koydu. Buna göre, batıdan geri çekilen ve diğer cephelerde konuşlandırılmalarına ihtiyaç duyulmayan askerler, Almanya sınırını geçtiklerinde silah ve teçhizatlarını, bunların yeniden Batı Cephesi'ne sevk edilmeleri için teslim edeceklerdi. – BAB, NS6/792, fo. 15–15v, Parti Genel Merkezi'ndeki Abteilung II (Parteiangelegenheiten) Başkanı Oberbefehlsleiter Hellmuth Friedrichs'ten batıdaki Bölge Valilerine, 1.9.44.

40 *DZW*, 6, s. 108; BA/MA, RW4/494, fo. 94, Chef des OKW, Maßnahmen gegen Auflösungserscheinungen in der Truppe, 23.9.44.

41 BA/MA, RW4/494, fo. 108, Jodl'dan Ob.West'e, vs., 16.9.44; *DZW*, 6, s. 106–9, Hitler'in 16.9.44 tarihli emrinin kısmi kopyası, s. 109; Heinrich Schwendemann, "'Verbrannte Erde'? Hitlers 'Nero-Befehl' vom 19. März 1945", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005, s. 158.

Muhtelif acil durum önlemlerinin tatbiki (organizasyon, ikmal, hizmete alım ve zorlamayla), umutsuz durumu iyileştirmekte şimdilik başarılı olmuştu. Eylül sonlarına doğru, manzara toz-pembe değilse de en azından bir ay öncekinden çok daha iyiydi.

Hitler ve Rundstedt'in sonuna değin mücadele ruhuyla verdikleri "başar yahut öl" şiarlı emirlerin hakikatte ne denli etkili olduğunu belirlemek güçtür. Son adama kadar çarpışma çağrıları ne kadar ısrarcı, mutlak adanmışlığı "teşviğe" yönelik kontrol mekanizmaları ne kadar acımasız, bütünüyle bağnaz olmayan tavırlara yönelik tehditler ne kadar vahşi ve isnat edilen görev ihlalinin cezası ne kadar ağır olursa olsun; düşmanın kudreti karşısındaki acziyet, teslimiyet, kötümserlik, bozgunculuk ve muharebenin yaklaştığı sırada zuhur eden o kör-korku hisleri kolaylıkla savuşturulabilir türden değildi. Sivil halk arasında olduğu gibi orduda da savaş yorgunluğu yaygındı. Batı Cephesi'ndeki askerlerin çoğu son kurşuna kadar savaşmaktan ziyade hayatta kalmakla meşguldü. Rundstedt'in, "bu kadim Alman kentini son adama kadar savunmasını ve icap ediyorsa da harabeleri arasına gömülmesini" altını çizerek emrettiği Aachen Garnizon Komutanı Albay Gerhard Wilck, son el bombasına kadar savaşma niyetini tekrar tekrar dile getirdi. Lâkin Albay'ın sözleriyle eylemleri birbirini tutmadı. Bilakis, teslim olmak için hazırlıklar yaptı.[42] Şehrin 21 Ocak'taki tesliminin ardından, Wilck kendini İngiliz esaretinde buldu. İngilizler tarafından dinlendiğinin farkında olmaksızın, subay arkadaşlarına Wehrmacht Yüksek Komutanlığı'nın son adama kadar savaşma zihniyetini tenkit etti. Emrindeki askerler arasındaki kanaat, Aachen'da teslim olmaya mecbur kalan 3.000 askerin kurban edilmiş olması durumunda bunun "enkaz yığınını iki yahut üç gün daha savunmaktan" başka bir amaca hizmet etmeyecek "mânâsız bir ziyan" olacağı yönündeydi.[43]

Ancak bu hususdaki tutumların hepsi aynı değildi. Eylül ortasında Batı Cephesi'nde bulunan kuvvetler arasında, Waffen-SS'in fanatikçe harp etmeleriyle bilinen ve Nazi ideallerine bağlı panzer ve piyade tümenleri de mevcuttu.[44] 1944 sonlarına doğru toplamda 910.000 per-

42 *DZW*, 6, s. 119–20; Groehler, s. 331–2.

43 NAL, WO208/4364, s. 2–6 (İngilizce alıntı, s. 6) (26–8.10.44).

44 *DZW*, s, s. 111. Fransa'daki SS personeli arasındaki fanatiklik ve Hitler'e yönelik inanç için bkz., Beevor, s. 324.

soneli bulunan Waffen SS, Alman Silahlı Kuvvetleri'ndeki en iyi teçhiz edilmiş bazı panzer tümenlerini bünyesinde barındırıyordu.[45] Fakat tutkulu Nazilerin mevcudiyeti kesinlikle Waffen-SS'le sınırlı kalmıyor ve bunlar geleneksel Alman Silahlı Kuvvetleri'nin diğer sınıflarında da görev yapıyordu. Hatta bazı SS'ler Waffen-SS'te değil, söz konusu diğer sınıflarda hizmet veriyordu.[46]

Cepheden memlekete gönderilen eleştirel mektupların (bunların sansürcülerin eline geçme tehlikesi vardı ki bunun da ağır sonuçları olurdu) yanı sıra, kuvvetli bir Nazi yanlısı üslubu barındıranlar da mevcuttu.[47] Wehrmacht askerlerinin yaklaşık üçte birinin, Nazi Partisi yahut ona bağlı kurumlarla (savaş dönemindeki tecrübeyle sık sık bir hayli artırılmış olan) bir miktar "sosyalleşme" deneyimi olmuştu. 1913'ten sonra doğan ve silahlı kuvvetlerde hizmet veren herkes, sadece Reich İşgücü Hizmeti yahut (1935 yılında yürürlüğe konan) zorunlu askerlikte dahi olsa, bir dereceye kadar Nazileştirilmiş "eğitime" maruz kalmıştı.[48] Dolayısıyla Nazi zihniyetlerinin hâlâ tezahür ediyor oluşu şaşırtıcı değildi.

45 Kurt Pätzold ve Manfred Weißbecker, *Geschichte der NSDAP 1920–1945*, Köln, 1981, s. 369–70.

46 Bernd Wegner, *Hitlers politische Soldaten*, Paderborn, 1982, s. 306.

47 1944 yılının Ağustos ve Eylül aylarından örnekler için bkz., Ortwin Buchbender ve Reinhold Sterz (eds.), *Das andere Gesicht des Krieges: Deutsche Feldpostbriefe 1939–1945*, München, 1982, s. 154–61. Ağustos ve Eylül 1944'te sansür görevlileri tarafından incelenen çok sayıda asker mektubu muhtelif sonuçlar verdi. Bunlardan bazıları, rejime ve savaş çabasına yönelik olumlu tutumlarda hafif bir artış olduğuna işaret ediyor, diğerleri ise aksini, yani olumsuz tutumlarda hafif bir artışı ve savaş-yorgunluğuna doğru meyledildiğini gösteriyordu. Ancak şaşırtıcı olmayan bir şekilde, siyasi görüşler yazışmaların çok ufak bir bölümünü oluşturuyordu. Mektupların çoğu kişisel meselelerle sınırlıydı. – *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 631–3. Cepheye giden ve cepheden gelen mektupların genel bir özelliği Nasyonal Sosyalist ideallerin sınırlı telkiniydi. Mektuplara her şeyden ziyade kişisel meseleler hâkimdi. Bkz., *DRZW*, 9/2 (Kilian), s. 287–8. Bu mektupların, sıradan askerlerin zihniyetlerinin yansıması mahiyetindeki kıymetlerine ilişkin bir değerlendirme için bkz., Klaus Latzel, "Wehrmachtsoldaten zwischen 'Normalität' und NS-Ideologie, oder: Was sucht die Forschung in der Feldpost?", Müller ve Volkmann, s. 573–88.

48 *DRZW*, 9/1 (Rass), s. 686–90; Christoph Rass, *"Menschenmaterial": Deutsche Soldaten an der Ostfront. Innenansichten einer Infanteriedivision 1939–1945*, Paderborn, 2003, s. 121–34, özellikle, s. 122–3; ayrıca Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 114. Omer Bartov, *The Eastern Front, 1941–45: German Troops and the Barbarisation of Warfare*, New York, 1986, s. 49, subayların %30'unun Nazi Partisi üyesi olduğu kanaatindedir.

Müttefiklerin Alman moralini irdeleyen ve esir alınan askerlerin sorgularına dayalı 4 Eylül tarihli bir raporu, yaklaşımlardaki çeşitliliğe ışık tuttu. Piyadeler arasındaki hâlet-i ruhiyenin vahimliğine dair şüphe götürmez işaretler mevcuttu. Lâkin paraşütçüler, düşük rütbeli subaylar ve SS'lerin morali yüksekti. Örnek mahiyetindeki bazı yorumlara referans verildi. "Zafer bizim olmalı... Kişi vazifesini yapar ve sonuna dek savaşmamak korkaklık olur." "Umudu elden bırakmıyoruz. Her şey baştakilere bağlı. Herkesin beklediğinden oldukça farklı bir şey olacak." "Kazanmazsak Almanya yok olur. Bu yüzden kazanacağız." "Ruha karşı madde. Teknolojinin tek başına ruha galip geldiği henüz görülmedi." Askerlerden biri eşine yazdığı son mektupta şöyle diyordu: "Üzerime düşeni yaptım ve Führer'im Adolf Hitler'e sadece bir kez verilebilecek olanı verdim. Führer başaracak, bunu biliyorum. Adolf Hitler'in bir askeri olarak düştüm." Rapor, Alman zaferine olan inanç ile "Hitler'e kişisel bağlılık, Nasyonal Sosyalist doktrinle özdeşleşme [ve] Almanya'yı savaşın sorumluluğundan muaf tutma" arasında en güçlü türde bağlantı olduğu sonucuna vardı.[49]

Bir hafta sonraki bir diğer rapor, Ağustos ayındaki bin kadar sorgu sırasında yapılan gözlemlerden, Wehrmacht'ın devam eden mücadele ruhunun ideolojik kaynaklarına ilişkin sonuçlar çıkardı. Bunların en önemlileri şunlardı: Rusya'nın hüküm sürdüğü bir Almanya'ya dönme korkusu; Alman davasının doğruluğuna ve Müttefiklerin ona adil ve gerekli tavizler vermek yerine Almanya'ya saldırdığına dair inanç; Almanya'nın refahından başka bir meramı olmayan Hitler'e bağlılık ve Müttefiklerin "kayıtsız şartsız teslim" politikasının, Alman halkının savaş sonrasındaki yeniden inşa sürecinde Müttefiklerin yardımını bekleyemeyeceği anlamına geldiği düşüncesi. Yakalanan askerlerin yaklaşık yüzde 15'inin bu tür düşünceleri "fanatik bir inançla" savundukları ve bunların kararsızlar üzerinde etkisi olduğu söylenirken, yüzde 50 kadarı ise "Hitler'e hâlâ bağlı"ydı. Muharip askerler arasında Waffen SS'in savaş becerisine yönelik büyük bir hayranlık vardı.[50]

Sıradan vatandaşların savaşa ve rejime karşı tutumları da aynı cephedeki askerlerde olduğu gibi büyük ölçüde değişiyordu. On yıldan fazla bir süredir devam eden Nazi yönetimine rağmen, Almanya

49 NAL, WO219/4713, fos. 907–8, SHAEF raporu, 4.9.44.

50 NAL, WO219/4713, fos. 906–7, SHAEF raporu, 11.9.44.

yekparelik[51] kisvesinin altında bazı bakımlardan çoğulcu bir toplum olarak kalmıştı. Daha evvelki sosyalist ve komünist alt kültürlerin kökleşmiş bir ürünü olan inançlar ifade edilemezdi. Ancak bunlar yok edilmiş değil bastırılmışlardı. Protestan ve özellikle de Katolik Kilisesi tarafından kurumsal olarak desteklenen coşkulu Hıristiyan inanç ve gelenekleri, Nazilerin amansız ideolojik baskısına rağmen varlıklarını sürdürdü. Öte yandan, herkesi hizaya çekme amacıyla yıllardır sürügelen baskı ve beyin yıkama faaliyetleri toplumda iz bırakmakta başarısız olmamıştı. Ve ülkeye yönelik artan dış tehdit, tüm Almanları bir şekilde etkileyerek kendi uyum sağlama dürtüsünü sağladı. Amerikalıların yaklaşmasıyla ilgili panik, cephenin yakın çevresindeki bölgelerle sınırlıydı. Oralarda bile kimileri – denizdeki dalgaları durdurmaya çalışan Norveç Kralı Büyük Knut misali – rejime yönelik yükselen yabancılaşma dalgasını durdurmasını çalıştı. Sınır bölgelerinin uzağında ise herhangi bir çöküş belirtisi, savaşla ilgili yaygın karamsarlığın bir halk ayaklanmasına neden olabileceğine işaret eden hiçbir şey yoktu. Resmettiği artan kasvete rağmen, 4 Eylül tarihli haftalık propaganda raporu insanların yıkım yahut köleleşmenin önüne geçmek için her türlü fedakârlığı yapmaya hazır oldukları sonucuna vardı. "Halk kendi rızasıyla havlu atmayacak"tı.[52] Evleri paramparça ve hayatları savaş yüzünden altüst olduğu vakit insanların hiç de neşeli bir mizaçta olmayacaklarını kabul eden Nazi liderliğinin kendisi de "ruh hâli" ile "tavır" arasındaki farkın ayrımını yapıyor, ancak zorlukların üstesinden gelme ve zafere ulaşma hususundaki kararlılıklarının altında yatan sabırlarını ve savaşmaya hazır oluşlarını methediyordu.[53] Bu elbette ardı arkası kesilmeyen kötü haberler karşısında halkın tepkisinin faydalı bir rasyonalizasyonu ve topyekûn savaş propagandasını şekillendirmenin bir yoluydu. Lâkin bütünüyle yanıltıcı değildi. Zira karamsarlar arasında (bunlar her ne kadar büyüklüğünü kesin surette hesaplamanın imkânsız olduğu fakat sayıları süratle azalan bir azınlıksa da) hâlâ propagandanın iyimser çizgisini – en azından görünürde – savunan, rejime sadık

51 İng. *Uniformity*. (ç.n.)

52 BAB, R55/601, fo. 104, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 4.9.44.

53 *"Wollt Ihr den totalen Krieg?" Die geheimen Goebbels-Konferenzen 1939–1943*, ed. Willi A. Boelcke, München, 1969, s. 452; Marlis Steinert, *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Wien, 1970, s. 43.

bir şekilde destek veren ve Nazi doktrinine yıllardır maruz kalmanın etkisini taşıyan görüşler belirten birçok kişi vardı.

Bazıları Hitler'in krizden muhakkak bir çıkış yolu bulacağına hâlâ inanıyor ve Führer'in insanları temin etmek için halkla konuşmasını istiyordu.[54] Goebbels'in elinde, krizin üstesinden gelineceğine dair "gerçek Nasyonal Sosyalistlerin" hislerini belirten mektuplarla dolu hacimli bir çanta mevcuttu.[55] Süratle yitmekle birlikte, nüfusun bir kısmı vaat edilen yeni "mucize silahların" savaşın gidişatını tersine çevireceğine dair hâlâ umut besliyordu.[56] İcap eden sorumlulukları paylaşmıyor ve seferberliğe canıgönülden riayet etmiyormuş gibi görülenlere, bilhassa da bir şekilde "baltalayıcı" gözüyle bakılanlara yönelik davranışlar katiyetle hasmane ve genellikle ithamkârdı. 20 Temmuz "hainlerine" yönelik acımasız misillemelerin birçok kişi tarafından memnuniyetle karşılandığı bildirildi.[57] Savaşla ilgili yaygın endişe ve kaygıya rağmen, en ufak bir muhalefet emaresi, polisin ancak sıradan vatandaşların yardımıyla uygulayabileceği korkunç bir intikama davetiye çıkarıyordu. Oluşturduğu tehlikelere rağmen yabancı yayınları dinlemek gittikçe yaygınlaşıyor ve bu da sık sık belaya yol açıyordu. Açıkça bozguncu sözler söyleyecek yahut Hitler'in liderliğini lafı dolandırmadan eleştirecek kadar cesur olan herhangi birinin, rejimin azimli destekçilerince yetkililere ihbar edilmesi hâlâ muhtemeldi.[58] Ve Goebbels'in topyekûn savaş önlemleri ne kadar radikal görünüyorsa – özellikle de daha varlıklı ve ayrıcalıklı olanları hedef almaları durumunda – görünüşe göre o kadar destek buldu. Propaganda Bakanlığı'na Ağustos ayı sonunda

54 BAB, R55/601, fo. 113, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 11.9.44.

55 *TBJG*, II/13, s. 388 (2.9.44).

56 *MadR*, c. 17, s. 6708 (17.8.44); BHStA, MA 106695, RPvOB raporu, 6.9.44. Londra'ya yönelik ve sadece birkaç zayiatla sonuçlanan 8 Eylül tarihli ilk V2 saldırısı Alman basınında yer almadı. V2 saldırılarına ilişkin haberlerin iki ay sonra yayımlanmasıyla ortaya çıkan tepkiler muhtelifti. Memnuniyet, canlanan umutlar ve ruh hâlinde bir düzelme rapor edildiyse de Berlinlilerin "pek de etkilenmedikleri" söylendi. – Steinert, s. 511–12; *Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45*, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer and Detlef Vogel, Essen, 2001, s. 147 (7–12.11.44).

57 BAB, R55/601, fos. 78–9, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 14.8.44.

58 Robert Gellately, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany*, Oxford, 2001, s. 226–30.

50.000'den fazla mektup ulaşmıştı. Büyük bölümü işçilerden, orta sınıf üyelerinden ve askerlerden gelen bu mektuplarda topyekûn savaş için alınan önlemler kuvvetle destekleniyor ve sıklıkla daha da radikal olmaları gerektiği dile getiriliyordu.[59] SD'in vardığı yersiz olmayan hükme göre, savaşın gidişatına dair halk arasında artmakta olan yaygın korku, endişe ve kedere rağmen direnme iradesi (insanlar direnişin zahmete değip değmeyeceğinden her ne kadar şüphecilerse de) hâlâ mevcuttu.[60]

Rejime sadık olanların oluşturduğu geniş destek rezervinin, gittikçe artan müthiş güçlükler karşısında varlığını sürdürmesi şaşırtıcı değildir. Askerlik görevlerini ifa ederken ölenlerin saflarında açtığı kayıpları dengelemek için hararetli bir çaba içinde olan Nazi Partisi'nin, 1944 yılında yaklaşık 8 milyon üyesi mevcuttu. Bu, toplam nüfusun %10'una tekabül ediyordu (ki bu oran yetişkinler arasında çok daha yüksekti).[61] Parti üyelerinin tamamı elbette coşkulu aktivistler yahut adanmış takipçiler değildi. Savaşın yokuş aşağı gittiği süreçte Parti'ye üye olunması yönündeki ve bir örneğini Hitler Gençliği gruplarının teşkil ettiği baskının, davaya ateşli taraftarlar kazandıracağı şüpheliydi. Buna rağmen üyeler, Parti'ye her ne şekilde katılmış olursa olsunlar, Hitler ve rejime karşı en azından yüzeysel bir bağlılık sergilediler. Bir kez Parti'ye girdiklerindeyse, ayak uydurmaya yönelik taleplere nüfusun geri kalanına kıyasla daha fazla maruz kaldılar. Parti'nin bir ahtapotunkileri andıran idari kolları toplum yaşantısının derinliklerine kadar uzandı. Almanya'nın Parti yönetimi tarafından 42 vilayete (Gaue), 808 mıntıkaya, 28,376 bucağa, 89.378 "hücreye" ve 397.040 "bloğa" ayrılması, müdahaleci kontrollere ve rutin gözetime tâbi tutulanların Parti üyeleriyle sınırlı kalmamasını sağladı. Pasif üyelerin yanı sıra bir de Parti görevlileri mevcuttu. Bunlar, Parti için yaptıkları çalışmalar sırasında düzenli olarak uygulanan beyin yıkama faaliyetlerinden isteseler bile güç-bela kurtulabiliyordu. Parti ve ona bağlı kuruluşlarda tam zamanlı çalışan görevlilerin sayısı 1944 Temmuz'unda 37.192 erkek ve 140.000 kadındı ki, bunların yaklaşık 60.000'i Nazi sosyal yardım örgütü NSV'deydi (*Nationalsozialistische Volkswohlfahrt*, Nasyonal

59 BAB, R55/623, fos. 56–9, Wochenübersicht über Zuschriften zum totalen Kriegseinsatz, 28.8.44.

60 *MadR*, 17, s. 6697–8 (10.8.44).

61 Michael Kater, *The Nazi Party: A Social Profile of Members and Leaders, 1919–1945*, Oxford, 1983, s. 263 (şekil 1).

Sosyalist Sosyal Yardım Teşkilatı). Tahminen 3 milyon vatandaş Parti'ye ücretsiz hizmet verdi.[62]

Bu aparatçikler ordusu, siyasi ve içtimai kontrolün büyük bir dişlisini teşkil ediyor ve genellikle polis ve diğer baskı unsurlarıyla yakın işbirliği yapıyordu. Böylelikle sıradan vatandaşlara herhangi bir muhalif tutum örgütleyebilecekleri bir alan kalmıyordu. Lâkin bunun ötesinde, Parti görevlileri Hitler'in liderliğine bağlı "karizmatik topluluğun" hâlâ önemli bir temelini oluşturuyordu. Hitler'in toplum nazarındaki onayı sert bir düşüşteyse de, geçmişteki daha iyi zamanlarda Führer'e tapınanların çekirdeğini teşkil eden Parti görevlilerinin bağlılıklarını bütünüyle sonlandırma olasılığı çoğunluğa kıyasla daha düşüktü. – O vakit artık genellikle zayıflamış da olsa – bağlılıkları bâki kalanlar bir yana, bunlar taraflarını çoktan geri dönülmez bir şekilde seçmişlerdi. Parti onlara kariyer, sosyal statü, imtiyazlar, ekonomik faydalar ve genellikle, sadece yerel seviyede de olsa, diğer vatandaşlar üzerinde – muhtelif ölçülerde – iktidar bahşetmişti. Geçmiş yıllardaki eylemlerinden ötürü, çoğu Parti'yle ve Hitler'le batmaktan yahut çıkmaktan başka bir seçenekleri olmadığını düşündü. Bazıları şüphesiz vicdan azabı duyuyor yahut geçmişteki olaylara katılımları nedeniyle savaş sonrasındaki olası bir "intikamdan" korkuyordu. Parti'deki makamlarından olduklarında başlarına gelebileceklerden ve düşmanın zafer kazanıp ülkeyi işgal etmesi durumunda karşılaşabilecekleri kaderden ötürü, birçoğunun Hitler'siz bir gelecekten yana somut kaygıları mevcuttu. Makamları ne kadar yüksekse o kadar bağnazlık sergilemiş, ellerini o kadar kirletmiş ve endişe etmek için o kadar nedenleri olmuştu. Dolayısıyla bu, perde kapanmaya yaklaşırken kaybedecek çok az şeyleri olduğu yahut hiçbir şeyleri olmadığı anlamına geliyordu.

Ancak Parti, savaş alanı bitişiğindeki hudut bölgeleri haricinde o anlığına dışarıya herhangi bir çöküş belirtisi göstermedi. Doğrusu, Martin Bormann'ın 1944 yılının ikinci yarısında Parti içinde başlattığı silkinme süreci, Parti'nin iç cepheyi güçlendirmede önemli bir rol oynamasıyla sonuçlandı. Parti'nin faaliyetleri, devasa ve gün geçtikçe artan güçlüklerin üstesinden gelmeye yönelik, rejimin o dozu gittikçe artan hummalı çabasına katkı sağladı. Ve bu çaba şimdilik, topyekûn bir askeri faciayı savuşturmak ve Almanya'yı – müthiş bir ölüm ve yıkım pahasına – savaşa devam ettirmekte başarılı oldu.

62 Sayılar için bkz., Pätzold ve Weißbecker, s. 354, 375, 419 n. 17.

IV

Goebbels'in Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumluluğuna atanmasını tetikleyen olay başarısız suikast girişimi, bu atamanın ardındaki itki ise Merkez Ordu Grubu'nun Kızıl Ordu'nun Bagration Harekâtı'nda imha oluşuydu. Topyekûn savaş programı daha henüz yürürlüğe konmuştu ki, Batı Cephesi'nin Ağustos ayında çökmesiyle ortaya çıkan ilave ağır kayıplar, cepheye asker teminine yönelik mevcut personel tasarrufu taleplerini fevkalade artırdı. Goebbels, 1 Eylül'e kadar 300.000 adam sağlamıştı. Ancak Hitler şimdi bir sonraki ay için 450.000 adam daha istiyordu.[63] Ortaya çıkan yeni koşullar, Hitler'i topyekûn savaş gayretini kabul etmeye sevk eden Goebbels ile Speer arasındaki çıkar ortaklığının bozulmasıyla sonuçlandı. Batı Cephesi'ndeki felaketin sonuçları netleştikçe, Goebbels ve Speer Ağustos sonlarından itibaren dozu gittikçe artan bir ihtilafa düştü.

Goebbels, Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu sıfatıyla üstlendiği yeni rolüne yine o alışıldık müthiş enerjisiyle adanmış, Propaganda Bakanlığı'ndaki müsteşarı Werner Naumann'ın başkanlığında oluşturduğu planlama komitesi, Wehrmacht'a asker temini maksadıyla insan gücünden tasarrufa gidilmesine yönelik bir dizi tedbiri ivedilikle hazırlamıştı. Dinamizm görüntüsü ve hızlı eylem Goebbels için ayrı birer amaç teşkil ediyordu. Bundan kaynaklı acele ve doğaçlama uygulamalar, güçlükleri alt etmekten ziyade çoğu kez onlara zemin hazırladı. Ancak alınan önlemlerin faydasına ilişkin şüpheler ne olursa olsun, bunlar toplumsal yaşantıda derin yaralar açtı. Posta hizmetlerinde kesinti yapıldı, tiyatrolar kapatıldı, orkestraların sayısı ve film prodüksiyonu azaltıldı, savaş için zaruri alanlarda çalışanlar yahut askerlikten muaf olanlar dışındaki herkes için üniversite eğitimi durduruldu,[64] yayınevleri kapatıldı, gazeteler yalnızca birkaç sayfayla sınırlandırıldı yahut basımları sonlandırıldı. Kadınlar için zorunlu işçilik yaşı 45'ten 50'ye çıkarıldı. Ağustos sonuna gelindiğinde erkeklerin haftada altmış, kadınların ise kırk sekiz saat çalışması gerekiyordu.[65]

63 *TBJG*, II/13, s. 389 (2.9.44); Eleanor Hancock, *National Socialist Leadership and Total War 1941–45*, New York, 1991, s. 164.

64 Bormann, 31 Ağustos'ta okul ve üniversitelerin, öğrenci ve öğretmenleri Goebbels'in kısıtlamaları doğrultusunda silah sanayi için hizmete alınana dek eğitime devam etmelerini emretti. – BHStA, Reichsstatthalter Epp 644/2, numarasız, Parti Genel Merkezi genelgesi 209/44, 31.8.44.

65 *DZW*, 6, s. 230–31; Hancock, s. 148.

Goebbels, Hitler'i uygulamaya koyduğu önlemlerden haberdar etmeye özen gösterdi ve zekice davranıp diktatörün ruh hâline oynadı.[66] Lâkin her şey her zaman istediği gibi olmadı. Kadınların zorunlu çalışma yaşının 55'e çıkarılmasına,[67] bilhassa da tiyatrolar ve varyetelerin kapatılması ile sevdiği bazı dergilerin yayımdan kaldırılmasına yönelik Hitler'in ilk mukavemetini aşmayı nihayetinde başaracaktı. Ancak Goebbels'in bira ve tatlı üretimini durdurma planları Hitler'in çektiği çizgiye takıldı. Tatlı üretimini Bolşeviklerin bile hiçbir zaman durdurmadıklarını belirten Hitler, bunların sadece memleketteki vatandaşlar için değil cephedeki askerler için de gerekli olduğunu savundu. Bira hususunda ise her şeyden önce bunun "Bavyera'daki şiddetli psikolojik sonuçlarından" korkuyor ve bu hamlenin toplumsal öfkeyi tetikleyebileceğini düşünüyordu.[68] Hitler'in, Goebbels'inkinden çok daha belirgin olan halkın hoşnutsuzluğunu önleme içgüdüsü azalmaksızın bâki kaldı ve batıdaki bombardımanlardan zarar görenlere NSV tarafından 190.000 şişe yumurta likörü dağıtılması için ödenek verdiği Ağustos ortasındaki emrinde kendini bir kez daha gösterdi (bombardımanla evinden olmuş herhangi birinin bu iğrenç likörü niçin hoş karşılayacağı ise başka bir sorudur).[69]

Devlet daireleri yönetiminden yapılacak personel kesintilerinin tatbikinin de Goebbels'in hayal ettiğinden daha zor olduğu ortaya çıktı. Örneğin, Reich Savunma Komiserlerine Eylül ayı başında bakanlık müşavirlikleri yahut *Länder*'daki idari dairelerde görevli personelden feragât etmeleri bildirildi. Hitler'in emirlerine binaen, bu kişiler Wehrmacht'ın yeni tümenlerinde hizmet verecekti.[70] Ve Prusya Maliye Bakanlığı nihayet lağvedilirken – bu ilk kez geçen yıl gündeme gelen pek az önemli bir hareketti – Prusya Başbakanı'nın eşit derecede fazlalık olan makamı (Göring'in makam koleksiyonundaki pozisyonlardan

66 Dieter Rebentisch, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989, s. 520–21.

67 Lâkin bu hususta Hitler'in onayını almasının ardından, Goebbels kadınların zorunlu çalışma hizmetindeki yaş sınırı artırımının işleme koyulmasından vazgeçti. – TBJG, II/14, s. 218 (16.11.44).

68 *TBJG*, II/13, s. 307–9 (24.8.44).

69 BAB, R43II/680a, fos. 135–7, Spende des Führers (*Eierkognak*) an die NSV, likörlerin maliyeti, 12–18.8.44.

70 BHStA, Reichsstatthalter Epp 681/6, numarasız, Stuckart'tan RVK'lere, 3.9.44; BAB, R43II/1648, Lammers'ten RVK'lere, 4.9.44.

biri) muhafaza edildi.[71] "Tarama" süreci bazı alanlarda önemli kazanımlar sağladı. Diğer önemli kesintilerin yanı sıra Posta Teşkilatı 250.000, Demiryolları ise 50.000'den fazla personelinden feragât etti. Ancak personel tasarrufu genel olarak beklentilerin altında kaldı.[72] Ve tahmin edilebileceği üzere, vazgeçilenler genellikle ya çok yaşlı ya da aktif askerlik hizmeti için çok yetersizdi. Bol miktarda sağlıklı adamın bulunabileceği tek yer silah endüstrisinin topyekûn savaş çabasından muaf tutulmuş iş kollarıydı ki, bu da vasıflı ve deneyimli işçileri daha az eğitimli kişilerle değiştirmenin hiç de akıl kârı olmadığı bir alandı.[73] Wehrmacht'a asker bulmakla onları silah üretimi için muhafaza etmek arasındaki bariz gerilimin, eski müttefikler Goebbels ve Speer arasında çatışmaya yol açması kaçınılmazdı. Bir yandan Batı Cephesi'ndeki kayıpları telafi etmek için insan gücüne duyulan ihtiyaç artıp, diğer yandan ise terk edilen malzemenin neden olduğu eksikliklerin telafisine yönelik silah ve mühimmat tedariği için Speer'in üstündeki baskılar şiddetlenirken, çatışmanın kapıya dayanması uzun sürmeyecekti.

Speer, Batı Cephesi'ndeki çöküşe kadar en azından kamuoyuna karşı iyimserdi.[74] Aslına bakılırsa, Eylül başında Goebbels'e hâlâ Almanya'nın işgal ettiği tüm toprakları kaybetmesi durumunda bile silah sanayinin 1946 başına kadar kendine yetebileceğini söylüyordu.[75] Ayrıca, Goebbels'in insan gücü taleplerine başlangıçta uzlaşmacı yaklaşıyordu. Topyekûn savaş çabası için Ağustos başında silah imalatından 50.000 kişi teklif etmişti.[76] 9 Ağustos akşamında Goebbels'le hızlı bir mutabakata varmış ve bunların yerlerine yenilerinin bulunacağı teminatına karşılık, silah endüstrisinin ve ilgili endüstrilerin fazla mühim olmayan iş kollarında çalışan, şimdiye değin muaf tutulmuş 47.000 kişiden kesinti yapmaya hazır olduğunu belirtmişti.[77] Speer, topyekûn

71 Rebentisch, s. 522.

72 Hancock, s. 155, 158.

73 Hancock, s. 151, 156. Goebbels, muaf tutulan iş kollarının yüzde 70'inin silahlanma sektörü bünyesinde olduğunu gayet iyi biliyordu. – *TBJG*, II/13, p. 239 (10.8.44).

74 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 750, 752, 762, 767; *DZW*, 6, s. 229.

75 *TBJG*, II/13, s. 397 (3.9.44).

76 *TBJG*, II/13, s. 196–7 (2.8.44).

77 *DZW*, 6, s. 231; *TBJG*, II/13, p. 239 (10.8.44); BAB, R3/1740, fos. 38–9, Speer-Chronik.

savaş çabasından kendi alanı için gerekli iş gücünü elde etme hususunda bu aşamada hâlâ iyimserdi. Ancak bu uyum yakında sona erecekti. Mevzubahis savaş ekonomisinin tamamının egemenliğiydi.[78] Goebbels Eylül ayı başında kendini artık Speer'in en çetin rakipleri arasında saymaya başlamıştı.[79]

Goebbels, Hitler'e vaat etmiş olduğu abartılı insan gücü tasarruflarına şu yahut bu şekilde ulaşmak için kimin ayağına bastığına aldırmadı. Ve tahmin edilebileceği üzere, Bölge Valileri en yüksek tasarrufu sağlamak için birbirleriyle yarıştı. Speer kendini silah üretimine son derece zararlı mütehakkim eylemlerin mağdur tarafında buldu.[80] Goebbels, Eylül başında hâlâ Speer'in vaat edilen 50.000 kişiyi o ay içinde bulmasını bekliyordu. Lâkin ikili arasındaki bilek güreşi artık başlamıştı ve ayın ilerleyen günlerinde daha da şiddetlendi.[81] Parti içinde herhangi bir tabanı olmadığından ve kendi alanını diğer sektörlerin yapmak zorunda kaldığı fedakârlıklardan korumakta ısrar ediyor gibi görüldüğünden, Speer kaybetmeye mahkûm olduğu bir mücadeleyle karşı karşıya kaldı. Güçlü düşmanlarla baş etmek etmek zorundaydı. Kendisini eleştirenler arasında sadece Goebbels ve Bormann değil, Himmler ve Robert Ley de vardı. Parti içinden gelen taarruzlar ve Bölge Valilerinin yerel müdahaleleri arttı.[82] Ayrıca, muaf pozisyonlardan Wehrmacht'a sevk etmek durumunda kaldığı insan gücünün kaybına rağmen üretimin iyi gittiğini Eylül başında Goebbels'e itiraf etmesi de kendi gayesine fazla yardımcı olmadı.[83]

Tek çaresinin doğrudan Hitler'e başvurmak olduğunu düşünen Speer, bunu bakanlığının "gerici iş adamlarının toplanma yeri" ve "Parti'ye muarız" olduğu yönündeki Goebbels ve Bormann'ın güçlü

78 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 761.

79 Von Oven, s. 124 (1.9.44).

80 Hancock, s. 162–4; Dietrich Orlow, *The History of the Nazi Party*, c. 2: *1933–1945*, Newton Abbot, 1973, s. 470–72; BAB, R3/1740, fos. 43, 81, Speer-Chronik.

81 BAB, R3/1740, fos. 103–4, Speer-Chronik; *TBJG*, II/13, s. 370 (31.8.44), 378 (1.9.44), 388–9 (2.9.44), 452 (10.9.44), 490 (16.9.44), 525–7 (20.9.44), 568 (26.9.44); von Oven, s. 127–9 (3.9.44), 134 (10.9.44).

82 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 764–6. Bormann'ın güttüğü husûmet için bkz., Louis Eugene Schmier, "Martin Bormann and the Nazi Party 1941–1945", Ph.D. thesis, University of North Carolina at Chapel Hill, 1969 (University Microfilms Inc., Ann Arbor), s. 304–8, 312–13.

83 *TBJG*, II/13, s. 388 (2.9.44).

ithamlarına karşı kendini savunduğu 20 Eylül tarihli uzun bir muhtırayla yaptı. Görevinin "siyasi olmadığını" iddia ederek, Parti'nin kendi sorumluluk alanına müdahalesine karşı çıktı ve Bölge Valilerinin silahlanma meselelerinde Bormann'a değil kendisine tâbi olmalarını istedi.[84] Ancak Hitler Bölge Valileri üstündeki herhangi bir yetkiyi Parti'den alıp da Speer'in ellerine asla devretmeyecekti. Bormann, topyekûn savaş gayretinde kendisinin[85] Goebbels'e tâbi olduğunu Speer'e açık bir dille söyledi.[86] Her halükârda, Speer birkaç yıl önce Diktatör'ün üstünde sahip olduğu nüfuzdan yoksundu. Bunun teknik bir savaş olduğu ve neticeyi Wehrmacht'a daha fazla asker temininden ziyade daha büyük ve daha iyi cephaneliğin tayin edeceği yönündeki altını defaatle çizdiği argümanı,[87] Hitler ve Goebbels'in sadece silah değil asker kaynağının da artması gerektiğine ilişkin karşı-argümanda ısrarcı olmalarıyla kulak arkası edildi. Topyekûn savaş çabasının başarısı hakkında Hitler'e sürekli ilerleme raporları sunan Goebbels, bu çatışmadan muhakkak galip çıkacakmış gibi görünüyordu.

Speer, (25 Temmuz'dan bu yana temin ettiği 200.000'e ek olarak), topyekûn savaş çabası için Eylül ayı kotası kapsamında 100.000 silah sanayi işçisi sağlanmasına yönelik Goebbels'in talebini reddetmek için bir kez daha doğrudan Hitler'e başvurdu. Bu talebin silah üretimi sekteye uğratılmaksızın gerçekleştirilemeyeceğini öne sürdü. İş gücünden büyük kesintiler yapmaya hazırlanmak için zamana ihtiyacı vardı. 60.000 kişiyi 25 Ekim'den itibaren, kalan 40.000 kişiyi ise 15 Kasım'a kadar güçbela temin edebilirdi. Eylül sonunda Batı Cephesi'ne yaptığı bir ziyaretten dönen Speer, Hitler'in söz konusu 60.000 kişiden çoğunun orduya kendisinin öngörmüş olduğundan daha önce gönderilmesine karar verdiğini öğrenerek hüsrana uğradı. Bunu "fevkalade ciddi ve radikal bir önlem" olarak tanımlayacaktı.[88]

---

84 BAB, R3/1526, fos. 3–19, Speer'den Hitler'e, 20.9.44. Ayrıca bkz., Hancock, s. 167.

85 Speer'in. (ç.n.)

86 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969, s. 407.

87 Bkz., *DZW*, 6, s. 228, Speer'in Posen konuşması, 3.8.44; BAB, R3/1527, fo. 13, Speer'den Hitler'e, 3.10.44.

88 BAB, R3/1527, fos. 8–9, Stellungnahme zur Führerinformation v. Dr. Goebbels, 26.9.44; fo. 10–10v, Speer'den Bormann'a, 2.10.44; fos. 12–15, Speer'den Hitler'e, 3.10.44 (alıntı, fo. 12).

Mamafih, Speer muafiyet kapsamındaki silahlanma işçilerini teslim etmesine yönelik diğer taleplere karşı ısrarla direnip Goebbels'i çileden çıkardı. Sonbahar yaklaşıp, "dâhi bir organizatör" olarak tanımladığı Speer'in silah üretimini sürdürmek için olağanüstü zorlukların üstesinden başarıyla geldiği Hitler'in dikkatini çektikçe, Silahlanma Bakanı'nın pazarlıktaki eli güçlendi.[89] Çabaları Hitler'in gözüne yeniden girmesini sağlamıştı. Goebbels tüm çabalarına rağmen, Speer'i silah sanayinin muafiyet kapsamındaki işçilerinden 180.000 kişiyi daha vermeye mecbur bırakacak bir karar alması için Hitler'i ikna etmeyi başaramadı.[90] Dolayısıyla, Speer'in işçilerini muhafaza edebilmek için Goebbels'le girdiği yıpratıcı ve zaman alıcı savaş neticede bir nevi beraberlikle sonuçlandı. Hitler – genelde olduğu gibi – önde gelen adamları arasındaki mühim bir ihtilafta hüküm vermeye isteksiz olduğunu bir kez daha göstermişti. Lâkin ağır sıklet bakanları arasındaki iç-çatışma, Hitler şayet bir hüküm vermeye hazır olmasaydı çözülemezdi.

Speer, insan gücü sorununa dair nicedir süregelen anlaşmazlığı enerjisini ve kaynaklarını tüketen büyük bir yük olarak görüyordu. Buna rağmen batıdaki yenilgilerin ardından Almanya'nın savaşa devam edebilmesi için olağanüstü bir çaba gösterdi.

Almanya, harbin tamamı boyunca en yüksek silah üretimine 1944 Temmuz'unda ulaştı. Ancak ulaşılan seviye yanıltıcıydı. Bu, yerinde bir teşbihle bir maraton koşucusunun enerjisinin tükenip de nefesi kesilmeden önceki son deparına benzetilmiştir.[91] Sonbaharda üretim kollarının hepsinde sert bir düşüş yaşandı. Bunun temel nedeni Müttefik bombardımanlarındaki müthiş artıştı – İkinci Dünya Savaşı boyunca Almanya'yı hedef alan bombaların %60'ı 1944 Temmuz'undan sonra atıldı. Fransa'daki Müttefik yarmasının ardından Eylül ayında yıkıcı hava taarruzlarında kritik bir artış oldu. Müttefik uçaklarının artık Alman sınırlarına daha yakın üsleri kullanabilmeleri ve Luftwaffe'nin uçak ve yakıt eksikliği nedeniyle gittikçe artan bir surette felç olmasıyla, sanayi tesislerine ve ulaşım ağlarına yönelik aralıksız taarruzlar çok daha kolay bir hâl almıştı. Hammadde üretimi sonbahar aylarında neredeyse beşte iki oranında düştü. Müttefiklerin 24 Ağustos 1944'te

89 *TBJG*, II/14, s. 329–30 (2.12.44).

90 Bkz., *TBJG*, II/14, s. 383 (9.12.44).

91 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 754.

yedi adet madeni-yağ fabrikasına aynı gün içinde gerçekleştirdiği hava taarruzları, uçak yakıtı üretiminin Eylül ayında üçte iki oranında düşmesiyle sonuçlandı. Bu gelişme, elde kalan hava savunmalarını[92] büyük ölçüde etkisiz kıldı. Saldırılar sonucu çok sayıda santral devre dışı kalınca endüstriyel altyapı ağır zarar gördü. Gaz ve elektrik arzında ciddi bir azalma oldu. Ekim ayındaki gaz üretimi Mart ayına kıyasla dörtte bir oranında düştü. Deutsche Reichsbahn'ın demiryolu ağına, hatlara, lokomotiflere, diğer vagonlara, köprülere, manevra garlarına, su-yollarına ve Ren'deki gemi-trafiğine yönelik aralıksız taarruzlar, ana-nakliye yollarında müthiş bir aksaklığa yol açıp, başta Ruhr bölgesinden yapılan kömür sevkiyatı olmak üzere sanayinin ihtiyaçlarını teminde büyük zincirleme sorunlara yol açtı. Hiç değilse şimdiye dek batıdaki kömür madenleri büyük ölçüde sağlam kalmıştı. Hayati önem sahibi silahların imalatındaki düşüş, üretim seviyelerinin 1942'dekileri geride bırakmasına rağmen durdurulamayacaktı.[93]

Ne var ki, şaşırtıcı olan husus silah üretiminin neden büyük ölçüde düştüğü değil, sorunların kapsamı ve neredeyse çözülemez doğaları göz önüne alındığında Speer'in bunu nispeten yüksek bir seviyede tutmayı nasıl başardığıdır.

Speer'in sadece sorunları değil, onların olası çözümlerini yahut hiç değilse nasıl hafifletilebileceklerini süratle kavraması, muazzam enerjisinin eşlik ettiği su götürmez organizasyon becerileri ve onunla sık sık yaptığı silahlanma brifinglerini manipüle etmesi sayesinde gerekli değişiklikleri hayata geçirebilmek için Hitler'den aldığı yetkiler, 1944 sonbaharında Alman gemisinin gittikçe su alan gediklerini kısmen tıkayabilmesine katkıda bulundu. (Almanya'nın merkezindeki hidrojenasyon tesislerine ilkbahardan beri yapılan hava taarruzlarından kötü şekilde etkilenen) akaryakıt tedariğini en üst düzeye çıkarmak, avcı uçağı üretimini artırma yoluyla hava savunmasını pekiştirmek, sevkiyatı sürdürmek ve sınır bölgelerinin tahliyesi sırasında sanayiyi ilgilendiren her şeyi kurtarmak için elinden geleni yapmakla meşguldü.[94] Silah endüstrisinin taleplerini ibraz ederken, kendi alanını Nazi

92 Alman avcı uçaklarının yakıt eksikliğinden dolayı Müttefik bombardıman uçaklarına karşı etkin bir şekilde kullanılamaması kastediliyor. (ç.n.)

93 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 755–61; *DZW*, 6, s. 364–5.

94 BAB, R3/1740, fo. 111, Speer-Chronik, bu hedeflerden bazılarına değinmektedir.

ormanındaki diğer "büyük yırtıcılardan" durmaksızın korumaya, Parti'nin "sanayinin müstakil sorumluluğunu" baltalamasını önlemeye ve düşmanınkine ilaveten, ricat eden Alman birliklerinin sanayi tesislerine yönelik kendi tahribatlarına engel olmaya uğraşıyordu.

Speer, Eylül ayında batı sınır bölgelerine iki ziyaret gerçekleştirdi: İlki 10-14 Eylül tarihleri arasında Karlsruhe-Saarbrücken ve Metz civarı güzergâhıyla *Westwall*'dan Trier'e, ikincisi ise Aachen'dan Venlo'yaydı. Mühimmat ve akaryakıt tedariğinde önemli zayıflıklar ile tahliyeler sırasında ortaya çıkan ciddi sorunlar tespit etti. Örneğin batıdaki ordu levazım başkanlıklarının bölgedeki şirketlerle pek az teması olduğunu ve bunların batı bölgelerindeki deneyimlerinden – örneğin nakliye sorunlarının üstesinden gelmek için – yararlanamadıklarını gördü. Çözüm olarak, çelik sektörünün büyük iş adamlarından Hermann Röchling'in, mühimmat ihtiyaçlarının tespiti ve teslimatların buna göre tertibi için Saar'daki komutanlarla her gün nasıl irtibat kurduğuna işaret etti. Batı Cephesi Başkomutanlık Karargâhı bünyesinde, orduya gerekli malzemenin üretim ve sevkiyatı için şirketleri doğrudan koordine edebilecek bir dairenin kurulmasını önerdi. İkmali iyileştirmeye yönelik basit bir tedbir, kurtarılan önemli malzemeleri cepheden getirip boş dönen kamyon kollarının, dönüş yolunda ön cephedeki birliklere malzeme taşımak için kullanılmalarıydı. Speer ayrıca Batı Cephesi'nin doğrudan ikmalinde sınıra yakın sanayi bölgelerinden azami verim alınabilmesi için sorumluluk şemasını netleştirmenin önemine değindi. Böylelikle, Almanya'nın diğer kısımlarından gönderilen silahların naklinde uzun sevkiyat güzergâhları kullanılarak yapılan müsrif yolculukların önüne geçilebilecekti. Silahlanma Bakanı'nın temel kaygısı, "tehlike altındaki bölgelerde üretimin son dakikaya kadar sürmesi"ydi. Speer, vakitsiz tahliye olarak gördüğü şeye bu nedenle karşı çıktı. Mühimmat üretimi, topçu ateşi altında bile oldukça ileri bir safhaya değin sürebilirdi.[95] Speer Eylül ayında batıdaki Bölge Valilerine bir dizi emir gönderdi: Üretim vaktinden önce kısılmamalı ve tahliye edilen bölgelerin kurtarılma olasılığı göz önüne alındığında (Speer'in savaştan sonraki açıklamasına göre bu sadece Hitler'i yatıştırmaya yönelik bir

95 Speer'in bu vurgusunun, Hitler'in cepheye yakın tesislerin imha edilmediğini öğrenmesi ihtimaline karşı bir tedbir olduğuna yönelik iddiası (*Erinnerungen*, s. 411), vaktiyle sahiden savunduğu bir şeye kılıf bulmaya yönelik gibi görünmektedir.

retorikti[96]) sanayinin doğuya tahliyesi tesislerin yıkımını değil sadece devre dışı bırakılmasını takip etmeliydi. Speer, Hitler'e sunduğu raporda Goebbels'le süren tartışmalarındaki bir noktayı, yani ağır silahlardan yoksun askerlerin herhangi bir ehemmiyet arz etmediğini ve "teknik bir mücadele olan bu savaşta, toplu askere alımın belirleyici olmadığını" tekrarlayarak silah kıtlığına vurgu yaptı.[97]

Speer'in 26 Eylül ve 1 Ekim tarihleri arasında Batı Cephesi'ne yaptığı ikinci ziyaret, kendisine eşlik edenlerin ona ayak uydurmakta güçlük çektiği bir tempoda gerçekleşti. Silahlanma Bakanı bu süreçte Ren'in batısındaki sınır bölgelerinin acilen pekiştirilmesi gerektiğini ve Alman silah üretiminin yarısını tedarik eden Ren-Vestfalya sanayi bölgesine yönelik tehlikeye ilişkin kaygılarını vurguladı. "Düşman operasyonlarının burada ciddi toprak kayıplarına neden olması durumunda," diye uyardı, "bunun diğer cephelerdeki tüm kayıplardan daha ciddi sonuçları olacaktır." Hitler'e gönderdiği rapor, kendi başarılarına yönelik bir diğer reklamdı. Birliklerin Tiger tankının geliştirilmiş modeline heyecan duyduklarını belirtti. Yeni silahların sevkiyatı Fransa'daki çekilmenin ardından moralin düzelmesine büyük katkı sağlamıştı. Yeni bir mukavemet

96 Speer, s. 410. Ayrıca bkz., Gregor Janssen, *Das Ministerium Speer: Deutschlands Rüstung im Krieg*, Berlin, Frankfurt am Main ve Wien, 1968, s. 304–7; Matthias Schmidt, *Albert Speer: Das Ende eines Mythos*, Bern ve München, 1982, s. 146–7; ve Hans Kehrl, *Krisenmanager im Dritten Reich*, Düsseldorf, 1973, s. 412–13. Hitler, düşman eline geçme ihtimali olan sanayi tesislerinin yok edilmeleri yerine geçici olarak kullanılamaz hâle getirilmelerini Ağustos ayında, Fransa'dan ricat sırasında onaylamıştı. – BAB, R3/1512, fo. 57, 18–20.8.44 tarihli silahlanma konferanslarından notlar; *Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg: Hitlers Konferenzen mit Albert Speer 1942–1945*, ed. Willi A. Boelcke, Frankfurt am Main, 1969, s. 402. Lâkin Speer (s. 411–12), Hitler'in Almanya'da bir "yakıp-yıkma" politikası izleyeceğine ilişkin Eylül başındaki işaretler karşısında o vakit hâlihazırda teyakkuza geçmişti. Speer'in söylediğine göre (s.577 n.13) bunun nedeni, Reich Basın Şefi Yardımcısı Helmut Sündermann'ın, Hitler'in doğrudan talimatları üzerine 7 Eylül'de *Völkischer Beobachter*'a yazdığı başmakaleydi. – *TBJG*, II/13, s. 493 (16.9.44). Goebbels, onayı olmaksızın yazılan ve kamuoyunda iyi karşılanmayan makaleden hoşnut kalmadı. Ayrıca bkz., makaleyi "aptalca" şeklinde tanımlayan Oven, s. 137 (18.9.44)

97 BAB, R3/1539, fos. 7–14, 17–31, batıya yapılan ziyarete ilişkin raporlar, 14.9.44, 16.9.44 (alıntı, fo. 28); R3/1740, fos. 106–7, Speer-Chronik; BAB, R3/1623, fos. 22, 24–7, 50–52, 66–8, 77–77v, batıdaki sanayinin hizmet dışı bırakılmasına ilişkin talimatlar.

hattının tutulabileceğine ilişkin artık güven mevcuttu. Bunun gerçekleştirilebilmesi için cepheye daha fazla silah ve mühimmat tedariğinin önemine vurgu yaptı. Kalifiye işçilerin geçmişteki gibi tank üretiminden çekilmiş olmaları durumunda bunun gerçekleştirilemeyeceğine değindi ki, bunu tank komutanlarının kendileri de istemiyordu. Vardığı sonuç özünde Wehrmacht'a asker temini için silah sanayinden daha fazla adam alınmamasına yönelik bir diğer talep niteliği taşıyordu.[98]

Aslına bakılırsa, insan gücünün hiç değilse bir ölçüde tam tersi yöne aktığını görmeye hazırdı. Silah üretim seviyesinin düşmemesi için mevcut iş gücü kaynaklarının tamamının serferber edilmesine yönelik nafile bir çabayla Ekim ayı sonlarında Himmler'e yakındı. Yetersiz muhafız sayısının toplama kampı mahkûmlarından bütünüyle yararlanılmasına engel olduğunu söyleyen Speer, Wehrmacht'tan bir grup uygun personelin bu iş için SS'e nakledilebileceğini – muhtemelen pek az bir etkisi olmayacak şekilde – öne sürdü.[99]

Speer'in silah üretimini sürdürmeye ve bombardıman sırasında tahrip olan demiryolu hatları ile köprülerin süratle onarımını tekrar tekrar organize etmeye yönelik üstün çabaları olmasaydı, savaş şüphesiz daha erken bitmiş olacaktı. Speer'in harbin ardından verdiği izlenim, Normandiya Çıkarması'ndan sonra savaşın devamını anlamsız bulduğu ve durumun Eylül itibarıyla "umutsuz" olduğu yönündeydi.[100] Yine harpten sonraki beyanına göre, bu şartlar altında yaptığı her şeyi Alman sanayisinin imhasını önlemek için yapmıştı. Silahlanma Bakanı'nın hedeflerinden biri şüphesiz buydu. Speer en azından bir gözünü, (muhtemelen önemli bir rol oynamayı umduğu) Hitler sonrası Almanya'ya dikmişti. Ülkenin fabrikalarına ihtiyacı olacaktı ve Speer, sanayiyi yok etmek yerine faaliyeti askıya alma konusundaki ısrarında, alabildiğine silah üretme çabalarını, ülkenin varlığını yenilgiden sonra da

98 BAB, R3/1540, fos. 6–23, batı bölgelerine yapılan ziyarete ilişkin rapor, 26.9.–1.10.44 (5.10.44); ziyaretin tasviri R3/1740, fos. 112–25, Speer-Chronik. Ayrıca bkz., Speer, s. 408.

99 BAB, R3/1583, fos. 110–11, Speer'den Himmler'e, Bewachungs-Mannschaften für KZ-Häftlinge, 29.10.44.

100 Speer, s. 409; Gitta Sereny, *Albert Speer: His Battle with Truth*, London, 1995, s. 460. Savaşın kaybedilmiş olduğunu erken bir safhada kabul etmiş olduğuna ilişkin Speer'in iddiasının eleştirel bir değerlendirmesi için bkz., Alfred C. Mierzejewski, "When Did Albert Speer Give up?", *Historical Journal*, 31 (1988), s. 391–7.

sürdürebilmesine yönelik alenen açıklanamayacak düşüncelerle birleştiren önde gelen sanayicilerle doğal olarak tam bir uyum içindeydi.[101] Ancak bakanlığındaki o döneme ilişkin belgeler, bunun tek yahut hiç değilse başlıca hedef olduğunu gösterir nitelikte değildir. Bilakis, Speer görünüşe göre Almanya'nın savaş çabasına devam etmesini sağlamak için elinden gelen her şeyi canıgönülden yapıyordu. Ortaya koyduğu enerji ve gayretin aşırılığı, savaşa devam etmenin anlamsız ve durumun umutsuz olduğunu düşüncesiyle bağdaşmıyor. Kendini tehlikeye atmadan daha azını yapabilir ve bu, kaçınılmaz gördüğünü iddia ettiği sonu yaklaştırırdı. "Nihai zaferin" söz konusu olmadığını artık anlamış olduğuna şüphe yoktu. Peki yegâne alternatifin topyekûn yenilgi olduğuna da inanıyor muydu? Kendisi bu noktada Reich'ın sonunun geldiğini kabul etmekten oldukça uzak görünmektedir. Mamafih birkaç ay boyunca Almanya'nın en kötü sondan kaçınabileceğini düşündü. Savaşı uzatmak için daha az şey yapmış olsaydı, milyonlarca kişinin en kötü sonla karşılaşması gerçekten de önlenebilirdi.

Speer bu hususta elbette tek başına değildi. Müthiş bir bürokrasi aygıtınca yönetilen ve 1943 başlarında 70.000 kişiden müteşekkil devasa bir imparatorluğa başkanlık ediyordu.[102] Bakanlığında oldukça yetkin daire başkanları ve Xaver Dorsch ile (Hitler'in gözüne girmek hususunda kendisiyle gittikçe kızışan bir rekabet içinde olan) Karl Otto Saur gibi gözü kara yardımcıları mevcuttu. Savaşın ardından korku saçarak iş yaptırdığı, ekibine ve emekçilerine gaddarca davrandığı söylenen Saur'un kendisi de savaşın kaybedildiğini henüz kabul etmiş değildi.[103] Ordu ve sanayinin kesişme noktasında bulunan Speer, bir yandan fabrikalarını korumaya, diğer yandan ise savaş üretimini en üst düzeye çıkarmaya istekli olan Almanya'nın önde gelen sanayicileriyle çok yakından temas hâlindeydi. Ve Reich'ın İş Gücünden Sorumlu Genel Yetkilisi Fritz Sauckel'in ona silah fabrikalarında, neredeyse tarif edilemez koşullar altında kölelik

101 *Erinnerungen*'inde temas ettiği bir nokta, s. 411. Sanayicilerin barışa yönelik hazırlıkları için bkz., Ludolf Herbst, *Der Totale Krieg und die Ordnung der Wirtschaft*, Stuttgart, 1982, s. 345–7 ve genel olarak V. bölüm.

102 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 302.

103 IWM, Box 367/27, Speer'in Sorguları, Karl Saur, 11–13.6.45; Box 368/77, Kurt Weissenborn, Aralık 1945–Mart 1946. Ve Saur'un acımasız çalışma adabı için bkz., Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, London, 2006, s. 628–9.

yapan yabancı işçi lejyonları sağlamasının yanı sıra[104] Parti'nin tahakküm aygıtlarından; polisten, ceza infaz kurumlarından ve adliye yönetiminden destek gördü. On binlerce mahkûm, o vakte değin silah sanayinde işe koşulmuştu.[105] Ancak harap silah imparatorluğunun olabildiğince iyi işlemesini sağlayan temel unsur, Speer'in inisiyatif, enerji ve gayretiydi. Kendi güç merkezini kaybetmeme hususundaki şahsi hırs ve kararlılığı, teslime şahsen hazır olmadığı anlamına geliyordu. Hitler'in asla tamamen yitirmediği desteğine sırtını verip, Goebbels, Bormann ve Bölge Valilerinin silahlanma imparatorluğuna girme girişimlerini savuşturmak için o kayda değer enerjisini kullandı. Almanya'nın savaşa devamını sağlamak uğruna ise – sağduyunun savaşın sona ermesini gerektirdiği safhanın çok sonrasında – köleliğe zorlanan yüz binlerce yabancı işçiye bütünüyle insanlık dışı muamele edilmesinde hiçbir tereddüt göstermedi.

V

Düşman Reich sınırlarına yaklaştıkça, rejimin avucu içindeki Alman halkı – ve bilhassa da "halk düşmanları" – çok daha sıkı denetimlere maruz kaldı. Baskı, günlük yaşamın daimi bir unsuru hâline geldi. Goebbels'in topyekûn savaş önlemleri kapsamındaki kısıtlamaların ve askere alım suretiyle iş yerlerine müdahalenin yanı sıra, işçilerin çalışma saatleri de gittikçe arttı. Kaytardığından şüphelenilen herhangi bir işçinin, asker kaçaklarıyla aynı muameleye tâbi tutulacağına ilişkin gözdağı verildi. Almanya'daki iş gücünün artık yaklaşık beşte birini oluşturan yabancı işçiler, polisin toplu gözaltılarının yanı sıra, toplama kamplarına gönderilmeleri yahut daha kötüsüyle sonuçlanabilecek herhangi bir zararlı materyalin varlığına dair soruşturmalara karşı şimdi bilhassa savunmasızlardı.[106]

---

104 Almanya'da 1943 başından 1944 sonbaharına kadar, üçte ikisi doğu Avrupalı yaklaşık 2.5 milyon yabancı işçi ve savaş esiri çalıştırıldı. Takvimlerin 1944 Ağustos'unu gösterdiği sırada madencilik, metal, kimya ve inşaat sektörlerindeki iş gücünün yaklaşık üçte biri yabancı işçilerden oluşuyordu. – Ulrich Herbert, *Fremdarbeiter: Politik und Praxis des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches*, Bonn, 1985, s. 258, 270.

105 *DZW*, 6, s. 266.

106 *DZW*, 6, s. 261–3. Nizamın bozulacağına ilişkin korkuların artmasıyla birlikte, savaşın son aylarında yabancı işçilere yapılan ve gittikçe daha keyfî ve daha ölçüsüz bir hâl alan zulüm için bkz., Herbert, s. 327–31.

Cepheye yakın bölgelerdeki Almanların tahliyesine yönelik emirler, belirlenmiş tahliye saatinden sadece bir saat önce gelebiliyordu. Bombalanan kasaba ve şehirlerdeki insanlar; yerel Parti görevlileri, polis ve askeri yetkililerin bağırıp çağırdıkları emirlere uymak durumundaydı. Gözetim yoğunlaştırılmıştı. Rejimin, kontrolü altındaki nüfusa yönelik şüpheleri, 1918'e ilişkin hatıra ve korkuların dirilmesiyle artış gösterdi. Komünist hücrelere sızılır ve dağıtılırken, üyeleri ve rejimin diğer şüpheli muhalifleri tutuklandı ve sıklıkla işkenceye maruz kaldı.[107] İç karışıklık tehdidine karşı teyakkuza geçirilen polise, kamu düzenine yönelik herhangi bir rahatsızlık belirtisini ortadan kaldırmaya yönelik tedbirleri derhâl alması emredildi. Himmler, bölgelerindeki herhangi bir kargaşayı ellerindeki bütün imkânlarla bastırmaları, düzen ve güvenliği tehdit edenlerin icabına derhâl bakmaları için Kıdemli SS ve Polis Liderlerine yetkiler verdi.[108] Parti yetkililerine, "iç karışıklık yahut diğer olağanüstü durumlarla başa çıkmaları için ilave silahlar dağıtıldı."[109] Almanya gittikçe daha parçalanmış, korku temelinde yönetilen bir toplum hâline geliyordu. Ayrıca bu aşamada tümüyle militarize bir toplumdu.

Himmler sahip olduğu kolluk yetkilerini, yeni İhtiyat Ordusu Başkomutanı sıfatıyla askeriye içine genişletmeyi başardı. Hitler, muharebe alanı gerisinde "düzeni tesis" etmesi için tam yetki verdiği Himmler'i, "cephe-gerisindeki" birliklerin ricatını durdurması için Eylül ayı başında batıdaki hudut bölgesine gönderdi. Goebbels'in aktardığına göre, Himmler geri çekilen asker "selini" ve onlara eşlik eden panik görüntülerini 24 saat içinde durdurmuştu.[110] Wehrmacht, Waffen-SS, polis, TT[111] ve Reich İş Gücü Hizmeti'nin geri dönen tüm mensupları ile

107 *DZW*, 6, s. 257–9; Peter Hoffmann, *Widerstand, Staatsstreich, Attentat: Der Kampf der Opposition gegen Hitler*, 4. baskı., München, 1985, s. 635.

108 BAB, NS19/3911, fos. 66–7, Berlin, Mark Brandenburg ve Wehrkreis III bölgelerinden sorumlu (Spree) Kıdemli SS ve Polis Lideri'nden Reichsführer-SS Persönlicher Stab ve diğerlerine, Himmler'in 20.8.44 tarihli kararnamesinin aktarımı. Askeri bölge komutanlarının daha sonra bu alanda kendi ağırlıklarını koymaya çalışmaları üzerine Himmler, Kıdemli SS ve Polis Liderlerine iç karışıklıkla mücadelenin yegâne sorumluları olarak vermiş olduğu tam desteği daha da kuvvetlendirdi. – BAB, NS19/3912, fos. 17–26, yetki ihtilaflarıyla ilgili yazışmalar, 14.9.44'ten 5.10.44'e.

109 *DZW*, 6, s. 233.

110 *TBJG*, II/13, s. 389–90, 398, 408 (2, 3, 4.9.44).

111 Todt Teşkilatı. (ç.n.)

"başıboşların" toplanarak, 9 Eylül'e kadar İhtiyat Ordusu'na teslim edilmeleri için Bölge Valilerine talimat verildi. Yerel Parti liderleri, bölgelerindeki başıboşların sayısını 8 Eylül saat 19.00'a kadar Mıntıka Başkanlarına bildirecek, Mıntıka Başkanları bu bilgileri iki saat içinde Bölge Valisine iletecek ve o da derhâl askeri bölge komutanını bilgilendirecekti.[112] Batıdaki çözülmeyi önlemedeki başarısıyla iftihar eden Himmler, "cephe-gerisindeki" moral zafiyetin tezahürleriyle başa çıkılması için "acımasız eylem" tavsiyesinde bulundu.[113] Eylül ortasına gelindiğinde 160.000 "başıboş" toplanmış ve cepheye geri gönderilmişti.[114]

Himmler'in sonuç getiren faaliyeti, Hitler tarafından başka bir görevle ödüllendirildi. Bu görev, artan iç güvenlik endişesi ve – Kızıl Ordu'nun baskınlarını müteakip bilhassa da doğuda – sınırların korunması ihtiyacının birleşiminden kaynaklanıyordu. Savaşın ilk aşamalarından beri Wehrmacht, acil durumlarda yerel savunma operasyonlarını desteklemek için sivilleri görevlendirmeye hazırdı. Bir milis gücü teşkiline yönelik önceki planlamalara polis de dâhil olmuştu. Himmler, firari savaş esirlerini aramak ve yabancı işçilerin çıkarabileceği olası bir karışıklığı bastırmak için yerel polise gücüne yardımcı olmaları maksadıyla 1942'de önce bir "Taşra Nöbeti"[115], daha sonra ise çoğunlukla Nazilere bağlı kurumların Wehrmacht'ta silah altına çağrılmayan üyelerinden müteşekkil bir "Kent Nöbeti"[116] kurmuştu. "Şehir" ve "Taşra" Nöbetleri 1943 sonuna gelindiğinde yaklaşık bir milyon kişiden oluşuyordu. Bazı Bölge Valileri 1943 ve 1944 yıllarında kendi "Anavatanı Koruma Birlikleri"ni oluşturmak için adımlar atmış ve 18 ile 65 yaşları arasındaki tüm erkekleri kapsayacak bir şekilde Parti üyelerinin ötesine uzanmıştı.

112 BAB, NS19/751, fo. 3, Parti Genel Merkezi Rundschreiben 224/44, Erfassung von zurückführenden und versprengten einzelnen Wehrmachtsangehörigen, 4.9.44; NS6/792, fo. 16–16v, Himmler'den batıdaki Bölge Valilerine, 4.9.44. Batıdaki olayların ardından Reich sınırından geri dönen kişi yahut birliklerin alınması için 22 Eylül'de bir diğer emir verildi. (NS19/751, fos. 10–12, Parti Genel Merkezi genelgesi 258/44). Düşman ajanlarına, sabotajcılara ve casuslara dair artan korkular, polis gücüne Wehrmacht ve Waffen-SS üyelerinin belgelerini kontrol etme ve gerektiğinde tutuklama yapma hakkı verilmesine yol açtı. – BAB, R43II/692, fos. 1–2, Keitel ve Himmler imzalı talimat, 20.9.44.

113 Peter Longerich, *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008, s. 732.

114 *DZW*, 6, s. 108.

115 Alm. *Landwacht*. (ç.n.)

116 Alm. *Stadtwacht*. (ç.n.)

Ancak bunların halkın morali üstünde olumsuz bir etkisi olacağı kanısına varan Hitler, bu teşkillere o safhada fazla rağbet etmedi.

Buna rağmen, daha büyük ve daha iyi yapılandırılmış milis güçlerinin teşkili için savaş kötüye gittikçe Wehrmacht'ın da birtakım planları oldu. Kızıl Ordu Reich'ın doğu sınırına yaklaşırken, yeni Genelkurmay Başkanı General Heinz Guderian, *Landsturm* isimli (adını 1813'te Napolyon'a karşı çarpışan milislerden alan) bir yapılanma oluşturulmasını önerdi. Bunlar, herhangi bir gerekçeyle askerlik hizmetinden muaf tutulan erkeklerden oluşacak ve doğu sınırının korunmasına yardımcı olacaktı. Guderian, kendi memleketlerinde gerilla harbi benzeri bir mücadele yürütecek acil durum birimlerinin görevlendirilmesini önerdi. Her subay, "sanki Führer oradaymış gibi" hizmet verecekti. Sokaklar, bahçeler ve evler için girilecek çarpışmalarda Kızılderili tarzı eylemlerin başarılı olabileceğini öne süren Guderian; kurnazlık, aldatmaca ve hayal gücüne başvurulmasını savundu. Karl May'in, Vahşi Batı'daki kovboy ve Kızılderililere ilişkin – Hitler'in çok sevdiği – hikâyeleri, bu hususta birer talimname olarak faydalarını kanıtlamıştı.[117]

Guderian'ın hayalperest planları hiçbir vakit gerçekleşmeyecek ve bunlar, ülke çapında ve Wehrmacht'ın değil Parti'nin emrinde bir teşkilat kurulmasına yönelik planların gölgesinde kalacaktı. Bormann'ın teşvik ettiği bazı Bölge Valileri, Ağustos ayında kendi bölgelerinde hâlihazırda milis teşkilleri kurmuştu. Hem Nazi hücum kıtaları örgütü *Sturmabteilung*'un komutanı[118] Wilhelm Schepmann hem de devasa Emek Cephesi'nin başkanı Robert Ley, Eylül ayı başında birbirlerinden bağımsız olarak bir *Landsturm* oluşturmaya niyetlendi.[119] İkisinin de hayali bunun başına kendilerinin geçmesiydi. Schepmann ve Ley arasındaki çatışma su yüzüne çıktığında Hitler'in görüşü, öngörülen *Landsturm*'u inşa edebilecek tek kişinin Himmler olduğu yönünde oldu. Goebbels her zamanki gibi Hitler'le mutabık kaldı. Schepmann hızla "*Sturmabteilung*'un uyuşukluğuna" yenik düşer, öte yandan görev Ley'e verilir ise "bundan yalnızca su katılmamış aptallık çıkar"dı.[120]

117 BAB, NS19/3912, fo. 96, Einsatz von Alarmeinheiten im Kampf um Ortschaften, Guderian'ın talimatı, 27.8.44.

118 Alm. Stabschef. (ç.n.)

119 *TBJG*, II/13, p. 438 (8.9.44); David K. Yelton, *Hitler's Volkssturm: The Nazi Militia and the Fall of Germany, 1944–1945*, Lawrence, Kan., 2002, s. 39–40.

120 *TBJG*, II/13, s. 464 (12.9.44).

Ancak perde ardından sessizce nüfuzunu artırma şansının kokusunu alan bir başka Nazi lideri daha vardı. Düşmanın doğu ve batıda Alman sınırlarına yaklaşması ve bir iç karışıklık ihtimalinin dikkate alınması Martin Bormann'ın önünü açmıştı. Himmler'le birlikte çalışarak bir millî milis örgütünün teşkiline yönelik planlar tertipleyebilir ve söz konusu teşkilin organizasyon ile kontrolünün "güvenilmez" olan ordudan ziyade Parti'nin ellerine verilmesi, böylelikle de teşkilin icap eden Nazi fanatizmine tâbi olması için Hitler'i ikna edebilirdi. Bormann, Eylül ortalarında taslaklar hazırladı. Himmler'in onayladığı taslaklar, Hitler'in yayımlayacağı kararnameyle bir "Halk Savunması" (*Volkswehr*) kurulmasına yönelikti.[121] Öngörülen bu teşkilin adı, birkaç gün içinde daha coşkulu olan "Halk Muhafızları"yla (*Volkssturm*) değiştirildi. Himmler bölge komutanlarına 21 Eylül'de şöyle diyecekti: "Düşman herhangi bir yere girerse, sonuna dek çılgınca çarpışacak fanatik bir halkla karşılaşacak ve kesinlikle ilerleyemeyecektir."[122]

Hitler'in *Deutscher Volkssturm*'un kurulmasına ilişkin 25 Eylül tarihli kararı, yeni milis teşkilatının 16 ile 60 yaşları arasındaki silah taşıyabilen tüm erkeklerden oluşturulmasını öngörüyordu.[123] Adamların celp edilmeleri, bölük ve taburlar hâlinde yapılandırılmaları ve ilgili düzenlemelerin tamamı için Bormann'ın nezaretindeki Bölge Valilerine yetki verildi. Yeni milis teşkilatının endoktrinasyonu yine Hitler adına hareket eden Bormann'a bırakıldı ki bu, sorumluluk sınırlarını belirlemek için ona muazzam bir alan tanıdı. Himmler, (SS yahut polisin başı

121 Yelton, s. 7–18; Klaus Mammach, *Der Volkssturm: Bestandteil des totalen Kriegseinsatzes der deutschen Bevölkerung 1944/45*, Berlin, 1981, s. 31–3; Hans Kissel, *Der Deutsche Volkssturm 1944/45*, Frankfurt am Main, 1962, s. 15–23; Franz W. Seidler, *"Deutscher Volkssturm": Das letzte Aufgebot 1944/45*, München ve Berlin, 1989; BAB, R43II/692a, fos. 2–7, 14–20.9.44; *DRZW*, 9/1 (Nolzen), s. 183–5; *DZW*, 6, s. 237–8. Goebbels, 21 Eylül 1944 tarihli günlük girdisinde yapılanmadan bu isimle bahsetmeye devam ediyordu. – *TBJG*, II/13, s. 534–5.

122 Mammach, s. 33. Himmler, iki gün önce Irk ve Yerleşim Merkez Dairesi Başkanı General der Polizei SS-Obergruppenführer Richard Hildebrandt'tan, sivil nüfusun "halk savaşı" için seferber ve organize edilmesine ilişkin bir tavsiye listesi almıştı. Bu, "hürriyet mücadelesi" olarak memleket içinde yürütülecek bir "Alman partizan savaşı" olacaktı. – BAB, NS19/2864, numarasız, Hildebrandt'tan Himmler'e, 19.9.44.

123 Karar aslında ertesi gün (26 Eylül'de) imzalanmış ve Ekim ortasına kadar yayımlanmak üzere ayrılmıştı.

olarak değil) İhtiyat Ordusu Komutanı sıfatıyla *Volkssturm*'un "askeri yapılanmasından, eğitiminden, silahlarından ve silahlanmasından" sorumlu oldu. Hitler'in direktifi, teşkilin konuşlandırılmasıyla ilgili kararlardan onu sorumlu kılsa da, Himmler bu görevi SS Merkez Dairesi Başkanı ve Waffen-SS Generali Obergruppenführer Gottlob Berger'e bıraktı.[124] Kararnamede sadece genel hatlarıyla belirlenen sorumluluk dağılımı, Üçüncü Reich'ın sorumluluk ve yetki sınırlarına ilişkin o tipik ihtilaflarının vukûnu kaçınılmaz kılacaktı. Ancak Himmler ve SS ne kadar güçlü olursa olsun, *Volkssturm*'un kontrolüne ilişkin sürtüşmelerin galibi nihayetinde Martin Bormann oldu. Hitler'in sürekli yakınında olması, Reich'ın müdafaası için "halk topluluğuna" Nasyonal Sosyalizmin fanatik ruhunun aşılanmasında Parti'nin sahip olduğu eşsiz konumdan faydalanarak, bu yeni alandaki hâkimiyetini zayıflatmaya yönelik tüm girişimleri savuşturmasını sağladı.[125]

Tahmin edilebileceği üzere, *Volkssturm*'un askeri değerinin düşük olduğu sonraki aylarda görüldü. *Volkssturm* saflarında ölen fazla yaşlı, fazla genç yahut askerlik hizmeti için fazla elverişsiz pek çok erkeğin kaybı tamamen boşunaydı. *Volkssturm*'un teşkili şüphesiz Reich'ın son insan gücü rezervlerinin dibini sıyırmak için yapılan umutsuz bir hamleye tekabül ediyordu. Ancak bu durum, rejimin savaşın kaybedildiği kabul etmesine hiçbir şekilde vesile olmadı. Nazi liderliğine göre, savaşın Alman sınırlarına girmesi durumunda *Volkssturm* düşmanın ilerlemesine engel ve Almanya'nın zaman kazanmasına yardımcı olacaktı. Yeni silahların yolda olduğunu sanıyorlardı. Düşman koalisyonu kırılgandı. Düşmana, özellikle de Batılı Müttefiklere ne kadar kayıp verdirilirse koalisyonun dağılması o kadar olasıydı. Böylelikle – en azından batıda – bir uzlaşıya varmak mümkün olacaktı. Böyle bakıldığında,

124 BAB, R43II/692a, fos. 8–21; Mammach, s. 32–3, 55–6 ve 168–73 Hitler'in kararnamesinin ve Bormann'ın uygulama emrinin kopyaları için.

125 Yelton, 2 ve 3 bölümler. Longerich'in Himmler ve Berger'in Bormann'a karşı başarılı olduğu iddiası (*Himmler*, s. 733) şüpheli görünmektedir. Himmler ile arasındaki sınır belirleme anlaşmazlığında Bormann'ın başarısının irdelenmesi için bkz., Jochen von Lang, *Der Sekretär: Martin Bormann. Der Mann, der Hitler beherrschte*, Frankfurt am Main, 1980,s. 298–9. *Volkssturm*'un yerel Parti liderleri (*Ortsgruppenleiter*) tarafından yürütülen hizmete alım ve teşkilatlanma faaliyetleri için bkz., Carl-Wilhelm Reibel, *Das Fundament der Diktatur: Die NSDAP-Ortsgruppen 1932–1945*, Paderborn, 2002, s. 377–81.

zaman Almanya'ya bir şans tanımıştı. Dahası, *Volkssturm* bu hedefe gerçek Nasyonal Sosyalist ruhun telkiniyle ulaşacaktı. Sosyal statü ve itibarın hiçbir rol oynamadığı sınıfsız bir teşkil olarak; fanatik bağlılık, sadakat, itaat ve fedakârlıkla gerçek Nazi devrimini somutlaştıracaktı.[126] Ayrıca halkın moralinin yükselmesine de yardımcı olacağı düşünülüyordu.[127] Hakikat ise bundan farklıydı. Söz konusu Nazi idealleri, *Volkssturm* saflarına istemeden ve korkuyla dâhil edilecek, o en ilkel şekilde silahlandırılmış lâkin güçlü bir düşmanı püskürtmeye yardım etmesi beklenen büyük çoğunluğun aklından uzaktı. Yine de saflarında kesin sayı vermenin imkânsız olduğu, inançlı Nazilerden müteşekkil bir azınlık mevcuttu. Bir kısmı radikallerden oluşan bu azınlık, *Volkssturm* liderlerinin birçoğunu bünyesinde barındırıyordu. Rejimin son günlerinde bile, *Volkssturm* üyeleri korkak yahut bozguncu addedilen Alman vatandaşlarını hedef alan polis "eylemleri" ve mezalimlere bulaştı. Dolayısıyla, bir savaş gücü olarak bariz eksiklikleri ne olursa olsun, – 6 milyon adamdan oluşması öngörülen devasa bir teşkilat olan[128] – *Volkssturm*, Nazi seferberliği, örgütlenmesi ve tertibatının bir diğer aracı olarak hizmet gördü. Böylelikle, herhangi bir iç çöküşün önlenmesi ve mantık çerçevesinde kaybedilmiş bir savaşın birkaç ay daha uzatılmasında payına düşeni yapmış oldu.

VI

1944 yazı sonunda hâlâ silah taşımayan Almanların eli büyük ihtimalle kürek tutuyordu. Düşman Alman sınırlarına yaklaşırken; tahkimat, siper, sığınak, tank tuzağı ve barikatların kazılması için yürürlüğe kadınları da içeren bir zorunlu hizmet uygulaması kondu. Faaliyetler yine

126 Kissel, s. 89; Mammach, s. 58; Yelton, s. xv, 19–35.

127 *TBJG*, II/13, s. 535 (21.9.44).

128 Mammach, s. 57–8. *Volkssturm*'un herhangi bir zaman dilimindeki (zâten iniş çıkışlı olan) kesin büyüklüğünü gösteren bir veri yokmuş gibi görünüyor. İnsan gücü kıtlığı, muafiyetler, ertelemeler/teciller ve bürokratik verimsizlik nedeniyle hakikatte hedefe uzağından bile varılamadı. Hizmete alınan kişi sayısı ise buna rağmen oldukça yüksekti. Hizmete alınan ilk grup, 1.850 tabura teşkil edilen 1.2 milyon kişiden oluşuyordu. – Alastair Noble, *Nazi Rule and the Soviet Offensive in Eastern Germany, 1944–1945: The Darkest Hour*, Brighton ve Portland, Ore., 2009, s. 149.

Bormann tarafından merkezden planlanıyordu. Vekilleri olan Bölge Valileri, RVK'lar (Reich Savunma Komiserleri) olarak bölge düzeyinde faaliyetleri örgütledi. Parti'nin Mıntıka Başkanları ve yerel liderler, faaliyetlerin neticelendirilmesini sağladı. Hitler Gençliği gibi Parti'ye bağlı kurumlar, seferberlik ve tertiplenmeye yardımcı oldu. Polis, tereddüt edenleri hizaya getirmek için bir kez daha hazırdı. Alman toprakları üstünde çarpışma tehtidi büyüdükçe, rejimin vatandaşlarına yönelik dayatmaları ve vatandaşların günlük olarak maruz kaldıkları denetimlerin ölçüsü sert bir şekilde arttı.

Yerel halkın zorunlu hizmete alınmasıyla gerçekleşen hummalı tahkimat inşa süreci, Kızıl Ordu'nun cepheyi yarmasını müteakip Temmuz ayında doğuda, Bölge Valisi Koch'un Sovyet akınlarını durdurmak için Hitler'i kapsamlı bir "Doğu Duvarı" oluşturmaya ikna etmesiyle başlamıştı.[129] Ardından Ağustos ayında ve bu kez batıda vuku bulan çöküş, bilhassa da *Westwall*'daki savunmaların pekiştirilmesi için benzer yöntemlerin benimsenmesi ihtiyacına gebe kaldı. Söz konusu duvarın 630 kilometrelik bir hat üzerinde, savaştan önce hazırlanmış 14.000 koruganı mevcuttu. Hitler, batıdaki tahkimatların inşası için dört Bölge Valisi idaresinde bir halk seferberliği emretti. Bir çıkarma olasılığına karşı kuzeydeki kıyı savunmalarını pekiştirmeleri maksadıyla sivil işçileri görevlendirmeleri ve *Westwall*'daki çalışmalar için halkı seferber etmeleri niyetiyle ay sonunda başka Bölge Valilerine de yetki verdi. Şayet ilave iş gücü gerekirse komşu bölgelerden temin edilmeliydi.[130] *Westwall*'in Alman tarafındaki tüm sınırı artık savunma hazırlık durumuna geçirilecekti. Yüz binlerce işçinin konaklama ve beslenmesi ile *Westwall*'in iki kilometre gerisinde yer alan şeritteki nüfusun tahliyesinden RVK'lar sorumluydu.[131]

Robert Ley'in, *Volkssturm*'da olduğu gibi ülke çapındaki tahkimat inşa işinin yönetimini devralmaya yönelik ihtirasları vardı. Kimya doktoralı bir isim olan Ley fanatik Naziler arasında yer alıyor ve Hitler'e neredeyse mistik bir inanç duyuyordu. Hitler 1932 sonunda onu Parti'nin teşkilatlanma başkanı yapmış, birkaç ay sonra da devasa

129 *TBJG*, II/13, s. 103 (13.7.44); Noble, s. 100–101.

130 *DZW*, 6, s. 235, 237; BAB, NS6/792, fos. 6–8 (29.8.44), 9–12 (30.8.44); *DRZW*, 9/1 (Nolzen), s. 180–82.

131 IfZ, ZS 597, fo. 27, Bölge Valisi Josef Grohé (1950).

Alman Emek Cephesi'nin başına getirmişti. Kendi imparatorluğunu genişletmeye yönelik bitmek bilmeyen arzu sahibi hırslı bir adam olan Ley, savaşın başlarında Almanya'da konut yapım işinin sorumluluğunu aldı. Ancak gücünü keyfi ve küstahça suistimal etmesi ile kafayı çekme hususundaki kamuoyundaki şöhreti, yüksek mevkili düşmanlar edinmesine yol açtı. Tahkimat çalışmalarının kontrolünü ele geçirme çabaları da, Ley'in idari kabiliyetine pek az itibar eden Goebbels'i memnun edecek bir hüsranla sonuçlandı.[132] Hitler'e yakın ve onun güvendiği bir isim olan Bormann, bu yeni yetki sahasının münhasır kontrolünü ele geçirmek için yine uygun konumdaydı. Bormann 1 Eylül'de Hitler'den tahkimatlarla alakalı tüm hususlarda Bölge Valilerine Führer adına talimat verebileceği mutlak bir yetki aldı. Parti'ye bağlı diğer kurumların bu talimatlara müdahale yetkisi yoktu. Bormann doğrudan kendisine hesap verecek komiserler belirleyecek ve bu komiserler, (kazı çalışmalarına bizzat katılmaksızın, nezaret ve denetim suretiyle) gereken yerlerde işin icrasına yardımcı olmaları öngörülen Parti üyelerini görevlendirecekti. Robert Ley bu üyelerin temini hususunda Reich Teşkilatlanma Başkanı sıfatıyla Bormann'ın emrinde olacaktı. Bu, Parti Genel Merkezi Başkanı için rakiplerinden birine karşı açık bir zaferdi.[133]

Çalışmalar derhâl ve büyük bir ivedilikle başladı. Essen *National Zeitung* 3 Eylül tarihli nüshasında savunmaların genişletilme çabalarına "sınır nüfusunun tamamının" müdahil olduğuna ve batıdaki kadın ve erkeklerin, "vatanın hürriyetini temin için" kazma ve küreklerle işe koyulduğuna değiniyordu.[134] 10 Eylül'e gelindiği vakit kadınlardan, gençlerden ve askerlik hizmeti için fazla yaşlı erkeklerden oluşan 211.000 kişi, Reich Emek Cephesi'nin 137 birimi ve Hitler Gençliği teşkilleriyle birlikte Westwall'de ağır işçiliğe koşulmuştu. Asgari hizmet süresi altı haftaydı. Almanlar – yabancı işçiler değil – bu sürenin ardından görevlerini diğerlerine devredebilirdi.[135] Bormann Ekim ayı

132 *TBJG*, II/13, s. 465 (12.9.44).

133 BHStA, Reichsstatthalter Epp 681/1–8, numarasız, Hitler'in emrinin kopyası 12/44 (1.9.44); BAB, R43II/1548, fo. 36, Lammers an die Obersten Reichsbehörden, Hitler'in emrinin aktarılması (6.9.44); *'Führer-Erlasse' 1939–1945*, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997, s. 446–50; *DZW*, 6, s. 237.

134 İngilizce alıntı NAL, FO898/187, fo. 598, 4–10.9.44 tarihli PWE raporu.

135 *DZW*, 6, s. 236. Tüm cephelerdeki tahkimat işleri için hizmete alınmış kişi sayısı 1944 sonunda 1.5 milyonun üstündeydi. – *DRZW*, 9/1 (Nolzen), s. 182.

başında Bölge Valilerine tahkimatların sonbaharın soğuk ve yağmurlarından önce bitirilmesinin aciliyetini vurguladı. Zira akabinde kadın ve gençler ancak sınırlı ölçüde kullanılabilecek ve malzeme, kıyafet ve konaklama hususlarındaki eksikler nedeniyle erkekler arasında hastalıklar şüphesiz artacak ve şiddetlenecekti.[136]

Bölge Valileri, harbin Alman topraklarına girmesi ihtimaline karşı Hitler'den o vakit hâlihazırda genişletilmiş yetkiler almıştı. Hitler, 19 ve 20 Eylül tarihli ilave kararnamelerle, 13 Temmuz tarihli kararnamesinde birtakım iyileştirmeler yaptı. Bölge Valilerine – RVK'lık sıfatlarına istinaden – harekât sahasındaki sivilleri ilgilendiren meselelerde devletin bütün idari makamlarına kanuni bağlayıcılığı olan kararname ve emirler yayımlayabilmeleri için yürütme yetkisi verdi. Kararnamesindeki, RVK'ların alacakları önlemleri Himmler'le koordine etmelerini şart koşan maddenin, sürtüşme ve yetki tartışmalarına zemin hazırlaması nedeniyle Hitler bir kez daha suları bulandırmışsa da Bormann'ın merkezi otoritesi böylelikle daha da güçlendi.[137]

Bormann o vakit artık gücünün zirvesindeydi. Führer Karargâhı'ndaki varlığı, Hitler'e erişimi büyük ölçüde kontrol etme ve Hitler'in düşüncesini etkileme becerisi, Üçüncü Reich'ın o sonu gelmeyen iktidar mücadelelerinde diğer kodamanları alt etmek için konumundan istifade etmesi, karmaşık Parti aygıtı üstündeki kontrolü ve fevkalade sıkı çalışma kabiliyetiyle (karısı Gerda'ya sık sık yazdığı mektupların işaret ettiği üzere neredeyse gece/gündüz çalışıyordu) en tepedeki Nazi kademelerinin belki de Hitler'den sonraki en önemli figürü hâline gelmişti. Ayrıca hâlâ tümüyle adanmış/inançlı bir destekçiydi. Himmler ve Speer'in aksine, Hitler'siz bir dünyaya yönelik alternatif bir

136 BAB, NS19/3912, fos. 11–12, Bormann'dan Bölge Valilerine, Rundschreiben 302/44g.Rs., Stellungsbau, 6.10.44.

137 BAB, NS19/3911, fos. 35–8, Parti Genel Merkezi Rundschreiben 263/44 g.Rs., Zweiter Erlaß des Führers über die Befehlsgewalt in einem Operationsgebiet innerhalb des Reiches vom 19.9.1944, vs., 23.9.44, Hitler'in 19 Eylül 1944 tarihli kararnamesinin uygulama yönergeleriyle birlikte iletilmesi; BAB, NS19/3912, fo. 27, Rundschreiben 312/44g.Rs., Zweiter Erlaß des Führers über die Befehlsgewalt, vs., 11.10.44, Himmler'in genel yetkisinin altını çizmek için kararnamenin bir maddesinin değiştirilmesi; *'Führer-Erlasse'*, s. 455–7; *Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939–1945: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, ed. Walther Hubatsch, München, 1965 baskısı, s. 337–41.

planı olmamış gibidir. Dahası: Himmler'in, Goebbels'in, Göring'in ve Ribbentrop'un aksine, savaşı sonlandırmak için düşmanla herhangi bir müzakereyi hiçbir zaman düşünmemiş gibi görünüyor. Kendisi, bunun ona verdiği tüm o güçle Hitler'in sözcüsü olmaktan memnundu. Cephelerin Almanya'nın etrafını sarmasıyla bir umut ışığı görmenin artık zor olduğunu Ağustos ayında eşi Gerda'ya itiraf etmesine karşın şöyle dedi: "Führer'e ve zafere olan inancımız her şeye rağmen bütünüyle sarsılmazdır ki bu da gerçekten gereklidir, zira bu durumda pek çok insan anlaşılır bir şekilde yumuşamaya başlar."[138] Birkaç hafta sonra, 1944'ün felaketli aylarına bile bir nebze tatminle bakmayı mümkün buldu zira doğu ve batıdaki çöküşe rağmen, "Halk topluluğu sınavını geçti ve düşmanın hava hâkimiyetinin yol açtığı binlerce güçlüğü aşmayı şimdiye kadar başardı."[139] İyimserliği muhtemelen mecburiyetten ileri geliyordu. Zira önde gelen diğer Naziler gibi, Hitler'den sonra bir geleceği olmadığını o da biliyordu.

Bormann'ın idaresindeki – ve yağdırdığı talimatlar nedeniyle Goebbels'in bir keresinde alaycı bir dille "Kâğıt Genel Merkezi" dediği – Parti Genel Merkezi, 1944 yılında 1.372 genelge, bildiri yahut emrin yanı sıra sayısız talimat ve Führer emri yayımladı.[140] Devlet bürokrasisi gittikçe Parti'nin talimat ve teşebbüsleri için idari bir organ hâline gelmesine rağmen işlemeye devam etti. Tüm ayrıntılarıyla birlikte sivil savunma, tahkimat çalışmaları için toplu görevlendirme, asker olmayanların *Volkssturm* için seferberliği, tahliye edilen nüfusun ihtiyaçlarının temini ve topyekûn savaşa yönelik sayısız emrin tatbiki... Bunların hepsi, şimdi Almanya'yı geçmişte hiç olmadığı kadar kontrol eden Parti'nin elindeydi.

Sıradan Almanlar için artık Parti ve ona bağlı kuruluşların müdahalelerinden uzak neredeyse hiçbir yaşam alanı yoktu. Nazileştirmeden kaçınılabilecek alanın kapsamı Silahlı Kuvvetler içinde de daralmıştı. Başarısız suikast girişimin yansımaları; yani sadakatini beyan ihtiyacı, NSFO kullanımının yaygınlaştırılması, artan gözetim ve (askeri alana müdahale için artık daha fazla yetkisi olan) Himmler'in pençelerine düşme korkusu, hem subay hem de askerlerde iz bıraktı. Savaş ülke sınırlarına yaklaştıkça ve rejimin halktaki tabanı küçüldükçe, her zamankinden daha

138 *The Bormann Letters*, ed. H. R. Trevor-Roper, London, 1954, s. 88 (27.8.44).

139 *The Bormann Letters*, s. 139 (25.10.44).

140 Pätzold ve Weißbecker, s. 375.

müdahaleci denetimlere uyum – ister cephede ister sivil nüfusta olsun – günlük hayata giderek daha fazla hâkim olmaya başladı.

Rejim yaz aylarında uçurumdan yuvarlanmaya yakın görünmüştü. Bir iç-karışıklıktan sağ çıkmış, fakat silahlı kuvvetleri doğu ve batıda darbe üstüne darbe almıştı. Yaz mevsimi yerini sonbahara bırakırken askeri durumu istikrara kavuşturmuş ve genellikle isteksiz yahut huysuz bir nüfusu, savunmaları pekiştirmek ve cepheye veya silah endüstrisine koşmak için çabalarını yeniden ikiye katlamıştı.

Geride kalan sakinlerinin mahzenlere sindiği viran bir şehir hâline gelmiş olan Aachen, Ekim ortasında düşman eline düşen ilk Alman şehri oldu. Ancak o vakit dikkatler artık doğuya dönmüştü. Zira orada, yani Doğu Prusya'da, halk Sovyet fethinin neler getireceğinin korkunç bir tadımını hâlihazırda deneyimliyordu.

III
Dehşetin Tadımı

"Nefret... Geri aldığımız, Gumbinnen güneyindeki bölgeyi Bolşeviklerin nasıl mahvettiklerini gördüğümüzden beri bizi dolduruyor. Bizler için direnmek ve memleketimizi korumaktan başka bir gaye olamaz."

Orgeneral Georg-Hans Reinhardt'tan, Sovyet mezalimlerinin gerçekleştiği, Nemmersdorf (Doğu Prusya) yakınlarındaki olay mahallini ziyaretinin ardından karısına – 26 Ekim 1944

I

Kızıl Ordu'nun "Bagration Harekâtı" isimli büyük yaz taarruzuyla Wehrmacht'ı önüne kattığı sırada âdeta bir silindir gibi ezdiği Merkez Ordu Grubu'nun feci çöküşü, akabinde Kuzey ile Güney Ukrayna ordu gruplarının paramparça oluşu ve Kuzey Ordu Grubu'nun Baltık'ta kuşatılması, Almanların doğu sınırlarını tehlikeli ölçüde savunmasız bırakmıştı. Alman bakış açısından, yaşanan felaketi tüm ağırlığıyla ifade etmek pek de kolay değildi. Doğudaki Alman ordusu, bunların 700.000'i Ağustos ayından itibaren olmak üzere; ölü, yaralı ve kayıplarla 150 gün içinde bir milyondan fazla zayiat vermişti. Bir başka deyişle günde 5.000'den fazla Alman askeri ölüyordu. Bu kayıpların ancak üçte biri yerine konabilirdi. Wehrmacht'ın toplam gücü 1 Ekim 1944'te 10 milyondan biraz fazlaydı. Harbin başlangıcından beri görev yapan 13 milyonun 3 milyonu kaybedilmişti.[1]

1 *DZW*, 6, s. 78–9; Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 152–3. Almanların Doğu Cephesi'ndeki ölü sayısı 1944'ün Haziran

1944 yazında Doğu Cephesi'nde yaşanan facia, insan kaybı açısından Alman tarihinin açık ara en kötü askeri felaketiydi. Stalingrad'daki kayıpların çok ötesinde ve Birinci Dünya Savaşı'ndaki Verdun mezbahasından daha beterdi.[2] Merkez Ordu Grubu'nun yaklaşık yarım milyon askerden oluşan operasyonel gücü, Sovyet kuvvetlerininkine kıyasla fena hâlde zayıf kalıyor ve teşkil bu hâliyle âdeta dağılmayı bekleyen iskambilden bir evi andırıyordu. 25 Alman tümeni, operasyonun ilk safhasında Merkez Ordu Grubu'nun 250.000'den fazla askeriyle birlikte imha oldu.[3] Kızıl Ordu Temmuz sonuna gelindiğinde Belarus'u fırtına gibi geçmiş, 1941'den beri kaybedilen tüm bölgeleri geri almış ve akabinde doğu Polonya üzerinden Vistül'e ilerlemişti. İlerlemenin kuzey kanadında, Sovyet birlikleri Vilnius ve Kovno gibi ana şehirler de dâhil Litvanya'nın çoğunu istila etmişti. Reich'ın en doğusunda yer alan Doğu Prusya'nın sınırları artık tehlikeli bir şekilde yakındı. Aslına bakılırsa, Sovyet birlikleri 17 Ağustos tarihli kısa ömürlü bir akında Schirwindt dolaylarında Doğu Prusya sınırını geçerek Reich'a ilk kez ayak basmış lâkin hızla geri püskürtülmüştü.[4]

Merkez Ordu Grubu'nun güneyinde süratle başka felaketler yaşandı. Kızıl Ordu'nun Polonya Galiçyası'na girdiği, Lemberg'i (Lvov) aldığı ve Almanları 400 kilometre genişliğindeki bir alanda yaklaşık 200 kilometre çekilmeye zorladığı sırada yaşanan şiddetli çarpışmalarda Kuzey Ukrayna Ordu Grubu (yani o yılın Nisan ayında ismi

---

ve Ağustos ayları arasında 589.425, aynı yılın son altı ayında ise 740.821'di. 1944'te Doğu Cephesi'nde ölen toplam Alman askeri sayısı 1.233.000'di. Bu sayı, Sovyetler Birliği'nin 22 Haziran 1941'deki işgalinden bu yana Doğu Cephesi'nde gerçekleşen Alman ölümlerinin yüzde 45'ini oluşturuyordu.

2 *DRZW*, 8 (Frieser), s. 594, Merkez Ordu Grubu'nun kaybını; Verdun'daki 330.000 kayıp ve Stalingrad'daki 60.000 ölü ve 100.000 esirle karşılaştırarak 390.000 civarı olarak verir. Bagration Harekâtı'nın dört kanadını oluşturan 1.100 kilometrelik bir hatta 2.5 milyon asker, 45.000 parça top, 6.000 tank ve 8.000'den fazla uçak konuşlandıran Sovyetler, 69 günlük bir süreçte (22 Haziran - 29 Ağustos) 550-600 kilometre derinliğinde bir ilerleme kaydetti. – Sovyet taarruzunun büyüklüğü ve Alman kuvvetlerinin nisbî zayıflığı için bkz., *DRZW*, 8 (Frieser), s. 526–35, 593.

3 *DRZW*, 8 (Frieser), s. 556. Sovyet kayıpları 440.000'in üzerindeydi. Bu dönemde Doğu Cephesi'nde yaşanan gelişmelerin iyi bir özeti için bkz., Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994.

4 *DRZW*, 8 (Frieser), s. 612; Brian Taylor, *Barbarossa to Berlin: A Chronology of the Campaigns on the Eastern Front 1941 to 1945*, cilt. 2, Stroud, 2008, s. 218.

değiştirilen Güney Ordu Grubu) devasa kayıplar verdi. (İçinde bazı Macar tümenlerinin de bulunduğu) Kuzey Ukrayna Ordu Grubu bünyesindeki 56 tümenin 40'ı ya kısmen ya da bütünüyle imha edildi. Kuzey kanadındaki Sovyet birlikleri kuzeybatıda Vistül'e doğru bastırır ve Varşova'ya yaklaşırken, güney kanadı da Alman kuvvetlerini Karpatlar'a doğru itti. Galiçya'yı savunmaya yönelik çaresiz Alman girişimi, bölgenin ekonomik ve stratejik öneminin tasdikiydi. Ağustos ortasına gelindiğinde Doğu Polonya'nın büyük bölümü ile Ukrayna'nın neredeyse tamamı Sovyetlerin eline geçmiş, 200 kilometre batıdaki mühim Yukarı Silezya sanayi kuşağına icra edilecek taarruz için gerekli zemin hazırlanmıştı.[5] Bu sırada, Polonya Halk Ordusu'nun 1 Ağustos'taki ayaklanmasıyla Varşova'nın şehitlik süreci de başlamış oldu. İsyancılara yardım etmek istemeyen Kızıl Ordu civarda hareketsiz kalırken, SS, ayaklananları yok etmek ve Leh başkentini toz hâline getirmek için harekete geçti.[6] Sonraki iki ayda yaşanan trajedide, binalarının yaklaşık yüzde 90'ı yıkılan şehir harap bir kabuğa dönüşecek, 200.000 sivil ise Almanların korkunç misillemeleri sırasında hayatını kaybedecekti.[7]

Rumen petrolünün, Macar boksitinin ve Yugoslav bakırının Almanya'nın savaş ekonomisi için büyük önem taşıdığı Balkanlar'da da, Wehrmacht, bölgedeki müttefiklerinin taraf değiştirmesine yol açan felç edici yenilgiler aldı. Yaklaşık yarısını savaş yorgunluğundan muzdarip Rumen birliklerinin oluşturduğu Güney Ukrayna Ordu Grubu'nun durumu, 47 tümeninden 11'inin örselenmiş hâldeki Merkez ve Kuzey ordu gruplarının emrine verilmesiyle Ağustos ayında hâlihazırda zayıflamıştı. Daha fazla savaşmaya mecali kalmayan çok sayıda Rumen birliği, Sovyetlerin 20 Ağustos'ta İkinci Yaş-Kişinev Taarruzu'nu başlattıkları vakit firar etti. Üç gün sonra, yani Kral Michael'in darbesini müteakip Romanya barış istedi ve taraf değiştirdi. Güney Ukrayna Ordu Grubu sonraki birkaç gün içinde yok oldu. Stalingrad'ın ardından yeniden teşkil edilen Alman Altıncı Ordusu ise bir kez daha kuşatılarak

5 *DZW*, 6, s. 52–60; *DRZW*, 8 (Schönherr), s. 678–718.

6 Varşova'nın yok edilmesine ilişkin Himmler tarafından iletilen emri bizzat Hitler vermişti. – BA/MA, RH19/II/213, v.d. Bach-Zelewski'den Dokuzuncu Ordu komutanlığına, 11.10.44.

7 *DZW*, 6, s. 410. Korkunç hadiselerin canlı bir anlatımı için bkz., Norman Davies, *Rising '44: "The Battle for Warsaw"*, London, 2004.

imha oldu. Ordu Grubu'nun toplamda 18 tümeni yok olurken; geri kalanlar ise batıya ve kuzeybatıya doğru apar topar çekilmeye zorlandı. İki hafta içinde 350.000'den fazla Alman ve Rumen askeri öldürülmüş, yaralanmış yahut esir alınmıştı.[8] Hitler'in her zaman büyük önem atfettiği ve Alman savaş çabaları için hayati önem taşıyan Ploieşti petrol sahalarının yanı sıra devasa miktarda silah kaybedilmişti. Bulgaristan da çok geçmeden Romanya'nın teşkil ettiği örneğin peşinden giderek taraf değiştirecek ve 8 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan edecekti. Yunanistan ve Yugoslavya'daki Alman işgali artık sürdürülebilir değildi. Balkanlar'daki kontrolün sonu gelmiş sayılırdı. Kızıl Ordu içinse Slovakya ve Macaristan'ın kapıları açık duruyor, onların ötesinde Çek toprakları ve Avusturya uzanıyordu.[9]

Doğu Cephesi'nin diğer ucundaki Baltık'ta, Kuzey Ordu Grubu kuşatılmamaya yönelik çaresiz bir teşebbüsle yaz boyunca çarpıştı. Sovyet ilerleyişi, Kuzey Ordu Grubu ile Merkez Ordu Grubu'ndan arta kalanlar arasında büyük bir boşluk açmıştı. Hitler, Kuzey Ordu Grubu'nun batıya, daha savunulabilir bir hatta çekilmesine yönelik Temmuz başındaki ve sonrasındaki yakarışları tahmin edilebileceği üzere reddedecekti. Estonya üzerinden gelen İsveç çeliği, Fin nikeli ve (donanma tarafından kullanılan) bitümlü şistler, savaş çabası için hayati önem taşıyordu. Baltık bölgesi bu nedenle teslim edilemezdi. Hitler, Baltık limanlarının yeni nesil U-botların testleri için de elde tutulması gerektiği fikrindeydi. Büyük Amiral Dönitz'in ona aşıladığı bu fikre göre, söz konusu U-botlar, Britanya'ya ikmali ve Kıta Avrupası'na asker ve *materyal* sevkiyatını durdurarak savaşı hâlâ Almanya'nın lehine çevirebilirdi.[10] Kuzey Ordu Grubu'nun kuzeybatı istikametinde 200 kilometre civarında çekilmeye ve Estonya, Letonya ve Litvanya'nın bazı kısımlarını tahliye etmeye zorlandığı Temmuz ve Ağustos aylarında sert çarpışmalar devam etti. Kuzey Ordu Grubu bu suretle Kızıl Ordu'nun Baltık bölgesine girmesini engellemeye o anlığına muvaffak

8 *DZW*, 6, s. 70'teki bu sayı, Weinberg (s. 714 – 380.000 kayıp) ve *DRZW*, 8'den (s. 819, Schönherr, Rumen cephesinde 286.000 ölü yahut esir) sapmaktadır. Sayılardaki bu farklılığın neye dayandığı belli değildir.

9 *DZW*, 6, s. 62–70; *DRZW*, 8 (Schönherr), s. 746–819.

10 DRZW, 8 (Frieser), s. 626–7, 668–72; *DZW*, 6, s. 72; Weinberg, s. 707–720–21; ve Howard D. Grier'ın nitelikli ve kapsamlı çalışması: *Hitler, Dönitz, and the Baltic Sea: The Third Reich's Last Hope, 1944–1945*, Annapolis, Md., 2007.

oldu. Teşkilin komutanı – ve Hitler'in favori generallerinden – olan Orgeneral Schörner'in, Kuzey Ordu Grubu'nun metanetine ne denli katkısı olduğunu (şayet varsa) söylemek güçtür. Hitler'in en gaddar komutanlarından biri olan Schörner, fanatik ve merhametsizce harp edilmesine yönelik beklentilerinde, ve beklentilerini yerine getiremediğini düşündüğü herkesi acımasızca cezalandırmakta tavizsizdi.[11] Lâkin yaptığı taktik hatalar, Ordu Grubu'nun çilesini artırdı.[12] Üç ordudan oluşan ve neredeyse çeyrek milyon asker gücündeki teşkilin durumu hassasiyetini korudu: Zira üç taraftan Sovyet kuvvetleriyle karşı karşıya olduğu gibi, ikmali büyük ölçüde Baltık denizinden yapılan sevkiyata bağlıydı. Bu sırada, Almanya'nın önemli kuzeyli müttefiki Finlandiya 2 Eylül itibarıyla mücadeleden çekilmişti ve çok geç geçmeden Sovyetler Birliği'yle ateşkes imzalayacaktı.

Çatışmalarda kısa bir durgunluğun ardından, Kızıl Ordu 14 Eylül'de kuzeyde büyük bir taarruza geçti. Ay sonu geldiğinde Wehrmacht büyük bir insan ve malzeme kaybına uğramış, Letonya'nın büyük bölümü ile Estonya'yı tahliye etmişti. Lâkin çekilmeyi başaran asli güçler daha dar bir cephede yoğunlaştı. Riga bölgesindeki bir Sovyet yarması savuşturulduysa da bu durum fazla uzun sürmedi. Kızıl Ordu

11 BA/MA, RH19/III/727: Schörner'in Kuzey Ordu Grubu'nun komutanlığını devralmasının ardından verdiği sert emirler ve fanatizm talebi, ayrıca kuşatılma korkusu (25.7.44, 28.7.44); disiplin hususundaki tehditleri ve "tehdit altındaki ulusal varlığımız için" topyekûn savaşta acımasız fanatizm çağrısı (12.8.44); askeri mahkemelerin Hitler'in emirleri doğrultusunda acımasız cezalar vermesi yönündeki talepleri (1.10.44); Riga'daki "kahramanca" mücadelenin ardından fanatik kararlılığa yönelik çağrısı (5.10.44); acımasız eylem ve doğaçlama yöntemler için daha fazla talep, bu hususlarda kendilerini kanıtlayamayanlar için tehditler (7.10.44); generallerini, askerlerini her zamankinden daha sıkı savaşmaları için eğitmelerine yönelik teşviki ve Hitler'in bölgenin elde tutulması emri doğrultusunda gerekli savunma önlemlerinin alınmasına yönelik emri (18.10.44, 21.10.44); savaşı "yeterince tavizsiz, radikal ve Asyatik" bir şekilde yürütmedikleri iddiası" (2.11.44); savaşma ruhunun farz edilen yokluğuna karşı aşırı hoşgörüsüzlüğü (10.11.44). Schörner, 1955'te Sovyet esaretinden dönmesini müteakip Batı Almanya'da yargılanırken, eski silah arkadaşlarından kendisinin Kuzey Ordu Grubu'ndaki liderliğini öven ve hayatta kalmalarını onun liderliğine bağlayan destekleyici mektuplar aldı. Bkz., BA/MA, N60/73, NL Schörner. Ancak mahkeme, 1944 yılında Doğu Cephesi'nde hüküm süren koşulların bile onun gaddarlığını meşru kılmayacağına karar verdi.

12 Heinz Guderian, *Panzer Leader*, Da Capo baskısı., New York, 1996, s. 376–7.

Ekim başında Memel'in hemen kuzeyinde Baltık kıyılarına ulaştı. Böylelikle Kuzey Ordu Grubu'nun asli güçlerinin Doğu Prusya'yla irtibatı kesilmiş oldu. O vakit Almanların Riga'dan çekilme süreci başlamıştı ve şehir ayın ortasında Sovyetlerin eline geçti. Ekim sonuna gelindiğinde, Almanların Kuzey Ordu Grubu ile yeniden irtibat kurmaya yönelik yoğun çabaları telafi edilemez biçimde başarısız olmuştu. Ordu Grubu'nun savunma mevzileri artık sabitleşmiş fakat 33 tümeni, Riga'nın kuzeybatısındaki Kurlandiya Yarımadası'nda bütünüyle çevrilmişti. Ordu Grubu'nun, cephenin diğer yerlerinde büyük ihtiyaç duyulan ve yaklaşık çeyrek milyon askerden oluşan ana güçleri, derhâl tahliye edilen 3 ve 1945 başında denizden gönderilen 10 tümenin haricinde Mayıs 1945'teki teslime dek orada, pek az stratejik öneme sahip bir tecrit hâlinde kalacaktı.[13]

Alman orduları, Kızıl Ordu'nun 1944 yazındaki şiddetli taarruzu karşısında Baltık'tan Balkanlar'a kadar sendelemişti. Kayıpların büyüklüğü ve kritik müttefiklerin gemiden ayrılması, Almanya'nın doğudaki savaştan muzaffer bir sonuç alma umutlarının ortadan kalktığı anlamına geliyordu. Goebbels bunu açıkça kabul eden Nazi liderleri arasındaydı. Sovyetler Birliği'yle müstakil bir barış için zemin yoklanmasına yönelik bir Japon önerisiyle ilgilenmeye başlayıp, teklifi Eylül ayında uzunca bir mektupla Hitler'in dikkatine sundu.[14] Hitler bunu kâle almadı. Kuvvetleri böylesi dizginsiz bir üstünlük kurmuşken, Stalin'in Almanya'yla uzlaşmasına dair en ufak bir ihtimalin olup-olmadığından pekâlâ şüphe edilebilir. Ancak mesele denemeye tâbi tutulmadı. Hitler'in sessiz vetosu, herhangi bir yaklaşma olasılığını ortadan kaldırmak için yeterliydi. Savaşın doğu yahut batıda müzakere yoluyla sona erdirilmesine yönelik Hitler'in o dik başlı itirazına karşı çıkmak şöyle dursun, Nazi rejiminin yapısı, bunun tartışılabileceği herhangi bir zeminin varlığına dahi imkân tanımadı.

Almanya'nın aldığı yenilgilerin kapsamı, Birleşik Devletler ve Britanya'da olduğu gibi Sovyetler Birliği'nde de savaşın bitmek üzere olabileceğine ilişkin beklentiler doğurdu. Şayet Stalin ve askeri danışmanları harekât planlamalarında batılı Müttefikler gibi stratejik hatalar

13 *DZW*, 6, s. 70–76; *DRZW*, 8 (Frieser), s. 623–57 (asker sayıları, s. 657–8); Grier, 3'üncü bölüm.

14 *TBJG*, II/13, s. 524–5 (20.9.44), 536–42 (21.9.44).

yapmasalardı, öyle de olabilirdi. "Bagration" ne kadar kudretli de olsa, dört cephedeki taarruzlar, Almanların en çok korktuğu o ihtimal kadar belirleyici olmamıştı: Bu, Güney Polonya üzerinden Varşova'ya ve oradan Baltık kıyılarına, Danzig'in doğusuna uzanıp, böylelikle iki ordu grubunun (Merkez ve Kuzey) tamamını çevirerek Berlin'e giden yolu açacak devasa, teksif edilmiş bir taarruzdu.[15] Wehrmacht'a yazın indirilen muazzam darbeler felç edici kayıplara yol açmış, lâkin böyle bir manevranın neden olabileceği kesin ölüm yumruğunu vuramamıştı. Batıda olduğu gibi doğudaki orduların da yaraları sarılabilir ve savaşa devam etmeleri sağlanabilirdi. Rejim, hızla azalan insan ve silah kaynaklarının dibini sıyırdı. Söz konusu, açık bir yaranın üstüne yara bandı yapıştırmaksa da bu, savaşın gittikçe artan bir dehşet ve kanla birkaç ay daha devam etmesine olanak sağlayacaktı.

II

Batıda olduğu gibi, mücadeleyi sürdürme kabiliyetinin ardında yine Wehrmacht saflarındaki değişken ancak temelde metanetli tutumların yanı sıra, krize sürüklenmiş lâkin hâlâ dağılmamış hükûmet ve yönetim yapıları yatıyordu. Sivil halkın dişlerini sıkıp devam etmekten başka bir seçeneği neredeyse yoktu. Rejim, süregelen olağanüstü hâl koşullarında uyum sağlamaları ve işbirliği yapmaları için insanları müthiş bir baskı altına aldı. Kişilerin böyle bir baskıdan kaçınabilecekleri özel alanlar neredeyse sıfıra düştü. Kızıl Ordu'nun akınlarını durdurmaya yönelik geçici ve gelişigüzel önlemlerin uygulanması artık, yetişkin (ve genç) nüfusun neredeyse tamamını kapsayacak, (Hitler Gençliği'nin bazı kısımları dışında) nadiren coşkulu, bazen istekli, çoğunlukla gönülsüz ancak neredeyse hiç de isyankâr olmayan bir iş gücüyle mümkündü. Ne kadar isteksizce de olsa, uyum sağlamaya hazır oluşun temelinde batıdakinden çok daha yakıcı ve delici bir duygu mevcuttu. Bu, korkuydu.

Almanya'nın doğudaki bölgeleri arasında tehlikeye en açık olan Doğu Prusya'daki korku âdeta elle tutulur nitelikteydi. Daha yaşlı vatandaşlar, Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıç safhasındaki ve Almanların 1915 Şubat'ında onları püskürtmelerine dek süren Rus akınlarını hâlâ

15 *DRZW*, 8 (Frieser), s. 602–3 ve harita, s. 573.

hatırlıyordu. Rusların yaklaştığı 1914 Ağustos ve Eylül'ündeki alelacele tahliyelerde 350.000 kişi bölgeden kaçmıştı. (Genel doğruluklarından şüphe etmek için herhangi bir neden bulunmasa da) Alman raporlarına göre, Rus birlikleri Doğu Prusya'dan çıkarıldığı vakit kasaba ve köyler yağmalanmış, 40.000'den fazla bina yıkılmış, birkaç bin kişi Rusya'ya sürülmüş ve yaklaşık 1.500 sivil öldürülmüştü.[16] Otuz yıl sonraki korku ise sadece eski anılara dayanmıyordu. Nazilerin nüfusa amansızca pompaladıkları o Bolşevik karşıtı propaganda, bu bölgede Almanya'nın batıdaki ileri karakollarına kıyasla daha somut görünüyordu. Ve Doğu Cephesi'ne, Doğu Prusya üzerinden üç yıldır askerler gidip geliyordu. Kulak verenler, doğudaki rahatsız edici olayların hikâyelerini – sadece belirsiz söylentiler değil, çoğu zaman somut ayrıntılar – duymuştu. Cepheden sızan bu hikâyeler sadece çarpışmaların amansızlığını değil, Rus sivillerini hedef alan mezalimler ile Yahudi katliamlarını da içeriyordu. Partizanlara karşı yürütülen savaşın acımasız olduğu iyi biliniyordu. Her yola başvurulmuş, elden gelen hiçbir şey arda konmamıştı. Savaş iyi gittiği müddetçe, Alman askerlerinin Ruslara ve Yahudilere yaptıklarının pek bir önemi yoktu. Propagandadan etkilenen birçok kişi şüphesiz bunları onaylamıştı. Lâkin şimdi durum tersine dönmüştü: Üstünlüğü ele geçiren Sovyetler Alman güçlerini eziyor, sınırlara baskı yapıyor ve Doğu Prusya'ya girme tehlikesi teşkil ediyordu.

Sovyet işgali, doğudaki diğer bölgeler için o kadar yakın bir tehlike oluşturmuyordu. Ancak yaşanan korkular Doğu Prusyalılarınkinden pek de farklı değildi. Nazi Partisi, 1933 öncesindeki en büyük seçim başarılarından bazılarını, (Silezya sanayi kuşağı haricinde) ağırlıklı olarak Protestan ve kırsal nüfusun yaşadığı doğu bölgelerinde kazanmıştı. Sınır anlaşmazlıkları, Versay Antlaşması'ndaki toprak kayıplarından kaynaklı kızgınlık ve intikamcı duygular, bu bölgelerin 1933'ten sonra Hitler rejimine orantısız bir destek vermelerine katkıda bulundu. Polonya'nın işgali ve 1939 tarihli Nazi-Sovyet Paktı'nın sağladığı istikrarla, savaşın ilk yılları Almanya'nın doğusu için nispeten sakin geçmişti. Ancak Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne karşı başlayan savaş, cepheyi bu bölgelerin çok daha yakınına taşıdı. Doğu vilayetlerinin yeni askeri önemi bir nebze telafi oldu. Örneğin, Hitler'in Doğu Prusya'daki karargâhı yakınına

16 Alastair Noble, *Nazi Rule and the Soviet Offensive in Eastern Germany, 1944–1945: The Darkest Hour*, Brighton and Portland, Ore., 2009, s. 20–22.

3. Haziran-Ağustos 1944 zarfında Sovyet ilerleyişi

hükûmet ve ordu üsleri kurulması bölgeye birtakım ekonomik faydalar sağladı. Wehrmacht'ın süratle ilerlediği dönemde, savaşın gerçekliği başlangıçta doğuda bile uzak göründü. Bölge, Almanya'nın batısını 1942'den itibaren gün geçtikçe pençesine alan ağır bombardımanlardan da uzak kalmıştı. Doğu Prusya, 1941 Haziran'ında Sovyetlerin bazı hafif bombardıman sortilerinden muzdarip olmuşsa da, bu hususiaki çilesi neredeyse bununla sınırlıydı. Aslına bakılırsa, doğunun temel işlevlerinden biri, batı Almanya'nın bombardıman tehdidi altındaki kasaba ve şehirlerinden tahliye edilen çok sayıda kişiyi almaya zorlanan bir ağırlama alanı olmaktı. Doğu bölgelerinin 1944 başında barındırdığı tahliye edilmiş kişi sayısı 825.000'di.[17] Bunlar çoğu zaman bir yük olarak görülüyor ve o çok övülen "halk topluluğu"nun dayanışması için gerçek bir sınav teşkil ediyordu. Bunca mültecinin varlığı, savaşın ülkeye yakın olduğunun açık bir işaretiydi. Doğu o ana kadar en kötüsünden kurtulmuştu. Lâkin bu durum şimdi hızla değişecekti.

Tahmin edilebileceği üzere, Wehrmacht'ın çöküşünün ardından panik âdeta kontrol edilemeyen bir yangın gibi yayılmıştı.[18] Kızıl Ordu'nun ilerlemesi yavaşlayıp, Alman cephesi bir miktar istikrar kazandıkça bu ilk telaş yatıştı. Ancak nüfus bastırılmış, depresif ve son derece endişeli kaldı. Genel bir gerginlik hâkimdi. Olumsuz herhangi bir haberin insanlar üstünde gözle görülür bir etkisi oldu. SD Ağustos ayı başında, "Doğudaki elverişsiz ve tehlikeli askeri durum, nüfusun büyük bir kısmının ruh hâli üstünde öyle iç karartıcı bir etkiye sahip ki, savaşın bundan sonraki seyriyle ilgili aynı korkular tüm kesimlerde dile getiriliyor," diye bildirdi.[19] Cepheden gelen mektuplar ve Polonya'nın daha önce işgal edilmiş bölgelerinden tahliye edilen kişilerin hikâyelerinden etkilenen insanlar, Alman güçlerinin Sovyet ilerlemesini tamamıyla durdurma kabiliyetine şüpheyle yaklaşıyor ve Doğu Prusya'ya yönelik tehlikenin azaldığına ikna olmuyordu.[20] Sovyetlerin eninde sonunda kazanacağından korkuluyordu. Ve

17 Tahliye edilenlerin sayısı: Noble, 1–3. bölümler, s. 46.

18 Bkz., Noble, s. 85 ve 276 n. 81. İngiliz istihbarat yetkilileri, Alman gazete ve neşriyatının satır aralarını okuyarak Almanya'nın doğusundaki paniğe ilişkin pek çok bilgi edindi. Bkz., NAL, FO898/186, PWE, Almanya İçin Hazırlanan Almanca Yayınlara İlişkin Özet ve Yorumlar, fos. 18, 35–8 (24–31.7.44 ve 31.7–6.8.44 tarihli raporlar).

19 *MadR*, 17, s. 6698–9 (10.8.44).

20 *MadR*, 17, s. 6702 (10.8.44), 6708 (17.8.44).

söylendiğine göre herkes Bolşevizm tehdidinin farkındaydı. Bunun ne anlama geldiği somut ifadelerle açıklanmadı.[21] Ancak, Sovyetlerin cepheyi yarması durumunda ortaya çıkacak vahim sonuçlar yeterince açıktı. Almanya'nın doğulu müttefiklerinin taraf değiştirmesinin, Altıncı Ordu'nun Romanya'da imha edilmesinin ve Kuzey Ordu Grubu'nun Kurlandiya'da kuşatılmasının ardından, ülkenin doğusundaki ruh hâli Ekim başında "sıfır noktasına" indi.[22]

Korku, ön cephedeki birçok asker için de başlıca motivasyon sebeplerinden biriydi. Alman birliklerinin işgal altındaki Sovyetler Birliği'nde yaptıklarının en azından bir kısmını genel hatlarıyla bilmenin farkındalığı, Kızıl Ordu'nun eline düşme korkusunu yoğun ve oldukça anlaşılır kılıyordu. Batıdaki İngiliz ve Amerikalı düşmanlara yönelik hisler ne olursa olsun, orada bununla karşılaştırılabilir bir durum yoktu. Buna, doğudaki savaşın artan ve sayısız kurbanlarından biri olma korkusu da eşlik ediyordu. Hangi cephede ve hangi orduda bulunurlarsa bulunsunlar, ölüm korkusu ve hayatta kalma umutları bütün askerlerin paylaştığı ortak duygulardı. Lâkin doğudaki muharebelerin zayiat ve şiddetine ilişkin haberler, Sovyet cephesinde hizmete çağrıldıklarını öğrenenlerin tüylerini bir başka türlü ürpertiyordu. Resmi raporlar bunu kabul etmeye isteksizse de, askere çağrılmakla ilgili artan bir endişe mevcuttu.[23] Hizmete çağrılan herhangi biri ise bunun doğuda değil, batıda olması için âdeta dua ediyordu.

Cephede fiilen çarpışan askerlerin tutumları, batıda olduğu gibi burada da değişiklik gösteriyordu. Ağustos ve Eylül aylarındaki ordu raporları, geri çekilmelerin öngörülebilir olumsuz etkileri ile düşmanın asker ve ağır silah yönünden sahip olduğu büyük üstünlüğün kabulüne işaret etti. Topyekûn savaş kapsamındaki hizmete alım uygulamalarının "tencerenin dibini sıyırması"yla silahaltına alınan genç değiştirmeler ve yaşlı adamların, böylesine ağır kayıpların verildiği sinir bozucu yoğunluktaki çatışmalardan bilhassa etkilendiği söyleniyordu.

21 BAB, R55/601, fos. 73–4, 102–6, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporları, 14.8.44, 4.9.44.

22 Heinrich Schwendemann, "Ein unüberwindlicher Wall gegen den Bolschewismus: Die Vorbereitung der 'Reichsverteidigung' im Osten im zweiten Halbjahr 1944", *Schlüsseljahr 1944*, ed. Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit, München, 2007, s. 236.

23 Kunz, s. 249.

Bir başka büyük Sovyet taarruzundan korktuklarına ve direnme güçlerinin sarsıldığına değinildi. Bunun altında yatanın ise anksiyete ve savaş yorgunluğu olduğu düşünülüyordu. Genel ruh hâli, "Ciddi, fakat kendinden emin," şeklindeki bir nebze isabetsiz değerlendirmeyle örtbas edilirken, "Führer'e kayıtsız şartsız güven," duyulduğu bir dua misali tekrar edildi. Ancak Baltık'ta kuşatılan Kuzey Ordu Grubu'nun bildirdiğine göre, bilinen "Bolşevik koşulları" ile savaş kaybedilirse vatanı bir daha asla görememe korkusu mücadele ruhunu güçlendiriyordu. Mücadele ruhu beklentilerin altına düşen askerler ise gittikçe daha şiddetli bir disipline maruz kalıyordu. Doğu bölgelerinde evleri bulunan askerlerin, Doğu Prusya ve ailelerine yönelik tehditten duydukları endişeler kayıtlara geçti.

Cephenin istikrar kazanması ve bölgedeki askerler için daha iyi koşullar sağlanmasına istinaden, Ekim ayının başında Doğu Prusya'daki Dördüncü Ordu birlikleri arasında daha olumlu bir hava olduğu söylendi. İtalya Cephesi'ndeki askerlerin tutumlarına ilişkin önceki aya ait bir özet rapor, doğudaki birlikler için de neredeyse tümüyle geçerliydi. Raporun belirttiğine göre, ön cephedeki askerlerin düşünmek için pek az zamanları vardı. Müstakil olaylar buğulu bir şekilde gelip geçiyor, geriye sadece genel bir izlenim kalıyordu. Savaşın fiziksel ve psikolojik baskıları, askerden görevini mümkün olan en uç sınırlarda yapmasını talep ediyordu. NSFO'lar her ne telkin ettiyse, bunların etkisi kısa sürdü. Günlük endişe ve sıkıntılar çok geçmeden yeniden hâkim oldu. Rapor, ideallerin ve büyük hedeflerin söz konusu olmadığına işaret ediyordu. Asker, "bu kendisine emredildiği için ve sadece canı uğruna çarpışıyor."[24]

Bu özlü yorumun öne sürdüğü gibi, askerler için olduğu kadar sivil nüfus için de görev ve zorlama, insanların devam etmesinin ana nedenleriydi. Ve başka hangi alternatif mevcuttu? Ayrıca korku ve vatanın – somut bir ifadeyle ailelerin ve mülkün – savunulması gerektiğine ilişkin güçlü bir hissiyat söz konusuydu. Bu tür duygular rejim tarafından kolaylıkla istismar edilebilirdi. Ancak propagandanın, retoriğin, teşviklerin ve göz korkutmaların ardında, her ne kadar arta kalan desteğin boyutunu kesin olarak belirtmek imkânsız da olsa, Nasyonal Sosyalizme, Parti'ye ve hatta Führer'e duyulan inanç hızla azalıyordu.

24 Kunz, s. 250–51'de alıntılanmıştır.

Bununla birlikte, insanlar ne düşünürse düşünsün, Parti'nin ve ona bağlı kurumların hayatın her yerindeki varlığı (bilhassa da Kızıl Ordu'nun süratli ilerleyişinin ardından doğu bölgelerinde tüm hızıyla uygulanmakta olan savunma önlemlerinin aciliyeti göz önüne alındığında) onları hizada tutmaya yetiyordu. Öncelik, Reich'ın doğu sınırları boyunca bir siper ve tahkimat ağı oluşturmak ve var olanları güçlendirmekti. Belirli kasaba yahut şehirleri sonuna dek tutulacak "kaleler" olarak kabul etme prensibi – Kızıl Ordu'nun bunların etrafından geçip gitmesiyle Rusya'da başarısız olan bir taktik – Wehrmacht geri çekildiği sırada şimdi doğu Almanya'da uygulamaya kondu. Almanya'da ve Polonya'nın Alman işgali altındaki bölgelerinde, en mühim ve stratejik açıdan değerli şehirler de dâhil olmak üzere, bu tür yirmiden fazla "kale" kuruldu ve bunların çoğu, nihayetinde sakinleri için feci sonuçlar doğurdu. İlaveten, doğu Almanya boyunca büyük bir hızla hayata geçirilmesi öngörülen devasa bir tahkimat inşa programının organizasyonu, Reich Savunma Komiserleri (RVK'ler) sıfatlarına istinaden Bölge Valilerinin yönetiminde Parti'ye düşmüştü. Çalışmalar sonbaharda azalıp, Kasım sonunda bütünüyle kesilmeden evvel,[25] (çoğu gençlerden, yaşlı adamlardan ve kadınlardan oluşan) yaklaşık yarım milyon Alman ve yabancı işçi; Doğu Prusya'da, Pomeranya'da, Silezya'da ve Brandenburg'da her gün ağır işe koşuldu. Bunlar, genellikle "Doğu Duvarı" (*Ostwall*) olarak bilinen ve Batı Duvarı'nın (*Westwall*) karşılığı olacak şeyin inşası için kullanıldı. Sadece Doğu Prusya'ya 200.000 kişi sevk edildi. Polonya'nın Alman işgali altındaki bölgelerindeki (Danzig-Batı Prusya, Warthegau ve Nazi işgalindeki Polonya'nın merkez bölgesi olan Genel Hükûmet'ten geriye kalanlar) işler, zorla çalıştırılan Polonyalı işçilere yaptırıldı.[26]

Doğudaki sınır savunmaları Birinci Dünya Savaşı'ndan önce yapılmış, Polonya'nın büyük bir askeri tehdit olarak görüldüğü Weimar Cumhuriyeti döneminde ise yeni tahkimatlar inşa edilmişti. Üçüncü Reich'ın savaş öncesi yılları bunların genişletilmesi ve yeni savunmaların inşasına sahne olmuştu. İnşaat çalışmalarının süratle ivme kazanmasına ve Oder-Warthe nehirleri boyunca inşa edilip, *Westwall*'dan daha ağır tahkimli neredeyse 80 kilometrelik bir alanın mevcudiyetine

25 Noble, s. 152.

26 Noble, s. 95, 100, 107–8, 280 n. 28.

rağmen, savaş patlak verdiği vakit savunma hattı henüz tamamlanmış olmaktan çok uzaktı. Alman işgalinin bir hayli doğuya doğru kaymasıyla, Reich sınırlarında ağır tahkimli bir hattın varlığı bundan sonraki beş yıl boyunca gereksiz göründü. Her halükârda, Merkez Ordu Grubu'nun 1944 yazındaki çöküşüne ve Kızıl Ordu ile Doğu Prusya arasında kayda değer başka savunma kalmayana kadar büyük ölçüde ihmal edilmiş bir hâlde kaldı.[27] Akabinde, zorunlu işçilik ve gelişigüzel çalışmalarla dolu bir organizasyonla, bu eksikliğin birkaç hafta içinde giderilmesi için girişimde bulunuldu.

Yeni Genelkurmay Başkanı Heinz Guderian, 28 Temmuz 1944'te Hitler'in doğudaki tahkimat inşa süreci için bir önceki gün imzaladığı kararnameyi yayımlayarak, "Doğu Almanya'nın tamamı derhâl tek ve derin kademeli bir kale hâline gelmelidir" dedi. İçişleri Bakanlığı Müsteşarı Wilhelm Stuckart, inşaat çalışmalarının icra sürecini, doğudaki Bölge Valileri ve Genel Hükûmet'in patronu Hans Frank için detaylandırarak bu emri genişletti. Tahkimat işçilerinin tahkim edevatlarına, kazmalara, battaniyelere, yemek kaplarına ve kumanyalara ihtiyacı olacaktı. Gözetmenlerinin ise tabancaları ve başka silahları olmalıydı – bu, otoritelerini dik kafalı bir iş gücüne dayatmak için gerekebilecek olası sert eylem ihtiyacının bir göstergesiydi. Ulaşım, Ulaştırma Bakanlığı ve demiryolu yetkililerince organize edilecek, inşaat malzemeleri ve ekipmanları TT ofislerinden gelecekti. Yapı malzemelerini taşımak için mümkün olduğunca atlar ve yük arabaları kullanılacaktı. Tayınlar vilayetteki gıda müdürlükleri aracılığıyla yahut Genel Hükûmet sınırlarındaki faaliyetler söz konusu olduğunda, bölge arzından yoğun kesintiler yapılarak sağlanacaktı.[28]

Hitler, tahkimat çalışmalarında idarenin sadece Parti'nin elinde olduğunu ve faaliyetlerin, Bormann'ın yönetimindeki Reich Savunma Komiserlerince icra edileceğini Eylül ayı başında açıkça belirtti.[29] Aslında Valiler, RVK sıfatlarına istinaden bölgelerindeki işleri yürütmede epey serbesti sahibiydi. Hitler'in en sevdiği vilayet reislerinden biri olan Doğu

27 Noble, s. 95–9.

28 BAB, NS6/792, fos. 17–22, Guderian'dan Wehrkreis komutanlıklarına, vb., 28.7.44; Stuckart'tan doğudaki Bölge Valilerine, 28.7.44.

29 BAB, R43II/1648, fo. 36, Lammers'ten Oberste Reichsbehörden'a, 6.9.44, 1.9.44 tarihli Führer emrinin nakli; ayrıca BHStA, Reichsstatthalter Epp 681/1–8'de mevcuttur.

Prusya'nın acımasız Bölge Valisi Erich Koch, bölgesindeki nüfusu zorunlu işçilik hizmetine sokmaya öncülük etti. Belirli muhitlerdeki 15 ile 65 yaşları arasındaki erkek nüfusun tamamının tahkimat işleri için derhâl hizmete alınmasına daha 13 Temmuz'da karar vermişti. Karara karşı gelen herkes askeri mahkeme tarafından cezalandırılacaktı. Savaş için herhangi bir zaruret arz etmeyen dükkân ve işyerleri kapatılırken, sahipleri ve çalışanları kazı çalışmalarına yollandı. Doğu Prusya sınırından ayrılan trenler kontrol edildi ve bunlardan indirilen erkekler tahkimat çalışmaları için geri getirildi.[30] Diğer Bölge Valileri de Koch'un teşkil ettiği örneğin peşinden gidecekti. Doğu Prusya'nın Königsberg kentinden yollanan ve İngiliz istihbarat servisince dikkate alınan bir rapor, zorunlu hizmetin vilayetteki günlük hayatı nasıl etkilediğine ışık tutar:

> Halkın günlük yaşamına büyük sadeleştirmeler getirildi. Restoranlardaki tüm garsonlar ve erkek mutfak personelinin kazı işlerinde çalışabilmesi için müşterilerin tabaklarıyla mutfağa gitmeleri gerekli. Gazeteler artık yerel baskılar değil sadece standart bir baskı yayımlıyor. Böylece editörler, dizgiciler ve matbaacılar kazı çalışmaları için serbest kalıyor. Savaş için önemi olmayan bütün iş yerleri kapandı. Askerlik hizmetine uygun Doğu Prusyalıların tamamı çağrıldı. Königsberg Üniversitesi'nin büyük kapılarına kilit vuruldu. Öğrenciler ve üniversitede çalışan tüm erkekler kazıyor.

Hasat işçileri bile, üstelik hasat mevsiminin en önemli zamanında, hasadın zarar görmemesi için kademe kademe kazıya götürüldü.[31]

Kazı çalışmalarına yardım etme hususunda görülen o başlangıçtaki isteklilik hâli, özellikle de cepheye en yakın vilayet olan Doğu Prusya'da muhtemelen endişeden ileri geliyordu. Siper kazmaya çağrılanların coşkusu hakkındaki propagandaya bir hayli kuşkuyla yaklaşılmalıysa da, çalışmalarda yer alınmasına yönelik çağrılar, yerel nüfusun (başta Hitler Gençliği olmak üzere) acil durum karşısında bir araya gelmesiyle başlangıçta şüphesiz olumlu bir yanıt buldu.[32] İnşa çalışmalarına

30 *DZW*, 6, s. 234–5; Ralf Meindl, *Ostpreußens Gauleiter: Erich Koch – eine politische Biographie*, Osnabrück, 2007, s. 417–22.

31 NAL, FO898/187, PWE, Almanya İçin Hazırlanan Almanca Yayınlara İlişkin Özet ve Yorumlar, fo. 685 (7–13.8.44 raporu, İngilizce); Noble, s. 106.

32 Guderian, s. 360; Noble, s. 102–3, 127.

yönelik ihtiyacın büyük ölçüde kavrandığını iddia etmesine rağmen, tahkimat çalışmalarının zayıfça örgütlendiğine ilişkin kapsamlı eleştirilerin ve bunların pek bir askeri değeri olmadığına ilişkin inanç eksikliğinin Parti'nin kendisi de farkındaydı.[33] Pratik güçlükler (kısıtlı barınma imkânları, yiyecek eksikliği, ulaşım zorlukları, hatta tahkim edevatı sıkıntısı) ve yaz sıcağında saatler boyu kavruk bir zemini kazmaktan ibaret olan bu ağır işin o meşakkatli tabiatı, başlangıçtaki olumlu havayı çok geçmeden ortadan kaldırdı. Pomeranya'daki kadınlar Goebbels'e yazıp, sevk edilmeden önce tıbbi muayeneden geçirilmediklerinden, iptidai toplu konaklama yerlerinde hasır minderlerde uyumak zorunda kaldıklarından ve yiyecekler ile sıhhi düzenlemelerin içler acısı olduğundan şikâyet etti. Şartlar, yabancı işçiler ve savaş esirleri için elbette çok daha kötüydü.[34]

Parti görevlileri ve denetçilerin davranışları da çoğunlukla yardımcı olmadı. Parti görevlilerinin içki içtiklerine, kaytardıklarına, çalışanlara ayrılan yiyecek ve içecekleri tırtıkladıklarına, aşırı davranışlar sergilediklerine ve görevlerini ihmal ederek zorunlu hizmete alınmış işçiler için en kötü örneği oluşturduklarına ilişkin haberler vardı. İşçi kollarının önünden otomobille geçmek, eline kürek almaksızın safları teftiş etmek ve işi yapan yaşlı erkek ve kadınlara bağırıp-çağırmak, göreve coşkuyla bağlılığı teşvik etmek yahut Parti'yi sevdirmek için garantili bir yöntem değildi. Hâliyle işten kaçma girişimleri oldu. Yapmak zorunda kaldıkları işten hiç hoşnut olmamaları ve cephenin çok yakın olmasından duydukları kaygıyla, Doğu Prusya'da Birinci Dünya Savaşı gazilerinin bile firar ettikleri bildirildi. Bunların polis nezaretinde geri getirilmesi gerekti.[35]

Yüz binlerce erkek ve kadının haftalar süren o yıpratıcı çalışmaları askeri açıdan bakıldığında neredeyse kıymetsizdi. Goebbels bile, Koch'un Doğu Prusya'da inşa ettirdiği tahkimatların birlik ve silahlarla doldurulmadıkları müddetçe anlamsız olduğunu gördü.[36] Başarılar

33 *MadR*, 17, s. 6720–6, NSDAP Reich Mali İşler Müdürü'ne [Reichsschatzmeister] rapor, 28.10.44.

34 Noble, s. 108–13; *DZW*, 6, s. 236; ayrıca Marlis Steinert, *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Wien, 1970, s. 504–5.

35 Noble, s. 114.

36 *TBJG*, II/13, s. 224 (4.8.44); Noble, s. 107.

kâğıt üzerinde dikkate değer görünüyor; Pomeranya'daki 400 kilometrelik savunma hattı ile kısa süre önce "kale" olarak tayin edilen Breslau'nun çevresine, beş silahlı tümen konuşlandırmak için inşa edilen 120 kilometrelik kordon bunlara birer örnek teşkil ediyordu.[37] Ruslar geri püskürtüldükten sonra bu tahkimatların değeri, bunlara adanan sıkı çalışmanın faydasına yönelik övgülerle yoğun bir propaganda faaliyetine konu oldu. Fakat kilometrelerce uzunluktaki siperler ile alelacele inşa edilen, yeterince askerin bulunmadığı tahkimatlar, hakikatte Kızıl Ordu'yu asla uzun bir süre boyunca durduramayacak, hatta geciktiremeyecekti. Bunların değeri son derece sınırlıydı. "Kale" olarak belirlenen şehirlerden Königsberg'in Nisan 1945'e kadar düşmediği, Breslau'nun ise 6 Mayıs'a kadar dayandığı doğrudur. Ancak bunun, muharip askerleri bir yana, mânâsız sivil kayıplarının artmasından başka hiçbir tesiri olmadı. Doğudaki hafriyat maratonunun hizmet ettiği herhangi bir şey olduysa bu, (direniş azminin devam ettiğini göstermesi açısından) büyük ölçüde propagandaydı. Propaganda faaliyetinin ne kadar etkili olduğunu değerlendirmek güçtür. Tahkimat çalışmalarında gösterilen çabanın, Almanya'nın doğusundaki halkın vatanseverliğini ve vatanı savunma kararlılığını pekiştirdiği; toplu hizmetin Almanya'nın başka yerlerinde ilham kaynağı olduğu, Parti'ye olan inancı sağlamlaştırdığı ve askerlere 1918'in aksine "iç cephe"nin katıksız desteğine sahip olduklarını göstererek askeri morali artırdığı söylenmiştir. Bu tür iddiaları doğrulamak imkânsızdır ancak büyük ölçüde abartıldıkları neredeyse kesindir.[38]

Tahkimat gayretine ilişkin bu taşkın propaganda bombardımanının hiçbir tesiri olmadığını düşünmek ise bir hata olurdu. Muhtemelen, doğu Almanya'daki vatanseverlik duygusunu sağlamlaştırmaya yardımcı oldu. Ve Kızıl Ordu'yu durdurma mücadelesinde sıradan Almanların eylemlerinin önemli olduğu hissini aşıladı. Fakat hâlihazırda var olan (ve hiçbir şeyden değilse bile korkudan kaynaklı) memleketi savunma arzusunu pekiştirmekten öte bir etkisi olmadı. Doğu bölgelerinin dışında, ve belki içinde de, insanlar, hummalı tahkimat inşa sürecine kahramanca bir başarıdan ziyade bir panik hamlesi, durumun son derece vahim olduğunun bir işareti olarak bakma eğilimindeydi.[39] Ve

37 Noble, s. 108.
38 Noble, s. 126–7.
39 Noble, s. 107, 127.

(Hitler'in şahsına yönelik sönmekte olan umutlar her neyse de) Parti'ye duyulan inanç, 1944 yazı ve sonbaharında öylesine süratli bir şekilde azalıyordu ki tahkimat programının, belki de Koch ve diğer Bölge Valilerinin enerjik eylemlerinden etkilenen birkaç kararsız avanak haricinde, bu eğilimi tersine çevirmesi neredeyse imkânsızdı. Son olarak, askerler memleketteki dayanışmayı duymaktan şüphesiz memnun oldu. Ancak mücadele ruhlarının; gençlerin, yaşlıların ve kadınların işçiliğiyle icra edilip, Kızıl Ordu'ya karşı sunacağı savunma olanakları son derece anlaşılır bir şekilde şüphe götüren devasa tahkimat inşa programına ilişkin haberlerden çok fazla ilham alıp almadığı kuşkuludur.

Tahkimat atılımının şüpheli propaganda değeri ne olursa olsun, nüfusun kontrolü için bir diğer vasıta olma hususundaki nesnel işlevi tarafından gölgede bırakıldı. Bu, işçilerin pek çoğunun idealist yurtseverler olmadığı ve Parti'nin, nüfusun tamamını seferber etmeye yönelik çabalarını içlerinde coşkuyla destekleyen birkaç kişinin bulunmadığı anlamına gelmez. Ancak kısa ömürlü ilk coşku dalgasının ardından, saflarında şayet zorunlu hizmete alınmasaydı gönüllü olacak pek az kişinin bulunduğu – temelden yoksun olmaksızın – varsayılabilir. Tahkimat inşa programı nüfusu kelimenin tam anlamıyla tüketti, ezerek itaate zorladı ve başka bir alternatiflerinin olmadığını, sivil hayatı baştan aşağı Parti'nin kontrol ettiğini onlara yeniden gösterdi. Bu, klasik Hitleryen "dayan" yahut "yok ol" seçenekleriyle nüfusa "son direniş" ruhunu aşılamaya çalışmanın bir başka yoluydu. Sıradan vatandaşların birçoğu bu emirleri hevesle değil, zoraki bir boyun eğişle sindiriyordu. İçlerinde çok azı yok olmaya hazırdı. Ancak Reich'ın doğu sınırlarına yönelik tehdit arttıkça, kaderlerini belirleyen yöneticilerin emirlerine boyun eğmekten başka çareleri kalmamıştı.

Aynısı, Himmler'in Doğu Prusya'daki Bartenstein'da yaptığı ve radyodan ülke çapında yayımlanan 18 Ekim tarihli tantanalı konuşmayla tanıtılan *Volkssturm* hizmeti için de geçerliydi. Himmler *Volkssturm* personelinden oluşan on üç bölüğe hitap ederken Keitel, Guderian ve Koch da oradaydı. Konuşmanın tarihi son derece dikkatli bir şekilde seçilmişti: Söz konusu, 1813'te Leipzig'de gerçekleşip, Napolyon'un Prusya topraklarında yenilgisine neden olan ziyadesiyle sembolik "Milletler Muharebesi"nin yıl dönümüydü. Bu tarihin, propaganda sunumlarında çok önemli bir yeri vardı. Alman tarihinde

ciddi bir yankıya sahipti ve *Landsturm*'un, yani Fransız boyunduruğuyla karşı karşıya olan halkın tümüyle ayaklandığı sırada icra ettiği efsanevi vatan savunmasının bir anımsatıcısıydı. Hitler'in *Volkssturm* bildirisini okuyup, dinleyicilere yıl dönümünün önemini hatırlatan Himmler, Führer'in vatan toprağının müdafaası için halka çağrı yaptığını duyurdu. "Onlardan ülkemizin yok edilmesini, ormanlarımızın kesilmesini, ekonomimizin parçalanmasını, şehirlerimizin yıkılmasını, köylerimizin yakılmasını ve halkımızın kökünün kazınmasını beklememiz gerektiğini düşmanlarımızın kendi ağızlarından duyduk," diye belirtti. Yahudiler her zamanki gibi planlanan dehşetin kaynağı olarak tasvir edildi. Himmler, ilk taburlarını Doğu Prusyalıların oluşturduğunu ifade edip, *Volkssturm* milislerinin bu nedenle asla teslim olmamaları gerektiğini belirtti.[40]

Propagandanın nasıl karşılandığına ilişkin raporlara bakılırsa, tepkiler çoğunlukla şüpheciydi. "Beyhude bir savunmaya zorlandığımıza" dair artan bir hissiyat vardı ve *Volkssturm*'un ilanı genellikle Almanya'nın gücünün tükendiğinin kanıtı olarak yorumlandı.[41] *Volkssturm*'un askeri değeri hakkında şüpheler ortaya çıktıkça, başlangıçtaki coşku hızla buharlaştı. Teşkilat bünyesinde hizmet verenlerin, savaş esirlerine muameleyi düzenleyen uluslararası sözleşmelere tâbi olmayacakları ve partizan addedileceklerine ilişkin endişeler ifade edildi.[42] Yakalandıklarında derhâl infaz edileceklerine ve düşmanın sivil nüfusa karşı misilleme yapacağına ilişkin korkular mevcuttu ki bunlar, işgal ettikleri topraklarda Almanların kendilerinin de nasıl davrandıklarına ilişkin bilgi sahibi olunduğunu ele veriyordu.[43] Rejim bu kaygıları yatıştırmaya ve *Volkssturm*'un yükümlülüklerini 1907 tarihli Lahey Sözleşmesi çerçevesinde tanımlamaya çalıştı. Lâkin Kızıl Ordu'ya esir düşen *Volkssturm*

40 BAB, NS19/4016, fos. 99–126, konuşmanın taslağı, 18.10.44 (alıntılar, fo. 123); *VB*, 19.10.44.

41 BAB, R55/601, fo. 180, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 23.10.44.

42 BAB, R55/601, fol. 208, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 7.11.44; Christian Tilitzki, *Alltag in Ostpreußen 1940–1945: Die geheimen Lageberichte der Königsberger Justiz 1940–1945*, Leer, 1991, s. 283–4, 286, 17.10.44 – 19.10.44 raporları; Edgar Günther Lass, *Die Flucht: Ostpreußen 1944/45*, Bad Nauheim, 1964, s. 23–31. Ve bkz., David K. Yelton, *Hitler's Volkssturm: The Nazi Militia and the Fall of Germany, 1944–1945*, Lawrence, Kan., 2002, s. 89–96; Noble, s. 151; Steinert, s. 506–8.

43 Yelton, s. 90.

mensuplarına yapılan muamelenin göstereceği üzere bu korkular yersiz değildi.[44] Her halükârda, *Volkssturm*'da hizmet etme hususunda sık görülen isteksizlik nafileydi. Parti, çoğunluğu orta yaşlılardan oluşan yüz binlerce adamı kötü silahlandırılmış ve zayıf donatılmış bir şekilde hizmete almak için, örgütlerinin bir ahtapotunkini andıran kollarını sonraki haftalarda Alman sivil yaşantısının derinliklerine uzattı. Çoğunluk, rejim liderlerinin beklediği radikallikten yoksundu. Lâkin bunlar nadiren hizmetten kaçınabiliyordu. İstisna olmak güçtü. Ve çoğu askeriyede, Parti'de yahut ona bağlı örgütlerde bir geçmiş sahibi olan *Volkssturm* komutanları, kabiliyet ve yeterlilik açısından ne kadar sınırlı da olsalar, teşkilatın ideallerine komuta ettikleri adamlara nazaran genellikle daha bağlıydı.[45] Dolayısıyla, Kasım ayı sonunda 6 milyon kişi olması planlanan ve bunun iki katı kadar kişiye ulaşması imkân dâhilinde görülen, dizginleri Parti'nin elindeki bu devasa teşkilatta Nazi idealleri ve bağnazlığından ayrışmak kolay değildi.[46] Gerçekte bu sayının sadece ufak bir kısmı muharebe gördüyse de, sivil toplumun daha da militarize edilmesi ve düzenlenmesi muazzam boyuttaydı.

Volkssturm'un askeri mânâsızlığı ve çarpışma gören adamları arasındaki beyhude ağır can kayıpları 1945'in ilk aylarında bütünüyle açığa çıkacak lâkin Koch'un yerel milis güçleri oluşturulmasını daha Temmuz ayında teklif etmiş olduğu Doğu Prusya'da, örgütün ateşle vaftizi daha erken bir tarihte vuku bulacaktı. *Volkssturm*, Baltık bölgesindeki tahkim edilmiş Memel[47] limanının dış banliyölerinde ilk muharebe deneyimini yaşadığı vakit Himmler'in örgütün varlığını duyurmasına daha bir haftadan uzun bir süre vardı. Hafif silahlandırılmış ve kim olduklarını göstermek adına sadece yeşil kol bantları mevcut sivil giyimli iki Volkssturm bölüğü, düzenli birlikler mevziyi istikrara kavuşturmak için gelene kadar savunma kordonunu kırmaya yönelik zayıf Sovyet girişimlerini engellemeye yardımcı olurken ağır kayıplar verdi.[48]

44 Yelton, s. 91; Noble, s. 151.

45 Yelton, s. 97–102.

46 Klaus Mammach, *Der Volkssturm: Bestandteil des totalen Kriegseinsatzes der deutschen Bevölkerung 1944/45*, Berlin, 1981; Yelton, s. 75.

47 Birinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya'dan alınarak Litvanya sınırlarına dâhil edilen ve Doğu Prusya'nın kuzeyinde bulunan şehir, 1939 Mart'ında Almanya tarafından yeniden ilhak edilmişti.

48 Yelton, s. 120.

Volkssturm bir haftadan biraz daha uzun bir süre sonra ve bu kez Doğu Prusya sınırları içinde yeniden muharebe gördü. Zira Kızıl Ordu 16 Ekim'de Reich sınırını doğudaki uç noktasından geçip Alman topraklarına girdi. Reich'ın doğu bölgelerindeki (ve diğer yerlerdeki) Almanların akıllarında derinden yer edecek o 11 gün böylelikle başlamış oldu.

III

Sovyet birliklerinin Memel'e yönelik taarruzları 5 Ekim'de başladı. Kızıl Ordu beş gün sonra Baltık Denizi'ne ulaşmış ve şehri kuşatma altına almıştı. Etrafı çevrilen Üçüncü Panzer Ordusu, her ne kadar zayıflamış da olsa, takviye güçler gelene dek dayanmayı başardı.[49] Bölge halkı, Kızıl Ordu'nun taarruzundan iki gün öncesine kadar hâlâ çılgınca siper ve tanksavar hendekleri kazıyordu. Wehrmacht bölgenin boşaltılmasını istediyse de tahliye emri Parti yetkilileri tarafından ancak 7 Ekim'de ve gecikmeli olarak verildi.[50] İtaat etmeyen herkes hain muamelesi görecekti. Baş gösteren panik ve kargaşa, Parti Mıntıka Başkanı'nın emre karşı çıkıp, insanların şimdilik olduğu yerde kalmalarına karar vermesiyle daha da arttı. Memel ve çevresindeki yerleşimler Ağustos ayı başında da (kısmen) tahliye edilmiş fakat tehlike azaldığında halk geri gelmişti. Dolayısıyla, başlarda bunun da beyhude bir telaş olduğuna yönelik bir hissiyat mevcuttu. Ancak 9 Ekim'de nihai tahliye emri verildiği vakit birçokları için artık zâten çok geçti. Binlerce kişi, süratle ilerleyen cephenin gerisinde kaldı ve tecrit edildi. Savaş esirleri ile Polonyalı işçilerden oluşup, "aylak sürüsü" olarak gördükleri şeye karşı çiftliklerini savunmasız bırakmaya birçoğu gönülsüzdü. Kaçma fırsatını yitirmişlerdi. Kaçmayı başaranların çoğu – erkekler genellikle *Volkssturm* hizmeti ve diğer görevler için alıkonulduğundan ötürü bunlar büyük ölçüde kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve sakatlardı – alelacele bir araya getirdikleri birkaç parça eşyayla birlikte at arabalarıyla yahut yayan olarak yollara düştü. Kızıl Ordu'nun yakın çevrede olduğu söylentileri paniğe neden oldu. Havaya bir dehşet hissi hâkimdi.

49 Belirtmiş olduğumuz üzere, fena hırpalanan *Volkssturm* birimleri de bu süreçte yardımcı olmuştu.

50 BA/MA, RH21/3/730, Üçüncü Panzer Ordusu Kurmay Başkanı Tümgeneral Müeller-Hillebrand'ın 1955 tarihli beyanı, s. 1.

Patlamalar ve hava saldırılarından duyulan korku, mültecileri bazen yolun uzağındaki tarlalara – nereyi bulabilirlerse oraya sığınmaya yöneltti. Kadınlar dua etmek için dizlerinin üstüne çöktü. Ana yollar Sovyet birlikleri tarafından kesildiği için söz konusu zamana karşı bir yarıştı. Terk edilmiş yük arabaları ve ev eşyaları yol kenarlarına dağıldı. Şanslı olanlar, eşyalarının çoğu ve besi hayvanlarından yoksun bir şekilde de olsa, kıyılardaki endişe dolu bir bekleyişin ardından nihayet küçük teknelere tıkıştı. Bu tekneler onları Kurlandiya Lagünü üzerinden Doğu Prusya'nın muhtelif kısımlarındaki, geçici olarak güvende olacakları derme çatma konaklama yerlerine taşıdı. Bazıları yüzmeye çalıştı ve boğuldu. Kaçanların çoğunun Memel'den yana gördükleri son şey gece göğündeki kızıl bir parıltıydı. Nüfusun tahmini üçte biri Sovyetlerin eline düştü. Kızıl Ordu askerlerince gerçekleştirilen yağma, tecavüz ve cinayet hikâyeleri mevcuttu.[51]

Memel'in kaderi, Doğu Prusya sınırına yakın nüfus için iki haftadan uzun süren bir korku ve dehşetin başlangıcı oldu. En kötüsü ise henüz gelmemişti. General Guderian'ın daha sonra belirttiği gibi, "[Doğu Prusya'da] yaşananlar, Alman halkına bir Rus zaferi durumunda kendilerini nelerin beklediğine dair bir fikir verdi."[52]

Kızıl Ordu, cephenin 40 kilometrelik bir kısmını kapsayan topçu ateşi ve sınır kasabalarına yönelik yoğun hava saldırılarının eşliğinde 16 Ekim'de Doğu Prusya'ya taarruza geçti. Merkez Ordu Grubu'nun yaz aylarındaki çöküşünde fena hâlde zayıflayan Alman Dördüncü Ordusu, Luftwaffe'nin yerinde yeller estiği koşullarda batıya doğru ricata zorlandı. Sovyet birlikleri 18 Ekim'de Alman sınırını geçti. Üç gün içinde Alman hatlarını aşmış ve yaklaşık 150 kilometrelik bir cephede Reich'ın 60 kilometre kadar içine girmişlerdi. Sınırdaki Eydtkau, Ebenrode ve Goldap kasabaları Sovyetlerin eline geçerken, Gumbinnen ve Angerapp bu kaderden kıl payı kurtuldu. Lâkin Gumbinnen hava taarruzları ile ağır hasar görmüş ve Sovyet birlikleri dış mahallelere ulaşmıştı. Sovyetler, 21 Ekim sabahının erken saatlerinde Nemmersdorf köyüne kadar ulaşmayı başardı. Ancak Angerapp Nehri üzerinde hasar görmemiş önemli bir köprü bulmalarına rağmen hücum durdu.

51 *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich der Oder-Neiße*, ed. Theodor Schieder *et al.*, c. 1, München, 1984, s. 1–4; ve bakınız Noble, s. 130–32.

52 Guderian, s. 376.

4. Doğu Prusya

Merkez Ordu Grubu Komutanlığı, 16 Ekim'deki Sovyet hücumunun Almanya'nın kalbine ulaşabilecek büyük bir taarruzun açılışı olacağını düşünmüştü. Lâkin Nemmersdorf'taki Sovyet duraksaması Dördüncü Ordu'ya yeniden tertiplenme, tüm gücünü toplama ve panzer takviyeleriyle üstün kuvvetlere karşı cesur ve başarılı bir çevirme manevrası yapma fırsatı verdi. Bu hamle Sovyetleri bütünüyle gafil avlayıp, saflarında ağır kayıplara neden oldu. Wehrmacht'ın karşı taarruzundan etkilenen Sovyet komutanları derhâl savunmaya geçip birliklerini geri çekti. Taarruzları 27 Ekim'de iptal edildi. Alman birlikleri, Kızıl Ordu askerlerince yağmalanarak harabeye dönen Goldap'ı 3 Kasım'da kurtardı. "Birinci Doğu Prusya Muharebesi" bundan iki gün sonra, iki tarafın da çok ağır kayıplarıyla sona erdi. Doğu Prusya'nın başkenti olan Königsberg'e yönelik hayli yıkıcı olabilecek bir Sovyet yarması engellenmişti. Alman askerleri – özellikle de doğu bölgelerinden gelenler – sınırlı eğitim ve yetersiz silahlarına rağmen istilacıları püskürtmek için çılgınca savaşmıştı. Buna rağmen, Doğu Prusya sınırındaki 100 kilometre genişliğinde ve 27 kilometre derinliğindeki dar bir arazi Sovyet işgalinde kaldı. Bu bölgedeki cephe hattında Ocak ayına dek herhangi bir değişiklik olmadı.[53] Lâkin Doğu Prusyalılar artık yok olma tehlikesiyle karşı karşıyaydı.

Nemmersdorf'a ulaşıp iyi bir mevzi işgal etmesinin ardından Sovyet taarruzunun niçin durduğunu Alman askerleri 23 Ekim'de, yani köyü Kızıl Ordu'nun eline düşmesinden neredeyse 48 saat sonra geri aldıkları vakit anlayacaktı. Askerler köyde kendilerini bekleyen bir dehşet manzarasıyla karşılaştı. Nemmersdorf, çok geçmeden çoğu Almanın aşina olduğu bir isim oldu. Bu onlara, Kızıl Ordu'nun Reich'ı fethetmesi hâlinde ne bekleyebileceklerini gösterdi.

Nemmersdorf'u ve komşu yerleşimlerin sakinlerini pençesine alacak kader, Nazi yetkililerinin (birkaç ay sonra daha ağır sonuçlarla tekerrür eden) halkı zamanında tahliye etmekteki içler acısı başarısızlıklarıyla iyice kötüleşti.[54] Tahliyeler, tehlike altındaki bölgenin tamamında bir keşmekeşti. 1945 başlarında yoğunlaşacak bir gelişme olan iktidarın merkezden Parti'nin bölge şeflerine aktarılması sürecinin ideal örneği Doğu Prusya Bölge Valisi Erich Koch, yardımcısı Paul

53 *DRZW*, 8 (Frieser), s. 612–19; Noble, s. 132–5.

54 Bkz., Noble, s. 136–8.

Dargel'in yardakçılığında tahliye tedbirleri üstünde tam kontrole sahipti. Koch, vilayet sınırlarının dışına taşacak bir izdihama neden olacağı ve Reich'ın geri kalanına bozguncu sinyaller göndereceğine ilişkin korkulardan ötürü, Hitler'in de desteğiyle erkenden tahliyeyi reddetti. Nüfus, sarsılmaz moral ve kararlılığın bir işareti olarak mümkün olduğunca uzun kalacaktı. Bölgenin boşaltılmasına yönelik Wehrmacht'ın kendi istekleri göz ardı edildiği gibi,[55] Merkez Ordu Grubu Komutanı Orgeneral Reinhardt'ın kendisi de Koch'un bölgedeki keyfi tutumu karşısında öfke nöbetleri geçirdi.[56] Tahliye emirleri nihayet verildiğinde ise, tahmin edilebileceği üzere sürece tam bir kaos eşlik etti. Dargel ve diğer Parti görevlileri saatlerce bulunamadı. Bir Mıntıka Başkanı kısa bir süreliğine ortalıkta göründüyse de o da yerel bir birahanede gözden kaybolup kendinden geçene kadar içti. Tahliyeye yardım etmesi için el koyulan bir kamyonet ortaya çıkmadı; iddiaya göre, bir Parti bürosu tarafından yiyecek ve içecek stoklarını taşımak üzere alıkonulmuştu. Parti görevlileri – emir verebilecek yegâne kişiler – en kritik anda görevlerinde sefil bir şekilde başarısız olmuştu.[57]

Sovyet hücumunun en batı ucu olan Nemmersdorf bu gecikmiş, kaotik tahliyeye büyük ölçüde dâhildi. Sovyet birlikleri yaklaşırken, civardaki kasaba ve köylerin sakinleri telaşla ve son dakikada bölgeden kaçtı. Atlarla çekilen üstü örtülü yük arabaları dört bir yandan gelip, Nemmersdorf'un hayati önem taşıyan köprüsünü geçmek için sıraya girdi. İnsanlar alabilecekleri birkaç parça eşyayı alıp, canlarını kurtarmak için yollara düştü. Yoğun sonbahar sisinin yardımıyla, çoğu Kızıl Ordu'nun gelişine saatler kala dahi köprüden batıya doğru güvenle geçmeyi başardı. Ancak hem Nemmersdorf hem de yakınlardaki diğer yerleşimlerde yaşayan bazıları için artık çok geçti.

55 Noble, s. 130.

56 BA/MA, N245/3, NL Reinhardt'ın karısına gönderdiği 21.10.1944 tarihli mektup (N245/2, fo. 40) gibi, 11, 17, 22.10.44 ve 1, 3, 4, 5, 7, 10, 14.11.44 tarihli günlük girdileri de – doğrudan tahliye meselesiyle alakalı olmasa da – Koch'la sürmekte olan sert tartışmalarına değinir. Koch'un Merkez Ordu Grubu'ndaki koşulları gerçeğe aykırı bir şekilde tasvir ettiğine ilişkin Reinhardt'ın Himmler'e şikâyeti için ayrıca bkz., N245/15 (26.10.44 ve 27.11.44 tarihli mektuplar). Bu münakaşanın bir kısmı Koch'un ordu için olan silahları *Volkssturm*'a tahsis etmesiyle alakalıydı (BA/MA, RH19/II/213, fo. 303, Reinhardt'tan Guderian'a 31.10.44).

57 *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 4–7.

21 Ekim sabahının erken saatlerinde uyandıklarında Sovyet askerleri hâlihazırda köylerindeydi.[58]

Kızıl Ordu'nun savaşla nasırlaşan askerleri, çarpışarak kendi ülkelerinden batıya doğru ilerlemiş ve Polonya üzerinden o nefret edilen düşmanın topraklarına şimdi ilk kez girmişlerdi. Ölüm ve yıkımın kol gezdiği çorak diyarlarda ilerledikçe, Alman işgal ve tahakkümünün vahşi acımasızlığının mirasına ve bir zamanların o buyurgan ordusunun yakıp-yıkarak icra ettiği alelacele ricatın ardında bıraktığı yıkıma tanık olmuşlardı. Kendi halklarının çektiği korkunç ızdırabın açık belirtilerini gördüler. Sovyet propagandası vahşiyane intikamı doğrudan teşvik etti. Ekim 1944 tarihli tipik bir bildiri, "Faşist çocuk katilleri ve infazcılardan acımasızca intikam alın, onlardan Sovyet anne ve çocuklarının kan ve gözyaşlarının acısını çıkarın," şeklinde ilerliyordu.[59] Bir diğeri ise, "Öldürün. Almanların suçlu olmadığı hiçbir şey yok," diye teşvik ediyordu.[60] Alman topraklarına ulaşmaları ve ilk kez sivil bir düşman nüfusuyla karşılaşmalarıyla, bu askerlerin bastırılmış nefretleri vahşi bir intikamla bendinden taştı. Sovyet işgalinin ardından Wehrmacht tarafından geri alınan köylere ve kasabalara giren Alman birlikleri, vuku bulan zulümlerin ürkünç işaretleri olan öldürülmüş sivil cesetleriyle karşılaştı. Yaşananların en kötülerine ise, Kızıl Ordu'nun ilk mezalimlerinin simgesi olan Nemmersdorf sahne olmuştu.

Lâkin Nemmersdorf'ta tam olarak ne yaşandığına dair ayrıntılar belirsizliğini koruyor. Gerçeği propagandadan ayırmak, en başından itibaren zorlaştı. Birkaç yıl sonra yapılan ve olayların dehşet verici imgesine kalıcı bir şekilde damgasını vuran bazı tanıklıkların doğruluğu şüphelidir. Hadiseden dokuz yıl sonra yapılan en detaylı tanıklığa göre,

58 Bernhard Fisch, *Nemmersdorf, Oktober 1944: Was in Ostpreußen tatsächlich geschah*, Berlin, 1997, 5'inci bölüm. Ayrıca bkz., Guido Knopp, *Die große Flucht: Das Schicksal der Vertriebenen*, München, 2001, s. 37-49.

59 Alıntı: *DRZW*, 10/1 (Zeidler), baş-propagandacı Ilya Ehrenburg'un rolü de dâhil olmak üzere, Almanya'da çarpışmak üzere olan birliklere yönelik Sovyet propagandasının mükemmel bir anlatımı için bkz., s. 700, ve s. 682 ve sonrası. Ayrıca bkz., Guido Pöllmann, "Rote Armee in Nemmersdorf am 22.10.1944", Franz W. Seidler ve Alfred M. de Zayas (eds.), *Kriegsverbrechen in Europa und im Nahen Osten im 20. Jahrhundert*, Hamburg, 2002, s. 215.

60 Manfred Nebelin, "Nazi Germany: Eastern Front", David Wingeate Pike (ed.), *The Closing of the Second World War: Twilight of a Totalitarianism*, New York, 2001, s. 98'de alıntılanmıştır.

saldırının ardından bölüğüne Nemmersdorf'un temizlenmesine yardım etmesi emredilen bir *Volkssturm* mensubu; haç şeklinde ellerinden ahır kapılarına çivilenmiş birkaç çıplak kadın, başı balta yahut kürekle ikiye bölünmüş yaşlı bir kadın ve Kızıl Ordu tarafından vahşice öldürülen yetmiş iki kadın ve çocuk bulunduğunu söyledi. Tüm kadınların tecavüze uğradığını, cesetlerin mezardan çıkarıldığını ve bulguların uluslararası bir tıp komisyonunca tespit edildiğini öne sürdü.[61]

Geheime Feldpolizei (gizli askeri polis) tarafından görgü tanıklarının sorgulanması ve neler olduğunun öğrenilmesi için hazırlanarak 25 Ekim'de, yani Sovyet askerlerinin köyü terk etmesinden iki gün sonra gönderilen bir rapor, – bu da yeterince korkunç olmakla birlikte – biraz farklı bir tablo çiziyor. Rapor yağma olduğunu ve iki kadının tecavüze uğradığını kayda geçti. İçlerinde birkaç çocuk olmakla birlikte çoğunluğunu yaşlı erkek ve kadınların oluşturduğu 26 kişinin cesedi bulunmuştu. Bazıları açık bir mezarda, diğerleri bir hendekte, yol kenarında yahut evlerde yatıyordu. Çoğu kafasına tek el ateş edilerek öldürülmüş, birinin ise kafatası ezilmişti. Ancak çarmıha gerilmelerin dehşetli tasvirleri yoktu. Bölgedeki bir alayda görevli bir Alman tabip cesetleri incelemişti. Himmler'in şahsi doktoru Profesör Gebhardt'ın Sovyet birliklerinin bölgeden ayrılmasından bir gün sonra Nemmersdorf'ta peyda olması dikkat çekicidir. Onun rütbesindeki birinin varlığı büyük ihtimalle ölüm nedeni teşhisi ihtiyacından ileri gelmiyordu. Görünüşe bakılırsa, önde gelen Nazi yetkilileri Nemmersdorf'un tarihte bednam bir yeri olmasını kafaya koymuştu. Propagandacılar, bölgenin geri alınmasının ardından hızla olay yerine geldi. Almanların savaşma kararlılığını pekiştirmek için Sovyet mezalimlerinden yararlanmaya hevesliydiler ve amaçlarına hizmet ettiği yerde abartıya başvurmakta gecikmediler.[62]

61 *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 7–8. Lass, s. 44–50'de tüyler ürpertici başka raporlar da mevcuttur. Propaganda Bakanlığı'nın eseri olan Uluslararası Komisyon; İspanyol, Fransız, Norveçli, İsveçli, Danimarkalı, Estonyalı, Letonyalı, İtalyan ve Sırp temsilcilerin katılımıyla, çoğu Berlin'deki Parti teşkilatının üyeleri olan yaklaşık 600 kişinin önünde 31 Ekim 1944'te bir araya geldi. Gruba, Alman ve yabancı basın ile radyo kuruluşlarının 100 kadar üyesi de eşlik ediyordu. Tahmin edilebileceği gibi, komisyon Sovyetler Birliği'nin uluslararası hukuku ciddi biçimde ihlal ettiği sonucuna vardı. – BA/MA, RH2/2684, fos. 7–8, Binbaşı Hinrichs'in raporu, Abteilung Fremde Heere Ost, 1.11.44.

62 Bernhard Fisch, "Nemmersdorf 1944 – ein bisher unbekanntes zeitnahes Zeugnis", *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 56 (2007), s. 105–14. Ayrıca bkz., Fisch, *Nemmersdorf*, 6–7'nci bölümler.

Elbette, Alman propagandası Sovyet mezalimlerinin açığa vurulmasından olabildiğince istifade etti. Tüyleri en çok ürperten sahnelerden bazıları düzmece olabilir. Öte yandan, mezalimler propagandanın yahut sonradan uydurmanın ürünü değildi. Kızıl Ordu'nun ricatından sonraki saatler içinde Gumbinnen civarı ve Nemmersdorf bölgesinde bulunan "Hermann Göring" Panzer Kolordusu'nu ziyaret eden Luftwaffe Kurmay Başkanı General Werner Kreipe, günlük girdisinde kadın ve çocuk cesetlerinin ahır kapılarına çivilenmiş olduğunu iddia etti. Kreipe, bu vahşiliklerin kanıt babında fotoğraflanmasını emretti.[63] Lâkin fotoğraflar çekildiyse bile nicedir ortada yoklar. 22 Ekim'de Nemmersdorf'a giren Alman askerleri arasında yer alan bir makineli tüfek nişancısı, üniformasında sakladığı günlüğünde yer alan notları arasına, "parçalanmış cesetleri de içeren korkunç hadiseler"i kaydetti; bazı cesetlerin uzuvları kesilmiş, yaşlı bir adam dirgenle deşilerek ambar kapısına asılı hâlde bırakılmıştı: "Öylesine korkunç görüntüler ki, acemilerimizin bir kısmı telaş içinde kendilerini dışarı atıp kustu."[64] Nemmersdorf'ta öldürülenlerin sayısı iddia edilenden daha düşük olabilir, lâkin daha şişkin rakamlar muhtemelen Kızıl Ordu'nun civardaki diğer yerleşim alanlarında öldürdükleri kişileri de içeriyordu.[65] Öne

63 "Persönliches Kriegstagebuch des Generals der Flieger [Werner] Kreipe als Chef des Generalstabes der Luftwaffe für die Zeit vom 22.7.–2.11.1944", 23.10.44 tarihli girdi, Hermann Jung, *Die Ardennenoffensive 1944/45*, Göttingen, 1971, s. 227.

64 Günter K. Koschorrek, *Blood Red Snow: The Memoirs of a German Soldier on the Eastern Front*, London, 2002, s. 293 (22.10.44). [Türkçesi: *Kan Kırmızı Karlar - Stalingrad'dan Teslimiyete Bir Alman Makineli Tüfek Nişancısının Anıları*, çev. Barbaros Uzunköprü, Kronik Kitap, 2019. (ç.n.)]

65 BA/MA, RH20/4/593, numarasız, Yüzbaşı Fricke, Armeeoberkommando'ya sunduğu 26.10.44 tarihli raporda 26'sı Nemmersdorf'ta ve 19'u civardaki Tutteln'de olmak üzere (buradaki yanmış bir inek ahırında bulunan kömürleşmiş ve sayıma dâhil edilmeyen birkaç cesetle birlikte) 45 ceset saymıştır. Nemmersdorf'taki ölülerin çoğu köyün sakinleri değil, Kızıl Ordu'nun yolda yakaladığı mültecilerdi. Diğer iki rapor, 22 Ekim'de bir kadının Schweizerau'da muhtemelen tecavüze uğrayıp akabinde balta yahut kürekle dövülerek öldürüldüğünü ve Bahnfelde'deki mandırada tecavüze uğramış 4 kadın da dâhil 11 sivilin bulunduğunu belirtti. Daha sonra derlenen bir listeye çok sayıda tecavüz vakası ve dillerinin bir masaya çivilenmiş olduğu iddia edilen katledilmiş 5 çocukla birlikte Doğu Prusya'nın muhtelif yerlerinde 90 kurban kaydedildi (en yüksek sayı 26'yla Nemmersdorf'taydı). – BA/MA, RH2/2685, fo. 168. Karl-Heinz Frieser, *DRZW*, c. 8, s. 620 n. 77,

sürülenden daha az tecavüz olması yine ihtimal dâhilinde olmakla birlikte, bunlardan bir kısmı şüphesiz gerçekleşmiştir ve Kızıl Ordu'nun doğu Almanya'dan geçtiği sıradaki sergilediği sonraki tutum, askerleri için en iyi varsayımlarda bulunulmasına yönelik bir dayanak sağlamaz. 25 Ekim'de bölgeyi ziyaret eden Orgeneral Reinhardt, ertesi gün karısına şöyle yazdı: "Bolşevikler, çocukları öldürmek de dâhil vahşi hayvanlar gibi etrafı kırıp geçirmişler, öldürdükleri kadın ve kızlara yönelik şiddet eylemlerinden söz etmiyorum bile." Reinhardt, gördükleriyle derinden sarsılmıştı.[66] Cinayet ve tecavüzlerin gerçek boyutları hakkında ne tür şüpheler ortaya çıkarsa çıksın ve bu şüpheler, propaganda istismarının tabiatı ve maksadını unutmamak için ne kadar gerekli olursa olsun, vahşet yalnızca propagandadan ibaret değildi. Nemmersdorf ve çevresinde korkunç şeyler oldu.

Dahası, zulümlerin kesin detayları hakkındaki gerçek ne olursa olsun, propaganda kendi başına bir gerçeklik kazandı. Nemmersdorf'un yarattığı muhtemel etki; askerlerin, bedeli her ne olursa olsun doğuda sonuna kadar savaşa devam etme ve Kızıl Ordu'ya geçit vermemek için ellerinden gelen azami ölçüde mücadele etme yönündeki kararlılıklarını pekiştirmek, sivilleri ise ellerine geçen ilk fırsatta kaçmaya teşvik etmek oldu. Neticede Nemmersdorf'un imgesi, korkunç gerçekliğiyle ilgili kesin olgusal doğruluktan daha önemli bir hâle geldi.

IV

Propaganda makinesi çok geçmeden devreye girdi. Goebbels, önüne çıkan fırsatı anında fark etmişti. Göring'in ona detaylarla birlikte telefon etmesinin ardından günlüğüne, "Bu gaddarlıklar gerçekten de

. Nemmersdorf'taki muhtemel sivil kurban sayısını civardaki yerleşimleri dikkate almaksızın 46 olarak vermekle birlikte bu sayıyı neye dayandırdığını belirtmez. Söz konusu muhtemelen Nemmersdorf ve Tutteln'deki toplam kurban sayısının ufak bir yanlış hesaplamasıdır. Kendisinin de belirttiği üzere (n.76), Fisch'in bulgularının neredeyse tamamı, 1990'larda hayatta olan felaketzedelere sorduğu soruların cevaplarına dayanıyordu. Kendisi, propagandanın büyük ölçüde uydurma olduğunu ortaya çıkarma girişiminde, Kızıl Ordu askerlerini zaman zaman fazla-sempatik tasvir etmeye meyilli görünür. Pöllman, s.214'te Nemmersdorf'un kendisi için 26 ve yakın çevresi için 28 sivil kurban belirtiyor.

66 BA/MA, N245/2, fo. 40. NL Reinhardt'ın eşine yazdığı mektup, 26.10.44.

korkunç," diye yazdı, "Bunları büyük bir basın kampanyası için kullanacağım." Bu, "Bolşevizm Reich'ı gerçekten ele geçirirse Alman halkının ne bekleyebileceğine" dair son şüphecilerin de "ikna olmasını" sağlayacaktı.[67] Reich Basın Şefi Otto Dietrich, haberlerin yurtiçi ve yurtdışına yayılmasından sorumlu *Deutsches Nachrichtenbüro* (Alman Haber Ajansı) tarafından hikâyenin sunumu için talimat verdi. Talimatta, "Doğu Prusya'daki korkunç Bolşevik suçlarının DNB haberinde kapsamlı ve etkili bir şekilde ifşa edilmesi ve son derece sert bir şekilde yorumlanması bilhassa önemlidir," deniyordu. "Korkunç Sovyet kana susamışlığı, içerik ve manşetlerde kınanmalıdır." Bunun büyük toprak sahipleri ve sanayicilere değil, Bolşevizmin imha için işaretlediği sıradan insanlara yönelik bir saldırı olduğu vurgulanmalıydı.[68]

Manşetler bu talimatları gereğince takip etti. Nazi basınının amiral gemisi *Völkischer Beobachter*, 27 Ekim tarihli nüshasında "Sovyet Canavarlarının Kuduzluğu" diye haykırdı.[69] Almanya'nın doğusundaki yerel gazeteler, "Bolşevik Kana Susamışlığı Doğu Prusya Sınır Bölgesinde Köpürüyor" ve "Doğu Prusya'da Vahşi Cinayet Terörü" diye duyurdu.[70] Eşgüdümlü basının diğer organları da onları taklit etti.[71] Yağma, yıkım, tecavüz ve cinayet hikâyeleri mümkün olan en büyük şoku yaratmayı amaçlıyordu. Doktor heyetlerinin toplamda 61 erkek, kadın ve çocuğun öldürüldüğünü ve kadınların çoğuna tecavüz edildiğini doğruladıkları söylendi. Bir çarmıha gerilmeye atıfta bulunuldu. Sıra sıra ceset fotoğrafları dehşetin çarpıcı görüntülerini yayıyordu.[72] Öldürülen çocukların *Völkischer Beobachter*'nın başsayfasında yer alan

67 *TBJG*, II/14, p. 110 (26.10.44). Ve bakınız Wilfred von Oven, *Mit Goebbels bis zum Ende*, c. 2, Buenos Aires, 1950, s. 170 (27.10.44). Hitler, mezalim haberlerine Wehrmacht'ın propaganda için bunlardan yararlanmasını talep ederek tepki vermiş ve fotoğraflar ile görgü tanıklarının kamuoyuna sunulmasındaki yavaşlık karşısında sabırsızlığını ifade etmişti. – IfZ, Nbg.-Dok. PS-1787. Ayrıca bakınız David Irving, *Hitler's War*, London, 1977, s. 893, n. to s. 726.

68 Steinert, s. 521–2'de alıntılanmıştır.

69 Fisch, *Nemmersdorf*, s. 144, 153 n. 8.

70 Schwendemann, s. 240 n. 41.

71 Aynı çizgideki bazıları İngiliz istihbarat birimlerince izleniyordu: NAL, FO898/187, PWE, Almanya İçin Hazırlanan Almanca Yayınlara İlişkin Özet ve Yorumlar, fos. 439, 457–8 (23–9.10.44 ve 30.10–5.11.44 tarihli raporlar).

72 Fisch, *Nemmersdorf*, s. 146–7.

bir fotoğrafına, Almanlar savunmalarını ve mücadele ruhlarını korumazlarsa neler olacağına dair bir uyarı eşlik ediyordu.[73]

Doğu Almanya'daki atmosfer, Nemmersdorf'taki ifşaatlara ilişkin bir propaganda kampanyasının zamanlamasını uygun kıldı. Nemmersdorf'la ilgili haberler kamuoyuyla paylaşılmadan önce propaganda bürolarından gelen raporlar, "Bolşeviklerin Doğu Prusya'daki toprak kazanımlarının derin bir şaşkınlığa yol açtığını," kabul ediyordu. Şaşkınlık özellikle de Bölge Valisi Koch'un düşmana daha fazla toprak verilmeyeceğini ilan etmesinin üstünden henüz birkaç gün geçmiş oluşundan kaynaklanıyordu. Danzig'e perişan bir hâlde gelen ve "Bolşeviklerin hemen arkalarında olduğundan" onları ilk haberdar edenlerin geri çekilen askerler olduğunu söyleyen Doğu Prusyalı mülteciler de Koch aleyhinde sert suçlamalarda bulundu.[74] Goebbels, Kızıl Ordu mezalimlerinin propaganda değerini işte bu sallantılı moral iklimde gördü.

Bununla birlikte, Nemmersdorf hakkındaki sansasyonel propaganda bombardımanı Goebbels'in beklediği kadar başarılı olmadı. İlk tepkiler, haberlerin propaganda uydurması olduğuna ilişkin bir nebze şüpheye işaret ediyordu.[75] Goebbels bu hususta kendi kazdığı kuyuya düşmüştü. "Anglo-Amerikalılar tarafından işgal edilen bölgelerdeki koşulları, Sovyetler tarafından işgal edilen bölgelerdeki kadar çarpıcı ve sert," bir şekilde tasvir etmeleri için propaganda uzmanlarına o ayın başlarında talimat vermişti. Bu, "işler o raddeye gelirse, halkımız Anglo-Amerikan işgalini Sovyet işgaline tercih edecektir," şeklindeki ifadelere yönelik bir hamleydi. Böyle bir olasılığın kapısı sıradan vatandaşa – "küçük adama" – açık bırakılamaz, çünkü bu onun savaşma kararlılığını azaltırdı. "Tersine, şunu bilmelidir ki [...] Reich kaybedilirse, hangi düşmana olursa olsun, onun için var olma şansı yoktur."[76] Gerçekte, hâlihazırda Amerikalıların eline geçmiş olan batı bölgelerinde insanların genellikle yeterince iyi muamele gördükleri ve Amerikalıları hoş karşılayarak işgale hızla uyum sağladıkları

73 *VB*, 1.11.44.

74 BAB, R55/601, fo. 181, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 23.10.44. Ayrıca bkz., Meindl, s. 434.

75 Steinert, s. 522.

76 *TBJG*, II/14, s. 69 (10.10.44).

Nazi yetkililerince pekâlâ biliniyordu.[77] İngiliz ve Amerikan birliklerince işlenen zulüm haberlerine inanılmadığını ve insanların – parti yetkilileri dışında – hafif muamele görecekleri için kendilerini İngilizlere yahut Amerikalılara teslim etmelerinin kolay olduğunu Goebbels'in kendisi de kabul etti. İnsanlar, özellikle de Amerikalıların Alman basınında tasvir edildiği kadar kötü olmadığını düşünüyordu.[78] Propaganda raporları Goebbels'e batıdan tahliye edilenlerin, savaşı sürdürmektense "her ne pahasına olursa olsun barış"ın tercih edilebilir olduğu fikrini yaydıklarını söylüyordu.[79] Ve Reich'ın doğudaki Almanların çilelerinden uzakta kalan kısımlarında, insanlar mültecilerin anlattıklarına abartılı gözüyle bakmaya meyilliydi.[80]

Propagandanın geri tepmesinin bir başka nedeni daha vardı. Bir raporda, "Nüfusun zamanında tahliye edilmemiş olması nedeniyle, Nemmersdorf hakkındaki propagandanın bir bağlamda Reich'ın kendi kendini suçlaması anlamına geldiğinden ötürü, Doğu Prusya sınırındaki Bolşevik mezalimlerinin üstünde durulmasının [halk nazarında] kabul görmediği," değerlendirildi.[81] Suçlamalar sadece yanlış (ve düzmece) iddialarla yanıtlandı: Bölge muharebe sahasının hemen ardında kalıyordu ve uzun zaman önce tahliye edilmişti; hareket hâlinde mülteci kolları Sovyetlerin sürpriz taarruzuna yakalanmış lâkin Nemmersdorf'un yerli halkı hâlihazırda bölgeden ayrılmıştı; Parti tarafından tahliye edilen sayısı bütünüyle tatmin edici ve o'nun dinamik ve başarılı çalışmasının delaletiydi - ve (bu kısmı bir nebze çelişkilidir) Reich'ın geri kalanına gıda tedariği için çok ihtiyaç duyulan hasadın kaldırılması uğruna, insanların hatların gerisinde mümkün olduğunca

77 Bkz., Propaganda Bakanlığı Müsteşarı Werner Naumann'ın, işgal altındaki batı bölgelerinde yaşayan Almanların "milli haysiyet" doğrultusunda hareket etmediklerine ilişkin Goebbels'e yaptığı sunum, IfZ, Fa-93, 12.10.44; ve batıda düşman işgali altında yaşayan Alman vatandaşlarının "haysiyetsizce" tutumlarının, düşman basın bültenlerince ortaya konduğuna ilişkin Himmler'den batıdaki Kıdemli SS ve Polis Liderlerine. Ayrıca bkz., Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 172.

78 *TBJG*, II/14, s. 176 (8.11.44), 189 (10.11.44).

79 BAB, R55/601, fo. 204, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 7.11.44; *TBJG*, II/14, s. 192 (10.11.44).

80 BHStA, MA 106696, RPvOF/MF raporu, 8.11.44.

81 BAB, R55/601, fo. 210, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 7.11.44.

uzun çalışmaları gerekmişti.[82] Neticede Goebbels'in kendisi de, "vahşet haberlerinin artık bizden satın alınmayacağını" kabul etmek durumunda kaldı. Bilhassa Nemmersdorf'tan gelen haberler nüfusun sadece bir kısmını ikna etti."[83]

Reich'ın doğu sınırlarından hayli uzakta kalan bir başka yerde, Nemmersdorf hakkındaki dehşet propagandasının niçin etkili olmadığına dair – son derece açıklayıcı – bir diğer neden sunuldu. Stuttgart'taki SD bürosunun Kasım başında bildirdiğine göre insanlar konuyla ilgili basında yer alan hikâyelerin "edepsizce" olduğunu söylüyor ve liderliğin mezalimlerin fotoğraflarını yayımlamakla ne umduğunu soruyordu. Büronun raporu, Reich liderlerinin [aktarılan görüşlerin] farkına varması gerektiğini belirterek devam ediyordu:

> "Düşünen her insan, bu tüyler ürperten kurbanları gördüğünde aklına derhâl düşman topraklarında ve hatta Almanya'da gerçekleştirdiğimiz mezalimleri getirecektir. Binlerce Yahudiyi katletmedik mi? Askerler, Polonya'daki Yahudilerin kendi mezarlarını kazmak zorunda bırakıldıklarını tekrar tekrar anlatmıyor mu? Ve Alsas'taki toplama kampında [Natzweiler] bulunan Yahudilere ne yaptık? Yahudiler de insandır. Bu şekilde hareket ederek, düşmana zafer kazanması durumunda bize neler yapabileceğini göstermiş olduk... Ruslar, diğer halklara karşı bizim halkımızın kendi Almanlarına olduğu kadar acımasız oldukları için suçlanamazlar."

"Doğu Prusya'da birkaç kişiyi öldürdükleri için" galeyana gelmeye gerek yoktu. Nihayetinde, Almanya'da insan hayatının değeri nedir ki?"[84]

Reich büyük bir ülkeydi. Ve Stuttgart, Nemmersdorf'tan olabildiğince uzaktı. Raporda aktarılan bu görüşler, Almanya'nın insanlığa karşı işlediği suçların, özellikle de Yahudilere yönelik soykırım eylemlerinin bilinirliği hususunda aydınlatıcı olmakla birlikte Stuttgart halkı,

82 BAB, R55/608, fo. 29, Mundpropagandaparole Nr. 4, 7.11.44.

83 *TBJG*, II/14, s. 192–3 (10.11.44).

84 Otto Dov Kulka and Eberhard Jäckel (eds.), *Die Juden in den geheimen NS-Stimmungsberichten 1933–1945*, Düsseldorf, 2004, s. 546, no. 749, SD-Leitabschnitt Stuttgart'ın raporu, 6.11.44; ayrıca IWM, "Aus deutschen Urkunden, 1935–1945"te mevcuttur, yayımlanmamış evrak, tarihsiz. (*c.* 1945–6), s. 275–6; ve Steinert, s. 522–3'te alıntılanmıştır.

Reich'ın en doğusunda gerçekleşen Sovyet vahşetiyle kendi aralarında büyük bir mesafe olduğunu hissedebiliyordu. Almanya'nın doğu kesimlerindeki insanlar, Kızıl Ordu'nun mesafesi hususunda daha endişeli olmak için her türlü gerekçeye sahipti. Nemmersdorf'tan gelen dehşet propagandası, onları batıya doğru tahliye etmeyi reddeden Parti yetkilileri ile şeytanlaştırılmış düşman kuvvetlerinin yaklaşan saldırısı arasında çaresizce sıkışan sıradan sivillerde yoğun bir korku duygusu uyandırmakta büyük olasılıkla etkili olmuştu. Wehrmacht taarruzu püskürtüp de bölgeye bir nebze istikrar geldiğinde şüphesiz büyük bir rahatlama oldu.[85] Propaganda, düşmanın püskürtülmesine ilişkin başarıları ilan ederken, Kızıl Ordu'yu durdurduğu iddia edilen doğudaki tahkimatların inşası için yapılan tüm çalışmaların değerini vurgulamaktan çekinmedi. *Volkssturm*'un çarpışmalara katılımından da takdirle bahsedildi.[86] Ancak Goebbels, "Doğu Prusya mucizesini" abartmamaya niyetliydi. "Dereyi görmeden paçaları sıvamamanın" mühim olduğunu belirtti.[87] Bu mantıklı bir yaklaşımdı. Kızıl Ordu, Ocak 1945'te ve bu kez kalıcı olarak Doğu Prusya'ya döndüğünde, bölgedeki sivil nüfusun büyük çoğunluğunun tutumunu niteleyen şey sonuna kadar savaşma kararlılığı değil, gözü kör eden bir panikti.

Bununla birlikte, Nemmersdorf hakkındaki propaganda raporlarına ilişkin şüpheciliğin yahut sinizmin Goebbels'in çabalarının sonuçsuz kaldığı anlamına geldiği düşünülmemelidir. Zulüm hikâyelerinin etkili olmadığına ilişkin işaretlerin aksine, Kasım ayı ortasında propaganda bürolarından alınan özet rapor, ilk başta yazılı beyanları sorgulayanların, yayımlanan fotoğraflar ışığında fikir değiştirdiğini iddia etti. İnsanlar "nefretle dolu" ve en uç noktaya kadar savaşmaya hazırlardı.[88] Sivil nüfusun tepkileri ne kadar farklı olursa olsun, Nemmersdorf'un özellikle de iki grup için – iktidarı elinde bulunduran iki grup – taşıdığı

85 BAB, R55/601, fo. 215, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 14.11.44.

86 BAB, R55/608, fo. 30, Mundpropagandaparole Nr. 5, 8.11.44.

87 *TBJG*, II/14, s. 169 (7.11.44).

88 BAB, R55/601, fo. 223, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 14.11.44. Goebbels Kasım ayı başında, "Nemmersdorf mezalimlerine ilişkin o zamana dek yapılan yayınların, askerlerin ipin ucunda neyin olduğunu anlamaları için hâlihazırda yeterli olduğu" kanaatine vardı. Führer Karargâhı, Alman askerlerine yönelik Bolşevik zulümlerine ilişkin detayların yayımlanmasıyla askerlerin gayrete getirilmesinin şu anda gerekli olmadığı görüşündeydi. – *TBJG*, II/14, s. 159 (5.11.44).

mesajın, panikten ziyade ne pahasına olursa olsun direnme mecburiyeti olduğu kesin görünmektedir.

Doğu Prusya'daki istilacıların vahşet ve zalimlikleri, Nazi Partisi ve ona bağlı kurumların yüksek yahut düşük rütbeli temsilcileri için Sovyetlerin eline düşmeleri durumunda başlarına geleceği kesin görünen şeyin bir tadımı olmuştu. Hitler, Nemmersdorf'tan gelen haber ve fotoğraflara tipik bir tepki verdi. Kıdemce en küçük sekreteri olan Traudl Junge daha sonra, "İntikam yemini etti ve nefreti körükledi," diye yazdı. "Onlar artık insan değiller, onlar Asya bozkırlarından gelen hayvanlar ve onlara karşı yürüttüğüm savaş Avrupa insanlığının onuru için bir savaş," diyerek burnundan soludu. "Sert olmalı ve elimizdeki tüm imkânlarla savaşmalıyız."[89] Hitler Sovyetlerin eline düşmesi durumunda akıbetinin ne olacağına ilişkin hiçbir yanılsama içinde değildi. Bunun olmasına hiçbir şekilde izin verilemezdi. Korkunç yenilgi durumunda eninde sonunda tercih edeceği çıkış yolu hâlihazırda belirlenmişti. Viyana Bölge Valisi ve eski Hitler Gençliği lideri Baldur von Schirach'ı, savaşı bitirmesinin tek yolunun kendini başından vurmak olduğuna dair daha 1943 ortalarında bilgilendirmişti.[90]

Hitler, kendi kaderinin sonuçlarını Alman halkını da kapsayacak şekilde genişletti. Bir araya topladığı Bölge Valilerine daha 1943 Ekim'inde Alman halkının köprüleri yaktığını söylemişti; artık tek yol ilerlemekti. Varlıkları tehlikedeydi.[91] Kaybedecek bir şey olmadığı düşüncesinde yalnız değildi. Goebbels gemilerin yakılmış olmasından memnundu; bu, insanları davaya bağlardı. Himmler, önceki sonbaharda Parti liderlerine Yahudilerin toplu katliamı hakkında bilgi verirken, onları kasıtlı bir şekilde suç ortaklığına dâhil ediyordu. Böylece orada bulunanlar, iltisaklı akranlarının komplosundan kaçamayacaklarını bilecekti.[92] Düşmanın yaklaşması karşısında sergiledikleri davranışlar (Nazi örgütlerine üyeliklerini gizleme, amblemleri yakma, üniformaları saklama ve en yaygın olarak kaçma girişimleri), Parti'nin alt

89 Traudl Junge, *Until the Final Hour: Hitler's Last Secretary*, London, 2002, s. 145.

90 Nicolaus von Below, *Als Hitlers Adjutant 1937–45*, Mainz, 1980, s. 340.

91 *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, ed. Max Domarus, Wiesbaden, 1973, s. 2045.

92 Himmler, orada bulunmayanların isimlerini bir listeye kaydettirdi – bu, hedeflenen kişilerin yaşananlardan haberdar edilmek suretiyle suça ortak edilmesi maksadı güdüldüğünün bir işaretidir. – Irving, s. 575–6.

kademelerinde görevli olanların da düşmanın eline geçmeleri durumunda kendilerini neyin beklediği hususundaki endişelerini ele verdi. Ancak küçük bürokratların tanınmamışlıklarından medet umabilecekleri yerde, Nazi kodamanlarına direnmekten başka bir seçenek kalmamıştı. Umutsuzluk kararlılığı doğurdu.

Nemmersdorf'un ve temsil ettiği her şeyin su götürmez etkisi olduğu bir diğer alan, bilhassa da Almanya'nın doğusundan gelen askerler arasında olmak üzere orduydu. Müttefiklerin Fransa'da cepheyi yarmalarını takip eden çöküş, batıda kargaşaya ve moral bozukluğuna neden olmuştu. Batı Cephesi'ndeki durumda yaşanan sonraki iyileşme, bitmek bilmeyen savaşın yol açtığı bu araf hâlinin hızla sona ermesini birçok askerin coşkuyla arzu ettiği gerçeğini gizleyemezdi. Batıdaki düşmanın eline düşmeyi bir tür kurtuluş olarak görmek mümkündü. Muhtemel ölüm cezası, esir düşmektense savaşmaya devam etmekmiş gibi görünüyordu. Doğudaki duygular ise çok farklıydı. Sovyet birliklerinin Doğu Prusya'da yapmış olduklarını bölgeden püskürtülmelerinin hemen ardından gören Orgeneral Reinhardt, yaygın oldukları su götürmeyen duyguları dile getirdi. Karısına, "Nefret... Geri aldığımız, Gumbinnen güneyindeki bölgeyi Bolşeviklerin nasıl mahvettiklerini gördüğümüzden beri bizi dolduruyor," diye yazıp, "Bizler için direnmek ve memleketimizi korumaktan başka bir gaye olamaz," diye ilave etti. Doğu Prusya ve komşu bölgelerden gelen askerler için mesele artık Führer'in davası için savaşmak yahut soyut bir vatanperver memleket müdafaası değildi. Sevdiklerinin yaşam ve esenlikleri tehlikeydi. Yapılanlara karşı duyulan öfke ve intikama susamışlık elle tutulur cinstendi. Reinhardt, "Dün [25 Ekim 1944], başarılı taarruzlarının ardından birliklerimi ziyaret etmek için oradaydım," diye devam etti, "[ve] alayları baştan aşağı kırıp geçirdikleri dizginsiz hiddeti yaşadım."[93]

Norveç'teki Wehrmacht genel komutanının karargâh heyetine mensup bir askerin günlüğü, Doğu Prusya'daki olayların, Kızıl Ordu'nun elindeki bölgelerden uzaktaki sıradan askerlerin zihniyetleri üzerinde nasıl bir tesiri olduğuna ilişkin – ileri tarihli olmakla birlikte – bir fikir verir. "Cinayet, işkence, tecavüz, geneleve kaçırma ve sürgün" haberlerinin askerler üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu anımsıyordu. Bu, "Kurtuluşun son saatte geleceğine dair mistik inancı," teşvik

93 BA/MA, N245/2, NL Reinhardt, fo. 40 (26.10.44 tarihli günlük girdisi).

etmişti. Olası gelecek hakkında daha net bir fikri olanlar ise sessiz kaldı. Zira birinci öncelik, zevahirin ardında sallantıda olan disiplini muhafaza etmekti ve bu ancak "sahte umutların yardımıyla" mümkün görünüyordu. Ancak akrabalar için duyulan endişe her geçen gün artıyordu.[94]

Elbette askerlerin, hatta Reich'ın hadiselerden doğrudan etkilenen doğudaki sınır bölgelerinden gelenlerin arasında dahi bir fikir birliği yoktu. Ancak Doğu Cephesi'nde savaşanların yeterli bir kısmı ile batıya nakledilenlerin birçoğu – Hitler, Goebbels ve diğerlerinin onlara hatırlatmaya devam ettiği üzere – kendileri, silah arkadaşları ve memleketteki sevdikleri için su götürmez bir ölüm kalım mücadelesinde olduklarına ikna olmuş görünmektedir. Sovyet akını, "Bolşevikler" hakkındaki mevcut klişelere çarpıcı, korkunç bir payanda oldu.[95] Bu, öncelikle Nazi doktrinine yahut Führer'in kurtarıcı yeteneklerine yönelik sağlam bir ideolojik inanç meselesi değildi.[96] Bu, söz konusunun – en azından doğuda – barbar düşmanlara karşı bir ölüm kalım mücadelesi olduğu inancıydı. Ve tamamen ikna olmayanlar için Wehrmacht'ın kendi içinde yoğunlaştırılmış baskı, kontrol ve ağır ceza mekanizmaları mevcuttu. Firar, savaşma isteksizliği, morali baltalama ve diğer suçlar için verilen idam cezalarındaki artış, Almanya'nın askeri durumundaki bozulmayı yansıtıyordu.[97]

Doğudaki "imha savaşı" niteliksel olarak batıdaki çatışmadan daima farklı bir tabiata sahip olmuştu. Doğudaki ideolojik çarpışmanın, her iki tarafın mücadelede sergilediği gaddarlığın, sivil hayatın toptan imhasını hedef alan "savaşın barbarlaştırılmasının"[98] ve bilhassa da Barbarossa Harekâtı'nın başlangıcından (Haziran 1941) beri süregelen soykırım boyutunun (etkileri her ne kadar kıtanın Alman işgalindeki bölgelerinde hissedildiyse de) batıda gerçek bir karşılığı yoktu. Bu, örneğin Normandiya Çıkarması'ndan sonra Batı Cephesi'nde yaşanan şiddetli

94 Udo von Alvensleben, *Lauter Abschiede: Tagebuch im Kriege*, Frankfurt am Main, 1971, s. 439–40 (12.2.45). Ayrıca Kunz, s. 253'te alıntılanmıştır.

95 Cepheden gönderilen mektuplardaki olumsuz tasvirler için bkz., *DRZW*, 9/2 (Müller), s. 80–89.

96 Bkz., *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 638–9.

97 1944 sonuna kadar Alman Silahlı Kuvvetleri'nde (çoğu orduda olmak üzere) 10.000 ölüm cezası infaz edilmişti. – *DRZW*, 9/1 (Echternkamp), s. 48–50.

98 Omer Bartov'un kitabının başlığından, *The Eastern Front, 1941–45: German Troops and the Barbarisation of Warfare*, New York, 1986.

çarpışmaları küçümsemek anlamına gelmez. Alman birlikleri, en azından Ağustos ortasındaki çöküşe değin orada azimle ve zayiat oranları bir süreliğine doğudakine denk bir şekilde çarpıştı.[99] Soykırım politikasının o Nazi imparatorluğunun dört bir yanına uzanan dokunaçlarını şöyle dursun, Doğu Avrupa ötesindeki Alman işgalinde sivil yaşamın zorluklarını da unutmamalıyız. Balkanlar, Yunanistan, (savaşın son safhasında) İtalya ve diğer ülkelerin boyun eğdirilmiş halkları, çaresizleşen Alman işgal kuvvetlerinin her türlü direniş eylemi karşısındaki artan zulüm ve acımasız misillemelerinden büyük acı çekti. Almanlar batıda da mezalimler yaptı. Waffen SS'in 1944 Haziran'ında Fransa'nın Oradour-sur-Glane köyünde katlettiği yüzlerce köylü bunun en korkunç örneğidir. Almanlar, doğu ve batıdaki çarpışmaların temelde bütünüyle farklı olduğunun bilincindeydi. Toplumun tamamında mevcut olan bu farkındalık hâli Sovyetler Birliği'nin 1941'deki işgalinden bu yana son derece açıktı. Ancak batıda ender görülen şeyler doğu için olağandı. Kızıl Ordu'nun Alman topraklarına hücumu ve sivil halkın akabinde yaşadığı korkunç deneyimler, doğu ve batı cepheleri arasındaki bu ayrışmaya ilişkin algıları hem asker hem de siviller nazarında keskinleştirdi.

Siviller için batıdaki savaş artık büyük ölçüde kontrolsüz yıkım ile göklerden gelen dehşetten oluşuyordu. Goebbels'in posta kutusunun neredeyse tamamı, hava saldırılarının etkilerini ve bunlara karşı hiçbir savunma olmamasının umutsuzluğunu konu alan ve kendisinin "bir dereceye kadar endişe verici" olduğunu düşündüğü mektuplarla doluydu. Mektupları gönderenler, "Bombardımanlar savaşı sürdürme imkânlarını yok ediyorsa, morali yüksek tutmanın ne faydası var?" diye soruyordu. Goebbels, mektupların mücadelenin sürdürülmesi konusunda endişe verici bir kayıtsızlığı yansıttığını belirtti.[100] Bombardımandan feci şekilde etkilenen batı vilayetlerindeki pek çok kişi savaşın sonunu iple çekiyordu. Sefalet böylelikle sona erecekti. Bir işgal gücünün boyunduruğu altında yaşama ihtimalinin az sayıda kişi tarafından tercih edildiği doğruydu. Ancak hayat yine de devam edecekti. Batılı Müttefiklerce işgalin Alman mevcudiyetini yok edeceğine dair propaganda iddialarına büyük ölçüde itibar edilmedi. Amerikalılar yahut İngilizlerden pek az korku duyuluyordu. İnsanlar burada

99 Antony Beevor, *D-Day: The Battle for Normandy*, London, 2009, s. 522.
100 *TBJG*, II/14, s. 199 (11.11.44).

bombardıman uçaklarından korkuyordu. Bir anne 1944 Eylül'ünde, "Korku, korku, korku, bundan başka bildiğim hiçbir şey yok," diye yazdı. Bombardıman uçaklarının gökyüzünde güpegündüz seyrettiği sırada okulda olan kızı için kaygı duyuyordu. Ayrıca cephedeki kocası için de endişeliydi. Hiç değilse batıda, diye yazdı. "Sovyetlerin eline düşmek sonu olurdu."[101]

Nemmersdorf ve temsil ettikleri her şey doğu bölgelerini tümüyle avucuna almıştı. Sovyet korkusu sivilleri hendek kazmaya, icap eden bütün sıkıntılara katlanmaya ve en kötüsünü savuşturmak için elden gelen her şeyi yapmaya teşvik etti. Ayrıca işgalin an meselesi olduğu zamanlarda toplu paniğe yol açtı. Bu bölgedeki insanlar da savaşın sona ermesini elbette fevkalade arzu ediyordu. Ancak batıdaki nüfus için günlük bir bela hâline gelen bombardımanlardan hâlâ büyük ölçüde etkilenmemiş olan çoğu için, savaşın kabul edilebilir bir şekilde sona ermesi, tüyler ürperten Sovyet boyunduruğu korkusundan azad olmaktan; aileleri, varlıkları ve memleketlerini nefret edilen ve dehşet duyulan bir düşmandan kurtarmaktan geçiyordu. Dolayısıyla, korkunç çatışmanın süratle sona ermesi arzusu, savaşın bu hedeflere ulaşılıncaya dek devam etmesi arzusuyla iç içeydi. Bu, savaşın sürdürülmesi ve en kötü ihtimalin bertaraf edilmesi için Wehrmacht'ın kabiliyetinden medet umulması gerektiği anlamına geliyordu.

Askerler için doğu ile batı arasında pek az fark vardı. Batı Cephesi'ndeki birlikler şüphesiz inatla ve kararlılıkla savaştı. Model'in komutası altındaki yüksek rütbeli bir subayın daha sonraki düşüncelerine göre, Hitler'e yönelik bir miktar inanç kırıntısı ile vaat edilen mucize silahlara dair umutlar hâlâ mevcuttu. Lâkin artık büyük ideallerin yerinde yeller esiyordu. Hepsinden önemlisi, kaybedecek başka bir şeyleri yoktu.[102] Batılı Müttefikler, onların harp etme meziyetlerini çoğu kez gönülsüzce takdir eti. Ancak katıksız bağnazlık çoğunlukla Waffen-SS birlikleri arasında görülüyordu. Yakalanma ihtimali, batıdaki askerlerin büyük bir bölümü için dünyanın sonu anlamına gelmiyordu. Doğu

101 LHC, Dempsey Papers, no. 179, II'nci kısım, s. 8, Johanna Ambross'un mektubu, München, 20.9.44. İngilizce metin.

102 BA/MA, N6/4, NL Model, Emekli Kurmay Albay Günther Reichhelm'in 1946-47 yıllarında ABD yetkilileri için hazırladığı, B Ordu Grubu'nun Ekim 1944 ortasından Nisan 1945 ortasına kadarki durumuna ilişkin rapor, fo. 1.

Cephesi'nde ise bağnazlık, her yerde mevcut olmamakla birlikte çok daha yaygındı. Sadece Sovyetlerin eline düşme fikri bile direnmenin bir mecburiyet olduğu anlamına geliyordu. Düşmandan merhamet beklenemezdi. Nemmersdorf, Sovyet işgaliyle ilgili korkuların fazlasıyla haklı ve "Bolşevik canavarlığıyla" ilgili propaganda metaforunun doğru olduğunu göstermiş gibi görünüyordu. Doğudaki savaştan vazgeçilemezdi. Perde ardında bekleyen şey hayal edilemeyecek kadar korkunçken, teslim olma düşüncesi söz konusu bile olamazdı.

V

Batıda durmaksızın bombalanan, doğuda ise Sovyet işgali korkusuyla yaşayan Alman nüfusun durumu gittikçe daha korkunç bir hâl alıyordu. Lâkin Nazizmin bir numaralı ideolojik hedefi olan Yahudilerin akıbeti çok daha kötüydü.

Hitler, cepheye gitmek üzere olan generaller ve diğer subaylardan oluşan geniş bir topluluğa bahar aylarında bir söylev vermiş, bu söylevinde onların savaşma ruhları ile Nazilerin ırk-mücadelesi prensiplerine yönelik bağlılıklarını pekiştirmeye çalışmıştı. General ve subaylara, şayet savaştan galip çıkarlarsa Alman halkını yok edecek olan Yahudilerle böylesine acımasızca başa çıkmanın ne kadar önemli olduğunu anlattı. Bolşevizmin o tüm canavarlığıyla birlikte bir Yahudi ürünü olduğunu söyledi. Tümüyle Yahudi hâkimiyeti altındaki bir devlet olarak tasvir ettiği Macaristan'ın Almanya için oluşturduğu tehlikeye işaret etti. Ancak şimdi buna – ülkenin Mart ayındaki işgali yoluyla – müdahale etmişti ve bu "sorun" çok geçmeden orada da çözülecekti. Komutanlar, konuşmayı coşkulu alkışlarla birkaç kez yarıda kesti.[103] Avrupa'nın büyük bölümündeki Yahudilere ne yapılmış olduğuna ve şimdi de Macaristan'da olanlara ilişkin bilgi verilerek suça ortak ediliyorlardı.

Kızıl Ordu'nun Belarus'taki Merkez Ordu Grubu'nu ezip geçtiği 1944 yazında, trenler dolusu Yahudi hâlâ Macaristan'dan Yukarı Silezya'daki Auschwitz-Birkenau'da bulunan devasa imha birimine götürülüyordu. Macar yöneticilerinin dış baskı nedeniyle nakli durdurduklarını vakit, Avrupa'da kalan en büyük Yahudi topluluğuna yönelik Nazi

103 Hans-Heinrich Wilhelm, "Hitlers Ansprache vor Generalen und Offizieren am 26. Mai 1944", *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 2 (1976), s. 123–70.

saldırısı 430.000 kişiyi hâlihazırda pençesine almıştı.[104] Auschwitz'teki krematoryum, gazlanarak öldürülenlerin (o yaz günde 10.000 kişi) sayısına yetişmekte zorlanıyordu.[105] Polonya üzerinden ilerleyen Kızıl Ordu Temmuz sonunda Lublin yakınlarındaki Majdanek'i kurtarmış ve ölüm kamplarındaki canavarlıkla ilk kez karşılaşarak bulguları dünya basınında yayımlamıştı (Almanya'da bu yayımlara pek az kişinin erişimi vardı).[106] Ancak Auschwitz-Birkenau dehşet verici faaliyetini hâlâ sürdürüyordu. Bełżec, Sobibor ve Treblinka'nın 1943'te kapatılması ve 1944 yazında Chelmno'daki son imha atılımının ardından, ölüm kampları arasında faal hâlde bir tek – içlerinde en büyüğü olan – Auschwitz-Birkenau kalmıştı. Polonya'nın Łódź gettosundaki Yahudiler Ağustos ayında burada gazlanmış; Slovakya'dan ve geçmişte Çek toprağı olan Theresienstadt'taki kamptan gönderilenler ise imha kompleksine Eylül ve Ekim aylarında varmıştı. "Yahudi Sorunu"nun milyonlarca kişinin öldürülmesiyle çözüldüğüne büyük ölçüde ikna olan ve Kızıl Ordu'nun gittikçe yaklaşmasından kaygı duyan Himmler, gaz odalarının bulunduğu tesislerin imha edilmesi için Kasım ayında emir verdi.[107]

Yahudilerin neler yaşıyor olabileceğine ilişkin düşüncelerin, bütünüyle kendi acı ve endişeleriyle meşgul olan (ki bu anormal bir durum değildir) Almanların zihnine ne kadar az nüfuz etmiş olduğu çarpıcıdır. Propaganda savaş için Yahudileri suçlayıp onları Almanya'nın yıkımıyla ilişkilendirerek Yahudi karşıtı zehrini yaymaya devam etti.[108] Ancak bunlar artık basmakalıp klişe ve soyutlamalardı. Sıradan vatandaşların çoğu, Yahudilerin gerçek kaderini hiç düşünmemiş yahut başlarına ne geldiğiyle ilgili fazla kafa yormamış gibi görünüyor. Almanya'da, doğuda hâlâ devam eden ölümcül olaylarla ilgili ilk elden ayrıntılı bilgi sahibi olanların sayısı nispeten azdı; gayet tabii, "Nihai Çözüm" resmiyette hâlâ sıkı korunan bir devlet sırrıydı. Ancak her halükârda, uzaklardaki ve tamamen nefret edilmese dahi sevilmeyen bir azınlığın

104 Saul Friedländer, *The Years of Extermination: Nazi Germany and the Jews, 1939–1945*, London, 2007, s. 615–19; Raul Hilberg, *The Destruction of the European Jews*, New Viewpoints edn., New York, 1973, s. 547.

105 Hilberg, s. 629.

106 Friedländer, s. 628.

107 Hilberg, s. 630–31.

108 Bkz., Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust*, Cambridge, Mass., 2006, s. 246–54.

başına gelenlerle kendi endişelerine gömülmüş olan Almanlardan pek azı ilgiliydi.

İktidardakilerin yaptıkları kötülüklerin bozgun ve işgal durumunda kendilerinin aleyhine dönebileceğine dair yakalarını bırakmayan korku haricinde çoğu için söz konusu bir "gözden ırak, gönülden ırak" durumuydu. Bu endişe, ikisi de ağırlıklı olarak bilinçaltında olmak üzere kendini iki şekilde gösterdi. Stuttgart'tan bildirilen ve yukarıda yer verdiğimiz yorumların işaret ettiği üzere, Almanya'nın ektiğini biçtiğine, halkının çektiği çilenin Yahudilere ve diğerlerine yapılanların cezası olduğuna ilişkin güçlenen bir kanaat mevcuttu. Bu dönemde nadir görülmeyen bir diğer düşünce ise, Yahudilerin intikam almak için işgal güçleriyle birlikte geri dönecekleriydi. Hayli yaygın olan bu düşünce, Ağustos 1944'te cepheden memlekete gönderilen bir mektupta doğrudan ifade buldu. "Yahudinin, çoğunlukla Partililerden olmak üzere kanlı intikamını alacağını biliyorsun. Ne yazık ki Parti üniforması giyenlerden biri de bendim. Buna hâlihazırda pişman oldum. Senden üniformadan kurtulmanı istiyorum, nerede olduğu önemli değil, hatta her şeyi yakmanız gerekse bile."[109] Yahudi intikamının Alman şehirlerinin bombalanması ve yıkılmasından ibaret olduğuna inananlar, özellikle de inançlı Naziler arasında pek azdı. Dünya Yahudiliğinin gücü hakkında aralıksız Nazi propagandası kalıcı izler bırakmıştı.[110]

Reich içinde kalan, parya olarak yaşayan, dikkat çekmemeye istekli ve Yahudi olmayanlarla neredeyse hiçbir teması bulunmayan az sayıdaki Yahudi için burası karanlık bir dünyaydı; tamamen belirsiz, hayli tehlikeli, kaygı dolu bir varoluş – yine de bu kaygılar, nüfusun genelinin kaygı ve belirsizlikleriyle bazı yönlerden bir tezat içindeydi. Viktor Klemperer, Dresden'de yaşayan zeki bir gözlemci ve bir Almanla evli olması sayesinde sınır dışı edilmekten kurtulmuş bir akademisyendi. Klemperer bir gün, karısının nadir ve kısa bir yokluğun ardından eve dönmeye gecikmesinden ötürü endişeyle doluydu. Karısı, Viktor'un gizli günlüğünün bazı bölümlerini yanında taşıyor ve bunları bir arkadaşta saklanmak üzere fazla uzakta olmayan Pirna'ya götürüyordu.

109 Kulka and Jäckel, s. 544, no. 744.

110 Bombardımanlara dair bu tür yavan değerlendirmelerin de eleştirildiği, Peter Longerich, *"Davon haben wir nichts gewußt!" Die Deutschen und die Judenverfolgung 1933–1945*, München, 2006, s. 304–11.

Şayet yetkililerin eline geçerlerse sadece o değil, hem karısı hem de günlüğünde isimleriyle bahsettiği arkadaşları ipe giderdi.[111] Victor ve karısı, halkın çoğunluğunun muzdarip olduğu bombardıman korkusunu paylaşıyordu. Ancak bu hususta da büyük farklılıklar söz konusuydu. Bombardıman, Nazizmin kurbanları için Almanya'nın yaklaşmakta olan yenilgisinin ve terörist bir rejimden kişisel kurtuluşun bir işaretiydi.[112] Ancak Klemperer'in can korkusu, bir bombardımandan sağ kurtularak tahliye edilmek ve bu sırada karısından ayrı düşerek gaz odasına atılacağı bir yere gönderilmekti.[113] Ayrıca, savaşla geçirilecek bir diğer kışın, bir kişiyi hayatta tutmaya güç bela yeterli yiyecek ve yakıt istihkakıyla nasıl sağ atlatılabileceğine dair dostlarıyla paylaştığı bir kaygı da mevcuttu. "Bir diğer kış korkunç bir olasılık," diye yazdı.[114] Geleceğe kasvetle bakan bir başka tanıdık ise; yetersiz beslenme, ilaç kıtlığı, salgın hastalıklar, savaşın bitmeyişi ve nihayetinde sarı yıldızın geriye kalan tüm taşıyıcılarının ölümünü öngördü. Klemperer, ayrıntılarıyla olmasa da Doğu Avrupa Yahudilerinin paylaştığı kaderin farkındaydı. Tam da bu günlerde, izindeki bir askerden "doğudaki korkunç Yahudi cinayetlerine" ilişkin başka bilgiler aldı.[115]

Doğu Prusya'daki olaylara tepkisi de Yahudi olmayan nüfusun tepkisiyle çelişiyordu. Onların Bolşevizme ilişkin korkuları doğrulanırken, kendi endişesi bunun Yahudiler için ne anlama geleceğiyle ilgiliydi. Saksonya Bölge Valisi Martin Mutschmann'ın Yahudilere karşı başlattığı yeni ajitasyona dikkat çekmesinin ardından "ve Doğu Prusya'daki, halkın muhtemelen inandığı Bolşevik zulümleri, bize karşı döndürülebilir," diye ekledi.[116]

Rejimin o saymakla bitmeyecek diğer kurbanları – Yahudiler, toplama kamplarındaki yüz binlerce mahkûm, 7 milyondan fazla yabancı

111 Victor Klemperer, *Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten*, cilt. 2: *Tagebücher 1942–1945*, ed. Walter Nowojski ve Hadwig Klemperer, Darmstadt, 1998, s. 594–6 (27.9.44).

112 Bir tanıdığının, İngilizlerin Arnhem'deki yenilgisinden ne kadar kederli olduğuna da değindi. Aksi takdirde, "Ruhr bölgesini şimdiye almış olurlar ve savaş bitmiş olurdu." – Klemperer, s. 609 (30.10.44).

113 Klemperer, s. 605 (17.10.44).

114 Klemperer, s. 609–10 (2.11.44, 12.11.44).

115 Klemperer, s. 616 (26.11.44).

116 Klemperer, s. 609 (30.10.44).

işçi ve savaş esiri[117] ile Nazilerin milyonlarca eski siyasi muhalifi – savaşın sonunu iple çekiyordu. Ancak bu son 1944 sonbaharında hâlâ görünürde değildi. Onların sefaleti sürecekti.

VI

Yoğun bir savaş yorgunluğu bu noktada sivil nüfus ve sıradan askerler arasında olmak üzere Alman toplumunun büyük bölümüne hâkimdi. O vakit Berlin'de bulunan feraset sahibi yabancı bir gözlemci, olaylardan çok sonra Almanların o sonbaharda uçuruma doğru ilerlerken gittikçe hızlanan bir çığı andırdıklarını belirtti. Onları devam ettiren şeyin ne olduğu sorusu, hem onun hem de arkadaşlarının kafasını tekrar tekrar kurcalıyordu. Terörün yanı sıra "atalet ve alışkanlığın" – duyarsızlığın ve bir nebze normalliğe duyulan ihtiyacın, "Almanlara özgü değil, evrensel bir özellik" olarak gördüğü aşırı anormalliğin ortasında bile bir rutin arayışının bir nebze açıklayıcı olduğunu düşündü.[118] Böyle bir görüşe; sevilenlerin akıbetine ilişkin sürekli yoğun endişeden, bitmek bilmeyen bombalanma korkusundan, hava taarruzlarından korunma (yahut sonrasında enkazı kaldırma amaçlı) maksatlı günlük yer değiştirmelerden, aşırı çalışma ve bitkinlikten, büyük ölçüde azaltılmış tayınlardan, yetersiz beslenme ve kişinin kontrolü dışındaki olaylara çaresizce maruz kalma duygusundan kaynaklı o katıksız, insanı elden ayaktan düşüren uyuşukluk da eklenebilirdi. Alternatif bir seçeneğin, bireylerin kendi kendilerini yok edip üstelik hiçbir şey değiştirememeleriyle sonuçlanmayacak bir eylem biçiminin yokluğundan ötürü insanlar ellerinden geldiğince hayatlarına devam etti.

Duyguları eyleme çevirme potansiyeli olmasa da, savaş yorgunluğunun siyasi sonucu Nazi rejimine yönelik yaygın ve artan bir nefretti. Sadece Nazi Partisi değil, Almanya'ya savaş getirdiği ve böylesi bir sefalete neden olduğu için Hitler'in kendisi de eleştirilerin odağı hâline geldi.[119] Bunun gözle görülür bir işareti "Heil Hitler" selamının

117 Ulrich Herbert, *Hitler's Foreign Workers: Enforced Foreign Labor in Germany under the Third Reich*, Cambridge, 1997, s. 298.

118 IWM, P. E. Von Stemann'ın anıları (1942'den savaşın sonuna kadar Berlin'de bulunan Danimarkalı bir gazeteci, derleme *c.* 1980), fo. 183.

119 Bakınız BAB, R55/601, fo. 124, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 18.9.44.

ortadan kalkıyor oluşuydu.[120] Yerel bir SD dairesinin Kasım ayı başında naklettiğine göre, "Tanrı Alman halkını yok etmeye karar verdi ve bu iradenin uygulayıcısı Hitler," halk arasında yaygın bir görüştü.[121] Bir zamanlar neredeyse milyonlar tarafından putlaştırılan Hitler artık bir dehşet öznesiydi ve mevzubahis dehşetin sona erdirilmesinin önündeki bir engel addedildiği olumsuz değerlendirmeler haricinde insanların bilincinde belirgin bir rol oynamıyordu.

Almanların sayıları gittikçe azalan bir kısmının rejime desteklerinden hâlâ taviz vermeyip, sonuna dek savaşmaya yönelik fanatik bir kararlılığı muhafaza ettikleri doğrudur. Bununla birlikte çoğu kendilerini gittikçe artan bir şekilde Hitler ve rejiminin kurbanları olarak görüyor ve daha iyi zamanlarda liderlerini nasıl putlaştırdıklarını, onun başarılarına nasıl alkış tuttuklarını ve başkalarına ettikleri muamelelerin kendilerine sefalet olarak nasıl döndüğünü genellikle gözden kaçırıyordu. Savaş şimdi yıpranmış, beli bükülmüş, ekonomik ve askeri açıdan üstün kuvvetlerce doğu ve batıdan kuşatılmış, sanayi ve ulaşım altyapısı çökmekte olan Almanya'ya, eve gelmişti. "Mucize silahlara" yatırılan umutlar büyük ölçüde buharlaşmıştı. Ufukta sadece daha fazla yıkım bekliyordu. Çoğu insan yalnızca savaşın sona ermesini istiyor – ve Anglo-Amerikan işgalinin Bolşevikleri gırtlaklarından uzak tutacağını umuyordu.[122]

Lâkin herkesçe olmasa da geniş ölçüde benimsenen bu tür duyguların herhangi bir faydası yoktu. Zira gücü elinde bulunduranlar, yani rejim liderliği, Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı, komutanlar ve merkezde yahut yerel yönetimlerde görevli Parti yöneticileri bu hisleri paylaşmıyordu. Dahası, sistem askeri yenilgiler ve amansız bombalamalarla korkunç bir darbe almışsa da, – aşağı yukarı – işlemeye devam ediyordu. Şaşırtıcı bir dayanıklılık ve daha da dikkat çekici doğaçlama tedbirler devletin, Parti'nin ve askeri bürokrasinin normal bir şekilde olmasa da yine de bir miktar etkinlikle faaliyet göstermesini sağladı. Her şeyden önemlisi, kontrol ve baskı mekanizmaları yerli yerindeydi. Onlara meydan okuyacak organize bir güç mevcut değildi.

120 BAB, R55/601, fo. 119, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 11.9.44.

121 IWM, "Aus deutschen Urkunden, 1935–1945", yayımlanmamış evrak, tarihsiz (1945–6 civarı), s. 276.

122 BAB, R55/601, fo. 124, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 18.9.44. fos. 123–4.

Ve – her zamanki gibi – rejimin en tepesinde, müzakereyi yahut teslimi düşünmeye yönelik en ufak bir eğilim yoktu. Hitler, 12 Kasım'daki bildirisinde bunu bir kez daha açıkça ortaya koydu.[123] Savaşın, o yaşadığı sürece devam edeceğine ilişkin kimsenin kafasında herhangi bir soru işareti bırakmadı. Aslında, gidişatı tersine çevirmek için haftalardır ve mevcut kaynaklar göz önüne alındığında son ve umutsuz bir girişim olacağı neredeyse kesin olan bir teşebbüs planlıyordu. Savunmada kalmanın çatışmayı uzatabileceği ancak bunun inisiyatifi düşmandan almayı asla sağlayamayacağı kanaatine varmıştı. Belirleyici bir darbe elzemdi. Böyle bir girişimde bulunulacaksa, risk altındaki Doğu Cephesi bariz seçim gibi görünüyordu. Ne de olsa, Bolşeviklerin cepheyi yarıp nihai zafer kazanma ihtimali, kimsenin düşünemeyeceği kadar korkunçtu. Doğu Cephesi'nden sorumlu olan Genelkurmay Başkanı Heinz Guderian, tercihin bu doğrultuda yapılmasını şiddetle savundu. Ancak Guderian'ın tavsiyesine rağmen Hitler, bir taarruz için en büyük başarı şansının geniş Doğu Cephesi'nde bir yerde değil, Antwerp'e ilerleme amacı güttüğü Batı Cephesi'ndeki Müttefik hatlarının zayıf bir noktasında olduğuna son derece kaniydi.[124] Anglo-Amerikalıları ağır bir yenilgiye uğratmak sadece batıdaki savaş için çok önemli olmayacak; aynı zamanda morali ihya edecek ve Kızıl Ordu'nun beklenen kış taarruzunu püskürtmek için kuvvetlerin doğuya sevkine olanak verecekti. Bununla birlikte, plan başarısız olursa, Müttefikler yalnızca fevkalade zayıflamış bir Wehrmacht'a karşı Reich sınırları boyunca ilerlemeye devam etmekle kalmayacak, aynı zamanda Doğu Cephesi de zayıflayacak ve taarruza açık olacaktı.

Bu, işin iç yüzünü bilen herkesin görebileceği gibi oldukça riskli bir stratejiydi. Bahisçi biri üstüne fazla para koymazdı. Ancak Hitler'in bakış açısıyla elde kalan neredeyse tek şeydi. Speer'e, "Şayet başarılı olmazsa, savaşı olumlu bir sonuca götürmek için başka bir olasılık göremiyorum," dedi.[125] Yeni taarruz Amerikalılara karşı 16 Aralık'ta beklenmedik bir şiddetle başlatıldı. Almanya'nın, savaşın sonucunu olumlu yönde etkilemeye yönelik son ciddi askeri ümidi şimdi bıçak sırtındaydı.

123 *Hitler: Reden und Proklamationen*, s. 2160–67.

124 Jung, s. 103 ve s. 218 (Kreipe'nin 16.9.44 tarihli günlük girdisi); Guderian, s. 370–71.

125 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969, s. 423.

Nazi asilzadelerinin dörtlü yönetimi:
Martin Bormann (*sol üstte*), Heinrich Himmler (*sağ üstte*);
Joseph Goebbels (*sol altta*), Albert Speer (*sağ altta*).

Falaise yakınlarında esir düşen Alman askerleri – Eylül 1944.

Şehrin Amerikalılara düşmesinden iki gün önce
Aachen'ı terk eden Alman siviller – 19 Ekim 1944.

Askeri liderler: Wilhelm Keitel (*sol üstte*), Alfred Jodl (*sağ üstte*);
Heinz Guderian (*sol altta*), Karl Dönitz (*sağ altta*).

Tilsit yakınlarında siper kazan taşra nüfusu – Eylül 1944.

Doğu Prusya Bölge Valisi Erich Koch,
vilayetindeki yiyecek tayınlarını incelerken – Ağustos 1944.

Ekim 1944'teki Kızıl Ordu baskını sırasında vuku bulan Sovyet mezalimlerini müteakip Nemmersdorf'taki (Doğu Prusya) cesetleri inceleyen Alman askerleri.

Almanlar, Aralık 1944 tarihli Ardenler Taarruzu'ndaki ilk başarılarının ardından ricata zorlandı.

Cephe komutanları: Walter Model (*sol üstte*), Georg-Hans Reinhardt (*sağ üstte*); Ferdinand Schörner (*sol altta*), Gotthard Heinrici (*sağ altta*).

Yetersiz silah ve teçhizatla
Doğu Cephesi'ne sevk
edilen *Volkssturm* milisleri – 1944.

Berlin'de Goebbels'in önünde geçit töreni yapan *Volkssturm* milisleri – 12 Kasım 1944.

Önde gelen dört Bölge Valisi:
(*sol üstte*) Arthur Greiser (Wartheland), (*sağ üstte*) Josef Grohé (Köln-Aachen);
(*sol altta*) Karl Hanke (Aşağı Silezya), (*sağ altta*) Karl Holz (Frankonya).

IV
Yeşeren ve Suya Düşen Umutlar

Zafer hiçbir zaman şimdiki kadar yakın olmadı. Karar yakında verilecek. Yeni Dünya'dan gelen bu kibirli, koca ağızlı maymunları okyanusa dökeceğiz. Almanya'mıza giremeyecekler. Eşlerimizi ve çocuklarımızı tüm düşman boyunduruğundan koruyacağız.

Bir kez daha Belçika ve Fransa'dan ilerleyeceğim ama bunu yapmak için en ufak bir isteğim yok... Bu aptalca savaş [keşke] sona erse. Niçin savaşmalıyım? Mesele sadece Nasyonal Sosyalistlerin bekâsıyla ilgili. Düşmanımızın üstünlüğü o kadar büyük ki ona karşı savaşmak anlamsız.

Alman askerlerinin Ardenler Taarruzu sırasındaki tezat görüşleri, Aralık 1944

I

Alman liderliğinin tüm umutları artık batıdaki büyük taarruza bağlıydı. Başarılı olursa, bunun savaşta belirleyici bir dönüm noktası olabileceğini düşündüler. Başarısız olursa, savaş bilfiil kaybedilmiş olacaktı. Ancak savunmada kalmanın, ilerleyen batılı ve doğulu kuvvetler arasında er ya da geç ezilmekten başka bir anlamı yoktu. Zira bunlar, üstün kaynaklarından ve sonsuzmuş gibi görünen insan rezervlerinden dilediklerince istifade edebilirdi. Stratejik planlamadan sorumlu General Jodl, Kasım ayının başında bu düşünceyi şu sözlerle özetledi: "Teknik olarak, elimizdeki mevcut kuvvetlerle orantısızmış gibi görünen büyük bir hedef koymanın risk teşkil edeceği muhakkaktır. Ancak şu anki durumumuzda, her şeyi tek bir karta yatırmaktan kaçınamayız."[1]

1 *DZW*, 6, s. 125; *KTB/OKW*, cilt. 4/I, s. 436'da alıntılanmıştır, Jodl'dan OB West Kurmay Başkanı'na, 1.11.44. Jodl'un – neticede yine de haklı bulduğu – Ardenler

Oynanacak kart, Batılı Müttefiklere savaşı sürdürme arzularını kaybettirecek kadar güçlü bir darbe indirme maksadı güden, süratli ve belirleyici bir taarruzdu. Almanya'nın karşısındaki ve yapay bir koalisyon olarak algılanan şey böylelikle dağılacaktı. Hitler, taarruzdan dört gün önce tümen komutanlarına verdiği bir söylevde bu hususta tipik düşüncesini ana hatlarıyla açıkça belirtmişti.

İddiasına göre, "Savaşlar nihayetinde, şu yahut bu tarafın savaşın artık kazanılamayacağını fark etmesiyle tayin edilir," idi. "Dolayısıyla, en önemli görev düşmanı bu farkındalığa sevk etmektir." Bir taraf savunmaya itilse dahi, "amansız hücumlar düşmana kazanmamış olduğunu" ve "ne yaparsa yapsın savaşın devam edeceğini, asla teslim bekleyemeyeceğini" gösterirdi, – "asla ve asla." Ciddi aksiliklerin tesiri ve başarının artık ulaşılamaz olduğunun kabulüyle, düşmanın "iradesi sonunda kırılacak"tı. Almanya'nın düşmanı, "Bu dünyada hayal edilebilecek en aşırı uçların" koalisyonuydu: "Bir yanda ultra-kapitalist devletler, diğer yanda ise ultra-Marksist devletler; bir yanda ölmekte olan bir dünya imparatorluğu, Britanya ve diğer yanda miras peşindeki bir koloni, ABD." Bu koalisyon, yeterince güçlü bir darbe alması durumunda çökmeye hazırdı. "İndirilecek birkaç ağır darbe başarılı olursa, yapay surette muhafaza edilen bu birleşik cephe her an büyük bir gök gürültüsüyle çökebilir."[2]

Batıda bir taarruza yönelik ilk düşünceler tam da Almanların bu cephede yaşadığı kriz sırasında, yani Ağustos ortasına tekabül eden Normandiya'daki çöküş sürecinde baş gösterdi. "Ren Nöbeti" kod adı verilen (daha sonra "Sonbahar Sisi" olarak değiştirildi) taarruzun icra kararı, Eylül ortasına gelindiğinde artık alınmıştı. Mutlak gizlilik hayati önem taşıyordu. Taarruzdan sadece Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı ve rejim liderliğindeki birkaç kişi haberdardı. Harekâtın hedefleri, Batı Cephesi Başkomutanlığına 5 Eylül'de yeniden atanan Feldmareşal

---

Taarruzu hakkındaki şüphelerine ilişkin bkz., Bodo Scheurig, *Alfred Jodl: Gehorsam und Verhängnis*, Berlin ve Frankfurt am Main, 1991, s. 303–6. Almanya'nın önde gelen sanayicilerinden Albert Vögler, Speer'den Hitler'in son kartını oynamak üzere olduğunu öğrendiği vakit doğal olarak bunun Doğu Cephesi'nde olacağını varsaydı. "Kimse batıdaki düşmanı tutmak için doğuyu savunmasız bırakacak kadar çılgın olamaz," diye düşünmüştü. – Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969,s. 423.

2 *Hitler and his Generals: Military Conferences 1942–1945*, ed. Helmut Heiber ve David M. Glantz, London, 2002, s. 539–40 (12.12.44).

Rundstedt'e bile Ekim sonunda söylendi.[3] Jodl'un taarruz planları, 10 Kasım'da Hitler'in hazırlıklara devam edilmesine yönelik talimatından önce çeşitli değişikliklere uğradı. Ardından, Kasım sonunda icra edilmesi planlanan taarruz malzeme eksiklikleri ve mevsim normalleri dışındaki iyi havadan ötürü birkaç kez tecil edildi (taarruzun başarılı olması için düşman uçaklarının havalanamamasına bel bağlanıyordu). Nihayetinde son tarih 16 Aralık olarak belirlendi. Askeri hedef, 1940'taki gibi ormanlık Ardenler bölgesinden İngiliz ve Amerikalıların arasındaki boşluğa hücum etmek, Antwerp'i almak için süratle ilerlemek ve Hollanda'dan güneye taarruz edecek Alman tümenleriyle birlikte düşmanın gerisiyle olan irtibatını kesip, İngiliz 21'inci Ordu Grubu ile ABD Dokuzuncu ve Birinci ordularını "Yeni bir Dunkirk"le çevirerek imha etmekti. Hitler'in operasyon direktifine göre bu, "batı seferinde ve dolayısıyla belki de savaşın tamamında belirleyici bir dönüm noktası"nı beraberinde getirecekti.[4]

Taarruz fikrinin ilk tasavvurundan bu yana, cephelerdeki vaziyet hem doğu hem de batıda fena hâlde kötüleşmişti. Doğu Cephesi'nde, Doğu Prusya içine yönelik Sovyet taarruzunun püskürtüldüğü doğruydu. Lâkin bu sırada en büyük risk altındaki bölge, çok önemli bir petrol ve diğer hammadde kaynağı olan Macaristan olmuştu. Alman birlikleri, Kızıl Ordu'nun Stalin'in Ekim sonundaki emri doğrultusunda Budapeşte'yi ele geçirme girişimini savuşturmak için sonbahar zarfında şiddetli ve yıpratıcı çatışmalara girdi.[5] Bu sırada batıda Amerikan birlikleri Aachen bölgesinde Alman topraklarındaydı. Ekim ayı sonunda şehri ele geçiren Amerikalılar, sonraki haftalarda *Westwall*'in ardındaki yoğun ormanlık tepelerden, yani Aachen-Eupen-Düren arasında kalan Hürtgenwald'den doğuya yönelmiş lâkin çok sert bir direnişle karşılaşarak son derece ağır kayıplar vermişti.[6] Amerikalıların Ardenler

3 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Novato, Calif., tarihsiz (İngilizce ilk baskı, London, 1964), s. 475–8; *DRZW*, 7 (Vogel), s. 619–20.

4 Hermann Jung, *Die Ardennenoffensive 1944/45*, Göttingen, 1971, s. 218 (Kreipe'nin günlüğü, 16.9.44); *DZW*, 6, s. 124–5.

5 John Erickson, *The Road to Berlin*, Cassell edn., London, 2003, s. 394–7; Brian Taylor, *Barbarossa to Berlin: A Chronology of the Campaigns on the Eastern Front 1941 to 1945*, cilt. 2, Stroud, 2008, s. 248–59.

6 Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004, s. 202–25.

Taarruzu başlayana kadar geçen sürezarfında katettikleri ilerleme Jülich ve Düren civarında Rur Nehri'ne varmaktan ibaretti.[7] Daha güneyde daha başarılı olmuşlar ancak bu bir kez daha bedel ödenerek ve Wehrmacht'ın çetin direnişinin ardından elde edilmişti. Loren'de, ağır tahkimli Metz Kenti'ni 22 Kasım'da teslime zorlayan General Patton'ın Üçüncü ABD Ordusu, hem savaş yorgunu olduğu hem de düşmanın yanı sıra şiddetli yağmur, sulu kar ve çamurla mücadele ettiğinden Saarbrücken'e ilerlemeyi sürdüremedi. Alsas'ta, General Jacob Devers komutasındaki ABD Altıncı Ordu Grubu daha zayıf savunmalarla karşılaştı ve 23 Kasım'da Strazburg'u almak ve Kehl yakınlarında Ren Nehri'ne varmak üzere Vosges Dağları'ndan ilerlemeye devam etti.[8] Buna rağmen – Strazburg'un düşüşünü tipik bir şekilde Alsas içindeki ihanete bağlayan – Alman liderliği, sonbaharda çetinleşerek Batılı Müttefikleri uzak tutan direnişten cesaret buldu.[9]

Hitler ve önde gelen müşavirleri Keitel ve Jodl'a göre yaz aylarından beri gerçekleşen düşman akınları, batıda planlanan taarruzun gerekliliğini azaltmaktan ziyade artırmıştı. Almanya üzerindeki askeri ve ekonomik baskı durmak bilmeksizin artıyordu. Bakış açılarına göre, gittikçe daralan kıskaç ancak cesur bir darbeyle gevşetilebilirdi. Almanların insan ve malzeme kayıpları sonbaharda, çoğunluğu Doğu Cephesi'nde olmakla birlikte batıda da şiddetli bir şekilde artmıştı. Fakat düşman kayıpları da hafif değildi. Amerikalıların, şiddetli sonbahar çarpışmaları sırasında nispeten küçük toprak kazanımları karşılığında

7 *DRZW*, 7 (Vogel), s. 615.

8 *DZW*, 6, s. 212–13; *DRZW*, 7 (Vogel), s. 615–16; Hastings, s. 218–20; Joseph Balkoski, "Patton's Third Army: The Lorraine Campaign, 19 September–1 December 1944", Albert A. Nofi (ed.), *The War against Hitler: Military Strategy in the West*, Conshohocken, Pa., 1995, s. 178–91.

9 Wilfred von Oven, *Finale Furioso: Mit Goebbels bis zum Ende*, Tübingen, 1974, s. 517–18 (3.12.44); *TBJG*, II/14, s. 339–41 (3.12.44); BAB, R55/608, fo. 34, Sözlü Propaganda Sloganı, No. 11 (18.12.44). Strazburg'un ani düşüşü ve nüfusun tahliyesine yönelik kaotik çabalar, daha sonra Himmler'e gönderilen bir görgü tanığı beyanında vurgulandı. – BAB, NS19/606, fos. 2–4v, 22-3 Kasım 1944'te Strazburg'da yaşanan hadiselere ilişkin rapor (19.12.44). Baden kaynaklı bir rapor, şehrin düşüşünün bölgede yarattığı "devasa şok etkisi"nin altını çizdi. Ren Nehri'nin doğu yakası mülteci akınına uğradı. Halkın bunalımlı ruh hâli dibe vurdu. Güven "aşırı derecede sarsıldı." – BAB, R55/21504, numarasız, Gaupropagandaleiter, Reichspropagandaamt Baden, Bericht über die Propagandaführung im Gau Baden, 15.1.45.

verdikleri zayiat, toplamda neredeyse çeyrek milyon ölü, yaralı ve esire tekabül ediyordu.[10] Hitler komutanlarına, büyük kayıplar vermiş ve "bitap düşmüş" bir düşmana karşı taarruza geçmek için zamanın uygun olduğunu telkin etti.[11] Bunun ötesinde, Doğu Cephesi'nin – Macaristan'daki sert çarpışmalara rağmen – şimdilik nispeten istikrar kazandığı görülmekle birlikte, burada yakında büyük bir Sovyet taarruzunun başlayacağına ilişkin kimsenin herhangi bir şüphesi yoktu. Bu, batıda icra edilecek bir Alman taarruzundan derhâl istifade etmek için bir diğer neden gibi görünüyordu.

Asker ve silah sevkiyatında batıya icra edilecek taarruz kapsamında kalan taleplere büyük öncelik verildi. Harekâtta B Ordu Grubu'nun üç ordusu görev yapacaktı. Cephenin kuzeyi ve merkezine yönelik taarruzun başını, Hitler'in en yaman ve güvenilir gediklilerinden biri olan SS Orgeneral Sepp Dietrich komutasındaki Altıncı SS-Panzer Ordusu ile, harikulade bir komutan ve zırhlı birlik operasyonlarının uzman ismi olan General Hasso von Manteuffel komutasındaki Beşinci Panzer Ordusu çekecekti.[12] General Erich Brandenberger komutasındaki Yedinci Ordu ise güney kanadını korumakla görevlendirildi. Taarruzun ilk dalgasına, 5 Panzer ve 13 *Volksgrenadier* tümeni bünyesindeki 200.000 kişilik bir kuvvet tahsis edildi. Bunlar 600 tank ve 1.600 ağır topla desteklenecekti. Ancak askerlerin çoğu genç ve tecrübesizdi. Bazı tümenler Saar bölgesinden ve hâlihazırda savaş yorgunu bir şekilde gelmişti. Ağır baskı altındaki Doğu Cephesi'nden yapılan bir miktar ikmale rağmen akaryakıt noksanlıkları büyük bir kaygı konusuydu. Luftwaffe'nin güçsüzlüğü ise daha da büyük bir endişe teşkil ediyordu. Eldeki bütün uçaklar – yani Almanya'nın sahip olduğu avcı kuvvetinin üçte ikisi – taarruz için bir araya getirildi. Kötü hava koşullarının Müttefiklerin müthiş hava üstünlüklerini sınırlandıracağından medet umulması gerekiyordu. Yine de, Wehrmacht 170 kilometre genişliğindeki taarruz bölgesinde kara birlikleri ve ağır silah yönünden mühim bir sayı üstünlüğüne sahipti.[13] Bu geçici üstünlüğün etkili olması için

10 Hastings, s. 225.

11 *Hitler and his Generals*, s. 541 (12.12.44) ve s. 1038 n. 1556.

12 İkilinin biyografik anlatımları için bakınız, Franz Kurowski, "Dietrich and Manteuffel", Correlli Barnett (ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990, s. 411–37.

13 *DZW*, 6, s. 126–8; *DRZW*, 7 (Vogel), s. 621–2; Warlimont, s. 485; Heinz Guderian, *Panzer Leader*, Da Capo edn., New York, 1996, s. 380.

baskın unsuru hayati önem taşıyordu. Ancak taarruz sürdürülemezse, baskın unsuru dahi yeterli gelmezdi.

Başarı şansından şüphe etmek için elde yeterince neden mevcuttu. Eldeki mevcut kuvvetler göz önüne alındığında, hem Rundstedt hem de B Ordu Grubu Komutanı Model, 200 kilometre uzaktaki Antwerp'e ulaşma maksadını fazla ihtiraslı buluyordu. Kendileri Meuse Nehri boyuncaki, yani Aachen ve Liège arasında yer alan Müttefik kuvvetlerini püskürtmek ve imha etmek gibi daha sınırlı bir hedeften yanaydı. Ancak Hitler "küçük bir çözüm", "sıradan" bir zafer istemiyordu. Taarruz için belirlediği hedeften saptırılmayacaktı. Sonunda, Rundstedt ve Model, Hitler'in ihtiraslı planıyla "bütünüyle mutabık" olduklarını beyan etti. Hakikatte ise ikisi de son derece şüpheciydi. Model harekâtın "şansı olmadığını" düşünüyordu. Dietrich ve Manteuffel de şüpheleri hafifletilmemiş olarak buyruğa boyun eğdi.[14] Komutanların birçoğu gibi, onlar da hem harekât planına itiraz etmeyi hem de itirazları reddedildiği vakit, her ne kadar beyhude olduğunu düşünseler de, siyasi liderliğin emirlerini ellerinden geldiğince yerine getirmeyi vazifeleri olarak görüyordu. Ancak Hitler hâlâ mümkün olmayanı mümkün gösterme kabiliyetine sahipti. Manteuffel'in kendisi de, Hitler'in 11 ve 12 Aralık'ta tümen komutanlarına yaptığı konuşmaların olumlu bir etkisi olduğunu kabul etti. Sonraları, "Komutanlar, bu toplantıdan düşmanın genel durumuna ilişkin bir izlenim edindi," diye yazdı. "Askeri resmi tümüyle görebilecek yegâne kaynaktan duruma ilişkin bir tahlil dinlediler ve bu tahlil, koşulların elverişli olduğunu temin eder gibi görünüyordu."[15]

---

14 Warlimont, s. 481–5; Guderian, s. 380; Scheurig, s. 305; BA/MA, RH21/5/66: Manteuffel: "Die 5. Panzerarmee in der Ardennenoffensive" (US Historical Division için verilen yazılı ifade, 1946), fo. 50; BA/MA, N6/4, Oberst G. Reichhelm (Model'in kurmay başkanı), "Zusammendfassender Bericht über die Kampfhandlungen der deutschen Herresgruppe B von Mitte Oktober 1944 bis Mitte April 1945" (US Historical Division için verilen yazılı ifade, 1946–7), fos. 14–15; Guenther Blumentritt, *Von Rundstedt: The Soldier and the Man*, London, 1952, s. 264–9; *DRZW*, 7 (Vogel), s. 620; *DZW*, 6, p. 125; Siegfried Westphal, *Erinnerungen*, Mainz, 1975, s. 294–300: Walter Görlitz, *Model: Strategie der Defensive*, Wiesbaden, 1975, s. 222–5; David Downing, *The Devil's Virtuosos: German Generals at War 1940–5*, London, 1977, s. 231–3.

15 Warlimont, s. 489–90'da alıntılanmıştır. Jung, s. 201–2, önlerindeki tek alternatif eylem biçiminin – istifa etmenin –, sevk ve idarenin daha yeteneksiz generallere geçmesi ve Alman kayıplarının artmasıyla sonuçlanacağını savunur.

Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'nın en üst kademelerinde ise, taarruzu icra edecek komutanların sağlam temellere dayanan endişelerine arka çıkma isteği yoktu. Her gün Hitler'in dibinde olan Keitel ve Jodl büyük ölçüde onun baskıcı etkisi altındaydı. Führer olarak onun eşsiz niteliklerine inanmaya ve karizmatik otoritesinin müritleri olmaya devam ediyorlardı.[16] Şüpheleri varsa da, bunları kendilerine sakladılar. Jodl, onu esir alan Müttefikler tarafından 1945 Mayıs'ında sorgulanırken bile Hitler'in taarruz kararına herhangi bir eleştiri getirmekten imtina etti.[17]

Rundstedt 15 Aralık'ta yayımladığı günlük emirle muharebe arifesinde askerlerini teşvik etti. "Batı Cephesi askerleri! Büyük anınız gelip çattı," diye bildirdi. "Taarruz durumundaki güçlü ordular bugün Anglo-Amerikalılara karşı yürüyor. Daha fazlasını söylememe lüzum yok. Bunu hepiniz hissediyorsunuz: Ya öleceğiz ya kalacağız!" Bunu Model'in kendi coşkulu sözleri izledi: "Ne Führer'in ne de intikam kılıcını dövmüş olan vatanın bize olan güvenini boşa çıkaracağız. Leuthen ruhuyla, ileri!" (Büyük Friedrich'in neredeyse iki yüzyıl önceki Yedi Yıl Savaşları'nda kazandığı efsanevi zafer.)[18] Topçular, 16 Aralık günü saat 05.30'da bir saat süren bir baraj ateşine başladı. Ayaz bir sabah vaktinde, gün doğmadan hemen önce saat 07.00'de, yoğun bulutların düşman uçaklarına karşı sağladığı örtüyle, Alman piyadesi şafak sisinin arasından çıkıp hücuma geçti. Almanya'nın son büyük taarruzu başlamıştı. Alınan risk bundan daha büyük olamazdı. Jodl'un da ifade ettiği gibi, tüm varlıkları tek bir karta yatırılmıştı.

II

Reich'ın sivil liderliği bu iç karartıcı sonbaharda umudunu henüz yitirmemişti. Nazi liderlerinin yanılsamaları ne olursa olsun, kendilerini kandırmaya ve kendi propagandalarını dinlemeye ne kadar hazır olurlarsa olsunlar, durumun ne kadar hızlı bir şekilde kötüye gittiğini görecek kadar akıllıydılar. Lâkin eldeki tüm kanıtlara rağmen Hitler'in bir çıkış yolu bulabileceğini, Müttefik koalisyonunun kendi çelişkilerinin

16 Bkz., Warlimont, s. 481–2.

17 NAL, WO219/1651, fos. 144–5, SHAEF: Jodl'un sorgusu, 23.5.45.

18 *DZW*, 6, s. 129–30'da alıntılanmıştır.

ağırlığı altında çökeceğini yahut yeni "mucize silahların" savaşın seyrinde büyük bir değişiklik yapabileceğini umuyorlardı.

Nazi liderlerinden sadece birkaçı Ardenler planından haberdar oldu. Ancak bunlardan biri, Hitler'in en yakın yardımcıları arasında Almanya'nın kaçınılmaz kaderini en fazla kabullenmiş[19] fakat savaşın sürdürülmesini sağlamakta en önemli kişi olan Albert Speer'di. Speer'in 1944 sonbaharındaki gayreti, enerjisi ve organizasyon kabiliyeti olmasaydı, Hitler ve üst düzey askeri yardımcıları bunu ne kadar arzu ederlerse etsinler Ardenler Taarruzu hayata geçirilemezdi.

Alman ekonomisinin neredeyse tamamıyla çökmesinin bu denli uzun sürmesi ve gittikçe kontrolden çıkan zorlukların üstesinden gelme çabalarının o vakit bile bu kadar büyük olması gerçekten de çarpıcıdır. Speer ve bakanlığının önde gelen isimleri, Almanya'nın ekonomik altyapısına verilen zararın ancak 1944 sonbaharında aşılmaz bir hâl aldığına ve bunun büyük ölçüde, Ekim ayında başlayan ve Alman ulaşım ve iletişim ağını sistematik bir şekilde imha eden stratejik hava bombardımanlarından kaynaklandığına ilişkin görüşlerinde son derece kararlılardı. Almanya'nın yenilgiden kaçınma ihtimaline ilişkin kişisel düşünceleri her ne olursa olsun, Speer'in hünerli ve dinamik astlarının eylemleri, kendilerinin kaçınılmaz felaketi kabul etmekten uzak olduklarını gösterdi. Ekonominin işlemeye devam etmesini sağlamak ve savaşı o en yıkıcı safhasında (kısmen yabancı işçilerin büyük ölçüde insanlık dışı sömürüsü yoluyla) uzatmak için organizasyon mucizeleri gerçekleştirdiler. En önemlileri Teknik Daire'nin acımasız başkanı Karl Otto Saur olmak üzere, içlerinden kimileri Almanya'nın şansına ilişkin şaşırtıcı derecede iyimser bir bakış açısını 1944 sonuna değin muhafaza etti.

Kayıpların telafi edebileceği seviyede bir üretim yapmak 1944 sonbaharında artık imkânsızdı.[20] Ağır hava saldırıları, mühimmat üretimine yönelik çelik arzında sert bir düşüşe neden oldu.[21] Kömür üretimindeki

19 Şayet savaş sonrasındaki anlatımı temel alınırsa.

20 Büyük ölçüde 1944'ün ikinci yarısında gerçekleşen bu feci çöküşün bir değerlendirmesi için bkz., John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 40–65.

21 IWM, FD 3063/49, Box 368/54, Speer'in yazılı ifadesi (13.7.45). Bombardımanların 1944'teki ekonomik sonuçları için bkz., Richard Overy, *Why the Allies Won*, London, 1995, s. 130–31; ve Dietrich Eichholtz, "Deutschland am Ende des Krieges: Eine kriegswirtschaftliche Bilanz", *Bulletin der Berliner Gesellschaft für Faschismus- und Weltkriegsforschung*, 6 (1996), s. 22–3, 27–30.

şok, kış stoğuna yönelik arzın azaltılmasıyla birlikte sonbahar sonlarına değin hafifletildi. Ancak durum Kasım ayından itibaren felakete dönüştü ve en temel ürünlerin arzındaki ciddi sıkıntılar 1944'ün ikinci yarısında gittikçe daha şiddetli bir mahiyet aldı. Speer, 1944'teki silah üretiminde – yılın sonuna yaklaşıldıkça şiddetlenen – yüzde 30-40'lık bir düşüş kaydetti. Sonbahar sonlarına doğru ciddi bir yakıt ve gaz kıtlığı vardı. Luftwaffe'nin acil ihtiyaçları ancak Ekim ayına kadar karşılanabildi. Havacılığın ihtiyaç duyduğu akaryakıt miktarını karşılamak, sentetik yakıt fabrikalarına önceki aylarda icra edilen taarruzlardan ötürü artık mümkün değilse de, asgari seviyede benzin ve mazot üretimi harbin sonuna dek sürdü. Sonbaharda uçaksavar üretimine artık avcı üretimine kıyasla öncelik veriliyordu. Speer'in tahminlerine göre, 1944'teki toplam silah üretiminin yaklaşık %30'u, yüksek kalibreli mühimmatın %20'si, ayrıca elektroteknik endüstrisi tarafından üretilen silahların %55'i ve optik endüstrisi imalatının %33'ü uçaksavar savunması içindi. Bu, cepheye yönelik silah tedariğinin azalması ve Wehrmacht'ın muharebe gücünün zayıflaması demekti. Acil sevkiyat düzenlemeleri, silah üretiminin sonbaharın sonlarına kadar aşağı yukarı sürdürülebileceği anlamına geliyordu. Sonbahar sonlarına doğru kanalları hedef alanlar da dâhil ulaştırma ağına gittikçe daha fazla zarar veren bombardımanlar, sivil ve askeri malzemelerde OKW'nin endişelerini artıracak büyük bir kesintiye yol açtı. Ardenler Taarruzu'nun başlangıcında son derece belirgin olup, Model ve Dietrich'i endişelendiren kaygı verici akaryakıt ve muhtelif ihtiyaç eksiklikleri, büyük ölçüde sevkiyat güçlüklerinden kaynaklanıyordu. Zira silahlanmaya tahsis edilen mevcut yük vagonlarının sayısında %50'den fazla bir azalma mevcuttu. Speer sevkiyat sorunlarının, yani cephedeki birliklere gerekli yakıtın zamanında tedarik edilememesinin, Ardenler Taarruzu'nun hızlı bir şekilde çökmesinde belirleyici olduğunu söyleyecek kadar ileri gitti.[22]

Bakanlığındaki daire başkanları, Speer'in ekonomik krizin altından kalkılamaz bir hâl aldığı dönemin sonbahar sonlarına tekabül ettiği şeklindeki değerlendirmesiyle genel olarak mutabıktır. Hammadde ve Planlama dairelerinin başkanı Hans Kehrl'e göre, Reich'ın ulaştırma

22 IWM, FD 3063/49, Box 367/26, Speer'in yazılı ifadesi (13.8.45); Box 368/67, Saur'un yazılı ifadesi (2–8.10.45). Ardenler Taarruzu öncesinde silahlanma durumu için bkz., Jung, 2'nci bölüm.

ağına odaklanan Müttefik hava taarruzları Ekim ayından itibaren üretimde şiddeti gittikçe artan bir etki yarattı. Bunlar Aralık ayından sonra ise belirleyici bir unsur hâline geldi. Kehrl, ulaştırma sorunlarından ötürü üretimin 1944 Haziran'ından Ekime değin yaklaşık %25, 1944 Kasım'ından ve 1945 Ocak'ına kadar ise %60 oranında düştüğü kanaatindeydi.[23] Hammadde dağıtımındaki etkiler bilhassa şiddetliydi. Kehr'in dairesinde görevli olan Werner Bosch, tedariğin Kasım ayından itibaren yarı yarıya azılmasıyla birlikte, (büyük ölçüde köle işçiliğiyle faaliyet gösteren kapsamlı yer altı fabrikalarının inşası da dâhil) inşaat işleri için gerekli çimentoda kaygı verici bir kıtlık yaşandığının altını çizdi. Azalan malzemeleri, bir öncelikler sistemi üzerinden titiz bir şekilde paylaştırdı. Savaş sonrasında, harbin kazanılamayacağını 1944 baharında artık anlamış olduğunu ve Alman liderliğinin bir an önce barış istemesi gerektiğini düşündüğünü söyledi (tahmin ettiği üzere, Speer de aynı kanaatteydi). "Ancak o durumda," dedi, "onun konumundaki insanlar, kendi çalışmalarını sürdürmekten başka hiçbir şey yapamazlardı."[24] Savaş sonrasındaki iddiaları ve o zamanki özel düşünceleri her ne olursa olsun Bosch, "kendi çalışmasını" savaş gayretinin yararına oldukça etkili bir şekilde "sürdürmesiyle", çarkların bu çok zor zamanda dahi dönmesini sağladı.

Sevkiyat krizinin, gittikçe şiddetlenen sonbahar buhranı sırasındaki demir ve çelik imalatına etkisi son derece vahimdi. Belçika ve Fransa'dan gelen teslimatın yaz boyunca azalmasına rağmen, Alman üretimi Eylül ayına değin neredeyse tam kapasite devam etti. Ekimden itibaren ise keskin bir düşüşe geçti ve Aralıkta 2 milyondan 1 milyon tona inerek yarı yarıya azaldı.[25] Reich Demir Federasyonu Başkanı ve Speer'in bakanlığındaki Teknik Daire üyesi olan Hermann Röchling, Loren ve Lüksemburg'un üretimden çıkmasıyla ham çelik üretiminde yaşanan ve ayda yaklaşık 350.000 metrik tona tekabül eden büyük düşüşe, ardından ise (kısmen demiryolu trafiğini akamete uğratan Müttefik bombardımanlarına bağlı olarak) Saar ve Ruhr bölgelerindeki takriben yarı yarıya azalan üretime değindi.[26] Speer'in bakanlığında demir üretim

23 IWM, FD 3063/49, Box 367/34, Saur ve Kehrl'in yazılı ifadeleri (13.8.45).

24 IWM, FD 3063/49, Box 367/28, Bosch'un yazılı ifadeleri (11.6.45).

25 IWM, FD 3063/49, Box 367/34, Kehrl'in yazılı ifadesi (26.7.45).

26 IWM, FD 3063/49, Box 367/34, Röchling'in yazılı ifadesi (10.8.45).

endüstrisi ana komite başkanı ve Reich Demir Federasyonu Başkan Yardımcısı Dr. Walther Rohland'a göre, Almanya'nın en büyük sanayi merkezi olan Ruhr'daki çelik üretimi artan zorluklara rağmen nispeten istikrarlı seviyelerde muhafaza edildi. Ancak rezervler Eylül ayına kadar neredeyse tükenirken, ulaştırma krizinin derinleşmesiyle birlikte Ekim ayından itibaren şiddetli bir düşüş başladı.[27]

Enerji Dairesi başkanı Günther Schulze-Fielitz'e göre, Almanya'nın elektrik santrallerinin toplam kapasitesi savaşın her yılında artmıştı. Elektrik arzı Kasım ayına kadar iyi bir seviyede kaldı, ancak kömür teslimatı ciddi şekilde azaldığı için bunun ardından sert bir düşüş gösterdi. Elektrik santrallerindeki kömür stokları Kasım ayı itibarıyla bir önceki yıla göre %30 azaldı. Birçoğunun sadece bir haftalık kömürü vardı.[28] Raporların çoğunun da kabul ettiği üzere, aralıksız hava hücumlarının ulaştırma tesisleri üzerindeki etkisi, 1944'ün sonlarına doğru üretim sorunlarında en üst sırada bulunuyordu. Zorluklar sonbahar sonunda artık aşılması imkânsız bir hâl alıyordu.

Speer'in hünerli kurmaylarının üretim kollarının tamamındaki kesintisiz ve doğaçlama tedbirleri olmasaydı, düşüş şüphesiz daha erken başlar ve daha sert olurdu. Örneğin, demiryolu taşıtları ana komitesi başkanı Richard Fiebig, dairesinin "bombardıman ve toprak kayıpları karşısında atölyelerin kayıplarını dengelemeyi başarmakla kalmayıp, üretimi artırdığını" belirtti. Eylül ayı itibarıyla düşman hava taarruzlarıyla ayda 100 ila 1.200 arasında lokomotif kaybediliyor lâkin azalan onarım kapasitesine rağmen sonbaharda her ay 6.800 lokomotif tamir ediliyordu.[29] Faaliyeti duran üretim sahalarından artan iş gücüyle, bombardımanların ardından (parça parça da olsa) köy ve şehirlerde, fabrika ve atölyelerde son derece hızlı tamirler yapıldı. Sonbahardan itibaren, 1 ila 1.5 milyon kişi, bir noktada bombardımanların neden olduğu hasarı onarmakla meşgul oldu.[30]

Saur'a göre belki de işin en dikkat çekici yönü, üretimdeki hazırlık sürelerinin[31] yükselmesi nedeniyle toplam silah üretiminin 1944

27 IWM, FD 3063/49, Box 367/35, Rohland'ın yazılı ifadesi, ek I (22.10.45).

28 IWM, FD 3063/49, Box 367/34, ve Box 368/93, Schulze-Fielitz'in yazılı ifadeleri (10.8.45 ve tarihsiz, 1945 yazı).

29 IWM, FD 3063/49, Box 368/84, Fiebig'in yazılı ifadesi (25.5.46), II. kısım.

30 IWM, FD 3063/49, Box 367/26, Speer'in yazılı ifadesi (13.8.45).

31 İng. lead time: Sipariş verildikten sonra malın teslimine kadar geçen zaman. (ç.n.)

boyunca istikrarlı bir şekilde artması ve o yılın Aralık ayında neredeyse tüm silah türlerini kapsayacak şekilde zirveye ulaşmasıdır.[32] "Savaş durumu hakkında Almanya'daki en bilgili adamlardan biri" olarak, Almanya'nın Ardenler Taarruzu'nun arifesindeki durumunun salt istatistiksel temelde "iyi göründüğünü" iddia edecek kadar ileri gitti. Hem Almanya'nın silahaltındaki toplam asker sayısının, hem o ayki top, tank ve denizaltı üretiminin ve hem de muharip birliklerin elindeki silah ve mühimmat miktarının her zamankinden fazla olduğuna dikkat çekti. Silahaltındakilerin gittikçe daha genç, kötü eğitimli yahut savaş yorgunu olmaları nedeniyle birliklerin *niteliğinde* yaşanan düşüş ise kendisinin de kabul ettiği üzere farklı bir konuydu. Saur'un, muharebe kabiliyeti hem Wehrmacht hem de sivil nüfus tarafından ekseriyetle alaya alınan *Volkssturm*'un büyük sayısal gücünü vurguladığı son savı ise, iyimser bakış açısını dayandırdığı temellerin çürüklüğü için yeterli bir göstergedir. Yine de, kaçınılmaz yenilgiyi kabullenmekten çok uzak olan Saur'un, Ardenler Taarruzu'nun başlangıcında Almanya'nın hâlâ "birçok iyi karta sahip olduğunu" düşünmesi çarpıcıdır.[33]

Speer, gitgide kötüleşen sevkiyat ve üretim krizi sırasında, sarsılan Alman savaş ekonomisini ayakta tutmak için şüphesiz elinden gelen her şeyi yaptı. Çabalarına, krizin boyutunu incelemek ve korkunç durumu iyileştirmek için ne tür doğaçlama tedbirlerin alınabileceğini değerlendirmek için birini Ruhr'a, üçünü ise Batı Cephesi'ne gerçekleştirdiği dört ziyaret de dâhildi. Her dönüşünde doğrudan Hitler'e rapor verdi ve böylelikle, sunumlarını – Hitler'in olurunu almaya yönelik kesin bir beklentiyle – somut tekliflerle birleştirme imkânı buldu.[34]

32 IWM, FD 3063/49, Box 368/67, Saur'un yazılı ifadeleri (2–8.10.45, 7.6.45). Hans Kehrl, *Krisenmanager im Dritten Reich*, Düsseldorf, 1973, s. 407, artan bütün güçlüklere rağmen, 1944'teki silah üretiminin, Almanya'nın ekonomik temelinden bütünüyle istifade edebildiği 1940-1943 arasındaki yılların her birinden daha yüksek olduğu gerçeğine ayrıca işaret eder. Silah üretim indeksi 1945 Ocak'ında bile 1944 dışında harbin tüm yıllarındakinden yüksekti. – Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, London, 2006, s. 687–8, tablo A6.

33 IWM, Box 367/27, Saur'ın yazılı ifadesi (11–13.6.45).

34 Kasım ve Aralık aylarındaki bu kararlar için bkz., *Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg: Hitlers Konferenzen mit Albert Speer 1942–1945*, ed. Willi A. Boelcke, Frankfurt am Main, 1969, s. 444–58; ve Speer'in üretimi muhafaza edebilmeye yönelik o dönemdeki yoğun çabaları için bkz., Alfred C. Mierzejewski, "When Did Albert Speer Give up?", *Historical Journal*, 31 (1988), s. 394.

Silahlanma Bakanı, sonbaharda yoğun bir sistematik bombardımana maruz kalan Ruhr bölgesindeki gittikçe ciddileşen durum hakkında 11 Kasım'da Hitler'e bilgi verdi.[35] En önemli endişe kaynağı sevkiyattı. Speer, Reichsbahn yönetimi başındaki Dr. Karl Lammerz'i, Berlin'den talimat beklenmeksizin sevkiyatı koordine etme otoritesiyle birlikte tam yetkili temsilcisi olarak atadı. Ayrıca (sivil nüfusun yiyecekleri de dâhil) teslimatların durmaması için acil durum tedbirlerini düzenledi. Bu tedbirler, Bormann tarafından kazı işlerinden sevk edilen 50.000 yabancı işçinin, (bir çaresizlik göstergesi olarak) silahlanma endüstrisinden sevk edilen bir diğer 30.000 işçinin ve Reich'ın diğer kısımlarından getirilen 4.500 usta elektrikçi, boru döşeyici ve kaynakçının görevlendirilmesini de içeriyordu. Bormann, hasarın onarılabilmesi için Bölge Valilerine icap ederse yerel halkı hizmete alma emri verdi. Maden işçilerinin %10'unun, ocaklardaki üretimin geçici olarak düşmesi pahasına bu işe tahsis edilmesi öngörüldü. Bu, durumun ne denli vahim olduğunun bir diğer sıra dışı yansımasıydı. Suyollarının temizlenmesi için başka acil tedbirler alındı. Yerel halk, hasarın onarılmasına yardımcı olmak için sel felaketlerindeki gibi seferber edilecekti. Tüm bunlara rağmen, Speer kısa vadede üretimde ciddi bir düşüşü önlemenin mümkün olmadığına işaret etti. Hasarın ciddiyeti, ancak 10 gün yetecek durumdaki kömür stoklarının ciddi bir iyileştirme olmazsa

35 Büyük sanayi şehirleri ve ulaştırma ağı defalarca ağır bombardımanların hedefi olmuştu. O dönemdeki Amerikan bombalarının %50'den fazlası ulaştırma tesislerini hedef aldı. 1944'ün son üç ayında, 1943'tekinin tamamından daha fazla bomba bırakan İngilizler; Dortmund, Duisburg, Essen, Köln, Düsseldorf, Bochum ve Gelsenkirchen gibi yerleşimlere yönelik büyük taarruzlarla daha ziyade şehirlere odaklanmış, lâkin başta manevra garlarına olmak üzere, 1944 Kasım'yla 1945 Ocak'ı arasında 102.796 ton bomba bırakarak ulaştırmaya da ağır hasar vermişti. Bkz., *DZW*, 6, s. 163, 166–7; Tooze, s. 650; Jörg Friedrich, *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg 1940–1945*, Berlin, 2004, s. 150. Alfred C. Mierzejewski, *The Collapse of the German War Economy, 1944–1945: Allied Air Power and the German National Railway*, Chapel Hill, NC, 1988, 6 ve 7'inci bölümler, bombardımanların 1944 sonbaharında ulaştırma üstündeki felç edici etkilerinin ayrıntılı bir açıklamasını sunar. Speer, hava taarruzlarının ciddiyetine ilişkin Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na Kasım ortasında bilgi verdi. Reichsbahn ağır hasar görmüş, beş büyük tren istasyonu kullanılmaz hâle gelmişti. Kömür ve çelik üretiminde devasa bir düşüş vardı (çelik fabrikalarının 5'te 4'ü hasar görmüş yahut yok olmuştu) ve gaz arzı %40 azalmıştı. – *KTB/SKL*, cilt. 63/II, s. 188 (17.11.44).

Kasım ayı sonunda tükeneceği anlamına geliyordu. Demiryolu taşımacılığı, gaz ve elektrik arzı ciddi bir tehlike altındaydı. Bu nedenle, en azından kısmi bir silah üretimini garantiye alacak ve mevcut silah teslimat oranlarını kısa vadede muhafaza edecek bir acil durum programı (demiryolu vagonlarının tahsisinde sıkı bir denetim ve kömür taşımacılığına öncelik verilmesi dâhil) başlatıyordu.[36]

Speer 15-23 Kasım tarihleri arasında B Ordu Grubu'nun birkaç birimini, Essen'deki Krupp tesislerini ve Ruhr'daki diğer bazı önemli kuruluşları ziyaret etti. Suyollarına, taşımacılığa ve köprülere verilen hasarın üstesinden gelmek ve uçaksavar savunmalarını iyileştirmek için bir dizi tavsiyede bulundu. Havaalanlarının Messerschmitt 262 jet motorlu avcı uçağı ile diğer modern uçakları alabilecek şekilde genişletilmelerinin hızlandırılmasını ve iş gücünün daha verimli kullanılmasını teşvik etti. Gerekli iş gücünün Reich'ın diğer bölgelerinden tedarik edilmesi hususundaki rehaveti; özellikle de aralarında vasıflı işçilerin de bulunduğu Ruhr'daki 128.000 adamın, Alman sanayisinin kalbi olan bu bölgenin onarımı için bu kadar ihtiyaç duyuldukları bir vakitte tahkimat inşa işleri için bölge dışında görevlendirilmiş olmaları nedeniyle tenkit etti. Çelik tahsisatında, önceliğin U-bot'lardan alınarak ulaştırmanın eski hâline getirilmesi ile Ruhr'daki sanayi tesislerinin yeniden inşasına verileceği birtakım değişiklikler istedi. Aksi takdirde yalnızca küçük iyileştirmeler önerebilirdi. Ulaşımın olmaması, insanların işe gitmek için her gün hasarlı yollarda uzun mesafeler boyunca yürümek zorunda kalacakları anlamına geliyordu. Speer'in Reich'ın başka bir yerinden temin edilmesini istediği bir ayakkabı kıtlığı vardı. Elektrik santrallerinin ve elektrik kablolarının zarar görmesi nedeniyle birçok kişi ışıksızdı. Madenciler tarafından kullanılan gaz lambaları da dâhil olmak üzere mum ve diğer aydınlatma araçlarının temini için "özel bir eylem" önerdi. Telefon sistemi tam olarak çalışmadığı için fabrikalar birbirleriyle iletişim kuramıyordu ve Reich Posta Teşkilatı, sistemin yeniden tesis edilebilmesi için gereken iş gücünden yoksundu. Sanayi için haberleşme sistemini eski hâline getirmek ve muhafaza etmek maksadıyla ordudan bir muhabere alayı gönderilmesini savundu. Raporunun genel çerçevesi, hâlâ kullanılmamış iş gücü ve kaynakların olduğu ve

36 BAB, R3/1528, fos. 1–48, Speer'in Ruhr Bölgesi'ne ilişkin raporu, 11.11.44.

bunların sistematik bir şekilde konuşlandırmaları durumunda büyük hasara rağmen en kötüsünün üstesinden gelinebileceğiydi.[37]

Hitler, Kasım ayı sonundaki toplantılarında Speer'in önerilerini kabul etti. Örneğin, Reich'ın Ruhr'a yardım etmek için 100.000 ila 150.000 arasında bir iş gücü tedarik etmesi ve bölgeden başka bir yerde kazı yapmak için hizmete alınan tüm işçilerin iade edilmesi gerektiğini onayladı. Ayrıca Ruhr için ayakkabı temininde bir iyileştirme yapılması emri verdi.[38]

Speer, Ardenler Taarruzu için yığınak yapıldığı süreçte Batı Cephesi'ne bir diğer ve daha kısa bir ziyarette bulundu. 7 ve 10 Aralık tarihleri arasındaki bu ziyarette, silahlanma durumuna ilişkin deneyim ve önerilerini öğrenmek için ekseriyetle B ve G ordu gruplarındaki birlikleri görmeye gitti. Büyük iyileştirmeler artık mümkün değildi. Silah endüstrisi o vakit artık tencerenin dibini sıyırır durumdaydı. (Ancak bu, Batı Cephesi'nden ayrılmadan evvel bir grup seçilmiş izleyiciyi hazırlık aşamasındaki silahlarla etkilemekten Speer'i alıkoymamıştı.[39]) Silah kayıpları çok düşük birlikler için birtakım teşvikler – ordu dükkânlarından ek ürünler yahut izinler – önermekten başka elinden bir şeyin gelmediği bir duruma düşmüştü. Ayrıca NSFO'ların, silah endüstrisinin tüm zorluklara rağmen ne kadar iyi performans gösterdiğini açıklamaya ve birliklerin moralini bozan tank ve akaryakıt kıtlığı söylentileriyle mücadele etmeye yönelik artan propaganda çabalarını teşvik etti. Hitler'e Saar kömürü ve gazının tüm güneybatı Alman endüstrisinin faaliyetini sürdürmesini sağladığını belirtti. Saar'ın düşman eline düşmesi durumunda ortaya çıkacak vahim sonuçlar açıktı.[40]

Speer'in Batı Cephesi'ne üçüncü ziyareti Aralık ayının ikinci yarısında, Ardenler Taarruzu sırasında gerçekleşti. B Ordu Grubu'ndan bazı birliklerin ağzını yokladığı bu ziyaretten pek az netice aldı. Raporunun en mühim kısmı yine demiryollarındaki krizi vurguluyordu. Bölgedeki Reichsbahn şebekesinin tamir edilemeyecek kadar, "neredeyse tümüyle tarumar olduğunu" bildirdi. (Sepp Dietrich, ulaşım

37 BAB, R3/1542, fos. 1–21, Speer'in Ren ve Ruhr'a yaptığı ziyarete ilişkin raporu, 23.11.44.

38 *Deutschlands Rüstung*, s. 444 (28.11.44).

39 *TBJG*, II/14, s. 368–9 (7.12.44).

40 BAB, R3/1543, fos. 3–15.

hatlarının hava taarruzlarıyla tahrip edilmiş olmaları nedeniyle birliklerinin mühimmat alamadığından yakındı.[41]) Yüklü vagonların hava saldırılarının insafına bırakılması gibi verimsizliklerin azaltılması ve malzemelerin teslim edilebilmesi için başka yöntemlere başvurulmalıydı. Speer; istasyon şefleriyle işbirliği içinde alternatif sevkiyatı organize edebilecek, vagonları boşaltabilecek ve önemli mesajları otomobil yahut motosikletle ordu komutanlarına iletebilecek Yerel Parti Liderlerinin görevlendirilmesini önerdi. Bununla birlikte, çarkları döndürmeye yönelik bu küçük, doğaçlama çözümler, sonun yaklaşmakta olduğu gerçeğini Hitler için bile gizleyemezdi.[42]

Savaşın sonu ve Hitler sonrası dönemin ufukta açıkça belirmesiyle, Speer o kayda değer enerjisini ordu ve sanayinin önde gelen isimleriyle işbirliği içinde Alman endüstrisinden kurtarılabilecek şeyleri korumaya yöneltti.[43] Sanayicilerin savaşın sonucuna ilişkin en ufak bir yanılgıları yoktu. Temel kaygıları, fabrika ve tesislerinin beyhude bir mücadelede yok edilmesinin önüne geçmek ve Hitler gittiğinde onları süratle eski hâllerine getirip faaliyetlerine devam edebilmekti. Ruhr'un önde gelen sanayi kodamanları arasında yer alan ve nicedir Hitler taraftarı olan Birleşik Çelik İşleri Başkanı Albert Vögler, ekonominin viran hâlinin tümüyle farkında olarak Speer'e Hitler'in savaşı ne zaman sona erdireceğini sordu. "Çok fazla materyal kaybediyoruz," dedi. "Endüstri birkaç ay daha bu şekilde tahrip edilirse nasıl yeniden inşa edebiliriz?"[44]

Ne Speer'in Hitler'in "yakıp-yıkma" emrinden kaçınmaya yönelik eylemleri ne de emrin kendisi ansızın peyda olmuştu. Speer, Alman sanayi tesislerini tümüyle yok etmektense işlevsiz hâle getirmenin, askeri nedenlerle kaybedilen alanlar geri alınır alınmaz çalışma koşullarına dönülmesini sağlayacağı şeklindeki ve kurgu olduğu her zamankinden daha aşikâr eylem planı çerçevesinde Temmuzdan beri hem Doğu hem

41 Speer, s. 425.

42 BAB, R3/1544, fos. 56–73 (alıntılanan ifadeler, fo. 71).

43 *DRZW*, 5/2 (Müller), s. 771, bunu esasında Speer'in savaşın son aşamasına yönelik "hayatta kalma programı" olarak görüyor.

44 Speer, s. 423. Speer Kasım ayında Ruhr'a gerçekleştirdiği ziyaretin ardından Vögler'in Hitler tarafından Ruhr bölgesinin Silahlanma ve Savaş Üretiminden Sorumlu Özel Yetkilisi olarak atanmasını sağladı. Speer'in maksadı, Ruhr'daki üretimin sürdürülebilmesi için Vögler'in onun adına acil kararlar alabilmesiydi. – *Deutschlands Rüstung*, p. 445 (28.11.44).

de Batı cephelerinde direktifler yayımlıyordu.[45] Aralık ayı başlarında Keitel'dan gelen talimatlarla baş etmek zorunda kalmıştı. Talimatlar, düşmana hizmet etmek için hızla yeniden inşa edilebilecekleri yerlerde tesislerin felç edilmekle kalmayıp tamamen yok edilmeleri gerektiği hususundaki Hitler'in arzusuna dikkat çekiyordu. Keitel, özellikle Saar bölgesindeki kömür madenlerinin tahrip edilmeksizin düşman eline geçmesine hiçbir şekilde izin verilmemesi gerektiğini vurguladı.[46] Speer'in emrin değiştirilmesi için akabinde doğrudan Hitler'e başvurduğu anlaşılıyor. Zira aynı gün Saarbrücken'e telgraf çekip, "Kömür madenlerinin felç değil imha edileceğini belirten tüm direktiflerin geçersiz" olduğunu bildirdi: "Führer bugün yine, kömür madenlerinin bizim belirlediğimiz şekilde felç edilmesini istediğini söyledi." Dört gün sonra Keitel, G Ordu Grubu'nun mıntıkasındaki düşman tehlikesi altında olan tesislerin sadece kullanılmaz hâle getirileceği, yok edilmeyeceği ve tüm aksi emirlerin iptal edileceğine ilişkin Hitler'in kararını iletti.[47] Lâkin Speer'in Alman sanayisinin yıkımını önlemeye yönelik çabaları henüz sona ermemişti. Hitler ile bu cephede yaşayacağı büyük çatışma hâlâ onu bekliyordu.

Speer, büyüyen felaketin boyutlarını görebilecek kadar açık görüşlüydü. Ancak çökmekte olan savaş ekonomisinin işleyişini sürdürmesi için gösterdiği yoğun çabalar asla duraksamadı. Güttüğü hedefler ne olursa olsun, sergilediği gayret risk altında oldukları bir zamanda iktidar ve nüfuzunu korumasına yardımcı oldu.[48] Bu, güç bilincine bu denli sahip biri için önemliydi. Elbette, Speer ve Silahlanma Bakanlığındaki yetenekli kurmaylarının (belki de iflah olmaz süper-iyimser Saur dışında) çoğu gerçekçiydi. Savaş ekonomisinin amansızca parçalanmasının önüne geçemeyeceklerini çok iyi biliyorlardı. Ancak onların

45 BAB, R3/1623, fos. 3, 4, 8–10, 22 (26.7.44, 2.8.44), doğudan ricata ilişkin; fos. 24–7, 46, 50–52, 66–8, 77 (10, 13, 16, 18, 19, 22.9.44), batı bölgelerindeki sanayi tesislerinin kullanılmaz hâle getirilmesine ilişkin.

46 BAB, R3/1623, fo. 123, Keitel'dan Speer'e (6.12.44).

47 BAB, R3/1623, fos. 125–6, Speer'den XIIb Kelchner Silahlanma Komisyonu Başkanı'na, 6.12.44; Keitel Fernschreiben, 10.12.44. Bunlara rağmen, Speer rıhtımlar ve rıhtım tesislerinin Doğu Deniz Komutanlığı'nın (*Marinekommando Ost)* 17 Kasım tarihli bir emri gereğince imhasını engelleyebilmek için Büyük Amiral Dönitz'i araya sokma ihtiyacı duydu (fo. 127, 12.12.44).

48 *DRZW*, 5/2, s. 771'de Müller'in temas ettiği bir nokta.

olağanüstü çabaları ve doğaçlama tedbirler almaya yönelik kabiliyetleri olmaksızın, Alman savaş çabasının 1945 Mayıs'ına değin – sendeleyerek de olsa – nasıl dayanabileceğini düşünmek güçtür.

III

İktidar dörtlüsünün diğer üyeleri, yani Goebbels, Himmler ve Bormann da, o endişeli sonbahar haftalarında savaş gayretinde herhangi bir gevşeme olmamasını sağlama almak için azami çaba gösterdi. Propaganda, teşkilatlanma ve amansız bir baskı yoluyla nüfus üzerinde tam bir denetimi muhafaza edip, savaşın kazanılamaz olduğuna ilişkin en ufak bir ipucu vermediler.

Yapılacak işlerden biri, iktidar aygıtının vilayetlerdeki kritik unsurları olan Bölge Valilerine ihtiyaç duyduklarını hissettikleri desteği vermekti. Bormann, Düsseldorf Bölge Valisi ve batıdaki bölge valilerinin sözcüsü konumundaki Friedrich Karl Florian'ın gönderdiği bir mesajı Ekim sonuna doğru Himmler'e aktardı. Mesaj, hava akınlarının şehirlerde ve ulaşım ağında yarattığı "son derece mühim ve zor" durum hakkındaydı. Florian, Reich'tan hızlandırılmış bir yardım gelmez ise durumun çözülemeyeceğini ve tehdit edici bir hâl alabileceğini bildiriyordu. Bakanlar yahut temsilcileriyle o zamana değin yapılan bireysel görüşmeler, karar alma yetkileri olmadığı için faydasızdı. Batıdaki Bölge Valileri artık Hitler'i Bormann başkanlığında bir bakanlar toplantısı düzenlemeye ikna etmek için "yeni yollar" arıyordu. Ulaşım, yiyecek, silahlanma, çalışma ve diğer acil önlemleri bu vesileyle zaman kaybetmeksizin koordine edebileceklerdi. Bormann toplantıyı onaylamakla birlikte sorumluluğu Hitler'in talebi doğrultusunda Himmler'e devretti.[49]

İlgili bakanlar ile Parti, Wehrmacht ve iş dünyası temsilcilerinin katıldığı toplantı 3 Kasım'da Aşağı Saksonya'daki önemsiz Klein-Berkel konumunda gerçekleşti. Hanover bölgesindeki Hamelin'den fazla uzakta olmayan bu yer, hava taarruzlarının tehdidinden bir hayli ırak olduğu için tercih edilmişti. Himmler'in toplantıdaki parlak(!) fikirlerinden biri, batı ve doğudaki zor durumdaki bölgelerden uzakta olan şehirlerin, buralara jeneratör taşıyan bir kamyon bağışlayabileceğiydi. Ödemeyi yapan şehrin adı, şoförüyle birlikte gelecek olan

49 BAB, NS19/1862, fos. 1–5, Bormann'dan Himmler'e, 23.10.44.

taşıtın üstünde gururla sergilenecekti. "İnanıyorum ki," diye belirtti Himmler, "bu şekilde iyi niyetli ve iyi yürekli bir şey yapılabilir." Alçaktan uçan bombardıman uçaklarını vurmak için tren ve kamyonlarda seyyar uçaksavar birimleri kullanma önerisi de bir o kadar verimsizdi. Bu teşebbüse bir de Parti tarafından organize edilen bir nişancılık müsabakası eşlik edecek, kazananlara İkinci Sınıf Demir Haç verilecekti. Katılımcıların akınına uğraması fazla muhtemel olmayan bir diğer öneri ise hızlandırılmış bomba imha kursları verilmesiydi. Böylelikle sadece uzmanlar değil, sıradan vatandaşlar da – ekseriyetle kendilerininki pahasına da olsa – hayat kurtarmaya yardımcı olabilecekti. Şayet elde motorlu araçları yoksa cepheye mühimmat taşımak için midillileri ve at arabalarını, kızakları ve hatta pusetleri kullanan Ruslardan ders çıkarılabilirdi. Himmler, "Doğaçlama çözümler hususunda öğrenecek çok şeyimiz var," diye belirtti.

Bu bölgelerin kendi iş güçlerinin demiryolları onarımında kullanılabilmesi için Essen, Düsseldorf ve Köln-Aachen'a diğer vilayetlerden tahkimat işlerinde çalışacak bir iş gücü pompalamak gerekiyordu. Kömür arzını sürdürmek ve cepheye giden ana yolları açık tutmak hayati bir hususdu. İşçiler kışlalarda ikame edilecek ve kantinlerde beslenecekti. Tahkimat çalışmalarına yardımcı olmaları için Bormann'ın Orta Almanya'dan 100.000 adam göndermesini sağlayacaktı. Himmler, demiryolu işlerinde çalıştırılmaları için Polonyalı, Slovak ve Rus savaş esirlerinden ilave bir iş gücü sağlamayı taahhüt etti. Şu anda SS Demiryolu İnşa Tugayına ait dört yük treninde alıkoyulan beş ila altı yüz kadar savaş esiri temin edecek ve bunlara ek olarak esirlerle dolu on tren daha bulacaktı. Devasa inşaat örgütü Todt Teşkilatı'ndan 40.000 işçi daha sevk edilecek ve bunların ulaşımı İtalya'da el konulan beş yüz araçla sağlanacaktı. Hiçbir bölgenin diğerine imtiyazlı olmamasını sağlamak uğruna, hava akınlarının ardından acil gıda dağıtımını koordine etmeleri için Bölge Valilerini teşvik etti.

(Yıl sonuna kadar 350.000 tüfekle donatılacağını belirttiği) *Volkssturm*'un değerine vurgu yaptı. Varşova Ayaklanması (Almanya'nın aleyhine bir tecrübeyle) yıkılmış bir şehirden daha iyi bir savunma mevzi olmadığını kanıtlamıştı. *Volkssturm*, Alman halkı içindeki sonsuz kaynakları vatansever memleket savunması için seferber etmek uğruna vardı. Her bir Alman şehrini savunmak uğruna harabelerin

içinde son kurşuna değin savaşmak fikri şüphesiz lafta kalmamalıydı. Himmler'in sözlerinin, dinleyici kitlesi için fazla temin edici olduğunu düşünmek güçtür. Vatan savunmasına, gelecek vizyonuna ve Hitler'e bağlılığa temas ettiği konuşmasını, muhtemelen değişen seviyelerde inançla karşılanan retorik bir tantanayla bitirdi. "Toprağımızı savunacağız, ve büyük bir dünya imparatorluğunun başlangıcındayız. Eğri bazen düştüğü gibi, bir gün yeniden yükselecektir." Mevcut herkesin, ne kadar büyük de olsalar, zorlukların üstesinden gelinebileceği konusunda mutabık olduğuna inanıyordu. "Sıkı bir azim, iyimserlik ve mizaçla üstesinden gelemeyeceğimiz hiçbir engel yok. Sahip olduğumuz endişelerin Almanya'daki bir adamın, Führer'imizin sahip olduğu endişelere kıyasla küçük olduğuna inanıyorum." Yerine getirilmesi gereken tek şey, "Almanya'nın dirilişi için teşekkür etmemiz gereken adama, varoluşumuzun özüne, Adolf Hitler'e" karşı ödev ve yükümlülüklerden başkası değildi.[50]

Himmler gayet tabii her derde deva bir çare sunamamıştı. Ulaştırma krizinin kapsamı göz önüne alındığı vakit, Bölge Valilerinin taleplerini karşılayabilecek bir durumda bulunmuyordu. Bölge Valileri hiç de tatmin olmamıştı. Ellerine geçen tek şey, krizin en kötüsünün atlatılması için Reich'tan yeterli yardımın sağlanacağı umuduydu. Bundan ötesi için "kendi-kendine yardıma" başvurmaları ve bölgelerindeki demiryollarının onarım sorumluluğunu Mıntıka Başkanlarına devretmeleri gerekecekti. Goebbels'e göre toplantı başarısız olmuştu.[51]

Bölge Valileri durum karşısında başlarının çaresine bakmaya bırakılmışsa da Himmler'in konuşması en azından, en vahim zorlukları aşmak için olumlu ve yapıcı bir duruş sergilemekten başka bir seçenekleri olmadığını açıklığa kavuşturdu. Rejimin önde gelen temsilcileri olarak, sorunlar karşısında boyun eğmeleri değil (bu zayıflığın ve irade eksikliğinin işareti olurdu), doğaçlama çözümler bulmak suretiyle inisiyatif göstermeleri gerekiyordu. Bir bu kadar önemlisi de Himmler, "karizmatik otoritesi" Nazi sisteminin ayrılmaz bir parçası olan kişisel bağlara dayanan Hitler'e sadakatlerine başvurdu. Ve güçlerini tamamen Hitler'e borçlu, kaybedecek hiçbirşeyleri bulunmayan baş sadıklar olarak, Bölge Valileri onu terk etmeyi düşünmeye henüz hazır değildi.

50 BAB, NS19/4017, fos. 43–56, Klein-Berkel'deki toplantı, 3.11.44.

51 *TBJG*, II/14, s. 157–8 (5.11.44).

Hitler'le bağları zayıflamış olabilirdi, lâkin kopmamışlardı. Rejim, kamuoyu karşısındaki imajından hâlâ ödün vermiyordu.

Güçlüklerin üstesinden gelmek için irade gücü kavramı "karizmatik otoritenin" sistemdeki etkinliğinde kilit rol oynuyor ve bu, özünde tüm modern devletlerin temeli olan kişiler üstü bürokratik yönetime tamamen aykırı bir şekilde işliyordu. Parti, "halk liderliği"nin (*Menschenführung*) olumlu, arzulanan nitelikleri ile salt "yönetimin" olumsuz, yavan özellikleri arasında her zaman ayrım yapmıştı. Liderler, hangi düzeyde olursa olsun "işleri gerçekleştirdiler." Bürokratlar ise sadece – "irade" tarafından geçersiz kılınmadıkları müddetçe – inisiyatiflere ket vuran ve dinamizmi baltalayan kural ve düzenlemeleri uyguladılar. Bununla birlikte Parti, gayribürokratik zihniyetine rağmen, Führer'in isteklerini ve uzun vadeli hedeflerini gerçekleştirme niyetiyle hareket ederken, hakikatte bir örgüt olarak son derece bürokratikti. Bürokratik yollarla, gayribürokratik hedefler için çalışmayla bağlantılı ve en başından beri bâki olan gerilim, iktidarın ele geçirilmesinden sonra büyük ölçüde artıp, topyekûn savaş koşulları altında iyice yoğunlaştı.[52]

Elde edilebileceklerin gittikçe azalmasıyla, Parti bürokrasisi 1944 sonbaharında iyice aşırıya kaçtı.[53] Şişirilmiş Parti memuriyeti, zaman ve enerjisini en ıvır zıvır meselelerde kullandı. Parti Genel Merkezi, örneğin *Volkssturm* hizmetine ilişkin ayrıntıların (görevlerin tayini, eğitim sürelerinin düzenlenmesi, kılık-kıyafet ve teçhizatla ilgili kuralların kararlaştırılması, muafiyetlerin ele alınması ve en dikkat çekici saçmalıklar arasında yer alan antetler ve resmi mühürlerin belirlenmesi ile farklı rütbeler tarafından kullanılacak amblemlerin ayrıntılı tasvirlerinin yapılması vb.) yönetmeliklerini hazırlamak için bitmek bilmeyen saatler harcadı.[54] Goebbels, ilgili bürokrasiyi "gülünç" olarak

52 Bkz., Dieter Rebentisch ve Karl Teppe (eds.), *Verwaltung contra Menschenführung im Staat Hitlers*, Göttingen, 1986, s. 7–32; Peter Longerich, *Hitlers Stellvertreter: Führung der Partei und Kontrolle des Staatsapparates durch den Stab Heß und die Partei-Kanzlei Bormann*, München, 1992, s. 256–64; ve Armin Nolzen, "Charismatic Legitimation and Bureaucratic Rule: The NSDAP in the Third Reich, 1933–1945", *German History*, 23 (2005), s. 494–518.

53 Kurt Pätzold and Manfred Weißbecker, *Geschichte der NSDAP 1920–1945*, Köln, 1981, s. 375; Dieter Rebentisch, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989, s. 528–9.

54 Birçoğu Kasım-Aralık 1944 tarihli olmak üzere hepsi BAB, R43II/692b: Deutscher Volkssturm, Bd. 2, fos. 1–28'de bulunmaktadır. Parti Genel Merkezi'nin bu

nitelendirdi.[55] Lâkin amansızdı. Bormann, Ardenler Taarruzu'ndan önce Hitler'in Ziegenberg'deki yeni sahra karargâhına taşındığında gördükleri karşısında şöyle yazdı: "Teletipler yanlış kurulmuş, kablolarının hiçbiri bağlanmamış ve daktilocularımın çalışmak durumunda olduğu ufacık odada daktilo masaları ve raflar yok."[56] Yine de, Parti Genel Merkezi'nin bürokratik faaliyetleri hız kesmeden devam etti.

Rejimin her düzeyde sergilediği bürokratik, kontrolcü enerji neredeyse şaşırtıcıydı. Dört bir yana emirler saçıldı. Düşük makamlı da olsa her görevli, (kâğıt tasarrufu yapmaya yönelik tüm çabalara rağmen) masasındaki boğucu evrak yükünün altında inliyordu.[57] Reich Posta Bakanı, yerel ve merkezi tüm devlet dairelerine mektup yazdı. Bürokrasideki artış nedeniyle posta sistemine aşırı yük bindiğinden acı bir şekilde şikâyet edip, "çığ gibi büyüyen posta yığınından" söz etti. Üstelik, demiryolu ağı ile posta tertibatına verilen hasarın, teşkilatın Wehrmacht'a personel vermesiyle üst üste gelip kurumun etkinliğini bu kadar vahim bir şekilde etkilediği bir zamandan geçiyorlardı.[58] Bakan'ın posta miktarının azaltılmasına yönelik ivedi yakarışlarına kulak asan olmadı.

Gittikçe daha fazlası kontrol edildi, tertiplendi, düzenlendi, emredildi, militarize edildi, yönetildi ve organize edildi. Lâkin – sistemden bâki kalan sınırlı kişisel özgürlük alanlarının tamamının boğulması gibi kritik bir husus dışında – tüm bu çabadan gittikçe daha az sonuç alındı. "Totaliter toplum", artık rejim kontrolüne tâbi olmayan çok az yahut hiçbir şey olmadığı ve resmi görüşten sapan düşüncelerin ancak büyük bir kişisel risk karşılığı ifade edilebileceği bir bağlama sahipse, öyleyse Almanya 1944 sonlarına doğru bu duruma yaklaşıyordu.

Yaşam koşulları Müttefik bombalarının darbeleri altında büyük ölçüde kötüleştikçe, nüfus üzerindeki baskı arttı. Örneğin, yaz sonundaki aşırı çabaların ardından hız kesmeyen topyekûn savaş

---

dönemde ilgilendiği hususların büyük bölümüne ilişkin bir izlenim sahibi olmak için bkz., *Akten der Partei- Kanzlei der NSDAP*, cilt. 1, ed. Helmut Heiber, München, 1983, Regesten Bd. 1–2, ve c. 2, ed. Peter Longerich, München, 1989, Regesten Bd. 4.

55 *TBJG*, II/14, s. 432 (17.12.44).

56 *The Bormann Letters*, ed. H. R. Trevor-Roper, London, 1954, s. 148 (11.12.44).

57 Kâğıt kıtlığı için bkz., *TBJG*, II/14, s. 400 (12.12.44).

58 BAB, R43II/583a, fo. 64–64v, Reich Posta Bakanı'ndan, en yüksek Reich yetkililerine vs. (7.11.44).

gayreti, Wehrmacht'a adam bulmak için elde kalan tüm olası insan gücü rezervlerini eşelemeye yönelik girişimlerini sonbaharda ikiye katladı. Goebbels'in Kasım ayı başında dikkat çektiğine göre, Wehrmacht için o zamana değin 900.000 ilave adam sağlanmıştı. Ancak bunun yeterli olmadığını kabul etti. Önceki üç ayın kayıpları 1.2 milyona tekabül ediyordu. Silahlanma sektöründen daha fazla adam sağlanması için, bu hususta isteksiz olan Speer'e baskı yapabilmek amacıyla Hitler'in desteğini istedi. Speer nihayetinde 30.000 adamdan caymayı kabul etti. Ancak bir koşulu vardı: Bunlar, ulaştırma durumu düzeldiğinde yeniden görevlendirilmek üzere geçici olarak bırakılacaktı. Goebbels bu koşulu kabul etmediği için sorunun çözümü Hitler'e bırakıldı. Lâkin bu tür durumlarda sıklıkla söz olduğu üzere ufukta yine herhangi bir karar görünmüyordu.[59]

Ancak Goebbels için daha önemlisi, cepheye (daha önce sivil alanda yapmış olduğu gibi) ilave personel göndermek için Hitler'den "tarama" yetkisi almaktı. 10 Aralık'ta Hitler'e nihayet bu yönde bir kararnameyi imzalatmayı başardı. Goebbels yeniden hayat bulduğunu, yeni bir enerjiyle dolduğunu hissetti. Hitler için yeni kuvvetler yaratmak uğruna ordunun kendi içindeki tüm muhalefetin üstesinden gelmeye kararlıydı. – Yine küçük bir yönetim ekibiyle ve yerel düzeyde Bölge Valileriyle çalışarak – Yeni Yıl'da çok olumlu sonuçlar elde etmeyi bekliyordu. Batıya icra edilecek ve vakti yaklaşmakta olan taarruzu mümkün kılanın sadece kendisinin topyekûn savaş atılımı olduğuna kaniydi. Sivil sektörü "tarayarak" batıda taarruza geçecek bir ordunun temelini sağlamış olduğu gibi, şimdi de Führer'e doğuda taarruza geçecek bir ordunun temelini sağlamayı umduğunu belirtti.[60]

Bu elbette bir hüsnükuruntudan ibaretti. Ancak Goebbels bu haftalarda Almanya'nın içinde bulunduğu vahim durum karşısında; Alman şehirlerinin Müttefik bombardımanlarıyla birbiri ardına imha edilmesinin ona en şiddetli şekilde dayattığı (bombalanan yerleri Hitler'in aksine bizzat görmüştü) bariz bir gerçekçilik duygusu ile

59 *TBJG*, II/14, s. 146–7 (3.11.44), 191 (10.11.44), 224 (17.11.44), 232 (18.11.44), 268 (24.11.44), 308–9 (1.12.44), 444 (19.12.44); BAB, R3/1529, fos. 3–12, Speer'in Hitler'e bildirisi (6.12.44).

60 *TBJG*, II/14, s. 394 (11.12.44), 398 (12.12.44); von Oven, s. 519 (5.12.44), 520–23 (11.12.44). Kararname metni: *"Führer-Erlasse" 1939–1944*, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997, s. 469–70.

propagandayla desteklenen iradenin, sarsak düşman koalisyonu dağılana değin her şeye rağmen mücadeleyi sürdüreceğine dair süregen bir umut arasında gidip geldi.

"Düşman kampındaki siyasi kriz her geçen gün büyüyor." Bu, karşılarındaki koalisyonun iç ihtilaflar ve verdikleri kayıplarla çok geçmeden dağılacağına ilişkin tekrarlanan iddialardan yalnızca biriydi.[61] Çok sayıda günlük girdisi, Almanya'nın durumuna ilişkin şüpheciliğe işaret ediyor. Kasım ayı sonunda Bremen'de inşa edilen yeni, etkileyici ve oldukça modern denizaltıları gördüğünde, her şeyin çok geç olduğunu düşünerek içini çekti.[62] Yine de henüz umudunu yitirmiş değildi. Birkaç gün sonra Hitler'le gecenin geç saatlerine kadar süren bir konuşma yaptı. Savaş durumuna geçmiş olan Führer güven saçıyordu. Yaklaşan Ardenler Taarruzu'nu ve savaşın ardından Alman şehirlerinin nasıl yeniden inşa edileceğini, kültürün nasıl yeniden canlandırılacağını heyecanla anlattı. Goebbels öylesine heyecanlandı ki o gece uyuyamadı.[63] Daima olduğu gibi hâlâ Hitler'in efsunu altındaydı.

Ona göre propagandanın, direnme iradesini pekiştirmek, "ulusun omurgasını yeniden güçlendirmek ve azalmış özgüvenini ihya etmek" gibi hayati bir görevi vardı.[64] Henüz teşkil edilen *Volkssturm* birliklerinin Almanya'nın dört bir yanında bağlılık yeminleri ettikleri – 12 Kasım Pazar günü sadece Berlin'de 10 ayrı törende yaklaşık 100.000 kişi – törenler de bu görevin bir parçasıydı. Goebbels, sonbahar sisleri ve Wilhelmplatz harabelerinin ürkütücü fonunda, Propaganda Bakanlığı'nın balkonundan sıra hâlindeki *Volkssturm* milislerine seslendi. Günlüğüne, "Bazıları hâlihazırda silahlı," diye not düşerek, yeni teşkilin hazin bir şekilde donatıldığını farkında olmaksızın kabul etti. Aslına bakılırsa tüfek, bazuka ve bazı makineli tüfekler törenden hemen önce dağıtılmıştı. İçlerinden pek azı onları nasıl kullanacağını biliyordu ve tören bittikten sonra zâten geri vermek durumunda kalmışlardı. Meydana sessizlik çöktü ve Goebbels'in önünden "kutsal bir vakarla" geçmeden önce, Führer'e üniformalardan yoksun bir hâlde ettikleri yemin için şapka ve başlıklarını çıkardılar. Haber filmlerinde büyük bir etki

61 *TBJG*, II/14, s. 305 (1.12.44).

62 Von Oven, s. 517 (29.11.44); *TBJG*, II/14, s. 276 (25.11.44).

63 *TBJG*, II/14, s. 317–34 (2.12.44).

64 *TBJG*, II/14, s. 159–60 (5.11.44).

yaratması için her şey kayda alındı. Goebbels'in yardımcısı Wilfred von Oven, görsel etkinin mükemmel olduğunu belirtti. Ancak kameraların göstermediği şey, kaldırımlarda duran ve tören geçişi karşısında kahkahayı koyvermemek için ellerinden geleni yapan genç oğlanlar ve izindeki askerlerdi. Von Oven'a göre *Volkssturm* "bir sıkımlık barut" etmezdi.[65]

Goebbels, mücadele ruhunu korumaya yönelik bir diğer çabayla 1943 yılında renkli *Kolberg* filmini sipariş etmişti. Büyük bir yapım olan filmin amacı, Pomeranya'daki bu kıyı kentinin Napolyon Savaşları'ndaki müdafaasını bir kahramanlık destanı şeklinde sunup, Reich'ın mevcut savunucularına ilham vermekti.[66] – Yeni askerlere cephede müthiş ihtiyaç duyulduğu sırada geçici olarak hizmetten alınıp yapımda görevlendirilen 187.000 askeri de içeren devasa bir figüran kadrosunun yer aldığı – film, 1944 sonuna gelindiğinde neredeyse hazırdı. Kaba kurguyu Aralık ayı başında gören Goebbels, "Alman halkının kafasını kurcalayan tüm soruları cevaplayan" bir "şaheser" olarak adlandırdığı şeyden çok etkilenmişti. Halkın ruh hâli üzerindeki muhtemel etkisi açısından "muzaffer bir muharebeye" eşdeğer olduğunu düşündüğü filmden büyük beklentileri vardı.[67] Ancak "yıkım ve çaresizlik sahneleri" nedeniyle mevcut durumda birçok Almanın filmi izlemekten kaçınacağından korkuyordu.[68] Yorumun ele verdiği üzere Goebbels, facialarla dolu 1944 yılının sona yaklaştığı sırada Almanya'yı saran derin kasvet örtüsünü kaldırmak hususunda önündeki zorlu görevin tümüyle bilincindeydi.

IV

Yerel propaganda bürolarından Goebbels'e ulaşan raporlar, moral durumun endişe verici olduğuna dair herhangi bir şüphe bırakmıyordu. Kızıl Ordu'nun Doğu Prusya'dan püskürtülmesine ilişkin Kasım ayı başındaki başarı haberlerinin kasvetli ruh hâli üzerinde neredeyse hiçbir

65 *TBJG*, II/14, s. 208–9 (13.11.44); von Oven, s. 511–12 (12.11.44).

66 Filme dair bkz., David Welch, *Propaganda and the German Cinema 1933–1945*, Oxford, 1983, s. 225–35.

67 *TBJG*, II/14, s. 310–11 (1.12.44), 345 (3.12.44); Welch, s. 234.

68 *TBJG*, II/14, s. 469–70 (23.12.44). Yapımda daha fazla değişiklik yapılması gerektiyse de, filmin galası Goebbels'in ummuş olduğu gibi 30 Ocak 1945'te, yani Hitler'in iktidara gelişinin 12. yıl dönümünde yapıldı.

tesiri olmadı. Duygular, istikbale ilişkin müthiş bir kaygı ve Alman şehirlerine bombalar yağarken savunmasız kalmanın yol açtığı öfkeden, bitkin bir teslimiyet (bilhassa batıda ve Parti üyelerini de kapsayacak şekilde) ve kaderciliğe kadar değişiyordu. Halkın büyük kesimleri sadece "bedeli her ne olursa olsun barış" istiyordu.[69] Nüfusun, göklerden gelen gece yıkımının dehşetine en çok maruz kaldığı batı bölgelerindeki tahribatın, şimdi Almanya'nın büyük sanayi şehirlerinin büyük bölümüne de musallat olmasıyla moral âdeta dibe vurmuştu. Goebbels, gergin sinirlerin ve sürekli endişelerin ortasında, "savaş ve sonuçlarından sorumlu tutulan Parti'ye yönelik bariz öfkenin" işitilebileceğini belirtti.[70]

Bu hiç de şaşırtıcı değildi. Örneğin Köln, 30 Ekim gecesinde bir tanığın kentin "ölüm vuruşu" olarak tanımladığı bir başka büyük saldırıya maruz kalmıştı. Hâlâ orada yaşayan çeyrek milyon insan – ağır bombardımanlar başlayana kadar bu sayı 800.000 civarındaydı – gaz yahut elektrikten yoksundu. Mevcut az miktardaki su ancak sokaktaki yangın musluklarından elde edilebiliyordu. NSV, sıraya giren insanlara yetersiz yiyecek tayınları dağıttı. Şehrin elde kalan yaşanabilir kısımlarının tamamı artık neredeyse yok olmuştu. Birkaç parça eşyalarıyla toplanan mülteci kitlelerinin şehirden ayrılmak için Ren Nehri üzerindeki köprülere yığılması izdihama yol açtı. Ancak ulaştırmadaki yetersizlik nedeniyle ivedi ve organize bir tahliye tertiplemek imkânsızdı. Demiryolu krizi, trenlerin kullanılamayacağı anlamına geliyordu. Doğuya giden askeri araçların hepsi durduruldu ve tıka basa dolana değin şehirden kaçan insanları almaya zorlandı. Rejime yönelik büyük bir öfke ve mücadelenin beyhude olduğu hissiyatı mevcuttu. Göç bir haftadan fazla sürdü. Köln artık "âdeta bir hayalet şehir"di.

69 BAB, R55/601, fo. 204, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 7.11.44; *TBJG*, II/14, s. 192 (10.11.44).

70 *TBJG*, II/14, p. 147 (3.11.44); ayrıca s. 310 (1.12.44). Rejimin halkın gözündeki en büyük zayıflığının, nüfusunu hava taarruzlarından koruyamaması olduğunu kabul etti (s. 165 [6.11.44]). Aachen'ın doğusunda bulunan ve savaşın en çok bombalanan kentlerinden biri olan Düren buna örnektir. 9322 binadan sadece 13'ü sonbahardaki hava saldırılarından zarar görmemiş ve 3.000'den fazla insan hayatını kaybetmişti (Friedrich, s. 144). Himmler, Aralık sonlarında Düren'deki nüfusun "bütünüyle hasmane" olduğunu ve "Heil Hitler" selamının, yerel Parti görevlileri arasında dahi neredeyse esamesi okunmadığını bildirdi. (BAB, NS19/751, fo. 32, Himmler'den Bormann'a, 26.12.44, ayrıca IfZ, Fa-93'te yer alır).

Goebbels'in dediği gibi, "Bu sevimli Ren metropolünün üstü en azından şimdilik çizilecek" idi.[71]

Nüfusun, derme çatma kışlalarda barınan yahut harap şehrin mahzenlerinde hayata tutunan kalıntıları arasında muhalif genç grupları, yabancı işçiler, firar etmiş askerler ve eski Komünist Parti üyeleri mevcuttu. Bunlar partizan harbini andıran umutsuz bir direnişe girdi ve bu faaliyetler Aralık ayında doruğa ulaştı. Wehrmacht depolarından çalmayı başardıkları el bombaları ve makineli tüfeklerle Köln polisine karşı kendi savaşlarına tutuştular. Şehirdeki Gestapo şefini öldürdüler ve bir keresinde, alt edilmeden evvel polisle 24 saat süren silahlı bir mücadeleye girdiler. Gestapo, tutukladığı 200 direnişçiden vahşi bir intikam almadan önce kontrolü güçlükle sağlayabildi.[72]

Ren-Ruhr sanayi kuşağının diğer şehirlerinde benzer bir eylem görülmedi. Ancak Bochum'a, Duisburg'a, Oberhausen'a ve bölgenin diğer büyük şehirlerine sonbaharda icra edilen yıkıcı bombardımanların ardından yüz binlerce kişi, Köln halkınınkine benzer bir sefalet yaşadı. Ruhr'daki ruh hâli kötüydü.[73] Goebbels, kendisine ulaşan raporlardan, hava savaşının "düpedüz umutsuz bir ruh hâli" yarattığını kaydetti.[74] Konuşmalara tek bir konu, yani "halkın tamamının savaş yorgunluğu" hâkimdi.[75]

Yine de, iş yerlerinde de orduda da disiplin bozulmamıştı. İnsanlar, görevleri olarak gördükleri şeyleri ellerinden gelen en iyi şekilde yaptılar.[76] Köln'deki hadiseler dışında sabotaj, grev yahut diğer öne çıkan direniş eylemleri görülmedi.[77] Dr. Walther Rohland, savaşın bitiminden kısa bir süre sonra yaptığı değerlendirmede, savaşa (yahut

71 *TBJG*, II/14, s. 133 (1.11.44), 238 (19.11.44); Robert Grosche, *Kölner Tagebuch 1944–46*, Köln, 1969, s. 52–6 (30.10.–6.11.44); LHC, Dempsey Papers, no. 178, II'nci bölüm, s. 7–8 (27.11.44), "Total War Comes to Cologne" (hava taarruzuna tanık olan bir savaş esirinin beyanı).

72 *Widerstand und Verfolgung in Köln*, ed. Historisches Archiv der Stadt Köln, Köln, 1974, s. 395–6; Detlef Peukert, *Die Edelweißpiraten: Protestbewegungen jugendlicher Arbeiter im Dritten Reich*, Cologne, 1980, s. 103–15; *TBJG*, II/14, s. 426 (16.12.44).

73 *TBJG*, II/14, s. 269 (24.11.44).

74 *TBJG*, II/14, s. 192 (10.11.44).

75 Margarete Dörr, "*Wer die Zeit nicht miterlebt hat...": Frauenerfahrungen im Zweiten Weltkrieg und in den Jahren danach*, cilt. 3, Frankfurt am Main ve New York, 1998, s. 437.

76 *TBJG*, II/14, s. 192 (10.11.44).

77 *TBJG*, II/14, s. 269 (24.11.44).

rejime) pek az muhabbet duyan işçilerin gösterdiği sıra dışı gayreti, "her birinin, bir birey olarak savaşa karşı [etkili] herhangi bir eylem alamayacağını açıkça anlamış" olmasına yordu. "Bununla birlikte, eğer savaş kaybedilseydi – 1914/18'in aksine – Almanya ve onunla birlikte bireyin varoluş olanakları ortadan kalkacaktı."[78] Bu tür korkular, Amerika Birleşik Devletleri Hazine Bakanı Henry Morgenthau'nun Alman propagandasına armağan ettiği "Morgenthau Planı"yla kamçılanmıştı. Alman kamuoyunun süratle aşina olduğu bu plan, Almanya'nın savaş sonrasında güçsüz, sanayi öncesi bir ekonomiye sahip ve parçalanmış bir ülke hâline getirilmesini öngörüyordu.[79]

Goebbels durumu bizzat değerlendirmek için 12 Aralık'ta Ruhr bölgesine gitti. Oradayken, Witten'e yönelik, kentin büyük bölümünü kuduz bir alev topuna çeviren bir hava taarruzuna şahit oldu. Ayrıca, mahzenler ve yerlere açılmış delikler olarak nitelendirilebilecek barınaklarda, bütün imkânlardan yoksun ve ilkel koşullarda yaşayan 100.000 kişilik Bochum halkının sefaletini gördü. Essen'deki Krupp fabrikasında yaptığı konuşma, onu dinlemek için zorla getirilen, paltolarının yakalarını yakıcı soğuğa karşı dikmiş, elleri ceplerinin diplerindeki asık suratlı işçileri gayrete getirmeyi başaramadı. Tek tük alkışlar, sirenler çalmaya başladığı vakit hâlihazırda sona eriyordu. Propaganda Bakanı ve maiyeti hızla yerin derinliklerindeki, "gri, kederli yüzlerle" karşılaşacakları tonozlu mahzenlere sığındı. Pek az konuşuldu, ancak adamların bakışları "dostane değil"di.[80] Goebbels, Ren ve Ruhr'daki

78 IWM, Box 367/35, ek I, Rohland'ın yazılı ifadesi, s. 3–4 (22.10.45).

79 Von Oven, s. 518 (3.12.44). Amerikalıların, Eylül 1944'teki Quebec Konferansı sırasında teklif ettikleri "Morgenthau Planı", görünüşe göre (planın içeriğiyle şaşırtıcı bir şekilde pek de ilgilenmeyen) İngilizler tarafından iyice incelenmeksizin kabul edilmişti. Sert bir barıştan yana olan Roosevelt, Dışişleri Bakanı Cordell Hull ve Savaş Bakanı Henry Stimson'ın müşterek ve kararlı muhalefetiyle "Morgenthau Planı"ndan sonunda vazgeçti. – Toby Thacker, *The End of the Third Reich: Defeat, Denazification and Nuremberg, January 1944–November 1946*, Stroud, 2008 baskısı, s. 58–60.

80 Von Oven, s. 524–5 (14.12.44); *TBJG*, II/14, s. 407–13 (13.12.44). Cepheye gönderilen ve cepheden gelen mektuplara ilişkin gizli bir Alman sansür raporu Müttefiklerin eline düşmüştü. Rapor, Bochum ile Ren ve Ruhr'daki diğer büyük konurbasyonları hedef alan hava taarruzlarının yarattığı korkunç koşullara ilişkin çarpıcı anlatımlar içeriyordu. – NAL, FO898/187, Alman basınında çıkan haberlerin özeti, fos. 292–5 (27–31.12.44).

Parti ve sanayi liderlerinin, (Alman şehirlerini "hava gangsterlerinden" koruyamamakla suçlanan) Göring'in ve ayrıca (genel olarak küçümsenen ve dış politikayı icrası beceriksiz görülen) Ribbentrop'un başarısızlıkları karşısındaki duygularının şiddetinden bütünüyle haberdar edildiyse de, Hitler'e olan "kör, sarsılmaz inançları"nın devam ettiğine kani oldu.[81] Goebbels Aralık ayının başlarında kendisini hâla "Führer'e olan inancın büyük ölçüde sarsılmadığına" ve – Batı Cephesi'ne yapılan asker yığınağını görmelerinin ve yaklaşan taarruzu sezmelerinin ardından – birçoklarının "bir Alman zaferine yeniden inanmaya başladığına" ikna ediyordu.[82]

Merkezde yahut vilayetlerde iktidarın dizginlerini ellerinde bulunduran Parti seçkinleri arasında Hitler'e sadakatin çözülmeye başladığına dair hiçbir işaret olmadığı doğrudur.[83] Ki rejimin işleyişine devam etmesini sağladığından önemli olan da buydu. Sivil nüfus arasında ise, inatçı Naziler ve gençlik kolları dışındaki tablo bir hayli farklıydı. Kasım ayı sonuna gelindiğinde, propaganda raporları "liderliğe karşı artık göz ardı edilemeyecek bir güven krizi tehlikesine" işaret ediyordu. Endişe önemli ve acil görülüyordu.[84] Hitler, Parti'nin "Eski Tüfekleri"nin 8 Kasım'daki darbe girişimini anma töreni için bir araya geldikleri Münih'teki yıllık toplantıda ilk kez bizzat konuşmamış, bildirisini onun yerine Himmler okumuştu. Hemen, Hitler'in öldüğü yahut ağır hasta olduğu, sinir krizi geçirdiği yahut kaçtığı ve Himmler yahut Goebbels'in görevi devraldığına dair (çoğu yabancı spekülasyonlardan kaynaklanan) söylentiler dolaşmaya başladı.[85] Yine de, halkın Hitler'e

81 *TBJG*, II/14, s. 408–9, 412 (13.12.44).

82 *TBJG*, II/14, s. 377 (8.12.44).

83 Parti'nin Teşkilatlanma Sorumlusu Robert Ley, Kasım ayında batıda geçirdiği iki haftanın ardından, Hitler'e batıdaki Bölge Valilerinin niteliklerine ilişkin muhtelif görüşler bildiren bir rapor gönderdi. Ancak herhangi bir sadakatsizlik emaresi yoktu. – BAB, NS6/135, fos. 12–17, Ley'in Hitler'e raporu, 30.11.44; *TBJG*, II/14, s. 355–7'de uygun bir şekilde özetlenmiştir (5.12.44).

84 BAB, R55/603, fo. 513, Hauptreferat Pro.Pol. an das RPA Neustadt a.d. Weinstr. (28.11.44).

85 *TBJG*, II/14, s. 309–10, 316, 344, 382 (1–3.12.44, 9.12.44); BAB, R55/601, fos. 221–2, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 14.11.44; von Oven, s. 509 (10.11.44); *Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45*, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer and Detlef Vogel, Essen, 2001, s. 153, 160, 167 (21.11.44, 29.11.44, 9.12.44).

inancı tamamen ortadan kalkmamıştı. Ve gerçekten de, boğulan bir adamın bir tahta parçasına tutunduğu gibi, Führer'e duydukları o nicedir süregelen inanca ve onun Almanya'yı kurtarabilme kabiliyetine bu safhada dahi tutunanlar vardı. Ancak bu kişiler gittikçe küçülen bir azınlıktı. Halkta uyandırdığı cazibe bakımından, Hitler'in karizması artık süratle yok oluyordu.

Goebbels, yerel propaganda bürolarından gönderilen – ve eldeki en ufak olumlu hususa bile vurgu yapmaya eğilimli – raporlara dayanarak, günlüğüne halkın hissiyatına ilişkin kısmen çarpıcı bir değerlendirme düştü. "Alman kamuoyundaki kuşkuculuk sürüyor" diye belirtti. "Alman mukavemet gücüne hâlâ gerçek bir inanç duyulmuyor... Son zamanlarda, insanların kolaylıkla yeniden ümitlenmesine mani olacak kadar askeri hüsran yaşandı."[86]

Askerlerin tutumları hakkında genelleme yapmak risklidir. Rütbelerinin, mizaçlarının ve Nazizme yönelik önceki yaklaşımlarının tutumları üzerinde farklı etkileri oldu. Örneğin, Volksgrenadier tümenlerinin acemi erleri arasında moral zayıflığa ilişkin raporlar mevcuttu.[87] Savaşla yoğrulmuş gaziler arasındaki durum ise genellikle başka bir hikâyeydi. Model gibi generallerin güven telkini, morali etkileyen bir diğer faktördü. Muhtelif cephelerdeki – ve cephelerin muhtelif kısımlarındaki – değişiklik gösteren durumlar, farklı deneyim ve bakış açılarına vesile olmuştu.

Macaristan'da süregelen sert çarpışmalar haricinde Doğu Cephesi 1944 sonbaharında nispeten sakindi. Önce Memel'de, sonra da Danzig yakınlarındaki Gotenhafen'da görev yapan bir bahriye subayı, sonbaharda Almanya'nın güneyinde seyahat ederken âdeta neye uğradığını şaşırdı. Alçaktan seyreden düşman uçakları tekrar tekrar hücuma kalkıyor, inzibatlar yavaşça ilerleyen trenlerin ağzına kadar dolu kompartımanlarında sürekli kontrol yapıyordu. Bahriyeli o vakte değin sanki ıssız bir adada yaşadığını düşündü. Yaşadığı deneyim o ve subay arkadaşlarını "derinden karamsar, hatta kısmen umutsuz" kıldı. Trendekilerin neredeyse tamamının Sovyetlerle savaşmaya gittiği dönüş yolculuğu sırasında duyduğu, Parti'yi ve görevlilerini hedef alan dobra eleştiriler karşısında afallayacaktı. Bunlar doğudaki nüfusa gaddarca muamele

86 *TBJG*, II/14, s. 420 (15.12.44).

87 BAB, NS19/751, fos. 23–5, SS-Hauptamt Başkanı Gottlieb Berger'den Himmler'e, 17.11.44 (ayrıca IfZ, Fa-93'te).

edilmesinden kaynaklandığı düşünülen o durmak bilmez partizan harbinin sorumluları olmakla suçlanıyordu.[88]

Güneybatı Almanya'da bulunan bir başka subay da Kasım sonlarındaki izni sırasında gördüklerinden derinden etkilendi. Evine varmak için uzaklara gitmesi gerekmiyordu, lâkin kısa tren yolculukları bile zorluydu. Oldukça geciken treni, çoğu kadın ve çocuklardan oluşan mülteciler ve tahliye edilenlerle doluydu. Trenin cephe yakınındaki köylerden geçtiği sırada donakaldı: Yollar, birkaç parça eşyayla Reich içinde sığınacak bir yer arayan insanlarla doluydu. Nihayet Emmendingen'deki evine vardığında, yakınlardaki Freiburg'un 27 Kasım'da bombalandığını öğrendi. Orta Çağ'dan kalma merkeziyle âdeta resimli bir kitap cazibesine sahip ve yaklaşık 100.000 kişilik bir nüfusa ev sahipliği yapan Freiburg, güneydeki İsviçre hududundan fazla uzakta bulunmuyor, stratejik yahut endüstriyel herhangi bir önem teşkil etmiyordu. Subay, birkaç gün sonra oraya gittiği vakit gözlerine inanmakta güçlük çekti. Şehrin tarihi kısmının tamamı imha olmuştu. Sadece yüksek çan kulesiyle şehrin sembolü olan Freiburg Katedrali ayakta kalmış, lâkin o da Müttefiklerin şehre bıraktıkları her şeye karşı ayakta kalan Köln Katedrali kadar ağır hasar görmüştü. Enkazın altında neredeyse 3.000 ceset yatıyordu. Bu korkunç bir yıkım manzarasıydı. Hayatta kalanların, her şeyi saran sefaletin içindeki çaresiz öfkeleri, Müttefik bombardıman uçağı personelinden ziyade böylesi zulümleri tahrik ettikleri için Nazi Partisi liderlerini hedef alıyordu. İzni biten subay, dönüş yolunda Mannheim ve Koblenz'den geçerek kuzeye doğru gittiği sırada, bir zamanların sevimli kentlerinin yıkımı karşısında bir kez daha keder ve derde düştü. Ren ve Mosel nehirlerinin kesişme noktasındaki Koblenz'in virane yapıları arasında, Emek Cephesi Başkanı Robert Ley'in 1933'teki kehanetini anımsadı: "On yıl içinde şehrinizi tanıyamayacaksınız." Kehanet – beklenmedik bir surette – gerçekleşmişti.[89]

88 Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 269'da alıntılanmıştır.

89 BA/MA, MSg2/2697, fos. 64–7, Teğmen Julius Dufner'in günlük girdileri (27.11–5.12.44). Freiburg'un bombalanması için bkz., Peter Zolling, "Was machen wir am Tag nach unserem Sieg?", Wolfgang Malanowski (ed.), *1945: Deutschland in der Stunde Null*, Reinbek bei Hamburg, 1985, s. 121; ve özellikle de, Friedrich, s. 306–11.

Subayın bu alaycı yorumu, yıkımın boyutları karşısında bitkin bir teslimiyeti yansıtıyordu. Bu tür hisler yaygındı. Ancak askerler arasındaki başka tutumlar daha az karamsar olup, rejimi ve Almanya'nın mücadeleyi sürdürme hedefi olarak gördükleri şeyi hâlâ destekler nitelikteydi. Aralık ayı başlarında evine yazan bir çavuş, yaklaşan "barış yortusu"ndan [Noel] efkârla söz etti. Lâkin bombalar hâlâ yağıyor ve "tüm barışsever halkların burnunda tüten" sulh çanları çalmıyordu. "Diğer dünyalardan düşmanlarımız,"[90] diye devam etti, "bu dileğe ilişkin bir anlayıştan yoksunlar. Dolayısıyla biz, tüm Alman halkı, vatan tanımayan ve vatanı olmayan Yahudi parazitlerince yönetilen bu yozlaşmış halklara karşı bu yortuda hâlâ çetin bir mücadele içindeyiz."[91]

Gayet tabii, düpedüz Nazist görüşler SS içinde hâlâ baskındı. Münih'i hedef alan bir hava saldırısı sonrasında ailesinin yaşam şartlarından yeis duyan ancak başlarına bir şey gelmemesinden ötürü müsterih olan bir SS onbaşı, "hava teröründen" Yahudileri suçladı. "Çünkü lanetli Yahudiler para keselerinin derdinde. Savaşlardan sorumlu olduklarını ve kan ile gözyaşından para kazandıklarını yavaşça bütün dünya anlıyor." Lâkin "ziyadesiyle fedakârlığa ve ızdıraba mâl olmakla birlikte muzaffer olacağımıza" inanıyordu.[92] Bunların İngiliz başkentinde yol açtığı tahribata ilişkin raporların yayımlanmasının ardından o da birçok asker gibi Antwerp ve Londra'ya fırlatılan V2 roketlerinden büyük medet umuyordu. Kasım ortalarında, "Sürekli V2'lerden konuşuyoruz," diye yazdı. "Belki Amerika'ya fırlatılabilirler... Nihai zaferin bizim olacağına eminim."[93] Yine o gün evine yazan bir diğer onbaşı, V2'nin 1945'te "İngiltere'yle bir sonuç getireceğini" umuyordu. 1946'da ise sıra Rusya'ya gelecekti. "Elimde değil. Her şeyin iyi olacağını hissediyorum," diye belirtti.[94] Pomeranya'daki Schneidemühl'den ailesine yazan bir topçu, İngiltere'ye yapılan V2 saldırılarından sevinçle söz etti.

90 Alm. "Unsere Feinde aus anderen Welten." Askerin, Amerika kıtasına "Yeni Dünya", Avrupa kıtasına ise "Eski Dünya" denmesine binaen kullandığı bir ifade. (ç.n.)

91 BfZ, Sterz-Sammlung, U'Fw. Hermann S., 6.12.44.

92 BfZ, Sterz-Sammlung, SS-Rttf. Paul S., 5.12.44.

93 BfZ, Sterz-Sammlung, SS-Rttf. Paul S., 11.11.44. Propaganda büroları Kasım ayı ortalarında sivil nüfusun moralinde bir iyileşme bildirdi. İyileşme kısmen V2 taarruzlarının halka duyurulmasına yoruldu. – BAB, R55/601, fo. 215, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 14.11.44.

94 BfZ, Sterz-Sammlung, Gefr. Michael M., 11.11.44.

"Müthiş, değil mi?" diye sordu. Müttefiklerin küstahlığına gereğince karşılık verildiğini düşünüyordu. Beklentilerin aksine, Alman birliklerinin cepheyi istikrara kavuşturmayı başarmalarıyla güveni de pekişmişti. Gururla, "Alman askeri, beş yıllık savaşın ardından bile henüz yenilmemiş olduğunu bir kez daha gösterdi," diye belirtti.[95]

Müttefiklerin eline geçen Kasım ayı tarihli bir Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı sansür raporu, bu tür tutumların münferit olmadığına işaret ediyordu. Elbette, sansürcülerin elinden geçen mektuplarda ağır yaptırımları olabilecek kötü yorumlardan kaçınmak akıl kârıydı. Fakat doğrudan Nazi yanlısı yahut savaşa ilişkin coşkulu ve olumlu yorumlar yapmanın gereği yoktu. Bununla birlikte, Alman sansür raporu şöyle diyordu: "Nihai zafere yönelik inancın oldukça zayıf olduğunu gösteren mektuplardaki artışa rağmen, gönderiler bir bütün olarak hâlâ güçlü bir inancın mevcudiyetini kanıtlıyor. Führer'e hâlâ her zaman olduğu kadar güveniyorlar ve hatta bazıları Alman halkının kaderinin yalnızca ona bağlı olduğunu düşünüyor." Mektupların temel niteliğini yeni silahlarla ilgili artan şüpheler ve "yeni silahlar çok yakında kullanılmaz ise tüm çabalarımızın nafile olduğu" fikri teşkil ediyordu.[96]

Üst düzey subayların Nazi liderliğine yönelik tutumları muhtelifti ancak Hitler'e herhangi bir sadakatsizlik emaresi yoktu. Bu husus, rejimin sürdürülebilirliği açısından kritik önem taşıyordu. Nazizme coşku duymaktan çok uzak olanlar ve özel notlar tutanlar bile Hitler'de hâlâ takdir edilebilecek birçok şey bulabiliyordu. Döberitz'deki, yani Berlin'in batısındaki kıta eğitim alanındaki subay eğitim programının başında bulunan Albay Curt Pollex, Aralık ayında günlüğüne düştüğü notlarda Parti'yi ve onu idare eden "kodamanları" eleştirirken Hitler'den ise övgüyle bahsediyordu. Nasyonal Sosyalizme gereksinim duyulduğuna ve (sorumluluğunu Roosevelt ve Stalin'e isnat ettiği) savaşın meşruiyetine ilişkin lehte yorumlarda bulundu. Almanya'nın Versay Antlaşması'nı bozması gerektiğini ve savaşın zamanlamasının doğru olduğunu öne sürdü. Hitler'in bazı astları, onu ve halkı kandırmış düzenbaz ve ahmaklardı. Lâkin aptalca olduğu gün gibi aşikâr askeri hatalara, "yüksekten atan propagandaya" ve diğer saçmalıklara rağmen, Albay Pollex devlet yönetiminde istikametin doğru olduğunu düşünüyordu. Hitler hastaysa ve artık baş

95 BfZ, Sterz-Sammlung, Kanonier Felix S., 10.11.44.

96 LHC, Dempsey Papers, no. 199, II'nci bölüm, s. 5 (20.12.44), İngilizce.

edemiyorsa, öyleyse istifa etmesi gerekirdi; ancak sağduyu sahibi kimse onun başardıklarını küçümsememeliydi.[97]

Hitler'e bağlılığın devam etmesinin dışında, subay sınıfında hâlâ kendine özgü bir "şeref düsturu" mevcuttu. Bu, doğu seferlerindeki mezalimlere iştirak etmelerine mâni olmamış, ancak savaş gayretini baltalayabilecek eylemlere ket vurmuştu. Kasım 1944'te Batı Cephesi'nde esir düşmeden önce bir Volksgrenadier tümenine komuta eden ve kendini esir alan İngilizler tarafından "anti-Nazi" tutumuyla bilinen Tümgeneral Johannes Bruhn, Alman generallerin silahlarını bırakmasına ilişkin İsviçre kaynaklı önerilerden bahsetti. Yorumlarının, esir düştüğü İngilizler tarafından dinlendiğinin farkında olmadan subay arkadaşlarına, "Bu, şeref müessesesiyle bağdaşmaz. Mümkün değil: Kesinlikle söz konusu olamaz," diye belirtti. "Subay sınıfı ülkesini seviyor. Kendi itibarına ve şeref algısına tamamıyla inanıyor, buna uygun şekilde yaşıyor ve karşısındakine güvenen bir çocuk misali yanlış yönlendirildiğine, aldığı emrin iddia edilenden farklı bir nitelikte olduğuna ve ellerinin en iğrenç şekilde kana bulandığına ihtimal vermiyor."[98]

Bir mozaiğin bu tür parçalarından asla bütün bir resim oluşturulamaz. Genelleştirmenin mümkün olduğu kadarıyla, Wehrmacht saflarındaki moral sivil nüfusunkine kıyasla bir nebze daha iyiymiş gibi görünüyor. Tutumlar çok çeşitliydi ve sevdiklerinin bombardımanlarda acı çekmeleri yahut ölmelerine ilişkin endişeler ile gelecek kaygılarının yanı sıra şüphecilik, kayıtsızlık ve tevekkül, sivillerde olduğu gibi askerler arasında da aşikârdı. Cezasının ölüm olmasına rağmen firar sayılarındaki artış bu duruma ışık tutar.[99] 1944'ün ikinci yarısında her ay

97 BA/MA, N712/15, NL Pollex, Kriegstagebuch, 26.12.44 tarihli girdi. 1898 doğumlu Pollex, Genelkurmay'da görevlendirilmeden ve o yılın sonunda albaylığa terfi ettirilmeden evvel 1942'de kısa bir müddet Merkez Ordu Grubu'nda levazım kurmay subay (*Oberquartiermeister*) olarak vazife yapmıştı. Pollex, subay eğitim programlarının (*Regimentskommandeur-Lehrgang*) idaresini almak üzere 1944 Aralık'ında Döberitz'e yollandı ve 9 Ocak 1945'te Alman Wehrmacht'ı Silahlanma Başkanlığı'nın (Chef der deutschen Wehrmachtrüstung) başına getirildi.

98 Sönke Neitzel, *Abgehört: Deutsche Generäle in britischer Kriegsgefangenschaft 1942–1945*, Berlin, 2005, s. 171, 432–3 (1.1.45) (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals: Transcripts of Secret Conversations, 1942–45*, Barnsley, 2007, s. 127).

99 Benjamin Ziemann, "Fluchten aus dem Konsens zum Durchhalten: Ergebnisse, Probleme und Perspektiven der Erforschung soldatischer Verweigerungsformen in der Wehrmacht 1939–1945", Ralf-Dieter Müller ve Hans-Erich Volkmann

ortalama 350 Alman askeri firar nedeniyle idama mahkûm oluyordu.[100] Firara yol açan kesin sebeplerin tespiti kolay değildir. Korku ve çaresizliğin muhtemelen büyük bir rolü vardı. Sivil nüfus gibi askerlerin de birçoğu artık savaş yorgunuydu. Çarpışmaların sona ermesini ve bu günlük çileden kurtulup eve dönmeyi iple çekiyorlardı. Lâkin bunun yanı sıra bağlılık, kararlılık, vatanperver vazife duygusu ve bir azınlık arasında Hitler'e hâlâ inanç mevcuttu. Askerlerin büyük çoğunluğu – muhtemelen fazla düşünmeden – subayları tarafından kendilerine söylenenleri yaptı. Askeri yaşantının – geçerliliği sadece Almanya'yla sınırlı olmayan – sorgusuz sualsiz itaat aksiyomu egemenliğini sürdürdü. Albay Pollex, "Askerler [savaşmak] istemezse, o zaman her şey beyhude," diye belirtti.[101] Ancak her şeye rağmen askerler savaşmak *istiyordu* – yahut en azından buna hazırdılar. Savaşa, Hitler'in liderliğine, Almanya'nın çilesine ve kendi hayatta kalma umutlarına dair düşünceleri ne olursa olsun, sıradan askerlerin ezici çoğunluğunun çarpışmaya devam etmekten başka bir algısı yoktu. Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarının aksine, iç çöküşle sonuçlanabilecek bir isyan tehlikesi bulunmuyordu.

V

16 Aralık sabahının ilk saatlerinde Ardenler'e ilerleyen Alman askerlerinin saflarına şüphesiz bir iyimserlik hâkimdi. General von Manteuffel'e göre Hitler'in yeni "mucize silahlar" ve U-botlarla gidişatı değiştirebileceğine birçoğu hâlâ inanıyor ve ona zaman kazandırmayı görevleri sayıyordu.[102] Taarruzun ilk safhaları o kadar başarılı oldu ki, bu iyimserlik

(eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, Munich, 1999, s. 594; Manfred Messerschmidt, "Die Wehrmacht in der Endphase: Realität und Perzeption", *Aus Parlament und Zeitgeschichte*, 32–3 (1989) (4.8.89), s. 42–3. General Schörner, Kurlandiya'da emri altında olan birlik komutanlarına uyguladığı acımasız disiplini, firarlardaki hızlı artışla mücadele ihtiyacıyla gerekçelendirdi. – BA/MA, RH19/III/727, fo. 49–49v, Schörner'den bütün generallerine, 5.12.44.

100 Kunz, s. 267.

101 BA/MA, N712/15, NL Pollex, 8.12.44 tarihli günlük girdisi.

102 Hastings, s. 228. 277'nci Grenadier-Tümeni'nden Binbaşı Hasso Viebig, taarruzdan dört ay sonra ve İngiliz esaretinde olduğu sırada, yeniden ilerledikleri için heyecan duyan askerlerin kararlılıklarını aktardı. – Neitzel, *Abgehört*, s. 200 ve s. 539 n. 158. Taarruzun başlangıçta yol açtığı moral iyileşme için ayrıca bkz., Zimmermann, s. 94.

ve inanç haklı göründü. Harekâtın üstündeki gizlilik örtüsü harikulade iş görmüş, Müttefikler bütünüyle gafil avlanmıştı. Kötü hava, Müttefik hava taarruzlarına tam da Almanların istediği gibi engel oluyordu. Düşmanın ileri karakolları hızla zapt edildi. Operasyonun kuzey kanadındaki Dietrich'in Altıncı SS-Panzer Ordusu kötü yollar, ulaşım güçlükleri ve inatçı direniş karşısında aksayarak nispeten yavaş bir ilerleme kaydettiyse de teşkilin acımasız SS-Yarbayı Joachim Peiper komutasındaki 1'inci SS Panzer Alayı'nın da aralarında bulunduğu en ileri birlikleri, taarruz güzergâhında ilerledikleri süreçte Malmédy civarında 80 Amerikan harp esirini katledip, arkalarında âdeta bir mezalim yolu bıraktı. Amerikan hatlarını yarıp, yaklaşık 8.000–9.000 esir alan ve cephede 30 kilometreden daha büyük bir gedik açan Manteuffel'in Beşinci Panzer Ordusu ise ilk başta güneyde muhteşem bir ilerleme kaydetti. Açılan gedikten içeri dolan birlikleri 18 Aralık'a değin (güçlükle aşılabilen yollar ve imha edilmiş köprüler nedeniyle harekât planının gerektirdiğinden bir hayli yavaşça da olsa) 100 kilometrelik bir mesafe katedip neredeyse Meuse'a, hayati önem arz eden bir irtibat noktası olup, şiddetli Amerikan mukavemetiyle karşılaştıkları Bastogne'a kadar ilerledi. Antwerp'e gerçekleştirilmesi planlanan ilerlemenin en ufak bir başarı şansı olması için Bastogne'un alınması ve Meuse'un geçilmesi elzemdi. Lâkin taarruz yavaşlıyordu. Eisenhower, Meuse'a derhâl takviye gönderebilmek için Müttefiklerin cephenin geri kalanındaki taarruz faaliyetlerine 19 Aralık'ta ara verdi. Hitler'in taarruzu durmanın eşiğindeydi.[103]

Ancak askerler için bu durum hiç de belirgin değildi. Bir teğmen günlüğüne, "önce, yarısı zenci yaklaşık 100 kişiden, sonra ise 1000 kişiden oluşan ardı arkası gelmeyen esir kolları" karşısında etkilendiğini düştü. Aracı trafiğe takıldığında, trafiği yönlendirmeye çalışanın "tek camlı gözlüğüyle küçük, sıradan görünümlü bir adam olan"

103 Taarruzun seyri için bkz., *DZW*, 6, s. 128–34, *DRZW*, 7 (Vogel), s. 625–32; Jung, 4–7'nci bölümler; Lothar Gruchmann, *Der Zweite Weltkrieg*, München, 1975 baskısı, s. 310–12; Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 766–8; Stephen B. Patrick, "The Ardennes Offensive: An Analysis of the Battle of the Bulge", Nofi, s. 206–24; ve Hastings, 8'inci bölüm. Peiper'in panzer alayı toplamda 400 Amerikalı ve Belçikalı esirin katlinden sorumluydu. – *DZW*, 6, s. 130. 84 esirin öldürüldüğü Malmédy Katliamı, Michael Reynolds, *The Devil's Adjutant: Jochen Peiper, Panzer Leader*, Staplehurst, 1995, s. 88–97'de sağduyulu bir şekilde tartışılmaktadır.

Feldmareşal Model'den başkası olmadığını fark etti. Teğmen, yolların "tahrip edilmiş Amerikan araçları, arabaları ve tanklarıyla dolu" olduğunu kaydetti. "Bir başka esir kolu geçiyor. Binden fazla kişi saydım."[104] Açıkça Nazist görüşleri olan bir diğer teğmen, taarruz karşısında coşmuş ve durumun şimdi Amerikalılar aleyhine dönüyor olduğu düşüncesiyle gaddarlıkla mest olmuştu. Evine gönderdiği bir mektupta karısına, "Şu anda ne kadar muhteşem saatler ve günler yaşadığımızı hayal bile edemezsin," diye yazdı.

> "Görünüşe göre Amerikalılar önemli hücumumuz karşısında direnemiyorlar. Bugün kaçan bir kolu yakalayıp işini bitirdik... Yıkılan vatanımızın intikamı, görkemli bir kan banyosuydu. Askerlerimizde hâlâ o eski gayret var. Sürekli ilerliyor ve her şeyi eziyorlar. Karlar, Amerikan kanıyla kızıla dönmeli. Zafer hiçbir zaman şimdiki kadar yakın olmadı. Karar yakında verilecek. Yeni Dünya'dan gelen bu kibirli, koca ağızlı maymunları okyanusa dökeceğiz. Almanya'mıza giremeyecekler. Eşlerimizi ve çocuklarımızı tüm düşman boyunduruğundan koruyacağız. Şayet yaşantımızın tüm o hassas ve güzel yanlarını muhafaza edeceksek, mücadelenin karar anlarından geçtiğimiz bu süreçte ne yaparsak yapalım fazla acımasız olmuş sayılmayız.[105]

("Alman çocuklarını öldüren sarhoş zenciler"[106] şeklindeki aşağılık iftira da dâhil, Amerikalı "zenci askerlerin" terörüne ilişkin propaganda yalanlarıyla teşvik edilen) bu tür aşırı tutumlar şüphesiz nadir görülmüyordu. Ancak bunlar, Ocak ayında ölen bir askerin günlüğünde yer alan karşıt görüşler kadar yaygın değildiler. Hamburg'daki evi bombardımanlar sırasında yok olan söz konusu askerin savaşmaktaki isteksizliğine, bu kişisel trajedi ve yaşanan genel faciadan Hitler ile Nazileri sorumlu tutması damga vurmuştu. "16 Aralık, sabah 05.30 civarında taarruza geçtik," diye yazdı. Bir kez daha Belçika ve Fransa'dan

104 LHC, Dempsey Papers, no. 241, II'nci kısım, s. 3 (30.1.45), 18'inci Volksgrenadier Tümeni'nden Teğmen Behmen'in günlük girdisi, İngilizce.

105 LHC, Dempsey Papers, no. 217, II'nci kısım, s. 5 (6.1.45), İngilizce.

106 BAB, R55/793, fos. 16–18, Propagandacılar için materyal, No. 19 (11.12.44). Lâkin bu tür propagandaların sınırlı bir etkisi vardı. Goebbels, batıdaki nüfusun Anglo-Amerikalılardan korkmadığını ve dolayısıyla, çiftçilerin tahliye edilmekte isteksiz davrandıklarını Aralık ortasında günlüğüne not düştü. – *TBJG*, II/14, s. 402 (12.12.44).

ilerleyeceğim ama bunu yapmak için en ufak bir isteğim yok... Bu aptalca savaş [keşke] sona erse. Niçin savaşmalıyım? Mesele sadece Nasyonal Sosyalistlerin bekâsıyla ilgili. Düşmanımızın üstünlüğü o kadar büyük ki ona karşı savaşmak anlamsız."[107]

Ardenler'e ilerledikleri sırada askerlerin büyük çoğunluğunun nasıl hissettiğini saptamak imkânsızdır. Temel kaygılarını muhtemelen, taarruzun barış yolunda gerçekten bir dönüm noktası olabileceğine yönelik cüretkâr bir umutla iç içe geçmiş bir hayatta kalma endişesi oluşturuyordu. Ardenler'de görev yapan askerlerin mektup ve günlükleri bu tür umutların yaygın olduğuna işaret ediyor. 3'üncü Panzer Grenadier Tümeni'nden bir onbaşı 17 Aralık'ta, "Sanırım batıdaki durum yine dönüyor," diye yazdı. "Önemli olan şu ki savaş yakında bitecek; ben sevgili karıma geri döneceğim ve tekrardan yeni bir ev inşa edeceğiz. Şimdi radyoda memleketimizin çanları çalıyor."[108] Taarruzdan, Feldmareşal Model'in askerleri için kaleme aldığı bildirinin kışlada okunmasıyla haberdar olan bir diğer onbaşı günlüğüne, "Almanya'nın nihai mücadeleyi kazanacağı bir değişimden ve böylelikle öngörülebilir bir gelecekte barış geleceğinden umutluyum," diye düştü.[109] Bu duygu, Kurlandiya'daki bir astsubay tarafından yinelenecekti: "Dünkü OKW bildirisinin batıdaki hücumun başladığına dair haberleri sizi kesinlikle büyük bir sevinçle dolduracak," diye yazdı. "Burada hepimiz çok heyecanlandık. Kimse Noel'den önce bunu beklemiyordu. Bunun neticeyi tayin edeceğini ve o neticeyle birlikte batıdaki savaşın sona ereceğini umalım."[110]

Taarruz haberleri memlekette ruh hâlinde de ani bir canlanmaya yol açtı. Halk Ardenler Taarruzu'nu ilk kez 18 Aralık'taki kısa OKW bildirisinden duydu. Şahsen keyifli olan Goebbels, amansız topyekûn savaş atılımı vesilesiyle silahaltına aldığı askerlerin katılımından ötürü taarruzun mevcudiyetini kendine mâl etmeye dünden razıydı. Bunun; sertlikle, dayanıklılıkla ve zorluklar karşısında teslim olmayı reddetmekle yahut "küçük aksaklıklardan" bezmemekle neler yapılabileceğini göstermiş olduğunu düşünüyordu. Yine de abartılı beklentiler uyandırmamak

107 LHC, Dempsey Papers, No. 246, II'nci kısım, s. 3 (4.2.45), İngilizce.
108 BfZ, Sterz-Sammlung, Gefr. W.P., 17.12.44.
109 BfZ, Sterz-Sammlung, Gefr. S.F., 17.12.44.
110 BfZ, Sterz-Sammlung, Uffz. Werner F., 19.12.44.

için haberlerde temkinli olunmasını savundu.[111] Gazeteler taarruzu ilk kez 19 Aralık'ta ve Goebbels'in talimatları gereği "yaygara yapmaksızın" duyurdu.[112] Alman taarruzu buna rağmen derhâl muazzam bir coşku uyandırdı. Yerel propaganda büroları, OKW'nin haberlerine verilen ilk tepkileri "büyük bir şaşkınlık" ve "derin bir iç sevinç" olarak kaydetti. Bir "kâbustan uyanma" duygusu hâkimdi. "Ne güzel bir Noel armağanı!" sıkça duyulan bir hissiyattı. "Fransa ve Belçika'nın hemencecik tümüyle yeniden fethedilmeyeceği" son derece açıksa da, böyle bir taarruzun hayata geçirilebilmesi bile liderliğe ve Reich'a yönelik güveni büyük ölçüde artırmıştı.[113] Goebbels, taarruzun Reich içindeki morali tartışmasız bir başarıyla etkilediğine bir gün sonra kani oldu. "[18 Aralık] Pazartesi tarihli OKW bildirisinde yer alan birkaç cümle, ülkede geçmişteki büyük taarruzlarımızdakilere benzer bir ruh hâli uyandırdı," diye yazdı. Berlin'de, Noel'e ayrılan bütün Schnapps tayını o akşam tüketildi. Halk inisiyatifi yeniden ele almış olmamızdan son derece memnun, özellikle de durumdan haberi olan birkaç kişi dışında kimse bunu beklemediği için. Dolayısıyla şaşkınlık daha da büyük."[114]

Berlin'de gizlice zemin yoklayan Wehrmacht'ın kendi propaganda görevlileri, "hurra!-yurtseverleri"nin aşırı iyimserliğini bastırmaya çalışmalarına rağmen ruh hâlinin "oldukça iyi" olduğunu kabul etti. Kimileri, Fransız ve Belçikalıların "Anglo-Amerikan işgalini" tecrübe etmelerinin ardından Almanları bu kez kollarını açarak karşılayacağını düşündü.[115] Olumlu bir izlenim edinenler arasında Alman propaganda aygıtının dışında kalanlar da vardı. Berlin'deki İsviçreli bir muhabirin bildirdiğine göre taarruz haberi karşısında büyük bir coşku mevcuttu; asker saflarında zindelik ve güven hâkimdi ve önceki kasvet örtüsü kalkıyordu.[116] Ancak Noel'de hâlihazırda sönmekte olan bu coşku uzun sürmedi.

111 *TBJG*, II/14, s. 429, 433 (17.12.44), 438–9 (18.12.44), 445 (19.12.44); von Oven, s. 526–9 (17.12.44, 20.12.44).

112 Bkz., "Batıdaki Alman Taarruzu" şeklinde yalın bir manşetin yer aldığı *VB*, 19.12.44.

113 BAB, R55/601, fos. 249–50, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu, 19.12.44. Ayrıca bkz., Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 316–17.

114 *TBJG*, II/14, s. 450 (20.12.44), ve, yine aynı tonda, s. 468 (23.12.44).

115 *Das letzte halbe Jahr*, s. 183, 18–24.12.44 raporu (2.1.45).

116 NAL, FO898/187, Alman basınında çıkan haberlerin özeti, fo. 315 (18–26.12.44).

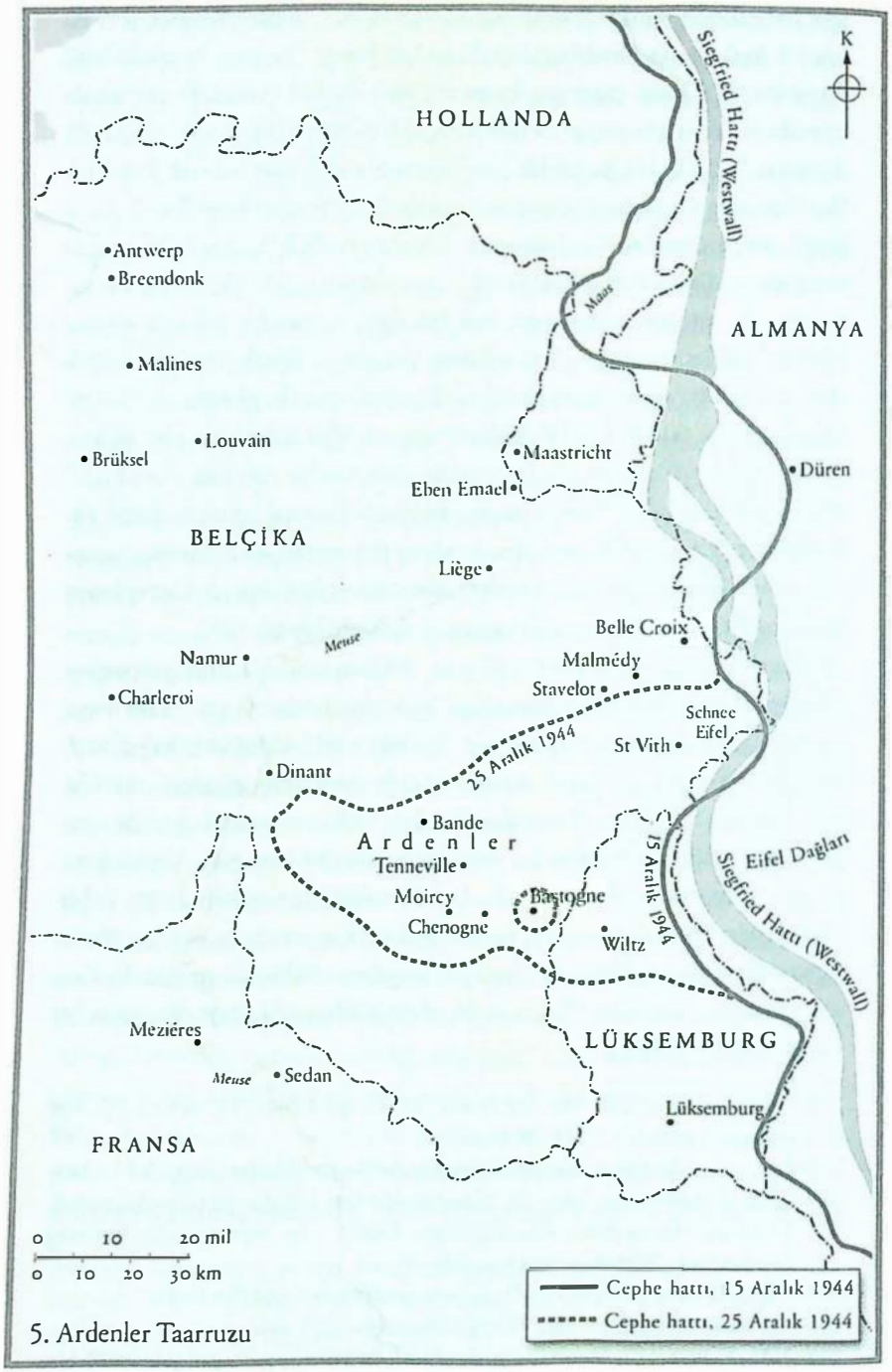

5. Ardenler Taarruzu

Cepheden gelen haberler birkaç gün boyunca iyi kaldı. Hitler'in kendisi de üstündeki ölü toprağını atmış bir adam gibi keyifliydi.[117] Cephenin kuzeyindeki küçük Saint-Vith Kasabası 21 Aralık'ta ele geçirildi. Ancak güneydeki, daha önemli ve ağır bir kuşatma altındaki Bastogne (3 Alman tümenini bağlamıştı) hâlâ direniyordu. Manteuffel'in Beşinci Panzer Ordusu'ndaki birlikler ise hem çamura saplanmaları hem de şiddetli mukavemetten ötürü ancak yavaş bir ilerleme kaydedebiliyordu. Beşinci Ordu birlikleri 23 Aralık'ta Dinant'ın doğusunda Meuse Nehri'ne yaklaşık 7 kilometre mesafede bulunan Buissonville ve Celles'e vardı. Lâkin erişebilecekleri en uç nokta bu olacaktı. Harekâtın en önemli safhası hâlihazırda son bulmuştu.

Rundstedt, 20 Aralık'ta Meuse'un geçilmesi olasılığına yönelik şüphelerini belirtti (Model o vakit hâlâ iyimserdi).[118] Hitler'in Silahlanma Bakanlığı'ndaki mavi gözlü evladı rolüyle Speer'in ayağını kaydırmaya yakın olan Karl Otto Saur, savaştan sonra harekâtın başarısız olduğunu daha 19 Aralık'ta fark etmiş olduğunu söyledi.[119] Model 23 Aralık'ta Speer'e taarruzun başarısız olduğunu belirtti.[120] General Guderian daha sonra, feraset sahibi her askerin taarruzun çöktüğünü 24 Aralık'a kadar anlamış olduğunu ifade etti.[121] Noel vakti geldiğinde Amerikan ve İngiliz takviyeleri hâlihazırda bölgeye yetiştirilmiş ve Müttefik savunmaları pekiştirilmişti. Süratle kuzeye sevk edilmiş olan Patton'ın Üçüncü Ordusu'na bağlı birlikler, 26 Aralık'ta nihayet Bastogne'daki Amerikan askerleriyle irtibat sağlayıp kuşatmaya son verdi.[122] Model hâlâ Bastogne civarında inisiyatifi tekrar ele geçirmek için birlikleri yeniden tertiplemeye yönelik beyhude bir umut besliyor ve hiç değilse, artık erişilmez olduğunu kabul ettiği Antwerp'ten daha sınırlı hedefleri sağlama almak istiyordu. Lâkin Manteuffel'in ilerleyişi sonuna gelmişti. Harikulade sürmüş ancak daha öteye gidememişti.

117 *TBJG*, II/14, s. 452 (20.12.44).

118 *DRZW*, 7 (Vogel), s. 631.

119 IWM, Box 367/27, s. 7, Speer Bakanlığı Sorgu Raporları, Saur'un yazılı ifadesi, 11–13.6.45. Goebbels'in yardımcısı Rudolf Semmler'e göre, 21 Aralık'a gelindiği vakit taarruz "hâlihazırda kesin bir başarısızlık" olarak görülüyordu. – Rudolf Semmler, *Goebbels – the Man Next to Hitler*, London, 1947, s. 171 (21.12.44).

120 Speer, s. 425.

121 Guderian, s. 381.

122 *DRZW*, 7 (Vogel), s. 629; Hastings, s. 261.

Bu sırada hava düzelmişti. Müttefik uçakları, Alman ikmal hatlarını vurdukları ardı arkası kesilmeyen hücumlarla üstünlüklerini artık tam anlamıyla ortaya koyabiliyordu. Müttefikler, Ardenler Taarruzu sırasında Göring'in aksak Luftwaffe'sinin 6 misli sorti yaptı. Rundstedt'in 27 Aralık'ta kabul ettiği üzere, bu koşullar altında asker ve *materyal* takviyesi mümkün değildi.[123] Aslına bakılırsa, Müttefiklerin 76.890 kişilik zayiatı, Alman tarafının 67.461 kişilik zayiatından fazlaydı. Ancak Almanlar, Müttefiklerin imha etmiş oldukları 600 tank da dâhil kayıplarını telafi edebilecek durumda değildi. Ne şekilde örtbas edilmiş olursa olsun, son büyük Alman taarruzu başarısız olmuştu.

Alman kamuoyu, başarısızlığı kademeli bir şekilde öğrendi. Goebbels çok geçmeden taarruzda aksaklıklar olduğunu ima etmeye başlayıp, daha fazla ilerlenemeyeceğini ve Almanların toprak kazanımlarına tutunmaktan memnun olacaklarını 29 Aralık'ta kabul etti. Ancak halkın durumun farkına varması biraz zaman aldı. Goebbels, taarruzun durduğu ve yeni yılın yaklaştığı süreçte pek çok insanın hâlâ büyük umutları olduğunu kaydetti. Bunlar, batıdan dönen ve Yeni Yıl'dan önce Paris'e varma konuşmaları yapan askerlerden besleniyordu. Bunun, "hâliyle tam bir saçmalık" olduğunu belirtmekle birlikte, "Alman halkının büyük bir kısmı, batıdaki savaşın öngörülebilir gelecekte sona erebileceğine inanıyor," diye ilave etti.[124] Lâkin sadece iki gün sonra, yani 1944'ün son gününde, yerel propaganda bürolarından gelen raporlara dayanarak öncekiyle çelişen bir değerlendirme sundu: "Alman halkı batıdaki taarruza abartılı hayaller yüklemiyor" ve onu sadece, "küçük hedeflerle ilişkilendirmekle birlikte, batıda tayin edici bir darbe vurmamızı elbette herkes canıgönülden temenni ediyor."[125] Balon patlamıştı. Söz konusu, gerçeğe tokat gibi bir dönüş oldu. Batıda görevli bir subay, Feldmareşal Model'in askerlerine yönelik, "1944 yılının sınavlarını verdiniz. Ren Nöbeti'ni tuttunuz!" şeklindeki yeni yıl bildirisinden kendi çıkarımını yaptı. Subayın kanaat getirdiğine göre

123 *DZW*, 6, s. 133, ve müteakip sayılar için s. 137.

124 *TBJG*, II/14, s. 436–7 (29.12.44). Altı gün önce durumun "bir nebze daha kritik" olduğunu kabul etmiş (s. 469 (23.12.44)), ve 28.12.1944'te bir kötüleşme kaydetmişti (s. 480–81). O sırada Berlin'deki Wehrmacht propaganda görevlileri de da cepheden dönen askerlerin güvenine değinmiş, ancak yurttaki coşkunun söndüğünü ima etmişlerdi. – *Das letzte halbe Jahr*, s. 193, 25–31.12.44 raporu (3.1.45).

125 *TBJG*, II/14, s. 500 (31.12.44).

bunun anlamı, "Avrupa Kalesi"nden vazgeçmeye zorlandıktan sonra, "Almanya Kalesi"ne tutunabilmenin şüphesiz bir başarı olacağıydı.[126]

VI

Ardenler Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından – "mucize silahlar"ın yahut düşman koalisyonundaki bir çözülmenin ufukta olduğuna ısrar eden iflah olmaz iyimserler haricinde – herkes, Almanya'nın savaşı lehte bir sonuçla bitirmesine ilişkin gerçekçi bir umut beslemenin artık neredeyse imkânsız olduğunun farkındaydı. Rejim, neredeyse tüm Almanların görebildiği üzere hapı yutmuştu. Bununla birlikte, savaşmaktan başka bir alternatifi her zamanki gibi reddeden Hitler'in astları arasında bu hususta bir şey yapmaya kabil yahut istekli herhangi biri yoktu. Dolayısıyla içeride hiçbir şey değişmedi.

Savaşın altıncı Noel'i sakin geçti. Hasreti çekilen barış için daha fazla çabalanmasına dair birçok şey, kudretli düşmanlara direnilmesine ilişkin ise daha da çok şey söylendi. Hafızalardaki en sefil Yeni Yıl kutlamalarında, Hitler'in teşvikleri 1945'te büyük bir değişim olacağına yönelik pek bir umut vaat etmiyordu. Propaganda bürolarının "Führer nutkunun" canlandırıcı etkisi hakkındaki olağan yaygaralarına rağmen Hitler'in yeni silahların kullanımına, (konuşmada bahsini dahi açmadığı) batıdaki taarruzun durumuna ve en önemlisi de, göklerden gelen terörün kırılmasına yönelik herhangi bir teminatı olmamasının büyük bir hayal kırıklığı yarattığını gizlemek imkânsızdı. Konuşmanın sonunda pek çok insanın (en ufak bir ironi olmaksızın) gözlerinde yaşlar olduğu söylendi. Hatta bazıları elektrikleri olmadığı için konuşmayı dinleyememişti.[127] Almanya'yı yok etmeyi amaçlayan "beynelmilel Yahudi komplosu"na kustuğu tüm o ağdalı ve alışıldık kine karşın, Hitler'in söylevi ufukta sonu görünmeyen daha fazla güçlük, ızdırap ve kandan başka bir şey vaat edemedi.[128] Toplumun tabanındaki sıradan

126 BA/MA, MSg2/2697, Teğmen Julius Dufner'in günlüğü, fo. 78 (1.1.45).

127 BAB, R55/612, Echo zur Führerrede, Goebbels'e sunulan özet rapor, fos. 22–3, 2.1.45; fos. 17–102 Hitler'in konuşmasının ve Goebbels'in kendi konuşmasının nasıl karşılandığına ilişkin bilgi taleplerine propaganda bürolarının gönderdiği yanıtlar, 1–2.1.45.

128 Konuşmanın metni için bkz., *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, ed. Max Domarus, Wiesbaden, 1973, s. 2179–85.

insanların, gerek sivil gerekse asker olsunlar, kendilerini bekleyen içler acısı ihtimaller karşısında günlük yaşantılarıyla uğraşmaktan başka fazla seçenekleri yoktu.

Nazi rejimi son derece güçlü bir diktatörlük olarak kaldı. Artan güçlükler karşısında çözülmedi ve Alman toplumunu hayatın neredeyse her alanında kontrol etmek ve düzenlemek için gittikçe daha acımasız bir kaba kuvvet kullanmaya hazırlandı. Bu durum muhalefet için pek az alan bıraktı – ki bu hem intiharla eşanlamlı hem de beyhude olurdu. İster rejime tümüyle sadık "son adama kadar mukavemet"çilerden, ister sadece isteksizce devam eden çoğunluktan olsunlar, yüksek ve düşük mevkili memurlar muhtelif seviyelerdeki bir hevesle görevlerini ifa etmeyi sürdürdü. Diğerleri gibi memurların çoğu da herhangi bir alternatif göremiyordu. Dolayısıyla bürokratik çarklar dönmeye ve onlarla birlikte yıpratıcı kontroller sürmeye devam etti. Ne kadar önemsiz olursa olsun, dikkatlerinden kaçan hiçbir konu yoktu. Hava akınlarının ardından yaşanan devasa toplumsal kırılmalarla, mülteci sorunlarıyla, konut yetersizlikleriyle, karneyle gıda dağıtımıyla ve diğer bir yığın dertle baş etmeye çalışan memurlar, bu sırada formları uygun şekilde doldurmayı ve tasdik için mühürletmeyi asla unutmadılar. Münih Polis Müdürlüğü yetkilileri, kısa süre önceki hava akınında kaybedilen beş temizlik kovasının sipariş edilmesi, yönetmeliğe göre (yok edilmiş olmalarına rağmen) postanelerden gelmesi gereken resmi yayınların nasıl edinileceğinin belirlenmesi yahut son bombardımanın ardından sobasız kalan emniyet binasına kullanılabilir bir demir soba alınması için izin almaya (tomarla kıymetli kâğıdın yanı sıra) zaman ve çaba harcadı.[129] Bürokratik zincirin tepesindeki (ve o vakit yetkileri büyük ölçüde Bormann tarafından gasp edilmiş) Reich Şansölyelik Amiri Lammers'in ise, ulaştırma ve posta hizmetlerinin yükünü en aza indirmek için Noel ve Yeni Yıl tebriklerinin büyük ölçüde sınırlandırılmasını Reich yetkililerine hatırlatmak dışında yapacak pek bir işi yoktu.[130]

Sorumlulukları çakışan ve çoğu zaman kendi içinde rekabet hâlinde olan Parti bürokrasisi, sıradan vatandaşlar için aynı ölçüde hantal ve hatta daha da baskıcıydı. Sivil savunma artık fiiliyatta tümüyle Parti tarafından yönetiliyordu. Sık sık çalan sirenlerin uğultusu, diğer bir

129 BHStA, Minn 72417, numarasız, 28.11.44–5.1.45.

130 BAB, R43II/1648, fo. 20, Lammers'ten, en yüksek Reich yetkililerine, 17.12.44.

dizi görevle birlikte insanları hava hücum sığınaklarına yönlendirmeye, yıkımdan sonra hasarın giderilmesini tertiplemeye, (umutsuzca her yere yetişmeye çalışan NSV'nin yardımıyla) evsizlere bakım ve barınak sağlamaya ve (Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarındaki neredeyse kıtlık boyutuna ulaşan tecrübenin aksine hâlâ oldukça iyi durumda olan) gıda dağıtımını düzenlemeye yönelik hummalı girişimlere yol açtı. Bu tür çabalar farklı bir toplumda şükran ve onayla karşılanabilirdi. Lâkin Parti görevlileri, yardım çabalarını mânâsız bir propaganda aracılığıyla o safhada bile buyurganlık ve tumturaklı konuşmalarla birleştiriyordu. Çizginin dışına çıkacaklar için vahim sonuçları olabilecek bir gözetim ve izleme de cabasıydı. Dolayısıyla, – radikaller haricinde – onlara öfke ve hoşnutsuzluk dışında hisler besleyen pek az kişi vardı.

Parti'nin daha yüksek kademesinde, Bölge Valileri kısa süreliğine yeşeren umutlarının ardından gün geçtikçe vahimleşen durum karşısında artan bir karamsarlığa gark oldu. Ancak Hitler'e yapışmaktan başka pek bir seçenekleri yoktu. Kendi bölgelerinde hâlâ gerçek birer güç figürüydüler ve tehdit teşkil eder gibi görünen daha önemsiz ölümlülere acımasız bir baskı uygulayabiliyorlardı. Ancak kendi hükümranlıklarının ötesinde bölünmüş, yaklaşan öz-yıkım girdabından kaçınmak için birlikte olumlu bir eyleme geçmekten aciz ve kendi kaderlerinin, rejimin kaçınılmaz ölümüyle bağdaşık olduğundan emin bir gruptular.

Hayatta kalma stratejileri muhtelif olmakla birlikte, bunlar genellikle gerçeği kabullenmeyi bir nebze reddediyordu. Göring, Luftwaffe'nin telafisi mümkün yıkımını kabul etmek suretiyle daha gerçekçi davrananlar arasında yer alıyorsa da, morali bozuk personelini cesaretlendirmek için hava alanlarını sık sık ziyaret etti. Berlin'in 65 kilometre kuzeyindeki Schorfheide'nin sınırları içinde yer alan Carinhall'daki görkemli kır evinin konforunda elinden geldiğince inzivaya çekildi. Hitler'in elinin altından ve Bormann'ın kötü etkisinden hayli uzakta olan bu yerde arkadaşları ve akrabalarıyla etrafını sarabilir, tuhaf kıyafetler giyebilir, kodein haplarını yutabilir ve Luftwaffe generallerinin başarısızlıklarından yakınabilirdi.[131] Eski gücünü yitireli çok olmuştu. Ribbentrop Ocak ayının ilk haftasında Ardenler Taarruzu'nun bir başarı olduğunda hâlâ ısrar ediyor ve Japonya'nın Berlin büyükelçisi

131 *TBJG*, II/14, s. 282 (27.11.44), 328–9 (2.12.44), 370–72 (7.12.44); David Irving, *Göring: A Biography*, London, 1989, s. 447–8, 476.

Oşima Hiroşi'ye "Almanya'nın şimdi her yerde inisiyatifi elinde bulundurduğunu" söylüyordu. Almanya ve Japonya'nın 1945 sonuna kadar dayanabilmesi durumunda Müttefik koalisyonunun muhakkak dağılacağında ısrarcıydı ve barışın bu ileri safhada dahi müzakere edilebileceğine dair kuruntular barındırıyordu.[132] Robert Ley ayık olduğu zamanlarda yaklaşan bir toplumsal devrime ilişkin hayallere dalıyor, bu sırada düşmanla "ya hepsi ya hiç" restleşmesini savunma hususunda Hitler'in en radikal yardımcıları arasında yer alıyordu.[133]

Hayallere dalan bir diğer isim Bormann'dı. Karısı Gerda da şüphesiz bu hususta ona eşlik ediyordu. 26 Aralık'ta, Ardenler Taarruzu'nun ve onunla birlikte Almanya'nın son askeri başarı umudunun tükendiği sırada, "olacak şeylere dair" ve "kesinlikle abartılı olmayan fikirlerinden" bahsedip, kendi gelecek senaryosunun ana hatlarını çizdi.

> Önemli fabrikalar ile benzer tesisleri istikbalde yerin derinliklerine inşa etmek zorunda kalacağımıza şüphe yok. Kasaba ve köylerin bir yamaç üzerine inşa edildiği her yerde, tepe yahut dağın yamacına yerleşimin tüm sakinleri için derhâl özel mahzenler – depolar – barındıracak derin tüneller kazmak gerekecek. Kuzeyde kuracağımız yeni Gutshoflarda[134], binaların üç yahut dört bodrum katlı olarak inşa edilmesi ve başlangıçtan itibaren tüm köy halkı için çeşitli noktalarda toplu barınaklar yapılması icap edecek.

Gerda, savaş sonrası inşaat planlarını ilgi çekici bulmuştu. Ancak "aydınlığa ve güneş ışığına duyduğumuz fıtri özlemle, Yahudiler tarafından meskenlerimizi yeraltı dünyasının varlıklarıymışız gibi yapmaya mecbur edilmemiz düşüncesine sınırsız bir öfke" duyuyordu.[135]

Aralık ortasında, yeni teşkil edilmiş Yukarı Ren Yüksek Komutanı olarak Kara Orman'da bulunduğu sırada Führer Karargâhı'nın gözünden düşmüş olduğu rivayet edilen Himmler'in avuntusu ise başkaydı. Avrupa Kıtası'nda ilerleyen Sovyet gücüyle çarpışmak için Almanya'yla güçlerini birleştirmesinin onun çıkarına olacağını Britanya'nın er ya da geç

132 Michael Bloch, *Ribbentrop*, London, 1994 baskısı, s. 418–19.

133 Ronald Smelser, *Robert Ley: Hitler's Labor Front Leader*, Oxford, New York ve Hamburg, 1988, s. 291.

134 Merkezinde mâlikane yahut konak gibi büyük evlerin bulunduğu tarım arazileri. (ç.n.)

135 *The Bormann Letters*, s. 152 (26.12.44), 158 (1.1.45)

göreceğini umuyor ve kendisini, devam edecek bu mücadelenin ayrılmaz bir unsuru addediyordu.[136] Daha ileri görüşlü Nazi liderleri arasında yer alan Goebbels, Ardenler'de büyük bir zafer kazanma olasılığına dair en başından beri temkinli davrandı. Lâkin taarruzun Müttefikler arasındaki anlaşmazlıkları büyüttüğüne, Almanların batıda inisiyatifi geri aldıklarına ve Batı Cephesi'ndeki baskıyı azalttıklarına kani bir şekilde o da yeni yıla keyifle girdi.[137] Nazi liderleri arasında hayallere en az kapılmış olan kişi bir bilmeceyi andıran Speer'di. Almanya'nın ekonomik vahametinin boyutlarını tümüyle biliyordu. Ve Ardenler Taarruzu'nun gerçeklerini,

136 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs, 1940–1945*, London, 1956, s. 238–9 (10.12.44); BAB, NS19/3912, fo. 115, Himmler'in gözden düştüğü dedikodularına ilişkin Berger'den Himmler'e, (21.12.44). Himmler Kasım ayında Yukarı Ren Yüksek Komutanlığının başına getirilmişti. Alsas içine yönelik Müttefik taarruzunu durdurmaya çalışan On Dokuzuncu Ordu'ya yardım edebilecek derme çatma bir ordu kurmak için, İhtiyat Ordusu Komutanı ve Polis Genel Şefi olarak elverişli bir konumda görülmüştü. Yeni teşkil edilen Yukarı Ren Yüksek Komutanlığı bünyesindeki birlikler, Kara Orman ile İsviçre sınırı arasında kalan bölgede bulunuyor ve ekseriyeti başıboşlardan, *Volksgrenadier*'den, uçaksavar birimlerinden, hudut polisinden, doğu kökenli yabancı taburlarından ve Volkssturm milislerinden oluşuyordu. Himmler'in bu süreçte Kara Orman'daki karargâhından ayrılmayı reddetmesi Führer Karargâhı'nda bir boşluk yarattı ve bu boşluk, muhtemelen Bormann ile bazı hoşnutsuz lâkin etkin SS liderlerini de içeren bir entrikaya zemin oluşturdu. – Heinz Höhne, *The Order of the Death's Head*, London, 1972, s. 509–11; Peter Padfield, *Himmler: Reichsfiihrer-SS*, London, 1990, s. 546, 554–6. Berger, Himmler'den Yukarı Ren Yüksek Komutanlığı işini kısa tutmasını ve Führer Karargâhı'na dönmesini istedi. Söylediğine göre isteği sadece bazı söylentilerden – "Reichsführer-SS gözden düştü, Wehrmacht lobisi" – [söylediğine göre Keitel şüphesiz başarılı olmuştu] kaynaklanmıyor, "lâkin Reichsführer-SS'in Karargâh'ta bulunmaması durumunda, her şeyin temeli olan siyasi faaliyetimizin hesap edilemeyecek ölçüde zarar göreceğini" hissetmesinden ileri geliyordu. Himmler buna emir subayı olan SS-Standartenführer Rudolf Brandt aracılığıyla 29 Aralık'ta yanıt verdi (fo. 116). Yukarı Ren Yüksek Komutanlığını devredip, Berger'le bu konu hakkında kısaca konuşma fırsatı bulması ancak kısa bir süre sonra mümkün olabilirdi. Mektup ve telefonun "bu konu için uygun olmadığını" şifreli bir şekilde yanıtına ilave etti. Himmler'in, Ocak ayında Alsas'ta icra edilen zayıf ve kısa ömürlü Alman taarruzunun bir parçası olan Yukarı Ren Yüksek Komutanlığı başarısızlıkla sonuçlandı. Lâkin etrafta hangi söylentiler dolaşıyor olursa olsun, bunların onu Hitler'in gözünden düşürmediği açıktı. Goebbels'e göre Hitler, Reichsführer'in çalışmasından "son derece memnundu." – Peter Longerich, *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008, s. 736–7.

137 *TBJG*, II/14, s. 497–8 (31.12.44); von Oven, s. 529–30 (26.12.44), 534–6 (28.12.44).

başlangıçtaki başarılara rağmen çok üstün düşmanların kıskacını kırma teşebbüsünün çaresizliğini ilk elden görmüştü. Daha sonra iddia ettiği şekliyle Speer için savaş, Almanya'daki uzun ömürlü düşman işgali dışında "Ardenler Taarruzu'yla birlikte sona erdi."[138] Ancak Speer'in güç ve nüfuz arzusu ile Hitler'den sonraki dünyada bir rol almaya yönelik o noktada bile devam eden hırsları, onu yola devam ettirdi. Almanya'nın yaklaşan yenilgisini ne kadar kabullenmiş olursa olsun, herhangi bir çıkış yolu – ve Alman savaş çabalarını sürdürmek için elinden geleni yapmak dışında herhangi bir alternatif görmedi.

Eldeki müdafi güçlerin imkânlarına kıyasla çok geniş bir alana yayıldıkları, kaynakların neredeyse sonuna gelindiği ve güçlü düşmanları savuşturma şansının en düşük seviyede olduğu hususları (Hitler'in yanı başındaki ve hayallerin hâlâ egemen olduğu OKW hariç) generaller arasında yaygın bir kabul görüyordu. Himmler'in şahsi karargâh heyetinin eski başı ve o vakit "Alman Wehrmacht'ının İtalya'daki Genel Yetkilisi" olan Waffen-SS Generali Karl Wolff, Ardenler Taarruzu'nun öncü kuvvetleri arasında yer alan genç SS subaylarıyla yaptığı konuşmalar sonucunda savaşın geri çevrilemez bir şekilde kaybedildiğine nihayet ikna oldu.[139] Guderian, Hitler'in liderliğinden ve Almanya'nın durumunu daha da kötüleştiren o yavan inattan duyduğu hayal kırıklığıyla muhtemelen çoğu generalin hislerini yansıtıyordu. Düşmanın orantısız gücü göz önüne alındığında, Wehrmacht'ın ne kadar zor bir durumda olduğunu kabul etti. Yine de, Reich'a yönelik taarruzun savuşturulması ve (belki Müttefik koalisyonunun dağılması, belki kâbusun bir müzakereyle sona erdirilmesi, belki de... kim bilir ne için?) zaman kazanmak uğruna, mücadelenin devamı için tüm şartların zorlanması gerektiğini düşündü.

Guderian Doğu Cephesi'nde neyin yaklaştığının farkındalığıyla batıdan kuvvet sevki için Jodl'a boş yere dil dökecek lâkin söz konusu talepler, bu birliklerin batıdaki inisiyatifi muhafaza etmek için elzem olduğunda ısrar eden Jodl tarafından reddedilecekti.[140] Ardenler'deki

138 Speer, s. 425–7.

139 NAL, WO204/6384, SS-Obergruppenführer Wolff'la mülakat, fo. 2, 15.6.45.

140 Guderian, s. 382–4. "Ardenler Taarruzu'nun dolaylı-ölümcül sonucunun, Kızıl Ordu'ya karşı savunma yapmak için ihtiyaç duyulan kuvvetleri bağlayarak Doğu Cephesi'ni zayıflatmak olduğu" kanaatine varılmıştır. – Heinz Magenheimer, *Hitler's War: German Military Strategy 1940–1945*, London, 1998, s. 264. Lâkin Jung'un

asli taarruzun güney kanadının pekiştirilmesi için Alsas'ta "Kuzey Rüzgârı" kod adlı bir taarruz planlanmıştı. Bu tâli operasyonun başarılı olması için doğuda kendilerine müthiş ihtiyaç duyulan birliklerin harekâta katılımı zaruri görülüyordu. Lâkin Hitler'in 21 Aralık'ta emrettiği ve Yılbaşı Arifesi'nde başlayan hücum daha 3 Ocak'ta durma noktasına geldi.[141] Ardenler Taarruzu'ndaki kayıpların üstüne bir de bu öngörülebilir başarısızlığın eklenmesiyle askeri durum Aralık ortasındakinden çok daha vahim bir hâl alacaktı. Luftwaffe batıda artık fiilen bitmişti. Böylesine müthiş zorluklar altında toplanan ve çok ihtiyaç duyulan 80.000 kadar asker ile devasa miktarda silah kaybedilmişti. Akaryakıt stokları hızla tükeniyordu. Doğuda, icrası beklenen Sovyet taarruzuyla batıdaki kayıplar dolayısıyla daha da artan bir endişeyle yüzleşmek mecburiyetinde kalınacaktı. Lâkin bunları ne kadar çılgınca bulurlarsa bulsunlar, generallerin zihninde Hitler'in emirlerine uymaktan başka alternatif yer almıyordu. Baş gösteren felaketi engellemek için herhangi bir ültimatomla bireysel olarak karşısına çıkmak şöyle dursun, otoritesine bir grup olarak meydan okuyacak ne bir irade ne de örgütlü bir güç mevcuttu. Göring'in, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı olarak görevinden henüz alınmış olan General Werner Kreipe'ye Kasım ayı başında yaptığı bir yorum, hâkim yaklaşıma bir bakış sunar. Kreipe – düşmanın mağlup edileceğine ve koalisyonun dağılacağına dair hâlâ iyimserlik yayan – Göring'e Hitler'in karşısına çıkması ve onu siyasi bir çözüm bulmaya teşvik etmesi için baskı yapmıştı. Reichsmarschall, bunu yapmanın Führer'in kendine olan inancını ortadan kaldıracağını söyleyerek teklifi açıkça reddetti.[142]

Rejimin zirvesine gelince, Hitler, hakikat ne denli boğucu olursa olsun, azami güven ve iyimserlik sergilediği o etkisi kanıtlanmış rolünü hâlâ oynayabilirdi. Etrafındakileri bu safhada bile ateşleyebiliyordu. Daha da önemlisi, ast liderlikteki parçalanmışlık ve bu grubun, onun liderliğine yönelik kolektif bir eleştiri getirememe durumu göz önüne

değindiği üzere (s. 201), Ardenler Taarruzu daha başarılı olsaydı bile, tükenmiş olan Wehrmacht birliklerinin doğuya nakli Sovyet taarruzunu durdurmaya yetmeyecekti. Ayrıca bkz., Henke, s. 342.

141 *DZW*, 6, s. 135; Warlimont, s. 491–4; IfZ, Nbg.-Dok., PS-1787, Jodl'un Hitler'in brifinglerine ilişkin notları, 22.12.44 (Nürnberg Mahkemeleri belgelerinde yayımlanmamıştır).

142 Jung, s. 229 (Kreipe'nin günlüğü, 2.11.44).

alındığında, otoritesine karşı doğrudan ve müşterek bir meydan okumayla yüzleşmek şöyle dursun, imkânsızı talep etmeyi ve emirlerine uyulmasını beklemeyi dilediğince sürdürebilirdi. Müttefik koalisyonunun dağılacağını hâlâ boş yere umut ediyordu. Gerçeklikle bağı azalıyorsa da yok olmaktan çok uzaktı. Führer rolünün gerektirdiği boyun eğmezlik cilasının altında, ortaya çıkan felaketin sonuçlarını fark etme kabiliyetine fazlasıyla sahipti. Hitler'in Luftwaffe icra subayı Nicolaus von Below, Ardenler Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından bir akşam onu kederli ve savaşın kaybedildiğini kabul eder bir hâlde buldu – başarısızlığı âdeti olduğu üzere ihanete ve başkalarının muvaffakiyetsizliklerine bağlıyordu. Onun için mücadele artık tarihte alacağı yerle – 1918'deki gibi korkakça bir teslimiyetle değil, kahramanca bir sonla ilgiliydi. Below, "Asla teslim olmayacağız," dediğini aktardı. "Yıkılabiliriz. Fakat bir dünyayı da yanımızda sürükleyeceğiz."[143]

Ardenler'deki başarısızlığın ardından batıdaki savunma olanakları ciddi ölçüde zayıfladı. Yine de, Mart ayındaki büyük Müttefik taarruzuna kadar, birkaç hafta daha yeterince sağlam kalacaklardı. Lâkin doğuda felaketin patlak vermesi artık sadece bir an meselesiydi.

143 Nicolaus von Below, *Als Hitlers Adjutant 1937–45*, Mainz, 1980, s. 398. – [Alm. "Wir kapitulieren nicht, niemals. Wir können untergehen. Aber wir werden eine Welt mitnehmen." (ç.n.)]

V
Doğuda Felaket

Vazife aygıtı, irade ve eldeki o son güç kırıntısını kullanmaya yönelik sorgusuz "mecburiyet" bizim içimizde âdeta otomatik, kişinin nadiren "şimdi ne olacak?" diye sorduğu bir şekilde iş görür.

Orgeneral Georg-Hans Reinhardt,
Merkez Ordu Grubu Komutanı, 20 Ocak 1945

Bir Sovyet zaferinin, Alman halkının ve her bir bireyinin varlığının sonu anlamına geleceği düşüncesi tüm niifusun genel kanaatidir.

Halkın ruh hâline ilişkin propaganda raporu, 24 Ocak 1945

I

12 Ocak 1945'te kopan fırtına, sonraki üç hafta boyunca amansız bir şiddetle köpürdü. Ay sonuna gelindiği vakit Reich'ın hayati doğu vilayetleri, kuzeyde Doğu Prusya ve (Oder Nehri ile eski Polonya hududunun arasında kalan) Doğu Brandenburg, güneyde ise mühim ağır sanayisiyle Silezya ve işgal edilmiş Polonya'dan arta kalan toprakların tamamı kaybedilmişti. Wehrmacht, sert ve yoğun çarpışmalar sırasında devasa ve telafisi mümkün olmayan kayıplar vermiş; panik içinde kaçan siviller tarifsiz bir dehşetle karşı karşıya kalmıştı. Kızıl Ordu artık Oder kıyılarında, yani Berlin'den önceki son doğal engeldeydi. Dünya âdeta Hitler Almanyası'nın başına yıkılmıştı.

Büyük Sovyet taarruzu beklenen bir gelişmeydi. Hatta Alman Genelkurmayı ne zaman başlayacağını bile tam olarak hesaplamıştı.[1] Ancak gelip çattığı vakit Wehrmacht'ın hazırlıkları hâlâ kâfi değildi.

1 Heinz Guderian, *Panzer Leader*, Da Capo baskısı., New York, 1996, s. 382.

Bu durum temelde sadece kuvvetler arasındaki müthiş dengesizliğin yansımasıydı. Yaklaşık 2.400 kilometrelik Doğu Cephesi boyunca tahmin edilen düşman üstünlüğü piyadede 11'e 1, tankta 7'ye 1, topta 20'ye 1 ve hava gücünde 20'ye 1 olmak üzere muazzamdı.[2] Farkın en düşük olduğu cephenin kuzey mıntıkasında, yani Doğu Prusya'da bile büyük bir dengesizlik vardı. Cephenin merkezindeki fark ise korkunçtu. Son altı aydaki Alman kayıpları, Sovyetler Birliği'ne taarruz edildiğinden bu yana geçen üç yılda verilenin neredeyse tamamından fazlaydı. Yetersiz eğitimli ve askerliğe elverişsiz kişilerin çoğunluğunu oluşturduğu olası ihtiyat rezervlerinin tamamı da o vakit hâlihazırda silahaltındaydı.[3] Vistül boyunca Kızıl Ordu'nun karşısında Dokuzuncu Ordu, Dördüncü Panzer Ordusu ve On Yedinci Ordu bulunuyor; Orgeneral Josef Harpe emrindeki ve önceki aylarda ciddi bir şekilde zayıflamış olan A Ordu Grubu'nun bünyesindeki bu teşkiller 725 kilometrelik bir mıntıkayı savunuyordu. A Ordu Grubu'nun Karpatlar'daki güney kanadını Orgeneral Gotthard Heinrici komutasındaki Birinci Panzer Ordusu bekliyordu. Cephenin kuzeyinde, Rusların 1914'teki istila güzergâhı olan Doğu Prusya'yı yeniden kurulan Merkez Ordu Grubu koruyordu. Orgeneral Georg-Hans Reinhardt komutası altındaki Merkez Ordu Grubu, zayıf donatılmış 80.000 kişiden oluşan 120 taburluk *Volkssturm* kuvvetinin yanı sıra Üçüncü Panzer Ordusu ile İkinci ve Dördüncü orduları bünyesinde barındırıyordu. Toplamda Harpe'nin komutası altında 400.000, Reinhardt'ın komutası altında ise 580.000 kişi mevcuttu. Emirleri altında, aralarında taksim edilmiş 2.000 kadar tank bulunuyordu.[4]

Karşılarında ise Reich sınırlarına yönelik büyük taarruz için bir araya getirilmiş ürkütücü Sovyet kuvvetleri vardı. Vistül'ün orta kısımlarına denk gelen cephenin merkezinde Mareşal Georgi Jukov'un emrindeki ve büyük taarruz için hazırlanmış Birinci Belarus Ordu Grubu mevcuttu. Mareşal Ivan Konev'in Birinci Ukrayna Ordu Grubu ise Vistül'ün daha güneyine konuşlanmıştı. Jukov ve Konev, toplamda 2.25 milyon askerden, 6.500 tanktan, 32.000 ağır toptan ve

2 Guderian, s. 382.

3 *DZW*, 6, s. 498–9.

4 *DZW*, 6, s. 503, 509; *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 498, 502–4, 531; John Erickson, *The Road to Berlin*, Cassell edn., London, 2003, s. 449.

4.500'den fazla uçaktan oluşan müthiş bir kuvvete komuta ediyordu. Hedefleri Oder'e, Posen ve Breslau'ya doğru 500 kilometre kadar ilerlemek, Silezya sanayi bölgesini ele geçirmek ve Berlin'e icra edilecek son taarruz için mevzi almaktı. Taarruzun kuzeydeki tâli ayağı için General Ivan Chernyakhovski'nin Üçüncü Belarus Ordu Grubu, Mareşal Ivan Bagramyan'ın Birinci Baltık Ordu Grubu ve Mareşal Konstantin Rokossovski'nin İkinci Belarus Ordu Grubu görevlendirilmişti. Chernyakhovski ile Bagramyan komutasındaki birlikler ağır tahkimli Königsberg istikametinde batıya, Doğu Prusya'ya doğru hücuma geçecek; o sırada Rokossovski'nin İkinci Belarus Ordu Grubu ise Polonya'daki Narev Nehri'nden kuzeybatı istikametinde Doğu Prusya kıyılarına ilerleyecekti. Cephenin bu kısmındaki üç Sovyet ordu grubunun toplam gücü 3.300 tank, 28.000 ağır top ve 3.000 uçağın desteklediği 1.7 milyon askere tekabül ediyordu.[5] Ağır tahkimli Mazurya Gölleri bölgesine 1914'teki gibi doğu ve güneyden icra edilecek hücumun amacı Königsberg'i ele geçirmek, Doğu Prusya'yı Almanya'nın geri kalanından koparmak ve vilayeti savunan başlıca Alman güçlerini yok etmekti.

Wehrmacht'ın Hitler'i mutlak karar merci kılan o hantal ve parçalanmış komuta yapısı, Alman ordusunun hâlihazırda ezici olan savunma yükünü daha da ağırlaştırıyordu. Karar verme yetkisi, askeri olduğu kadar siyasi alanda da bütünüyle onun elindeydi. Kaybedildiği kesin bir savaşı uzatmaktan başka bir mânâsı olmayan, rasyonellikten tümüyle yoksun ağır maliyetli kararlar alma niyetine ve yaşanan sürecin, savaşın sona erdirilmesine yönelik adımların ondan yahut yerine gelecek herhangi birinden ivedilikle talebini gerektirmesine rağmen, Hitler'e engel olacak herhangi bir mekanizma bulunmuyordu.

Hitler'in Aralık 1941'de orduyu sevk ve idare yetkisini almasını takip eden örgütsel değişikliklere dayanan ve uzun süredir devam eden hayati bölünme, içinden geçilen bu en ağır askeri krizde göze batan bir şekilde büyümüş ve son derece zararlı bir hâle gelmişti.[6] Temel koordinasyon eksikliği, Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı (OKW) ile Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı (OKH) arasındaki yetki bölümünden kaynaklanıyordu. Doğu Cephesi dışındaki tüm cephelerin stratejik

5 Erickson, s. 447–9.

6 Bkz., Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939-45*, Novato, Calif., tarihsiz (İngilizce ilk baskı, London, 1964), s. 212–19.

planlamasından OKW sorumluydu. Luftwaffe ile donanmanın yalnızca tâli roller oynadığı bu cephe ise OKH'nin alanıydı. OKW'nin Hitler'den sonraki isimleri olan Feldmareşal Keitel ve General Jodl'un her meselede ona arka çıkacağının kesin oluşu sorunu daha da çetrefilleştirmişti. Donanma ve Luftwaffe'nin kuvvet komutanlarının (Dönitz ve Göring) Hitler üstünde nüfuz kullanımını engelleyememekle birlikte, savaşın karadaki ayağı hususunda kendilerinin desteklemediği yahut Hitler'in karşı çıktığı herhangi bir teklif karşısında aşılmaz bir engel oluşturuyorlardı. Bunlar yetmezmiş gibi, Hitler'in 1941 Aralık'ında Ordu Başkomutanı olmasından bu yana taktik tertibata sürekli müdahale etmesi de bir başka büyük sorundu. Böylesine belirleyici bir cephede generallerine karşı gittikçe güvensiz bir tavır takınan Hitler doğuya, Feldmareşal von Rundstedt'in batıdaki yahut Feldmareşal Albert Kesselring'in İtalya'daki konumuna denk düşecek bir başkomutan atamayı inatla ve ısrarla reddetti. Hitler'in altında eşgüdümlü bir komuta doğuda bu nedenle imkânsızdı. Ordu Genelkurmay Başkanı General Guderian'ın herhangi bir stratejik planlama yapması da iki misli zorlaştırılmıştı. Zira öncelikle Hitler'in ordu komutanlığı içindeki itirazlarının üstesinden gelmesi gerekiyor; ikinci olarak ise Hitler'in diğer cephelere öncelik vermesine karşı çıkmak mecburiyetinde kalıyordu.

Guderian, 24 Aralık 1944 ile 9 Ocak 1945 tarihleri arasında Hitler'in batıdaki karargâhına gerçekleştirdiği üç ayrı ziyarette bu tür güçlüklerle karşılaştı. Doğu Cephesi'ndeki bilindik zayıflığa batıdan tümen sevkiyle payanda vurulmasına ilişkin talepleri Hitler tarafından bütünüyle reddedildi. Hitler, Doğu Cephesi'nin "elindekiyle idare etmesi" gerektiğini söyledi. Genelkurmay'ın Doğudaki Yabancı Ordular masasından[7] Albay Reinhard Gehlen'in dikkatle bir araya getirdiği sayıları şişirilmiş abartılar, Sovyetlerin "muazzam blöfünün" bir parçası olarak değerlendirdi. Himmler de bu görüşü tekrar edecekti. Hitler'in birlikleri doğuya göndermeyi reddetmesine Jodl da destek verip, Batı Cephesi'ne tayin edici bir önem atfetmeyi sürdürdü. Guderian'ın Hitler'den koparabildiği en ziyade şey, ikinci ziyaretinde aldığı dört tümenin sevk izniydi. Lâkin Hitler bunların Doğu Cephesi'nin yaklaşan taarruzun tehdidi altındaki geniş kısmına değil, Budapeşte civarındaki yıpratıcı muharebelerin haftalardır devam ettiği ve Şubat

7 Alm. Fremde Heere Ost (FHO).

ortasına kadar süreceği Macaristan'a gönderilmesinde ısrar etti. Hitler ancak Sovyet taarruzunun hâlihazırda sürdüğü ve Ardenler ile Alsas'taki yarma teşebbüsünün kesin olarak sonlandığı vakit kuvvetlerin doğuya sevkine razı oldu. Lâkin Guderian bu kuvvetlerin, yani Sepp Dietrich'in Ardenler'den dönen güçlü Altıncı SS Panzer Ordusu'nun da Macaristan'a gönderileceğini öğrenerek öfkeye kapıldı. Hitler'in temel kaygısı, Alman savaş çabası için çok önemli olan Macar petrol sahalarını korumaktı.[8] Silahlanma Bakanı Albert Speer'in bu hususta ki baskısı Hitler'i, hâlâ Almanya'nın elinde olan birkaç petrol sahasının savaş çabası için vazgeçilmez olduğu görüşüne sevk etmişti. Bunlar bedeli her ne olursa olsun, hatta A ve Merkez ordu gruplarının savunmalarının zayıflatılması pahasına muhafaza edilecekti.[9] Oysa sahne olduğu tüm o yoğun çarpışmalara rağmen Tuna Nehri'nde yaşananlar, Doğu Cephesi'nde açılmak üzere olan asıl perdenin yanında hızla küçük bir gösteri mahiyetini alıyordu. Guderian, Gehlen'den aldığı ve Sovyet yığınağındaki birlik sayılarını gösteren detaylı değerlendirmeyi 9 Ocak'ta Hitler'e sundu. Hitler bunun karşısında büyük bir öfkeye kapıldı. Bunları tertipleyen adam "tam bir ahmak"tı ve akıl hastanesine gönderilmesi gerekiyordu. Harpe ve Reinhardt'ın savunulmaya daha elverişli mevzilere çekilme tekliflerini de kendinden bekleneceği üzere reddedip, geri çekilmekten başka bir şey bilmeyen generallerine karşı o her zamanki hiddetini kustu. Sovyetlerin büyük taarruzu sırasında Guderian'ın itirazlarına aldırış etmeyip, güçlü bir teşkil olan *Großdeutschland* zırhlı kolordusunun Reinhardt'ın Doğu Prusya'da müşkül durumda olan ordusundan alınarak Polonya'daki savunmaların tahkimi için gönderilmesinde ısrarcı oldu ki kolordu, savunması gereken Kielce'ye sevk edilirken şehir hâlihazırda düşmüştü. Guderian bundan önce Hitler'e

8 Jürgen Förster, "The Final Hour of the Third Reich: The Capitulation of the Wehrmacht", *Bulletin of the International Committee for the History of the Second World War*, Montreal (1995), s. 76–7.

9 IfZ, Nbg.-Dok., PS-1787, Jodl's "Notizen zum Kriegstagebuch", "Lage am 22.1.45" (23.1.45), yayımlanmış mahkeme evrakında yer almamaktadır. Goebbels'e göre Hitler ilk önceliğin petrole, sonra kömüre ve ardından işleyen bir silahlanma endüstrisine sahip olmak olduğunu belirtti. – *TBJG*, II/15, p. 218 (25.1.45). Macaristan, Reich'ın petrol ihtiyacının yaklaşık yüzde 22'sini ve mazot ihtiyacının yüzde 11'ini karşıladı. – Heinrich Schwendemann, "Strategie der Selbstvernichtung: Die Wehrmachtführung im 'Endkampf' um das 'Dritte Reich'", Rolf-Dieter Müller ve Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999, s. 226.

Doğu Cephesi'nin "iskambilden bir evi andırdığını" söylemişti: Tek bir sarsıntı çökmesine yeterdi.[10] Bu fazlasıyla makûl bir kehanetti.

Alman generaller, savaş sonrasında kaleme aldıkları hatıralarında yaşanan askeri felaketten genellikle bütünüyle Hitler'i sorumlu tutmuştur. Hitler'in baskıcı, müdahaleci ve gittikçe istikrarsız bir hâl alan askeri liderliğinin felaketin çapını ve bu suretle de insan kaybını bir hayli artırdığı şüphesizdir. Ancak bu tür kişiselleştirilmiş suçlamalar, generallerin daha iyi zamanlarda Hitler'in dizginsiz komutasına verdikleri desteği ve ona askeri alanda böylesine mutlak bir egemenlik sağlayan yapıları görmezden gelir. Generaller, savaşın amansızca Almanya aleyhine döndüğü 1942 sonrasında bile emir-komuta yapılarını değiştirmeye yönelik müşterek bir teşebbüste bulunmadı. Feldmareşallerin tamamı 1944 Mart'ında Hitler'e sarsılmaz sadakatlerinin yeminli beyanını sunmuştu.[11] Ve Stauffenberg'in 1944 Temmuz'undaki başarısız suikast girişiminin ardından, aldıkları emirler ne kadar absürt görünürse görünsün, elden hiçbir şey gelmeyeceğini kabul etmişlerdi. Dahası, askeri toplantılara ilişkin zabıtlar, bunlar sonradan ne kadar mantıksız görünürse görünsün, Hitler'in aldığı kararlarda generallerin desteğinden hiç de mahrum olmadığını kanıtlar. Örneğin, Doğu Cephesi'nin desteklemek için batıdan yüksek miktarda asker sevk edilmesine ilişkin Guderian'ın talebini reddetmesi, kaba bir dille ifade edilmiş olmasına rağmen gerçeklerin bir yansımasından ibaretti. Batıdan yapılacak herhangi bir ciddi sevkiyat bu cephedeki savunmaları açıkta bırakacağı gibi Kızıl Ordu'nun cepheyi yarmasını en iyi ihtimalle geciktirebilir ancak kesinlikle engelleyemezdi. Bünyesindeki kuvvetler ellerindeki imkânlara kıyasla çok geniş bir alana yayılmış ve tükenmiş olan 1945 başlarındaki Wehrmacht'ın içinde, genel duruma ilişkin isabetli olmaya yakın bir görüye sahip pek az kişi mevcuttu. Birçok generalin başlıca kaygısı ellerindeki mevcut asker ve kaynakları muhafaza etmekti. Guderian'ın esas desteği Sovyetlerin yolu üzerindeki ordu grubu komutanlarından geldi. Bununla birlikte, birkaç istisna dışında, savunmaya daha elverişli mevzilere makûl bir ricat önerme hususunda bu mıntıkada bile söz konusu olan isteksizliği (Hitler'in böyle bir öneriyi reddedeceğini bildiği için), sonuçların felaket olacağını gayet iyi bilmesine rağmen

10 Guderian, s. 382–7, 392–3.

11 Erich von Manstein, *Lost Victories*, London, 1982, s. 531–2; *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 605.

Führer'in emirlerine riayet etmeye hazır olduğu anlamına geliyordu.[12] Doğuda Almanya'yı sarmak üzere olan felaket Wehrmacht'ın başka bir başkomutanı olsaydı bile engellenemezdi. Bunun önüne geçebilecek yegâne şey derhâl teslim olunmasıydı. Öte yandan, felaketin boyutu ise önemli ölçüde azaltılabilirdi. Daha rasyonel bir savunma stratejisi Kızıl Ordu'yu daha uzun süre durdurabilir ve tehdit altındaki sivil nüfusun planlı tahliyesiyle birlikte muhtemelen sayısız hayat kurtarabilirdi.

II

12 Ocak 1945'in o dondurucu sabahında saatler 04.00'ü gösteriyordu. Birinci Ukrayna Ordu Grubu, Varşova'nın 200 kilometre kadar güneyindeki Alman Dördüncü Panzer Ordusu'nun Vistül'deki mevzilerine müthiş bir topçu bombardımanı başlattı. O anki etki bile akabinde neler yaşanacağına işaret eder gibiydi. Gün ortasına gelindiği vakit baraj ateşi tek başına Dördüncü Panzer Ordusu'nun karargâhını imha etmiş, toplarının üçte ikisini savaş dışı bırakmış, askerlerinin dörtte birini öldürmüş yahut yaralamıştı. Gün sonu geldiğinde Sovyet piyadesi cephenin 40 kilometre genişliğindeki bir alanında 20 kilometre derinliğinde bir yarma gerçekleştirmiş, bu sırada öncü tank kolları önlerindeki Alman mukavemetini ezip geçerek 32 kilometre kadar ilerlemişti. Güzel Kraków şehri, Almanlar onu yok etmeye fırsat bulamadıkları için 19 Ocak'ta hasar görmeksizin ele geçti. Kızıl Ordu 27 Ocak'ta, bir milyondan fazla Yahudi ile Nazi terörünün öteki kurbanlarının katledildiği Auschwitz'deki o korkunç, devasa toplama kampı kompleksine rastladı. Almanların geri çekilirken artlarında bıraktıkları bir deri bir kemik 7.000 hasta mahkûm, sinmiş oldukları kompleksin kalıntıları arasından kurtarıldı. Sovyetler yakınlardaki Katowice'yi 28 Ocak'ta zapt etti. Alman kuvvetleri imha olmaksızın bölgeyi tahliye etmeyi başardı. Ancak Yukarı Silezya, yani Almanya'nın elindeki o son sağlam, hayati öneme sahip sanayi kuşağı ertesi gün artık neredeyse tümüyle Sovyet ellerindeydi. Silezya'nın başkenti Breslau ay sonu gelmeden kuşatıldı. Bir "kale" olarak belirlenen ve fanatik yöneticilerinin sonuna kadar direnmeye kararlı oldukları şehir Mayıs ayına kadar düşmeyecekti. Ancak devasa bir insan kaybına mâl olan bu beyhude meydan okuma Sovyet

12 Schwendemann, "Strategie", s. 231.

silindirine hemen hemen hiçbir sorun çıkarmadı. Sovyet öncü kuvvetleri 22 Ocak'ta Oppeln ve Breslau arasında bulunan Brieg yakınlarında hâlihazırda Oder'i geçmiş ve nehrin batı yakasında bir köprübaşı kurup bunu hızla tahkim etmişti. Ay sonu geldiği vakit Konev emrindeki beş ordu Oder'de yahut karşı tarafında mevzilenmiş, ancak nehirdeki kalın buz katmanı kırılmaya başladığından büyük çapta asker ve teçhizat sevkiyatı meşakkatli olmuştu.

Yoğun sisli 13 Ocak sabahının erken saatlerindeki devasa baraj ateşi, Chernyakhovski komutasındaki Üçüncü Belarus Ordu Grubu'nun icra edeceği kudretli taarruzun başlangıcı oldu. Bunu, Rokossovki'nin İkinci Belarus Ordu Grubu'nun ertesi gün kuzey istikametinde icra ettiği hücum izledi. Şiddetli Alman mukavemeti ve hava desteğini sınırlayan yoğun kar yağışı, bu mıntıkadaki ilerlemenin daha güneydekine kıyasla yavaş kalmasına yol açtı. Lâkin Alman savunmaları birkaç günün ardından çökmeye başladı. 20 Ocak'ta Tilsit düştü. Chernyakhovski'nin birlikleri "Insterburg Gediği"nden Königsberg'e doğru âdeta bir sel gibi aktıysa da, ağır tahkimli şehir şiddetli hücumlara rağmen Nisan sonuna değin dayanacaktı. Vilayetin doğusundaki Goldap, Gumbinnen ve Ekim ayındaki baskında bednam olaylara sahne olan Nemmerdorf çevresindeki bölge, Kızıl Ordu tarafından geri alındı. Rokossovski komutasındaki kuzeye ilerleyen birlikler, Tannenberg Muharebesi'nin ve 1914'te Ruslara karşı kazanılan zaferin anısına inşa edilen büyük Nazi anıtının patlatılmış olduğunu gördü. Anıtı imha eden Almanlar, Tannenberg kahramanı olan Feldmareşal Hindenburg ve eşinin kemiklerini aceleyle mezardan çıkarmış ve bir kruvazörle Pillau'dan batıya göndermişti.[13] Hitler'in eski karargâhı olan Rastenburg yakınlarındaki "Kurt İni" istila edildi. Kızıl Ordu'nun askerleri, baş düşmanlarının komuta merkezinin beton kalıntıları çevresinde şaşkınlık içinde geziniyordu. Allenstein bölgesindeki tahkimat zincirini 23 Ocak'a değin aşan Sovyet

13 Hindenburg ve karısının tabutları başlangıçta Potsdam'ın Garnizon Kilisesi'ne [Alm. Garnisonkirche: Prusya kraliyet ailesinin Potsdam'daki hususi kilisesi (ç.n.)] nakledildi. Kısa bir süre sonra ise gizlice daha güvenli bir yere, Bernterode (Thüringen'de küçük bir kasaba) yakınlarındaki bir tuz madenine taşındı. Amerikalılar tabutları 27 Nisan'da buldu. Hindenburg ve eşinin isimleri, üzerlerine kırmızı mum boyayla karalanmıştı. Tabutlar Mayıs ayında Amerikalılar tarafından batıya, eski Reich Başkanı ve eşinin geceleyin dikkat çekmeyecek bir şekilde nihayet yeniden gömülecekleri Marburg'a götürüldü. – Anna von der Goltz, *Hindenburg: Power, Myth, and the Rise of the Nazis*, Oxford, 2009, s. 193–6.

güçlerinin denize hücum etmek için artık önlerinde bir engel kalmamıştı. Königsberg'den Berlin'e giden ana demiryolu hattı kesildi. Beşinci "Muhafız" Tank Ordusu'nun ana unsurları 26 Ocak'ta Elbing'in doğusundaki Tolkemit'te Frisches Haff'a; Elbing civarından Königsberg'e değin 80 kilometreden büyük bir alana yayılan devasa, sığ lagüne ulaştı. Böylelikle, Doğu Prusya Almanya'nın geri kalanından koparılmış oldu.

Etrafı çevrilen Alman Dördüncü Ordusu'nun, Mazurya Gölleri'nin ortasındaki Lötzen'in ağır tahkimli savunmalarını terk edip batıya doğru kaçmaya çalışması Hitler'i öfkeden çılgına çevirdi. Nogat Nehri'ne ve ötesindeki Vistül'e varmayı hedefleyen Dördüncü Ordu, 32 kilometre kadar ilerlemesinin ardından Heiligenbeil'da geri püskürtüldü. Dördüncü Ordu'nun çemberi yarmaya yönelik son girişimi 30 Ocak'ta engellendi. Ana kütlesini Dördüncü Ordu bünyesindeki 23 tümenin oluşturduğu çembere alınan Alman kuvvetlerinin çoğu şimdi Vistül Lagünü'nün Königsberg'in güneybatıdaki kısmında kalan, yaklaşık 60 kilometre uzunluğunda ve 20 kilometre genişliğindeki oldukça büyük ve merkezi Heiligenbeil'da bulunan bir bölgede, Kızıl Ordu ile deniz arasında sıkışmış durumdaydı. Üçüncü Panzer Ordusu'nun kalıntılarını teşkil eden fena hırpalanmış dokuz tümen, Königsberg'in kuzeybatısındaki Samland Yarımadası'nı ve hayati önem arz eden Pillau limanını hâlâ elinde tutuyordu. Geri kalan birlikler ise kuşatma altındaki Königsberg kalesini savunmaya bırakılmıştı. Toplamda yaklaşık yarım milyon Alman askerinin etrafı çevrilmişti.[14] İki haftadan biraz daha uzun süren şiddetli çatışmaların ardından, Ocak ayının sonunda Doğu Prusya'nın neredeyse tamamı artık Sovyet ellerindeydi.

Jukov, komutası altındaki Birinci Belarus Ordu Grubu'nu 14 Ocak'ta Vistül'deki köprübaşlarından hücuma kaldırdı. Mareşal'in kuvvetleri, Ordu Grubu'nun emrine verilen Leh tümenleriyle birlikte sert çarpışmalar eşliğinde Varşova'yı çevirmek için amansızca ilerliyor, aynı zamanda Polonya'nın merkezinden süratle Łódz ve Posen'e – Berlin'e açılan kapıya doğru mesafe katediyordu. Taarruzun sürat ve şiddeti Alman savunmalarını âdeta silip süpürdü. Leh ve Sovyet birlikleri 17 Ocak'ta Varşova'ya girdikleri vakit şehirde âdeta taş üstünde taş kalmamıştı. Himmler'in, Hitler'in emri doğrultusunda verdiği talimatlarla

14 Heinrich Schwendemann, "Das Kriegsende in Ostpreußen und in Südbaden im Vergleich", Bernd Martin (ed.), *Der Zweite Weltkrieg und seine Folgen: Ereignisse – Auswirkungen – Reflexionen*, Freiburg, 2006, s. 96.

Almanlar Varşova'yı ayaklanma süreci ve sonrasında acımasızca yok etmişti. Şehirden ayrılmadan önce son bir ahlaksız yıkım cümbüşünden geri durmayan işgalciler, akabinde artçı birliklerinin son derece zayıf mukavemetiyle batıya kaçtı. General Vasili Çuykov'un Sekizinci Muhafız Ordusu, büyük bir tekstil kenti olan Łódz'u 19 Ocak'ta pek bir direniş görmeksizin ele geçirdi. Sovyet ilerleyişi öyle hızlı seyretmişti ki, Almanlar şehri tahrip etmeye fırsat dahi bulamamıştı. Sovyet tankları iki gün sonra Posen'in eteklerine, Nazilerin "Wartheland" dedikleri bölgenin hükûmet ve ulaşım merkezine ulaştı. Lâkin bunlar, bir "kale" olarak tayin edilen bölgede sıkışıp, kalıntıları ancak Şubat ortasında temizlenebilecek 25.000 civarı Alman askerinin mukavemetini ezmek için önlerinde yer alan tahkimatları şimdilik aşamayacaktı. Bu arada diğer Sovyet tümenleri, Baltık kıyılarının batı Pomeranya'daki kısmına doğru kuzeybatı yönünde ilerliyor ve aynı zamanda Jukov'un batıya, Oder'in orta kısımlarına doğru ilerleyen ana güçlerinin kanadını koruyordu. 30 Ocak'ta donmuş nehre ulaşan bir Sovyet birliği, Küstrin'in kuzeyinde küçük lâkin mühim bir köprübaşı kurmak için ertesi sabah onu geçmeyi başardı. 80 kilometreden yakın olan Berlin artık ufuktaydı. Kazandıkları başarıların sürat ve kapsamının tesiri altında kalan Jukov ile güneydeki Konev, kısa bir süreliğine Alman başkentine süratli, muzaffer bir ilerleme icra edebileceklerini düşündü. Moskova'ya kahraman olarak döndüklerini ikisi de daha şimdiden gözlerinin önüne getirebiliyordu. Ancak Alman mukavemeti arttıkça Kızıl Ordu'nun ilerleyişi yavaşlamıştı. Ağır asker ve malzeme kayıpları da cabasıydı. Hem Jukov'un hem de Konev'in askerlerinin Alman başkentine icra edilecek büyük taarruzdan önce bir süre dinlenmeleri gerekiyordu. Berlin'e, savaşı hızla sona erdirecek bir depara kalkmaya yönelik anlık umutların terk edilmesi gerekti. Son perde için güç toplamak daha önemliydi.[15]

15 Aksi belirtilmediği müddetçe, yukarıdaki askeri hadiselerin seyrinde referans alınan kaynaklar için bkz., *DZW*, 6, s. 498–517; *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 491–542, 568ff.; *Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich der Oder-Neiße*, ed. Theodor Schieder *et al.*, München, 1984 baskısı, c. 1, s. 16E–23E; Erickson, 7'nci bölüm; Guderian, s. 389 ve sonrası.; Brian Taylor, *Barbarossa to Berlin: A Chronology of the Campaigns on the Eastern Front 1941 to 1945*, cilt. 2, Stroud, 2008, s. 267–79; Heinz Magenheimer, *Hitler's War: German Military Strategy 1940–1945*, London, 1998, s. 264–71; Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004, 9 ve 10'uncu bölümler; ve Antony Beevor, *Berlin: The Downfall 1945*, London, 2007 baskısı, 3 ve 4'üncü bölümler.

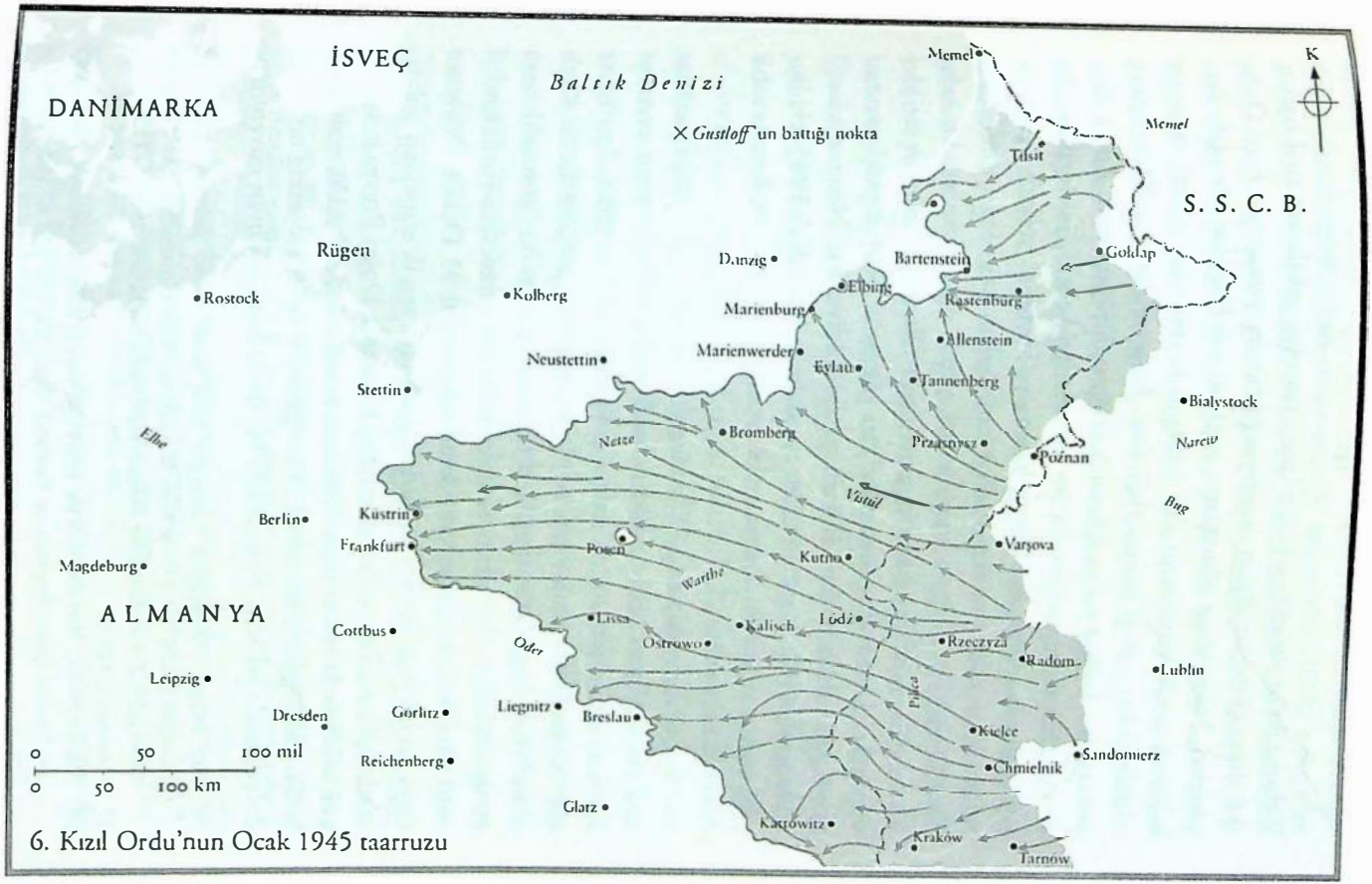

6. Kızıl Ordu'nun Ocak 1945 taarruzu

III

Wehrmacht'ın yaşadığı askeri felaket, taarruza yakalanan sivil halkın akıl almaz çilelerine ilişkin neredeyse hiçbir şey yansıtmaz. Kızıl Ordu askerleri, Polonya'nın Almanlarca işgal edilmiş bölgelerinde hızla ilerledikleri sırada kendilerini Leh halkının kurtarıcıları olarak tasavvur edebiliyordu – gerçi boyun eğdirilmiş Polonyalılar genellikle sadece acımasız bir fatihin yerini diğerinin aldığını düşünüyordu. Ancak Reich topraklarına ulaştıklarında Sovyet askerleri kendilerini intikamcılar yerine koydu. Almanlar, Sovyet kasaba ve köylerini yerle bir eder, ev ve çiftlikleri yakar, masum sivilleri katlederken merhamet etmemişti. Kızıl Ordu'nun asker ve komutanları, şimdi onlara böylesi bir sefalet, tecavüz, yağma ve katliam getirenlerin ülkesinde ilerleyen fatihler olarak kendilerini dizginleme ihtiyacı görmedi. Sovyet propagandası azami gaddarlıkla intikam alınmasını teşvik ediyordu. "Nemmersdorf" adını sembol hâline getiren Ekim ayındaki baskın, Ocak 1945'teki büyük taarruz sırasında yaşanan ve o tasavvuru güç dehşete kıyasla artık önemsiz kalıyordu.

Sovyet taarruzunun püskürtüleceğine ilişkin kendi propagandalarına bel bağlayan Nazi yetkilileri, tahliye için vakitlice emir vermeyi Ekim ayındaki gibi ısrarla reddedip yaşanan felakete âdeta tuz biber ekti. Doğu Prusya'da gidişatı belirleyen isim Bölge Valisi Erich Koch oldu.[16] Boş sloganlarla, temelden tümüyle yoksun bir iyimserlik vaaz etmeyi ve halkı, vilayetlerini sonuna değin savunmak için yürüklendirmeyi sürdürdü. Fakat bu onu, kendi sekreterini 21 Ocak'ta köyünün diğer sakinleriyle birlikte bölgeden ayrılmaya teşvik etmekten alıkoymadı.[17] Karısı, Bavyera'ya giden özel bir trenle Doğu Prusya'yı önceki gün hâlihazırda terk etmişti.[18] Koch'un kendisi de 28 Ocak'ta maiyetiyle birlikte Königsberg'den ayrılıp, karargâhını Frische Nehrung'un Pillau dolaylarında yer alan Neutief'teki bir deniz-hava üssünün güvenliğine

16 Ralf Meindl, *Ostpreußens Gauleiter: Erich Koch – eine politische Biographie*, Osnabrück, 2007, s. 435–8; Kurt Dieckert ve Horst Grossmann, *Der Kampf um Ostpreußen: Ein authentischer Dokumentarbericht*, München, 1960, s. 119–20.

17 Hastings, s. 322–3.

18 Alastair Noble, *Nazi Rule and the Soviet Offensive in Eastern Germany, 1944–1945: The Darkest Hour*, Brighton ve Portland, Ore., 2009, s. 320 n. 168; Meindl, s. 441–2.

taşıdı.[19] Koch ayrıca kendine tâbi olan hiçbir yetkilinin ondan müsaade almaksızın tahliye izni vermemesinde ısrarcı oldu. Hitler'e duyulan inanç şimdi bile bütünüyle ortadan kalkmamışsa da, hâliyle Parti temsilcilerine yönelik büyük bir öfke ve hoşnutsuzluk mevcuttu.[20] Tahliyeyi organize etmek için son dakika girişimleri genellikle yerel Parti liderleri ve NSV tarafından tertiplendi. Ancak Sovyetlerin eline düşme düşüncesinin salgın bir hastalık gibi yayıldığı sırada, birçok aile bu husûsta bir emir beklemeyip kendi başlarının çaresine bakma yoluna gitti. Birçoğu için artık çok geçti.[21]

1945 Ocak'ı, kışların daima sert geçtiği Doğu Prusya standartları için bile soğuktu. Sıcaklık eksi 20 dereceye kadar düşüyordu. Kalın giysiler olmaksızın gece ve gündüzleri dışarıda geçirme, buzlu yollarda yahut tipinin kapattığı patikalarda ısıran rüzgârın eşliğinde ızdırap dolu bir yavaşlıkla ilerleme ve çapraz ateş arasında kalmaktan kaçınmaya çalışma ihtimali son derece ürkütücüydü. Riske giremeyecek kadar hasta yahut zayıf olan kimileri gitmemeye ve korku içinde Sovyet işgalcileri beklemeye karar verdi. Gelecekle yüzleşemeyen kimileri ise canına kıydı. Siyanür, en azından Königsberg'de kolayca bulunabiliyor ve kullanılmasına ilişkin çok fazla konuşuluyordu.[22] Ancak çoğunluk için hayata tutunma arzusu ile Ruslardan duyulan korku, soğuğa ilişkin endişelere ve gelecek kaygısına baskındı. Bekleyecek zaman yoktu. Bir kadının sonradan aktardığına göre, "'Ruslar yakın!' feryadı yükseldikçe insanları panik sarıyordu. Akabinde at üstünde bir adam çıkagelip yüksek sesle bağırdı: 'Yapabilenler kendilerini kurtarsın. Ruslar yarım saat içinde burada olur.' Felç edici bir korkunun pençesine düştük." Bu tür kaos

19 Meindl, s. 445. Noble'a göre (s. 210) Koch ilk başta Pillau Oteli'nin konforlu ortamına taşındıysa da burası birkaç gün sonra bombalandı. Ayrıca bkz., Isabel Denny, *The Fall of Hitler's Fortress City: The Battle for Königsberg, 1945*, London, 2007, s. 201–2. Koch, mültecilerin Vistül Lagünü buzulları üzerinden tahliye edilmesine yardımcı olmak için karargâhını Şubat ayı başlarında Heiligenbeil'a taşıdı. – Meindl, s. 447.

20 Heinrich Schwendemann, "Endkampf und Zusammenbruch im deutschen Osten", *Freiburger Universitätsblätter*, 130 (1995), s. 19; Hans Graf von Lehndorff, *Ostpreußisches Tagebuch: Aufzeichnungen eines Arztes aus den Jahren 1945–1947*, München, 1967 baskısı, s. 18 (23.1.45), 40 (7.2.45).

21 Birçok örnekten bazıları için bkz., Edgar Günther Lass, *Die Flucht: Ostpreußen 1944/45*, Bad Nauheim, 1964, s. 85–7.

22 Lehndorff, s. 24–5 (28.1.45).

sahneleri arasında birkaç parça eşyayı alelacele toplayıp el arabalarına, kızaklara yahut at arabalarına atan insanlar; evlerini, neredeyse tüm mal varlıklarını ve hayvanlarını terk edip bilinmeyene kaçtı. Geri çekilen Alman askerleri bulabildikleri her şeyi kapıp kamyonlara yükledi ve yolları üstündeki, tarlalarda başıboş dolanmaya terk edilen sığırları kesti.[23]

İstilanın başlangıcından sonraki ilk günlerde batıya, Pomeranya'ya giden trenler on binlerce kişinin kaçış vasıtası oldu. İnsanların, peronlardan ayrılan trenlere can havliyle binmeye çalıştıkları istasyonlarda kaotik görüntüler oluştu. Königsberg'in ana istasyonunun önündeki büyük meydan mültecilerin yük arabalarıyla tıklım tıklımdı. Silahlı muhafızlar insanları istasyonda tutmaya çalışırken, Parti üyeleri ve "bağlantıları" olan diğerleri trenlerde kendilerine yer buldu. Wehrmacht, eldeki az sayıda trenin kullanımında öncelik sahibiydi. Askerler, istasyondan ayrılmakta olan trenlere doğru ite kaka önlerini açtı.[24] Mülteciler – çoğu zaman boş yere – beklemek zorundaydı. Koşullar korkunçtu. Platformların etrafında dolanan kalabalıklar için tuvalet imkânları, yiyecek yahut içecek bulunmuyordu.[25] Son trenler ayrılırken binlerce kişi mahsur kaldı. Batıya giden trenler 23 Ocak'a gelindiği vakit geri dönüyordu, ancak Sovyetler demiryolu hatlarını kesti.[26] Üstü açık kamyonlarda saatler boyu müthiş bir soğuğa maruz kalacakları biçimde bile olsa, içlerinden pek azı batıya giden askeri araçlarda yer bulabilecek kadar şanslıydı. Çoğunluk, üstü kapalı yük arabalarından oluşan kollar hâlinde yollara düşmeye mecbur kaldı. Vilayetin batı kesimlerinden olanlar en şanslılardı. Doğuda, mülteci kolları genellikle kar yahut ordu araçlarının kapattığı

23 Christian Tilitzki, *Alltag in Ostpreußen 1940–1945: Die geheimen Lageberichte der Königsberger Justiz 1940– 1945*, Leer, 1991, s. 300–304 (Generalstaatsanwalt raporu, 18.1.45). Ayrıca bkz., Heinrich Schwendemann, "Tod zwischen den Fronten", *Spiegel Special 2*, Hamburg, 2002, s. 46. Bölge Valisi Koch, mevcut koşullardaki yağma olaylarına pragmatik bir bakışla yaklaşmaları hususunda yargı makamlarını teşvik etti. Königsberg'deki sahra hastanesinde bulunan Lehndorff, bir hava saldırısının ardından yağma hadisesi karşısındaki üzüntüsünü kaydetti; ayrıca bkz., s. 28–9 (30.1.45). Daha sonraki anlatılarda, Königsberg'deki apartman yağmaları en aza indirgenmiş ve "yağmacılara" verilen ağır cezalar vurgulanmıştır. – Hans-Burkhard Sumowski, *"Jetzt war ich ganz allein auf der Welt": Erinnerungen an eine Kindheit in Königsberg 1944–1947*, München, 2009, s. 61.

24 Schwendemann, "Tod zwischen den Fronten", s. 44–5.

25 Denny, s. 199.

26 Lehndorff, s. 18 (23.1.45).

yollarda ilerleyemeyip Sovyet tanklarına yakalandı. Bir kısmı ise kendilerini çatışma bölgelerinde bulmalarının ardından korkulan düşmanın eline düştü. Reich ile demiryolu bağlantısı kopmuş ve geriye sadece – ikisi de son derece tehlikeli – iki kaçış yolu kalmıştı.

Bunlardan biri Vistül Lagünü'nden[27] Baltık Denizi'ne açılan Pillau limanından gemiye binmekti. Fakat mültecileri taşıyacak ilk gemi Sovyet taarruzunun başlangıcından ancak iki hafta sonra geldi.[28] Pillau liman kenti çok geçmeden büyük bölümü vilayetin kuzeydoğu kesiminden gelen on binlerce mültecinin akınına uğradı. Her ev tıklım tıklımdı. İnsanlar bulabildikleri yerlerde, ahırlarda ve sığınaklarda uyudu; hatta kumullar üstünde açıkta yatıp dondurucu soğuğa maruz kaldı. Temel öğünlerin temini için aceleyle umumi mutfaklar kuruldu.[29] Nihayet varmalarının ardından, küpeştelerine kadar mültecilerle dolan ve hastanelerden tahliye edilen hastaların da yüklendiği gemiler, limandan ayrılmadan evvel uzun gecikmeler yaşadı. Gemidekiler hava taarruzlarından yana sürekli endişe içindeydi.[30] Pillau'ya varmak için kıyı boyunca seyreden küçük bir geminin güvertesinde yaşlı annesiyle birlikte hâlihazırda 24 saatten uzun bir süre beklemiş olan kadın bir öğretmen, limana varmasının ardından şöyle yazdı: "Tüm gün boyunca limanın pisliği içinde binlerce kişiyle oturup bekledik... Her yer cam kırıkları, pislik ve dışkıyla dolu. Bir gemiye binmek imkânsız. Sadece çok çocuklu ailelere izin veriliyor." Kadın, annesiyle birlikte nihayet Rügen'e varmadan önce sefalet, belirsizlik ve tehlike içinde on iki gün geçirecekti.[31]

Hâlâ Almanların elinde olan Samland, Ocak sonuna gelindiğinde yaklaşık 200.000 mülteciyle dolmuştu. Ayrıca 150.000 civarı mülteci, tahkimli şehrin bir sığınak olduğunu düşünerek evvela Königsberg'e akın etmişti. Trenle ayrılmak imkânsız hâle geldiğinde, bunların da çoğu deniz yoluyla kaçma ümidiyle Pillau'ya yöneldi. Königsberg'deki askeri hastanelerin hasta bakıcıları onlara katılma şansını geri çevirdi. Yaralılara bakmak için kalmaya karar vermişlerdi.[32] Königsberg'in

27 Alm. Frisches Haff. (ç.n.)
28 Beevor, s. 49.
29 Dieckert ve Grossmann, s. 129; Lehndorff, s. 39 (7.2.45).
30 Lehndorff, s. 19, 21 (24, 26.1.45).
31 *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 144–6.
32 Lehndorff, s. 23 (27.1.45).

kuşatıldığı Ocak ayı sonunda yaklaşık 100.000 kişi hâlâ kentte mahsur durumdaydı. Ancak Şubat ortasında Samland'la kısa süreliğine yeniden irtibat sağlandığında daha fazla kişi şehirden ayrılma fırsatı buldu. Pillau'ya geçmeye çalışırken botlarının alabora olmasıyla birçoğu hayatını kaybetti. Alman Donanması kurtarma çabaları için yardım gönderdi. Sonraki aylarda, 345.000 yaralı ve 182.000 askerle birlikte 679.541 mülteci (450.000'i Pillau'dan olmak üzere) Baltık'taki limanlardan gemilerle batıya yollandı. Donanma şayet askeri taleplere öncelik tanımasaydı, çok daha fazla kişi kurtarılabilirdi.[33]

Bir diğer alternatif ise Vistül Lagünü'nden, en geniş noktası yaklaşık 1 kilometre olan ve kuzey kıyısı boyunca yaklaşık 70 kilometrelik bir alana yayılan Vistül Dili'ne[34] geçip oradan batıya (bazı durumlarda ise şansını Pillau'da denemek için doğuya), Danzig'e doğru devam etmekti. Ocağın ikinci yarısında, Doğu Prusya'nın dört bir yanından gelen yüz binlerce çaresiz mülteci, Lagün'ün güney ucundaki, hâlâ Almanların elinde olan ve gittikçe daralan toprak parçasına ulaşmak için acı soğuğa, korkunç açlığa, susuzluğa, soğuk ısırığına ve Sovyet uçaklarının hücumlarına meydan okuyup, büyüyen kargaşanın içinde buz üzerinden Vistül Dili'nin donmuş kumullarına geçmeyi denedi. Ağır yüklü at arabalarını yönlendiren, sahip oldukları her şeyi taşıyan çocuk arabalarını veya kendi yaptıkları tahta el arabaları ile kızakları iten endişe içindeki (alçaktan uçan Sovyet uçakları için kolay birer hedef teşkil eden) binlerce perişan aile, ordunun belirttiği güzergâhlarda, kendileri için bir sığınak olacağını düşündükleri şeye doğru haftalar boyu gece-gündüz demeden güçlükle ilerledi. Üç yeni hücumbotun Elbing'den Pillau'ya geçmesini sağlamak ve bu suretle Sovyetlerin eline düşmesini engellemek isteyen Alman donanmasının, Lagün'den bir kanal açmak için buzkıran (Ostpreußen) kullanmasıyla bu kaçış yolu bile bir süreliğine kapanacak ve hızla kurulan doğaçlama köprülerle tekrar bir yol açılana dek binlerce kişi buzda mahsur kalacaktı.[35]

Ancak Vistül Dili'ne ulaşmayı başaran mültecilerin çilesi sona ermekten henüz çok uzaktı. Askeri araçların yanı sıra mültecilerin yük arabaları tarafından çiğnenen dar, asfaltsız yolda sancılı bir yavaşlıkla

33 *DRZW*, 10/1 (Rahn), s. 272; Schwendemann, "Endkampf", s. 20.

34 Alm. Frische Nehrung. (ç.n.)

35 Lass, s. 246 ve sonrası.

ilerleniyordu. Mülteci kolları, düşman uçaklarının tekerrür eden dehşetine karşı savunmasızdı. Tehlikeli yolculuk birçoğu için trajediyle sona erdi. Aşırı soğuk, bilhassa da bebekler ve yaşlılar arasından pek çok can aldı. Diğerleri ya topyekûn dermansızlıktan öldü ya da hava saldırılarına yakalandı. Bazı vakalarda, umutsuz kaçma çabaları yük arabaları ve üstündeki ailelerin kırılan buzlardan Lagün'ün karanlık sularına gömülmesiyle sonlandı. Bir çiftçinin karısı, Lagün'e ulaşmak için sekiz gün boyunca mücadele etmesinin ardından, yük arabası sıralarının az önceki bir hava taarruzuyla buzda açılan deliklere düşmesini dehşet içinde izledi.[36] Ancak Nazilerin tahakkümü bu tür travmatik hadiselerin ortasında dahi gevşemedi. SS'ler ve inzibat, 16 ve 60 yaş arasındaki erkekleri *Volkssturm* bünyesinde hizmete almak için düzenli olarak mülteci kollarını aradı.[37] Yolculuk sırasında toplamda belki 30.000 kişi öldü.[38] Ancak Şubat sonlarına doğru erimeye başladığı vakit yaklaşık yarım milyon kişi buzun karşısına geçerek kaçmayı başarmıştı.

O yılın başında yaklaşık iki milyon kişi olan Doğu Prusya nüfusunun çoğu, karşılarındaki tüm tehlikelere meydan okuyup o ya da bu şekilde kaçmayı başardı. Böylelikle Sovyetlerin eline düşen yarım milyonluk vilayet nüfusunun korkunç kaderinden kurtuldular. Çok sayıda şerefli istisnaya rağmen, Kızıl Ordu askerlerinin birçoğu sergiledikleri insanlık dışı davranışlarla Nazi propagandasının karikatürlerini canlandırmak için ellerinden gelenin en iyisini yaptı. Üstleri, onları doğrudan teşvik etmediklerinde bile yaptıklarına göz yumuyordu. Gedikli bir Kızıl Ordu askeri, Sovyet askerlerinin Reich topraklarına girerkenki tutumunu, "Gözü kör bir nefret hissi" olarak tanımladı. Bir asker, memleketine gönderdiği mektupta, "Alman annesi bir oğlan doğurduğu güne

36 *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 79 (1952'de beyan edilmiştir).

37 Schwendemann, "Endkampf", s. 20.

38 Franz W. Seidler and Alfred M. de Zayas (eds.), *Kriegsverbrechen in Europa und im Nahen Osten im 20. Jahrhundert*, Hamburg, 2002, s. 220. Doğu Prusya'dan kitlesel kaçışın ve vilayetteki koşulların canlı anlatımları, hadiselerden sadece birkaç yıl sonra ortaya konan bir çalışmada derlendi: Jürgen Thorwald, *Es begann an der Weichsel: Flucht und Vertreibung der Deutschen aus dem Osten*, München, 1995 baskısı (1'inci baskı., 1949), s. 123–99; ve yine bu hususta: Guido Knopp, *Die große Flucht: Das Schicksal der Vertriebenen*, München, 2001, s. 57–85. Mülteci kollarının korkunç durumlarının iyi bir anlatımı için bkz., Richard Bessel, *Germany 1945: From War to Peace*, London, 2009, 4'üncü bölüm.

lanet etsin! Bırakın Alman kadını şimdi savaşın dehşetini görsün! Bırakın diğer milletler için istediklerini şimdi kendileri yaşasınlar!" diye yazdı. Bir diğerinin mektubu ise şöyleydi: "Askerlerimiz artık Alman evlerinin nasıl yandığını, ailelerinin engerek yavrularını yanlarında sürükleyerek nasıl dolaştıklarını görebiliyor... Hayatta kalmayı umuyorlar. Ama onlar için merhamet yok."[39] Alkol de payına düşeni yaptı. Yağma ve talan, Sovyetler Birliği'nin oldukça fakir bölgelerinden gelen ve Almanya'nın savaştan zarar gören doğu bölgeleriyle karşılaştıklarında bir bolluk diyarına girdiklerini düşünen sıklıkla sarhoş askerler arasında yaygındı. Memleketlerine yazdıkları mektuplarda, buldukları yiyecek ve içeceklerden hayretle bahsettiler. Biri, "Herkes sevdiklerini yiyor ve istediği kadar alkol alıyor," diye yazdı. Diğeri ise gururla, "Binici çizmeleri giyiyorum, birden fazla saatim var [...]; kısacası: Zenginlik içinde yüzüyorum," diye belirtti.[40] Onlara göre, çalabildikleri her şey, kendilerinin, ailelerinin ve yurttaşlarının Alman düşmanının ellerinde çektikleri acıların sembolik birer telafisinden ibaretti.

İntikam susuzluğu âdeta giderilmez gibi görünüyordu. Evler yağmalandı ve yıkıldı, binalar ateşe verildi, kasaba ve köylerin bazen tamamı yakıldı. Alman erkekler genellikle acımasızca ve keyfi bir şekilde vuruldu, birçoğu ciddi bir şekilde dövüldü yahut farklı şekilde kötü muamele gördü. Nazi görevlisi olarak bilinen herhangi biri derhâl idam edildi. Nazi Partisi'nde bir görevi olmayıp, demiryolu işçisi yahut itfaiyeci olmalarından ötürü bile üniforması bulunanların da aynı şekilde öldürülmesi muhtemeldi. Almanya'nın doğu bölgelerinde 100.000 kadar insanın bu şekilde öldürüldüğü düşünülüyor.[41] Çoğu kez defalarca olmak üzere genç ve yaşlı kadınlara tecavüz, Sovyet fatihlerle ilk karşılaşmanın korkunç bir özelliğiydi. Sayısız görgü tanığının ifadesinde yer alan bu tecavüz olayları kitlesel bir fenomen ve erkek nüfusu, eşleri ile ailelerini aşağılamak suretiyle azami ölçüde küçük düşürmeyi amaçlayan bir intikam eylemiydi.[42] Evinden çığlıklar gelen bir çiftçi umutsuzca, "Duyabiliyor musunuz?" diye sordu. "13 yaşındaki kızıma bu

39 Manfred Zeidler, *Kriegsende im Osten: Die Rote Armee und die Besetzung Deutschlands östlich von Oder und Neiße 1944/1945*, München, 1996, s. 135–8.

40 Zeidler, s. 140–41.

41 Schwendemann, "Endkampf", s. 22.

42 Bunun birkaç örneği için bkz., in *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 194, 297; cilt. 2, s. 159–64, 224–34; Lass, s. 87, 121.

sabah beşinci kez sahip oluyorlar."[43] Bu tür dehşet sahneleri yaygındı. Bazı tahminlere göre, bu haftalarda Kızıl Ordu tarafından ele geçirilen doğu illerinde 1.4 milyon kadın – kadın nüfusun neredeyse beşte biri – tecavüze uğradı.[44] Saklanmayı yahut bu zalimlikten başka bir şekilde kaçınmayı başaran kadınlar şüphesiz şanslıydı. Bununla birlikte, bu tür dehşetlerden kurtulan Almanlar, ardı arkası kesilmeyen başka çilelere mahkûm oldu: Sovyet işgali altında daha fazla kötü muamele ve zorunlu işçilik yahut – yaklaşık çeyrek milyon Almanın kaderi olan – ekseriyetle SSCB'nin sanayi bölgelerindeki çalışma kamplarına nakil. Bu nakil süreci en kötü koşullar altında ve devasa ölüm oranlarıyla gerçekleşecek, çalışma kamplarındaki acımasız şartlar ise ek bir ağır can kaybına yol açacaktı.[45]

Doğu Prusya'da yaşananlar, muhtelif şekillerde Almanya'nın doğusunun tamamında da vuku buldu. Doğu Prusya ve Silezya'dakilerin kaçışı yaklaşık dört aylık bir sürece yayılmış, lâkin Polonya'nın henüz Sovyetlerin eline geçmemiş kısımlarındaki Alman azınlığın Jukov ve Konev'in ordularının Oder'e doğru yarıştıkları sırada kaçmak için yalnızca iki haftası olmuştu. Bunların ancak ve ekseriyetle Reich'a en yakın batı bölgelerindeki yaklaşık yarısı hızla ilerleyen Kızıl Ordu'nun eline düşmekten kurtulabilecekti. Kapıya dayanmış olan Rusların, Oder'in diğer tarafına sığınmak için izdihamla sonuçlanan müthiş bir paniğe yol açmalarından önceki süreçte, neredeyse tamamı Alman 600.000 kişiden fazla bir nüfusa ev sahipliği yapan Doğu Brandenburg, günlerdir batı Polonya'daki Wartheland'dan gelen mültecileri alıyordu. Tahkimat zincirlerinin Kızıl Ordu'ya büyük bir engel oluşturacağına dair iyimser bir inançla hareket eden Nazi yetkilileri, vilayetin boşaltılması için gerekli emirleri vermeyi neredeyse Ocak ayının sonuna kadar reddetti.

43 *Die Vertreibung*, c. 1, s. 266.

44 Barbara Johr, "Die Ereignisse in Zahlen", Helke Sander ve Barbara Johr (eds.), *Befreier und Befreite: Krieg, Vergewaltigungen, Kinder*, München, 1992, s. 47–8, 58–9.

45 Doğu Prusyalı mültecilerin sefaletine ilişkin yukarıdaki anlatım, aksi belirtilmediği müddetçe müteakip kaynaklara temellidir: *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 33E–41E, 60Eff., 79Eff., ve raporlar, s. 21–154. Tahliye edilen Almanların sayılarına ilişkin bkz., *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 83E, ve Schwendemann, "Endkampf", s. 24 (400.000'e kadar ulaşan bir tahmin verir). Sonraki tarihlere ait bazı ayrıntılı sözlü anlatımlar için bkz., Hastings, s. 319 ve sonrası.

Neticede, bölgenin hızla istila edilmesiyle birçok Alman düşmanın eline geçti.[46]

Oder-Neiße hattının doğusundaki en büyük Alman nüfusu 1945 başında 4.5 milyondan fazla insanın yaşadığı Silezya'da mevcuttu. Reich hududuna ve Sudetenland ile Bohemya'ya giden yollara fazla uzak olmayan Silezya topraklarının hepsi derhâl Kızıl Ordu'nun eline geçmedi. Üstelik daha doğudaki vilayetlerin aksine, Sovyet ilerleyişine dair bir nebze de bilgi sahibi olunmuştu. Dolayısıyla buradaki koşullar kaçmak için Doğu Prusya ve doğudaki diğer bölgelere kıyasla daha elverişliydi. 3 milyondan fazla kişi şu veya bu şekilde eski Çekoslovakya'nın bazı bölgelerine yahut batıya, Saksonya ve Thüringen istikametinde Reich'a kaçmayı başardı. Ancak, Ocak ayı sonunda Sovyetlerin eline geçecek olan güneydeki Yukarı Silezya sanayi bölgesinde sadece kadın ve çocukların tahliyesine izin verilmişti. Speer'in taleplerine riayet eden bölge yönetimi, üretimi mümkün olduğunca sürdürebilmek için erkeklerin geride kalmasını emretti. Yine de birçoğu tıklım tıklım tren ve otobüslerle, kamyonlarla yahut yaya bir şekilde kaçtı. Önemli sanayi tesislerinin panik sırasında bazen çalışır hâlde terk edildikleri bildirildi. Onları patlatacak zaman yoktu.[47] Yine de yüz binlerce kişi Kızıl Ordu'nun eline düştü.

---

46 *Die Vertreibung*, cilt. 1, s. 26E–32E, 345–404. Bölge Valisi Emil Stürtz'ün ihtiyadi tahliyeyi reddetmesine ilişkin ayrıca bkz., Noble, s. 204.

47 BfZ, Sammlung Sterz, Pfarrer Heinrich M., 28.1.45, Blechhammer ve Heydebreck'teki (Yukarı Silezya) sentetik yakıt fabrikası örneğini veriyor. Auschwitz'e yaklaşık 75 kilometre uzaklıktaki, Cosel yakınlarında yer alan Blechhammer'daki devasa sanayi kompleksinin en verimli zamanında yaklaşık 30.000 işçisi bulunuyordu. 1945 Ocak'ındaki tahliyeye değin bunlardan yaklaşık 4.000'ini, Auschwitz III (Monowitz) bünyesindeki tâli bir kampın tutukluları oluşturuyordu. Blechhammer'a ilişkin bkz., Ernest Koenig, "Auschwitz III – Blechhammer. Erinnerungen", *Dachauer Hefte*, 15 (1999), s. 134–52; ve Andrea Rudorff, "Blechhammer (Blachownia)", Wolfgang Benz ve Barbara Distel (eds.), *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 5, München, 2007, s. 186–91. Speer, fabrikanın uçak yakıtı üretimindeki ehemmiyetine ilişkin bir hafta önce Hitler'e rapor vermiş ve Luftwaffe'nin tamamının, fabrikanın müdafaasına yönelik "tayin edici mücadelede" seferber edilmesini telkin ederek Führer'in bu hususta fikrini sormuştu. Aynı gün fabrikaya, üretimin ne zaman durdurulacağına kendisinin ve Orgeneral Schörner'in karar vereceğini, ancak bunun Sovyetlerin onları iki ile üç hafta boyunca faaliyete geçirmesini imkânsız kılacak şekilde yapılacağını bildirmişti. – BAB, R3/1545, fos. 3–7, Derhâl Führer'e sunulmak üzere Speer'den von Below'a; Speer'den Werke Blechhammer und Heydebreck'e, ikisi de 21.1.45 tarihli.

Kuzeydeki Aşağı Silezya'da (ikmal yollarının kapanmasını engellemek için farklı yerlerdeki tahliyeleri geciktirmede kimi zaman kendilerinin de payı olan[48]) askeri yetkililerin talep ettikleri tahliye emri, çoğu durumda daha erken verilmişti. Böylelikle ahalinin büyük bölümü – demiryolu ve karayolu vasıtaları hızla tüketildiğinden ötürü, buz gibi havada genelde yük arabalarıyla yahut yayan bir şekilde – kaçmayı başardı. Sovyet toplarının 20-21 Ocak'taki gümbürtüsü, Silezya'nın başkenti ve açık ara en büyük şehri olan Breslau'da – Parti'nin yoğun baskılarıyla desteklenen – acil emirlere yol açtı. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve hastalar şehri terk edecekti. Bununla birlikte, toplu tahliyeyle başa çıkmak için elde yeterli tren yahut motorlu taşıt yoktu. Mevcut birkaç trene binmek için çıkan izdihamda çocukların ezilerek öldürüldüğüne ve istasyon bekleme salonlarının morglara dönüştürüldüğüne dair haberler vardı.[49] Vasıtasız kalan çoğu kadın yaklaşık 100.000 kişi, kış gecesinin derinliklerine doğru yola çıkmak durumunda kaldı. Bunlar yürüyerek ve bebek arabalarını, kızaklarını ve el arabalarını buzlu yollarda çekip kar yığınlarıyla mücadele ederek, sadece birkaç parça eşyayla birlikte aşırı soğuğa göğüs gerdi. Anneler, dondurucu soğukta ölen bebeklerinin bedenlerini yol kenarındaki hendeklere bırakmak zorunda kaldı. Devam etmeye takati kalmayan pek çok kadın geri döndü. Bunlar, Breslau'yu çevreleyen kıskaç Şubat ortasında kapandığı vakit şehirde bulunan 200.000 civarı sivil içinde yer alacaktı.[50]

48 Schwendemann, "Tod zwischen den Fronten", s. 44.

49 Paul Peikert, "*Festung Breslau" in den Berichten eines Pfarrers 22. Januar bis 6. Mai 1945*, ed. Karol Jonca ve Alfred Konieczny, Wrocław, 1993, s. 29; BfZ, Sammlung Sterz, Pfarrer Heinrich M., 28.1.45; Knopp, *Die große Flucht*, s. 158. Bir trende yer bulmayı başaranları dondurucu soğukta uzun ve çetin bir yolculuk bekliyordu. Çocukları yolda donarak ölen bazı mülteciler Dresden'e vardıklarında demiryolu personelinden tabut olarak kullanılmak üzere karton kutular istemek zorunda kaldı. – Reinhold Maier, *Ende und Wende: Das schwäbische Schicksal 1944–1946. Briefe und Tagebuchaufzeichnungen*, Stuttgart and Tübingen, 1948, s. 172 (5.3.45).

50 *Die Vertreibung*, c. 1, s. 51E–59E, 405–77; Friedrich Grieger, *Wie Breslau fiel...*, Metzingen, 1948, s. 7–8; Ernst Hornig, *Breslau 1945: Erlebnisse in der eingeschlossenen Stadt*, München, 1975, s. 18–19; Peikert, s. 29–31; Knopp, *Die große Flucht*, s. 158–62; Noble, s. 202; (Breslau'nun 25 kilometre güneybatısındaki Kanth istikametinde cebri yürüyüşe tâbi olanların sayısının 60.000, bunların arasındaki ölü sayısının 18.000 ve kuşatıldığı vakit şehirde bulunan sivil sayısının 150.000-180.000 olarak verildiği) Sebastian Siebel-Achenbach, *Lower Silesia from Nazi Germany to Communist Poland, 1942–49*, London, 1994, s. 60–61, 72–4.

Daha kuzeyde, Batı Prusya kıyılarının Danzig ve Gotenhafen (Gdynia) merkezli bir bölgesi de mülteci krizinin içine çekilmişti. Bölge, Rokossovski emrindeki orduların önünden kuzeye kaçan ve vilayetin tecrit edilme sürecindeki son açık güzergâh olan Vistül Dili yoluyla Doğu Prusya'dan batıya akan yahut Pillau'dan botlarla gelen binlerce kişinin Ocak ortasından itibaren durak yeri oldu. Ay sonuna gelindiğinde bölge 3 milyonluk nüfusuna ek olarak bir milyon civarı mülteciyle doluydu. NSV ve Alman Kızıl Haçı bu sayıların ağırlığı altında kaldı. Korkunç yolculuklardan dolayı hasta, güçsüz yahut yaralı olan birçok kişiye yeterli bakım gibi bir şey sunmak imkânsızdı. Gelen kitleleri barındırmak için kışlalar ve derme çatma kamplar kullanıldı. Birçoğu mümkün olan en kısa sürede yoluna devam etmeye çalıştı, ancak ağızlarına kadar dolu tren ve gemilerde kendilerine yer bulamadı. Ekserisi hasta ve yaralı durumdaki mültecileri taşıyan gemilerden biri, "Neşeden Kuvvet Doğar" (KdF-Kraft durch Freude) isimli Nazi eğlence organizasyonuna ait eski bir kruvaziyer gemisi olan büyük *Wilhelm Gustloff*'tu. Gustloff, uzun gecikmelerin ardından 30 Ocak'ta nihayet Gotenhafen'dan ayrıldı. Gemi belki de 8.000 kişiyle tıklım tıklımdı. Bu, barış zamanındaki azami yolcu sayısının dört katına tekabül ediyordu. Gemi o akşam bir Sovyet denizaltısı tarafından torpillenip, bir saatten biraz daha uzun bir süre sonra buzlu sulara gömüldü. *Titanik*'in neredeyse beş misli can kaybına yol açan tarihin bu en kötü deniz faciasında muhtemelen yaklaşık 7.000 kişi hayatını kaybetti.[51]

51 Hastings, s. 328–32. Gemide kaç kişinin bulunduğuna ilişkin muğlaklık, ölü sayısının belirsiz olduğu anlamına gelir. Bu hususlaki tahminler çok çeşitlidir. Dieckert ve Grossmann, s. 130-31, 5.000 kişiden 904'ünün sağ kurtulduğunu söyler; Seidler ve de Zayas, s. 222, gemide 6.600 kişi olduğunu, bunlardan 1.200'ünün kurtulurken 5.400'ünün ise boğulduğunu belirtir. Guido Knopp, *Der Untergang der Gustloff*, 2'nci baskı, München, 2008, s. 9, 156, kayıpların 9.000 kadar yüksek olduğunu, ve (s. 12) harbin son aylarında 40.000 kadar mültecinin bu ve batan diğer gemilerde hayatını kaybettiğini hesaplar. *DRZW*, 10/2, s. 591'de Michael Schwartz da 9.000 ölü sayısını kabul etmekle birlikte, deniz felaketlerindeki toplam kurban sayısını bunun yarı oranında, yani 20.000 olarak verir. Gustloff'a binen yolcuları not düşmekle sorumlu görevlilerden biri, son rakamı 7.956 olarak kaydettiğini iddia etti. Bu sayı, *Gustloff* denize açılmadan 24 saat önce kaydedilmişti. Bir hesap, *Gustloff* denize açılmadan önce 2.000 kişinin daha gemiye alındığını ve dolayısıyla, mürettebat dâhil toplam sayının 10.000'den yüksek olduğunu öne sürer. – Knopp, *Die große Flucht*, s. 104. Denny, s. 202–3, 9.000 kişiden 996

Bu, müteakip haftalarda gerçekleşecek çok sayıda deniz faciasından biriydi. Mamafih, Ocak sonu ile Nisan sonu arasında yaklaşık 900.000 kişi Baltık üzerinden kaçmayı başardı. Sovyet ilerleyişi bu bölgeyi de yutmadan evvel Pomeranya üzerinden kara yoluyla kaçmayı başaran çeyrek milyon kişi de bu sayıya eklendi.[52] Lâkin çoğu daha önce Doğu Prusya'dan büyük zorluklarla kaçmış olan 200.000 kadar mülteciyi, Danzig ve çevresinin Kızıl Ordu tarafından bir şiddet girdabına sürükleneceği Mart ayının son günlerinde hâlâ son bir dehşet bekliyordu.[53]

Mülteciler en kötüsünden kurtulduklarında bile, yine de büyük zorluklarla karşı karşıya kaldılar. Varış noktalarında sıcak bir şekilde karşılanacaklarına da hiçbir şekilde güvenemezlerdi. Ocak ayı sonunda Berlin'e – çoğu trenle – her gün 40.000 ila 50.000 kişi geliyordu. Kitlesel akınla baş edemeyen ve bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkmasından korkan aşırı baskı altındaki yetkililer, mültecileri yollarına devam ettirmek yahut trenleri Reich başkenti çevresinden yeniden yönlendirmek için ellerinden geleni yaptı.[54] Bu sonsuz sefalet ve ızdırap silsilesinde, Ocak ayının o uğursuz koşullarında Kızıl Ordu'dan kaçan doğu Almanya'daki insanların kaderinden daha kötü bir şey hayal etmek güçtür. Lâkin Hitler rejiminden ırksal nedenlerle zulüm gören insanların durumu hakikatte daha da kötüydü. Bu insanların yaşadığı dehşet hiçbir şekilde sona ermedi. SS'in cinayet aygıtı, bu noktada bile en ufak bir gevşeme belirtisi göstermedi.

---

kişinin kurtulduğunu belirtir. Bessel, s. 75, 10.000 kişiden 1.239'unun kurtulduğunu söyler. Beevor, s. 51, ise ölü sayısının 6.600 ila 9.000 arasında olduğunu belirtir. Sonrasında vuku bulan en vahim deniz felaketlerinden ikisi neredeyse harbin sonunda, *Thielbek*'in ve *Cap d'Arcona*'nın Lübeck açıklarında İngiliz hava hücumlarıyla batırılmasıyla gerçekleşti. *Thielbek*'teki 2.800 kişiden 50 kişi kurtulurken, *Cap d'Arcona*'daki 6.400 kişinin 4.250'si hayatını kaybetti. Kurbanların neredeyse tamamı, İngilizlerin bölgeye yaklaşması üzerine SS tarafından Hamburg yakınlarındaki Neuengamme toplama kampından tahliye edilen mahkûmlardan oluşuyordu. – David Stafford, *Endgame 1945: Victory, Retribution, Liberation*, London, 2007, s. 291–301.

52 Vali Franz Schwede-Coburg yönetimindeki Pomeranya Parti yönetimi, başka yerlerde olduğu gibi, tahliye için vakitlice emir vermeyi reddederek nüfusun içinde bulunduğu durumu daha da kötüleştirmişti. Noble, s. 205–8.

53 Yukarıdakiler için, aksi belirtilmedikçe bkz., *Die Vertreibung*, c. 1, s. 41E–51E, 155–201.

54 Beevor, s. 48–9.

Kızıl Ordu'nun yaklaştığı 20-21 Ocak'ta aceleyle kapatılan (Batı Prusya'daki) Stutthof toplama kampının Doğu Prusya'daki tâli kamplarından toplanan yaklaşık 6.500-7.000 Yahudi için, diğer mahkûmlar gibi batıya değil *doğuya* yürütüldükleri süreçte akıl almaz terör günleri başladı. İlk amaç, onları muhtemelen Pillau limanından deniz yoluyla batıya nakledilmek üzere Königsberg'deki küçük bir tâli kampa götürmekmiş gibi görünüyor. Böylelikle Almanların elinde kalacak ve Kızıl Ordu tarafından kurtarılmalarına mâni olunacaktı.

Önceki aylarda Baltık bölgelerinden, Polonya'dan ve diğer yerlerden Stutthof'a gönderilen mahkûmlara, cebri intikal sırasında yirminin üzerinde SS ve Todt Teşkilatı'nın (içlerinde Ukraynalıların, Letonyalıların, Litvanyalıların, Estonyalıların, Belçikalıların ve Fransızların bulunduğu) 150 kadar üyesi muhafızlık ediyordu. Königsberg'e ulaşmak için korkunç koşullarda yapılan uzun bir yolculuğun ardından, mahkûmlar Samland'ın bir tabloyu andıran kıyılarındaki küçük ve bir zamanların çekici Baltık kasabası Palmnicken'e doğru yürütüldüler. Birçok Yahudi daha Königsberg yolunda vurulmuştu. Palmnicken'a ölüm yürüyüşü başladığında daha fazlası katledilip, cesetleri Doğu Prusya başkentinin sokaklarında bırakıldı. Geri kalanlar, üstleri paçavralar ve tahta takunyalardan ibaret bir şekilde ileri sürüklendi. Kar ve buz üstünde güçlükle yürüyebiliyorlardı, ancak ayak uyduramayan yahut yere düşen tüm Yahudiler vuruldu. Muhafızlar, Königsberg'den Palmnicken'e yapılan 50 kilometrelik yürüyüş boyunca 2.000'den fazla kişiyi öldürüp, cesetleri yol kenarında bıraktı. Yolculuğun takriben bir kilometre olan son kısmında 200-300 kadar ceset bulundu. Geriye kalan 3.000 civarı mahkûm 26/27 Ocak gecesinde Palmnicken'a sürüklendi.

Mahkûmları deniz yoluyla batıya götürme ihtimalinin olmadığı netleşince, onlarla ne yapılacağı sorusu daha ölümcül bir hâl aldı. Hepsinden topyekûn kurtulmakla ilgili birtakım fikirler su yüzüne çıkıyordu. Devlet tarafından işletilen Königsberg'deki kehribar fabrikasının müdürü ile Doğu Prusya Bölge yönetimi, nihayetinde gardiyanların Yahudileri kullanılmayan bir maden ocağına sürüp girişi kapatmaları konusunda mutabakata vardı. Fakat buz kesmiş, tükenmiş ve pisliğe batmış Yahudiler, mülk amiri mahkûmlara yemek sipariş edip de o yaşadığı sürece kimsenin ölmeyeceğini söylediğinde nadir görülen bir şefkatle karşılaştı. Mülk amirinin maden müdürü de Yahudilerin içine sokulacakları şaftları açmayı cesurca reddetti.

Fakat cesur mülk amiri 30 Ocak'ta ölü bulundu. SS'ten tehditler almıştı ve intihar ettiğine dair söylentiler vardı. Diğerleri onun öldürüldüğünü söyledi. Ancak Yahudileri madene gömme fikri terk edildi. Nazi Partisi'nin nicedir fanatik bir üyesi olan belediye başkanı, aynı akşam bir grup silahlı Hitler Gençliği üyesini yanına çağırdı. Onlara alkol verdi ve üstlenecekleri görevi kendilerine açıklayacak üç SS'le birlikte kullanılmayan madene yolladı. Oğlanlar, daha önce kaçmaya çalışmış 40 ila 50 Yahudi kadın ve kızı, bir grup SS tarafından ikişer ikişer vurulmak üzere bir maden lambasının loş ışığında dışarı çıkarılıncaya değin korumaya bırakıldı. Sovyetlerin o vakit artık çok yakın olduklarını düşünülüyordu. SS'ler, "Yahudilerden nasıl olursa olsun kurtulmak için" telaş içindelerdi. Bu sorunu, kalan tutsakları kurşuna dizerek çözmeye karar verdiler.

Ertesi akşam, yani 31 Ocak'ta doğaçlama katliam tam şeklini aldı. Aradaki küçük bir ormanla köyün gözlerinden sakınan ve işaret fişekleri gece göğünü aydınlatan SS'ler, tüfeklerinin dipçikleriyle buza ve buzlu suya sürükledikleri Yahudileri deniz kıyısında makineli tüfek salvolarıyla biçti. Cesetler, sonraki günler boyunca Samland kıyılarına vurdu. Bir kadın, gördüğü şey karşısında o kadar sarsıldı ki, daha sonra "ellerimle gözlerimi kapattım" diye aktardı. "Görüntüye dayanamadığımız için hızla yürümeye devam ettik." SS, yaptığı katliamda tamamen etkili olamamıştı; bazı Yahudiler hayatta kaldı ve sahile çıkmayı başardı. Felaketzedeler farklı tutumlarla karşılaştı. Bir Alman, "Yahudi kadınlarını beslemek niyetinde olmadığını" söyleyerek üçüne yardım etmeyi reddetti. Lâkin bir diğeri onları sakladı, yemek verdi ve Kızıl Ordu gelene dek korudu. Yerel hastanedeki doktor ve hemşireler bazı yaralıları tedavi etti. İki Polonyalı işçi de onlara el uzattı. Başlangıçtaki 7.000 kişiden, yaklaşık 200'ü hayatta kaldı.[55]

55 Andreas Kossert, "'Endlösung on the Amber Shore': The Massacre in January 1945 on the Baltic Seashore – a Repressed Chapter of East Prussian History", *Leo Baeck Year Book*, 40 (2004), s. 3–21 (alıntılar, s. 15–17); ve Andreas Kossert, *Damals in Ostpreußen: Der Untergang einer deutschen Provinz*, München, 2008, s. 148–53; Schmuel Krakowski, "Massacre of Jewish Prisoners on the Samland Peninsula – Documents", *YVS*, 24 (1994), s. 349–87; Reinhard Henkys, "Ein Todesmarsch in Ostpreußen", *Dachauer Hefte*, 20 (2004), s. 3–21; mezalimde yer almış eski bir Hitler Gençliği üyesinin görgü tanıklığı, Martin Bergau, "Tod an der Bernsteinküste: Ein NS- Verbrechen in Ostpreußen", Elke Fröhlich (ed.), *Als die Erde brannte: Deutsche Schicksale in den letzten Kriegstagen*, München, 2005, s.

IV

Almanya'nın diğer bölgelerindeki insanlar, ne doğudan gelen ve çok geçmeden âdeta bir yangın misali yayılmaya başlayan korkunç haberlere ne de kargaşadan kaçmayı başaranların dehşet hikâyelerine hazırlıklıydı. Wehrmacht'ın Ekim ayında Doğu Prusya'ya yönelik Sovyet taarruzunu püskürtmekteki başarısı ve doğudaki Alman savunmalarına ilişkin güvenceler, felaketin, Ocak ayının ikinci yarısında yavaş yavaş netleşen boyutları için psikolojik bir hazırlık olmadığı anlamına geliyordu.

Sovyet taarruzunun başlangıcından kısaca ilk söz eden, taarruzun beklendiğine ve Alman savunmalarının başarılı olduğuna ilişkin Wehrmacht bildirisinin kopyasını yayımlayan *Völkischer Beobachter* oldu.[56] Ancak gazeteler birkaç gün içinde endişeli bir üslup benimsemeye başladı.[57] Halk, Sovyet ilerleyişinin süratine ilişkin satır aralarından yayılan endişeyi çabuk fark etti. Sivil nüfusun tahliyesi hakkındaki haberlerin tehlikenin boyutunu gizleyemeyişi ve batıya doğru akın eden şok içindeki mültecilerin yaşadıklarına ilişkin hikâyeler bu farkındalığı daha da artırdı. Almanya'nın dört bir yanındaki propaganda büroları, "Batıdaki taarruzumuz ile Führer'in söylevinin yol açtığı son haftalardaki iyileşen ruh hâli, büyük Sovyet hücumunun ardından ortadan kayboldu," diye bildirdi. "İnsanlar artık en büyük endişeyle doğuya bakıyor ve diğer tüm cepheler ve siyasi olaylarla pek az ilgileniyorlar." Özet rapor, "Ruh hâlindeki bozulma, Sovyetlerin

99–112; eski Samland kaymakamının [Landrat] 1952 tarihli beyanı: *Die Vertreibung*, c. 1, s. 136; Martin Bergau, *Der Junge von der Bernsteinküste: Erlebte Zeitgeschichte 1938–1948*, Heidelberg, 1994, s. 108–15, 249–75; ve Daniel Blatman, *Les Marches de la mort: La dernière étape du génocide nazi, été 1944–printemps 1945*, Paris, 2009, s. 132–40. Bu korkunç hadise, Nicholas Stargardt, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis*, London, 2005, s. 284–6'da da anlatılmıştır. Görgü tanıklarının çoğu toplu katliamın 31 Ocak - 1 Şubat gecesinde gerçekleştiği hususunda hemfikir olsa da, bazıları hadisenin biraz daha sonra vuku bulduğunu söylüyor. – Henkys, s. 16. Bergau ve, kendi elindeki beyanlara dayanarak Kossert, hayatta kalanların sayısının 15 kadar olduğunu tahmin eder, lâkin Blatman, s. 139, faillerden birini 1967 yılında yargılayan ve cezalandıran mahkemenin vardığı sonuçları alıntılayarak, tahmini 200 civarında bir sayı verir.

56 *VB*, Güney Almanya baskısı., 15.1.45; *Die Wehrmachtberichte 1939–1945*, cilt. 3: *1. Januar 1944 bis 9. Mai 1945*, München, 1989, s. 402 (15.1.45).

57 İngilizler bunu Alman basınını izlerken kaydetti: NAL, FO 898/187, PWE, fos. 222–4, Almanya İçin Hazırlanan Almanca Yayınlara İlişkin Özet ve Yorumlar, 14.8.44–7.5.45.

böylesine hızlı ve böylesine büyük başarılar kazanmasının hiçbir vilayette, hatta doğudakilerde bile beklenmiyor oluşunun yarattığı hayal kırıklığıyla şiddetlendi," diye devam ediyordu. Halkın büyük bölümünde mevcut olan taarruz beklentisinin büyük bir endişeye yol açtığı doğruydu. Ancak buna Alman liderliğinin iyi hazırlanmış olduğuna ve doğuda üstünlüğü yeniden elde edeceğine dair bir inanç da eşlik etmişti. Dolayısıyla, Kızıl Ordu'nun böylesi bir süratle bunca toprak kazanması ve sağlam olduğu varsayılan Alman savunmalarının böylesi bir kolaylıkla aşılması karşısında büyük bir şaşkınlık söz konusuydu.

Şok dalgaları Almanya'nın tamamında hissedildi. Son derece depresif bir ruh hâline istikballe ilgili derin kaygılar eşlik ediyordu. Sohbetlerin ana konusu Doğu Cephesi'ndeki olaylardı. Beklenen taarruza karşı tüm hazırlıkların yapıldığı izlenimi yaratmış olan medya eleştiri yağmuruna tutuldu. Alman liderliği, Sovyet gücü ve moralini hafife almakla suçlandı. Çok sayıda Sovyet tankının imha edildiği iddiasına rağmen Kızıl Ordu'nun kaydetmeye devam ettiği önemli ilerlemeler bu eleştiriyi destekler nitelikteydi. Yukarı Silezya sanayi kuşağının içine yönelik ve Alman silahlanma potansiyelinin sürdürülebilmesine ilişkin korku doğuran Sovyet ilerleyişi büyük bir sarsıntı yarattı. Tehdit altındaki bölgelerde bulunan sivillerin akıbetiyle ilgili endişeler sadece son olarak dile getirildi.

Bu tür karamsar raporların yumuşatılması için nüfusun direnme isteğine kaçınılmaz bir vurgu yapılıyordu. Bunlar şüphesiz, nüfusun daha çok Nazileşmiş kesimlerinden bildirilen görüşleri yansıtıyordu. Ruh hâlindeki bozulmaya rağmen, propaganda büroları herhangi bir kayıtsızlık hâlinin yahut çalışma gayretinde herhangi gevşemenin olmadığını belirtti. Bilakis, "karar saatinde kayıtsız şartsız" savaşmak için mümkün olan her şeyi yapma ve "Bolşevizm tehlikesini" püskürtmek umuduyla "silah taşıyabilen herkesi" cepheye gönderme kararlılığı olduğu iddia ediliyordu. Bu tür çabalar için artık çok geç olduğuna ve bunların bir anlam teşkil etmediğine ilişkin yorumlar nadirdi. Reich'ın batı sınırlarının büyük ölçüde elde tutulması, doğuda bir noktada bir dönüşümün gerçekleşebileceği umuduna zemin hazırlamıştı. Almanya'nın Ardenler Taarruzu'nun maksadı – ani doğu ve batıda çifte bir düşman saldırısını önlemek – söylendiğine göre bu süreçte daha anlaşılır olmuştu. Hiç kimse bütün o fedakârlığın, ızdırabın ve sefaletin boşuna olduğunu kabul etmeye hazır değildi. Bu nedenle, savaş çabasına

ve her ne pahasına olursa olsun "en sert direniş ve savunma" için icap eden kısıtlamalara ilişkin tam bir anlayış söz konusuydu.[58]

Bildirilen bu tür görüşler, mevcut yaklaşımların tamamına ilişkin isabetli bir bakış sunmamakla birlikte nüfusun hâlâ oldukça büyük bir bölümünün o boyun eğmez tutumuna ayna tutar. Ne kadar büyük olduğunu söylemek imkânsız da olsa, şayet bir azınlıksa oldukça hacimli bir azınlık olan bu kesim, yenilgiyi kabullenmeye hazır değil ve doğudan gelen tehdide karşı her şeyi yapmaya amadeydi. Savaşın telafi edilemeyecek şekilde kaybedildiği duygusu gittikçe yaygınlaşıyor ancak yenilginin ne getireceğine ilişkin kaygı, pes etmeyi reddetmeye yönelik çaresiz duruşu kuvvetlendiriyordu. "Bir Sovyet zaferinin Alman halkının ve her bir bireyinin varlığının sonu anlamına geleceği düşüncesinin tüm nüfusun genel kanaati" olduğu ve bu inancın, savaşmaya devam etme isteğini pekiştirdiğini ve görevinden kaçıyor görünenlere karşı tahammülsüzlüğü had safhaya çıkardığı söylendi.[59]

Propaganda bürolarının kapsamlı özet raporu, Kızıl Ordu askerleri tarafından işlenen zulümlerden yahut göç yolculuklarının dehşetinden bahsetmiyordu. Ancak batıya akan mültecilerin anlattıkları çok geçmeden nüfusun geri kalanına sızdı. Propagandacılar, Sovyet taarruzunun başlangıcından hemen sonra ikaz edildi. Bolşeviklerin aslında resmedildikleri kadar kötü olmadıkları yönündeki (ve Alman savaş esirlerine insanca muamele gösterilen bazı örneklere dayandırılan) görüşlere muhalefet edeceklerdi. Bu maksatla, Sovyet askerlerinin Alman kadınları aradıkları ve annelere çocuklarının önünde tecavüz ettiklerine ilişkin Memel'den gelen mültecilerin anlattıkları da dâhil olmak üzere mezalimlere vurgu yapacaklardı.[60] Goebbels, kaçış yolculuklarına maruz kalanların "tarifsiz" ızdırabının farkında olmakla birlikte, neden olabilecekleri panikten ötürü Bolşevik mezalimlerine ilişkin raporları yayımlamakta başlangıçta tereddütlü davrandı.[61] Yine

58 BAB, R55/601, fos. 272–6, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporu (24.1.45).

59 BStA, MA 106696, RPvNB/OP raporu, 9.2.45.

60 BAB, R55/793, fos. 7–8, "Material für Propagandisten, Nr. 25: Betr. Bolschewistische Greuel", 16.1.45.

61 *TBJG*, II/15, s. 190 (23.1.45), s. 216 (25.1.45). Goebbels, Şubat başlarına gelindiği vakit fikrini değiştirmişti. Artık Bolşevik mezalimlerini vurgulamanın önemli olduğunu düşünüyor ve bunları yayımlamanın panik yaratacağı kanaatini paylaşmıyordu. – *TBJG*, II/15, s. 322–3 (6.2.45).

de oldukça haklı bir panik vardı ve mültecilerin dehşet hikâyeleri gittikleri her yerde dilden dile dolaştı. Bavyera'nın uzak bölgelerinden gelen bir rapor, "Buraya doğu vilayetlerinden gelen mültecilerin çoğu, kaçan ve bir kısmı panik hâlinde Reich içine sığınan halkın sefaletine ilişkin oldukça sarsıcı haberler getiriyor," diye belirtiyordu.[62] Bu nedenle, Alman propagandası zulümlere sessiz kalmak yerine, onları savaşı sürdürmek için bir silah olarak kullanmaya yöneldi. *Völkischer Beobachter* 9 Şubat tarihli manşetinde "Sovyetler Doğu Almanya'da Böyle Kuduruyor! Görgü tanıkları Bolşeviklerin kullandığı korkunç imha yöntemlerini bildiriyor," diye duyurdu.[63] Gazetenin sonraki haftalardaki manşetleri de bu minvaldeydi.

Sovyet taarruzunun ilk safhasında muzdarip bölgelerden hâlâ tek tük gelen mektuplar da doğudaki korkunç koşulların ve gelecekle ilgili büyük endişelerin çarpıcı bir resmini çizdi. Oder'in Glogau bölgesinden Josef E., Warthegau'dan kaçan mültecilerin durumunu ve değerli olan her şeyi geride bırakmak zorunda kalmanın korkusunu anlattığı bir mektupta, her şeyin vaktiyle beslenen gelecek umutlarından ne kadar farklı olduğunu belirtti. "Doğu Prusya'nın tamamının – Posen'in – Silezya'nın doğu sürülerinin seliyle boğulmasının" ne kadar süreceğini sordu. Ardından Berlin'e sadece kısa bir mesafe kalıyordu. "Rusların hızı kesilemezse ki bu olası görünmüyor, o vakit herkes savaşın ne kadar süreceğini hesaplayabilir." O dönemde çokça duyulan bir cümleyi tekrarlayarak, sözlerini, "Sonu olmayan bir dehşettense, dehşetli bir sonun umudu içindeyim," diye noktaladı.[64]

Bununla birlikte, taarruzdan etkilenen bölgelerin dışındaki insanların kendi ivedi kaygıları mevcuttu. Sovyetlerin cepheyi yarması, doğu bölgelerinin yitirilmesi ve savaşın kaybedilmesi ihtimali karşısında duydukları yaygın dehşete rağmen, mültecilerin içinde bulunduğu vahim

62 BStA, MA 106696, RPvNB/OP raporu, 10.3.45. Berlin'de görevli Albay Curt Pollex, Alman propagandasının nemalandığı Sovyet zulmünün "tam bir paniğe" neden olduğunu kaydetti. – BA/MA, N712/15, NL Pollex, Auszüge aus Briefen, fo. 14, 23.1.45. Mülteciler tarafından yayılan panik havası ve Rus korkusu için ayrıca bkz., *Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten*, c. 2: *Tagebücher 1942–1945*, ed. Walter Nowojski ve Hadwig Klemperer, Darmstadt, 1998, s. 645–6, 649–60 (25.1.45, 29.1.45).

63 *VB*, Güney Almanya baskısı., 9.2.45.

64 BfZ, Sammlung Sterz, Josef E., 21.1.45.

durumla genellikle pek az ilgilenebiliyorlardı. Baba, oğul, koca ve arkadaşları Sovyet hücumu sırasındaki şiddetli çarpışmalara yakalanmış olanlar, sevdiklerinin kaderleri hakkında makûl bir endişeye kapılmıştı. Bir anne, Kurlandiya'da kuşatma altında olan oğluna, "Sevgili oğlum, az evvel Wehrmacht bildirisini duydum ve yeniden çarpışmaya tutuştuğunuzu öğrendim," diye yazdı. Bir aydan uzun bir süredir ondan haber alamamıştı ve en kötüsünden korkuyordu. "Başa çıkmanız gereken şey konusunda üzüldüm ve yine de kurtulabileceğinizi umuyorum... Yüce Tanrı yakında buna bir son vermeli ancak kim bilir nasıl. Endişe ve umut arasında gidip geliyoruz. Mektubunu, bir ilahinin[65] sözlerini alıntılayarak, "Sensiz, gücüm ve cesaretim nereden gelir?" diye bitirdi.[66] Birçoğu kendi sevdikleri için bu kadar endişeliyken, başkalarının acısı ikincil önemdeydi.

Vaat edilen yeni silahların yokluğunda, insanların Sovyetlerin Reich topraklarından püskürtülmesi hususunda çok az umudu olduğu söylenen Yukarı Bavyera'daki ruh hâline, ulaşım ve posta güçlükleriyle ilgili kaygılar belli ki daha hâkimdi. Doğudaki toprak kayıplarından kaynaklanacak olası yiyecek yoklukları da bu endişelere eşlik ediyordu.[67] Nürnberg'in eski güzel merkezinin tamamen yıkıldığı, 1.800 kişinin öldüğü, 29.500 binanın tahrip olduğu ve şehir nüfusunun çoğunun evsiz kaldığı 2 Ocak tarihli ağır bombardıman, Frankonya'da doğudaki olayları gölgesinde bıraktı.[68] Berlinli gazeteci Ursula von Kardorff, şehrin boşaltılması emri verildikten sonra Breslau tren istasyonunda yaşananlara ilişkin ona ilk elden anlatılan korkunç sahneleri hayal dahi edemeyeceği kadar duyularının köreldiğini itiraf etti: Mülteciler çaresizlik içinde birbirlerini çiğnemiş, soğuktan donan cesetler yük arabalarından aşağı atılmış, yollarda izdiham olmuş, akıllarını yitirmiş anneler kollarında taşıdıkları bebeklerin öldüğünü görememiş yahut görmek istememişti. Birkaç gün sonra, her gün masasına ulaşan korkunç zulüm haberlerini şöyle değerlendirdi: "Goebbels'in propaganda beyni

65 "*Stern, auf den ich schaue*" isimli ilahi. (ç.n.)

66 Jörg Echternkamp (ed.), *Kriegsschauplatz Deutschland 1945: Leben in Angst – Hoffnung auf Frieden. Feldpost aus der Heimat und von der Front*, Paderborn, 2006, s. 138–9 (28.1.45) ve s. 268 nn. 282–6. Mektup, "Yeni Adresi Bekleyin" notu düşülerek iade edildi. Askerin hayatta kalıp kalmadığı bilinmemektedir.

67 BStA, MA 106695, RPvOB raporu, 9.2.45.

68 BStA, MA 106696, RPvOF/MF raporu, 8.2.45.

besbelli yine hararetle çalışıyor. Yahut hepsi doğru mu? Artık kendi gözümle görmeden hiçbir şeye inanmıyorum."[69]

Şimdi bunu yapma şansı vardı. Mültecilerle dolu ilk trenler Silezya'dan Berlin'e hâlihazırda varıyordu. Çocuklarla dolu üstü açık bir kamyon şehre ulaştı, lâkin aşırı soğuğa maruz kaldıkları 96 saatlik yolculuğun ardından çoğu ölmüştü.[70] Bir İsveç gazetesinin Berlin muhabiri, 24 Ocakta gönderdiği ve Müttefiklerin eline geçen bir yazıda, "Mülteciler, çantalar ve çuvallar içindeki eşyalarla dolu kamyon kolları Berlin sokaklarından geçiyor," diye yazdı. "Berlin'in mülteciler tarafından işgali şimdi öylesine çarpıcı ki, başkentteki nüfus doğudaki tehlikenin sınırlara ve Berlin'in kendisine nasıl bir şiddetle yaklaştığını tam olarak anladı."[71]

Kendi sorunlarıyla meşgul olan şehirde – çökmenin eşiğindeki ulaşım sistemi, yiyecek ve kömür kıtlığı, elektrik kesintileri, hava taarruzlarıyla ilgili sürekli endişeler – mülteciler hiçbir yerde hoş karşılanmıyordu. Genellikle hâlihazırda aşırı kalabalık dairelerini yahut yetersiz yiyecek tayınlarını paylaşmak isteyen pek az kişi mevcuttu.[72] Ana istasyonlardaki hamallar, trenlerden ayrılanlara yardım etme konusunda isteksiz görünüyordu. Bazı insanlar, muhtemelen haksızlık ederek, Nasyonal Sosyalist "kız kardeşlerin" yeni gelenlere yardım etmek yerine sıcak odalarını tercih ettiklerinden yakındı (gerçi mülteciler onların ve diğer Parti teşkilatlarının yardımlar hususundaki hakkını genellikle teslim ediyordu). Yiyecek sıkıntıları, özellikle de bebekler için süt konusunda endişeler ve "zâten çok az şeyimiz var, şimdi bir de tüm bu mülteciler eklendi," şeklinde şikâyetler mevcuttu. Şehir ay sonunda yeni gelen mültecilerle dolup taşıyor, bunlar öfkeleri ve acılarını dışavurmaktan çekinmiyordu. Evvela kendilerini kurtaran, diğerlerine pek az ilgi gösteren, vakitlice ikazda bulunmayan ve Reich'a giden trenlerde yer bulmayı başaran Parti görevlilerine karşı müthiş bir öfke vardı.[73] Bir

69 Ursula von Kardorff, *Berliner Aufzeichnungen 1942–1945*, München, 1981 baskısı, s. 228 (25.1.45), 229 (30.1.45).

70 Ruth Andreas-Friedrich, *Schauplatz Berlin: Ein deutsches Tagebuch*, München, 1962, s. 124 (22.1.45).

71 LHC, Dempsey Papers, no. 249, II'nci kısım, s. 9 (İngilizce).

72 IWM, Memoirs of P. E. von Stemann, s. 193.

73 *Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45*, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer ve Detlef Vogel, Essen, 2001, s. 219–20, 229 (23.1.45, 1.2.45).

gözlemci, "Her şeylerini yitirmiş olanlar, korkularını da yitirdiler," diye belirtti. Polis müdahale etmekten geçici olarak kaçındı.[74]

Mültecilerin anlattığı hikâyelerin Berlinliler üzerinde hâliyle iç karartıcı bir etkisi oldu. Kızıl Ordu'nun Yukarı Silezya sanayi bölgesini ele geçirmesinin ardından savaşın âdeta kaybedilmiş olacağına ilişkin genel bir korku vardı. İnsanlar sürekli, nicedir beklenen ve savaşın kaderini değiştirmesi gereken "mucize silahların" nerede olduğunu ve üstlerine bu kadar yazılıp konuşulduktan sonra Ruslara karşı niçim kullanılmadıklarını sordu. Bunların mevcudiyetine ilişkin açık bir inançsızlık mevcuttu; propaganda icadından başka bir şey olmadıkları düşünüldü. Kızıl Ordu durdurulabilse bile, Almanya'nın tekrar hücuma geçecek bir konumda olacağına dair şüpheler vardı. Ve insanlar, Sovyetlerin son güçlerini harcadıkları ve kendi başlarına yeni bir taarruza geçemeyecekleri iddiasını salt propaganda addediyordu.[75] Yaklaşık 1.500 Amerikan uçağı, 3 Şubat sabahında Reich başkentine savaş boyunca icra edilen en ağır hava akınında Berlin'e 2.000 tondan fazla bomba atıp; 5.000 ölü, yaralı ve kayba yol açtığında, doğudan gelen felaketzedelerin akıbeti şehri geçici olarak saran paniğin gölgesinde kaldı. Bununla birlikte, doğudaki Sovyet ilerleyişinin devam ettiğine dair haberler büyük bir endişeye ve Berlin'in tahliyesinden bahsedilmesine neden oldu. Söz konusu kaygılar, şehirde barikatların kurulmasıyla artacaktı. Nüktedan kişiler, kara mizahla Kızıl Ordu'nun barikatları aşmasının ne kadar süreceğini sordu. Şakanın cevabı bir saat beş dakikaydı: bir saati önlerinde gülmekten katılarak, beş dakikayı ise onları yıkarak geçireceklerdi.[76]

Nüfusun, kaybedilen bir savaşın sonuçları ve "Rusların eline düşenleri nelerin bekleyebileceği" konusunda hiçbir yanılsaması olmadığı söyleniyordu. "Bu nedenle insanlar, savaşı kaybetmek yahut vaktinden önce teslim olmaktansa kanlarının son damlasına kadar çarpışmanın ve tüm yoklukları kabul etmenin daha iyi olduğu konusunda temelde hemfikirler." Sonuna değin savaşma duygusu şüphesiz herkes tarafından paylaşılmıyordu. Birçoğuna, belki de büyük bölümüne kaderci bir ruh hâli hâkimdi. Bir kadın, Doğu Prusya'da Luftwaffe bünyesinde görev yapan bir arkadaşına, "Çok düşünmemeli, vazifeni yapmalı ve inançlı

74 Andreas-Friedrich, s. 126 (31.1.45).

75 *Das letzte halbe Jahr*, s. 219 (23.1.45), s. 228–9 (1.2.45).

76 IWM, Memoirs of P. E. von Stemann, s. 197.

olmalısın. Alman, Hun kasırgasının da üstesinden gelecek," diye yazdı.[77] O dönemde Alman başkentindeki yaşama tanık olan yabancı bir gazetecinin anılarına göre, artan kısıtlama ve kontroller, ulaşım güçlükleri ve aksayan gıda tedariği, daimi bombardıman korkusu ve gelecekle ilgili kaygılar, birçok kişiyi genellikle alkol alarak gerçeklikten kaçmaya yöneltti.[78] Ancak, mevcut olduğu bildirilen direnme kararlılığı, doğudaki zulüm haberleriyle kuvvetlenen önemli bir görüş tipine işaret ediyordu. İngiliz veya Amerikan işgalinden büyük bir korku duyulmayan batıdaki durumdan farklı olarak, Sovyetlerin elinden çıkacak bir yenilgiye yönelik o makûl dehşet, doğudakilerin, özellikle de doğrudan tehdit altında olanların mücadelenin devamını desteklemesinde önemli bir unsurdu.

Hitler'e duyulan inanç artık öylesine azalmıştı ki, sivil halkın savaşa devam etme hususundaki süregelen isteğinde bunun neredeyse hiçbir etkisi yoktu. Goebbels'in, Berlin'in önde gelen haftalık gazetesi *Das Reich*'a Yeni Yıl Arifesi'nde yazdığı ve Hitler'in "dehasını" yücelttiği övgü niteliğindeki bir makale, Stuttgart'taki SD'e göre şiddetle eleştirilmişti. Olanların ışığında insanlar, "Führer ya Goebbels tarafından tasvir edilen o deha değil ya da bu dünya yangınını kasıtlı olarak çıkardı" diyorlardı. Bazıları, Hitler'in "yirmi yıl önce amaçlarını belirttiği" *Mein Kampf*'ta yazdıklarına bakıyordu. "Savaşın kökeninin orada olduğunu iddia etmeye hazır insanlar mevcut." SD raporuna göre birçok kişinin vardığı sonuç, "Führer'in en başından beri savaş için çabalamış olduğuydu."[79]

Yine de, kendisinin kabiliyetlerine yönelik titreşmekte olan inanç kıvılcımı tümüyle sönmemişti. Berlin'deki bazı mülteciler görünüşe göre, "Führer'in yakında onları memleketlerine geri götüreceğini" öne sürdü. Propagandanın her zamanki üslubuyla iddia edilene göre, "Führer'e olan güven o kadar büyük ki, küçük bir başarı bile birçoklarının ruh hâlini süratle iyileştiriyor" idi.[80] Bir Alman Kızıl Haçı hemşiresi, La Rochelle'deki deniz hastanesinin göreceli sükûtundan memleketine, "Bolşeviklerin artık güzel Almanya'mızda olduğunu" dehşetle yazdı. Hitler'in Yeni Yıl nutkundaki nihai zafer vaadine güvenmek istediği

77 Echternkamp,s. 129 (20.1.45).

78 IWM, Memoirs of P. E. von Stemann, s. 200.

79 IWM, "Aus deutschen Urkunden 1935–1945", yayımlanmamış evrak, n.d. (*c.* 1945–6), s. 66–7, 276–8.

80 *Das letzte halbe Jahr*, s. 218 (22.1.45), 236 (7.2.45).

açıktı, ancak "Buna inanmak çok zor," diye ilave etti.[81] Bir başka kadın bu tür şüpheleri nazara almadı. Doğudaki olaylardan ve Alman şehirlerine yağan bombalardan duyduğu dehşete ve geleceğe ilişkin endişelerine rağmen, "halk için sadece en iyiyi ve yüceliği isteyen" bir liderliğe hâlâ güveni vardı. Parti üyelerinin "Führer'in fikrinin arkasında daha iyi durmamalarından" üzüntü duyuyordu. "Davamızın zaferle sonuçlanacağından" emindi, zira "Yahudi'ninki gibi şeytani bir devlet liderliği uzun vadede dayan[a]mayacak"tı.[82]

Hitler'e yönelik gerçek, naif bir inanç; Güney Vestfalya'daki Siegen'da yaşayan bir gencin, diğer bakımlardan karamsar olan günlük girdisine yansıdı. Annesi, Königsberg'deki kuşatmadan kaçamayan akrabaları için kaygıyla doluydu. Son hava hücumundan o yana radyo yayınından mahrum olan genç kız, Alman birliklerinin tam olarak nerede olduğundan emin değildi. Lâkin durumun ne kadar kötü olduğunu son derece net bir şekilde gördü. Almanya'nın doğuda askere ihtiyacı vardı; ama sonra İngilizler ve Amerikalılar batıya saldıracaktı. Ve şimdi, Breslau'nun tahliyesi sırasında insanlar batıdan olduğu kadar doğudan da kaçmak zorunda kalıyordu. "Zavallı, zavallı Führer'imiz" onun ilk düşüncesi oldu. "Muhtemelen artık geceleri uyuyamayacak ve sadece Almanya için en iyisini istiyordu." Kendi istikbalinden emin değildi ancak iki umuda tutunuyordu: Tanrı Alman halkının yeterince cezalandırıldığını (ne için olduğunu söylemiyordu) kabul edecekti; yahut "Führer'in hâlâ kullanacak gizli bir silahı vardı." Belki de silah o kadar yıkıcıydı ki, diye kafa yordu, hükûmet onu kullanmakta tereddüt ediyordu. Kaderci bir şekilde, durum ne olursa olsun, sıradan bir insanın yapabileceği hiçbir şey yok, diye ekledi. Su akıp yolunu bulacaktı. Sözlerini, okulunun Şubat ayının başında yeniden açılacak oluşundan duyduğu üzüntüyle bitirdi: "Böyle bir zamanda hâlâ ders çalışmak zorunda olmak mı? Korkunç!"[83]

Almanya gün geçtikçe büzülen bir ülkeydi; doğudaki kısımları koparılmış, batıdaki hudutları ise tehlikedeydi. Nüfusu gittikçe artan işgal tehditleri ve aralıksız bombardımana maruz kalıyordu. Gaz ve

81 BfZ, Sammlung Sterz, Gisela K., 3.2.45.

82 BfZ, Sammlung Sterz, Luise G., 3.2.45.

83 Heinrich Breloer (ed.), *Mein Tagebuch: Geschichten vom Überleben 1939–1947*, Köln, 1984, s. 228 (27.1.45).

elektrik tedariğinin sınırlanması, suyun genellikle sadece yangın musluklarından temin edilebilmesi ve tayınların azaltılmasıyla şehirli nüfus ciddi yokluklarla karşı karşıya kaldı. Toplu taşıma en iyi ihtimalle kısmen faal olduğundan, insanlar işe gitmek için ekseriyetle yürümek yahut bisiklete binmek zorundaydı. Henüz savaştan etkilenmemiş kırsal kesimde koşullar genellikle daha iyiydi. Yiyecek mevcuttu – cezai müeyyidesine rağmen genellikle istifleniyordu. Tarlalarda çalışanların "alçaktan uçanların" gittikçe artan saldırılarına maruz kalabilecek olmalarına rağmen, konürbasyonların kenarlarındaki alanlar dışında gece bombardımanlarının dehşeti de yoktu. Ancak bir kır rüyası söz konusu değildi. Bombalanmış şehirlerden ve akabinde doğunun harap olmuş bölgelerinden gelen çok ve artan sayıda mülteci mevcuttu. Bunlar, (her zaman nazik bir şekilde olmamak üzere) hâlihazırda sıkışık ve kalabalık barınaklara yerleştirilmeli ve miktarları azalan tayınlarla beslenmeliydi. Cepheye yakın bölgelerde askerlere de konak yerleri bulunması gerekiyordu. Gelen kişiler, kendilerine sunulanlardan genellikle hiç de memnun değildi. İlkel koşullardan şikâyet ediyor ve çiftlik işlerine yardım etmekte isteksiz davranıyorlardı.[84]

İster şehirlerde ister kırsal kesimde olsun, Nazi Partisi'nde yahut onun yan kuruluşlarından birinde "kahverengi"[85] bir geçmişi olanlar, artık nüfusun büyük bölümü tarafından ne denli hor gördüklerinin fark etmekten geri kalmadı. Fakat güç hâlâ onlardaydı. Eleştiriler artsa da insanlar fazla açık sözlü olmaktan ve sonuçlarına katlanmaktan haklı olarak çekiniyordu. Geçmişte Nazi karşıtı görüşlere sahip olanların bilhassa dikkatli olması gerekiyordu. Savaşın kaybedildiğinden emin olanların sayısı her geçen gün artıyordu. Geleceğe korkmadan bakabilen pek az kişi vardı. Ancak, Hitler'in gizli bir kozu/planı olduğuna, – belki de inançtan ziyade çaresizlikten – inanmaya hazır, sayıları gün geçtikçe azalan bir azınlık bu safhada dahi hâlâ mevcuttu. Führer'e duyduğu inancı kaybedenlerin çoğu, ülkenin o korkunç Bolşeviklerin eline geçmemesi için savaşa devam etmekten başka bir seçenek görmedi. Ayrıca bir de Nazi rejimiyle nicedir iltisaklı çaresizler

84 Bir bölgede yaşananların iyi bir anlatımı için bkz., Jill Stephenson, *Hitler's Home Front: Württemberg under the Nazis*, London, 2006, s. 304–12.

85 Nazi milisleri SA'lar kahverengi gömlek giydiği için "kahverengi gömlekliler" (Alm. Die Braunhemden) adıyla anılmış ve bu renk Parti'yle özdeşleşmişti. (ç.n.)

vardı. Rejimden sonra herhangi bir gelecekleri olmadığından, mücadeleyi sürdürmekte şahsi menfaatleri mevcuttu. Sovyetlerin doğudaki yarması, bunların son girişimlerinin başlangıcına vesile oldu. Kaybedecek hiçbir şeyi olmayan Parti fanatiklerinin radikalizmi, yollarına çıkan herkesi tehdit ediyordu.

Bariz bir Nazizm karşıtlığından Hitler'in ideallerine en ateşli bağlılığa kadar değişen muhtelif tutumlardan hangisine sahip olurlarsa olsunlar; bölünmüş, yerinden olmuş ve hayal kırıklığına uğramış Almanların çoğu, kendilerini bekleyen geleceği biçimlendirmek için neredeyse hiçbir şey yapamazdı. Kaybedildiği açık olan savaşın devamı; Nazi liderliğinin, en önemlisi de Hitler'in teslim olmayı reddetmesinden ziyade, büyük ölçüde rejimin asker toplama ve onlara silah sağlama imkânları ile Wehrmacht'ın, sonucunun feci bir yenilgi olacağı kesin görünmesine rağmen çarpışmayı sürdürmeye yönelik irade ve kararlılığına bağlıydı.

V

Cepheden memlekete gönderilen mektuplar, sıradan askerler arasında hâliyle bir dizi muhtelif tutumun mevcudiyetine işaret ediyor. Aslında çoğu herhangi bir siyasi yorum yapmaktan kaçındı. Yazdıklarını şahsi meselelerle sınırlandırıyorlardı. Savaş hakkında yorum yapanlardan bazılarının görüşleri (bunların, yazarı için ciddi sonuçlar doğurabilecek şekilde sansürcülerin eline düşme riski olmasına rağmen) bozguncu nitelikteydi. Diğerleri ise yüzleşmek zorunda oldukları şeyleri kabullenmişti. Ancak çoğu – belki de akrabalarının endişelerini yatıştırmak için – hâlâ iyimserlik ve azim sergiliyordu. Kurlandiya'daki bir onbaşı, cephede hizmet etmektense her şeyi gözünü kırpmadan feda edeceklerini söylediği Parti görevlilerini eleştirmekten imtina etmedi. "Keşke tiranlar arasında sağduyu hâkim olabilseydi," diye yazıp, ardından ferasetli bir şekilde, "lâkin kendilerinin her halükârda hapı yuttuğunu biliyorlar," diye ilave etti. "O yüzden, önce gözlerini kırpmaksızın bütün halkı feda edecekler."[86] Memlekete mektup gönderen bir diğer asker, Kızıl Ordu'dan kaçan mültecilerin "tarifsiz öfkesine" şahit olan bir görgü tanığından duyduğu hikâyeleri anlatıyordu. Askere göre, "Amerikalılar bizi ondan kurtarmazsa" yakında Komünizm boyunduruğu altında

86 BfZ, Sammlung Sterz, Gefr. Heinrich R., 23.1.45.

yaşayacaklardı.[87] Evine mektup yollayanlardan biri de Breslau'daki bir çavuştu. Korkuları vardı lâkin tevekkül ediyordu: "Ruslar gittikçe yaklaşıyor ve etrafımızın sarılma tehlikesi var. Ancak hayatlarımız Tanrı'nın elinde ve yine de birbirimizi tekrar göreceğimizi umuyorum."[88]

Bunlardan oldukça farklı bir ton ise daha yaygındı. Bir asker, "Şu anki oldukça vahim durum, bizi güvenimizden mahrum bırakmamalı," diye yazdı. "İnanın bana, yine farklı olacak! Sabırlı, mutlaka sabırlı olmalı ve inancımızı mutlaka, mutlaka kaybetmemek zorundayız."[89] Bir diğeri, memlekettekilerin gerekli maddi fedakârlıkları yapmasını istiyor, cesaretle cepheyi tutup "doğunun büyük buharlı silindirini" geri püskürtmenin mümkün olacağını düşünüyordu.[90] Doğu Prusya'daki bir astsubay, "mülteci sefaletinden" duyduğu üzüntüye yer vermekle birlikte, bunun tetiklediği öfkenin, birçok askerin şüphesiz paylaştığı bir duygu ve Sovyet tehdidini savuşturmaya yönelik tavizsiz çabalar için ilave bir motivasyon kaynağı olduğunu belirtti.[91] Doğu Prusya'daki Tannenberg Anıtı'nın tahribatına mecbur kalınmasından ötürü üzüntü ve Silezya sanayi bölgesinin olası kaybından endişe duyan bir onbaşı, Almanya'nın düşmanın üstesinden geleceğine hâlâ kuvvetle inandığını yazdı.[92] "İnançlı olmalıyız," dedi. "Yakında bir değişikliğin geleceğine kesin olarak inanıyorum. Hiçbir şekilde teslim olmayacağız! Bu özgürlük savaşında dökülen bunca kan beyhude olamaz. Savaş, Alman zaferiyle bitebilir ve bitecek!"[93]

Bu türden tutumların ne ölçüde temsilci olduklarını söylemek imkânsızdır. Ancak umut ve korkular, doğudaki krizden etkilenen çoğu askerin zihninde bilhassa belirgindi. Siyasi görüşlerden neredeyse söz edilmedi. Rejime eleştiri getirmek elbette tehlikeliydi. Ancak açıkça Nazi yanlısı ifadeler nadiren kayda geçti. Parti görevlileri artık sivil halk arasında olduğu gibi Wehrmacht'ta da büyük ölçüde hor görülüyor lâkin bu, eve gönderilen mektuplarda malûm nedenlerden ötürü nadiren ifade buluyordu. Öte yandan, Nazizmi destekleyen tutumlar her zaman

87 BfZ, Sammlung Sterz, Sold. Willy F., 30.1.45.
88 BfZ, Sammlung Sterz, Fw. Hugo B., 2.2.45.
89 BfZ, Sammlung Sterz, Lt. Thomas S., 23.1.45.
90 BfZ, Sammlung Sterz, Hptm. Emerich P., 20.1.45.
91 BfZ, Sammlung Sterz, Uffz. Hans ——, 24.1.45.
92 BfZ, Sammlung Sterz, O'Gefr. Otto L., 24.1.45.
93 BfZ, Sammlung Sterz, Gren. Kurt M., 30.1.45.

net bir şekilde tanımlanamıyordu. Rejimin aşırı milliyetçiliği, her ne olursa olsun vatanın korunması gerektiği hissini besledi. Irkçı klişeleştirmeleriyle yıllardır süren Bolşevik karşıtı yoğun propaganda, birçok askerin Kızıl Ordu'nun acımasız uygulamalarına ilişkin kendi deneyimleriyle eşleşerek, Nazi telkinlerinin etkisiyle genellikle "Asya sürüleri" ve "Bolşevik canavarlar" olarak gördükleri şeyin saldırısına karşı direnme kararlılıklarını pekiştirdi. "Zafer yahut Sibirya" veya "Eşlerimizin ve Çocuklarımızın Canları İçin Savaşıyoruz" gibi propaganda sloganları, ne kadar iyi karşılandıkları belirlenemeyecek de olsa muhtemelen etkisiz değildi.[94] Batıda görev yapan, ancak doğudaki hadiselere ilişkin haberleri artan bir üzüntü ve karamsarlıkla yakından takip eden düşük rütbeli bir subay, günlüğüne şöyle yazdı: "Bu kadar slogan yeter, bunlar artık kimseye sökmüyor."[95] Esir düşen Almanların zihniyetleri, bu dönemde Batı Cephesi'nde Müttefik ordu psikiyatristlerince mercek altına alınmıştı. Müttefik psikiyatristleri, esirlerin yaklaşık yüzde 35'inin Nazi olduğunu ancak sadece %10'unun "fanatik"ler arasında yer aldığını hesapladı. Kalan yüzde 65'in Nazi kişilik tipi addettikleri şeye dair net bir belirti göstermediği görüşündelerdi.[96] Bu tür değerlendirmelerin Doğu Cephesi'nde de benzer sonuçlar verip vermeyeceği bilinemez.

Kişisel görüşleri ne olursa olsun, sıradan askerler olayların seyrine etki edemezdi. Bunların büyük çoğunluğu sadece emirlere itaat etti. Firar sayısı Doğu Cephesi'nde bile yükselişteyse de, firariler yine de silahaltındakilerin küçük bir bölümünü oluşturuyordu. Elbette moralin düştüğüne dair işaretler vardı. Ancak bu durum, ağır cezalar karşısında hiçbir zaman açık bir isyana dönüşme tehlikesi yaratmadı. Her halükârda, mücadeleye hazır olma hâlinin devamında belirleyici etken sıradan askerlerin davranışlarından ziyade komutanlarının tutumuydu.

Kızıl Ordu'nun Doğu Prusya üzerinden icra ettiği amansız yürüyüşü durdurmaya çalışan askeri liderliğin o çaresiz günlerdeki iç gerilimi, güç durumdaki Merkez Ordu Grubu'nun komutanı sıfatıyla fırtınanın

94 Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 243'te alıntılanmıştır, ırkî stereotipler için ayrıca bkz., s. 269–70.

95 BA/MA, MSg2/2697, fo. 88, Teğmen Julius Dufner'in günlük girdisi, 25.1.45.

96 NAL, WO219/1587, fo. 860, SHAEF, Ordu Psikiyatrik Araştırma Dairesi Muhtırası 45/03/12, Ocak 1945.

merkezinde yer alan Orgeneral Reinhardt'ın günlük girdileri ve karısına gönderdiği mektuplarda görülebilir. Rejime oldukça sadık bir isim olan Reinhardt, aldığı emirler, gerekli olduğunu bildiği şey hakkındaki kendi yargısıyla taban tabana çeliştiğinde dahi Hitler'e itaat ile emri altındaki askerlere karşı sorumluluğu uzlaştırma mücadelesi veriyordu. Kendisi bu süreçte, askeri liderlikte daha yaygın hissedilen vicdan sorunlarıyla boğuştu. Reinhardt, savaştan sonra bile eylemlerinin bir başka alternatifi olmadığını savundu. İstifa, Hitler talep etmedikçe mümkün değildi. Komutayı bırakmak için hasta numarası yapmanın düşüncesi bile ona "en ciddi psikolojik mücadelelere" mâl olmuştu. Olayları kişisel olarak etkileyebileceği yanılsamasından ve görevi üstlenmeye istekli bir halefin kolayca bulunabileceğinden ötürü, "kendini feda etmenin anlamsızlığı"yla vazifede kalmaktan başka bir seçenek görmedi.[97]

Hitler, Sovyet taarruzunun henüz ilk aşamalarında olduğu 14 Ocak akşamının ortasında Reinhardt'a telefon etti. Reinhardt'ın, ordu grubunun durumu hakkındaki görüşünü almak istiyordu. Ancak komutan ihtiyat kuvvetlerinin yetersizliğinden duyduğu endişeyi ifade etmeye fırsat bulamadan konuşmayı aniden sona erdirdi. Saatler sonra, huzursuz bir gecede Reinhardt'a Hitler'in emri iletildi. Hayati önem arz eden iki panzer tümenini, Vistül'de Sovyet ilerlemesini durdurmaya çalışan Harpe'nin ağır baskı altındaki A Ordu Grubu'na sevk edecekti. Reinhardt bunun hâlihazırda sınırlı olan ihtiyatlarını daha da zayıflatacağını söylediyse de kendisine itiraz etmenin beyhude ve Hitler'in kararının kesin olduğu söylendi. Reinhardt, bunun Doğu Prusya'daki neticelerinin yalnızca "feci" olabileceğini not düştü. Eldeki son ihtiyatların gönderilmesinin, düşmanın çok yakında cepheyi yarmasıyla sonuçlanacağı muhakkaktı. Günlüğüne metanetle, "Bizim için muazzam bir darbe! Ama bizim durumumuz da Harpe'ye bağlı olduğu için katlanılması gerekiyor," diye yazdı.[98]

Reinhardt'ın Hitler'le olduğu kadar Guderian'la da baş etmesi gerekiyordu. Guderian, kuzeybatıda cepheyi daraltması için Reinhardt'a

97 Kunz, s. 299–300.

98 BA/MA, N245/3, NL Reinhardt, "Kalenderblätter 1945", fo. 81 (14.1.45); N245/2, Briefe, fo. 41 (15.1.45); N245/15, Generalleutnant Otto Heidkämper (Merkez Ordu Grubu eski kurmay başkanı), "Die Schlacht um Ostpreußen" (1953), fo. 32; Guderian, s. 382–3; *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 536–7.

izin vermeyi ilk başta (15 Ocak) reddetti. İhtiyat kuvvetlerinden yana müthiş bir sıkıntı içinde olan Reinhardt, bunun üzerine Hitler'e başvurdu. Hitler'in bu kez onu desteklemesiyle Guderian geri adım attı. 17 Ocak'ta ise Hitler, Reinhardt'ın Dördüncü Ordu'yu daha batıya çekmeye yönelik hummalı taleplerini Guderian'ın da desteğiyle geri çevirdi. Reinhardt'ın arzusu, müşkül durumda olan daha batıdaki İkinci Ordu'ya yardım edebilmek maksadıyla elindeki ihtiyatları muhafaza etmekti. Merkez Ordu Grubu Komutanı'nın derdini anlatmak için Hitler'e açtığı telefonun akabinde yaşanan bir saatlik görüşme zorlu geçecekti. Hitler konuşmanın başında görüşmeyi Wehrmacht nezdindeki icra subayı General Wilhelm Burgdorf'un icra edeceğini belirtti. Söylediğine göre Temmuz ayındaki suikast girişiminin ardından işitme güçlükleri çekiyordu. Ancak yapılan görüşmenin ardından, Reinhardt ile kendisi de sıkı bir rejim taraftarı olan kurmay başkanı Korgeneral Otto Heidkämper, Burgdorf'un onların tezlerini Hitler'e tam yahut net bir şekilde aktarmadığından şüphelendi. Ancak çabaları her halükârda beyhudeydi. Burgdorf, Hitler'in ricatın kuvvetleri kurtarmadığı, zira bunun sadece düşmanın daha elverişli mevzilere ilerlemesiyle sonuçlandığı kanaatinde olduğunu bildirdi. İddia ettiğine göre, bu tür çekilmeler Doğu Cephesi'nin her noktasında felaketle sonuçlanmıştı. Ardından, Reinhardt'ın Dördüncü Ordu'nun Mazurya Gölleri'ne çekilmesine yönelik izin talebini reddetti ve Lötzen'deki tahkimatların önemi hakkında ilgisiz davrandı. Reinhardt'ın elde edebildiği en âlâ şey, Guderian'ın OKH'ye transfer etmek istediği iki tümeni elinde tutmak oldu.[99]

Krizin üstesinden gelmeye çalışan Reinhardt'ın sinirleri gergindi. 19 Ocak'ta tanık olduğu korkunç görüntüler de bu hususta yardımcı olmadı. Kaçan siviller, arkasında cesetlerden müteşekkil bir iz bırakan bir hava hücumuyla vurulmuş, tahrip edilmiş araçlar ile parçalanmış atlar yol kenarına saçılmıştı.[100] Eşine gönderdiği bir mektupta bu kadar ağır ve acı verici bir yükün altında devam etmenin nasıl mümkün olduğunu sordu. Ardından ise kendi sorusunun cevabını yine kendi verdi: "Vazife aygıtı, irade ve eldeki o son güç kırıntısını kullanmaya yönelik

99 BA/MA, N245/3, NL Reinhardt, "Kalenderblätter 1945", fo. 82 (16– 17.1.45); N245/15, Heidkämper, fos. 40–43.

100 BA/MA, N245/2, NL Reinhardt, Briefe, fo. 41 (19.1.45).

sorgusuz 'mecburiyet' bizim içimizde âdeta otomatik, kişinin nadiren 'şimdi ne olacak?' diye sorduğu bir şekilde iş görür."[101]

Reinhardt'ın, durumu gittikçe tehlikeli bir hâl alan Dördüncü Ordu'yu Mazurya Gölleri'ndeki daha güvenli mevzilere çekmeye yönelik 20 Ocak tarihli bir diğer istirhamı Hitler tarafından doğrudan reddedildi. Merkez Ordu Grubu liderliği bu karara akıl sır erdiremedi. Durum gittikçe kritik bir hâl alıyordu ve teşkilin etrafının sarılacağı neredeyse kesindi. Guderian, fikrini değiştirmesi için Hitler'i ikna etmeye çalışacağını söylediyse de bu hususta pek az umut mevcuttu. Reinhardt bir geceyi daha uykusuz geçirdi. 21 Ocak'ta günlüğüne "Hâlâ ricat izni yok," diye düştü. "İtaatsizlik edip etmemem gerektiğine ilişkin müthiş bir ızdırap çekiyorum." O sabah Guderian'a ve OKH Harekât Daire Başkanı General Walther Wenck'e derhâl bir karar almaları için tekrar yakardı. "Aksi takdirde liderliğe duyulan güven bütünüyle kırılacak"tı. Akabinde, "İnanılmaz gergin saatler" geçti. Reinhardt, içecek başka sigarası kalmayana dek peş peşe sigara yaktı. Ancak Guderian sabah ortasında telefon edip Hitler'in Dördüncü Ordu'nun ricatını bir kez daha reddettiğini söyledi.

Yılmayan Reinhardt, "kurtarılabilecek ne varsa kurtarmak" uğruna Hitler'le bir kez daha doğrudan konuşmaya karar verdi. Cepheyi tutmaya yönelik yegâne umut olan Mazurya Gölleri bölgesine çekilme hususunda Hitler'in oluşturduğu inatçı engeli aşmak için bir diğer uzun tartışmaya girdi. Eşine görüşmeyi "son derece ızdırap verici" bulduğunu yazdı: "Zira duygularımın tamamıyla ve vazife şuurumla, ve itaat etme arzu ve mecburiyetim ile görevime yönelik sorumluluk hissimin arasında kalan vicdanımla kıyasıya boğuştum." Konuşmanın dönüm noktası Reinhardt'ın ricat edilmemesi durumunda Doğu Prusya'nın ve Ordu Grubu'nun çökeceğini hararetli bir şekilde öne sürmesiydi. Komutası altındaki subayların destek talepleriyle onu âdeta bir bombardımana tuttuğunu ve alt kademedeki güven sorununun artık ciddi bir etken hâline geldiğini belirtmek zorundaydı. Kendisinin teklif etmiş olduğundan başka hiçbir seçenek göremiyordu. Talebi bu kez de reddedilirse kontrolü kaybedeceğinden korkuyordu. Neredeyse iki saatin ardından Hitler nihayet razı oldu. "Tanrı'ya şükür!"

101 BA/MA, N245/2, NL Reinhardt, Briefe, fo. 41 (20.1.45).

diye yazdı Reinhardt. "Umutsuzluğun eşiğindeydim. İntihar firar mıdır? Artık muhtemelen evet!" "Tanrı'ya şükür," diye tekrarladı, "güven krizi aşıldı. Aksi takdirde komutanlarımın yüzüne bakamazdım. Haklı olarak benden şüphe ettiler. Şimdi dua edelim ki her şey için çok geç kalınmamış olsun."[102]

Lâkin çok geçti. Hitler'in Dördüncü Ordu'nun merkezi Lötzen'de bulunan müstahkem bölgeye çekilmesine nihayet izin vermesiyle, bölgenin Sovyet ilerlemeleriyle hâlihazırda tehlikeye girmesi bir olmuştu. Reinhardt aynı akşam, yani 21 Ocak'ta Lötzen'deki mevzinin artık güvenli olmadığını kabul etti. "Heilsberg Üçgeni"ne doğru batıya çekilmek elzemdi. Ertesi gün, şiddetli bir kar fırtınası altında Königsberg'e giderken, bu korkunç havada ilerlemeye çalışan mültecileri görünce yeis duydu. Eşine, "vasıtalarıyla yolları kapamaları ve kritik kıta hareketlerini engellemeleri durumunda bizim tarafımızdan da kovalanmaları ve sertçe muamele görmeleri gerektiğinden ötürü" esef duyduğunu yazdı. Bu sırada Dördüncü Ordu'ya yönelik tehdit artık gittikçe ciddileşiyordu. Yolların kapanması, Reinhardt'ın 23 Ocak'ta genel bir durum değerlendirmesi yapmak için Dördüncü Ordu komutanı General Hoßbach'ın yanına varamamasıyla sonuçlandı. O akşam, Sovyet ilerlemelerine ilişkin daha can sıkıcı haberler geldi. Durumdan geciken ricat emrini sorumlu tutan Reinhardt günlüğüne, "Öyleyse kuşatıldık," diye yazdı.

Düşüncesi artık, Hoßbach'ın tek umut olarak gösterdiği "batıya doğru bir yarma" yapılması yönündeydi. Kararı hakkında o akşam OKH'ye bilgi verdi – ancak kuvvetlerinin hem buna teşebbüs edip hem de Königsberg ve Samland'ı elde tutamayacak kadar zayıf olduklarına ilişkin kanaatinden söz etmedi. Lötzen bölgesinden vazgeçip Heilsberg civarında tümüyle yeni bir savunma mevzine çekilmeye yönelik amacını da belirtmedi. Hitler bunu düşünmeden reddederdi. Krizin gerçek boyutundan haberdar olmayan OKH bu karara onay verip, batıya doğru çemberi yarmaya çalışan Dördüncü Ordu'yla irtibat sağlaması için Elbing bölgesinden doğuya kuvvet göndermeyi vaat etti. Komutanına duyduğu güven son günlerde azalmış olan Hoßbach tarafından harekete geçmeye teşvik edildiğine şüphe olmayan Reinhardt, yarmanın

102 BA/MA, N245/2, NL Reinhardt, Briefe, fo. 41v (21.1.45); N245/3, NL Reinhardt, "Kalenderblätter 1945", fos. 82–3 (20–21.1.45); N245/15, Heidkämper, fos. 53–7.

hızlandırılmasını emretti. Reinhardt, yarma için çok geç kalınmış olunabileceğine ilişkin endişeliydi. Hitler geri çekilmeyi daha önce ısrarla reddettiği vakit buna itaat etmemenin daha mı doğru olacağına dair içi içini yiyordu. "Bu faciadan kurtulamam," diye yakındı. "Vazife şuuruyla belki de fazla itaatkâr davranmam dışında vicdanım rahat da olsa insanlar beni suçlayacaklar."

Ertesi gün, yani 25 Ocak'ta Reinhardt bir diğer ikilem yaşadı. O sabah, ziyaret ettiği bir sahra karargâhında bir el bombası patlamış, akabinde uçan bir cam parçasıyla başından ciddi bir yara almıştı. Cepheyi daha da geriye çekmesi için kanlı ve bitkin bir hâlde Guderian'a boş yere yalvardı. Hitler'e arka çıkan Guderian, Lötzen civarındaki göllerde yer alan mevzinin korunmasında ısrar etti. Dördüncü Ordu'ya yönelik tehdit kötüleşmeye devam ederken, hasta yatağındaki Reinhardt OKH'den olumlu bir karar almak için ertesi öğleden sonra yeniden mücadele etti. Kendisine, mümkün olan son zaman olarak belirttiği 17.00'ye kadar bir karar verileceğine dair söz verildi. Hitler'in emri saat 17.30'da nihayet ulaştı. Lâkin emir sadece, aslında Kızıl Ordu tarafından hâlihazırda işgal edilmiş olan mevzilere sınırlı bir ricat izni veriyordu. Hitler, Lötzen çevresindeki mevzinin tutulmasına ilişkin ısrarını sürdürdü. Reinhardt, ricat kararı için kendisini sıkıştıran Hoßbach'a, eline şayet 19.15'te kadar bir karar ulaşmazsa çekilmeyi bizzat emredeceğini söyledi. Oldukça çarpıcıdır ki, bu artan gerilimde, OKH'deki Guderian ve Wenck, Reinhardt'la görüşmek için müsait olmadı. Hoßbach saat 19.00'da Reinhardt'ı arayıp çemberi yarmak için derhâl müsaade istedi; daha fazla bekleyemezdi. Başka bir seçeneği olmadığını not düşen Reinhardt emri verdi; göllerdeki mevzinin sağladığı avantaj zâten kaybedilmişti. Söz konusu konumu muhafaza edebilecek kadar güçlü bir kuvveti yoktu. "Her şeyin bağlı olduğu taarruzdan yana vicdanım rahat..." diye ilave etti. "Taarruzumuzun başarısının ve sürdürülmesinin Führer için göl mevzinden daha önemli olduğuna kesinlikle inanıyorum." Yanılıyordu. Kandırıldığını düşünen Hitler, Reinhardt ve Hoßbach'ı ihanetle suçlayarak Dördüncü Ordu'nun Lötzen'den vazgeçtiği haberine kör bir öfkeyle patladı. Daha sonra sakinleşti, lâkin bir günah keçisi lazımdı. Vicdan azabıyla da olsa sadakatinden ödün vermeyen Reinhardt ve kurmay başkanı Heidkämper o gece görevden alındı.

VI

Tüm bu drama boyunca göze çarpan yalnızca Hitler'in mantıklı ricatları reddetmekteki absürt ahmaklığı değil, aynı zamanda Reinhardt'ın olağanüstü koşullar altında bile itaatsizlik fikrini dikkate almaktan duyduğu memnuniyetsizlikti. Reinhardt ve Merkez Ordu Grubu liderliğinin OKH yahut Hitler'in askeri maiyetinden herhangi bir desteğe güvenemeyeceklerini düşünmeleri de ayrıca önemli bir husus. Hitler'in Wehrmacht nezdindeki icra subayı Wilhelm Burgdorf'a yönelik güvensizlik aşikârdı. Guderian'ın Genelkurmay Başkanı sıfatıyla Hitler'den yana olacağı duygusu da öyle. Dolayısıyla, Königsberg ve Samland'ın kaybedilmesi anlamına gelse bile, Dördüncü Ordu'nun Heilberg bölgesine tamamen geri çekilmesinin elde kalan tek seçenek olduğuna kanaat getirildiğinde, bunun sadece Hitler'den değil, OKH'den de saklanması gerekiyordu. Derhâl Hitler'e haber vereceğinden ötürü, "Doğu Prusya Kalesi"nin son adama kadar tutulması gerektiğini hâlâ telkin eden Bölge Valisi Koch'un da habersiz bırakılması icap ediyordu. Hitler'in liderlik pozisyonunu dokunulmaz kılan ve emirlerinin – ne kadar saçma olursa olsunlar – yerine getirilmesini sağlayan askeri ve siyasi emir komuta zincirleri kriz boyunca sağlam kaldı. Hoßbach savaştan sonra Hitler'e itaatsizlik ettiğini ve çemberin yarılması için tek taraflı olarak batıya taarruz emri verdiğini iddia ederek şahsi itibarını süsledi. Aslına bakılırsa, 26 Ocak'ta görevden alınana değin komutanı olan Reinhardt'ın tam desteğiyle hareket etmişti. Başka seçeneği olmadığını düşündüğü için Hitler'in isteklerine karşı hareket etme yönündeki zoraki karar öncelikle Hoßbach'ın değil Reinhardt'ınmış gibi görünüyor.

Merkez Ordu Grubu'nun Heilsberg'e çekilmekteki niyeti daha savunulabilir bir konuma geçmekti. Bir kez oraya vardıktan sonra, Doğu Prusya'da kurtarmaya çalışabilecekleri bir şey kalıp kalmadığına daha fazla kafa yorabilirlerdi. Hoßbach'ın savaştan kısa süre sonra yazdığına göre, kendisinin bu hususta ki görüşü daha da radikaldi. Doğu Prusya'nın kaybedildiğini bildiğini beyan etti. Eldeki yegâne seçeneği, orada sıkışıp kalan Alman kuvvetlerini yeniden savaşabilmeleri için kurtarmaya çalışmak olarak gördü.[103]

103 Yukarıdaki anlatım, aksi belirtilmedikçe müteakip kaynaklara dayanır: BA/MA, N245/3, NL Reinhardt, "Kalenderblätter 1945", fos. 83–4 (22–7.1.45); N245/2, NL Reinhardt, Briefe, fos. 41–2 (22.1.45, 26.1.45); N245/15, Heidkämper,

Yeniden savaşabilmek, başlı başına bir amaç hâlini aldı. Çaresizlik kendi dinamiğini yarattı. Hoßbach sonraları – diğer askeri liderler gibi – savaşmaya sivil nüfusu korumak ve kurtarmak için devam ettiğini öne sürdü. Hakikat ise farklıydı: Öncelik orduyu kurtarmaktı. Reinhardt'ın günlük notları ve mektupları ile diğer çağdaş anlatımların açıkça belirttiği gibi komutanlar, Doğu Prusya kışının derinliklerinde mültecilerin içinde bulunduğu vahim durum karşısında elbette sık sık sarsılıyor ve üzülüyorlardı. Geri çekilen askerler çoğu zaman mültecileri yanlarında götürmek yahut pek bir faydası olmamasına rağmen, onlara mümkün olan her hususta yardım etmek için ellerinden geleni yaptı. Tanık oldukları sefaletin askerler üzerinde moral bozucu bir tesiri oldu.[104] Tartışmasız, Wehrmacht mümkün olan yerlerde nüfusun Sovyetlerin eline geçmesini önlemek istedi. Ancak donmuş yollardaki mülteci dalgaları batıya yönelik yarmayı engelleme tehlikesi doğurdu. Reinhardt'ın 22 Ocak'taki emirleri önceliklerin neler olduğunu gösterdi. "Birliklerin ana yollardaki hareketlerine engel olan mülteci kolları," diye emretti, "bu yollardan uzaklaştırılacak. Bu esef verici. Ancak durum bunu gerektiriyor."[105] Buna mukabil, Hoßbach iki gün sonra bu emri komutası altındaki Dördüncü Ordu komutanlarına aktarırken şöyle dedi: "Sivil nüfus geride kalmak durumunda. Bu kulağa acımasız geliyor, ancak ne yazık ki bu hususta yapılacak bir şey yok, zira ne kadar zor olursa olsun, Doğu Prusya'nın kaybının ardından mesele şimdi oradaki askeri güçleri bir nebze muharebe kabiliyetiyle ülkeye geri getirmektir." Aynı gecenin ilerleyen saatlerinde Reinhardt'a açıkça, "Mülteciler yollardan inmek zorunda," dedi.[106] Geri

fos. 68–72, 76–87; N24/39, "Erinnerungen von General d.I. a.D. Friedrich Hoßbach", daktilo metni (Mayıs 1945), s. 45–6, 68. Ayrıca bkz., Friedrich Hoßbach, *Die Schlacht um Ostpreußen*, Überlingen, 1951, s. 51–73; Guderian, s. 400–401; Dieckert ve Grossmann, s. 94–5, 110-18; *DZW*, 6, s. 511.

104 Örneğin bkz., BA/MA, RH21/3/730, fos. 3–6, "Auskünfte Gen.Major Müller-Hillebrand (Chef des Stabes) über den Einsatz der 3. Pz. Armee in Ostpreußen, Sept. 1944–Feb. 1945' (1955); "Auszug aus einem Bericht von Oberst i.G. Mendrzyk O.Qu. bei der 3. Panzer-Armee".

105 Schwendemann, "Das Kriegsende in Ostpreußen", s. 98'de alıntılanmıştır.

106 Schwendemann, "Tod zwischen den Fronten", s. 43. Bu açıklamaların kaynağını gösterdiği için Dr. Schwendemann'a, BA/MA, RH20/4/617, numarasız, Notizen über Ferngespräche 14–25.1.45, Gesprächsnotizen vom 24.1.45 (Hoßbach o gün saat 16.00'te önde gelen subaylarına hitap ediyor ve o akşam 22.15'te Reinhardt ile konuşuyor), ve benim için evrakın bir kopyasını alan Dr Jürgen Förster'e son derece minnettarım.

çekilen ordu, batıya doğru kendine yol açtığı sırada bu emri tekrar tekrar uygulamaya koyup, mültecileri ve yük arabalarını yolların dışına itti.

Askeri mantık, silahlı kuvvetlerin nüfusa uzun vadede fayda sağlayacak şekilde yeniden tertiplenebilmesi için sivil nüfusun kısa vadede zarar görmesi gerektiğine bazen pekâlâ karar verebilir. Ancak Ocak 1945'teki Doğu Prusya kargaşasında net bir stratejik düşüncenin varlığına ilişkin pek az işaret mevcuttu. Hoßbach'ın iddia ettiği amaç olan askerleri yeniden savaşabilmeleri için kurtarmak, savaşmaya devam etmenin maksadını açıklamıyordu. Hem liderler hem de askerler için bu hususdaki gerçek motivasyonun ne olduğunu saptamak kolay değildir. Düşman koalisyonu parçalanıncaya değin zaman kazanma fikri her geçen günle daha uzak bir umut hâlini alıyordu. Bir albay, "Şimdi mesele batıda direnmeye ve doğuda bir Alman partizan savaşı geliştirmeye bağlı," diye beyan etti – "ölümüne mücadelede" yegâne umut buydu. Böyle bir ifade, nihai hedefin ne olacağını açıklamadığı gibi hızla gerçeklerin ağırlığı altında kalacaktı.[107] "Anavatan Savunması" bir soyutlamaydı. Ayrıca nerede savunulacaktı? Oder'de (ve Ren'de) mi? Reich içinde mi? Her şey yok olana değin Reich başkentinde mi? Sovyet taarruzunun vahşeti ve düşmanın eline düşme korkusu, kendini koruma duygusu, aynı kaderi paylaşan yanı başındaki silah arkadaşlarına duyulan sadakat ve memleketteki sevdiklerine dair endişeler... Bunlar, mücadeleyi niçin sürdürdüklerini düşündüklerinde sıradan askerlerin birçoğu için yeterli bir motivasyon kaynağı oldu. Onlara liderlik edenler için ise belki başka bir unsur daha vardı. Neredeyse otomatik bir vazife duygusunun, sonuçlarını neredeyse hiç düşünmeksizin kendisinin eylemlerine yön verdiğine ilişkin Reinhardt'ın günlüğüne düştüğü husus, sadece Doğu Cephesi'ndekilerle sınırlı kalmayacak şekilde muhtemelen askeri liderlerin çoğu için de geçerli bir hususdu.

Bu, savaşı sona erdirmek için herhangi bir alternatif stratejiden yoksun askeri liderliğin, rejimin geriye kalan tek hedefi için çalışmaya nesnel olarak devam ettiği anlamına geliyordu. Rejimin bu hedefi, can ve mal kaybı ne olursa olsun sonuna değin savaşmaktı. Hitler'in Ocak ayında vuku bulan doğudaki kriz sırasında verdiği kararlar yalnızca bu amaca hizmet etti. Görevleri Reinhardt'ınki gibi umutsuz dahi olsa, bekleneni veremeyen generaller, her zamanki gibi boş kovanlar misali kolayca bir

107 BA/MA, N712/15, NL Pollex, Auszüge aus Briefen, fo. 12, 22.1.45.

kenara atıldı. Hitler, Reinhardt'ın yerine güvenilir bir Avusturyalıyı; sert, kurnaz ve yetenekli Orgeneral Lothar Rendulić'i getirdi. Gerçi Doğu Prusya'daki imkânsız görevin üstesinden gelme hususunda o da Reinhardt'tan daha kabiliyetli değildi. Hoßbach'a göre, Rendulić bölgeye genel duruma ilişkin hiçbir kavrayışı olmaksızın geldi. Emrine verilen askerlerle hiçbir ilişkisi yoktu. "Muhtemelen Hitler'in bağlayıcı emirlerine göre hareket ediyor" ve emrindeki kuvvetlerin gücünü fazlasıyla abartıyordu. Königsberg ve Samland'ı kaderlerine terk etme pahasına planlanan yarma hususunda derhâl Hoßbach ile münakaşaya girip, "ölüme layık" olarak nitelendirdiği böyle bir hamleyi desteklemeyeceğini söyledi.[108] Hoßbach, ordu grubu liderliğinin isteklerine karşı işte şimdi bağımsız olarak hareket edecekti. Batıya yönelik yarma devam etti ancak yetersiz bir kuvvetle icra edildiğinden, Hoßbach'ın da görevden alınacağı 30 Ocak'ta hâlihazırda bocalıyordu. Hoßbach'ın yerine getirilen ve yetkin bir isim olmasına rağmen yüksek komuta deneyimi bulunmayan General Friedrich-Wilhelm Müller, Vistül'e ulaşma girişimine son verdi.[109]

Cephenin daha güneyine bakıldığında, kenti her ne pahasına olursa olsun elde tutma emrine rağmen Varşova'yı terk etmekle suçlanan A Ordu Grubu Komutanı Orgeneral Harpe, küplere binen Hitler tarafından görevden alınmıştı.[110] Harpe'nin yerini Nazi değerlerinin ideal timsali olan acımasız Orgeneral Ferdinand Schörner aldı. Schörner, çekilen askerleri kendi amansız disiplinine tâbi tutmakta, asker kaçaklarını toplatmakta ve ibreti âlem için idamlar tertiplemekte hiç zaman kaybetmedi.[111] Komutası altındaki subaylardan, herhangi bir firar

108 N24/39, NL Hoßbach, "Erinnerungen", s. 46–7; Hoßbach, s. 70. Doğu Prusya'ya vardığı vakit, Rendulić'in oradaki duruma ilişkin tam bir kavrayışa sahip olmadığı açık görünmektedir. Rendulić, Hitler tarafından Kurlandiya Ordu Grubu'nun komutanlığına henüz 17 Ocak'ta atanmıştı ve Doğu Prusya'da kuşatma altında olan Merkez Ordu Grubu'nun komutasını devralacağına ilişkin 26 Ocak'ta ansızın kendisine bilgi verildiğinde sadece 12 gündür Kurlandiya'daydı. – Lothar Rendulić, *Gekämpft, Gesiegt, Geschlagen*, Wels, 1952, s. 331–2, 336.

109 Guderian, s. 400–401. Rendulić, s. 337–55, 12 Mart'a kadar Doğu Prusya'da başkomutan olarak geçirdiği altı haftayı anlatır. Bununla birlikte, söz konusu eserde Hoßbach'ın görevden alınmasıyla ilgili sadece birkaç önemsiz satır mevcuttur (s. 343).

110 Guderian, s. 394.

111 Hastings, s. 283; Roland Kaltenegger, *Schörner: Feldmarschall der letzten Stunde*, München ve Berlin, 1994, s. 265–6; Siebel-Achenbach, s. 59, 71–2. Hitler, Merkez Ordu Grubu komutanlığını ilk başta Mareşal Model'e vermeyi amaçlamıştı.

yahut disiplinsizlik belirtisini, sürecin yasal detaylarından endişe duymaksızın derhâl bastırmalarını talep etti. Genel menfaat adaletten önce geliyordu. İddia ettiğine göre, "Sonuçta, savaş da 'adil' değil"di.[112] Çok sonraları, Schörner Rusya'daki tutsaklığından dönüp Batı Almanya'da mahkemeye çıktı. Yargılaması sırasında komutayı aldığı vakit morali bozuk askerlerle, emredilmiş kıta hareketlerine mâni olan yollardaki milyonlarca mülteciyle ve muharip birliklerde çözülmelerle karşı karşıya olduğunu iddia etti. Durumu düzeltmeyi başarmış ve sert önlemlerle cepheyi sonunda istikrara kavuşturmuştu. Amacının artık "nihai zafer"le yahut rejimle hiçbir alakası olmadığını, sadece Kızıl Ordu'nun Almanya içine ilerlemesine engel olmaya ve yüz binlerce mülteciyi Bolşeviklerden kurtarmaya çalıştığını belirtti.[113] Bu beyan, Hitler'in "sonuna kadar mücadele" politikasını bu umutsuz safhada bile en fanatik biçimde uygulamak için elinden geleni yapma kararlılığını işine geldiği şekilde hasıraltı ediyordu.

Ordu Gruplarını yeniden adlandırmak için personel değişikliği fırsatından yararlanan Hitler, teşkillerin isimlerini 25 Ocak'ta gerçeklerle daha uyumlu bir hâle getirdi. Schörner'in devraldığı A Ordu Grubu, Merkez Ordu Grubu oldu; Rendulić'in emrine verilen Merkez Ordu Grubu, Kuzey Ordu Grubu olarak yeniden adlandırıldı; Kurlandiya'da mahsur kalan Kuzey Ordu grubu ise Guderian'ın itirazlarına rağmen[114] Kurlandiya Ordu Grubu'na çevrildi ve İtalya Cephesi'nin güneşli ikliminden buzlarla kaplı kuzeye gönderilen Orgeneral Heinrich von Vietinghoff komutasına verildi. Bu değişiklikler, yönetimin moral hususundaki bocalama belirtileriyle mücadele etmek için duyduğu ihtiyacı ve acımasız disiplin uygulamalarıyla cephenin içten çökme potansiyelini yansıtıyor. Körü körüne itaat yoluyla "iradenin zaferi", askeri profesyonelliğin tüm gerekliliklerinin yerine geçecekti. Bunu pekiştirmek için, OKW Başkanı Mareşal Keitel emirlerin yerine getirilmesinde koşulsuz

Lâkin Model'e Barı Cephesi'nde ivedilikle ihtiyaç duyulduğuna karar verilmesiyle birlikte teşkilin komutası Schörner'e verildi. – *TBJG*, II/15, s. 135 (16.1.45), 138 (17.1.45).

112 *DRZW*, 10/2'de alıntılanmıştır (Kunz), s. 39.

113 BA/MA, N60/74, NL Schörner, "Tragödie Schlesien, März 1945", fo. 2 (1958).

114 Guderian Kurlandiya'da kuşatılan 200.000 civarı askerin, eldeki müdafi güçlerin imkânlarına kıyasla çok geniş bir alana yayıldıkları diğer mıntıkalarda daha faydalı bir şekilde konuşlandırılmak üzere deniz yoluyla tahliye edilmesini istiyordu.

itaat talebinde bulundu. Ayrıca askeri mahkemelerin buna muvaffak olamayan herkes için idam cezası vermesini emretti.[115] Hitler son derece dikkat çekici bir hamleyle Vistül Ordu Grubu isimli yeni bir teşkil kurdu. Amacı kuzeydoğu Almanya'nın çatırdayan savunmalarını pekiştirmek, Glogau kuzeyindeki Oder hattına yönelik taarruzu ve Batı Prusya ile Pomeranya'ya yönelik yarmayı engellemekti. Teşkilin komutasınını ise çaresizlik kokan şaşırtıcı bir hamleyle Heinrich Himmler'e verdi. Himmler, Nazi rejiminin biçare durumdaki ırki ve siyasi kurbanlarına acımasızca muamele etmekte şüphesiz maharetli bir isimdi. Ancak üst düzey askeri liderliğe ilişkin yegâne deneyimi, önceki haftalarda alelacele bir araya getirilen Yukarı Ren Ordu Grubu'ndaki kısa ve başarısız yönetiminden ibaretti. Görevi, çatırdayan cephede düzeni sağlamak ve sert disiplin aracılığıyla sonuna değin sürecek amansız bir mücadeleyi sağlama almaktı.[116] Başlangıçta birliklerinin büyük bölümü Dokuzuncu ve İkinci orduların kalıntılarından ibaretti. Ancak Şubat ortasına gelindiğinde artık komutası altında yaklaşık kırk tümen vardı.[117]

Sonuna kadar koşulsuz mücadele hususunda Hitler'in en sağlam destekçilerinden biri, eylemleri savaş sonrasında çizdiği o gayrisiyasi ve tümüyle profesyonel asker imajını yalanlayan Büyük Amiral Dönitz'ti. Dönitz, komünizme karşı mücadeleye bütünüyle bağlı, tutucu bir isimdi. Savaş sonrasındaki sorgulamaları sırasında "olağanüstü şövalyeliğe ve inceliğe" sahip bir adam olarak bahsettiği Hitler'e tam desteğinde asla tereddüt etmedi. Hitler'le ilişkisinin "tamamen kendi alanındaki faaliyetleriyle, yani bir asker olarak çıkarlarıyla sınırlı" olduğunda ısrar edip,[118] kendini öncelikle doğudaki perişan sivil nüfusun kaderiyle ilgilenmiş bir şekilde gösterdi. Ocak ayındaki Sovyet taarruzunun başlamasının ardından, doğu vilayetlerinde yaşayanları kurtarmanın Alman

115 BAB, NS6/353, fos. 157–8, Bormann, Bekanntgabe 28/45, Ungehorsam und falsche Meldungen, ekler kısmı Keitel'in emrini içerir; ayrıca IfZ, Fa-91/4, fo. 1069.

116 Görünüşe göre Himmler'in komutanlığı birkaç gün önceden hâlihazırda kabul edilmişti. Goebbels'e göre bunun asıl nedeni, Sovyetlerin önünden "geriye akan" askerleri yeni muharip birliklere dönüştürmek için "sağlam bir ele" duyulan ihtiyaçtı. Hatta Goebbels, Hitler'i bu görevden kurtarmak için Himmler'i Ordu Başkomutanı yapmayı önerdi, ancak Hitler bu kadar ileri gitmeye isteksizdi ve Himmler'in önce harekât komutanlığında kendini kanıtlaması gerektiğini belirtti. – *TBJG*, II/15, s. 165 (20.1.45), 181 (22.1.45), 195 (23.1.45).

117 *DZW*, 6, s. 513.

118 IWM, FO645/155, Karl Dönitz'in sorguları, 30.9.45, s. 5; 2.10.45, s. 2 (İngilizce).

askeri için en önemli görev olduğunu belirtip, donanmanın harbin geri kalan aylarında 2 milyondan fazla Almanı gemilerle batıya taşımaktaki rolünü gururla anlattı.[119] Yine de azalan kömür rezervlerinin "askeri görevlere tahsis edilmesi gerektiği ve mültecileri götürmek için kullanılamayacağı" konusunda 22 Ocak'ta Hitler'le mutabık kaldı. Mültecilerin deniz yoluyla nakli ancak savaşan birliklere herhangi bir engel yaratmadığı sürece gerçekleştirilebilirdi. Dönitz'in ilk önceliği, Doğu Prusya ve Kurlandiya'da mahsur kalan birliklere erzak göndermekti. Gemilerin onları Pillau ve diğer Baltık limanlarından almasını umut eden mültecilerin beklemesi gerekiyordu.[120]

Luftwaffe'nin başı Hermann Göring, hava savunmasındaki başarısızlıklardan ötürü gözden düşmesine ve Führer Karargâhı'nda artık sadece gerçekten gerekli olduğu zamanlarda bulunmasına rağmen, Almanya'nın yaklaşan kaderini kabullenmiş olmakla birlikte Hitler'e sadık kaldı.[121] Göring'in olası alternatifi olarak düşünülen Doğu Cephesi'ndeki 6'ncı Hava Filosu Komutanı Orgeneral Robert Ritter von Greim da, 1923'teki darbe girişimine katılmış bir diğer inançlı Nasyonal Sosyalist olarak Hitler'e bağlılığını sonuna dek korudu. Luftwaffe'nin diğer kıdemli subayları da, durum ne kadar umutsuz da görünse, mücadeleyi sürdürme hususunda fanatik bir yaklaşım içindeydi. Luftwaffe liderleri bu şekilde düşünsün yahut düşünmesin, gelecekte bir şeylerin kurtarılabileceği umudu, hoşnutsuzluğa yol açabilecek herhangi bir şey yapma konusunda çoğunu aşırı ihtiyatlı bir tutuma yöneltti.[122]

Ordu Genelkurmay Başkanı Guderian, askeri tertibat hususundaki farklı görüşlerinin sonucunda gittikçe hüsrana uğrayıp Hitler'den uzaklaştı. Ancak değindiğimiz üzere, Reinhardt çaresiz vaziyette Doğu Prusya'dan çekilmek kararları aldırmaya çalışırken genellikle Hitler'i desteklemişti. Guderian, Hitler'in kararlarına ne kadar katılmasa da onları kabul etti ve elinden geldiğince uygulamaya çalıştı. Temmuz 1944'teki Hitler'e suikast girişiminin ardından her kurmay subayın bir NSFO

119 IfZ, ZS 1810, Bd. II, fo. 54, Dönitz'in Barry Pree'yle mülakatı, 18.11.74.

120 Schwendemann, "Endkampf", s. 20'de alıntılanmıştır; ayrıca Schwendemann, "Tod zwischen den Fronten", s. 45.

121 Goebbels, 27 Ocak'ta Göring'le konuştuğunda onun "yenilgiyi hemen hemen kabullenmiş" ve "depresif" buldu, ancak Hitler'in siyasi bir çözüm bulmaya çalışacağına dair hâlâ umutluydu. – *TBJG*, 15/II, p. 250 (28.1.45)

122 *DZW*, 6, s. 572.

olmasını istemişti.[123] Ayrıca elli beş ordu subayını Wehrmacht'tan ihraç eden "Haysiyet Divanı"nda görev yapmıştı.[124] Artık hayal kırıklığına uğramış da olsa sadık kaldı. Ve Wehrmacht'ın tepesinde, dalkavukça sadakatin garantisi Keitel ve Jodl idi. Dolayısıyla askeri teşkilat, sonraki iddialarının aksine Hitler'e ve herhangi bir teslimiyet düşüncesi içermediğinden ötürü, tabiatıyla sadece çok daha fazla kan dökülmesine ve sonunda kendi kendini imhaya yol açacak bir stratejiye bağlı kaldı.

Bu kaçınılmaz olarak diğer cephelerde kayıplara yol açsa bile, askeri mücadelenin devamını her şeyden ziyade mümkün kılan şey, doğuya büyük takviye güçler bulunması gerektiğinin geç kalınmış idrakıydı. Doğu Cephesi'nde Ocak ve Şubat aylarında verilen kayıplar 450.000'den fazlaydı.[125] Ancak cephenin bu kayıpların ötesinde güçlendirilmesi gerekiyordu. Donanma ve Luftwaffe, kara savaşı için on binlerce bahriyeli ve havacı gönderdi.[126] İhtiyat Ordusu, tencerenin dibini sıyırmak suretiyle ve çoğunlukla askerlikten muaf tutulan meslek kollarından olmak üzere çok daha fazlasını bir araya getirdi. *Volkssturm*, büyük ölçüde silahsız yarım milyondan fazla adamı Doğu Cephesi'nde mevzilendirmek için seferber etti ve korkunç kayıplara uğradı.[127] Ancak hakiki ihtiyatlar neredeyse tükenmiş olup, acemi erler genellikle doğru düzgün bir askeri eğitimden yoksun 16 yahut 17 yaşındaki çocuklardan oluştuğundan, takviye kuvvetlerin çoğu yalnızca batı veya güneyden sevk edilebiliyordu. 19 Ocak'ta, yani Sovyet taarruzunun altıncı gününde, Wehrmacht Harekât Dairesi Başkan Yardımcısı Korgeneral August Winter bir muhtıra sundu. Muhtıranın temel önermesi, harbin kaderinin sonraki haftalarda doğuda tayin edileceğiydi. Winter, doğudaki acil durumun dikte ettiği zorunluluğa dikkat çekti: "Diğer cephelerin pahasına ve bunun Batı Cephesi için teşkil edeceği ağır riskin bilinçli kabulüyle, yaşanacak tayin edici büyük muharebe için Doğu Cephesi'ne azami kuvvet teksifi" gerekiyordu.[128] Emir, 40 tümenin daha doğuya sevkiyle sonuçlandı. Uçaklar, uçaksavar bataryaları,

123 *DRZW*, 9/1 (Heinemann), s. 884.

124 *DRZW*, 9/1 (Heinemann), s. 882.

125 *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 559.

126 *DZW*, 6, s. 575, 591.

127 David K. Yelton, *Hitler's Volkssturm: The Nazi Militia and the Fall of Germany, 1944–1945*, Lawrence, Kan., 2002,s. 131.

128 *DZW*, 6, s. 513'te alıntılanmıştır.

tanklar ve ağır toplar da diğer cepheler göz ardı edilerek şimdi büyük çoğunlukla doğuya gönderiliyordu. 12 Şubat'a gelindiği vakit 33 tümen Doğu Cephesi'ne gönderilmişti. Bunu, Mart ayı başına değin cepheye varacak 12 tümen takip etti. Lâkin bu tümenlerin 18'i, İngiliz ve Amerikalılara karşı batıda ve kuzey İtalya'da yürütülen mücadelenin zayıflatılmasıyla temin edilebildi.[129] Dolayısıyla Wehrmacht'ın doğudaki çöküşü, batıdaki nihai Müttefik ilerleyişinin habercisi oldu.

Bu sırada, rejim liderleri ve alt düzey temsilcilerinin artan çaresizliklerinin, moralin hem yurtta hem de cephede çöküyor olduğuna ilişkin açık belirtilerle birleşmesi, aşırı baskıcı tedbirlere başvurmayı yoğunlaştırdı. Bu tedbirler artık sadece çaresiz, zulme uğrayan azınlık gruplarına değil, Alman nüfusun kendisine de yönelikti. Nicedir doğuya ihraç edilmiş olan terör şimdi Reich'a, eve dönüyordu.

129 *DZW*, 6, s. 513–14.

VI
Terör Eve Geliyor

Führer, Bölge Valilerinin önlerine konulan görevi icap eden şiddet ve kararlılıkla yerine getirip; her türlü çözülme, korkaklık ve bozgunculuk emaresinin başını özel yetkili askeri mahkemelerin ölüm cezalarıyla ezmelerini bekliyor. Halkı için savaşmaya hazır olmayan ve bilakis onu en zor zamanında arkasından bıçaklayanlar yaşamayı hak etmemekte ve celladın elinde ölmelidirler.

Bormann'ın özel yetkili askeri mahkemelerin kurulmasına ilişkin talimatı, 15 Şubat 1945

I

Batıdaki düşmanı Ardenler Taarruzu'yla püskürtememenin yol açtığı sonuçları Alman halkının büyük bölümü ancak 1945 Ocak'ının ikinci yarısında, doğudaki büyük Sovyet taarruzu sonrasında anlayabildi. Bu felaketin travmatik etkisiyle, savaşın sonunun yaklaştığını artık neredeyse herkes için malûm oldu; Almanya yakın gelecekte düşman tarafından topyekûn yenilgiye uğratılacak ve işgal edilecekti. Ülkenin muzdarip olduğu bu büyük sefaletten her zamankinden daha fazla insan tarafından sorumlu tutulan rejimin günleri artık sayılıydı. Sivil nüfus ve sıradan askerler arasındaki çözülme belirtileri bu kavrayışla birlikte artmaya başladı. Rejim buna tipik bir yanıt verecek, ülkedeki baskıyı muazzam şekilde artıracaktı.

Baskı elbette en başından beri Nazi rejiminin ayrılmaz bir parçasıydı. Yargı artan zulümde tümüyle işbirliği yapmış, polis ve Parti örgütlerinin hukuk dışı şiddetine her aşamada kendi baskısını yoğunlaştırarak karşılık vermişti. Ancak savaş öncesi yıllardaki baskı, her yerde

mevcutsa da, "dışlanmış" gruplara odaklıydı. Rejimin sosyal ve siyasi kontrolü nihayetinde yoluna çıkanlara yahut bir şekilde düşman kabul ettiklerine karşı acımasızca davranacağına ilişkin Almanların genel kabulüne dayanıyordu. Ancak baskı, "dışlanmışları" ve "istenmeyenleri" hedef aldığı müddetçe, nüfusun çoğunluğu tarafından kabul gördü ve hatta memnuniyetle karşılandı.[1] Siyasi veya ırki olarak hedeflenen bir gruba dâhil olmayan yahut "halk topluluğundan" dışlanmalarına yol açacak biçimde "aşağı" addedilme talihsizliğinden muzdarip olmayan bireylerin Gestapo'nun pençesine düşmesi pek de olası değildi.

Sistemin temel unsurlarından biri olan şiddet, savaş başladığında yeni ve güçlü bir ivme kazandı. Artık büyük ölçüde ihraç ediliyordu. Bu şiddetin asıl yükünü savaşın o ilk ve muzaffer evresinde fethedilen ülkelerin halkları çekti. Ancak herhangi bir siyasi uyumsuzluk belirtisine karşı içerideki baskı da yoğunlaştı. Bir numaralı ırki düşman yine her zamanki gibi Yahudilerdi. Aralıksız bir propagandayla savaştan sorumlu tutulan Yahudiler, bilhassa da 1941'de doğuya sürgünlerin başlamasıyla birlikte gittikçe kötüleşen korkunç bir zulme maruz kaldı.[2] Ve terörist baskı, bilhassa da savaş – 1942/43 kışındaki Stalingrad felaketinin sembolik bir dönüm noktası teşkil edeceği şekilde – Almanya aleyhine döndüğünde, fethedilen ülkelerden getirilen ve sayıları gittikçe artan yabancı işçiler arasından kendine keyfî hedefler aradı. Yargı sistemi o vakit artık SS-Polis güvenlik aygıtının dizginsiz gücüne tümüyle teslim olmuştu. Cephedeki kayıplar endişe verici boyutlara ulaşıp, Almanya'daki sivillere yönelik baskı 1944 boyunca orantılı bir şekilde büyüdükçe, rejim muhalefet belirtilerine karşı her zamankinden daha duyarlı bir mahiyet aldı. Bununla birlikte, jurnal birimlerinin açıkça belirttikleri gibi rejimi hedef alan eleştiriler arttı. – "Pozitif" propagandanın odak noktası olan Hitler'in kendi popülaritesi o vakit artık gözle görülür biçimde azalmıştı. Parti'nin prestijinde ciddi bir düşüş vardı. Cephedeki moral, özellikle Fransa'daki çöküşün ardından sallantıdaydı.

1 Genel olarak benzer bir yorum için bkz., Robert Gellately, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany*, Oxford, 2001.

2 Yahudilerin, Almanya'dan sürüldükleri süreçte hiçbir hafifleme göstermeyen kötücül tasvirleri için bkz., Jeffrey Herf, *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust*, Cambridge, Mass., 2006, ve Herf'in katkısı, "'Der Krieg und die Juden': Nationalsozialistische Propaganda im Zweiten Weltkrieg", *DRZW*, 9/2, s. 159 ve sonrası.

Rejime verilen destek ufalanıyor ve propaganda bununla boş yere mücadele etmeye çalışıyordu. Durumun terörist baskıya daha fazla başvurulmasıyla sonuçlanması kaçınılmazdı. 20 Temmuz 1944'teki Hitler'e suikast girişiminin ve Almanya'nın o yılın son aylarında artan zorluklarla karşılaşmasının ardından, nüfus, daha önceki bölümlerde gördüğümüz üzere, topyekûn savaş atılımı çerçevesinde gittikçe hizaya gelmeye zorlandı. Dikkatsiz açıklamalar, bozgunculuk yahut yıkıcılık addedilen şeylerin herhangi bir belirtisi acımasızca cezalandırıldı. Rejim, kendi vatandaşları için her zamankinden daha tehlikeli bir hâl alıyordu.

Buna rağmen, Almanya içindeki terör 1945 Şubat'ından itibaren yeni bir boyuta ulaştı. Hitler başta olmak üzere, rejim liderleri artık bir mucize yaşanmaması durumunda yenilginin burunlarının ucunda onları beklediğini açıkça görebiliyordu. Propaganda, direnmeye ve mücadeleyi sürdürmeye hazır olma hissiyatını artırmayı amaçlayan sloganları âdeta bir papağan gibi tekrar etti. Ancak bunlar artık çoğu insan için boş laflardan ibaretti. Propaganda başarısız oldukça şiddet arttı. Rejimin doğrudan şiddet refleksi korku, çaresizlik, meydan okuma ve intikamın bir birleşimine işaret ediyordu. Bir diğer 1918 korkusu; ülkedeki milyonlarca yabancı işçinin patlayıcı potansiyeline karşı artan ihtiyat; topyekûn yenilgi ve rejimin sonunun yaklaşması karşısında çaresizlik; Almanya'yı mahvoluşa sürüklediği kabul edilen – iç ve dış – tüm güçlere karşı meydan okuma ve Nazizme muhalefet eden ve çöküşüne sevinecek olan herkesten intikam: bu kombinasyon, sonuna kadar savaşı engelleyen yahut ona karşı çıkan herkesi keyfekeder hedefleyen yeni bir şiddet düzlemi yarattı.

İntikamın en kötüsü, her zamanki gibi rejimin belirlenmiş düşmanlarına ayrılmıştı. Dizginleri gittikçe gevşetilen şiddet üzerindeki son kontrol kalıntılarının da ortadan kalktığı bu son aylar; Yahudiler, yabancı işçiler, savaş esirleri ve toplama kampı mahkûmları için ölümcül olacaktı. Ancak iddia edilen bozgunculuk emareleri nedeniyle gaddar misillemelere maruz kalanlar arasında artık Alman nüfusun çoğunluğu da vardı. Rejimin kendini yok eden gidişatına yönelik en ufak bir tedbirsiz yorum yahut algılanan ufacık bir muhalefet, herhangi bir birey için felaketle sonuçlanabilirdi. Düşman dört bir yandan Reich'ı kuşatırken, rejimin daha önce dışarıya ihraç ettiği terör, onun ölüm sancıları içinde geri sekerek Alman nüfusun kendisini vurdu. Bu, artan

çaresizliğin işaretiydi. Devam eden moral çöküşü durdurmak için tıpkı o beyhude propaganda çabaları gibi terörün de yapabileceği hiçbir şey yoktu. Fakat sefaletin, ızdırabın ve artık nüfusun geniş kesimlerinde Nazi rejimine karşı kök salan nefretin, Birinci Dünya Savaşı'nın 1917 ve 1918'deki son aşamalarında meydana gelen türden devrimci bir iklime dönüşmesini engellemek için yeterliydi.

II

Ocak sonuna gelindiğinde, rejim hem ülke içindeki hem de cephedeki – ki bu daha da endişe vericiydi – moralin çöküş belirtileri karşısında ciddi bir kaygıya gark oluyordu. – Bunu itiraf etmenin en zor yer olduğu – SS içinde bile, derinleşen bir krizin varlığını kabul etmeye hazır sesler mevcuttu.

Yukarı Ren Ordu Grubu'nun propaganda masasında görevli karargâh subayı SS-Yüzbaşı Rolf d'Alquen, 26 Ocak'ta Berlin'deki ağabeyi SS-Albay Gunter d'Alquen'e panik dolu bir telgraf çekti. Rolf, *Das Schwarze Korps*'un editörü olan ağabeyi Gunter'e şöyle diyordu: "Doğu Cephesi'ndeki olayların bir sonucu olarak, muharip birliklerin ruh hâli günden güne daha gergin ve ciddi bir hâl alıyor." Doğu vilayetlerinden gelenlerin çoğunun kişisel kaygıları vardı. "Durum önümüzdeki birkaç gün içinde daha da kötüleşirse," diye devam etti, "askerlerin savaşma ruhunun, artık dayanılmayacak endişeler nedeniyle felç olacağı hesap edilebilir." Bölgedeki sivil nüfus arasındaki iklimin de benzer olduğunu belirtti. "Führer Karargâhı'ndan teskin edici bir söz" bekliyordu. Temkinli lâkin açık bir şekilde, Hitler'in krizin üstesinden gelmek için aklından geçenleri çevresine söyleyip söylemediğini öğrenmenin mümkün olup olmadığını sordu. Cephenin, eldeki mevcut silahlarla uzun müddet tutulamayacağının hem asker hem de siviller için malum olduğunu söyledi. Geriye kalan umutlar, "katlanılan her şeyi ve tüm aksaklıkları telafi edip, cephelerde tayin edici bir değişikliğe vesile olacak" bir silaha yönelikti.

Rolf, cephedeki ruh hâlinin Führer'in dikkatine sunulmasını istedi. Bu kuvvetle muhtemel gerçekleşmedi. Ancak anlattıkları Himmler'e ulaştı. D'Alquen'in mesajı, bunun "sadece askerlerin değil, propagandadan sorumlu olanların psikolojik durumunun da tipik bir örneği" olduğu notuyla Himmler'in emir subayı Rudolf Brandt'a

iletildi. Himmler derhâl yanıt verdi. Askerler aksilikler yaşamış olsa da, en depresif kişinin bizzat d'Alquen'in kendisi olduğunu belirtti. Teklifi "katiyen imkânsız"dı. Askerlere, ne kadar zor olursa olsun, görevlerini yapmaları söylenmeliydi. Batı korunduğu vakit doğudaki Wehrmacht, "yeniden aktif olmadan" evvel taarruzu durdurmaya hazır olacaktı. Himmler sözlerini, "Ayrıca senden bir SS duruşunu içtenlikle bekliyorum," diye sonlandırdı."[3]

Birkaç gün sonra, Himmler'in henüz teşkil edilen Vistül Ordu Grubu, subayların "artık birlikleri sıkı bir şekilde ellerinde tutamadığı"nı ve askerlerin, – tek tük olmamak üzere –, üniformalarını çıkarıp kaçmak için ellerinden gelen her şekilde sivil kıyafetler bulmaya çalıştığını" bildiriyordu.[4] Ancak Batılı Müttefikler, ellerindeki esirleri sorgularken elde ettikleri verilere dayanarak büyük çaplı firarlar beklemiyordu. Değerlendirmelerine göre, "Kişinin ailesine yönelik misilleme yapılacağı korkusu, firarın önündeki en güçlü caydırıcı unsur olmaya devam ediyor"du. Savaşın sonunun yakın olduğu düşüncesi, firarın teşkil ettiği büyük riski almamak için bir diğer nedendi. Şubat ortasında sorgulananların yaklaşık %65'i savaşın haftalar içinde sona ereceğini düşünüyordu. Kendini koruma arzusu, (kendi mevcut askeri durumları dışında her şeye dair) kayıtsızlık ve otomatik bir itaat duygusuyla savaştıkları sonucuna varıldı.[5] Doğudaki tahliyeler sırasında yaşanan keşmekeşte askerlerin tahliye edilenlerin arasına karıştıkları, "bir şey yapmadan oyalandıkları" ve "yaklaşan sonun beklentisiyle" daha fazla çatışmadan kaçınmaya çalıştıkları, zira askeri polisin ya aşırı kalabalık trenleri kontrol edemediği ya da kendilerinin de ortadan kaybolduğu söylendi.[6]

---

3 BAB, NS19/2454, fos. 1–3v: SS-Kriegsberichter-Abteilung, SSStandarte "Kurt Eggers", 26–30.1.45.

4 *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht. Dokumente*, ed. Gerhard Förster ve Richard Lakowski, Berlin, 1975, s. 144 (5.2.45).

5 NAL, WO219/4713, SHAEF raporları, 15.2.45, 20.2.45. Wehrmacht komutanları, görevlerini ihlal eden askerlerin "aile sorumluluğu"na (*Sippenhaft*) maruz kalacağı tehdidini bir caydırıcı mahiyetinde defalarca kez dile getirdi. Bu tehdit bazı vakalarda hayata geçirilmişse de, bunlar genel uygulamadan ziyade birer istisnaydı. Bkz., Robert Loeffel, "Soldiers and Terror: Re-evaluating the Complicity of the Wehrmacht in Nazi Germany", *German History*, 27 (2009), s. 514–30.

6 Doğu Cephesi'nden gelmiş ve batıda ele geçirilmiş bir savaş esirinin anlatımı (İngilizce): LHC, Dempsey Papers, no. 273, II'nci kısım, s. 7 (3.3.45).

Parti Genel Merkezi'ndeki Martin Bormann'ın, askerlerin sergiledikleri bozguncu tavırlarla sivil halkın moralini etkilediklerine dair hiçbir şüphesi yoktu. Aldığı raporlar şüphesiz buna işaret ediyordu. Magdeburg bölgesine dönmüş bir askerin "Ne? Siz hâlâ Hitler'i mi dinliyorsunuz?" dediği duyulmuştu. Eve gidiyordu ve söylediğine göre yetkililer onu bulana kadar savaş zâten bitmiş olacaktı. Neyse ki kimse bilgilerini almadı ve herhangi bir bedel ödemedi. Doğudan geriye doğru akan askerlerin Sudetenland'da iç karartıcı bir manzara sergiledikleri söyleniyordu. Tayın kuponları olmamasına rağmen mal istemek için sık sık dükkânlara giriyor, itiraz edildiğinde ise savaşın hâlihazırda bittiğini ve tayın kuponlarına gerek olmadığını söylüyorlardı. Görüşleri, yenilginin sonuçlarının resmedildiği kadar kötü olmayacağı yönündeydi.[7] Bormann'ın Şubat ayı başında Köln-Aachen bölgesinden aldığı bilgiye göre "artan bir iç güvensizlik" mevcuttu ve Waffen-SS kayda değer bir istisna gibi görünse de Wehrmacht içinde "bariz bir liderlik krizi" olduğuna inanılıyordu.[8]

Almanya'daki askerler arasında moralin düşük olduğuna ilişkin intiba, bir NSFO raporuyla pekişti. Ülkenin çeşitli bölgelerinden yaptığı bir yolculuk sırasında edindiği izlenimleri – gayet tabii Nazi diliyle – anlatan NSFO, "geleceğe dair tehditkâr belirtiler" olduğunu kaydetti. Diğer nedenlerin yanı sıra, yenilgiye subayların baltalayıcı faaliyetlerinin neden olduğuna ilişkin – Stauffenberg suikastının yankılarının hâlâ kendini hissettirdiği – iddiaları sebebiyle de, firarilerin sivil nüfustan sık sık destek gördüklerini söyledi. Raporda disiplinin sabote edildiği ve subayların kendilerinin de buna kayıtsız kaldığı belirtildi. Doğudaki olaylardan doğal olarak endişe duyan Orta Almanya'daki insanlar, Batı Cephesi'ndeki askerlere, Bolşeviklerin kendilerine ulaşamaması için Amerikalıları içeri almaları gerektiğini söylüyordu. Bu görüşün moral için bariz bir tehlike oluşturduğu kanaatindeydi. Silah fabrikalarının kömür ve sevkiyat zorlukları nedeniyle kapandığı hikâyeleri de moral etkiliyen bir başka unsurdu. Silah endüstrisinin artık çalışmadığını duyan askerler, savaşı kesinkes kaybedilmiş görüyordu. Tahmin edilebileceği gibi, rapor bu tür endişe verici işaretlerin önüne geçilmesi için

7 BAB, NS6/135, fos. 44, 118–21, Gauleitung Mageburg-Anhalt, 16.2.45 tarihli rapor; Mährisch-Schönberg'deki Landratsamt raporu. – Schönberg, 17.2.45.

8 BAB, NS6/135, fo. 11, Auszug aus einem Bericht des Pg. Waldmann, Inspektion-Mitte, 7.3.45 (Şubat ayı başında derlenen izlenimlerle ilgili).

alınması gereken çok sert tedbirler olduğu sonucuna varıyor; "seyyar askeri mahkemelerin", emirlerin "acımasızca" tatbikinin ve "aman verilmeksizin uygulanacak radikal önlemlerin" gerektiğini savunuyordu.[9]

Şubat ayı ortasında Almanya'nın doğu bölgelerinden gelen raporları okumak Himmler'in sadece içini kararttı. Umumiyetle savaşın kaybedildiğine inanan askerler arasındaki moral bozukluğu belirtilerinin neredeyse tamamının, Almanya'nın askeri zayıflığının farkındalığından kaynaklandığını öğrendi. Wehrmacht'ın sivil nüfusun kaçtığı yerlerdeki mülkleri yağmalaması olağan bir hadiseydi ve bu da moral çöküşün bir diğer işareti olarak görülüyordu. Pek çok asker, subay ve *Volkssturm* milisi birliklerinden ayrı bir şekilde Oder'in doğusundaki ormanlarda gezinir ve Almanya'ya geçmeye çalışırken bulundu. Moralleri, buna uygun şekilde zayıftı. Umutsuz bir ruh hâli içinde, genellikle çektikleri tüm acılardan Nasyonal Sosyalizmi suçluyor, savaşı kaybedilmiş olarak görüyor ve ne pahasına olursa olsun barış istiyorlardı. Himmler ve SS'in de alenen eleştirildiği kabul edildi. Ve başıboşların liderleri, gruplarındakilere Sovyet birlikleriyle karşılaşırlarsa silaha başvurmamalarını, savaşmadan teslim olmalarını söylüyordu.[10]

Sivil nüfusun morali de bundan iyi değildi. Şubat ortasındaki propaganda raporları, orta sınıf ve köylüler arasında yaygın olduğu söylenen bir tutum olarak "derin bir uyuşukluğa" işaret ediyordu. Boyun eğmiş görüşleri – "sinsi bir zehir" – her şeyin zâten kaybedilmiş olduğu ve savaşın birkaç ay içinde biteceği yönündeydi.[11] Berlin'den geçen askerler, batıdaki ruh hâlinin "felaket" olduğunu, herkesin sadece harbin sonunu beklediğini ve bunun fazla geciktirilemeyeceğini bildirdi. Başkentin kendisinde de halk arasında karamsarlık hâkimdi. Boşa çıkan yeni silah vaatlerine yönelik yaygın eleştiriler vardı. Lâkin Sovyetlerin eline düşmenin

9 BAB, NS19/3705, fos. 6–13, "Beobachtungen im Heimatkriegsgebiet", 22.2.45 ve Bormann'ın Himmler'e gönderdiği ön yazı, 1.3.45.

10 BAB, NS19/2068, fos. 6–6v, 20–20v, "Meldungen aus dem Ostraum", Müllrose, 16.2.45, Mark Brandenburg, 21.2.45. Moral bozukluğunun göstergesi olarak Oder bölgesindeki yaygın yağma raporları için ayrıca bkz., *DZW*, 6, s. 514. Goebbels'in yardımcısı Wilfred von Oven'in Şubat ayı ortasında yazdığına göre, "Doğu Cephesi'ndeki Alman askerlerinin morali gün geçtikçe kötüleşiyor" idi. – Wilfred von Oven, *Finale Furioso: Mit Goebbels bis zum Ende*, Tübingen, 1974, s. 578 (11.2.45).

11 BAB, R55/601, fo. 284, Tätigkeitsbericht der RPÄ, 21.2.45.

sonuçlarından duyulan korkunun, savaşa devam etme isteğinin temelini oluşturduğu söyleniyordu.[12] Kadercilik ve donuk bir kayıtsızlık olağandı. İnsanlar, "Başa gelen çekilecek. Bunu değiştiremeyiz," diye düşünüyordu. "Propagandaya benzeyen yahut bu şekilde dile getirilen her şey kesin bir şekilde reddedildiği" bildirildi.[13] Ruh hâlinin ziyadesiyle karamsar, yeni silah vaatlerinin gerçekleşmemesinden ötürü ise savaşın Almanya lehine sonuçlanmasına ilişkin pek az umudun bulunduğu güney Almanya'da da propaganda iddialarına karşı benzer bir inançsızlık kaydedildi.[14] Viyana halkı, yeni silahlar hususunda üçkâğıda getirildiklerini düşünüyordu. Durumun umutsuz olduğuna dair genel bir hissiyat mevcuttu. Yaygın kayıtsızlığın yanı sıra, bireyler korku içindeydi. Birçoğunun intihar etmeyi düşündüğü söylendi. Yorumlardan biri, "Ailemin icabına bakmak için gereken tüm adımları hâlihazırda attım," şeklindeydi. "Elimde yeterince zehir var."[15] Berchtesgaden'ın Alpler bölgesindeki kırsal nüfus, savaşın 1914-18 yıllarındakiyle "aynı dümen" olduğunu söylüyordu. Bir zamanlar Führer'i Obersalzberg'deki ikametgâhında belli belirsiz görebilmek için toplanan devasa "hacı" kalabalıklarının bulunduğu bölgedeki hâkim görüş şimdi, "İnsanlar 1933'te neler yaşanacağını tahmin edebilmiş olsalardı, Hitler'e asla oy vermezlerdi," şeklindeydi.[16]

Teslimiyet, kayıtsızlık, yerinden edilme ve yıpratıcı ızdıraptan kaynaklanan o katıksız yorgunluk – rejimin boğucu baskısından bütünüyle ayrı olarak – çöküş hâlindeki moralin devrimci bir coşkuya dönüştürülemeyeceği anlamına geliyordu. Tarafsız ülkelerin gözlemcilerince

12 *Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45*, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer and Detlef Vogel, Essen, 2001, s. 236–7 (7.2.45).

13 *Das letzte halbe Jahr*, s. 251 (23.2.45).

14 BHStA, MA 106695, RPvOB raporu, 9.2.45. Başka örnekler için bkz., Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 819–20, ve Marlis Steinert, *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Wien, 1970, s. 546 ve sonrası.

15 BAB, R55/620, fos. 129–131v, Propaganda Bakanlığı Müsteşarı Dr. Naumann'a verilen SD raporu, "Viyana'daki Durum", 1.3.45. Önceki Eylül ayında hazırlanan ve yaygın bozgunculuğun insanları komünist kışkırtmalara müsait hâle getirdiğini öne süren bir rapora göre, Viyana'daki genel ruh hâli bilhassa kötüydü. – BAB, NS6/166, fos. 23–7, Kaltenbrunner'den Bormann'a, 14.9.44. Ve bkz., Ludwig Jedlicka, "Ein unbekannter Bericht Kaltenbrunners über die Lage in Österreich im September 1944", Ludwig Jedlicka, *Der 20. Juli 1944*, Vienna, 1985, s. 82–6; ve Timothy Kirk, *Nazism and the Working Class in Austria*, Cambridge, 1996, s. 130–32.

16 StAM, LRA 29656, fo. 573, SD-Außenstelle Berchtesgaden, 7.3.45.

hazırlanmış olup, gizlice Batılı Müttefiklere sızdırılan raporlar; şehrin müdafaası için yapılan hazırlıklar sırasında Berlin'e hâkim olan karamsar havanın, demiryollarındaki kaotik durumun, Almanya'nın merkezindeki yiyecek satın alma telaşının ve ülke çapındaki korkunç yaşam koşullarının ayrıntılı tasvirlerini sundu. Ancak bu tür raporlar, bir iç devrim ihtimalinin söz konusu olmadığı hususunda ısrarcıydı.[17]

Öyle bile olsa, Nazi yetkilileri işi şansa bırakmıyordu. Zira halkın "kuvvetli metaneti"ne ilişkin defaatle tekrarlanan beyanlara rağmen, çanlar onlar için gürültüyle çalıyordu. Endişe verici bir gösterge, Parti'nin otorite ve itibar kaybıydı. Batıda 1944 sonbaharından beri hâlihazırda gözlemlenmiş olan bu durum şimdi doğuda ve gittikçe artan bir şekilde her yerde görülebiliyordu. Ocak sonundan beri gelen mülteciler, ele yüze bulaştırılan tahliyeler sırasında – başta Bölge Valisi Erich Koch olmak üzere – Parti yetkililerinin imza attıkları başarısızlıklara öfke kusuyordu.[18] Ordu ile Parti arasındaki ilişkiler gergindi. Doğu Cephesi'ndeki mevcut ruh hâli göz önüne alındığında, Himmler'e (Parti liderlerinin siyasi komiserler olarak askerlerle hizmet etmeleri için cepheye gönderilmesi gerektiği yönündeki bir öneriye cevaben) Parti üniformalı bireylerin askerler tarafından öldürüleceği söylendi.[19] Parti üniformasının askerleri âdeta kırmızı görmüş boğalara çevirdiği iddia ediliyordu.[20] Sivil nüfus arasındaki durum da hemen hemen farksızdı. Münih Bölge Valisi Paul Giesler, kendilerine duyulan hoşnutsuzluğun farkında olan Parti görevlilerine vazife sırasında üniformalarını giymek durumunda olduklarını, – Parti üyelerine de her zaman Parti rozetlerini takmaları gerektiğini – hatırlatmak durumunda kaldı, aksi takdirde ihraç edileceklerdi.[21] Almanya'nın

17 NAL, WO219/1587, SHAEF muhbirlerden alınan istihbarat raporlarının özeti, 20–25.2.45.

18 Goebbels bu hususta, "Doğu Prusya'daki mültecilerin tahliyesinde yaşanan fiyaskodan büyük ölçüde Parti sorumlu tutuluyor ve Doğu Prusya'daki Parti liderliğine edilmedik laf kalmadı," diye not düştü. – *TBJG*, II/15, s. 374 (13.2.45).

19 BAB, NS19/3833, fo. 1, Gottlob Berger'den SS-Standartenführer Rudolf Brandt'a, 18.2.45.

20 BAB, NS6/135, fo. 44, Gauleitung Magdeburg-Anhalt raporu, 16.2.45.

21 StAM, NSDAP 35, numarasız, Gauorganisationsleiter München-Oberbayern'den Kreisleiter'ya, vb., 21.2.45. Parti yetkililerinin kendilerine özgü üniforma renk ve kesimleri oluşturmalarıyla, Bölge Valileri bu "fantezi üniformaları" ve "kostümleri" Ocak ayı başında sertçe eleştirmişti. – StAM, NSDAP 52, numarasız, Gauorganisationsleiter München-Oberbayern'den Gauamtsleiter ve Kreisleiter'ya, 3.1.45.

yıkılmasının sorumlusu olarak görülen bir Parti'nin temsilcilerine yönelik yoğun nefret ve horgörü artık neredeyse her yerdeydi. Makûl bir şekilde Parti liderlerinin iğrenç ihmalleri olarak görülen hadiseler halkı infiale sürükleyip Nasyonal Sosyalistlerin halk nazarındaki itibarlarını daha da lekeledi.[22]

Hitler'in Polonya Genel Hükûmeti'ne valilik eden Hans Frank, Nazi standartlarına göre bile ziyadesiyle yozlaşmış bir isimdi. İdaresindeki bölgede 2 milyon Yahudi Bełżec, Sobibór ve Treblinka kamplarının gaz odalarında öldürülmüş, boyunduruk altındaki Polonya halkı ise acımasız bir terör rejimine tâbi tutulmuştu. Frank, 1939'dan beri tarifsiz bir lüks ve despotik bir ihtişam içinde yaşadığı Kraków'daki Wawel Kalesi'nden 17 Ocak'ta kaçtı. Kendisi ve maiyeti önce Silezya'daki Seichau'da bulunan bir kaleye gitti. Ekseriyeti cömert bir veda partisinde israf edilen büyük bir yiyecek ve şarap stoğunun artıklarıyla dolu odaları arkalarında bırakıp, 23 Ocak'ta yeniden yola çıktılar. Bu, savaşın getirdiği yokluklara alışmaya zorlanmış yerel nüfusta büyük bir öfkeye yol açtı. Kamyonlar dolusu değerli eşya ve yağmalanmış sanat hazineleri, Frank'ın gideceği Bavyera göllerinin ortasındaki konutuna gönderildi.[23]

Fakat Bölge Valisi Arthur Greiser'in Ocak ayı ortasında Posen'deki karargâhından kaçışı bilhassa meşhur oldu. Yıllarca işkence ve ızdırap çektirdiği Polonyalılar tarafından 1946 yılında "Warthegau"da idam edilecek Greiser, Nazi vilayet yöneticilerinin en acımasızlarından biriydi. Hitler ve Himmler'in itimadına sahip olmaktan gurur duyuyordu ve 1941 sonu ile 1944 arasında 150.000'den fazla Yahudinin gaz odalarında öldürüldüğü Chełmno ölüm kampının kurulmasında önemli bir rol oynamıştı. Hızla ilerleyen Kızıl Ordu'nun 17 Ocak'ta neredeyse vilayetinin sınırlarına dayandığı Greiser, Alman savunmalarının gücü hakkındaki görüşlerini hâlâ koruyormuş gibi davrandı. Ancak içten içe paniğe kapılmak üzereydi. Tahliye edilen ilk vilayetin kendisininki olmasını istemeyerek, bu hususta gerekli emirleri vermeyi reddetti. Greiser'in binlerce askerin kaçtığına tanık olmasının ardından, vilayetin en doğudaki kısımlarının tahliyesi için 17/18 Ocak gecesinde sınırlı

22 Bkz., Henke, s. 829.

23 Mark Mazower, *Hitler's Empire: Nazi Rule in Occupied Europe*, London, 2008, s. 528–9. Frank 4 Mayıs'ta Amerikan askerleri tarafından tutuklandı. Nürnberg'de yargılanan Frank, savaş suçları ile insanlığa karşı suçlarındaki rolünden ötürü asıldı.

ve geç kalınmış bir emir verildi. Ancak nüfusun çoğu içinde bulunduğu tehlikeden habersizdi. Greiser ekibine hâlâ Posen'in savunulacağını iddia ediyor, hakikatte ise Sovyet taarruzunu durdurma ihtimalinin olmadığını biliyordu. Greiser 20 Ocak'ta Führer Karargâhı'nı aradı ve Posen'deki Parti bürolarını boşaltmak ve maiyetini Frankfurt an der Oder'de daha güvenli bir yere göndermek için Hitler'in – Bormann tarafından bildirilen – iznini aldı. Greiser, personeline Himmler adına hususi bir görev üstlenmek için Führer'in emriyle Berlin'e geri çağrıldığını söyledi. O akşam bir yardımcısının eşliğinde Posen'den kaçtı. Vilayet bürolarının mal ve dosyalarının sevki için bulunabilen bütün kamyonlara el koyuldu. Askeri yetkililerin bu hususiaki itirazları, bunun Führer'in emri olduğu söylenerek alt edildi. Greiser'in kaçışı vilayette bir kaosa yol açtı. Birçok insanın her ne şekilde olursa olsun kaçmaya çalıştığı çılgınca bir izdiham çıktı. Çoğu Sovyetlerin eline geçti. Warthegau'dan kaçarken yaklaşık 50.000 kişi öldü.[24]

Parti içinde kendisine yönelik eleştiriler getirilmesiyle birlikte Hitler'in emri meselesi Greiser için bir sorun hâline geldi. Greiser'in, bölgeden ayrılma iznini henüz sıradan vatandaşların tahliyesine müsaade edilmediği bir zamanda – Posen, bedeli her ne olursa olsun muhafaza edilecek bir "Kale Kent" olarak belirlenmişti – ayarladığı ve şehrin düşmesinin an meselesi olduğuna dair Hitler'i yanlış yönlendirmiş olduğu ortaya çıktı. (Aslına bakılırsa, Kızıl Ordu o vakit hâlâ 130 kilometre uzaktaydı ve Posen Şubat sonuna değin teslim olmadı.) Greiser'i uzun zamandır takdir eden ancak şimdi Parti'ye vermiş olduğu zararın farkında olan Goebbels, Vali'nin eylemini utanç verici, korkakça ve aldatıcı buluyordu. Propaganda Bakanı, Greiser'in (ölüm kararıyla neticeleneceği kesin olan) Halk Mahkemesi'nde yargılanması gerektiğini düşündüyse de – muhtemelen vermiş olduğu emirden kendi de utanç duyan – Hitler'i, Greiser'in hak ettiğini düşündüğü cezayı alması için ikna edemedi.[25] Propaganda büroları, "Greiser hadisesi"nin haftalar sonra bile hâlâ dilden

24 IfZ, NO-3501, SS-Staf. Hübner'in raporu, 16.3.45; National Archives, Washington, NND 871063, Greiser'in tutuklama ve sorgu raporları, 17.5.45, 1.6.45; Jürgen Thorwald, *Es begann an der Weichsel: Flucht und Vertreibung der Deutschen aus dem Osten*, München, 1995 baskısı (1. baskı., 1949), s. 69–79; Catherine Epstein, *Model Nazi: Arthur Greiser and the Occupation of Western Poland*, Oxford, 2010, s. 298–304.

25 *TBJG*, II/15, s. 223 (25.1.45), 231–2 (26.1.45), 357 (11.2.45); von Oven, *Finale Furioso*, s. 551 (23.1.45)

dile dolaştığını ve bunun, NSDAP'nin vilayetin tamamının tahliyesindeki başarısızlığına dair mültecilerin anlattıklarını pekiştirdiğini bildirdi.[26] Bormann, Warthegau'daki siyasi liderlerin davranışları hakkındaki olumsuz söylentilere karşı koymak için Parti'ye bir genelge yayımlamak zorunda kaldı. Greiser'in Posen'deki askeri komutanlığa hizmet etmeye hazır olduğunu ancak Führer'in açık emriyle şehri terk ettiğini belirterek Vali'yi savunan Bormann, nüfusu güç durumda bırakan herhangi bir görevlinin sertçe cezalandırılacağı tehdidi savurdu.[27]

Aslına bakılırsa, Greiser sorumluluğu altındakilere sonuna kadar direnme emri verdikten sonra onları yarı yolda bırakan son Parti "kodamanı" değildi. Ancak Goebbels için "ilk ciddi hayal kırıklığı", "her şeyin dağıldığının" ve sonun fazla uzakta olmadığının bir göstergesiydi.[28]

III

Dayanma kararlılığının Parti içinde bile sarsılmaya başladığına dair işaretler, çökmekte olan morale gayretli ve mükerrer tedbirlerle payanda vurulmasına ilişkin adımları teşvik etti. Bunlar, vazifesini yerine getirmekte başarısız olduğu görülen herkese yönelik acımasız cezalarla desteklendi.

(Himmler'e İçişleri Bakanı olarak vekalet eden) İdareden Sorumlu Özel Yetkili Reich Temsilcisi Vekili Wilhelm Stuckart, 23 Ocak'ta (Mark Brandenburg ve Berlin de dâhil) doğu vilayetlerindeki devlet yetkilileri nezdinde çalışan idari memurlardan, muharip birliklere

26 BAB, R55/622, fos. 181–2, RPÄ'ya gönderilen mektupların retkiki. Ve 19-25 Ocak tarihleri arasında Wartheland'dan yola çıkan mülteci kafilelerinin yolculuğu sırasında Parti üyelerine, bilhassa da bir SS-Obersturmführer'e dair olumsuz izlenimler için bakınız Teğmen Klein'ın 20.2.45 tarihli raporu, NS-Führungsstab OKH Potsdam, BAB, NS6/135, fos. 30–32. Greiser'in 20 Şubat'ta, yani kaçıktan bir ay sonra Volkssturm'un Warthegau'da teşkili ve konuşlandırılmasına dair Karlsbad'daki güvenli konumundan Himmler ve Bormann'a son bir rapor göndermesi dikkate şayandır. – BAB, R43II/692b, fos. 109–24 (20–21.2.45).

27 BAB, NS6/353, fo. 30–30v, PK Rundschreiben 65/45, 12.2.45. Warthegau'daki Parti yetkililerinin Ocak ayındaki başarısızlıklarıyla ilgili Parti Genel Merkezi'ne sadece birkaç gün sonra bir başka iç karartıcı rapor ulaştı. – BAB, NS6/135, fos. 30–32, NS-Führungsstab OKH Potsdam'dan Teğmen Horst Klein'ın, – Pg. Willi Ruder'in, Parri'ye yönelik güvenin ihyası için görevlerinde başarısız olduğu görülen önde gelen Parti üyelerinin tamamına karşı sert önlemler alınmasını isteyen tavsiyesinin de iliştirilmiş olduğu – raporu.

28 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 572 (7.2.45).

katılmadan evvel düşman tehdidi altındaki bölgelerde mümkün olan son ana kadar görevlerini sürdürmelerini istedi. Başarısız olduğu görülenlere karşı sert önlemler alınacaktı. Stuckart, resmi mektubunu 1 Şubat'ta en kıdemli devlet yetkililerine iletirken, buna Himmler'in iki gün önce yayımlanan emrinin bir nüshasını da ekledi: Sivil yahut askeri makamdaki görevinden emir verilmeksizin ayrılanlar ölümle cezalandırılacaktı. İlave bir "cezalar" listesi, korkaklıktan yahut görevi ihmalden suçlu bulunanların derhâl vurulacağını belirtiyordu. Himmler, mesajı vurgulamak için Parti ve devlet yetkililerinin yaklaşan Kızıl Ordu karşısında pek de kahramanca davranmadıkları Bromberg'deki vakalara dikkat çekti. Polis şefi belli ki görev yerinden kaçmıştı. Yerel bir ordu komutanı savunma mevzinden çekilerek emirlere karşı gelmişti. Öncesinde Parti'den ihraç edilen Parti Mıntıka Başkanı gibi, *Regierungspräsident* (mahalli idare reisi) ve Bromberg belediye başkanı da rütbeleri tenzil edilerek cephede en tehlikeli görevlerin verildiği ceza taburlarına[29] gönderilmişti. Hepsi, korkaklıktan kurşuna dizilen Polis Şefi SS-Albay Carl von Salisch'in infazını izlemeye zorlanmıştı. Ayrıca ordu komutanı da vurulmuştu.[30] Himmler komutasını yeni devraldığı Vistül Ordu Grubu'nun subaylarına 11 Şubat'ta bir bildiri yayımladı. "Yahudi-Bolşevik tehlikesine" karşı mücadelenin bu belirleyici safhasında onlardan "bir cesaret ve kararlılık örneği", "zafere vesile olacak fanatik bir irade ve Bolşevik aşağı-hayvanlara karşı coşkulu bir nefret" bekliyor, lâkin onlara şunu hatırlıyordu: Bromberg'deki polis şefi, sahip olduğu makamın gerekliliklerini yerine getirmediği için vurulmuştu.[31]

Bormann örnek davranışlar sergilemeleri gerektiği hususunda Parti liderlerine (aynısını, bazıları tehdit altındaki bölgeleri henüz tahliye emri verilmeksizin terk eden eşlerinden de bekliyordu) şimdi tekrar tekrar talimat veriyordu; bunları yerine getirmeyenlere karşı yine ağır ceza tehditleri mevcuttu.[32] Tüm emirlerin "gerekirse acımasız tedbirlerle" uygulanmak üzere bağlayıcı olduğuna ve astlar tarafından "itiraz edilmeksizin", süratle yerine getirileceğine ilişkin Hitler'in uyarısına

29 Alm. Strafbattalion. (ç.n.)

30 IfZ, Fa 91/4, fos. 1075–8, GBV an die Obersten Reichsbehörden, 1.2.45; *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 152.

31 *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 152–4.

32 Örneğin bkz., BAB, NS6/353, fo. 15, PK Rundschreiben 43/45, 30.1.45; fo. 49, PK Rundschreiben 86/45, 17.2.45; fo. 106, Anordnung 23/45, 21.1.45.

atıfta bulunmayı gerekli gördü. Alman halkı, "güçlü ve kararlı bir el tarafından yönetildiğini", "dağılma işaretleri ve keyfi eylemlerin filizlenemeden ezileceğini" ve Parti'nin alt organlarının herhangi bir ihmaline "hiçbir müsamaha gösterilmeyeceğini" bu kez her zamankinden daha iyi anlamak durumundaydı.[33] Görevlerini yerine getiremeyen, kendisi ve ailesini emniyete almak yahut başka bir fayda sağlamak için halkını terk eden, NSDAP'den uzaklaşan veya "sonuna kadar savaşmak yerine bir korkak olarak kaçan" herhangi bir Parti lideri Parti'den ihraç edilecek, yargılanmak üzere mahkemeye çıkarılacak ve "en ağır cezaya" tâbi tutulacaktı.[34] Bormann, Parti Programı'nın ilanının 25. yıl dönümüne tekabül eden 24 Şubat 1945 tarihli – ve kamuya yayımlanmayacağı belirtilen – genelgesinde, Parti üyelerine açık sözlerle şunu hatırlattı: Kendini, pes etmeyi ve kaçmayı düşünen herkes "bir vatan haini ve kadın ve çocuklarımızın katili" olacaktı. Reich, "bozkırın ilkel hücumuna, iç Asya sürülerinin yöntemlerine" karşı ancak kişinin kendi yaşamını önemsemeden sergileyeceği ölümüne bir kararlılıkla savunulabilirdi. Her Parti liderinden Führer'in talebi ve halkın beklentisi, "sonuna kadar dayanması ve asla kendi kurtuluşu için endişe etmemesi"ydi. Zaman, daha yüksek bir vazife duygusunun çağrısını kayıtsız şartsız takip etmeyi Parti tabanı için de gerektiriyordu. "Kendi canının derdine düşen herkes, ilaveten halkın vicdanında da ölüme mahkûmdur." (Bir nebzeyle çelişkiyle) "Hayatta kalmanın tek bir yolu var," diye ilan etti; "o da savaşarak ölmeye ve böylelikle zafer kazanmaya istekli olmak."[35] Parti şimdilik hâlâ – kıl payıyla – bir aradaydı.

Disiplinin kaygı verici biçimde gevşediği Wehrmacht içinde de benzer sert yaptırım tehditlerine başvuruldu. Hitler, Doğu Cephesi'nin çöküyor ve Doğu Prusya'daki generallerinin bizzat kendisinin vermiş olduğu emirlere karşı geliyor oldukları bir dönemde, askeri liderlerin emirleri kayıtsız şartsız yerine getirmemeleri yahut bütünüyle güvenilir bilgiler vermemeleri durumunda "suçlu olanların amansızca cezalandırılmalarını" talep edeceğinin ve mahkemelerden ölüm cezası verecek kadar sert davranmalarını bekleyeceğinin Keitel aracılığıyla bilinmesini sağladı.[36]

33 BAB, NS6/354, fo. 134, PK Anordnung 48/45g, 1.2.45.

34 BAB, NS6/353, fos. 121–2, PK Anordnung 98/45, 23.2.45.

35 BAB, NS6/353, fos. 65–66v, PK Rundschreiben 113/45, "25. Jahrestag der Verkündung des Parteiprogramms", 24.2.45.

36 BAB, NS6/353, fos. 157–8, PK Bekanntgabe 28/45, 26.1.45 ve Anlage.

Cephenin çökmekte olduğunun açık bir göstergesi, Almanya istikametinde ilerleyen aşırı derecedeki "başıboş" sayısıydı. Birçok asker gerçekten ellerinde olmadan birliklerinden ayrı düşmüşse de, çoğu cepheye dönmemek için numara yapıyordu. Firar etmiş olanlar ile ister gerçekten, ister numaradan olsun birliklerini "kaybedenler" arasında ayrım yapmak gittikçe zorlaştı. "Başıboş"ları yakalamak ve cepheye geri göndermek için artık yoğun çabalar gösteriliyor ve bazen özel polis müfrezeleri kullanılıyordu.[37] Ocak ayının sonlarında, çaresiz mültecilerin batıya giden son trenlere binmek için mücadele ettikleri Breslau'daki aşırı kalabalık istasyonda bile inzibatlar Ruslarla savaşmak için geri göndermek üzere üniformalı birilerini arıyordu.[38] Himmler ay sonunda Alman halkını görevlerini yapmayan "kaytaranlara", "korkaklara" ve "zayıflara" karşı sert bir tutum benimseye davet etti. Özellikle kadınları, batıya doğru giden mülteci kollarına takılan "kaytaranlara" sempati göstermemeye çağırdı: "Cepheden kaçanlar memleketin ekmeğini hak etmiyorlar." Bunun yerine şeref ve görevlerinin hatırlatılması, hor görülmeleri ve cepheye geri gönderilmeleri gerekiyordu.[39] Wehrmacht "başıboşları" yakalamak ve onları cepheye döndürmek için, "münferit vakalarda askeri mahkeme kararı gerekmez" şeklindeki karanlık bir tehdit ekiyle pekiştirilen ayrıntılı düzenlemeler tertipledi.[40]

Kale olarak tayin edilen Schneidemühl'ün komutanı, geri çekilen askerleri tabancayla vurduğu ve ardından boyunlarına, "İşte bütün

37 Bu teşkillerden biri, Merkez Ordu Grubu hatlarının gerisinde konuşlu olan Feldjägerkommando II idi. Teşkilin Şubat ayında 136.000 asker topladığı bildirildi. Bunun neticesinde neredeyse 200 asker yargılandı ve 46 ölüm cezası verildi. Askeri durum göz önüne alındığında, tutuklanan askerlerin savaşan askerlerin sayısına kıyasla oranı olağan dışı bulunmadı. – *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 638.

38 Ursula von Kardorff, *Berliner Aufzeichnungen 1942–1945*, München, 1981 baskısı, s. 228 (25.1.45).

39 IfZ, Fa-91/5, fo. 1239, Aufruf Himmlers, 31.1.45; BAB, R55/610, fos. 161ff., RPÄ Danzig'den Propaganda Bakanlığı Müsteşarı Dr. Naumann'a, 31.1.45, Himmler'in bildirisini ekleyerek.

40 BAB, NS6/354, fos. 60–61v, PK Rundschreiben 59/45g, "Erfassung von versprengten Wehrmachtangehörigen", 6.2.45, ve 2.2.45 tarihli OKW emrinin kopyası ekli. Feldmareşal Keitel bir ay sonra, yani 5 Mart'ta, Hitler'in yaralanmadan yahut sonuna kadar savaşmadan esir alınan askerlerin ailelerine tüm mâli desteğin askıya alınması yönündeki emrini aktardı. – Rolf-Dieter Müller and Gerd R. Ueberschär, *Kriegsende 1945: Die Zerstörung des Deutschen Reiches*, Frankfurt am Main, 1994, s. 163'te yayımlanmıştır.

korkaklara böyle olur," yazılı bir not astığından ötürü Ocak ayı sonunda Himmler'den övgü aldı.[41] Bormann, "doğudaki acı deneyimler," düşman akınları karşısında "cephe birliklerinin kararlılığına artık mutlak bir güven olmadığını" gösterdi diye belirtti. Netice itibarıyla, batıda icrası beklenen düşman taarruzuna hazırlık olarak Şubat ayı başlarında Himmler'den, Fransa'daki çöküşte başarılı olan türden daha fazla sayıda "önleme timi" sağlamasını istedi. Bunlar geri çekilen askerleri "sıkı müdahale yoluyla" toplayacak ve onları "görevlerini sevinçle yerine getirmeye" geri döndürecekti. Batıdaki Bölge Valilerine, bu timleri ellerindeki tüm polis ve *Volkssturm* gücüyle desteklemelerini söyledi.[42] Yakalanan "başıboşlar" hakkında yerel kademeden yukarıya, doğudaki Bölge Valilerine ve oradan da askeri komutanlara düzenli raporlar gönderilecekti. Bölgede yeni taarruzlar beklendiğinden batıdaki Bölge Valileri bu soruna bilhassa dikkat etmeliydi.[43]

Himmler birkaç gün sonra batı bölgelerindeki Kıdemli SS ve Polis Liderlerine, "başıboşların" toplanması ve "yağmacıları ile firarilerin oracıkta vurulması" için Wehrmacht ile işbirliği içinde azami şiddet kullanmalarını teşvik eden bir emir yolladı. Batı Cephesi'nde yaklaşan "şiddetli hücumlar" öncesinde her türlü engelin kaldırılması için böylesi gerekiyordu. Bormann, emri 130 nüsha hâlinde merkezi ve yerel düzeydeki tüm Parti liderlerine iletti.[44] Himmler, "Biri şayet bu başıboş denilenler yahut sahte intikal ve seyahat emirleriyle yolculuk eden askerler için kentleri ve kışlaları tararken çok sert davranırsa, bu hiç davranmamasından daha iyidir," diyordu.[45] Şahsına münhasır bir isim olan Orgeneral Schörner tarafından Merkez Ordu Grubu için yayımlanan ve kendisinin "ziyadesiyle harikulade" bulduğu bir emrin 12 Şubat'ta Vistül Ordu Grubu tarafından da uygulanacağını duyurdu.

41 Andreas Kunz, "Die Wehrmacht in der Agonie der nationalsozialistischen Herrschaft 1944/45: Eine Gedankenskizze", Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002, s. 103 n. 26.

42 BAB, NS19/3705, fos. 1–5, Bormann'dan Himmler'e, "Vorbereitungen für die bevorstehende Feindoffensive im Westen", ve batıdaki Bölge Valilerine yönelik ilişikteki genelge, 8.2.45.

43 BAB, NS6/354, fos. 135–6, PK Anordnung 67/45g, 13.2.45.

44 BAB, NS6/354, fos. 81–4, PK Rundschreiben 92/45g, Rs., 20.2.45.

45 StAM, NSDAP 35, Gauleitung München-Oberbayern, Rundschreiben Nr. 5, 22.2.45.

Düşmana karşı fanatik bir nefretin ve "söz konusu vatanın bekâsı" olduğundan demirden bir azmin gerekliliğine ilişkin tipik Nazi ifadeleriyle kaleme alınan teşvikler arasında, "yeniden görevlendirilmek için derhâl tekmil vermeyen yahut emirlere riayet etmeyen başıboşların" askeri mahkemeye çıkarılacağı ve korkaklıkla suçlanacağı tehdidi mevcuttu.[46] Bu tür suçlamalar yapılması durumunda sonuç en başından belliydi. Schörner'in, onları adlandırdığı şekliyle "idmanlı başıboşlar"ın hakkından gelme usulü Goebbels'e göre bile "oldukça acımasız"dı: "Onları en yakın ağaca astırıyor ve üstlerine, 'Ben bir asker kaçağıyım ve Alman kadın ve çocuklarını korumayı reddettim' yazan bir not koyduruyor."[47] Propaganda Bakanı, "Bunun diğer firar edenler yahut kaçmayı düşünenler üzerinde doğal olarak hayli caydırıcı bir etkisi var," diye gözlemledi.[48]

Bormann, Şubat ayı sonunda Reich'ta cephe hizmetinden kaçınan 600.000 kadar asker olduğunu hesapladı. Bunların takip edilmesi ve toplanması Reich genelinde bir öncelikti. Halk sorundan haberdar edilmeli ve 1917-18'in aksine katı bir yaklaşım benimsenmeliydi. Vazifeden kaytarmanın yaygınlaşmaması için sert önlemler gerekiyordu. "Her kaytarıcı, büyük olasılıkla memlekette yakalanacağının ve akabinde muhakkak hayatını kaybedeceğinin en başından farkında olmalıdır." Cephede ölmesi sadece bir olasılıktı. Memlekette, görevinden kaçarken ise kesinlikle ve üstelik şerefinden yoksun bir şekilde ölecekti. Sözlerini, "Bu korkaklık illetinin üstesinden" ancak bu idrak edildiği vakit gelebileceklerini belirterek noktaladı.[49]

Bazı tahminlere göre, 1944 sonundaki firari sayısı çeyrek milyonun üzerindeydi. Bunlar, sebebi her ne olursa olsun daha fazla dayanamayıp

46 BAB, NS19/2721, fo. 4–4v, Oberbefehlshaber der Heeresgruppe Weichsel, 12.2.45.

47 İdam edilen askerlerin boynuna asılan notun tamamı şöyleydi: "Ich bin ein Deserteur. Ich habe mich geweigert, deutsche Frauen und Kinder zu beschützen und bin deshalb aufgehängt worden." – "Ben bir asker kaçağıyım, Alman kadın ve çocuklarını korumayı reddettim ve bu nedenle asıldım." (ç.n.)

48 *TBJG*, II/15, s. 459 (9.3.45). Şubat ayı ortasında Frankfurt yakınlarındaki bir Oder köprüsünden sarkan üniformalı Alman cesetlerinin, binlerce "başıboş"un cephede görevlendirilmek için tekmil vermesine yol açtığı söylendi. – Wilfred von Oven, *Mit Goebbels bis zum Ende*, c. 2, Buenos Aires, 1950, s. 246 (16.2.45).

49 BAB, NS6/756, fos. 2–6, Bormann, "Verstärkung der kämpfenden Truppe", 28.2.45.

müthiş bir risk alarak silahlarını bırakanların yanı sıra samimi "başıboşları" da içeren spekülasyonlardan ibarettir. Fakat bu sayılar, Doğu Cephesi'nin Ocak ayındaki çöküşünden öncesine ait. "Başıboşların" (ve gerçekten kaçanların) sayısı savaşın son dört ayında ivme kazanarak artmış, belki de iki katına çıkmıştır.[50] Hadisenin genel ölçeği bir tahminden öteye geçemiyorsa da, hiç değilse askeri mahkemeler tarafından firar için cezalandırılanların sayısı – bunlar, keyfi bir şekilde vurulmuş yahut başka bir keyfi eylemle infaz edilmişleri kapsamasa da – mevcuttur. Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusundaki 18 vakayla karşılaştırıldığında, İkinci Dünya Savaşı sırasında Wehrmacht'ta firar cezasına çarptırılanların sayısı dik bir eğri teşkil ederek 35.000 kişi oldu. Bunların yaklaşık 15.000'i ölüm cezası aldı.[51]

Savaş gayretini baltaladığı varsayılan firar dışındaki eylemler de hızlı ve sert bir misillemeyi beraberinde getirdi. Cezalandırmanın şiddeti,

50 Norbert Haase, "Justizterror in der Wehrmacht", Cord Arendes, Edgar Wolfrum ve Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006, s. 84–5, savaş süresince yarım milyon Alman askerinin askeri mahkemeler tarafından cezalandırılmış olabileceğini hesaplayarak, 1944'ün sonuna kadar olan sayıların son dört ayda ikiye katlandığına işaret ediyor. Bu dört ayda, Haziran 1941 ile Kasım 1944 arasındaki döneme kıyasla 18 kat daha fazla ölüm cezası verildi. Fritz Wullner, *NS-Militärjustiz und das Elend der Geschichtsschreibung*, Baden-Baden, 1991, s. 461, 1944 sonuna kadar yaklaşık 300.000 asker kaçağı olduğunu tahmin ediyor. Geheime Feldpolizei'nin kapsamlı kullanımı da dahil olmak üzere, Wehrmacht içindeki terör aygıtının örgürlenmesi için bkz., John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 139–65.

51 Benjamin Ziemann, "Fluchten aus dem Konsens zum Durchhalten: Ergebnisse, Probleme und Perspektiven der Erforschung soldatischer Verweigerungsformen in der Wehrmacht 1939–1945", Rolf-Dieter Müller ve Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999, s. 594–6, 599; Otto Hennicke, "Auszüge aus der Wehrmachtkriminalstatistik", *Zeitschrift für Militärgeschichte*, 5 (1966), s. 442–50; Manfred Messerschmidt ve Fritz Wullner, *Die Wehrmachtjustiz*, Baden-Baden, 1987, s. 91; Richard Bessel, *Germany 1945: From War to Peace*, London, 2009, s. 63. 35.000, firarların ölçeğini azımsayan bir sayıdır. Bir tahmine göre firarilerin sayısı 100.000'i geçiyordu. – Manfred Messerschmidt, "Deserteure im Zweiten Weltkrieg", Wolfram Wette (ed.), *Deserteure der Wehrmacht*, Essen, 1995, s. 62. Askeri ceza kanunundaki diğer maddelerin ihlali nedeniyle 35.000 kişi daha hapis cezasına çarptırıldı (Ziemann, s. 604). Wehrmacht'ta ölüm cezasının uygulanmasına ilişkin prosedürler için bkz., Manfred Messerschmidt, *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, Paderborn, 2005, s. 393–400.

hem Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman ordusuna hem de İkinci Dünya Savaşı'ndaki Müttefiklere kıyasla çarpıcıdır. Ciddi suçlar olarak algılanan fiillerden Birinci Dünya Savaşı'nda 150 Alman askeri ölüme mahkûm edilmiş, bunlardan ise 48'inin cezası infaz edilmişti. İkinci Dünya Savaşı'ndaki Alman askeri mahkemeleri toplamda 30.000 ölüm cezası verdi ve bunlardan 20.000'i infaz edildi. İkinci Dünya Savaşı'nda İngilizlerin ölüm cezasını infaz ettiği kişi sayısı 40, Fransızların 103, Amerikalıların ise 146'ydı.[52]

Rütbe ne kadar yüksekse, varsayılan askeri başarısızlıkların ciddi yaptırımlarla sonuçlanma olasılığı o kadar düşüktü. Generaller; Ocak ayında Doğu Cephesi'nde Harpe, Reinhardt ve Hoßbach'ın başına geldiği gibi görevlerinden alınabilirdi. Ancak ölüme yahut diğer ağır cezalara mahkûm edilmek şöyle dursun, itibarlarına dahi dokunulmuyordu (lâkin halk arasında, 20 Temmuz sonrasını anımsatan bir üslupla, yüksek mevkideki "hainler ve sabotajcılar"dan bahsedenlerin sayısı az değildi[53]). Yine de askeri durum kötüleştikçe ve rejim, gittikçe artan çaresizliği karşısında içeride şiddete başvurmaya gitgide daha hazır hâle geldikçe, üst düzey subayların bile temkinli davranması gerekti. Ordu Genelkurmay Başkanlığı'ndan Albay Thilo von Trotha, Şubat ayı sonlarında şahsen tanıdığı bir isim tarafından uyarılacaktı. Kendisine yazan, Orgeneral Schörner'den başkası değildi: Schörner, "İkimiz arasında, samimi bir bahis açacağım," diye yazdı. "Dün, *elbette çok gizli bir biçimde*, Parti'ye ve temsilcilerine karşı tavrınızın zaman zaman biraz temkinli olduğuna ilişkin bir duyum aldım. Ordunun Nasyonal Sosyalist liderliği gibi bazı şeylere yeterince değer vermediğiniz izlenimi edinilebilir... Sevgili Trotha," diye devam etti, "Beni anladığınıza

52 Messerschmidt, "Deserteure im Zweiten Weltkrieg", s. 61; Haase, s. 85 ve s. 100 n. 26; *DRZW*, 9/1 (Echternkamp), s. 50. Batılı liberal demokrasiler az sayıda askeri idam ederken, Almanya acımasız cezalarıyla otoriter rejimler arasında yalnız değildi. Japonya 22.254 asker idam etti; (bu hususta hâlâ ayrıntılı araştırma yapılması gerekmesine rağmen) tahminler Sovyetler Birliği'nde 150.000 civarı kişinin idam edildiği yönündedir. – Ulrich Baumann ve Markus Koch (eds.), *"Was damals Recht war...": Soldaten und Zivilisten vor Gerichten der Wehrmacht*, Berlin-Brandenburg, 2008, s. 184.

53 Örneğin bkz., BAB, R55/620, fo. 132, Propaganda Bakanlığı Müsteşarı Dr. Naumann'a verilen SD raporu, "Stimmung und Haltung der Arbeiterschaft" (Mecklenburg'daki işçilerin görüşlerine ilişkin bildirim), 1.3.45.

inanıyorum. Ya fanatik destekçileri ve Führer'in koşulsuz takipçilerini orada yukarıda bulundurmayı başarırız ya da işler yeniden ters gider."[54]

Schörner birkaç gün sonra başkomutanlara ve generallere uzunca ve gizli bir yazı gönderdi. Ordunun bazı kısımlarındaki kurmayların liderlik sergilemekteki başarısızlığını kapsamlı bir şekilde hedefine aldığı bu yazı, Trotha'ya göndermiş olduğu mesajı genişletir mahiyetteydi. "Yaklaşık dört yıllık Asya harbinde" acımasız ve fanatik olmayı öğrenen ve yakın zamanda Neiße Nehri'nde gerçekleşen çarpışmada aman vermeyen askerleri övdü. Buna karşılık, birliklerini fanatizmle gayrete getiremeyen subayların kayıtsızlığını, burjuva yaşam tarzlarını, "asker kişiliklerinin" eksikliğini ve "bozguncu ruhani yorgunluklarını" topa tuttu. "Asya harbinde devrimci ve dinamik subaylara ihtiyacımız olduğu hususunda kuvvet komutanları, üst kademe generaller[55] ve tüm cephe askerleriyle hemfikirim," diye yazdı. Burjuva yöntemleriyle savaşmış olsaydı, Stalin'in hiçbir yere varamayacağını da ilave etti. Schörner, "açık ve net fanatizm, başka hiçbir şey değil" diye talep etti.[56]

Schörner'in Trotha'ya yazdığı mektubunda ve önde gelen generallere tavsiyesinde yer alan neredeyse aleni tehdit, ordunun üst kademelerindeki bölünmüşlüğün bir diğer göstergesidir. Pek çok yüksek rütbeli subay, nicedir Nazi rejiminden uzaklaşmıştı; ancak tutum yelpazesi diğer uca, Schörner gibi fanatiklere de uzandı. Böylesi bir bölünme, güvensizlik ve korku ortamında, Hitler'e karşı herhangi bir ortak cephe beklenemezdi.

Bölünme toplumun tamamına yayıldı. Nazilerin propagandasını yaptığı birleşik "kader topluluğu"nun aksine, söz konusu bireylerin temel ihtiyaçlarını edinme ve her şeyden önce hayatta kalma gibi kendi hususi çıkarlarıyla gitgide daha çok ilgilendikleri, parçalanmış bir toplumdu. Bir albay 1945 Şubat'ında, "Alman halkı kendi içinde hiçbir zaman böylesi bir ihtilaf yaşamadı," diye yazdı.[57]

---

54 BA/MA, N60/17, NL Schörner, Schörner'den Albay i.G. Thilo von Trotha'ya mektup, Generalstab des Heeres, Chef Operations-Abt., 22.2.45. Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, Munich, 2007, s. 113'te kısmen alıntılanmıştır.

55 Alm. *Kommandierender General*. Alman Silahlı Kuvvetleri'nde kolordu ve üstü bir teşkile komuta eden generalleri kapsayan bir sıfat. (ç.n.)

56 BAB, NS6/354, fos. 163–165v, PK Bekanntgabe 149/45g, 19.3.45, Schörner'in 27 Şubat 1945 tarihli dört sayfalık mesajının bir kopyasına eklenmiştir.

57 BA/MA, N712/15, NL Pollex, Colonel Curt Pollex, Auszüge aus Briefen, fo. 35, 18.2.45.

Onlara kazanma ihtimallerinin olmadığı bir savaş verdiklerini söyleyen rapor yağmuruna rağmen, Goebbels'in propaganda şefleri Almanya'nın durumu vahimleştikçe çabalarını azaltmaktan ziyade artırdı. En şiddetli hava akınlarının ardından bile Ruhr'daki şehirlerde gazeteler dağıtıldı (gazetelerin uçakla bırakılması önerisi, bunun pratik olmadığı gibi saçma bir gerekçeyle reddedilmişti).[58] Ancak "İnan ve Savaş" yahut "Führer ile Nihai Zafere" gibi sürekli tekrarlanan içi boş sloganlardan artık Goebbels bile usanmıştı.[59] Güvenilir bilginin yokluğundan ve resmi raporlara genellikle itibar edilmediğinden ötürü söylentiler – özellikle de cepheye yakın bölgelerdeki nüfusun tahliyesiyle ilgili hususlarda – hâliyle âdeta bir orman yangını misali yayılıyor ve kontrol edilmesi güç oluyordu.[60] Daha sonra kabul edilen bir öneri, Parti'nin toplamda yaklaşık 1.500 siyasi liderinden oluşan özel birimlerin, morali güçlendirmek için Doğu ve Batı cephelerindeki kilit noktalara, bilhassa da bu cephede icrası beklenen hücumlar göz önüne alındığında batıya gönderilmesiydi. Doğudaki bölgelerin tahliye ve ardından Kızıl Ordu'nun eline geçme sürecinde ortaya çıkan "kriz işaretleri" bu suretle engellenebilirdi. Özel propaganda birimleri Wehrmacht emri altına girmeyecek, Bormann ve Himmler tarafından yönetilip, "söz konusu bölgelerdeki halkın tüm gücünü topyekûn hizmet ve mücadele için örgütleme ve seferber etme" görevi üstlenecekti.[61]

Şubat ayı ortasında yayımlanan sözlü propaganda direktifleri, mevcut savaş durumunun Almanya lehine olan yanlarını vurgulama çabasıyla, neredeyse imkânsız bir işe girişti. İddia edildiğine göre, Sovyetler Almanya'nın doğu bölgelerindeki ilerlemeleri karşılığında müthiş bir insan ve *materyal* bedeli ödemiş, Bolşevik muharebe gücü belirleyici surettle zayıflamıştı. Bu, Alman karşı taarruzları için "olağanüstü bir fırsat" yaratıyordu. Alman liderliği, en iyi müdafaanın taarruz olduğunu biliyordu ve ona göre hareket edecekti. Batıda, uzun ikmal hatları Müttefikler için zafiyet teşkil ederken Alman ikmal hatları ise kısaydı.

58 BAB, R55/610, fos. 156–9, Ruhr'daki propagandayla ilgili yazışmalar, 19.12.44–12.1.45.

59 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 584 (22.2.45).

60 Bormann'ın söylentinin yayılmasını durdurma girişimi için bkz., BAB, NS6/353, fos. 16–17, "Bekämpfung beunruhigender Gerüchte über die Frontlage", 1.2.45.

61 IfZ, Fa 91/2, fos. 278–81, "Vorlage: Sondereinsatz Politischer Leiteran Brennpunkten der Ost- und Westfront", 17.2.45.

Birlikler daha kolay manevra yapabiliyordu ve *Volksgrenadier* tümenlerinin eklenmesiyle Wehrmacht bir önceki yaz Normandiya'da olduğuna kıyasla daha güçlüydü. Bilhassa, derin kademeli tahkimat sisteminin, ihtiyat güçlerinin ağır baskı altındaki mevzilere doğru zamanda sevkine olanak tanıdığı ve düşmanı tahripkâr bir yıpratma savaşına zorladığı iddia edildi.[62]

Bu iddiaların pek azı ikna edici görünüyordu. Himmler'in Vistül Ordu Grubu komutanlarına attığı, "Güçlü yürekler kitlelere ve *materyale* karşı kazanır" şeklindeki ve cephedeki kahramanlık örneklerinin eşlik ettiği türden sloganlar geniş bir dolaşıma girmiş ancak bunlar çoğu insan için boş sözler olmaktan öteye geçememişti.[63] Mücadeleye hâlihazırda adanmış olan rejim taraftarlarının mukavemetini pekiştirmek dışında, propaganda hedeflerine ulaşmakta artık büyük ölçüde ve alenen başarısız oluyordu.

Bununla birlikte, dikkate değer bir istisna mevcuttu. Bilhassa da Ocak ayındaki travmatik hadiselerin ardından, direnmek ve savaşmak için doğudaki temel motivasyon kaynağı korkuydu: Olumsuz bir şekilde de olsa, her şey parçalara ayrılırken bir tür birliktelik, bir bağ yarattı. Sovyet fethinin sonuçlarına ilişkin hâlihazırda var olan – ve haklı gerekçelere dayanan – endişeleri perçinleyen propagandanın, hem sivil hem de asker saflarında oynayacağı hâlâ önemli bir rol vardı. "Doğudan gelen Asya hücumuyla" mücadele etme ihtiyacıyla talim edilen askerlere, düşman Alman toprağına girdiğinde bu taarruzların daima fanatik bir müdafaayla püskürtülmüş olduklarına dair – Macarların Augsburg yakınlarındaki 955 ve Viyana'yı kuşatan Osmanlı güçlerinin 1683 tarihli bozgunları gibi – uzak tarihten örnekler verildi.[64] Bazı önde gelen Naziler bile, Sovyet zulmüne yapılan vurgu nedeniyle sinirleri hâlihazırda oldukça gergin olan nüfusun korkularıyla oynanmasında fazla ileri gidildiğini düşünüyordu.[65] Ancak, eldeki son etkili propaganda silahlarından birinden hakkıyla faydalanmamak söz konusu olamazdı. Berlin

62 BAB, R55/608, fos. 35–6, Chef des Propagandastabes, Mundpropagandaanweisung, betr. Kriegslage, 17.2.45.

63 BHStA, Reichsstatthalter Epp 681/1–8, İçişleri Bakanı'ndan Reich Savunma Komiserlerine, vs., 28.2.45.

64 BA/MA, RH19/IV/228, fo. 10, Hinweis für die NS-Führung der Truppe, 4.2.45.

65 *DZW*, 6, s. 627, Halle-Merseburg Bölge Valisi Joachim Albrecht Eggeling'in Bormann'a yolladığı bir mektuptan alıntı, 10.2.45.

savunmasına yönelik propaganda hazırlıkları Şubat ortasında hâlihazırda yapılıyordu. "Berlin müdafilerine" hitaben yazılmış ve Bolşevikleri geri püskürtmek için verilen savaşta "fanatik nefreti" teşvik eden broşürler hazırlandı: "Söz konusu, size güvenen sayısız Alman kadın ve çocuğu!" "Her ev bir kale, her sokak Kızıl sürüler için bir toplu mezar." "Nefrete karşı nefret! Sonuna değin savaş!" "Vatanımızdaki Bolşevik mezalimleri için kanlı ve bin misli intikam!"[66]

Bolşevizm korkusu mücadeleyi sürdürme isteğinde şüphesiz önemli bir rol oynuyordu. Bu, Almanya'nın Kızıl Ordu'nun ilerlemelerine en açık olan bölgeleri için bilhassa geçerli bir durumdu. Öte yandan, nüfus Sovyet işgali tehdidinden ne kadar uzak ve bölgenin Batılı Müttefiklerin eline geçme ihtimali ne kadar fazlaysa, kulak tırmalayan Bolşevik aleyhtarı nefret propagandası muhtemelen o kadar az yankı uyandırıyordu. Ve Reich'ın batı kesimlerinde, radikal Naziler ve rejim görevlileri haricinde Anglo-Amerikan işgaline ilişkin pek az korku mevcuttu. Hâlihazırda işgale uğramış bölgelerden sızan haberler, Amerikalıların davranışlarının "Alman birliklerimizden" daha iyi olduğu iddialarına bile yol açtı.[67] Propaganda aygıtının yoğun çabalarına rağmen hakikat, rejime bütünüyle bağlı kalan Almanların gittikçe ufalan bir azınlıktan ibaret olduğuydu. Lâkin bunlar arasında yaşam ile ölüm arasındaki çizgiyi belirlemeye hâlâ muktedir olanlar da vardı. Münasebetsiz bir söz suçlamalara ve en vahim sonuçlara yol açabilirdi. Rejimin kavrayışı gevşeyip, propaganda etkisini geniş ölçüde kaybettikçe elde kalan tek şey baskı oluyordu.

İçerideki baskı ve teröre yönelik artan vurgunun önemli bir yansıması, Reich Adalet Bakanı Otto Georg Thierack'ın, Hitler'in 15 Şubat tarihli emirleri üzerine çıkardığı ve düşman tehdidi altındaki bölgelerde özel yetkili askeri mahkemelerin (*Standgerichte*) kurulmasına ilişkin (bu bölgelerdeki valilerin sabırsızlıkla beklediği[68]) kararnameydi. NSDAP'den yahut ona bağlı kuruluşlardan bir siyasi lider ile bir Wehrmacht/Waffen-SS subayı yahut polis memurundan oluşacak mahkemelere bir yargıç başkanlık edecekti. Mahkeme üyeleri, Reich

66 BAB, NS6/137, fos. 40–41, Flugblatt (im Entwurf): "An die Verteidiger von Berlin", 24.2.45.

67 Steinert'te alıntılanmıştır, s. 559.

68 *TBJG*, II/15, s. 352 (10.2.45).

Savunma Komiserleri sıfatlarına binaen Bölge Valileri tarafından seçilecekti. Morali tehlikeye atabilecek bütün suçlar mahkemenin yetki alanında olacak ve ölüm cezası, beraat yahut normal bir mahkemeye sevk olmak üzere sadece üç karar verebilecekti. Reich Savunma Komiseri hükmü onayacak ve ölüm cezasının yerini, zamanını ve usulünü tayin edecekti. Bormann, valilere gönderdiği açıklamalı talimatta şöyle diyordu: "Führer, Bölge Valilerinin önlerine konulan görevi icap eden şiddet ve kararlılıkla yerine getirip; her türlü çözülme, korkaklık ve bozgunculuk emaresinin başını özel yetkili askeri mahkemelerin ölüm cezalarıyla ezmelerini bekliyor. Halkı için savaşmaya hazır olmayan ve bilakis onu en zor zamanında arkasından bıçaklayanlar yaşamayı hak etmemekte ve celladın elinde ölmelidirler."[69] Bormann, bunun "halka musallat olan tüm bu haşereleri yok etmek için gerekli silahı" kendilerine verdiğini birkaç gün önce Bölge Valilerine bildirmiş ve "bu aracın Führer'in istediği gibi, acımasızca ve ilgili kişinin itibarı yahut konumuna bakılmaksızın" kullanılmasına yönelik beklentisini beyan etmişti.[70]

Bormann'ın Hitler'in isteklerini aktaran talimatları, yeni mahkemelerin geleneksel adalet mefhumuyla pek az ilgisi olduğunun yeterince açık bir işaretidir. Bunlar aslında gitgide keyfileşen ve vahşileşen terörü örtmeye yönelik bir maske, "hukuk kılıfı altındaki yıkım araçları"ndan başka bir şey değildi.[71] Hükmün ölüm cezası olacağı neredeyse kesindi, zira sadakatlerini kanıtlamak için yargıçlar da baskı altındaydı.[72] Özel yetkili askeri mahkemelerin yaklaşık 6.000–7.000 ölüm cezası verdikleri biliniyor, ancak bu sayılar arasında yer almayan sayısız vakada, infazcılar yarı adli bir cezanın güldürüsünü sergileme zahmetine dahi girmedi.[73] "İvedi adalet", Hitler'in "seyyar askeri mahkeme"leri (*fliegendes Standgericht*) yürürlüğe koyan kararnamesiyle, 9 Mart'ın

69 BAB, NS6/354, fos. 137–138v, PK Anordnung 79/45g, Standgerichte, 15.2.45, ve "Verordnung über die Errichtung von Standgerichten vom 15. February 1945", *Reichsgesetzblatt*, Teil 1, Nr. 6, 20.2.45, s. 30; Müller ve Ueberschär, s. 161–2'de yayımlanmıştır.

70 BAB, NS19/3705, fo. 4, Vorbereitungen auf Feindoffensive im Westen, Bormann'ın batıdaki Bölge Valilerine gönderdiği genelge, Himmler'e 8.2.45 tarihinde gönderdiği mektubun tarihsiz ilavesi.

71 Henke, s. 845.

72 Henke, s. 846.

73 Haase, s. 86.

ardından daha keyfi ve dizginsiz bir hâl aldı.[74] Seyyar askeri mahkemeler, savaş gayretini herhangi bir şekilde baltalamakla suçlananlarla ilgilenmek için Almanya'yı dolaşıyor ve hüküm vermekte hiç zaman kaybetmiyordu. Mahkemeye başkanlık eden kıdemli subay tarafından verilen hüküm genellikle ölüm cezası oluyor ve herhangi bir temyiz imkânı bulunmuyordu.[75] Bu tür adli kararlar üzerindeki merkezi denetim olarak adlandırılabilecek her şey o vakit artık gözle görülür bir şekilde dağılıyor ve rejim mevcudiyetinin son evresine girerken, Alman halkının mücadelesini sürdürmek adına yetkilendirilmiş bir hukuksuzluk ve suçluluk şahlanıyordu.

IV

Rejim artık âdeta can çekişen yaralı bir hayvan gibi davranıyor, kaybedildiği aşikâr bir savaşta sonuna değin savaşma mecburiyetini en ufak bir şekilde baltaladığı düşünülen herkese çılgınca saldırıyordu. Aykırı addedilen herhangi bir fiil sıradan Alman vatandaşları için felaketle sonuçlanabilirdi. Rejimin iç düşmanlar listesindeki gruplar için ise terör artık herhangi bir sınır tanımıyordu. (Çoğunluğunu Sovyetler Birliği'nden ve Doğu Avrupa'nın diğer bölgelerinden gelen esirlerin oluşturduğu) yabancı işçi orduları ile hapishanelerdeki ve toplama kamplarındaki çok sayıda mahkûm, rejimin çaresiz yandaşlarının dizginsiz acımasızlığına şimdi Almanya içinde maruz kalıyordu. Sonbahardan beri büyük ölçüde artan terör, Doğu Cephesi'nin çöküşünün etkisiyle daha da büyümüştü.

Almanya'nın düşmanları Reich sınırlarına dayanıp da yenilgi gitgide yaklaştıkça, rejimin temsilcileri, milyonlarca yabancı işçinin

74 "*Führer-Erlasse" 1939–1945*, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997, s. 483; Müller ve Ueberschär, s. 163–4'te de yayımlanmıştır. Özel yetkili askeri mahkemelerin işleyişi için bkz., Messerschmidt, *Die Wehrmachtjustiz 1933 1945*, s. 411–15; ve ayrıca Jürgen Zarusky, "Von der Sondergerichtsbarkeit zum Endphasenterror: Loyalitätserzwingung und Rache am Widerstand in Zusammenbruch des NS-Regimes", Cord Arendes, Edgar Wolfrum and Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006, s. 114. Özel yetkili askeri mahkemelerin, "seyyar askeri mahkeme" uygulamasıyla genişletilmesi kararına ilişkin Bormann'ın bölge valilerine genelgesi, NS6/354, fo. 88v, RS 123/45g, 9.3.45.

75 Mahkeme işleyişi örnekleri için bkz., Henke, s. 846 ve sonrası.

doğurduğu güvenlik tehdidinden endişelenmek için daha çok sebep gördü. Bunlar, ülkeyi beslemek (ziraat işlerinde çalışanların neredeyse yarısı yabancı işçilerdi) ve silah endüstrisinin faaliyete devamını sağlamak için neredeyse kölelik şartlarında çalıştırılıyordu. 1945 Şubat'ında Almanya içinde bulunan yabancı işçilerin kesin sayısı bilinmiyor. 1944 yazındaki sayıları ise 6 milyon civarıydı. Hepsi cebren çalıştırılıyor ve Almanya içinde kayıtlı yaklaşık 2 milyon harp esiri bulunuyordu ki – bunlar ülkedeki toplam iş gücünün neredeyse dörtte birinden fazlasını oluşturuyordu. Bunların doğudan, büyük ölçüde Polonya ve Sovyetler Birliği'nden getirilen takribi 4.5 milyonu – aslında bu muhtemelen düşük bir tahmindir – hem ırki olarak aşağı hem de somut bir tehlike olarak kabul ediliyordu.[76] Alman halkının yapacağı bir devrimle değil de, bilhassa yabancı işçiler olmak üzere iç düşmanların olası bir kalkışması suretiyle çıkacak bir iç karışıklık tehdidi, rejim tarafından ciddiye alınıyordu. Örneğin Şubat ayı başında, iç karışıklık durumunda Berlin'deki hükümet bölgesinin müdafaasına ilişkin talimatlar verildi.[77]

Askeri yenilginin ufukta belirmesiyle birlikte yabancı işçilerin ciddi bir sorun oluşturabilecekleri duygusu Nazi paranoyalarıyla sınırlı değildi. İngiliz esaretindeki bir general, henüz 1944 Ağustos'unda bile düşman ordularının yaklaşmasıyla ülke içindeki 10 milyon yabancı işçinin ayaklanacağını düşünmüştü.[78] Kocaları ve oğulları cephede yahut ölmüş olan ve çiftliklerini yabancı işçilerin yardımıyla çalıştıran kadınlar, (bu endişelerin nadiren korkuya değer olduğu görülecekse de) kişisel güvenliklerinden endişe ediyordu.[79] Büyük şehirlerde endişeler açıkça ortadaydı. Genç gazeteci Ursula von Kardorff'a göre, Berlin'deki Friedrichstraße istasyonu geçen sonbaharda "nefretle bakan Polonyalılara" ve "bir Alman kentinde muhtemelen hiçbir zaman görülmeyecek bir halklar karışımı" da dâhil, neredeyse tümüyle yabancılardan oluşan bir "yeraltı dünyası"na ev sahipliği yapmıştı. İstasyona dışarıdan gelen

76 Ulrich Herbert, *Fremdarbeiter: Politik und Praxis des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches*, Bonn, 1985, s. 270–71, s. 430 n. 3.

77 BAB, R43II/650c, fos. 119–25, Kampfkommandant Reichskanzlei, Führerbefehl v. 4.2.45 über "Verteidigung der Reichskanzlei bei inneren Unruhen", 4–10.2.45.

78 NAL, WO208/5622, fo. 122A, 29.8.44. Bahsi geçen general, Ağustos 1944'te şehrin kurtarıldığı sırada Paris'in garnizon komutanı olan Dietrich von Choltitz'di.

79 Jill Stephenson, *Hitler's Home Front: Württemberg under the Nazis*, London, 2006, s. 285.

herhangi birinin şüpheyle izlendiğini yazdı. Yabancı işçilerin kendi ajanları, silahları ve telsiz teçhizatı ile "mükemmel bir şekilde örgütlendiği" iddia ediliyordu. Belki de kendi iç kaygısını yansıtan abartılı bir ifadeyle, "Almanya'da 12 milyon yabancı işçi var," dedi, "kendi içinde bir ordu. Bazıları onu mevcut savaşın Truva Atı olarak isimlendiriyor."[80]

Çok sayıda rapor, işkencelerinin sonunun yaklaştığını hisseden yabancı işçilerin gitgide daha iddialı bir hâl aldıklarına işaret etti. Ayrıca büyük şehirlerde oldukça görünür bir varlıkları mevcuttu. Bir iç tehlike olarak algılanmaları, işçilerin maruz bırakıldığı korkunç yaşam ve çalışma koşullarını da yansıtıyordu. Bombardımanlar yüz binlercesini yersiz bırakmış, onlara hava hücum sığınaklarını, istasyonların bekleme odalarını veya umuma açık başka yerleri mesken tutmaktan, yahut başlarını koymak için harap olmuş bir iş hanı yahut apartman bulmaktan başka bir seçenek bırakmamıştı. Yiyecek kıtlığı, hayatta kalmak için genellikle bombalanmış binaları soymak yahut yağmalamak durumunda kaldıkları anlamına geliyordu. Düzenli bir toplumu andıran her şeyin ortadan kalktığı sırada – Alman orta sınıfı için çok önemli olan o meşhur "kanun ve nizam" artık nicedir mazi olmuştu – yabancı işçilerin suç ve kanunsuzluktaki artışın günah keçileri olacağı açıktı. Sıradan Almanların gözündeki imajları, endişeleri gün geçtikçe artan ve tipik Nazi haşinliğiyle davranan otoritelerin onları resmettiği karikatüre benzedi. Küçük suçlara vahşice mukabele edildi. Yabancı işçiler sadece haydut değil, aynı zamanda sabotajcılar olarak görülüyorsa da hakikatte siyasi direnişe tekabül eden pek az fiil mevcuttu; söz konusu çoğunlukla günlük hayatta kalma mücadelesinden ibaretti.[81]

Himmler daha 1944 Kasım'ında, "vahim terör ve sabotaj eylemlerine misilleme" olarak "cezai yaptırımlar" uygulaması için Gestapo'nun mahalli birimlerine yetki veren bir kararname çıkarmıştı. Yaptırımlar, "genellikle fail olduğundan şüphe edilmeyen ancak failin çevresinde bulunan yabancı halklardan kişileri," hedef alacaktı.[82] Terörün açıkça

80 Von Kardorff, s. 208–9 (30.11.44).

81 Herbert, s. 327–35; Andreas Heusler, "Die Eskalation des Terrors: Gewalt gegen ausländische Zwangsarbeiter in der Endphase des Zweiten Weltkrieges", Arendes, Wolfrum and Zedler, s. 172–82.

82 Alıntı: Gerhard Paul ve Alexander Primavesi, "Die Verfolgung der 'Fremdvölkischen': Das Beispiel der Staatspolizeistelle Dortmund", Gerhard Paul ve Klaus-Michael Mallmann (eds.), *Die Gestapo: Mythos und Realität*, Darmstadt, 1995, s. 398.

bir caydırıcı işlevi görmesi amaçlanıyor ve yerel düzeyde kararlaştırılacak keyfi cinayetler için bu suretle bir yol açılıyordu. Gestapo infaz timleri çok sayıda şehirde görevlendirilip, "yağmacıları, asker kaçaklarını ve diğer pislikleri" vurmak için genel bir yetkiyle donatıldı.[83] Güvenlik Polisi Başkanı Ernst Kaltenbrunner'in, yerel polis şeflerine – bilhassa da Ruslar olmak üzere – uygun gördüklerinde yabancı işçileri infaz etme yetkisi vermesiyle, infazlar üzerindeki merkezi yetkinin âdem-i merkezileşmesi 1945 Şubat'ında pratikte tamamlanmış oldu.[84] Düsseldorf, Münster, Dortmund ve Köln'deki Gestapo birimlerinin başkanları, "yabancı işçiler ve eski Alman komünistleri arasındaki unsurların" mevcut durumdan "yıkıcı" eylemde bulunmak için yararlanacağı konusunda 24 Ocak'ta uyarılmıştı. Bildirilen tüm hadiselere "ivedilik ve acımasızlıkla" mukabele edilmeliydi. Olaylara karışanlar, öncesinde "Reich Güvenlik Baş Dairesi'nin elinden geçmeksizin imha edilecek"lerdi.[85]

Yabancı işçilerin keyfi infazları böylelikle olağan bir hâl aldı. En az 14 Rus, 4 Şubat'ta Dortmund yakınlarındaki bir çalışma kampında başlarının arkasından vurularak infaz edilip, akabinde önceden hazırlanmış bir çukura devrildi. Yıkıcı olduğu varsayılan "Kowalenko Çetesi"nin 24 üyesi, 7-10 Şubat tarihleri arasında Duisburg'da asıldı yahut vuruldu. (Öncesinde görmüş olduğumuz üzere, muhalifler ile polis arasındaki, şiddeti mahalli bir muharebeye yaklaşan hadiselerin sonbahardan beri sürdüğü) Köln'de ise 27 Şubat'ta 74 kişi öldürüldü[86] ve Amerikalıların Mart ayı başında şehri işgal etmesinden bir gün önce Gestapo karargâhında 50 kişi daha asıldı. Düzenli olarak toplu infazlara imza atan Kiel Gestaposu Ocak ayından Nisan sonuna değin Almanya'nın kuzeyinde yaklaşık 200 mahkûm öldürdü. Bu infazlardan biri, Ocak sonu yahut Şubat başında 20-25 kişinin, bir diğeri

83 Gerhard Paul, "'Diese Erschießungen haben mich innerlich gar nicht mehr berührt': Die Kriegsendphasenverbrechen der Gestapo 1944/45", Gerhard Paul and Klaus-Michael Mallmann (eds.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg: 'Heimatfront' und besetztes Europa*, Darmstadt, 2000, s. 548.

84 Paul ve Primavesi, s. 399; ayrıca Paul, s. 549; Bessel, s. 55.

85 Paul'de alıntılanmıştır, s. 550.

86 Köln'deki hususi koşullar için bkz., Bernd-A. Rusinek, "'Wat denkste, wat mir objerümt han': Massenmord und Spurenbeseitigung am Beispiel der Staatspolizeistelle Köln 1944/45", Paul ve Mallmann, *Die Gestapo: Mythos und Realität*, s. 402–16.

ise 1 Mart'ta 17 Rus mahkûmun vurulmasıydı. Ülkenin doğusunda, Frankfurt an der Oder yakınlarındaki Sonnenburg cezaevinde, aralarında yaklaşık 200 yabancının bulunduğu 753 Gestapo tutuklusu 30-31 Ocak'ta katledildi.[87] Bu bile, savaşın son haftalarında Alman metropollerinde vuku bulacak çılgınca yabancı işçi katlinin yalnızca başlangıcıydı.

Durum, Almanya'nın hapishane ve toplama kamplarında çürüyen kalabalıklar için daha da kötüydü. 1945 başındaki toplama kampı nüfusu, Avrupa'nın dört bir yanından getirilen yaklaşık 700.000 tutukludan oluşuyor; bu sayının üçte birinden biraz azını kadınlar, takribi 200-250.000'ini Yahudiler, arta kalanını ise çoğunlukla siyasi mahkûmlar teşkil ediyor ve bunlar 40.000'den fazla SS gardiyanı tarafından gözleniyordu. Bu sırada, çoğu "siyasi" suçlardan hapsedilen yaklaşık 190.000 mahkûm da Alman ceza kurumlarında tutuluyordu.[88] Durumları ne kadar kötü olursa olsun, hiçbir geleneksel yasal engelle korunmayan ve tümüyle gardiyanlarının kaprislerinin insafına kalmış olan bu kamp ve hapishane mahkûmları, şimdi büyük bir tehlike altındaydı. Hitler, düşmanın yaklaşması karşısında iç tehditleri ortadan kaldırma ihtiyacına dair kafalarda herhangi bir soru işareti bırakmamıştı. Müttefiklerin yaklaşması üzerine toplama kamplarının havaya uçurulması için muhtemelen 1945 Şubat'ında sözlü emirler verdi. Himmler'in masörü Felix Kersten'e göre, Reichsführer-SS Mart ayı başında ona şöyle demişti: "Nasyonal Sosyalist Almanya şayet yok edilecekse, düşmanları ve toplama kamplarındaki suçlular bu çöküşten fatihler olarak kurtulmanın tatminini yaşamamalılar. Çöküşe onlar da

87 Paul, s. 553–7; Herbert, s. 336–7; Nikolaus Wachsmann, *Hitler's Prisons: Legal Terror in Nazi Germany*, New Haven ve London, 2004, s. 332–3.

88 IWM, F.2, AL 1753, SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt'ın istatistiklerine göre 15 Ocak'taki mahkûm sayısı 511.537'si erkek ve 202.674'ü kadın olmak üzere toplamda 714.211 kişi, gardiyan sayısı ise 37.674'ü erkek ve 3.508'i kadın olmak üzere 41.182 kişiydi; Martin Broszat, "Nationalsozialistische Konzentrationslager 1933–1945", Hans Buchheim *et al.*, *Anatomie des SS-Staates*, Olten ve Freiburg im Breisgau, 1965, c. 2, s. 159; Wachsmann, s. 395; Daniel Blatman, "Die Todesmärsche – Entscheidungsträger, Mörder und Opfer", Ulrich Herbert, Karin Orth ve Christoph Dieckmann (eds.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 2, Göttingen, 1998, s. 1067; Gerald Reitlinger, *The Final Solution*, Sphere Books edn., London, 1971, s. 501, 639 n. 30; Peter Longerich, *Holocaust: The Nazi Persecution and Murder of the Jews*, Oxford, 2010, s. 418.

iştirak etmeli. Bunlar, Führer'in doğrudan emirleridir ve son ayrıntısına kadar yerine getirildiklerinden emin olmalıyım."[89]

Himmler'in kendisi de, düşmanın yaklaşmasıyla vuku bulabilecek herhangi bir mahkûm ayaklanmasına karşı gerekli adımları atabilmeleri için Kıdemli SS ve Polis Liderlerine 1944 Haziran'ında icra yetkisi vermişti.[90] Kamplar boşaltılacak ve orada tutulanlar diğer kamplara nakledilecekti. Şayet bu mümkün olmazsa, mahkûmlar tasfiye edilecekti.[91] Himmler Ocak ayında doğudaki kampların boşaltılmasını emretti. Ayrıca kamp komutanlarına, hiçbir mahkûmun düşmanın eline canlı geçmemesini sağlamaktan Hitler'in onları sorumlu tuttuğunu söyledi.[92] Bununla birlikte, Üçüncü Reich'ta sık sık söz konusu olduğu üzere, kesin sorumluluk dağılımı yine muallakta kaldı. Kamplar boşaltılacağı

89 Felix Kersten, *The Kersten Memoirs, 1940–1945*, London, 1956, s. 277 (12.3.45), ve ayrıca s. 275 (2.3.45); ve (Himmler'in bir Führer emrine yaptığı atfın 5.3.45 tarihli olduğu) *DZW*, 6, s. 643. Kersten, 4-13 Mart tarihleri arasında her sabah Hohenlychen'deki sanatoryumdaydı (BAB, NS19/1793, Termine des Reichsführer-SS, fos. 5–15). Hitler'in kamptaki mahkûmların öldürülmesine yönelik açık ve yazılı bir emri henüz ortaya çıkmadı. Ancak görünüşe göre, düşman yaklaştığında hiçbir mahkûmun geride bırakılmamasına ilişkin – büyük olasılıkla sadece sözlü olarak verilmiş – genel bir talimat, yüksek rütbeli SS subaylarınca biliniyordu. Kamp sorumluları bu talimatı muhtemelen, kampların düşman eline geçmesi tehlikesi durumunda herkesi öldürmeye yönelik zımni bir emir olarak algıladı. Ancak pratikte, kampın tahliyesinden önce mahkûmların tamamının öldürüldüğü yalnızca birkaç vaka vardı. Tutukluların yaşam yahut ölümleriyle ilgili fiili kararlar, liderlik silsilesinin alt kademesinde, mahalli düzeyde alındı. – Daniel Blatman, "Rückzug, Evakuierung und Todesmärsche 1944–1945", Wolfgang Benz and Barbara Distel (eds.), *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 1, München, 2005, s. 300–301.

90 Karin Orth, *Das System der nationalsozialistischen Konzentrationslager: Eine politische Organisationsgeschichte*, Hamburg, 1999, s. 272–3.

91 Bu yönde açık bir yazılı emir bulunamamıştır (Polonya Genel Hükûmeti'ndeki hapishaneler hariç). – Paul, s. 550–51 ve nn. 31–3; Gabriele Hammermann, "Die Todesmärsche aus den Konzentrationslagern 1944/45", Arendes, Wolfrum ve Zedler, s. 122–3, 125; Blatman, "Die Todesmärsche", s. 1068–70, 1086; Eberhard Kolb, "Die letzte Kriegsphase: Kommentierende Bemerkungen", Herbert, Orth ve Dieckmann, s. 1131; *DZW*, 6, s. 643.

92 *Kommandant in Auschwitz: Autobiographische Aufzeichnungen des Rudolf Höss*, ed. Martin Broszat, München, 1963 baskısı, s. 145 n. 1; Saul Friedländer, *The Years of Extermination: Nazi Germany and the Jews, 1939–1945*, London, 2007, s. 648; Daniel Blatman, "The Death Marches, January–May 1945: Who Was Responsible for What?", *YVS*, 28 (2000), s. 168–71, 198–9.

vakit, bu süreç yukarıdan gelen açık ve net talimatların titizlikle tatbiki yerine, bir hayli kafa karışıklığı ve panik eşliğinde gerçekleşti.[93]

Birbiriyle en azından kısmen çelişen iki zorunluluğun bu karışıklıkta etkisi vardı. Bunlardan biri, mahkûmların düşman eline geçmemesi gerekliliğiydi. Bununla muhtemelen kamplardaki muamelelerin barbarlığı hakkında tanıklık etmelerine engel olmak isteniyordu. Ayrıca Müttefiklerle olası herhangi bir anlaşmada rehine olarak kullanılabilirlerdi. – Mahkûmlara çok narin bir can simidi sunan – diğeri ise, savaş gayretindeki ekonomik değerlerinden ötürü onları köle işçiler olarak muhafaza etme ihtiyacıydı (ne tuhaftır ki, bu ihtiyaç bu safhada bile hâlâ hissediliyordu). Ekonomik sömürü ve imha, Nazi ırk politikasına egemen olmak için nicedir rekabet hâlindeydi ve bu rekabet perde kapanana değin sürecekti.

Himmler artık ikili oynuyordu: Bir yandan azami gaddarlık ve vahşetle koşulsuz sadakatini tam da Hitler'in isteyeceği gibi gösteriyor ve diğer yandan – Hitler sonrası dönemde bir mevki sahibi olmak için – toplama kampı imparatorluğuna Batılı Müttefiklerle kuracağı olası bir temasta kullanacağı bir koz nazarıyla bakıyordu. Önde gelen Nazi çevrelerinde nicedir var olan bir görüşe başvurup, Yahudilerin rehineler yahut düşmanla pazarlık araçları olarak kullanılabilecekleri şeklindeki muğlak düşünceyi tartmayı sürdürdü. 1944 baharında buna yönelik bir girişim hâlihazırda olmuş; düşman koalisyonunu bölmeye yönelik oldukça bariz bir taktikle, Macar Yahudilerinin hayatlarını Doğu Cephesi'nde kullanılacak kamyonlarla takas etme teşebbüsünde bulunulmuştu. Himmler 1944 Ekim'indeki bir diğer girişimde İsviçre Konfederasyonu eski başkanı Jean-Marie Musy'yle bir araya geldi. Musy'nin aracı olduğu pazarlığın konusu, Almanların elindeki Yahudilerin serbest bırakılması karşılığında Birleşik Devletler'deki Yahudi kaynakların 20 milyon İsviçre frangı ödemesiydi. Himmler ve Musy 12 Ocak'ta Kara Orman'da bir görüşme daha yaptı. Reichsführer bu görüşmede Yahudi başına 1,000 $ karşılığında, her iki haftada bir 1.200 Yahudiyi İsviçre'ye nakletmeyi kabul etti. Ödeme Musy'nin adına açılmış bir İsviçre hesabına yapılacaktı. Kuzeybatı Bohemya'daki Theresienstadt kampının mahkûmları olup,

93 Rudolf Höss, *Kommandant in Auschwitz*'te söz konusu kaosun canlı bir izlenimini sunar, s. 145–7.

anlaşma icabı gönderilen Yahudileri taşıyan ilk tren 6 Şubat'ta gerçekten de İsviçre'ye vardı ve Musy'nin hesabına 5 milyon frank yatırıldı. Ancak Yahudileri fidye karşılığı bırakmak için kendisi de zemin yoklayan (ancak herhangi bir sonuca ulaşamayan) Ernst Kaltenbrunner anlaşmayı sabote etti. Kaltenbrunner, İsviçre'ye gelen ilk Yahudilerle ilgili basında yer alan haberleri, Himmler'in 250 Nazi liderine İsviçre'de sığınma hakkı verilmesi için Musy'yle pazarlık yapmış olduğuna yönelik yanlış bir iddia içeren ele geçirilmiş bir Müttefik istihbarat mesajıyla birlikte Hitler'in dikkatine sundu. Öfkeden çılgına dönen Hitler, herhangi bir Yahudinin kaçmasına yardım eden her Almanın oracıkta infaz edilmesini emretti. Himmler, Yahudileri Müttefiklerle pazarlık kozu olarak kullanma teşşebbüsü için yakında başka bir güzergâhı, bu kez İsveç'i deneyecek olmakla birlikte İsviçre'ye yönelik sevkiyatı derhâl durdurdu. Hitler ve Himmler'in bu noktada birbirlerine hâlâ ihtiyacı vardı. Ancak Hitler'in "sadık Heinrich"ine ilişkin şüpheleri, öğrendikleriyle daha da artmıştı.[94]

Bu haftalarda Nazi politikasında bir tutarlılık aramak çok fazla şey istemek olur. Hatta rejimin uzmanlaşmış olduğu, savunmasızları öldürme alanında bile. Her halükârda, en büyük kamplardan bazılarının bulunduğu doğudaki Sovyet ilerlemesi, kararların yerel SS liderliği tarafından alelacele ve çoğunlukla kaotik bir şekilde oracıkta alındığı ve bunların kampı derhâl boşaltmak ve düşmanın tutsakları canlı ele geçirmesini engellemek dışında herhangi bir amaçtan genellikle yoksun

94 Walter Schellenberg, *Schellenberg*, London, 1965 baskısı, s. 167–70; Peter R. Black, *Ernst Kaltenbrunner: Ideological Soldier of the Third Reich*, Princeton, 1984, s. 228–30; Friedländer, s. 621–5, 647–8; Peter Longerich, *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008, s. 728–30; Heinz Höhne, *The Order of the Death's Head*, London, 1972, s. 524–5; Hammermann, s. 126; Yehuda Bauer, *Jews for Sale? Nazi-Jewish Negotiations, 1933–1945*, New Haven, 1994, s. 239–51; Simone Erpel, *Zwischen Vernichtung und Befreiung: Das Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück in der letzten Kriegsphase*, Berlin, 2005, s. 97–154. (Özellikle İsveç'in inisiyatifiyle bu tür eylemlerle kurtarılan kamp esirlerinin sayısı burada 15.345 olarak verilmiştir ve bunların 7.795'i İskandinavyalıdır – ancak, Simone Erpel'in de belirttiği üzere, bu kurtarılmış olan gayri İskandinavların sayısını eksik hesaplayan bir orandır). Batılı Müttefiklere gönderilen istihbarat raporları, bazı Yahudilerin serbest bırakılmasıyla ilgili müzakerelerin Berlin'de bir "sansasyon" yarattığını ve Julius Streicher'in de dahil olduğu önde gelen Naziler tarafından kınandığını iddia etti. – NAL, WO219/1587, fo. 734, SHAEF raporu, 25.2.45.

olduğu anlamına geliyordu.[95] Gardiyanlar Sovyet taarruzunun hızı karşısında gafil avlandıklarından, çok sayıda mahkûmun son dakikada topluca öldürülmesi mümkün değildi. – Bazılarının yolculuk edemeyecek kadar zayıf olması nedeniyle bu bazen yaşanmışsa da – tutukluları hayatta bırakıp düşman eline geçmelerine yol açmak katiyen yasaktı. Geriye yalnızca bir seçenek kalıyordu: Esaret altında oldukları için hasta ve zayıf düşmüş mahkûmlar yırtık pırtık paçavralarla yola çıkarılacak; elde yeterli araç olmadığından ötürü dondurucu kış rüzgârları ve karın ortasında genellikle yayan vaziyette ve neredeyse yiyeceksiz bir şekilde batıya yürütülecekti. Sonuç tahmin edilebileceği üzere ölümcül oldu. Lâkin dehşet büyük ölçüde, artık yukarıdan gelen açık talimatlara riayet etmek mecburiyetinde kalmayan ve genel kurallar çerçevesinde kendi takdirleriyle hareket eden gardiyanların keyfi davranışlarından kaynaklanıyordu. Geride kalanları vurarak yahut sopalayarak öldüren gardiyanların bu acelesi, esirlerin düşman eline düşmesinden ziyade kendilerinin düşman eline düşmekten duydukları korkudan kaynaklanıyordu.[96]

Kampların ve hapishanelerin tahliyesinde yaşanan kaos, tutukluların düşman geldiği vakit nasıl uzaklaştırılacağına yönelik hiçbir plan yapılmadığı anlamına gelmiyordu. Berlin'deki adli makamlar, hapishanelerin tahliyesi için 1944 sonunda birtakım yönergeler yayımlamış ve bunlar 1945 başında cepheye yakın bölgelere gönderilmişti. Mahkûmlar suçun ciddiyeti ve ırk kriterlerine göre ayrıldı. Artakalan Yahudiler, "yarı Yahudiler", Manuşlar, Romanlar, Polonyalılar ve son derece tehlikeli addedilen itiyadi suçlu kategorileri, psikopatlar ve "topluma zararlı yıkıcı mahkûmlar" hiçbir şekilde serbest bırakılmayacak yahut düşman eline geçmelerine izin verilmeyecekti. Polise teslim edilemez ve yerleri değiştirilemez ise, "vurularak etkisiz hâle getirilmeleri" ve delillerin "dikkatlice ortadan kaldırılması" gerekiyordu.[97] Ancak Sovyet ilerleyişi o kadar hızlıydı ki, Kızıl Ordu'nun yolundaki yetmiş beş hapishane ve ceza kurumundaki yaklaşık 35.000 tutuklu düzenli bir şekilde Orta Almanya'ya getirilemedi.

95 Blatman, "Die Todesmärsche", s. 1069–72; ve Daniel Blatman, *Les Marches de la mort: La dernière étape du génocide nazi, été 1944 - printemps 1945*, Paris, 2009, s. 96–100, 127–31.

96 Orth, s. 279.

97 Wachsmann, s. 324–5.

Buzlu yol ve patikalarda, kalın giysilerden yahut düzgün bir ayakkabıdan yoksun bir şekilde ve yiyecek neredeyse hiçbir şeyleri olmaksızın 30 kilometreden uzun yolculuklar yapmaya takatleri olmayan mahkûmların cebri yürüyüşleri kargaşa içinde geçti. Birçoğu tükenmiş, buz kesmiş ve açlıktan kırılır bir surette yol kenarlarına yığıldı. Diğerleri ise, yaklaşan Sovyetlerden kaçmak için gözü dönmüş ve tetiğe basmaya hevesli gardiyanlar tarafından vuruldu. Eksi 12 derece sıcaklıkta günde 36 kilometre yol katetmek mecburiyetinde kalınan bir kadın mahkûm yürüyüşünde 565 kişiden sadece 40'ı hedeflerine ulaştı. Fakat bazı intikallerde mahkûmların üçte biri kaçmayı başardı. Gardiyanların sayısı genellikle çok azdı ve mahkûmlar için canlarını sıkmaktan ziyade postlarını kurtarmakla ilgileniyorlardı. Bazı gardiyanlar görevlerini bırakıp bilinmeyene kaçtı. Yine de, hapishane tahliyelerindeki ölüm oranı yüksekti. Cebri yürüyüşlerde ölenlere ilaveten, harbin son aylarında binlerce mahkûm ceza kurumlarında vurularak infaz edildi.[98]

Cebri yürüyüşlerde ölen toplama kampı mahkûmlarının sayısı daha da yüksekti. Kızıl Ordu 27 Ocak'ta, açık ara en büyük toplama kampı olan Auschwitz'e ulaştı. (Auschwitz, civardaki tâli kamplarıyla birlikte devasa bir köle-işçi kompleksi ile muazzam bir imha kapasitesine sahipti.) Sovyet askerleri kampa girdiğinde, vaktiyle (çoğu Yahudi) 140.000 civarı dehşete düşürülmüş bireyden oluşan kamp nüfusunun en zayıf tutuklularından (bunlar âdeta canlı iskeletleri andırıyordu) takriben sadece 7.000'i oradaydı. Kimyasal gazla yapılan katliamlar 1944 Kasım'ında durdurulmuştu. Bir milyonu Yahudi olmak üzere yaklaşık 1.1 milyon insan burada can vermişti.[99] Katliam tesisleri sökülmüş ve kampın ölümcül faaliyetlerinin izleri silinmeye çalışılmıştı.[100] Sovyet ilerlemesinin beklenmedik hızı Auschwitz gardiyanları arasında paniğe yol açmışsa da kampın tahliyesi için açık ve net yönergeler hazırlanmıştı. Bunlar, kamp komutanı SS-Binbaşı Richard Baer'in intikal sırasında geride kalan yahut kaçmaya çalışan mahkûmların vurulması yönündeki emirlerini de içeriyordu.[101]

98 Wachsmann, s. 325–33.

99 Auschwitz-Birkenau Müzesi'nce verilen sayıları baz alarak, Laurence Rees, *Auschwitz: The Nazis and the "Final Solution"*, London, 2005, s. 301.

100 Sybille Steinbacher, *Auschwitz: A History*, London, 2005, s. 124.

101 Andrzej Strzelecki, "Der Todesmarsch der Häftlinge aus dem KL Auschwitz", Herbert, Orth ve Dieckmann, s. 1103; Danuta Czech, *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager-Auschwitz-Birkenau 1939–1945*, Reinbek bei Hamburg, 1989, s. 966–7.

"Ceset sıralarını"[102] andıran 56.000 tutuklu, 17 Ocak'tan itibaren büyük bir korku ve mutlak bir sefalet içinde yola çıkarılmış, şiddetli kar ve dondurucu soğuğun ortasında paçavralarla ve yiyeceksiz bir hâlde güçlükle yürütülmüştü. Bazıları, gardiyanların eşyalarını taşıyan el arabalarını itmeye zorlandı. Bir diğer 2.200 kişi, altı gün sonra, dondurucu hava şartlarına karşı hiçbir tedbir olmaksızın açık kömür vagonlarında trenle taşındı. Gardiyanlar, hedeflenen varış noktasının yaklaşık 250 kilometre batıdaki Groß-Rosen kampı olduğu dışında nereye gittiklerini pek bilmiyorlardı. Mahkûm kollarının geçtiği köylerden asgari ölçüde besin alındı. Hâlihazırda mültecilerle dolu oldukları için bazen ahır yahut okullarda dahi konaklanamıyor, mahkûmlar kendilerine verilen sınırlı istirahatleri genelde açıkta geçirmek durumunda kalıyordu. Auschwitz-Birkenau'yu 18 Ocak'ta yayan hâlde terk eden ve çoğunluğu Yahudi olan yaklaşık 3.000 kişilik kolun bir üyesi, hadiseden bir yıl kadar sonra, "Daha ileri gidemeyen tutukluların hepsi vuruldu," diye aktardı. "Tam bir atıcılık yarışmasıydı."[103]

Groß-Rosen'a varmadan önce 16 günlük, tasavvuru güç bir dehşete maruz kalan bir diğer felaketzedenin anımsadığına göre, "Her 100 metrede bir SS menzil taşı vardı." Bu, yol kenarındaki hendekte başlarında bir kurşunla bıraktıkları cesetler için SS'in kendi tabiriydi. Cebri yürüyüşün dehşetengiz ilk gecesinde, Auschwitz'in tâli kamplarından birine ait bir fabrikanın avlusunda diğer mahkûmlarla birlikte dondurucu soğukta 8 saat ayakta durmaya zorlanmıştı. Yiyecek ve içecek verilmediği gibi, tuvaletlerini yapmalarına dahi müsaade edilmemişti. Ertesi sabah yola çıktıkları vakte değin 70 mahkûm ölmüştü. Mahkûmlar, sanki transtalarmış gibi ağır adımlarla yürümeye devam etti. Şiddetli susuzluklarını gidermek için kar yiyorlardı. Ne zaman bir yiyecek parçası bulunsa, neredeyse akıllarını yitirmiş olan mahkûmlar onun için birbirleriyle boğuşuyor, gardiyanları ise bu görüntü karşısında keyiften dört köşe oluyordu.[104] Bir gün, yani 23 Ocak'ta, şiddetli

102 (Höss'ün ayrıca "ızdırap kolları" ifadesini de kullandığı) *Kommandant in Auschwitz*, s. 146.

103 ITS, Tote 80, fo. 00030a, Häftlingstransport von Birkenau nach Gablonz, 2.4.46. Ayrıca bkz., *Kommandant in Auschwitz*, s. 146; ve Czech, s. 968.

104 Monika Richarz, *Jüdisches Leben in Deutschland: Selbstzeugnisse zur Sozialgeschichte 1918–1945*, Stuttgart, 1982, s. 443–6 (Paul Heller'in, o dönemde tuttuğu günlüğüne dayalı anlatımı).

soğukta dokuz saat yürüdükten sonra, tutuklular, onlara o sabah yola çıktıkları Gleiwitz'den sadece 2 kilometre mesafe katetmiş olduklarını söyleyen bir tabela gördü. Bazılarının, bu işkencenin tek amacının onları ölünceye kadar yürütmek olduğunu düşünmesine şaşmamalı. İçlerinden kimileri, ızdıraplarını sona erdirmek için ölümü arzuladı ve SS'ler bu arzuyu memnuniyetle yerine getirdi. Diğerleri için ise önemli olan tek şey hayatta kalmaktı.[105] Pek çoğu canından oldu. Yürüyüşlerde çoğu Yahudi 15.000 kadar Auschwitz mahkûmu hayatını kaybetti.[106]

Groß-Rosen'a ulaşanlar için yürüyüşlerin ızdırabı sona ermekten henüz çok uzaktı. Groß-Rosen, ilk başta Breslau'nun 60 kilometre güneybatısındaki önemli bir demiryolu kavşağına kurulmuş küçük bir kamptı. Ardından, çok sayıda tâli kampı kapsayacak şekilde genişleyerek bünyesinde 80.000 mahkûm barındıran bir hacme ulaşmıştı. Polonya Genel Hükûmeti'ndeki kamp ve hapishanelerin önceki aylarda kapatılıp, Groß-Rosen'a neredeyse her gün yeni mahkûmlar geldikçe (bunların birçoğu süratle yeniden kovulacaktı), kampın aşırı kalabalığı korkunç boyutlara ulaştı. Bazı barakaların barındırdığı kişi sayısı normaldekinin 9 misline çıkmıştı. Hijyen ve temizlik yok gibiydi, hastalık ve böceklenme etrafı kasıp kavuruyordu. Tayınlar ekmek ile bir kaşık reçelden oluşuyor, ilaveten haftada üç kez yarım litre tuzlu çorba dağıtılıyordu. Bir mahkûm günlüğüne, "En fazla iki yüz kişi kapasiteli bir odada yatan bin adamız," diye yazdı. "Yıkayamıyoruz, yarım litre et suyu ve 200 gram ekmek alıyoruz. Şimdiye değin sadece bizim barakamızda 250 kişi öldü."[107] Koşullar kötüleştikçe, gardiyanların uyguladığı terör daha da keyfi bir hâl aldı.

Auschwitz'den Groß-Rosen'a dolup taşan on binlerce kişinin çoğu, açık demiryolu vagonlarında geçecek ve iki hafta kadar sürebilen yolculuklarla Bergen Belsen, Buchenwald, Flossenbürg, Dora-Mittelbau yahut Mauthausen (Avusturya) gibi Reich'ın aynı derecede kalabalık ve acımasız cehennem çukurlarından birine nakledilmeden önce sadece birkaç gün orada kaldı. Groß-Rosen'daki ana kamp 8-9 Şubat'ta kaotik bir telaş içinde boşaltıldı, ancak bazı tâli kamplar mahkûmlar tahliye edilemeden Sovyetlerin eline geçti. Sert hava koşullarına karşı korunmasız bir hâlde açık yük vagonlarına sığırlar gibi tıka basa doldurulmadan evvel mahkûmlara bir parça ekmek verildi. Çoğu yolculuğu sağ atlatamadı.

105 Richarz, s. 448, 450–51.

106 Strzelecki, s. 1102; Blatman, *Les Marches de la mort*, s. 112, 140.

107 Richarz, s. 452.

Bazıları daha istasyona gidilirken ve bazıları da kaçmaya çalışırken vuruldu. Nakillerden birinde 3.500 mahkûmdan 500'ü tren istasyonunda öldürüldü. Cesetler tren yolu boyunca uzanıyordu.[108] Yaklaşık 44.000 mahkûm Groß-Rosen'dan Reich içindeki diğer kamplara ulaştı. Yolda ölenlerin sayısı bilinmemekle birlikte çok fazla olduğu aşikâr.[109]

Danzig'in Vistül ağzındaki kısmında yer alan ve doğudaki üçüncü büyük toplama kampı kompleksinin bulunduğu Stutthof'ta bir önceki yaz tahliye için ayrıntılı planlar hazırlanmıştı. Fikir, mahkûmların bir bölümünü Danzig ve Gotenhafen'dan (Gdynia) batıya, kalanları ise karayoluyla geçici olarak Pomeranya'daki Lauenburg'a, oradan da Reich'taki kamplara nakletmekti. Ocak ayında Kızıl Ordu'nun yaklaşmasıyla bir dizi tâli kamp kapatıldı ve çoğunluğu kadın 22.000 mahkûm götürüldü. Önceki bölümde değinilen Doğu Prusya-Palmnicken'daki katliam böyle bir tahliyenin sonucuydu. Lâkin tâli kamplardan çıkarılan ve bilhassa da SS'in onlarla ne yapacağını bilmediği, cebri yürüyüşün altından kalkamayacak durumdaki mahkûmlara yapılan yegâne katliam katiyen değildi. Elbing ve Marienburg civarına ilerleyen Kızıl Ordu'nun 23-24 Ocak'ta Stutthof'a 50 kilometrelik bir mesafeye varmasından kaynaklanan tehdit, ana kampın boşaltması için alelacele alınan karara da yol açtı. Yolculuk için her birine 500 gram ekmek ve 120 gram margarin verilen yaklaşık 11.000 mahkûm, Lauenburg'a yedi günlük bir yürüyüş için 25 Ocak'ta kış yabanına sürüklendi. Alman ve az sayıdaki İskandinav mahkûmlar; Yahudi, Polonyalı ve Sovyet mahkûmlardan daha iyi muamele gördü. Mahkûmların beşli sıralar halinde yürütülmeleri ve kaçmaya çalışan yahut herhangi bir isyan belirtisi gösterenlerin acımasızca vurulmalarına ilişkin açık emirler verildi. 1-4 Şubat tarihleri arasında Lauenburg'a ulaştıkları vakit mahkûmların üçte ikisi ölmüştü. Hayatta kalanların çoğu Reich'ın daha iç kısımlarına ilerleyebilecek durumda değildi. Lauenburg'a yönelik korkunç yürüyüşe sürüklenenlerin tahminen yüzde 85'i – çoğu Yahudi 11.000 kişiden 9.500'ü – hayatını kaybetti.[110]

108 ITS, Tote 80, fo. 60282a, Marches de la Mort, Groß-Rosen – Leitmeritz, 4.4.46.

109 Isabell Sprenger, "Das KZ Groß-Rosen in der letzten Kriegsphase", Herbert, Orth ve Dieckmann, s. 1113–24. Tek bir yüyüşte (s. 1122) 3.500 kişiden 500'ü hayatını kaybetti.

110 Orth, s. 282–7; Blatman, *Les Marches de la mort*, s. 126–32; Blatman, "The Death Marches", s. 174–9. Ayrıca bkz., Olga M. Pickholz-Barnitsch, "The Evacuation of the Stutthof Concentration Camp", *Yad Vashem Bulletin*, 16 (1965),

Toplamda 113.000 toplama kampı mahkûmu Ocak ve Şubat aylarında ölüm yürüyüşlerine çıkarıldı.[111] İhtiyatlı bir tahmin, en az üçte birinin hayatta kalmadığı yönünde. Yürüyüştekiler geçtikleri yerlerin köylülerinden pek az yardım umabilirdi. Gardiyanlar mahkûmları tecrit etmek için ellerinden geleni yaptılar ve bazı temasların olduğu yerlerde, bir parça ekmek yahut başka bir lokma atarak şefkat göstermeye hazırlanan herkese engel oldular. Diğer vakalarda ise insanlar mahkûm kollarına düşmanca yaklaştı. Seyircilerin çoğu gardiyanlardan, mahkûmlardan yahut her ikisinden de korkarak veya Reich'ın "düşmanlarına" yapılan muameleyi onaylayarak mesafelerini korudu. Mahkûmlar çoğu zaman hâlihazırda boşaltılmış bölgelerden geçiyor yahut mülteci kollarıyla temas edilmeyecek şekilde yönlendiriliyordu.[112] Bu korkunç çileden kurtulmayı başaranların tarifsiz acıları ise sona ermekten henüz çok uzaktı. Üçüncü Reich'ın o son, vahşi haftalarında; varoluş koşullarının – buna yaşam koşulları demek güçtür – gittikçe ve şiddetle kötüleştiği Almanya'daki aşırı kalabalık toplama kamplarına ulaşmalarının ardından, bu kez güçlükle sağ atlatmış olduklarından bile daha kaotik başka ölüm yürüyüşlerine katlanmaya zorlandılar.

V

Dehşet, "eve, Reich'a" farklı bir şekilde de geldi. Yeni ölçekli bu terör, kültürel ihtişamı nedeniyle "Elbe'nin Floransa'sı" olarak anılan

s. 37–9. SS'in kayıtlarına göre Stutthof'taki mahkûm sayısı 15 Ocak 1945'te 18.436 erkek ve 30.199 kadın olmak üzere toplamda 48.635 kişiydi. – IWM, F.2, AL 1753, Gardiyan ve mahkûm sayılarıyla birlikte toplama kamplarına ilişkin SS-Wirtschafts-Verwaltungshauptamt'ın listesi 1. & 15.1.45. Mahkûm sayısı tahliyeler başlayana değin 46.331'e düşmüştü. – Blatman, "The Death Marches", s. 175, 24.1.45'teki son sayıma dayanarak (cf. n. 43).

111 Blatman, *Les Marches de la mort*, s. 140.

112 Hammermann, s. 140–41; Sprenger, s. 120–21; Katharina Elliger, *Und tief in der Seele das Ferne: Die Geschichte einer Vertreibung aus Schlesien*, Reinbek bei Hamburg, 2006, s. 71–4. (Kendisi, burada küçük bir kızken Auschwitz mahkûmlarından oluşan bir sefalet kolunun Silezya'daki Ratibor yakınlarında bulunan köyünden geçişinden, onlara yukarıdan ekmek atışından ve gardiyanın ters tepki vermesiyle hızla pencereyi kapamasından söz eder.)

Dresden'in o tarihi ve güzel merkezinin acımasızca imha edildiği 13-14 Şubat'taki Müttefik hava hücumlarının kalıcı sembolü olduğu, göklerden gelen terördü.

Müttefik bombardımanlarının yarattığı dehşetten o vakit neredeyse hiçbir Alman şehri veya kasabası tamamen kurtulamamış ve birçoğu, bombardıman uçakları vasıtasıyla pek çok kez ölüm ve yıkıma maruz kalmıştı. Alman şehirlerinin yok edilmesi maksatlı operasyonlara 1942'den beri Arthur "Bombacı" Harris başkanlık etmişti.[113] İlk hedeflenenler, İngiltere'deki üslerden kolayca ulaşılabilen kuzey ve batı şehirleri olmuştu. İlan edilen "kesintisiz bombardıman" stratejisi kapsamındaki hücumların şiddetlenmesiyle, İngilizlerin geceleri icra ettiği "alan bombardımanı" ile Amerikalıların gündüzleri icra ettiği "hassas bombardımanlar" (aslında bunlar genellikle hiç de hassas değildi) 1943 yılında birbirine eklemlendi. 1943 Temmuz'unda Hamburg'a icra edilen bilhassa korkunç ve yıkıcı bir bombardımanda yaklaşık 40.000 kişi korkunç ateş fırtınalarında can verdi. Ren-Ruhr sanayi kuşağındaki şehirler, bombardımanların yoğunlaştığı 1943 ve 1944'te durmaksızın ve tekrar tekrar hücuma uğradı. Köln, (Krupp'un memleketi olan) Essen, Dortmund, Ruhr'un "kömür potası" Bochum ve sanayi konurbasyonunun diğer büyük kısımları moloz yığınlarına dönüştü. Müttefiklerin gökyüzündeki kontrolü artıp, hava üsleri Almanya'ya daha yakın noktalara konumlandırılabildikçe, ülkenin ortası ve güneyindeki şehirler daha sık hedeflenir oldu. Kassel ve Darmstadt, Heilbronn, Stuttgart, Nürnberg ve Münih korkunç hücumlara uğrayanlar arasındaydı. Hem

113 Harris ve Müttefik bombardıman stratejisinin, "hava taarruzu, Müttefik zaferindeki belirleyici unsurlardan biriydi" (s. 133) sonucuna varılan bir değerlendirmesi için bkz., Richard Overy, *Why the Allies Won*, London, 1995, s. 112–33. Alman şehirlerine yönelik "alan bombardımanı" politikası, hassas bombardımanların başarısızlığa uğraması üzerine Churchill'in (öncesinde Profesör Frederick Lindemann olarak bilinen) bilim danışmanı Lord Cherwell'in taktik değişikliği önerisiyle ve Harris 22 Şubat 1942'de Bombardıman Komutanlığı'nı devralmasından hemen önce hâlihazırda kararlaştırılmıştı. O dönem Churchill'le fevkalade bir ilişkisi olan Harris, "Almanya'yı kendi anayurdunda, gerçekten canının yanacağı yerde vurmaya yönelik hayati ihtiyaca" kendini adayıp, politikanın uygulanmasında itici güç ve esin kaynağı oldu. – Henry Probert, *Bomber Harris: His Life and Times*, London, 2001, s. 122, 126–46; Max Hastings, *Finest Years: Churchill as Warlord 1940–45*, London, 2009, s. 246–9.

hacmi hem de düşman üslerine uzaklığı dolayısıyla diğer bazı şehirlerde meydana gelen yıkım seviyesinden korunan büyük Berlin metropolü, savaş boyunca 363 kez hücuma uğradı. 3 Şubat'taki ağır bombardıman, başkentte o güne kadar görülen en büyük yıkıma yol açtı. Hükûmet bölgesi ve şehir merkezindeki tarihi binalar yerle bir oldu (lâkin Berlinlilerin şansına, Müttefiklerin planladığı ölü sayısının yalnızca küçük bir kısmıyla sonuçlandı).[114]

Müttefiklerin gücü artıp Luftwaffe giderek etkisiz kılındıkça bombalardımanlarda şiddetli bir artış oldu. 1942'de Almanya'ya toplamda 41.440 ton bomba atıldı. Bu sayı 1943'te 206.000 tona yükseldi ve 1944'te bunun 5 katından daha fazla artıp 1.202.000 tona ulaştı. 1945 yılının Ocak ve Nisan sonu arasında ise 471.000 ton, yani 1943 yılındaki miktarın iki katından fazlası atıldı.[115] 1945 Mart'ında RAF tarafından atılan 67.000 ton aslında savaşın ilk üç yılında Almanya'ya boşaltılan tonajın tamamı kadardı.[116] En yıkıcı bombardımanlardan bazıları, savaşın son haftalarında ve neredeyse savunmasız nüfuslara yapıldı. 23-24 Şubat'ta icra edilen ve "Kara Orman'ın Kapısı" Pforzheim'ın hemen hemen yok edilmesiyle sonuçlanan hava hücumlarında 17.600 kişi (nüfusun neredeyse çeyreği) hayatını kaybetti. 6 Mart'ta Würzburg'a yapılan – ve askeri açıdan oldukça anlamsız – vahşi bombardımanda 107.000 kişiden 4.000'ini ölürken, şehrin bir kültür cevheri olan güzel barok merkezinin yüzde 90'ı, çıkan yangınlarla 17 dakika içinde yok oldu.[117]

Almanya korkunç bir bedel ödüyor, savaştan önce Guernica ile başladığı, savaştan sonra ise Varşova, Rotterdam, Coventry ve Londra'nın yoğun nüfuslu bölgelerine icra ettiği hava hücumlarıyla önayak olduğu şey karşısında kasırga biçiyordu. Müttefiklerin Almanya bombardımanlarının toplamda yaklaşık yarım milyon can aldığı hükmüne varılmıştır. Alman nüfusun üçte biri bunlardan bir şekilde muzdarip

114 Frederick Taylor, *Dresden: Tuesday 13 February 1945*, London, 2005 baskısı, s. 216.

115 Lothar Gruchmann, *Der Zweite Weltkrieg*, München, 1975 baskısı, s. 197–8, 280–81, 414.

116 Taylor, s. 427.

117 Jörg Friedrich, *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg 1940–1945*, Berlin, 2004 baskısı, s. 108–9, 312–16; Taylor, s. 428.

oldu. Almanya'daki evlerin dörtte birinden fazlası hava hücumlarında hasar gördü.[118]

Düşman bombardımanlarıyla gerçekleşen bu korkunç ölüm ve yıkım kataloğunda, 13-14 Şubat'ta Dresden'e yapılan vahşi hücumun özel bir yeri vardır. Bombardımana elverişli hava şartları, hava savunma imkânlarının neredeyse bütünüyle yokluğu, (Bölge Valisi Martin Mutschmann için inşa edilmiş olan hariç) Nazi rejiminin yarı yeterli hava hücum sığınakları bile temin etmemesi ve 640.000 kişilik nüfusuna ilaveten binlerce mültecinin barındığı aşırı kalabalık bir şehir... Havadan topyekûn imha için şartlar âdeta kusursuzdu. Bütün bunlar, İngilizlerin yangın ve tahrip bombalarıyla icra edecekleri çifte bir bombardımanın yol açacağı ve eski şehri kuduz bir cehenneme çevirecek bir ateş fırtınasının hedefi oldu. Bunu, bir sonraki öğle yemeği vaktinde ve bu kez Amerikalılar tarafından icra edilen bir başka ağır bombardıman izledi.

Derme çatma sığınaklarda saklanan insanlar dumandan boğuldu. Sokaktakiler ise temas ettiği her şeyi yutan ateş fırtınasının içine çekildi. Hayatta kalan ve ilk bombardımanın ardından henüz sokaklara çıkmış olanlar, daha ne olduğunu anlayamadan bu kez ikinciye yakalandılar. Bu ikinci hücum, ateş fırtınasının şiddetini büyük ölçüde artırdı ve yıkım alanını genişletti. İçlerinde yaralıların yahut yüzme bilmeyenlerin de bulunduğu kimileri, alevlerden kaçmak için şehrin ortasındaki büyük rezervuara daldı. Ancak bunlar, yüzme havuzlarından farklı olarak buradan çıkmanın kolay bir yolu olmadığını, zira duvarların pürüzsüz çimentodan yapıldığını gördü. Pek çoğu boğuldu. Yanan sokaklar kömürleşmiş bedenlerle kaplı, bodrum ve kilerler cesetlerle doluydu. Şehrin mültecilerle dolu ana istasyonunda, "nereye bakılırsa bakılsın, tünellerde ve bekleme odalarında korkunç miktarda ceset ve vücut parçaları mevcuttu. Kimse buradan canlı çıkamadı."[119] O kargaşada, ölüm

118 Rüdiger Overmans, "Die Toten des Zweiten Weltkriegs in Deutschland", Wolfgang Michalka (ed.), *Der Zweite Weltkrieg: Analysen, Grundzüge, Forschungsbilanz*, München ve Zürich, 1989, s. 860; Friedrich, s. 63; *DRZW*, 10/1 (Boog), s. 868; *United States Strategic Bombing Survey*, New York ve London, 1976, c. 4, s. 7–10.

119 Müller ve Ueberschär, s. 160. (1945'te Berlin'de Geschäftsführer des Interministeriellen Luftkriegsausschusses der Reichsregierung Theodor Ellgering'in, kurtarma faaliyetlerini organize etmek için bombardımanın hemen ardından Dresden'e girmesini müteakip gördüklerini aktardığı 1955 tarihli raporu.)

ile yaşam arasında çoğu zaman bir şans meselesinden ibaret kıl payı bir fark vardı. En iyi ihtimal Elbe'ye ve nehrin güvenliğine ulaşmaktı. Ateş fırtınası nihayet dinip, ertesi günkü bombardımana katılan uçaklar ölümcül yüklerini boşaltıp üslerine yöneldiğinde Dresden artık bir ölüler şehriydi.[120] Ancak dikkate şayandır ki, bu dehşet gecesi az sayıda insan için kurtuluşu beraberinde getirdi. Şehrin geri kalan Yahudileri yakın zamanda sürülmeyi bekliyor ve bunun ne anlama geldiğini biliyorlardı. Kargaşa sırasında üstlerine iliştirilen sarı yıldızları sökmeyi, evsiz "aryan" kalabalıklara karışmayı ve ölümlerine sürülmekten kurtulmayı başardılar.[121]

Rejim, savaşın bu ileri safhasında ve harap olmuş şehrin tüm kargaşasının ortasında bile doğaçlama bir acil durum müdahalesi tertiplemek için dikkate değer bir kabiliyet sergiledi. Yardım ekipleri bombardımanın ertesi sabahında Dresden'e sevk edildi. İki bin asker ve bin savaş esiri, vilayetin diğer şehirlerinden gönderilen onarım ekipleri ile birlikte harabelerin arasına daldı. Çalışmayı koordine etmek için bir komuta merkezi ve iletişim sistemi kuruldu. Üç gün içinde günde 600.000 sıcak yemek dağıtıldı. Sıkıyönetim ilan edildi, yağmacılar tutuklandı ve çoğu vakada derhâl idam edildi. Korkunç bir iş olan kömürleşmiş cesetlerin toplanmasına başlandı. Bunun bir bölümünü savaş esirleri icra etti. Cesetler şehir yetkilileri tarafından bürokratik bir titizlikle toplandı ve sayıldı. 10.000'den fazla kişi şehrin ucundaki toplu mezarlara gömüldü. Şehir merkezinde yer alan Altmarkt'taki devasa ateşlerde 21 Şubat ve 5 Mart tarihleri arasında binlerce kişi daha yakıldı. Bombardıman

120 Taylor, 21–4'ncü bölümler temel alınmıştır. Ayrıca bkz., Götz Bergander, *Dresden im Luftkrieg*, Weimar, Köln ve Wien, 1994, bilhassa 9-12'nci bölümler; Friedrich, s. 358–63; *DRZW*, 10/1 (Boog), s. 777–98; Olaf Groehler, *Bombenkrieg gegen Deutschland*, Berlin, 1990, s. 400–12; Rolf-Dieter Müller, *Der Bombenkrieg 1939–1945*, Berlin, 2004, s. 212–20; Paul Addison ve Jeremy A. Crang (eds.), *Firestorm: The Bombing of Dresden, 1945*, London, 2006, bilhassa s. 18–77 (Sebastian Cox ve Sönke Neitzel'in katkıları) ve s. 123–42 (Richard Overy'nin savaş sonrasındaki tartışmaya ilişkin değerlendirmesi); ve Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45* (London, 2004), s. 382–7.

121 Victor Klemperer, *Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten*, c. 2: *Tagebücher 1942–1945*, ed. Walter Nowojski ve Hadwig Klemperer, Darmstadt, 1998, s. 661, 669, 675–6 (13–14.2.45, 19.2.45). Yahudilere yapılan ayrımcılık, "ari" hava hücum sığınaklarına girmelerinin reddedileceği kadar ileri gitti. – Klemperer, s. 644 (20.1.45).

kurbanlarına ilişkin Mart ayında hazırlanan resmi raporda 18.375 ölü, 2.212 ağır yaralı, 13.718 hafif yaralı ve 350.000 evsiz kayda geçti. Hâlâ şehir içindeki moloz yığınlarının altında yattığı varsayılan diğerlerinin de hesaba katıldığı raporda ölü sayısı 25.000 olarak tahmin ediliyordu. Yıllarca süren tartışmaların ardından bu sayı, günümüzde hâlâ en güvenilir sayı olarak kabul edilir.[122]

Bu, 1943 Temmuz'unda Hamburg'da ölen kişi sayısından az, ancak nüfusa oranla ondan daha yüksektir. (Lâkin bu korkunç teraziyle tartıldığı vakit Dresden'deki ölü sayısı savaşın en kötü bombardımanına maruz kalan Pforzheim'dan bir hayli düşüktür.[123]) Böylesi bir kültür cevheri olması dolayısıyla Reich'taki diğer büyük şehirlerin kaderinden esirgeneceğine ilişkin o nicedir süregelen varsayımdan ötürü, Dresden'in yarattığı şok daha da büyük oldu. Şüphesiz, Münih'in paha biçilmez bir sanat ve mimarlık şehri olarak şöhreti, maruz kaldığı 73 hava hücumuna karşı ona herhangi bir koruma sağlamamıştı.[124] Balthasar Neumann'ın rokoko dehasının bir tezahürü olan Würzburg'un merkezi ise Mart ayında neredeyse tamamen yok oldu.[125] Lâkin Münih sahip olduğu sanat hazinelerinin yanı sıra (1933'ten beri anıldığı şekliyle) "[Nazi] hareketin[in] başkenti"ydi. Ve (yıkımın kapsamına rağmen ölümlerin Dresden'dekinin muhtemelen beşte biri kadar olduğu) Würzburg'un yerle bir edilmesi, şayet Saksonya başkentinin bombalanmasından sonra değil de önce gerçekleşmiş olsaydı, daha da büyük bir şoka neden olabilirdi. Dresden

122 Bu paragrafta Taylor, s. 397–402, 508 temel alınmıştır. Dresden'de gördükleri karşısında derinden sarsılan 18 yaşındaki bir asker, günlüğüne 200.000'den fazla ölüden bahsedildiğini düştü. – Klaus Granzow, *Tagebuch eines Hitlerjungen 1943–1945*, Bremen, 1965, s. 159 (18.2.45). Rolf-Dieter Müller, çeyrek milyon kurbanın olduğuna ilişkin propaganda iddialarını sağduyulu bir şekilde incelenmiş ve reddetmiştir, "Der Feuersturm und die unbekannten Toten von Dresden", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 59 (2008), s. 169–75. Eldeki tüm evrakın yanı sıra ölü sayısına ilişkin müthiş farklılıklar gösteren (ve bazıları yarım milyona kadar çıkan) iddiaları inceleyen, hususi olarak görevlendirilmiş bir Tarihçiler Komisyonu, 25.000 sayısında mutabık kaldı. Bu, 1945-46'daki resmi tahkikat sırasında belirlenmiş olan sayının aynısıydı. – www.dresden.de/de/02/035/01/2010/03/pm_060.php, "Pressemitteilungen. 17.03.2010. Dresdner Historikerkommission veröffentlicht ihren Abschlussbericht".

123 Taylor, s. 463.

124 Friedrich, s. 331–3, 533–6.

125 Friedrich, s. 312–16.

müthiş bir hücuma uğramış ve bu, savaşın sonunun ufukta olduğu bir dönemde muazzam bir can kaybı ve eşsiz güzellikteki bir şehrin yok olmasıyla sonuçlanmıştı. Tüm bunlar belki de, havadan acımasızca örselenen tüm şehirler arasında Dresden'in bombardıman savaşının sembolü olması için başlı başına yeterliydi.

Ancak başka bir şey daha vardı. Dresden, Goebbels'e bir propaganda armağanı verdi. Tuhaf bir şekilde İngiliz sansürünü geçen ve isabetsiz sayılamayacak sözlerle "Almanların büyük nüfus merkezlerinin kasıtlı terör bombardımanlarına tutulması"ndan bahseden bir *Associated Press* haberi, Propaganda Bakanı'nın eline geçti.[126] Goebbels bundan birkaç gün içinde istifade etti: Sanayi tesislerini değil, barışçıl bir kültür merkezinin nüfusunu ve çoğunluğunu savaşın dehşetlerinden kaçmış kadın ve çocukların oluşturduğu mülteci kitlelerini hedef alan terör saldırılarıyla Alman halkını tasarlayarak ortadan kaldırmayı amaçlayan politikayı yerden yere vuruyordu. Şehirde bulunan ve bombardımanda ölen mültecilerin sayısı haberlerde şişirilmiş bir şekilde verildi (ancak pek çoğu gerçekten de bombardımanın kurbanı olmuştu ve Müttefikler, Kızıl Ordu'nun ilerlemesiyle birlikte önceki haftalarda şehre dolan mültecilerin pekâlâ farkındaydı). Dresden'e savaş endüstrisinden ve askeri önemden yoksun bir şehir imajı verilmesi de kasıtlı olarak yanıltıcıydı. Önemli bir demiryolu kavşağı olarak sahip olduğu konum kente bir hayli önem kazandırıyordu. Ayrıca endüstrisinin çoğu savaş üretimiyle ilgiliydi. Aslında Dresden'in (Berlin de dâhil) diğer doğu şehirleriyle birlikte bombalanmasının ardındaki mantık, Almanların Dresden üzerinden asker sevkiyle Doğu Cephesi'ni tahkim etmelerine mâni ve bu suretle Sovyet taarruzuna destek olmaktı.[127] Fakat Dresden'deki ana hedef, şehrin dış kısmındaki sanayi tesisleri değil, yerleşimin yoğun olduğu eski şehir bölgesi olmuştu. En önemlisi, Goebbels resmi sayıya bir "0" ekleyerek kurbanların sayısını artırdı. – Başlı başına korkunç bir sayı olan – 25.000 yerine, 250.000 kişilik bir ölü sayısı peyda eden Goebbels, korkunç gerçeklikten, daha da korkunç – ve kalıcı – bir mit yarattı.[128]

126 Taylor, s. 413–14; *DRZW*, 10/1 (Boog), s. 798.

127 Taylor, 15. bölüm.

128 Taylor, s. 412–24, 506. Goebbels'in yardımcısı Wilfred von Oven, 15 Şubat tarihli günlük girdisinde toplam 200.000–300.000 kurban olduğunu ve "300.000 kadın, çocuk ve savunmasız sivilin birkaç saat içinde" tarihte olarak eşi görülmemiş bir biçimde öldürüldüğünü yazdı. – Von Oven, *Finale Furioso*, s. 580–82 (15.2.45).

Propaganda Bakanı ve diğer Nazi liderleri, Dresden'i savaşa devam etme gerekliliğini vurgulamak için de kullandı. Haftalık *Das Reich* gazetesinin iddia ettiğine göre, Almanya'nın varlığına yönelik ve Sovyetlerden olduğu kadar Müttefiklerden de kaynaklı tehdide verilebilecek yegâne yanıt buydu.[129] Öte yandan, sıradan Almanların çoğunun yıkıcı hücumdan bu neticeyi çıkarmış olması pek olası görünmüyor. Almanya'nın terörle teslime zorlanmayacağına dair – Goebbels'i yankılayan – sesler olduğu doğruydu.[130] Fakat bunlar muhtemelen istisnaydı. Cepheden gelen ve cepheye giden mektuplar pekişmiş bir moral yahut dayanma kararlılığına değil, yaşanan karşısında duyulan dehşete işaret ediyordu.[131] "Hava gangsterleri"ne yönelik süreğen nefret şüphesiz yeni bir güç buldu. Ancak Dresden'in imhası birçok insan için muhtemelen sonuna değin direnme ihtiyacına değil, böylesi acımasız bir yıkım karşısındaki çaresizliğe ve Alman şehirleri haritadan silinirken savaşı sürdürmenin beyhudeliğine işaret etti. Ve Nazi rejiminin kendi halkını bombardıman uçaklarından koruyamamasının en göze batan göstergesi olan Dresden, Alman halkının kendi liderlerine karşı artan düşmanlığında hâliyle hiçbir değişikliğe

129 *Das Reich*, 4.3.45, s. 3: "Dresden'in Ölümü. Bir Direniş Işığı" başlığıyla. Makale, bombardımanın Almanları toplu katliamla teslime zorlama teşebbüsü olduğunu öne sürüyordu. Böylelikle geri kalanlara "ölüm cezası" uygulanabilecekti. "Bu tehdide" karşı, "direnerek savaşmaktan başka çıkış yolu yok"tu. Ayrıca bkz., Bergander, s. 184–5; ve Taylor, s. 425.

130 Klemperer, s. 676.

131 BfZ, Sterz-Sammlung, DRK-Schwester Ursel C.'nin mektupları, 16.2.45, 20.2.45; O'Gefr. Rudolf L., 16.2.45, 18.2.45; O'Gefr. Ottmar M., 26.2.45. Jörg Echternkamp (ed.), *Kriegsschauplatz Deutschland 1945: Leben in Angst – Hoffnung auf Frieden. Feldpost aus der Heimat und von der Front*, Paderborn, 2006'daki sadece bir tek mektup Dresden'in bombalanmasına değinir (s. 152) ancak o da yalnızca nüfusa ve bölgedeki akrabalara ilişkin endişeleri ifade etmek içindir. Vestfalya'daki Unna'dan gönderilen ve İngiliz ordusunun eline geçen 20 Şubat tarihli bir mektup, Dresden'e yönelik taarruza doğrudan atıfta bulunmasa da, Almanya'ya yönelik "terör-uçuşları"na esefle ve bir acziyet duygusuyla, ancak savaşı sürdürmeye yönelik kararlılıkla ve zafer inancıyla değinir. – LHC, Dempsey Papers, no. 288 II'nci kısım, s. 8 (18.3.45). Berlin halkı, başkente yönelik hücumlardan makûl bir endişe içinde gibi görünmektedir, ancak 1945 Şubat'ındaki raporlar dikkate alındığında, her ne kadar savaşın neredeyse bitmiş ve devam etmenin anlamsız olduğuna ilişkin genel kanıya değinilmişse de (a.g.e., s, 252) Dresden'e dair herhangi bir yorum kayıtlara geçmemiştir. – *Das letzte halbe Jahr*, s. 248–93. Bavyera vilayetlerindeki hükûmet başkanlarının 1945 Mart'ındaki raporları, kendi sorunlarıyla meşgul olan halkın Dresden bombardımanına ne tepki verdiğine dair herhangi bir ipucu sunmadı.

yol açmadı. Propaganda Bakanlığı tarafından izlenen mektupların Mart ayı başında hazırlanan bir özetinde, "Liderliğe duyulan güven gittikçe azalıyor," diye belirtiliyordu. "Parti'nin liderlik kademesi ve askeri liderliğe yönelik eleştiriler bilhassa sert."[132]

VI

Dresden'in maruz bırakıldığı dehşetin, savaşın sonunu hızlandırmak hususunda neredeyse hiçbir tesiri olmadı. Lâkin bu pek çokları için sonun artık fazla uzakta olmadığına dair bir anımsatıcıydı. – Bunu açıkça kabul etmeyeceklerse de – oyunun sonuna gelindiğinin ve Almanya'nın tamamen ezilmesine aylar değil, haftalar kaldığının rejim liderleri de farkındaydı. Artık kendi nüfuslarını da hedef alan terör ve baskıyı artırabilir, 1918'in tekerrür etmesine yönelik herhangi bir ihtimalin başını ezebilirlerdi. Ancak yaklaşan bozgunun taşkın selini durduracak güçleri yoktu.

Vitrindeki yenilmezlik imajı muhafaza edilmeliydi. Kamu önündeki açıklamaları – ve meşhur sarhoşluğuyla – Goebbels ve diğer önde gelen Naziler için bir utanç kaynağı olan Emek Cephesi Başkanı Robert Ley,[133] Alman kültür abidelerini muhafaza etmeye yönelik endişelerin zafer mücadelesinde bundan sonra dikkat dağıtmayacağını beyan ederek, Dresden cehenneminde bile tutunacak bir dal bulmayı başardı.[134]

132 BAB, R55/622, fo. 181, Briefübersicht Nr. 10, 9.3.45.

133 Ley'in, on binlerce kişinin panik içinde kaçtığı ve Oder'in batı kıyılarına çaresizce ulaşmaya çalıştığı bir dönemde kamuoyu önünde Kızıl Ordu'yu Oder'de tutmanın "Alman Mucizesi" olduğuna ilişkin açıklama yapması karşısında Goebbels'in büyük öfkesi için bkz., von Oven, *Finale Furioso*, s. 579 (12.2.45).

134 Taylor, s. 428'te alıntılanmıştır; Erich Kästner, *Notabene 1945: Ein Tagebuch*, Berlin, 1961, s. 55–6 (8.3.45); Jacob Kronika, *Der Untergang Berlins*, Flensburg, 1946, s. 70 (22.3.45). Ley'in patavatsız açıklamaları karşısında sık sık hiddete kapılan Goebbels, Emek Cephesi Başkanı'nın Dresden hakkındaki yorumlarının neden olduğu büyük öfkeyi günlüğüne not düştü. – *TBJG*, II/15, s. 457 (9.3.45). Ley'in makalesi "Yük Olmaksızın" ("Ohne Gepäck") 3 Mart'ta *Der Angriff*'te yayımlanmıştı, 53, s. 2. Bu konuyu ele alan Vali Hanke, iki gün sonra kuşatma altındaki Breslau'dan yaptığı bir radyo yayınında, vaktiyle temel kültür varlıkları (*unerläßliche Kulturgüter*) addedilen şeylerin, artık daha yakından bakıldığında "uygarlığın tamamıyla vazgeçilebilir varlıkları" (*durchaus entbehrliches Zivilisationsgut*) olarak görülebileceğini ilan etti. – Kästner, s. 47 (5.3.45).

Lâkin cephelerdeki durumun ne kadar umutsuz olduğunu kendi içinde o da herkes kadar görebiliyordu.[135] Himmler ise yüksek SS çevreleri içinde bile savaşın Almanya için olumlu sonuçlanacağı mitine sarılmayı sürdürdü. Ritüeller her zamanki gibi devam edecekti. Sekizinci çocuğunun doğumunu tebrik etmek ve – SS içindeki yarı-dini kültün bir parçası olan – "yaşam ışığı"nı (*Lebensleuchter*) küçük Dietmar'a ancak savaştan sonra gönderilebileceğini söylemek için SS-Üsteğmen Freiherr von Berlepsch'e bir mektup gönderdi.[136] Ayrıca önde gelen yardımcılarına, – tarikatın Noel'in pagan versiyonu olarak kutladığı – "Julfest"te kıdemli SS yöneticilerine hangi kitabı hediye edeceğinin her yıl Mayıs ayında belirlenmesini istediğini bildirdi. Söz konusu kitapların adlarının sunulacağı bir liste, en geç 30 Nisan 1945'e kadar teslim edilecekti.[137] Vaftiz çocuklarından birinin babası olup, ailesine sunduğu hediyeler için Himmler'e yazılı olarak teşekkür ederken Reichsführer-SS'in kendilerine göndermiş olduğu Noel tabağının (*Julteller*) kırık geldiğinden söz eden biri için yardımcısı Rudolf Brandt'ı yanına çağırıp onu temin etmesini söyledi. Savaştan sonra mevcut olması durumunda onlara, "Memnuniyetle yeni bir Noel tabağı" gönderecekti.[138] Himmler, Albert Speer'le hususi konuşmalarında rol yapmayı sürdürdü: "İşler yokuş aşağı gittiğinde, her zaman bir vadi tabanı vardır ve ancak buna ulaşıldığı vakit, Herr

135 Bkz., David Irving, *Goebbels: Mastermind of the Third Reich*, London, 1996, s. 503.

136 BAB, NS1 9/1022, fo. 5, Brandt'tan Berlepsch'e, 3.1.45. *Lebensleuchter*, İskandinav tarzı detaylı ve ahşap bir şamdandaki büyük bir mumuş gibi görünüyor. Bir yazışmaya göre, Himmler, ebeveyni "NAPOLA"larda (Nationalpolitische Erziehungsanstalten) – parti okulları – öğretmen olan bütün çocuklara "yaşam ışığı" verilmesi teklifini birkaç gün sonra kabul etti. NAPOLA'ların başı olan SS-Obergruppenführer Heißmeyer, çocukların listesini SS-Standartenführer Dr. Rudolf Brandt'a verecekti. Ancak Brandt, sadece ailelerin savaş sırasında doğan üç yahut dördüncü çocukları için imal edilmiş olduklarından ötürü eldeki şamdan sayısının oldukça sınırlı olduğunu söyleyerek, Himmler'in sözünün yerine getirilip getirilemeyeceğini bilmediği hususunda Heißmeyer'i uyardı. Heißmeyer, gerekli detayları bir bahane altında elde edeceğini ve mumluk dağıtımının ne ölçüde yapılacağı kararını Brandt'a bırakacağını belirtti. Bu saçma hususiaki yazışma, 1945 Şubat, Mart ve Nisan'ının birinci günlerinde ve muhtemelen akabinde hiçbir adım atılmaksızın yapılmış görünüyor. – BAB, NS19/424, fo. 2, Vermerk, 9.1.45.

137 BAB, NS19/1318, fo. 3, Brandt'dan Berger'e, 10.1.45.

138 BAB, NS19/2903, fo. 3, Brandt'tan Justizwachtmeister Ernst Krapoth'a, Oberhausen, 1.3.45.

Speer, tekrar yükselirler."[139] Kuruntuları canlı tutmaya yönelik bu tutumun sahibi, büyüyen sanrıları ile gerçekliğin somut kavrayışı arasında gidip gelen ve savaş sonrasındaki istikbalini göz önünde bulundurarak düşmana hâlihazırda üstü kapalı teklifler yapan bir adamdı.

Gerçekdışılık ile olağan şekilde devam etmenin tuhaf bir karışımı devlet bürokrasisinin üst kademelerine de hâkimdi. Nicedir maliye bakanı olan Lutz Graf Schwerin von Krosigk (Hitler'in iktidarından bile önce, 1932'den beri bu makamda bulunuyordu) 1945 başında Nazi liderleri ve bakanlara savaşın icrasına yönelik tavsiyeler içeren çok sayıda mektup gönderdi. Bunlara pek az itibar edildi. Bununla birlikte, Krosigk'in asıl meşguliyeti Reich maliyesinin perişan hâliydi. Ocak ayında hacimli bir dosya derleyip, rejimin önde gelen isimlerine gönderdi. Dosya şöyle başlıyordu: "Mevcut finans ve para durumu, artan savaş maliyetleri, düşen devlet geliri, artan para arzı ve paranın alım gücündeki azalma ile karakterizedir." Dolayısıyla para arzını acilen ve ciddi ölçüde azaltmak gerekiyordu. Bunun için Reich harcamalarını kısmak; posta, demiryolu ve yerel ulaşım ücretlerini yükseltmek lazımdı. Tütün, alkol, sinema biletleri ve otel fiyatlarının vergileri; radyo ve gazetelerin lisans ücretleri; su, gaz ve elektrikteki savaş zammı artırılmalıydı. Dikkate şayan bir mantıkla – ve kendisinin fevkalade beceriksiz bir şahıs, tam bir "sersem"[140] olduğuna ilişkin savaş sonrasındaki intibayı doğrular bir şekilde – nüfusun büyük bir kısmının zâten gaza, suya ve elektriğe aylardır düzenli erişimi olmadığı yahut kısmen erişimi olduğu için, temel hizmetlerin daha pahalı hâle getirilmesine itiraz edilemeyeceğini," öne sürdü.[141] 23 Şubat'taki

139 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main and Berlin, 1969, s. 435.

140 H. R. Trevor-Roper, *The Last Days of Hitler*, London, 1962 baskısı, s. 119–20, 134, 140.

141 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/368 (2), numarasız, Krosigk: Memorandum zur heutigen Finanz- und Währungslage, 10.1.45; IWM, EDS, F.3, M.I.14/368 (1), numarasız, Bormann, Goebbels, Göring, Ekonomi Bakanı Walther Funk, ve Fiyat Komiseri Hans Fischböck'e gönderildi (8.2.45). Krosigk, askeri durumun vahimleşmesi nedeniyle 1944 Temmuz'undan sonra mali durumda yaşanan şiddetli bozulmayı savaş sonrasındaki sorgulamalarda yeniden teyit etti. İnsanlar tasarruf yapmıyor, para basılması gerekiyordu. 1945 başlarında devasa ve gittikçe büyüyen bir vergi açığı mevcuttu. – Ardsley Microfilms, Irving Collection, D1/Göring/1, Krosigk'in sorgusu, 4.6.45; Funk'a göre (4.6.45 tarihli sorgu), 1940'taki 900 milyon Marklık altın rezervi 1944 itibarıyla 400 milyona düşmüştü.

bakanlar kurulunda, emlak vergisine dört kat artış yapılması yönündeki önerilerini sunup, Bormann'ın kurula icabet etmemesinden ve para birimindeki bir çöküşün tehlikelerini tartışma hususundaki isteksizliğinden yakındı. Parti Genel Merkezi'nden elde edebildiği yegâne şey, Maliye Bakanlığı yetkililerinin, Bormann'ın "politik olarak uygulanıp uygulanamayacağına" karar verebileceği bir program hazırlaması önerisiydi.[142] Para biriminin yaklaşan çöküşü, normal herhangi bir siyasi sistemde en yüksek öncelikli mesele olurdu. 1945 Şubat'ında hüküm süren koşullar altında ise bunun Nazi liderliği için hiçbir önemi yoktu. Yılmayan ve vergi reformu üstünde çalışmaya devam eden Krosigk, ağırlığı gelir vergisinden ziyade tüketici vergisine yüklediği için Goebbels tarafından – reform sanki uygulanabilecekmiş gibi – Mart ayı sonunda tenkit edildi. O vakit bu artık en iyi ihtimalle mistik bir meseleydi: Ülkenin çoğu düşman işgali altındaydı.[143]

Hitler'in yakınlarından ayrılmayan Bormann, Almanya'ya yaklaşan felaketin gerçek ölçeğine çoğu kişiden daha vakıftı. Eşi Gerda'ya sık sık gönderdiği mektuplar, askeri duruma ilişkin su götürmeyen ve Parti Genel Merkezi'nin 3 Şubat'ta bombalanmasıyla ilk elden tecrübe ettiği gerçekleri kaygılı bir şekilde kabul ettiğini gösteriyor. Ağır bombardımanın ertesi günü, "kaderimizin en vahim safhasının henüz gelmediği"nden korktuğunu belirterek, Gerda'ya açıkça, "bütünüyle dürüst olmam gerekirse, durumun gerçekten bu kadar umutsuz olması ne kadar can sıkıcı" diye yazdı. Ancak her şeye rağmen zevahiri korumak durumundaydı: "Nihai zafere olan inancını senin de benim gibi asla kaybetmeyeceğini biliyorum."[144] Ertesi gün, önce Batı Cephesi'nin görünümü hakkında pek de örtülü olmayan bir karamsarlıkla, ardından ise istikbale dair kaderci bir umuda dönerek kalemi bir kez daha eline aldı:

142 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/368 (1), Krosigk'den Speer'e, 26.2.45 (ayrıca M.I. 14/285 [no. 26], Albert Speer'in Şahsi Evrakı); Krosigk'ten Bormann'a, 26.2.45, 27.2.45; Krosigk'ten Funk'a, 28.2.45; Krosigk'ten Parti Genel Merkezi Hukuki İşler Başkanı ve Bormann'ın sağ kolu Dr. Gerhard Klopfer'e, 27.2.45. Ayrıca Speer'in mali duruma ilişkin Krosigk'e mektubu için bkz., BAB, R3/1624, fo. 5, 14.2.45, ve Speer, s. 435. Krosigk 13 Şubat'ta Speer'le bir görüşme talep etmişti. – IWM, EDS, F.3, M.I. 14/369, numarasız, Krosigk'ten Speer'e, 13.2.45.

143 *TBJG*, II/15, s. 613 (28.3.45).

144 *The Bormann Letters*, ed. H. R. Trevor-Roper, London, 1954, s. 170 (4.2.45).

> Sadece büyük bir iyimser hâlâ bir şansımız olduğuna inanabilir. Ve işte biz buyuz! Halkımızı ve liderimizi bu harika yolda bu kadar ileri götüren kaderin şimdi bizi terk edip sonsuza dek yok olmamızı izleyeceğine inanamıyorum. Bolşevizmin ve Amerikancılığın zaferi sadece ırkımızın yok oluşu değil, yarattığı kültür ve uygarlığa ilişkin her şeyin yıkımı anlamına da gelecek. "Meistersinger" yerine Jazz'ın galip geldiğini göreceğiz...[145]

Gerda, "Hayallerimizdeki Reich günün birinde zuhur edecek," diyerek yanıt verdi. "Acaba biz yahut çocuklarımız onu görebilecek miyiz?" Martin bu noktada karısının mektubunun üstüne birkaç kelime ilave etti: "Göreceğimize dair her ümidim var!"[146] Kısa süre sonra ona yazdığı başka bir mektupta şöyle ekledi: "Sık sık vurguladığım gibi, ölümle ilgili hiçbir önsezim yok; tam tersine, benim yanan arzum yaşamaktır – ve bununla, seninle ve çocuklarımızla birlikte olmayı kastediyorum. Seninle birlikte, mümkün olduğunca uzun yıllar boyunca ve huzur içinde yaşayıp gitmek istiyorum."[147]

Nazi liderleri arasında kamuoyu karşısına en çok çıkan isim birçok Alman için son aylarda rejimin vitrin yüzü olan Goebbels'ti. Hem cephedeki birlikleri ziyaret ediyor hem de bombalanmış sivilleri cesaretlendiriyordu. Radyo yayınları ve gazete makaleleriyle, dayanmaya ve mücadeleyi sürdürmeye yönelik daha büyük çabalar gösterilmesi için daimi bir itici güçtü. Wehrmacht'a yeni askerler bulmak için hâlâ hararetle çalışıyordu. Bunun yanı sıra, şimdi bir de (Leningrad ve Moskova'daki Bolşevik yöntemlerine olası bir model nazarıyla baktığı) Berlin müdafaasını planlamak için kolları sıvamıştı.[148] Hâlâ en

145 *The Bormann Letters*, s. 173 (5.2.45).

146 *The Bormann Letters*, s. 177 (7.2.45).

147 *The Bormann Letters*, s. 186 (19.2.45). Nisan sonunda 9 çocuğuyla birlikte Tirol'e kaçan Gerda Bormann, kendisinin ve kocasının mektuplarını da yanına aldı. Gerda 1946 Mart'ında kanserden öldü fakat evrakı, mektupları da dâhil Nazi sempatizanları tarafından kurtarıldı. Bkz., *The Bormann Letters*, s. viii, xxii–xxiii.

148 *TBJG*, II/15, s. 328–9 (7.2.45), 334–5 (8.2.45), 357, 359 (11.2.45). Goebbels, sonraki Ağustos ayında ihtiyaç duyulan 768.000 kişilik hedefini karşılamaya yönelik engelleri aşmak ve silah endüstrisini, direnç gösterdikleri aylık 80.000 kişilik kotadan vazgeçmeye zorlamak için Hitler'den yeni bir direktif alması gerektiğini itiraf etti. Goebbels'in hayal kırıklıkları von Oven tarafından not düşüldü, *Finale Furioso*, s. 575–7 (8.2.45).

fanatik Naziler arasında yer alıyor ve Himmler ile birlikte rejimin "güçlü adamlarından" biri kabul ediliyordu.[149] Moral çöküşle mücadele ve düzenin yeniden tesisi için Stalinist yöntemleri örnek alıp, kısa zaman önce toplanan 35.000 "başıboş" ve firari arasındaki "sefil iklimin" icabına bakılması için divan-ı harpleri ivedilikle yargılama ve idamlara başvurmaya teşvik etti.[150] Fanatikliği, on binlerce Müttefik savaş esirinin Dresden'in bombalanmasına cevaben infaz edilmesini savunmasına yol açtı.[151] Goebbels hâlâ dikkat çekici bir dinamizm figürüydü: Sadece kitlelere gösteri yapmaya değil, çevresindekileri ateşlemeye de kabil olup, iyimserlik ve meydan okumanın yüzü olmayı sürdürüyordu. Yine de, Propaganda Bakanı Nazi liderlerinin en ileri görüşlüleri arasındaydı. Eşi Magda, Şubat ayı başlarında Almanya'nın bir zamanlar fethettiği çok sayıda bölgenin kaybından ve artık bizzat Berlin'in bile tehdit edilmesini engelleyemeyen zayıflıktan yakındığında, Goebbels şöyle yanıt verdi: "Evet, tatlım. İşimiz bitti, tükendik, sona geldik. Yapacak hiçbir şey yok."[152]

Goebbels bu tür duygulara rağmen yenilgiyi kabul etmemişti. Yardımcısı Wilfred von Oven'ın kaydettiğine göre, Propaganda Bakanı Şubat ayı sonunda Almanya'nın topyekûn felaketten kaçınmak için hâlâ küçük bir şansı olduğuna inanıyordu. – Sadece Goebbels'in değil, diğer önde gelen Nazilerin de paylaştığı bir kuruntuya göre – Almanya birazcık zaman kazanabilirse, Bolşevizme karşı müşterek bir cephe oluşturmak için Batılı Müttefiklerle müzakere edebilirdi. Ancak çok geçmeden Hitler'in bu görüşte olmadığını kabul etti ve

149 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 587 (25.2.45).

150 *TBJG*, II/15, s. 364 (12.2.45).

151 Rudolf Semmler, *Goebbels – the Man Next to Hitler*, London, 1947, s. 183–4 (18–20.2.45); Ralf Georg Reuth, *Goebbels*, München ve Zürich, 1990, s. 581–2. Öneri Hitler'i cezbettiyse de, askeri danışmanlarının Cenevre Sözleşmesi'nin böylesine korkunç bir ihlalinin şiddetli bir şekilde geri tepebileceği, zira Müttefiklerin hava üstünlüklerini bir kimyasal savaş başlatmak için kullanabilecekleri ve her halükârda ellerinde Almanlara kıyasla daha fazla savaş esiri bulunduğuna işaret etmesiyle bundan vazgeçildi. – *IMT*, c. 35, s. 181–6, doc. 606-D. Hitler, İngilizlerin kimyasal gaz kullanması durumunda 250.000 İngiliz ve Amerikan harp esirini kurşuna dizdireceğini Dresden bombardımanından önce Goebbels'e hâlihazırda söylemişti. – *TBJG*, II/15, p. 368 (12.2.45).

152 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 571 (7.2.45).

1945'in Almanya için olumlu yönde belirleyici değişiklikler getireceğine ilişkin yine de ısrarcı oldu.[153] Goebbels, Hitler'in su katılmamış iyimserliğine şüpheyle bakıyordu.[154] Ancak Führer Sığınağı'na yapılacak bir ziyaret, bu gelip geçici depresyon hâllerine karşı her zaman bir panzehir görevi görüyordu. Bir gerçeklikten kaçış hâlinin gittikçe daha fazla hâkim olduğu oradaki atmosfer, Goebbels'in şüphelerini genellikle giderdi ve savaşın gidişatında neredeyse mucizevi birtakım değişiklikler olacağına inanma isteğini tahrik etti.[155] Şubat ortasında Führer Sığınağı'na yaptığı bir ziyaretten, Hermann Giesler'le aralarında geçen bir konuşmanın akabinde şevkle döndü. Linz'in savaş sonrasında nasıl olması gerektiğine ilişkin modeliyle Hitler'i hayran bırakan mimar Giesler, Goebbels'e – Hitler'e de belirttiği gibi – çoğu Alman kentinin üç ila beş yıl içinde yeniden inşa edilebileceğini düşündüğünü söylemişti. Goebbels, 1933'teki iktidar mücadelesinin sonundaki gibi kendini yeniden inşa çalışmalarına katılma arzusu içinde buldu.[156] Bu hususlarda nicedir bâki olan tavrını sürdürüyor; iç cephenin radikalleşmesi, (her ikisini de mutlak başarısızlık timsalleri ve her türlü yeni girişimin önünde birer engel olarak gördüğü) Göring ve Ribbentrop'un görevlerinden alınması ve bu safhada bile savaşı sona erdirecek siyasi bir çözüm arayışına girilmesi için baskı yapıyordu. Ancak her zamanki gibi, bağımsız bir adım atmaya isteksiz ve bundan aciz bir şekilde, Hitler'in sadık bir takipçisi olarak kaldı. Vazifesini sonuna değin yerine getiren Hitler'i Büyük Friedrich'in stoik bir öğrencisi, "hepimiz için bir model ve bir örnek" olarak gördü.[157] Gerçeklik ve yanılsama o vakit artık Goebbels için de iç içe geçmişti.

153 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 587–8 (25.2.45); ve ayrıca bkz., s. 577 (9.2.45). Goebbels, Şubat ayı ortasında İngilizlere bir kapı aralanmasını önerdi ancak Hitler – her zaman yaptığı gibi – bunun için doğru aşamaya gelinmediğini düşünüyordu. Her halükârda Goebbels, Hitler'e batıyı tutmanın çok önemli olduğunu söylemişti; bu doğudaki toprakları kaybetmekten daha önemliydi. – *TBJG*, II/15, s. 367–8 (12.2.45).

154 *TBJG*, II/15, s. 337 (8.2.45), 366 (12.2.45).

155 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 582 (16.2.45).

156 *TBJG*, II/15, s. 379–81 (13.2.45).

157 *TBJG*, II/15, s. 383 (28.2.45).

Durum değerlendirmesi diğer Nazi liderlerinden daha gerçekçi olan kişi Albert Speer'di. "İktidarın ele geçirilmesinin" 12. yıldönümü olan 30 Ocak'ta, Hitler'e Şubat ve Mart ayları için silahlanma durumunu özetleyen uzun bir muhtıra sundu. Almanya'nın şimdiye değin zarar görmemiş son kömür üretim bölgesi olan Yukarı Silezya'nın kaybedilmesinin korkunç sonuçlarına dikkat çekti. Silah ve mühimmat üretiminde, bir önceki yıla kıyasla yaşanan şiddetli düşüşü gösteren sayılar verdi. Mevcut kömür ve ham çelik üretim seviyeleriyle, Alman ekonomisinin çarklarını uzun bir süre döndürebilmesi imkânsızdı. Çöküş yalnızca birkaç ay ertelenebilirdi. Yukarı Silezya'nın kaybının ardından, silah endüstrisi artık cephedeki kayıpların ikamesine yönelik talebin birazını bile karşılayamazdı. Speer, muhtırasını vurgulu ve gözü pek sözlerle sonlandırdı: "Düşmanın *materyal* üstünlüğü artık askerlerimizin cesaretiyle telafi edilemez."[158]

Goebbels, Speer'in – "işleri olduğu gibi" gösterdiğini düşündüğü – muhtırasından, Silahlanma Bakanı'nın savaştan siyasi bir çıkış yolu bulma ihtiyacına işaret ettiği sonucuna vardı. Ancak buna dair hiçbir olasılık görmüyordu.[159] Kötümser olmakta haklıydı. Hitler, Speer'i muhtırasını bir başkasına göstermekten – Goebbels ve diğerleri evrakı hâlihazırda görmüş olduklarından bir nebze gecikmiş olarak – men etti. Ayrıca, Silahlanma Bakanı'nın varmış olduğu sonuçlara hususen atıfta bulunup, ona soğuk bir şekilde kendisinin yalnızca silahlanma durumuyla ilgili sonuçlara varmakla yetkili olduğunu söyledi.[160] Speer'in de kabul ettiği gibi, konu böylelikle kapanmıştı.

Hitler'in otoritesi hâlâ sağlamdı.[161] Liderlik konumunu tartışmasız bir surette muhafaza ediyor oluşunda, Bölge Valilerine geçmişte olduğu gibi şimdi de çok şey borçluydu. Berlin'den gelen emirlere sorgusuz

158 BAB, R3/1535, fos. 18–28, Zur Rüstungslage Februar–März 1945, İstatistiksel ekler ile, fos. 29–31, alıntı fo. 28, 30.1.45.

159 *TBJG*, II/15, s. 290 (1.2.45).

160 Speer, s. 432.

161 Speer, s. 428, Hitler'in otoritesindeki muhtemel bir zayıflamanın işareti olarak, Kurlandiya'daki askerlerin tahliyesi hususunda Guderian'la bir münakaşasına atıfta bulunuyor. Speer'in aktardığına göre Guderian, askerlerin ricat etmesinde öfkeli bir şekilde ısrarcı olmuştu. Ancak gerçek şu ki son söz Hitler'indi. Kurlandiya'da kuşatılan askerler orada kaldı.

sualsiz riayet etmeleri ve "arzu ettikleri şekilde yönetme" eğilimlerine son vermeleri için (gerçek şu ki, bu eğilim savaşın son haftalarında azalmaktan ziyade artacaktı) Şubat ayında onları uyarması gerektiyse de, sivil savunmayla ilgili meseleleri ele alırken bütünüyle sadık davranmaları nedeniyle çok geçmeden onlara övgüler yağdırdı.[162] Danzig-Batı Prusya Bölge Valisi Albert Forster gibi birçoğu, savaşın Almanya için lehte sonuçlanacağına ilişkin umutlarından artık muhtemelen vazgeçmişti.[163] Ancak hususi hisleri ve daralan kıskaçtan kaçmaya yönelik bazılarının beslediği umutlar her ne olursa olsun, tam bir sadıklar grubu olarak kalmayı sürdürdüler.

Şansölyeliğe çağrılan Bölge Valileri, Parti Programı'nın kabulünün 25. yıl dönümüne tekabül eden 24 Şubat 1945'te – Doğu Prusya ve Breslau'dan ayrılamayan Koch ve Hanke hariç – bir araya geldi. Bu, Führer'leriyle yapacakları son toplantı olacaktı. Hitler toplantıya iştirak etmeden önce bilhassa da Bormann'a ilişkin eleştiri ve şikâyetlerini ilkin birbirleriyle paylaştılar. Lâkin hiç değilse görünürde "hepsinin zafere inancı tam"dı. Gerçekte ise herhangi bir bozguncu ifadeyi ağızlarından kaçırmamak için endişe ediyorlardı. Daha sonra yazdığına göre, Svabya Bölge Valisi Karl Wahl, "sanki hepsi Ay'da yaşıyorlarmış" gibi hissediyordu.[164] Nihayet toplantıya katıldığı vakit, Hitler'in görüntüsü karşısında şok oldular – karşılarındaki; bedeni enkaz hâline gelmiş, yaşlı, hasta ve sol kolu sürekli titreyen bir adamdı. Böylesine çökmüş bir

162 *TBJG*, II/15, s. 311 (5.2.45), 338 (8.2.45).

163 Von Oven, *Finale Furioso*, s. 588 (25.2.45). Forster, Hitler'e lafı dolandırmadan Batılı Güçlerle müzakere arayışına girmesini söylediğini iddia etti. Lâkin Hitler'in sekreteri Christa Schroeder'in [*Er war mein Chef: Aus dem Nachlaß der Sekretärin von Adolf Hitler*, München ve Wien, 1985, s. 74], muhtemelen Forster'le Hitler'in sonraki bir görüşmesine ilişkin anlattıkları bu mahiyette değildi. Schroeder'in aktardığına göre, toplantıdan önce Hitler'e Danzig'deki durumun umutsuzluğunu en açık sözlerle belirtmeye kararlı olan Förster, toplantıdan gayrete gelmiş ve Hitler'in Danzig'i kurtarabileceğinden emin bir şekilde ayrılmıştı.

164 Karl Wahl, "*... es ist das deutsche Herz": Erlebnisse und Erkenntnisse eines ehemaligen Gauleiters*, Augsburg, 1954, s. 385. Neredeyse yirmi yıl sonra Wahl, toplantının çok benzer, muhtemelen daha da mahcup bir versiyonunu sundu, Karl Wahl, *Patrioten oder Verbrecher*, Heusenstamm bei Offenbach am Main, 1973, s. 155–61.

adamın görüntüsü karşısında Wahl'ın gözleri yaşlarla doldu; bu onun için "dünyanın sonu"ydu.[165]

Hitler toplantıya, her bir Bölge Valisinin oldukça uzun bir süre boyunca elini sıkıp, bunu yaparken gözlerinin içine bakarak başladı. Ancak bir buçuk saatlik konuşması bir hayal kırıklığıydı. Geçmişte çok sık yapmış olduğu gibi maziden – Birinci Dünya Savaşı'ndan, siyasete girişinden, Parti'nin büyümesinden, 1933'teki zaferden ve müteakiben Almanya'nın yeniden biçimlendirilmesinden – uzun uzadıya konuştuysa da, Bölge Valilerinin dinlemek için geldikleri konuya, yani Almanya'nın savaştaki durumuna neredeyse değinmedi. Yeni U-botlar ve jet uçakları hakkında söyledikleri tatmin edici olmaktan çok uzaktı. O çok övülen "mucize silahlar"ın bahsi dahi açılmadı. Eski Hitler'den eser kalmamış gibiydi. Ancak resmi görüşmelerin ardından, onların eşliğinde yediği bir öğle yemeğinde gözle görülür biçimde rahatladı. Kendi konuşmaları yavaş yavaş sona ererken, Bölge Valilerinin hepsi, her zamanki gibi kendilerini onun monoloğunu dinlerken buldu. Hitler şimdi, Almanya karşısındaki "delilik ittifakının" muhakkak iki uzlaşmaz cepheye ayrılacağından ve Bolşevizmi Avrupa'da hâkim konuma getirecek bir Pirus zaferinin batı için oluşturacağı tehlikelerden resmi görüşmeler sırasında yoksun olduğu bir enerjiyle konuşuyordu. Magdeburg-Anhalt Parti başkanı olan Bölge Valisi Rudolf Jordan sonradan, "Karamsar ruh hâlimiz dağıldı," diye aktardı. "Önceki saatlerin hayal kırıklığı yok oldu. Eski Hitler'i gördük." Şansölyelikten kafalarında bu hususta hiçbir şüphe olmayacak şekilde ayrıldılar: Hitler acı sona değin savaşmayı sürdürecekti.[166]

Bu kadarı, her zaman olduğu gibi çok açıktı. Yenilgiden, teslimiyetten söz edilemezdi. Kişinin köprülerini atması iyi bir şeydi.[167] Stalin, Roosevelt ve Churchill'in Avrupa'nın savaş sonrasındaki şeklini belirlemek için bir hafta boyunca bir araya geldikleri Yalta Konferansı'nın bildirisi, 12 Şubat akşamı Berlin'de okundu. Bildiride Almanya'nın bölünerek askerden arındırılması, Nazi Partisi'nin lağvedilmesi

165 Wahl, "... *es ist das deutsche Herz*", s. 386.

166 Rudolf Jordan, *Erlebt und erlitten: Weg eines Gauleiters von München bis Moskau*, Leoni am Starnberger See, 1971, s. 251–8 (alıntılar, s. 257–8).

167 *TBJG*, II/15, s. 323 (6.2.45); Speer, s. 431.

ve savaş suçlularının yargılanması öngörülüyordu. Nazi liderleri için artık Almanya'nın kaderinin tayin edildiğine dair en ufak bir şüphe olamazdı; savaşın müzakere edilmiş bir sonu olmayacaktı; "kayıtsız şartsız teslim" tam da bu anlama geliyordu.[168] Bu Hitler için sadece zâten bildiği bir şeyi teyit etmişti. "Hep şunu söylemişimdir: 'Teslimiyet söz konusu olamaz!' Tarih tekerrür etmez!"[169] Yalta'ya cevabı böyleydi.

168 Hitler'in, Yalta Konferansı'nın koalisyonun dağılmayacağı anlamına geldiğini kabul etmesi için bkz., *TBJG*, II/15, s. 377; bildiri ve Goebbels'in buna tepkisi için s. 381. 22 Şubat tarihli bir İngiliz istihbarat raporunun öne sürdüğüne göre, "Her geçen gün daha beyhude hâle gelen mücadelenin sürdürülmesi ardındaki gerekçelerden biri, Almanya'nın savaş sonrasındaki akıbetine yönelik umutsuzluk olabilir" idi. – Hastings, *Armageddon*, s. 417. Yalta'daki müzakereler için bkz., *DRZW*, 10/2 (Loth), s. 289–300. Konferansın neticesi Alman kamuoyuna hemen duyurulmadı ancak – genellikle yabancı yayınların yasadışı dinlenmesi aracılığıyla edinilen – ayrıntılı bilgiler – çok geçmeden sızacaktı. – *Das letzte halbe Jahr*, s. 251–2 (23.2.45).

169 Speer, s. 433.

VII
Dağılan Temeller

Bu çılgını zapt edip onu durdurabilecek kimse yok mu? Bunlar hâlâ general mi? Hayır, bunlar aşağılık piçler, korkak sefiller. Korkak olan onlar! Sıradan asker değil.

Batıda görevli bir subayın günlük girdisi,
7 Aralık 1944[1]

Almanya'nın askeri zayıflığı 1945 Mart'ında artık bütünüyle ifşa olmuştu. Müttefikler son darbeyi indirmek üzere her iki cephede de kıskacı daraltıyordu.[2] Almanlar Doğu Cephesi'ni Batı Cephesi aleyhine tahkim etmişti. Lâkin askerlerin hepsi savaş yorgunuydu ve birlikleri oluşturanlar arasındaki iyi eğitilmemiş genç acemilerin sayısı gitgide artıyordu. Verilen devasa kayıplar bundan böyle telafi edilemezdi. Tümenlerin muharebe gücü büyük ölçüde azalmıştı. Bir hayli zayıflamış ancak hâlâ inatçı bir şekilde çarpışan Alman kuvvetleri şimdi Ocak taarruzunun ardından yeniden tertiplenip ikmal hatlarını sağlamlaştıran Kızıl Ordu'yu durdurmaya çalışmak gibi imkânsız bir görevle karşı karşıyaydı. Batı Cephesi'ndeki Ardenler Taarruzu Batılı Müttefikler için sadece geçici bir şok olmuş, hedeflenen o büyük dönüşü gerçekleştirememişti. Anglo-Amerikalıların toparlanarak Reich'ın batı sınırlarına taarruza hazırlanması fazla uzun sürmedi. Wehrmacht, çetin artçı faaliyetlerine

1 BA/MA, MSg2/2697, Teğmen Julius Dufner'in günlük girdisi, fo. 151, 7.4.45.

2 Almanlar, İskandinavya ve Kurlandiya gibi dış bölgelere bağlı olanlar da dâhil 1945 başında tüm cephelerde güçten düşmüş 320 tümen toplayabildi. Buna mukabil, Doğu ve Batı cephelerindeki düşmanları, – takribî 500'ü Doğu Cephesi'nde olmak üzere – onları tam teşekküllü yaklaşık 630 tümenle karşıladı. http://www.angelfire.com/ct/ww2europe/stats.html.

rağmen elindeki kıt kaynaklarla karşısındaki müthiş üstün kuvveti savuşturamayacak durumdaydı. Doğu Cephesi'ni desteklemek için Batı Cephesi'ndeki sınırlı etkinliğinden tasarrufa gidilen Luftwaffe'nin neredeyse topyekûn acziyeti ise vaziyeti tümüyle umutsuz kılıyordu.

Ordu Yüksek Komutanlığı Ocak ayındaki felaketlerden sonra Pomeranya ve Oder boyunca cepheyi güçlendirmek için elinden geleni yaptı. Himmler'in komuta ettiği ve 25 piyade ile 8 panzer tümeninden oluşan Vistül Ordu Grubu, doğuda Elbing'den Oder'e, Berlin'in 80 kilometre kuzeydoğusuna kadar uzanan geniş bir mıntıkayı savunuyordu. Lâkin teşkilin güney kanadının tamamı kuzeye, Baltık kıyılarına doğru ilerlemek için sabırsızlanan Kızıl Ordu ile karşı karşıyaydı. Almanların Şubat ayı ortasında icra ettikleri zayıf bir karşı taarruzun kolaylıkla püskürtülmesinin ardından Pomeranya'nın kaybı süratle durdurulamaz bir hâl aldı. Bu, Sovyetlere Berlin'e icra edecekleri taarruz için kuzey kanatlarını emniyete alma fırsatı verdi. Kızıl Ordu 4 Mart'ta Köslin ile Kolberg arasında Baltık kıyılarına ulaştı. Bir liman kenti olan Kolberg hayati önemi haiz stratejik bir kaleydi. Goebbels tarafından sipariş edilmiş (ve dördüncü bölümde değinmiş olduğumuz) büyük *Kolberg* yapımı, şehrin Napolyon kuvvetlerine karşı destansı savunmasını konu alıyordu.[3] Ancak bu kez destansı bir savunma olmayacaktı. Kolberg 7 Mart'ta kuşatıldı ve Hitler tarafından her ne pahasına olursa olsun tutulacak bir "kale" ilan edildi. Şehrin komutanı, – içlerinde 60.000 mülteci de bulunan ve çoğu yaralı – siviller donanma tarafından tahliye edilene değin dayanmayı başardı.[4] Ardından, arta kalan müdafilerle birlikte 18 Mart'ta deniz yoluyla şehri terk etti.[5]

3 Filme bir dizi ödül verildi. Bununla birlikte, Berlin'de sadece birkaç gün gösterimde kaldığı ve esas olarak Parti üyeleri ve Wehrmacht için gösterildiği görülüyor. Bkz., David Welch, *Propaganda and the German Cinema 1933–1945*, Oxford, 1983, s. 234. Goebbels'e göre Hitler, Genelkurmay'da büyük bir etki bıraktığı söylenen filmin etkisinden çok memnun kaldı. – *TBJG*, II/15, s. 370 (12.2.45).

4 BAB, NS6/134, fo. 14, Kurzlage des Ob.d.M., 17.3.45. Himmler, Hamburg Bölge Valisi ve Reich Gemicilik Komiseri Karl Kaufmann'dan Danzig'deki mültecilerin tahliyesi için gemi temin edilmesi maksadıyla yardım istedi. Bunun pek bir faydası olmadı. – BAB, NS19/2606, fos. 60–61, Himmler'in, Vali Albert Forster tarafından kendisine yöneltilen talebi ilettiği ricası ve Kaufmann'ın 8 Mart 1945 tarihli cevabı.

5 Goebbels, Wehrmacht raporunda tahliyeden bahsedilmesini istemedi. Propaganda Bakanı, günlüğüne şöyle yazdı: "Kolberg filminin güçlü psikolojik sonuçları göz önüne alındığında bunun şu an herhangi bir faydası olmaz." – *TBJG*, II/15, s. 542 (20.3.45).

Pomeranya'daki diğer kaleler de çok geçmeden düşman eline düştü. Günlerce süren şiddetli çarpışmaların ardından Stettin'in liman ve rıhtımları 20 Mart'ta artık viran olmuş, Alman donanması tarafından kullanılamaz hâle gelmişti. Lâkin bir köprübaşını ve artık büyük ölçüde terk edilmiş olan kenti elinde tutan Alman güçleri, Stettin'i ancak Nisan sonlarına doğru Sovyetlere teslim etti. Gotenhafen'ın (Gdynia) 28 Mart'a, kilit şehir olan Danzig'in ise 30 Mart'a kadar direnmesi, donanmanın çok sayıda çaresiz mülteci ile yaralı sivil ve askeri güvenli bir yere taşımasını sağladı. O vakit Pomeranya'daki Alman kuvvetleri artık dağılmış, akabinde ise ezilmişti. Onlardan geriye kalan yaklaşık 100.000 asker, Danzig Körfezi'ndeki Gdynia'ya bakan uzun ince Hela Yarımadası ile teslimiyete değin kalacakları Vistül Deltası'na çekildi. Vistül Ordu Grubu, Şubat başı ile Nisan ortası arasında toplam 143.000 ölü, yaralı ve kayıp verdi.

Doğu Prusya'da, Kuzey Ordu Grubu'nun yıpranmış kuvvetleri hâlâ 32 tümenden oluşuyor, bunların Dördüncü Ordu bünyesindeki 23'ü ise 180 kilometre uzunluğunda ve 50 kilometre derinliğindeki ağır tahkimli Heilsberg Cebi'nde bulunuyordu. İkinci bir grup Königsberg'de kuşatılmış, Üçüncü Panzer Ordusu'nun söz konusu olduğu üçüncü bir grup ise Samland Yarımadası'nda sıkıştırılmıştı. Şiddetli çarpışmalar neticesinde kuşatma altındaki Königsberg'den, bölgenin Alman kontrolündeki son limanı olan Pillau'ya Şubat ortasında kısa ömürlü bir koridor açıldı. Bu, Königsberg'deki bazı sivillerin kaçmasına ve garnizon için erzak getirilmesine olanak verdi. Şehir her ne kadar 9 Nisan'a kadar teslim olmadıysa da, koridorun kapanmasının akabinde Königsberg'de kalan şehir sakinlerinin kaderi mühürlenmiş oldu. Bu sırada Heilsberg Cebi'ndeki askerlerin durumu da fena hâlde kötüleşmişti. Kuzey Ordu Grubu komutanlığına 12 Mart'ta Rendulić'in yerine Orgeneral Walter Weiß'ın getirilmesi de herhangi bir iyileşmeye yol açmadı. 19 Mart'a gelindiğinde Alman cebi yaklaşık 30 kilometre uzunluğunda ve 10 kilometre derinliğinde bir alana sıkıştırılmıştı. Birlikler, Sovyetlerin yoğun ateş gücüne karşı dört yandan açıktaydı. Dördüncü Ordu'nun son kalıntıları önce Balga'dan Vistül Lagünü'nün karşısına, ardından ise 29 Mart'ta Pillau'dan emniyete ulaştırıldığında başlangıçta yarım milyon kişi kuvvetindeki teşkilden sadece 58.000 asker ve yaklaşık 70.000 yaralı kurtarılabilmişti. Samland'da kalan sekiz

7. Hitler Almanyası'nın Çöküşü, Mart 1945

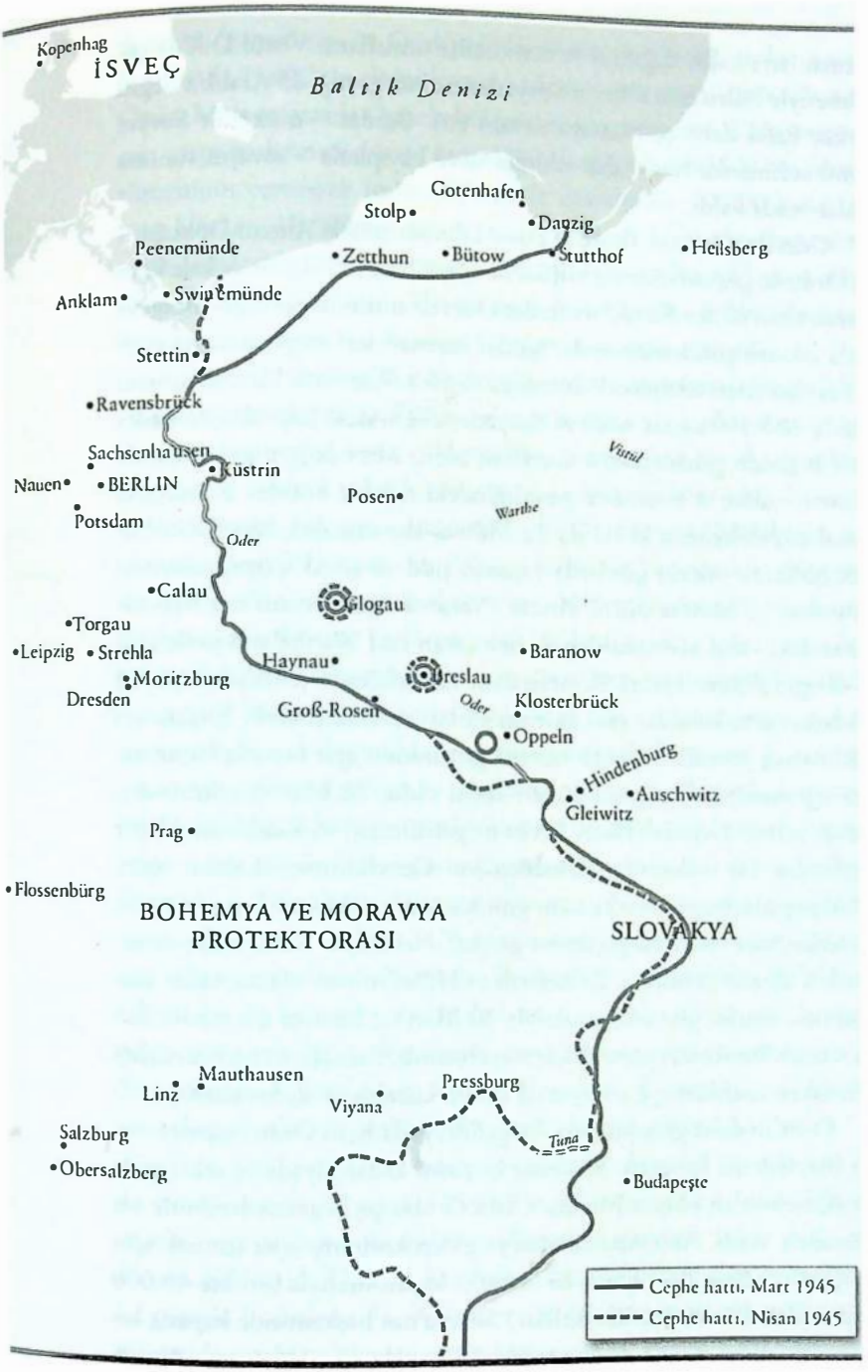
Kopenhag
İSVEÇ
Baltık Denizi
Gotenhafen
Stolp
Danzig
Peenemünde
Zetthun
Bütow
Stutthof
Heilsberg
Anklam
Swinemünde
Stettin
Ravensbrück
Sachsenhausen
Küstrin
Vistül
Nauen
BERLIN
Posen
Warthe
Potsdam
Oder
Calau
Glogau
Torgau
Leipzig
Strehla
Haynau
Baranow
Moritzburg
Breslau
Dresden
Groß-Rosen
Oder
Klosterbrück
Oppeln
Hindenburg
Auschwitz
Gleiwitz
Prag
Flossenbürg
BOHEMYA VE MORAVYA
PROTEKTORASI
SLOVAKYA
Mauthausen
Linz
Viyana
Pressburg
Salzburg
Tuna
Obersalzberg
Budapeşte
Cephe hattı, Mart 1945
Cephe hattı, Nisan 1945

tümen, arta kalan dağılmış ve demoralize unsurların Vistül Dili'ne çekilmesiyle Pillau'nun nihayet Sovyetlerin eline geçtiği 25 Aralık'a değin birkaç hafta daha çarpışmaya devam etti. Bunlar – mükerrer Sovyet bombardımanlarının neden olduğu ilave kayıplarla – savaşın sonuna kadar orada kaldı.

Oder'de, General Theodor Busse komutasındaki Alman Dokuzuncu Ordusu, güçten düşmüş birliklerle ağır tahkimli Küstrin ile kale kent olarak tayin edilen Frankfurt an der Oder'de tutunmaya çalıştı. Bölgeye hızla takviye gönderildiyse de, bunlar yaşanan sert çarpışmalarda verilen zayiatı telafi edebilecek durumda değildi. Kurmark Panzer Tümeni günde 200-350 zayiat verdi ve Sovyetler ellerindeki köprübaşını kademeli biçimde genişletmeye muvaffak oldu. Mart başına gelindiğinde Küstrin sadece 3 kilometre genişliğindeki dar bir koridor aracılığıyla ikmal edilebiliyordu ki bu da 22 Mart'ta kapanacaktı. Küstrin'in büyük bölümü, önceki günlerde yaşanan şiddetli sokak çarpışmalarının ardından 13 Mart'ta düştü. Ancak (Varşova Ayaklanması'nın bastırılmasındaki vahşi acımasızlıkta da öne çıkan eski Wartheland polis şefi) SS-Brigadeführer Heinz Reinefarth'ın önderliğinde şehri savunan 15 taburdan arta kalanlar eski kalenin surları arasına çekildi. Kuşatmayı kaldırmaya yönelik bir karşı taarruz girişiminin ağır zayiatla başarısızlığa uğramasıyla Guderian günah keçisi oldu. 28 Mart'ta görevinden alınıp yerine General Hans Krebs'in getirilmesiyle, Guderian Hitler tarafından bu makamdan azledilen son Genelkurmay Başkanı oldu. Küstrin'e ulaşmaya yönelik aynı gün icra edilen ikinci bir teşebbüsten de birkaç saat sonra vazgeçilmesi gerekti. Neredeyse 1.000 asker ve subaydan oluşan garnizon, Reinefarth'ın Hitler'in son adama kadar çarpışılması emrini göz ardı etmesiyle 30 Mart'ta, Küstrin düşmeden hemen önce kuşatmayı yararak kaçmayı başardı. Reinefarth bu itaatsizliği için askeri mahkemeye çıktıysa da canını kurtaracak kadar şanslıydı.

Oder'in daha güneyindeki Aşağı Silezya'da Kızıl Ordu nispeten yavaş bir ilerleme kaydetti. Schörner'in yirmi kadar piyade ve sekiz panzer tümeninden oluşan Merkez Ordu Grubu çetin ancak beyhude bir mücadele verdi. Almanlar Breslau'ya giden koridoru açık tutmak için sertçe direndiyse de, bunun 16 Şubat'ta kapatılmasıyla birlikte 40.000 civarı asker (80.000 siville birlikte) Silezya'nın başkentinde kapana kısıldı. Bir diğer 9.000 de kuzeydeki Glogau'da çevrildi. Çetin Alman

direnişi, Sovyetlerin 24 Ocak'ta Oder Nehri ile kesiştiği noktanın yakınlarında Neiße'nin doğu kıyısına ulaşmalarını engelleyemedi. Kızıl Ordu, Mart ortasında Oppeln bölgesinde icra ettiği büyük bir taarruzla sert çarpışmaların akabinde üstünlüğü ele geçirdi. Harekât beş Alman tümeninin çevrilerek imha edilmesiyle sonuçlandı. 30.000 kadar Alman ölürken, 15.000 kişi esir düştü. Ratibor'un 31 Mart'ta Sovyetlerin eline geçmesiyle birlikte, Almanlar Silezya'daki son büyük sanayi şehrini kaybetti. Merkez Ordu Grubu'ndan arta kalanlar ise Neiße'nin batı kıyıları ile Sudetenland'ın güneybatısına çekilmeye zorlandı.

Doğu Cephesi'nin 19 piyade ve 9 panzer tümeninin konuşlu olduğu güney kanadında ise Budapeşte çevresinde haftalardır süren yoğun çarpışmalar nihayet sona yaklaşıyordu. Son perdesi kanalizasyonlarda sahnelenen şiddetli sokak çarpışmaları 13 Şubat'ta sona erdi. Budapeşte Muharebesi Alman ve Macarlara 50.000 ölü ve 138.000 esire mâl olmuştu. Sovyet kayıpları ise daha da büyüktü. Yaşanan sert çarpışmalar Budapeşte'nin batısında devam etti. Hitler, Guderian'ın tavsiyesini dinlemeyerek Balaton Gölü merkezli bir karşı taarruz için ısrarcı oldu. Stratejik değerlendirmesine göre, taarruzun başarılı olması dokuz tümenin serbest kalmasına ve bunların Mayıs ayında orada icra edilecek karşı taarruza katılmak üzere Oder'e sevkine imkân sağlayacaktı. Sovyetlerin Viyana'ya yaklaşma yollarının tıkanacak olması da cabasıydı. En önemlisi, bölgedeki elde kalan petrol kuyularını muhafaza etmek Almanya'nın savaş çabalarının devamı açısından hayati önem taşıyordu. Sepp Dietrich'in Ardenler'deki başarısızlıktan o yana yeniden tertiplenen Altıncı SS-Panzer Ordusu, 6 Mart'ta başlayan taarruzun başını çekmek için bölgeye gönderildi. Almanlar ilk etapta 50 kilometrelik bir bölgede takribi 20-30 kilometre kadar ilerlemeyi başardı. Ancak ağır kayıplar veren birliklerin bitap düşmesiyle, teşebbüsün nefesi on günün ardından tükendi. Güney Ordu Grubu Komutanı General Otto Wöhler, son adama kadar çarpışılmasını emretti. Ancak Altıncı SS-Panzer Ordusu'nun seçkin askerleri bile geri çekilmeyi kendilerini yok yere feda etmeye tercih edecekti. Dietrich'in askerlerinin bir nebze kargaşa içinde çarpışarak batıya doğru çekilmesiyle emirlere riayet edilmedi. Altıncı SS-Panzer Ordusu kuvvetleri topyekûn imhadan kurtulmayı kıl payıyla başardıysa da, ilerlerken ağır silah ve teçhizatlarının çoğunu geride bıraktı. Öfkeden gözü dönen Hitler, Dietrich'in birliklerine

– kendi şahsi muhafızlarının yer aldığı "Leibstandarte-SS Adolf Hitler" de dâhil – kol bantlarının utanç verici bir şekilde sökülmesini emretti. Sağlam olup da tüm silahlarıyla birlikte ricat eden *Leibstandarte* birliklerine karşı aksiyon alınması için Guderian'a bizzat telefon etmiş olan Macaristan'daki çetin panzer komutanı General Hermann Balck bile bu aşağılamanın fazla sert bir ceza olduğu kanaatindeydi.[6] Alman perspektifinden bakıldığında, kol bantlarının neden olduğu prestij meselesinden daha kötüsü petrol yataklarının Mart ayı sonunda Macaristan'ın tamamıyla birlikte elden çıkmış oluşuydu. Avusturya sınırı artık doğrudan Kızıl Ordu'nun yolu üstündeydi.

Mart sonuna gelindiğinde Kızıl Ordu, Doğu Cephesi'nin tamamında önemli ilerlemeler kaydetmişti. Berlin artık tehlikeyle burun burunaydı. Şubat ve Mart ayları Batı Cephesi'nde de Almanların çetin direnişine sahne oldu. Lâkin Batılı Müttefiklerin Ren'i, yani Reich'ı koruyan son büyük doğal engeli aşıp Almanya içlerine ilerlemesiyle bu mukavemet de son buldu.

Almanya'nın Batı Cephesi 1945 Şubat'ında 59 tümen bünyesindeki 462.000 askerle (Doğu Cephesi'nin yaklaşık 3'te 1'i) savunuluyor ve bunlar, Avrupa Kıtası'na o vakit artık 3.5 milyondan fazla asker yığmış olan Müttefikler karşısında müthiş zayıf kalıyordu. Bünyelerinde ortalama 8.000'in biraz altında asker barındıran Alman tümenleri, savaşın önceki dönemlerine kıyasla daha küçüktü. Tümenlerin hakiki muharebe gücü ise bu sayının sadece yarısına tekabül ediyor ve bunların çoğu ardı arkası kesilmeyen çarpışmalardan hâlihazırda bitap düşmüş genç acemilerden oluşuyordu. İnsan gücü gibi tank, top ve uçakların da Doğu Cephesi'nde feda edilmesi gerekmişti. Batı Cephesi'ndeki – (28 Ocak'ta Orgeneral Kurt Student'in yerine geçen) Orgeneral Johannes Blaskowitz komutasındaki H Ordu Grubu, Feldmareşal Walter Model komutasındaki ve cephenin merkezinde yer alan B Ordu Grubu ile Waffen-SS Orgeneral Paul Hausser komutasındaki G Ordu Grubu'ndan oluşan – ordu grubu komutanlarına, Doğu Cephesi'ndeki durum nedeniyle ne asker ne de *materyal* takviyesi bekleyebileceklerine dair açıklık getirildi. Neredeyse tümüyle egemen oldukları hava başta olmak üzere, Batılı Müttefiklerin silah üstünlükleri devasaydı.

6 BA/MA, N647/13, NL Balck, Kriegstagebuch, Bd. 12, fo. 13.

Müttefikler Ren'i geçmeye muvaffak olmadan önce büyük nehrin batısı boyunca Almanların inatçı direnişiyle karşı karşıya kaldı. Fransız ve Amerikan birlikleri, Almanları Şubat ayı başında Colmar yakınlarında Ren'in doğusuna çekilmeye hâlihazırda zorlamıştı. Lâkin aslî Müttefik taarrruzu 8 Şubat'ta, daha kuzeyde başladı. Kötü hava koşullarının yardımcı olduğu çetin direniş ile kapakları açılarak kıta ve tank hareketlerini aksatan barajlar dolayısıyla ilk etapta yavaş bir ilerleme kaydetmelerine rağmen, Nijmegen bölgesinden güneydoğu istikametinde ilerleyen İngiliz ve Kanadalılar ile Düren çevresinden kuzeydoğu istikametinde bastıran Amerikalılar 2 Mart'ta Krefeld'i ele geçirdi. Böylelikle 10 Mart'ta Wesel yakınlarında dokuz Alman tümenini çeviren Müttefikler, Alman askerlerinin çoğu her ne kadar Ren'in doğusuna çekilmeyi ve bu süreçte köprüleri imha etmeyi başardıysa da 53.000 esir aldı. Amerikalılar 2 Mart'ta Düsseldorf'un güneyinde Ren'e ulaştığında Almanya'daki en önemli nehrin uzun bir şeridi Müttefiklerin eline geçti ve Ruhr kömürü ve çeliğinin taşınması için hayati önem arz eden bir arter böylelikle tıkanmış oldu. Amerikan birlikleri 5 Mart'ta (*Volkssturm* tarafından müdafaa edilen) zayıf savunmaları aşarak şehre yürüdü. Geri çekilen Almanlar ertesi sabah şehir merkezindeki Hohenzollern Köprüsü'nü havaya uçurdu. Bu, Ren metropolünde kalan son geçiş yoluydu. Lâkin Müttefiklerin Ren Nehri'nin doğu yakasında bir köprübaşı elde etme sorunları çok geçmeden şans eseri çözülüverdi. Daha güneyde, Bonn ile Koblenz arasındaki Remagen'de ricat hâlinde olan Alman askerleri, yerleştirilmiş olan patlayıcıları infilak ettirmekte başarısız oldu. Köprüyü büyük bir şaşkınlık içinde sağlam bulan Amerikalılar, nehri hızla geçip doğu yakasında küçük bir köprübaşı kurdu. Remagen'deki köprübaşını temizlemeye yönelik, değerli ihtiyat güçlerinin feda edilmesiyle sonuçlanan çaresiz Alman girişimleri ise hiçbir sonuç getirmedi.

Daha güneyde, Trier 1 Mart'ta Müttefiklerin eline geçti. Çetin direnişi aşmak için Şubat ortasından beri mücadele eden General Patton'un Üçüncü Ordu'su, 10 Mart'a gelindiğinde Almanları Ren ve Mosel'in doğu yakasına itmeyi başarmıştı. (Feldmareşal von Rundstedt bundan bir önceki gün Batı Cephesi Başkomutanlığı'ndan nihai olarak azledilmiş ve yerine Kuzey İtalya'daki artçı faaliyetiyle o cepheden yüzünün akıyla çıktığına kanaat getirilen Feldmareşal Albert Kesselring

getirilmişti.) Amerikalılar üç gün sonra Mosel'i geçiyor ve Alman demir ve çeliğinin hâlâ 10'da 1'ini üreten Saarland'a taarruza hazırlanıyordu. Kesselring böylesine hayati bir sanayi bölgesini tahliye etmeyi reddetti. Bu kararın akabinde sert çarpışmalar yaşandıysa da sonuç en başından belliydi. Her iki tarafın da ağır kayıplar verdiği çarpışmalarda Alman kuvvetleri evvela Saarland'ın doğusuna, ardından Palatinate'ye ve nihayet Ren'in doğusuna çekildi. 25 Mart'a gelindiğinde Almanya Saar'ı kaybetmiş, Amerikalılar o vakit ayrıca Kaiserslautern'i, Worms'u ve Mainz'i işgal etmişti. Bu sırada 17 Mart'ta ise Koblenz düşmüştü.

Altı gün sonra, Koblenz'den Ludwigshafen'a kadar Ren'in tüm kıyı şeridi artık Amerikalıların elindeydi. Çıkarma hücum botları kullanan Amerikan birlikleri 22/23 Mart gecesinde gözüpek bir manevrayla nehrin doğu yakasına çıkmış ve Mainz güneyinde bulunan Oppenheim'da ikinci bir köprübaşı kurulmuştu. İngiliz komutan Feldmareşal Montgomery emrindeki birlikleri o gün Wesel bölgesinde Aşağı Ren'in karşı kıyısına sevk etti. Montgomery böylelikle Mart ayı sonuna gelindiğinde nehrin doğusunda geniş bir köprübaşı oluşturdu. Böylelikle Reich'ın en büyük sanayi bölgesine yönelik taarruzun zemini hazırlanmış oldu. Şiddetli Alman mukavemeti, daha güneyde artık Ren'i geçmiş olan Amerikalıların batı Almanya'nın içlerine yönelik ilermelerine engel olamadı. Amerikalılar Mannheim, Ludwigshafen ve Frankfurt am Main'ı 29 Mart'ta, Heidelberg'i ise iki gün sonra ele geçirdi. Orta Almanya'ya ve güneyde Bavyera'ya yönelik ilerleme bu noktadan itibaren hızla gelişecekti.

Almanlar, Ren'deki mevzilerin müdafaasında 60.000'den fazla ölü ve yaralı ile 293.000 esirden oluşan korkunç kayıplar verdi. Askerlerin alelacele Ren ve Mosel'in doğusuna çekilmeye zorlanmasıyla yaşanan tank, top ve sair ağır silah kaybı müthişti. Müttefik taarruzunun başlangıcında zâten yeterince zayıf olan Alman muharebe gücü artık iyiden iyiye düşmüştü. Şubat ve Mart ayındaki çarpışmalar tümenlerin kâğıt üzerindeki kuvvetini bile bir hayli zayıflatmış olmakla birlikte, fiili durumu yansıtmayan bu sayılar cephe hizmeti yapabilecek durumdaki personelin artık sadece – çoğu eğitimsiz acemilerden müteşekkil– ufak bir azınlıktan ibaret olduğu gerçeğini yine de gizliyordu. Bunun haricinde savunmaların selameti zayıfça donatılmış *Volkssturm*'a ve Luftwaffe ile Donanma bünyesinden nakledilerek alelacele bir araya getirilen mürettep birliklere bağlıydı.

Hitler ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'nın taktik ricatlara genellikle çok geç olana değin müsaade etmemesi, Müttefiklerin silah ve insan gücü hususlarındaki ezici üstünlüklerinin yarattığı aleyhteki durumu daha da fenalaştırdı. Guderian ve diğerlerinin hâlâ Reich sınırları dışında olan Alman kuvvetlerinin ülkeye çekilmesi yönündeki tüm yakarışlarının reddedilmesi de cabasıydı. Bunlar, (en önemlileri olan) Kurlandiya'da mahsur kalmış 200.000 tecrübeli askerin yanı sıra, Benelüks ile İskandinavya'yı işgal eden ve hâlâ İtalya'nın kuzeyinde çarpışan kuvvetleri içeriyordu. Ancak felaketin temel nedeni, Reich liderliğinin teslim olmayı ısrarla reddetmesi ve artık gerçekçi bir zafer beklentisi kalmadığında bile savaşmaya devam etme kararlılığıydı.[7]

Mart sonuna gelindiği vakit Almanya'nın düşmanları batıda Ren'i, doğuda ise Oder'i geçmişti. Sürekli yıkıma ve muazzam bir can kaybına karşılık elde edilebilecek pek az şeyin olduğu bu koşullar altında bile mücadeleyi sürdürmeye yönelik bir rıza olması akıl almaz görünüyor. Ancak bu rıza, Alman savaş çabalarına halk tarafından umumi bir adanmışlık olarak görülmemelidir. Doğudaki Sovyet korkusu, bozgunculuğa ve teslim olma arzusuna karşı güçlü bir caydırıcı niteliğindeydi. Lâkin ister asker ister sivil olsun, Reich'ın hâlâ işgal edilmemiş kısımlarında yaşayan ve rejimin dehşet saçan pençesi içindeki çoğu insanın mücadeleye devam etmekten başka bir seçeneği yoktu.

II

Savunmaların çöktüğü ve düşmanın Reich içine doğru ilerlediği süreçteki tüm göstergeler, bilhassa da batıda olmak üzere Wehrmacht'ın

7 Yukarıda bahsi geçen askeri hadiselerin seyrinde referans alınan kaynaklar için bkz., *DZW*, 6, s. 517–61; *DRZW*, 10/1(Zimmermann), s. 409–43, (Lakowski), s. 550–608; *DRZW*, 8 (Ungváry), s. 919–43; Lothar Gruchmann, *Der Zweite Weltkrieg*, München, 1975 baskısı, s. 418–35; Heinz Guderian, *Panzer Leader*, Da Capo baskısı., New York, 1996, s. 411–29; Brian Taylor, *Barbarossa to Berlin: A Chronology of the Campaigns on the Eastern Front 1941 to 1945*, c. 2, Stroud, 2008, s. 280–306; John Erickson, *The Road to Berlin*, Cassell baskısı., London, 2003, s. 443–7, 508–26; Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 343–64, 377–90; Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 798–802, 810–14; Antony Beevor, *Berlin: The Downfall 1945*, London, 2007 baskısı, 8'inci bölüm; Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004, 12'nci bölüm.

moralinde bir çöküşe işaret ediyor. Sivil moralin hâli de buna istisna değildi. Rejim, dağılma belirtileriyle her zamanki gibi mücadele etmeye çalıştı: Propaganda çabaları daha da arttı ve caydırıcı niyetine vahşi bir tahakküm kullanıldı.

Parti, Wehrmacht ve sivil nüfusun mücadele ruhunu muhafaza ve takviye etmeye yönelik propaganda çabalarını yoğunlaştırmak için 1945 Mart'ında elinden gelen her yolu denedi. Bormann yeni bir propaganda atılımı için ay başında Bölge Valilerinden destek istedi. Bu kez boş sloganlardan imtina edilecek ve mukavemete yönelik fanatik bir iradenin pekiştirilmesi hedeflenecekti. (Wehrmacht üniformalı) Parti görevlileri ve subaylar tarafından yürütülecek yoğun bir propaganda faaliyetinin organizasyonu için "Parti Genel Merkezi Hususi Faaliyet Masası" kuruldu.[8] Propagandanın geliştirilmek durumunda olduğu kabul edildi.[9] Bu hususlaki faaliyetler Goebbels'in tavsiyeleri doğrultusunda iyileştirilecek ve daha gerçekçi bir hâle getirilecekti. Propaganda faaliyetindeki bu tutum değişikliği kararı, gerçek olamayacak kadar iyimser öngörülerin yol açtığı başarısızlıkların dolaylı bir kabulüydü. Askerlere, zihinlerini meşgul eden iki temel soruyla ilgili yanıtlar verilmesi gerekiyordu. Bunlar, savaşmanın hâlâ bir mânâsı olup olmadığı ve savaşın kazanılıp kazanılamayacağıydı. Birkaç nokta açıkça vurgulanmalıydı: Almanya hâlâ yeterli silah ve yiyeceğin yanı sıra insan gücü ve *materyale* sahipti (bunlardan hiçbiri doğru değildi ve bu yeni propaganda atılımında gerçekçiliğe yapılan vurguyla çelişiyordu); yeni "mucize" silahlar geliştiriliyordu (bu hususta gayet haklı nedenlerle artık umumi bir inançsızlık mevcuttu);[10] "Panzerfaust"

8 Kurt Pätzold ve Manfred Weißbecker, *Geschichte der NSDAP 1920– 1945*, Köln, 1981, s. 378.

9 BAB, NS6/137, fo. 6, Parti Genel Merkezi'ndeki Arbeitsstab für NS-Führungsfragen Başkanı Willi Ruder'in evrak notu, 5.3.45; fo. 29, Bölge Valilerine dağıtılacak genelge taslağı, 5.3.45.

10 V1 seyir-füzesi ile V2 roketi nicedir beslenen umutları karşılamakta başarısız olmuştu. Jet motorlu Me 262 avcı uçağı, Müttefiklerin karşısına koyabileceği her şeyden hızlıysa da yakıt ve pilot noksanlıkları bu uçağın etkili kullanımına büyük ölçüde engel oldu. Sadece 200 kadar Me 262 kullanıldı ve bunlar ağır kayıplara uğradı. Yeni füze ve uçak prototipleri savaşın sonuna doğru artık neredeyse üretilmiyordu. – *DRZW*, 10/1 (Boog), s. 828–9. Dönitz'in çok kritik olduklarına ilişkin Hitler'i ikna ettiği yeni ve teknolojik U-botlardan savaşın sonunda elde sadece birkaç tane mevcuttu. – Howard D. Grier, *Hitler, Dönitz and the Baltic Sea: The Third Reich's Last Hope, 1944–1945*, Annapolis, Md., 2007, s. xviii–xix, 170–79.

(genellikle *Volkssturm*'un umutsuz savunma çabalarıyla özdeşleşen Alman tipi bazuka) oldukça etkiliydi ve Amerikalılar kuvvetlerini devasa bir alana konuşlandırmak durumundaydı (bu elbette onları Alman savunmalarında büyük gedikler açmaktan alıkoymamıştı).[11]

Bunların hiçbiri, süratle çözülen güven ve morali ihya etmek için derman olmadı. Birliklere hitap etmeleri için Wehrmacht saflarında hizmet veren Parti konuşmacıları seçildi – ki nakliye sorunlarından ötürü askerlere yazılı materyallerin ulaştırılamaması bunu daha da gerekli kılıyordu. Parti konuşmacılarını cephe hattındaki birliklere götürmek için Hessen-Nassau vilayetinde hazırlıklar yapıldı. Bu tür konuşmacıların dağıtacakları broşürlerde "Dresden toplu katliamı"na da değiniliyor, böylelikle vatanlarını terör bombardımanlarıyla yok eden İngiliz ve Amerikalıların Bolşeviklerden daha iyi olmadıkları inancının askerlere benimsetilmesi hedefleniyordu. Olan bitenlerden çıkarılacak tek ders ayakta kalmak ve sonuna değin savaşmaktı.[12]

Diğer bir yaklaşım, odağı düşmana çevirmek suretiyle dikkati dert ve şikâyetlerden saptırmaya çalışmaktı. Bu tutum, Amerikalıları cephaneliklerinin su götürmez gücü dışında her bakımdan Almanlardan aşağı görmeyi ve İngiltere'nin tahammül edilebilir kayıplarının sınırında olduğu iddiasını içeriyordu. Daha dikkat çekici olanı, Almanların işgal ettikleri topraklarda kötü bir muamele sergilediklerine ilişkin eleştirilere, bu hususdaki Alman tedbirlerinin aslında Müttefiklerinkinden iyi olduğu iddialarıyla karşılık verilecek oluşuydu: "Her hâlükârda, bize düşman olan halkların çoğuna yönelik muamelemizde vicdanımızı sahiden ferah tutabiliriz." Ayrıca, mevcut durum Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatı ile karşılaştırılarak Parti'nin sorumluluklarına ve savaş gayretindeki başarılarına ilişkin anlayış pekiştirilebilirdi.[13]

"Konuşmacı faaliyeti", sık rastlanan eleştirilerle nasıl başa çıkılacağı konusunda tavsiyeler de içeriyordu. Örneğin bozguncu konuşmalar, krizin üstesinden sadece kararlılık ve iradeyle gelinebileceğine yönelik

11 BAB, NS6/137, fos. 19–21, Wehrmacht'a yönelik propaganda talimatlarının taslağı, 9.3.45.

12 BAB, NS6/136, fos. 1, 16–19, Parteirednereinsatz, 6.3.45, 13.3.45, 24.3.45.

13 BAB, NS6/137, fos. 9–14, SD'in III/V no'lu dairesinden SS-Yarbay Dr. Beyer'in, muhtemelen Pg. Gerhard Klopfer'e sunumu; SS-Yarbay von Kilpinski tarafından verilen bir konferansın taslağı ekli kısmi kopyası ve SD başkanı Ernst Kaltenbrunner'in 19.3.45 tarihli ön yazısı ile, 20.3.45.

ısrarla karşılanmalıydı. Savaşın çıkmasından Parti'nin sorumlu olduğuna ilişkin ithamlar, Almanya'nın savaş ilan eden değil, savaş ilan edilen taraf olduğu ve düşmanın sadece liderliği değil Almanya'nın tüm varlığını yok etmek istediği; ayrıca yaşanacakların 1918 sonrasında yaşananlardan çok daha kötü olacağı vurgulanarak yanıtlanacaktı. "Hava terörünün" yüklerin en dayanılmazı olduğu şeklindeki yaygın görüşe ve buna eşlik eden, verilmiş ancak yerine getirilmemiş sözleri irdeleyen ifadelere; daha iyi silahlar üretmek için zaman kazanmak uğruna güçlüklere geçici olarak katlanmak gerektiğiyle karşılık verilecekti. Almanya'nın bunu sanayisi sağlamken bile yapamadığı ve endüstrisinin büyük bölümünün tahrip olduğu mevcut hâliyle bunu hiç umamayacağı gibi karamsar yorumların cevabı ise şuydu: Toprak kaybıyla birlikte ihtiyaçları karşılamak için daha düşük bir sınai üretim yeterli olacaktı. Son olarak, doğu ve batıdaki düşman yarmaları karşısındaki yılgınlığın önü; gerekli tedbirlerin alındığı ve bunların daha da etkili olacağı, mücadelenin yurtta ve cephede devam ettiği, askeri ve siyasi kararların olgunlaşması için sabretmek gerektiği söylenerek alınacaktı. Tüm konuşmaların temelinde, Almanya'nın savaşı kaybetmeyeceği ve eninde sonunda kazanacağına ilişkin bir ısrar olmalıydı. İnsanlara, savaşa eldeki tüm imkânlarla katlanmaya ve nihayetinde zafere ulaşmaya kararlı, hiçbir koşulda pes etmeyecek birleşik bir savaş topluluğu olduğu inancının aşılanması gerekiyordu.[14]

Bu argümanlar karşısında ikna olmanın tek yolu gözlerini gerçeklere kapatmış yahut sersem olmaktı. Berlin'deki insanlar propagandayı batan gemide çalmayı sürdüren bir orkestraya benzetiyordu.[15] Durumun umutsuz olduğunu askerlerin yanı sıra sivillerin de birçoğu görebiliyor ve propagandanın apaçık ortada olanı inkâr etmeye yönelik çabaları karşısında kendi kanaatlerini oluşturuyordu. Propagandayı yakından izleyen ve ilk elden deneyimlediği gerçeklik ile propaganda beyanlarını mukayese eden Batı Cephesi'ndeki düşük rütbeli bir subayın günlük girdileri, Amerikalıların Rheinland'da ilerledikleri sırada askerlerin nasıl hissettiğine dair bir izlenim sunuyor. Teğmen Dufner, Köln'ün

14 BAB, R55/610, fos. 182–3, Westfalen-Süd, Merkpunkte zur Versammlungsaktion Februar/März 1945, 12.3.45.

15 *Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45*, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer ve Detlef Vogel, Essen, 2001, s. 310 (31.3.45).

düşmesinin ertesi günü olan 7 Mart'ta şöyle yazdı: "Nereye gidersen git, tek bir şey söyleniyor: Bu kadar saçmalık yeter." Bununla birlikte, eski bir Hitler Gençliği lideri ve "büyük bir fiyakacı" olan bir silah arkadaşı gibi hâlâ iyimser tutumlu kimilerinin varlığını kabul etti. Lâkin bu gibi kişiler iyimserliklerini herhangi bir temele dayandıramıyordu. Bonn harabelerindeki sokak çarpışmalarına ilişkin haberlere güçlükle inanabiliyordu. "Harabeler!" diye belirtti. "Savaş sonrasında insanların devralması gereken miras budur. Ludendorff her şeyin kaybedildiğini anladığında ne kadar da farklı davranmıştı. Bir ölçüde sorumluluğunun hâlâ bilincindeydi." Hitler'e yönelik dolaylı eleştiri açıktı. Son kez gerçekleşecek olan 11 Mart'taki "Şehitleri Anma Günü"nden bahsederken günlüğüne şöyle yazdı: "Ölüler, hatıra ve fedakârlıkları nasıl da suistimal ediliyor... Bir son olmalıdır ve olmak durumundadır."[16]

Mart ayı başında Propaganda Bakanlığı'na ulaşan raporlarda, çok sayıda askerin savaşın sonuna dair karamsar olduğundan bahsediliyordu.[17] Parti propagandacılarını daha yoğun çaba sarf etmeleri için teşvik ettiği Mart ayı başındaki süreçte, moral durumun ordunun bazı kısımlarında sorun oluşturduğunu Goebbels'in kendisi de kabul etti.[18] Propaganda Bakanı, 11 Mart'ta günlüğüne şöyle düştü: "Batıdaki askerlerimizin ve halkımızın morali çok vahimleşti. [...] Batıda bir şeyi ancak acımasız yollarla başarabilirsiniz, aksi takdirde gelişmelerin kontrolü artık sizde olmaz."[19] Hitler bir müddet savaş esirlerine iyi muamele edilmesini öngören Cenevre Sözleşmesi'nden çekilmeyi düşündü. Batıdaki askerlerini böylelikle doğudakiler kadar sert çarpışmaya teşvik edebilirdi.[20] Ancak doğuda da sorunlar vardı. Guderian, Schörner komutasındaki Merkez Ordu Grubu'nun kurmayları arasında bile bozguncu tavırlar görüldüğüne ilişkin sert bir rapora karşı coşkulu bir reddiye sunma ihtiyacı hissetti. Raporun, Parti'nin kurmay subaylara güttüğü daimi düşmanlıkla formüle edilmiş olmasına rağmen,

16 BA/MA, MSg2/2697, Teğmen Julius Dufner'in günlüğü, fos. 123–7 (5, 7, 9 ve 12.3.45 tarihli girdiler). Hitler, son Şehitleri Anma Günü'nde Berlin'de çelenk bırakmadı. Ona bu iş için Göring vekâlet etti.

17 BAB, R55/622, fo. 181, Briefübersicht Nr. 10, 9.3.45.

18 BAB, NS6/137, Der Reichspropagandaleiter der NSDAP an alle Gaupropagandaleiter, 5.3.45.

19 *TBJG*, II/15, s. 471 (11.3.45).

20 Guderian, s. 427.

subayların piyadelerin düşük niteliği ve tereddütlü hâllerine yönelik eleştirilerinin uydurma olması muhtemel görünmüyor.[21]

Danzig'de, ordu felç olmuş ve inisiyatiften yoksun bir görüntü verdiği için "ikinci bir Stalingrad"dan söz ediliyordu. Moral bozukluğunun açık işaretlerinin görüldüğü (ve kuşatma sonunda "bir moloz yığını"ndan ibaret olduğu söylenen) Küstrin'de yüzlerce askerin firar ettiği söylendi. *Volkssturm* milisleriyle birlikte batıya doğru kaçmışlarsa da, Güvenlik Polisi tarafından yakalanarak birliklerine zorla geri götürüldüler. Alman askerlerinin Küstrin'i nasıl yağmaladıklarını duyan insanlar, Rusların bundan daha kötü olamayacağı konusunda acı acı homurdandı.[22] Geri çekilen askerlerin ev ve diğer mülkleri yağmalamaları, olaylara karışanlara ağır yaptırımlar uygulanacağı tehdidine rağmen artık neredeyse her yerde sıradan bir hadise hâline gelmişti.[23] Ordudaki disiplinsizliğin başka belirtileri de mevcuttu. Halle-Merseburg

21 BAB, NS6/169, fos. 115–21, Guderian'dan Bormann'a, 26.2.45; Bericht des Dienstleiters der Partei-Kanzlei, Pg. Mauer, tarihsiz. Parti propagandacılarının kurmay subaylara yönelik tipik aşağılamalarının örnekleri için bkz., NS6/374, fo. 18, Sondereinsatz ekibinden Üsteğmen Koller'in, Parti Genel Merkezi'ndeki Abteilung III (Staatliche Angelegenheitern) Şefi Dr. Gerhard Klopfer'e raporu, 16.3.45 ve NS6/140, fos. 44–5, Egerndorf'taki bir NSFO kursuna katılan kurmay subaylara ilişkin eleştirel yorumlar içeren, Bormann'a sunum (Willi Ruder imzalı). Wehrmacht subaylarını geçen iki yılda vuku bulan yenilgilerin günah keçişi yapmaya yönelik mütemadi girişim, bunları subayların otoritesine zarar verebilecek aptalca bir basitleştirme olarak gören Goebbels tarafından bile reddedildi. – *TBJG*, II/15, s. 406 (3.3.45). Parti Genel Merkezi'nin kendisi de – şayet Parti liderliği ile Wehrmacht arasındaki güven iyileştirilecekse – sabotajlara ve subayların başarısızlıklarına ilişkin mükerrer konuşmalara son verilmesi gerektiği kanaatindeydi. – NS6/137, fo. 27, Bormann'a sunum, 7.3.45.

22 BAB, NS19/2068, fos. 57, 65, Meldungen aus dem Ostraum, 15.3.45 (Danzig, Stettin ve Küstrin'den gelen raporları da içeriyor); Küstrin için ilaveten bkz., NS6/135, fos. 190, 192–8, Küstrin-Königsberg Mıntıka Başkanı'nın Bormann'a gönderdiği uzunca raporun bir kısmı, 5.4.45.

23 BAB, NS6/354, fos. 100–101v, Bormann: Rundschreiben 156/45g, Plünderungen durch deutsche Soldaten in geräumten Gebieten, Bölge Valileri ve diğer Parti görevlilerine, 24.3.45, Keitel'in, yağma yaptığından şüphelenilen her askerin divan-ı harpte cezalandırılmakla tehdit edildiği 8.3.45 tarihli emrinin bir kopyasıyla birlikte. Ayrıca bkz., NS6/135, fo. 83, Pg. Noack'tan (Parti Genel Merkezi, Abt. IIF, Arbeitsstab für NS-Führungsfragen personeli) NS-Führungsstab der Wehrmacht'a, askerlerin mülkleri yağmaladıklarına ilişkin şikâyetlerin bildirimi, 14.3.45; ve fo. 199, Pg. Stosch'a yağmaya dair not, 19.3.45.

bölgesindeki Parti Mıntıka Başkanı, bir panzer tümenindeki 200 kişinin isyan ettiğini bildirip, polisin görev yerlerini denetlemek ve firarileri toplamaktaki yetersizliğinden yakındı. Trier'in düşüşünde *Volkssturm* milislerinden çoğunun düşmana sığındığı söylenıdi. Diğerleri ise askerlik hizmetinden kaçınmak için her şeyi yaptı.[24] Amerikan tanklarının gafil avladığı Moselle'deki birlikler, erişebildikleri tüm araçlarla kaçıp, silah ve teçhizatını arkalarında bıraktı.[25]

Elbette, birçok askerin savaşın bitmesi için duyduğu genel arzuya istisna teşkil eden bolca örnek de vardı. Amerikalıların Remagen'de Ren Nehri'ni geçmelerinin hemen ardından Wiesbaden'da konuşlu bir tabur başçavuşunun evine gönderdiği bir mektup, su katılmamış bir Nazi zihniyeti ve sarsılmamış bir meydan okuma hissini gözler önüne seriyor. Mamafih, "askerlere artık %100 güvenemeyeklerini" kabul eden başçavuşun yorumları, kendisinin silah arkadaşları arasında istisnai bir örnek olduğunu ortaya koyar. Başçavuş, Almanların silahlarını bırakacağı yahut onlarla birlikte Ruslara karşı savaşacağı yönündeki Amerikan umutlarını "Yahudi oyunları" addedip küçümsüyordu. Durumun oldukça kasvetli olduğunu kabul etmekle birlikte, "yine de savaşı kazanacağımıza olan inancı"nı yitirmeyi reddediyordu:

> Birçok insanın bana güldüğünün yahut deli olduğumu düşündüğünün farkındayım. Benden başka bunu iddia etme cesaretine sahip sadece birkaç kişi olduğunu biliyor lâkin şunu tekrar tekrar söylüyorum: Führer ne alçaktır ne de bütün bir halka yalan söyleyip onu ölüme sürükleyecek kadar kötüdür. Führer şimdiye değin bize daima sevgisini verdi, bize özgürlük vaat etti ve tüm planlarını gerçekleştirdi. Ve eğer Führer, bu milletler savaşının son altı haftası için kendisini affetmesi niyetiyle Yüce Tanrı'ya dua ederse, o vakit düşmanlarımızın zalim ve korkunç bir sonla karşılaşmaları gerektiğini ve bununla karşılaşacaklarını biliyoruz.

24 *DZW*, 6, s. 549–50; Sönke Neitzel, *Abgehört: Deutsche Generäle in britischer Kriegsgefangenschaft 1942–1945*, Berlin, 2005, s. 190, 9.3.45 (İng. baskı, *Tapping Hitler's Generals: Transcripts of Secret Conversations, 1942–45*, Barnsley, 2007, s. 141–2).

25 BAB, NS6/1 35, fos. 79, 97, Erfahrungs- und Stimmungsberichte über die Haltung von Wehrmacht und Bevölkerung, 23.3.45, 29.3.45.

Dolayısıyla, "bugün sadece cesur ve güçlü olmak bizim büyük, birinci ödevimizdir. Sibirya'da bir yeri boylarsak tüm o materyal avantajlarımızın ne faydası olur?" diye ilave etti. Almanya'nın sonraki birkaç hafta içinde "bu hazin durumu sona erdirecek" ve savaşı belirleyici bir surette Almanya lehine çevirecek yeni silahlarla karşılık vereceğinden emindi. "Almanya'nın istikbaline kesin bir şekilde inanmalı, inanmalı ve her zamankinden daha fazla inanmalıyız. Büyüklüğü için yiğitçe bu kadar kan kaybetmiş bir halk helak olamaz. Bizi yalnızca inancımız güçlü kılar ve Führer'in tüm çarpışmaların nihayetinde bir Alman zaferiyle sonuçlanacağı sözlerine güveniyorum."[26]

Müttefiklerin Ren Nehri'ni geçip Almanya'ya girdikleri süreçte böyle bir bönlük sadece küçük bir azınlığa mahsustu. Mart sonuna gelindiği vakit, Batılı Müttefiklere esir düşmüş askerlerin artık sadece %21'i Führer'e inanç duyuyordu (bu oran Ocak başında %62'ydi). %72'sinin ise hiçbir inancı yoktu. Sadece %7 Almanya'nın hâlâ muzaffer olacağına inanıyorken, %89'un ise böyle bir inancı bulunmuyordu.[27] Amerikalıların Main Vadisi'nin içlerine ilerledikleri Mart ayı sonunda Propaganda Bakanlığı'nın eline detaylı bir rapor geçti. Bölgedeki ordu ile Parti liderliği arasındaki antipatiye, örgütsel karmaşaya, gidecekleri bir yerleri olmadığı ve zâten "her şeyin bitmiş" olduğu gerekçesiyle tahliye emirlerine riayet etmeyi reddeden sivillere değinen bu evrak, çözülmenin kasvetli bir görüntüsünü çiziyordu. Propaganda büroları Mart ayı başında birçok insanın umudunu yitirdiğini ve Almanya'nın savaşı kaybettiğine dair yaygın bir kanı olduğunu aktardı. Ancak teslimiyetin "Alman halkının bütünüyle yok olması" anlamına geleceğinin kabulünden ötürü, insanların görevlerini yerine getirmeye hazır oldukları iddia edildi.[28]

Gidebildikleri en hızlı şekilde doğuya kaçan birliklerin, talim ve teçhizatı yetersiz *Volkssturm* birimlerini arkada bırakmaları ve ricat etmek için önlerine çıkan her araca düşüncesizce el koyup, tahliye edilen yaralı ve sivillere karşı "yoldaşlıktan" tümüyle yoksun tavırlar sergilemeleri bozgunculuğu daha da artırıp bir hayli öfkeye neden

26 BfZ, Sammlung Sterz, O'Wm. Peter B., 9.3.45.

27 Henke, s. 806 ve n. 132.

28 BAB, R55/601, fos. 295–7, Tätigkeitsbericht, haftalık propaganda raporları, 21.3.45.

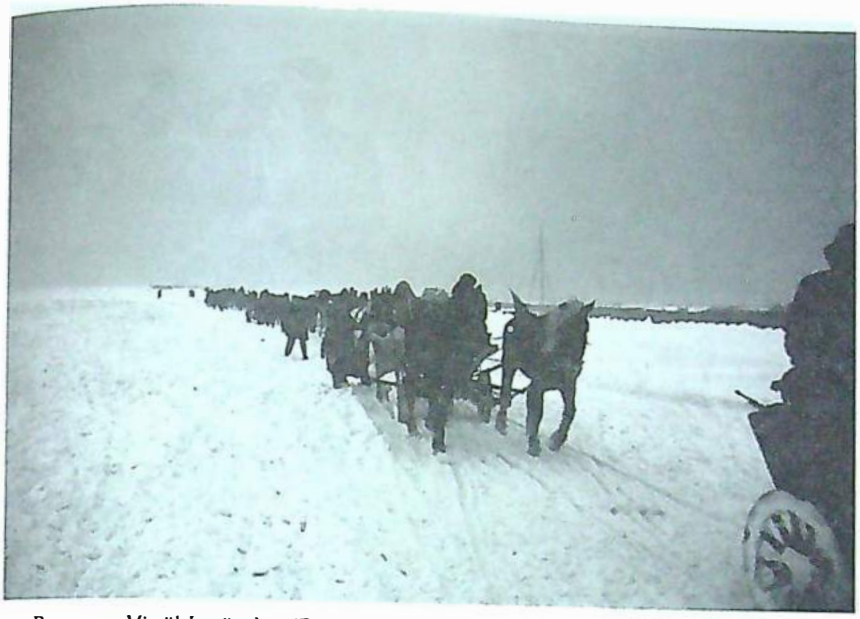

Buz tutan Vistül Lagünü'nü (Frisches Haff) geçen mülteciler – Doğu Prusya, Şubat 1945.

Doğu Prusya'da meçhul bir yer.
Ocak 1945'teki Sovyet taarruzunun
ardından don-şartlarında
terk edilmiş bir yük arabası.

Özel yetkili askeri mahkemede okunan bir karar.

Asılı hâlde bırakılmış bir asker cesedi – Viyana, 1945.
Asker, boynuna asılı notta Bolşeviklere yardım etmiş olmakla itham ediliyor.*

* Alm. *"Ich habe mit den Bolschewiken paktiert."* - *"Bolşeviklerle iş birliği yaptım."* (ç.n.)

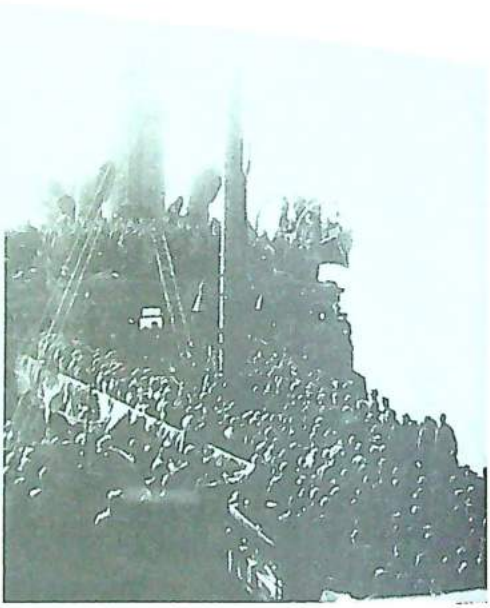

Mültecileri Doğu Prusya'nın Pillau limanından kaçıran tıklım tıklım bir gemi – Doğu Prusya, Mart 1945.

Müttefik bombardımanının geride bıraktığı ölüm ve yıkım:
(*üstte*) Dresden, (*altta*) Nürnberg.

Panzerfaustlarla teçhiz, bisikletlerle cepheye giden
Alman gençleri – Frankfurt an der Oder yakınları, Şubat 1945.

Bir propaganda afişine bakarken fotoğraflanan, yoldan geçen bir Berlinli:
"Duvarlarımız kırılır, yüreklerimiz değil!"

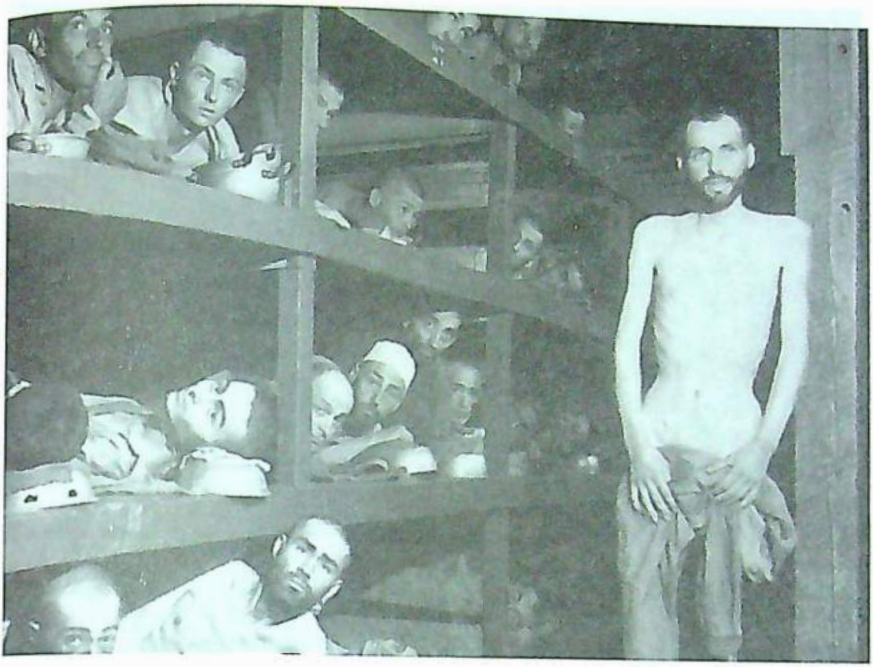

Amerikan birliklerince kurtarılmalarının hemen ardından fotoğraflanan
Buchenwald toplama kampı mahkûmları – Nisan 1945.

Dachau'dan ölüm yürüyüşüne sevk edilen
toplama kampı mahkûmları – Nisan 1945 sonları.

Kuşatma altındaki şehrin düşüşünü müteakip Kızıl Ordu'ya teslim olan Almanlar – Königsberg, Doğu Prusya, 9 Nisan 1945.

Amerikalıların Worms'a girdikleri sırada evlerden dalgalanan beyaz bayraklar – Mart 1945 sonları.

General Heinrich von Vietinghoff (solda) ve Waffen-SS Generali Karl Wolff (sağda) İtalya'daki Alman kuvvetlerinin 29 Nisan 1945'teki teslimine aracı olmuşlardı. Hitler'in ölümünden önce vuku bulan yegâne teslim buydu.

Feldmareşal Wilhelm Keitel Karlshorst'ta nihai Alman teslim belgesini imzalarken – Berlin yakınları, 8 Mayıs 1945.

Son: Freiburg Katedrali'nin çan kulesindeki bir melek,
savaşın ardında bıraktığı yıkımı gözlerken.

oldu.[29] Uzun zamandır bu bölgenin valisi olan Jakob Sprenger (vilayetinde özel yetkili mahkemeler kurmak için hâlihazırda müsaade istemişti), askerlerin moralinin sivil halkın bozgunculuğundan etkilendiğini ilave etti. Hiç değilse Batılı Müttefiklerin elinden yaşanacak bir yenilginin Alman varlığını sona erdireceği düşüncesi neredeyse yok gibiydi. Düşman birliklerinin yaklaşması karşısında muhtelif yerlerde beyaz bayraklar gösterilmiş ve tank engellerinin dikilmesi engellenmişti.[30]

Moselle'deki çok sayıda yerleşimin sakinleri de aynı şekilde davranıp, daha fazla yıkıma mâni olmak için askerleri silah bırakmaya teşvik etti.[31] Umutsuz bir SD ajanı Bormann'a yazıp, Doğu'dan gelip Batı Cephesi'nde görev yapan ve Bolşeviklerin elinde her şeylerini yitirmiş olan kendisi gibi birçok kişinin, Moselland vilayetindeki sivil nüfusun Müttefikler yaklaşırken sergilediği bozguncu tutum karşısında duydukları acı hayal kırıklığını aktardı. İnsanların Amerikalılara dostça yaklaştığını, ancak kendi birliklerine düşmanlık gösterdiğini bildirdi. Düşmana karşı nefret aşılamaya yönelik propaganda girişimleri tam bir başarısızlıktı. Hitler selamı tedavülden kalkmıştı; artık hiçbir odada onları süsleyen Führer'in fotoğrafları yoktu; gamalı haçlı olanın yerini beyaz bayraklar almıştı. Silahlar gizlendi veya atıldı. Elbette *Volkssturm*'da hizmet etme isteği yoktu. Ve Parti'ye karşı tutum "yıkıcı ve bütünüyle reddedici"ydi.[32]

---

29 BAB, NS6/169, fos. 4–9, Bericht des Hauptgemeinschaftsleiters Twittenhoff über den Sondereinsatz der Partei-Kanzlei in Hessen-Nassau, 24–30.3.45 tarihleri için. Twittenhoff'un yaşananların gerçekçi bir anlatımını sunmasının neticesi, kendisinin Parti Genel Merkezi'nin "Hususi Faaliyet"inde daha fazla çalışmaya uygun olmadığı tavsiyesi oldu.

30 BAB, NS6/169, fo. 49, Reich Başkanı Bormann'a sunum, 19.3.45; fo. 51, Sprenger'den Bormann'a, 14.3.45.

31 *DZW*, 6, s. 550–51; *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht. Dokumente*, ed. Gerhard Förster ve Richard Lakowski, Berlin, 1975, s. 212–14, Alman askerlerine karşı hasmane bir tutumun işaretlerine ve Amerikalıların Trier'e taarruzlarında Volkssturm mensuplarının sarhoş bir şekilde firar ettiklerine ilişkin G Ordu Grubu Karargâhı'ndan Bölge Valisi Gustav Simon'a. Sivil halkın Wehrmacht'a yönelik olumsuz tutumlarının, hatta birinde sivillerin kendi tanklarına ateş açtıkları söylenen diğer örnekleri için bkz., John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 75.

32 BAB, NS6/51, fos. 1–3, Pzjäger Abt. 246, Abt. Ostland ajanı Yüzbaşı Heinz Thieme'nin Bormann'a mektubu, 15.3.45.

Rhineland'da sivillerin askerlere küfürler savurdukları, onları savaşı uzatmakla ve köprüleri imha edip tank engelleri kazarak daha fazla acıya neden olmakla suçladıkları söylendi. Telleri kestiler ve küçük sabotaj faaliyetlerinde bulundular. Teslim olmak için beyaz bayraklar hazırlayıp, Parti sembolleri ve üniformalarını yaktılar. Ayrıca sivil giyinip kaçmaları için askerleri teşvik ettiler.[33] Yine de bu tür mahalli muhalefet eylemleri nüfusun geneli için geçerli değildi. Savaşın sona ermesini neredeyse herkesin arzu ettiği doğruydu. Ancak onu hızlandırmak için herhangi bir şey yapmak oldukça riskliydi. Çoğu insan savaşın son anında hayatını riske atmaya hazır değildi. Bu, otoritenin kökleşmiş kabulüyle birlikte, direnişten ziyade boyun eğmenin norm olduğu anlamına geliyordu.[34] Ve devam eden savaş çabalarının reddedilmesinin dışavurumları Batı Cephesi'nde kapsamlı bir şekilde görülüyorsa da, korkulan düşmanın gırtlaklarına çökmemesi için sivillerin askerlere tümüyle muhtaç oldukları Doğu Cephesi'nde bunlar neredeyse yok denecek kadar azdı.

Ordu disiplini, doğudaki gibi batıda da genel olarak çökmedi. Buna rağmen firarlar artık ordu ve Parti liderliği için ciddi bir endişe kaynağıydı. Goebbels Mart ayı başında "firar illetinin endişe verici biçimde arttığını" kaydetti. "Başıboşlar oldukları söylenen lâkin hakikatte cephe hizmetinden kaçınmak arzusundaki on binlerce askerin Reich'ın büyük şehirlerinde olduğu söyleniyor."[35] Sorunun üstesinden gelmek için Parti Genel Merkezi'nde yapılan istişarelerde, bunların tamamının enseleneceği bir gün seçilerek, ulus-çapında bir "umumi baskın" yapılması önerisi de yer aldı. (Bu öneri, eşgüdümsüzlüğün gittikçe arttığı mevcut koşullarda uygulanmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle reddedildi.) Sunulan bir diğer öneri, caydırıcı olarak doğuda etkili bir şekilde uygulandığı söylenen bir taktiğin tatbikiydi. İnfaz edilen firarilerin cesetleri önemli yerlerde birkaç gün boyunca asılı bırakılacaktı. (Genç bir kızken Silezya'dan kaçışını anlatan bir kadın, lamba

33 Marlis Steinert, *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Wien, 1970, s. 559; Neitzel, *Abgehört*, s. 190 (9.3.45) (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals*, s. 141). Bozguncu tutumlara ve Amerikalıların gelişini memnuniyetle karşılayan Almanlara ilişkin kendi tecrübeleri için ayrıca bkz., Saul K. Padover, *Psychologist in Germany: The Story of an American Intelligence Officer*, London, 1946, s. 219, 230, 270.

34 Bkz., John Zimmermann, "Die Kämpfe gegen die Westalliierten 1945 – ein Kampf bis zum Ende oder die Kreierung einer Legende?", Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002, s. 130–31.

35 *TBJG*, II/15, s. 406 (3.3.45).

direklerine asılmış dört ceset görüp dehşete düştüğünü anımsıyor. Cesetlerin üstüne "Führer'e inanmadım" yahut "Ben bir korkağım" gibi notlar iliştirilmişti.[36]) Muhtemelen savaş çabası için ellerinden geleni esirgemediklerini düşünenlerin büyük desteğini alan bu tür korkutucu misillemeler,[37] kuşatma altındaki Breslau'ya tıkılan Vali Hanke'nin sloganına yapılan vurguyla tamamlanacaktı: "Şerefli bir ölümden korkanlar, şerefsiz bir ölüme katlanacaklar."[38] Batı Cephesi'nin yeni başkomutanı Feldmareşal Kesselring, ilk emirlerinden birinde, savaş sürecini bütünüyle riske attıklarını belirttiği "başıboşları" tutuklamak için özel, motorlu bir komuta birimi kurulacağını duyurdu.[39] Ateşli bir rejim taraftarı olan Korgeneral Rudolf Hübner, firar ve bozgunculuğun üstesinden gelmek için üç gün önce (önceki bölümde değindiğimiz) bir "seyyar askeri mahkeme" kurmuştu. (Sivil yaşamda dişçi olan Hübner, görevini ihmal eden bir generali vurmaktan büyük tatmin duyduğunu söylediği iddia edilen hevesli bir cellattı.[40]) Mahkemenin ilk

36 Katharina Elliger, *Und tief in der Seele das Ferne: Die Geschichte einer Vertreibung aus Schlesien*, Reinbek bei Hamburg, 2006, s. 107.

37 Mart ayında, Berlin'deki işçilerin kaçakların korkaklığı için hiçbir cezanın kâfi gelmeyeceğini söyledikleri bildirildi. – *Das letzte halbe Jahr*, s. 277 (3.3.45).

38 IfZ, Fa-91/2, fos. 330–31, Parteikanzlei, Vermerk für Pg. Walkenhorst, 10.3.45. Savaşın son aylarında Hanke'nin Breslau'da oynadığı gaddar rol için bkz., Guido Knopp, *Der Sturm: Kriegsende im Osten*, Berlin, 2006 baskısı, s. 150–62.

39 Emir 12 Mart tarihliydi.c

40 Rundstedt'in emri için bkz., *DZW*, 6, s. 548. Batıda komutayı devralmasının akabinde Kesselring'in firarilere ve görevlerini layıkıyla yerine getirmedikleri görülenlere karşı merhametsizce davranılmasına yönelik tutumu için bkz., Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 276, 279. Hitler'in "seyyar askeri mahkeme" teşkiline ilişkin emri müteakip eserde yayımlanmıştır: Rolf-Dieter Müller ve Gerd R. Ueberschär, *Kriegsende 1945: Die Zerstörung des Deutschen Reiches*, Frankfurt am Main, 1994, s. 163– 4; ayrıca bkz., Neitzel, *Abgehört*, s. 202–3, 540 n. 161 (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals*, s. 150–51). Birliklere Nazi ideolojisini aşılama girişimlerinde uzun süredir yer alan fanatik rejim yanlısı Hübner, dilediğince ölüm cezası verebilmesi için sınırsız yetkilerle donatılmıştı. – *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 580–82; Manfred Messerschmidt, *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, Paderborn, 2005, s. 413. Seyyar askeri mahkemeler Kuzey Ordu Grubu'nda 3 Şubat'tan beri yürürlükteydi. – BAB, NS6/354, fo. 88, RS 123/45g, Maßnahmen zur Stärkung der Front durch Erfassung Versprengter (Kuzey Ordu Grubu Komutanı Albay General Lothar Rendulic'in emrinin Bölge Valilerine aktarımı), 9.3.45.

kurbanları, Remagen'daki köprüyü patlatmamaktan suçlu bulunan ve temyiz imkânı olmaksızın ölüme mahkûm edilen beş subaydı.[41] Dördü hemen o gün vuruldu. Şanslı olan beşinci hâlihazırda Amerikalıların eline düşmüştü.[42] Caydırıcı bir örnek olması niyetiyle hükmü askerlerinin tamamına duyuran Model ve Kesselring, askeri mahkemelerden "azami katılık" beklediklerini de ilave etti.[43]

Görmüş olduğumuz üzere, Orgeneral Schörner bunlar arasında öne çıksa da, çaresizlik arttıkça diğer cephe komutanları da askerlerini katı disiplin yaptırımlarıyla tehdit etti. Bu tehditler tatbik de edildi. Rendulić, birliklerinden yaralanmaksızın ayrılan "başıboşların" derhâl kurşuna dizilmelerini emretti. Himmler, Vistül Ordu Grubu Komutanı olarak 25 Mart'tan sonra bütün "başıboşların" divan-ı harpler tarafından ölüme mahkûm edilip oracıkta vurulacağına ilişkin emirler yayımladı.[44] Reich'ın fanatikçe savunulmasına dair taleplere bu tür bir sertlik eşlik ediyordu. Schörner Doğu Cephesi'ndeki askerlerinden, Stalin'in birliklerinin sergilemiş oldukları gibi mutlak bir siyasi radikallik istiyordu.[45]

Batıdaki durum da neredeyse doğudaki kadar vahşiydi. Cephenin güneyindeki G Ordu Grubu komutanı Waffen-SS generali Paul Hausser, askerlerine hatları geçtiği görülen herkese derhâl ateş açmalarını emretti. Emre uymayanlar cezalandırılacaktı. Ayrıca, caydırıcı olması için firarilerin aile üyelerinin tutuklanmasını da önerdi.[46] Hollanda'da konuşlu H Ordu Grubu'nun komutanı Orgeneral Blaksowitz katiyen bir SS aşırılıkçısı değildi. Hatta SS'in barbarlığını cesurca eleştirdiği için, "Selâmet Ordusu yöntemleri"nden[47] yana olduğu gerekçesiyle 1939'da Polonya'da Hitler'den fırça dahi yemişti. Ancak savaşın son aylarında kendi birliklerine sertçe muamele ederken, Blaskowitz de diğer generallerden farklı davranmadı. 5 Mart'ta, firar edecek askerleri

41 *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 229–30.

42 Henke, s. 348.

43 *DZW*, 6, s. 548.

44 *DZW*, 6, s. 522; *Stettin/Szczecin 1945–1946*, Rostock, 1994, s. 35, 37.

45 BAB, NS6/354, fos. 163–165v, PK Bekanntgabe 149/45g, 19.3.45, Schörner'in 27 Şubat tarihli gizli genelgesinin Bormann tarafından aktarımı.

46 *DZW*, 6, s. 539.

47 İng. Salvation Army. Hayır işleriyle tanınan bir Hıristiyan kilisesi ve uluslararası yardım kuruluşu. (ç.n.)

"derhâl cezaya çarptırılmak ve vurulmakla" tehdit etti.[48] Rundstedt Mart ayı başında, "düşman, Alman toprağında atacağı her adım için mümkün olan en kanlı kayıpları vererek çarpışmak zorundadır," diye emretmişti.[49] Rundstedt'in halefi Kesselring, şimdi savaş bölgesi içinde kalmış Alman kasabaları ve köyleri için mutlak fanatizmle savaşılması ihtiyacının halka telkini amacıyla Parti'nin Bölge Valilerinden yardım istedi. "Kültürel anıtlar yahut kültürel değeri olan diğer nesneler, Alman halkının verdiği bu ölüm-kalım mücadelesinin acımasız mahiyetinden azade değildir," dedi.[50] Jodl batıdaki komutanlardan, düşmanın Reich'ı "fanatik bir savaşma isteğiyle" müdafaa eden birliklerle karşılaşmasını istedi. Nüfusun şu anda dikkate alınamayacağını da ilave etti.[51]

Generaller, harpten sonra kendilerini savunurken iddia ettikleri üzere sadece Hitler'in vasıtalarından ibaret değildiler. İnançla hareket edip, askerlerine ilham vermek ve onları daha büyük çabalara zorlamak için ellerinden geleni yaptılar. Sonraları kendilerini vatani görevlerinden başka bir şey yapmayan profesyoneller olarak göstermekten hoşlanmalarına rağmen, hakikatte can çekişen rejimin en kritik bileşeniydiler. Schörner'in Nasyonal Sosyalizm doktrinine duyduğu katıksız inancı çok azı paylaşıyor fakat ilkelerinden bazılarını hepsi kabul ediyordu. Aşırı milliyetçilik (Alman üstünlüğüne ve Reich'ın eşsiz görkemine inanç) ve Komünizm aleyhtarlığının birleşimi ile düşman işgalini ve – çoğunlukla inandıkları gibi – Almanya'nın yok edilmesini önlemek için tutkulu bir azim, generallerin kaybedilmiş bir amaca yönelik eksilmemiş çabalarını sürdürmeleri için yeterli oldu. Çarpık bir vazife duygusu, buna güçlü bir payanda teşkil ediyordu. Şayet rasyonel değerlendirme yıkıma son

48 Zimmermann, *Pflicht*, s. 338; Christopher Clark, "Johannes Blaskowitz – der christliche General", Ronald Smelser ve Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995, s. 35, 43.

49 *DZW*, 6, s. 545.

50 *DRZW*, 10/1'de alıntılanmıştır (Zimmermann), s. 316; ve Zimmermann, *Pflicht*, s. 293.

51 BAB, R3/1623a, fo. 71a, Bormann'dan Bölge Valilerine, Reich Başkanlarına, Reich Gençlik Liderine, vb., 30.3.45, Jodl'ın önceki günkü genelgesinin ordu grubu komutanlarına ve batıdaki savunma bölgelerine aktarımı. Jodl, zaman kazanmak ve sunî düşman koalisyonunda bir bölünme yaratmak için her türlü fedakârlığa değeceğine hâlâ inanıyordu. – Bodo Scheurig, *Alfred Jodl: Gehorsam und Verhängnis*, Berlin ve Frankfurt am Main, 1991, s. 313–14, 319.

verilmesini gerektirdiğinde generallerin mücadeleyi sürdürmeye yönelik o olağanüstü bağlılıkları olmasaydı, rejim çökerdi.[52]

Savaş sonrasında verdiği imajın aksine, Reich'ın son haftalarında fevkalade radikal bir tutum sergileyen komutanlar arasında Deniz Kuvvetleri Komutanı Büyük Amiral Karl Dönitz de vardı. Büyük Amiral'in bir dizi kısa durum raporu o başkaldıran mücadele ruhları nedeniyle Bormann tarafından öylesine değerli görüldü ki, Parti Genel Merkezi Başkanı onları Bölge Valileri ve diğer önde gelen Parti görevlilerine yollattı. Dönitz'in 4 Mart tarihli ilk raporu şöyle başlıyordu:

> Bizim durumumuzda teslimin intihar olduğunu ve kesin ölüm anlamına geldiğini açıklamaya lüzum yoktur; teslim olmak ölüm getirecek, milyonlarca Almanın hızlı yahut yavaş yok olmasıyla sonuçlanacaktır ki, bununla karşılaştırıldığı vakit en sert çatışmalarda dökülecek kan bile ufak kalır. Yalnızca dayanır ve savaşırsak kaderimizi tersine çevirme şansımız olur. Şayet kendi arzumuzla teslim olursak, buna ilişkin her türlü olasılık ortadan kalkar. Her şey bir yana, onurumuz bizden sonuna değin savaşmamızı bekliyor. Gururumuz, Ruslar gibi bir halkın önünde sürünmeye yahut Anglosaksonların ikiyüzlülüğüne, kibrine ve kültürsüzlüğüne isyan ediyor.

Sonuna kadar mücadele için bir "görev, onur ve gurur" duygusuna sesleniyordu.[53]

Bu tür çağrıların donanmadaki etkisi, (moralin, yaşanan ağır kayıplar ve Müttefik bombardıman uçaklarının göklere egemen olmasıyla birlikte kuvvetin halk nazarındaki itibarının fena hâlde sarsılmasıyla düştüğü) Luftwaffe yahut ordudakinden fazlaydı. Devrim 1918'de Kiel'deki denizcilerin isyanıyla başlamıştı. Üçüncü Reich'ta eğitim alan denizciler, donanmanın tarihindeki bu "lekenin" pekâlâ farkındaydılar. Tabii 1945 yılında bunun tekerrür etme ihtimali yoktu. Wehrmacht'ın diğer kollarında olduğu gibi, donanmadaki tutum ve davranış biçimleri de oldukça çeşitliydi. Savaş yorgunluğu aşikârdı. Ancak firar, isyan ve

52 Askeri gayretin azami ölçüde devamı için generallerin son safhadaki kendiliğinden, teşvik edilmemiş inisiyatifleri hakkında bkz., *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 307–36.

53 BAB, NS6/134, fo. 19, Dönitz, Kurzlagebericht vom 4.3.45.

disiplinsizlik nadirdi. Moral çoğunlukla iyiydi ve mücadeleye hazır olma hâli sonuna değin bâki kaldı – Berlin Muharebesi'ne yardım etmek için binlerce denizci gönderildi. Dönitz, Nasyonal Sosyalist ideolojiden türetilen "zafer için mutlak irade" şiarını donanmaya aşılamak için Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevini devraldığı 1943 Ocak'ından beri her şeyi yapmıştı. Brest'te konuşlu bir destroyer filosuna komuta eden subaylarından birinin mesajı, "Batılı Güçler, Bolşevizm ve Yahudilikle mücadele"de azami mukavemete hazır olma hâlinin pekiştirilmesiydi.[54] Bu tür söylemlerin sıradan denizcilerin sarsılmamış mücadele ruhlarını ne denli şekillendirdiğini değerlendirmek güçtür. Diğer etmenler daha büyük bir rol oynamış olabilir.

Dönitz, donanma mürettebatlarının maddi ve psikolojik açıdan iyi bir durumda olmalarını sağlamıştı. Ayrıca içerdiği tüm tehlikelere rağmen denizlerdeki savaş, doğudaki kara savaşının günlük barbarlıklarından bir ölçüde kopuktu. Mahsur kalmış on binlerce mültecinin kurtarılmasında oynadıkları rol, bazıları için devam eden savaşa bir anlam kattı ve onlara idealizm duygusu verdi. Diğerleri, devam eden savaşın düşman kuvvetlerini bağladığı ve donanmanın olası bir müzakerede mühim bir pazarlık unsuru olacağı yönündeki komuta kademesinin iddialarında kendilerine belki de bir gaye buldu. Lâkin sınıf ayrımlarının karadaki kadar belirgin olmadığı bahriyeli subay ve askerler arasındaki yoldaşlık duygusu muhtemelen en önemli hususu ki, bir gemi yahut denizaltının kısıtlı sınırları içinde dip dibe yaşayıp tümüyle aynı tehlikelere maruz kalmaları bunu iyice pekiştiriyordu.[55]

Son olarak, Wehrmacht'ın geri kalanı ve siviller arasında da söz konusu olan, niceliğini belirlemenin imkânsız olduğu ancak şüphesiz sık rastlanan bir etken daha vardı: Bu, ele gelir herhangi bir alternatifin yokluğu nedeniyle durumun pasif bir kabulüydü. Söz konusu kabul, olumlu bir motivasyon yaratmasa bile askeri işleyişin sürmesine ve netice itibarıyla savaşın devamına elbette hiçbir engel teşkil etmedi.

54 *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 554, 584–6. Dönitz'in Deniz Kuvvetleri'ndeki fanatik liderliği için bkz., Sönke Neitzel, "Der Bedeutungswandel der Kriegsmarine im Zweiten Weltkrieg", Rolf-Dieter Müller ve Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999, s. 259–62.

55 Kathrin Orth, "Kampfmoral und Einsatzbereitschaft in der Kriegsmarine 1945", Hillmann ve Zimmermann, s. 137–55.

III

Yüksek rütbeli subaylar savaşa sıradan askerlere kıyasla daha geniş bir perspektiften bakabilmek için gerekli imkânlara sahipti. Peki generaller için bu aşamada hâlâ savaşmanın anlamı neydi? Herhangi bir rasyonellik mevcut muydu, yoksa geriye topyekûn mağlubiyetten önce durdurulamayacak kaderci bir dinamikten başka bir şey kalmamış mıydı? İçlerinde sağgörü sahibi olanlar var mıydı?

Harbin son safhasında İtalya'daki Alman kuvvetlerinin genel komutanlığını icra eden Orgeneral Heinrich von Vietinghoff-Schell'in savaştan birkaç yıl sonra belirttiğine göre, ordunun savaş sürecinde büyük ölçüde genişlemesiyle birlikte general sayısı 1945 itibarıyla 1.250 civarına çıkmıştı. Öte yandan, bunlardan sadece 50 kadarının genel stratejik durumu kavrayabilecek konumda olduğunu hesap ediyordu. Vietinghoff, generallerin savaşın feci gidişatını engelleyebilecek siyasi güç potansiyeline sahip olup olmadıkları hususuna değinirken – büyük ölçüde kendilerini haklı çıkarma çabasıyla – şöyle söyledi: "Çoğunluğu Hitler'e karşı bir araya getirmek için feldmareşaller tarafından yapılacak herhangi bir teşebbüs bile başarısızlığa uğrar, Hitler tarafından fark edilir, ayrıca askerler de böyle bir teşebbüsün ardından gitmeyi reddederdi." Cephede görevli generallerin durumu protesto etmek için istifa edebilecekleri fikrini reddetti. Bu sadece askerlerini yüz üstü bırakmak, tüm yoldaşlık ve şeref duygusunu hiçe saymak anlamına gelirdi. Korkaklık olurdu. Son olarak, gönüllü teslimin sadece askerlerin bu emri yerine getirmeye hazır olmaları durumunda mümkün olacağını, ki bunu yapmayacaklarını iddia etti.[56]

Vietinghoff'un savaşın ve serbest bırakılmasının ardından yazdığına göre, savaş 1945 Mart'ında Ren Cephesi'nin çöküşüyle birlikte kesin surette kaybedilmişti. Onu bu noktada sonlandırmak sayısız canı kurtarır ve devasa bir yıkımın önüne geçerdi. Gerekli sonuçları çıkarıp düşmanla müzakere etmek Reich liderliğinin sorumluluğundaydı. Hitler böyle bir teklifi kabul etmediğinden dolayı bu görev, söz konusu gayeye erişmek için bir şeyler yapabilecek sorumluluk makamında bulunan herkese düşüyordu. "Bu durumda, itaat yükümlülüğü doğal sınırlarına ulaştı. Halka ve kendisine emanet edilen askerlere sadakat,

56 BA/MA, N574/22, NL Vietinghoff, "Die Generale", 25.7.49.

komutan için daha yüce bir görev arz ediyordu." Ancak, böyle bir eyleme geçmeden önce askerlerin onu takip edeceğinden emin olmak durumundaydı. Vietinghoff, Bologna güneyindeki hattı tutan Alman askerleri söz konusu olduğunda, bunu garanti etmenin Nisan ayı başında hâlâ mümkün olmadığı kanaatindeydi. İddia ettiğine göre askerlerin çoğunluğu Hitler'e hâlâ inanç duyuyordu – ki bu, söz konusu aşamada ne olursa olsun abartılı bir iddiaydı. Vietinghoff'a göre rejim derhâl komutanı ihanetle suçlar ve askerleri ona itaat etmemeye teşvik ederdi. Savaşan birlikler arasındaki dayanışma çöker, bazıları savaşı sürdürmek, diğerleri teslim olmak isterdi.[57] Vietinghoff İtalya'da teslimi nihayet kabul edene kadar aradan birkaç hafta daha geçecekti. Daha sonra belirttiğine göre, birliklerin silahlarını bırakmaya gerçekten hazır olup olmadıklarından o günün ilerleyen saatlerine kadar emin olamadı.

Vietinghoff gibi komutanların savaş sonrasında yayımlanan anıları, genellikle kendilerini aklamaya yönelik bir dokuya sahiptir. Ancak bunlar davranışlarını biçimlendiren düşüncelere yine de ışık tutar. Vietinghoff uzun zamandır subay sınıfının içine işlenen ve ihaneti andıran her şeye karşı bir engel teşkil eden itaat, şeref ve vazife duygularından payına düşeni almıştı. Kendisi hiç değilse en sonunda harekete geçti, ancak Kızıl Ordu o vakit neredeyse kelimenin tam anlamıyla Reich Şansölyeliği'nin kapılarındaydı. Askerlerin teslim olma emirlerine riayet edeceklerinden emin olamaması da kulağa makûl geliyor. Doğu veya Batı Cephesi'nde görev yapmış olsaydı, bu kadar ileri bir aşamada bile müstakil bir teslimiyet isteyip istemeyeceğinden haklı olarak şüphe edilebilir. Vietinghoff'un anlatımı, tüm mazeretlerine rağmen Alman generallerin rejimden kopmayı niçin düşünemediklerine dair bir işaret veriyor.

Savaşın ardından birçok general fikirlerini kâğıda döktü. Lâkin hususi görüşlerinin savaş dönemindeki ifadeleri nispeten nadirdir. Hadiseleri günlüklerine düşerek yahut bir başka şekilde kaydetmeye o telaşlı haftalarda pek azı zaman bulabiliyordu. Ayrıca yanlış ellere düşebilecek her türlü eleştirel, bozguncu yorumun ifadesi hususunda her halükârda onların da herkes gibi temkinli davranması gerekliydi. Dolayısıyla, generallerin kamu karşısındaki tutumlarının ötesine nüfuz etmek zordur.

57 BA/MA, N574/19, NL Vietinghoff, "Kriegsende in Italien", fos. 44–5 (1950). Ayrıca bkz., *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 321; ve Zimmermann, *Pflicht*, s. 297–8.

İngiliz esaretindekilerin hususi sohbetleri, (dinleniyor olduklarından habersiz olan) Alman generallerin savaşın son safhasındaki düşüncelerine dair bir nebze kavrayış sunar. Kendileri gayet tabii olayları artık uzaktan izliyordu ve gelişmelere ilişkin herhangi bir iç kavrayıştan yoksundular. Öte yandan, artık hainler yahut bozguncular olarak ihbar edilme ve rejime yönelik eleştirilerinden ötürü bedel ödeme korkusu olmaksızın düşüncelerini ifade edebiliyorlardı. Savaşın kesin olarak kaybedildiğini kabul eden bu yüksek rütbeli subayların, kısmen de Nazi düşüncesi ve propagandasına yatkınlıklarından ötürü hayli farklı sonuçlara varmış olmaları çarpıcıdır. İçlerinden daha Nazileştirilmiş bazıları, "Bolşevizm bugün zafer kazanırsa, o vakit bunun halkımızın biyolojik olarak yok edilmesi meselesi olacağına" inanıyordu. Ardenler Taarruzu'nun başarısızlığının ardından, Rundstedt'in Doğu'da çarpışmak için Batı'da teslim olabileceği söylentisi muhtemel bulunmayarak bir kenara koyuldu. Batılı Müttefikler kısmi bir teslimi kabul etmezlerdi; Rundstedt, ordu grubundaki SS panzer tümenleri buna izin vermeyeceğinden her halükârda hiçbir şey yapamazdı ve böylesi tek taraflı bir eyleme teşebbüs eden herhangi birinin derhâl öldürüleceği korkusu mevcuttu.[58] Nazi olmayan ve nispeten eleştirel subaylar, 1945 Şubat ve Mart'ında bile "cephedeki kimsenin, hatta başkomutanın bile savaşmaya devam edip etmemesi gerektiğini aklından dahi geçiremeyeceğini" belirtirken "temel askerlik onuruna" sesleniyordu. Onur kritik bir hususstu. "Daha ne yenilgiler yaşayacak olursa olsun," diyordu bir başka yorum, "bu millet ancak şerefiyle düşebilir."[59]

58 Neitzel, *Abgehört*, s. 180–81, 185 (alıntı, s. 186) (28–31.1.45, 18–20.2.45) (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals*, s. 138). Ayrıca NAL, WO208/ 4365, savaş esirlerinin dinlemeye alınan konuşmalarının raporları, nos. 251–3, 28–31.1.45. Kolordu komutanlığı yapmış eski bir korgeneral, kendisini esir alan İngilizlere Ardenler Taarruzu'nun başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Rundstedt'in teslimiyetten yana olduğunu söyledi. Aktardığına göre, Rundstedt subay sınıfının yüksek mevkili üyelerinin çoğunluğunun bundan yana tavır alacağı kanaatinde olmakla birlikte Nazi rejiminin varlığında herhangi bir müzakere yürütmenin mümkün olmadığını ve hiçbir Wehrmacht mensubunun bu amaç için Müttefiklerle temas kurmasına onay verilmeyeceğini biliyordu. – LHC, Dempsey Papers, no. 317 II'nci kısım, s. 5, (16.4.45).

59 Neitzel, *Abgehört*, s. 184–5, 187 (14–15.2.45, 2–3.3.45) (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals*, s. 137, 139).

1945 yılının Mart ayı ortalarında (Worms ile Mainz arasındaki) Alzey'de esir düşen daha düşük rütbeli bir subay, kendini sorgulayan Müttefiklere Almanların savaşmaya niçin devam ettiğine dair – Zossen'deki Ordu Genelkurmay Başkanlığı'nda işittikleri doğrultusunda – kendi görüşlerini aktardı. Genelkurmay'daki "realistler Ren ve Elbe hatlarının çökmesini bekliyor ve savaşarak düşmek istiyorlardı. Alman kuvvetlerinin Hitler iktidarda olduğu müddetçe silah bırakamayacağı düşünülüyordu." Stauffenberg komplosunun başarısızlığının ardından Hitler'i devirmeye yönelik herhangi bir girişim olasılığı yoktu. Doğu Cephesi'nde amaç Oder Hattı'nı mümkün olduğunca uzun bir müddet elde tutmak, bu artık imkân dahilinde olmadığında ise çarpışarak Elbe'ye çekilmekti. Batı Cephesi'ndeki öncelikli mesele ise Remagen'daki köprübaşının imhasıydı. Müttefiklerin Ren'i başka herhangi bir noktadan geçmeleri beklenmiyordu. Kuzeydeki birlikler Aşağı Ren'deki hattı tutmak için Batı Hollanda'dan çekilecekti. "Doğuda Elbe ve batıda ise Ren'in gerektiği kadar tutulabileceğine inanılıyordu," diye ekledi. "Bir tarafta ABD ile İngiltere'nin, diğer tarafta ise SSCB'nin olacağı bir bölünmenin er ya da geç vuku bulacağı ve Almanya'nın durumunu böylelikle ihya edebileceği düşünüldü." Luftwaffe'nin ilk öncelik olarak jet-avcı uçaklarının üretimiyle yeniden boy göstermesine bu stratejinin ön koşulu nazarıyla bakıldı. Petrol rafinerileri ve diğer hayati tesisler bu doğrultuda hususen ağır uçaksavar savunmalarıyla donatıldı.[60]

9 Ocak 1945'ten beri Alman Wehrmacht'ı Silahlanma Başkanı olan Albay Curt Pollex'in (bozgunculuğa yorulabilecek herhangi bir husus barındırmaması açısından temkinle kaleme alınmış) mektupları, Reich içinde görevli yüksek rütbeli bir subayın o dönemki düşüncelerine bir bakış sunar. Kültürlü bir isim olan Pollex Nazi saflarında yer almıyordu. Ancak kaderci ve pasifti. Sorumluluklarını yerine getirmekten (bu gayet tabii, rejimin onun alanındaki faaliyetini sürdürebilmesine yardımcı oldu) ve yaklaşan fırtınaya karşı kendini hazırlamaktan başka bir şey yapamayacağını kabullenmişti. Eli kulağında olan felakete gerçekçilikle yaklaşıyor ancak önemsiz mevkilerdeki milyonlarca asker ve sivil gibi o da bunu engellemek için kendini çaresiz hissediyor yahut başka bir alternatif görmüyordu.

60 NAL, WO208/5543, Alman savaş esirlerinin sorgu raporları, 16.4.45, "Enemy Expectations, Intentions and Sources of Information", 16.3.45.

5 Mart'ta, "Şu an her şey sanki sonunda yoluna girecekmiş gibi devam ediyor," diye yazdı. U-botlara ilişkin umutlardan bahsetti ancak belli ki bu hususta şüpheciydi. Hâlâ V-silahlarının etkisinden dem vuran Goebbels'e birinin artık nasıl olup da inanabileceğini bilmiyordu. Savaşın gidişatını değiştireceği söylenen ve "Almanya'nın kader kuşu dedikleri bir uçaktan" da aynı ölçüde kuşkuluydu. Soğuk bir üslupla, bir değişiklik olacaksa, bunun çok yakında olması gerektiğini belirtti. Onun için görevini yerine getirmekten başka yapacak bir şey yoktu. "Adamlarım beni anlıyor," diye ekledi. Kendini işine veriyor ve "sanki her şey gazetede yazılmış gibi" davranıyordu. Lâkin Goebbels'in Şubat ayı sonundaki söylevini eleştirmekten kaçındı ve istikbalde yaşanacaklara, Führer ile Goebbels'in sonunda haklı çıkıp çıkmayacaklarına ilişkin açık bir kapı bıraktı. Belki de gidişat nihayetinde gerçekten de değişebilirdi. "Führer böyle söylüyor," deyip, ardından neredeyse aşikâr bir istihzayla, "Maalesef ben yalnızca altıncı histen yoksun, hiçbir şey görmeyen zavallı bir aptalım," diye yazdı. Amerikalıların Ren'i bu kadar çabuk geçeceklerini hayal etmemişti. Yine kendi sözlerinden şüphe edermiş gibi, "Ancak durumun üstesinden gelmemiz hâlâ tümüyle ihtimal dışı değildir," diye ilave etti. Hitler'in nihai zafere duyduğu inancı hâlâ paylaşanlar olduğunu kabul etti; kendisinin onların arasında yer almadığı ise açıktı. Hitler'in teslim olmayacağı onun için aşikârdı. Perdenin Obersalzberg'deki bir çarpışmayla kapanacağını düşündü. "Hazırlık aşamasında harika şeyler" vardı ama çok geç gelirlerdi. Ancak şimdi bile umudunu tamamen kaybetmediğine dair işaretler mevcuttu. Tıpkı bitiş çizgisine 100 metre kala patlayan bir lastiğin araba yarışında neticeyi tayin edebileceği gibi, Ruslar ve Amerikalılar arasında vuku bulacak bir ihtilaf Almanya'ya hâlâ bir şans tanırdı. Şayet bu tür hayaller kurmasaydı, çalışmak mânâsız görünürdü. Hakikatte sadece gerçekten bir şeyler yapıyormuş gibi davranıyordu. Emirlerin artık zâten neredeyse hiçbir etkisi yoktu. İnsanların kafalarını toprağa gömmeleriyle bir çeşit "deve kuşu politikası" hâkim oldu.[61]

Cepheden bir hayli uzaktaki Pollex, bu yarı-felsefi fikirleri üstüne rahatça düşünüp taşınma imkânı buldu. Hitler'in 20 Mart'ta (askeri liderlik hususundaki yeteneksizliğini Vistül Ordu Grubu'ndaki komutan-

61 BA/MA, N712/15, NL Pollex, fos. 43, 44, 47, 49–51, 54, 57, 59–61, 65; 3.3.45, 5.3.45, 8.3.45, 12.3.45, 21.3.45, 25.3.45, 27.3.45 ve 31.3.45 tarihli girdiler.

lığıyla gözler önüne sermiş olan) Himmler'in yerine atadığı Orgeneral Gotthard Heinrici ise değerlendirmelerini çarpışmalara çok daha yakın bir konumdan yaptı. Bir savunma stratejisti olarak nam salmış olan Heinrici'nin bu kabiliyetini şimdi Pomeranya'yı tutmak için kullanması isteniyordu. Heinrici, Birinci Dünya Savaşı'nda vazife yapmış ve İkinci Dünya Savaşı'nda uzunca bir komutanlık tecrübesi olmuş meslekten gelme tipik bir Prusya subayıydı. Sağlam bir vatansever olmakla birlikte Parti'ye daima mesafeli durmuştu. Savaştan kısa bir süre sonra, İngiliz esaretindeyken, durumun umutsuzluğuna rağmen niçin sonuna değin savaşıldığına ilişkin kendi açıklamasını sundu. Oder'deki Alman askerlerinin, düşmanın üstün gücü karşısında sergiledikleri mücadele ruhunu, kararlılığı ve direnci övdü. Bazı gerçeklerin bilincindeydi: Eldeki silahlar yetersizdi ve askerlerinin yaklaşık yarısı muharebe tecrübesinden yoksundu. Birçok çarpışmadan kıl payıyla sağ çıkmış daha tecrübeli askerlerinden bir kısmı da perdenin kapanmaya yaklaştığı bu süreçte sonuna değin mücadele iradesini yitirmişti. Lâkin bunlardan hiçbirinin, hem liderlik hem de sıradan askerler için aşikâr olan genel stratejik görüntüye gölge düşürmediğini söyledi. Oder'in müdafaası, Alman kuvvetleri Ren'i tutabildikleri müddetçe umutsuz görünmüyordu ve hiç şüphesiz mücadeleye değerdi. Ancak düşman Ren'i geçip Elbe'ye doğru bastırmaya başlayınca, sıradan askerler kendilerine kaçınılmaz olarak devam etmenin bir mânâsı olup olmadığını sordu. Heinrici devam etmelerini, "Rusların ilerleyişini durdurmaya yönelik vatansever vazife" duygusuna yordu. Ruslardan ne beklenebileceği askerlerin tamamı için açıktı. Sivil nüfusu Oder'in doğusunda yaşanan dehşetten mümkün olduğunca muhafaza etmek zaruri görüldü. Bunun dışında, askeri liderliğin, erken bir çöküşe mahal vererek olası bir müzakereyi tehlikeye atmak istemediklerini söyledi. Oder'in tutulabileceğine ilişkin umutlar beyhude çıkıp Alman savunmaları ezildiğinde bunu süratli bir çözülme izledi. "Asker şayet savaşmaya devam ettiyse bu düşmanı durdurmak için değil, canını kurtarmak yahut Sovyetlerin eline düşmemek içindi." Askerleri çarpışmaya zorlamak için onlara korku saçmanın artık yetmediğini belirtti. Bundan böyle yegâne itki, hayatta kalma içgüdüsüydü.[62]

Dönitz savaşın ardından, – bundan büyük ölçüde Müttefiklerin kayıtsız şartsız teslim hususundaki inatçılıklarını sorumlu tutarak

62 BA/MA, N265/118, NL Heinrici, fo. 74a–b (1952).

– yetki sahibi hiç kimsenin, koşullarına tümüyle riayet edileceğinden emin olmadan bir teslim belgesi imzalayamayacağını öne sürdü: Doğu'daki askerler asla bulundukları yerde kalmayı kabul edip de Sovyetlere teslim olmayacak ve sivil halk gibi onlar da batıya kaçmayı seçecekti.[63] (Sonuna değin fanatikçe çarpışmaya yönelik o dönemdeki talepleriyle çelişen) bu tür yorumlar yaparken kendini haklı çıkarmaya yönelik dürtüleri ne olursa olsun, Dönitz, Doğu Cephesi'nde hâlâ vazife yapan milyonların kendilerini ihanete uğramış hissedebilecekleri ve batıya ulaşmak için dizginleri kendi ellerine alabileceklerini söylerken haklıydı. Bunun, onlar için yaşananlardan daha kötü olup olmayacağı ise tartışmaya açık bir konudur.

Savaşın bitmesi için duyulan yoğun istek, Parti'ye beslenen tiksinti, rejime yönelik eleştiri ve hatta Hitler'e duyulan inancın yitimi... Bunlar doğuda, askerlerin aile ve evlerine böylesi bir tehdit teşkil eden Rus istilacıları Reich topraklarından püskürtmeye yönelik devam eden kararlılıklarıyla hiçbir uyumsuzluk teşkil etmiyordu. Ve Heinrici'nin parmak bastığı üzere, bütün idealler yitip de geriye mutlak bir çaresizlik kaldığı vakit askerler kendi canlarını kurtarmak için çarpıştı.

Batıdaki durum ise farklıydı. Propagandanın bu doğrultudaki çabalarına rağmen, Parti görevlileri haricinde neredeyse hiç kimse Amerikalıların yahut İngilizlerin eline düşmekten kaygılanmıyordu. Yine de, düşman Alman toprağına ulaşıp ardından Ren'i geçtiğinde, istilacıları püskürtmeye yönelik oldukça kararlı bir duruş hâlâ mevcuttu. Önlerindeki savaş alanının ötesini göremeyen askerler, hislerinin onlara söylediklerinin ötesinde hâlâ liderliğin Sovyetleri savuşturması, dişe dokunur barış imzalanması ve düşman koalisyonunun dağılması için zaman kazanmak uğruna savaştıklarına inanmak durumunda kaldı. Kim tam olarak bilebilirdi ki? Dahası, Batı Cephesi'ndeki birliklerde aile ve evleri Almanya'nın orta ve doğu vilayetlerinde bulunup; İngiliz, Amerikalı ve Fransızlar, Sovyetlerle müttefik kaldığı müddetçe savaşa devam etmeyi zaruri gören pek çok asker vardı. Bazıları Batılı Müttefiklerin eninde sonunda muhakkak akıllarını başlarına alacağını ve gerçek savaşın Rusya'ya karşı olduğunu anlayacaklarını düşünüyordu. Batıda esir düşen Alman subayları, "Almanya; Avrupa, İngiltere ve Amerika'yı

63 Karl Dönitz, *Memoirs: Ten Years and Twenty Days*, Da Capo baskısı., New York, 1997, s. 432.

Bolşevik Rusya tarafından yutulmaktan kurtarıyor," diyordu. "İngiliz ve Amerikalılar günün birinde gerçek duruma uyanacak ve Rusya'ya karşı koymak için Almanlara katılacaklar."[64] Bunlar dışında daha ivedi, örneğin yakın dostları ve silah arkadaşlarını yüzüstü bırakmama arzusu gibi çoğu orduda mevcut gayrisiyasi dürtüler vardı. İdealizm yeterli olmadığında, silah arkadaşlığı duygusu savaşmak için genellikle kendi motivasyonunu oluşturdu.

Ve son olarak elden hiçbir şey gelmeyeceği hissi mevcuttu. İsyan etmek yahut rejimi devirmek için ayaklanma olasılığı yoktu. Amansız baskının ölçeği çok büyüktü. Çizginin dışına çıkmak intiharla neredeyse eş anlamlıydı. Ve bu gerçekleştiğinde, kitlesel bir isyan değil, genellikle bireysel bir eylem olan firar şeklinde vuku buluyor; askeri nizamın çöküşünü değil, hayatta kalmaya yönelik çaresiz, kişisel bir girişimi yansıtıyordu.[65] Merhametsiz yaptırımlar ve kişinin ailesi için duyduğu korkuların yanı sıra bir isyan tertipleme kabiliyeti de – kısmen çarpışmaların yoğun şiddeti ve cephedeki kayıpların organize bir siyasi eyleme fırsat bırakmamasından, kısmen de ardı arkası kesilmeyen kayıpların birlik mevcudunda sürekli değişikliklere neden olmasından – neredeyse yok denecek kadar azdı. Dolayısıyla, mücadeleye devam etmekten başka yapacak bir şey yoktu.

1945'teki durum 1918'dekinden son derece farklıydı.[66] İngiliz esaretindeki bir süvari generali, 1945 Mart'ında "1918'de daha açık devrimci eğilimler yaşadık" yorumunu yaptı. "Askerler, sona yaklaşılırken hâlihazırda oldukça küstahça davranıyordu. Şimdi böyle yapmıyorlar."[67] Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarında, askeri liderliğin otoritesi kademeli bir şekilde çökmüştü. İşçiler ve memleketteki kışlalarda bulunan askerler arasındaki coşkulu devrimci ruhtan cesaretlenen ve Reichstag'daki barış taleplerinden haberdar olan yaklaşık bir milyon asker, Birinci Dünya Savaşı'nın son haftalarında görev yerlerini terk ederek savaşın devamına karşı tepki koymuştu. 1918'de askeri disiplin diğer savaşan devletlerinkiyle büyük ölçüde aynıydı, kayıplar daha

64 LHC, Dempsey Papers, no. 307, II'nci kısım, ek. A (6.4.45).

65 Andreas Kunz, "Die Wehrmacht in der Agonie der nationalsozialistischen Herrschaft 1944/45: Eine Gedankenskizze", Hillmann ve Zimmermann, s. 131.

66 Bkz., Kunz, *Wehrmacht und Niederlage*, s. 36–44.

67 Neitzel, *Abgehört*, s. 189, 9.3.45 (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals*, s. 141).

ufaktı, Alman şehirleri enkaza dönmemişti, sivil toplum büyük ölçüde zarar görmemişti ve çoğul siyaset varlığını sürdürüyordu; en önemlisi, doğu Almanya'da acımasız Rus işgali ile başkentin kendisine yönelik herhangi bir tehdit vuku bulmamış ve düşman Reich'ın batısını istila etmemişti. Alman askerleri, görünüşte harp meydanında yenilmemiş bir şekilde evlerine dönebilirdi.

Ayrıca o dönemde fabrikalarda İşçi Konseyleri, kaynayan huzursuzluğu dile getirmek ve kitlesel grevler ile protesto toplantıları düzenlemek için yapılar mevcuttu. Bir halk ayaklanmasına neden olabilecek "örgütlenme alanını", toplum üstündeki acımasız hâkimiyeti aracılığıyla tümüyle erişilmez kılan Nazi Partisi'nin bir muadili yoktu. Bilhassa da 1945'teki o dehşet saçan polis aygıtının bir muadili yoktu. Kayzer ve Almanya'nın yönetici sınıfına yönelik ordu ve halk arasındaki kapsamlı hoşnutsuzluk 1918'de açıkça ifade edilebildi ve nihayetinde devrimci eyleme dönüştü. 1945'te ise, Hitler ve rejime yönelik nefret yahut kaybedilmiş bir savaşın sefalet getiren politikalarına ilişkin eleştiriler, kişinin iyisi mi kendisine saklaması gereken his ve görüşlerdi. İsyancı bir düşüncenin en ufak bir belirtisi derhâl acımasız bir misillemeyle sonuçlanabilirdi.

Bu nedenle, sıradan askerler arasında artan bozgunculuk – paradoksal olarak – onları silahlarını bırakmaya yahut komutanlarına karşı isyan çıkarmaya sevk etmediği gibi, savaşı sürdürmeye razı olma hâliyle bir uyumsuzluk da teşkil etmedi. Bitkin, morali bozuk birlikler isyan için herhangi bir dayanak oluşturmadı. Askerlerin saymakla bitmeyecek görüşlerini özetleyebilecek bir düşünce vardıysa, o da muhtemelen kadercilikti – tevekkül edip en iyisini ummaktı, zira elden başka bir şey gelmiyordu. Devam etmekten başka bir alternatif görmediler. Değişim ancak yukarıdan gelebilirdi ancak bunun olacağına dair hiçbir gösterge yoktu.

IV

Girdap gittikçe şiddetlenirken, sivil halka neredeyse mutlak bir çaresizlik duygusu hâkimdi. Bombalarla harap olmuş büyük şehirlerde 1945 Mart'ında koşullar artık tahammül edilemez durumdaydı. Kırsal kesimde ise tüm yokluklara rağmen şartlar daha iyiydi. Sefalet hemen hemen her yerdeydi. İnsanlar savaşın sonunu bekliyor ancak onu hızlandırmak için hiçbir şey yapamıyordu. Devam eden bombardımanların yanı sıra,

düşman akınları ve bütün o belirsizlik ile – bilhassa da doğudaki – düpedüz korku karşısında kaderleriyle baş başa bırakılmışlardı. Eldeki yegâne umut savaşın yakında sona ermesi ve İngiliz ile Amerikalıların Ruslardan önce gelmesiydi.[68] Alpler'deki bir köyde, hislerin – "halkın gerçek tavrına ayna tuttuğu" söylenen – çarpıcı bir dışavurumu görüldü. 11 Mart'taki Şehitleri Anma Günü için toplanan askerler, *Volkssturm* milisleri ve siviller, Wehrmacht komutanının "Sieg Heil" diyerek bitirdiği konuşmasına aynı şekilde karşılık vermeyi reddetmişti.[69] SD halk arasındaki tutumları Mart sonunda şöyle özetledi: kimse savaşı kaybetmek istemiyordu, ama kimse Almanya'nın artık onu kazanabileceğine de inanmıyordu; (kendisine duyulan güven son günlerde "çığ gibi" çökmüş olan) liderlik suçlanıyordu, Parti'ye, "bazı liderlere" ve propagandaya bir hayli eleştiri vardı; Führer hâlâ milyonların "son umudu"ydu (bu kısım, bu tür raporlarda icap eden rutin bir yumuşatmaydı) ancak "her geçen günle güven sorunu ve eleştirinin daha fazla içine çekiliyor"du; son olarak, mücadelenin beyhude olduğu duygusu artık mücadeleyi sürdürme arzusunu, kendine ve diğerlerine duyulan güveni içten içe kemiriyordu.[70]

Gıda sıkıntısı şehirlerde büyük bir sorun hâline geliyordu. Ren bölgesindeki şehirler, sevkiyat sorunları nedeniyle ortaya çıkan – ve (bilhassa da askeri personelin yaptığı) stokçulukla fenalaşan – kritik noksanlıklardan Müttefikler gelmeden önce hâlihazırda muzdaripti.[71] Mart ayı sonunda Stuttgart'tan alınan bir rapora göre, "açlık, hava terörü ve askeri durum"un ruh hâli üzerinde belirleyici etkisi vardı. "Ekmek, yağ ve besin maddeleri nüfusun büyük bir bölümünde şimdiden tümüyle tükendi."[72] Tayınların daha da azaltıldığı Berlin'de de gıda durumuna ilişkin ciddi endişeler mevcuttu.[73] Birçok kişi yiyecek hiçbir şeyi olmadığını iddia etti

68 Steinert, s. 570–71.

69 StAM, LRA 29656, fo. 576, SD-Außenstelle Berchtesgaden raporu, 4.4.45; fo. 592, Gendarmerie-Posten Markt Schellenberg raporu, 24.3.45.

70 *MadR*, 17, s. 6732–40 (Propaganda Bakanlığı'na verilen rapor, 28.3.45, Mart ayı sonlarına ait tarihsiz SD raporu); ayrıca bkz., Steinert, s. 572–6; ve Henke, s. 815–16.

71 BAB, R55/603, fos. 533–8, haftalık Tätigkeitsbericht der Reichspropagandaämter'dan alıntılar, 20–23 Mart (4.4.45).

72 Alıntı için bkz., Steinert, s. 570.

73 NAL, FO898/187, Almanya'ya yönelik Almanca Yayınların Özet ve Yorumları, fos. 79–80, 140–41, Alman basınında çıkan haberlerin takibi (26.2.45–4.3.45, 26.3.45–1.4.45).

– ancak "pahalı kürkler ve gece elbiseleri giyen boyalı ve pudralı hanımların" hâlâ kepenk kapatmamış birkaç restoranı sık sık ziyaret ettikleri görülüyordu.[74] Gelecekte yaşanabilecek şiddetli gıda sorunlarına ilişkin kaygıların arttığı söylendi. Ren bölgesinde ilerledikleri sırada Müttefiklerin (bir kısmını tahliye edilen komşuların evlerinden çalınan malların oluşturduğu iddia edilen) gizlenmiş gıda stoklarıyla karşılaştıkları doğruydu.[75] Ancak azalan tayınlar, çiftçilerin daima yeterli stoğa sahipmiş gibi göründükleri kırsal kesimde dahi kendisini hissettiriyordu. Patates ve diğer besinlerin eksikliği nedeniyle öfkenin büyük olduğu Almanya'nın güneyindeki bir işçi, "Bu tayın bütün gün uyursanız bile ancak yeter" diye yakındı.[76] Tayın gramajlarındaki azalmanın duyurulması sonrasında birçok kişinin yenilerini almak için karnelerini kaybetmiş gibi davranmaya çalışmasıyla ikame karne başvuruları tavan yaptı.[77] Bormann'ın, gıda tayınlarındaki kesintilerin hafifletilmesi için yabani sebze, meyve, yemiş, mantar ve otlardan; ilaç kıtlığının telafi edilmesi için ise yabani şifalı bitkilerden yararlanılmasına yönelik Bölge Valilerine talimatı (bunun kaynağı belki de Hitler'di) büyük ihtimalle hoş karşılanmadı.[78]

Elektrik ve doğalgaz tedariğindeki kesintilerin yanı sıra ciddi kömür sıkıntıları büyük şehirlerde olağan bir hâl almıştı. Bombardımanların yarattığı tahribattan ötürü kanalizasyonlar genellikle tıkalıydı. Su, kimi yerlerde sadece sokaktaki yangın musluklarından elde edilebiliyordu. Bazı kırsal bölgelerdeki insanlar turbayla yakılan ocaklarda yemek pişirmek zorunda kaldı.[79] Okul ve üniversitelerin çoğu kapandı. Birçok okul sahra hastanesine dönüştürüldü.[80] Mülteci dalgaları,

74 *Das letzte halbe Jahr*, s. 281 (3.3.45), 311 (31.3.45); LHC, Dempsey Papers, no. 291, II'nci kısım, s. 5, (21.3.45), bir İsveç gazetesinin Berlin muhabiri tarafından gönderilen 7 Mart tarihli bir habere atıfta bulunarak.

75 NAL, WO219/4713, henüz işgal edilmiş bölgelerdeki koşullara ilişkin SHAEF raporları, 14.3.45.

76 StAM, LRA 29656, fos. 574, 580, SD-Außenstelle Berchtesgaden raporu, 7.3.45.

77 BHStA, Reichsstatthalter Epp 528, numarasız, Bayerische Staatsminister für Wirtschaft, Landesernährungsamt Bayern, Abt. B, 22.3.45.

78 BAB, NS6/353, fo. 146, Anordnung 184/45, 26.3.45.

79 LHC, Dempsey Papers, no. 308, II'nci kısım, s. 8 (7.4.45), Müttefik taarruzundan hemen önce Ren'in doğusundaki durumun tipik bir örneği olarak, Hollanda sınırındaki küçük Vreden kentinden gönderilen 19 Mart tarihli bir mektubu alıntılıyor.

80 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/369, Krosigk ve Eğitim Bakanı Bernhard Rust'un yazışması, vb., 23–6.3.45.

barınma ve diğer kamu hizmetlerine büyük bir yük getirdi. Sosyal hizmetler koordinasyon eksikliği nedeniyle daha da zorlaştı ki bu, Üçüncü Reich'taki sık sık görülen muhtelif kurumların birbiriyle çakışan taleplerinden kaynaklanıyordu.[81] Hastaneler, hava taarruzlarının kurbanı olan yaralıların sayısıyla baş edemiyordu. Bormann Mart ayı başında hastane ve klinik personelinin *Volkssturm*'a dâhil edilmesini emretti.[82] Demiryollarında büyük bir aksama vardı. Bir yolculuğun yapılması gerekiyorsa ve trende bir yer bulunsa bile saatler süren gecikmeler olağandı. İnsanlar son derece güç koşullar altında ellerinden gelenin en iyisini yaptılar. Ancak kamu hizmetlerindeki kesintilerin karmaşık yan etkileri oldu. Örneğin elektrik kesintileri, havanın kararmasıyla dükkânların erkenden kapanması ve çalışanların akşamın erken saatlerinde yiyecek satın alma imkânı kalmaması anlamına geliyordu. Akşam ortasında elektrikler geri geldiğinde ise genellikle hava taarruz sirenleri çalıyor ve insanlar yemek yemeye vakit bulamıyordu.[83]

Cephedeki oğulları, erkek kardeşleri, babaları yahut diğer yakın akrabalarından haber almak için postacının yolunu gözleyen milyonlarca ailenin başlıca endişe kaynaklarından biri, posta hizmetlerinin neredeyse çökmüş oluşuydu. Mart ayı sonlarına gelindiğinde postanelerin çoğu bombardımandan ötürü hizmet dışıydı. Sıradan vatandaşların telefon, telgraf ve demiryolu gibi kamu hizmetlerine büyük ölçüde erişimi kalmamıştı. Bu vasıtaları resmi yahut ticari amaçlar için kullanmak isteyenlerin durumu da genellikle aynıydı.[84] Reich Posta Bakanı

81 BAB, NS6/353, fo. 75, Bormann, Rundschreiben 125/45 (10.3.45).

82 BHStA, Reichsstatthalter Epp 686/1, numarasız, Bormann'ın Reichsführer-SS ve Reichsgesundheitsführer ile işbirliği içinde hazırladığı taslak emir, Heranziehung der Gefolgschaftsmitglieder der Krankenhäuser, Kliniken usw. zum Dienst im Deutschen Volkssturm, 9.3.45.

83 BAB, R55/603, fo. 529, Reichspropagandaamt Mark Brandenburg, Referat Volkssturm'dan Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda'ya, Berlin, 5.3.45.

84 Bir örnek: *Münchener Neueste Nachrichten* ile *München-Augsburger Abendzeitung* gibi iki büyük gazetenin sahibi, *Deutsches Nachrichtenbüro*'dan haber almaya muhtaç olmakla birlikte Berlin'e ulaşamıyordu. Gazetelerin sahibi ancak Münih-Yukarı Bavyera Bölge Valisi Paul Giesler'in ona günde iki kez kendisinin karargâhından telefon etme izni vermesiyle başkentle temasa geçebildi. – StAM, NSDAP 13, fos. 144530–33, Gauleiter Giesler ve Herr Direktor A. Salat, Firma Knorr & Hirth arasındaki mektuplaşma, 2–14.3.45.

Wilhelm Ohnesorge, asgari bir posta hizmeti sağlanabilmesi için bir yönetmelik hazırladı. Elde hiçbir tren yoksa, postayı en yakındaki faal tren istasyonuna götürmek için motorlu taşıtların kullanılması gerekiyordu. Şayet elde taşıt da yoksa, özel taşıtlara el koyulmalı ve bu da mümkün değilse son çare olarak en acil gönderiler bisikletle yahut sırt çantasıyla yaya olarak taşınmalıydı.[85]

Sivil toplumu andıran her şey ortadan kaybolalı çok olmuşsa da, Almanya'nın gittikçe daha ufak bir kısmına tekabül eden henüz işgale uğramamış yahut muharebe sahalarının içinde kalmamış bölgelerinde "normallik" denebilecek bir görüntünün zevahirde hâlâ muhafaza edildiği doğruydu. Bombardıman tehdidi altındaki büyük şehir sakinlerinin o haftalarda toplumsal faaliyeti andıran herhangi bir şey bulabildikleri birkaç yerden biri hava hücum sığınaklarıydı.[86] Ne kadar uzun, zor ve yorucu olursa olsun çalışmak birçoklarının dikkatini gündelik yaşamın o ağır endişe ve yüklerinden uzaklaştırmış olmalı. Ücret ve maaşların ödemesi Almanya'nın çöktüğü süreçte devam etti. Gazeteler hâlâ çıkıyordu ancak (1937'deki 2075 günlük gazete ile karşılaştırıldığında) Mart ayında bunlardan artık sadece 814'ü kalmıştı ve uzunlukları yalnızca iki ila dört sayfa arasındaydı. Kâğıt sıkıntısı ve diğer güçlükler nedeniyle süreli yayınlar daha da azaltılmış, savaş öncesindeki 4789 süreli yayından sadece 458'i dolaşımda kalmıştı.[87] Radyo, sadece propaganda değil eğlence programları için de en önemli iletişim aracı olmayı sürdürdü (elektrik kesintileri, programlarda büyük kesintiler anlamına gelse de). Büyük şehirlerdeki ana vericiler çalışmaya sonuna değin devam etti. Radyonun önemli işlevlerinden biri de hava taarruzlarının duyurulmasıydı. Sığınaklardaki radyo alıcıları bombardımanlardan sonra Parti'nin talimatlarını yayımlıyordu. Birçok kişi, sert cezalara rağmen başta BBC'ninkiler olmak üzere düşman yayınlarını gizlice dinlemeyi sürdürdü.[88] İnsanlar sinemayla gerçeklikten hâlâ bir

85 BAB, R470 alt R48/11, Reichspostminister an die Presidenten der Reichspost-Direktion, 26.3.45.

86 Bkz., Dietmar Süß, "Der Kampf um die 'Moral' im Bunker: Deutschland, Großbritannien und der Luftkrieg", Frank Bajohr ve Michael Wildt (eds.), *Volksgemeinschaft: Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main, 2009, s. 129–35.

87 *DZW*, 6, s. 628; Oron J. Hale, *The Captive Press in the Third Reich*, Princeton, 1973, s. 306–7.

88 *DRZW*, 9/1 (Blank), s. 415.

nebze olsun kaçabiliyordu. Eğlence filmleri, gerçeğin dehşet ve sefaletinden geçici bir çıkış sundu. Bunlar elbette, (insanlara o sırada şehirde gerçekte neler olduğunu hatırlatmaktan başka bir şey yapamayacak) *Kolberg* gibi mücadeleyi sürdürme propagandası içeren yapımlardan veya Almanya'nın çaresiz durumundan başka bir şey gösteremeyecek haber filmlerinden daha çekiciydi. Bununla birlikte, sinema binalarının bombalanması, elektrik kesintileri ve hava saldırısı alarmları sinemaya gidenlerin sayısını azaltmıştı. Ve seyirciler için sinema binasını terk etmek, herhangi bir film yapımcısının hayal dahi edemeyeceği bir gerçekliğe geri dönmek demekti.

Hâlâ işlemekle birlikte oldukça gıcırdayan bir bürokrasi ve Parti'nin bir ahtapotunkini andıran o uzun kolları, ilkel ve derme çatma bir idarenin bir dereceye kadar sürdürülmesini sağladı (savaştan en çok hasar görmüş alanlar ile büyük şehirlerin kötü bombalanan bölgeleri dışında).

Rutin yönetim (çok sayıda personelin silahaltına alınması nedeniyle oldukça küçülmüş bir kadroyla bile olsa) devam etti. Her zamankinden daha fazla form doldurulmalı, rapor hazırlanmalı ve (alt kademedeki memurların daima icra etmiş oldukları) küçük bürokratik görevler yerine getirilmeliydi. Ne kadar gerçek dışı görünse de olağan mahalli sağlık, sosyal yardım, finans ve ekonomi meseleleri, hatta inşaat planlamaları bile tüm bu keşmekeşin ortasında devam etti.[89] Ve yerel polis karakolları, "nizamın" sürdürülmesine ilişkin raporlarını sonuna değin gönderdi. Yerel ve bölgesel yetkililerin kaçınılmaz meşgaleleri; evleri bombalanan insanlara barınak bulmak, mülteci akınlarıyla başa çıkmak, gıda tayınlarının ve gittikçe yetersiz kalan ihtiyaçların dağıtımını ayarlamak, hava taarruzu tedbirlerini[90] düzenlemek ve birçoğu bunun için işlerinden çıkarılmış gönüllülerden oluşan itfaiye teşkilatını

89 Örneğin, 1945 senesi bütçe planlaması düzenlemelerinin değiştirilmesi gerektiğine dair Bavyera'daki yerel makamlara Mart ayı başında birtakım talimatlar verildi: Toplanan mahalli vergilerin kent ve kırsal bölgelere zamanında aktarılması mühimdi. – StAM, LRA 31908, numarasız, Deutscher Gemeindetag, Dienststelle Bayern, Haushaltspläne der Gemeinden und Gemeindeverbände für 1945, 7.3.45. Berchtesgaden kaymakamı 28 Nisan 1945'te, tahliye edilenleri barındırmak için 1944 Ağustos'unda yapımı kararlaştırılan yeni kışladaki inşaat çalışmalarının ne zaman başlayacağını soruyordu. – StAM, LRA 31645, numarasız, Landrat Berchtesgaden'dan OT-Sonderbauleitung'a, 28.4.45.

90 Hava hücum sığınaklarının idaresi için bkz., *DRZW*, 9/1 (Blank), s. 385–8.

tertiplemekti.[91] Hararetli Nazi propagandası ile sonuna değin mücadele sloganlarının etkisi altında artık (tabii geçmişte bundan etkilenmişlerse) çok az küçük memur vardı. Ancak görevleri addettikleri şeyden başka bir şey yapmayı neredeyse hiç kimse düşünmedi: Herkes mümkün olduğunca vazifeşinas ve etkin bir şekilde çalıştı. Onlar sadece büyük bir makinenin küçük dişlileriydiler. Ancak makinenin mümkün olduğunca etkili çalışması için bu son aşamada bile ellerinden gelenin en iyisini yaptılar.

Her halükârda, Parti görevlileri memurların sorumluluğundaki işlerin çoğunu devralmıştı.[92] Görevliler arasındaki siyasi bağlılık seviyesinin hâlâ çok daha yüksek olmasının yanı sıra, Parti'nin yüksek makamlarından gelebilecek olası ciddi suçlamaların uyandırdığı kendini koruma güdüsü, bu bağlılık zayıflar gibi olduğunda gayretkeşliği tetikleyebiliyordu.[93] Mahalli kademedeki Parti Başkanları, hatta apartman bloklarında görevli olan Blok Başkanlarına kadar hepsi; sivil savunma hususları, uçaksavar bataryalarının organizasyonu, hava hücum sığınaklarının idaresi, bombardımanlar sonrasında enkazın kaldırılması ve NSV vasıtasıyla mümkün olduğunca sosyal yardım temininde Bölge Valilerinin talimatlarını yerine getirebilmek için ellerinden geleni yaptı.[94] Lâkin tüm

91 Saschen-Anhalt'taki küçük yerleşimlerin itfaiyecileri Mart ayı sonunda hemen hemen her gün göreve çağrıldıklarından yakındı. Hava taarruzlarının sıklığı nedeniyle "ön-alarm" safhasında ve çoğunlukla yok yere çağrılmaları, kendilerine ivedilikle ihtiyaç duyulan iş yerlerinden ayrılmalarına neden oluyordu. – IWM, EDS, F.3, M.I. 14/369, Krosigk'ten Goebbels'e, 26.3.45. Bazı kişiler *Volkssturm*'da silahaltına alınmamak için gönüllü itfaiye hizmetine kaydoldu. – StAM, LRA 31919, *Volkssturm*'un eğitimine ve hava korumasına [Luftschutz] ilişkin Gauleitung München'den HSSPF Mühe'ye, Oberbayern Regierungspräsident'in *Volkssturm*'daki hava koruma ve gönüllü itfaiyecilik hizmetlerine ilişkin 30.12.44 tarihli düzenleme girişimi ve Volkssturm'daki gönüllü itfaiyecilerin hizmetine ilişkin 25 Ocak 1945, 31 Ocak 1945 ve 21 Şubat 1945 tarihli tartışmayla birlikte.

92 *DRZW*, 9/1 (Blank), s. 384.

93 Bernhard Gotto, *Nationalsozialistische Kommunalpolitik: Administrative Normalität und Systemstabilisierung durch die Augsburger Stadtverwaltung 1933–1945*, München, 2006, s. 373, Augsburg'daki Parti temsilcilerinin savaşın en son safhasında idealizmden ziyade "eylemcilik"le hareket ettiklerini, büyük olasılıkla doğru olarak tahmin ediyor.

94 (1930'ların ortalarında sayıları 200.000 civarında olan) Parti Blok Başkanlarının organizasyon ve kontrol işlevleri için bkz., Detlef Schmiechen-Ackermann, "Der 'Blockwart': Die unteren Parteifunktionäre im nationalsozialistischen Terror- und Überwachungsapparat", *VfZ*, 48 (2000), s. 594–6.

bu hummalı faaliyetler, nüfusu seferber etmek ve onlara savaşa devam etme isteğini aşılamaya yönelik kesintisiz çabalarla iç içeydi. Eylemleri pratikte ne kadar etkisiz ve sonun yaklaştığı sırada karşılaştıkları antipati ne olursa olsun, yerel Parti görevlileri nüfus üzerinde çok önemli bir kontrol mekanizması olarak hizmet görüyordu. Parti'nin (1944 ortasında çoğu kadın tam zamanlı 60.000'den fazla çalışanı bulunan[95]) büyük sosyal yardım teşkilatı NSV bile; bombardıman kurbanlarına yardım etmek, yaralı askerlere bakmak, tahliyeleri organize etmek yahut mültecilerle ilgilenmek için (çoğunlukla rekabet ettiği) devlet yardımlarına ek olarak hangi faaliyetlerde bulunmuş olursa olsun, özünde hâlâ bir siyasi kontrol mekanizmasıydı. Parti'nin idari yapıları (bağlı kurumlar da dâhil edilirse) devasa sayıda vatandaşı barındırıyor, genç Almanları uçaksavarlar için "flak yardımcıları" ve yarım milyon kadını "Wehrmacht yardımcıları"[96] olarak (ve hatta sonrasında bunlardan bir kısmını çarpışmalar için),[97] hizmete alıyor, böylelikle vatandaşların ezici çoğunluğunun rejim çatırdarken bile itaatkâr kalmasını sağlıyordu. Çizginin dışına çıkma riskini göğüslemeye hazır pek az kişi vardı. Siyasi muhalefet herhangi bir birey için ölümcül olabilirdi. Savaşın çok geçmeden sona ereceği düşünüldüğünde, bu sadece pervasız değil gereksiz de görüldü.

Ancak idarenin daha yüksek kademelerindeki mühim aksaklıklar gözle görülür hâle geldi. Berlin'deki hükûmet bölgesinin Şubat ayı başlarında ağır bir bombardımanla vurulmasının ardından, bilhassa önde gelen bakanlıkların faaliyetleri aksadı. Bakanlık personelinin geçici olarak yer değiştirmek durumunda kalmasıyla neredeyse her hafta adres

95 NSV'lerin seferber etme ve kontrol işlevleri için bkz., Pätzold ve Weißbecker, s. 375. Ayrıca bkz., Herwart Vorländer, *Die NSV: Darstellung und Dokumentation einer NS-Organisation*, Boppard, 1988, s. 183. NSV'nin sosyal yardım faaliyetlerinin temeli her zaman Nazilerin ırkçı amaçlarına dayalı da olsa, örgütün savaşın son aylarındaki kriz koşullarında yaptığı çalışmalar, onu rejime olumsuz yaklaşan birçok Alman arasında bile popüler kıldı. – Vorländer, *Die NSV*, s. 173–6, 186; Herwart Vorländer, "NS-Volkswohlfahrt und Winterhilfswerk des deutschen Volkes", *VfZ*, 34 (1986), s. 376–80; Armin Nolzen, "Die NSDAP und die deutsche Gesellschaft im Zweiten Weltkrieg", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005, s. 192–3.

96 Alm. Wehrmachthelferin. (ç.n.)

97 Bkz., *DRZW*, 9/1 (Nolzen), s. 191; ve Armin Nolzen, "Von der geistigen Assimilation zur institutionellen Kooperation: Das Verhältnis zwischen NSDAP und Wehrmacht, 1943–1945", Hillmann ve Zimmermann, s. 90–92.

değişiklikleri oldu. Örneğin, Maliye Bakanı Schwerin von Krosigk makamını Dahlem banliyölerindeki evine taşımak durumunda kaldı.[98] Bakanlıkların çeşitli daireleri artık sayıları gittikçe artan bir şekilde başkentten tahliye ediliyordu. Birçokları bu duruma "batan gemiyi terk eden fareler" gözüyle baktı.[99] İşlerin koordinasyonu her zamankinden daha güçtü. Bakanlık yetkilileri arasındaki yazılı iletişim artık genellikle kurye hizmetiyle sağlanabiliyordu. İşlerin büyük bölümü sadece bombardımanlarda yok olan dosyaları yeniden tertiplemeye çalışmaktan ibaretti. Merkezi yönetimin faaliyetleri gitgide fuzuli işlerle sınırlı bir mahiyet alıyordu.[100]

Askeriyenin sorumluluğu dışında kalan bütün temel meseleler zâten Parti tarafından üstlenilmişti. Bölge Valileri hâlâ işgale uğramamış vilayetlerde kilit figürler olarak kaldı. Onlar Hitler'i çevreleyen sadakat surları, rejim sonrasında herhangi bir gelecekleri olmayan radikaller, "son savunma" için eldeki tüm güçlerin seferber edilmesine yönelik radikal Parti atılımının yeteneklerine, mizaçlarına ve tutumlarına göre değişen derecelerde temsilcileriydiler (herhangi bir mantık kırıntısı onlara her şeyin kaybedilmiş olduğunu söylediğinde bile). Örneğin 1928'den beri Parti'nin vilayetteki bir numaralı adamı olan Württemberg Bölge Valisi Wilhelm Murr, bölge halkının açıkça barış istemesine rağmen kendi vilayetinde teslim olunmayacağı hususunda kararlıydı. Beyaz bayrak gösterecek yahut Alman savunmalarına engel olacak herkesi oracıkta infazla tehdit etti.[101] 1928'den beri vilayetini kesintisiz bir şekilde yöneten bir diğer isim Bavyera'nın batısındaki Augsburg kentinde bulunan Svabya Bölge Valisi Karl Wahl'di. Wahl, Bölge Valilerinin daha az radikal olanları arasında sayılıyor ve bu nedenle Hitler ve Bormann ona fazla itibar etmiyordu.[102] Ancak Mart ortasındaki Remagen fiyaskosunun ardından Wahl, Bormann'a bir öneride bulundu: Uçakları patlayıcıyla dolu intihar pilotları, Amerikalıların Ren üzerindeki geçici ikmal köprülerini vurabilirdi. İddia ettiğine göre, tarihte benzeri görülmemiş bir kahramanlık gerekiyordu. "Şayet eylemleriyle halkı kurtarabilecekler

98 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/369, Krosigk'ren Speer'e, 13.2.45.

99 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/369, Krosigk'ten Goebbels'e, 22.3.45.

100 Başka bir kaynağa atıfta bulunulmadıkça bu paragrafta, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989, s. 529–30 referans alınmıştır.

101 Jill Stephenson, *Hitler's Home Front: Württemberg under the Nazis*, London, 2006, s. 324.

102 Gotto, s. 363.

ise Führer'in kendilerini feda etmeye hazır yeterli sayıda sadık takipçisi var... Bu acil durum önleminin alınmamasıyla on binlerce kişinin hayatını kaybetmek zorunda kalmasındansa birkaç düzine kişinin ölmeyi seçmesi daha iyi değil mi?"[103] Fikirden hiçbir şey çıkmadı. Wahl belki de teklifin reddedileceğini öngörmüş, ancak Führer'in davasının fanatik bir destekçesi olarak itibarını koruyacağını düşünerek onu kendi çıkarına takdim etmişti. Öyle bile olsa, öneri, Almanya'nın yönetici kadrolarının savaşın son haftalarında sergilemek zorunda olduklarını hissettikleri tavrı gösteriyor. Yönetim hızla köşeye sıkışmış haydutların iktidarı hâline geliyordu.

Wahl Mart ayı sonunda bu kez farklı bir tedbirle çıkageldi: Goebbels ve Emek Cephesi lideri Robert Ley'in icadı olup, terörist gerilla taktikleri icra eden partizan örgütlerin kendi bölgesinde kurulmalarını teşvik etti. Düşmanın Almanya'daki ilerleyişini aksatma (ve aynı zamanda bozgunculukla mücadele) maksatlı bu örgütlere "Werwolf" ve "Freikorps 'Adolf Hitler'" deniyordu.[104]) Partizan bir kuvvet düşüncesi ilk kez 1943 yılında ortaya atılmıştı. Teşkilat yapısı ön şeklini ertesi yılın sonbaharında, SS'in himayesinde almış, Alman geleneğinde vahşi bir meydan okumanın yanı sıra karanlık, lupin bir dehşeti yankılayan "Werwolf"[105] ismi yine bu yıl verilmişti.[106] 1944'ü 1945'e bağlayan kış aylarında Doğu Cephesi'nde ve daha az da olsa batıda bir miktar gerilla faaliyeti yürütüldü. Ancak bu, ilerleyen düşmana iğne batırmaktan başka bir şey yapmadı. Werwolf'un en dikkate değer faaliyetleri terörist mahiyetteydi. Başta Aachen Belediye Başkanı Franz Oppenhoff'un 1945 Mart'ındaki suikastı olmak üzere, Almanya'nın batısındaki yeni işgal edilmiş bölgelere Amerikalılarca atanan bir dizi

103 StAA, Gauleitung Schwaben, 1/30, fos. 328904–6, Wahl'dan Bormann'a, 17.3.45; ayrıca Gotto, s. 374–5.

104 StAA, Kreisleitung Augsburg-Stadt, 1/8, fos. 300554–5, Rundspruch an alle Kreisleiter, 30.3.45. Her bölge 100 "gönüllü" grubu teşkil edecekti. Wahl bu doğrultuda bölgesindeki her mıntıkanın temin etmesi gereken kişi sayısını – hangi kriterlere göre olduğu belli olmaksızın – tayin etti. Bölge Valisi Nisan ayı ortasında Mıntıka Başkanlarını kuvvet toplamak için çok az şey yapmakla eleştirdi. – Gotto, s. 375.

105 Alm. Kurt adam. (ç.n.)

106 Perry Biddiscombe, *Werwolf! The History of the National Socialist Guerrilla Movement 1944–1946*, Toronto ve Buffalo, NY, 1998, s. 12–14 ("Werwolf" adının temeli bu eserde ele alınmıştır).

belediye başkanına suikast düzenlendi. Batı Cephesi çöküp Müttefikler Almanya'nın derinliklerine baskı yapmaya başladığında, yeraltı direniş hareketleri, özellikle de Parti liderliğinin onlara ilgi göstermeye başlamasıyla birlikte Nazi düşüncesinde daha fazla yer etmeye başladı. Martin Bormann, bunların Reich içindeki bozgunculukla ve olası bir isyanla mücadele potansiyellerini gördü. Fakat "Werwolf" kamuoyunun bilincinde (ne kadar belirsiz de olsa) ancak Goebbels'in bunu bir propaganda girişimine dönüştürüp, Hitler'in desteğiyle Parti Genel Merkezi ve SS'in sınırlarına itmesiyle bir şekil aldı.

Werwolf Radyosu Müttefiklere karşı ateşli tiradlarını, gerçek yahut hayali sabotaj faaliyetlerinin coşkulu haberlerini ve memleketteki "bozguncular" ve "hainler"e yönelik karanlık tehditlerini 1 Nisan'da yayımlamaya başladı.[107] Son perdenin gözü dönmüş radikalleri arasında bulunan Ley, bu gelişmeden hemen önce Hitler'e yaklaşmış ve genç, radikal eylemcileri seferber etmek için ona Werwolf benzeri bir teşkilat oluşturmayı önermişti. Bisiklet ve bazukalardan ibaret bir silah ve teçhizatla yaklaşan düşman tanklarını vuracaklardı. Hitler, kendi adını taşıyacak bir Freikorps biriminin teşkilini kabul etti. Goebbels'in yegâne itirazı bunun palyaçodan ibaret gördüğü bir adamın liderliği altında olmasıydı. Partizan faaliyetlerinden, başta "Batılı düşmanın tarafındaki her Alman hainini avlamak" üzere büyük umutları olmakla birlikte, Werwolf'un düşman saflarında dehşete neden olduğu ve "partizan bir Almanya'nın" Avrupa'da yıllarca karışıklık yaratacağı korkuları uyandırdığı için kendisiyle gurur duydu.[108] Bu, Müttefiklerin korkularına ilişkin abartılı bir tahmindi – ancak bir yandan Almanya'da ilerlemeye devam edilirken diğer yandan gerilla savaşıyla mücadele etme olasılığı ve Nazilerin direnişe devam edecekleri bir "Alp Kalesi" ihtimali Müttefikler tarafından kesinlikle ciddiye alındı.[109] Ayrıca, yorgun Alman halkının partizan faaliyetlerine duyduğu hevesi de fazlasıyla abartıyordu.

Werwolf ve Freikorps "Adolf Hitler"den genel olarak pek az netice alındı. Kurbanları, (savaş sonrasındaki eylemleri de dâhil) yaklaşık

107 Biddiscombe, s. 38, 128, 134–9.

108 *TBJG*, II/15, s. 630 (30.3.45), 647 (31.3.45). Sonuna kadar savaşılmasına ilişkin Ley'in olağanüstü radikal tutumu için bkz., Ronald Smelser, *Robert Ley: Hitler's Labor Front Leader*, Oxford, New York ve Hamburg, 1988, s. 291–2.

109 Biddiscombe, s. 266–8; Henke, s. 837–45.

3.000 ila 5.000 ölü arasındaydı.[110] Bu önemsiz bir sayı değildi, ancak bu örgütler – başlangıçta uyandırdıkları endişeler haricinde – Müttefikler için küçük bir aksilikten başka bir şey olmadı. Hitler Gençliği'nin fanatik üyeleri arasında inkâr edilemez bir hayranlık uyandırmalarına rağmen, hareketler Alman halkından pek bir destek görmedi.[111] Temel fonksiyonları dehşet saçmaktı ve Müttefikler ilerlerken anlamsız bir yıkımı teşvik etmekten ziyade bundan kaçınmak isteyenlerin münferit ve korkunç cinayetlerine imza atmak suretiyle savaşın son günlerine değin bunu yaptılar. Son olarak, o haftalardaki partizan örgütler, rejimin süregelen ve kitlesel yıkım gücünü temsil ediyordu. Lâkin rejimin kendi kendini yok etme gücü de aynı derecede büyüktü.

V

Sistemin temellerindeki derinleşen çatlaklar artık rejim liderleri arasında da baş gösteriyordu. Artan çaresizliğin işaretlerinden biri, savaşı bu safhada bile siyasi bir çözümle sonlandırmaya yönelik bir arayışı teşvik etme çabalarıydı. Savaş kötüye gittikçe, aralarında Goebbels, Ribbentrop, Göring ve hatta Himmler'in de bulunduğu önde gelen bazı Naziler, yokuş aşağı Almanya'nın felaketine giden yoldan müzakereli bir çıkış bulmak için düşünüp taşınmaya başlamıştı. Ancak ister Batılı Güçlerle, ister baş düşman Bolşevik Rusya'yla olsun, herhangi bir temas arayışı için ne zaman bir öneride bulunulsa Hitler buna kayıtsız kalmıştı. Hitler, müzakerelerin güçlü bir elle yürütüleceği, bu nedenle ancak büyük bir askeri başarının ardından söz konusu olabileceği yönündeki dogmatik duruşunda ısrar etti. Ardenler Taarruzu, pazarlıkta böyle bir konuma sahip olmaya yönelik son çaba olmuştu. Doğu Cephesi'ndeki felaketin akabinde Müttefiklerin Batı'da Ren ve Mosel'i

110 Biddiscombe, s. 276, ve her ne kadar geçen yıl kurulmuş olan Werwolf gruplarıyla bağları yüzeysel de olsa Hitler Gençliği üyeleri, eski SS'ler ve diğer Nazi radikalleri tarafından 1945 yılının bahar sonu, yazı ve sonrasında icra edilen eşgüdümsüz ve münferit direniş eylemleri için bkz., 5. Bölüm.

111 Müttefik değerlendirmelerini temel alan Biddiscombe, s. 282, Almanlar arasındaki partizan hareketine desteğin %10 ila 15 arasında olduğu sonucuna varıyor. Ancak bu rakamlar muhtemelen Müttefiklere karşı direnişe verilen genel destek ile Werwolf ve faaliyetlerine yönelik hususi desteği birbirine katıyor. Direnişe yönelik desteğin daha temkinli bir değerlendirmesi için bkz., Henke, s. 948–9.

geçtikleri vahim çöküş, dişe dokunur bir müzakere pozisyonu edinme umutlarının o zamandan beri gün geçtikçe daha hayali bir mahiyet aldığı anlamına geliyordu. Hitler, Mart ayı başında bile Ren'in tutulabileceğine, Sovyetlerin püskürtülebileceğine ve ardından Stalin'le bir çeşit anlaşma yapılabileceğine inanırmış – yahut en azından bu hayale tutunurmuş – gibi davranıyordu.[112] Hakikatte ise bunun ne kadar gerçek dışı olduğunu düşman daha Ren Nehri'ni geçmeden önce bilecek kadar zekiydi. Müzakereli herhangi bir sonun kendisinin de sonu olacağını gayet iyi biliyordu. Müzakerenin artık yalnızca teslimiyet anlamına gelebileceği her zamankinden daha açıktı. Bu siyasi "kariyerine" yön veren her şeyi, yani 1918'deki "utanç verici" teslimiyetin tekerrür etmeyeceğine ilişkin kaideyi altüst ederdi.

Hitler özünde olağanüstü bir tutarlılığı sürdürüyordu. Bu, ülkesi için korkunç sonuçlara gebe, dogmatik bir esnemezlikti. Teslim düşüncesini reddetmek onun için hem tutarlı hem de kolaydı, zira Almanya teslim de olsa, savaşmaya devam da etse kendi defteri dürülmüştü. Bir çöküş "koreografisi" sahnelemiyordu – sadece bir çıkış yolu yoktu.[113] Savaş kaybedildiğinden (artık bunu kendisi bile içten içe kabul ediyordu) sonuna değin çarpışmaktan başka bir alternatif olamazdı. Bir "korkak" gibi teslim olmaktansa – ki zayıf konumla müzakere bu anlama geliyordu – Cermen mazisinin kahramanlık mitlerindeki gibi şanlı bir düşüş onun için kıyas götürmeyecek kadar daha büyüktü. Geobbels'e vurguladığı üzere, bu "kahramanlık" sonraki nesillere örnek olacaktı.[114] Mart ortasındaki Şehitleri Anma Günü'nde askerlerine "1918 yılının tekerrür etmeyeceğinin" bir kez daha altını çizdi.[115]

Hiyerarşide Hitler'in ardından gelen en üst düzey Naziler arasında bu güzergâhı takip etmeye hazır olan tek kişi, sadık mürit rolünü sürdüren Goebbels'ti. Propaganda Bakanı birçok noktada müzakere etmek istemişti. Ancak Müttefiklerin Ren'i geçmesiyle birlikte Almanya'nın

112 *TBJG*, II/15, s. 422, 424 (5.3.45). Mosel'in savunulabileceğini düşünenler arasında Hitler de vardı. – *TBJG*, II/15, s. 533 (18.3.45).

113 Bernd Wegner'in önerdiği gibi, "Hitler, der Zweite Weltkrieg und die Choreographie des Untergangs", *Geschichte und Gesellschaft*, 26 (2000), s. 493–518; ayrıca *DRZW*, 8, s. 1192–1209'da da mevcuttur.

114 *TBJG*, II/15, s. 479 (12.3.45).

115 *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, ed. Max Domarus, Wiesbaden, 1973, s. 2212.

siyasi bir çözüme ilişkin son umudunun da suya düştüğünü fark edebilecek kadar sağgörülüydü.[116] Karısı Magda ve altı çocuklarının ne olursa olsun Berlin'de kalacaklarına dair (Mart ayı başında Hitler'le de paylaştığı) kararı, şerefiyle savaşmanın yapılabilecek tek şey olduğu görüşüyle uyumluydu.[117]

Bütünüyle hor gördüğü Ribbentrop'un (bu, genelde fazla uyumlu olmayan Nazi liderliğini birleştiren bir duyguydu) Batılı Güçlere teklifte bulunduğunu duyduğunda küçümseyici davrandı. Teklif batı basınında abartılı hikâyelere yol açtığı zaman sinirlendi, lâkin bu "sonuçsuz haşarılık" tahmin edilebileceği üzere "tümüyle suya düştüğünde" kendisinin alay konusu oldu. Ancak en azından İngilizler, "Almanya'da Nasyonal Sosyalizme veya Führer'in şahsına karşı iç devrim umutlarının yanıltıcı olduğunu" açıkça görmüştü.[118]

Ancak Ribbentrop şimdi bile tamamen pes etmemişti. Stockholm'deki büyükelçi yardımcısı Dr. Werner Dankwort'u bu başarısız girişimin hemen ardından Mart ortasında Berlin'e çağırdı. Kulaklarına inanmakta güçlük çeken Dankwort'a, şimdi meselenin uzun zamandır geliştirilen ve artık neredeyse hazır olan yeni silahları kullanıma sokmak için zaman kazanmak olduğunu, Almanya'nın böylelikle inisiyatifi geri alıp savaşın gidişatını tersine çevireceğini ve ülkenin mevcudiyetine yönelik tehdidi savuşturacağını söyledi. Kendi mantığıyla, "Almanya

116 *TBJG*, II/15, s. 422–3 (5.3.45).

117 *TBJG*, II/15, s. 425 (5.3.45). Sonun yaklaştığı süreçte Goebbels'in kahramanlık hayalleri ile eşi Magda'nın Berlin'de kalmaya ve sadece kendisinin değil, çocuklarının da ölümünü kabul etmeye yönelik isteksiz kararlılığı için bkz., Ralf Georg Reuth, *Goebbels*, München ve Zürich, 1990, s. 587–8. Magda görünüşe göre hem Almanya'nın yenilgisinin kaçınılmaz, hem de "düşmandan değil, kendi elimizden" bir ölümün tek seçenek olduğunu açıkça kabul etmişti. – David Irving, *Goebbels: Mastermind of the Third Reich*, London, 1996, s. 506 (Ancak bu kısım Magda'nın eski eşinin kız kardeşi olan Eleanor Quandt'ın 1952 yılında bir dergi makalesinde yer verilen anılarına dayanıyor [Irving, s. 564 n. 9] ki, Irving'in de kabul ettiği üzere Quandt'ın anlattıklarına her zaman itibar edilemez).

118 *TBJG*, II/15, s. 426–7 (5.3.45), 525 (17.3.45), 532–3 (18.3.45); ve bkz., Michael Bloch, *Ribbentrop*, London, 1994 baskısı, s. 422; Reimer Hansen, "Ribbentrops Friedensfühler im Frühjahr 1945", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 18 (1967), s. 716–30; ve Hansjakob Stehle, "Deutsche Friedensfühler bei den Westmächten im Februar/März 1945", *VfZ*, 30 (1982), s. 538–55; Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 783–4.

savaşı kaybetmezse kazandı," dedi. Batılı Müttefikler, Bolşevizmin batıya doğru ilerlemesini önlemeye yardım etmek için kendisinin yaptığı her girişimi geri çevirmişlerdi. Dolayısıyla başka yollar denenmeliydi. Sonraki günlerde Ribbentrop'un yanına iki kez daha çağrılan Dankwort, Dışişleri Bakanı'nın sözleri üstüne kafa yordu. Ribbentrop, üçüncü ziyaretinde Dankwort'a bir nebze heyecanla Stockholm'deki saygın Sovyet elçisi Madam Alexandra Michailowna Kollontay'ın Moskova'ya gideceğini ve geri dönmesinin beklenmediğini bildirdi. Dankwort'tan, Kollontay'a Moskova'ya bir mesaj iletmesini teklif etmek için uygun bir aracı bulmasını istedi: Batılı Müttefikler savaşın ardından askeri üstünlüklerini Sovyetler Birliği'ni harp sırasında fethettiği topraklardan çıkarmak için kullanacaklardı ve bu toprakların büyük bölümünün Sovyetlerin elinde kalmasını yalnızca Almanya garanti edebilirdi.

Bu beklenmedik bir teklifti. Her halükârda, Ribbentrop'un Dankwort'a söylediği gibi, önce Hitler'in onayını alması gerekecekti. Dışişleri Bakanı derhâl Hitler'in sığınağını aradı. Kendisine, Führer'in gece yarısına kadar sürecek bir brifingde olduğu söylendi. Bakanlıkta Führer'in telefonu beklenirken bir hava taarruzu alarmı verildi ve Dankwort, Dışişleri Bakanlığı personelinin mahzenlere indiği sırada "sıfırın altındaki" kasvetli havayı bu vesileyle tecrübe etti. Ribbentrop'un kendisi de şahsi hava hücum sığınağında gözden kaybolmuştu. Tehlikenin geçtiği duyurulup, Hitler nihayet Ribbentrop'un bürosuna telefon ettiğinde saatler gece yarısını geçmişti. Söz konusu kısa bir görüşme oldu. Dankwort, Ribbentrop'un kabullenmiş bir ses tonuyla, "Teşekkür ederim. İyi geceler," dediğini duydu. Dışişleri Bakanı ahizeyi indirdikten sonra Dankwort'a döndü. Führer bana herhangi bir teşebbüsü mânâsız gördüğünü bildirdi. Son ana kadar savaşmalıyız." Dankwort, Reich başkentine yaptığı zorlu yolculuğun anlamsızlığına inanmakta güçlük çekiyordu. Stockholm'e dönebileceği ilk uçağa binip, Berlin tımarhanesinden kaçtığı için büyük bir ferahlık duydu.[119]

119 IfZ, ZS 1953, "Iden des März. Ein zeitgeschichtliches Fragment über den letzten Kontaktversuch Ribbentrops mit Moskau in der Zeit vom 11.–16. März 1945", fos. 1–13 (tarihsiz, muhtemelen 1950'lerin başından). "Sovyet diplomasisinin yüce, yaşlı hanımı" Madam Kollontay'ın bir tasviri ve Ribbentrop'un Sovyetler Birliği ile bir çeşit müzakereli barış başlatmaya yönelik 1945 başlarındaki beyhude girişimleri için bkz., Ingeborg Fleischhauer, *Die Chance des Sonderfriedens: Deutsch-sowjetische Geheimgespräche 1941–1945*, Berlin, 1986, s. 58–61, 268–75.

Himmler o vakit bir süredir el altından Hitler sonrası olası bir geleceğe bakıyor, bu sırada Führer'in en sadık şövalyelerinden biri pozu kesmeyi sürdürüyordu. Reich Güvenlik Baş Dairesi'nin Yabancı İstihbarat Masası Şefi SS-Brigadeführer Walter Schellenberg, Himmler'i Şubat ayı ortasında İsveç kraliyet ailesi mensubu ve İsveç Kızıl Haçı Başkan Yardımcısı Kont Folke Bernadotte ile görüşmeye ikna etmişti. Bernadotte, İskandinavya'dan gelenler başta olmak üzere mahkûmların toplama kamplarından salıverilmesi için müzakere olanaklarını yoklamak amacıyla Berlin'deydi. Himmler'e göre bu, kendisini – uzlaşmacı, dürüst bir aracı – olarak olumlu bir şekilde göstermek ve batıyla olası bir anlaşma arayışına girmek için bir fırsattı. İsveç bağlantısı, Almanya'daki mülklerini muhafaza etmesine rağmen İsveç'e taşınan Himmler'in masörü Felix Kersten'in aracılığıyla Mart ayında daha ileri taşındı. Savaşın sonunun açıkça yaklaştığı, Hitler'in alevler içinde bir hezimet dışında tüm çıkış yollarını her zamanki gibi ısrarla reddettiği ve Himmler'in bu intiharda ona katılmaya niyetli olmayışı gibi hakikatler, Reichsführer'i Bernadotte ve yabancı temaslarının sunabileceği potansiyele karşı açık hâle getirdi.

Kalp spazmı nedeniyle Hohenlychen'deki hastanede yattığı Mart ayı başında Goebbels tarafından ziyaret edilen Himmler, Propaganda Bakanı'yla konuşurken birliklerdeki moralin çökmüş olduğunu ve savaşın askeri bakımdan kazanılamayacağını kabul etti. Ancak içgüdüleri ona er ya da geç "siyasi bir olasılığın" ortaya çıkacağını söylüyordu.[120]

Vistül Ordu Grubu Komutanı sıfatıyla imza attığı başarısızlıklardan ötürü Hitler'den müthiş bir fırça yemesinin ardından Mayıs ortasında alternatifleri düşünmeye artık daha da hazırdı. (Hitler, görünüşe göre Şubat ayında Himmler'i zâten bir "bozguncu" olarak fırçalamıştı. Reichsführer, Pomeranya'nın müdafaasına komuta ederken, bunun felaketle sonuçlanacağını bildiği hâlde Hitler'in taktik müdahalesine karşı koyamayacak kadar zayıf olmasının yanı sıra, bir orduyu nasıl idare edeceğine dair hiçbir bilgisi olmadığını da kanıtlamıştı.[121]) Hitler

120 *TBJG*, II/15, s. 450–51 (8.3.45).

121 BA/MA, RH21/3/420, fos. 34, 40, (Doğu Prusya'daki Üçüncü Panzer Ordusu'nun eski komutanı ve On Birinci SS-Panzer Ordusu'ndan geriye kalanları Pomeranya'da devralmış olan) Orgeneral Erhard Raus'un Himmler'le yaptığı 13.2.45 ve 7.3.45 tarihli görüşmeler ve Hitler'e sunduğu 8.3.45 tarihli rapora ilişkin savaş sonrasındaki (1950) anlatımı.

o tipik tavrıyla bir günah keçisi aramaya koyulup, Kızıl Ordu'nun Pomeranya'da durdurulamamasından bizzat Himmler'i sorumlu tutarak onu "el altından sabotaj" ve doğrudan itaatsizlikle suçladı. Reichsführer 20 Mart'ta görevden alındı. Sepp Dietrich komutasında Macaristan'da bulunan Altıncı SS-Panzer Ordusu'nun aksi yöndeki emirlere karşın geri çekilmesi, Hitler'in küplere binerek Himmler'den "Leibstandarte Adolf Hitler" teşkilindeki personelin "Adolf Hitler" yazılı kol bantlarını çıkarmasını talep etmesine neden oldu ki bu da Reichsführer'i bir kez daha küçük düşürdü. Guderian 21 Mart'ta, yani görevden alınmasından hemen önce, Himmler'i bir ateşkes için yabancı bağlantılarını kullanmaya ikna etmeye çalıştığını iddia etti.[122] Himmler bunu doğrudan reddetmişti. Hitler'le doğrudan karşı karşıya gelme riskini hâlâ göze alamazdı.

Himmler, Almanya'nın en korkulan adamı olarak nam salmıştı. Ama bunun doğru olmadığını kendisi de biliyordu. Tamamıyla daha yüksek bir güce tâbi olduğunun bütünüyle bilincindeydi. Bu aşamada bile Hitler'den korkuyordu – ve bunun için haklı nedenleri vardı. Ancak ciddi bir yabancılaşma artık ilişkilerini gölgelemişti. Himmler fiilen gözden düşmüştü. Kızgınlığı, Bernadotte vasıtasıyla girişti̇ği zemin yoklamalarını daha ileriye götürmek için onu cesaretlendirmiş olmalı. Hitler'in isteklerine karşın, toplama kamplarının düşmana teslim edilmesini (tutmadığı bir söz) kabul edip, az sayıda Yahudi ve binlerce İskandinav mahkûmun serbest bırakılmasına müsaade etti. Himmler hâlâ Batı ile müzakerelere dâhil olabileceğine dair doğrudan bir öneride bulunmamıştı. Ancak Schellenberg Batı Cephesi'nde bir teslimiyet tertipleme olasılığına ilişkin Nisan ayı başında (ve şüphesiz Himmler'in yönlendirmesiyle) Bernadotte'nin nabzını yokluyordu. Bernadotte girişimin Himmler'den gelmesi gerektiğini söyleyerek bunu reddetti. Himmler o noktada hâlâ böyle bir teşebbüste bulunmuyordu. Ancak Bernadotte'nin anımsadığı üzere, Schellenberg Himmler'in Batı'da teslimle ilgili konuştuğunu ve "şayet Hitler olmasaydı", bu hususta Müttefik Başkomutanı Eisenhower'a yaklaşmasını

122 Guderian, s. 426.

istemek için tereddüt etmeyeceğini söyledi. Himmler çok geçmeden hamlesini yapacaktı.[123]

Bu sırada Himmler'in en yakınlarından biri ve 1943'te İtalya Kıdemli SS ve Polis Liderliğine atanmasına değin Reichsführer-SS'in şahsi karargâh heyetinin başı, akabinde ise 1944 Temmuz'unda İtalya'daki Alman Silahlı Kuvvetleri Genel Yetkilisi olan (bu görev fiilen İtalya'nın Alman işgalindeki bölgelerinin askeri valiliğine tekabül ediyordu) SS-Korgeneral Karl Wolff, Alpler'in güneyinde hâlihazırda teslimiyete zemin hazırlıyordu. Aracılar vasıtasıyla Şubat ayında Amerikan gizli servisi OSS ile temas sağlayan Wolff, OSS'in Avrupa masası şefi Allen W. Dulles ile 8 Mart'ta Zürih'te gizlice bir araya geldi. SS-Korgenerali, 19 Mart'taki ikinci görüşmede İtalya'daki Alman kuvvetlerinin kayıtsız-şartsız teslimini taahhüt edecekti. Farklı çıkarlar aynı doğrultuda kesişiyordu. Wolff'un savaş suçlarından yargılanmamak için dokunulmazlık kazanmak ve böylelikle postunu kurtarmak istediği açıktı. İtalya'daki Wehrmacht liderliği, en azından Kesselring'in (kendisi Wolff'un hamlesini onaylamazdı) 10 Mart'ta – hâlâ hayli temkinliyse de – daha anlayışlı bir isim olan Vietinghoff'la değiştirilmesinin ardından, artık sadece müthiş ve anlamsız bir bedel karşılığı sürdürülebilecek bu mücadelenin sona erdirilmesine yönelik adımlara olumlu bakıyordu.

Müttefikler, C Ordu Grubu'nun yaklaşık 200.000 askerden oluşan iki ordusunun hâlâ inatçı bir oyalama muharebesi icra ettikleri Alpler'in güneyindeki cephenin lağvedilmesi ve bir kale hâline dönüştürülmesinden korkulan Alpler'de sürebilecek bir direniş tehlikesinin

123 Yukarıdaki paragrafın temel aldığı kaynaklar: Folke Bernadotte, *The Fall of the Curtain*, London, 1945, s. 19–47; Walter Schellenberg, *Schellenberg*, London, 1965 baskısı, s. 171–5; Felix Kersten, *The Kersten Memoirs 1940–1945*, London, 1956, s. 271–83; Peter Padfield, *Himmler: Reichsführer-SS*, London, 1990, s. 565–6, 578–9; ve Peter Longerich, *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008, s. 742–8, 967–8 nn. 131–2. Savaş sonrasındaki bir sorgusunda – hem kendi önemini, hem de müzakere edilmiş bir çözüme tesir etme girişimlerini ortaya koymaya hevesli olan – Schellenberg, Aralık 1944'te Reichsführer'in huzurunda Hitler'in ortadan kaldırılması olasılığına bile değindiğini iddia etti. – IWM, FO645/161, 13.11.45 tarihli sorgu, s. 15 (1945–6).

ortadan kalkmasında açıkça fayda gördü.[124] (Vatana ihanet anlamına gelen ayrıntılı planlarının farkında değilse de) Wolff'un niyetinden tümüyle bihaber olmayan Hitler bile SS Korgeneral'in – en azından şimdilik – faaliyetlerini sürdürmesine müsaade etti. Ayrıca, Wolf, Almanya'nın gizli silahlarını geliştirebilmesi ve Müttefik koalisyonunu ayırabilmesi için kendi temasları aracılığıyla yürütülen müzakerelere Şubat ayı başında Ribbentrop'un varlığında ihtiyatlı bir şekilde atıfta bulunduğunda Hitler herhangi bir tepki göstermemiş ve SS Korgeneral bunu örtülü bir onay olarak yorumlamıştı. Batılı Güçlerle yapılacak herhangi bir anlaşmada İtalya'nın olası bir pazarlık kozu olarak kullanılması, Berlin'den Wolff'un manevralarını durdurmaya yönelik bir girişim olmadığı anlamına geliyordu.

İtalya'da Müttefiklerle anlaşma yapmaya çalışan tek önde gelen Nazi Wolff değildi. Güvenlik Polisi'nin korkulan şefi Ernst Kaltenbrunner de Batılı Müttefiklerle ayrı bir anlaşma için bu sırada gizlice nabız yokluyordu. Wolff'un yahut Kaltenbrunner'in yoklamalarından Mart ayı sonuna değin kesin bir sonuç elde edilemedi. Yine de hem SS Başkomutanı, hem Güvenlik Polisi Şefi hem de İtalya'daki SS lideri, Hitler'in davetiye çıkardığı mahşer gününden kaçınmak için birbirlerinden bağımsız bir arayış içindeydi. Karşılıklı güvensizlik ve Hitler korkusu, Führer'in etrafından dolaşmak yahut ona karşı koymak için herhangi bir işbirliği olasılığına imkân vermedi. Yine de, Üçüncü Reich'ın liderliği dağılmaya[125] ve Hitler'in sarayının en esrarlı üyesi de kendini ondan uzaklaştırmaya başlamıştı. Albert Speer, Wehrmacht'ın ricat hâlinde olduğu önceki aylarda Alman sanayisinin tümüyle imhasını önlemeye uğraşmıştı. Bunun savaş ekonomisi için bariz bir mantığı vardı: Üretim mümkün olduğunca uzun bir süre boyunca devam edebilir ve kaybedilen toprakların yeniden ele geçirilmesi hâlinde devam ettirilebilirdi. Fakat 1945 baharında artık başka nedenler baskın geliyordu. Speer'in sanayicilerle yakın ilişkileri, onu kaçınılmaz olarak Hitler sonrasındaki, fabrikaları yeniden inşa etmenin gerekeceği bir dünyaya bakmaya itti.

124 *DZW*, 6, s. 152.

125 John Toland, *The Last 100 Days*, London, 1965, s. 73, 238–44, 478–81; Padfield, s. 573–8; Weinberg, s. 818; Peter R. Black, *Ernst Kaltenbrunner: Ideological Soldier of the Third Reich*, Princeton, 1984, s. 242–5; BA/MA, N574/19, NL Vietinghoff, "Kriegsende in Italien", fos. 41–6.

Kaybedilmiş bir savaştan sonra bile ülkenin ekonomik altyapıya gereksinim duyacağını kabul etti; Alman halkı diktatörlerinden sonra da var olacak ve kendilerini destekleyecek işleyen bir ekonomiye ihtiyaç duyacaktı. Bilhassa, olası yenilginin ardından kendi istikbalinin ne olacağına ilişkin (gittikçe artan) düşünceleri, – belki de Reich'tan bâki kalan gücü miras alma umuduyla – sanayinin anlamsızca yıkımından ziyade geçici olarak kullanılamaz hâle getirilmesinde ısrar etmesine yol açtı.[126]

Hitler'in düşüncesi, her zamanki gibi bununla taban tabana zıttı. Sadece aşırı alternatifler sunmak onun tipik tavrıydı. Henüz "kariyerinin" başındayken Almanya'nın ya galip geleceğini ya da yok olacağını ilan etmişti. Zafer ne kadar imkânsızlaşırsa, düşünceleri de o kadar karşı kutba dönmüştü. Yenilginin tam olması gerekiyordu. Alman halkı, çok zayıf olduğu için yok olmayı hak ediyordu. Dolayısıyla artık onun geleceği için endişelenmeye gerek yoktu. Yıkım, nerede ve ne pahasına olursa olsun, düşmanın ilerlemesini ve Almanya'ya girmesini engelleyecekti – Hitler'in isteği tam olarak buydu. Speer, sanayi tesislerinin imhasına ilişkin Wehrmacht Yüksek Komutanlığı'nın yayımlamaya hazır olduğu emirleri yumuşatmak ve bunları söz konusu tesislerin sadece muvakkaten hizmet dışı bırakılacağı bir hâle dönüştürmek için çoğu zaman mücadele etmek zorunda kalmıştı. Önceki bölümlerde gördüğümüz üzere, kaybedilen topraklar geri alındığında sanayi tesislerine ihtiyaç duyulacağını öne sürerek Hitler'in tükenmekte olan umutlarına oynamış ve Diktatör'e isteklerini kabul ettirmeyi genellikle başarmıştı. Uydurma da olsa, bu Hitler'in kabul etmeye yatkın olduğu bir argümandı. Ancak düşmanın artık Reich topraklarında olması ve "kaybedilmiş toprakları geri alma" kurmacasını savunmanın zorlaşmasıyla, imha yahut kullanılmaz hâle getirme meselesi yeniden ve bu kez radikal bir biçimde yeniden ortaya çıkacaktı.

Ulaştırma altyapısının ordu tarafından kasıtlı olarak tahrip edilmesiyle Ruhr'daki sanayiciler Mart ayı başında büyük bir endişeye kapıldı.[127] Bu sırada diğer kapsamlı yetkilerine ilaveten ulaşımın da

126 Speer'in bu safhadaki güç hırslarına dair ilginç tahminler için bkz., *DRZW*, 10/2 (Müller), s. 74–84; ve Müller'in söz konusu cildin sonuç bölümündeki yorumları, s. 718.

127 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969, s. 442.

kontrolünü ele geçirmiş olan Speer, sanayi ve ulaşım altyapısına ilişkin yürürlükteki politikanın imha değil geçici felç olduğuna ilişkin sanayicileri temin etmek için batıya gitti.[128] Bu doğrultudaki emirlere aykırı herhangi bir mukavemet "kırılmak" durumundaydı. Tesislerin yok edilmesine karşı sunduğu yeni temel argüman şuydu: "Savaşa ancak, örneğin Yukarı Silezya sanayi bölgesi yahut Ruhr'un bazı kısımları yeniden bizim elimizde olursa devam edebiliriz. [...] Ya bu bölgeler geri getirilecek [...] ya da savaşı kesinlikle kaybettik." Tek tip bir yaklaşım şarttı: Ordu ulaşım araçlarını ve yolları tahrip ediyorsa, sanayiyi felç etmenin bir mânâsı yoktu. Ordu gruplarının komutanlarıyla konuşup Hitler'den bir talimat almaya çalışacaktı. Su şebekelerinin onarılması ve sivil nüfusa yiyecek sağlama sorumluluğunun altını çizerek devam etti. Gıdanın ardından üretimin en acil olduğu alan kömürdü. Askeri birliklerin nakline ilaveten gıda tedariği de silahlanma karşısında öncelikli olacaktı. Bu, Hitler'le anlaştığını söylediği bir hususta. Bu tedbirler insani gerekçelerle değil, "nüfusun direnme gücünü" muhafaza etmek için alınmıştı. Speer'in sözleri savaşın henüz sona ermediğini açıklığa kavuşturdu. Çelik üretiminde öncelikle mühimmat imalatına odaklanılmalıydı. Tahliye hâlindeki bölgeler için Hitler'in belirlediği öncelik sırasını yineledi: Evvela birlikler, ardından gıda maddeleri ve son olarak, mümkün olduğunda mülteciler taşınacaktı.[129]

128 Speer, Ulaştırma Bakanı Julius Heinrich Dorpmüller'in hastalığından faydalanmış ve Hitler'in 14 Şubat'ta yeni sorumluluklarını onaylamasını sağlamıştı. – *DRZW*, 10/2 (Müller), s. 82.

129 BAB, R3/1623a, fos. 18–23, Aktennotiz Speer, 7.3.45. Reich Kömür Birliği Başkanı Paul Pleiger, aynı gün Speer'e kömür durumunun ne denli kritik olduğunu açıkladı. Yukarı Silezya'nın kaybı, Ruhr'dan kömür tedariğini imkânsız kılan nakliye sorunları ve Saar'daki üretimde meydana gelen büyük düşüş dolayısıyla ortaya çıkan bu vahim durum düzelmez ise, silahlanma için kömür tedarik etmek yahut ulaşım, gaz ve elektriğin çöküşünü önlemek imkânsız olacaktı. – IWM, F.3, M.I. 14/163, Pleiger'den Speer'e, 7.3.45. Taşıma kapasitesindeki kritik düşüşten ötürü, Hitler 14 Mart'ta tahliye edilecek bölgelerdeki önceliklerin savaşın icrasındaki önemlerine göre belirlenmesi gerektiğini emretti. Wehrmacht birinci, kömür ikinci öncelik olacak ve gıda malzemeleri bunların ardından gelecekti. Mülteciler ancak boş yer olması durumunda dikkate alınabilirdi. Speer ertesi gün emri ilgili makamlara iletirken kararın kendi önerisi üzerine alındığına dikkat çekti. – BAB, R3/1623a, fos. 27–8.

Hitler savaşabilecek erkekleri düşmana kaptırmamak için nüfusun tehdit altındaki batı bölgelerinden Reich'a tahliye edilmesinde hâlâ ısrar ediyordu. Bu tür alanların Bölge Valileri, söz konusu talebin ne denli tatbik edilemez olduğunun farkındaydı. Goebbels bunu Hitler'in otoritesi için bir başka "ağır itibar kaybı" olarak gördü.[130] Speer'in ay ortasında kendisine verdiği bir rapordan etkilenen Goebbels bile tahliyenin mümkün olmadığını kabul etmişti. Propaganda Bakanı, Speer'in tahliye emirleri karşısında duyduğu rahatsızlığı dışavurduğunu belirtti: Silahlanma Bakanı, "Halkı kahramanca bir çöküşe sürüklemenin savaş politikamızın hedefi olmadığı" görüşündeydi. Speer, Goebbels'e savaşın ekonomik anlamda kaybedildiğini söyledi. Ekonomi sadece dört hafta daha – Nisan ayı ortasına kadar – dayanabilir ve ardından kademeli olarak çökerdi. Propaganda Bakanı, Speer'in "yakıp-yıkma tutumuna şiddetle karşı çıktığını" kaydetti. "Gıda ve ekonomi kanalıyla halkın hayat damarı kesilecekse, bunu yapmanın bizim değil, düşmanın işi olduğunu söylüyor." Eğer Berlin'in köprü ve viyadükleri planlandığı gibi havaya uçurulursa Reich başkenti derhâl açlıkla karşı karşıya kalacaktı.[131]

Kazanın kaynadığı açıktı. Speer, düşman ellerine düşmelerindense Hitler'in fabrikaları, demiryollarını, köprüleri, elektrik ve su şebekelerini yok etmeyi amaçladığını öğrenmişti. Guderian'a yaklaşan Silahlanma Bakanı, önemli ekonomik altyapıyı yok edecek ve sivil nüfusa kalıcı bir sefalet ve yoksulluk getirecek çılgınca tedbirleri önlemek için ondan yardım istedi. O ve Guderian köprülerin, tünellerin ve demiryolu tesislerinin hususi izinle patlatılmasında mutabık kaldı. Öfkeden çılgına dönen Hitler, taslak hâlindeki kararnameyi yürürlüğe koymayı reddetti.[132] Speer 15 Mart'ta gerçekleri tüm çıplaklığıyla ortaya koydu. Ekonominin çöküşüne 4-8 hafta arası bir süre kalmıştı, savaş bunun ardından askeri olarak sürdürülemezdi. Almanya'daki hayati tesislerin

130 *TBJG*, II/15, s. 579 (23.3.45), 603 (27.3.45).

131 *TBJG*, II/15, s. 500–501 (14.3.45), 511–12 (15.3.45).

132 BAB, R3/1623a, fos. 31–8, OKH, Chef Transportwesens/General der Pioniere und Festungen, taslak, Mart ayında kesin bir tarih verilmedi; Speer'den Gen. stab des Heeres-General der Pioniere und Festungen'e, 15.3.45; OKH, Chef Transportwesens/Gend di Pi u Fest, 14.3.45; Speer, s. 442; Guderian, s. 422–3.

tahribatını önlemek için sağlam bir emir gerekiyordu. "Onların yok olması, Alman halkının var olma ihtimalini ortadan kaldırmak anlamına gelir." Speer sözlerini, "İnsanlara, daha uzak bir gelecekte yeniden inşa etmelerini sağlayabilecek tüm olanakları bırakma mesuliyetimiz var," diyerek noktaladı.[133]

Speer muhtırayı Hitler'in Luftwaffe icra subayı Nicolaus von Below'a verip, ondan evrakı uygun bir zamanda Führer'e teslim etmesini istedi. Diktatör neyin geldiğini zâten bilmesine rağmen, Below 18 Mart'ta sonunda bunu yaptı. Speer, beklenen sert tepkiyi hafifletmek ve sadakatinin sürdüğünü beyan etmek amacıyla ertesi günkü 40. doğum günü için Hitler'den imzalı bir fotoğrafını istedi.

Speer, Hitler'e savaştan sonra hiç bahsetmediği başka bir muhtıra daha vermişti.[134] Bu daha kısa ve tamamen farklı tonda bir belgeydi. Ekonomik çöküşün kaçınılmaz olması nedeniyle, Reich'ı Oder ve Ren'de savunmak için sert tedbirler alınması gerektiğini belirterek başlıyordu. Bu sınırların ötesinde savunma yapmak artık mümkün değildi. Bu yüzden, sonraki sekiz hafta içinde, Volkssturm da dâhil akla gelebilecek tüm kaynakları iki nehir boyunca savunma yapmak için seferber etmek gerekiyor ve bu uğurda gereken her türlü acımasız tedbiri almak büyük önem arz ediyordu. Şu anda Norveç ve İtalya'da bulunan kuvvetlerin bu savunmada görev almak üzere sevk edilmesi

133 BAB, R3/1536, fos. 3–12; *IMT*, c. 41, s. 420–25. Taslaklar (fos. 28-30) imhayı sınırlayan ve Speer'e etkisiz hâle getirme istisnaları için karar yetkisi veren emirleri içeriyordu; Speer, s. 442–3.

134 Bkz., Heinrich Schwendemann, "'Drastic Measures to Defend the Reich at the Oder and the Rhine...': A Forgotten Memorandum of Albert Speer of 18 March 1945", *Journal of Contemporary History*, 38 (2003), s. 597–614; ayrıca Heinrich Schwendemann, "'Verbrannte Erde'? Hitlers 'Nero-Befehl' vom 19. März 1945", *Kriegsende Deutschland*, s. 163; ve farklı bir yorum için, *DRZW*, 10/2 (Müller), s. 86–8. Bunun Ren'in batısındaki muharebe bölgesinden halkı tahliye etmeye yönelik Keitel'in o sabahki emriyle bağlantısına işaret etmek (s. 310) haricinde herhangi bir yorum içermemekle birlikte, muhtıradan bir alıntı hâlihazırda yayımlanmıştı, Gregor Janssen, *Das Ministerium Speer: Deutschlands Rüstung im Krieg*, Berlin, Frankfurt am Main ve Wien, 1968, s. 311. Dietrich Eichholtz, *Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft 1939–1945*, c. 3: *1943–1945*, Berlin, 1996, s. 662 n. 212, Speer'in muhtıra ile "şüphesiz taktik amaçlar" güttüğü yorumuyla yetiniyor. Muhtıraya ne Gitta Sereny, *Albert Speer: His Battle with Truth*, London, 1995, s. 476–7, ne de Joachim Fest, *Speer: Eine Biographie*, Berlin, 1999, s. 336–8, değiniyor.

lazımdı. Cephe sadece bu gibi önlemlerle korunabilirdi. "Mevcut cepheyi birkaç hafta boyunca inatçı bir şekilde tutmak düşmanda saygı uyandırabilir ve belki de böylece savaşın sonunu olumlu bir mahiyette belirleyebilir."[135]

Speer'in bu ikinci muhtırayı hangi amaçla hazırladığı belirsizdir. Muhtemelen bunun ilk darbeyi yumuşatacağını ummuştu. Ancak sonraları asla bu yönde bir iddiası olmadı. Silahlanma Bakanı'nın ikinci muhtıra hakkındaki sessizliği kendi adına açıklayıcıdır. Zira kaleme alınma tarzı, Speer'in insancıl davranmaya çalışan ve Hitler'le perde kapanmadan önce bağını koparan yegâne Nazi lideri olduğu şeklindeki savaş sonrasında inşa ettiği imajına uymamaktadır. Belki ve büyük ihtimalle, Hitler yahut çevresindekiler tarafından kendisinin bozguncu olduğu ve davaya ihanet ettiği yönündeki – mevcut atmosferde tehlike teşkil eden – olası suçlamaları savuşturmak için yazılmıştı.[136] Belki de, Ren'deki "mevcut cephe" çökmek üzere olduğundan bu, Hitler'i savaşı sona erdirme zamanının geldiği sonucunu çıkarmaya teşvik etmenin dolaylı ve zekice bir yoluydu.[137] Şayet öyleyse, Speer'in savaş sonrası beyanlarında bu noktaya asla değinmemesi gariptir. Son ihtimal ise Speer'in söylediklerine, yani son bir çabayla Batılı Müttefiklerden bir tür anlaşma koparılabileceğine sahiden inanıyor olmasıydı. Daha sonra kendisini, Almanya'nın kaçınılmaz yenilgisini erkenden fark etmesiyle halkın hayatta kalması için gerekli ekonomik temelin korunması uğruna özveriyle çalışan biri olarak göstermeye çalıştı. Ancak 18 Mart'taki muhtıra, savaşın telafi edilmez bir biçimde kaybedildiğini kabullenmekte ne kadar geciktiğini gösteriyor.[138] Almanya'nın ekonomik altyapısının tahribatını sınırlama çabaları ile ülkenin ekonomik yönden sona yakın olduğuna ilişkin kabulü, savaşın kazanılamayacağı ancak henüz tamamen kaybedilmediği varsayımıyla yine de uyumluydu. Speer,

135 BAB, R3/1537, fos. 3–6 (18.3.45).

136 Hitler, Mart ayı sonlarında Goebbels'e Speer hakkında bir hayli olumsuz konuştu. Speer kritik bir zamanda "güvenilmez" davranıyor, "başarısız" oluyor, "bozguncu" bir karakter sergiliyor ve eğilimleri "Nasyonal Sosyalizmin savaş görüşüyle bağdaşmıyor"du. – *TBJG*, II/15, s. 619–20 (28.3.45).

137 Müller'in DRZW'deki yorumunun özü budur, 10/2, s. 87.

138 Speer'in sonraki dönüşümü ve "kaybedilmiş bir savaşta ... insanların varoluş vasıtalarını" kurtarma ihtiyacını kabulü için bkz., Henke, s. 431–2.

sadece birkaç gün sonra Hitler'e savaşın iyi sonuçlanacağına o zamana değin hâlâ inanmış olduğunu söyledi.[139] Bu, belagat değildi. Muhtıranın gösterdiği üzere, Silahlanma Bakanı o zamana değin "inançlı" kalmıştı. Speer, çatışmanın devamının kaçınılmaz olarak beraberinde getireceği süreğen yıkımı, (bunun kasıtlı bir kendini yok etmeden ziyade "tâli hasar" olduğu gerekçesiyle) ekonomik altyapının tahribatını sınırlamaya yönelik girişimleriyle kendi içinde uzlaştırmış olabilir. Son olarak, Speer bu muhtıra ile Hitler'e hâlâ onun yanında olduğunu gösteriyordu.[140] Üretim araçlarının yok edilmesi konusunda Hitler'le ihtilafı ciddiydi. Ancak bu, Speer'in on yıldan uzun bir süredir çok yakından bağlı olduğu lideri temelden reddettiği anlamına gelmiyordu.

Hitler Speer'e derhâl yanıt verdi. Tehdit altındaki batı bölgelerinde bulunan sivillerin tamamının tahliye edilmesi yönündeki talimatına ilişkin tüm itirazları aynı gün (18 Mart'ta) reddetti. Şayet nakliye için vasıta yoksa insanlar yürüyerek gitmeliydi. "Nüfusu artık dikkate alamayız," diye belirtti.[141] Ertesi gün Hitler'in meşhur "yakıp-yıkma" kararnamesi, nam-ı diğer "Nero Emri" çıktı. Bu, Speer'in mümkün olan her yerde yıkımın engellenmesine ilişkin tavsiyelerini tümüyle alt üst etti. "Tüm askeri ulaşım, iletişim, sanayi ve altyapı tesisleri ile düşmanın hemen yahut öngörülebilir bir gelecekte faydalanabileceği Reich içindeki maddi varlıklar imha edilecektir." İmha uygulamasının sorumluluğu askeri komuta ile Bölge Valileri arasında pay ediliyordu. Ulaştırma ve iletişim tesislerinin yok edilmesinden askeriye, sanayi ve diğer ekonomik tesislerin yok edilmesinden ise Savunma Komiserleri sıfatlarına istinaden Bölge Valileri sorumlu olacaktı.[142]

---

139 BAB, R3/1538, fo. 16, Speer'in Hitler'e elyazısıyla mektubu, 29.3.45.

140 Schwendemann, "'Drastic Measures'", s. 605, belki de fazla ileri giderek, Speer'in Führer'e "bir tür kurtarıcı olarak hizmetlerini sunarak Hitler'e bir çıkış yolu göstermek" istediğini ve böylelikle onun lütfunu güvence altına almaya çalıştığını ileri sürüyor.

141 Speer, s. 444–5; BAB, R3/1623a, fos. 39–43, Keitel'in iki Fernschreiben'ı, 18.3.45; Bormann'ın uygulama emri, 19.3.45.

142 BAB, R3/1623a, fos. 46–7, "Zerstörungsmaßnahmen im Reichsgebiet", Korgeneral August Winter'den (OKW Harekât Dairesi Başkan Yardımcısı) Speer'e, 20.3.45, Hitler'in önceki günkü emrinin aktarımı (*IMT*, c. 41, s. 430–31, ve *Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939–1945: Dokumente des Oberkommandos dep Wehrmacht*, ed. Walther Hubatsch, München, 1965 baskısı, s. 348–9).

Almanya'nın savaş sonrasında yeniden inşasını mümkün kılacak temellerin imhasına ilişkin tedbirlere getirdiği tüm eleştirilere rağmen, 18 Mart tarihli muhtırasının gösterdiği üzere Speer savaşın devamından kazanılacak bir şey olduğuna o güne değin hâlâ inanıyordu. Fakat o günün, yani Hitler'in "yakıp-yıkma" kararnamesinin ardından tavrı çarpıcı biçimde değişti. Hitler'in ona açıkça söylediği şu sözler ise kırılma noktası oldu: "Savaş kaybedilirse halk da kaybedilecektir. Bu kader kaçınılmazdır." Dolayısıyla, en ilkel koşullarda hayatta kalmaları için bile gerekli temeli sağlamak gerekmiyordu. Tam tersine, bu temeli yok etmek daha iyiydi, çünkü "halk, kendisinin daha zayıf olduğunu kanıtlamıştır ve istikbal sadece daha güçlü olan Doğu Halkı'na aittir. İyiler düşmüş olacağından bu mücadeleden geriye yalnızca aşağılar kalacaktır." Speer birkaç gün sonra el yazısıyla kaleme aldığı bir mektupla, Diktatör'e bu sözler karşısında "derinden sarsıldığını" söyledi. Silahlanma Bakanı, ertesi gün yayımlanan yıkım emrinde bu sözleri uygulamaya yönelik ilk adımları gördü.[143]

Walther Rohland'ın ve Silahlanma Bakanlığı'nın Ruhr Dairesi'ndeki meslektaşlarının desteğini arkasına alan Speer, Bölge Valilerinin Hitler'in emrini yürürlüğe koyma hususundaki ilk heveslerinin üstesinden gelmek için müteakip günlerde batı Almanya'yı gezdi. (Kendisi, savaşın kazanılması için üretimin sürdürülmesi ve dolayısıyla tesislerin muhafaza edilmesi gerektiğine dair Nazi argümanlarına bu süreçte yer yer başvurdu.) Yıkımı gerçekleştirmenin emrin muhatapları için pratikte ne kadar kolay olacağından kuşku duyulabilir. Sanayiciler ve fabrika yöneticilerinin, anlamsız yıkımı önlemek için yerel parti yetkilileriyle işbirliği yapmaları muhtemel görünmektedir.[144] Speer ayrıca Hitler'in tahliye emirlerinin uygulanamaz olduğu hususunda onları ikna etti.[145]

143 BAB, R3/1538, fos. 14–15, Speer'den Hitler'e, 29.3.45; *IMT*, c. 41, s. 425–9; Speer, s. 445–6.

144 Bkz., Henke, s. 432–5; *DRZW*, 10/2 (Müller), s. 93; ve Eichholtz, s. 663–9. Bazı fabrikalarda makinelerin önemli parçaları sökülerek daha sonra yeniden takılmak üzere gizlendi. – Zimmermann, *Pflicht*, s. 60.

145 Speer, s. 450–59; BAB, R3/1661, fos. 5–8, Reiseprogramm Speer, Schulze-Fielitz, Hupfauer, vb., 22–5.3.45; fos. 20–22, Walter Rohland: Niederschrift über die Ereignisse vom 15.3 bis 15.4.45; R3/1623a, fo. 50, Bormann'dan Bölge Valilerine, Hitler'in tahliye emirlerinin, tahliyenin tartışmaya açık olmadığı ve Almanya

Uygulama emirlerinin gösterdiği üzere, ordu her ne kadar tesisleri yok etmeye hazır da olsa, kısa süreli bir kararsızlığın ardından kendine gelen Model de Speer'in argümanlarını kabul edip, Ruhr'daki sanayi tesislerinin tahribatını asgari seviyede tutmayı kabul etti.[146] Parti'nin daha ılımlı kodamanlarından biri olarak görülen Bölge Valisi Otto Hellmuth Würzburg'da "Nero Emri"ni uygulamaya hazırdı. Ancak durumun son dakikada değişme şansı yoksa bunun gerçekten anlamsız olacağını da kabul etti. Speer'e, savaşın gidişatını tayin edecek "mucize silahlar"ın ne zaman sevk edileceğini sordu. Schweinfurt rulman fabrikalarını yok etmemeyi ancak Speer ona açık açık, "sevk edilmiyorlar" dediği vakit kabul etti.[147]

Hitler, Speer'in onun emrini sabote etmeye yönelik çabalarını öğrenmişti. Berlin'e döndüğünde huzuruna çağırdığı Silahlanma Bakanı'nı soğuk bir şekilde karşıladı. Hitler, Speer'den savaşın hâlâ kazanılabileceğini kabul etmesini istedi. Speer itiraz ettiğinde, Hitler ona cevabını düşünmesi için 24 saat izin verdi. Speer geri geldiğinde sadece şunu söyledi: "Führer'im, kayıtsız şartsız arkanızdayım."[148] Bu kadarı yeterli oldu. (Speer, bu ikinci görüşme öncesinde tutumunu savunmak için uzunca bir yazı kaleme almış ancak neticede bunu teslim etmemişti.) Hitler otoritesine zeval gelmediğini düşündü; herhangi bir itibar kaybı olmamış, Speer geri adım atmıştı.[149] İkili arasındaki eski samimiyetin ufak bir parıltısı böylelikle geri döndü. Speer bu durumdan Hitler'in emrinden kritik bir taviz koparmak için faydalandı. Yapılacak hayati değişikliğe göre, herhangi bir tahribatın yürürlüğe konması

içindeki tahliye edilmiş kişilerin barındırılma meselesinin doğaçlama çözümlerle "üstesinden gelinmesi" vurgusuyla aktarımı; *IMT*, c. 41, s. 491–3 (Rohland'ın Nürnberg'deki ifadesi).

146 Model'in tutumu için bkz., Speer, s. 448, 453–4. Wehrmacht Ulaştırma Dairesi Başkanı, terk edilmiş bölgelerde bir "ulaşım çölü" yaratmaktan söz etti. – BAB, R3/1623a, fo. 59, Chef des Transportwesens der Wehrmacht, Fernschreiben 29.3.45 (Speer, s. 459'da değinilmiştir).

147 Speer, s. 454–5; BAB, R3/1626, fo. 14, meçhul görgü tanığı beyanı, 13.9.45.

148 Speer, s. 457–61 (alıntı s. 460).

149 Hitler kısa bir süre sonra Goebbels'le yaptığı bir konuşmada konuya bu şekilde yaklaştı. – *TB/G*, II/15, s. 643 (31.3.45). Başkaldırısına ilişkin Speer'in kendi anlatımı çok büyük ihtimalle – en azından kısmen – uydurmaydı. Bkz., *DRZW*, 10/2 (Müller), s. 94–5.

Silahlanma Bakanı'nın elinde olacaktı.[150] Speer bu suretle (her ne kadar Wehrmacht ricat ederken Almanya içindeki birçok köprüyü havaya uçurduysa da) Hitler'in emretmiş olduğu "yakıp-yıkma"nın önüne geçmeyi başardı.[151] Kuşkucu bir bakışla maksadın Alman halkınınki kadar Speer'in kendi geleceğini de teminat altına almaya yönelik olduğu söylenebilecek olsa da bu önemli bir zaferdi.[152] Ve Hitler'in tahliye emirlerinin yerine getirilmesi konusunda ısrar edememesine ek olarak, Goebbels'in de kabul ettiği gibi, Hitler'in otoritesinin azaldığının bir başka işaretiydi.[153]

Yine de henüz çöküş noktasına gelinmemişti. Sarsılan temeller kıl payıyla da olsa hâlâ ayaktaydı. Bunda belirleyici olan her zamanki

150 Speer, "yakıp-yıkma" politikasının Almanya gibi küçük bir bölge için anlamsız olduğu ve ancak Rusya gibi büyük bir ülkede etkili olabileceği hususunda Hitler'in kendisiyle mutabık kaldığını bir not ile dosyalarına kaydetti. Speer, Hitler'in emrin uygulamasını Silahlanma Bakanı'nın yetkisine bıraktığı değiştirilmiş hâlini derhâl gerekli makamlara aktardı. – BAB, R3/1623a, fos. 75, 78–80, 85–6 (30.3.45). Niederdonau Bölge Valisi Ueberreither'in su şebekeleri ve enerji santrallerinin imhası konusunun netleştirilmesine yönelik talebine 3 Nisan'da "30.3.45 tarihli Führer emrine göre 'yakıp-yıkma' söz konusu değildir," şeklinde yanıt verip, Hitler tarafından belirtilen hedefe ancak geçici olarak kullanılmaz hâle getirmeyle ulaşılabileceğini belirtti.

151 Düşmana faydalı olabilecek tüm tesislerin imhasına ilişkin Führer emrine rağmen OKW 3 Nisan'da köprüler hususunda bazı istisnaların olabileceğini belirtti. Şayet bunları geri alma ihtimali varsa, daha sonra Almanlarca kullanımı için tamir edilebilecek "uzun bir gedik" (nachhaltige Unterbrechung) kâfi gelebilirdi. Wehrmacht, imha uygulamasındaki yegâne sorumluluğunu askeri tesislerle sınırlamak istiyordu. Ancak birkaç gün sonra, gözden geçirilmiş bir talimat, operasyonel açıdan kritik önemi haiz köprülerin OKW tarafından belirlenmiş olduğu gibi yok edilmesi gereğini vurguladı. Bu hususta başarısız olunması durumunda en ağır cezalar uygulanacaktı. – *KTB/SKL*, kısım A, c. 68, s. 46 (3.4.45), 75–7 (5.4.45), 128 (8.4.45).

152 Henke, s. 434. Speer'in niyetleri, büyük ölçüde Nürnberg Duruşmaları'nda sunulan evrak ve kanıtlara dayanan Hansen'in erken tarihli değerlendirmesinde daha olumlu bir bakışla yorumlanmıştır, Reimer Hansen, "Albert Speers Konflikt mit Hitler", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 17 (1966), s. 596–621. Sonraki araştırmalar, – bilhassa da Matthias Schmidt, *Albert Speer: Das Ende eines Mythos*'un yayımlanmasından sonra (Berne ve München, 1982) – Speer'e karşı daha eleştirel eğilimdedir. Örneğin bkz., Alfred C. Mierzejewski, "When Did Albert Speer Give up?" *Historical Journal*, 31 (1988), s. 391–7, ve daha yakın tarihli bir çalışma olan Rolf-Dieter Müller'in DRZW, 10/2'ye katkısı.

153 *TBJG*, II/15, s. 613 (28.3.45).

gibi Hitler'in liderlik pozisyonuydu. Üçüncü Reich'ın liderleri Hitler'in günlerinin sayılı olduğunu açıkça görseler de onu öfkelendirmenin kendilerini tehlikeye atacağını hâlâ biliyorlardı. Ribbentrop, barış için nabız yoklama çabalarını Hitler'in icazeti olmadan daha ileri götürmeye cesaret edemedi. Himmler ve Kaltenbrunner kendi çabalarını gizlemek için son derece dikkatli davrandı. Wolff da ne kadar kırılgan bir zeminde yürüdüğünü bilmekle birlikte hiç değilse Berlin'le arasında coğrafi bir mesafe vardı. Ve Speer neticede topyekûn restleşmeden geri basmıştı. Hitler'in silahlanma konusundaki lütfunun nicedir rakibi olan Karl Otto Saur'dan yana döndüğünü görse bile, ortaya çıkabilecek ağır yaptırımlardan kaçınmıştı. Hitler'den sonraki geleceklerine dair endişe içinde olan önde gelen adamlarının Diktatör'e açıkça meydan okuduğu hiçbir vaka olmadı. Hitler'in hâlâ hatırı sayılır bir kolluk kuvvetinin desteğine başvurabilecek olmasından duyulan korkuların yanı sıra, kendi güçlerinin Führer'in yüksek otoritesine bağlı olmaya devam ettiğini hepsi kabul ediyordu. Kendi aralarında bölünmüş, olası sonuçlardan korkan ve Hitler'e hâlâ mecbur olan bu kişiler herhangi bir isyan tehdidi oluşturmuyordu. Hitler'in iktidarının sonuna değin süreceği açıktı.[154]

154 Bu husus için ayrıca bkz., *DRZW*, 10/2 (Müller), s. 92.

VIII
İç Patlama

Berlin'de, bırakın uygulanmayı, neredeyse hiç ulaşmayan emirler veriyoruz. Bunda müthiş bir otorite kaybı tehlikesi görüyorum.

Joseph Goebbels, 28 Mart 1945 tarihli günlük girdisi.

Berlin, 1945 Nisan'ında patlamanın eşiğindeki fırtınaya hazırlanıyordu. Doğudan gelecek taarruzu karşılamak için mümkün olan tüm hazırlıklar alelacele yapılıyor, çatışmaların çok geçmeden şehri yutacağını herkes biliyordu. İnsanların ruh hâli dibe vurmuştu. Herhangi bir çıkar yol olmadığına ilişkin kaderci kabulleniş, arada bir ifade bulan kara mizah örnekleriyle su yüzüne çıkıyordu.[1] Ancak o korkunç 1944-5 kışının sonu gelmeyecekmiş gibi görünen karanlık günleri yerlerini yavaş yavaş güneşli ve ılık bir bahara bırakırken, bazı Berlinliler kendilerini savaştan bir anlığına dahi soyutlayabilmek için ellerinden geleni yaptılar.

(Her ne kadar korkunç bir şekilde hasar görmüş, ağır toplar tarafından işgal edilmiş ve çok ihtiyaç duyulan yakmalık odun ihtiyacının bir kaynağı hâline gelmişse de) kuş cıvıltılarının eşliğinde, şehir merkezindeki o güzel Tiergarten parkının çiçek açan ağaçları altından geçen yahut Grunewald'daki geniş villalarının balkonlarından dışarıya bakanlar için savaş sanki çok uzaktaymış gibi görünebilirdi (bazı villaların harabeleri, gerçekliğin süratli bir hatırlatıcısı olsa da). Ancak barış zamanında gündelik yaşamın sıradan öğelerinden ibaret görülen o anlık, hoş etkinlikler 1945 Nisan'ında "anı yakalamaya" ve acımasız

1 *Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45*, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer ve Detlef Vogel, Essen, 2001, s. 338 (10.4.45).

gerçekliğin pençesine düşmeden evvel hayattan keyif alınabilecek son fırsatlardan yararlanmaya yönelik teşebbüslerdi.

Diğerleri, yani Berlin'in merkezi semtlerindeki kadınlar ve askerler sığınaklarda, viran olmuş binaların bodrum katlarında ve harabeler arasındaki karanlık patikalarda çılgınca bir "zevk arayışı" içinde "geceyi yakalamaya" çalıştı. Yağma ve hırsızlık olağandı. Bu hususlaki ağır cezalara rağmen yiyecekler ve neredeyse her türden mal karaborsaya düştü. Birçok insan, yaşanacaklara ilişkin korkularını bastırmak için – çalıntı tıbbi malzemeler de dâhil – eline geçirebildiği her türden alkole sığındı.[2]

İnsanların barındırdığı nafile umutlar çabucak ortadan kayboldu. Zâten pek azı bunları herhangi biriyle paylaşabilecek durumdaydı. Birçoğu kaygı ve endişeden fazlasıyla yıpranmış, gündelik yaşamın şiddetli yoksunluklarıyla baş etmeye çalışıyordu. Çünkü ülkedeki diğer büyük şehirler gibi Berlin de fiziksel görünümü ve sakinlerinin psikolojisinde savaşın derin izlerini taşıyordu. Berlin'in görünümündeki en çarpıcı şey harap şehir merkezi, perişan bina cepheleri, bomba kraterleri ve boş kabuklardan ibaret viran binalar değil fakat ıssızlığıydı – trafik ve insandan yoksun sokaklar, malsız dükkânlar ve mobilyasız evlerdi.[3] Bir gözlemcinin belirttiğine göre, geceleri "bu dünya metropolünden geriye kalan yegâne şey, mağara sakinlerine ev sahipliği yapan bir hayalet şehir"di.[4] (Elektrik arzı son derece sınırlı olduğu için) Berlinliler yemeklerini titrek bir mum ışığında yiyordu. Bu sırada sirenler yeni hava saldırısını duyuruyor, insanlar geceyi geçirecekleri en yakın sığınağa iniyor ve bu rutin neredeyse her akşam tekrarlanıyordu. Şayet hâlâ varsa, bu onları düşlerinden uyandırarak sertçe kendilerine getiriyor;

2 Tiergarten ve Grunewald'ın tahribatı ile şehirdeki gece etkinlikleri ("eine hektische Genußsucht") için bkz., Danimarkalı muhabir Jacob Kronika'nın günlük girdileri, *Der Untergang Berlins*, Flensburg, 1946, s. 79, 91, 98–9, 149 (30.3.45, 7.4.45, 10.4.45, 23.4.45). Sovyet taarruzunun hemen öncesindeki Berlin'in – kısmen çarpık hatıralara dayanıyor olabilecek – bir tasviri için bkz., IWM, "Second World War Memoirs of P. E. v. Stemann", Stemann, Danimarka menşeli *Berlinske Tidende* gazetesinin 1942 ve 1945 yılları arasındaki muhabiriydi, fos. 236–7. Alman başkentinin 1945 Nisan'ındaki ayrıntılı anlatımları için bkz, David Clay Large, *Berlin*, New York, 2000, s. 358–9, ve Roger Moorhouse, *Berlin at War: Life and Death in Hitler's Capital 1939–45*, London, 2010, s. 365–9.

3 Goebbels, Berlin sokaklarının 1945'teki Paskalya Bayramı'nda nasıl ıssız olduğuna günlüğünde yer verdi (*TBJG*, II/15, s. 668, 5.4.45).

4 Moorhouse, s. 367'de alıntılanmıştır.

sonun hızla yaklaştığını, Kızıl Ordu'nun yakın ve Reich başkentine taarruza hazır olduğunu anımsatıyordu.

Hitler'in kendi de geceleri Yeni Reich Şansölyeliği'nin mahzenlerine iniyor ve memleketi Linz'in – mimarı Hermann Giesler tarafından muzaffer bir harbin sonunda görüneceği şekliyle inşa edilmiş – modeli yanına oturarak savaşın o marazi baskısından bir anlığına uzaklaşıyordu. Bunun ötesinde, fantezileri şimdi bile taktığı maskeye uyuyor, dünyasının viran olduğunu kendisine yahut bir başkasına kabul etmeyi reddediyordu. – En azından Ardenler Taarruzu'nun ardından – yenilginin artık kaçınılmaz olduğunu biliyorsa da bunu açıkça itiraf edemiyordu. Bu, gün geçtikçe artan sıkıntılar boyunca sürdürdüğü o yılmaz Führer pozunun, yani sonunda her şeyin iyi sonuçlanacağına dair hem kendisine hem de maiyetine kestiği sürekli rolün bir parçasıydı. Düş ve yanılsamaları, yakasını çoğu zaman bırakmayan gerçekliğe, yani kaybedilmiş bir savaşa ve kendi ölümünün takip etmesi gereken yakın sona karşı bir meydan okumaydı. Teslim olmayı asla düşünemeyeceğinden, savaşın müthiş acı ve yıkımı o yaşadığı sürece devam edecekti. Yakalanmasına müsaade etmeyeceği için intihar tek çıkış yoluydu. Canavarca egosu onu Alman halkının kendisine layık olmadığını kanıtladığı sonucuna götüreli çok olmuştu. Yenilgileri zayıf olduklarını göstermişti. Hayatta kalmayı hak etmiyorlardı. Onlar için gözyaşı dökemezdi. Ancak kendi hayatını ne zaman ve nerede sonlandıracağına henüz karar vermemişti.

Maiyetindekiler, onu her gün görenler için otoritesi hiçbir şekilde sorgulanmaksızın devam etti. Ocak ortasında Batı Cephesi'nden döndüğünden beri son evi hâline getirdiği, Berlin'in göbeğindeki Reich Şansölyeliği bahçesinin derinliklerine inşa edilmiş sığınağının dışında ise durum farklıydı. Reich fena hâlde küçülmüştü. Goebbels, 9 Nisan'da, Alman hâkimiyetinin takriben Norveç'ten Kuzey İtalya'nın Adriyatik kıyılarına uzanan dar bir şeride sıkıştığına dikkat çekti.[5] Vaktiyle Reich idaresindeki toprakların çoğu artık düşman işgali altında ve Hitler'in erişiminin ötesindeydi. Hitler'in varlığı, hâlâ Alman egemenliği altındaki topraklarda bulunan sıradan insanların çoğu için uzun zamandır belli belirsiz bir mahiyet almıştı. Ona yalnızca ara sıra radyoda yahut haber filmlerinde rastgeliyor ancak çilelerinin o yaşadığı müddetçe asla sonlanmayacağını biliyorlardı. Emirleri, imparatorluğun

5 *TBJG*, II/15, s. 692.

bölgesel efendileri olan Bölge Valileri için gittikçe daha az şey ifade ediyordu. Führer'in otoritesine alenen meydan okumayı düşündükleri yoktu. Yıllardır onun sadık vekilleri, vilayetlerdeki gücünün ekseni olmuşlardı. Ve herhangi bir isyankâr eylemin sonuçlarından şimdi bile korkulması gerekiyordu. Ancak devasa iletişim sorunları ve Batılı Müttefiklerin ilerlemeleri Berlin'den merkezi bir kontrolü artık pek de mümkün kılmıyordu. Karşı karşıya kaldıkları durumlarla doğrudan, Berlin'in çoğunlukla gerçek dışı ve tatbiki mümkün olmayan emirlerini beklemeksizin başa çıkmak durumunda kaldılar. Her halükârda, Almanya'nın en iyi ihtimalle bir veya iki hafta daha dayanabileceği açıktı. Hitler'in yardakçılarının çoğu postlarını kurtarmaktan başka neredeyse hiçbir şey düşünmüyordu. Liderleriyle birlikte cenaze ateşine atlamaya pek azı razıydı.

Nazi yönetiminin her zamankinden daha hızlı bir şekilde dağıldığı, merkezi idarenin de bir o kadar zayıfladığı bu süreçte rejim gitgide daha fazla "zıvanadan çıktı".[6] Dizginleri kendi ellerine alan polis, SS ve Parti'nin yerel ve bölgesel yetkilileri, isyana yordukları herhangi bir şeyi yahut anlamsız yıkımları önleme girişimlerini bastırmak için acımasız tahakküme başvurdu. "İç düşmanlar", rejimin can çekiştiği bu süreçte müthiş bir tehlike altındaydı. Gözü dönmüş rejim odakları, onlardan düşmanlıklarının intikamını almaya ve Nazizmin çöküşünde muzaffer bir edayla bayram etmelerine engel olmaya kararlıydı. Ve doğudaki toplama kamplarında bulunanların muzdarip olduğu kader bu kez Reich'ın geri kalanındaki, o korkunç cehennem deliklerinden çıkmaya zorlanan ve son bir terör atılımıyla görünüşte amaçsız ölüm yürüyüşlerine sürüklenenleri de vurdu. Nasyonal Sosyalizmin Parti ve askeriyedeki liderleri, rejimin alenen dağıldığı bu süreçte Hitler'e karşı çıkmak ve bu son anda bile olsa, Almanya'nın cehenneme düşüşünü durdurmaya yönelik bir kolektif iradeden ve – İtalyan Faşistlerin Mussolini'yi devirirken tatbik ettikleri – örgütsel kapasiteden yoksundu. Dramanın son perdesi oynanacaktı.

---

6 Bu uygun tanım, Hans Mommsen'in "The Dissolution of the Third Reich: Crisis Management and Collapse, 1943–1945" isimli makalesi (*Bulletin of the German Historical Institute, Washington DC*, 27 [2000], s. 20 ile Stephen G. Fritz'in *Endkampf: Soldiers, Civilians, and the Death of the Third Reich* isimli çalışmasında kullanılmıştır (Lexington, Ky., 2004, 5'inci bölüm).

II

Ren Cephesi'nin Mart ayındaki kaybıyla birlikte batıdaki savaşı sürdürmenin hiçbir mantığı kalmamıştı. Mamafih, generaller savaşmaya devam etti. Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'ndaki Keitel ve Jodl ile Batı Cephesi Başkomutanı Feldmareşal Kesselring'in savaştan sonraki iddialarına göre, Ren'deki cephenin tümüyle çökmesini engelleyebileceklerine ve batıdaki konumlarını bir süreliğine istikrara kavuşturabileceklerine Mart ayı sonuna kadar inanmışlardı.[7] Bunun akla yatkın olmaya yakın yegâne gerekçesi muhtemelen o eski zaman kazanma mantığında saklıydı. Şayet yeterince dayanılabilirse Batılı Müttefikler gerçek düşmanlarının doğuda olduğunu anlayacak, Sovyetler Birliği'yle kurdukları o "habis" koalisyon çökecek ve Wehrmacht'tan bâki kalanların Kızıl Ordu'ya karşı kendileriyle bir olup yeni bir amaç bulmasına izin vereceklerdi. Hâlâ bu şekilde düşünen herkes, öyle olduğu her zamankinden daha açık bir rüyaya dalmıştı; zafer bu kadar yakınken Roosevelt ve Churchill'in akıllarındaki son şey, Hitler rejimini ezmek için verilen savaşta insan kaybı yükünün en ağır kısmını sırtlamayı sürdüren Sovyet müttefikleriyle yollarını ayırmaktı.

Batıda topyekûn çöküşün önüne geçmek imkânsızdı. ABD birliklerinin Ren'in diğer yakasındaki mevzilerini pekiştirmelerini izleyen süratli Amerikan ilerleyişi, Model'in Ruhr'daki B Ordu Grubu ile kuzeydeki H ve güneydeki G ordu grupları arasında yarıklar oluşturdu. Model'in Ruhr'daki sayıca üstün ancak ağır silah bakımından zayıf durumdaki kuvvetlerinin etrafı 2 Nisan'da çevrildi. Birlikleri artık sadece hava yoluyla ikmal edilebiliyordu. Amerikan Dokuzuncu Ordu'su kuşatılmış Alman kuvvetlerini yok etmek için iki gün sonra taarruza geçti. İlk başta şiddetli bir mukavemeti aşmak zorunda kaldılarsa da netice kaçınılmazdı. Önde gelen sanayiciler tarafından teşvik edilen ve yıllar süren tahakkümün ardından baş gösteren sosyal demokratlar, komünistler ve diğer Nazi karşıtı gruplar tarafından desteklenen bazı büyükşehir belediye başkanları direnmeksizin teslim oldu. Duisburg, Essen, Solingen, Bochum ve Mülheim; mahzenlerde, sığınaklarda ve bombardımanlarda viran olmuş harap binalarda en temel ihtiyaçlardan yoksun

7 *DZW*, 6, s. 561; ve NAL, WO219/1651, fo. 145, Jodl ve Kesselring'in savaş sonrası sorgulamalarının SHAEF özetleri, 23.5.45.

hâlde yaşamaya mecbur bırakılan sakinlerine daha fazla lüzumsuz çile çektirmeden düştü. Buna karşın Hamm dört günlük bir mücadelenin ardından zapt edilirken, Dortmund ise ancak kuşatılmasının ve güçlü Amerikan birliklerinin taarruzunun ardından 13 Nisan'da düştü.[8] Model o vakit ordusunun yaklaşık üçte ikisinin silahtan yoksun olduğunu bildirmişti. Askerler artık kitleler hâlinde firar ediyor, ormanlık alanda yahut enkaz hâlindeki şehirlerde ortadan kayboluyordu. Bazı komutanlar birlikleriyle teslim olmuştu.

Amerikan kuvvetleri bu sırada orta Almanya'nın derinliklerine ilerlemişti. Nisan ortasında Thüringen içlerini girerek Erfurt, Weimar ve Jena'yı almış, buradan Coburg ve Bayreuth'a yönelmiş, aynı zamanda Saksonya içlerine ilerleyerek Halle, Chemnitz ve Leipzig'in dış mahallelerini ulaşmış ve kuzeybatıda Hanover ve Braunschweig'ı ele geçirmişlerdi. 11 Nisan'da ise Elbe'ye ulaşmışlardı. Ortada artık bahsi açılabilecek bir Alman cephesi kalmamıştı. Bununla birlikte, devam eden çarpışmalar yer yer şiddetli bir şekilde gerçekleşiyor ve Amerikalılar hâlâ inatçı direniş cepleriyle karşılaşıyordu. Sayısız kasaba ve kentin yetkilileri Ruhr'daki gibi teslim olmayı anlamsız bir yıkıma tercih etti. Gotha, Göttingen ve Weimar savaşmadan teslim olanlar arasındaydı. Garnizon komutanının 17 Nisan'da şehri teslim etmeyi reddetmesi sonucunda aynı günün ilerleyen saatlerinde Magdeburg'a 350 uçakla yıkıcı bir bombardıman icra edildi. Şehirdeki son direniş de böylelikle ertesi gün nihayete erdi.

İngiliz ve Kanadalılar Blaskowitz komutasındaki H Ordu Grubu'nun hâlâ nispeten kuvvetli birlikleri karşısında kuzeyde daha yavaş bir ilerleme kaydetti. Ancak 10 Nisan'a gelindiği vakit İngilizler Hannover'in kuzeydoğusundaki Celle'ye ve daha kuzeyde Bremen güneyindeki Weser'e ulaşmış, Kanadalılar ise Hollanda üzerinden kuzeye ilerleyerek neredeyse kıyıya varmıştı. Ancak Kuzey Denizi'ndeki başlıca limanlar ve Danimarka ve Norveç'le olan bağlantılar Almanların elinde kaldı ve kuzeybatıdaki Wehrmacht, Nazi rejiminin görece sağlam son güç merkezlerinden biri oldu.

Güney Almanya'daki durum ise daha kaygı vericiydi. Waffen SS Orgenerali Paul Hausser, emri altındaki G Ordu Grubu'nun güney

8 Amerikalıların Ruhr Muharebesi'ndeki kayıpları 10.000 kişi civarındaydı. – *DZW*, 6, s. 564.

ve güneydoğu istikametinde ricatı için müsaade istemesini müteakip 2 Nisan'da Hitler tarafından azledilmişti. Hausser'in yerine getirilen General Friedrich Schulz, Hitler'in iki ila üç hafta kadar dayanılması emrini yerine getirmeye çalıştı. İddiaya göre hayati önem arz eden bu zaman kazanılabilirse yeni jet uçakları kullanıma girecek ve askeri durum böylelikle değişecekti. Schulz, fanatik bir savunma yapmak için eldeki tüm kuvvetleri Main'daki Aschaffenburg bölgesinde sahaya sürdü. G Ordu Grubu, Thüringen'den güneye ilerleyen ABD Üçüncü Ordu'sunun onu kanattan çevirdiği ay ortasına kadar Amerikan ilerleyişini durdurmayı başardı. Bu gelişmenin akabinde çekilmeye başlayan ordu grubunun ricatı nihayetinde paldır küldür bir kaçışa dönüştü. Bu arada Amerikan ve Fransız birlikleri Stuttgart'a doğru ilerledi. Neckar Nehri'nin doğu yakasındaki önemli bir demiryolu kavşağı olan Heilbronn ancak yoğun çatışmaların ardından zapt edildi. Şehir, *Volkssturm* birlikleri tarafından desteklenen nispeten yoğun bir Wehrmacht kütlesi tarafından korunuyordu. Heilbronn'daki fanatik Nazi önderliğinin dehşet saçtığı şehir sakinleri, mücadele etmeden teslim olunmasına yönelik adımları atmaya diğer birçok yerleşimdeki gibi muvaffak olamamıştı. Neticede Heilbronn kaçınılmaz teslimiyet öncesinde bir hafta süren sert ve beyhude bir çarpışmaya maruz kaldı. Ancak bu bir istisnaydı. Çoğu yer bir teslimiyet tertiplemeyi başarıp, beyhude bir direniş teşebbüsüyle paramparça olmaktan kurtuldu.

Fransızlar Karlsruhe'yi ve Baden'daki diğer kentleri mücadele etmeden kolayca ele geçirdiler, ancak hâlâ belirsiz olan nedenlerden ötürü Kara Orman'daki Freudenstadt'ı neredeyse tümüyle yok ettiler. Ay ortasında, 21 Nisan'da pek az mücadeleyle zapt edecekleri Freiburg'a hücum ettiler. Württemberg'in başkenti Stuttgart, Bölge Valisi'nin sonuna kadar savaşılması yönündeki ilk ısrarlarına rağmen Nazi liderlerinin şehirden topuklamasının ertesi gününde hiç mücadele etmeksizin teslim oldu. Önde gelen Nazi muhalifleri, nicedir bir Nazi olan belediye başkanını şehri anlamsız bir yıkımdan kurtarması için ikna etmeyi başarmıştı. Fransızlar, Stuttgart ve çevresindeki bölgeleri hızla kontrol altına aldı. Bölge sakinlerinin – çoğunlukla tabanları yağlayan Nazilerden – duydukları korku, yerini Fransız fatihlere ilişkin endişeye bıraktı. İşgal kuvvetleri ziyadesiyle disiplinli olan Amerikalıların aksine Fransız askerleri, görünüşe göre bilhassa da Kuzey Afrika'nın korku duyulan

8. Dönitz Almanyası, 1 Mayıs 1945

sömürge birlikleri bünyesindeki küçük bir grup, Alman köy ve kasabalarındaki din adamları ve diğer şahısların raporlarından açıkça anlaşıldığı üzere kapsamlı bir yağmaya ve sayısız tecavüze müdahil oldu. En kötü örnek olan Freudenstadt'ta tecavüz, yağma ve talan üç gün sürdü.[9]

Bu sırada Frankonya içlerinden güneye ilerleyen Amerikalılar, bazen ağır mukavemet görmekle birlikte – çoğu direnmeksizin teslim olan şehirleri – peş peşe zapt etti. Ta ki 16 Nisan'da Nazizmin mabedi Nürnberg'e varana kadar. Hitler, "Reich Parti Kongreleri şehrinin" son adama kadar savunulmasını emretti. Kaybedecek hiçbir şeyi olmayan ve *Götterdämmerung* zihniyetiyle hareket eden parti önderliği, teslim olmayı reddederek sadece kaçınılmazı geciktirdi. Dört günlük sert çarpışmalar ile lüzumsuz yere dökülen daha fazla kanın ardından Parti'nin eski kalesi ve Nazi gücünün sembolü nihayet 20 Nisan'da, yani Hitler'in doğum gününde Amerikalıların eline geçti.[10]

---

9 Fransız askerlerinin davranışları için bkz., Heinrich Schwendemann, "Das Kriegsende in Ostpreußen und in Südbaden im Vergleich", Bernd Martin (ed.), *Der Zweite Weltkrieg und seine Folgen: Ereignisse – Auswirkungen – Reflexionen*, Freiburg, 2006, s. 101, 104; ve Richard Bessel, *Germany 1945: From War to Peace*, London, 2009, s. 116–17, 158–9. Fransız ordusundaki Kuzey Afrikalı askerlerin ten renginin, daha önce beyazlardan başka kimseyi görmemiş olan halk arasında büyük bir endişeye yol açtığı aşikârdı. Bu durum, "sömürge" askerlerince gerçekleştirildiği söylenen tecavüzlerin sayısının abartılmasına neden olmuş olabilir. Tecavüz ve yağma olduğunu gösteren çok sayıda kilise raporu için – bu suçlardan hiçbirinin bildirilmediği birçok hadise olsa da – bkz., Josef F. Göhri, *Die Franzosen kommen! Kriegsereignisse im Breisgau und in der Ortenau*, Horb am Neckar, 2005, s. 17, 24–5, 43, 46, 50, 53, 60, 82, 88, 91, 94, 98, 119, 124–5; ve (200'den fazla hadiseden söz edilen) Hermann Riedel, *Halt! Schweizer Grenze!*, Konstanz, 1983, s. 233, 237–8, 263, 305. Ayrıca bkz., Bernd Serger, Karin-Anne Böttcher ve Gerd R. Ueberschär (eds.), *Südbaden unter Hakenkreuz und Trikolore: Zeitzeugen berichten über das Kriegsende und die französische Besetzung 1945*, Freiburg im Breisgau, Berlin ve Wien, 2006, s. 253, 257, 269, 311–25; Manfred Bosch, *Der Neubeginn: Aus deutscher Nachkriegszeit. Südbaden 1945–1950*, Konstanz, 1988, s. 34; *Der deutsche Südwesten zur Stunde Null*, ed. Generallandesarchiv Karlsruhe, Karlsruhe, 1975, s. 102–3; Paul Sauer, *Demokratischer Neubeginn in Not und Elend: Das Land Württemberg-Baden von 1945 bis 1952*, Ulm, 1979, s. 18–20; *Von der Diktatur zur Besatzung: Das Kriegsende 1945 im Gebiet des heutigen Landkreises Sigmaringen*, ed. Landkreis Sigmaringen, Sigmaringen, 1995, s. 92–3.

10 Yukarıdaki anlatım, aksi belirtilmedikçe müteakip kaynaklara dayanır: *DZW*, 6, s. 561–71; *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 443–60; Fritz, 3–6'ncı bölümler; Lothar Gruchmann, *Der Zweite Weltkrieg*, München, 1975, s. 425–32; *The Oxford*

Batılı Müttefikler 15 Nisan'da öncelikli hedeflerini belirlemişti: Kuzeyde Lübeck'e doğru yüklenecek, Orta Almanya'da Elbe'deki mevzilerini pekiştirecek ve güneyde Tuna'ya ve Avusturya içlerine ilerleyeceklerdi. Hitler aynı gün bir karar aldı: Şayet düşmanın Orta Almanya içlerindeki ilerlemesi nedeniyle Reich ikiye bölünür ise Büyük Amiral Dönitz kuzeyde, Feldmareşal Kesselring güneyde kendisinin vekilleri olarak ülkenin onun bulunmadığı kısmında komutayı devralacaktı.[11]

Batıdaki Wehrmacht birliklerinin durumu o vakit artık gerçekten perişandı. Doğuda ise Berlin'e icrası beklenen büyük Sovyet taarruzu ertesi gün, yani 16 Nisan'da şafaktan önce başlayacaktı.

Doğu Prusya'da, Sovyetler, bir zamanların o güzel şimdi ise viran şehri Königsberg'in savunmasını nihayet kırmıştı. Müdafaa ettiği şehir cehenneme dönmüş ve emri altındaki kuvvetler imhanın eşiğinde olan garnizon komutanı General Otto Lasch – Sovyet askerleri o vakit her ne kadar sığınağının önündeyse de – 9 Nisan'da nihayet teslim oldu. Königsberg'in müdafaası 42.000 Alman askeri ve 25.000 sivilin hayatına mâl oldu. Müdafaadan arta kalan 27.000 civarı asker Sovyetlere esir düştü.[12] Öfkeden çılgına dönen Hitler, Lasch'ı gıyabında asılarak ölüme

---

Companion to the Second World War, ed. I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot, Oxford, 1995, s. 481–5; Max Hastings, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004, s. 481–502.

11 *Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939–1945: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, ed. Walther Hubatsch, München, 1965, s. 355–6. Kendi bölgelerinin müdafaası hususunda Dönitz ve Kesselring'e verilen tam yetki yalnızca Hitler'in emir ve kararlarının herhangi bir iletişim sorunu nedeniyle aktarılamaması durumunda geçerliydi. Hitler'in müşterek harekât yönetimi aksi takdirde bâki kalacaktı. Hitler, güneye gideceği beklentisiyle uyumlu olarak Dönitz'e 20 Nisan'da "bölgesindeki" sivil yetkililere emir ve talimat verme yetkisi verdi. Hitler 25 Nisan'da nihayet Berlin'de kalmaya ve Rheinsberg'deki OKW aracılığıyla Wehrmacht'ın harekât yönetimini muhafaza etmeye karar verdiğinden, Dönitz'in askeri yetkisi donanmayla sınırlı kaldı. – Herbert Kraus, "Karl Dönitz und das Ende des 'Dritten Reiches'", Hans-Erich Volkmann (ed.), *Ende des Dritten Reiches – Ende des Zweiten Weltkriegs: Eine perspektivische Rückschau*, München ve Zürich, 1995, s. 7–8 ve s. 20 n. 17. Reich'ın bölünmesi hususu, Sovyet ve Amerikan birliklerinin 25 Nisan'da Torgau'da temas sağlamalarıyla gerçek oldu.

12 *DZW*, 6, s. 523. Şehrin teslimiden önce Königsberg'de yaşanan son günlerin ayrıntılı anlatımı (ve Lasch'ın son dakikada postunu kurtarmak için vazgeçtiği teslim olma hususundaki isteksizliğinin tenkiti) için bkz., Michael Wieck, *Zeugnis vom Untergang Königsbergs: Ein "Geltungsjude" berichtet*, Heidelberg, 1988, s. 168–222.

mahkûm etti ve (bu infaz edilmesi imkânsız bir hükümdü) ve ailesini tutuklattı.[13] Hâlâ Samland'da tutunan kalıntıları dışında artık fiilen lağvolmuş Dördüncü Ordu'nun son komutanı General Friedrich-Wilhelm Müller'i de görevden aldı. Pillau limanı 25 Nisan'da düştüğünde vaktiyle yarım milyon askeri barındıran ordudan geriye 3.100 kişi kalmıştı. Bunlar savaşın sonuna değin Vistül Dili'nde ablukada kaldı.[14]

Güneydoğuda bir başka büyük felaket daha vuku bulmuştu: Avusturya'nın başkenti Viyana, yaklaşık iki hafta süren bir kuşatmanın ve günlerce sürüp nihayetinde şehir merkezine ulaşan, iki tarafın da ağır kayıplar verdiği yoğun sokak çarpışmalarının ardından 13 Nisan'da viran hâlde Kızıl Ordu'nun eline düştü. Sovyetler artık Tuna'nın her iki tarafından daha batıya, Avusturya'ya doğru ilerleyebilirdi. Hitler'in Viyana'nın düşüşünden iki gün sonraki sözleri şöyleydi: "Berlin Alman kalacak, Viyana yeniden Alman olacak ve Avrupa asla Rus olmayacak."[15] Bu boş sözler, gittikçe küçülen Reich'a çekilmeye zorlanan Alman askerlerinden pek azını ikna edebilirdi.

O sırada, Berlin'e sadece 70 kilometrelik bir mesafede toplanan Jukov'un askerleri Hitler rejimini yok edeceğinden ve kendilerine zaferi getireceğinden emin oldukları taarruzun işaretini bekliyordu. Berlin Muharebesi için kudretli bir ordu tertiplenmişti. Jukov'un Birinci Belarus Ordu Grubu ile daha kuzeydeki, Rokossovski'nin emrinde Pomeranya'dan batıya hücum etmeye hazırlanan İkinci Belarus Ordu Grubu toplamda 1.4 milyon asker, 4.000'den fazla tank ve 23.000 parça ağır toptan oluşuyordu. Güneyde, Neiße'deki üslerinden harekete geçmeye hazır olan Konev'in Birinci Ukrayna Ordu Grubu'nda ise bunlara

13 Lasch'ın eşi ve kızı tutuklanarak askeri cezaevine kondu. Ceza kamuya duyuruldu. – Robert Loeffel, "Soldiers and Terror: Re-evaluating the Complicity of the Wehrmacht in Nazi Germany", *German History*, 27 (2009), s. 527–8.

14 Schwendemann, s. 97.

15 Hitler, "Doğu Cephesi Askerlerine" isimli bildirisinde Bolşevik fethi durumunda Alman halkının imha olacağı endişesini bir kez daha körükledi. "Yaşlı erkekler ve çocuklar öldürülürken, kadın ve kızlar kışla fahişeleri yapılıyor. Gerisiyse Sibirya'ya yürütülüyor. [...] Şu anda vazifesini yerine getirmeyen herkes vatana ihanet içindedir. [...] Her şeyden ziyade, hıyanet içindeki subay ve askerlere dikkat ediniz. [...] Size ricat emri veren her kim ise [...] icap ediyorsa derhâl öldürülmelidir." – *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, ed. Max Domarus, Wiesbaden, 1973, s. 2223–4.

ilave 1.1 milyon asker ile 2.150 tank mevcuttu. Ordu gruplarının hepsi, toplamda 7.500 uçağa tekabül eden müthiş bir hava gücüyle destekleniyordu. Karşılarında ise Heinrici'nin Vistül Ordu Grubu mevcuttu. Bu teşkil, Manteuffel emrinde kuzeyde konuşlu Üçüncü Panzer Ordusu, doğrudan Berlin'e giden yolları koruyan General Theodor Busse emrindeki Dokuzuncu Ordu ve Neiße'den gelecek taarruzu püskürtmek ile başkentin güney kanadını korumakla görevli, General Fritz-Hubert Gräser komutasındaki Dördüncü Panzer Ordusu'ndan oluşuyordu. (Bu son ordu, Schörner'in Merkez Ordu Grubu bünyesinden görevlendirilmişti.) Alman kuvvetleri toplamda bir milyon asker, 1.500 tank ve zırhlı araç ile 10.400 parça topa tekabül ediyor, bunlar 3.300 avcı uçağınca destekleniyordu. Ancak kuvvet dengesizliğini artıran iki husus daha vardı: Alman askerlerinin çoğu yeterli talim görmemiş genç acemilerden oluşuyor ve birçok uçağın yakıt sıkıntısından dolayı havalanamaması hava gücünü kâğıt üzerindeki rakamlardan ibaret kılıyordu. Müdafilere belirli bir avantaj sağlayan yegâne şey, başkente erişimi engelleyen ve eş merkezli üç kademeden oluşan derinlemesine tahkimatlardı.[16]

Jukov'un taarruzu, düşmanı kör etme ve taarruz güzergâhını aydınlatma maksatlı bir ışıldak bataryasının eşlik ettiği müthiş bir baraj ateşiyle 16 Nisan saat 03.30'da başladı. Ancak Seelow ve Wriezen arasındaki Oder Vadisi'nin 90 metre yukarısında yer alan ve Berlin dışındaki son zorlu doğal engeli teşkil eden ağır tahkimli Seelow Tepeleri, iki tarafın da müthiş kayıplar verdiği kanlı çarpışmaların akabinde Jukov'un eline düşmeden evvel iki gün geçecekti. Busse'nin Dokuzuncu Ordu'su, Kızıl Ordu'nun Seelow Tepeleri'ni zaptını müteakip üç parçaya bölündü ve cephenin kuzeyi, merkezi ve güneyi boyunca ricata zorlandı. Konev'in Neiße'den icra ettiği taarruz ise daha kolay gelişip Almanları Dresden'e doğru sürdüğü gibi, – daha da büyük bir tehlike yaratacak şekilde – süratle Berlin'e ve Busse'nin ordusunun gerisine doğru ilerledi. 20 Nisan'a gelindiği vakit Belarus Birinci Ordu Grubu Berlin çevresindeki dış savunma çemberini aşmıştı ve teşkilin sağ kanadı şehrin kuzeyine ilerlemeye hazırlanıyordu. Alman başkenti kuşatılmanın eşiğindeydi. Berlin'in güneyinde, Konev'in tankları Alman ordusunun büyük mühimmat deposu Jüterbog'a ulaşmıştı ve irtibat

16 İng. "Three concentric rings of deep-echeloned fortifications". İfadenin tercümesindeki yardımından ötürü Sevcan Karabıçak'a gönülden teşekkürler. (ç.n.)

merkezi olan Zossen'i zapt etmek üzereydi. Jukov'un güçleri ise sabahın erken saatlerinde başkentin kuzeyindeki Bernau'yu almıştı. Jukov'un topları birkaç saat sonra doğrudan Berlin'e ateş açtı.[17]

III

Savaşı sürdürmekle ne elde edileceğini açıklamanın gittikçe zorlaştığı o son haftalarda Hitler'in cephe komutanları âdeta bir felç hâlindeydi. Ne kadar insan ölürse ölsün, ne kadar yıkım olursa olsun, mücadeleye devam ettiler. Önceki aylarda gitgide ivme kazanan özyıkıcı güçleri durdurmak için hiçbir şey yapmamışlardı. Dolayısıyla, son artık bu kadar yakınken bir şey yapmaları beklenemezdi. Bilakis, bu kadar generalin görevden alınmasıyla elde edilen bir doğal seçilimle kilit mevkilerde yalnızca mücadeleyi her ne pahasına olursa olsun sürdürmeye kararlı radikal rejim yanlıları kalmıştı.

Batı Cephesi Komutanı Feldmareşal Kesselring (her ne kadar Batı Cephesi namına komuta edilecek pek az şey kalmışsa da), 1930'larda bir süre Luftwaffe kurmay başkanlığı yapmış, savaşın ilk yıllarında bir hava filosuna komuta etmiş, ardından ise çetin bir cephe komutanı, siyasetten uzak durmaya özen gösteren yüksek mesleki yeterliliğe sahip bir askeri lider olarak İtalya'da nam salmıştı.[18] Askeri durum ne kadar vahim olursa olsun

17 Bu paragraftaki askeri hadiselerin seyri için bkz., *DZW*, 6, s. 686–705; *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 631–49; *DRZW*, 8 (Ungváry), s. 944–55; Gruchmann, s. 434–6; John Erickson, *The Road to Berlin*, Cassell baskısı., 2003, s. 563–77; Brian Taylor, *Barbarossa to Berlin: A Chronology of the Campaigns on the Eastern Front 1941 to 1945*, c. 2, Stroud, 2008, s. 307–20; *The Oxford Companion to the Second World War*, s. 125–7; Antony Beevor, *Berlin: The Downfall 1945*, London, 2007 baskısı, 15–16'ncı bölümler; Karl-Heinz Frieser, "Die Schlacht um die Seelower Höhen im April 1945", Roland G. Foerster (ed.), *Seelower Höhen 1945*, Hamburg, 1998, s. 129–43; Manfried Rauchensteiner, *Der Krieg in Österreich 1945*, 2. baskı., Wien, 1984, 6'ncı bölüm; Theo Rossiwall, *Die letzten Tage: Die militärische Besetzung Österreichs 1945*, Vienna, 1969, s. 78–183.

18 Kesselring'in şahsı ve kariyerine ilişkin muhtelif içerikler için bkz., Sam L. Lewis, "Albert Kesselring – Der Soldat als Manager", Ronald Smelser and Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995, s. 270–87; Elmar Krautkrämer, "Generalfeldmarschall Albert Kesselring", Gerd. R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, c. 1: *Von den Anfängen des Regimes bis Kriegsbeginn*, Darmstadt, 1998, s. 121–9; ve Shelford Bidwell, "Kesselring", Correlli Barnett

her zaman sahici yahut yapmacık bir iyimserlik yayıyor, daima Hitler'in dayanma iradesinin etkisi altında kalıyordu. Sadık generaller arasındaki bir numaralı isim oydu. Ricat edilirken, Almanya'nın ekonomik altyapısının imha edilmesine yönelik "Nero Emri"ni uygulamaması için Speer'in onu ikna etmekte başarısız oluşu sürpriz değildi.[19] Kesselring, Hitler'i durumun umutsuzluğu hakkında bilgilendirmek için Nisan ayı başlarında Führer Sığınağı'na geldiğinde Speer Mareşal'den yana bir kez daha hayal kırıklığına uğradı. Kesselring daha sadece birkaç cümle kurmaya fırsat bulmuştu ki Hitler, durumu Amerikalılar aleyhine nasıl çevireceğine dair uzun bir nutukla onun sözünü kesti. İster sahiden ikna olmuş, ister ise – kuvvetle muhtemel – başını ağrıtmamayı tercih etmiş olsun, Kesselring çok geçmeden Hitler'in fantezileriyle mutabık kalmaya başladı.[20]

Kesselring, itibarına toz kondurmamak için savaşın ardından titizlikle kaleme aldığı anılarında Ruhr bölgesinin kaybedildiği ve Orta Almanya'daki muharebelerin başladığı süreçte neler düşündüğünü yazdı. Düşman ilerleyişini, "daha güçlü ve organize bir vurucu kuvvet imdada yetişene değin" durdurmak maksadıyla Harz Dağları'nda mücadeleyi sürdürme fikrini makûl buluyordu. Bu iş için Mart sonunda bir araya getirilen ve Elbe'nin doğusunda; Dessau, Bitterfeld ve Wittenberg bölgesinde konuşlanan On İkinci Ordu'yu düşünüyordu. "Rus Cephesi'ndeki olayların gidişatının batıdan etkilenmemesi ve Almanya'nın ikiye bölünmesine engel olunması ancak onun yardımıyla kesin olarak sağlanabilirdi." Görüşlerinin Wehrmacht Yüksek Komutanlığı'nınkilerle örtüştüğünü belirtti: "O anda, bunun savaşın sonucunu etkileyip etkilemeyeceği sorusunu irdelemedim. Bunu düşünmemin bir faydası yoktu. Tek yapmaya çalıştığım, doğudaki operasyonlarımızın tekamülü için eldeki tüm imkânlarla Harz Dağları boyunca mücadeleyi uzatmaktı." Ruslar ve Batılı Müttefikler Elbe'de veya Berlin'de buluşacak olsalar

(ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990, s. 265–89.

19 BAB, R3/1661, fo. 20, "Niederschrift über die Ereignisse vom 15.3. bis 15.4.1945", tarihsiz, Walther Rohland imzalı (23.4.45 tarihli girdi); Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969, s. 446. Kesselring, Hitler'in 19 Mart tarihli "Nero" emrini ertesi gün emrindeki komutanlara aktardı. – Krautkrämer, s. 128 n. 10.

20 Speer, s. 463–4. General Westphal'ın hatıralarında aktardığına göre Rundstedt'ten Batı Cephesi Komutanlığını devralmasının ardından Kesselring'e cephenin durumuyla ilgili gerçekçi bir brifing verilmeye çalışılmış ancak yeni komutan, Führer'in kendisine yapmış olduğu bilgilendirmenin bu şekilde olmadığını söyleyerek teşebbüsü şüpheyle karşılamıştı. – Siegfried Westphal, *Erinnerungen*, Mainz, 1975, s. 327.

bile, savaşı sürdürmek için yine de bir gerekçe olurdu: "Doğudaki Alman tümenlerinin savaşarak İngiliz ve Amerikan bölgelerine ulaşabilmeleri için zaman kazanma zorunluluğu."[21]

Ruhr'da etrafı çevrilmiş olan B Ordu Grubu'nun komutanı Feldmareşal Walter Model uzun zamandır Hitler'in en güvendiği generalleri arasındaydı. Diktatör 1945 Nisan'ı sonlarına doğru onu "en iyi feldmareşali" olarak nitelemişti.[22] Kesselring gibi Model de bir yandan Hitler'e elinden gelen en iyi şekilde hizmet ederken, diğer yandan "politik olmadığı" hususunda samimiyetsizce ısrar etmişti. Gerçekte ise meslektaşları gibi onun da Nasyonal Sosyalistlerle birtakım ortak noktaları vardı (Bolşevizme duyulan tiksinti, Alman kültürünün üstünlüğüne ve Almanya'nın Avrupa'daki haklı egemenliğine inanç vb.) Savaş telafi edilmez bir surette Almanya aleyhine döndüğünde, yenilgiyi defetmek ve Reich'ın düşmanlarının zaferini önlemek için fanatik bir irade sergiledi. Bu irade, askerlerine verdiği o kendinden emin, sarsılmaz beyanları ve "sivil nüfus arasındaki" bozguncu yahut düşmanca bir tutum sergileyen "aşağı unsurların" acımasızca cezalandırılmasına yönelik emirlerinde ifade buldu.[23] Rejimin ne pahasına olursa olsun "dayanma" taleplerini ve hatta Nazi propagandasının kelime dağarcığını tekrar etti. Model, Mart ayı sonunda emri altındaki komutanlara subayların sorumluluklarına değinen bir bildiri yayımladı. Askerlere örnek teşkil etmek, icap ediyorsa bunu toprağa düşerek yapmak ve onları "geçmişten daha da fazla olmak üzere... kendilerini feda pahasına" mücadeleyi sürdürme ihtiyacına ikna etmek durumundaydılar. Sivil nüfusun, "Materyalist fikirlerin Yahudi ve demokratik zehrinden etkilenen" ve kendi mülklerinin muhafazasını "muharip askerlere koşulsuz desteğin" üstüne koyan kesimlerine karşı derhâl harekete geçilmesini talep etti.[24]

Model, Alman umutları çökerken bile Hitler'e olan sadakat ve

21 *The Memoirs of Field-Marshal Kesselring*, Greenhill Books baskısı, London, 1997, s. 266, 269.

22 Joachim Ludewig, "Walter Model – Hitlers bester Feldmarschall?", Smelser ve Syring, s. 368.

23 *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht. Dokumente*, ed. Gerhard Förster and Richard Lakowski, Berlin, 1975, s. 230 (18.3.45).

24 *DRZW*, 10/1'de (Zimmermann) alıntılanmıştır, s. 332 (29.3.45); ayrıca bkz., Manfred Messerschmidt, "Krieg in der Trümmerlandschaft: 'Pflichterfüllung' wofür?'", Ulrich Borsdorf ve Mathilde Jamin (eds.), *Über Leben im Krieg: Kriegserfahrungen in einer Industrieregion 1939–1945*, Reinbek bei Hamburg, 1989, s. 171, 177.

itaatini korudu. Ardenler Taarruzu'na ilişkin stratejik önerilerinin göz ardı edilmesinin ve hatta Ruhr'daki çemberin yarılarak ricat edilmesine ilişkin Kesselring'le ihtilafa düşüp de OKW'deki Keitel ve Jodl'u hummalı bir şekilde suçlamasının ardından bile bu tutumu değişmedi.[25] Speer'in hayati öneme sahip ekonomik altyapının yok edilmemesi hususundaki ricalarına Kesselring'in aksine kulak verdi. Ancak kuşatılmış ordusunu teslim etmesi için kendisini iknaya yönelik tüm girişimleri reddetti. (Olası bir teslime yönelik nabız yoklamaları o vakit Beşinci Panzer Ordusu'na komuta eden Orgeneral Josef Harpe ile Speer'in tank uzmanı Walther Rohland tarafından yapılmıştı. Ocak ayındaki ricat sırasında görevinden azledilmiş olan Harpe, Model ve batıdaki beş Bölge Valisinin iradesi aleyhinde hareket etmenin derhâl ölüm cezasına çarptırılmak anlamına geleceğini bildiğinden ötürü harekete geçmeyi reddetti.)[26] Görünüşe bakılırsa, Hitler'in teslim olunması yahut emirlere riayet edilmemesi hâlinde ailelerin tutuklanmasına ilişkin Königsberg'in düşüşü sonrasında verdiği emir Model'i gerçekten etkilemişti.

Ruhr'daki çarpışmalar 17 Nisan'da sona erdi. Birlikleri için tüm umutlar tükendiğinde, Model düşmana resmen teslim olmayı reddedip, bunun yerine Ordu Grubu'nu lağvetti. 317.000 kadar Alman askeri ve 30 general esir düştü. Model intiharı uzun zamandır bir mareşalin yegâne onurlu çıkış yolu olarak görüyor ve mağlubiyet hâlinde böyle yapacağını birkaç haftadır imâ ediyordu. Feldmareşal, 21 Nisan'da Duisburg yakınlarındaki ormanda kendini vurdu.[27]

25 Carlo D'Este, "Model", Barnett, s. 329; Kesselring, s. 250–55, B Ordu Grubu'nun kötü durumunu büyük ölçüde Model'in operasyonel kararlarına bağladı.

26 BAB, R3/1626, fos. 15–17, "Kapitulationsverhandlungen mit Generalfeldmarschall Model und Gauleiter Hoffmann", Rohland'ın 1945 Haziran'ında "Dustbin"de ["Çöp Tenekesi"] gözaltında tutulurken derlediği notlar. Ve R3/1661, fo. 21, "Niederschrift über die Ereignisse vom 15.3. bis 15.4.1945", tarihsiz, Walther Rohland imzalı (31.3, 2.4, 8.4, 13.4.45 tarihli girdiler); Walter Rohland, *Bewegte Zeiten*, Stuttgart, 1978, s. 105–7. Model ABD'li Korgeneral Matthew Ridgway'in 17 Nisan'da kendisine hususi bir mektupla yönelttiği teslim olma talebini de reddetti. Model'e göre Führer'e ettiği yemin sonuna kadar savaşması gerektiği anlamına geliyordu. – Hastings, s. 482; Messerschmidt, s. 177.

27 Ludewig, s. 382–4; Rohland, s. 107; Walter Görlitz, *Model: Strategie der Defensive*, Wiesbaden, 1975, s. 263–8; John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 2. Sonuna kadar savaşılması talimatına riayet etmeyen askerlerin ailelerinin tutuklanması

– Hitler'in favori komutanı ve 5 Nisan'da feldmareşallik asasını verdiği son kişi olan – Feldmareşal Schörner, önceki bölümlerde değinmiş olduğumuz üzere, hepsi sert disiplin yanlıları olan katı generaller grubu arasında bile merhametsizliğiyle meşhur bir isimdi. "Asyalı" düşman olarak gördüğü şeye karşı savaşa devam etmek için birliklerini ileri sürmekten başka bir şey onun için akla dahi getirilemezdi. Schörner'in ordu içinde bir diğer muadili olmasa da, birliklerine acımasızca muamele eden tek kişi o değildi. Kıdemli SS Orgenenerali Paul Hausser'in yerine G Ordu Grubu komutanlığına atanan General Schulz, askerlerin düşman tankları karşısında firar etmesi olasılığını bertaraf etmek için "en sert tedbirlerin alınması"na yönelik bazı emirler yayımladı. Emir almaksızın görev yerini terk edecek her askerin kendisini neyin beklediğini bilmesi gerekiyordu. Silah sıkıntısı olduğunu kabul ederek, bu durumun askerlere hafif silahlar ve Panzerfaust teminiyle telafi edilmesini istedi.[28]

Savaşa devam etmek bir araç olmaktan çıkmış, amacın kendisi hâline gelmişti. Kesselring'in yukarıda alıntılanan düşüncesinin gösterdiği gibi, eylemlerin savaşın sonucunu etkileyip etkileyemeyeceği meselesi dikkate değer görülmedi. Generallerin çoğu, durumu rasyonel olarak değerlendirebilecek yetiye sahipti. Bunun yerine, "Führer'in itici iradesini hayal kırıklığına uğratmamak" için elden gelen her şeyi yapma gereğini vurgulamayı ve bu uğurda silah eksikliği, adam kıtlığı ve düşmanın ezici gücü karşısındaki ihtimallere ilişkin kendi vahim değerlendirmelerini görmezden gelmeyi seçtiler.[29]

Bu tutumları, Hitler'in yakın çevresindeki askerlerin tutumuyla kusursuz bir uyum içindeydi. Hür muhakeme orada asla var olmamıştı. General Jodl daha önce Hitler'le açık konuşmaktan kaçınmamıştı. Ancak yine de Führer'in "deha"sına esir, aşırı sadık bir isim olarak kaldı. Mareşal Keitel kariyeri boyunca asla Hitler'e karşı koyma isteği sergilememişti ve bu tutumunda şimdi de herhangi bir değişiklik

---

emrini 5 Mart'ta Hitler adına Keitel imzaladı. – *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 207. Çarpıcıdır ki bu emre önayak olan Wehrmacht'tı. – Ulrike Hett and Johannes Tuchel, "Die Reaktionen des NS-Staates auf den Umsturzversuch vom 20. Juli 1944", Peter Steinbach ve Johannes Tuchel (eds.), *Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Bonn, 1994, s. 387.

28 *DRZW*, 10/1 (Zimmermann) referans alınmıştır, s. 327 (7.4.45).

29 *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 331–2.

olmayacaktı. Guderian'ın Mart ayı sonunda Genelkurmay Başkanlığından azledilmesiyle birlikte vahim operasyonel kararlara karşı koymaya yönelik son cüret kıvılcımı da söndü. Yerine geçen General Hans Krebs'in yetenekli bir kurmay subay olduğu doğruydu. Ancak tercih edilme nedeni şüphesiz otoriteye meydan okumaya hevesli biri olması değildi. Guderian'dan çok daha yumuşak başlı kişiliğiyle sığınaktaki topluluğun arasına hızla kaynayıp, silik bir silüetten ibaret kaldı. Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı ile Kara Kuvvetleri Komutanlığı arasındaki sorumluluk paylaşımı savaşın icra sürecinde nicedir süregelen yapısal bir zafiyet yaratmıştı. Şimdi savaş neredeyse biterken ise bu paylaşım önemli olmaktan çıktı. Ancak her fırsatta Hitler'e boyun eğen bu yeni birliktelik hâli önceki bölünmeden daha da feciydi. Deniz ve Hava Kuvvetleri komutanları Dönitz ve Göring'in Hitler'i kararlarından caydıracak bir şey yapmaları beklenemezdi. Göring gözden düşeli çok olmuştu. Ancak süregelen bu aşağılama, bilakis askeri toplantılara katıldığı vakit onu Hitler'e şevk ve desteğini göstermek için pekiştiriyor gibiydi. Dönitz de Hitler'in sonuna kadar savaşmaya kararlı en fanatik komutanları arasında yer aldığını bu son haftalarda kanıtlamıştı.

Dönitz, 7 Nisan'da Hitler'in görüşlerini tekrarlayarak şunları söyledi: "Biz, donanmanın askerleri, nasıl hareket etmemiz gerektiğini biliyoruz. Sarsılmaz bir şekilde ifa ettiğimiz askerlik görevimiz; sağımızda, solumuzda ve çevremizde her ne olursa olsun cesur, sert ve sadık bir direniş kayası gibi durmamızı sağlıyor. Böyle davranmayan pislikler boyunlarında şöyle bir bildiriyle asılmalıdırlar: 'Burada Alman kadın ve çocuklarını bir erkek gibi korumak yerine alçak bir korkaklıkla onların ölmelerine katkıda bulunan bir hain asılı.'" 19 Nisan'da, Avustralya'daki bir kampta komünistleri "usulca öldüren" bir savaş esirini övdü. Bu astsubay, döndüğü vakit bir komutanlık görevine terfi ettirilecekti. "Böyle adamlardan" diye ekledi, "donanmada daha çok vardır. Bunlar kendilerini zor durumların üstesinden gelirken gösterir" ve böylelikle "iç değerlerini" kanıtlarlar. Sadece bir hafta kadar önce, Dönitz düşmanın Alman topraklarının derinliklerindeki varlığına ilişkin kendi görüşlerini açıkladı. Teslimiyetin, Bolşevizm yoluyla Almanya'nın yıkılması anlamına geldiğini belirtti. Rusların Almanya'yı işgal etmelerini ancak bunların engelleyebileceğini söyleyerek Nasyonal Sosyalizmi ve Hitler'in politikalarını savundu. Söylenmenin, sızlanmanın ve şikâyet

etmenin beyhude olduğunu, bunların zayıflıktan ileri geldiğini ilan etti. "Korkaklık ve zayıflık, insanları aptal ve kör yapar." Liderlik tüm olasılıkların farkındaydı. Bolşevizmin teşkil ettiği tehdidi yıllar önce açıkça gören sadece Führer olmuştu: "Avrupa en geç bir yıl içinde, belki de bu yıl Adolf Hitler'in yegâne seçkin devlet adamı olduğunu kabul edecektir." Avrupa'nın gözlerine inen perde günün birinde kalkacak ve Almanya için siyasi olanaklar vuku bulacaktı. Dönitz vazifeye, şerefe, itaate, metanete ve sadakate bağlılık telkin etti. Komutanlarından, askerlik görevlerini ifa etmeyen subaylara karşı acımasızca hareket etmelerini istedi. Bir mürettebat, gemisini düşmana teslim etmektense daima onunla birlikte şerefiyle sulara gömülürdü. Karadaki savaş için de aynısı geçerliydi. Her bir deniz üssü, Führer'in emirleri doğrultusunda sonuna değin savunulacaktı. Parola zafer ya da ölümdü. Donanma sonuna kadar savaşacak ve bu, ilerleyen zamanlarda saygı uyandıracaktı. Donanmanın, halkın var olma iradesini temsil etmesi gerekiyordu. Üstesinden kahramanlıkla gelinemeyecek hiçbir durum yoktu. Bunun dışında her şey "kargaşaya ve silinmez bir utanca" yol açardı.[30]

Dönitz'in Hitler'in iradesine koşulsuz itaati ve savaşı sürdürme gerekliliğine duyduğu inanç, 25 Nisan'da Kuzey Almanya'da bir grup Bölge Valisi ve diğer yüksek Parti yetkilileriyle yaptığı toplantıda da aynı açıklıkla ifade buldu. – Kim tarafından olduğu belirtilmemekle birlikte – ilginçtir ki toplantıda "Alman halkının mevcudiyetini muhafaza etmek için savaşı sonlandırmanın daha iyi olup olmayacağı" sorusu soruldu. Dönitz bu sorunun değerlendirilmesinin, "münhasıran Führer tarafından şekillendirilen devlet liderliğinin meselesi olduğunu ve hiç kimsenin onun belirlediği çizgiden sapmaya hakkı olmadığı"nı söyledi. "Führer'in eylemlerini belirleyen tek şey Alman halkı için duyduğu kaygıdır" – ancak gördüğümüz üzere Hitler bu halkın hayatta kalmayı hak etmediğini birden fazla vesileyle ilan etmişti. "Teslimiyet zâten Alman halkının yok edilmesi anlamına geldiğinden, savaşmaya devam etmek bu açıdan da doğrudur," diye ekleyip, "Führer'in emrini yerine getirmekteki" kararlığını bildirdi.[31]

Bu son haftalarda bir nebze düşünce serbestisi sergileyen ve

30 IWM, EDS, F.3, AL2697, "Doenitz orders Resistance to the last. 3 Orders – 7, 11, and 19 April 1945".

31 KTB/SLK, Kısım A, c. 68, s. 331–2A, Kriegstagebuch des Ob. d. M., 25.4.45.

Hitler'e karşı dik durmaya çalışan generallerden biri Orgeneral Gotthard Heinrici'ydi. Heinrici, Oder'den Berlin'e icra edilecek taarruzda ezici üstünlüğe sahip düşman kuvvetlerine karşı savunma yapmakla görevlendirilmişti ki, Alman ordusunda savunma harbi icra etmek için Model dışında ondan daha donanımlı bir general yoktu. Ancak Heinrici emrindeki kuvvetlerin zırhlı birlik ve ağır topçu bakımından zayıf, askerlerin çoğunun ise yeterli talim görmemiş genç askerlerden oluştuğunu gayet iyi biliyordu. Dolayısıyla Hitler'in Nisan başında (iki panzer tümeni de dâhil) onu birkaç ihtiyat tümeninden mahrum bırakıp, bunları Bohemya ve Moravya Protektorası'ndan arta kalanları savunmak üzere ricata zorlanan Merkez Ordu Grubu emrine verdiğini öğrendiğinde dehşete düştü. Heinrici, yaklaşan taarruza yönelik savunma planlarını özetlemek üzere 6 Nisan'da Berlin'e çağrılmıştı.

Kendisine sadece harekât başkanı Albay Hans-Georg Eismann'ın eşlik ettiği Führer Sığınağı'ndaki toplantıda yalnızca Hitler'le değil, içlerinde Keitel, Jodl, Dönitz, Göring, Krebs ve Himmler'in bulunduğu maiyetiyle de yüzleşmek durumunda kaldı. Heinrici, ordu grubunun durumunu serinkanlılıkla özetledi. Cephe, savunmaların büyük ölçüde *Volkssturm*'a bağlı olduğu Frankfurt an der Oder yakınlarında bilhassa zayıf durumdaydı. Heinrici, Frankfurt'un "kale" statüsünden vazgeçilmesini ve şehri tutan on sekiz taburun kendi savunma güçlerinin emrinde yeniden konuşlandırılmasını istedi. Bu teklifi ilk başta kabul etmiş gibi görünen Hitler, kendisini anlamayan generalleri ve müşavirlerine karşı ansızın gürleyen bir öfke patlamasına gark oldu. Öfkesi kısa sürede yatıştı, ancak Heinrici'ye istediği on sekiz taburdan yalnızca altısı verildi. General, piyade ihtiyatının zayıflığını vurgulayarak en az üç tümen takviye istedi. Kapıya dayanmış böylesine belirleyici bir muharebe için durumun kabul edilemez olduğunu belirtti. Bir anlığına sessizlik oldu. Ardından Göring, Luftwaffe'den 100.000 adam sevk edeceğini belirtti. Göring'i, donanma ve SS bünyesinden 30 ila 40.000 civarı adam sağlayacaklarını söyleyen Dönitz ve Himmler izledi. Heinrici'nin bu askerlerin genç, talimsiz ve kıran kırana geçecek piyade savunma harbinde deneyimsiz oldukları yönündeki itirazı kulak arkası edildi. Ayrıca bunları silahlandırmanın tek yolu Alman hizmetindeki yabancı lejyonlarının silahlarını onlara vermekti.

Heinrici, elindeki kritik birliklerin Schörner emrine verilmesini

müteakip piyadedeki zayıflığının zırhlı birlikler açısından da ortaya çıktığını belirtince Hitler ona Kızıl Ordu'nun taarruzuna Berlin değil Dresden, akabinde ise Prag istikametinde başlayacağını söyledi. Heinrici şaşkınlık içinde General Krebs'e baktı. Ancak Genelkurmay Başkanı, olasılığın göz ardı edilemeyeceğini söyleyerek Hitler'i destekledi. Maiyeti tarafından pohpohlanan Hitler, Heinrici'nin gündeme getirdiği ciddi sorunları toplantı boyunca görmezden gelip meseleleri olabilecek en iyimser gözle ele aldı. Heinrici, birliklerin muharebe niteliğinin taarruzun açılış barajına dayanmalarını sağlayıp sağlayamayacağını irdeledi ve muharebenin sonucu buna bağlı olduğundan, kaçınılmaz kayıpların yerine koyabileceği kuvvetleri nereden bulabileceğini sordu. Hitler ona Luftwaffe, donanma ve SS tarafından vaat edilen takviyeleri hatırlattı. İlk meseleye istinaden, Heinrici'ye birliklere "inanç ve güven" aşılamaktan onun sorumlu olduğunu söyledi. Eğer herkes bu inanca sahipse, "bu muharebe, savaşın düşman için en kanlı yenilgisi ve en büyük savunma başarısı olacaktır," sonucuna vardı. Bir hava saldırısı nedeniyle sığınakta uzun süre bekledikten sonra Reich Şansölyeliği'nden ayrılan Heinrici ve Eismann, general basitçe, "Demek işler bizim için bu raddeye vardı", diyene kadar arabalarında sessizce oturdu.[32]

Heinrici, Berlin Muharebesi'nin son safhasına girilen o ilerleyen günlerde, Hitler'in OKW'deki müşavirleriyle daha da kötü bir ihtilafa düşecekti. Ancak Diktatör'le 6 Nisan'daki görüşmesi, sürdürdüğü tavrın ne kadar ikircikli olduğunu hâlihazırda göstermişti. Hitler'in hatalı olduğunu ve yanlış kararlarda inat ettiğini düşünüyordu. Yine de, kendini bu kararları elinden gelen en iyi şekilde uygulamakla yükümlü hissetti. Durumu değerlendirirken (savaş sonrasında kaleme aldığı hatıralarının kendi eylemlerini haklı çıkarma maksadı güttüğü gerçeği unutulmadan) önündekini vatanperver bir vazife olarak gördüğünü yazdı: Maksat Hitler'e ve Nasyonal Sosyalizme hizmet etmek değil, Almanya'yı savunmaktı. Ancak vicdanı ve yetiştirilme tarzının ona görevi olduğunu söylediği

32 BA/MA, N265/112, NL Heinrici, fos. 1–17 (Heinrici'nin 1945-47 yılları sırasındaki esareti sırasında yazılmıştır, Albay Eismann'ın anılarını da içerir.) Başlığı her ne kadar "Der Vortrag bei Hitler am 4.IV.1945", da olsa, toplantı aslında 4 değil 6 Nisan'da gerçekleşmiş gibi görünüyor (bkz., fo. 20). Heinrici 12 Mayıs'ta toplantıya ilişkin daha kısa bir metin yazmışsa da özü itibarıyla bu metin diğeriyle benzer nitelikteydi (12 Mayıs tarihli bu yazısında toplantı tarihini "Berlin Muharebesi'nden 10 gün kadar önce" şeklinde belirtir BA/MA, N265/108, fos. 3–9).

şeyi yapmak sadece rejimin ayakta kalmasına yardımcı olmakla mümkündü. Kesselring'in aksine, Speer'in "Nero Emri"nin uygulanmaması hususundaki talebine açık olduğu doğruydu. Fakat Nisan ortasındaki bir olayın gösterdiği üzere muhalefeti bundan öteye gitmedi. Prenzlau yakınlarındaki karargâhında Heinrici'yi ziyaret eden Speer, Hitler'e suikast düzenlenme konusunu gündeme getirdi ve generalin harekete geçmeye hazır olup olmadığını sordu. (Speer'in Hitler'i öldürme sorusu tümüyle retorik nitelikteydi zira kendisinin bu yönde hiçbir hazırlığı yoktu. Speer, Nazi rejiminin suçlarına iştirak etmekten yargılanacağını o vakit muhtemelen hâlihazırda düşünüyordu. Dolayısıyla, konuyu gündeme getirme amacı bunu savunmasında öne sürmek olabilirdi.) Cevap hızlı ve açıktı. Heinrici, Hitler ve çevresiyle kişisel bir bağı olmadığını söyledi. Ancak bir asker olarak bağlılık yemini etmiş ve bir Hıristiyan olarak "öldürmeyeceksin"i öğrenmişti (savaşta öldürmek açıkça başka bir meseleydi). Yeminle bağlı olduğu itaat mesuliyetini olağanüstü koşullar altında reddedebileceğini tasavvur edebiliyordu. "Fakat düşman taarruzu karşısındaki bir asker olarak bağlılık yemini ettiğim başkomutanı öldürmek, işte bunu yapamam!" Dahası, bunun ileride yeni bir "arkadan bıçaklanma" kültünü harekete geçireceğinden emindi. Bu sözler karşısında mutabık kalan Speer, kapana kısılmış olduklarını kabul etti. Yapabilecekleri tek şey devam etmekti.[33]

33 BA/MA, N265/112, NL Heinrici, fos. 23–4. Speer, *Erinnerungen*, s.471, görüşmeyi (Heinrici'nin aksine) 14 değil 15 Nisan'a tarihler ve Berlin'deki altyapı tesislerinin tahrip edilmemesi hususundaki istişareden söz etmekle birlikte Hitler'in öldürülmesi konusuna değinmez (ancak bu meseleye anılarının başka bir yerinde atıfta bulunur). Heinrici hatıratının 1966 ve civarında kaleme aldığı bölümlerinin sonraki müsveddelerinde, Speer'le Hitler'i öldürme hususundaki konuşmasına ve dini inançlarıyla bağdaşmaması nedeniyle siyasi suikast yapmayı reddedişine yeniden değinir. Burada, bu konuda daha önce yazdıklarına iki husus ilave eder: Hitler'in Temmuz 1944'ten bu yana büyük ölçüde artırılan güvenliği nedeniyle herhangi bir suikast girişimi beyhude olurdu. Ve şayet böyle bir teşebbüs başarılı olsaydı bile, bunu takip edecek devrim Rus cephesinin sadece 100 kilometre gerisinde vuku bulurdu. Akabindeki kaos, bir ateşkes için başarılı görüşmeler yapılmasına dair liderliğin elindeki tüm olasılıkları ortadan kaldıracaktı. Heinrici'nin 1945 Nisan'ında bu gibi fikirleri sahiden düşünüp düşünmediği belli değildir. Daha sonraki anılarında, kendisine kalan tek seçeneğin, Oder'deki hattı koruma görevini elinden geldiğince yerine getirmek olduğu sonucuna vardı. – BA/MA, N265/26, fos. 22–3 (1966 civarı). Speer'in, Hitler'e suikast yapmayı düşündüğü yönündeki iddiaları üzerine bkz., Matthias Schmidt, *Albert Speer: Das Ende eines*

Hitler'e ve Nasyonal Sosyalizme karşı fanatik bir bağlılıktan horgörüye kadar değişen muhtelif tutumları her ne olursa olsun, hiçbir general – ki aynı şey emirleri altındaki askerlerin büyük çoğunluğu için de geçerliydi – Almanya'nın yenildiğini, en başta da Bolşevik boyunduruğu altına girdiğini görmek istemiyordu. Bunu önlemek için ellerinden geleni yapmalarının sonucu, savaşın ve Nazi rejiminin ömrünün, getirdikleri tüm acılarla birlikte uzamasıydı. Savaştan hâlâ bir şeyler kazanılabileceğine ve Almanya'nın hâlâ "kurtarılabileceğine" ilişkin umutlar, Nasyonal Sosyalist yönetimin sona ermesine yönelik arzulara ağır bastı. Bazıları için gerçekten de Nazizmden ve bir mucizenin hâlâ gerçekleşebileceğine dair o bitmek bilmeyen rüyadan herhangi bir uyanış yoktu. Örneğin Doğu Prusya'daki "başarısızlığı" nedeniyle görevden alındıktan sonra Würzburg yakınlarında emekliliğini yaşayan Orgeneral Reinhardt, "hâlâ inandığımız kurtuluşun ne zaman ve nasıl geleceğini" hayıflanarak sorabiliyordu. Bir hafta sonra, Başkan Roosevelt'in 12 Nisan'daki ölümünü tıpkı Hitler ve Goebbels gibi o da "bir umut ışığı" olarak gördü.[34]

Ölümcül savaş makinesi bu süreçte faaliyeti sürdürüyordu. İnsan rezervleri tükenmişti.[35] "Başıboşlar"ın toplanarak cepheye geri gönderilmesi için Parti'nin Wehrmacht ile iş birliği yapmasına ilişkin emirler verilmeye devam edildi.[36] Ancak hangi acımasız yöntemler kullanılırsa kullanılsın, bunlar aracılığıyla elde edilen sayılar okyanusta bir damla kadardı. Hitler, Şubat sonunda 1929 doğumlu ve bazıları henüz 16 yaşına bile basmamış 6.000 oğlanın geri savunma mevzilerinin tahkimi maksadıyla silahaltına alınması ile bir "Kadın Taburu" oluşturulmasını

Mythos, Berne ve München, 1982, s. 147–51.

34 BA/MA, N245/3, NL Reinhardt, Kalenderblätter 1945, fo. 87, 5.4.45, 13.4.45 tarihli girdiler.

35 13 Nisan'da Ordu Personel Dairesi'nden gelen bir teleks, birkaç ordu grubunun "Komutan İhtiyatı"na az sayıda subay tahsis etmekle birlikte, bu teşkillerin insan kaynaklarını artık kendilerinin organize etmeleri gerekeceğine ve öngörülebilir gelecekte daha fazla atama bekleyemeyeceklerine dikkat çekti. – IWM, EDS, F.3, M.I. 14/163, FS'den OB Nordwest'e, vb., 13.4.45. Nisan başında bir şekilde yedi yeni tümen teşkil edilmiş ve bunlar hafif silahlarla donatılmışsa da tümen mevcutları 17 yaşındaki askerlerden oluşuyordu. Bunların Thüringen'i savunmaları gerekmekle birlikte hazır edilmeleri 15 gün sürdü. Thüringen o süre zarfında zâten kaybedildi. – *TBJG*, II/15, s. 685 (8.4.45).

36 Örneğin bkz., StAA, Kreisleitung Günzburg 1/42, Gaustabsamt Gau Schwaben'dan yukarıda belirtilen mıntıka yönetimine, 11.4.45.

onaylamıştı.[37] Ancak Nisan ayı geldiğinde oğlanlar geri mevzilerde değil ileri hatlarda çarpışmaya yollanıyordu. Reich Gençlik Lideri Artur Axmann, Mart sonunda Hitler Gençliği'nden "panzer yakın muharebe birimleri" (*Panzernahkampfeinheiten*) kurmayı kabul etti. 700 Hitler Gençliği üyesinden oluşan ilk tabur, tank imha maksatlı yakın muharebe birimleri olarak çarpışmak üzere Nisan başında kamyonlarla Gotha yakınlarına sevk edildi.[38] 15 ve 16 yaşlarındaki bu çocuklar, Sovyet taarruzu başladığında kendilerini Rus tanklarının şiddetli hücumuyla karşı karşıya bulacaktı. Bir ay sonra, Sovyetler Berlin merkezine ilerlerken bile Waffen SS genç Almanları hâlâ saflarına katılmaya zorluyordu.[39] Ancak bu intihar mücadelesine gönül rızasıyla müdahil olanlar da vardı. İster Hitler Gençliği'ndeki beyin yıkama faaliyetlerinden, ister idealizmden yahut ister macera duygusundan olsun, bir hayli genç kendi isteğiyle cepheye gitti. Bazıları, savaşın bu umutsuz safhasında bile ülkeleri için son fedakârlığı yapmaya hazırdı.[40] Kendilerini bekleyen şeye içlerinden pek azı hazır olabilirdi. Her halükârda, silahaltına alınan Hitler Gençliği üyelerinin çoğunluğu ülkeleri için ölmeye hazır fanatiklerden ziyade yetkililer tarafından güdülen ve çoğu zaman umutsuz bir davada sebepsizce katledilecek korkmuş, yolunu şaşırmış çocuklardan ibaretti.[41]

37 BAB, NS6/756, fos. 2–6, Verstärkung der kämpfenden Truppe, 28.2.45.

38 BAB, NS6/135, fo. 160, Vorlage (Bormann için), Panzernahbekämpfungstrupp der Hitler-Jugend'le alakalı, 3.3.45.

39 Institut für Zeitgeschichte-München'den Dr. Hermann Graml'ın, 1945 Nisan'ının son günlerinde Reich Emek Cephesi'nde bizzat yaşadığı deneyime ilişkin verdiği bilgiler. Oğlanlara saflara katılmaları için şiddetli bir baskı yapıldı. Örneğin Katolik Kilisesi'ne güçlü bir aidiyetin vurgulanması yahut Dr. Graml'ın durumunda olduğu gibi, askere çağrılma belgeleri hazırlanması suretiyle yeterli kararlılık gösterilse, buna direnilebilirdi. Württembergli bir akranı uzun yıllar sonra 1945 Şubat'ında bir mektup aldığını iddia etti. Söylediğine göre, mektup 17 yaşındaki erkek kardeşinin Waffen SS için gönüllü olduğunu bildiriyordu. Fakat durum böyle değildi. Kardeşi bundan kaçınmak için alelacele Reich Emek Cephesi'ne gönüllü olmuş ve Waffen-SS'ten kurtulmuştu. – *Zeitzeugen berichten... Schwäbisch Gmünd – Erinnerungen an die Zeit von 1930 bis 1945*, ed. Stadtarchiv Schwäbisch Gmünd, Schwäbisch Gmünd, 1989, s. 312.

40 Bkz., Nicholas Stargardt'ın derlediği tanık beyanları, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis*, London, 2005, s. 268–9, 294–7, 303, 307.

41 GünterC. Behrmann, "'Jugend, die meinen Namen trägt': Die letzten Kriegseinsätze der Hitlerjugend", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005, s. 175.

Faaliyetler artık doğaçlama tedbirlerle yürüyordu. Bombardımanların ardından kıta hareketlerinin devamı için Almanya'nın güneyindeki yol tamirlerinde *Volkssturm* kullanıldı. Çoğu yol işçisinin o sırada zâten *Volkssturm*'da hizmet verdiğine dikkat çekilmişti. "Tüm nüfusun amansız ve kapsamlı bir surette görevlendirilmesi" yoluyla alelacele tank engellerinin dikilmesi için hâlâ emirler gönderiliyordu. Muharip birliklerdeki teçhizat eksikliklerinin kısmen giderilmesi için düşmanın yolu üzerindeki Wehrmacht depolarından dağıtım yapılacaktı. Württemberg'de büyük miktarda deri giysinin yanı sıra askerlerinin yırtık pırtık postallarının yerini alacak 100.000 çift çizmeye rastlayan G Ordu Grubu bir hayli memnun oldu.[42]

Şaşırtıcıdır ki Hitler'in kendisi de hayatının son haftasında tren istasyonlarındaki vagonlarda bir haftadan uzun süredir bekletilen tüm silah ve teçhizat stoklarının boşaltılmasını ve birliklere verilmesini emretmek zorunda kaldı.[43] Tabii bunların hepsi havanda su dövmekti. Lâkin bir tür muharebe kuvvetinin o gittikçe artan umutsuz koşullarda faaliyetlerine devam edebilmesine yine de katkısı oldu. Ayrıca zevahir korunmalıydı. Dikkate şayandır ki, Hitler'in 20 Nisan'daki olağan doğum günü teftişi için Reich Şansölyeliği avlusunda en son silah modellerinin teşhir edileceği sergi uğruna yapılan hazırlıklar Nisan ortasında hâlâ devam ediyordu.[44]

Silahlı kuvvetlerdeki er ve eratla ilgili genellemeler yapmanın yaş tahtaya basmak olduğu kesindir. Ve münferit askerlerin, denizcilerin ve havacıların siyasi tutumları ne kadar farklı olursa olsun, ezici bir çoğunluk muhtemelen kendilerine emredilen şeyi yapmaktan, yani

42 StAA, Kreisleitung Günzburg 1/43, Strassen- und Flußbauamt, Neu-Ulm, 13.4.45; Gauleitung Schwaben, 1/28, fos. 328841–2, 328845, Heeresgruppe G'den Gauleitung Schwaben'a, 13.4.45, Bormann'dan tüm Bölge Valilerine, 13.4.45, Keitel'in 10.4.45 tarihli talimatının aktarımı; fos. 328807–8, Bormann'ın Orta ve Güney Almanya'daki adı geçen on Bölge Valisine emri, 13.4.45; Gauleitung Schwaben, 1/29, fo. 328843, Aktnotiz für den Gauleiter: Versorgungslage der Wehrmacht und ziviler Behörden, 16.4.45; fo. 328835, yaklaşan düşman karşısında tahkimat işlerinin yapılması ve engel sayılarının artırılması için Volkssturm'un göreve çağrılması ve halkın hizmete alınması ihtiyacı gören Neu-Ulm Mıntıka Başkanı'ndan Bölge Valisi Wahl'a, 20.4.45.

43 BAB, R3/1622, fo. 102, Speer'in Hitler'in emrini aktaran talimatı, 24.4.45; "*Führer-Erlasse" 1939–1945*, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997, s. 497.

44 BAB, R3/1618, fo. 22, Führer-Vorführung'la alakalı, 12.4.45.

savaşmaya devam etmekten başka bir seçenekleri olmadığını kabullenmişti. Farklı cephelerin kendilerine özgü niteliği bu tutumları şüphesiz etkiliyordu. İdeolojik çatışmanın en belirgin olduğu Doğu Cephesi'nde Kızıl Ordu ile burun buruna olanlar arasında, çökmekte olan Batı Cephesi'nin askerlerine kıyasla daha büyük bir azim, mücadele kararlılığı ve hatta Hitler'e inanç söz konusuydu. Kurlandiya'da kuşatılmış olan 12'nci Panzer Tümeni'nde görevli bir astsubayın evine yolladığı mektubun diğerlerini ne denli temsil ettiğini bilemeyiz. Ancak yazmış oldukları görev yaptığı birlikte Nazileştirilmiş düşüncelerin hâlâ mevcut olduğunu gösteriyor:

> Kimileri bu kritik günlerde savaşa kaybedilmiş gözüyle bakacak. Ancak savaş sadece biz teslim olursak kaybedilir. Almanya teslim olsa dahi bu bizim için savaşı bitirir mi? Hayır, dehşet daha yeni başlayacak ve üstelik kendimizi savunmak için silahlarımız bile olmayacak. Hâlâ silahlarımız olduğu ve iyi amacımıza olan inancımız devam ettiği sürece hiçbir şey kaybedilmiş değildir. Gidişatta belirleyici bir dönüm noktası olacağına kesinlikle inanıyorum. Bize Führer'i gönderen Tanrı, tüm bu korkunç fedakârlıkların beyhude olmasına izin vermeyecek ve dünyayı asla Bolşevizmin yok edici terörüne terk etmeyecektir.[45]

Bununla birlikte, doğudaki askerler arasında bile karşıt görüşler söz konusuydu. Naziler aleyhindeki fikirleri şüphe götürmeyen Prag'daki bir astsubayın Nisan ortasında günlüğüne düştüğü düşünceli notlar, rejime karşı eleştirel bir mesafeyi, durumun umutsuzluğuna dair gerçekçi bir bakışı ve şimdi Reich'ı pençesine alan kaderin Almanların

45 BfZ, Sammlung Sterz, Uffz. Werner F., 1.4.45. Askerlerin gönderdiği ve aldığı mektupların çoğu siyasi içerikten yoksun olup, genellikle ailevi yahut kişisel hususlarla alakalıydı. Bir sansür dairesinin Mart ayı raporuna göre, ay boyunca elden geçen ve kontrol edilen gönderilerin %91.8'i "renksiz", %4.7'si rejime karşı olumlu ve %3.5'i ise rejime karşı olumsuz eğilimdeydi. (Eleştiri yapmanın bariz tehlikelerinden ötürü bu son rakamın gerçekleri yansıtmadığı açıktır). Mart ayının son sekiz günü için kısmen farklı kriterlerle yapılan bir başka bir tetkik ise sonuçların %77.08'ini "renksiz", %8.82'sini "olumlu, ve %7.46'sını "tarafsız" buldu. Rapor mektuplardan 113 farklı alıntı içeriyordu. – BA/MA, RH20/19/245, fos. 31–43, Feldpostprüfstelle bei AOK.19, Monatsbericht für März 1945, 3.4.45. Cepheden gelen ve cepheye giden postaların organizasyonu için bkz., Richard Lakowski and Hans-Joachim Büll, *Lebenszeichen 1945: Feldpost aus den letzten Kriegstagen*, Leipzig, 2002, s. 18–29.

doğuda işlemiş oldukları suçların bedeli olduğuna ilişkin bir hissiyatı yansıtır. Astsubay, Hitler ve Goebbels'in açıklamalarına atıfta bulunarak, askerlerin yaklaşık yüzde 10'unun hâlâ "teknik bir mucizeye" inandığını tahmin ediyordu. Şaşırtıcıdır ki, atomun parçalanmasına ve Almanya'nın İngiltere'yi yeryüzünden silecek kadar güçlü bir silaha sahip olduğuna ilişkin rivayetler vardı. Günlüğün yazarı için bu tür konuşmalardan daha kötüsü şuydu ki, Alman nüfusunun büyük bir bölümü, böyle bir silahın varlığına inanmamakla birlikte, Almanya'nın tek bir saldırıda tüm düşmanlarını yok edebileceği bir silahı olmayışından esef duyuyordu. O zaman "galip biz olurduk". Bu tür düşünceler, Nazi eğitiminin yol açtığı vahşilik ve ahlaki çürümenin boyutlarına ışık tutuyordu. "Bu halkın kendi kaderinden şikâyet etmeye hiçbir hakkı olmayacak," diye belirtti. Rusya seferinin ilk iki yılında görev yapmış olan daha yaşlı askerlerin, bu dünyada işlenen suçların hesabının ahirete kalmadığını söylediklerine son günlerde birkaç kez kulak misafiri olmuştu. Almanya'nın işgal altındaki doğu bölgelerinde vuku bulan – ve kendisinin kısmen abartılı olduklarını düşündüğü – Bolşevik mezalimlerinin haberlerini bunun kanıtı addediyorlardı. "Birçoğu, bugün yaşandığı iddia edilenlerle yan yana konması gereken o tanık oldukları yahut bizzat yapmak zorunda kaldıkları şeyleri ürpererek düşünüyor. 'Biz kendimiz bizzat suçluyuz, bunu hak ettik' – şu anda pek çok kişinin cebelleştiği acı farkındalık işte bu."[46]

Aynı asker iki gün sonra Orta Almanya'daki çatışmalara değinip, garnizon komutanının gıyabında ölüme mahkûm edildiği, ailesinin ise tutuklandığı Königsberg'in teslimiyle ilgili yorumda bulundu. Nazi liderliğinin her kasabanın ve köyün son adama kadar savunulması talepleri, "kapının eşiğindeki çöküş tehdidine karşı koymaya yönelik fanatik irade ve usûl konusunda hiçbir şüpheye mahal bırakmıyor. Savunmada yer almayan veya alınan tedbirlere uymayanlar ölümle tehdit ediliyor." Ancak, koşulsuz teslimiyetin gittikçe artan bir kabul gördüğünü ve kitlesel firar ile iç huzursuzluğun sonraki günlerde yayılacağını düşünüyordu. Artan öfkenin belirtileri aşikârdı. İnsanlar daha önce gizlice düşündüklerini artık daha açık bir şekilde söylüyor ve "gerçek duruma ve liderliğimizin niyetlerine ilişkin içgörü büyüyor. [...] Bu günlerde en inatçı iyimserlerin bile son argümanları ellerinden kayıp gidiyor.

46 BfZ, Sammlung Sterz, Tagebuch Uffz. Heinrich V., 10.4.45.

Direnişe devam edilmesi yakında hiç kimse yahut hiçbir şey tarafından haklı çıkarılamayacak. Kahramanca çöküş sloganının çılgınlığı işte o zaman halkın tamamı için tüm çıplaklığıyla ortaya çıkacak."[47]

Siyasi tutumları ne kadar farklı olursa olsun, Berlin'in doğusunda Kızıl Ordu'nun Oder taarruzunu bekleyen askerleri mücadeleyi sürdürmeye sevk eden başlıca hususlardan biri, şüphesiz nefret edilen bir düşmana karşı vatanı savunma güdüsüydü. Savaşın hararetinde daha da etkili bir diğer husus ise birlikteki yoldaşlık ruhuydu. Ancak kendini koruma güdüsü, bunların hepsinin başında geliyordu. Alman askerleri, Kızıl Ordu'nun eline düşmeleri durumunda merhamet bekleyemeyeceklerinin pekâlâ farkındaydı. Almanların doğuda yaptıkları mezalimleri genellikle, kimi zaman da ilk elden biliyorlardı. Kendilerini bekleyen şeyin ölüm yahut taş çatlasa Sovyetler Birliği'nin ücra bir köşesinde ölüme değin sürecek köle işçiliği olduğundan emindiler.

Düşmanı şeytanlaştıran ve Bolşeviklerin galip gelmesi durumunda kendilerini bekleyen dehşetleri irdeleyen propaganda, NSFO'ların cesaret konuşmalarıyla askerlerin kafasına kazınmıştı ki bu çabaların yeşermeye en verimli olduğu yer şüphesiz Doğu Cephesi'ydi. Kuzeybatı, Orta ve Güney Almanya'da durmaksızın geri itilen askerlerin ise vaziyet karşısında bu kadar net bir bakışları yoktu. Düşman korkusu buralarda hiç de bu kadar belirgin değildi. Öte yandan, Alman topraklarının yabancı düşmanlarca işgal edildiği düşüncesine duyulan tiksinti şüphesiz pek çok kişiyi gayrete getirdi. Ruhr'dan tahliye edilmelerinin akabinde 1945 Nisan'ı başında Aşağı Frankonya'da, SS bünyesinde hizmet vermeye gönüllü olan 14 ve 15 yaşlarındaki bir grup erkek çocuğunun amaçları birbirinden farklıydı. Bazıları coşkulu Nazilerdi, ötekiler ise yoldaşlık ve macera arıyordu. Ancak hepsi "vatanı kurtarmak" istiyordu.[48] Silahlı kuvvetlerde, özellikle de genç askerler arasında, azınlıkta da olsa hâlâ çok sayıda ateşli Nazi vardı. Aşağı Saksonya'da görev yapan bir teğmenin Vestfalya'daki ailesine yazdığı ve Nisan ayında İngilizlerin eline geçen bir mektupta şöyle deniyordu: "Führer'in bizi anlamsızca feda edeceğine kendimi inandıramıyorum. 'Ona' duyduğum inancı kimse elimden alamayacak. O benim her şeyim. Biz yeniden karşılaşmadan önce kim bilir neler yaşayacağım, ancak ben bir subayım ve vatanım

47 BfZ, Sammlung Sterz, Tagebuch Uffz. Heinrich V., 12.4.45.

48 Fritz, s. 90–91.

için elimden gelen her şeyi, vazifenin gerektirdiğinden daha fazlasını, – hatta çok daha fazlasını – memnuniyetle yapacağım."[49] İntihar pilotluğundan yana herhangi bir gönüllü sıkıntısı yoktu. 2.000'den fazla havacı, avcı uçaklarını Müttefik bombardıman uçaklarına mahmuzlamak için derhâl ileri çıktı. Doğudaki memleketlerinin düşman eline geçmesi, ailelerinin Müttefik bombardımanlarıyla ölmesi yahut Nazi fanatizmi gibi çeşitli motivasyonları vardı. Ancak bu kamikazevari taktik başarısızlığa uğradı. Yapılan fedakârlıklar beyhudeydi. 133 Alman uçağı ile 77 pilotun hayatı pahasına mahmuzlanarak düşürülen bombardıman uçağı sayısı sekizdi.[50] Waffen-SS birlikleri hâlâ şaşırtıcı bir şekilde motiveydiler. Rejime bağlı kalıp tam bir adanmışlıkla savaştılar ve beyaz bayrakların dalgalandığı evleri müthiş bir zalimlikle havaya uçurmaktan ve onları yükselten insanlara karşı misillemeler yapmaktan kaçınmadılar. Almanlar ideolojik bağlılık, fanatik sadakat, yoldaşça bir vazife duygusu, itaatsizliğin olası sonuçlarından duyulan korku ve herhangi bir alternatifin yokluğu gibi nedenlerden ötürü, kişiden kişiye değişen derecelerde kendilerini savaşmak durumunda hissettiler.[51]

Eylemlerinin bir şekilde Almanya'yı "kurtarmaya" yardımcı olduğuna dair müphem bir düşünce haricinde, batıdaki askerlerin birçoğunun hâlâ niçin savaştıklarına ilişkin somut bir fikri yoktu. Mart ayında yazılan 12.000 asker mektubu üzerinde yapılan bir inceleme, batıdaki temel motivasyonun doğudakiyle aynı olduğunu gösterdi. Kendini koruma güdüsü yine başı çekmiş, mektupların hemen hemen hepsinde

49 LHC, Dempsey Papers, no. 319, II'nci kısım, s. 8–9 (18.4.45). Subayın akıbeti bilinmemektedir.

50 *TBJG*, II/15, s. 658 (1.4.45), 684, 687 (8.4.45), 692 (9.4.45); *DRZW*, 10/1 (Boog), s. 830–83; Christian Hartmann ve Johannes Hürter, *Die letzten 100 Tage des Zweiten Weltkriegs*, München, 2005, 33. günün girdisi, 7 Nisan 1945. Hartmann ve Hürter bu şekilde 23 bombardıman uçağı düşürüldüğünü söyler. Bunların çoğu mahmuzlama kaynaklı kayıplar olmamakla birlikte, verdikleri sayılar Amerikalıların 17 bombardıman ve 5 avcı uçağı olarak belirttikleri gerçek sayıya yakındır. Ağabeyini Doğu Cephesi'nde kaybetmiş bir gazetecilik öğrencisi birkaç ay önce SS gazetesi *Das Schwarze Korps*'a yazmış ve insanlı torpido olarak intihar görevine kabul edilmeyişinden duyduğu hayal kırıklığını bildirmişti. Almanya için duyduğu sevgiyle hareket ettiğini belirten ve hevesli bir Nazi olduğu aşikâr görünen genç adamın söylediğine göre çok sayıda gönüllünün mevcudiyeti seçilmesine engel olmuştu. – BAB, NS19/2936, elle yazılmış mektup, tarihsiz (1944 sonu yahut 1945 başı).

51 Fritz, s. 72, 78–9, 88–9, 92.

savaşın son safhasından canlı çıkma ve aileye kavuşabilme arzusu dile getirilmişti.[52]

Teğmen Julius Dufner'in önceki bölümlerde de yer verdiğimiz günlük notları, bir ordunun dağılma sürecine ışık tutar. Dufner Nisan ayında Bergisches Land'daki Wermelskirchen yakınlarında, ardından ise Model'in B Ordu Grubu'nun lağvedilmesi emrinin ona ulaşacağı Solingen civarında görevlendirildi. 13 Nisan'da askerlerin silahlarını attıklarına ve batıdaki savaşın bittiğine dair söylentiler duydu. İnsanlar geri çekilen askerleri silahlarını bırakmaları için teşvik ediyor, onlara yatacak yer ve sivil giysiler sunuyordu. İki gün sonra Hitler, Göring ve Goebbels'in vuruldukları yahut intihar ettiklerine dair başka söylentiler çıktı. Şehir sakinleri Solingen'deki tank engellerini yıkıyor, Wehrmacht'ın malları yerel halka dağıtılıyordu. Çocuklar, askerlerin bir kenara fırlattıkları çelik miğferlerle etrafta koşuşturuyordu. Parti'ye yönelik nefret artık dile getirilebiliyordu. Dufner, "Parti kokan her şey meşru hedef olarak görülüyordu," diye belirtti. 16 Nisan'a gelindiğinde askerlerin tamamı sivil elbiseler giyiyor ve henüz bu yönde resmi bir emir almamış olmalarına rağmen terhis olmuş gibi davranıyorlardı. İçlerindeki en kıdemli subay olan bir binbaşı üstüne kendine uymayan bir takım elbise giymiş, başına bir spor şapkası geçirmiş ve komutanmış gibi davranmayı bırakmıştı. Mevcut son mühimmat deposu da havaya uçuruldu. Ertesi gün, yani 17 Nisan'da Alman esirler kamplara sevk edilmek üzere Solingen'in viran olmuş merkezinde kamyonlara bindiriliyor ve Camel marka sigara içip ciklet çiğneyen Amerikan askerleri şehri zapt ediyordu. Dufner işte bu sırada motosikleti ve 100 Reichsmark karşılığında satın aldığı bisikletle sivil giyimli bir şekilde memleketi Baden'a doğru yola koyuldu. Savaş kendisi için sona ermişti.[53] Diğer askerler, özellikle de kaygı içinde Oder'deki muharebeyi bekleyenler ise onun kadar şanslı değildi.

52 Andreas Kunz, *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007, s. 254.

53 BA/MA, MSg2/2697, Teğmen Julius Dufner'in günlüğü, fos. 154–61, 13–20.4.45 tarihli girdiler. Goebbels o ayın başlarında Weser-Ems vilayetindeki askerlerin moral çöküntülerine atıfta bulundu. Askerler, Propaganda Bakanı'nın Reich'ın batı bölgelerinden o zamana değin almış olduğu haberlerle uyumlu bir şekilde başıboş gruplar hâlinde dolaşıyor, bir kısmı ise silahlarını atıp yağmaya katılıyordu. – *TB-JG*, II/15, s. 673 (4.4.45).

IV

Rejimin Almanya'nın batı bölgelerindeki kontrolü artık kritik bir çözülme safhasındaydı. Goebbels'in eline ulaşan propaganda raporları, ona moral çöküşün "endişe verici" bir manzarasını sundu. İnsanlar artık Hitler'i sertçe eleştirmekten çekinmiyor ve Amerikalılardan korkmuyorlardı. Amerikan birlikleri yaklaşırken beyaz bayraklar çekiyor, Amerikan askerlerini hevesle karşılıyor ve onlara kendilerini Sovyetlerden koruyacak hâmîler gözüyle bakıyorlardı. Halk, savaşa devam etmek isteyen kendi birliklerine genellikle doğrudan karşı çıkıyordu. Bunun askerler üzerinde moral bozucu bir tesiri oldu. Çok sayıda yağma vardı. Bozgunculuk ve yaygın kaderciliğin yanı sıra, birçok insan artık en iyi çıkış yolunun intihar olduğundan bahsediyordu. Almanya'nın çilesinden sorumlu görülenlere karşı sert tedbirlere başvurulmasına yönelik, Nazi endoktrinasyonunun neticesi tipik talepler mevcuttu. İnsanlar, Remagen Köprüsü'nü patlatmayı başaramayarak Amerikalıların Ren'i geçmesine müsaade edenlerin çarptırıldıkları ağır cezalara atıfta bulundu. "Hava savaşındaki felaketin" sorumluları için de benzer bir muamele talep edip, hatta Göring'in bile ölümle cezalandırılması istediler. Bazıları ise – Hitler gibi – Batı Cephesi'ndeki çöküşün ardında ihanet olduğuna inanıyordu.[54]

Bormann'a ulaşan raporlar o kadar olumsuzdu ki Parti Genel Merkezi Başkanı, Güvenlik Polisi Şefi Ernst Kaltenbrunner'e teferruatlı bir şikâyet yazma gereği duydu. Kalternbrunner'e, "tipik SD raporlarının", az sayıda münferit vakayı bir hayli genelleyerek kasvetli bir manzara çizdiğinden yakındı. Bormann, nüfusun değil ancak nüfusun bazı kesimlerinin Amerikalıları memnuniyetle karşıladığını kabul etti. Lâkin bunu, düşman radyosundan yapılan propagandanın etkisine karşı koyamamaya ve insanların savaşın yakında biteceğine inanmaya hazır olmalarına bağladı. Ardı arkası kesilmeyen bombardımanlardan

54 TBJG, II/15, s. 654–5, 659–60 (1.4.45). Goebbels'in yardımcısı Rudolf Semmler'in günlüğüne düştüğüne göre, Nisan ayında Amerikalı yahut İngilizlerin yaklaştığı tüm yerleşim birimlerinden "nüfusun büyük bölümünün beyaz bayrak yahut çarşaflar gösterdiği"ne ilişkin raporlar geliyordu. – Rudolf Semmler, Goebbels – the Man Next to Hitler, London, 1947, s. 190 (5.4.45). ABD askerlerinin gelişi karşısındaki sevinç yahut rahatlama örnekleri için bkz., Gerhard Hirschfeld ve Irina Renz, "Vormittags die ersten Amerikaner": Stimmen und Bilder vom Kriegsende 1945, Stuttgart, 2005, s. 119, 125, 133.

böylelikle kurtulabileceklerdi. Kendi adına, yakında 1918 sonrasındaki gibi "çok güçlü bir ayılma süreci" olacağına kaniydi.[55]

G Ordu Grubu Komutanı General Schulz'un, Svabya Bölge Valisi Karl Wahl'a gönderdiği bir telekse göre, "Son günlerdeki çarpışmalar, cepheye yakın olan nüfusun mal ve mülklerini yıkımdan korumak maksadıyla askerleri herhangi bir mücadele ve mukavemetten caydırmak için her yola başvurduğunu açıkça göstermiştir." General, buna karşı tedbir olarak muharebe bölgesi yakınındaki nüfusun tahliyesini istedi. Wahl bu durumun henüz kendi vilayetindeki nüfus için geçerli olmadığı görüşündeyse de birkaç gün sonra rıza gösterdi.[56] Bölgenin muharebe alanı hâline gelmesi ihtimaline karşı önleyici tedbir olarak Tuna'nın her iki tarafında kalan bir şeridin boşaltılmasını emretti. Kadın ve çocuklara iki saat içinde bölgeyi terk etmeleri söylendi. Elde taşıt olmadığından ötürü yayan hâlde yahut bisikletle gitmelilerdi. Ayrıca yan yolları kullanacak ve ana yolları askerler için açık tutacaklardı.[57] Goebbels'in de kabul ettiği üzere, batıdaki birçok yerde tahliye icra etmek mümkün değildi. "Berlin'de, bırakın uygulanmayı, neredeyse hiç ulaşmayan emirler veriyoruz. Bunda müthiş bir otorite kaybı tehlikesi görüyorum."[58] Büyük ölçüde isteksiz bir nüfusu nakletmek imkânsızdı. Ne elde taşıt mevcuttu ne de onları gönderecek bölgeler vardı. Führer'in tahliye emirleri uygulanamadı ve sessizce unutuldu.[59]

Macaristan ve Avusturya'daki çöküşün ardından Sovyetlerden kaçan on binlerce mülteci güneyde kaosa neden oldu. Oberdonau Vilayeti'nin Bölge Valisi August Eigruber, Parti Genel Merkezi'ne acı acı dert yandı: Bayreuth ve Münih-Yukarı Bavyera vilayetleri; Viyana, Aşağı Tuna ve Macaristan'dan kaçan ve yaklaşık 100.000 kişiden müteşekkil 15 tren dolusu mülteciyi almayı reddettiği gibi, acilen ihtiyaç

55 IWM, EDS, F.2, AL2682, Bormann'dan Kaltenbrunner'e, 4.4.45.

56 StAA, Gauleitung Schwaben, 1/28, fo. 328839, sayfa altına Wahl tarafından elle yazılmış bir notla birlikte Schulz'dan Gauleitung Schwaben'a, 8.4.45.

57 StAA, Kreisleitung Günzburg 1/43, fos. 00991, 00999, Mıntıka Başkanı'ndan tüm belediye başkanlarına, Ortsgruppenleiter ve Ortsamsleiter der NSV, 18.4.45, ve Mıntıka Başkanı'nın (tarihsiz) emri.

58 TBJG, II/15, s. 612–13 (28.3.45), Bu, Hitler'in sanayinin tahrip edilmesine yönelik emirleriyle de alakalı bir yorumdu.

59 TBJG, II/15, s. 684 (8.4.45). Güney Bavyera Alpleri'ndeki Allgäu'ya sevk edilen mültecilerin beslenmesine ilişkin zorluklar, mülteci akışının durdurulmasına yönelik taleplere neden oldu. – StAA, Gauleitung Schwaben, 1/29, fos. 328886–7, Landesbauernführer Pg. Deininger'in "Ernährungslage" raporu, 14.4.45.

duyulan hububatı da mısır stokları tükenen Yukarı Tuna'ya göndermiyordu. Mülteciler birkaç gündür demiryolu kenarlarında kendi hâllerine bırakılmıştı. Münih sonunda kendi payına düşeni almayı kabul etti. Tirol Vilayeti de bir miktar mülteci kabul etmeye mecbur bırakıldıysa da, Bölge Valisi Franz Hofer Almanlar için elinden geleni yapacağını söylemekle birlikte Macar, Hırvat ve Slovenler için hiçbir şey yapamayacağını belirtti. Kimse Macarları istemedi. Bayreuth Bölge Valisi Fritz Wächtler işbirliği yapmayı ısrarla reddediyordu. Taleplerine yanıt almak için boş yere uğraşan Parti Genel Merkezi, Wächtler'den cevap almak için sonunda özel bir kurye gönderdi. Wächtler ayrıca Führer'in büyük önem atfettiği söylenen günlük durum raporlarını da teslim etmemişti.[60] Kendisinin Berlin'den gelen emirlere riayet etmekteki isteksizlik yahut acziyeti – Bayreuth o vakit yoğun hava saldırılarından muzdaripti – rejimin dağılma sürecinin bir başka belirtisiydi.

Çöken iletişim ağı, merkezi kontrolün zayıflamasında bir başka etken oldu. Güney Almanya ve Avusturya'da bulunan vilayetler ile Berlin arasındaki irtibatı sürdürmek Nisan ayı başlarında artık neredeyse imkânsızdı. Acil mesajları iletmek için bir motosikletli kurye servisi önerildi. "İletişim felaketi" hiç bu kadar büyük olmamıştı.[61] İletişimin

60 IfZ, Fa-91/5, fo. 1120d, Lagemitteilung Gauleiter Eigruber, 9.4.45; BAB, NS6/277, fo. 101–101v, Dienstleiter Hund, Parteikanzlei München'den GL Wächtler, Bayreuth'a, 10.4.45; fo. 31, Hund'dan Pg. Zander, Dienststelle Berlin'e, 10.4.45; fos. 8–9, Gauleitung Salzburg'un Lagebericht'ı, 10.4.45, Fernschreiben, Hund'dan Bormann'a, 14.4.45; fo. 11, Aktenvermerk, 17.4.45. Niederdonau Bölge Valisi Hugo Jury de Bohemya ve Moravya Protektorası'ndaki Iglau'da bulunan ve Reich'a getirilmesi gereken 30.000 Silezyalı mültecinin nereye gönderilmesi gerektiğine ilişkin Bormann'dan tavsiye istedi (fo. 92). Kendi bölgesinden gelenleri ağırlamak için elinden gelenin en iyisini yapmaya hazır olduğunu ilan ediyordu. Ancak birlikte dışarıdan gelenleri almak istemediği açıktı. Bölge Valisi Eigruber daha sonra on binlerce Macar mülteciyle birlikte Aşağı Tuna ile Styria'dan gelen ve akabinde Mauthausen Toplama Kampı'na sevk edilen 15.000 Yahudinin, onlar için yiyecek bulunmayan kendi bölgesine gönderildiği kaotik koşulları aktardı. – IWM, FO645/156, August Eigruber'in sorgusu, 3.11.45.

61 BAB, NS6/277, fo. 130, Funkspruch Walkenhorsts an Reichsleiter Bormann, 5.4.45 (ayrıca IfZ, Fa-91/5, fo. 1106). Ayrıca: fos. 110–12, Pg. Zander'den Bormann'a Vermerk, 5.4.45; fo. 113, Walkenhorst, telefonische Vorlage an den Reichsleiter, 5.4.45; fo. 15, Styria Bölge Valisi Siegfried Uiberreither'in, General Jodl'a ivedi bir mesaj iletmek için Berlin'e ulaşamamasına atıfta bulunan Aktenvermerk; fo. 4, Pg. Walkenhorst zur telefonischen Durchgabe nach Berlin (muhtelif iletişim güçlükleri ve onları aşmaya yönelik çabalara ilişkin), 12.4.45.

henüz kesilmediği yerlere Bormann'dan ardı arkası kesilmeyen bir dizi yeni kararname ve direktif ulaştı. Goebbels'in tabiriyle bu "bütünüyle işe yaramaz şeyler", onları okumaya dahi vakti olmayan Bölge Valileri tarafından büyük ölçüde görmezden gelindi. Propaganda Bakanı, Parti Genel Merkezi'ni bir "Kâğıt Genel Merkezi" hâline çevirdiğini söylediği Bormann'ın çabalarını hakir görerek önemsemedi.[62]

Freiberg Mıntıka Başkanı'nın 28 Nisan gibi ileri tarihli bir direktifi, Parti'nin alt kademelerindeki o müthiş hayalperestliğe bir bakış sunar: "Durum belirli bir istikrara kavuştuğuna göre," diye yazdı (Hitler'in intiharından sadece iki gün önce), "tekrar yoğun bir şekilde Parti çalışmalarına dönmek gerekiyor." Bu sözlerini, kapsamlı bir görev listesi izledi.[63]

Viyana'daki Parti teşkilatı, şehrin daha Kızıl Ordu'nun eline geçmesinden haftalar önce perişan hâldeydi. İşçi sınıfı saflarında isyankâr bir havanın mevcudiyetine (ki bunlar, yeraltındaki komünist grupların şehre giren Kızıl Ordu'yu destekleme teşebbüsleriyle kendini gösterdi) ve Parti'ye büyük ölçüde husumet güdüldüğüne ilişkin raporlar söz konusuydu. Parti görevlileri hakarete uğruyor, hatta üstlerine tükürülüyor ve bombardımanlardan sonra silahsız dışarı çıkmaya cesaret edemiyordu. (Vaktiyle Hitler Gençliği lideri olan) Bölge Valisi Baldur von Schirach'a ve Hitler'e yönelik sert eleştiriler vardı. Kadınların ajitasyonda özellikle öne çıktıkları, hatta askerleri isyana teşvik ettikleri söyleniyordu.[64]

Goebbels yine de (bilhassa Hitler'e fayda sağlamak için) "Werwolf" etkinliğinin, Parti'nin "iktidarın ele geçirilmesinden" önceki "mücadele döneminin" devrimci değerlerine bir dönüşe işaret ettiğini iddia etmeye

62 TBJG, II/15, s. 677 (4.4.45).

63 1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht, s. 346–8.

64 BAB, NS6/756, fos. 7–9, Vermerk für Chef der Sicherheitspolizei und des SD, Parteifeindliche Einstellung der Wiener Arbeiterbevölkerung nach den Luftangriffen, 10.3.45. Ayrıca, Parti'nin Auslandsorganisation başkanı Bölge Valisi Ernst-Wilhelm Bohle'nin, Viyana sanki bir tatil köyüymüş gibi davranan Macar kadınları ve diğer yabancılara ilişkin izlenimlerini içeren önceki gün tarihli bir raporu için fos. 14–15 ve şehirdeki kötü durumun yanı sıra Wehrmacht ile Parti'nin zayıf liderliğine ilişkin 2 Nisan'da Walkenhorst'a gönderilen bir izahat için fos. 12–13. Ayrıca bkz., TBJG, II/15, s. 687, 693 (8–9.4.45). Viyana'daki çöküşün rejimin penceresinden nasıl görüldüğüne dair kısa bir örnek için bkz., Karl Stadler, Österreich 1938–1945 im Spiegel der NS-Akten, Wien, 1966, s. 401–4. Şehrin düşüşünden önceki haftalarda hızla fenalaşan koşullar ve Viyana'daki Nazi liderliğinin artan sorunları için ayrıca bkz., Rauchensteiner, s. 154–7, 163–6.

çalışabilirdi.[65] Radikal eylemler için baskı yapmayı sürdürüp, tereddütsüz ve gaddar davrandı. 200 erkek ve kadın, Berlin'in bir semtinde ekmek almak için fırınlara saldırdığında, bunu "iç zayıflığın ve tomurcuklanan bozgunculuğun" bir belirtisi olarak görüp, derhâl ve "acımasız yöntemlerle" kökünü kurutmaya karar verdi. Elebaşı seçilen bir erkek ve kadın Halk Mahkemesi tarafından o gün öğleden sonra ölüm cezasına çarptırıldı ve ceza ertesi gün giyotinle infaz edildi. Benzer bir hadisenin önüne geçmek için olayla ilgili afişler asıldı, radyo yayınları yapıldı ve Mıntıka Başkanı tarafından bir toplantı düzenlendi.[66]

Lâkin Goebbels'in de bildiği üzere, böyle bir acımasızlıkla Parti'nin dağılmakta olduğu gerçeği gizlenemezdi. "Sonuna kadar direnmeyi", kasaba ve köyleri savunmak uğruna çarpışırken düşmeyi vaaz eden o ardı arkası kesilmeyen propaganda sloganları, düşman yaklaşırken sırra kadem basan birçok Parti görevlisinin davranışlarıyla tam bir tezat içindeydi. Parti Genel Merkezi, görevlilere defaatle halka en iyi örneği teşkil etmeleri gerektiğini hatırlattı. Bormann'ın Nisan ayı ortasında onlara söylediğine göre Führer siyasi önderlerin vilayetlerindeki duruma yıldırım hızıyla ve aman vermeksizin hâkim olmalarını bekliyordu. Kendilerine tâbi Mıntıka Başkanlarını da aynı şekilde terbiye etmek durumundalardı. "Liderler eşyanın tabiatı gereği gemilerini yaktılar ve aşırı bağlılık gösteriyorlar," diye ekledi. "Her birinin onuru ancak metaneti, adanmışlığı ve eylemleri kadar değerlidir."[67] Bu çağrılara genellikle kulak asılmadı. Goebbels Nisan ayı başında, "Parti'nin teşkil ettiği kötü örneklerin nüfus üstünde olağanüstü nahoş bir etkisi oldu" diye belirtti. Parti'nin itibarı vahim ölçüde zedelenmişti.[68] Batıdaki Bölge Valileri ve Mıntıka Başkanlarınca sergilenen davranışların Parti'ye duyulan güveni fevkalade azalttığını birkaç gün sonra kabul etti. "Nüfus, Bölge Valilerimizden vilayetlerinde mücadele etmelerini ve icap ederse

65 TBJG, II/15, s. 666, 680 (2.4.45, 4.4.45).

66 TBJG, II/15, s. 683, 687, 693 (8.4.45, 9.4.45).

67 BAB, NS6/353, fo. 103, RS 211/45, "Einsatzpflicht der Politischen Leiter", 15.4.45. Bormann, çarpışma bölgesindeki nüfusa yardım etmek için askerlerle iş birliği yapmaları ve mücadelede birer moral emsali teşkil etmeleri hususlarında Parti'nin üst düzey temsilcilerini, bu konudaki eski tarihli benzer talimatlara atıfta bulunarak bir ay kadar önce teşvik etmişti (fo. 80, Rundschreiben 140/45, "Persönlicher Einsatz der Hoheitsträger", 17.3.45).

68 TBJG, II/15, s. 659 (1.4.45).

ölmelerini bekleyebileceği inancındaydı. Lâkin hiçbir örnekte böyle olmadı. Sonuç itibarıyla Parti batıda büyük ölçüde tükendi."[69]

Bazı Bölge Valileri (ve emirlerindeki pek çok Mıntıka Başkanı ile Parti'nin daha alt kademelerdeki görevliler) vilayetlerindeki insanları yüzüstü bırakıp kaçmıştı.[70] Köln-Aachen Bölge Valisi Josef Grohé'nin Amerikalıların geldiği Mart ayında vilayetini savunmayıp motorlu bir tekneye atlayarak ekibiyle birlikte sivillerden önce bölgeden kaçması Goebbels'i çileden çıkardı. Bensberg'de kısa süreliğine küçük bir ekip tutan Grohé, 8 Nisan'da vilayet yönetimini tümüyle lağvedip Feldmareşal Model'in karargâhına geçti. Bundan bir hafta sonra ise üniformasını bir kenara fırlattı ve Orta Almanya'daki ailesini bulmak üzere müstear bir isimle boş yere yola koyuldu.[71] Güney Vestfalya Bölge Valisi Albert Hoffmann, moral çöküş ve bozgunculuk belirtileriyle önceki haftalarda "olağanüstü bir amansızlıkla" mücadele etmeye çalışmıştı. Ancak Speer'e lüzumsuz yıkımı engellemek hususunda onu desteklediği izlenimi vermesine rağmen birkaç köprünün havaya uçurulmasını bizzat emretti ve Nisan başında bölgeden ayrılma planları yaptı. Model'in B Ordu Grubu'nun karargâhına taşındı ve bundan sonra vilayetindeki makamlarda nadiren görüldü. 13 Nisan'da Mıntıka Başkanlarıyla yaptığı bir toplantıda – Hitler'e ve Bormann'a danışmaksızın – Nazi Partisi'nin Güney Vestfalya'da lağvedildiğini açıkladı. Aynı akşam tabanları yağladı ve Mayıs ortasında bir çiftçi kılığında ailesine katılana değin

69 TBJG, II/15, s. 672 (4.4.45).

70 Örneğin, sonuna kadar direnilmesi hususundaki – tehditlerle süsledikleri – teşviklerine rağmen Württemberg'deki Mıntıka Başkanlarının çoğu Müttefik askerleri yaklaşırken tabanları yağladı. – Christine Arbogast, Herrschaftsinstanzen der württembergischen NSDAP: Funktion, Sozialprofil und Lebenswege einer regionalen Elite 1920–1960, München, 1998, s. 260. Münih'te ortaya çıkıp Parti Genel Merkezi'ne görevlendirme başvurusunda bulunan Kara Orman'daki bir Mıntıka Başkanı'na derhâl geri dönüp *Volkssturm*'da hizmet vermesi emredildi. Mıntıka Başkanı ayrıca resmi bir araçla gelmesinin firardan başka bir şeye yorulamayacağı hususunda ikaz edildi. – BAB, NS6/277, fo. 24, Aktenvermerk, 20.4.45.

71 IfZ, ZS 597, fo. 113 (1950); TBJG, II/15, s. 672 (4.4.45); Karl Höffkes, Hitlers politische Generale: Die Gauleiter des Dritten Reiches. Ein biographisches Nachschlagewerk, Tübingen, 1986, s. 112–13. Güvenlik Polisi 7 Mart'ta bürosunu kapatmış, kayıtlarını imha etmiş, sivil kıyafetler ve sahte kimliklerle kaçmıştı. – NAL, KV3/188, SD-Abschnitt Köln-Aachen şefi, Ostubf. Karl Hans Paul Hennicke'nin sorgusu, 11.4.45.

ortadan kayboldu.[72] Doğu Prusya'yı yıllar boyu demir yumrukla yöneten ve Ocak ayındaki hem geç kalınan hem de kötü yönetilen tahliye nedeniyle çokça nefretin öznesi olan Vali Koch ise, bölgenin kuşatma altındaki başkentinde Nisan ayında bir yandan hâlâ "Zafer Bizimdir – Königsberg Bolşeviklere Mezar Olacak" şeklinde sloganlar üretiyor, öte yandan kendisini, ailesini ve varlıklarını güvene ulaştırmak için hazırlıklar yapıyordu.[73] Pillau'daki limanın Kızıl Ordu tarafından zaptı ile Samland'da mahsur kalan yaklaşık 100.000 mültecinin akıbetinin belirlenmesinden hemen önce, yani 25 Nisan'da Doğu Prusya'yı nihai olarak terk etti. Hela Yarımadası'ndan, görünüşe göre Mercedes'iyle birlikte *Ostpreußen* buzkıranına bindi ve Flensburg'a gitmek için Danimarka'ya geçip burada kendisini Güney Amerika'ya götürmesi için boş yere bir denizaltı istedi.[74]

Bunlar, Parti'nin tabanları yağlayan "Altuni Sülünler"i içinden en kepaze örnekler olabilir. Ancak gerçek şu ki, Nazi "savaşçıları" imajının gerektirdiği "kahramanca" ölümü nazara almaya Bölge Valilerinden pek azı hazırdı. Kırk üç Bölge Valisinden sadece ikisi, yani Kurhessen Bölge Valisi Karl Gerland ve gaddarlığıyla meşhur Frankonya Bölge Valisi Karl Holz görev yerlerinde çarpışırken öldü.[75] Holz'un 17 Nisan akşamının ilerleyen saatlerinde Nürnberg'den gönderdiği son rapor, şehirdeki iç karartıcı durumun bir resmini çizdi (ancak en olumsuz bölümlerin üzeri, belki de Parti Genel Merkezi'nin Münih'teki ofisinde çizilmişti). Askerler, düşmanın materyal üstünlüğü karşısında yıpranmıştı.

72 Ralf Blank, "Albert Hoffmann als Reichsverteidigungskommissar im Gau Westfalen-Süd, 1943–1945: Eine biografische Skizze", Wolf Gruner ve Armin Nolzen (eds.), "Bürokratien": Initiative und Effizienz. Beiträge zur Geschichte des Nationalsozialismus, c. 17, Berlin, 2001, s. 201–2.

73 Ralf Meindl, Ostpreußens Gauleiter: Erich Koch – eine politische Biographie, Osnabrück, 2007, s. 452.

74 Wilfred von Oven, Finale Furioso: Mit Goebbels bis zum Ende, Tübingen, 1974, s. 635–7 (12.4.45); Meindl, s. 455; Alastair Noble, Nazi Rule and the Soviet Offensive in Eastern Germany, 1944–1945: The Darkest Hour, Brighton ve Portland, Ore., 2009, s. 240; Isabel Denny, The Fall of Hitler's Fortress City: The Battle for Königsberg, 1945, London, 2007, s. 230; Speer, s. 498. Meindl, Königsberg komutanı General Lasch'ı "korkakça teslim olması" nedeniyle gıyaben ölüme mahkum etmesi için Koch'un – Oven'in iddia ettiği gibi (s. 636) – Hitler'i teşvik edip etmediğinden şüphelidir, s. 454.

75 Höffkes, s. 24.

"Başıboşların" moral durumu aşikârdı. Yaklaşık otuz kişilik bir grup, kendi taraflarınca açılan makineli tüfek ateşiyle vurulmadan evvel beyaz bayraklarla düşmana yaklaşmıştı. Nüfus mahzenlere ve sığınaklara sinmiş, kaderini bekliyordu. Ekibinin bir kısmını *Werwolf*'u örgütlemek için gönderdiğini, vilayetinin sadece birkaç hafta içinde Hitler Gençliği'nden bir tanksavar alayı toplamayı başardığını, bunların yiğitçe savaştıklarını, öyle ki bir taburun neredeyse "yok olduğunu" gururla bildirdi. O ve belediye başkanı Willi Liebel Nürnberg'de kalmaya ve şehri terk etmektense savaşmaya karar vermişlerdi.[76] Amerikalılar ertesi gün Nürnberg'i ateş altına aldı.

Holz, Hitler'e verdiği raporda, "şu saatlerde kalbim size ve harikulade Alman Reich'ı ve halkına karşı her zamankinden daha büyük bir sevgi ve sadakatle çarpıyor" diye bildirip, "Nasyonal Sosyalist düşünce muzaffer olacak," diye ilave etti. Holz bu raporunu müteakip Parti ve devletin en yüksek nişanı olan Altın Alman Haçı'yla taltif edildi. 19 Nisan gece yarısından hemen önce Hitler'e son kez telgraf çekti: "Sadakatimiz, sevgimiz, hayatımız sana ait Führer'im. Doğum gününüz için en iyi dileklerimle." (Hitler'in doğum günü ertesi gündü.) Teslim olmayı düşünmeyi reddetti ve beyaz bayrak gösteren herkesi vurdurmakla tehdit etti. "Reich Parti Kongreleri şehri" o gün, yani 20 Nisan'da teslim oldu. Holz, çarpışarak çemberi yarması ve Hitler'e "Nürnberg'i son adama kadar savunduğumuzu" bildirmesi için yerel SA şefini az önce göndermişti. Son eylemi, kendisine eşlik eden SS'lere Amerikalılara ulaşmaya çalışan bazı polislere ateş açmalarını emretmek oldu. Sonuna değin katıksız bir radikal olarak kalan Holz, polis müdürlüğünün harabeleri arasında savaşmaya devam eden grubun arasında yer alıp orada öldürüldü.[77]

Daha doğudaki Bölge Valisi Karl Hanke, kuşatma altındaki Breslau'da hakiki bir Nazi "kahramanı" gibi davrandı. Breslau'daki durum gün geçtikçe kötüleşiyordu. Gandau'daki havaalanının kaybıyla birlikte

76 BAB, NS6/277, fos. 76–8 (17.4.45). Karl Kunze, Kriegsende in Franken und der Kampf um Nürnberg im April 1945, Nürnberg, 1995, s. 217–19'de yayınlanmıştır.

77 Kunze, s. 243–4, 265, 283–5; Höffkes, s. 156. Merkezi Frankonya'daki cesur birey ve vatandaş gruplarının, Nazi fanatiklerinin şehirlerini yıkıma uğratma çılgınlığını önlemeye yönelik mahalli girişimleri için bkz., Hans Woller, Gesellschaft und Politik in der amerikanischen Besatzungszone: Die Region Ansbach und Fürth, München, 1986, s. 46–57.

Nisan başından beri şehir artık havadan bile ikmal edilemiyordu. Acil bir uçak pisti inşa etmek için evlerin buldozerle yıkılmasıyla bölge halkının çilesi daha da artırıldı. Hâlâ 200.000'den fazla kişiden oluşan nüfusun yaşam şartları zâten tarifsizken, Paskalya Pazartesisi'ne tekabül eden 2 Nisan'daki aralıksız bombardımanlarla birlikte bu koşullar dayanılması neredeyse imkânsız bir hâl aldı.[78] İnsanlar, Hanke'nin "Breslau Kalesi"nin sonuna değin savunulmasına ilişkin Ocak ayındaki kararının korkunç bedelini ödüyor ancak Nazilerin gözünde ise o, teslim olmayı reddeden yılmaz ruhu temsil ediyordu.

Hitler'in Breslau savunmasındaki kişisel liderliği için onu Altın Alman Haçı'yla taltif etmesi Hanke'yi mest etti.[79] Albert Speer, Hanke'ye Nisan ortasında kişisel bir mektup yolladı. Hanke'ye kişisel dostluğu, "benim için yaptığın her şey için" coşkuyla teşekkür edip, "Breslau'nun savunucusu olarak kazandığı başarılar"dan ötürü onu övdü. Söylediğine göre bu başarılar, "Almanya'ya bugün çok şey katmış"tı. "Teşkil ettiğiniz ve büyüklüğünün idrakına henüz varılmamış örneğin," diye devam etti Speer, "istikbalde halk için paha biçilmez, Alman tarihinin sadece birkaç kahramanınınkine denk bir değeri olacak." Speer, sözlerini ona acımadığını söyleyerek bitirdi. "Yaşamınızda güzel ve şerefli bir sona doğru gidiyorsunuz."[80] Lâkin "kahramanın" topyekûn yıkıma mahkûm ettiği şehirle birlikte düşmek gibi bir niyeti yoktu. Hanke, Breslau'nun 5 Mayıs'taki teslimiden saatler önce bir Fieseler Storch ile şehirden kaçtı. Bu belki de – uğruna evlerin buldozerle yıkıldığı – derme çatma pistten havalanan tek uçaktı.[81]

---

78 Ernst Hornig, Breslau 1945: Erlebnisse in der eingeschlossenen Stadt, München, 1975, s. 129–31; Hans von Ahlfen and Hermann Niehoff, So kämpfte Breslau: Verteidigung und Untergang von Schlesiens Hauptstadt, München, 1959, s. 83; Friedrich Grieger, Wie Breslau fiel..., Metzingen, 1948, s. 23–4; Joachim Konrad, "Das Ende von Breslau", Vf Z, 4 (1956), s. 388.

79 TBJG, II/15, s. 692–3 (9.4.45). Höffkes, s. 122, ödülün 12 Nisan'da verildiğini belirtse de Goebbels Hanke'nin Altın Alman Haçı'yla taltif edildiğinden 9 Nisan'da hâlihazırda bahsetmişti.

80 BAB, R3/1625, fo. 2, Speer'den Hanke'ye, 14.4.45.

81 Hanke Breslau'dan kaçmasının ardından 6 Mayıs'ta Çek partizanlar tarafından yakalandı. Gerçek kimliğinin farkına varılmamakla birlikte 8 Haziran'da firar etmeye çalışırken öldürüldü. – Höffkes, s. 122–3; Michael D. Miller ve Andreas Schulz (eds.), Gauleiter: The Regional Leaders of the Nazi Party and their Deputies, CD-ROM, tarihsiz, (2004 civarı), c. 1.

V

Bormann'ın 1 Nisan'da Hitler adına Parti üyelerine gönderdiği ve son adama kadar savaşılması için mutlak bir gaddarlık çağrısı yapan acımasız mesaj, rejim liderliğinin artan çaresizliğini gözler önüne seriyordu:

> 1918'deki çöküşten sonra kendimizi, canımız ve kanımızla milletimizin var olma mücadelesine adadık. Şimdi ise sınavımızın en önemli aşaması gelip çattı: Halkımızın karşı karşıya kaldığı yeniden köleleştirilme tehlikesi, son ve en büyük çabamızı gerektiriyor. Bu andan itibaren geçerli olan şudur: Reich'ı işgal eden düşman karşısındaki mücadele her yerde tam bir amansızlık ve acımasızlıkla yürütülecektir. Bölge Valileri ve Mıntıka Başkanları, diğer siyasi liderler ve bağlı kurumların başları kendi vilayet ve mıntıkalarında çarpışacak, orada muzaffer olacak yahut düşeceklerdir. Führer'in doğrudan emri olmadan saldırı altındaki vilayetini terk eden her pislik, son nefesine kadar savaşmayan herkes kanun kaçağı ilan edilecek ve firari muamelesi görecektir. Moralinizi yükseltin ve tüm zayıflıkları aşın! Artık tek bir şiar var: Zafer ya da ölüm! Çok yaşa Almanya. Çok yaşa Adolf Hitler.[82]

Gidişatı son anda tersine çevirmeye yönelik bu nasırlaşmış çabanın, gün geçtikçe yaklaşan kaçınılmaz bozgunu önlemek uğruna hiçbir faydası olamazdı. Buna karşın, rejimin güçten düştüğü süreçte Nazizmin ilan edilmiş düşmanlarına karşı yükselen dizginsiz şiddet dalgasının yönünü belirleyen bu oldu.

Nazizmin yüksek temsilcileri bile onun zehrine karşı bağışıklık sahibi değildi. Değinmiş olduğumuz üzere, Bölge Valisi Fritz Wächtler Nisan ayının ilk haftasının sonlarına doğru Parti Genel Merkezi'nden gelen yazılara yanıt vermemişti. (Wächtler, NSDAP'ye katıldığı 1926 yılından beri Parti'nin önde gelen isimlerinden biriydi. 1933'te Thüringen İçişleri Bakanı olmuştu. 1935'ten beri ise fahri SS-Obergruppenführer rütbesiyle Bayerische Ostmark Bölge Valisi'ydi.) Wächtler'in vilayeti terk ettiğine dair yardımcısının verdiği kötü niyetli rapor belki de bu nedenle Bormann ve Hitler'i inandıracaktı. İletişim güçlüklerinin, Wächtler'in nerede olduğunu Führer Karargâhı'na

82 BAB, NS6/353, fo. 151, Bormann'ın tüm Reich Başkanları, Bölge Valileri ve Verbändeführer'e yönergesi, 1.4.45; ayrıca IfZ, Fa-91/4, fo. 1099'da da mevcuttur.

bildirmesine engel olup olmadığını bilmiyoruz. Kendisinin o dönem büyük sorunlarla karşı karşıya kaldığı muhakkaktı. Vilayet karargâhının bulunduğu Bayreuth Nisan başlarında üç kez ağır şekilde bombalanmış ve ay ortasında bir hayalet şehre benzemişti. Şehri savunmak için seferber edilen *Volkssturm* milislerinin çoğu Amerikan tanklarının kentin dış mahallelerine vardıkları 13 Nisan'dan önce firar etmiş, Mıntıka Başkanı ve ekibi de onların peşinden gitmişti. Parti, bir "muharebe komutanı" (*Kampfkommandant*) emrindeki 200 kadar adam tarafından savunulan şehirdeki iktidarından o vakit artık bilfiil feragât etmişti.

Wächtler ve ekibi de o sırada Bayreuth'tan gizlice ayrılmış ve Çek sınırı yakınlarındaki Waldmünchen kentinin bir ilçesi olan Herzogau'daki bir otele geçmek üzere yola koyulmuştu. Wächtler'in firar etmekten ziyade karargâhını taşıyor olması muhtemel görünüyor. Ancak Wächtler'in yardımcısı ve uzun zamandır rakibi olan Ludwig Ruckdeschel bunu bu şekilde yorumlamayı tercih etmedi. Kendisi de makamını Regensburg'a taşımış olan Ruckdeschel, görünüşe göre Berlin'deki Führer Karargâhı'yla iletişime geçip Wächtler'i kaçmakla suçladı. Ruckdeschel ve ona eşlik eden 35 kişilik bir SS mangası, 19 Nisan sabahının erken saatlerinde Wächtler'in oteline vardı. Ruckdeschel, Wächtler'in direnişi buradan örgütlemek için makamını Waldmünchen'e taşıdığı yönündeki açıklamalarını görmezden geldi. Yardımcısının hiç tereddüt etmeksizin bildirdiği ölüm cezası karşısında, "Adi ihanet!" diye bağıran Wächtler, bir ağacın dibine dikilerek idam mangası tarafından idam edildi. Wächtler'in Nazi Partisi'nden atıldığını ve düşman karşısında korkaklık nedeniyle idam edildiğini duyuran Ruckdeschel, benzer şekilde hareket eden tüm "alçak ve hain"lerin aynı kaderi paylaşacağı tehdidini savurmaktan da geri kalmadı.[83]

Sıradan vatandaşların rejime itaat etmelerinin temelinde, ivedi ve keyfi cezalandırmalardan duyulan o makûl korku yatıyordu. Rejimin ölüm arzusuna, Nazizmin aşılması imkânsız güçlükler karşısında ne pahasına olursa olsun "direnme" saçmalığına en ufak bir mukavemet gösteren herkes büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kaldı. Himmler, 3

83 Ferdinand Stadlbauer, "Die letzten Tage des Gauleiters Wächtler", *Waldmünchner Heimatbote*, 12 (1985), s. 3–10; Höffkes, s. 360–61; Joachim Lilla, *Die Stellvertretenden Gauleiter und die Vertretung der Gauleiter der NSDAP im "Dritten Reich"*, Koblenz, 2003, s. 100–101.

Nisan'da "beyaz bayrak görülen evlerdeki tüm erkeklerin vurulmasını" emretti. Bunu yaparken, Parti'nin OKW aracılığıyla kendisine iletilen beyaz bayraklı evlerin yakılması önerisine karşılık veriyordu.[84] Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı 12 Eylül'de Keitel, Himmler ve Bormann imzalı bir emir yayımladı. Tüm yerleşim birimleri son adama kadar savunulacaktı. Düşmanın, yerleşimin teslim olmasına yönelik tüm teklif ve vaatleri derhâl reddedilecekti. Görevli "muharebe komutanı" yerleşimin savunulmasından bizzat sorumlu olacaktı. Emre aykırı davranan yahut komutanın vazifesini ifa etmesine engel olmaya çalışan herkes ölüme mahkûm edilecekti. Frankonya Bölge Valisi ve Reich Savunma Komiseri Karl Holz, emri Nürnberg'de çoğaltırken metne şunları ekledi: "Beyaz bayrak çeken her hain muhakkak asılacaktır. Beyaz bayrak asılı her ev patlatılacak yahut yakılacaktır. Topluca beyaz bayrak çeken köyler yakılacaktır."[85]

Acımasız bir terörle desteklenen bu tür tavizsiz emirlere rağmen (Alman köylerini tümüyle yakma tehdidi gerçekleştirilmemiş gibi görünse de) çok sayıda yerel muhalefet vakası görüldü. Hayatlarını beyhude bir "kahramanlık" gösterisiyle sonlandırmak yahut ev ve işyerlerinin anlamsız bir şekilde havaya uçurulmasını görmek isteyenler çok azdı. Yıkımın en kötüsünü önleyip önleyemeyecekleri, yerel koşullara ve hâlâ iktidarın dizginlerini elinde tutanların eylemlerine bağlı olarak yerden yere değişiyordu. Can çekişen rejimin tehdit altındaki bölgelerde bulunan temsilcileri – yerel hükûmet yetkilileri, Parti görevlileri ve belirli bir bölge üzerinde askeri kontrol yetkisine sahip garnizon komutanları – tek tip bir davranış sergilemedi. Batıda bir yerleşimin savaşmaksızın teslim mi olacağını, yoksa bir yıkım fırtınası eşliğinde düşeceğini mi

84 Emrin metni için bkz., *Justiz und NS-Verbrechen: Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945–1966, Register*, ed. C. F. Rüter ve D. W. De Mildt, Amsterdam ve München, 1998, s. 199; Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 787. Himmler'in 29.3.45 tarihli taslağı ve Himmler'e gönderilen OKW teleksi ile teleksin taslağı için bkz., BA/MA, RH/20/19/196, fos. 103–5.

85 Emrin bir nüshası için bkz., Fritz Nadler, *Eine Stadt im Schatten Streichers*, Nürnberg, 1969,s. 41; *Justiz und NS-Verbrechen, Register*, s. 199. Himmler'in aynı günkü, "bütün köy ve şehirler mümkün olan her yolla savunulacak ve elde tutulacaktır" emri müteakip eserlerde neşredilmiştir: *Justiz und NS-Verbrechen, Register*, s. 200 ile Rolf-Dieter Müller ve Gerd R. Ueberschär, *Kriegsende 1945: Die Zerstörung des Deutschen Reiches*, Frankfurt am Main, 1994, s. 171.

belirleyen şey genellikle yerel iktidar mücadeleleri oldu.[86] Birçok kentin belediye başkanı ve hatta yerel Parti liderleri, savaşma taleplerini reddederek sorumlu davrandı. Ancak mahalli radikallerin – yani genellikle bağnaz partililer yahut SS'lerin – üstün gelmesi durumunda bu, vahşi misillemeleri beraberinde getirebiliyordu. Nazi radikallerinin yerel iktidar kademelerini hâlâ kontrol ettikleri diğer vakalarda, yerleşimler işgale uğramalarına saatler kala lüzumsuz bir ölüm ve yıkıma boğuldu. Onları bu kadere mahkûm edenler ise son dakikada tabanları yağlamaktan çekinmedi. Net bir kalıbın varlığından söz edilemezdi.

Böylesi korkulan bir düşmanın kapıya dayanması, doğudaki bölgelerin birçoğunda yerleşimlerin savaşılmaksızın teslim edilmesi düşüncesinden ziyade paniği ve – ekseriyetle Sovyetlerin eline geçerlerse başlarına neler geleceğini bilen Parti temsilcilerinin peşi sıra – kaçma girişimlerini beraberinde getirdi. Brandenburg'daki Cottbus şehri bu minvaldeki pek çok örnekten biriydi. Cottbus'a yönelik Sovyet taarruzunun başladığı 21 Nisan öncesindeki günlerde, şehir ve çevresindeki neredeyse tüm siviller batıya kaçtı. Ertesi sabahın erken saatlerinde bir SS panzer birimi de dâhil düzenli birliklerin tamamı ricat etmiş ve çekilirken köprüleri de imha etmişlerdi. Kasabayı savunmak için sadece *Volkssturm* ve birkaç "başıboş" grubu kaldı. Son 200 *Volkssturm* milisi aynı gün kaçtı. Bir görgü tanığına göre, Alman Wehrmacht'ından yana gördüğü son şey buydu. Parti'nin Mıntıka Başkanı da ortadan kaybolmuştu. Cottbus'taki "kale komutanı", şehrin düzenli birlikler olmaksızın savunulamayacağını kabul etti. Kızıl Ordu'nun süratli ilerleyişiyle üst üste gelen bu karar, şehrin düşüşündeki son eylemin hızlı ve daha fazla savaş veya gereksiz yıkım olmaksızın (Sovyet askerlerinin Nazi sembolleri buldukları evleri ateşe vermelerine rağmen) gerçekleştiği anlamına geliyordu.[87]

Yerleşim birimlerinin akıbetleri büyük ölçüde muharebe komutanlarının tutumuna ve önde gelen vatandaşların eylemlerine bağlıydı. Pomeranya kıyısı yakınlarındaki şirin üniversite şehri Greifswald, yıkımdan kaçınma hususunda şanslıydı. 15. yüzyıldan kalma üniversitenin

86 Örneğin bu hususta iyi ve yerel bir çalışma için bkz., Herfried Münkler, *Machtzerfall: Die letzten Tage des Dritten Reiches dargestellt am Beispiel der hessischen Kreisstadt Friedberg*, Berlin, 1985.

87 Heinz Petzold, "Cottbus zwischen Januar und Mai 1945", Werner Stang and Kurt Arlt (eds.), *Brandenburg im Jahr 1945*, Potsdam, 1995, s. 121–4.

rektörü, az sayıda profesör ve kentin önde gelen vatandaşlarından oluşan bir topluluk, Mıntıka Başkanı'nın, Kızıl Ordu'yu sadece bir saatliğine durduracak dahi olsa şehrin savunulması gerektiğine ilişkin ısrarına rağmen Greifswald'in savaşılmadan Sovyetlere teslim edilmesi için muharebe komutanının desteğini almayı başardı. Şehirdeki Parti yetkilileri (vatandaşları evlerine beyaz bayraklar asmaya teşvik eden) muharebe komutanının desteği olmaksızın herhangi bir şey yapmaktan acizdi.[88]

Rejimin kontrolü kaybetme sürecinin Batı Almanya'daki vatandaşlara sunduğu fırsatlar, doğu bölgelerinde bulunanlara kıyasla muhtemelen daha fazlaydı. Genellikle kadınların öne çıktığı ve kimi zaman rahipler yahut doktorlar gibi "saygıdeğer kişiler"in başlarını çektiği vatandaş grupları, memleketlerinin yıkılmaması için – teröre rağmen – birtakım girişimlerde bulundu. Şanslılarsa, belediye başkanının veya diğer yerel hükümet yetkililerinin desteğini alabilir ve muharebe komutanını yanlarına çekebilirlerdi.[89] Birçok şey sahnedeki bireyler ile bunların eyleme geçmeye hazır olup olmadıklarına, yerel Parti yetkililerinin tutumuna ve "bozguncu" görülenlere dehşet saçmakta ısrarcı SS yahut Wehrmacht mensuplarının mevcudiyetine bağlıydı. Stuttgart'taki başlıca Nazi karşıtları, kendisi de bir Nazi olan Stuttgart Belediye Başkanı Dr. Karl Strölin'i, savaşa devam etmek ve karşısına çıkacak herkesi cezalandırmak için fanatik bir kararlılık içindeki Württemberg Bölge Valisi Wilhelm Murr'un taleplerini dikkate almamaya ikna etti. Yeni muharebe komutanının amirinin ve onun aracılığıyla da bölgedeki Wehrmacht komutanının desteğini alan Strölin, Müttefiklerle gizli görüşmeler başlattı. Stuttgart 22 Nisan'da mücadele etmeksizin teslim oldu.[90]

Doğrudan eylem kimi zaman en kötüsünün önüne geçti. Aşağı Frankonya'nın âdeta bir tabloyu andıran güzel Bad Windsheim kenti, memleketlerinin yıkımına mâni olmak isteyen kadınlarca yapılan bir

88 Norbert Buske (ed.), *Die kampflose Übergabe der Stadt Greifswald im April 1945*, Schwerin, 1993, s. 15–30, 37.

89 Henke, s. 843–4; Zimmermann, *Pflicht*, s. 360, 363.

90 Paul Sauer, *Württemberg in der Zeit des Nationalsozialismus*, Ulm, 1975, s. 492–4; Andreas Förschler, *Stuttgart 1945: Kriegsende und Neubeginn*, Gudensberg-Gleichen, 2004, s. 8–19; Jill Stephenson, "'Resistance' to 'No Surrender': Popular Disobedience in Württemberg in 1945", Francis R. Nicosia ve Lawrence D. Stokes (eds.), *Germans against Nazism*, Oxford ve Providence, RI, 1990, s. 357–8; Jill Stephenson, *Hitler's Home Front: Württemberg under the Nazis*, London, 2006, s. 324–5.

dizi gösterinin en muhteşemine sahne oldu. Kimisi yanlarında çocuklarıyla gelen 200-300 kadar kadın, görevli komutanının şehre varmak üzere olan güçlü Amerikan kuvvetlerine karşı direnme kararını Nisan ayı başlarında protesto etti.[91] Gergin bir yüzleşmenin ardından, Bad Windsheim sonunda tam bir yıkıma ve ağır bir can kaybına maruz kalmaksızın düştü. Ancak bu tür cesur protestolar her zaman başarılı olmuyordu. Baden'ın güneyindeki Lahr'da, Hitler'e ve Parti'ye hakaretler savuran kalabalık bir asi kadın grubu, sorumlu Wehrmacht komutanını görmeleri ve şehrin savaşmadan teslimini talep etmeleri için şehir yetkililerinden oluşan bir heyeti ikna etti. Heyetin dönüşünü bekleyen kadınlar, kentin dört bir yanına beyaz bayraklar çektiler ve teslimi duyurmak için çanları çalmaya başladılar. Ancak yok yere umutlanmışlardı. Heyet şehre eli boş döndü. Lahr'ın müdafaa edilmesinde ısrarcı olan SS komutanı, beyaz bayrakların o akşam kaldırılmaması durumunda adamlarının şehre ateş açacağına dair kadınları uyardı. Şehir teslim olmadı. Çatışmalar, SS'in Fransa'da çok daha kötü davrandığını söyleyen Fransızlar şehri ele geçirip evleri ve dükkânları yağmalayıncaya değin gece boyunca sürdü.[92]

Her şeyin kaybedildiğinin aşikâr olduğu bu süreçte en azından gereksiz yıkımı önleme maksadı güden eylemler, şiddetli tepkilere neden olabilirdi. Yüzlerce Alman vatandaşı bu son haftalarda Nazi rejiminin dizginsiz şiddetinin kurbanı oldu. Bu hususlaki örnekler kolaylıkla çoğaltılabilir.[93] Örneğin, Bad Windsheim'daki kadın protestosunun akabinde Nürnberg'den gönderilen Gestapo timi tarafından (muhtemelen NSDAP'ye muhalif tutumuyla tanındığından ötürü) yanlış yere ele başı

91 Hildebrand Troll, "Aktionen zur Kriegsbeendigung im Frühjahr 1945", Martin Broszat, Elke Fröhlich and Anton Grossmann (eds.), *Bayern in der NS-Zeit*, c. 4, München ve Wien, 1981, s. 650–54; Fritz, s. 140–49.

92 Serger, Böttcher ve Ueberschär, s. 255–7, Gertrud Neumeister'nın günlük girdisi, 17.4.45.

93 Bkz., Henke, s. 844–61; Fritz, 5'inci bölüm; Elisabeth Kohlhaas, "'Aus einem Haus, aus dem eine weiße Fahnen erscheint, sind alle männlichen Personen zu erschießen': Durchhalteterror und Gewalt gegen Zivilisten am Kriegsende 1945", Cord Arendes, Edgar Wolfrum and Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006, s. 51–79; Egbert Schwarz, "Die letzten Tage des Dritten Reiches: Untersuchung zu Justiz und NS-Verbrechen in der Kriegsendphase März/April 1945", MA tezi, Universität Düsseldorf, 1990, s. 14–19, 23–7, 35–8 (Kuzey Rhineland-Westphalia'nın bölgesel bir çalışması); ve pek çok örnek için bkz., *DZW*, 6, s. 652–4.

olmakla suçlanan bir kadın, üstünde "bir hain infaz edildi" yazan bir notla kocası ve kızının önünde acımasızca kurşuna dizildi.[94] Stuttgart'tan fazla uzakta olmayan küçük Schwäbisch Gmünd kentinde iki adam, Mıntıka Başkanı ve muharebe komutanın emriyle idam edildi. 19 Nisan gece yarısından hemen önce, yani Amerikalıların çarpışmaksızın şehre girmelerine saatler kala idam edilen bu iki adamdan biri bilinen bir Nazi muhalifiydi. 1933'te Nazi karşıtı broşürler dağıttığı için tutuklanmış, toplama kampında geçirdiği bir sürenin ardından alenen değişmiş ve ruh sağlığı bozuk biri olarak geri dönmüştü. Ötekisi ise ciddi bir yaralanmanın ardından artık hizmete uygun olmayan eski bir askerdi. Güzel şehrin Orta Çağ'dan kalma katedraliyle birlikte direnilmeden teslim mi edilmesi, yoksa mücadeleye devam mı edilmesine ilişkin hararetli bir tartışma sırasında – muhtemen alkolün de etkisiyle – "Kahrolsun Hitler! Yaşasın Stauffenberg! Yaşasın özgürlük!" diye bağırdıkları duyulmuştu. Atıldıkları nezarethaneden gecenin ilerleyen saatlerinde çıkarılan ikili, şehrin kenarındaki bir ormanda vurularak infaz edildi. Yerel Nazi temsilcileri, eski rakiplerinin onların düşüşlerini görememelerini iktidarlarının son kurşunuyla garantiye alıyordu. Mıntıka Başkanı ve maiyeti, infazlar devam ederken dahi kasabadan kaçmaya hazırlıkları yapıyordu.[95]

Müfrit hadiselerden biri, içlerinde bir papazın da yer aldığı dört sivilin 6 Nisan'da Heilbronn'un bir kenar mahallesinde gelişigüzel bir şekilde vurulmasıydı. Mıntıka Başkanı Richard Drauz ve bir grup Nazi fanatiği (bunlardan üçü *Volkssturm* üyesiydi), Amerikalıların yaklaşması nedeniyle otomobille bölgeden kaçarken evlerden birkaçında beyaz bayrakların asılı olduğu bir sokağa denk geldi. Öfkeden gözü dönen Drauz, arabasını durdurdu ve adamlarına, "Dışarı!" diye emretti, "Herkesin vurun!" Drauz'un suç ortakları, kadın ve erkek ayrımı gözetmedikleri bu birkaç dakikalık çılgınlıkta kurbanlarını keyfi bir şekilde vurdu ve birkaç kişiyi de kıl payıyla kaçırdı.[96]

94 Troll, s. 652; Fritz, s. 146.

95 *Zeitzeugen berichten... Schwäbisch Gmünd*, s. 43, 49, 77, 83–4; *Justiz und NS-Verbrechen*, c. 2, ed. Adelheid L. Rüter-Ehlermann ve C. F. Rüter, Amsterdam, 1969, s. 77–101; Albert Deible, *Krieg und Kriegsende in Schwäbisch Gmünd*, Schwäbisch Gmünd, 1954, s. 26–8, 34–5, 66–8; Kohlhaas, s. 51.

96 *Justiz und NS-Verbrechen*, c. 1, ed. Adelheid L. Rüter-Ehlermann ve C. F. Rüter, Amsterdam, 1968, s. 505–29; Henke, s. 848–9; Kohlhaas, s. 51, hadisenin 14 kurbanı olduğunu belirtiyorsa da bu sayı ateş açılan ancak vurulmayanları da içeriyor olmalı. Birçok örnekteki gibi, Mıntıka Başkanının "kenti kanının son damlasına

Başkaları ise rastgele infazların yahut vurucu timlerin değil, "seyyar askeri mahkeme"lerin o acımasız ivedi "adalet"inin kurbanı oldu. Bu mahkemelerden biri, Binbaşı Erwin Helm'in emrindeki gri bir Mercedes'le Güney Almanya'da seyir hâlindeydi. Beyninin bir kısmının kafatasından dışarı çıkmasına neden olan eski yarasıyla gurur duyan Binbaşı Helm, "özel türde bir vahşi"ydi. Helm'in gri Mercedes'iyle Mart ayı sonunda Aşağı Frankonya'daki Zellingen Köyü yakınlarından geçtiği sırada, mahalli *Volkssturm* taburunun komutanı olan bir doktor, Binbaşı'nın dikkatini 60 yaşındaki bir çiftçi olan Karl Weiglein'a çekti. Tabura yapılan bir moral konuşması sırasında Weiglein'ın alaycı bir yorumda bulunduğunu iddia eden doktor, akabinde Main üzerindeki köprüyü havaya uçurmaktan sorumlu olanların asılması gerektiğini belirtti. Helm'in hadiseye ilişkin herhangi bir ayrıntı duymaksızın oracıkta verdiği tepki, Weiglein'ın idam edilmesi gerektiğiydi. Aceleyle teşkil edilen – ve herhangi bir avukatın bulunmadığı – askeri mahkemenin müzakereleri fazla uzun sürünce, Helm mahkeme başkanı olarak hükmü bizzat açıklama tehdidi savurup, daha "duruşma" bitmeden idam yerini tertipledi. Kaçınılmaz ölüm cezası açıklanır açıklanmaz ise Weiglein'ın boynuna, "Wehrmacht'a sabotaj yapmak ve isyan etmekten ölüme mahkûm edildi" yazan bir not astı. O sırada dehşet içindeki karısına hakaretler savrulan Weiglein, bilhassa sadist bir güdüyle çiftlik evinin penceresinin hemen altındaki armut ağacının dalına asıldı.[97]

Weiglein'ı kovuşturan ve ölüm cezası talep eden Helm'in seyyar mahkemesinin üyesi ve bir NSFO olan Walter Fernau, yaşananları aklamaktan yıllar sonra dahi geri durmadı. Hadiseden onlarca yıl sonra kendisiyle röportaj yapan kişiye, "O zamanlar bunu fazla sert bulduğumu size gerçekten söyleyemem," dedi. Aleyhinde delil olmasa da Weiglein'ın suçlu olduğu görüşündeydi. Durumun sert önlemler gerektirdiğini savundu. Cezanın caydırıcı etkisi de vardı. Fernau'nun iddia ettiğine göre Helm şöyle demişti: "Asılmalı ve teşhir edilmeli ki

kadar savunma" emri vermiş olmasına rağmen şehir sakinlerinin çoğu bu tutuma şiddetle karşıydı. – Robert Bauer, *Heilbronner Tagebuchblätter*, Heilbronn, 1949, s. 46. Drauz 1946'da idam edildi, başlıca suç ortağı ise 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Bağnazlığıyla bilinen Drauz için ayrıca bkz., Stephenson, *Hitler's Home Front*, s. 332–3.

97 *Justiz und NS-Verbrechen*, c. 10, ed. Adelheid L. Rüter-Ehlermann, H. H. Fuchs and C. F. Rüter, Amsterdam, 1973, s. 205–40; Henke, s. 851–3.

Zellingen'deki Volkssturmlar, 'çizgi dışına çıkarsak biz de onun gibi oluruz' desin." Ayrıca mahkemenin hapis cezası verme yetkisi yoktu ve diğerleri ölürken onun hapishanede birkaç ayla yırtması hakkaniyetsiz olurdu. Fernau, Helm'in taburuna katıldığı ilk günden son güne kadar, "Kendimi suçlu duruma düşürdüğümü hiç hissetmedim," diye belirtti.[98]

Rejimin yoluna çıktığı düşünülenlerin hepsi artık ciddi bir yargısız infaz riskiyle karşı karşıyaydı. Ancak "son aşamadaki suçların" başlıca hedefleri rastgele kişiler değil; rejimin gerçek veya hayali muhalifleri, yani bozguncular, "yıkıcılar", "kaytardığı" varsayılanlar, kaçak veya "korkak" addedilenler yahut Nazizmin sonunu ya da düşmanın gelişini memnuniyetle karşılayanlardı. Şiddet bu bakımdan Nazi işgalindeki Avrupalı halklara geçmiş yıllarda sıklıkla uygulanmış olan vahşi ve keyfi kolektif misilleme tarzından farklıydı. Almanlar tarafından son haftalarda vatandaşlarına yöneltilen dehşetin başka bir kalıbı vardı. Eski hesaplar görüldü. İdeolojiyle ilgisi bulunmayan kişisel düşmanlıklar ve su katılmamış intikam duyguları belirgin bir rol oynadı. Eski düşmanlar, zaferlerine tanık olamasınlar diye keyfi şekilde ortadan kaldırıldı.

Ancak ideolojik telkin de önemini yitirmemişti. Ölümcül şiddetin en fenası her zaman olduğu gibi yine rejimin ırki yahut siyasi düşmanı addedilenlere, yabancı işçilere ve herkesten ziyade toplama kamplarındaki mahkûmlara yönelikti. Savaştan sonra Batı Almanya'da görülen davalarda mahkûmiyet kararı çıkan 288 adet "son aşamadaki suç"tan 114'ü, mahkûmların ve yabancı işçilerin vurulmasıyla alakalıydı. Gestapo ve diğer polis birimlerinin üyeleri haricinde cinayetten en fazla hüküm giyenler *Volkssturm* milisleri ve gardiyanlardı.[99]

98 BBC Archives, *The Nazis: A Warning from History* (1997), BBC2 için yazan ve hazırlayan: Laurence Rees. Detlef Siebert'in Walter Fernau'yla yaptığı görüşme, tarihsiz, 1997 civarı, 219 no'lu makara, s. 211, 213; 221 no'lu makara, s. 352-3. Yapımın kitabı için ayrıca bkz., Laurence Rees, *The Nazis: A Warning from History*, London, 1997, s. 232–4 ve 247. Uzun röportajın büyük bölümü Fernau'nun Helm'in "seyyar askeri mahkeme"si hakkında anlattıklarının yanı sıra Karl Weiglein'ın yargılanması ve infazını içerir (217-21 no'lu makaralar, s. 403, Almanca, İngilizce tercümesiyle birlikte). Fernau, hadisedeki (ve başka bir davadaki) rolü nedeniyle 1952'de altı yıl hapis cezasına çarptırıldı.

99 Jürgen Zarusky, "Von der Sondergerichtsbarkeit zum Endphasenterror: Loyalitätserzwingung und Rache am Widerstand im Zusammenbruch des NS-Regimes", Arendes, Wolfrum and Zedler, s. 116–17; Andreas Heusler, "Die Eskalation des Terrors: Gewalt gegen ausländische Zwangsarbeiter in der Endphase des Zweiten Weltkrieges", Arendes, Wolfrum ve Zedler, s. 180.

Hitler'e karşı direnişe katılan tanınmış kişilerin onun düşüşüne tanık olmalarına izin verilemezdi. Örneğin, bir zamanlar Abwehr (Alman karşı casusluk teşkilatı) içindeki direnişin bir parçası olan ve 1938'den beri Hitler'e karşı çalışan Hans von Dohnanyi, SS askeri mahkemesince görülen absürt bir "duruşma"nın ardından 9 Nisan'da Sachsenhausen Toplama Kampı'nda idam edildi. Abwehr'in eski başkanı Amiral Wilhelm Canaris; Hitler'e yönelik 1938 tarihli bir suikast planına müdahil olan ve 1940'ta Almanların istila planlarını Hollandalılara sızdıran Albay Hans Oster ve Batılı Müttefiklerin Almanya'daki direnişe destek vermelerini sağlamak için cesur girişimlerde bulunan Protestan ilahiyatçı Dietrich Bonhoeffer de aynı gün Flossenbürg'de benzer bir sonla karşılaştı. 1939'da Hitler'i havaya uçurmaya çalışan Svabyalı marangoz Georg Elser (yargılama benzeri bir şey dahi yapılmaksızın) Dachau'da katledildi.[100] Ancak bu tür cinayetler buzdağının sadece görünen kısmıydı. Rejimin alenen ve kontrolsüz bir şekilde sendelediği bu süreçte, toplama kamplarındaki veya devlet hapishanelerindeki mahkûmların yaşamları bütünüyle gardiyan yahut bekçilerin keyfine kaldı. Tutuklulara yönelik ve ölçüsü hâlihazırda endişe verici bir oranda artmakta olan şiddet, her yerde yaygın hâle geldi.[101] Hatta bazı durumlarda askeri liderler tarafından teşvik edildi. Mareşal Model, kuvvetlerinin Ruhr havzasında kuşatılmasını müteakip 7 Nisan'da, siyasi suçlardan tutuklu olanlar da dâhil cezaevlerindeki mahkûmların "incelenmek" üzere polise teslim edilmesini emretti. Bunu 200'den fazla mahkûmun infazı izledi. Ceza infaz kurumlarının boşaltılmasından önceki son saatlerde yahut Müttefikler gelmeden evvel çok sayıda ilave cinayet işlendi. Resmi cellatların ceza kurumuna zamanında gidemedikleri durumlarda infazları – para ve sigarayla ödüllendirilen – hapishane yetkilileri tatbik ediyordu. Emsland'daki kamplardan birinde genç bir baca temizleyicisi çırağı belirdi. Üstüne bir yüzbaşı üniforması geçirmiş bu genç adam birkaç düzine mahkûmun infazını emretti. Çırağın emirleri şaşırtıcı

100 Zarusky, s. 113.

101 Nisan 1945'te mahkûmların topluca öldürülmesine ilişkin çok sayıda vaka için bkz., Gerhard Paul, "'Diese Erschießungen haben mich innerlich gar nicht mehr berührt': Die Kriegsendphasenverbrechen der Gestapo 1944/45", Gerhard Paul and Klaus-Michael Mallmann (eds.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg: "Heimatfront" und besetztes Europa*, Darmstadt, 2000, s. 554–60.

bir şekilde yerine getirildi ki bu, can çekişen rejimdeki gün geçtikçe artan kargaşanın bir işaretiydi. Sonraki birkaç gün içinde yüzden fazla mahkûm idam edildi.[102]

VI

Nazi rejiminin artan bir kargaşa ve ölümcül bir çılgınlık içinde geçen o son haftalarında toplama kamplarından sürülen mahkûmları hedef alan şiddet ve cinayetler, habislikleriyle ayrı bir yer tutar.

Auschwitz, Groß-Rosen, Stutthof ve doğudaki diğer kamplarda alıkonan mahkûmların alelacele ve düzensiz tahliyeleri ile sonrasındaki korkunç ölüm yürüyüşlerini 6. Bölüm'de işlemiştik. Rejim nazarından bakıldığında bunların altında en azından bir mantık kırıntısı mevcuttu. Tutsaklar düşman elinden uzak tutularak Reich içlerine geri getirilecekti. Böylelikle teorik olarak – zira bu kadar zayıf, bitkin, üşümüş, aç, dövülmüş ve türlü kötü muamele görmüş insanların böyle bir yolculuktan sağ çıkmaları pratikte nadiren mümkündü – çalıştırılabilir yahut Himmler'in değerlendirdiği gibi, Müttefiklerle yapılacak herhangi bir anlaşmada potansiyel piyonlar olarak kullanılabilirlerdi. Yolda öldürülmeyen yahut yorgunluktan ya da şiddetli kış koşullarından dolayı ölmeyenler, sonunda Bergen-Belsen de dâhil Almanya'daki kamplara ulaştı.

Bernadotte'yle ilişkilerinde bu "insani" jestten faydalanmak isteyen ve (zâten korkunç durumdaki kamp koşullarının son haftalarda daha da vahimleşmesi nedeniyle) ne tür dehşetleri ele verdiğinin farkında olmayan Himmler'in, iki günlük müzakerelerin ardından şaşırtıcı bir şekilde kampı tahliye etmek yerine teslim izni vermesini müteakip İngiliz askerleri 15 Nisan'da Bergen-Belsen'e girdi. SS bünyesindeki gardiyanların büyük bölümünün hâlihazırda terk etmiş oldukları kamptan, çoğu canlıdan ziyade ölü sayılabilecek 50.000 kadar mahkûm kurtarıldı. Etrafa binlerce çürüyen ceset saçılmış, bunların çoğu haftalardır etrafı kasıp kavuran tifüs salgınında ölmüştü. 37.000 kadar mahkûm Şubat ayından o yana, 9.000'den fazlası ise kampın kurtarılmasından önceki iki haftada ölmüştü. Bir 14.000 kadarı da kampta çektikleri çilelerin etkilerine

102 Nikolaus Wachsmann, *Hitler's Prisons: Legal Terror in Nazi Germany*, New Haven ve London, 2004, s. 336–7.

bağlı olarak sonraki haftalarda hayatını kaybedecekti.[103] Bergen-Belsen'in tahliye değil teslim edilmesi münferit bir vakaydı. Tifüs salgını tahliye seçeneğini ortadan kaldırmıştı.[104] Diğer kampların tamamında, kamp düşman eline geçmeden önce esirler uzaklaştırılmaya çalışıldı.

Himmler, Müttefiklerle bir mutabakata varma girişimi kapsamında Mart ayında Yahudilere de diğer mahkûmlar gibi muamele edilmesini emretti. Reichsführer'in kamp komutanlarına belirttiğine göre Yahudiler artık katledilmeyecek ve mahkûmlar arasındaki ölüm oranı mevcut tüm imkânlarla düşürülecekti.[105] Buchenwald kampı komutanının Mart ayının son günündeki beklentisi kampının Müttefiklere teslim edilmesi yönündeydi. Ancak durum bir haftadan kısa bir süre içinde tamamıyla tersine dönmüştü. Himmler toplama kampı mahkûmlarının, şayet bu mümkünse, Flossenbürg'e gönderilmelerini emretti.[106] Reichsfürer böylelikle, – Nisan ayı ortasında Flossenbürg komutanına gönderilen bir emrin açıkça ortaya koyduğu üzere – toplama kamplarının teslim edilmesinin söz konusu olamayacağı ve hiçbir mahkûmun düşman eline canlı düşmesine izin verilemeyeceği politikasına geri döndü.[107] Bu geri dönüşün muhtemel nedeni, Buchenwald'dan

103 Eberhard Kolb, "Bergen-Belsen: Die Errichtung des Lagers Bergen-Belsen und seine Funktion als 'Aufenthaltslager' (1943/44)", Martin Broszat (ed.), *Studien zur Geschichte der Konzentrationslager*, Stuttgart, 1970, s. 151; Eberhard Kolb, *Bergen-Belsen 1943 bis 1945*, Göttingen, 1985,s. 47–51. Himmler'in emirleri için bkz., Eberhard Kolb, *Bergen-Belsen: Geschichte des "Aufenthaltslagers" 1943–1945*, Hanover, 1962, s. 157–60.

104 Kolb, *Bergen-Belsen 1943 bis 1945*, s. 48; Katrin Greiser, *Die Todesmärsche von Buchenwald: Räumung, Befreiung und Spuren der Erinnerung*, Göttingen, 2008, s. 134.

105 Karin Orth, *Das System der nationalsozialistischen Konzentrationslager: Eine politische Organisationsgeschichte*, Hamburg, 1999, s. 301–5, 308, 311–12; Peter Longerich, *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008, s. 745.

106 Orth, s. 307.

107 Orth, s. 307–8, 311; *IMT*, c. 11, s. 450 (Rudolf Höß'ün ifadesi). Acil bir durumda – muhtemelen mahkûmların olası bir isyanı – toplama kamplarının nasıl "emniyete alınacağına" ilişkin ilk emir 17 Haziran 1944'te yayımlandı. Ancak bu evrak, mahkûmlara ne yapılması gerektiğine ilişkin açık bir talimat içermiyordu. – IfZ, Nbg-Dok., PS-3683, "Sicherung der Konzentrationslager" (neşredilen mahkeme belgeleri içinde yer almamaktadır). Himmler böylelikle toplama kampları da dâhil olmak üzere güvenlik tedbirlerinin sorumluluğunu Kıdemli SS ve Polis Liderlerine devretti: Orth, s. 272. Höß'ün ifadesine göre bu emir, kampların

henüz kurtarılan mahkûmların civarda bulunan Weimar'a gidip yağma ve tecavüze karıştıklarına ilişkin Hitler'in eline geçen raporlardı.[108] Mittelbau mahkûmlarının Sachsenhausen, Ravensbrück ve Mauthausen'daki toplama kamplarına sevki 4/5 Nisan gecesi başladı ve kırk sekiz saat içinde sona erdi.[109]

11 Nisan'da Mittelbau-Dora kompleksine varan Amerikan askerleri, tâli kampları kurtarırken görecekleri diğer dehşet sahnelerinin öncesinde burada bir deri bir kemik kalmış 700 hasta mahkûm buldu. 13 Nisan'da Buchenwald'e varan Amerikalılar hayal edilemeyecek kadar korkunç bir tecrübe yaşadı. Askerler, – büyük çoğunluğu yürüyen iskeletleri andıran – 21.000 mahkûmla karşılaştı. Kampın bir hafta önceki mahkûm sayısı 48.000 civarıydı. Geri kalanlar 7-10 Nisan tarihleri arasında trenle yahut yayan bir şekilde birkaç yüz kilometre güneydeki Flossenbürg ve Dachau'ya sevk edilmişti ki bu kamplar da hâlihazırda tıklım tıklımdı.[110] Bunların yanı sıra (Avusturya'nın Linz kentinden fazla uzakta olmayan) Mauthausen'da, (Berlin'in hemen dışındaki) Sachsenhausen'da, (Hamburgyakınlarındaki) Neuengamme ile (Berlin'in

tahliye yahut teslimine yönelik kararı onlara bırakıyordu. Ancak 1945 başlarında düşmanın yaklaşmasıyla birlikte durum değişti. "Tehlikeli" mahkûmların infaz edilmesine yönelik yeni emirler Ocak ve Şubat aylarında kamp komutanlarınca yerine getirildi. Himmler'in Yahudileri Batılı Müttefiklerle olası müzakerelerde piyon olarak kullanma niyetiyle Mart ayında yaptığı anlaşma, bütün toplama kampı mahkûmlarının öldürülmesi yönündeki fikirlere geçici olarak engel oldu. – Orth, s. 296–305. Ancak Nisan ayında bir başka değişim daha yaşandı. Görünüşe göre 18 Nisan'da (sıklıkla belirtilenin aksine 14'ünde değil) daha önceki tutuma dönüldüğünü belirten bir emir verilmiş ve ertesi gün Flossenbürg'deki kampa ulaşmıştı. Bu emrin Almanca metni hiçbir zaman ortaya çıkmadıysa da, evrakın o dönemde yapılmış birkaç kısmî çevirisine dayanılarak sahihliği tespit edilmiştir. – Stanislav Zamecnik, "'Kein Häftling darf lebend in die Hände des Feindes fallen': Zur Existenz des Himmler-Befehls vom 14–18. April 1945", *Dachauer Hefte*, 1 (1985), s. 219–31. Ayrıca bkz., *DZW*, 6, s. 647–8.

108 *IMT*, c. 11, s. 450 (Höß'ün ifadesi); Orth, s. 312; Daniel Blatman, "The Death-Marches and the Final Phase of Nazi Genocide", Jane Caplan ve Nikolaus Wachsmann (eds.), *Concentration Camps in Nazi Germany: The New Histories*, London and New York, 2010, s. 175; *DZW*, 6, s. 647–8.

109 Orth, s. 307.

110 Orth, s. 305–9. Kampın kurtarılması ile bundan önceki son günlerde Buchenwald'da hüküm süren koşullar, o dönemdeki bir mahkûm tarafından çarpıcı bir şekilde anlatılmıştır: Eugen Kogon, *Der SS-Staat: Das System der deutschen Konzentrationslager*, München, 1974 baskısı, s. 335–43.

80 kilometre kadar kuzeyindeki bir kadın kampı olan) Ravensbrück'teki kamplar, yürüyebilen mahkûmlarını Nisan ayının ikinci yarısında feci koşullar altında ve herhangi bir istikamet olmaksızın yollara döktü.[111]

Buchenwald ve diğer toplama kamplarının o pejmürde, avurdu avurduna geçmiş, bir deri bir kemik mahkûmları, herhangi bir açıklama yahut mantıktan yoksun bir şekilde Almanya'nın bir noktasından diğerine yüzlerce kilometre boyunca sürülüyordu. Ancak (hâlâ çalışabilecek durumda olsalar bile) savaşın bu aşamasında zorunlu işçilikle sağlayabilecekleri bir fayda yoktu. Ayrıca Müttefiklerin süratli ilerleyişi göz önüne alındığında, hedeflerine ulaşsalar dahi çok geçmeden düşman eline düşecekleri açıktı. Kamplardaki tüm mahkûmların öldürülmesi düşüncesi de masaya yatırılmamış gibi görünüyor ki, yine Müttefiklerin hızlı ilerleyişi nedeniyle bunun tatbiki pek de mümkün olmazdı. Ancak maksat mahkûmları eninde sonunda öldürmekse, o hâlde bu uzun yürüyüşlerin pek bir mantığı kalmıyordu. Himmler'in mahkûmları – ya da aralarındaki Yahudileri – Müttefiklerle yapılacak bir anlaşmada piyon olarak kullanılabileceği umudundan vazgeçmediği doğrudur. Hayatta ve iktidarının sınırları dâhilinde oldukları sürece belki de onun hayali planında hâlâ bir amaca hizmet edebilirlerdi.

Bu şüpheli gerekçe bir yana bırakılırsa, ölüm yürüyüşleri, rejimin iç düşmanları addedilenlere daha fazla çile çektirmenin bir yolu olmaları dışında tümüyle anlamsızdı. Lâkin yürüyüşlerde mahkûmlara böyle sadistçe bir acımasızlıkla muamele eden komutan ve gardiyanların herhangi bir mantık gözettikleri yoktu. Yarım yamalak da olsa sistemleri hâlâ işliyordu. Çözülme sürecinde bile, mahkûmlara anlamsızca işkence ettikleri yahut onları anlamsız ağır işlere zorladıkları zihniyette kaldılar.[112] Neticede rejim 1945 Nisan'ında hâlâ kendi hükümranlığında bulunan yüz binlerce mahkûmla ne yapacağını bilmiyordu. Son haftaların artan kargaşasındaki ölüm yürüyüşleri, kendi yıkımının eşiğinde olmakla birlikte öldürücü kapasitesini sonuna kadar muhafaza eden bir rejimin beyhude kıvranmalarının yansımasıydı.

111 Orth, s. 312–28. Batılı Müttefikler, savaştan sonra ölüm yürüyüşlerinin kesin rotalarını, geçilen yerlerdeki ölü sayısını ve ölülerin gömüldüğü yerleri tespit etmek için büyük çaba gösterdi. Konuyla alakalı kapsamlı belgeler, özellikle Bestand "Tote" (83 kutu) ve "Evak"ta (9 kutu) olmak üzere ITS arşivlerinde mevcuttur.

112 Greiser, s. 138.

Mahkûmlarla ne yapılacağı kararı rejimin çöktüğü süreçte gittikçe artan bir şekilde muhafızlara kaldı. Himmler ve artık bocalama hâlindeki toplama kampları merkezi yönetiminden sadece inisiyatif için bolca alan bırakan belirsiz yahut karmaşık talimatlar geldi. Kamp komutanları vaktinden önce hareket etmek istemediklerinden tahliye emirleri son dakikaya kalıyordu. Hamburg yakınlarındaki Neuengamme kampının komutanı Max Pauly, savaş sonrasındaki sorgusunda 1945 Nisan'ında elindeki mahkûmlarla ne yapacağını bilmediğini söyledi.[113] Yürüyüşler başladığında mahkûmlar tümüyle gardiyanların insafına kalıyordu (muhafızlar bu aşama artık tümüyle SS'lerden oluşmuyor ve *Volkssturm* bünyesinden görevlendirilen birçok kişiyi de içeriyordu). Bunlardan kaçının Nazi ideolojisine yürekten inandığını ve hatta rejime gerçekten sadık olup olmadığını bilemeyiz. Ancak hepsi "halk düşmanları"nın üstesinden gelmek için bir tür "eğitim"den geçmişti. Muhafızların eylemleri üzerinde hiçbir denetim, yaptıklarının hiçbir yaptırımı yoktu. Kimin yaşayıp öleceğine dair kararları keyfiydi.

Mahkûmlar, onlar için tümüyle anonim ve herhangi bir kimlikten yoksun oldukları muhafızlar tarafından gün aşırı infaz ediliyordu. Henüz 20 yaşındaki sarı saçlı bir SS muhafızı, Sachsenhausen'dan yürütülen 13 yaşındaki bir oğlanı, neredeyse koşar adım icra edilen hızla tempoya ayak uyduramadığı için rastgele vurdu. Çocuğun babası ile bir Cizvit rahibi olan ağabeyi öfke ve çaresizlik içinde SS'in üstüne atlamaya çalıştı. Ancak SS, "makineli tabancasıyla onları kurşun yağmuruna tuttu." Birçok mahkûmun biçildiği ilk günde, "Makineli tabancalar durmaksızın takırdadı." Ahırda geçen bir gecenin ardından, bir mahkûm yürüyüşe devam etmeyi reddettiğinde, aynı genç SS kabadayısı onu da vurdu ve birkaç dakika sonra silahını mahkûmun geride kalan perişan kayınbiraderi üzerine çevirdi. Sarışın SS artık "yeterince hızlı yürümediklerini düşündüğü mahkûmları kenara çekiyor ve onları oracıkta vuruyordu."[114]

Muhafızların aklında kendi canlarını kurtarmak ve mahkûmları emir yerlerine ulaştırmaktan başka neredeyse hiçbir şey yoktu. Mahkûmlar yürüyebildikleri, emirlere riayet ettikleri ve muhafızların ihtiyaçlarına hizmet ettikleri müddetçe hayatta kalabilirlerdi (muhafızlar için en

113 Blatman, "The Death-Marches and the Final Phase of Nazi Genocide", s. 174.

114 Son derece keyfi ve gaddar bir cinayete kurban giden mahkûmlardan birinin oğlu olan Mr. George Burton'un büyük bir nezaketle bana gönderdiği, Dr. Michael Gero'nun yayımlanmamış "Hatıralar"ı (1989), Hamburg, s.111-12. Sarışın SS katiline ne olduğu bilinmemektedir.

önemli husus, bu görevin onları cepheden uzak tutuyor olmasıydı). Ancak onlar için bir yük haline gelmeleri derhâl öldürülmeleriyle sonuçlanıyordu.[115] Yürüyüşlere başlanmasının ardından muhafızlar mahkûmlar arasında herhangi bir ayrım yapmamış gibi görünüyor. Yahudi olsun ya da olmasın, hepsi keyfi cinayetlerin kurbanı oldu.[116] Bazı durumlarda, cinayetler geniş çaplı katliamlara dönüştü. Kadın ve erkek yaklaşık 800 mahkûm, 8 Nisan'ı 9 Nisan'a bağlayan gecede, Hannover'in 35 kilometre kuzeydoğusundaki Celle'de feci şekilde can verdi. Ağırlıklı olarak Rusları, Polonyalıları, Ukraynalıları ve onların yanı sıra bir kısım Yahudiyi Neuengamme'nin Salzgitter'deki iki adet tâli kampından alarak civardaki Bergen Belsen'e taşıyan demiryolu vagonları, Celle'deki istasyonda bulundukları sırada şiddetli bir hava taarruzuna yakalandı. Yüzlerce mahkûm vagonlarda kapana kısılmış bir hâlde yanarak can verdi.[117] Cehennemden çıkmayı başaranlar ise yakınlardaki ormana kaçtı. Onları bulmak için SS'lerin yanı sıra *Volkssturm*'un, SA'ların, yerel polisin, Parti görevlilerinin, civarda konuşlu askerlerin, Hitler Gençliği üyelerinin ve ayrıca kendiliğinden bunlara katılan bölge sakinlerinin yer aldığı bir insan avı başlatıldı. Ormanda silah seslerinin çınladığı sırada 13 yaşındaki bir çocuk mahkûmların kim olduklarını sordu. Ona, "Yahudi olabilecekleri" söylendi. Kalabalık, kaçanların tehlikeli suçlular ve komünistler olduklarına kolayca ikna oldu. Yaklaşık 200 mahkûmun toplu katli böylelikle meşru müdafaa olarak resmedildi ve kabul gördü.[118]

115 Blatman, "The Death-Marches and the Final Phase of Nazi Genocide", s. 176–7, 180–81.

116 Blatman, "The Death-Marches and the Final Phase of Nazi Genocide", s. 177–8; Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, London, 1997 baskısı, s. 364; Greiser, s. 136, 140, Buchenwald mahkûmları söz konusu olduğunda, Yahudi olmayanların Yahudi olanlardan daha iyi bir muamele görmedikleri sonucuna varır.

117 ITS, Tote 80, fo. 00044a, Celle, (1946–7), bombardıman sonucu ölen mahkûm sayısının 1.000 olduğunu hesaplar. Daha sonraki hesaplamalar büyük farklılıklar gösterse de en olası değerlendirmeler 400 ila 500 arasındadır. – Bernhard Strebel, *Celle April 1945 Revisited*, Bielefeld, 2008, s. 114–15.

118 Daniel Blatman, *Les Marches de la mort: La dernière étape du génocide nazi, été 1944–printemps 1945*, Paris, 2009, s. 282–8 (alıntı, s. 286). (Kitabıyla Celle'deki vahim hadiselere ilişkin mevcut delillerin dikkatli bir değerlendirmesini sunan) Strebel, katliamın 200 kurbanı olduğunu hesaplar (s. 115). Görgü tanıklarının ifadeleri ve kentin katliamın anısıyla daha sonra nasıl yaşadığına ilişkin bir değerlendirme için ayrıca bkz., *"Hasenjagd" in Celle: Das Massaker am 8. April 1945*, Celle, 2005.

Birçoğu Mittelbau-Dora'ya kayıtlı olup Bergen-Belsen, Schenhausen ve Neuengamme kamplarına sevkleri kararlaştırılan 3.000-4.000 kadar mahkûm, bu hadisenin üstünden çok geçmeden, yani 9 ve 11 Nisan tarihleri arasında Magdeburg'un 40 kilometre kadar kuzeyindeki, Gardelegen yakınlarında bulunan Mieste Köyü'ne vardı. Hasarlı raylar trenlerin yola devam etmesini engelleyince mahkûmlar Gardelegen'a yürütüldü. Bölgenin Mıntıka Başkanı Gerhard Thiele, gelişmeleri öğrenince, kaçan mahkûmların fazla uzakta olmayan bir köyde yağma ve tecavüze karıştıklarına ilişkin söylentilerden faydalandı. Böylesi bir hadisenin kendi bölgesinde yaşanmaması için ne gerekiyorsa yapacağını bildirip, mahkûmları öldürtmek için hazırlık yaptı. Amerikalılar kente yaklaştığından ötürü büyük bir acele mevcuttu. Bu sırada Wehrmacht, Hitler Gençliği, *Volkssturm*, yerel itfaiye teşkilatı ve diğer teşkilatlardan çeşitli müfrezeler de mahkûmlara bekçilik edilmesinde SS'e yardımcı oldu. Thiele'nin mahkûmları öldürmek için önerdiği zırhlı birlikler okulunun şehir merkezine çok yakın olduğuna dair itirazlar yükselince, Mıntıka Başkanı şehrin dışındaki bir tarlada izole bir şekilde duran büyük bir ahırı hatırladı. 13 Nisan'da, ağırlıklı olarak "siyasetçiler"den oluşan lâkin aralarında Yahudilerin de bulunduğu 1.000'den fazla mahkûm ahıra sürüldü. Samanların üzerine benzin döküldü, büyük kapılar kapatıldı ve ahır ateşe verildi. Çaresizce kaçmaya çalışan bazı mahkûmlar gardiyanlar tarafından vuruldu. Diğerleri alevler içinde can verdi. Ertesi gün, yani mahkûmların kömürleşmiş kalıntılarının hâlâ gömülmeye çalışıldığı sırada Amerikalılar bölgeye girdi.[119]

Başlangıç noktası doğudaki kamplar olan daha önceki ölüm yürüyüşlerinin aksine, mümkün olan her şekilde aşağılanan ve insanlık dışı muamele gören binlerce mahkûm şimdi Almanya içlerinde ve Alman halkının gözleri önünde yürütülüyordu. Muhafızları, Gardelegen'daki gibi genellikle karışık gruplardan oluşuyordu. Ekseriyeti SS personeliydi, iyi silahlanmışlardı ve çoğu zaman mahkûmlara

119 Blatman, *Les Marches de la mort*, s. 318–61; Joachim Neander, *Das Konzentrationslager "Mittelbau" in der Endphase der nationalsozialistischen Diktatur*, Clausthal-Zellerfeld, 1997, s. 466–77; Joachim Neander, *Gardelegen 1945: Das Ende der Häftlingstransporte aus dem Konzentrationslager "Mittelbau"*, Magdeburg, 1998, s. 27–35, 40–45; Diana Gring, "Das Massaker von Gardelegen", *Dachauer Hefte*, 20 (2004), s. 112–26; Goldhagen, s. 367–8; Robert Gellately, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany*, Oxford, 2001, s. 246; *DZW*, 6, s. 648.

saldırtmaktançekinmedikleriköpeklerimevcuttu.SadeceNisanortasında Ravensbrück'ten yola çıkan bir kol, yalnızca yardımcı polis oldukları düşünülen hafif silahlı "yaşlı adamlar" tarafından korundu. Diğer yürüyüş kollarının muhafızları ise SA'lardan yahut Doğu Avrupa'nın muhtelif bölgelerinden gelen etnik Almanlardan oluşuyordu.[120]

Mahkûmların dövülmeleri ve kurşuna dizilmeleri de halkın gözleri önünde, muhafızlar eylemlerini gizlemeye zahmet etmeksizin vuku buldu. İnsani bir şefkat belirtisinden bir anlığına istifade edenler şüphesiz minnettar da olsa, Alman halkının düşmanca tavırları hayatta kalanların hatıralarında baskın bir yere sahip. Buna karşın birçok Alman savaştan sonra – doğal olarak – mahkûmlar için esef duyduklarını iddia edip, SS muhafızlarınca işlenen suçları kınadı.

Görünüşe göre nüfustan herhangi bir dayanışma, dostluk veya yardımseverlik eylemine nadiren rastlandı. Yahudilerin yıllar boyunca şeytanlaştırılmaları, ırkçı klişelerin telkini, eski Buchenwald mahkûmlarının Weimar'ı yakıp yağmaladıklarına ilişkin dehşetengiz radyo yayınlarınca harmanlanan "halk düşmanları" korkusu ile Gardelegen'daki katliamı meşrulaştırmak için kullanılan benzer hikâyelerin meşum etkisi bu tutumda şüphesiz etkili olmuştu. Almanlar kendilerini gittikçe artan bir şekilde Hitler ve Nazi rejiminin kurbanları olarak görüyorsa da, bu duygularını toplama kampı mahkûmlarını ve bilhassa da Yahudileri kapsayacak şekilde genişletmeye yahut Nazizmin gerçek kurbanlarını "topluluklarının" bir parçası olarak kucaklamaya pek çoğu hazır değildi. Gözlerinin önündeki o insan enkazları, aralıksız propagandayla kafalarına kazınan "alt-insan" karikatürlerini andırıyordu. Lâkin tüm bu bariz kırılganlıklarına rağmen pek çok kişi onları hâlâ birer tehdit olarak görüyordu. Bir yoruma göre, "Böylesine zalimce muamele görmek için kim bilir ne suçlar işlemiş olmalılar"dı. (Yerel halkın yardımıyla) yakalanan on üç firari mahkûmun Wehrmacht askerlerince kurşuna dizilmesini haklı bulan bir başkası ise, "Onlar siyasi mahkûmlardı ve sadece suçlulardı," diye belirtti.[121]

120 Zentrale Stelle der Landesjustizverwaltungen, Ludwigsburg, IV 409 AR-Z/ 78/72, fos. 1192, 1234; IV 409 AR-Z/105/72 1 fo. 96. Bu referanslar için Dr. Simone Erpel'e minnettarım.

121 İki alıntı için de bkz., Greiser, s. 258. Nisan ortasında Flossenbürg'den yürütülen 14 yaşındaki bir çocuk, "Almanların çoğu biz mahkûmları suçlu olarak görüyordu" diye aktardı. – Heinrich Demerer, "Erinnerungen an den Todesmarsch aus dem KZ Flossenbürg", *Dachauer Hefte*, 25 (2009), s. 154.

Yürüyüşlerden sağ kurtulanlar hakarete uğradıkları, alay edildikleri, üstlerine taş atıldığı yahut bölge halkı tarafından kendilerine yiyecek ve içecek verilmediği sayısız vakadan kederli lâkin bunlara şaşırmamış bir biçimde söz etti. Alman siviller, Celle'deki gibi bazı örneklerde kaçan mahkûmların yakalanması için muhafızlara yardım etti ve cinayetlerde yer aldı.[122]

Halkın cinayetlere merhametsizce iştirak ettiği korkunç hadiselerin yanı sıra, yine de bazı sivillerin, her ne kadar istisna da olsalar, köylerinden geçen mahkûmlara yiyecek veya yardım sağlamaya çalıştıklarına dair işaretler vardı. Celle'deki katliama ilişkin bir İngiliz raporunda, faillerin tehdit ve kötü muamelelerine rağmen birçok vatandaşın mahkûmlara ilk yardım yapmaya yahut onları rahatlatmaya çalıştıkları yer aldı.[123] Nisan ayı başında Hütten'e varan 1.250 kadar açlıktan kırılan sıska mahkûma bölgedeki ailelerin yemek verdiği söylendi. Görünüşe göre belediye başkanı mahkûmlar için bazı ihtiyaçları getirmeyi başardı ve yardım için Wehrmacht'a başvurdu. Olay yerine çağrılan Birinci Dünya Savaşı gazisi bir Wehrmacht subayı, diğerleri yürütüldükten sonra geride kalan 200 hasta mahkûm için bir yemek hazırlattı. Ayrıca ölülerin münasip bir şekilde gömülmelerini emretti.[124]

Buchenwald'dan Dachau'ya yürütülen 650 mahkûm, 21 Nisan'ı 22'sine bağlayan gecede Yukarı Palatinate'nin Altendorf Köyü'nde durduruldu. Bu sırada bir ahıra saklanan on üç mahkûm, köpeklerin eşlik ettiği tırpanlı SS muhafızlarınca takip edildi. On ikisi yakalandı ve oracıkta vuruldu. Bir Polonyalı olan on üçüncüsü ise mahalli polis amirinin onu SS'e teslim etmeyip karnını doyurması sayesinde kaçmayı başardı. Bölge sakinlerinin mahkûmların öldürüldükleri yerlere hızla gelişigüzel mezarlar kazdıkları yahut cesetleri yol kenarındaki bir hendeğe itekleyerek üstlerini örttükleri birçok örneğin aksine, *Volkssturm* milisleri kurbanları mezarlıktaki bir toplu mezara defnetti.[125] Bölge sakinlerinin

122 Goldhagen, s. 365, ve s. 587 n. 23; Simone Erpel, *Zwischen Vernichtung und Befreiung: Das Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück in der letzten Kriegsphase*, Berlin, 2005, s. 176–7.

123 Blatman, *Les Marches de la mort*, s. 286.

124 ITS, Tote 83, Hütten, fo. 00011a–b (1.4.1946). Bu delil, raporu imzalayanların o zamanki belediye başkanı ve Wehrmacht subayı olması gerçeğiyle zayıflıyor.

125 ITS, Tote 4, Altendorf, fos. 00088a–00099b (Temmuz 1947).

tanık oldukları dayak ve cinayetler karşısında dehşet ve utanç içinde kaldıklarını anımsadıkları, mahkûmlara (muhafızların talep ettiklerine ilaveten) yiyecek ve içecek verdikleri ve daha nadir olmakla birlikte, kaçmalarına yardım ettikleri veya kaçanları ele vermedikleri örnekler çoğaltılabilir.[126] Ancak birçoğu, gözleri önündeki eziyet ve cinayetler karşısında – ne iştirak ne de itiraz etmek suretiyle – kuvvetle muhtemel pasif kaldı. Tanıklar, mahkûmları desteklemeleri durumunda muhafızların verebileceği tepkilerden korku duyuyor, bu da bu pasif bir tutum sergilemelerinde anlaşılır bir rol oynuyordu. Savaş neredeyse bitmişti ve hemen hemen hiç kimse – hele de suçlu olduklarına ekseriyetle kesin gözle baktıkları mahkûmlar için – kendini ateşe atmak istemiyordu. Ancak mahkûmlara merhamet gösterip cezayı göze alanlar da vardı. Dolayısıyla bu genel pasifliğin yegâne gerekçesi korku olamazdı. Öyle bile olsa, mesele temelde muhtemelen "cinayetlere geniş toplumsal destek"ten[127] ziyade, ellerindeki gücü acımasızca kullanan muhafızlara karşı harekete geçerek kendi esenliklerini tehlikeye atmaya hazır çok az kişi oluşuydu. Özdeşleşemedikleri insanlara yönelik insani eylemlere teşebbüs etmenin hiçbir şeyi değiştirmeyeceğini düşünüyorlardı. Bu, onları cinayetlerin suç ortağı yapmak için yeterliydi. Bu pasiflik, muhafızların yaklaşan düşman karşısında kaçmaları ile esirler Almanlar tarafından değil, fatihleri tarafından kurtarılana kadar cinayetlerin sürmesine imkân verdi.

126 Bazı örnekler için bkz., s. 259–75, ve Delia Müller and Madlen Lepschies, *Tage der Angst und der Hoffnung: Erinnerungen an die Todesmärsche aus dem Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück Ende April 1945*, Berlin, tarihsiz, s. 56–7, 87, 89–90. Heinrich Demerer, yürüyen mahkûmları izleyen siviller arasında sempatiyle bakan yüzler olduğunu ve sivillerin ona sık sık ekmek verdiğini anımsadı. Ancak bunun çok küçük olmasından kaynaklandığını düşünüyordu, zira geçen diğer mahkûmlara hiçbir şey verilmemişti. – Demerer, s. 152, 154. Ravensbrück ölüm yürüyüşlerine ilişkin anılar arasında o vakit çocuk olan bazı kişilerin, ailelerinin sokaklara mahkûmlar için su ve haşlanmış patates koyduklarına ilişkin anlattıklarını da içerir. Eski mahkûmların hatırladıkları ise böyle yardımlar değil, seyircilerin dışlayıcı tavırlarıydı. – Simone Erpel, "Machtverhältnisse im Zerfall: Todesmärsche der Häftlinge des Frauen-Konzentrationslagers Ravensbrück im April 1945", Jörg Hillmann and John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002, s. 198.

127 Blatman, "The Death-Marches and the Final Phase of Nazi Genocide", s. 180; ve bkz., Goldhagen, s. 365.

VII

20 Nisan 1945. Hitler'i doğum günü için tebrik eden, kendisine ebedi bağlılıklarını bildiren ve birçoğu ona son kez veda eden Nazi önde gelenleri, başkentin dışına çıkan yollar kapanmadan evvel Berlin'den ayrılmak için sabırsızlanıyordu. Cenaze ateşinde Führer'leriyle birlikte yanmaya Goebbels dışında can atan kimse yoktu. Savaşmak yahut ölmeye dair nicedir benimsedikleri söylemler her ne olursa olsun, mesele o raddeye vardığında postlarını kurtarmaktan daha fazla düşündükleri bir şey olmadı. Göring'in çok sayıda eşyası paketlendi ve Berchtesgaden'a doğru yola çıktı. Karısı ve ailesini de nispeten emniyette olacakları düşüncesiyle birkaç hafta önce oraya yollamıştı. Berlin'in kuzeyinde bulunan Carinhall'daki çiftliği artık terk edilmişti ve havaya uçurulmayı bekliyordu. Birkaç hafta sonra kendisini sorgulayan Müttefik yetkililerine, son safhaya değin Almanya'nın hâlâ bir yenişmezlik elde edebileceğini düşündüğünü söylüyordu.[128] Şimdi, belirsiz bir sonu beklemek üzere yola koyulmuşsa da bunun Berlin'in yer altı mezarlarında kendini yakmak olmayacağı kesindi.

Speer kuzeye, Hamburg'a gitti. Lâkin on yıldan uzun bir süredir hayatına egemen olan ve onları birbirine bağlayan bağları şimdi bile tamamen koparamadığı bu adama gerektiği gibi veda edemediğini hissediyordu. Bunu telafi etmek için 23 Nisan'da Führer Sığınağı'na zorlu (ve anlamsız) kısa bir dönüş yapacaktı. Belki şimdi bile son geldiği vakit her şeyi kaybetmeyebileceğini düşünüyor ve Hitler'in onu halefi olarak atamasını umuyordu.[129] Ancak Hitler'in güçbela kendini zorlayabildiği yapmacık bir vedadan fazlasını sunamaması onu hayal kırıklığına uğrattı.[130]

Himmler de Speer gibi kuzeye gidiyor ve perde kapanırken dahi enkazdan bir şeyler çıkarma umuduyla Kont Bernadotte ile yürüttüğü

128 Ardsley Microfilms, Irving Collection, 1 no'lu makara, R97481, Göring'in sorgusu, 24.5.45.

129 Bu tahmin Rolf-Dieter Müller'e aittir, *DRZW*, 10/2, s. 102–4. Speer, savaş sonrasındaki duruşmalarında o vakit çelişkili duygulara sahip olduğunu ve yaşanan her şeye rağmen kendini hâlâ Hitler'in emrine vermeye hazır hissettiğini kabul etti. – *IMT*, c. 16, s. 582. Schmidt, s. 162–3, Dönitz'i halefi olarak ataması için Speer'in Hitler'i etkilemeye çalıştığını öne sürüyor. Schmidt'e göre Speer bu suretle Dönitz yönetiminde önemli bir mevki sahibi olmayı bekliyordu.

130 Speer, s. 487–8.

gizli görüşmelere devam ediyordu. Dünya Yahudi Kongresi'nin önde gelen bir üyesiyle bir araya gelmeye ve Ravensbrück kampındaki kadın Yahudilerin serbest bırakılmasını kabul etmeye bile hevesli olduğu bir çaresizlik içindeydi. Ayrıca istese bile tutamayacağı bir söz vermeye, yani daha fazla Yahudinin öldürülmeyeceğini vaat etmeye hazırdı. SS'lere sonuna kadar savaşmalarını ve asla teslim olmamalarını emretmişti.[131] Kendi niyeti ise telkin ettiği şeyin tam tersini yapmaktı.

Rejimin *éminence grise*'i Bormann, Parti Genel Merkez Başkanlığının artık hiçbir anlam ifade etmediğinin farkına varmış olmalıydı. Talimatlarını ulaştırabileceği Bölge Valisi sayısı bile yok denecek kadar azdı. Sığınaktan ayrılamazdı. Bu açıktı. Ancak Hitler ölünce ki bu çok da uzak değildi, hem kendi ölümünden hem de Rusların pençesinden kaçmak için elinden geleni ardına koymamaya niyetliydi.

Dörtlünün son üyesi, yani son aylarda iç siyaseti şekillendiren ve rejimin sonuna değin faaliyet gösterebilmesini sağlayan Goebbels, halka yönelik söylemleri ve gerçeklikten kaçtığı hususi hayalleri her ne olursa olsun, neyin geliyor olduğunu bir süredir açıkça görüyordu. Sovyetleri püskürtmek için verilen mücadeleye katkıda bulunmak için elinden gelen her şeyi yapmaya devam etti. Hitler'in doğum gününde bile askerleri Oder Cephesi'ne taşımaları için Berlin'deki otobüsleri tertipledi.[132] Kişisel eşyalarını hâlihazırda imha ettirmişti. Yirmi yılı aşkın bir süredir özenle tuttuğu günlüklerin orijinalleri de bunlar arasındaydı. Bununla birlikte, Almanya'nın kaybedilen ama "kahramanca" savaşında Hitler'in yanında oynadığı rolün tanığı olan bu günlüklerin – yani kalıcı mirası olarak gördüğü şeyin – üç kopyasını, gelecek nesiller için muhafaza edilmek üzere saklanmaya yolladı.[133] Goebbels ve eşi Magda

131 BAB, NS19/3118, fo. 3, Himmler'in, "umutsuz bir durumda" subaylardan, astsubaylardan ve askerlerden nasıl bir tutum beklendiğine ilişkin Hitler'in 25.11.44 tarihli (fo. 2) emrini SS'lere hatırlatan 24.1.45 tarihli emri.

132 Von Oven, s. 647, 650 (19–20.4.45).

133 Von Oven, s. 646–7 (18.4.45). Goebbels, günlüklerinin ilkel bir mikrofiş biçiminde cam plakalara kopyalanmasını da sağlamıştı. – *TBJG*, Register, Teil III, Elke Fröhlich, "Einleitung zur Gesamtedition", s. 37–47. Ölümünden sonraki imajı Goebbels'in kafasını o sıralar bir hayli meşgul ediyordu. 17 Nisan'da personeliyle yaptığı bir konuşmada, direnme ve zorluklara meydan okuma isteğini pekiştirmek için yaptırılan yeni Kolberg renkli filmine atıfta bulunarak şöyle dediği aktarıldı: "Baylar, yüz yıl sonra içinden geçtiğimiz bu korkunç günleri anlatan güzel bir renkli film daha gösterecekler. Yüz yıl sonra hayata döndürülmek için bu filmde

Hitler'e katılmak üzere Führer Sığınağı'na geçmeye artık hazırdı. Bunu yaparak hayatlarını sona erdirme kararı aldıklarını biliyorlardı. Altı çocuklarını öldürmeye hâlihazırda karar vermişlerdi.[134] Ertesi gün, yani 21 Nisan sabahı, Berlin'in merkezindeki hükûmet bölgesi topa tutuluyordu. Uzak bir gök gürültüsünü andıran bir gümbürtü vardı, ancak durmuyor ve sesi her saat başı daha da artıyordu.[135] Sovyetler doğuda şehre artık sadece 12 kilometre uzaklıktaydı. Şehrin kuşatılma süreci devam ederken, bir Kızıl Ordu birliği – ekseriyeti kadın ve çocuklardan oluşan – 3.000 mahkûmu kurtardı. Bunlar, Sachenhausen mahkûmları 20 Nisan'da ölüm yürüyüşüne çıkarıldığı vakit kampta kalanlardı.[136] Busse'nin Dokuzuncu Ordu'su 24 Nisan'da artık baskısını gittikçe artıran Sovyet mengenesinin kıskaçları arasında kalmıştı. Hitler ve müşavirleri, Orgeneral Heinrici'nin bu akıbetin yaşanmaması için yapmış olduğu ikazları kulak arkası etmişti.[137] Heinrici, Keitel ve Jodl'un verdiği ve yerine getirilmesi tümüyle imkânsız bir emre uymayı nihayet reddettiği 28/9 Nisan gecesinde Hitler'in görevden alınan son generali olmak gibi şaibeli bir ayrıcalığa sahip olacaktı.[138] O vakit ordusu hâlihazırda dağılıyor ve askerleri Sovyetlerin eline düşmemek için çaresiz bir şekilde topluca batıya kaçıyordu. Gerçek dışı emirler verilmek suretiyle komutasına sürekli müdahale edilmesi bardağı taşırdı. Ayrıca kişisel olarak da içerlemişti: Bir ordu grubunun komutanı olarak Keitel ve Jodl'un onunla iletişim şeklini son derece aşağılayıcı

---

rol almak istemez misiniz? Şu an herkes yüz yıl sonraki bu filmde oynayacağı rolü seçme şansına sahip. Sizi temin ederim ki güzel ve heyecanlı bir yapım olacak. İşte bu olasılık pes etmemeye değer. Şimdi dayanın, dayanın ki yüz yıl sonra ekranda belirdiğinizde seyirciler sizi yuhalamasın ve ıslık çalmasın." Konuşmayı dinleyen elli kişi, bu sözler üzerine gülmeleri mi yoksa sövmeleri mi gerektiğini bilemedi. – Semmler, s. 194 (17.4.45).

134 Von Oven, s. 652–4 (22.4.45). Ayrıca bkz., Semmler, s. 185–6 (25.2.45). Süd-Hannover-Braunschweig'ın eski Bölge Valisi Hartmann Lauterbacher'a göre, *Erlebt und mitgestaltet*, Preußisch Oldendorf, 1984, s. 320, Goebbels, 12 Nisan'daki son görüşmelerinde ona, hiçbirinin Rusların eline canlı düşmemesi için altı çocuğunun giysilerine siyanür kapsülleri diktirdiğini söyledi.

135 Ruth Andreas-Friedrich, *Schauplatz Berlin: Ein deutsches Tagebuch*, München, 1962, s. 166 (21.4.45).

136 *DZW*, 6, s. 707.

137 BA/MA, NL Heinrici, NL265/108, fos. 11–15, 39–40, 54 (15.5.45).

138 *DZW*, 6, s. 734.

bulmuştu. Bu üslup, "kırk yıldır hizmette olan bir subaya layık değil" ve "dayanılmaz"dı.[139]

Ancak Heinrici'nin, Mareşal Keitel ve General Jodl'un bu son günlerdeki tutumu bile Hitler'in generalleri hakkında çok şey anlatır. Heinrici, Vistül Ordu Grubu ile kendisinden bekleneni yapma şansı görmediği için Keitel ve Jodl'a itiraz edince, kendisine Führer'i kurtarmanın onun görevi olduğu söylendi. Heinrici, Hitler'in önde gelen müşavirlerinin Berlin Muharebesi'nin kaybedildiğini anlayamadıkları yahut anlamak istemedikleri kanaatindeydi. Lâkin istifasını vermedi. Aksine, bir ay kadar sonra muharebeyi anlatırken belirttiği gibi, "bir asker olarak itaat yükümlülüğüne olan bağlılığı ve Wehrmacht Başkomutanı'nı kurtarmaya yönelik emirleri reddetmenin imkânsızlığı" görevi "ihanet etmeksizin geri çeviremeyeceği"ni düşünmesine yol açtı. "OKW 'Führer'in kurtarılması'nı tüm emirlerin en başına koyduktan sonra, bu husus diğer askeri meselelerin tamamına baskın geldi."

Ancak Keitel için Hitler'in ölümü bile mücadelenin sona ermesi için yeterli değildi. Heinrici'ye Berlin'in kurtarılamaması durumunda ordu grubunun kuzey Almanya'da mücadeleyi sürdürmesini önerdi. Heinrici, bunun ne ekonomik ne de askeri olarak mümkün olduğunu söyledi. "Askerlerin savaşma iradesi zâten sertçe kırılıyordu ve Führer'in ölüm haberiyle birlikte tamamen çökecekti." Keitel haberin bu nedenle mümkün olduğunca ertelenmesi gerektiğini belirtti. Batılı düşmanlarla müzakereye oturmak için daha fazla direniş gerekliydi. Almanya'nın elinde hâlâ Danimarka, Norveç ve Bohemya gibi bir müzakere için zemin oluşturabilecek çok sayıda koz vardı. Heinrici, Keitel'in gerçeklikten tamamen koptuğunu düşündü. Ancak savaşın ülkenin kuzey yarısında mümkün olduğunca uzatılması için Dönitz'in – Hitler'in emirleri doğrultusunda – Plön'de yaptığı hazırlıkların farkında olduğundan teklifi ciddiye aldı.[140]

Sovyet ve Amerikan askerlerinin Elbe Nehri'ndeki Torgau'da irtibat sağlamalarıyla Reich 25 Nisan'da ikiye bölündü. Berlin o günün öğlen saatlerinde tamamen kuşatılmıştı. Şehir merkezini hedef alan ağır topçu bombardımanı artık gittikçe şiddetleniyordu. Berlin, son adama kadar savunulacak bir kale ilan edilmişti. Bu vazife için görevlendirilen

139 BA/MA, NL Heinrici, NL265/108, fos. 52–7 (15.5.45).

140 BA/MA, NL Heinrici, NL265/108, fos. 22–5, 39–41 (15.5.45).

kuvvetler ise Sovyet deviyle karşılaştırıldığında şüphesiz zayıf kalıyordu. Ancak Dönitz, sivil nüfusa maliyeti her ne olursa olsun Berlin Muharebesi'nin gerekli olduğu tutumunu benimseyen komutanlar arasındaydı, zira aksi takdirde böyle bir kadere maruz kalmamaları için herhangi bir girişimde bulunulmaksızın Rusya'ya sürüleceklerdi.[141] Berlinliler böylelikle şehirlerinin amansız yıkımına eşlik eden sefaleti, ızdırabı ve ölümü yaşamaya mecbur kaldı. Sovyet askerleri, neredeyse apartman apartman savaşmak durumunda kaldıkları sokak çarpışmaları eşliğinde Nazi yönetiminin kalbi olan Reich Şansölyeliği'ne doğru ilerledi.[142] Hitler'in orada olduğunu biliyorlardı.

Führer Sığınağı o vakit bir histeri ve kadercilik karışımının pençesine düşmüştü. Hitler, Elbe'de General Walther Wenck komutasında çarpışan yeni ve alelacele teşkil edilmiş On İkinci Ordu ile SS-Obergruppenführer Felix Steiner'in panzer kolordusunun başını çekeceği, Berlin'in kuzeyine yönelik bir karşı taarruza beyhude umutlar beslemiş ve ona kötü haberler vermekten bu aşamada dahi korkan Keitel ve Jodl onu düşlerinden uyandırmamıştı.[143] Bilhassa bel bağladığı Steiner Taarruzu'nun gerçekleşmediğini öğrendiği 22 Nisan'da bastırılmış duyguları dizginsiz, müthiş bir öfkeyle patlak verdi.[144] Hitler savaşın kaybedildiğini ilk kez açıkça kabul etti. Dehşete düşen maiyetine Berlin'de kalmaya ve son anda kendini öldürmeye kararlı olduğunu belirtti. Wehrmacht için başka bir emri olmadığını söyleyerek iktidar ve sorumluluklarından feragat ediyor gibiydi. Hatta Göring'in düşmanla pazarlık yapması gerekebileceğini dahi ima etti.[145] Ancak şaşırtıcıdır ki

141 BA/MA, NL Heinrici, NL265/108, fo. 29 (15.5.45).

142 Berlin Muharebesi'nin detaylı anlatımları için bkz., *DZW*, 6, s. 705–26, *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 656–73, Erickson, s. 577–618, ve Beevor, 21'inci bölüm.

143 Jodl bunu 13 Mayıs 1945'te Heinrici'ye itiraf etti. – BA/MA, NL Heinrici, N265/108, fos. 57–8 (15.5.45).

144 Steiner'in taarruza teşebbüs etmemek için oldukça geçerli nedenleri vardı ve duruma dair herhangi bir kavrayışa sahip herkesin bildiği üzere ifa edilmesi imkânsız bir emir almanın çaresizliği içindeydi. Bkz., BA/MA, NL Heinrici, N265/108, fos. 19–22 (15.4.45).

145 Hitler'in geçirdiği krizle ortaya çıkan ve Göring'in pozisyonunu da ilgilendiren belirsizlik, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Karl Koller'in üç gün sonra Hitler'e gönderdiği raporda açıkça özetlenmiştir. – IWM, EDS, F.3, AL 1985 (2), "An den Führer. Bericht über die wesentlichen Punkte der Vorgänge am 22.4. und meiner Meldung an den Herrn Reichsmarschall am 23.4." (25.4.45). Hadisenin görgü

kendini toparlamış, otoritesinden zerre kadar bile taviz vermeyi reddetmiş ve yakın olan ölümü ve cesedinin yakılması hakkında özel bir konuşma yaptıktan sadece birkaç dakika sonraki askeri brifinginde her zamanki gibi su katılmamış bir iyimserlik saçmıştı.[146] Oynadığı rolün o bir anlığına kayan maskesi şimdi tekrar yerindeydi.

Keitel, Berlin'e ilerlemesi yönündeki – tümüyle imkânsız, ancak Hitler'i geçici olarak neşelendiren – emirlerle Wenck'in karargâhına yollandı. Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı şimdi Potsdam yakınlarındaki Krampnitz (akabinde buradan Dönitz'in emrinde olacağı Plön'e taşınacaktı) ile Berchtesgaden arasında bölüşülmüştü. Geçici çöküşündeki o umutsuz patlamaya rağmen Hitler'in iktidardan vazgeçmeye hâlâ niyeti yoktu. Führer'in yaşadığı çöküntünün artık liderlik etmeye kabil olmadığı yahut bunu istemediği anlamına geldiği gibi hatalı bir çıkarımda bulunan Göring'in söz konusu gerçeği öğrenmesi fazla uzun sürmedi. Bu yanlış varsayımdan yola çıkarak, eski bir veraset kanunu gereği iktidarı kendisinin devralması gerektiği sonucuna varan Reichsmarshall, bütün görevlerinden azledilerek Berghof'ta ev hapsine alındı. Göring'in yıllardır baş düşmanı olan Bormann böylelikle son bir zaferin tadını çıkarabilirdi.

Berlin'in savunmasından sorumlu generaller teslim olmayı şimdi bile düşünmüyordu. General Kurt von Tippelskirch, elde kalan birliklerden aceleyle bir araya devşirilen Yirmi Birinci Ordu'yu devralmak için 27 Nisan'da bölgeye geldiğinde Heinrici'yle Vistül Ordu Grubu'nun durumu üzerine uzun bir görüşme yaptı. (Tippelskirch ve Heinrici, Rusya'da birlikte görev yapmışlardı.) Geçen her günün, Reich'tan geriye kalanlara daha büyük bir yıkım getirdiğinde ikisi de hemfikir oldu. Bunun önüne geçebilecek tek şey teslimiyetti. Ancak Tippelskirch böyle bir karar almanın hâlâ imkânsız olduğunu belirtti. Bu, Führer'in iradesine karşı gelmek anlamına gelirdi (Jodl, Hitler

---

tanığı Luftwaffe Harekât Başkanlığı icra subayı Üsteğmen Hans Volck tarafından kaydedilen Hitler'in açıklamalarının kısa bir anlatımı için bkz., IWM, EDS, F.3, AL 1985 (1), "Meldung über Führerlage am 22.4.1945. Lagebeginn: etwa 15.30 Uhr" (25.4.45). Koller'in raporu ile kendisinin daha sonraki yayını arasında ufak tefek farklılıklar mevcut: Karl Koller, *Der letzte Monat: Die Tagebuchaufzeichnungen des ehemaligen Chefs des Generalstabes der deutschen Luftwaffe vom 14. April bis zum 27. Mai 1945*, Mannheim, 1949, s. 28–32.

146 Speer, s. 479, 484.

yaşadığı sürece müzakerelerin imkânsız olduğunu yakın zamanda vurgulamıştı).[147] Ayrıca, teslim olmaya yönelik bir girişim başarısızlıkla sonuçlanırdı. Teslim olup "Sibirya yoluna koyulmaya" yönelik emirlere askerlerin büyük çoğunluğu uymayacak, evlerine dönebilmek için kendi başlarının çaresine bakacaklardı. Düşman böylelikle teslimiyet şartlarının yerine getirilmediğini iddia edecek, savaş ve ülkenin tahribatı devam edecekti. Askerler her halükârda esir düşecekti. Dolayısıyla bundan herhangi bir fayda gelmiş olmayacaktı. Fakat, "Ordu Grubu, teslimiyetin ve Führer'i terk etmenin utancını taşımak durumunda kalır. Bu nedenle, sonunda Ruslara değil Anglo-Amerikalılara esir düşmeleri için orduları yavaş yavaş batıya götürme amacıyla savaş devam etmelidir."[148] Bu muhakemede ordunun çıkarlarının diğer tüm kaygıların üstüne koyulduğu açıktı.

Führer Sığınağı'ndaki tımarhanenin ötesinde, hükûmetin kalıntıları ölümcül bir kargaşa içerisindeydi. (Propaganda Bakanlığı'nın teşkil ettiği büyük istisna haricinde) bakanlık kadrolarının çoğu Mart ayı başında Güney Almanya'ya sevk edilmiş, Berlin'de cüzi bir tertibattan başka bir şey kalmamıştı. Bunu Nisan ayında başkentten ayrılma fırsatını memnuniyetle karşılayan bir dizi bakan ve bakanlık çalışanı izlemişti. Berlin artık hükûmet aygıtından yoksun bir başkentti. Şansölyelik Amiri Hans-Heinrich Lammers Mart ayı sonunda Berchtesgaden'a gitmek üzere yola çıktı. Yüksek tansiyon iddiasıyla izne ayrılmıştı. Gerçekte ise şiddetli bir sinir buhranı geçirmişti. Uzun zamandır bir işe yaradığı yoktu. Reich Şansölyeliği'nin işlevi, yetkilerinin Bormann tarafından Parti Genel Merkezi'ne aktarıldığı önceki yazdan beri son derece cüziydi. Şansölyeliğin son günlerinde Lammers'e vekâlet eden isim, diğer bakanlıkları ve Berlin'deki Reich Şansölyeliği memurlarının geri kalanını koordine etmek gibi tümüyle teorik bir görev verilen Müsteşar Friedrich Wilhelm Kritzinger'di. Savaşın bitiminden sonra niçin istifa etmediği sorulduğunda, Kritzinger soruyu anlamlandırabilmiş gibi görünmüyordu. Yahudilere ve Polonyalılara yönelik politikalardan hicap duyduğunu ifade ederek, "Eski bir memur olarak devlete sadakatle mükelleftim," diye yanıtladı. (Sovyet roketlerinin Berlin'in

147 BA/MA, NL Heinrici, N265/108, fos. 38–9 (15.4.45).

148 BA/MA, NL Heinrici, N265/108, fos. 41–4 (15.4.45).

hükûmet bölgesinde infilak ettikleri 21 Nisan sabahında bile, memurlar masalarında – işe yarar bir şey yapmaksızın – "çalışmaya" devam ettiler.[149]) Lammers'e savaş çabası için elinden gelen her şeyi yapmaya niçin devam ettiği sorulduğunda, Kritzinger şu yanıtı verdi: "Eh, bir tür aygıtın varlığı gerekiyordu. Örneğin insanların beslenmesi meselesini düşünün. Bu aygıt sonuna değin çalıştı." Kritzinger'i sorgulayan kişi, "Sonuna değin çalışmasaydı daha iyi olmaz mıydı?" diye karşılık verince, Kritzinger, "Söz konusu savaştı," diyerek omuz silkti.[150]

Kritzinger 20 Nisan akşamında hâlen Berlin'de bulunan bakanlık kadrolarına derhâl karayoluyla güneye gitmeleri talimatını verdi. Ancak bunun imkânsız olduğu görüldü. Ertesi gün bu kez şehrin hava yoluyla terk edilmesi yönünde yeni bir emir verildi. Ancak elde yeterli uçak yoktu. Bunun üzerine bu kez kuzeye gitmeleri önerildi. Önceki haftalarda Goebbels ve Speer'i harekete geçmeleri ve Batılı Müttefiklerle olası bir uzlaşmanın önünü açmaları için sıkıştıran Maliye Bakanı Kont Schwerin von Krosigk artık bezmişti. Von Krosigk, kuzeye gitmek için Führer'in açık emrini talep etti. Yol üstünde firari sayılıp SS tarafından asılmaya hiç de niyeti yoktu.[151] Kritzinger, uzun uğraşların sonunda Bormann aracılığıyla Hitler'den bakanların kuzeye gitmesi için bir "tavsiye" almayı başardı. Ancak bu Krosigk'e yetmedi. Maliye Bakanı bu kez elinde yazılı bir Führer emri bulunması için ısrar ediyordu. Bormann, Kritzinger'in ısrarları sonucunda nihayet – meselenin kendisi için hiçbir öncelik arz etmediği – Hitler'e, bakanların bir hayli

149 IfZ, ZS 145, Bd. III, Schwerin von Krosigk, fo. 61 (7.12.62).

150 IfZ, ZS 988, Friedrich Wilhelm Kritzinger'in Dr. Robert Kempner tarafından yapılan sorgusu, fos. 4, 7, 10 (5.3.47).

151 Krosigk "yakıp-yıkma" politikası çerçevesindeki tartışmalar dâhilinde 29 Mart'ta Speer'e yazıp, yoğunlaştırılmış hava hücumlarının, Alman sanayisinin Rusların eline geçmemesine yönelik Müttefik arzusundan kaynaklandığını öne sürdü. Almanya'nın sanayi potansiyeli ne kadar muhafaza edilirse, batıda pazarlık gücü o kadar yüksek olurdu. 6 Nisan'da Goebbels'le acil bir randevu ayarlamak için çabalayıp, Britanya'nın düşman koalisyonundan koparılması için zemin hazırlanması maksadıyla harekete geçilmesini istedi. Bunun ziyadesiyle mümkün olduğunu düşünüyordu. 14 Nisan'da Goebbels'e tekrar yazıp, Roosevelt'in ölümünün "Tanrı'nın bir lütfu" olduğunu ve bundan etkin bir şekilde faydalanılması gerektiğini söyledi. Ayrıca Vatikan'ın güçlenmiş bir Sovyet devletine karşı Alman sanayisine bir bariyer niteliğiyle baktığını iddia edip, Papa'nın Almanya lehine Amerika'yla temasa geçmesini önerdi. – Bu hususların hepsi için bkz., IWM, EDS, F.3, M.I. 14/369.

kuzeydeki Schleswig-Holstein'a geçmeleri için bir emir imzalatmaya ikna oldu. Kamu hizmeti geleneği eski ve gurur dolu bir devletin bakanları, başkentten ve kendi kendini yok etmeye hazırlanan bir devlet başkanından işte böyle telaşlı bir gelişigüzellik içinde kaçtı.

Hitler'in Reich'ı kuzey ve güney mıntıkalarına ayırma hususundaki önceki emirlerinin yürürlüğe girdiği süreçte Almanya'da artık fiilen altı hükûmet merkezi mevcuttu: Berlin'deki sığınağında bulunan, kolunun erişebildiğince mutlak otorite sahibi Hitler; Krampnitz ve Berchtesgaden'da olmak üzere şimdi kendisi de ikiye bölünmüş Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı; bir kısmı güneyde, geri kalanı Dönitz'in emrindeki kuzeyde bulunan bakanlar kurulu; Luftwaffe komutanlığından arta kalanlara (Hitler tarafından 23 Nisan'da azledilene değin) Berchtesgaden'da hâlâ başkanlık eden Göring ve SS ile polisinden arta kalanlarla Lübeck'teki güç merkezinde bulunan Himmler.[152] Reich artık merkezi hükûmeti andıran bir mekanizmadan yoksundu.

Rejim artık vilayetlerde – yahut Alman kontrolü altında kalan vilayetlerde – de çöküyor, son günlerdeki dizginsiz şiddet de kaçınılmaz olarak buna eşlik ediyordu. Augsburg'daki Svabya bölge yönetimine 20 Nisan'da bankalardaki paranın bir hafta içinde tükeneceği söylendi. Bu tarihten sonra ücret ve maaşlar ödenemezdi. Reichsbank'tan bir haftadır banknot gelmiyordu. Bavyera Maliye Bakanlığı para basıyorsa da bunun 8 ila 10 günden önce hazır olacağı yoktu. Ayrıca Bavyera Maliye Bakanlığı'nın kendisi de Berlin'den 300 milyon Reichsmarklık bir sevkiyat bekliyordu ki Svabya'nın payı bunun ardından verilecekti.[153] İşlerin bu noktaya varıp varmadığını bilmiyoruz, ancak Augsburg 28 Nisan'da Amerikalılara teslim olduğu için Svabyalıların bu hususta fazla uğraşmaları gerekmedi.

Bavyera'nın batı ucunda bulunan Kostanz Gölü kıyısındaki Lindau'nun Mıntıka Başkanı, Nisan ayı sonunda yerleşimde kaosa yakın bir durum yaşandığını bildirdi. Sarhoş Alman askerleri, İsviçre hududu yakınlarındaki bu yerleşimin altını üstüne getiriyor ve yağmalıyordu. Çok sayıda mülteci ve asker kaçağı kasabaya akın etmişti. Mıntıka Başkanı, ilk yüz isyancıyı vurdurmak suretiyle düzeni yeniden sağlamak

152 IfZ, ZS 145, Bd. III, Schwerin von Krosigk, fos. 58–61 (7.12.62).

153 StAA, Gauleitung Schwaben, 1/29, fo. 328836, evrak notu, muhtemelen Bölge Valisi Wahl için, 20.4.45.

için izin istedi. Neyse ki izin verilmiş gibi görünmüyor. Lindau, 2 Mayıs'ta teslim olmadan önce birkaç gün daha dayandı.[154]

Şiddet olaylarının yaşandığı bir diğer yer Yukarı Palatinate'nin başkenti Regensburg oldu. Şehrin savaşmaksızın teslimiden önce kentteki atmosferi belirleyen isim, Bölge Valisi Wächtler'in idamını tertiplemiş olan Bölge Valisi Ruckdeschel'di. Ruckdeschel ve şehirdeki Nazi liderliği savaşmaya kararlıydı. Mıntıka Başkanı'nın çağrısıyla 22 Nisan akşamında kentin velodromunda gergin bir toplantı yapıldı. Ruckdeschel bu toplantıda şehrin "son taşa kadar savunulacağını" ilan etti. Yerel olarak yayımlanan konuşmasının uyandırdığı duygular sadece korku ve dehşet oldu. Amerikalılar oldukça yakındaydı ve düşman kenti ele geçirirken alevler içinde can vermeye hevesli neredeyse kimse yoktu. Ertesi sabah dükkânları dolaşmaya başlayan bazı kadınlar, Regensburg'un savaşılmadan Müttefiklere teslim edilmesini talep etmek için şehir merkezindeki Moltkeplatz'da o akşam başka bir toplantı yapılacağı haberini yaydılar. Çoğunluğu çocuklu kadınlar olmak üzere toplantıya yaklaşık 1.000 kişi katıldı. Kalabalık huzursuzlanmaya başlayınca, katedral meclisinin önde gelen üyelerinden Vaiz Dr. Johann Maier sözü devraldı. Ancak birkaç kişiyle birlikte tutuklanmadan evvel sadece birkaç kelime edebildi.

Olanları duyan Ruckdeschel, Maier ve diğer "elebaşları"nın asılmasını emretti. Hızla toplanan divan-ı harp, Maier ve 75 yaşındaki bir depo işçisi Joseph Zirkl'ı vakit kaybetmeksizin ölüm cezasına çarptırdı. İkili, 24 Nisan'ın erken saatlerinde Moltkeplatz'da asıldı. Rejimin terör aygıtı hâlâ işliyordu. Ancak Amerikalıların kapısına dayandıkları Regensburg'un garnizon komutanı, bölgesel hükûmet başkanı, Mıntıka

154 StAA, Gauleitung Schwaben, 1/37, numarasız, Lindau Mıntıka Başkanı'nın telefonuna ilişkin not, tarihsiz, 24–6.4.45 civarı. Raporların nüfusun %60 kadarının Nazi yanlısı olabileceğine işaret ettikleri Lindau, Fransız işgal yetkilileri için (onlara bazı güvenlik sorunları yaşatan bir bölgede) savaştan sonraki birkaç hafta boyunca belalı bir yer olarak kaldı. Bazı rahatsızlıklar, bariz kundakçılık vakaları oldu ve bir Fransız subayı, Hitler Gençliği'nin 14 yaşındaki eski bir üyesi tarafından vurularak öldürüldü. Kasaba nüfusunun çoğu kısa süreliğine zorla tahliye edildi ve sadece iki gün sonra, dalkavukça merhamet yakarışlarının ardından dönmelerine izin verildi. Bu sırada gelen Fransız askerleri boş kasabanın çoğunu yağmalamıştı. Fransızlar için tümüyle utanç kaynağı olan bu hadise Amerikalı ve İsviçreli gözlemcileri şoke etti. – Perry Biddiscome, *Werwolf! The History of the National Socialist Guerrilla Movement 1944–1946*, Toronto and Buffalo, NY, 1998, s. 260–63.

Başkanı ve polis şefi geceleyin aniden sırra kadem bastı. Bölge Valisi Ruckdeschel de ortadan kaybolmuştu. Şavaştan büyük ölçüde zarar görmemiş kentin 27 Nisan'da teslim edilmesine yönelik müzakerelerin önü böylelikle tamamıyla açılmış oldu.[155]

Rejimin temsilcileri, Bavyera'nın diğer bölgelerinde de sahneyi korkunç olduğu kadar beyhude ve intikamcı bir son dakika zalimliğiyle terk etmeye kararlılardı. Kaybettiklerini biliyorlardı lâkin siyasi rakiplerinden kanlı bir intikam alma olanakları devam ediyordu. Nazi rejimine son günlerde başkaldıran cesur ancak nihayetinde ters tepen "Bavyera Hürriyet Hareketi"nin Münih eteklerinde ele geçirdiği bir radyo vericisiyle 28 Nisan sabahında yaptığı bir duyuru, bölgenin farklı bölgelerindeki 40 kadar kişinin öldürülmesine neden oldu. Üstelik bu cinayetlerden bazılarında Amerikalıların olay yerine varmalarına sadece birkaç saat kalmıştı. Harekete bölgedeki Wehrmacht unsurlarıyla görevli üç subay liderlik ediyordu. Bunlar Yüzbaşı Rupprecht Gerngroß, Binbaşı Alois Braun ve Teğmen Ottoheinz Leiling'di. Hareketin amacı, Nazi rejiminin – en azından Bavyera'da – Almanya'nın tamamını temsil etmediği hususunda Müttefikleri etkilemek ve bölgenin yeniden inşasında geleneksel Bavyera değerlerini ihya etmekti. Bu, söz konusu noktada şüphesiz cesur bir hata oldu. Bavyera'nın bazı kasaba ve köylerindeki eski rejim muhalifleri başkaldırmaları için isimleriyle öne çağrılmış, böylece istenmeksizin ölüm fermanları imzalanmıştı. Ayaklanmanın askeri ya da politik olarak elde edebileceği pek bir şey yoktu. Köy, kasaba ve şehirlerin çoğu

155 *Justiz und NS-Verbrechen*, c. 2, s. 236–52; IfZ, ED 195, Slg. Schottenheim, c. 1, s. 87–91 (1933'ten beri Regensburg'un belediye başkanı ve bir Nazi olan Dr. Otto Schottenheim'ı en olumlu şekilde göstermek için yazılmıştır); Henke, s. 854; ayrıca Ruckdeschel'in "Regensburg wird verteidigt werden bis zum letzten Stein," sözü için bkz., Dieter Albrecht, "Regensburg in der NS-Zeit", Dieter Albrecht (ed.), *Zwei Jahrtausende Regensburg*, Regensburg, 1979, s. 200. Nazi geçmişine karşın 1980'de muteber bir vatandaş olarak ölen Schottenheim için bkz., Helmut Halter, *Stadt unterm Hakenkreuz: Kommunalpolitik in Regensburg während der NS-Zeit*, Regensburg, 1994, s. 77–87, ve Albrecht, s. 195–6. Regensburg cinayetlerindeki rolü nedeniyle Ruckdeschel 1948'de sekiz yıl hapisle cezalandırıldı (ertesi yıl görülen bir başka davada 29 Nisan 1945'te Landshut'ta bir sivilin infazını emretmekten hüküm giymesiyle birlikte bu ceza on üç yıla çıktı). – *Justiz und NS-Verbrechen*, c. 2, s. 234–346; *Justiz und NSVerbrechen*, c. 3, ed. Adelheid L. Rüter-Ehlermann ve C. F. Rüter, Amsterdam, 1969, s. 763–94. Ruckdeschel 1986'da Wolfsburg'da huzur içinde öldü. – Miller and Schulz, c. 1.

bölgedekilerin cesur manevralarıyla uygun zamanda teslim ediliyordu. Amatörce planlanmış ve yürütülmüş bir ayaklanma girişiminin Bavyera'daki çatışmayı hemen sona erdirmesi düşünülemezdi. Bunun yerine sadece, nicedir süregelen bazı kan davalarını çözüme kavuşturma sürecinde, gücü hâlâ elinde bulunduran yerel Nazilerin rakiplerinden kanlı bir intikam almalarına yol açan bir provokasyon işlevi gördü.

En kötü şiddet eylemlerinin arkasında köşeye sıkışmış bir Nazi fanatiği olan Münih-Yukarı Bavyera Bölge Valisi Paul Giesler vardı. Münih'te beş adam onun emriyle yakalanıp vuruldu. Katolikler için bir hac yeri olan Altötting'deki Mıntıka Başkanı, emrindeki bir SS mangasına aceleyle oluşturduğu bir listedeki – nicedir muhalif olan – beş kişiyi kurşuna dizdirdi. Mangası, komşu Burghausen'da üç kişinin daha vurulduğunu bildirince, "Ne?" diye bağırdı, "Sadece üç kişi mi?" En vahim çılgınlık, Münih ve Garmisch-Partenkirchen arasındaki o güzel Alp manzarasında bir parça eğreti bir şekilde yer alan küçük maden kasabası Penzberg'de yaşandı. Yerel Nazi yöneticileri, kasaba ekonomisinin direği olan kömür madeni ile çevredeki su şebekeleri ve köprüleri havaya uçurmak istiyordu. Eski sosyal demokratlar ve komünistler, yıkımı engellemek için kömür madenini ele geçirmeye ve kasabadaki Nazi yönetimini devirmeye çalıştı. Ancak bir Wehrmacht birliğinin subayı, eski SPD belediye başkanı da dâhil isyanın liderlerini tutuklattı. Akabinde Nazi belediye başkanıyla birlikte Münih'e giden subaya Bölge Valisi Giesler tüm isyancıların yargılanmaksızın derhâl vurulmasını emretti. İkilinin saat 18.00 sularında Penzberg'e dönmesini müteakip isyancıların yüzüne vatana ihanet cezaları okundu. Yedi mahkûm hemencecik infaz edildi. Bu sırada, Giesler tarafından "siyasi açıdan güvenilmez" kişilerle ilgilenme görevi verilen yaklaşık 100 kişilik bir Werwolf takımı aceleyle Penzberg'e geçti ve içlerinde iki kadın da bulunan sekiz kişiyi, boyunlarına düşmana hizmet eden hainler olduklarını bildiren notlarla birlikte o akşam kasabanın muhtelif yerlerine astı. Kasaba bir gün sonra Amerikalıların eline geçti.[156]

156 Troll, s. 660–71; Henke, s. 854–61; Heike Bretschneider, *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus in München 1933–1945*, München, 1968, s. 218–39; Klaus Tenfelde, "Proletarische Provinz: Radikalisierung und Widerstand in Penzberg/Oberbayern 1900 bis 1945", Broszat, Fröhlich ve Grossmann, c. 4, s. 374–81; Georg Lorenz, *Die Penzberger Mordnacht vom 28. April 1945 vor dem Richter*, Garmisch-Partenkirchen, 1948, s. 5–11; *Justiz und NSVerbrechen*, c. 3, s. 100–101; *Justiz und*

Başkentte neredeyse hiç kimsenin sığınakta yaşanan yeraltı dramından haberi yoktu. Berlinlilerin akıllarında çok daha acil meseleler vardı. O klişeleşmiş deyimdeki gibi, "Dehşetli bir sonu sonsuz bir dehşete" tercih ediyor, her ne pahasına olursa olsun barış istiyorlardı. Amerikalıların Berlin'e Ruslardan önce varmasını da yine bu kadar arzulamışlarsa da bu umutları bile suya düşmüştü.[157] Geriye kalan tek şey yaklaşmakta olanın korkusu ve hayatta kalma arzusuydu. Uzun bir kuşatma için gerekli yiyecekleri almaya çalışan insanların bazı dükkânların önünde oluşturdukları sıralar haricinde sokaklar bomboştu.[158] "En kuytu köşelere sürünen tespih böcekleri misali" çoğu artık mahzenlerde yaşıyordu.[159] Tayınlar azaldıkça sürekli aç kalıyor, kömür sıkıntısından dolayı ısınamıyorlardı. Gaz yahut elektrikten neredeyse tümüyle yoksundular ve sokaktaki pompalardan kovalarla su çekmek için uzun kuyruklar bekliyorlardı. İnsanlar artık yönetilmedikleri hissine kapıldılar. Bir kadın duygularını, "Artık ne bir emir var, ne haber, ne de bir şey. Artık hiçbir domuz bizi umursamıyor," şeklinde ifade etti.[160] Mevcut elektrik yokluğunda radyoyla haber alabilen çok az kişi kalmıştı. Gazetenin yerini alan ve sadece iki büyük sayfadan oluşan neşriyatın bile ortadan kalkmasıyla artık genellikle yanlış bilgilere dayalı söylenti parçacıklarına bel bağlamak zorundaydılar.[161] Ancak hiç değilse Münih'te 28 Nisan'a kadar basılmaya devam eden *Völkischer Beobachter*'nın "Almanya Führer'e İnançlı ve Sadıktır", "Führer – Berlin Müdafii" yahut

NS-Verbrechen, c. 13, ed. Irene Sagel-Grande, H. H. Fuchs, ve C. F. Rüter, Amsterdam, 1975, s. 532–40. Altıncı kurban "kaçarken" vurulmuştu. – Tenfelde, s. 378, 380. Altötting ve Münih'teki cinayetlere ilişkin savaş sonrasındaki duruşmalar için bkz., StAM, Staatsanwaltschaften 34876/25 (Altötting) ve StAM, Staatsanwaltschaften 6571, 18848/2–3, "Fall Salisco" (München). Savaşın son safhasındaki muhtelif direniş biçimlerine ilişkin bir değerlendirme için bkz., Edgar Wolfrum, "Widerstand in den letzten Kriegsmonaten", Peter Steinbach ve Johannes Tuchel (eds.), *Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Bonn, 1994, s. 537–52. Penzberg madeni yok edilmeyerek 1966'ya değin faaliyetini sürdürdü. – Tenfelde, s. 382.

157 *Das letzte halbe Jahr*, s. 334 (10.4.45).

158 BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 39.

159 Ingrid Hammer and Susanne zur Nieden (eds.), *Sehr selten habe ich geweint: Briefe und Tagebücher aus dem Zweiten Weltkrieg von Menschen aus Berlin*, Zürich, 1992, s. 358 (23.4.45).

160 *Anonyma: Eine Frau in Berlin. Tagebuch-Aufzeichnungen vom 20. April bis 22. Juni 1945*, München, 2008 baskısı, s. 30 (23.4.45).

161 *Anonyma*, s. 9–15, 20, 24–5, 34, 39 (20–25.4.45).

"Führer Berlin'in Mücadele Ruhunu Harlıyor" gibi manşetlerinden kurtulmuşlardı.[162] Berlin sokaklarında bu tür ifadeler dillendiren herkese deli gözüyle bakılıyordu. Ancak boyunlarına "hain" olduklarını bildiren notların iliştirildiği cesetler, pervasızca konuşmamaları ve can çekişen rejimi desteklemekten hâlâ vazgeçmeyenlere son derece dikkat etmelerine yönelik bir uyarıydı.[163]

Berlin dışına çıkan yolların açık kaldığı sürece binlerce insan (bunların pek çoğu rengi atmış bitkin kadınlar ve tükenmiş çocuklardan oluşuyordu) yayan hâlde, at arabalarıyla, son birkaç parça eşyalarını taşıyan el arabaları ve pusetleri iterek batıya kaçmaya çalıştı.[164] Ardından son kaçış yolları da kapandı. Artık mahzenlerde dehşet içinde beklemekten, Son'u dilemekle birlikte getirebileceklerinden korkmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştı.[165] Nisan ayının son haftasında, Kızıl Ordu'nun gelmesiyle birçok Berlinlinin en büyük korkuları gerçekleşmeye başladı.

Führer Sığınağı'nda da son yakındı. Dramanın son perdesi açılmıştı. Rejimin ölüm sancıları sırasında sergilediği o gaddarlık, sığınaktaki küçük topluluğun kendisini de vurdu. Eva Braun'un kayınbiraderi, Himmler'e yakın bir SS yöneticisi olan ahlaksız ve acımasız Hermann Fegelein Berlin'den kaçmaya çalışmıştı. Fegelein geri getirilip derhâl ölüm cezasına çarptırıldı ve idam edildi. Braun'un kayınbiraderi, Hitler'in hayatının son günlerinde bir numaralı hain olarak gördüğü Himmler'in vekilinden başka bir şey değildi. Görünen o ki, Hitler'in 22 Nisan'daki infilakı Göring gibi Reichsführer-SS tarafından da kendisinin iktidardan fiilen feragât ettiğine yorulmuştu. Himmler böylelikle Bernadotte ile olan ilişkilerinde elini bağlayan temkinliliği nihayet bir yana bırakmış ve (doğuda olmasa da) batıda teslim olmayı teklif etmişti. Bu, Hitler için olabilecek en büyük ihanetti. O son ve müthiş öfke patlamasında Himmler'i de Parti'den attırarak tutuklanmasını emretti.[166] Ancak kolları artık ülkenin kuzeyindeki Reichsführer'i

162 *VB*, München baskısı., 20, 24, 25.4.45.

163 *Anonyma*, s. 19–20 (21.4.45), 30 (23.4.45), 43 (26.4.45); Kronika, s. 138, 152–3 (23.4.45).

164 Andreas-Friedrich, s. 166–7 (21.4.45).

165 Günlük tutan biri, "Endişeyle mahzene inip olacakları bekledik," diye yazdı. – Hammer and zur Nieden, s. 364 (26.4.45)

166 Longerich, s. 750–51; Peter Padfield, *Himmler: Reichsführer-SS*, London, 1990, s. 593–8.

Berlin'e geri getirtip, onu son bir utanca ve korkunç bir idama maruz bırakabileceği kadar öteye uzanamıyordu.

Hitler'in mücadele şevki Himmler'in ihanetiyle birlikte tükenmiş gibiydi. Oyunun son perdesinde, yıllardır birlikte olduğu ve onunla birlikte hayatına son verme kararı alan Eva Braun'la evlendi ve vasiyetini yazdı. Vasiyetinin siyasi kısmı, bundan sonraki hükûmette yer alacak bakanların isimlerini içeriyordu. – Berlin Muharebesi'ne gönderdiği denizciler dolayısıyla da – daimi ve fanatik bir destekçisi kabul ettiği Dönitz Reich Başkanı olacaktı. Hepsi fanatik takipçileri olan Goebbels, Bormann, Hanke, Saur, Giesler ve Schörner, bağlılıkları ve bağnazlıkları için ödüllendirildi. Speer'e ise yeni hükûmette yer yoktu. Vasiyet işi tamamlanmış, Sovyetler kelimenin tam anlamıyla neredeyse kapıya dayanmıştı. Hitler ve Eva Braun için geriye artık sadece intiharları için gerekli son hazırlıkları yapmak kalıyordu. Hitler 30 Nisan öğleden sonra kendini vurdu, Eva Braun ise zehir içti. Schleswig-Holstein'ın Plön kentinde bulunan Dönitz, Hitler'in ölümünden ertesi sabaha kadar haberdar olmadı. Haberi aldığında, Hitler'in hâlâ yaşıyor olduğunu varsayarak ona devam eden koşulsuz bağlılığını bildiren bir mesaj göndereli henüz çok olmamıştı. Wehrmacht ve Alman halkına – yani dinleyenlere – Hitler'in "Reich başkentinin kahraman savunucularının başında" düştüğüne dair 1 Mayıs akşamına kadar bilgi verilmedi – propaganda yalanlarından bu son aşamada dahi vazgeçilmemişti.[167] Joseph ve Magda Goebbels, altı çocuklarını zehirlemelerinin ardından o gün intihar etti. Ertesi gün, yani 2 Mayıs'ta Berlin'deki Alman askerlerine ateşkes emri verildi. Reichstag üstünde Sovyetlerin "orak ve çekiç"li kızıl bayrağı dalgalanıyordu.

Öte yandan savaş henüz sona ermemişti. Berlin'in dışında çarpışmalar sürüyordu. Ancak Hitler'in ölümüyle birlikte teslimiyetin önündeki aşılmaz engel ortadan kalkmıştı. O yaşadığı müddetçe imkânsız olan, o ölür ölmez gerçekleştirilebilir oldu ki, rejimi kişisel olarak ne ölçüde bir arada tuttuğunu hiçbir şey bundan iyi gösteremez. "Karizmatik topluluğu"yla arasındaki bağlar ve Üçüncü Reich boyunca var olup, diktatöre mutlak bir güç garanti eden o parçalanmış yönetim yapıları, Ruslar Reich Şansölyeliği'nin kapılarına dayanana değin rejimin faaliyette kalmasına – Alman halkına korkunç bir bedel ödetmek pahasına – imkân tanıdı.

167 *KTB/SKL*, Kısım A, c. 68, s. 416A, Beitrag zum Kriegstagebuch Skl. am 2. Mai 1945; Heereslage vom 1.5.45; Anton Joachimsthaler, *Hitlers Ende: Legenden und Dokumente*, München, 1999, s. 282–3.

IX
Tasfiye

Batılı düşmanlar Sovyetleri desteklemeye devam ettiğinden, Anglo-Amerikalılara karşı verilen mücadele Büyük Amiral'in emirleri doğrultusunda devam ediyor.

Deniz Kuvvetleri Harekât Daire Başkanı, 4 Mayıs 1945.

Sadece iki ya da üç yıl önce, yani Barbarossa Harekâtı Almanya'yı uzun, yıpratıcı ve nihayetinde kazanılamaz bir savaşa gark etmeden evvel Hitler'in ölümü ulusu dehşete düşürür, ülkenin her köşesinde tarifsiz bir acıya yol açardı. Temmuz 1944'teki suikast girişimine verilen tepkiler, şayet Stauffenberg başarılı olsaydı şok dalgalarının o zaman bile ne kadar büyük olacağını gösteriyor. Ancak Hitler'in ölümünü 1 Mayıs 1945 akşamında radyoda duyurulduğu vakit gözyaşı döken Almanların sayısı pek azdı.

Elbette istisnalar mevcuttu. Bir mayın tarama gemisi mürettebatının duyuruyu işittiklerinde gözlerinin dolduğu ve bunu uzun bir savaşın "son kahramanlık tınıları" addettikleri söylendi.[1] Prag yakınlarındaki bir astsubay, haberin birliğinde uzun bir sessizlik ve kederle karşılandığını not düştü. Askerlerin Führer'in ölümüne "kahramanca bir jest" nazarıyla baktığını belirtirken – "en azından çoğunluk tarafından" diye ilave etti.[2] Değerlendirmesinin doğru olup olmadığını bilemeyiz. Generallerin en Nazisi olan Mareşal Schörner'in, o vakit büyük ölçüde Bohemya'da bulunan Merkez Ordu Grubu'na 3 Mayıs'ta

1 Kathrin Orth, "Kampfmoral und Einsatzbereitschaft in der Kriegsmarine 1945", Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002, s. 141.

2 BfZ, Sammlung Sterz, Tagebuch Uffz. Heinrich V., 2.5.45.

yayımladığı bildiriye, askerlerin genellikle nasıl bir tepki verdiklerini tespit etmek de bir o kadar imkânsız. Schörner, Hitler'i "düşünce ve inancının bir şehidi" ve "Avrupa ülküsünün" Bolşevizme karşı "son nefesine kadar savaşan bir askeri" olarak nitelendirdi.[3] Ancak nerede olurlarsa olsunlar, askerlerin çoğu muhtemelen Führer'in ölümünden ziyade Kızıl Ordu'nun pençesine düşmemek için verdikleri kaçış mücadelesiyle meşguldü.

Artık genellikle azınlık da olsalar, tüm birliklerde Hitler'in sonuna kadar sadık fanatik destekçileri olduğu bir gerçekti. Bir subay, Führer'in "düştüğü" haberini duyan genç bir askerin ayağa fırlayıp kolunu kaldırarak "Heil Hitler" diye bağırdığını, diğerlerinin ise hiçbir şey olmamış gibi çorbalarını içmeye devam ettiğini aktardı.[4] Generallerin habere verdiği tepkiler farklı oldu. Kimisi rahatladı, diğerleri ise kaçınılmaz olana keder içinde boyun eğdi. Eski cephe komutanı Orgeneral General Hans-Georg Reinhardt günlüğüne, "Führer düştü!" diye yazdı. "Korkunç, ancak bekleniyordu."[5] Üçüncü Panzer Ordusu'nun Mecklenburg'daki sahra karargâhında toplanan bir grup yüksek rütbeli subay, duyuruyu işittiklerinde herhangi bir duygu belirtisi göstermedi.[6] Haberi öğrenen İngiliz tutsaklığındaki kıdemli subaylar arasında bile onun hakkında farklı görüşler dile geldi. Hitler'e kişisel bağlılık yemini ettikleri için onun ölümüyle birlikte bu yeminlerinden azad olup olmadıklarını tartışırken ortaya koydukları kanaatler özetle Führer'in, "Kifayetsiz bir suçlular çemberiyle çevrili trajik bir kişilik", başarıları ancak gelecek çağlarda anlaşılabilecek "tarihi bir şahsiyet" olduğu yönündeydi.[7]

3 BA/MA, NL Schörner, N60/18, numarasız, Tagesbefehl, 3.5.45.

4 Richard Bessel, *Germany 1945: From War to Peace*, London, 2009, s. 141'de alıntılanmıştır.

5 BA/MA, N245/3, fo. 88, NL Reinhardt, 1.5.45 tarihli Kalenderblätter. Hitler'in ölümü karşısında şaşırmayan bir diğer isim, haberi 1 Mayıs'ta Avusturya'da öğrenen Orgeneral Lothar Rendulic'di. Rendulic'in birliklerindeki disiplin bu gelişmeden etkilenmedi. Ancak Hitler'in ölümü batıyla işbirliği yapılması suretiyle harpten siyasi bir çıkış bulma ihtimalini kuvvetlendiren bir etmen olarak görüldü. – Lothar Rendulic', *Gekämpft, Gesiegt, Geschlagen*, Wels, 1952, s. 378.

6 BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 57.

7 Sönke Neitzel, *Abgehört: Deutsche Generäle in britischer Kriegsgefangenschaft 1942–1945*, Berlin, 2005, s. 210–12 (İng. baskı., *Tapping Hitler's Generals: Transcripts of Secret Conversations, 1942–45*, Barnsley, 2007, s. 156–8).

Sivil nüfus Hitler'in ölümüyle fazla ilgilenemeyecek kadar derde düşmüştü. Açlığı savuşturmakla, evlerinin yıkıntıları arasında kıt kanaat yaşamlarını sürdürmekle, yağmacı Sovyet askerlerinden kaçınmakla yahut parçalanmış hayatlarını düşman işgali altında bir araya getirmekle meşguldüler.[8] Celle'deki bir annenin pratik bir sorunu vardı: Çocukları "Heil Hitler" diyerek insanları selamlamaya devam mı etmeli, yoksa artık öldüğü için buna bir son mu vermeliydiler? "Hitler sonuna kadar Führer olarak kaldığı için onlara 'Heil Hitler' demeye devam edebileceklerini söyledim. Ancak bu onlara tuhaf geliyorsa, 'iyi günler' yahut 'günaydın' demeleri gerekir."[9] Üç haftadır Müttefiklerin elinde olan Göttingen'deki bir kadın, birkaç yıl önce Hitler'i coşkuyla alkışlayanların onun sonunu pek de fark etmediklerini gözlemledi. Kimse yasını tutmuyordu.[10] Nasyonal Sosyalizme nicedir muhalif Berlinli bir kadın şöyle yazdı: "Hitler öldü ve biz – bu sanki bizi ilgilendirmezmiş, kendisi dünyanın en önemsiz insanıymış gibi davranıyoruz. Ne değişti? Hiçbir şey! O son günlerin cehenneminde Herr Hitler'i unutmuş olmamız dışında."[11]

Çekmiş oldukları çilelerden herkesten ziyade Hitler'in sorumlu olduğu, savaşın son aylarında gün geçtikçe daha fazla insana dank etmişti. Hamburg'daki bir kadın, "Hitler'in Sibirya'ya gönderilmemiş olması çok yazık" diye yazdı. "Ama domuz herif çok korkaktı ve bunun yerine kafasına bir kurşun sıktı."[12] Hitler'in ölümünü henüz işitmemiş, Berlin'deki Sovyet askerlerinin merhamet ve nezaketine muhtaç genç bir kadın şöyle dedi: "Haydutlar ve kumarbazlar tarafından güdüldük ve

8 Marlis Steinert, *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf ve Wien, 1970, s. 582.

9 BfZ, Sammlung Sterz, Tagebuch Eveline B., 6.5.45. Erich Kästner, *Notabene 1945: Ein Tagebuch*, Berlin, 1961, s. 116 (2.5.45), insanların birbirlerini "Heil Dönitz" diye selamlayarak şakalaştıklarını kaydetti. Kästner'in belirttiğine göre çalınan ezgi aynı kalmış, değişen sadece çalgıcı olmuştu.

10 Bessel, s. 141'de alıntılanmıştır.

11 Ruth Andreas-Friedrich, *Schauplatz Berlin: Ein deutsches Tagebuch*, München, 1962, s. 188–9 (2.5.45).

12 Jörg Echternkamp (ed.), *Kriegsschauplatz Deutschland 1945: Leben in Angst – Hoffnung auf Frieden. Feldpost aus der Heimat und von der Front*, Paderborn, 2006, s. 252, Hamburg/Altona'dan Gerda J.'nin 7.7.45 tarihli mektubu. Bu, yaşananlara dair yaratıcı bir tahminden ibaretti. Hitler'in intiharına ilişkin ayrıntıları, sığınaktaki son dramaya doğrudan müdahil olan küçük grup haricinde o vakit kimse bilmiyordu.

bizi âdeta koyunlar gibi mezbahaya sürüklemelerine izin verdik. Şimdi sefalet içindeki halk yığını nefretle dolup taşıyor. Bu sabahki su çekme sırasında, 'Hiçbir ağaç onu asacak kadar uzun değil' dendi."[13] Üçüncü Reich'ta bir zamanlar olumlu ve başarılı görünen her şey Hitler'in şahsına atfedilir, bunlar için kendisi övülür ve yüceltilirken şimdi ise yanlış giden her şey için suçlanabilecek kişi addediliyor, önceki putlaştırma yerini bir şeytanlaştırmaya bırakıyordu.

Yalnızca muzdarip oldukları sefaletin üstesinden gelmekle meşgul sıradan insanlar için Hitler'in ölümü hiçbir şeyi değiştirmedi. Bu durum, konaklama yerlerinde bulunan yahut hâlâ cephede görev yapan askerler ile, içlerinden kimileri gittikçe umutsuz bir vaziyet alan kara çarpışmaları için görevlendirilmiş deniz ve hava kuvvetleri personeli için de geçerliydi. Büyük Amiral Dönitz'in Reich Başkanlığı görevini üstlendiği süreçteki parola, yakın geçmişten bir kopuştan ziyade sürekliliksmiş gibi görünüyordu. Ancak hakikatte köklü bir değişiklik meydana gelmişti. Sanki iflas etmiş bir kuruma, gerçeklerle yüzleşmeyi katiyen reddeden bir genel müdürün ayrılmasını müteakip, faaliyetleri sonlandırması ve tasfiye sürecini idare etmesi için bir tasfiye memuru atanmış gibiydi.

Teslimiyetin önündeki amansız engel Hitler'in ölümüyle birlikte ortadan kalkmıştı. Bormann'ın, Hitler'in onu halefi olarak atadığını Dönitz'e bildiren 30 Nisan saat 18.35 tarihli mesajına kadar Diktatör'ün öldüğüne dair hiçbir belirti yoktu. Bununla birlikte, Dönitz'e mevcut durumda gereken her türlü adımı atması için derhâl tam yetki verilmişti.[14] Büyük Amiral, harekete geçebileceği için muazzam bir rahatlama hissedip, durumu görüşmek için hemen Keitel, Jodl ve Himmler'i çağırdı.[15] Ancak tereddütte kalan Dönitz, 1 Mayıs'ın ilk saatlerinde Führer Sığınağı'na – anılarında değinmediği – bir telgraf çekti. Hâlâ hayatta olduğunu varsaydığı Führer'e koşulsuz bağlılığını

13 [Hitler'in suçlarının büyüklüğünü vurgulamak için yapılan bir teşbih. (ç.n.)] *Anonyma: Eine Frau in Berlin. Tagebuch-Aufzeichnungen vom 20. April bis 22. Juni 1945*, München, 2008 baskısı, s. 143 (5.5.45).

14 *Die Niederlage 1945: Aus dem Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht*, ed. Percy Ernst Schramm, München, 1962, s. 419.

15 Herbert Kraus, "Karl Dönitz und das Ende des 'Dritten Reiches'", Hans-Erich Volkmann (ed.), *Ende des Dritten Reiches – Ende des Zweiten Weltkriegs: Eine perspektivische Rückschau*, München ve Zürich, 1995, s. 11.

ve (bunun nafile bir amaç olduğunu bilerek)[16] onu Berlin'den çıkarmak için her şeyi yapmaya kararlı olduğunu bildirdi. Ayrıca muğlak bir dille, "bu savaşı, Alman halkının eşi benzeri olmayan kahramanca mücadelesinin talep ettiği gibi sona erdireceğini," ilan etti.[17] Hitler'in vasiyetinin yürürlükte olduğuna ilişkin Bormann'ın mesajı Dönitz'in eline ancak ertesi gün geçti. Büyük Amiral, Hitler'in ölümüne ilişkin bu kesin haber üzerine ellerinin nihayet serbest kaldığını hissetti.[18]

Dönitz, Hitler yaşadığı müddetçe devlet başkanı ve Wehrmacht'ın başkomutanı olarak kendisini ona bağlı görmüştü. Etmiş olduğu askeri itaat yemini bunu gerektiriyordu ki, onun neslinde subay eğitimi alanlar için bu kutsal bir taahhüttü. Bunun da ötesinde, Hitler'in Üçüncü Reich boyunca Parti içindeki, ardından devletteki ve silahlı kuvvetler başkomutanlığındaki otoritesinin temeli olan "önderlik ilkesi"ni (*Führerprinzip*) – ordu önde gelenlerinin çoğu gibi – o da tümüyle kabul etmişti.[19] Dolayısıyla ve o tavizsiz ilkeleriyle tutarlı olarak, teslimiyeti herhangi bir şekilde masaya yatırmayı reddetmiş ve Hitler hayatta olduğu sürece mücadelenin fanatik bir şekilde sürdürülmesini desteklemişti. Ancak Hitler'in öldüğünü öğrenir öğrenmez, kaybedilen savaşın müzakereyle sonlandırılmasını değerlendirebileceği bir pozisyonda olduğunu hissetti.[20] Ki savaşın feci sonuçlarla devamında sadece Führer'in şahsının değil, Hitler'in egemenliğini destekleyen zihniyet ve yönetim yapılarının da nasıl mutlak birer rol oynadığının bundan daha açık bir tezahürü olamaz.

Şimdi bile söz konusu savaşın derhâl sona erdirilmesi değil, bir tasfiye süreciydi. Dönitz'in 1 Mayıs'ta ilan ettiği "Alman halkının Bolşevizm vasıtasıyla yok edilmekten kurtarılması" hedefi, batıda müzakereli bir son ararken, doğuda süregelen mücadeleye bir anlam katma çabasını gösteriyordu.[21] Bu nedenle, (doğuda olmasa da) teslimiyet meselesi birdenbire

16 Herbert Kraus, "Großadmiral Karl Dönitz", Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, c. 2: *Vom Kriegsbeginn bis zum Weltkriegsende*, Darmstadt, 1998, s. 51.

17 *Die Niederlage 1945*, s. 419.

18 *DRZW*, 10/1 (Rahn), s. 61.

19 Jürgen Förster, "Die Wehrmacht und das Ende des 'Dritten Reichs'", Arnd Bauerkämper, Christoph Kleßmann ve Hans Misselwitz (eds.), *Der 8. Mai 1945 als historische Zäsur: Strukturen, Erfahrung, Deutungen*, Potsdam, 1995, s. 57.

20 Kraus, "Karl Dönitz und das Ende des 'Dritten Reiches'", s. 3–4, 8–11.

21 Heinrich Schwendemann, "'Deutsche Menschen vor der Vernichtung durch den Bolschewismus zu retten': Das Programm der Regierung Dönitz und der Beginn einer Legendenbildung", Hillmann ve Zimmermann, s. 16.

gerçek ve acil bir sorun hâline geldi. Genel bir teslimden şu aşamada bile kaçınmak mümkün olabilir miydi? Batılı Güçler, kısmi kapitülasyonlar yoluyla, Bolşevizme karşı savaşmak için Wehrmacht ile güçlerini birleştirmeye ikna edilebilir miydi? Reich'ı siyasi bir birlik olarak devam ettirmek için elverişli bazı şartlar elde edilebilir miydi? Doğu Cephesi'ndeki Alman birliklerini Sovyet esaretinden kurtaracak bir anlaşma yapılabilir miydi? Sonun artık an meselesi olduğu açıktı. Ancak Hitler teslim olmayı tamamen reddeder ve her şeyi kendisiyle birlikte uçuruma götürmeye hazırken, yeni Dönitz yönetimi, en başından beri, müzakere edilebilecek ve hâlâ en kötüsünü, yani Bolşevizme boyun eğmeyi engelleyebileceğini düşündüğü bir teslimle ilgileniyordu. Ve Hitler, – hiç değilse ölümü öncesindeki gözle görülür çöküş günlerine kadar – dağılan rejimi bir arada tutmak için sırtını (yüksek dozda terör ve baskıyla desteklenen) sadakat kalıntılarına verebilmişken, Dönitz ise ne kişisel itibara, ne büyük bir Parti'ye ne de devasa bir kolluk aygıtına bel bağlayabilirdi. Elinde askeri liderliğin gittikçe ufalanan bir iskeleti, sınırlı bir istihbarat ağı ve bakanlık bürokrasisinin kalıntıları dışında pek bir şey yoktu. Dönitz'in yeni devlet başkanı olacağını duyan Waffen SS generali Obergruppenführer Felix Steiner küçümser bir tonla, "Bu Herr Dönitz de kim?" diye sordu. "Kuvvetlerim ve ben ona herhangi bir yeminle bağlı değiliz. Ensemdeki İngilizlerle bağımsız olarak müzakere edeceğim."[22]

1944 Temmuz'undan beri Reich'ın dizginlerini büyük ölçüde elinde tutan dörtlüden Dönitz yönetiminde yer alan tek isim (her ne kadar Hitler onu ezeli rakibi Otto Saur lehine bakanlar listesinden çıkarmışsa da) Speer oldu. Ancak ekonomi bakanı sıfatıyla sorumlu olduğu şey paramparça bir enkazdan ibaretti. Dörtlü yönetim içinde Führer'in "kahramanca" bir sonda Reich'la birlikte düşme emriyle uyumlu davranan tek kişi Goebbels'ti. Lâkin Hitler'in ölümünün ardından o bile kısmi bir teslim fikrini masaya yatırmış ve Bormann ile birlikte Berlin'de Mareşal Jukov'la bir anlaşma müzakere etmeye çalışıp başarısız olduktan sonra intihar etmişti. Parti Bakanlığına atanan Bormann'ın, Hitler'in maiyetindekilerin çoğu gibi hayatını Berlin'deki bir yer altı mezarlığında sonlandırma niyeti yoktu. İddia edildiğine göre Plön'de Dönitz'e katılmak üzere Führer Sığınağı'nı ilk fırsatta terk etti. Fakat Sovyetlerin eline düşmemek için 2 Mayıs'ın erken saatlerinde bir zehir

22 BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 57.

kapsülü yutarak hayatına son verdiğinde, Reich Şansölyeliği'nin kalıntılarından ancak kısa bir mesafe katedebilmişti. "İhanetinin" akabinde Hitler'in tüm görevlerinden azlettiği gözden düşmüş Himmler ise ilk başta Dönitz yönetiminde kendine bir makam edinmeyi ve Batılı Güçlerin Reich'la birlikte Bolşevizme karşı verecekleri ortak mücadelede önemli bir rol oynamayı umuyordu. Ancak yeni yönetim eski Reichsführer'e herhangi bir görev vermeyi reddetti.

Önceki bölümlerin gösterdiği üzere Dönitz, Hitler'in sonuna kadar savaşma kararlılığına verdiği destekle Wehrmacht'ın en fanatik komutanlarından biri olduğunu kanıtlamıştı. Mart ayında bir meslektaşına, "Bana inanmadığınızı biliyorum lâkin size en derin inancımı bir kez daha söylemeliyim," dedi. "Führer her zaman haklıdır."[23] Hitler'e sarsılmaz bağlılığı, ona adını ünlü propaganda filminin kahramanından alan "Hitlerjunge Quex" lakabını kazandırmıştı.[24] Katıksız desteğinin bir tezahürü, sadece hafif silahlarla donatılmış 10.000'den fazla denizciyi, Reich başkenti için verilen beyhude mücadelede yer almaları için 25 Nisan'da Berlin'e göndermek olmuştu.[25] O vakit hâlihazırda Hitler'in Kuzey Almanya'daki vekili olarak hareket ediyordu ve (Wehrmacht'ın tamamı üzerinde olmasa da) Parti ile devlet üstünde tam yetkiye sahipti. Hitler, Himmler'in Nisan ayındaki "ihaneti" sırasında, "Kuzey Almanya bölgesindeki istisnasız tüm hainlere karşı yıldırım hızı ve çelik sertliğiyle" hareket etmesi için Dönitz'e güvendi.[26] Ordudaki generallerin çoğuna epeydir küçümseyerek bakan Hitler, Dönitz'i el üstünde tuttu ve şeref duygusu, teslimiyeti reddedişi ve vazifeye ölümüne bağlılığı nedeniyle donanmayı diğerlerinden ayrı tutup Büyük Amiral'in sarsılmaz desteğini takdir etti.[27] Dolayısıyla, Hitler'in

23 *DRZW*, 10/1 (Rahn), s. 55'te alıntılanmıştır; Dönitz'in Hitler'e sorgusuz sualsiz bağlılığı ve mücadelenin sürdürülmesine ilişkin fanatik teşvikleri için ayrıca bkz., s. 57–60, 67.

24 IfZ, ZS 145, Schwerin von Krosigk, Bd. III, fo. 62, 7.12.62.

25 *KTB/SKL*, Kısım A, c. 68, s. 333–4-A, Kriegstagebuch des Ob. d. M., 25.4.45. Dönitz, Sovyetlerin Oder'de cepheyi yarmaları karşısında donanma birliklerini karada çarpışmaları için bir hafta evvel hâlihazırda görevlendirmişti. – Schwendemann, s. 14–15.

26 BA/MA, RM7/851, Seekriegsleitung, fo. 169, Hitler'den Dönitz'e 29.4.45; Schwendemann, s. 15.

27 *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, ed. Max Domarus, Wiesbaden, 1973, s. 2237.

vasiyetini yazarken devlet başkanlığına Dönitz'i – her ne kadar Führer sıfatıyla değil de 1934'ten beri askıya alınmış olan Reich Başkanı sıfatıyla da olsa – ataması, rejimin yüksek mevkilerindekiler için, iktidarın tepesinden uzakta olanlar yahut olayları gelecekten değerlendirenler için olabileceği kadar şaşırtıcı değildi.[28]

Hitler'in her halükârda fazla seçeneği yoktu. İtibarını yitirene değin 10 yıldan uzun bir süre boyunca Hitler'in halefi olan Hava Kuvvetleri Komutanı Göring, 23 Nisan'daki "ihanetinin" ardından bütün görevlerinden azledilmiş ve Berchtesgaden'da ev hapsine alınmıştı. Böyle olmasaydı bile, silahlı kuvvetlerin tamamı üstünde otorite sağlayıp sağlayamayacağı zâten şüpheliydi. Himmler'in ele avuca gelir komutanlık deneyimleri 1944 Temmuz'undan beri sürdürdüğü İhtiyat Ordusu komutanlığı ile 1945 başlarındaki, o hezimetle sonuçlanan kısa süreli Vistül Ordu Grubu komutanlığıyla sınırlıydı. Ayrıca Nisan sonunda Hitler'in o müthiş öfkesiyle tüm görevlerinden kesinkes ihraç edilmişti. Keitel, Hitler'in emirlerinin itaatkâr bir uygulayıcısından ibaretti ve Wehrmacht içindeki birçok kişi ona hor gözle bakıyordu. Son perdede Hitler'in güvendiği yegâne ordu generali Feldmareşal Schörner'di. Ancak hâlâ bir cephe komutanı olan Schörner, eski Çekoslovakya sınırlarında çarpışan güç durumdaki Merkez Ordu Grubu'nu idare ediyordu. Hitler'in onu ziyadesiyle takdir etmesine rağmen birçok general tarafından gerçekten sevilmeyen biriydi ve şayet müsait olsaydı bile devlet başkanlığı için düşünülemezdi. Dolayısıyla geriye sadece Dönitz kalıyordu.

Kendisiyle Hitler arasındaki karşılıklı saygıyı savaştan sonra bile açıkça dillendiren Büyük Amiral, ilk sorgulamalarından birinde, silahlı kuvvetlerin gerekli yetkiye sahip kıdemli üyesi olarak "teslimiyeti yürürlüğe koymak amacıyla" seçildiğini iddia etti. Hitler savaşı bitiremediğine göre, bunu başka birinin yapması gerekiyordu. "Bu savaş ancak silahlı kuvvetler üstünde yeterli yetkiye sahip bir asker tarafından sonlandırılabilirdi. Maksat, teslim olması istendiğinde ordunun buna riayet edeceğinden emin olmaktı... Führer benim bu otoriteye sahip olduğumu biliyordu."[29] Dönitz bu açıklamasını yıllar sonra şerh etti: "Hitler'in beni bu amaçla

28 Tümgeneral Dethleffsen, savaştan kısa bir süre sonra Dönitz'in Hitler'in halefi olarak atanmasına şaşırmadığını belirtti, zira Genelkurmay Başkanı Hans Krebs'den Nisan ayı başında bu doğrultuda birtakım bilgiler almıştı. Dethleffsen'e göre atama diğerleri için ise sürpriz olmuştu. – BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 57.

29 IWM, FO645/155, Karl Dönitz'in sorgusu, 12.9.45, s. 19–20.

görevlendirdiğini, çünkü silahlı kuvvetlerden bir subayın savaşı sona erdirebilmesinin önünü açmak istediğini varsaydım. Bu varsayımın yanlış olduğunu ancak 1945/46 kışında Nürnberg'de, Hitler'in mücadelenin sürdürülmesini talep ettiği vasiyetnamesinin hükümlerini ilk kez duyduğum zaman öğrendim."[30] Dönitz'in teslimiyet koşullarını yaratmak için atandığına gerçekten inanıp inanmadığı oldukça şüphelidir. Hitler'in son günlerdeki tutumundaki yahut Dönitz'le olan ilişkilerindeki hiçbir şey, iktidarını kendisinin üstlenemeyeceği bir teslimiyeti gözeterek devrettiğine işaret etmiyordu.[31] Bu, tüm "kariyeri" 1918'deki gibi "korkakça" bir teslimiyetin tekerrür etmemesine dayanan ve Alman halkının kendisinden sonra var olmaması gerektiğini birden fazla kez dile getiren bir adamın karakterine tümüyle aykırıydı. Aksine: Hitler, Dönitz'de tam olarak, savaşı acı sona kadar götürmek için gerekli fanatizme sahip askeri lideri görmüştü.[32]

Lâkin Dönitz, Hitler'in hiçbir koşulda mücadeleden vazgeçilmemesi hususundaki açık arzusundan derhâl sapıp,[33] savaşı müzakere yoluyla sona erdirmenin yollarını aramaya koyuldu. Öte yandan, mevzubahis müzakereli sonun tüm cephelerde tam ve koşulsuz bir teslimiyetle neticelenmesinden kaçınmak istiyordu. Ancak isteğinin nedeni büyük

30 Karl Dönitz, *Memoirs: Ten Years and Twenty Days*, Da Capo baskısı., New York, 1997, s. 442.

31 Bkz., Rolf-Dieter Müller ve Gerd R. Ueberschär, *Kriegsende 1945: Die Zerstörung des Deutschen Reiches*, Frankfurt am Main, 1994, s. 101 ve Kraus, "Karl Dönitz und das Ende des 'Dritten Reiches'", s. 9, 11. – Elde bunu destekleyici herhangi bir delil olmamakla birlikte – Hitler'in ondan isteğinin teslimiyete zemin hazırlaması olduğu fikrine Büyük Amiral'in henüz Plön'e geçmeden evvel yahut Himmler'le yaptıkları konuşmalardan önce varmış olabileceği iddia edilmiştir. – Jörg Hillmann, "Die 'Reichsregierung' Flensburg", Hillmann ve Zimmermann, s. 41. Hitler'in 22 Nisan'daki geçici çöküşü sırasında bundan böyle verilecek bir mücadele olmadığı (bu görüşünden süratle çark etmişti) ve iş müzakerelere kalırsa Göring'in bu hususta ondan daha uygun olacağı yönündeki ümitsiz sözlerini, ölümü durumunda düşmanla uzlaşılması için yetki verdiğinin kanıtı addetmek fazla mümkün değildir. Bkz., Reimer Hansen, *Das Ende des Dritten Reiches: Die deutsche Kapitulation 1945*, Stuttgart, 1966, s. 48–50; Walter Lüdde-Neurath, *Regierung Dönitz: Die letzten Tage des Dritten Reiches*, 5. baskı., Leoni am Starnberger See, 1981, s. 46; Marlis Steinert, *Die 23 Tage der Regierung Dönitz*, Düsseldorf ve Wien, 1967, s. 45.

32 *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 469–70; *DRZW*, 9/1 (Förster), s. 626; Schwendemann, s. 15.

33 Hitler'in vasiyeti için bkz., *Hitler: Reden und Proklamationen*, s. 2237 (Dönitz o vakit vasiyetten habersizdi).

ihtimalle devlet başkanlığı ve Wehrmacht'ın başkomutanlığına atanmasındaki amacı yanlış anlaması değildi. Hitler öldüğü için askeri ve siyasi gerçekliğe artık boyun eğmek lazımdı. Son yakındı. Reich'ın çoğu düşman işgali altında, nüfus müthiş bir savaş yorgunluğu içindeydi. Bağlılıklardan süratle feragât ediliyordu ve büyük ölçüde yok edilmiş olan Wehrmacht'tan arta kalanlar topyekûn yenilginin eşiğindeydi.[34] Dolayısıyla artık donanmaya ilaveten Reich'ın tamamının sorumluluğunu yüklenmiş olan Dönitz'in nazarından bakıldığında, topyekûn felaketten daha yumuşak bir son için çabalamak dışında ortada pek bir seçenek yoktu.

Mareşal Keitel'ın savaştan birkaç ay sonraki bir sorgusunda iddiası şöyleydi: "Hitler ölür ölmez, öncelikli mesele aşağı yukarı şu oldu: Şayet sorumluluk başka birine kalmış ise, yapılacak yegâne şey derhâl bir ateşkes gözetmek ve kurtarılabilecek her şeyi kurtarmaya çalışmaktı."[35] Bu samimiyetsiz bir açıklamaydı. Derhâl ateşkes arayışına girilmedi. Sonraları hükûmet programının açık olduğunu, savaşı mümkün olduğunca hızlı bir şekilde sona erdirmek ve her şeyden önce kurtarabildiği kadar hayat kurtarmak istediğini öne süren Dönitz, birlikleri doğudan çekebilmek için zaman kazanmaya yönelik bir çabayla mücadeleyi şimdilik hem doğu hem de batı da uzatmayı seçmişti.[36] Ayrıca düşman koalisyonunu ayırma ve Bolşevizme karşı süregelecek savaşa Batılı Güçleri dâhil etme umutlarını da henüz tümüyle yitirmemişti. Büyük Amiral'in bu tutumu, yüz binlerce asker ve buna kıyasla oldukça sınırlı sayıda sivilin Sovyet esaretinden kaçınmasını sağladı. Lâkin savaşın o müthiş insan maliyetine bir haftalık daha ölüm ve acı ekledi.

II

Sovyet fethiyle burun buruna olan sivillerin duydukları ölümcül korku ve dehşet, Hitler'in ölümüyle hiçbir değişikliğe uğramadı. Radyodan, gazeteden ve postadan yoksun pek çok Alman zâten günlerdir yeni bir haber alamıyordu.[37] İnsanların duyduğu derin kaygı, Üçüncü Reich'ın

34 Schwendemann, s. 27–8.

35 IWM, FO645/158, Wilhelm Keitel'ın sorgusu, 10.10.45, s. 27.

36 IfZ, ZS 1810, Großadmiral Karl Dönitz, Bd. II, fo. 55, *The Observer* gazetesi mülakatı, 18.11.74.

37 Berlin'deki bir kadın 21 Mayıs gibi ileri bir tarihte bile "Adolf hakkında hâlâ kesin haberler yok," diye yazdı. – *Anonyma*, s. 221.

son haftalarındaki intihar salgınında korkunç bir şekilde su yüzüne çıktı. İntiharlar, ülkenin topyekûn askeri yenilgisi ve düşman işgalinin gitgide yaklaştığı süreçte Mayıs ayını da kapsayacak şekilde devam etti.[38]

Nazi yöneticileri intiharı teslimiyetin "korkaklığına" ziyadesiyle tercih edilebilir kahramanca bir özveri olarak görebiliyordu. Hitler'in kendi ölümü de elbette böyle pazarlandı.[39] Kişinin kendi canını almasına, askeri liderler arasında da boyun eğip teslim olmaya yeğ erkekçe bir son nazarıyla bakılıyordu. Goebbels'inki gibi aşırı durumlarda, Almanya'nın yenilgisinden sonra kendisinin, karısının veya çocuklarının yaşayacak hiçbir şeyi olmadığı duygusu mevcuttu. Goebbels yaşantısının sonunda, "onu Führer'in hizmetinde ve yanında kullanamazsam, hayatımın benim için hiçbir değeri yoktur," diye belirtmişti. Eşi Magda da aynı şekilde düşünmüş, kendisi ve çocuklarının canına kıymasına, "Führer'den ve Nasyonal Sosyalizmden sonraki dünyanın yaşamaya değmeyeceğini" gerekçe göstermişti.[40]

Daha bayağı bir ifadeyle, çoğu Nazi liderinin bu hususta başlıca motivasyonu şüphesiz galiplerin ve bilhassa da Rusların intikamından duydukları korkuydu. Hitler bu korkuyu o kendine özgü tarzıyla, "Doldurulmuş kitlelerini eğlendirmek için Yahudiler tarafından sergilenen bir gösteriye ihtiyaç duyacak düşmanların eline düşmek istemiyorum," şeklinde dile getirdi.[41] Nazi liderlerinin birçoğu şansını deneyip saklanır veya oldukları yerde kalıp tutuklanmayı beklerken, diğerleri eldeki yegâne seçeneğin intihar olduğuna inanıyordu. Berlin'den kaçmaya çalışan Bormann ile Müttefiklerin elinde tutuklu bulunan Himmler, Ley ve Göring'in yanı sıra 41 Bölge Valisinden 8'i, 47 Kıdemli SS ve Polis Liderinden 7'si, 554 ordu generalinden 53'ü, 98 Lufwaffe generalinden 14'ü ve 53 amiralden 11'i kendi canını almayı seçenler arasındaydı.[42]

İntihar düşünceleri, umutsuzluk ve korkunun bu tür fikirleri teşvik ettiği Berlin ve Almanya'nın doğu bölgeleri başta olmak üzere sıradan

38 Bkz., Christian Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", *Journal of Contemporary History*, 41 (2006), s. 153–73, ve fenomenin kapsamlı analizi için bkz., Goeschel'in konuya dair monografisi, *Suicide in Nazi Germany*, Oxford, 2009, 5. bölüm. Ayrıca bkz., *The Third Reich at War*, London, 2008, s. 728–33.

39 Goeschel, *Suicide in Nazi Germany*, s. 153–4.

40 Joseph Goebbels, *Tagebücher 1945: Die letzten Aufzeichnungen*, Hamburg, 1977, s. 549, 556.

41 *Hitler: Reden und Proklamationen*, s. 2237.

42 Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 155.

vatandaşlar arasında da yaygındı. Bir SD raporu Mart ayı sonunda hâlihazırda, "Birçokları buna bir son verme fikrine ısınıyor. Zehir, tabanca ve yaşamı sona erdirmeye yönelik başka araçlara olan talep her yerde çok büyük," diye kaydetmiş,[43] aynı günlerde bir papaz ise, "Berlinliler, Rusların yakında Berlin'de olacağını biliyor ve siyanürden başka bir alternatif görmüyor," diye belirtmişti. Papaz, intihar eğilimindeki artışı Goebbels'in Sovyetlerin davranışlarıyla ilgili propagandasındaki korku hikâyelerine bağladı.[44] Bu kuşkusuz büyük bir etkendi. Ancak değinmiş olduğumuz üzere, bu hususta propaganda aslında temelden tümüyle yoksun değildi ve Sovyet askerlerinin yaşattıkları korkunç deneyimlere, özellikle de Alman kadınlarının uğradığı tecavüzlere ilişkin hikâyeler Goebbels'in entrikalarından bağımsız bir şekilde ağızdan ağıza yayılmıştı. Kadınlar tecavüze uğrama ihtimalini göze almak yerine intihar etti. Diğerleri ise tecavüze uğramalarının ardından kendilerini öldürdü. Ve şayet gerekli vasıtalara sahip olsalardı, daha da fazlası bundan kaçınmazdı.[45]

Eksik olmakla birlikte intihar istatistiklerinin bulunduğu Berlin'de bu eğilim açıkça görülüyor. Berlin Muharebesi zarfında vuku bulan Nisan ve Mayıs aylarındaki zirvede 3.881 kişi canına kıydı. 1945'te şehirde toplam 7.057 intihar vakası oldu ki bunların 3.996'sı kadındı. Bir karşılaştırma yapıldığı vakit bu sayı 1938'de 2.108, 1946'da ise 1.884'tü. 1945 Nisan'ında Hamburg'da kaydedilen intihar vakaları ise sadece 56'ydı.[46] Sonu gelmeyen bombardımanlarla dümdüz olan Bremen'deki intiharlar 1945'te önemli derecede arttıysa da bu seviye aslında 1939'dakinden düşük kaldı.[47] Savaşın son aşamasında Bavyera'da keskin bir artış görüldü, ancak çoğunluğunu intihar eden Nazi yetkililerinin oluşturduğu Nisan ve Mayıs 1945'teki 42 vaka Berlin'deki sayılarla karşılaştırılabilir değildi. İntihar oranları 1945'te Almanya'nın batıdaki

43 *MadR*, 17, s. 6737.

44 Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 158; Jacob Kronika, *Der Untergang Berlins*, Flensburg, 1946, s. 41 (6.3.45): "Alle Berliner wissen, daß die Russen in Kürze in Berlin eindringen werden – und nun sehen sie keine andere Möglichkeit, als sich Zyankali zu verschaffen."

45 *Anonyma*, s. 171, 174 (9.5.45), 207 (17.5.45); Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 160; Goeschel, *Suicide in Nazi Germany*, s. 158–9.

46 Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 162–3 ve n. 57.

47 Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 169.

diğer bazı bölgelerinde de ölçülü bir artış göstermekle birlikte bunlar Berlin'deki durumla hiçbir şekilde kıyaslanamazdı.[48] İntihar dalgasının öncelikle Almanya'nın Kızıl Ordu tarafından işgal edilme korkusunun en şiddetli olduğu bölgelerinde görülen bir fenomen olduğu açıktır.

Kızıl Ordu'nun yaklaştığı sürece Almanya'nın doğu bölgelerinde yaşayan insanlar paniğe kapıldı. Pomeranya, Mecklenburg, Silezya ve Brandenburg'daki cephe hattı boyunca sayısız yerde yüzlerce intihar vuku buldu. Kesin sayıya ulaşmak mümkün olmamakla birlikte tahminler intiharların binlerden, belki de on binlerden oluştuğu yönündedir.[49] Savaştan önce yaklaşık 15.000 nüfuslu bir kasaba olan ve o vakit çok sayıda mülteciye ev sahipliği yapan Batı Pomeranya'daki Demmin'de, Kızıl Ordu'nun 1 Mayıs'taki gelişinin akabindeki üç günde çoğu kadın 900'den fazla kişi intihar etti.

Rusların yerleşim yerine girmelerine günler kala Demmin'i müthiş bir korku sarmıştı. Kasabaya giren Sovyet tanklarının ürkütücü gürültüsü duyulurken bu korku daha da şiddetlendi. Alman askerleri o sabah kaçmış ve kaçarken bölgedeki iki nehrin üstünde yer alan köprüleri de imha etmişti. Bir grup Hitler Gençliği üyesi Sovyetlere ateş açtıysa da teslim olmak için pencerelerden beyaz çarşaflar sarkıtıldı. Adamın biri, elindeki Panzerfaust'u ateşlemeden önce karısını ve üç çocuğunu vurup ardından kendini astı. Aileler mobilyaları kapı önlerine çekip evlerine barikat kurdu. Ardından, birçoğu gencecik görünen Kızıl Ordu askerleri içeri girip saat ve mücevherleri istemeden önce kapıların yumruklandığını ve tekmelendiğini duydular. Bundan daha habis bir talep ise "Frau, komm!" yani "Bayan, gel!"di. Ekseriyetle alkolün etkisi altındaki askerler dükkân ve evleri yağmalayarak sokaklarda dolaştı. Şehir temsilcileri vuruldu ve şüpheli NSDAP üyelerinin evleri ateşe verildi. Yangın yayıldı, komşu evlere sıçradı ve sonunda tüm kasaba merkezi alevler içinde kaldı.

48 Klaus-Dietmar Henke, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995, s. 964–5; ve bkz., Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 169–70.

49 "Tief vergraben, nicht dran rühren", *Spiegel Special*, 2 (2005), s. 218. Klaus Wiegrefe ve Michael Kloft'a bu kaynak için ziyadesiyle minnettarım. Kente hâkim olan panik ve birçoğunu Kızıl Ordu askerleri tarafından tecavüze uğrama korkusunun tetiklediği çok sayıda intihar için bkz., Joachim Schulz-Naumann, *Mecklenburg 1945*, München, 1989, s. 161, 165, 173, 241–2 (görgü tanıklarının anlatımları 1980'li yıllara aittir).

Yaşanan dehşet sırasında kadınlar, tecavüze uğrayabileceklerine ilişkin ziyadesiyle haklı bir korkuyla felç oldular. Saklanmaya çalıştılar yahut erkek kıyafetleri giydiler ancak genellikle bulundular. Birçoğu tekrar tekrar tecavüze uğradı. Dehşet içindeki insanlar, (bir görgü tanığının yorumuyla) Sodom ve Gomora'yı andıran bu manzarada zehirle, kurşunla, iple yahut Peene veya Tollense nehirlerine atlayarak derhâl kendilerini ve kimi zaman da ailelerini öldürme kararı aldılar. Vakalardan birinde birlikte ölen 13 aile üyesi mevcuttu. Bir diğerinde, bir anne iki küçük çocuğunu bebek arabasıyla iterken, altı yaşındaki çocuğu bisikletiyle onu takip etti. Anne, kasabanın kenarındaki büyük bir meşe ağacının altında çocuklarını zehirledi ve ardından kendini asmaya çalıştı lâkin Sovyet askerleri tarafından ipten alındı. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda, Rusların çocukları kafalarına balta vurarak öldürdüklerini iddia eden propaganda posterleri gördüğünü söyledi. Kasaba halkı, kolektif histeriye yakın bir şeyin pençesine düşmüştü. Toplu hâlde nehre giden aileler, kendilerini iplerle birbirlerine bağlayıp soğuk sulara atladı. Canına bu şekilde kıyanlar arasında çok sayıda yaşlı da vardı. Haftalar sonra nehirlerde yüzen şişmiş cesetler bulundu. Paniğe kapılan kadınların çocuklarını ellerinden tutup suya atladıkları vakalar görüldü. Alevler içindeki evinden kaçan 11 yaşındaki bir kız, annesi ansızın onu yakalayıp nehir kıyısına doğru götürürken büyükannesi tarafından geri sürüklendi. Yıllar sonra olayları anlatırken, "Hepimiz yanarak öleceğimizi düşündük," diye aktardı. "Hayata dair hiçbir umudumuz kalmamıştı ve ben kendim, bunun dünyanın sonu, hayatımın sonu olduğunu hissettim. Demmin'deki herkes böyle hissetti."[50]

Kızıl Ordu'nun taşkınlığı ve fethedilen Alman nüfusa yönelik ağır muamele, savaş bittikten sonra Sovyet yetkilileri tarafından ancak kademeli olarak kontrol altına alındı. Ancak 1945 Mayıs'ının ilk günlerinde savaş hâlâ devam ediyordu. Ve acılar da öyle.

---

50 "Tief vergraben, nicht dran rühren", Norbert Buske, *Das Kriegsende 1945 in Demmin: Berichte, Erinnerungen, Dokumente*, Schwerin, 1995, s. 9–14, 17–40, 43, 44 n. 3, 48–50, nn. 27–39'daki hadiselere ilişkin hatıralara ve mülakatı Tilman Remme tarafından yapılan Waltraud Reski'nin (née Gülzow) görgü tanıklığına dayanır, BBC Archives, *The Nazis: A Warning from History* (1997), BBC2 için yazan ve yapan Laurence Rees, 263 no'lu makara, s. 1–42 (alıntı, s. 29). Ayrıca bkz., Goeschel, "Suicide at the End of the Third Reich", s. 166.

III

Dönitz'in kabinesi 5 Mayıs'ta son şeklini aldığında, Hitler'in belirlemiş olduğu kabineye sadece kısmen benziyordu. Dönitz'in Hitler'in vasiyetine ilişkin Bormann'dan öğrendikleri Hitler'in seçtiği üç bakanın isimlerinden ibaretti: Bormann, Goebbels ve Ribbentrop'un yerini alacak Hollanda Reich Komiseri Arthur Seyß-Inquart.[51] Dönitz, İngiliz birliklerinin yaklaştığı Plön'den alelacele ayrılmasını müteakip Reich'ın en kuzey ucundaki Flensburg-Mürwik'te bulunan ve biraz iptidai bir yer olan Deniz Harp Okulu'nda yönetimini kurarken Bormann ve Goebbels'in öldüğünü yahut esir alındığını varsaymak durumunda kaldı. Seyß-Inquart ise kısmi bir teslimiyet için Müttefiklerle müzakere hâlinde olduğundan tayin edildiği makamı üstlenemedi. Her halükârda, Büyük Amiral onun için yazılanı devralmaktan ziyade kendi kabinesini oluşturmaya kararlıydı.[52]

Bununla birlikte, yeni hükûmetin ayırt edici özelliği süreklilikti. Sonraları "gayrisiyasi" olduğu iddia edilen bu kabine, yüksek rütbeli SS subayları ve bir Bölge Valisini (Weser-Ems vilayetinden Paul Wegener) bünyesinde barındırıyordu. Savaşın son aylarında Himmler'in müsteşarı olarak bakanlığı çekip çeviren İçişleri Bakanı SS-Obergruppenführer Wilhelm Stuckart, "Yahudi Sorununa Nihai Çözüm" politikasının belirlendiği 1942 Ocak'ındaki o bednam Wannsee Konferansı'nın katılımcılarından biriydi. Tarım Bakanı Herbert Backe SS-Gruppenführer rütbesine sahipti ve işgal altındaki Sovyet topraklarına açlığı empoze eden politikaların şekillendirilmesine yardımcı olmuştu. Reich Ekonomi Bakanlığı'nda müsteşar yardımcısı olan Otto Ohlendorf, Reich Güvenlik Baş Dairesi İç İstihbarat Masası'nın başkanlığını ve binlerce Yahudiyi katleden Einsatzgruppe D'nin komutanlığını yapmış bir SS-Gruppenführer'di. Ohlendorf, 16 Mayıs gibi ileri bir tarihte Dönitz'le güvenlik servisinin yeniden inşasını ve işgalci güçler tarafından olası kullanımını görüşüyordu.[53] (Dönitz'in Flensburg'daki idari personelinin 350 kadar üyesinin 230'u güvenlik teşkilatlarındandı.[54])

51 *Die Niederlage 1945*, s. 420.

52 BA/MA, N54/8, NL Keitel, "Die letzten Tage unter Adolf Hitler", fo. 19.

53 *Die Niederlage 1945*, p. 447 (16.5.45); *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht. Dokumente*, ed. Gerhard Förster ve Richard Lakowski, Berlin, 1975, s. 422–5.

54 Hillmann, s. 46–7; *DZW*, 6, s. 770; *Die Niederlage 1945*, s. 429–30 (5.5.45).

Batılı Müttefiklerle yapılacak olası müzakerelerde bariz bir ayak bağı olacağı düşünülen Himmler'e ise yeni hükûmette yer yoktu. Ancak Himmler'in olası müzekerelerde niçin bir rol oynayabileceğini düşündüğünü ve 2 Mayıs'tan sonra Dönitz hükümetine niçin girmeye çalıştığını anlamak kolaydır. Dönitz'e, Büyük Amiral'in onu uygun bulacağı herhangi bir makamda hizmet etmeyi teklif etti. Ancak Wehrmacht'ın kendisi hakkında ne düşündüğünü sorduğundan, gözü muhtemelen Savaş Bakanlığı'ndaydı.[55] Himmler, Bolşevizme karşı mücadelede kendisinin çok önemli olacağını savundu. Bunun idrak edilmesi için General Eisenhower veya Feldmareşal Montgomery ile kısa bir görüşme yapması yeterliydi. Lâkin kendisine açık bir dille, "onunla konuşmayı yarım saniyeliğine dahi aklından geçiren herhangi bir İngiliz yahut Amerikalının sonraki yarım saniye içinde İngiliz ve Amerikan kamuoyu tarafından kül edileceği" söylendi.[56] Anlatılanlara bakılırsa, Dönitz'in eski Reichsführer'i yönetiminde istememesinin bir diğer nedeni de Hitler'e karşı son günlerdeki "ihaneti"ydi.[57] Flensburg yönetiminin önde gelen bir üyesinin sonradan belirttiğine göre, bir zamanların o kudretli ve müthiş korku duyulan polis şefinin "kendisini zavallı bir ricacıya çevirmesinin ve sırra kadem basmasının" ardından, Dönitz 6 Mayıs'ta nihayet onunla ilişiğini kesti.[58] Kılık değiştirip kaçmasının ardından İngilizler tarafından Kuzey Almanya'da yakalanan Himmler, bir siyanür kapsülü yutarak yargılanmaktan ve kaçınılmaz ölüm cezasından kurtuldu.

Hitler'in iktidarından önceki hükûmetlerde yer alıp, Üçüncü Reich boyunca görev yapan isimlerden Flensburg yönetiminde bulunanlar arasında Çalışma Bakanı Dr. Franz Seldte ile şimdi Reich Bakanlığı'na (*Leitender Reichsminister*) terfi eden ve aynı zamanda Dışişleri Bakanlığı'nı da devralan eski maliye bakanı Lutz Graf Schwerin von Krosigk vardı. 1937'den beri Reich Ulaştırma Bakanı olan Dr. Julius Dorpmüller de görevine devam etti. İyimser bir dille "yeniden yapılanma" olarak adlandırılan şeye nezaret etmek için ise Speer görevlendirildi. Süreklilik

55 BA/MA, N54/8, NL Keitel, "Die letzten Tage unter Adolf Hitler", fo. 19.

56 IfZ, ZS 145, Schwerin von Krosigk, Bd. I, fo. 24, Eidesstattliche Erklärung, Nuremberg 1.4.49 im Spruchverfahren gegen Ernst Wilhelm Bohle.

57 IfZ, ZS 145, Schwerin von Krosigk, Bd. III, fo. 62, 7.12.62.

58 *Die Niederlage 1945*, s. 431–2, Dönitz-Tagebuch, Tagesniederschrift 6.5.45; IfZ, ZS 145, Schwerin von Krosigk, Bd. III, fo. 62, 7.12.62.

bilhassa da askeri yönetimde görülüyordu. Deniz Kuvvetleri Komutanı olarak Dönitz'in yerini alan isim Amiral-General Hans-Georg von Friedeburg'du. Ancak Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı Başkanlığı ve Silahlı Kuvvetler Harekât Daire Başkanlığı gibi kritik makamlar bir kez daha, Hitler'in ölümünden kısa bir süre sonra Dönitz'e katılmak için kuzeye gelen Feldmareşal Keitel ve Orgeneral Jodl'ın oldu.[59] Müteakip günlerin kilit oyuncuları Dönitz ve Krosigk ile birlikte Keitel ve Jodl'dı.[60] Geriye kalanlar ise büyük ölçüde figürandı.

Bir dışişleri bakanı atamaya istekli olmakla birlikte, Dönitz'in hükümeti devralırkenki ilk önceliği bir kabine kurmak değildi. Bu makam için Hitler'in ilk Dışişleri Bakanı Konstantin von Neurath'ı istemiş ancak ona ulaşamamıştı. Bunun yerine, görevi pek tanımadığı ancak Nisan sonunda Plön'deki bir toplantıda etkileyici bulduğu Krosigk'e verdi.[61] Krosigk, savaşa müzakereli bir son arayışındaki tümüyle gerçek dışı tekliflerinden ötürü Goebbels'i topa tutmaya gösterdiği özel ilgi haricinde herhangi bir vasıftan yoksundu. Dönitz'in elindeki yegâne seçenek o olduğu gibi, sırtında Hitler döneminden kalma kötü bir sorumluluk da taşımıyordu.

Yakın geçmişe sünger çekilmemesi durumu personel hususunda olduğu kadar eski teamül ve yapılar açısından da geçerliydi. Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı teşkilatı – yani bâki kalan kısımları – sorunsuz bir şekilde çalışmaya devam etti. Nazi Partisi ne yasaklandı ne de

59 Hillmann, s. 5–7. Dönitz başlangıçta Wehrmacht'ın yönetimini değiştirmek istemiş, o ve Krosigk, Keitel ve Jodl'ın görevden alınarak Mareşal Erich von Manstein'ın silahlı kuvvetlerin başına getirilmesi hususunda mutabık kalmıştı. Ancak (meseleye ilişkin anlatılardan birine göre) Manstein'ın yeri tespit edilemedi. – Walter Baum, "Der Zusammenbruch der obersten deutschen militärischen Führung 1945", *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 10 (1960), s. 255. Bir başka anlatıya göre ise Manstein, OKW tarafından herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin Dönitz'le görüşmeye çağrıldığını söyledi. Davete o gün icabet edememiş ve sonrasında konuyla ilgili başka bir haber almamıştı. Dönitz, Krosigk'e Manstein'ın görevi Keitel'den devralmayı reddettiğini söylediyse de vaziyet böyle değildi. – Lutz Graf Schwerin von Krosigk, *Es geschah in Deutschland*, Tübingen ve Stuttgart, 1951, s. 374.

60 IfZ, ZS 145, Schwerin von Krosigk, Bd. III, fo. 62v, 7.12.62; Schwendemann, s. 18.

61 IfZ, ZS 1810, Großadmiral Karl Dönitz, Bd. II, fos. 60–61, "Letzte Kriegszeit als Ob.d.M. Zeit als Staatsoberhaupt", tarihsiz; Lüdde-Neurath, s. 81–2.

feshedildi. Devlet dairelerinde hâlâ Hitler'in portreleri mevcuttu. "Heil Hitler" selamının Wehrmacht içindeki kullanımı şimdi bile devam ediyordu. Ürkütücü cezalarıyla meşhur özel yetkili askeri mahkemeler de lağvedilmemişti.[62] Akıllara ziyandır ki denizciler askeri mahkemeler tarafından hâlâ cezalandırılıyor, hatta tam teslimiyetin imzasından sonra bile idam ediliyordu.[63] Zihniyetler de değişmeksizin bâki kaldı. Başlıca hedef, kurtarılabilecek ne varsa kurtararak Reich'ın mevcudiyetini muhafaza etmekti. Himmler gibi Ribbentrop da eski rejimin kabul edilemez yüzünü temsil etmişti ve Dönitz tarafından yeni yönetimden dışlanmıştı. Ancak Ribbentrop'un yönetime davet edileceğine ilişkin nafile bir umutla yeni devlet başkanına yazdığı 2 Mayıs tarihli mektubun, politikanın istikametini belirlemek amacıyla kaleme alındığı açıktı.

Ribbentrop'un yazdığına göre, maksat Dönitz liderliğindeki Reich hükûmetinin hür bir Alman toprağından hüküm sürmesini sağlamak olmalıydı. "Kayıtsız şartsız teslim" talebinin çıkardığı zorluk dolayısıyla Schleswig-Holstein'ı almanın Müttefiklere yüksek bir can kaybına mâl olacağına Eisenhower ve Montgomery'yi ikna etmeye yönelik bir girişimde bulunulması ve Sovyetler Birliği'ne karşı verilecek mücadelede İngiliz ordusunun günün birinde Almanlara ihtiyaç duyacağı ima edilmeliydi. Schleswig-Holstein'da bir Reich hükûmetinin muhafaza edilmesi karşılığında İskandinavya'daki Alman varlığının kademeli tahliyesine ilişkin bir teklif sunulmasını önerdi. Bu ilk adım, koşulsuz teslimiyet formülü bir kenara bırakılarak yavaş yavaş genişletilecek ve Batılı Müttefiklerle, Ruslara kabul edilebilir bir "mazeret" sunabilecekleri müzakereler yapılmasına imkân verecekti. Dış politikanın gayesi diğer hallara boyun eğdirmeden Avrupa'daki tüm Almanları bir araya getirmek ve barışın korunması için Avrupa'daki tüm milletlere özgürlük ve iş birliği teklif etmek olacaktı. Barışı tehlikeye atabilecekleri yerde ülkedeki "ideolojik meselelerde bir evrim" yaşanmalıydı. Gelecek için sadece iki ihtimal gördü. İlki topyekûn işgal, Reich hükûmetinin enterne edilmesi

62 Müller ve Ueberschär, s. 103. Tümgeneral Dethleffsen'in birkaç ay sonra aktardığına göre (BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 57), Hitler'in ölüm haberini almasını müteakip Vistül Ordu Grubu NSFO'suna o gece yeni bir selamlama şekli bulmasını, zira "Heil Hitler"in geçerliliğinin sona erdiğini söylemekten kendini alamamıştı.

63 *DZW*, 6, s. 776, askeri mahkemelerin verdiği bazı cezaları ve akabindeki infazları listeler.

ve ülkenin Müttefiklerce idaresiydi. Bu senaryoda; demokratları, komünistleri ve Katolikleri kapsayacak sınırlı bir demokrasiye öngörülebilir bir gelecekte Müttefiklerin gözetiminde dönüş yapılacaktı. Nasyonal Sosyalizmin kökü kazınacak, Wehrmacht tamamen lağvedilecek ve Alman halkı on yıllar boyu köleliğe mahkûm edilecekti. Alternatif olarak, (yüzeysel bir mahiyette de olsa Rusya da dahil) tüm uluslarla bir iş birliği politikası girişimi ve Dönitz başkanlığındaki bir Reich hükûmeti ile hükûmet programının tanınması yoluyla Almanya – Nasyonal Sosyalist sistem ve daha küçük bir Wehrmacht'la birlikte – bir ulus olarak mevcudiyetini muhafaza edecek, böylelikle Alman halkının yaralarını sarmasına zemin hazırlanacaktı.[64] Ribbentrop da Himmler gibi kariyerini sürdürme umutlarından kısa bir süre sonra vazgeçti. Ancak yeni yönetimin liderleri, Ribbentrop'un gönderilmemiş mektubunda ileri sürdüğü fikirlerin varyantlarından kesinlikle uzak değildi.

Dönitz hedeflerini 2 Mayıs'ta hâlihazırda ortaya koymuştu. Tek politika, batıda bir dizi kısmi teslimiyeti müzakere etmeye çalışmak ve doğuda, hiç değilse mümkün olduğunca asker ve sivil Sovyet pençesinden kurtarılana kadar savaşa devam etmekti. Birinci kabine toplantısının tutanaklarına geçen ilk sözler, "Askeri durum umutsuzdur" idi. "Mevcut durumda hükûmetin temel amacı, mümkün olduğu kadar çok Almanı Bolşevizm yoluyla yıkımdan kurtarmak olmalıdır. Anglosaksonlar bu amaca karşı çıktıkça, onlarla da mücadele edilmelidir." Bu nedenle doğuda, "eldeki tüm vasıtalarla mücadelenin sürdürülmesi" gerekliyken, "Anglosaksonlara" karşı savaşın sona erdirilmesi, daha fazla fedakârlıktan kaçınılması için "arzu edilir" idi. Ancak Dönitz, milyonlarca asker ve sivili tek bir kalemde Ruslara teslim etmek anlamına gelen kayıtsız şartsız topyekûn teslim talebinin buna engel olduğunu belirtti. Bu nedenle amaç yalnızca Batılı Güçlere teslim olmaktı. Ancak siyasi koşullar bunu imkânsız kıldığı için, mevcut temaslar kullanılarak ordu grupları düzeyinde "müstakil eylemler" yoluyla hedefe ulaşılması gerekecekti.[65]

64 IWM, EDS, H1, 2.5.45. *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 361–4'te neşredilmiştir. Dönitz yeni bir dışişleri bakanı önermesi için Ribbentrop'a danıştığında, Ribbentrop'un aklına bu görev için kendisinden daha uygun biri gelmemişti. – Lüdde-Neurath, s. 82.

65 Dönitz'in yaveri Korvettenkapitän Walter Lüdde-Neurath tarafından tutanağı tutulan "Tagesniederschriften", BA/MA, N374/8, NL Friedeburg. Yukarıdaki metin, evrakın *Die Niederlage 1945*, s.421'de (2.5.45) yayımlanmış suretinden alıntılanmıştır.

IV

Hollanda'daki gelişmeler bir nebze umut verir gibi göründü. Bu ülkedeki Alman makamları, Müttefikleri püskürtme kararlılıklarından Nisan ortasında bile taviz vermiyordu. Hollanda için en büyük tehlike, kırsal alanların kasıtlı olarak su altında bırakılmasıydı. Wehrmacht, Müttefiklerin ilerlemesini engellemek için kıyı bölgelerindeki 16.000 hektarı 1944 Temmuz'unda sular altında bırakmıştı.[66] Şimdi ise bu korkunç taktiğin daha kapsamlı bir şekilde uygulanması bekleniyordu. Reich Komiseri Seyß-Inquart, Hollanda Direniş Hareketi liderleriyle bir toplantı yapmış ve görüşmede batı Hollanda'daki kapak ve bentleri imha ederek "ülkeyi birkaç milyon insan için birkaç yıl boyunca yaşanmaz hâle getirme" tehdidi savurmuştu (ki bu tehdit hayata geçirilmiş olsaydı, geçen kış ülkede yaşanan büyük kıtlığı daha da fenalaştıracaktı). Müttefiklerin yanıtı ise, bunun yaşanması durumunda Seyß ve Hollanda'daki Alman genel komutanı Orgeneral Johannes Blaskowitz'e savaş suçlusu muamelesi yapılacağı olmuştu.[67]

Yenilgi yakın ve kesin olduğundan, bu tepki Almanların aklını başına getirdi. Sergilenen tutum Hitler ölür ölmez değişiklik gösterdi. Dönitz ve meslektaşlarının belirttiği gibi, Seyß, Hollanda'daki gıda krizini

---

Evrakın IWM arşivlerindeki kopyaları için ayrıca bkz., EDS, F.3, AL2893. Hitler'in önde gelen adamlarının muhtelif zamanlarda "müstakil barış" yahut "kısmi teslim"e teşebbüs etmiş olmalarından ötürü Hillmann bunu "yeni bir politika"dan ziyade bir devamlılık olarak görür. Bu bakış, bu tür eylemlerin Hitler'in ölümünden önce "gayriresmi" bir mahiyette kaldığını, ondan gizlice gerçekleştirildiğini yahut en başından engellendiğini, oysa Dönitz'in devlet başkanı olmasının ardından bir gecede resmi politika hâline geldiğini gözden kaçırmaktadır. – Hillmann, s. 48–9. Dönitz, savaşın bitiminden kısa bir süre sonra yaptığı bir açıklamada, Almanya için hızlı bir teslimiyetin imkânsız olduğunu düşündüğünü yineledi. Sovyetlerin yaptıkları karşısında duyulan dehşet o kadar güçlüydü ki, doğudaki askerler ve mültecileri Kızıl Ordu'nun eline bırakacak genel bir teslimiyet "Alman halkına karşı bir suç olur" ve Alman askerleri çarpışarak batıya ulaşmaktan vazgeçmeyip emre riayet etmezlerdi. – IfZ, ZS 1810, Karl Dönitz, Bd. II, "Kriegsende 1945", 22.7.45, fo. 3.

66 *DZW*, 6, s. 426.

67 NAL, Premier 3/221/12, nos. 3736–7, fos. 413–15, Churchill'den Eden'a, 16.4.45, fos. 392–3, Eisenhower'dan Müşterek Kurmay Başkanlığı'na [Combined Chiefs of Staff], 23.4.45, fo. 361, Eisenhower'dan Müşterek Kurmay Başkanlığı'na, 1.5.45. Ayrıca bkz., Bob Moore, "The Western Allies and Food Relief to the Occupied Netherlands, 1944–45", *War and Society*, 10 (1992), s. 106–9. Bu kaynakları bana temin ettiği için Bob Moore'a minnettarım.

hafifletmek için Eisenhower'ın Kurmay Başkanı General Walter Bedell Smith'le başarılı görüşmeler yaptı. Buna karşın, Reich Komiseri 3 Mayıs'ta kısmi bir teslimiyet elde etmenin güç olacağını bildirdi. Smith, olası ateşkes müzakereleri hakkında görüşmeyi teklif etmişti. Ancak Blaskowitz'in emri üzerine bunu reddeden Seyß, Dönitz'den talimat bekledi. Bu sırada "Hollanda Kalesi" için verilen mücadele sürecek lâkin "ülke sular altında bırakılmayacak"tı. "Onurlu bir geçişin" – diğer bir deyişle teslimin – Alman yönetimine "küçük bir kredi" getireceği düşünülüyordu.[68]

Dönitz, C Ordu Grubu'nun İtalya'da teslim olduğuna dair beklenmedik bir haberle 2 Mayıs sabahında hâlihazırda karşı karşıya kalmıştı.[69] İtalya'da bir teslimiyet tertiplemeye yönelik hamleler Mart ayına, Himmler'in eski sağ kolu SS-Obergruppenführer Karl Wolff ile OSS'in Orta Avrupa masası şefi Allen Dulles arasında İsviçre'de gerçekleşen ve VII. Bölüm'de değindiğimiz gizli görüşmelere dayanıyordu. İtalya'daki askeri durumun vahimleştiği süreçte, bir teslime yönelik temkinli adımlar Nisan ayı boyunca hızlanmıştı. Ülkedeki Alman genel komutanı Orgeneral Heinrich von Vietinghoff-Scheel, Wolff ile Dulles arasındaki devam eden görüşmelerin sızdırılmasından kaygılıydı. Alman generaller, hain faaliyetlere katıldıklarından şüphelenilmesi durumunda bunun doğurabileceği ağır sonuçlardan bu aşamada bile hâlâ korkuyordu. Vietinghoff gösterdiği tereddütü, – bu Nisan sonu için şüpheli bir önerme de olsa – Goebbels'in teslimiyet için zemin yoklandığını öğrenmesi durumundan bundan yeni bir "arkadan bıçaklama" efsanesi çıkaracağı ve suçu Reich liderliğinden alarak, savaşın gidişatı son dakikada değişecekken buna engel olan İtalya'daki "hainlere" yükleyeceği hususundaki endişesiyle açıkladı.[70]

68 *Die Niederlage 1945*, s. 421 (2.5.45), 425 (3.5.45); BAB, R3/1625, fos. 4–5, Blaskowitz to Lüdde-Neurath, tarihsiz (30.4.45; teleksin aslı için bkz., BA/MA, RM7/854, fo. 177, tarihsiz olmakla birlikte evrakın sağ üst köşesinde kara kalemle 30.4 yazılıdır); Seyß-Inquart'tan "Führer'e" (yani Dönitz'e), 2.5.45. Blaskowitz'in savaşın son günlerindeki duruşu için bkz., John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 340–41.

69 Keitel, Dönitz'in haber karşısında şaşırdığını ancak Büyük Amiral'in bu gelişmeyi desteklediğini belirtti.– BA/MA, N54/8, NL Keitel, "Die letzten Tage unter Adolf Hitler", fo. 20.

70 BA/MA, N574/19, NL Vietinghoff, "Kriegsende in Italien" (1948), fo. 45; ayrıca bkz., Förster, s. 56.

İtalya'daki güçlükler bundan ibaret değildi. Berchtesgaden bölgesinde bir "Alp Kalesi" oluşturmak için Hitler'in hava yoluyla Berlin'den ayrılma olasılığı, Tirol Bölge Valisi Franz Hofer'i, Führer'e devam eden bağlılığı ile vilayetinin bir muharebe alanı hâline gelmesini engelleme arzusu arasında ikilemde bırakan bir komplikasyon yaratıyordu. Hofer'in Hitler'i desteklemeye devam etmesi, Vietinghoff ve Müttefiklerle anlaşmaya çalışanlar için bir endişe kaynağı olmaya devam etti. Ateşkes müzakerelerine destek vereceğine güvenilemezdi. Bir diğer sorun ise Nisan ayı sonunda Bavyera'ya karargâh kuran ve Reich'ın güney kısmının askeri yönetiminden sorumlu olan Kesselring'di. (Kesselring; İtalya, Balkanlar ve Almanya'nın güneyini kapsayan güney cephesinin tamamının sorumluluğunu 28 Nisan'da devralmıştı.) Kesselring, 27 Nisan gibi ileri bir tarihte dahi hâlâ tereddüt içindeydi. Vietinghoff, Hofer ve Almanya'nın İtalya büyükelçisi Dr. Rudolf Rahn'la Bölge Valisi Hofer'in evinde yaptığı bir toplantıda atılmakta olan adımları destekledi ve bunlarla iltisaklı olmayı kabul etti. Ancak Feldmareşal bir şerh düştü: "Führer'in, 'Berlin Alman kalacak; Berlin için verilen mücadele, savaşın gidişatındaki büyük değişimi getirecektir' beyanını makûl bir temele dayandırdığı" farz edilmeliydi. Buna inancı olduğu müddetçe kendi başına hareket edemeyeceğini de sözlerine ekledi. Teslimiyete yönelik adımlarda isminin kullanılmasına izin vermeye hazır olmakla birlikte, "bir anlaşmanın kendisi için ancak Führer artık hayatta olmadığı takdirde söz konusu olabileceğine dair" bir ilave yaptı.[71] Hitler'le olan bağlar, Diktatör'ün iktidardaki son günlerinde bile Kesselring için şüphesiz hayati derecede önemliydi. Yabancı radyo istasyonlarının Hitler'in öldüğüne dair 28 Nisan'da verdikleri haberler asılsız çıktı. Askeri durum her geçen saatle kötüleşiyor lâkin Kesselring hâlâ beklemek istiyordu. Sığınaktaki intiharından habersiz olan Kaltenbrunner'in 1 Mayıs'ta Hitler'e gönderdiği ancak – Berlin'le iletişim olmadığı için Dönitz'e iletilen bir mesaj, gidişattaki kötüleşmeyi bildirdi. Vali Hofer tarafından bilgilendirilen Kaltenbrunner, 29 Nisan'a kadar teslim olunması talebine dikkat çekip, Mussolini'nin partizanların elinde ölümüne de değindi.[72]

Bu sırada Müttefik temsilcileriyle bir araya gelmek üzere Caserta'ya uçan bir Alman heyeti, İtalya'da kayıtsız şartsız teslim olmamaları durumunda müzakerelerin sonlanacağı ültimatomuyla karşı karşıya

71 BA/MA, N574/19, NL Vietinghoff, "Kriegsende in Italien" (1948), fos. 53–4.

72 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/284 (A), Kaltenbrunner'den Hitler'e, 1.5.45.

kalacaktı. Almanların İtalya'daki durumu o vakit artık umutsuzdu. Son Müttefik taarruzu 9 Nisan'da başlamıştı. (160.000 İtalyan askeri de dâhil) toplamda yaklaşık 600.000 kişiden oluşan İtalya'daki Alman güçleri, (70.000'i İtalyan) 1.5 milyon Müttefik askeri karşısında fena hâlde zayıftı.[73] 25 Nisan'da artık Po Vadisi'ni geçmiş olan Müttefikler kuzeye ilerliyor ve Almanları Alpler'e doğru ricata zorluyordu. Eldeki makûl yegâne seçenek teslim olmaktı. 2 Mayıs'ta, yani tam 3 gün sonra yürürlüğe girecek teslim antlaşması 29 Nisan günü, saat 14.00'te imzalandı.[74] Gerçi o henüz hayattayken yürürlüğe girmemiş olsa da, Hitler'in ölümünden önce imzalanan yegâne teslim buydu. Her ne kadar artık bunun için çok geçse de, Kesselring şimdi bile gelişmelerle arasına mesafe koydu. Meseleyi Führer'e bildirmek ve vatan ihanet türündeki eylemleri karşısında gerekli sonuçları talep etmekle tehdit ettiği Vietinghoff ve Kurmay Başkanı Hans Rötting'i görevlerinden azletti. Ancak hadiselerle bizzat ilişiğinin olması onu bu tehdidi hayata geçirmekten muhtemelen alıkoydu ve Vietinghoff ile Röttiger'in kendi arzularıyla istifa ettikleri hikâyesiyle yetinmek zorunda kaldı. İmzalanmış da olsa, teslimiyetin yürürlüğe girip girmeyeceği Hitler'in ölüm haberleri (bu kez gerçekti) alınana değin muallakta kalacaktı. Feldmareşal bunun akabinde, yani 2 Mayıs saat 04.00'te İtalya'daki Alman kuvvetlerinin teslimine onay verdi. Kesselring o gün Dönitz ve Keitel'a teslim müzakerelerinin kendisinin bilgi ve onayı dışında gerçekleştiğini belirtti. Söylediğine göre, bir isyanın önüne geçmek için kendisini teslimiyete arka çıkmakla mükellef hissetmişti.[75] Öğleden sonra saat 2'de İtalya'da silahlar nihayet sustu.[76] OKW Harekât Dairesi Başkan Yardımcısı General Winter, amiri Jodl'a o gün gönderdiği bir telekste, "Oradaki başkomutanın haince davranışları benim için her zaman anlaşılmaz olacak," diye belirtti.[77] Askeri liderliğin en üst kademesi, sapkın sadakat anlayışını o tarihte bile hâlâ muhafaza ediyordu.

---

73 *DZW*, 6, s. 152–3.

74 BA/MA, N574/19, NL Vietinghoff, "Kriegsende in Italien", fos. 56–9.

75 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/284 (A), Kesselring'den Dönitz'e, Keitel'a ve Wehrmacht Harekât Dairesi Başkan Yardımcısı General Winter'a, 2.5.45.

76 BA/MA, N574/19, NL Vietinghoff, "Kriegsende in Italien" (1948), fos. 60–62. Kesselring'in anlatımı için bkz., *The Memoirs of Field-Marshal Kesselring*, Greenhill Books baskısı, London, 1997, s. 288–9. İtalya'daki teslimiyet için ayrıca bkz., *DZW*, 6, s. 749–52; *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 472.

77 BA/MA, RW44II/3, fo. 20, Winter'dan Jodl'a, 2.5.45.

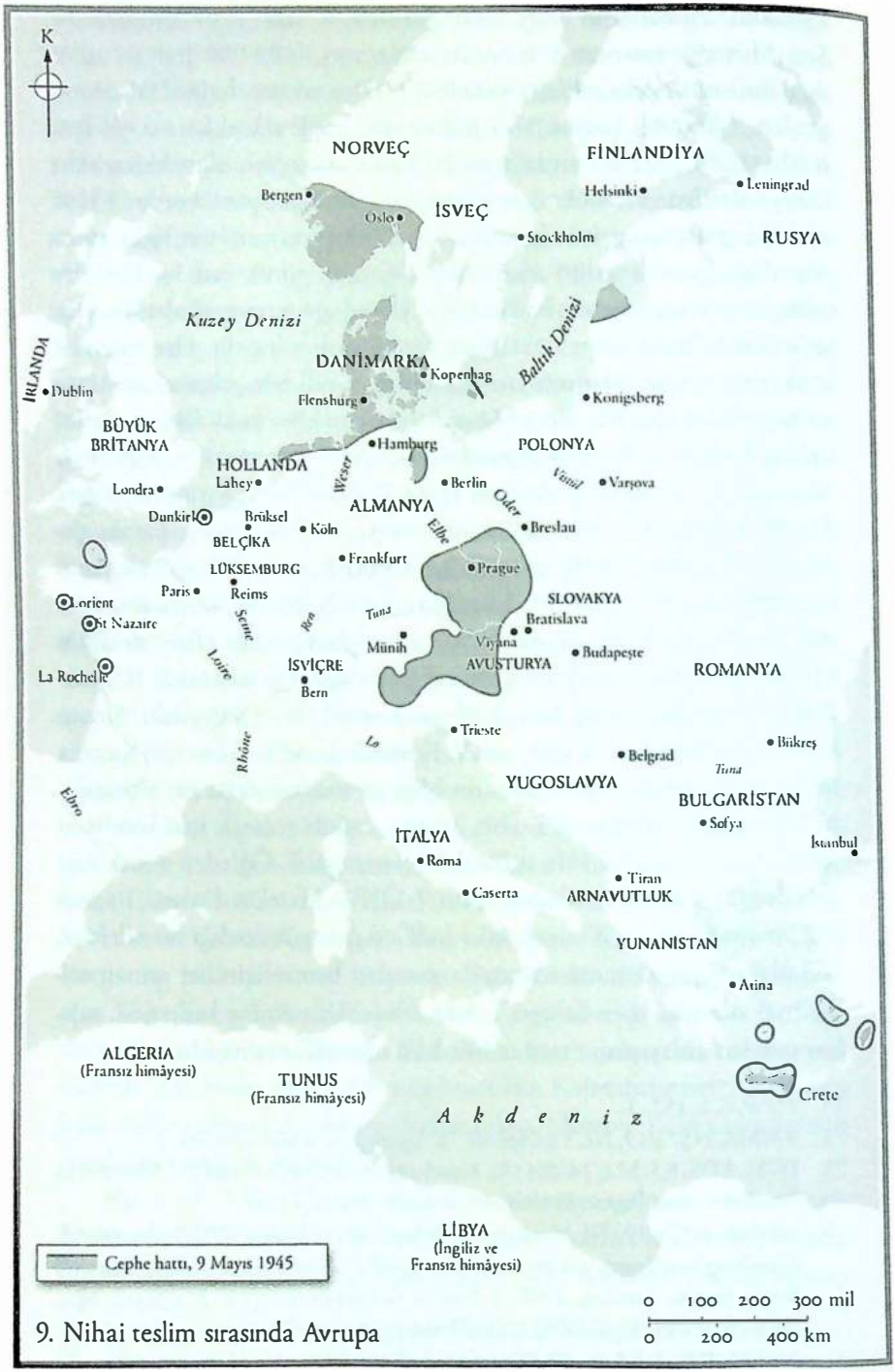

9. Nihai teslim sırasında Avrupa

Kuzeybatı Almanya'da, Doğu Frieslande ve Schleswig-Holstein henüz işgal edilmemişti. Daha kuzeyde Danimarka ve Norveç de hâlâ Almanların elindeydi. Jodl, müzakereler için "zaman kazanılması" maksadıyla mücadeleye devam etmesi için Kuzeybatı Ordu Grubu Komutanı Mareşal Ernst Busch'a 2 Mayıs'ta talimat gönderdi. Bununla birlikte, bu emirler Dönitz'in artık onları kontrol etmeyi umamayacağı bir süratle gelişen hadiselerin altında kaldı. İngilizlerin Lüneburg'a ve Amerikalıların Schwerin'den Wismar'a ilerlemesi, Almanların Pomeranya ve Mecklenburg'dan batıya kaçmalarına imkân veren son geçidin bir gecede kapandığı anlamına geliyordu. Vistül Ordu Grubu, On İkinci Ordu ve Dokuzuncu Ordu'nun kalıntıları, ellerinden geldiğince Anglo-Amerikan hatlarına ilerlemeleri için savaşmaya bırakıldı. Bu gelişmeyle kuzey Almanya'da Batılı Güçlere karşı çarpışmanın artık bir anlamı kalmadığı kabul edildi ve Montgomery ile görüşmelerin mümkün olan en kısa sürede başlatılması kararı alındı.[78]

Amiral-General von Friedeburg, Hamburg'un yeniden İngiliz bombardımanına tutulma tehdidi altında teslim olduğu 3 Mayıs'ta İngiliz karargâhına yollandı.[79] Maksat, Feldmareşal Montgomery ile kuzeybatı Almanya için bir ateşkes görüşmesi yapılıp yapılamayacağını öğrenmekti. Montgomery; Hollanda, Danimarka, Frieslande ve Schleswig'deki Alman kuvvetleri silahlarını bırakmadıkları müddetçe bunu kabul etmeyeceğini söyleyip, sadece doğudan kaçan Almanlara savaş esiri muamelesi yapmayı ve onları Sovyetlere teslim etmemeyi teklif etti. Batıda gittikçe vahimleşen kaotik koşullar bu aşamada Dönitz'in elini zorladı. Kızıl Ordu'dan kaçma şansı hâlâ mevcutken Alman askerleri kargaşa içinde Mecklenburg'dan batıya akmıştı. Ayrıca, bölgedeki sivil halkın Batılı Müttefiklerle mücadeleye devam edilmesine karşı çıktığı söylenen batıdaki birliklerde hâlihazırda çözülme belirtileri mevcuttu. Bunların dizginleri kendi ellerine alıp, daha fazla savaşmayı reddedeceklerinden korkuluyordu.[80] Dönitz bu ikilemi Krosigk, Speer, Keitel, Jodl ve Bölge

78 *Die Niederlage 1945*, p. 423 (2.5.45); Schwendemann, s. 18.

79 Dönitz'in şehrin teslim olmasına ilişkin önceki güne (2 Mayıs) ait emri için bkz., BA/MA, RM7/854, fo. 13.

80 BA/MA, RM7/854, fos. 33, 36, Kdr. Adm. Deutsche Bucht'un raporları, 4.5.45. Mecklenburg'daki Üçüncü Panzer Ordusu'ndaki ciddi dağılma, 1918'de bile görmediği sahnelerden bahseden General Hasso von Manteuffel tarafından 27

Valisi Wegener ile istişare etmesinin ardından Montgomery'nin taleplerini kabul etmekten başka bir seçenek göremedi. 4 Mayıs'ta, belirtilen şartlar altında kısmi teslimin imzalanmasını onayladı. Aynı zamanda denizaltı savaşının durdurulmasını emretti. (Ancak bu emir tüm U-botlara ulaşmadı ve Müttefik gemilerine dört saldırı daha gerçekleşti. 7 Mayıs'ta, yani Wehrmacht'ın topyekûn teslimiden kısa bir süre önce Forth Halici açıklarında iki yük gemisi batırıldı. Bu harbin son U-bot taarruzu oldu.) Hollanda, Danimarka ve kuzeybatı Almanya'daki çatışmalar 5 Mayıs'ta resmen sona erdi. Almanlar, savaş gemilerini düşmana teslim etmek yerine onları batırma yönündeki niyetlerine karşın hiçbir gemiyi batırmamayı kabul ettiler. Montgomery, mültecilerin nakledilmesi maksadıyla Alman gemilerinin faaliyetlerini sürdürmelerine müsaade etti.[81]

Lâkin ülkedeki Alman genel komutanı Orgeneral Georg Lindemann'ın, emrindeki kuvvetlerin mücadeleyi sürdürmeye hazır olduklarını iddia ettiği (şaşırtıcıdır ki bunlar hâlâ 400.000 kişi civarındaydı) ve "Heil Hitler" selamını kullanmayı sürdürmek için izin istediği Norveç hâlâ Alman işgali altındaydı.[82] Danimarka ve Norveç'i 3 Mayıs gibi ileri bir tarihte bile Batılı Müttefiklere karşı olası pazarlık kozları olarak görmeye devam eden Dönitz, Hitler rejiminden artakalan birtakım öğeleri iskartaya ayırmak için gerekli adımları ancak şimdi attı. Werwolf'un eylemleri – sadece batıda da olsa – yasaklandı ve savaş hukukuna aykırı

Nisan'da hâlihazırda rapor edilmişti. – *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 343–4; *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 655.

81 Gemilerin batırılmasına ilişkin 3.5.45 tarihli önceki onay emri için bkz., *Die Niederlage 1945*, s. 429 (5.5.45); BA/MA, RM7/854, fo. 24. 30 Nisan'da, "Durumun öngörülemeyen bir şekilde gelişmesi hâlinde" U-botlar da dâhil olmak üzere tüm gemilerin *Rainbow* parolasıyla derhâl batırılacağına ilişkin bir direktif yayımlanmıştı. U-botlar da dâhil tüm silahların teslim edilmesi talebi, Keitel ve Jodl tarafından Alman onuru ile bağdaşmaz görüldü. Dönitz bu talebi ancak müthiş bir isteksizlikle kabul etti. Aslına bakılırsa, Dönitz yönetiminin buna göz yummasıyla birlikte 185 kadar U-bot, teslim emri yürürlüğe girmeden evvel komutanları tarafından sulara gömüldü. – *KTB/SKL*, Kısım A, c. 68, s. 421A, Funksprüche der Skl., 3.5.45; Lutz Graf Schwerin von Krosigk, "Persönliche Erinnerungen", Kısım 2: "25 Jahre Berlin 1920 bis 1945", yayımlanmamış daktilo metni, tarihsiz., s. 324; *DRZW*, 10/1 (Rahn), s. 166–7.

82 *DZW*, 6, s. 742. Bu sayı SS ve OT mensuplarını da içerir. Howard D. Grier, *Hitler, Dönitz and the Baltic Sea: The Third Reich's Last Hope, 1944–1945*, Annapolis, Md., 2007, s. 218'e göre Wehrmacht'ın o tarihte Norveç'te 350.000 kişilik bir kuvveti mevcuttu.

kabul edildi. Wehrmacht mensupları "Heil Hitler" selamını kullanmaktan nihayet menedildi. İngilizlerin emirlerine binaen, Hitler'in portreleri devlet dairelerinden kaldırılacaktı.[83] Ve Dönitz fabrikaların, kanalların, demiryolu ve iletişim ağlarının tahribatını yahut geçici olarak sökülmelerini ancak 6 Mayıs'ta yasakladı. Hitler'in Mart ayındaki "yakıp yıkma" emirleri böylelikle yürürlükten nihayet kalkmış oldu.[84]

Güneyde, Bavyera ve Avusturya'daki sivil nüfusun Wehrmacht'a karşı hasmane tutumunun yanı sıra birlikler arasında açık dağılma belirtileri mevcuttu. Sonun gelip çattığını düşünen Kesselring, Batılı Müttefikler ile müzakere etmek için 3 Mayıs'ta Dönitz'den izin istedi.[85] Vaktiyle Hitler'i Berlin'den çıkarmaya tahsis edilmiş ve akabinde çarpışarak Elbe'ye dönmüş olan General Walther Wenck komutasındaki On İkinci Ordu ile General Theodor Busse komutasındaki Dokuzuncu Ordu'sunun kalıntıları 3-4 Mayıs'ta Amerikalılara teslim olmuştu. Bavyera ve Avusturya'da çaresiz bir durumda kalan G Ordu Grubu (Nordalpen) ile Avusturya Alpleri'ndeki On Dokuzuncu Ordu'nun 5 Mayıs'ta yine Amerikalılara teslimi de bunu takip etmişti.[86] Amerikalıların bu kısmi teslimiyetlere meyli, Dönitz'e Eisenhower'la topyekûn teslimiyete varmayacak bir anlaşma yapabileceği umudu verdi. Büyük Amiral, Kızıl Ordu'yla burun buruna olan çok sayıda askerin Sovyetlere esir düşmesini önlemek için hâlâ bir anlaşmaya varabileceğini düşündü. "Anglo-Amerikalılara karşı verilen mücadele anlamını yitirdiği için" batıda teslim olunduğunu açıklayan Keitel, "buna karşın mümkün olduğunca Almanı Bolşevikleşme ve kölelikten kurtarmak için doğuda mücadelenin devam ettiğini" sözlerine ekledi.[87] Donanma liderliği 4 Mayıs'ta bile hâlâ, "Büyük Amiral'in amacı, mümkün olduğunca Almanı Bolşevizmin pençesinden kurtarmaktır," diye ilan ediyordu. "Batılı düşmanlar Sovyetleri desteklemeye devam ettiğinden, Anglo-Amerikalılara karşı mücadele Büyük Amiral'in emirleri doğrultusunda

83 *Die Niederlage 1945*, s. 423 (3.5.45), 426–7 (4.5.45), 430 (5.5.45); *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 472–4; *DZW*, 6, s. 773–4; Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main and Berlin, 1969, s. 496–7; Schwendemann, s. 18–19.

84 BA/MA, RM7/854, fo. 117, Chef OKW, 6.5.45.

85 *Die Niederlage 1945*, s. 425 (3.5.45).

86 *Die Niederlage 1945*, s. 432 (6.5.45); *DRZW*, 10/1 (Zimmermann), s. 474–5; *DZW*, 6, s. 758; Müller ve Ueberschär, s. 102–3; Schwendemann, s. 23.

87 BA/MA, RM7/854, fo. 71, Keitel'ın telgrafı, 5.5.45.

devam ediyor. "Bu mücadelenin amacı, siyasi arenada alınacak tedbirler için devlet liderliğine alan ve zaman kazandırmaktır."[88]

Wehrmacht'ın yaklaşık 2 milyon askeri Sovyetlerin eline geçme riskiyle karşı karşıya kaldı.[89] Hâlen Kızıl Ordu'ya karşı savaşan güçler, Lothar Rendulić'in o vakit Aşağı Avusturya'ya püskürtülmüş olan yaklaşık 450.000 kişilik Ostmark Ordu Grubu (teşkilin adı 30 Nisan'a değin Güney Ordu Grubu'ydu); Orgeneral Alexander Löhr komutasında Hırvatistan'da artçı mücadelesi veren E Ordu Grubu ve Feldmareşal Ferdinand Schörner'in, çoğunluğu Bohemya ve Moravya Protektorası'na mıhlanmış yaklaşık 600.000 kişilik Merkez Ordu Grubu'ydu (bu bölge büyük ölçüde eski Çekoslovakya topraklarından oluşuyordu).[90] Bunlara ilaveten, Doğu Prusya'dan tahliye edilen yaklaşık 150.000 Alman askeri Hela Yarımadası'nda mahsur kalmıştı. Ayrıca Kurlandiya'daki yaklaşık 180.000 asker hâlâ kuşatılmış bir şekilde mücadele ediyordu ki bu kuvvetin pes etmeye henüz niyeti yoktu.[91] 5 Mayıs'ta Dönitz'e gönderdiği bir mesajla Büyük Amiral'e Letonya halkının "Bolşevizme karşı ortak mücadelede Alman Wehrmacht'ıyla sonuna kadar omuz omuza çarpışmaya hazır olduğuna" dair bilgi veren Kurlandiya Ordu Grubu komutanı, Letonya'nın bağımsızlığını ilan etmesi durumunda ordu grubunun Freikorps suretinde mücadeleye devam edip etmemesine ilişkin talimat istedi.[92]

Amiral von Friedeburg, tam bir teslimiyetten kaçınmaya yönelik hâlâ yitirilmemiş umutların neticesinde Montgomery ile yaptığı

88 BA/MA, RM7/854, fo. 48, FS Chef SKL, 4.5.45.

89 OKW'nin hesaplamalarına göre 7 Mayıs 1945'te doğuda 1.850.000 asker mevcuttu. – *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 675.

90 *DZW*, 6, s. 745, 761, 763; OKW'nin 8 Mayıs'taki tahminlerini sunan yukarıdaki sayılar için bkz., Schwendemann, s. 24. *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 674'e göre, Merkez Ordu Grubu'nun 7 Mayıs'ta 600.000 ila 650.000 askerden oluştuğu tahmin ediliyordu.

91 *DZW*, 6, s. 740; Müller ve Ueberschär, s. 108. Hela'daki kuvvetlerin komutanı 3 Mayıs'ta, asker ve silah eksikliği nedeniyle birliklerinin "kesin bir imhayla" karşı karşıya olduğunu bildirdi. – BA/MA, RW44I/33, fo. 26, KR Blitz von General der Panzertruppe, AOK Ostpreußen an Obkdo. d. WMFStOber (H) Nordost, 3.5.45. O zamanlar Hela'da yaklaşık 150.000 asker ve 50.000 mülteci vardı. – Schwendemann, s. 23.

92 BA/MA, RW44I/86, fo. 5, Bev. Gen. Kurland, gez. Möller, Brigadeführer, an Dönitz, 5.5.45.

müzakerelerin hemen ardından 4 Mayıs'ta bu kez Eisenhower'la irtibata geçmekle görevlendirildi. Avrupa'daki Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı'yla bir diğer kısmi teslim için görüşecek, bu sırada ona "bütün cephelerde topyekûn teslimiyetin bizim için neden imkânsız olduğunu" açıklayacaktı.[93] Kesselring ertesi gün Eisenhower'a Ostmark, E ve Merkez ordu gruplarının teslimini teklif etti. Lâkin teklif, tüm Alman güçleri Kızıl Ordu'ya da teslim olmadığı müddetçe bunun kabul edilemeyeceği söylenerek derhâl reddedildi. OKW karargâhı ile temas kuramayan Rendulić, süratle kendi güçlerinin General Patton'a kısmi teslimini tertiplemeye çalıştı. Kızıl Ordu'yu püskürtmek için onları kendisine katılmaya ikna etme umudunu şimdi dahi yitirmemiş olan Rendulić, batıda konuşlu Alman birliklerinin Amerikan hatlarından geçmeleri için – bu birlikler böylelikle emrindeki ordu grubunun doğu cephesini destekleyebileceklerdi – Amerikalılardan izin isteyecek kadar ileri gitti. Çabaları sonuçsuz kalan orgeneral, nihayetinde Amerikalılara bizzat kaçıp 7 Mayıs'ta tek taraflı olarak teslim oldu. Amerikalılar, Rendulić'in emrindeki kuvvetleri teslim etme teklifini reddetti. Ancak askerlerinin 9 Mayıs saat 01.00'e kadar hatlarını geçmelerine izin verip, onlara savaş esiri olarak muamele etmeyi kabul ettiler.[94] Dönitz, 5 Mayıs'ta Löhr'e – bunun her halükârda önlenemez ve hükûmetinin siyasi hedeflerine uygun olduğu gerekçesiyle –, Avusturya'nın Bolşevizmden kurtarılması uğruna ülkenin Reich'tan ayrılmasının kabul edileceği bir teslimiyet için Akdeniz'deki Müttefik Kuvvetleri Genel Komutanı Mareşal Sir Harold Alexander'a yaklaşma izni verdi.[95] Fakat Eisenhower, Kızıl Ordu'ya da sunulmaması durumunda teslimiyeti onaylamayı reddeti.[96] Lâkin Almanlar için asıl endişe kaynağı Schörner'in ordusuydu. Dönitz 3 Mayıs'ta bunu, "Durum teslimiyeti gerektiriyor ancak bu imkânsız zira hâl böyle olursa Schörner ordusuyla birlikte tümüyle Rusların eline geçecektir," sözleriyle hâlihazırda dile getirmişti."[97]

93 *Die Niederlage 1945*, s. 426–7 (4.5.45).

94 *DZW*, 6, s. 758; Rendulić, s. 378–81; Schwendemann, s. 25–6.

95 *Die Niederlage 1945*, s. 429 (5.5.45). Löhr'ün "Avusturya'nın topyekûn Bolşevikleşmesini önlemek" amacıyla Mareşal Alexander'a iş birliği teklif etmesine izin verilmesi talebi *KTB/SKL*, Kısım A. c. 68, s. 439A'da neşredilmiştir.

96 *Die Niederlage 1945*, s. 430 (6.5.45); Schwendemann, s. 20.

97 *Die Niederlage 1945*, s. 425 (3.5.45).

Schörner 2 Mayıs'ta artık fazla dayanamayacağını bildirmişti. Schörner'in Kurmay Başkanı Korgeneral Oldwig von Natzmer, azami iki hafta dayanabileceklerini düşünmekle birlikte düzenli bir geri çekilme hususunda ısrarcı oldu. Siyasi seçenekler değerlendirilirken, ani bir ricat emri için hazırlıklar başladı.[98] Merkez Ordu Grubu'nu kurtarma olanakları Bohemya'daki askeri ve siyasi duruma bağlıydı. Dönitz; Keitel, Krosigk, Wegener ve Himmler'le birlikte 2 Mayıs'ta Bohemya'yı bir pazarlık kozu olarak şimdilik elde tutmayı düşünmüştü.[99] İsyanın eşiğinde olan Bohemya ve Moravya Protektorası'nı muhafaza etmenin uzun vadede ne askeri ne de siyasi açıdan mümkün olduğu kabul edildi. Ancak bölgedeki Almanları kurtarma maksadıyla Prag'ı açık şehir ilan etme ve Eisenhower'a aracılar göndererek siyasi olanakları yoklama düşünceleri mevcuttu. Himmler ve OKW, Alman hükûmetinden geriye kalanları Bohemya'ya taşıma düşüncesini kısa bir süreliğine göz önünde bulundurduysa da bu teklif, söz konusu toprakların Almanya'nın bir parçası olmamasına ve siyasi durumun istikrarsızlığına binaen Dönitz tarafından reddedildi.[100]

Yaşanan gelişmeler Dönitz'in doğru bir değerlendirme yaptığını süratle ortaya koydu. Bohemya'ya ilişkin umutlar, 5 Mayıs'ta Prag'da bir halk ayaklanmasının patlak verdiği haberiyle hızla suya düştü. Derhâl batıya doğru ricat edilerek mümkün olduğunca askerin Sovyetlerin elinden kurtarılması emredildi.[101] Schörner'in askerleri, umutlarını Amerikalıların Sovyetlerden önce Bohemya'ya girmesine bağlamıştı. Ancak Amerikan ilerleyişini Prag'ın batısında, Pilsen yakınlarındaki bir hat üzerinde tutmak üzere Sovyetlerle yapmış olduğu anlaşmaya bağlı kalan Eisenhower, General Patton'ın şehre yürüme talebini reddetti. Ayaklanmanın patlak vermesiyle birlikte Kızıl Ordu'nun Prag'ı zapt etme emri öne alındı. Bohemya'ya yönelik Sovyet ilerleyişi 6 Mayıs'ta başladı. Ancak Kızıl Ordu tanklarının Prag'a girip şehirdeki Alman direnişinin kalıntılarını yok etmesi 9 Mayıs'ı, yani genel teslimin sonrasını buldu. Aradaki dört günde, Almanların ayaklanmayı bastırmaya yönelik acımasız girişimlerinde birkaç bin Çek vatandaşı öldürüldü

98 *DZW*, 6, s. 761; *Die Niederlage 1945*, s. 427–8 (4.5.45).
99 *Die Niederlage 1945*, s. 422 (2.5.45).
100 *Die Niederlage 1945*, s. 423 (3.5.45).
101 *Die Niederlage 1945*, s. 431 (6.5.45).

yahut yaralandı. Almanları hedef alan kanlı intikam eylemleri de oldu. Bohemya ve Moravya'daki SS komutanı SS-Gruppenführer Carl Graf von Pückler-Burghaus'un Prag'ın şiddetli bir yangın bombardımanına tutulması taleplerinin önüne geçen yegâne şey, uçakların bu iş için yeterli yakıtlarının bulunmamasıydı.[102]

Merkez Ordu Grubu'nun durumu bu süreçte daha da kritik bir hâl almıştı. Bu sadece Sovyetlerin kuzeyden başlattıkları taarruzu tetikleyen Prag'daki ayaklanmadan değil, çok daha kuzeydeki gelişmelerden de ileri geliyordu. Friedeburg, 6 Mayıs sabahında Dönitz'e Eisenhower'ın "tüm cephelerde derhâl, eşzamanlı ve kayıtsız şartsız teslimiyet" hususunda ısrarcı olduğunu bildirdi. Birlikler oldukları yerde kalacaklardı. Hiçbir gemi batırılmayacak, hiçbir uçak tahrip edilmeyecekti. Eisenhower, taleplerinin karşılanmaması hâlinde hava bombardımanlarının yenileneceği ve doğudan kaçanlara sınırların kapatılacağı tehdidinde bulundu. Dönitz, Keitel, Jodl ve Vali Wegener'in yaptıkları bir toplantıda çıkan sonuç, "Bu koşullar kabul edilemez zira doğudaki orduları Ruslara teslim edemeyiz" idi. "Silah bırakma ve mevzide kalma emrine Doğu Cephesi'ndeki askerlerin hiçbiri riayet etmeyeceğinden bunlar uygulanamazlar. Öte yandan askeri durumun biçareliği, hava bombardımanları ve çatışmalar nedeniyle batıdaki kayıpların artma tehlikesi ve yakın gelecekteki kaçınılmaz askeri çöküşün su götürmezliği, bizi hâlâ sağlam olan ordular için bir çözüm bulmaya zorluyor." İkilemden çıkış olmadığı için, "topyekûn bir teslimiyetin niçin imkânsız olduğunu, ancak sadece batıdaki bir teslimiyetin hemen kabul edileceğini" açıklamak üzere Jodl'un Eisenhower'a gönderilmesine karar verildi.[103]

Jodl'un 7 Mayıs sabahının erken saatlerinde Eisenhower'ın karargâhından yolladığı telgraf iç karartıcıydı: Müttefik Başkomutanı topyekûn teslimiyetin o gün içinde imzalanmasında ısrar ediyor, aksi takdirde tüm müzakerelerin sonlanacağını söylüyordu. Şayet reddedilirse, Amerikan hatlarının ötesindeki tüm Almanların Ruslara terk edileceği anlamına geldiğinden, Eisenhower'ın talebi Dönitz'in karargâhında "tam bir şantaj" olarak görüldü. Ancak 8 Mayıs'ı 9'una bağlayan gece yarısında yürürlüğe girecek bir teslimiyet, hâlâ doğuda muharebe hâlinde olan birliklerin hiç değilse büyük bölümünün batıya geçebilmesi

102 *DZW*, 6, s. 758–67; Müller ve Ueberschär, s. 104.

103 *Die Niederlage 1945*, s. 430–31 (6.5.45).

için 48 saat verecekti. Hâliyle, Dönitz teslim belgesini imzalaması için Jodl'a son derece gönülsüz bir şekilde yetki verdi.[104] Jodl, 7 Mayıs saat 02.41'de Amiral-General von Friedeburg'un eşliğinde, General Walter Bedell Smith ve Sovyet Generali Ivan Susloparov ile birlikte Eisenhower'ın Reims'taki karargâhında Askeri Teslimiyet Belgesi'ni imzaladı. Askeri faaliyetlerin tamamı Orta Avrupa saatiyle 8 Mayıs 23.01'e yahut Batı Avrupa saatiyle 9 Mayıs 00:01'e kadar son bulacaktı.[105]

Ancak teslimiyet süreci henüz tamamlanmamıştı. Sovyetler, teslim belgesi metninin kararlaştırılandan farklı olduğundan, ayrıca Susloparov'un imza yetkisi bulunmadığından şikâyet etti. Ancak bunlar yalnızca bahaneydi. Stalin hem prestij hususu (zira çarpışmaların aslan payını dört yıldan uzun bir süredir sırtlayan Kızıl Ordu'ydu) hem de Batı'ya yönelik devam eden şüphesinden ötürü, bu kez Wehrmacht'ın tüm branşlarının en kıdemli temsilcileri ile başlıca Müttefik temsilcilerinin hazır bulunacakları bir diğer ve daha teferruatlı bir teslim belgesinin imzalanmasında ısrarcı oldu. Bu ikinci imza Berlin-Karlshorst'ta, artık Jukov'un karargâhı olan İstihkâm Okulu'nun yemekhanesinde atıldı. Bir Amerikan uçağıyla Flensburg'dan Berlin'e getirilen Alman temsilcileri, Müttefik heyeti saat 22.00 ile 23.00 arasında Jukov'un karargâhına varana değin bekletildi. Luftwaffe'yi temsil eden Orgeneral Hans-Jürgen Stumpff ve donanmayı temsil eden Amiral von Friedeburg'un eşlik ettiği Keitel, teslim töreni için nihayet kapı aralığından yavaşça içeri girdi. Keitel salondakileri selamlamak için mareşallik asasını kaldırdı. Müttefik temsilcileri (Mareşal Georgi Jukov, [Eisenhower adına orada bulunan] İngiliz Hava Mareşal Arthur W. Tedder, Fransız General Jean de Lattre de Tassigny ve ABD'li General Carl Spaatz) buna yanıt vermedi.

Alman heyeti bunun akabinde Jukov tarafından koşulsuz teslimiyet belgesini imzalamaya davet edildi. Düşmüş ve ipin üzerinde sallanan monoklunu gözüne yerleştiren Keitel, kıpkırmızı yüzüyle eli

104 *Die Niederlage 1945*, s. 432–3 (7.5.45). Eisenhower, bir karara varması için Jodl'a yarım saat vermişti ancak Flensburg ile iletişim sorunları, mesajının gelmesini ve Dönitz'in onayını almasını geciktirdi. – *DZW*, 6, s. 774. Ayrıca bkz., Bodo Scheurig, *Alfred Jodl: Gehorsam und Verhängnis*, Berlin ve Frankfurt am Main, 1991, s. 331–3.

105 Evrakın tıpkıbasımı için bkz., Müller and Ueberschär, s. 178–9. İngiltere'de, İkinci Dünya Savaşı sırasında "çifte yaz saati" uygulamaya konmuş ve bu, İngiltere saatini Orta Avrupa saatinin bir saat ilerisine almıştı.

hafifçe titreyerek teslim belgesinin beş kopyasını imzaladı ve ardından sağ eldivenini yerine taktı. O sırada 9 Mayıs sabahı olmuştu ve saat neredeyse bire çeyrek vardı. Dolayısıyla, Reims Antlaşması'nın şartlarına riayet etmek için teslim belgesine bir önceki günün tarihi atıldı. Keitel ve Alman heyeti sert bir baş selamı verip, ardından boyunları bükük bir şekilde çekildi. Sovyet subayları için artık tüm geceyi şarkı söyleyip dans ederek geçirme vakti gelip çatmıştı.[106] Fazla iştahları olmasa da Alman heyetine de havyar ve şampanyalı güzel bir yemek ikram edildi. Şaşırtıcıdır ki, Keitel ve diğer Alman subayları ülkeleri için böylesine feci bir anda kutlama içkisini yudumlamaktan imtina etmedi.[107] Keitel'a Hitler'in gerçekten ölüp ölmediği soruldu, çünkü cesedinin bulunmadığı söylendi. Sovyetler onun hâlâ perde arkasında işleri yönetiyor olabileceği kanaatine vardı.[108]

Dönitz, Reims'taki teslimi kabul ettikten sonra hâlâ Doğu Cephesi'nde bulunan birlikleri teslimiyet yürürlüğe girmeden önce batıya nakletmek için hızlandırılmış ve çaresiz bir girişimde bulundu. Amerikalılara teslim olmaları için çarpışarak Eisenhower'ın bölgesine dönmeleri hususunda Güneydoğu, Ostmark ve Merkez ordu gruplarına derhâl talimat verdi.[109] Alman gemilerinden oluşan küçük bir filo, askerleri ve – daha düşük öncelikli olarak – mültecileri batıya taşımak için Baltık Denizi boyunca mekik dokudu. Karada ise asker ve siviller kitleler hâlinde Elbe'nin ötesine ve Bohemya'dan Bavyera'ya kaçtı. Askerlerin çoğu Rendulić'in teslimiyle birlikte başsız kalan Ostmark Ordu Grubu'ndandı. Bunlar, azami 150 kilometre mesafedeki Amerikan hatlarına ulaşmak için karman çorman bir hâlde batıya akın

106 Müller ve Ueberschär, s. 106, 180–81; Schwendemann, s. 30; Baum, s. 261. Sahnenin bir anlatımı için bkz., G. Zhukov, *Reminiscences and Reflections*, c. 2, Moscow, 1985, s. 399–400; ayrıca bkz., Antony Beevor, *Berlin: The Downfall 1945*, London, 2007 baskısı, s. 403–5.

107 Speer, s. 498–9.

108 IWM, EDS, F.3, M.I. 14/284 (A), Keitel ile NKVD (Lavrenti Beriya'nın başkanlık ettiği Sovyet iç istihbarat teşkilatı) yardımcı komiseri İvan Aleksandroviç Serov arasındaki bir tartışmaya ilişkin rapor; *KTB/SKL*, Kısım A, c. 68, s. 469–71A'da yayımlanmıştır. Sovyetlerin Reich Şansölyeliği bahçesinde bulduğu bir çene kemiği parçasının Hitler'e ait olduğu birkaç gün sonra doğrulandı. Stalin ve Sovyet yetkilileri, Hitler'in ölümüyle ilgili anlatılanlara inanmamaya yıllar boyunca devam etti.

109 BA/MA, RM7/854, fo. 120, Kriegstagebuch Seekriegsleitung, 7.5.45; *KTB/OKW*, c. 4/2, s. 1482–3 (7.5.45); Schwendemann, s. 25.

ediyordu.[110] Doğudaki Alman askerleri arasında, Amerikalıların Alman esirleri serbest bırakacakları ve onları "Bolşevikleri Almanya'dan atmak için" yeniden donatacakları gibi çılgınca söylentiler dolaşıyordu. Her ne kadar çoğu askerin arzusu savaşın sona ermesiyse de, içlerinden biri günlüğüne, "vatanın günün birinde özgürlüğüne kavuşturulması gerektiğinden", şayet Amerikalıların yanında Ruslara hücum edebilecekler se mücadeleye devam etmeye hepsinin hazır olduğunu kaydetti.[111]

Schörner, ordusunu bir arada tutabilmek için her zamanki gibi acımasız disiplinden ve coşkulu tembihlerden medet umdu. 5 Mayıs'ta Merkez Ordu Grubu askerlerine son bir bildiri yayımladı. Onlara, "Güneydeki ordu gruplarının sadece doğu cephesi bozulmamış durumda," dedi. Führer tarafından atanan Devlet Başkanı ve Wehrmacht Başkomutanı Büyük Amiral Dönitz'in kendisine verdiği emirler uyarınca, "en değerli Alman halkı kurtulana değin" mücadeleye devam etmek askerlerinin göreviydi. Niyetinin birliklerini düzene sokmak ve askerlerini "başları dik bir şekilde" vatana geri götürmek olduğunu söyledi. Bu son aşamada hiçbir dağılma görüntüsü verilmeyecekti. Saflardan ayrılmaya ve memlekete aklına estiği şekilde dönmeye yönelik her türlü girişim, "silah arkadaşlarımıza, halkımıza karşı onursuz bir ihanettir ve buna göre cezalandırılmalıdır. Disiplinimiz ve elimizdeki silahlarımız, bu savaştan alnımızın akıyla ve cesurca ayrılmamızın teminatıdır."[112]

Dönitz'in Reims'taki teslime boyun eğmesinin akabinde Merkez Ordu Grubu'nun muzdarip olduğu çile son derece nahoştu. 6 Mayıs'ta bir zorunluluk olarak kabul edilmiş olan Schörner'in askerlerinin geri getirilmesi hususu, teslimle birlikte imkânsız bir hâl aldı.[113] Emir çok geç gelmişti. Kuzeyden, yani Saksonya'dan Prag istikametinde icra edilen Sovyet taarruzu yolu kapattı.[114] Bir İngiliz uçağı, Kurmay Albay Wilhelm Meyer-Detring'i Schörner'le buluşması için 7 Mayıs'ta güneye uçurdu. Maksat, Albay'ın Schörner'e Reims'taki teslimin kaçınılmaz olduğunu ve adamlarının çarpışarak derhâl batıya doğru ilerlemeleri gerektiğini açıklamasaydı. Meyer-Detring, 40 Amerikan askerinin refakâtinde Pilsen'den

110 Schwendemann, s. 26.

111 Klaus Granzow, *Tagebuch eines Hitlerjungen 1943–1945*, Bremen, 1965, s. 177 (5.5.45).

112 BA/MA, NL Schörner, N60/18, numarasız, Schörner'in Merkez Ordu Grubu askerlerine bildirisi, 5.5.45.

113 *Die Niederlage 1945*, s. 431.

114 Schwendemann, s. 25.

Schörner'in karargâhına gitti. Feldmareşal ile Albay ertesi gün burada bir araya geldi.[115] Albay, Schörner'e kaçınmanın mümkün olmadığı topyekûn teslimiyetin arka planını anlattı. Ardından ise teslimiyetin ivedilikle sonuçlandırılmasıyla birlikte düzenli bir ricatın olanak dışı kaldığını söyledi. Schörner'e tüm ağır silah ve teçhizatını geride bırakma ve tümenlerini olabildiğince hızlı bir şekilde güneybatıya nakletme emrini aktardı. Schörner, teslim şartlarına uyulması için emir verdi. Ancak bu şayet Sovyetlere esir düşmemek için çarpışan silah arkadaşlarını kaderlerine terk etmeleri yahut bizzat kendilerinin Rusların eline düşmeleri anlamına gelecekse, askerlerinin buna itaat edeceğinden şüpheliydi. Çek ayaklanması iletişimde kesintiye yol açmıştı. Neredeyse hiçbir "emir-komuta seçeneği" bulunmadığını ekleyip, "tam bir nizamsızlığa ve şartlara uyulmamasına engel olmak için hiçbir olasılık görmediğini" vurguladı. Münferit birliklerin yahut düşük rütbeli komutanların dizginleri kendi ellerine almaları, emirleri görmezden gelmeleri ve batıya ulaşmak için savaşmaya kalkışmaları tehlikesi vardı.[116]

Schörner, 5 Mayıs'taki bildirisinde askerlerine, "Sizi bu krizden çıkaracağıma dair bana güvenebilirsiniz," diye söz vermişti.[117] Ancak yıllar süren Sovyet esaretinden dönüşünün akabinde, emrindeki askerlere acımasızca muamele ettiği suçlamasıyla Batı Almanya'da yargılanan orgeneral,[118] eski kurmay başkanı Korgeneral Natzmer'in ona isnat ettiği

115 *DZW*, 6, s. 767.

116 BA/MA, RW44I/54, numarasız 4s. "Aufzeichnung über die Dienstreise des Oberst i.G. Meyer-Detring zu Feldmarschall Schörner am 8.5.45 (s. 3: Unterredung mit Feldmarschall Schörner); Meyer-Detring'in Dönitz'e raporu için bkz., *Die Niederlage 1945*, s. 438.

117 BA/MA, NL Schörner, N60/18, numarasız, Schörner'in Merkez Ordu Grubu askerlerine bildirisi, 5.5.45; Roland Kaltenegger, *Schörner: Feldmarschall der letzten Stunde*, München ve Berlin, 1994, s. 297–8'de neşredilmiştir.

118 Kamuoyunun büyük ilgisini çeken, Schörner'in hem çokça destek gördüğü ve hem de eylemlerinin hummalıca eleştirildiği bir davanın neticesinde eski feldmareşal, kamyonunun direksiyonu başında sarhoş bir hâlde sızmış bulunan bir onbaşının 1945 Mart'ında yargılanmaksızın ölüme mahkûm edilmesi ve asılmasından 1957 Ekim'inde suçlu bulundu. Dört buçuk yıl hapis cezasına çarptırıldı ve sağlık sorunları nedeniyle serbest kalmadan önce iki yıl hapis yattı. Federal Cumhuriyet kendisine emekli maaşı bağlamayı reddetti. 1973 yılında 81 yaşında ölene değin dostları ve eski silah arkadaşlarının yardımıyla Münih'te gözlerden uzak bir yaşam sürdü. – Peter Steinkamp, "Generalfeldmarschall Ferdinand Schörner", Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, vol. 2: *Von Kriegsbeginn bis*

suçlamalara karşı kendisini hummalı bir şekilde savunmak durumunda kaldı. Hitler'in en ateşli takipçisi ve sonuna kadar mücadelenin en amansız taraftarı olan Schörner, Netzmer'in iddiasına göre perde kapanırken birliklerini yüzüstü bırakmıştı. 8 Mayıs'ta sivil giyimli olarak uçakla Avusturya Alpleri'ne kaçtığı ve birkaç hafta sonra onu Ruslara verecek olan Amerikalılara teslim olmadan önce birkaç gün boyunca bir kulübede saklandığı söylendi.[119] Schörner'in daha sonraki kendi anlatımına göre, teslimiyetle birlikte komutanlık görevinin lağvedilmesinin ardından 9 Mayıs sabahında Merkez Ordu Grubu'nu terk etmişti. Flensburg'un, teslimin yaklaşık 12 Mayıs'a kadar ertelenebileceğine ve birliklerini memlekete getirmesi için o zamana kadar vakti olduğuna ilişkin kendisini yanlış yönlendirdiğini iddia etti. İletişim sorunları nedeniyle eline ancak birkaç saatlik maliyetli bir gecikmenin ardından eline geçen Reims'taki teslimiyetin beklenmedik haberleriyle tümüyle gafil avlanmış, birliklerini düzenli bir şekilde ülkeye götürmek için 5 Mayıs'ta verdiği sözü bu nedenle yerine getirememiş ve bunun yerine 7 Mayıs'ta organize bir kaçış için emir vermişti.[120] Avusturya'ya, Hitler'in mücadeleyi sürdürmek için bir Alp Cephesi kurma emrini yerine getirme niyetiyle kaçtığını ömrünün sonuna kadar iddia etti.[121] Lâkin birliklerinden belirtmiş olduğu gibi, yani teslimiyetle komutanlığının resmen sona erdiği 9 Mayıs'ta ayrılmışsa da bu, disiplinlerini acımasızlıkla sağladığı o askerlerin şimdi ansızın kaderlerine terk edildiği gerçeğini değiştirmiyordu.[122] Ayrıca Avusturya'ya

---

zum Weltkriegsende, Darmstadt, 1998, s. 240–42; Klaus Schönherr, "Ferdinand Schörner – Der dealtypische Nazi-General", Ronald Smelser and Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995, s. 506–7. Schörner'in davasıyla ilgili tartışmalar için ayrıca bkz., Kaltenegger, *Schörner*, s. 330–54.

119 *DZW*, 6, s. 767; *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 673; Schwendemann, s. 31; Sebastian Siebel-Achenbach, *Lower Silesia from Nazi Germany to Communist Poland, 1942–49*, London, 1994, s. 77–8.

120 BA/MA, NL Schörner, N60/74, ikisi de 10.3.58 tarihli "Mein Verhalten bei der Kapitulation im Mai 1945" ve "Zur Vorgeschichte der Kapitulation."

121 Steinkamp, s. 238. Kaltenegger, *Schörner*, s. 306–7, 315, Schörner'in kendi anlatımını destekler. Ayrıca bkz., *Operation "Alpenfestung": Das letzte Geheimnis des "Dritten Reiches"*, München, 2005, s. 336–46.

122 Schörner'in ordusundaki sıradan bir asker, orduya dağılma emri verildikten sonra o ve birkaç arkadaşının çaresizlik içinde Amerikan hatlarına ulaşmaya çalıştıkları kamyondan inmelerinin nasıl emredildiğini günlüğüne düştü. Onlara bu emri veren bölük karargâh subayları ardından kamyona binmiş ve uzaklaşmışlardı. Asker, "kandırılanlar biziz," diye yazdı. – Granzow, s. 179 (9.5.45).

kaçışı için sunduğu gerekçe, doğru olsun yahut olmasın, kendisinin bu noktada bile Hitler'in emirlerine uymaya hazır olduğunu gösteriyor.

Merkez Ordu Grubu, Wehrmacht'ın cephedeki büyük ölçüde bozulmamış son birimiydi. Teşkildeki askerlerin büyük çoğunluğu, teslimiyet sırasında hâlâ Doğu Cephesi'nde bulunan diğer Alman askerlerinin çoğu gibi Sovyetlerin eline düştü. Kızıl Ordu'nun 1 ve 8 Mayıs tarihleri arasında 220.000, teslimiyetin ardından ise 1.6 milyon kadar Almanı esir aldığı düşünülmektedir.[123] Daha önce doğuda çarpışan yaklaşık 450.000 asker (hepsi savaşın son haftasında olmasa da) Anglo-Amerikan hatlarının göreceli güvenliğine ulaşmayı başardı.[124] Eisenhower'ın Sovyetler Birliği ile koalisyonun ihlalini sonuna kadar reddetmesi, 6 Mayıs'ta Jodl'la yaptığı görüşmede tüm cephelerde kayıtsız şartsız teslimiyet için ısrarcı olması ve teslimiyetin imzasına yönelik son adımların hızı, Dönitz'in doğudaki birlikleri batıya getirerek onları Kızıl Ordu'dan kurtarma niyetini berbat etti. Dönitz, savaşı Hitler'in ölümü sonrasında bir müddet daha uzatmak pahasına kısmen amacına ulaştı. Doğu Cephesi'nde savaşanların sayısı Batı Cephesi'ndekilerden çok daha fazlaysa da, toplamda 10 milyon Alman askerinin yalnızca yüzde 30 kadarı Sovyetlerin eline düştü.[125] Mayıs ayının ilk haftasındaki batıya kaçış izdihamına rağmen, Dönitz göreve geldiğinde Doğu Cephesi'nde bulunanların büyük çoğunluğu Almanya'nın teslimi sırasında hâlâ oradaydı. Bunlar doğuya sürüldü ve yıllar süren Sovyet esaretine katlanmak durumunda kaldı. Pek çoğu geri dönmedi. En iyimser tahminlere göre, doğudaki savaş boyunca esir düşen takribi 1 milyon Almanın yaklaşık üçte biri Sovyetlerin elinde can verdi.[126]

Görmüş olduğumuz üzere Dönitz, doğudaki askerleri – ve onlar kadar öncelikli olmamakla birlikte sivilleri – batıya getirebilmek için kaçınılmaz yenilgiyi mümkün olduğunca geciktirmeye ve bir dizi kısmi teslimiyet yoluyla zaman kazanmaya çalışmıştı. Batılı Güçler ile

123 Schwendemann, s. 27.

124 *DRZW*, 10/1 (Lakowski), s. 677. Donanma liderliğinin bir raporuna göre Baltık'ta mekik dokuyan gemiler 11 ve 17 Mayıs tarihleri arasında 109.205 asker, 6.887 yaralı ve 5.379 sivili tahliye etti. – BA/MA, RM7/854, fo. 333, Lage Ostsee, 18.5.45.

125 Müller ve Ueberschär, s. 107–8.

126 *DRZW*, 10/2 (Overmans), s. 502–3.

Sovyetler Birliği arasındaki koalisyonun dağılacağına ilişkin umudunu da henüz tamamen yitirmemişti. Tümüyle değilse de büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlanan bu stratejinin ağır bir bedeli oldu. Ancak Dönitz'in başka seçeneği var mıydı? Doğuda hâlâ mücadele eden askerlere batıya gitmeleri talimatı ancak Eisenhower'ın (Dönitz'in onu gördüğü şekliyle) saatler içinde topyekûn teslim olma "şantajı" önlenemediğinde verilmişti. Merkez Ordu Grubu'nun akıbetinin gösterdiği üzere bu çoğu için fazla gecikmiş bir emirdi. İtalya'da işe yarayan modeli izleyerek batıda bir dizi kısmi teslim için kumar oynamak yerine Dönitz'in en iyi seçeneği muhtemelen Batı Cephesi'ni tümüyle açmak, Müttefiklerle karşı karşıya olan tüm birliklere savaşmayı durdurmalarını ve silahlarını bırakmalarını emretmekti. Batılı Güçler böylelikle hızla doğuya ilerleyebilir ve orada sıkışan Alman birlikleri ile kendi hatları arasındaki mesafeyi daraltabilirdi. Hâlâ doğuda bulunan üç ordu grubuna Batılı Güçlerin hatlarına ilerlemeleri için verilecek eşzamanlı emirler böylelikle normalde kurtarılandan çok daha fazlasını kurtarabilirdi (bu her ne kadar Alman komutanların hayal etmiş oldukları planlı ve düzenli bir çekilmeden ziyade kaotik bir kaçış hâlinde gerçekleşecek olsaydı bile).[127] Bu tür varsayımlar elbette anlamsızdır. Alman liderliğinin üst kademelerindekiler böyle düşünmüyordu. İngiliz esaretindeki subaylar, Alman subaylarının Batılı Müttefiklere ilerlemeleri için müsaade etmeleri fikrini 1945 baharı gibi geç bir tarihte bile askerlik şerefiyle bağdaşmaz bulmuştu.[128] Batıdaki birliklere savaşı tek taraflı ve resmi bir teslim olmaksızın sonlandırma emri vermek, güçlü bir askerlik şerefi duygusunu, Nasyonal Sosyalist ideolojiye coşkulu bir inançla kolayca uzlaştırılabilen Dönitz gibi bir adam için düşünülemezdi. Savaş böylelikle Hitler'in ölümüyle dahi hemen bitirilemeyip, sivil nüfusun moral çöküşü ve kaderine boyun eğmişliğiyle, Almanya'nın orduları ya yok edilene ya da yok edilmenin eşiğine gelene değin sürüncemede kaldı. Bu kez, 1918'de olduğu gibi, ordunun savaş alanında değil Alman toprakları içinde ifsat yoluyla yenildiği iddia edilemezdi.

Wehrmacht 9 Mayıs'ta son bildirisini yayımladı: "Gece yarısından itibaren tüm cephelerde silahlar susmuştur. Wehrmacht, artık umutsuz

127 Bkz., Schwendemann, s. 27.

128 Neitzel, *Abgehört*, s. 49.

bir hâl alan savaşı Büyük Amiral'in emirleri doğrultusunda sona erdirmiştir." (...) "Yaklaşık altı yıl süren mücadele böylelikle bitmiştir." (...) "Cephe ve memlekettekilerin eşsiz başarısı, tarihin gelecekteki, adil bir hükmünde nihai takdirini bulacaktır."[129] Her şeyden önce Almanya'nın yayılmacı hedeflerinin yol açtığı ve nihayetinde dünyanın çoğu yerine sıçrayan savaş, (Uzak Doğu'da öldürülenler bir yana) yalnızca Avrupa cephesinde 40 milyondan fazla insanın ölümüne neden oldu ki bu, bir zamanlar tüm savaşları sona erdirecek savaş olarak görülen Birinci Dünya Savaşı'ndaki ölümlerin dört katından fazlaydı.

V

İşin tuhafı, teslimiyet Üçüncü Reich'ın tümüyle sonu olmadı. Gittikçe anlamsızlaşan bir formaliteden ibaret olan Dönitz yönetiminin, hükümranlığı Flensburg çevresindeki küçük bir yerleşim bölgesiyle sınırlı kalacak şekilde 15 gün daha görevde kalmasına izin verildi. SS üniformaları hızla bir kenara atıldı ve sivil giysiler benimsendi. İki bakana (Backe ve Dorpmüller), yeniden yapılanmaya yönelik ilk adımlar hususunda tavsiyeler sunmak üzere Eisenhower'ın karargâhına uçmaları emredildi.[130] Hâlen OKW başındaki Keitel 13 Mayıs'ta tutuklandı. Varlığı artık büyük ölçüde lüzumsuz olan OKW'nin idaresini, Reims'taki teslimiyetin imzalamasından üç gün sonra gecikmeli ve mânâsız bir şekilde Şövalye Haçı'nın Meşe Yaprakları'yla taltif edilen Jodl devraldı. Devlet işleri sürreal bir mahiyette de olsa devam etti. Söz konusu bir hükûmet piyesinden fazlası değildi. Müttefikler gamalı haçın kullanımını yasakladığı için Dönitz ve meslektaşları ulusal bayrağın nasıl görünmesi gerektiği meselesini tartıştı. Hitler Reich'ının bir diğer sembolü daha tehlikedeydi: Führer'in portreleri Müttefik kuvvetler tarafından kaldırıldığı yahut tahrif edildiğinden, önleyici tedbir olarak hepsinin kaldırılması gerekip gerekmediği sorusu ortaya çıktı. Dönitz, bu tür hadiselerin o zamana değin münferit vakalar olarak kalmasından ötürü buna karşıydı. Üç gün sonra kısmen boyun eğdi ve işgal

129 *KTB/OKW*, c. 4/2, s. 1281–2 (9.5.45); kopyası için bkz., Müller ve Ueberschär, s. 181; *Die Wehrmachtberichte 1939–1945*, c. 3: *1. Januar 1944 bis 9. Mai 1945*, München, 1989, s. 569 (9.5.45).

130 Dönitz, s. 471.

kuvvetlerinin üyeleriyle toplantıların yapıldığı odalardan portrelerin kaldırılmasını kabul etti.[131]

Otoriteden tümüyle yoksun bırakılan kabine hâlâ "Alman halkına elinden geldiğince yardım etme sorumluluğu" hissediyordu.[132] Hakikatte ise yapabileceği neredeyse hiçbir şey yoktu. Kabine toplantıları her sabah saat onda, eski bir derslikte yapılıyordu. Speer, hükûmet başkan vekili Krosigk'in, sanki tek bir kabine toplantısının bile yapılmadığı Hitler dönemindeki tüm o yılların acısını çıkardığını düşündü. Hükûmet üyeleri odalarından kendi bardak ve kupalarını getirmek zorundaydı. Diğer şeylerin yanı sıra kabinenin yeniden nasıl oluşturulacağı ve bir Kilise bakanının dâhil edilip edilmeyeceği görüşüldü. Hâlâ "Büyük Amiral" sıfatıyla hitap edilen Dönitz, 500 metre uzaklıktaki dairesinden Hitler'in – her nasılsa Flensburg'a ulaşmış – büyük Mercedes'lerinden biriyle gidip geliyordu.[133] Hitler rejiminden Büyük Amiral'e miras kalan yegâne devamlılık unsuru bu değildi. 15 Mayıs'ta Amiral General von Friedeburg'la yaptığı görüşmede Dönitz, madalyaların takılmamasına ilişkin "küçük düşürücü emirlerin" reddedileceğini, askerlerin savaş sırasında Wehrmacht'a ve halklarına yaptıkları hizmetten gurur duymalarının lazım geldiğini ve "Nasyonal Sosyalizm tarafından yaratılan gerçek halk topluluğunun muhafaza edilmesi gerektiğini" belirtti. "Partilerin 1933 öncesindeki çılgınlıkları bir daha asla yaşanmamalıdır."[134]

15 Mayıs'ta Krosigk'e bir mektup yazan Speer, Hitler rejimiyle herhangi bir ilişiği olmayan yeni bir Reich hükûmetine ihtiyaç duyulduğundan ötürü Ekonomi ve Üretim Bakan Vekili sıfatıyla yürüttüğü görevinden azlini talep etti. Amerikalıların ondan istifade edebileceklerine dair umutlarını hâlâ koruyordu.[135] Bu mektubuna cevap alamadı

131 *Die Niederlage 1945*, s. 440, 445 (12.5.45, 15.5.45). Dönitz, Alman askeri üniformalarından "egemenlik sembollerinin" kaldırılması yönündeki Müttefik taleplerine taviz verilmemesi gerektiğinde 18 Mayıs'ta hâlen ısrar ediyordu. – *1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht*, s. 411–13.

132 *Die Niederlage 1945*, s. 439 (11.5.45).

133 Devam eden Dönitz yönetiminin bir anlatımı için bkz., Speer, s. 499–500; yönetiminin çalışmalarına ilişkin Dönitz'in günlüğündeki, 8.5.45 ve 17.5.45 tarihleri arasındaki girdiler için bkz., *Die Niederlage 1945*, s. 433–49.

134 *Die Niederlage 1945*, s. 446 (16.5.45). Dönitz'in siyasi düşüncelerindeki devamlılık unsurları için bkz., Steinert, s. 283–6, ve ayrıca Lüdde-Neurath, s. 81.

135 BAB, R3/1624, fos. 10–13, Speer'den Krosigk'e, 15.5.45; Dönitz, s. 471; ve bkz., Matthias Schmidt, *Albert Speer: Das Ende eines Mythos*, Bern ve München, 1982, s. 167–71.

ve iki gün sonra, "Bakan Speer" olarak hükûmet işlerinde yer almaya devam etti.[136] Kabinenin tamamı istifa etmeyi düşündü, ancak bunu yapmadı. Öncelikli husus "Reich fikri" ve egemenlik sorunuydu. Mevcut içişleri bakanı olan eski müsteşar Stuckart, koşulsuz teslimiyetin uluslararası hukuka göre Reich'ın bir devlet olarak varlığının devamını etkilemediğini belirtti. Almanya bir devlet olmaktan çıkmamıştı. Dönitz, Führer tarafından yasal olarak devlet başkanlığına ve dolayısıyla silahlı kuvvetler başkomutanlığına atanmış, Wehrmacht'ın bağlılık yemini bu nedenle otomatikman ona geçmişti. Dönitz ancak bir halef atayarak istifa edebilirdi. Hukuk teorisi çerçevesinde Reich'ın mevcudiyeti devam ediyordu.[137]

Hitler rejiminin bakiyesi olan Dönitz hükûmetinin bu pandomimi fazla uzun sürmedi. Dönitz, Friedeburg ve Jodl, 23 Mayıs'ta aniden Flensburg limanına demirli eski Alman yolcu gemisi *Patria*'ya çağrıldı. Harpten önce Amerika-Hamburg hattında hizmet veren bu gemi, şimdilerde Müttefik Kontrol Komisyonu'nun geçici karargâhına ev sahipliği yapıyordu. Üçlü, önlerindeki kısa mesafeyi üç ayrı Wehrmacht limuziniyle katetti. Tören üniformasını kuşanan Büyük Amiral elinde altın uçlu asasını taşıyordu. Hedeflerine ulaşmalarının ardından borda iskelesiyle gemiye çıkan Dönitz, Friedeburg ve Jodl, akabinde Müttefik temsilcilerinin kendilerinden birkaç dakika sonra girecekleri salona alındı. Müttefik misyonunun başkanı ABD'li Tümgeneral Lowell W. Rooks, kendilerine şu metni okudu: "Başkomutan General Eisenhower'ın Sovyet Yüksek Komutanlığı'yla mutabakat hâlinde aldığı karar gereğince, Alman Hükûmeti ve Alman Yüksek Komutanlığı'nın birkaç üyesinin savaş esiri sıfatıyla gözaltına alınacağını size bildirmekle vazifeli bulunuyorum. Görevdeki Alman hükûmeti böylelikle lağvedilmiştir."[138]

136 Speer, s. 500.

137 IWM, EDS, F.3., M.I. 14/950, Stuckart'ın muhtırası, 22.5.45; *Die Niederlage 1945*, s. 433–5, 441–2 (8.5.45, 12.5.45) Dönitz'in istifasına ilişkin tartışmalar için. Ayrıca bkz., Dönitz, s. 472.

138 David Stafford'un anlatımı, *Endgame 1945: Victory, Retribution, Liberation*, London, 2007, s. 407–8. Ayrıca bkz., Dönitz, s. 473–4. Dönitz yönetimiyle ne şekilde ilgilenilmesine ilişkin Müttefik liderliğindeki fikir ayrılıkları ve Flensburg hükûmeti üyelerinin tutuklanmalarına yönelik adımlar için bkz., Marlis Steinert, "The Allied Decision to Arrest the Dönitz Government", *Historical Journal*, 31 (1988), s. 651–63.

Üçüncü Reich sona ermiş, iflas etmiş bir şirket misali tasfiye edilmişti. Uzun hesaplaşma süreci artık başlamak üzereydi. Ancak insanlığa karşı işlenen bu boyuttaki suçların hesabı hiçbir şekilde ödenemezdi.

VI

(Diğer ülke vatandaşlarının maruz kaldığı tarifsiz sefalet ve çile ile çok sayıda harp zayiatı bir yana) Almanya savaşı acı sona değin sürdürmek için çok büyük bir bedel ödemişti. Temmuz 1944 ile Mayıs 1945 arasındaki on ayda, – çoğu hava bombardımanları ve 1945 Ocak'ından sonra doğu bölgelerinde hüküm süren felaket koşullarında – savaşın önceki yıllarına kıyasla çok daha fazla Alman sivili öldü. 1.8 milyondan fazla evi tahrip eden, yaklaşık 5 milyon insanın tahliyesine neden olan, 400.000'den fazla kişinin öldüğü ve 800.000 kişinin yaralandığı Müttefik bombardımanlarının ezici çoğunluğu savaşın son aylarında vuku buldu.[139] Sovyetlerin 1945 Ocak'ı sonrasında Almanya'nın doğu bölgelerini işgal etmesi, neden olduğu tarifsiz acılar ve birçok Almanın Sovyetler Birliği'nde belirsiz bir kadere sürgün edilmesi dışında, yaklaşık yarım milyon sivilin ölümüyle sonuçlandı.[140]

139 *United States Strategic Bombing Survey*, New York ve London, 1976, c. 4, s. 7. Burada 305.000 olarak verilen ölü sayısının gerçeğin çok altında olduğu ortaya çıktı. Bkz., Jörg Friedrich, *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg 1940–1945*, Berlin, 2004, s. 63, ölü sayısının 420.000 ile 570.000 arasında olduğunu belirtirken, *DRZW*, 10/1 (Boog), s. 868 sivil ölümlerin – toplam sayının değil – 380.000 ile 400.000 arasında olduğu kanaatindedir. Rüdiger Overmans ise kayıpların 400.000 ile 500.000 arasında olduğunu hesaplıyor. – "Die Toten des Zweiten Weltkriegs in Deutschland", Wolfgang Michalka (ed.), *Der Zweite Weltkrieg: Analysen, Grundzüge, Forschungsbilanz*, München ve Zürich, 1989, s. 860. Ayrıca bkz., Rüdiger Overmans, "55 Millionen Opfer des Zweiten Weltkrieges? Zum Stand der Forschung nach mehr als 40 Jahren", *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 48 (1990), s. 107, 109. Bir başka tahmin, 406.000 sayısını daha makûl bulurken, en üst sınır ise 635.000'e kadar çıkıyor. Bunların çoğu savaşın son safhasında öldü. – Dietmar Süß, "Die Endphase des Luftkriegs", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005, s. 55. Hava bombardımanlarından kaynaklı sivil ölümlerinin yarısından fazlası savaşın son sekiz ayında meydana geldi. – Nicholas Stargardt, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis*, London, 2005, s. 264 ve 430 n. 4.

140 Bessel, s. 69. Savaşın son aylarında yurtlarından kaçan mültecilerin ne kadarının öldüğüne ilişkin güvenilir sayılar vermek son derece güçtür. Bu hususta verilen daha yüksek sayılar genellikle mülteci kategorisini, zaman dilimi ve coğrafyayı

Almanların harbin son safhasındaki askeri kayıpları korkunçtu. Savaşın son on ayında verilen zayiat, 1944 Temmuz'una kadarki dört yılda yaşanan kayıplara eşdeğerdi. Stauffenberg'in Hitler'e suikast girişimi başarılı olsa ve savaş o vakit hemen sona erdirilseydi, İkinci Dünya Savaşı'nda ölen Alman askerlerinin yaklaşık yüzde 50'si yaşamını yitirmemiş olacaktı. Ordu, Luftwaffe, donanma ve Waffen-SS'te görev yapan 18.2 milyon askerden toplam 5.3 milyonu savaşın seyri boyunca hayatını kaybetti. Bunlardan 2.7 milyonu 1944 Temmuz'unun sonuna kadar öldü. Ölümlerin yüzde 49'u, yani 2.6 milyonu (1.5 milyondan fazlası Doğu Cephesi'nde olmak üzere) son 10 ayda vuku buldu. Son safhada her ay 300.000 ile 400.000 kadar Alman askeri hayatını kaybediyordu.[141]

Ülkelerinin harabeleri arasındaki insanlar, önlerindeki belirsiz geleceğe yalnızca kasvet ve hayli karanlık önsezilerle bakabiliyordu. Savaşın nihayet sona ermesiyle hissedilen o muazzam rahatlama, Almanya'yı saran felaketin dehşeti ve düşman kontrolü altındaki yaşama ilişkin endişeyle iç içe geçti. Müttefiklerin zaferi büyük çoğunluk tarafından bir kurtuluş olarak görülmezken, Orta ve Doğu Almanya'da yaşayanlar için ise Sovyet yönetimi korkunç bir ihtimaldi. Galipler yönetimi devraldığında, boyun eğdirilmiş Alman halkı buna pasif ve uysal bir karşılık verdi. Ülke ve halkının önceki aylarda yediği o şiddetli darbelerin ardından, işgalci güçlerin sıklıkla karşılaştığı türden isyancı gerilla faaliyetlerine yönelik herhangi bir heves yoktu.[142] Alman halkının oto-

genişleterek ele almakta; örneğin Nazi-Sovyet Paktı'nın akabinde Baltık Almanlarının "yeniden iskânı"nı, Stalin tarafından sürülen Sovyet Almanlarını ve savaşın ardından doğudan kovulan Almanları da hesaba katmaktadır. Kaçan mülteciler arasındaki ölü sayısına ilişkin en isabetli tahmin 473.000 gibi görünüyor. – Overmans, "Die Toten des Zweiten Weltkriegs in Deutschland", s. 868; Overmans, "55 Millionen Opfer des Zweiten Weltkrieges?", s. 110.

141 Rüdiger Overmans, *Deutsche militärische Verluste im Zweiten Weltkrieg*, München, 1999, s. 238–9, 316, 318, 321. Overmans'ın hesaplamalarına göre (s. 265) Almanların askeri can kayıplarının (toplam 5.318.000 asker) yüzde 51,6'sı Doğu Cephesi'nde (2.743.000), yüzde 23,1'i (1.230.000) son aşamadaki çarpışmalarda (Ocak-Mayıs arası) ve yüzde 6.4'ü Batı Cephesi'nde verilmiştir.

142 Müttefiklerin olası bir isyanla ilgili endişeleri hiçbir zaman gerçekleşmediyse de Werwolf teslimiyetten sonraki haftalarda yine de ciddiye alındı. – Bessel, s. 175–6; Perry Biddiscombe, *Werwolf! The History of the National Socialist Guerrilla Movement 1944–1946*, Toronto ve Buffalo, NY, 1998, s. 279–82.

riteye boyun eğmeye şartlanmışlığının da bu hususta bir etken olması muhtemeldir. Ve hepsinden önemlisi, gündelik yaşamın varoluşsal talepleri teslimiyetle birlikte herhangi bir değişikliğe uğramadı. Yıkıntılar arasında hayatta kalmaktan ibaret bir yaşam, kaotik koşullarla başa çıkmak, sevdiklerini aramak, parçalanmış aileleri ve yuvaları bir araya getirmeye çalışırken kişisel kayıpların acısına katlanmak insanların âdeta ruhunu tüketti.

İşgalin ağır eli hissedilir hissedilmez, ciddi suçlamalar kendini göstermeye başladı. On binlerce Nazi yetkilisinin ve Hitler rejimiyle iltisaklı diğerlerinin tutuklanması hız kazandı.[143] Yüksek yahut alçak statüdeki Almanlar bu sırada hâlihazırda mazeret ve gerekçelerini hazırlıyor, Nazizmin suçlarıyla aralarına mesafe koymak için ellerinden geleni yapıyordu. Flensburg'da Wehrmacht'ı temize çıkarmak için öne sürülecek iddialara yönelik çalışmalar mevcuttu. Keitel tutuklanmadan hemen önce Wehrmacht'ın (Waffen-SS dışında) SS veya SD ile hiçbir ilgisi olmadığını ve onlar adına hiçbir sorumluluk taşımadığını iddia etmişti. "Alman toplama kamplarındaki koşullara ilişkin artan düşman propagandası" olarak nitelendirilen haberler yayılırken, Dönitz ve Jodl, "bu şeylerden ne Alman Wehrmacht'ının ne de Alman halkının haberi olduğuna ilişkin" kamuoyuna açıklama yapılması ihtiyacı görenler arasındaydı.[144] Savaş sonrasındaki Almanya'da on yıllar boyu kabul görecek "iyi" Wehrmacht efsanesi böylelikle şekillenmeye başlıyordu.

Farklı biçimde belirginleşen ancak benzer mahiyette bir Nasyonal Sosyalizmden kopuş süreci halk düzeyinde de gerçekleşiyordu. Nasyonal Sosyalist semboller hâlâ oldukları yerlerden hızla kaldırıldı. Vaktiyle rejimin coşkulu bir takipçisi olduğunu kimse gönül rızasıyla kabul etmedi. Kuşandıkları Nazi üniformalarıyla sadece bir yahut iki yıl kadar önce çalımlarından geçilmeyen ve kendi bölgelerinde âdeta birer "küçük Hitler" gibi davranan kibirli yetkililer hakkında ilk etapta çok sayıda suçlama oldu.[145] Ancak "kodamanlar" yavaş yavaş toplanıp, "başlıca savaş suçluları" yargılanıp, Müttefiklerin Nazilerden arındırma programı daha düşük kademelere kaydıkça, gittikçe artan surette

143 İşgal sürecinin ilk dönemine ilişkin iyi bir özet için bkz., Bessel, 7. Bölüm, "The Beginning of Occupation".

144 *Die Niederlage 1945*, s. 439, 447 (11.5.45, 16.5.45).

145 Bessel, s. 167.

verilen izlenim neredeyse hiç kimsenin rejimi gerçekten desteklemediği, en iyi ihtimalle Hitler ve uşaklarının tiranlığınca dayatılan politikaların baskısı altında kaldığı yönündeydi.

"Şimdi herkes Adolf'tan uzaklaşıyor. Öyle ya, yanında kimse yoktu. Herkes zulüm gördü ve kimse kimseye kara çalmadı."[146] Zerzevat ve su kuyruğundaki konuşmalara kulak veren Berlinli genç bir kadının, 1945 Mayıs'ındaki alaycı yorumu böyleydi. Hitler'in Alpler'deki sarayını inşa etmiş olduğu Nazi Almanyası'nın "kutsal dağı" Obersalzberg'in aşağısında yer alan ve Katolik nüfusun baskın olduğu Berchtesgaden'daki Luteryen bir papazın kaleme aldığı rapor, Üçüncü Reich'ın çöküşünden sonraki aylara özgü bir niteliktedir. Papaz, "Nasyonal Sosyalizm altındaki tüm o hayal kırıklıklarından ve birçok idealistin ona beslediği umutların çöküşünden," söz etti. Ayrıca, "bu rejimin tüm vahşetlerinin ortaya çıkmasına" atıfta bulundu. Sonrasında ise Nazizmden soyutlanma geliyordu. "Halkımız," diye hayıflandı, "Nasyonal Sosyalizmin suçlarından hâlâ bir bütün olarak sorumlu tutuluyor, oysa büyük çoğunluğun tüm bu yıllar boyunca tek dileği bu zalim rejimden kurtulmaktı zira aile, kilise ve kişisel özgürlükler gibi en kutsal varlıklarının tehdit edildiğini yahut yok edildiğini gördü." Komşusu, Berchtesgaden'daki St. Andreas Katolik cemaatinin papazı ise, "yürekten iman eden nüfusumuz, iyi orta sınıf ve çiftçi ailelerimiz Nazizmi temelden reddetti" deyip, yerel Katolik nüfusun %80'inin Parti'ye karşı çıktığını ve aşağıdaki köyden tümüyle soyutlanmış olan Obersalzberg'deki Parti liderlerinin "acımasız tavırları"yla ilgili hikâyeler karşısında dehşete düştüklerini vurguladı.[147]

Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın eski harekât dairesi başkanı Tümgeneral Erich Dethleffsen, 1945-46 kışında savaşın son haftalarıyla ilgili anılarını yazmaya koyuldu. Girişe, barbarca eylemler hakkında hiçbir şey bilmediğini ve acımasız bir rejimin masum kurbanı olduğunu vurguladığı kendi düşünceleriyle başladı. Ardından, Almanların onları hâlâ sıkı bir şekilde avucunun içinde tutan travmayla nasıl başa çıkabileceklerine değindi:

146 *Anonyma*, s. 183 (11.5.45).

147 StAM, LRA 31391, numarasız, Evang.-luth. Pfarramt Berchtesgaden raporu, 25.6.46; St Andreas Katolik cemaati papazının raporu, 24.6.46.

> Çöküşün üzerinden henüz birkaç ay geçti. Hatanın, suçluluğun ve suçun yahut kaçınılmaz kaderin ne olduğu hususunda bir dereceye kadar nesnel bir yargıda bulunabileceğimiz zaman ya da zihin mesafesini henüz katetmiş değiliz. Biz Almanlar hâlâ fazlasıyla önyargıya kapılmış durumdayız. Son yılların ızdırabından ancak yavaş yavaş, şok içinde ve isteksizce uyanıyor, kendimizi ve durumumuzu kabul ediyoruz. Son savaşa, onun müthiş fedakârlıklarına ve korkunç sonuçlarına yol açan her şeyin sorumluluğundan kaçınmak için kendimizi aklama arayışındayız. Kandırıldığımıza, yanlış yönlendirildiğimize, kötüye kullanıldığımıza inanıyoruz. Bilgimiz ve vicdanımız çerçevesinde hareket ettiğimizi ve tüm o korkunç suçlar hakkında çok az bilgimiz olduğunu yahut hiçbir bilgimiz olmadığını ileri sürüyoruz. Ve milyonlar bunlar hakkında hiçbir şey bilmiyordu; hele de vatanları, evleri, yuvaları ve aileleri için cephede çarpışan ve sadece görevlerini yaptıklarına inananlar. Ancak yanlış yönlendirilmemize ve suistimal edilmemize izin verdiğimiz ve hiçbir şey bilmediğimiz için de utanıyoruz. Utanç, insan hayatındaki ifade biçimini çoğunlukla meydan okumada ve haysiyetsizce kendini kötülemede bulur; yerini ise ancak adım adım ve yavaşça pişmanlığa bırakır. Milletler arasında da durum aynıdır. Biz şimdi bunu kendi halkımızda tecrübe ediyoruz...[148]

Bu tür sözler ve Almanya'nın topyekûn yenilgisinden sonraki ilk aylarda görülen bu minvaldeki pek çok diğer anlatım, savaşın o umutsuz son safhasını yaşamış ve kendi vatandaşları tarafından işlenen suçların büyüklüğü ile şimdi tamamıyla karşı karşıya kalmış insanlarca hissedilen travmayı – yalnızca zayıfça ifade edilebilseler dahi – bir nebze yansıtmaktadır. Üçüncü Reich'ın mahşerî çöküşüne katlanan nesil için bu asla tümüyle geçmeyecek bir travmaydı. Dolayısıyla, 1944-45'teki o son kıyametin, Almanlara Üçüncü Reich'ı hatırlatan diğer her şeyi gölgede bırakmasına şaşmamalı. Alman ekonomisi çökerken liberal demokrasinin neredeyse tümüyle reddedildiği süreçte Hitler'in yükselişi, ulusal canlanma ve ekonomik toparlanmadan pek çok kişinin bahtiyar olduğu rejimin o muzaffer ilk yılları ve Alman askeri kudretinin Avrupa'nın neredeyse tamamının fethedilmesine ve acımasızca sömürülmesine dayanak oluşturduğu savaşın ilk aşaması: Bunlar daha ırak, daha bulanık

148 BA/MA, N648/1, NL Dethleffsen, Erinnerungen, fo. 1.

anılardı. "İyi zamanlara" eşlik eden her şey – başta Yahudiler olmak üzere istenmeyen azınlıklara zulüm ve siyasi muhaliflerin şiddetle sindirilmesi, "halk topluluğu"nun üstüne inşa edildiği terörist temeller – bütün bunlar, tümüyle hoş karşılanmadıklarında bile tolere edildi ve daha sonra rejimin basit "aşırılıkları" olarak görüldü. "Keşke Nasyonal Sosyalizm bu kadar yozlaşmasaydı! Kendi içinde Alman halkı için doğru şeydi." Teslimiyetin ardından İngiliz esaretindeki bir Alman subayının söyledikleri bunlardı ve bu ender rastlanan bir görüş değildi.[149] Müttefiklerin savaştan hemen sonraki yıllarda yaptıkları kamuoyu araştırmalarına göre, Almanların yaklaşık yüzde 50'si hâlâ Nasyonal Sosyalizmin özünde iyi bir fikir olduğunu ancak kötü uygulandığını düşünüyordu.[150]

Hafızalara gerçekten kazınan şey, o korkunç son ayların pek çok Alman için yıkıcı olan deneyimiydi. Dolayısıyla Almanların kendilerini, ülkeye sefaletten başka bir şey getirmeyen ve onu felakete sürükleyen zalim bir rejim tarafından başlarına kakılmış, arzu etmedikleri bir savaşın çaresiz kurbanları olarak görmeleri belki de şaşırtıcı değildir.[151] Almanya'nın doğusundan ve annesi Rus korkusuyla intihar etmiş bir adam yıllar sonra şöyle yakındı: "Herkes için anıtlar vardı: toplama kampı mahkûmları, Yahudi kurbanlar, düşen Ruslar. Ama karşı taraf kimsenin umurunda değildi."[152] Bunu deneyimleyen nesilde, Hitler ve yandaşlarının, onlar adına korkunç suçlar işlemiş o dizginlenemez tiranlığının (sömürülen, yanlış yönlendirilen, kötüye kullanılan) mağdurları olma duygusu süregeldi ve pek de zayıflamadı (gerçi mevzubahis suçların Stalin'inkiler kadar berbat olmadığı sık sık ilave edildi).

149 NAL, WO208/5622, C.S.D.I.C. (U.K.) raporu, 13.5.45, Koramiral Frisius'un yorumları.

150 A. J. ve R. L. Merritt (eds.), *Public Opinion in Occupied Germany: The OMGUS Surveys, 1945–1949*, Urbana, Ill., 1970, s. 32–3. İşgal altında yaşanan tecrübeler ve viran şehirlerdeki gündelik yaşamın kaçınılmaz zorluklarının – yiyecek ve konut kıtlığının, değersiz bir para biriminin ve 1944/5 öncesindekinden sıklıkla daha düşük bir yaşam standardının – yanı sıra, ulusal bir aşağılanma duygusu ve rejimin buyruklarına riayet etmeye mecbur bırakıldığı addedilen "küçük adam"ı hedeflediklerine ilişkin genel bir kanı oluşan Nazilerden arındırma davaları; Nasyonal Sosyalizmin, savaşın son safhasında yaşanan felaketlerden önceki o "güzel yıllarına" ilişkin toz pembe bir görüşün gelişmesinde rol oynayan faktörler arasındaydı.

151 Ayrıca bkz., Peter Fritsche, *Life and Death in the Third Reich*, Cambridge, Mass., ve London, 2008, s. 301–2.

152 "Tief vergraben, nicht dran rühren", s. 218.

Bu elbette tümüyle yanlış değildi. Almanların kendileri de savaşın bu son aşamasında şüphesiz kontrollerinin çok ötesindeki hadiselerin mağdurlarıydılar. Hava taarruzlarıyla evsiz kalan insanların amansız bir stratejik bombardıman harekâtının kurbanları olduğuna şüphe yoktu. Ancak bir o kadar da bu dehşeti tetikleyen hükûmetlerinin yayılmacı politikalarının mağdurlarıydılar. Doğu Almanya'da ev ve çiftliklerinden kaçıp, kar ve buz üstünde yürüyen milyonlara katılmak zorunda kalan kadın, çocuk ve yaşlılar, Kızıl Ordu'nun yıkıcı gücü ile kendi çıkarlarının derdine düşmüş Nazi liderlerinin kurbanları oldukları kadar, kendi hükûmetlerinin Sovyetler Birliği'ne karşı yürüttüğü ve böylesine korkunç misillemelere davetiye çıkaran saldırı savaşının da mağdurlarıydılar. O korkunç son aylarda her gün farklı cephelerde ölen binlerce asker, birlikleri itaate zorlamak için acımasız yöntemler kullanan bir askeri liderliğin kurbanları oldukları kadar, kendilerine aşılanan vazife duygusunun ve her şeyin kaybedildiği ayan beyan ortadayken, teslim olmak yerine bencil amaçları uğruna ülkeyi yok oluşa sürüklemeye hazır bir siyasi liderliğin de mağdurlarıydılar.

Yine de, kendilerini kurban olarak görenlerden pek azı yanlış yönlendirilmelerine ve suistimal edilmelerine niçin müsaade ettiklerini durup düşündü. Ruhr'daki bombardıman mağdurlarının pek azı rejim için ürettikleri ve rejimin Varşova, Rotterdam, Coventry, Londra, Belgrad gibi pek çok şehrin vatandaşlarını bombalamasını sağlayan ve karşılığında kendi şehirlerinin yok edilmesine davetiye çıkaran cephaneliğe kafa yordu. Bombalar başka yerlere, diğerlerinin üstüne düştüğü sürece hiçbir şikâyetleri olmadı. 1945 başındaki korkunç koşullarda Doğu Prusya'dan kovulanların çok azı vilayetin Almanya'nın en Nazileşmiş bölgesi olduğunu, 1933'ten önce vilayette Hitler'e verilen desteğin Almanya ortalamasının çok üzerinde olduğunu yahut bölgelerinin Nazi politikalarından istifade ettiği 1930'larda rejime coşkuyla destek verdiklerini hatırlamaya istekliydi. Almanya'daki çoğu insan, Hitler'e karşı geçmişteki coşkularını, onun "başarılarından" duydukları kıvancı, Almanların Avrupa'yı fethi ve yağmalaması üstüne inşa edilecek cesur yeni dünyaya kendileri ve çocukları adına besledikleri umutları anımsamaya hevesli değildi. Yahudilerin katledilmesine dair işittikleri haberleri (yahut somut gerçeklere çok yakın söylentileri) düşünmek şöyle dursun, hiç kimse Doğu Avrupa halklarına kendi babalarının, oğullarının veya

erkek kardeşlerinin ne gibi dehşetler yaşattıklarının üstünde durmak istemiyordu. Almanya'nın sorumlu olduğu korkunç insanlık suçları bastırılarak akıldan çıkmaya zorlandı. Geriye kalan ve hatıralara kazınan şey, Üçüncü Reich'ın nasıl böylesi trajik bir şekilde berbat olduğuydu.

Ve öyle görünüyor ki, herkesin kendi acil, zaruri ihtiyaçlarının derdine düştüğü savaşın o son korkunç aylarında bile pek az kişi hadiselerin gerçek kurbanlarını; yani Almanya'ya götürülerek kendi istekleri dışında çalışmaya zorlanan yabancı kalabalıkları; toplama kampları ve hapishanelerdeki, yaşayanlardan ziyade ölüleri andıran yüzbinlerce tutsağı ve son haftaların ölüm yürüyüşlerindeki o perişan, fena hâlde kötü muameleye maruz kalmış, çoğunluğunu Yahudilerin oluşturduğu mahkûmları düşünmeye hazırdı. Nazizmin böylesi bir kolaylıkla faydalandığı ırksal önyargı, daha sonra çok az kişinin kabul etmek istediği bir şeydi. Ancak eski fikirlerden kolay vazgeçilmedi. 1945 Ekim'indeki Amerikan kamuoyu araştırmalarına göre, anket yapılanlardan yüzde 20'si "Hitler'in Yahudilere yönelik muamelesini onayladı" ve yüzde 19'u ise Hitler'in çok ileri gittiğini düşünmekle birlikte genel olarak lehte kaldı.[153]

Ancak her şey Nazi fikirlerine duyulan kısmi bir yakınlığın devamından ibaret değildi. Üçüncü Reich dağılırken, birçok insanın zihninde kaçınılmaz bir belirsizlik vardı.[154] Bu son aylarda neredeyse herkes savaşın bitmesi için muazzam bir istek duyuyor, insanlara bu kadar korku ve acı çektiren Nazi rejiminden kurtulmaya yönelik yoğun bir arzu da buna eşlik ediyordu. Ancak Nazizmin önceki yıllardaki en büyük güçlerinden biri, ulustaki tüm vatanseverlik ve milli gurur duygularını gasp ve istismar edip, onları kolaylıkla ırkçı emperyalizm hâline gelebilecek kadar tehlikeli ve saldırgan bir aşırı milliyetçilik biçimine dönüştürme kabiliyetiydi. Rejimin çöküş süreci, artık Nazizmden nefret edenlerin ülkeleri için savaşma, yurtlarını işgalcilere ve bilhassa da – yıllarca süren şiddetli Bolşevik karşıtı propagandanın ve doğu

153 Otto Dov Kulka, "The German Population and the Jews: State of Research and New Perspectives", David Bankier (ed.), *Probing the Depths of German Antisemitism: German Society and the Persecution of the Jews, 1933–1941*, New York, Oxford ve Jerusalem, 2000, s. 279'da atıf yapılmıştır.

154 1918'e ilişkin benzer bir argüman için bkz., Michael Geyer, "*Endkampf* 1918 and 1945: German Nationalism, Annihilation, and Self-Destruction", Alf Lüdtke veBernd Weisbrod (eds.), *No Man's Land of Violence: Extreme Wars in the 20th Century*, Göttingen, 2006, s. 90–91.

vilayetlerinin kaybı sonrasındaki acı tecrübelerinin etkisiyle – doğudaki o garip, iğrenç ve insanlık dışı düşmana karşı savunma kararlılıklarını ortadan kaldırmadı. İnsanlar Nazizmin sonunu görmek istiyor ancak Alman Reich'ının ortadan kalkmasını arzu etmiyordu. Lâkin Almanya'yı koruma mücadelesini yönetenler hâlâ uyguladıkları politikalarla ülkeyi viran edenlerin kendileriydi. Dolayısıyla, Nazi rejimi, olumsuz bir şekilde de olsa, hem askerlerin hem de sivillerin desteğine sonuna kadar güvenebilirdi. Öte yandan (Fransızların değilse de) Amerikalı ve İngiliz fatihlerin ülkenin batı kesimlerindeki nispeten yumuşak muamelesi, rejimin doğudakinden daha hızlı aşınmasına ve sivil toplum ile ordu içinde daha hızlı bir çözülme sürecine yol açtı. Doğuda ise, Nazi Partisi ve temsilcilerine artık neredeyse herkesin duyduğu tiksintiye rağmen, insanların Wehrmacht'a güvenmekten ve onun Kızıl Ordu'yu püskürtmesini ummaktan başka bir seçenekleri yoktu.

Sıradan asker ve sivillerin savaşın o son, korkunç aylarındaki tutumlarındaki belirsizlik, Wehrmacht'ın subay sınıfının üst kademelerinde daha da yaygındı. Dönitz veya Schörner gibi Hitler'le yakından ve doğrudan bağlantılı fanatikler bir yana, anlamsız buldukları emirleri yerine getirmek zorunda hisseden, Nazi liderliğini küçümseyen ancak yine de, bilhassa da doğudaki düşmanı savuşturmak için ellerinden gelen her şeyi yapmayı değişmez görevleri addeden generallerin inanç sistemleri ve zihniyetlerine dair çok sayıda kanıt gördük. Yüksek rütbeli subayların çoğunluğu için önemli olan Nazizme ideolojik bağlılık değil, vatanın savunulmasıydı. Ancak milliyetçi ve vatansever duyguları, onları daha iyi zamanlarda hizmet etmeye böylesine istekli oldukları rejime tümüyle bağlı tutmaya yetti. 1944 Temmuz'undaki bombalı suikast girişiminin başarısızlığından sonra, Almanya'nın topyekûn bir felakete doğru gittiğini herkesten daha açık bir şekilde görebilen generaller arasında herhangi bir "rejim değişikliği" düşüncesi hemen hemen mevcut değildi. Can alıcı husus buydu. Bu, Hitler'in iktidarda kalacağı, savaşın devam edeceği ve darbe olmayacağı anlamına geliyordu. Teslimiyete yönelmek ancak Hitler öldükten sonra mümkün oldu. Askeri liderliği Hitler'e ve rejimine bağlayan bağlar ancak o zaman, yani tam bir çöküş ve acziyet koşullarında zoraki bir şekilde koptu.

Sonuç:
Öz-Yıkımın Anatomisi

Çalışmamız, savaş hâlindeki bir ülkenin mücadeleyi topyekûn yıkıma kadar sürdürmeye kâbil ve hazır oluşunun ne denli ender bir fenomen olduğuna değinerek başladı. Bir ülkedeki iktidar sahibi elitlerin, en başta da ordunun, onları kendisiyle birlikte topyekûn felakete sürüklediği görülen bir lideri görevden alamaması yahut almak istememesi de bir o kadar nadirdir. Herkes böyle bir olgunun meydana geldiğinin ve gittikçe daha kaçınılmaz bir hâl aldığının farkında olsa da, her şeyi çevreleyen bir ulusal felakete – kapsamlı askeri yenilgiye, maddi yıkıma, düşman işgaline – ve bunun da ötesinde ahlaki iflasa uzanan bu özgün yolculuk yine de seyrini tamamladı. Önceki bölümlerde bunun nasıl mümkün olduğunu açıklamaya çalıştık. Avrupa'nın en güçlü devletinin, düşmanın askeri baskısı altında amansız çöküşünün uzun sürecini gösterdik. Ayrıca, Nazi devletinde yerleşik olan – katiyen Hitler'le sınırlı olmayan – kendi kendini imha dinamiğine ışık tutmaya çabaladık. Hepsinden önemlisi, Almanya'nın sonuna kadar savaşmayı seçmesinin ve bunu yapmaya muktedir olmasının nedenlerinin karmaşık olduğunu, bunların tek ve basit bir genellemeye indirgenemeyeceğini göstermeye çalıştık.

Müttefiklerin, genellikle sonuna kadar savaşmaktan başka herhangi bir seçeneği ortadan kaldırdığı varsayılan "koşulsuz teslimiyet" talebi tek başına yeterli bir açıklama sunmuyor. Alman propagandası, batılı ve doğulu düşmanın Almanya'nın bir ulus olarak mevcudiyetine son vermeyi amaçladığını iddia ederek, direnme iradesini pekiştirmeye yönelik aralıksız çabalarıyla bu talebi elbette istismar etti. Ancak gördüğümüz üzere, bu tür mesajlara inananların sayısı (hiç değilse Batılı Güçler hususunda) son aylarda gitgide azalmıştı.

Daha da önemlisi, böyle bir politikanın rejimin seçkinleri üzerindeki etkileriydi. Kuşkusuz, "koşulsuz teslimiyet" talebi, bunun asla düşünülemeyeceği hususunda ısrarcı olan Hitler'in işine gelmişti. Ve bu talep (Hitler hariç Alman liderlerinin çoğunun Batılı Güçlerle müzakereye hazır olduğu) batıdaki savaşın sona erdirilmesini, doğuda da silah bırakılmadığı müddetçe imkânsız kıldı. – Yaklaşık 2 milyon Alman askerini Sovyet esaretine mahkûm etmek anlamına geldiğinden – Hitler'in ölümünün ardından Dönitz yönetimi bile bu seçeneği reddetti. Böylece savaş, Eisenhower Dönitz'e başka seçenek bırakmayana kadar sekiz kanlı ve çileli gün daha devam etti. Öte yandan, "koşulsuz teslimiyet" talebi, Wehrmacht Yüksek Komutanlığı'nın 1943 başından beri izlenen stratejiyi gözden geçirmesine yol açmadı. Çünkü tüm stratejik düşüncelerin ötesinde, topyekûn yıkıma değin sürecek ideolojik nitelikli bir kendi kendini imha dürtüsü mevcuttu.[1] "Koşulsuz teslimiyet" talebi sonuna değin savaşılması için uygun bir zemin oluşturdu. Ancak bunu yapma kararlılığının nedeni bu değildi.

Müttefik talebinin, Hitler'i devirmeyi başarabilecek daha geniş bir direniş hareketinin önüne taş koyduğu varsayımı da şüphelidir.[2] Her halükârda, "koşulsuz teslimiyet" talebinin bir darbe girişimini engellemediği ortadadır. Stauffenberg ve 1944 Temmuz'undaki bombalı suikast girişimindeki ortakları, eylem süreçlerinde Müttefik talebinin tümüyle bilincindelerdi ve şayet başarılı olsalardı, derhâl barış koşullarını görüşmeyi deneyeceklerdi. Ve belirttiğimiz gibi, Hitler'in önde gelen adamlarının çoğu ve birçok general, Hitler bunu kabul etmiş olsaydı,

1 Bernd Wegner'in ferasetle parmak bastığı bir husus, "The Ideology of Self-Destruction: Hitler and the Choreography of Defeat", *Bulletin of the German Historical Institute London*, 26/2 (2004), s. 19–20. Wegner'in düşünceleri için ayrıca bkz., *DRZW*, 8, s. 1185–91.

2 Hans Rothfels, *The German Opposition to Hitler*, London, 1970, s. 146, "Kazablanka'nın, Alman direnişi tarafından hâlâ sahiplenilebilecek, kabul edilebilir bir barış umudunu yok ettiği" hususunda kararlıydı. Birçok muhalif aksi takdirde bir iç ayaklanma riskinin göze alınamayacağı kanaatinde olduğundan, Adam von Trott 1944 Haziran'ında Batılı Müttefikleri talepten vazgeçirmeye çalıştı. Ancak Alman muhalifler, Müttefik talebine rağmen neticede tam da bunu yaptılar. Bununla birlikte, kayıtsız-şartsız teslim talebinin direniş hareketi üzerinde önemli bir etkisi olup olmadığı belirsizliğini koruyor. – Anne Armstrong, *Unconditional Surrender: The Impact of the Casablanca Policy upon World War Two*, New Brunswick, NJ, 1961, s. 205, 212–13.

Müttefiklerin uzlaşmaz tutumu karşısında caymayacak ve eninde sonunda bir antlaşma için müzakere etmeye istekli olacaktı.

Dolayısıyla, her ne kadar bunun denklemde bir etken olduğuna şüphe yoksa da "koşulsuz teslimiyet", Almanları savaşmaya zorlayan belirleyici yahut baskın husus olarak kabul edilemez.[3] Churchill daha sonra "koşulsuz teslimiyetin" savaşı uzatan bir hata olduğu iddiasını reddetti. Aslında Müttefiklerin birkaç kez barış şartlarına ilişkin alternatif bir beyanın taslağını hazırlamaya çalıştıklarını, ancak ibraz edilmesi durumunda bunun Almanların herhangi bir barış çabası için koşulsuz teslim talebine kıyasla daha zararlı olacağını söyleyecek kadar ileri gitti. Zira bunlar, "kâğıda dökülünce öylesine korkunç görünüyordu ve gerçekte yapılmış olanların o kadar ötesine geçmişti ki, yayımlanmaları sadece Alman mukavemetini teşvik edecekti."[4]

Müttefiklerin savaşı erkenden bitirmeye yönelik kendi çabalarına ket vuran ve Alman müdafilerin güvenini geçici olarak artırarak büyük mücadelenin uzamasına katkıda bulunan taktik ve stratejik hatalar da belirleyici faktör olarak görülemez. Şüphesiz mühim hatalar yapıldı ve bunlar, batıda Anglo-Amerikalıların Normandiya'ya çıkması ve doğuda Kızıl Ordu'nun Polonya'ya girmesinin akabinde Müttefiklerin Almanya'nın işini (o ilk iyimserlikleriyle mümkün olduğunu düşündüklerinin aksine) Noel'e kadar bitirememesinde etkili oldu.

Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi batıda, Montgomery ile Eisenhower arasında stratejik hedeflerin tayini hususunda çeşitli ihtilaflar mevcuttu. Temelinde kişisel farklılıkların (esas olarak Montgomery'nin baskın kişiliğinin ve İngiliz askeri elitinde Amerikalılar aleyhinde kökleşmiş bazı önyargıların) yattığı bu ihtilaflar, Almanya'nın Batı Cephesi'ni büyük bir kaosa sürükleyen 1944 Ağustos'undaki yarmadan tümüyle istifade edilmesine engel oldu. Sonuç olarak,

3 Bkz., *DRZW*, 6 (Boog), s. 85; ayrıca bkz., Reimer Hansen, *Das Ende des Dritten Reiches: Die deutsche Kapitulation 1945*, Stuttgart, 1966, s. 20–23, 36–9, 224–5; ve Reimer Hansen, *Der 8. Mai 1945: Geschichte und geschichtliche Bedeutung*, Berlin, 1985, s. 10–13, 22–3.

4 "Kayıtsız-şartsız teslim" talebinin Müttefiklere karşı direnişi teşvik etme olasılığını azaltmak isteyen Churchill ve Roosevelt, verdikleri demeçlerde bunun "köleleştirilecekleri yahut yok edilecekleri" anlamına gelmediğine ilişkin Alman halkını temin etmeye çalıştı. – Winston S. Churchill, *The Second World War*, c. 4: *The Hinge of Fate*, London, 1951, s. 616–18.

İngilizlerin Antwerp limanını emniyete alamamaları ve Arnhem'de yaşanan facianın da tuz biber ekmesiyle, Wehrmacht batıdaki savunmalarını güçlendirmeyi başararak Müttefik ilerlemesini birkaç önemli hafta boyunca neredeyse durma noktasına getirdi. Ardenler Taarruzu'yla bir diğer geçici aksaklık yaşayan Müttefikler, ivmelerini Mart 1945'e kadar bir daha asla tümüyle geri kazanamadı. Doğu Cephesi'nde, Kızıl Ordu'nun harekât planlamasında yaptığı hatalar, 1944 yazındaki büyük taarruzun – Wehrmacht için yıkıcı da olsa – savaşı hızla sona erdirmesine engel oldu. Alman savunma planlarını tertipleyenlerin korkmuş oldukları gibi Pomeranya kıyılarına icra edilecek gözü pek bir hücum, Berlin'e yönelik çok daha erken bir taarruzun önünü açar ve topyekûn çöküşü 1945 Mayıs'ından çok daha önce getirebilirdi.

Şayet İngiliz ve Amerikalılar batıda, Sovyetler ise doğuda farklı stratejik kararlar almış olsalardı neler yaşanabileceğine ilişkin tahminler elbette kurgudan ibarettir. Savaş belki çok daha önce bitecekti. Ancak bu sefer de başka hata yahut tereddütler – zira her savaşın içinde sürprizler vardır ve işler nadiren kâğıt üzerindeki planlara göre ilerler – söz konusu olabilir ve bunlar savaşın hızla sona ermesini engelleyebilirdi.

Hitler'e suikast girişimi başarılı olsaydı ve komplocular 1944 Temmuz'unda iktidarı ele geçirebilseydi ne olurdu sorusu da bir o kadar kısır varsayımlara yol açar. Başarılı olsalardı, Stauffenberg ve diğer komplocular, kuvvetle muhtemel doğuda olmasa da, batıyla şüphesiz bir barış arayışına gireceklerdi. Batı ise tüm cephelerde koşulsuz teslimiyetten başka bir şeyi dikkate almayı büyük olasılıkla reddedecekti. Zira aksini yapmak, temelde Alman militarizmi ve Nazizmin tümüyle yok edilmesine dayanan Sovyetler Birliği ile koalisyonu bölerdi. Hitler'in ölümüyle birlikte, başarılı darbenin liderleri topyekûn teslimiyet şartlarını kabul etmek ile savaşa devam etmek arasında seçim yapmak zorunda kalacaktı. Ve muhtemelen, topyekûn teslimi kabul etmeye mecbur hissedeceklerdi. Böylece savaş, müteakip aylarda dökülen o kan deryasına mahâl verilmeksizin 1944 Temmuz'unda bitebilirdi. Ancak başta doğudakiler olmak üzere askeri liderlik bunu kabul eder miydi? Ve en önemlisi SS'teki Nazi fanatikleri buna razı olur muydu? Almanya'nın ulusal mevcudiyeti için mücadelenin ön saflarında yer alırken kendi subayları tarafından öldürülen kahraman "Führer" imgesi etrafında dönen bir başka "arkadan bıçaklama efsanesi"nin yardımıyla içerideki

kuvvetli güç odakları yeni hükûmete karşı direnebilir ve hatta belki de onu devirebilir, arkasından ise bir iç savaş yaşanabilirdi.

Ancak ne kadar cezbedici olursa olsunlar, "ya şöyle olsaydı" şeklindeki sonu olmayan varsayımlar tabiatıyla herhangi bir yanıt sunmuyorlar. Dolayısıyla kitabımız ne olabileceğini değil, gerçekte ne olduğunu incelemeye ve Almanya'nın sonuna kadar savaşmasının nedenlerini bu temelde tahlil etmeye çalıştı. Şimdi, daha önceki bölümlerde sunulan kanıtlardan yola çıkarak bir cevabın iplerini birbirine örme zamanı.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki, kimi zaman iddia edilenin aksine, halk sonuna değin Hitler'in ve Nazi rejiminin arkasında durmadı. Geçmiş sayfalarda alıntılanan pek çok iç rapordan Mart 1945 tarihli biri, "Halkın artık liderliğe güveni kalmadı," diye belirtiyordu. "Führer her geçen gün güven sorunu ve eleştirinin daha fazla içine çekiliyor."[5] Stauffenberg'in bombalı suikast girişiminin başarısız olmasıyla birlikte toplumun tepe ve tabanındaki Hitler'le olan bağların kısa vadede güçlendiği doğrudur. Değindiğimiz ve cephedeki askerlerin evlerine yolladıkları mektuplardan görüldüğü üzere, Hitler'in sivil nüfus ve askerler arasındaki azalan popülaritesinde bu gelişmeyle birlikte ani bir yükselme oldu. Ve günlük girdileri ve kamuya yönelik olmayan hususi açıklamalarının gösterdiği gibi generallerin çoğu, hatta rejime hiç de tutku duymayanlar bile, Hitler'in canına kastetme girişimi karşısında tümüyle dehşete düştü. Ancak Hitler'in popülaritesi, bu kısa ömürlü kıpırdanma dışında 1941 kışından beri azalıyor, 1944-5'e gelindiğinde ise süratle düşüyordu. Nüfus içindeki popülaritesi artık sayıları gün geçtikçe azalan bir azınlıkla sınırlıydı – elbette, hâlâ iktidarı elinde tutan bir azınlık. Ancak genel olarak, Hitler'e yönelik destek 1945 başlarında çok düşüktü ve Nazi Partisi'nden artık geniş çapta nefret ediliyordu. Goebbels'in kabul ettiği gibi, Parti perde kapanmadan çok daha önce "tükenmiş", yetkililerinin halkı kaderine terk edip sırra kadem basmalarıyla acı bir öfkenin hedefi olmuştu. Yoğun propaganda çabalarına rağmen Goebbels'e ulaşan raporlar açıktı. Propagandanın, insanların kendi gözleriyle gördüklerine karşı koymak için yapabileceği neredeyse hiçbir şey yoktu. Coşkulu sloganları, savaşın sona ermesini arzulayan ve Almanya'ya böylesi bir sefalet getiren rejim aleyhine amansızca dönen halk tarafından artan bir hor görüyle karşılandı. "Halk topluluğu"nun

5 *MadR*, 17, s. 6734 (Mart 1945 sonları).

dayanışmaya devam ettiği ve savaş çabalarının arkasında bütünleştirici bir güç olarak durduğu görüşü lehinde söylenecek çok az şey mevcut. Şiar artık "yapabiliyorsan kendini kurtar" olmuş ve o çok övülen "halk topluluğu" aslında çoktan dağılmıştı.

Öte yandan, rejimi desteklemeye indirgenemeyecek lâkin müstakil olarak yine de ona payanda olan bir takım önemli bağlılıklar vardı. En önemlisi, rejimin varlığı ülke ve vatanın savunulmasıyla iç içe geçmişti ki bu, Hitler ve Nazilerden nefret etseler bile çoğu Almanın desteklediği bir davaydı. Çok sayıda iç raporun kabul ettiği üzere, nüfusun ezici bir kısmı savaşın sona ermesi için can atıyordu. Ama ortada bariz bir çelişki vardı. Neredeyse hiçbir Alman, ülkesinin – en başta da korku duyulan Ruslar tarafından – işgal edilmesini istemiyordu. Ancak düşman işgaline uğramamak için ellerinden gelen iyi şekilde mücadele ettikleri sürece Almanlar, dürtüleri ve amaçları her ne olursa olsun, rejimin varlığını sürdürmesine yardımcı oldular. Ve moralleri ne kadar bozuk olursa olsun, çoğunun devam etmekten başka bir seçeneği yoktu.

Terörün bu hususta rolünü küçümseyemeyiz. O olmasaydı, pekâlâ bir halk ayaklanması çıkabilirdi. Lâkin rejim, özellikle de 1945 Şubat'ında terörün dozunu büyük ölçüde artırmasının ardından, kendi vatandaşları için tehlikesi gün geçtikçe artan ciddi bir tehdit hâlini aldı. İnsanların son derece haklı gerekçelerle fena hâlde gözleri korktu. Nazilerin geçmişte işgal ettikleri ülkelere ihraç ettikleri o terör, dönüp dolaştı ve rejimin can çekiştiği sürece sadece zulmedilen azınlıkları değil, Almanya'nın kendi nüfusunu da vurdu. Sıradan askerler arasında, "başıboşlar" ile firarilerin sayısı arttı. Değindiğimiz üzere, askeri mahkemeler buna ağır ve ibretlik cezalarla yanıt verdi. Şubat ortasında faaliyete başlayan özel yetkili divan-ı harpler, ölüm cezasından başka pek bir hüküm vermeyen göstermelik mahkemelerdi. Bu tür mahkemelerin Mart ayı başında gezici hâle getirilmesiyle kurulan "seyyar askeri mahkeme"ler herhangi bir cephe hattında ansızın ortaya çıkabiliyor; firarla, bozgunculukla yahut yıkıcılıkla suçlananları birkaç dakika içinde ölüme mahkûm ediyor ve cezayı da anında infaz ediyordu. Askeri mahkemelerin ölüm cezaları vermeyi teslimiyet sonrasında bile sürdürmeleri dikkate şayandır. Çizgiyi aştığından şüphelenilen siviller de son ana kadar vahşi bir şekilde cezalandırılabilirdi. Nüfusun boyun eğmiş, savaş yorgunu, karamsar ancak isyankâr olmayan ruh hâli büyük

ölçüde terörün göz korkutucu etkisinden kaynaklanıyordu. Rejime karşı herhangi bir adım atmak şöyle dursun, sesini dahi yükseltmeye cüret edenlerin vahşice başları ezildi. Çoğu – makûl bir şekilde – sonu beklemekten ve Amerikalılar ve İngilizlerin oraya Ruslardan önce varmasını ummaktan başka hiçbir şey yapamayacakları görüşündeydi.

Ancak terör her şeyi açıklamaz. Daha ziyade, toplumun taban düzeyinde neler olup bittiğini anlamamızı sağlar. On binlerce asker firar etti ve neticede birçoğu yargısız infazla karşı karşıya kaldı. Ancak burada bile (savaşmayı reddedenleri bekleyen ağır cezaların caydırıcı etkisini unutmadan), büyük çoğunluk kaçmadı yahut bunu aklına bile getirmedi. Çoğunlukla kaderci, hatta isteksizce ama o son umutsuz haftalarda bile çoğu zaman büyük bir bağlılıkla, hatta coşkuyla savaşmaya devam ettiler. Bu, terörle açıklanamaz.[6] Ve Wehrmacht'ın daha üst kademelerinde, karar ve komuta yetkisine sahip kıdemli subaylar arasında terör çok az rol oynadı. Generaller, bombalı suikast girişimine karışanlar dışında sindirilmedi. Bazıları görevden alındı ancak idam edilmedi.

Alman halkı ve Nazizmin ırkı ve siyasi kurbanları için artan terör ve çekilen korkunç acılar ancak rejimin askeri güç tarafından yok edilmesiyle sona erebilirdi. Bu büyük ölçüde, iktidar sahibi olanların artık geri dönüşü mümkün olmayan aşamaya geldiklerini ve bir gelecekleri nin olmadığını anlamalarından kaynaklanıyordu. Bu gruba, başta yüksek makamdakiler olmak üzere, Parti'ye bağlı kuruluşların yerel düzeydeki yetkili ve temsilcileri de dâhildi. Parti ve SS liderleri, Yahudilere ve diğer gruplara karşı en korkunç mezalimlere karışmıştı. Goebbels bunu, bu kişilerin bağnazlıklarının ve rejime yönelik desteklerinin bâki kalması açısından olumlu bir faktör olarak gördü (Yahudilerin vahşi bir "intikam" alacağına dair inanç da bu tutuma payanda oldu). Hitler de tümüyle aynı şekilde düşünüyordu. Merkezi otoritenin dağıldığı ve polisin, SS'in, bölgesel ve yerel Parti yetkililerinin vilayetlerdeki meselelerin dizginlerini kendi ellerine aldığı süreçte rejim gitgide kontrolden çıktı. Yüzlerce vatandaş (birçoğu kasaba yahut köylerinin yaklaşan düşmana karşı sürdürülen mücadelede bir hiç uğruna yok olmaması için uğraşırken) Nazi fanatiklerinin rejimin son haftalarındaki kontrolsüz şiddetinin kurbanı oldu. Mahkûmlar ve yabancı işçiler, dizginsiz şiddete daha önce hiç olmadığı kadar maruz kaldı. Ve düşmanın

6 Rolf-Dieter Müller'in *DRZW*, 10/2, s. 705, 716'daki yorumlarına bakınız.

kapının eşiğinde olduğu süreçte, çoğu Yahudi binlerce toplama kampı mahkûmu, sayısız cana mâl olan ve hayatta kalanları travma ve dehşet içinde bırakan anlamsız cebri yürüyüşlere yollandı.

Birçok Parti eylemcisinin son haftalardaki "gözü dönmüş eylemleri", artık bir gelecekleri olmadığını gayet iyi bilenlerin düşmanlarını kendileriyle birlikte uçuruma sürükleme, ezeli rakiplerinden intikam alma, kişisel hesaplarını görme ve rejimi reddedenlerin, onun çöküşünü kutlayamamasını sağlama alma arzusunu gösteriyordu. Bu fanatikler çok büyük bir grup olmamakla birlikte yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgiyi belirleyebilecek kadar güçlüydü. Kendilerini yok etme dürtüleri Hitler ve rejim liderliğininkine paralel olan bu radikaller, Nazi iktidarının devam etmesi ve tabandan gelen direniş belirtilerinin derhâl ezilmesine gaddarlıkları aracılığıyla katkıda bulundu.

Parti ve ona bağlı kuruluşlar, 1944 Temmuz'u sonrasında askeriyenin dışındaki örgütlenme alanının tamamını gittikçe artan bir şekilde işgal edip, vatandaşlar ve sivil yönetim üzerinde son derece geniş yetkiler kazandı. Martin Bormann, Hitler'e yakınlığını ve Parti'nin merkezi yönetimi üstündeki kontrolünü Parti'yi yeniden canlandırmak ve devlet yönetimini politika üretiminde oynayabileceği önemli herhangi bir rolden yoksun bırakmak için kullandı. Parti'nin 1933'teki iktidarından önceki "mücadele dönemi", aktivistlerin "Nazi devrimini" tamamlamak için radikal adımlar atmaya teşvik edildikleri süreçte tekrar tekrar gündeme getirildi.

Bormann'ın idaresindeki Bölge Valilerinin rolü çok mühimdi. Reich Savunma Komiserleri sıfatlarına istinaden bölgelerinin sivil savunma meselelerinden sorumlu olarak, günlük yaşamın neredeyse tüm alanlarına müdahale etmek (ve çizgi dışına çıkanlara yargısız cezalar vermek) için muazzam bir alana sahiptiler. Diğer hususların yanı sıra refahın dağılımı, vatandaşların tehdit altındaki bölgelerden zorunlu tahliyesi, hava hücum sığınaklarına erişim, bombardımanlardan sonra enkazın kaldırılması ve savunma tesislerinin inşası için zorunlu işçilik de kendileri ve astlarının kontrolündeydi. Ve Goebbels'in Wehrmacht'a asker temin etmek için büro ve iş yerlerinden son insan gücü rezervlerini sıyırmaya yönelik topyekûn savaş atılımının kilit unsuru yine onlardı. Parti'nin hâkimiyet alanındaki genişleme, yönetimi daha rasyonel ve etkili hâle getirmedi, ancak onun idare ve toplum üzerindeki

hâkimiyetini müthiş ölçüde artırmayı başardı. Almanya, savaşın son aylarında neredeyse tümüyle mobilize ve militarize bir toplumdu. Almanlar daha önce hiç olmadığı kadar ezildi, sindirildi ve hizaya getirildi. Yaşamın, Parti ve ona bağlı kurumlarım müdahalelerinden âzâd neredeyse hiçbir alanı kalmamıştı.

Toplumun tümüyle militarize edilmesine yönelik büyük adımlardan biri, *Volkssturm*'un 1944 sonbaharındaki teşkiliydi. Askeri bakımdan neredeyse hiçbir işe yaramazdı. O beklenilen "mucize silah"ın işte bu olduğu söylenerek hicvedildi ve genellikle alay konusu oldu. *Volkssturm*, işlerin ne kadar umutsuz bir hâle geldiğinin herkes tarafından görülen bir işaretiydi. Aklı başında olanlar, özellikle Doğu Cephesi'ndeki yüksek kayıp oranı göz önüne alındığında, haklı olarak, saflarında hizmet vermemek için ellerinden geleni yaptı. Ancak *Volkssturm*, rejim için bir kontrol aygıtı olarak hiç de önemsiz değildi. Ve dizginleri genellikle ateşli Nazilerin ellerinde olan bu milis gücü, korkak yahut bozguncu addedilen diğer Almanlara yönelik mezalimler de dâhil birçok polislik "eyleminde" gittikçe daha fazla yer aldı.

Gerçek gücün – esas itibarıyla idari tedbirleri uygulama vasıtasına indirgenmiş – devlet bürokrasisinden hortumlanarak, her düzeyde ve gittikçe artan bir şekilde Parti'ye aktarılmasına rağmen, rejimin sonuna değin faaliyetini sürdürmesinin dayanaklarından biri de sofistike ve deneyimli bir bürokrasi aygıtının varlığıydı. Bu aygıt, verimliliği özellikle de son birkaç ayda büyük ölçüde düşmüş de olsa, makineyi – ta ki idare edilecek neredeyse hiçbir şey kalmayana değin – çalışır durumda tutmak için sayısız zorluğun üstesinden geldi. Tahsilli ve iyi yetişmiş memurların örgütsel becerileri olmasaydı, yönetim muhtemelen çok daha erken çökerdi. Hâlâ acımasız cezalar veren yargı sistemi de Alman vatandaşlarına ve zulme uğrayan azınlıklara karşı radikalleşmiş terörü sürdürerek işlevine sonuna kadar devam etti. Memurlar arasında, ille de Hitler'e olmamakla birlikte "devlet" kavramına karşı neredeyse sorgusuz bir sadakat ve "vazife" olarak görülen şeye karşı bağlılık vardı ki bu kadarı, Hitler'i ve Nazi şeflerini hor gören memurların bile can çekişen sistemi desteklemeleri için yeterli oldu. Reich Şansölyeliği Müsteşarı Wilhelm Kritzinger'e, savaştan sonra onu sorgulayanlar tarafından her şeyin kaybedildiği böylesine ayan beyan ortadayken niçin böylesine çalışıp çabaladığı sorulduğunda, "Eski bir memur olarak

devlete sadakatle mükelleftim" diyerek, kendisinin bu soruyu neredeyse anlamlandıramayışını görmüştük. Bu tutum aşağı yukarı tüm memur sınıfında görülüyordu.

Doğudaki savaşın vahşiliği, mücadeleyi sürdürmeye yönelik hususi bir motivasyon sağlayıp, teslim olma fikrinin akıllardan geçmesine bile engel oldu. Bu, batıdakinden oldukça farklı bir savaştı. Hem askeri liderler hem de sıradan askerler, doğudaki sayısız mezalimden, yani ateşe verilen köylerden, partizanların toplu infazlarından, on binlerce Yahudinin kurşuna dizilmesinden sorumlu yahut bu olaylarla iltisaklı olduklarının pekâlâ farkındalardı. Doğu Cephesi'ndeki savaşın barbarlığı, çok iyi bildikleri gibi, Sovyet ellerine düşerlerse merhamet bekleyemeyecekleri anlamına geliyordu.

1944 Ekim'indeki Sovyet mezalimlerine sahne olan Nemmersdorf'a ilişkin propaganda faaliyetleri, hadiseyi yaşandığından daha kötü göstermekle birlikte hakikatte olanlar da şüphesiz yeterince vahimdi. Nemmersdorf, ardı arkası kesilmeyen propagandanın yıllardır üstünde durduğu ve artık bir soyutlamadan ibaret olmayan Bolşevizm korkusunun sembolü oldu. Doğuda savaşan yahut aileleri tehdit altındaki doğu bölgelerinde bulunan askerlerin savaşa devam etme dürtüleri sadece ideolojiye dayanmıyordu. "Asyalı sürülere" ve "Bolşevik canavarlara" karşı ideolojik mücadele ve hatta Alman ulusunu savunmaya yönelik o vatansever hissiyat, ailelere ve yuvalara yönelik o çok açık tehdidi savuşturmaya yahut Kızıl Ordu'dan mezalimlerinin intikamını almaya yönelik umutsuz bir girişim ile bilinçaltında iç içe geçti. Bu tür güdülerin dışında, askerler silah arkadaşlarıyla dayanışmak ve nihayetinde hayatta kalmak için savaştılar.

Rejimin savaşı sürdürebilme kabiliyetinin hayati dayanaklarından biri de silahlı kuvvetlerin subay sınıfıydı. Savaş, subay sayısında muazzam bir artışı – ihtiyat subayları da dahil olmak üzere 1944 başında neredeyse 200.000 – ve yüksek bir personel hareketini beraberinde getirdi. Wehrmacht, savaşta 87.000'i ölü olmak üzere 269.000 subay kaybetti. 1944 Eylül'ünde günde ortalama 317 subay – çoğunluğu düşük rütbeli – öldürüldü, yaralandı yahut esir düştü. Düşük ve orta rütbeli subaylar, askeri aygıtın kritik çarklarıydı. Birçoğu, Hitler Gençliği'nde ve sonraki eğitim kurslarında Nazi doktrininin ilkelerini yutmuş ve Doğu Cephesi'ndeki o cani "pasifleştirme" ve soykırım eylemlerine

karışarak katılaşmıştı.[7] Daha önce de belirttiğimiz üzere, Nazilerin silahlı kuvvetlere nüfuzu, geleneksel asker selamı yerine "Heil Hitler" selamının getirilmesi ve birliklere fanatizm ve sadakat aşılamak için NSFO'ların yaygın olarak kullanılmasıyla başarısız suikast girişiminin ardından yoğun bir şekilde arttı. Stauffenberg komplosuna karışanlara yönelik acımasız misillemeler ve Hitler'den başlayarak Nazi liderlerinin ordu subaylarına kara çaldıkları mükerrer tiratlar, riayetle sınırlı kalmayan coşkulu bir bağlılık sergilemeye yönelik bir baskı yarattı.

Piramidin tepesindeki kilit oyuncular generallerdi. Çoğunun, Nazizmin tedrisatından daha genç subaylar gibi geçirilemeyecek kadar yaşlı olduğu doğruydu. Ancak geleneksel milliyetçi zihniyetleri Nazi idealleriyle kolayca kaynaşmıştı. Ayrıca Doğu Cephesi'ndeki ideolojik "imha savaşı" hususunda geniş deneyimleri – ve ona destekleri – vardı. Başarısız suikast girişiminden geriye kalanlar sadece rejime sadık olanlardı. Ancak bu, generaller ve Hitler arasında taktik hususlarda ortaya çıkan ciddi anlaşmazlıkları engellemedi. Çok sayıda general, yenilgilerden yahut saçma emirleri yerine getirememelerinden ötürü günah keçisi yapıldı. Ancak Hitler'e meydan okuyabilmek yahut bir başka darbe girişiminde bulunabilmek için ne gerekli mizaçları ne de organize hareket etme kabiliyetleri mevcuttu. Çoğu general, Hitler'e bağlılık yeminini ziyadesiyle ciddiye aldı. Emirlere uymamak mecburiyetinde kalabilecekleri düşüncesi âdeta uykularını kaçırdı. Yemin, sadece görevlerini yapan askerler oldukları gerekçesiyle herhangi bir siyasi sorumluluktan kaçınmak ve buyruklara riayet etmek için öne sürülen bir bahaneden ibaret de olsa, askeriyedeki geleneksel emre itaat ilkesi Üçüncü Reich'ta o kadar çarpıtıldı ki, mantıksız dahi olsalar Hitler'in buyruklarını takip etmeye yönelik son derece yüksek bir isteğe dönüştü.[8] Nihayetinde derinlere yerleşmiş ancak tümüyle çarpık bir vazife

7 Bkz., Bernhard R. Kroener, "Auf dem Weg zu einer 'nationalsozialistischen Volkssarmee': Die soziale Öffnung des Heeresoffizierkorps im Zweiten Weltkrieg", Martin Broszat, Klaus-Dietmar Henke ve Hans Woller (eds.), *Von Stalingrad zur Wiihrungsreform: Zur Sozialgeschichte des Umbruchs in Deutschland*, München, 1988, s. 653, 658–9, 671–3, 676–7; ve MacGregor Knox, "1 October 1942: Adolf Hitler, Wehrmacht Officer Policy, and Social Revolution", *Historical Journal*, 43 (2000), s. 801–25 (subay sayılarına ilişkin bkz., s. 810).

8 Klaus-Jürgen Müller, "The Wehrmacht: Western Front", David Wingeate Pike (ed.), *The Closing of the Second World War: Twilight of a Totalitarianism*, New York, 2001, s. 55–6.

duygusu, Üçüncü Reich'ın askeri önderleri için hem bir motivasyon hem de bir mazeret kaynağı oldu.[9]

Generaller kendi aralarında bölünmüşlerdi. İngiliz esaretinde olanların gizlice dinlenen konuşmalarına önceki bölümlerde birkaç kez değinmiştik. Bu konuşmalar, aralarındaki keskin görüş ayrılıklarını gözler önüne serer.[10] Almanya'nın içi ve hudutlarında hâlâ yüksek komuta görevlerinde bulunanların durumu da farklı değildi. Kendi içlerinde Hitler'le köprüleri atmış yahut Parti'yi ve temsilcilerini hor görenler dahi, tutkulu milliyetçiler olarak Reich'ın savunulması için ellerinden gelen her şeyi yapmaya su götürmez bir ilke nazarıyla baktı. Ancak acımasız disiplin uygulamalarıyla ordunun en üst kademelerinde bile meşhur olan Feldmareşal Schörner yahut Führer'in emirleri uyarınca 1945 Nisan'ında her bir gemi ve deniz üssünün son adama kadar savunulması talimatı verip, askerlerini zafer yahut ölüm arasında bir seçimle karşı karşıya bırakan Büyük Amiral Karl Dönitz gibi bazıları, Hitler'in fanatik destekçileri olarak kaldı. Dönitz gibi birçok kıdemli subay, "apolitik" oldukları ve siyasi kararların sadece ve gereğince devlet liderliğinin sorumluluğunda olduğu kurgusuna sarıldı. Ancak gerekçeleri her ne olursa olsun, şu açıktır ki, onların desteği olmaksızın ne devlet liderliği ne de savaş devam edebilirdi.

Generaller, Hitler'in taktikleriyle temelde aynı fikirde olmadıklarında bile onun bu doğrultuda karar alma hakkına itiraz etmeyip sadakatle savaştılar. Orgeneral Heinrici, Berlin'in müdafaası için gittikçe çılgınlaşan emirlerle karşı karşıya kalmasına rağmen bunları yerine getirmemenin hıyanet olacağını düşündü. Nisan ayının son günlerinde hâlâ İtalya'da teslim olmayı reddeden Mareşal Kesselring, bunun bir başka çarpıcı örneği.

Rejimin savaşa devam etmesini sağlamada Hitler'in altındaki iktidar yapısının son aylardaki radikalleşmesi de hayli mühim bir etkendi. Stauffenberg'in suikast girişimi sonrasında rejime hızla payanda vuruldu. Rejimi güçlendiren ve içeriden çökmesini olanak dışı bırakan, Hitler'in altındaki gücün büyük bölümünün Nazizmin dört önde gelen

9 Kitabın temel konusu olan "vazife" meselesine ilişkin düşünceler için bkz., John Zimmermann, *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009, s. 469–70.

10 Sönke Neitzel, *Abgehört: Deutsche Generäle in britischer Kriegsgefangenschaft 1942–1945*, Berlin, 2005.

ismi arasında pay edildiği birtakım değişiklikler yapıldı. Bormann, gördüğümüz gibi, Parti'nin seferber edici ve denetleyici rolünü ziyadesiyle genişletip, rejimin hâkimiyetini günlük yaşamın neredeyse tüm alanlarına yaydı. Goebbels topyekûn savaş çabası için propaganda ve seferberliğin kilit alanlarını bir araya getirdi. 1944 sonunda saflara kattığı fazladan bir milyon kişi olmasaydı, Wehrmacht muzdarip olduğu olağanüstü kayıpları yerine koyamazdı. (Stauffenberg'in, Hitler'e suikast girişimini karargâhından organize etmiş olduğu) İhtiyat Ordusu'nu devralan Himmler, terör aygıtını Wehrmacht'ın içine yaydı. 1944'teki *coup d'état* girişimini planlamaya sadece İhtiyat Ordusu kâbildi. Himmler bu potansiyeli ortadan kaldırdı. Ve Speer, Müttefik bombardımanları ve toprak kayıpları nedeniyle şiddeti gün geçtikçe artan üretim ve sevkiyat krizine rağmen âdeta yönetim ve organizasyon mucizeleri yaratıp, birliklerin savaşabilecekleri silahları olmasını sağladı. Savaşın geri dönülmez bir şekilde kaybedildiğini kabul etmekte çok geç kalan Speer şayet bunun yarısı kadar didinmiş olsaydı, Almanya bu kadar uzun dayanamazdı.

Üçü en amansız ve radikal Naziler arasında bulunan, dördüncüsü ise hırslı, güç istenciyle dolu bir organizasyon dehası olan Bormann, Goebbels, Himmler ve Speer'in dörtlü yönetimi, savaşın devamında mühim bir rol oynadı. Ancak Nazi devletinin tipik bir örneği olarak kendi aralarında ayrı düşmüş dörtlünün hiçbiri bir diğerine güvenmiyor ve hepsi güçlerinin daha yüksek bir otoriteye, yani Hitler'e bağlı olduğunu biliyordu.

Şimdi sonuncu ancak en önemli hususlardan birine, yani Hitler'in kendisine geliyoruz. Hitler siyasi varlığının temel motifinden, yani 1918'deki "korkakça" teslimin ve iç devrimlerin asla tekrarlanmayacağı ilkesinden asla sapmadı. Dolayısıyla, başlıca adamlarının müzakere edilmiş bir anlaşmayı düşünmesi yönündeki tüm yakarışlarını tutarlı bir şekilde reddetti. Onun için müzakereli bir barış yenilginin değil ancak zaferin ardından söz konusu olabilirdi. Lâkin Almanya'nın kıskaca alınmasıyla sonuçlanan doğu ve batıdaki büyük düşman başarılarının akabinde, 1944 Haziran'ından itibaren böyle bir ihtimal kalmamıştı. Müttefiklerin "kayıtsız şartsız teslim" talebi, kendisinin zihniyet ve kanaatlerini güçlendirdi. Elbette, "kahramanca" bir yok oluş onun için korkakça bir teslime yeğdi. Alman halkının çilesi onu

ilgilendirmiyordu. Savaşta zayıf olduklarını kanıtlamışlardı ve çöküşü hak ediyorlardı. Ardenler Taarruzu'nun başarısızlığa uğramasının ardından son kartını oynamış olduğunun bilincinde olacak kadar sağgörülüydü. Ama onu yutmak üzere olan gelgiti tersine çevirmek için bir çaresizlik ve acizlik hâliyle uçan kuştan medet umdu. İntihar bariz ve en olası çözümdü. Aslına bakılırsa, tek çözüm oldu. Artık bu sadece bir zaman ve Rusların eline düşmeyeceği şekilde tertiplemesi gereken bir zamanlama meselesiydi. Ayrıca böylesi onun için kolay yoldu, zira ne olursa olsun savaştan sonra bir geleceği olmadığını biliyordu. Ancak Göring ve Himmler'in, onun son günlerinde bile öğrendiği gibi, o yaşadığı sürece – süratle küçülen bir Reich içinde bile olsa – gücüne kimse meydan okuyamazdı.

Hitler'in kişiliği, Almanya'nın savaşa devamında şüphesiz son derece önemliydi. Generaller ve siyasi liderler, alternatif bir hareket tarzı önerdikleri vakit onu katiyen uzlaşmaz buluyorlardı. Son haftalarda morali bozuk ve kederli bir şekilde onu görmeye gidenlerden bazıları yanından yeni bir coşku ve kararlılıkla ayrıldı. Almanya farklı bir devlet başkanı altında, örneğin (23 Nisan 1945'te görevden alınıncaya kadar Hitler'in halefi olan) Göring yönetiminde olsaydı, büyük olasılıkla 1945 Mayıs'ından önce barış isteyecekti. Hitler'in erken ölümü durumunda Göring'in (yahut diğer tek uygun aday olan Himmler'in) savaşı sürdürmek için generaller nezdinde gerekli otoriteye sahip olup olmayacağı gerçekten de şüphelidir. Böyle alternatif bir senaryo, Hitler'in savaşın devam etmesindeki ısrarının, savaşın sona ermesinin önündeki en büyük engel olduğunu bir kez daha vurguluyor. Ancak ne kadar önemli olursa olsun, bu sadece Hitler'in otoriter kişiliğinin – uzlaşmazlığının, gerçeklikten kopmasının, ülkeyi ve Alman halkını onunla birlikte alaşağı etmeye hazır oluşunun – bir sonucu olarak görülmemelidir. Bunun ötesinde, iktidar seçkinlerinin onun Almanya'yı sonuna değin böylesine feci bir şekilde yönetmesine niçin izin verdikleri meselesi mevcuttur.

Albert Speer, Almanya'nın ekonomik ve askeri açıdan neredeyse yok edildiği artık ayan beyan ortadayken, Hitler'le sürekli temas hâlindeki askeri liderlerin ondan savaşı nasıl bitireceğine ilişkin bir açıklama talep etmek için niçin bir araya gelmediklerini, (onu buna zorlayabilecekleri imasıyla) anılarında yüzeysel bir kendini suçlamayla masaya

yatırır. Speer; Göring, Keitel, Jodl, Dönitz ve Guderian'la birlikte böyle bir hamleyi yapabileceklerini düşündü.[11] Ancak kendisinin de pekâlâ bildiği üzere, böyle bir şeyi teklif etmek saçma olurdu.[12] Bahsettiği grup hem yapısal hem de bireysel olarak (Guderian ve Speer'in Hitler'den gittikçe uzaklaşması haricinde) kendi içinde bölünmüştü. Ayrıca bunlar her halükârda rejimin sadakat sancaktarlarıydı ki, içlerinden üçü Hitler'in "dayanma" emirlerinin coşkuyla arkasında durdu.

Siyasi yahut askeri herhangi bir örgütlü yapıyla Hitler'e karşı çıkmak tümüyle imkânsızdı. Çünkü kolektif bir hükûmete özgü tüm yapılar Üçüncü Reich'ın başlangıcından beri çözülmüş ve bu süreç savaş sırasında daha da hızlanmıştı. Mussolini'nin 1943 Temmuz'unda görevden alınmasına kendi örgütü olan Yüksek Faşist Konsey imza atmıştı. Ve Mussolini'nin üzerinde – hiç değilse sözde – alternatif bir sadakat kaynağı yani, İtalya Kralı vardı. Nazi Almanyası'nda benzer yapılar yoktu. Hitler devlet başkanı, silahlı kuvvetler başkomutanı, hükûmetin başı ve Parti'nin lideriydi. Reich kabinesine kolektif bir hükûmet biçiminin yeniden getirilmesi ve diğer meselelerin yanı sıra, yerine kimin geçeceğinin tayin edilmesi için Nazi Partisi bünyesinde bir senato kurulması önerilerine sürekli mukavemet etmişti. Bölge Valileri belirli aralıklarla toplanmaya çağrıldıysa da bunun yegâne maksadı Hitler'in onlara yapacağı moral konuşmalarıydı. Silahlı kuvvetlerde bile, (Doğu Cephesi dışındaki operasyonlardan sorumlu) Wehrmacht Yüksek Komutanlığı ile (yalnızca Doğu Cephesi'nden sorumlu) Kara Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı arasında zararlı bir bölünme vardı.

Bu sorun, Hitler'in sadece bir bütün olarak Wehrmacht'ın başkomutanı değil, aynı zamanda Ordu Başkomutanı olması gerçeğiyle daha da arttı. Hitler rejimindeki kişiye dayalı yönetim, diğer otoriter

11 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969, s. 434.

12 Speer, Nürnberg'deki ifadesinde herhangi bir grubun savaşı sona erdirme talebiyle Hitler'in karşısına çıkma olasılığının bulunmadığı yönünde kesin bir tavır sergiledi. – *IMT*, c. 16, s. 542. Rolf-Dieter Müller, "Speers Rüstungspolitik im Totalen Krieg", *Militärgeschichtliche Zeitschrift*, 59 (2000), s. 362, Hitler'in altındaki tüm liderlerin harpten topyekûn yenilgi ve yıkım dışında bir çıkış yolu bulmak için muhtelif zamanlarda bir arayış içine girmiş olmalarına rağmen Almanya'da, İtalya'dakinin aksine, Diktatör'e karşı harekete geçebilecek hiçbir kurumun bulunmadığına dikkat çekiyor. Müller ayrıca Speer'in "hiçbir noktada akıl hocasına karşı hareket etmeyi düşünmediğini" ilave eder.

rejimlerle karşılaştırıldığında bile aşırıydı. Her birine çeşitli ölçülerde Nazi ideolojik değerleri zerk edilen idari organların tümü Hitler'e bağlıydı ve meşruiyetlerini onun "karizmatik liderliğinden" alıyordu. Bu güç son haftalarda azalmaya başlamış olsa bile, idarenin parçalanmışlığı Hitler'in mutlak gücünü yansıtıyordu. Hitler'in kitleler arasındaki cazibesi savaşın ortasından beri keskin bir düşüş yaşamıştı. Ancak karizmatik yönetiminin en başından beri ayırt edici özelliği olan kendisi altındaki idarenin parçalanmışlığı sonuna kadar sürdü. Daha erken bir çöküşü yahut müzakere edilmiş bir çözüme başvurmayı – amansız bir öz-yıkım sürecine herhangi bir alternatifi – engelleyen temel neden buydu.

Yönetici elitlerin zihniyeti, karizmatik egemenliğin karakterine uyum sağlamış ve Hitler'e herhangi bir meydan okumayı engelleyen yapısal etkenleri desteklemişti. Nazi liderleri arasındaki Hitler ile daha erken bir dönemde oluşan kişisel bağların, kişilik kültünün bir parçası olan Führer'in yanılmazlığı imajı dağıldıktan sonra bile neredeyse kopmaz olduğu görüldü. Aynısı iktidar makamları için de geçerliydi: Hitler'den bağımsız olarak ne elde edilebilir ne de sürdürülebilirlerdi. Speer, oldukça gecikmeli de olsa Hitler'le arasına mesafe koydu. Ancak o bile, bir zamanlar idolleştirdiği lidere kişisel bir veda etmek uğruna son günlerde Führer Sığınağı'na tehlikeli ve beyhude bir son yolculuk yapmak için içten gelen bir dürtü hissetti. Hitler'in Luftwaffe'nin başarısızlığı karşısında duyduğu öfkeden aslan payını almasına rağmen Göring de ondan hiç kopmadı. *Reichsmarschall*'ın 23 Mayıs'taki tüm görevlerinden azli, başdüşmanları arasında yer alan Bormann'ın hevesle suistimal ettiği bir anlaşmazlık sonucunda vuku buldu. Bormann kendisi, efendisinin sadık sağ koluydu ve Hitler'in nutuk ve çıkışlarını bürokratik düzenleme ve emirlere dönüştürüyordu. Rejimin tahakküm gücü olan Himmler, her ne kadar Hitler sonrası bir dünyada bir iktidar makamına sahip olmak için son aylarda gizlice kendi yolunu çizmeye çalışmış da olsa, ona olan bağımlılığını kabul etmeyi sürdürdü. Hitler'le ancak son anda koptu ki bu, Göring örneğinde olduğu gibi, Himmler'in Diktatör'ün 22 Nisan'da sinir krizi geçirdiğine ilişkin haberleri onun görevinden ayrıldığına yormasından kaynaklanmış gibi görünüyor. Üst düzey Nazi liderlerinin en sadığı ve Hitler'in yardımcılarının en sağgörülüsü Joseph Goebbels ise, sonuna kadar onunla kalmaya ve kendisini Üçüncü Reich'ın o büyük cenaze ateşine atmaya hazır pek az kişiden biriydi.

En tepedeki Parti liderlerinin altındaki Bölge Valileri, Berlin'le irtibatın koptuğu son haftalarda mecburiyetten ötürü birtakım bağımsız fiillerde bulunmaya başlamalarına rağmen, hususi duyguları ne olursa olsun, su katılmamış sadıklardan müteşekkil bir saf oluşturmayı sürdürdüler. Hitler'le 24 Şubat 1945'teki son toplu görüşmeleri, Hitler'in otoritesinin bu önemli grup arasında hâlâ sarsılmamış olduğunu gösterdi.

Hitler'in vasiyetiyle devlet başkanlığına atanan Donanma Komutanı Büyük Amiral Karl Dönitz'in duruşu, Hitler ile askeri liderler arasındaki kalıcı bağların bir göstergesidir. Sadece vazifesini yapan profesyonel asker olarak savaş sonrasında saldığı namın aksine Dönitz, Hitler'in sonuna değin savaşma emirlerini en fanatikçe destekleyenlerden biri, tavrı ve tutumuyla tam bir Naziydi. Ancak Hitler'in gitmesiyle, teslimiyetin önündeki başlıca ve sarsılmaz engel ortadan kalktı. Üstlendiği sorumluluk ve Hitler'e olan sadakat yemininden kurtulma hissiyle birlikte, askeri ve siyasi gerçekliğe boyun eğme ihtiyacını gören Dönitz, kaybedilmiş bir savaşa müzakere edilmiş bir son bulmak için derhâl zemin yoklamaya koyuldu. Dönitz'in tutumundaki bu ani değişiklik, topyekûn yenilgi ve yıkıma kadar süren sonuna değin mücadelenin sadece Hitler'e değil, aynı zamanda yönetiminin karakterine ve onun karizmatik hâkimiyetini destekleyen zihniyetlere de bağlı olduğunun açıkça altını çiziyor.

Almanya'nın sonuna kadar savaşmaya muktedir ve buna istekli olmasının nedenleri arasında söz konusu yönetim yapıları ve bunların ardındaki zihniyetler en önemlileridir. Diğer tüm faktörler – yani Hitler'e yönelik dinmeyen halk desteği, vahşi terör aygıtı, Parti'nin artan egemenliği, Bormann–Goebbels–Himmler–Speer dörtlü yönetiminin kritik rolleri, Bolşevik işgali korkusunun ürettiği negatif kenetlenme ve yüksek rütbeli memurlar ile askeri liderlerin, her şeyin kaybedildiği açık olduğunda dahi görevlerini yapma arzularının devam etmesi – nihayetinde karizmatik Führer rejiminin yapılanma biçimi ile ölüm safhasında nasıl işlediğine bağlıydı. Paradoksal olarak, bu artık karizması olmayan bir karizmatik yönetimdi. Hitler'in kitleler arasındaki cazibesi ortadan kalkalı çok olmuşsa da, karizmatik yönetiminin yapı ve zihniyetleri sığınağındaki ölüme dek bâki kaldı. Kendi aralarında bölünmüş olan yönetici seçkinler, Hitler'in Almanya'yı toptan yıkıma götürmesini önleyecek kolektif iradeye ve iktidar mekanizmalarına sahip değildi.

İşte belirleyici olan *buydu.*

Yararlanılan Arşivler

Bayerisches Hauptstaatsarchiv, München: MInn 72417; Reichsstatthalter 257, 389/4, 644/2, 681/1–8, 686/1, 699, 482/1, 498, 527–8; MA 106695–6.

BBC Archives, London: BBC-2'nin *The Nazis: A Warning from History* (1997) yapımından röportajlar.

Bibliothek für Zeitgeschichte, Stuttgart: Sammlung Sterz – Feldpostbriefe.

Bundesarchiv, Berlin/Lichterfelde: Parteikanzlei der NSDAP, NS6/51, 134–7, 153, 166–7, 169, 277, 353–4, 374, 756, 791–2; Persönlicher Stab Reichsführer-SS, NS19/424, 606, 612, 751, 772, 1022, 1029, 1318, 1793, 1858, 1862, 1864, 2068, 2409, 2454, 2606, 2721, 2864, 2903, 2936, 3034, 3118, 3121, 3271, 3320, 3337, 3652, 3705, 3809, 3833, 3910–12, 3931, 4015–17, Reichskanzlei, R43II/393a, 583a, 648a, 650c, 651d, 664a, 667b, 680a, 684, 692, 692a–b, 1648; Reichspostministerium, R4701 alt R48/11; Reichsministerium für Rüstung und Kriegsproduktion, R3/1511, 1522, 1526, 1528–9, 1531–3, 1535–45, 1583, 1618, 1620–23, 1623a, 1624–6, 1661, 1740; Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda, R55/601, 603, 608, 610, 612, 620, 793, 21504.

Bundesarchiv/Militärarchiv, Freiburg: Materialsammlung: MSg2/2696–7, 5284; Nachlässe: N6/4, N24/39, N54/8, N60/17–18, 73–4, N245/2–3, 15, N265/26, 108, 112, 118, N374/8, N574/19, 22, N647/12–13, N648/1, N712/15; Heeresgruppen: RH2/319, 2682, 2684–5, RH19/II/204, 213, RH19/III/17, 667, 727, RH19/IV/141, 228, 250, RH20/4/593, 617, RH20/19/196, 245, RH21/3/420, 730, RH21/5/66; Seekriegsleitung: RM7/851, 854; OKW: RW4/57, 494, 881. RW44I/33, 54.

Imperial War Museum, Duxford: EDS [Enemy Documents Section], Ele Geçirilen Alman Evrakı Koleksiyonu; FO645, Nürnberg Sorgu Dosyaları; FIAT-Albert Speer ve bakanlığının önde gelen isimlerine ilişkin sorgu raporları; P. E. von Stemann'ın hatıraları.

Institut für Zeitgeschichte, Munich: ED 195 (Slg. Schottenheim); Fa91/ 2–5 (Parteikanzlei); Fa-93 (Pers. Stab/RFSS); Nbg.-Dok., NS-3501, PS-1787, PS-3683; ZS 145 (Schwerin von Krosigk), 597 (Grohé), 988 (Kritzinger), 1810 (Dönitz), 1953 (Dankwort).

International Tracing Service, Bad Arolsen: Todesmärsche [Ölüm Yürüyüşleri] Koleksiyonu: Tote, 1–83 No'lu kutular; [Tahliye] Koleksiyonu: Evak 1–9; HNa 68.

Irving Collection: Hermann Göring ile İlgili Seçilmiş Araştırma Belgeleri, Reel 1 (Microform Imaging Ltd., East Ardsley, Wakefield mikrofilmi).

Liddell Hart Centre for Military Archives, King's College, London: Dempsey Papers, nos. 72–336.

National Archives, London: Foreign Office: FO898/187; War Office: WO204/6384; WO208/4363–5, 5543, 5622; WO219/1587, 4713.

Staatsarchiv Augsburg: Gau Schwaben 1/28–37; Kreisleitung Augsburg-Stadt 1/8, 47, 65, 132; Ortsgruppe Wollmarkt 11/5; Kreisleitung Günzburg 1/42–3, 46–7, 55.

Staatsarchiv München: Gauleitung München, NSDAP 35, 52, 466a, 495, 499; Landratsamt Berchtesgaden, LRA 29656, 29715, 29718, 29728, 31391, 31645, 31908, 31919, 31921, 31936, 156108; Staatsanwaltschaften 6751, 18848/2–3, 34876/25.

Yararlanılan Çalışmalar

1945: Das Jahr der endgültigen Niederlage der faschistischen Wehrmacht. Dokumente, ed. Gerhard Förster and Richard Lakowski, Berlin, 1975.

Addison, Paul, and Crang, Jeremy A. (eds.), *Firestorm: The Bombing of Dresden, 1945*, London, 2006.

von Ahlfen, Hans, and Niehoff, Hermann, *So kämpfte Breslau: Verteidigung und Untergang von Schlesiens Hauptstadt*, München, 1959.

Akten der Partei-Kanzlei der NSDAP, c. 1, ed. Helmut Heiber, München, 1983; c. 2, ed. Peter Longerich, München, 1989.

Albrecht, Dieter, "Regensburg in der NS-Zeit", Dieter Albrecht (ed.), *Zwei Jahrtausende Regensburg*, Regensburg, 1979.

von Alvensleben, Udo, *Lauter Abschiede: Tagebuch im Kriege*, Frankfurt am Main, 1971.

Aly, Götz, *Hitlers Volksstaat: Raub, Rassenkrieg und nationaler Sozialismus*, Frankfurt am Main, 2005.

Andreas-Friedrich, Ruth, *Schauplatz Berlin: Ein deutsches Tagebuch*, München, 1962.

Anonyma: Eine Frau in Berlin. Tagebuch-Aufzeichnungen vom 20. April bis 22. Juni 1945, München, 2008 baskısı.

Arbogast, Christine, *Herrschaftsinstanzen der württembergischen NSDAP: Funktion, Sozialprofil und Lebenswege einer regionalen Elite 1920–1960*, München, 1998.

Arendes, Cord, Wolfrum, Edgar, and Zedler, Jörg (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.

Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, New York, 1951.

Armstrong, Anne, *Unconditional Surrender: The Impact of the Casablanca Policy upon World War Two*, New Brunswick, NJ, 1961.

Bajohr, Frank, ve Wildt, Michael (eds.), *Volksgemeinschaft: Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main, 2009.

Balkoski, Joseph, "Patton's Third Army: The Lorraine Campaign, 19 September–1 December 1944", Albert A. Nofi (ed.), *The War against Hitler: Military Strategy in the West*, Conshohocken, Pa., 1995.

Barnett, Correlli (ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990.

Bartov, Omer, *The Eastern Front, 1941–45: German Troops and the Barbarisation of Warfare*, New York, 1986.

Bauer, Robert, *Heilbronner Tagebuchblätter*, Heilbronn, 1949.

Bauer, Yehuda, *Jews for Sale? Nazi-Jewish Negotiations, 1933–1945*, New Haven, 1994.

Baum, Walter, "Der Zusammenbruch der obersten deutschen militärischen Führung 1945", *Wehrwissenschaftliche Rundschau*, 10 (1960).

Baumann, Ulrich, ve Koch, Markus (eds.), *"Was damals Recht war ...": Soldaten und Zivilisten vor Gerichten der Wehrmacht*, Berlin-Brandenburg, 2008.

Beevor, Antony, *Berlin: The Downfall 1945*, London, 2007 baskısı.

—— *D-Day: The Battle for Normandy*, London, 2009.

Behrmann, Günter C., "'Jugend, die meinen Namen trägt': Die letzten Kriegseinsätze der Hitlerjugend", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005.

von Below, Nicolaus, *Als Hitlers Adjutant 1937–45*, Mainz, 1980.

Bergander, Götz, *Dresden im Luftkrieg*, Weimar, Köln ve Wien, 1994.

Bergau, Martin, *Der Junge von der Bernsteinküste: Erlebte Zeitgeschichte 1938–1948*, Heidelberg, 1994.

—— "Tod an der Bernsteinküste: Ein NS-Verbrechen in Ostpreußen", Elke Fröhlich (ed.), *Als die Erde brannte: Deutsche Schicksale in den letzten Kriegstagen*, München, 2005.

Bergen, Doris L., "Death Throes and Killing Frenzies: A Response to Hans Mommsen's 'The Dissolution of the Third Reich: Crisis Management and Collapse, 1943–1945'", *German Historical Institute, Washington D.C. Bulletin*, 27 (2000).

Berghahn, Volker, "NSDAP und 'geistige Führung' der Wehrmacht 1939–1943", *VfZ*, 17 (1969).

Bernadotte, Folke, *The Fall of the Curtain*, London, 1945. Bessel, Richard, *Germany 1945: From War to Peace*, London, 2009.

Besson, Waldemar, "Zur Geschichte des nationalsozialistischen Führungsoffiziers (NSFO)", *VfZ*, 9 (1961).

Biddiscombe, Perry, *Werwolf! The History of the National Socialist Guerrilla Movement 1944–1946*, Toronto and Buffalo, NY, 1998.

Bidwell, Shelford, "Kesselring", Correlli Barnett (ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990.

Black, Peter R., *Ernst Kaltenbrunner: Ideological Soldier of the Third Reich*, Princeton, 1984.

Blank, Ralf, "Kriegsalltag und Luftkrieg an der 'Heimatfront'", *DRZW*, vol. 9/1.

—— "Albert Hoffmann als Reichsverteidigungskommissar im Gau Westfalen-Süd, 1943–1945: Eine biografische Skizze", Wolf Gruner ve Armin Nolzen (eds.), *"Bürokratien": Initiative und Effizienz. Beiträge zur Geschichte des Nationalsozialismus*, c. 17, Berlin, 2001.

Blatman, Daniel, "Die Todesmärsche – Entscheidungsträger, Mörder und Opfer", Ulrich Herbert, Karin Orth and Christoph Dieckmann (eds.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 2, Göttingen, 1998.

—— "The Death Marches, January–May 1945: Who Was Responsible for What?", *YVS*, 28 (2000).

—— "Rückzug, Evakuierung und Todesmärsche 1944–1945", Wolfgang Benz and Barbara Distel (eds.), *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 1, München, 2005.

—— *Les Marches de la mort: La dernière étape du génocide nazi, été 1944-printemps 1945*, Paris, 2009.

—— "The Death-Marches and the Final Phase of Nazi Genocide", Jane Caplan and Nikolaus Wachsmann (eds.), *Concentration Camps in Nazi Germany: The New Histories*, London and New York, 2010.

Bleyer, Wolfgang, "Pläne der faschistischen Führung zum totalen Krieg im Sommer 1944", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft*, 17 (1969).

Bloch, Michael, *Ribbentrop*, London, 1994 baskısı.

Blumentritt, Guenther, *Von Rundstedt: The Soldier and the Man*, London, 1952.

Boog, Horst, "Die strategische Bomberoffensive der Alliierten gegen Deutschland und die Reichsluftverteidigung in der Schlußphase des Krieges", *DRZW*, c. 10/1.

Borejsza, Jerzy W., "Der 25. Juli 1943 in Italien und der 20. Juli 1944 in Deutschland: Zur Technik des Staatsstreichs im totalitären System", Jürgen Schmädeke and Peter Steinbach (eds.), *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, München ve Zürich, 1986.

The Bormann Letters, ed. H. R. Trevor-Roper, London, 1954.

Bosch, Manfred, *Der Neubeginn: Aus deutscher Nachkriegszeit. Südbaden 1945–1950*, Konstanz, 1988.

Breloer, Heinrich (ed.), *Mein Tagebuch: Geschichten vom Überleben 1939–1947*, Köln, 1984.

Bretschneider, Heike, *Der Widerstand gegen den Nationalsozialismus in München 1933–1945*, München, 1968.

Broszat, Martin, "Nationalsozialistische Konzentrationslager 1933–1945", Hans Buchheim *et al.*, *Anatomie des SS-Staates*, 2. c., Olten ve Freiburg im Breisgau, 1965.

—— *Der Staat Hitlers*, München, 1969.

—— and Fröhlich, Elke, *et al.* (eds.), *Bayern in der NS-Zeit*, 6 c., München, 1977–83.

Buchbender, Ortwin, and Sterz, Reinhold (eds.), *Das andere Gesicht des Krieges: Deutsche Feldpostbriefe 1939–1945*, Munich, 1982.

Buchheim, Hans, *et al.*, *Anatomie des SS-Staates*, 2 c., Olten ve Freiburg im Breisgau, 1965. Buske, Norbert (ed.), *Die kampflose Übergabe der Stadt Greifswald im April 1945*, Schwerin, 1993.

—— *Das Kriegsende 1945 in Demmin: Berichte, Erinnerungen, Dokumente*, Schwerin, 1995.

Churchill, Winston S., *The Second World War*, c. 4: *The Hinge of Fate*, London, 1951.

Clark, Christopher, "Johannes Blaskowitz – der christliche General", Ronald Smelser and Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Czech, Danuta, *Kalendarium der Ereignisse im Konzentrationslager Auschwitz-Birkenau 1939–1945*, Reinbek bei Hamburg, 1989.

Davies, Norman, *Rising'44: "The Battle for Warsaw"*, London, 2004.

Deible, Albert, *Krieg und Kriegsende in Schwäbisch Gmünd*, Schwäbisch Gmünd, 1954.

Demerer, Heinrich, "Erinnerungen an den Todesmarsch aus dem KZ Flossenbürg", *Dachauer Hefte*, 25 (2009).

Denny, Isabel, *The Fall of Hitler's Fortress City: The Battle for Königsberg, 1945*, London, 2007.

D'Este, Carlo, "Model", Correlli Barnett (ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990.

Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg, c. 7–10, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt, Munich, 2004–8.

Der deutsche Südwesten zur Stunde Null, ed. Generallandesarchiv Karlsruhe, Karlsruhe, 1975.

Deutschland im Zweiten Weltkrieg, c. 6: *Die Zerschlagung des Hitlerfaschismus und die Befreiung des deutschen Volkes (Juni 1944 bis zum 8. Mai 1945)*, ed. Wolfgang Bleyer işbirliğiyle, Wolfgang Schumann ve Olaf Groehler idaresindeki bir yazar kolektifi tarafından, Berlin, 1985.

Deutschlands Rüstung im Zweiten Weltkrieg: Hitlers Konferenzen mit Albert Speer 1942–1945, ed. Willi A. Boelcke, Frankfurt am Main, 1969.

Die Vertreibung der deutschen Bevölkerung aus den Gebieten östlich der Oder-Neiße, c. 1–2, ed. Theodor Schieder *et al.*, München, 1984 baskısı.

Dieckert, Kurt, and Grossmann, Horst, *Der Kampf um Ostpreußen: Ein authentischer Dokumentarbericht*, München, 1960.

Dönitz, Karl, *Memoirs: Ten Years and Twenty Days*, Da Capo edn., New York, 1997.

Dörr, Margarete, *"Wer die Zeit nicht miterlebt hat ...": Frauenerfahrungen im Zweiten Weltkrieg und in den Jahren danach*, c. 3, Frankfurt am Main ve New York, 1998.

Downing, David, *The Devil's Virtuosos: German Generals at War 1940–5*, London, 1977.

Echternkamp, Jörg, 'Im Kampf an der inneren und äußeren Front: Grundzüge der deutschen Gesellschaft im Zweiten Weltkrieg", *DRZW*, c. 9/1.

—— (ed.), *Kriegsschauplatz Deutschland 1945: Leben in Angst – Hoffnung auf Frieden. Feldpost aus der Heimat und von der Front*, Paderborn, 2006.

Eichholtz, Dietrich, "Deutschland am Ende des Krieges: Eine kriegswirtschaftliche Bilanz", *Bulletin der Berliner Gesellschaft für Faschismus- und Weltkriegsforschung*, 6 (1996).

—— *Geschichte der deutschen Kriegswirtschaft 1939–1945*, c. 3: *1943–1945*, Berlin, 1996.

Elliger, Katharina, *Und tief in der Seele das Ferne: Die Geschichte einer Vertreibung aus Schlesien*, Reinbek bei Hamburg, 2006.

Epstein, Catherine, *Model Nazi: Arthur Greiser and the Occupation of Western Poland*, Oxford, 2010.

Erickson, John, *The Road to Berlin*, Cassell edn., London, 2003.

Erpel, Simone, "Machtverhältnisse im Zerfall: Todesmärsche der Häftlinge des Frauen-Konzentrationslagers Ravensbrück im April 1945", Jörg Hillmann and John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.

—— *Zwischen Vernichtung und Befreiung: Das Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück in der letzten Kriegsphase*, Berlin, 2005.

Eschenburg, Theodor, "Die Rede Himmlers vor den Gauleitern am 3. August 1944", *VfZ*, 1 (1953).

Evans, Richard, *The Third Reich at War*, London, 2008.

Fest, Joachim C., *The Face of the Third Reich*, Harmondsworth, 1972.

—— *Speer: Eine Biographie*, Berlin, 1999.

Fisch, Bernhard, *Nemmersdorf, Oktober 1944: Was in Ostpreußen tatsächlich geschah*, Berlin, 1997.

—— "Nemmersdorf 1944 – ein bisher unbekanntes zeitnahes Zeugnis", *Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung*, 56 (2007).

Fleischhauer, Ingeborg, *Die Chance des Sonderfriedens: Deutschsowjetische Geheimgespräche 1941–1945*, Berlin, 1986.

Foot, M. R. D, *The Oxford Companion to the Second World War*, Dear, I. C. B (ed.) Oxford, 1995.

Förschler, Andreas, *Stuttgart 1945: Kriegsende und Neubeginn*, Gudensberg-Gleichen, 2004.

Förster, Jürgen, "Geistige Kriegführung in Deutschland 1919 bis 1945", *DRZW*, c. 9/1.

—— "Die Wehrmacht und das Ende des 'Dritten Reichs'", Arnd Bauerkämper, Christoph Kleßmann and Hans Misselwitz (eds.), *Der 8. Mai 1945 als historische Zäsur: Strukturen, Erfahrung, Deutungen*, Potsdam, 1995.

—— "The Final Hour of the Third Reich: The Capitulation of the Wehrmacht", *Bulletin of the International Committee for the History of the Second World War*, Montreal (1995).

—— *Die Wehrmacht im NS-Staat: Eine strukturgeschichtliche Analyse*, München, 2007.

Friedländer, Saul, *The Years of Extermination: Nazi Germany and the Jews, 1939–1945*, London, 2007.

Friedrich, Carl Joachim, ve Brzezinski, Zbigniew, *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge, Mass., 1956.

Friedrich, Jörg, *Der Brand: Deutschland im Bombenkrieg 1940–1945*, Berlin, 2004 baskısı.

Frieser, Karl-Heinz, "Die Schlacht um die Seelower Höhen im April 1945", Roland G. Foerster (ed.), *Seelower Höhen 1945*, Hamburg, 1998.

—— *et al.*, "Der Zusammenbruch im Osten: Die Rückzugskämpfe seit Sommer 1944", *DRZW*, c. 8.

Fritsche, Peter, *Life and Death in the Third Reich*, Cambridge, Mass., ve London, 2008.

Fritz, Stephen G., *Endkampf: Soldiers, Civilians, and the Death of the Third Reich*, Lexington, Ky., 2004.

Fröhlich, Elke, "Ein junger Märtyrer", Martin Broszat, Elke Fröhlich *et al.* (eds.), *Bayern in der NS-Zeit*, c. 6, München ve Wien, 1983.

—— "Hitler und Goebbels im Krisenjahr 1944: Aus den Tagebüchern des Reichspropagandaministers", *VfZ*, 39 (1990).

"Führer-Erlasse" 1939–1945, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997.

Gellately, Robert, *Backing Hitler: Consent and Coercion in Nazi Germany*, Oxford, 2001.

Geyer, Michael, "*Endkampf* 1918 and 1945: German Nationalism, Annihilation, and Self-Destruction", Alf Lüdtke and Bernd Weisbrod (eds.), *No Man's Land of Violence: Extreme Wars in the 20th Century*, Göttingen, 2006.

Goebbels, Joseph, *Tagebücher 1945: Die letzten Aufzeichnungen*, Hamburg, 1977.

Goeschel, Christian, "Suicide at the End of the Third Reich", *Journal of Contemporary History*, 41 (2006).

—— *Suicide in Nazi Germany*, Oxford, 2009.

Göhri, Josef F., *Die Franzosen kommen! Kriegsereignisse im Breisgau und in der Ortenau*, Horb am Neckar, 2005.

Goldhagen, Daniel Jonah, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, London, 1997 baskısı.

von der Golz, Anna, *Hindenburg: Power, Myth, and the Rise of the Nazis*, Oxford, 2009.

Görlitz, Walter, *Model: Strategie der Defensive*, Wiesbaden, 1975.

Gotto, Bernhard, *Nationalsozialistische Kommunalpolitik: Administrative Normalität und Systemstabilisierung durch die Augsburger Stadtverwaltung 1933–1945*, München, 2006.

Granzow, Klaus, *Tagebuch eines Hitlerjungen 1943–1945*, Bremen, 1965.

Greiser, Katrin, *Die Todesmärsche von Buchenwald: Räumung, Befreiung und Spuren der Erinnerung*, Göttingen, 2008.

Grieger, Friedrich, *Wie Breslau fiel*..., Metzingen, 1948.

Grier, Howard D., *Hitler, Dönitz and the Baltic Sea: The Third Reich's Last Hope, 1944–1945*, Annapolis, Md., 2007.

Gring, Diana, "Das Massaker von Gardelegen", *Dachauer Hefte*, 20 (2004).

Groehler, Olaf, "Die Schlacht um Aachen (September/Oktober 1944)", *Militärgeschichte* (1979).

—— *Bombenkrieg gegen Deutschland*, Berlin, 1990.

Grosche, Robert, *Kölner Tagebuch 1944–46*, Köln, 1969.

Gruchmann, Lothar, *Der Zweite Weltkrieg*, München, 1975 baskısı.

Guderian, Heinz, *Panzer Leader*, Da Capo edn., New York, 1996.

Haase, Norbert, "Justizterror in der Wehrmacht", Cord Arendes, Edgar Wolfrum ve Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.

Hale, Oron J., *The Captive Press in the Third Reich*, Princeton, 1973.

Halter, Helmut, *Stadt unterm Hakenkreuz: Kommunalpolitik in Regensburg während der NS-Zeit*, Regensburg, 1994.

Hammer, Ingrid, and zur Nieden, Susanne (eds.), *Sehr selten habe ich geweint: Briefe und Tagebücher aus dem Zweiten Weltkrieg von Menschen aus Berlin*, Zürch, 1992.

Hammermann, Gabriele, "Die Todesmärsche aus den Konzentrationslagern 1944/45", Cord Arendes, Edgar Wolfrum and Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.

Hancock, Eleanor, *National Socialist Leadership and Total War 1941–45*, New York, 1991.

Hansen, Reimer, "Albert Speers Konflikt mit Hitler", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 17 (1966).

—— *Das Ende des Dritten Reiches: Die deutsche Kapitulation 1945*, Stuttgart, 1966.

—— "Ribbentrops Friedensfühler im Frühjahr 1945", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 18 (1967).

—— *Der 8. Mai 1945: Geschichte und geschichtliche Bedeutung*, Berlin, 1985.

Hartmann, Christian, ve Hürter, Johannes, *Die letzten 100 Tage des Zweiten Weltkriegs*, München, 2005.

Hartwig, Dieter, *Großadmiral Karl Dönitz: Legende und Wirklichkeit*, Paderborn, 2010.

"Hasenjagd" in Celle: Das Massaker am 8. April 1945, Celle, 2005.

Hastings, Max, *Armageddon: The Battle for Germany 1944–45*, London, 2004.
—— *Finest Years: Churchill as Warlord 1940–45*, London, 2009.
Heinemann, Winfried, "Der militärische Widerstand und der Krieg', *DRZW*, c. 9/1.
Heinrich Himmler: Geheimreden 1933 bis 1945 und andere Aussprachen,
ed. Bradley F. Smith ve Agnes F. Peterson, Frankfurt am Main, 1974.
Henke, Klaus-Dietmar, *Die amerikanische Besetzung Deutschlands*, München, 1995.
Henkys, Reinhard, "Ein Todesmarsch in Ostpreußen", *Dachauer Hefte*, 20 (2004).
Hennicke, Otto, "Auszüge aus der Wehrmachtkriminalstatistik", *Zeitschrift für Militärgeschichte*, 5 (1966).
Herbert, Ulrich, *Fremdarbeiter: Politik und Praxis des "Ausländer-Einsatzes" in der Kriegswirtschaft des Dritten Reiches*, Bonn, 1985.
—— *Hitler's Foreign Workers: Enforced Foreign Labor in Germany under the Third Reich*, Cambridge, 1997.
Herbst, Ludolf, *Der Totale Krieg und die Ordnung der Wirtschaft*, Stuttgart, 1982.
—— *Hitlers Charisma: Die Erfindung eines deutschen Messias*, Frankfurt am Main, 2010.
Herf, Jeffrey, "'Der Krieg und die Juden': Nationalsozialistische Propaganda im Zweiten Weltkrieg", *DRZW*, c. 9/2.
—— *The Jewish Enemy: Nazi Propaganda during World War II and the Holocaust*, Cambridge, Mass., 2006.
Herzstein, Robert Edwin, *The War that Hitler Won*, London, 1979.
Hett, Ulrike, and Tuchel, Johannes, "Die Reaktionen des NS-Staates auf den Umsturzversuch vom 20. July 1944", Peter Steinbach and Johannes Tuchel (eds.), *Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Bonn, 1994.
Heusler, Andreas, "Die Eskalation des Terrors: Gewalt gegen ausländische Zwangsarbeiter in der Endphase des Zweiten Weltkrieges", Cord Arendes, Edgar Wolfrum and Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.
Hilberg, Raul, *The Destruction of the European Jews*, New Viewpoints edn., New York, 1973.
Hillmann, Jörg, "Die 'Reichsregierung' in Flensburg", Jörg Hillmann and John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.
—— and Zimmermann, John (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.
Hirschfeld, Gerhard, ve Renz, Irina, "*Vormittags die ersten Amerikaner": Stimmen und Bilder vom Kriegsende 1945*, Stuttgart, 2005.
Hitler and his Generals: Military Conferences 1942–1945, ed. Helmut Heiber ve David M. Glantz, London, 2002.

Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945, ed. Max Domarus, Wiesbaden, 1973.

Hitlers Weisungen für die Kriegführung 1939–1945: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht, ed. Walther Hubatsch, München, 1965 baskısı.

Höffkes, Karl, *Hitlers politische Generale: Die Gauleiter des Dritten Reiches. Ein biographisches Nachschlagewerk*, Tübingen, 1986.

Hoffmann, Peter, *Widerstand, Staatsstreich, Attentat: Der Kampf der Opposition gegen Hitler*, 4th edn., München, 1985.

Höhne, Heinz, *The Order of the Death's Head*, London, 1972.

Hornig, Ernst, *Breslau 1945: Erlebnisse in der eingeschlossenen Stadt*, München, 1975.

Hoßbach, Friedrich, *Die Schlacht um Ostpreußen*, Überlingen, 1951.

Irving, David, *Hitler's War*, London, 1977.

—— *Göring: A Biography*, London, 1989.

—— *Goebbels: Mastermind of the Third Reich*, London, 1996.

Jaenecke, Heinrich, "Mythos Hitler: Ein Nachruf", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005.

Janssen, Gregor, *Das Ministerium Speer: Deutschlands Rüstung im Krieg*, Berlin, Frankfurt am Main and Vienna, 1968.

Jedlicka, Ludwig, 'Ein unbekannter Bericht Kaltenbrunners über die Lage in Österreich im September 1944", Ludwig Jedlicka, *Der 20. Juli 1944*, Wien, 1985.

Jesse, Eckhard (ed.), *Totalitarismus im 20. Jahrhundert*, Bonn, 1999.

Joachimsthaler, Anton, *Hitlers Ende: Legenden und Dokumente*, München, 1999.

Johr, Barbara, "Die Ereignisse in Zahlen", Helke Sander ve Barbara Johr (eds.), *Befreier und Befreite: Krieg, Vergewaltigungen, Kinder*, München, 1992.

Jordan, Rudolf, *Erlebt und erlitten: Weg eines Gauleiters von München bis Moskau*, Leoni am Starnberger See, 1971.

Jung, Hermann, *Die Ardennenoffensive 1944/45*, Göttingen, 1971.

Junge, Traudl, *Until the Final Hour: Hitler's Last Secretary*, London, 2002.

Justiz und NS-Verbrechen: Sammlung deutscher Strafurteile wegen nationalsozialistischer Tötungsverbrechen 1945–1966, ed. Adelheid L. Rüter- Ehlermann, C. F. Rüter *et al.*, c. 1–3, 10 ve 13, ve *Register*, Amsterdam ve München, 1968–98.

Kallis, Aristotle A., "Der Niedergang der Deutungsmacht: Nationalsozialistische Propaganda im Kriegsverlauf", *DRZW*, c. 9/2.

Kaltenegger, Roland, *Schörner: Feldmarschall der letzten Stunde*, München ve Berlin, 1994.

—— *Operation "Alpenfestung": Das letzte Geheimnis des "Dritten Reiches"*, München, 2005.

von Kardorff, Ursula, *Berliner Aufzeichnungen 1942–1945*, München, 1981 baskısı.

Kästner, Erich, *Notabene 1945: Ein Tagebuch*, Berlin, 1961.

Kater, Michael, *The Nazi Party: A Social Profile of Members and Leaders, 1919–1945*, Oxford, 1983.

Kehrl, Hans, *Krisenmanager im Dritten Reich*, Düsseldorf, 1973.

Kersten, Felix, *The Kersten Memoirs 1940–1945*, London, 1956.

Kesselring, Albert, *The Memoirs of Field-Marshal Kesselring*, Greenhill Books -edn., London, 1997.

Kilian, Katrin, "Kriegsstimmungen: Emotionen einfacher Soldaten in Feldpostbriefen", *DRZW*, c. 9/2.

Kirk, Timothy, *Nazism and the Working Class in Austria*, Cambridge, 1996.

Kissel, Hans, *Der Deutsche Volkssturm 1944/45*, Frankfurt am Main, 1962.

Klemperer, Victor, *Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten*, c. 2: *Tagebücher 1942–1945*, ed. Walter Nowojski ve Hadwig Klemperer, Darmstadt, 1998.

Knopp, Guido, *Die große Flucht: Das Schicksal der Vertriebenen*, München, 2001.

—— *Der Sturm: Kriegsende im Osten*, Berlin, 2006 baskısı.

—— *Der Untergang der Gustloff*, 2'nci baskı, München, 2008.

Knox, MacGregor, "1 October 1942: Adolf Hitler, Wehrmacht Officer Policy, and Social Revolution", *Historical Journal*, 43 (2000).

Koenig, Ernest, "Auschwitz III – Blechhammer: Erinnerungen", *Dachauer Hefte*, 15 (1999).

Kogon, Eugen, *Der SS-Staat: Das System der deutschen Konzentrationslager*, München, 1974 baskısı.

Kohlhaas, Elisabeth, "'Aus einem Haus, aus dem eine weiße Fahnen erscheint, sind alle männlichen Personen zu erschießen': Durchhalteterror und Gewalt gegen Zivilisten am Kriegsende 1945", Cord Arendes, Edgar Wolfrum ve Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.

Kolb, Eberhard, *Bergen-Belsen: Geschichte des "Aufenthaltslagers" 1943–1945*, Hanover, 1962.

—— "Bergen-Belsen: Die Errichtung des Lagers Bergen-Belsen und seine Funktion als 'Aufenthaltslager' (1943/44)", Martin Broszat (ed.), *Studien zur Geschichte der Konzentrationslager*, Stuttgart, 1970.

—— *Bergen-Belsen 1943 bis 1945*, Göttingen, 1985.

—— "Die letzte Kriegsphase: Kommentierende Bemerkungen", Ulrich Herbert, Karin Orth ve Christoph Dieckmann (eds.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 2, Göttingen, 1998.

Koller, Karl, *Der letzte Monat: Die Tagebuchaufzeichnungen des ehemaligen Chefs des Generalstabes der deutschen Luftwaffe vom 14. April bis zum 27. Mai 1945*, Mannheim, 1949.

Kommandant in Auschwitz: Autobiographische Aufzeichnungen des Rudolf Höss, ed. Martin Broszat, München, 1963 baskısı.

Konrad, Joachim, "Das Ende von Breslau", *VfZ*, 4 (1956).

Koschorrek, Günter K., *Blood Red Snow: The Memoirs of a German Soldier on the Eastern Front*, London, 2002.

Kossert, Andreas, "'Endlösung on the Amber Shore': The Massacre in January 1945 on the Baltic Seashore – a Repressed Chapter of East Prussian History", *Leo Baeck Year Book*, 40 (2004).

—— *Damals in Ostpreußen: Der Untergang einer deutschen Provinz*, München, 2008.

Krakowski, Schmuel, "Massacre of Jewish Prisoners on the Samland Peninsula – Documents", *YVS*, 24 (1994).

Kramarz, Joachim, *Stauffenberg: The Life and Death of an Officer, November 15th 1907–July 20th 1944*, London, 1967.

Kraus, Herbert, "Karl Dönitz und das Ende des 'Dritten Reiches'", Hans-Erich Volkmann (ed.), *Ende des Dritten Reiches – Ende des Zweiten Weltkriegs: Eine perspektivische Rückschau*, München ve Zürich, 1995.

—— "Großadmiral Karl Dönitz', in Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, c. 2: *Vom Kriegsbeginn bis zum Weltkriegsende*, Darmstadt, 1998.

Krautkrämer, Elmar, "Generalfeldmarschall Albert Kesselring", in Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, c. 1: *Von den Anfängen des Regimes bis Kriegsbeginn*, Darmstadt, 1998.

Kriegsende in Deutschland, Hamburg, 2005.

Kriegstagebuch des Oberkommando der Wehrmacht (Wehrmachtsführungsstab), ed. Percy Ernst Schramm, vol. 4, Frankfurt am Main, 1961.

Kriegstagebuch der Seekriegsleitung 1939–1945, kısım A, ed. Werner Rahn ve Gerhard Schreiber, with Hansjoseph Maierhofer, c. 63–8, Berlin, Bonn ve Hamburg, 1996–7.

Kroener, Bernhard R., "'Menschenbewirtschaftung', Bevölkerungsverteilung und personelle Rüstung in der zweiten Kriegshälfte (1942–1944)", *DRZW*, c. 5/2.

—— "Auf dem Weg zu einer 'nationalsozialistischen Volksarmee": Die soziale Öffnung des Heeresoffizerkorps im Zweiten Weltkrieg", Martin Broszat, Klaus-Dietmar Henke and Hans Woller (eds.), *Von Stalingrad zur Währungsreform: Zur Sozialgeschichte des Umbruchs in Deutschland*, München, 1988.

—— "'Frontochsen' und 'Etappenbullen': Zur Ideologisierung militärischer Organisationsstrukturen im Zweiten Weltkrieg", Rolf-Dieter Müller and Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999.

—— *"Der starke Mann im Heimatkriegsgebiet": Generaloberst Friedrich Fromm. Eine Biographie*, Paderborn, 2005.

Kronika, Jacob, *Der Untergang Berlins*, Flensburg, 1946.

Kulka, Otto Dov, "The German Population and the Jews: State of Research and New Perspectives", David Bankier (ed.), *Probing the Depths of German Antisemitism: German Society and the Persecution of the Jews, 1933–1941*, New York, Oxford ve Jerusalem, 2000.

—— and Jäckel, Eberhard (eds.), *Die Juden in den geheimen NS-Stimmungsberichten 1933–1945*, Düsseldorf, 2004.

Kunz, Andreas, "Die Wehrmacht 1944/45: Eine Armee im Untergang", *DRZW*, c. 10/2.

—— "Die Wehrmacht in der Agonie der nationalsozialistischen Herrschaft 1944/45: Eine Gedankenskizze", Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.

—— *Wehrmacht und Niederlage: Die bewaffnete Macht in der Endphase der nationalsozialistischen Herrschaft 1944 bis 1945*, München, 2007.

Kunze, Karl, *Kriegsende in Franken und der Kampf um Nürnberg im April 1945*, Nürnberg, 1995.

Kurowski, Franz, "Dietrich and Manteuffel", Correlli Barnett (ed.), *Hitler's Generals*, London, 1990.

Lagebesprechungen im Führerhauptquartier: Protokollfragmente aus Hitlers militärischen Konferenzen 1942–1945, ed. Helmut Heiber, Berlin, Darmstadt ve Wien, 1963.

Lakowski, Richard, "Der Zusammenbruch der deutschen Verteidigung zwischen Ostsee und Karpaten", *DRZW*, c. 10/1.

—— ve Büll, Hans-Joachim, *Lebenszeichen 1945: Feldpost aus den letzten Kriegstagen*, Leipzig, 2002.

von Lang, Jochen, *Der Sekretär: Martin Bormann. Der Mann, der Hitler beherrschte*, Frankfurt am Main, 1980.

Large, David Clay, *Berlin*, New York, 2000.

Lass, Edgar Günther, *Die Flucht: Ostpreußen 1944/45*, Bad Nauheim, 1964.

Latzel, Klaus, "Wehrmachtsoldaten zwischen 'Normalität' und NS-Ideologie, oder: Was sucht die Forschung in der Feldpost?" Rolf-Dieter Müller ve Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999.

Lauterbacher, Hartmann, *Erlebt und mitgestaltet*, Preußisch Oldendorf, 1984.

Lehndorff, Hans Graf von, *Ostpreußisches Tagebuch: Aufzeichnungen eines Arztes aus den Jahren 1945–1947*, München, 1967 baskısı.

Das letzte halbe Jahr: Stimmungsberichte der Wehrmachtpropaganda 1944/45, ed. Wolfram Wette, Ricarda Bremer and Detlef Vogel, Essen, 2001.

Lewis, Sam L., "Albert Kesselring – der Soldat als Manager", Ronald Smelser ve Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Lilla, Joachim, *Die Stellvertretenden Gauleiter und die Vertretung der Gauleiter der NSDAP im "Dritten Reich"*, Koblenz, 2003.

Loeffel, Robert, "Soldiers and Terror: Re-evaluating the Complicity of the Wehrmacht in Nazi Germany", *German History*, 27 (2009).

Longerich, Peter, "Joseph Goebbels und der totale Krieg: Eine unbekannte Denkschrift des Propagandaministers vom 18. Juli 1944", *VfZ*, 35 (1987).

—— *Hitlers Stellvertreter: Führung der Partei und Kontrolle des Staatsapparates durch den Stab Heß und die Partei-Kanzlei Bormann*, München, 1992.

—— *"Davon haben wir nichts gewußt!" Die Deutschen und die Judenverfolgung 1933–1945*, München, 2006.

—— *Heinrich Himmler: Biographie*, München, 2008.

—— *Holocaust: The Nazi Persecution and Murder of the Jews*, Oxford, 2010.

Lorenz, Georg, *Die Penzberger Mordnacht vom 28. April 1945 vor dem Richter*, Garmisch-Partenkirchen, 1948.

Loth, Wilfried, "Die deutsche Frage und der Wandel des internationalen Systems", *DRZW*, c. 10/2.

Lüdde-Neurath, Walter, *Regierung Dönitz: Die letzten Tage des Dritten Reiches*, 5. baskı, Leoni am Starnberger See, 1981.

Ludewig, Joachim, "Walter Model – Hitlers bester Feldmarschall?", Ronald Smelser ve Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Magenheimer, Heinz, *Hitler's War: German Military Strategy 1940–1945*, London, 1998.

Maier, Reinhold, *Ende und Wende: Das schwäbische Schicksal 1944–1946. Briefe und Tagebuchaufzeichnungen*, Stuttgart ve Tübingen, 1948.

Malanowski, Wolfgang (ed.), *1945: Deutschland in der Stunde Null*, Reinbek bei Hamburg, 1985.

Mammach, Klaus, *Der Volkssturm: Bestandteil des totalen Kriegseinsatzes der deutschen Bevölkerung 1944/45*, Berlin, 1981.

Man, John, *The Penguin Atlas of D-Day and the Normandy Campaign*, London, 1994.

von Manstein, Erich, *Lost Victories*, London, 1982.

Mason, Timothy W., *Sozialpolitik im Dritten Reich: Arbeiterklasse und Volksgemeinschaft*, Opladen, 1977.

Mazower, Mark, *Hitler's Empire: Nazi Rule in Occupied Europe*, London, 2008.

Meindl, Ralf, "Erich Koch – Gauleiter von Ostpreußen", Christian Pletzing (ed.), *Vorposten des Reichs? Ostpreußen 1933–1945*, München, 2006.

—— *Ostpreußens Gauleiter: Erich Koch – eine politische Biographie*, Osnabrück, 2007.

Meldungen aus dem Reich, c. 17, ed. Heinz Boberach, Herrsching, 1984.

Merritt, A. J., ve Merritt, R. L. (eds.), *Public Opinion in Occupied Germany: The OMGUS Surveys, 1945–1949*, Urbana, Ill., 1970.

Messerschmidt, Manfred, *Die Wehrmacht im NS-Staat: Zeit der Indoktrination*, Hamburg, 1969.

—— "Krieg in der Trümmerlandschaft: 'Pflichterfüllung' wofür?", Ulrich Borsdorf ve Mathilde Jamin (eds.), *Über Leben im Krieg: Kriegserfahrungen in einer Industrieregion 1939–1945*, Reinbek bei Hamburg, 1989.

—— "Die Wehrmacht in der Endphase: Realität und Perzeption", *Aus Parlament und Zeitgeschichte*, 32–3 (1989).

—— "Deserteure im Zweiten Weltkrieg", Wolfgang Wette (ed.), *Deserteure der Wehrmacht*, Essen, 1995.

—— "Die Wehrmacht: Vom Realitätsverlust zum Selbstbetrug", Hans-Erich Volkmann (ed.), *Ende des Dritten Reiches - Ende des Zweiten Weltkriegs: Eine perspektivische Rückschau*, München ve Zürich, 1995.

—— *Die Wehrmachtjustiz 1933–1945*, Paderborn, 2005.

—— and Wullner, Fritz, *Die Wehrmachtjustiz*, Baden-Baden, 1987.

Mierzejewski, Alfred C., *The Collapse of the German War Economy, 1944–1945: Allied Air Power and the German National Railway*, Chapel Hill, NC, 1988.

—— "When Did Albert Speer Give Up?", *Historical Journal*, 31 (1988).

Miller, Michael D., ve Schulz, Andreas (eds.), *Gauleiter: The Regional Leaders of the Nazi Party and their Deputies*, CD ROM (tarihsiz) (2004 civarı).

Mommsen, Hans, "Social Views and Constitutional Plans of the Resistance", Hermann Graml *et al.*, *The German Resistance to Hitler*, London, 1970.

—— "The Dissolution of the Third Reich: Crisis Management and Collapse, 1943–1945", *Bulletin of the German Historical Institute, Washington DC*, 27 (2000).

—— "The Indian Summer and the Collapse of the Third Reich: The Last Act", Hans Mommsen (ed.), *The Third Reich between Vision and Reality*, Oxford ve New York, 2001.

—— "The Dissolution of the Third Reich", Frank Biess, Mark Roseman ve Hanna Schissler (eds.), *Conflict, Catastrophe and Continuity: Essays on Modern German History*, Oxford and New York, 2007. Moore, Bob, "The Western Allies and Food Relief to the Occupied Netherlands, 1944–45", *War and Society*, 10 (1992).

Moorhouse, Roger, *Berlin at War: Life and Death in Hitler's Capital 1939–45*, London, 2010.

Müller, Delia, ve Lepschies, Madlen, *Tage der Angst und der Hoffnung: Erinnerungen an die Todesmärsche aus dem Frauen-Konzentrationslager Ravensbrück Ende April 1945*, Berlin, tarihsiz.

Müller, Klaus-Jürgen, "The Wehrmacht: Western Front", David Wingeate Pike (ed.), *The Closing of the Second World War: Twilight of a Totalitarianism*, New York, 2001.

Müller, Rolf-Dieter, "Albert Speer und die Rüstungspolitik im Totalen Krieg", *DRZW*, c. 5/2.

—— "Der Zusammenbruch des Wirtschaftslebens und die Anfänge des Wiederaufbaus", *DRZW*, c. 10/2.

—— "Das Deutsche Reich und das Jahr 1945: Eine Bilanz", *DRZW*, c. 10/2.

—— "Speers Rüstungspolitik im Totalen Krieg", *Militärgeschichtliche Zeitschrift*, 59 (2000).

—— *Der Bombenkrieg 1939–1945*, Berlin, 2004.
—— "Der Feuersturm und die unbekannten Toten von Dresden", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 59 (2008).
—— and Ueberschär, Gerd R., *Kriegsende 1945. Die Zerstörung des Deutschen Reiches*, Frankfurt am Main, 1994.
—— ve Volkmann, Hans-Erich (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999. Müller, Sven Oliver, "Nationalismus in der deutschen Kriegsgesellschaft 1939 bis 1945", *DRZW*, c. 9/2.
Münkler, Herfried, *Machtzerfall: Die letzten Tage des Dritten Reiches dargestellt am Beispiel der hessischen Kreisstadt Friedberg*, Berlin, 1985.
Nadler, Fritz, *Eine Stadt im Schatten Streichers*, Nürnberg, 1969.
Neander, Joachim, *Das Konzentrationslager 'Mittelbau' in der Endphase der nationalsozialistischen Diktatur*, Clausthal-Zellerfeld, 1997.
—— *Gardelegen 1945: Das Ende der Häftlingstransporte aus dem Konzentrationslager "Mittelbau"*, Magdeburg, 1998.
Nebelin, Manfred, "Nazi Germany: Eastern Front", David Wingeate Pike (ed.), *The Closing of the Second World War: Twilight of a Totalitarianism*, New York, 2001.
Neitzel, Sönke, "Der Bedeutungswandel der Kriegsmarine im Zweiten Weltkrieg", Rolf-Dieter Müller and Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999.
—— *Abgehört: Deutsche Generäle in britischer Kriegsgefangenschaft 1942–1945*, Berlin, 2005.
—— *Tapping Hitler's Generals: Transcripts of Secret Conversations, 1942–45*, Barnsley, 2007.
Die Niederlage 1945: Aus dem Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht, ed. Percy Ernst Schramm, München0 1962.
Noble, Alastair, *Nazi Rule and the Soviet Offensive in Eastern Germany, 1944–1945: The Darkest Hour*, Brighton and Portland, Ore., 2009.
Nofi, Albert A. (ed.), *The War against Hitler: Military Strategy in the West*, Conshohocken, Pa., 1995.
Nolzen, Armin, "Die NSDAP, der Krieg und die deutsche Gesellschaft", *DRZW*, c. 9/1.
—— "Von der geistigen Assimilation zur institutionellen Kooperation: Das Verhältnis zwischen NSDAP und Wehrmacht, 1943–1945", Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.
—— "Charismatic Legitimation and Bureaucratic Rule: The NSDAP in the Third Reich, 1933–1945", *German History*, 23 (2005).
—— 'Die NSDAP und die deutsche Gesellschaft im Zweiten Weltkrieg', *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005.

Orlow, Dietrich, *The History of the Nazi Party*, c. 2: *1933–1945*, Newton Abbot, 1973.

Orth, Karin, *Das System der nationalsozialistischen Konzentrationslager: Eine politische Organisationsgeschichte*, Hamburg, 1999.

Orth, Kathrin, "Kampfmoral und Einsatzbereitschaft in der Kriegsmarine 1945", Jörg Hillmann and John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.

von Oven, Wilfred, *Mit Goebbels bis zum Ende*, c. 2, Buenos Aires, 1950.

—— *Finale Furioso: Mit Goebbels bis zum Ende*, Tübingen, 1974.

Overmans, Rüdiger, "Das Schicksal der deutschen Kriegsgefangenen des Zweiten Weltkrieges", *DRZW*, c. 10/2.

—— "Die Toten des Zweiten Weltkriegs in Deutschland", Wolfgang Michalka (ed.), *Der Zweite Weltkrieg: Analysen, Grundzüge, Forschungsbilanz*, München ve Zürich, 1989.

—— *Deutsche militärische Verluste im Zweiten Weltkrieg*, München, 1999.

—— "55 Millionen Opfer des Zweiten Weltkrieges? Zum Stand der Forschung nach mehr als 40 Jahren", *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 48 (1990).

Overy, Richard, *Why the Allies Won*, London, 1995.

Padfield, Peter, *Himmler: Reichsführer-SS*, London, 1990.

Padover, Saul K., *Psychologist in Germany: The Story of an American Intelligence Officer*, London, 1946.

Parker, R. A. C., *Struggle for Survival: The History of the Second World War*, Oxford, 1990.

Patrick, Stephen B., "The Ardennes Offensive: An Analysis of the Battle of the Bulge", Albert A. Nofi (ed.), *The War against Hitler: Military Strategy in the West*, Conshohocken, Pa., 1995.

Pätzold, Kurt, and Weißbecker, Manfred, *Geschichte der NSDAP 1920–1945*, Köln, 1981.

Paul, Gerhard, "'Diese Erschießungen haben mich innerlich gar nicht mehr berührt": Die Kriegsendphasenverbrechen der Gestapo 1944/45", Gerhard Paul ve Klaus-Michael Mallmann (eds.), *Die Gestapo im Zweiten Weltkrieg: "Heimatfront" und besetztes Europa*, Darmstadt, 2000.

—— ve Primavesi, Alexander, "Die Verfolgung der 'Fremdvölkischen': Das Beispiel der Staatspolizeistelle Dortmund", Gerhard Paul and Klaus-Michael Mallmann (eds.), *Die Gestapo: Mythos und Realität*, Darmstadt, 1995.

Peikert, Paul, *'Festung Breslau' in den Berichten eines Pfarrers 22. Januar bis 6. Mai 1945*, ed. Karol Jonca and Alfred Konieczny, Wroclaw, 1993.

Petzold, Heinz, "Cottbus zwischen Januar und Mai 1945", Werner Stang und Kurt Arlt (eds.), *Brandenburg im Jahr 1945*, Potsdam, 1995.

Peukert, Detlef, *Die Edelweißpiraten: Protestbewegungen jugendlicher Arbeiter im Dritten Reich*, Köln, 1980.

Pickholz-Barnitsch, Olga M., "The Evacuation of the Stutthof Concentration Camp", *Yad Vashem Bulletin*, 16 (1965).

Poll, Bernhard (ed.), *Das Schicksal Aachens im Herbst 1944: Authentische Berichte*, Aachen, 1955.

—— *Das Schicksal Aachens im Herbst 1944: Authentische Berichte II*, Aachen, 1962.

Pöllmann, Guido, "Rote Armee in Nemmersdorf am 22.10.1944", Franz W. Seidler ve Alfred M. de Zayas (eds.), *Kriegsverbrechen in Europa und im Nahen Osten im 20. Jahrhundert*, Hamburg, 2002.

Pommerin, Reiner, "The Wehrmacht: Eastern Front", David Wingeate Pike (ed.), *The Closing of the Second World War: Twilight of a Totalitarianism*, New York, 2001.

Probert, Henry, *Bomber Harris: His Life and Times*, London, 2001.

Rahn, Werner, "Die deutsche Seekriegsführung 1943 bis 1945", *DRZW*, c. 10/1.

Rass, Christoph, "Das Sozialprofil von Kampfverbänden des deutschen Heeres 1919 bis 1945", *DRZW*, c. 9/1.

—— *"Menschenmaterial": Deutsche Soldaten an der Ostfront. Innenansichten einer Infanteriedivision 1939–1945*, Paderborn, 2003.

—— Rohrkamp, René, and Quadflieg, Peter M., *General Graf von Schwerin und das Kriegsende in Aachen: Ereignis, Mythos, Analyse*, Aachen, 2007.

Rauchensteiner, Manfried, *Der Krieg in Österreich 1945*, 2'nci baskı, Wien, 1984.

Rebentisch, Dieter, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart 1989.

—— ve Teppe, Karl (eds.), *Verwaltung contra Menschenführung im Staat Hitlers*, Göttingen, 1986.

Rees, Laurence, *Auschwitz: The Nazis and the "Final Solution"*, London, 2005.

Reibel, Carl-Wilhelm, *Das Fundament der Diktatur: Die NSDAP-Ortsgruppen 1932–1945*, Paderborn, 2002.

Reitlinger, Gerald, *The Final Solution*, Sphere Books baskısı, London, 1971.

Rendulić, Lothar, *Gekämpft, Gesiegt, Geschlagen*, Wels, 1952.

Reuth, Ralf Georg, *Goebbels*, München ve Zürich, 1990.

Reynolds, Michael, *The Devil's Adjutant: Jochen Peiper, Panzer Leader*, Staplehurst, 1995.

Richarz, Monika, *Jüdisches Leben in Deutschland: Selbstzeugnisse zur Sozialgeschichte 1918–1945*, Stuttgart, 1982.

Riedel, Hermann, *Halt! Schweizer Grenze!*, Konstanz, 1983.

Rohland, Walter, *Bewegte Zeiten*, Stuttgart, 1978.

Rossiwall, Theo, *Die letzten Tage: Die militärische Besetzung Österreichs 1945*, Wien, 1969.

Rothfels, Hans, *The German Opposition to Hitler*, London, 1970 baskısı.

Rudorff, Andrea, "Blechhammer (Blachownia)", Wolfgang Benz ve Barbara Distel (eds.), *Der Ort des Terrors: Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 5, München, 2007.

Rusinek, Bernd-A., "'Wat denkste, wat mir objerümt han': Massenmord und Spurenbeseitigung am Beispiel der Staatspolizeistelle Köln 1944/45", Gerhard Paul ve Klaus-Michael Mallmann (eds.), *Die Gestapo: Mythos und Realität*, Darmstadt, 1995.

Sauer, Paul, *Württemberg in der Zeit des Nationalsozialismus*, Ulm, 1975.

—— *Demokratischer Neubeginn in Not und Elend: Das Land Württemberg-Baden von 1945 bis 1952*, Ulm, 1979.

Schellenberg, Walter, *Schellenberg*, London 1965 baskısı.

Scheurig, Bodo, *Alfred Jodl: Gehorsam und Verhängnis*, Berlin ve Frankfurt am Main, 1991.

Schmidt, Matthias, *Albert Speer: Das Ende eines Mythos*, Berne ve München, 1982.

Schmiechen-Ackermann, Detlef, "Der 'Blockwart': Die unteren Parteifunktionäre im nationalsozialistischen Terror- und Überwachungsapparat", *Vf Z*, 48 (2000).

Schmier, Louis Eugene, "Martin Bormann and the Nazi Party 1941–1945", Ph.D. tezi, University of North Carolina, Chapel Hill, 1969.

Schönherr, Klaus, "Der Zusammenbruch im Osten: Die Rückzugskämpfe seit Sommer 1944", *DRZW*, c. 8.

—— "Ferdinand Schörner – Der idealtypische Nazi-General", Ronald Smelser ve Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Schroeder, Christa, *Er war mein Chef: Aus dem Nachlaß der Sekretärin von Adolf Hitler*, München ve Wien, 1985.

Schulz-Naumann, Joachim, *Mecklenburg 1945*, München, 1989.

Schwarz, Egbert, "Die letzten Tage des Dritten Reiches: Untersuchung zu Justiz und NS-Verbrechen in der Kriegsendphase März/April 1945", Yüksek Lisans tezi, Universität Düsseldorf, 1990.

Schwarz, Michael, "Ethnische 'Säuberung' als Kriegsfolge: Ursachen und Verlauf der Vertreibung der deutschen Zivilbevölkerung aus Ostdeutschland und Osteuropa 1941 bis 1950", *DRZW*, c. 10/2.

Schwendemann, Heinrich, "Endkampf und Zusammenbruch im deutschen Osten", *Freiburger Universitätsblätter*, 130 (1995).

—— "Strategie der Selbstvernichtung: Die Wehrmachtführung im 'Endkampf' um das 'Dritte Reich'", Rolf-Dieter Müller and Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999.

—— "'Deutsche Menschen vor der Vernichtung durch den Bolschewismus zu retten': Das Programm der Regierung Dönitz und der Beginn einer Legendenbildung", Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.

—— "Tod zwischen den Fronten", *Spiegel Special 2*, Hamburg, 2002.

—— "'Drastic Measures to Defend the Reich at the Oder and the Rhine ...': A Forgotten Memorandum of Albert Speer of 18 March 1945", *Journal of Contemporary History*, 38 (2003).

—— "'Verbrannte Erde'? Hitlers 'Nero-Befehl' vom 19. März 1945", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005.

—— "Das Kriegsende in Ostpreußen und in Südbaden im Vergleich", Bernd Martin (ed.), *Der Zweite Weltkrieg und seine Folgen: Ereignisse – Auswirkungen – Reflexionen*, Freiburg, 2006.

—— "Ein unüberwindlicher Wall gegen den Bolschewismus: Die Vorbereitung der 'Reichsverteidigung' im Osten im zweiten Halbjahr 1944", *Schlüsseljahr 1944*, ed. Bayerische Landeszentrale für Politische Bildungsarbeit, München, 2007.

Schwerin von Krosigk, Lutz Graf, *Es geschah in Deutschland*, Tübingen ve Stuttgart, 1951.

—— "Persönliche Erinnerungen", 2'nci kısım: "25 Jahre Berlin 1920 bis 1945", yayımlanmamış daktilo metni, tarihsiz.

Seidler, Franz W., *'Deutscher Volkssturm': Das letzte Aufgebot 1944/45*, München ve Berlin, 1989.

—— ve Zayas, Alfred M. de (eds.), *Kriegsverbrechen in Europa und im Nahen Osten im 20. Jahrhundert*, Hamburg, 2002.

Semmler, Rudolf, *Goebbels – the Man Next to Hitler*, London, 1947.

Sereny, Gitta, *Albert Speer: His Battle with Truth*, London, 1995.

Serger, Bernd, Böttcher, Karin-Anne, and Ueberschär, Gerd R. (eds.), *Südbaden unter Hakenkreuz und Trikolore: Zeitzeugen berichten über das Kriegsende und die französische Besetzung*, Freiburg im Breisgau, Berlin ve Wien, 2006.

Siebel-Achenbach, Sebastian, *Lower Silesia from Nazi Germany to Communist Poland, 1942–49*, London, 1994.

Smelser, Ronald, *Robert Ley: Hitler's Labor Front Leader*, Oxford, New York ve Hamburg, 1988.

—— ve Syring, Enrico (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Speer, Albert, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main ve Berlin, 1969.

Spiegelbild einer Verschwörung: Die Kaltenbrunner-Berichte an Bormann und Hitler über das Attentat vom 20. Juli 1944. Geheime Dokumente aus dem ehemaligen Reichssicherheitshauptamt, ed. Archiv Peter, Stuttgart, 1961.

"Spiegelbild einer Verschwörung": Die Opposition gegen Hitler und der Staatsstreich vom 20. Juli 1944 in der SD-Berichterstattung, ed. Hans-Adolf Jacobsen, 2 c., Stuttgart, 1984.

Sprenger, Isabell, "Das KZ Groß-Rosen in der letzten Kriegsphase", Ulrich Herbert, Karin Orth and Christoph Dieckmann (eds.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 2, Göttingen, 1998.

Stadlbauer, Ferdinand, "Die letzten Tage des Gauleiters Wächtler", *Waldmünchner Heimatbote*, 12 (1985).

Stadler, Karl, *Österreich 1938–1945 in Spiegel der NS-Akten*, Wien, 1966.

Stafford, David, *Endgame 1945: Victory, Retribution, Liberation*, London, 2007.

Stahl, Friedrich-Christian, "Generaloberst Kurt Zeitzler", Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, vol. 2: *Vom Kriegsbeginn bis zum Weltkriegsende*, Darmstadt, 1998.

Stargardt, Nicholas, *Witnesses of War: Children's Lives under the Nazis*, London, 2005.

Stehle, Hansjakob, "Deutsche Friedensfühler bei den Westmächten im Februar/März 1945", *VfZ*, 30 (1982).

Steinbach, Peter, "Hans Günther von Kluge – ein Zauderer im Zwielicht", Ronald Smelser ve Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Steinbacher, Sybille, *Auschwitz: A History*, London, 2005.

Steinert, Marlis, *Die 23 Tage der Regierung Dönitz*, Düsseldorf ve Wien, 1967.

—— *Hitlers Krieg und die Deutschen*, Düsseldorf and Vienna, 1970.

—— "The Allied Decision to Arrest the Dönitz Government", *Historical Journal*, 31 (1988).

Steinkamp, Peter, "Generalfeldmarschall Ferdinand Schörner", Gerd R. Ueberschär (ed.), *Hitlers militärische Elite*, vol. 2: *Vom Kriegsbeginn bis zum Weltkriegsende*, Darmstadt, 1998.

Stephenson, Jill, "'Resistance' to 'No Surrender': Popular Disobedience in Württemberg in 1945", Francis R. Nicosia ve Lawrence D. Stokes (eds.), *Germans against Nazism*, Oxford ve Providence, RI, 1990.

—— *Hitler's Home Front: Württemberg under the Nazis*, London, 2006.

Stettin/Szczecin 1945–1946, Rostock, 1994.

Strebel, Bernhard, *Celle April 1945 Revisited*, Bielefeld, 2008.

Strzelecki, Andrzej, "Der Todesmarsch der Häftlinge aus dem KL Auschwitz", Ulrich Herbert, Karin Orth and Christoph Dieckmann (eds.), *Die nationalsozialistischen Konzentrationslager*, c. 2, Göttingen, 1998.

Sumowski, Hans-Burkhard, *"Jetzt war ich ganz allein auf die Welt": Erinnerungen an eine Kindheit in Königsberg 1944–1947*, München, 2009.

Süß, Dietmar, "Die Endphase des Luftkriegs", *Kriegsende in Deutschland*, Hamburg, 2005.

—— "Der Kampf um die 'Moral' im Bunker: Deutschland, Großbritannien und der Luftkrieg", Frank Bajohr ve Michael Wildt (eds.), *Volksgemeinschaft: Neue Forschungen zur Gesellschaft des Nationalsozialismus*, Frankfurt am Main, 2009.

Die Tagebücher von Joseph Goebbels, II'nci kısım, ed. Elke Fröhlich, c. 12–15, München, 1995–6.

Taylor, Brian, *Barbarossa to Berlin: A Chronology of the Campaigns on the Eastern Front 1941 to 1945*, c. 2, Stroud, 2008.

Taylor, Frederick, *Dresden: Tuesday 13 February 1945*, London, 2005 baskısı.

Tenfelde Klaus, "Proletarische Provinz: Radikalisierung und Widerstand in Penzberg/Oberbayern 1900 bis 1945", Martin Broszat, Elke Fröhlich ve Anton Grossmann (eds.), *Bayern in der NS-Zeit*, c. 4, München ve Wien, 1981.

Teppe, Karl, "Der Reichsverteidigungskommissar: Organisation und Praxis in Westfalen", Dieter Rebentisch ve Karl Teppe (eds.), *Verwaltung contra Menschenführung im Staat Hitlers*, Göttingen, 1986.

Thacker, Toby, *The End of the Third Reich: Defeat, Denazification and Nuremberg, January 1944–November 1946*, Stroud, 2008 baskısı.

Thorwald, Jürgen, *Es begann an der Weichsel: Flucht und Vertreibung der Deutschen aus dem Osten*, München, 1995 baskısı (1'inci baskı, 1949).

"Tief vergraben, nicht dran rühren", *Spiegel Special*, 2 (2005).

Tilitzki, Christian, *Alltag in Ostpreußen 1940–1945: Die geheimen Lageberichte der Königsberger Justiz 1940–1945*, Leer, 1991.

Toland, John, *The Last 100 Days*, London, 1965.

Tooze, Adam, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, London, 2006.

Trevor-Roper, H. R., *The Last Days of Hitler*, London, 1962 baskısı.

Troll, Hildebrand, "Aktionen zur Kriegsbeendigung im Frühjahr 1945", Martin Broszat, Elke Fröhlich and Anton Grossmann (eds.), *Bayern in der NS-Zeit*, c. 4, München ve Wien, 1981.

Ueberschär, Gerd R. (ed.), *Hitlers militärische Elite*, c. 2: *Vom Kriegsbeginn bis zum Weltkriegsende*, Darmstadt, 1998.

Ungváry, Krisztián, "Der Zusammenbruch im Osten: Die Rückzugskämpfe seit Sommer 1944", *DRZW*, c. 8.

United States Strategic Bombing Survey, New York ve London, 1976, c. 4.

Vagts, Alfred, "Unconditional Surrender – vor und nach 1943", *VfZ*, 7 (1959).

Vogel, Detlef, "Deutsche und Alliierte Kriegführung im Westen", *DRZW*, c. 7.

Von der Diktatur zur Besatzung: Das Kriegsende 1945 im Gebiet des heutigen Landkreises Sigmaringen, ed. Landkreis Sigmaringen, Sigmaringen, 1995.

Vorländer, Herwart, "NS-Volkswohlfahrt und Winterhilfswerk des deutschen Volkes", *VfZ*, 34 (1986).

—— *Die NSV: Darstellung und Dokumentation einer NS-Organisation*, Boppard, 1988.

Wachsmann, Nikolaus, *Hitler's Prisons: Legal Terror in Nazi Germany*, New Haven and London, 2004.

Wahl, Karl, *"... es ist das deutsche Herz": Erlebnisse und Erkenntnisse eines ehemaligen Gauleiters*, Augsburg, 1954.

—— *Patrioten oder Verbrecher*, Heusenstamm bei Offenbach am Main, 1973.

Warlimont, Walter, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Novato, Calif., tarihsiz (İngilizce ilk baskı, London, 1964).

Weber, Max, *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriß der verstehenden Soziologie*, gözden geçirilmiş 5. baskı, Tübingen, 1980.

Wegner, Bernt, "Deutschland in Abgrund", *DRZW*, c. 8.

—— *Hitlers politische Soldaten*, Paderborn, 1982.

—— "Hitler, der Zweite Weltkrieg und die Choreographie des Untergangs", *Geschichte und Gesellschaft*, 26 (2000).

—— "The Ideology of Self-Destruction: Hitler and the Choreography of Defeat", *Bulletin of the German Historical Institute London*, 26/2 (2004).

Wehler, Hans-Ulrich, *Deutsche Gesellschaftsgeshichte*, c. 4: *1914–1919*, 3. baskı, München, 2008.

—— *Der Nationalsozialismus: Bewegung, Führerherrschaft, Verbrechen*, München, 2009.

Die Wehrmachtberichte 1939–1945, c. 3: *1. Januar 1944 bis 9. Mai 1945*, München, 1989.

Weinberg, Gerhard L., "Adolf Hitler und der NS-Führungsoffizier (NSFO)", *Vf Z*, 12 (1964).

—— *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994.

Welch, David, *Propaganda and the German Cinema 1933–1945*, Oxford, 1983.

Westphal, Siegfried, *Erinnerungen*, Mainz, 1975.

Wette, Wolfram, *Die Wehrmacht: Feindbilder, Vernichtungskrieg, Legenden*, Frankfurt am Main, 2002.

Widerstand und Verfolgung in Köln, ed. Historisches Archiv der Stadt Köln, Köln, 1974.

Wieck, Michael, *Zeugnis vom Untergang Königsbergs: Ein "Geltungsjude" berichtet*, Heidelberg, 1988.

Wildt, Michael, *Volksgemeinschaft als Selbstermächtigung*, Hamburg, 2007.

Wilhelm, Hans-Heinrich, "Hitlers Ansprache vor Generalen und Offizieren am 26. Mai 1944", *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 2 (1976).

—— "Heinz Guderian – 'Panzerpapst' und Generalstabschef", Ronald Smelser and Enrico Syring (eds.), *Die Militärelite des Dritten Reiches*, Berlin, 1995.

Wolfrum, Edgar, "Widerstand in den letzten Kriegsmonaten", Peter Steinbach and Johannes Tuchel (eds.), *Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Bonn, 1994.

Woller, Hans, *Gesellschaft und Politik in der amerikanischen Besatzungszone: Die Region Ansbach und Fürth*, München, 1986.

"Wollt Ihr den totalen Krieg?" Die geheimen Goebbels-Konferenzen 1939–1943, ed. Willi A. Boelcke, München, 1969.

Wullner, Fritz, *NS-Militärjustiz und das Elend der Geschichtsschreibung*, Baden-Baden, 1991.

Yelton, David K., *Hitler's Volkssturm: The Nazi Militia and the Fall of Germany, 1944–1945*, Lawrence, Kan., 2002.

Zamecnik, Stanislav, "'Kein Häftling darf lebend in die Hände des Feindes fallen': Zur Existenz des Himmler-Befehls vom 14–18. April 1945", *Dachauer Hefte*, 1 (1985).

Zarusky, Jürgen, "Von der Sondergerichtsbarkeit zum Endphasenterror: Loyalitätserzwingung und Rache am Widerstand im Zusammenbruch des NS-Regimes", Cord Arendes, Edgar Wolfrum ve Jörg Zedler (eds.), *Terror nach Innen: Verbrechen am Ende des Zweiten Weltkrieges*, Göttingen, 2006.

Zeidler, Manfred, "Die Rote Armee auf deutschem Boden", *DRZW*, c. 10/1.

—— *Kriegsende im Osten: Die Rote Armee und die Besetzung Deutschlands östlich von Oder und Neiße 1944/45*, München, 1996.

Zeitzeugen berichten ... Schwäbisch Gmünd – Erinnerungen an die Zeit von 1930 bis 1945, ed. Stadtarchiv Schwäbisch Gmünd, Schwäbisch Gmünd, 1989.

Zhukov, G., *Reminiscences and Reflections*, c. 2, Moscow, 1985.

Ziemann, Benjamin, "Fluchten aus dem Konsens zum Durchhalten: Ergebnisse, Probleme und Perspektiven der Erforschung soldatischer Verweigerungsformen in der Wehrmacht 1939–1945", Rolf-Dieter Müller and Hans-Erich Volkmann (eds.), *Die Wehrmacht: Mythos und Realität*, München, 1999.

Zimmermann, John, "Die deutsche militärische Kriegführung im Westen 1944–45", *DRZW*, c. 10/1.

—— "Die Kämpfe gegen die Westalliierten 1945 – ein Kampf bis zum Ende oder die Kreierung einer Legende?" Jörg Hillmann ve John Zimmermann (eds.), *Kriegsende 1945 in Deutschland*, München, 2002.

—— *Pflicht zum Untergang: Die deutsche Kriegführung im Westen des Reiches 1944/45*, Paderborn, 2009.

Zolling, Peter, "Was machen wir am Tag nach unserem Sieg?" Wolfgang Malanowski (ed.), *1945: Deutschland in der Stunde Null*, Reinbek bei Hamburg, 1985.

Dizin

1'inci SS Panzer Alayı 228
6'ncı Hava Filosu 292
12'nci Panzer Tümeni 438
21'inci Ordu Grubu 195
116'ncı Panzer Tümeni 108
Ayrıca bkz. Kurmark Panzer Tümeni

A
A4 roketi *bkz.* V2 58, 121, 224, 362
Aachen 6, 24, 103, 107-111, 117, 131, 146, 195, 198, 211, 218, 300, 393, 448
Abwehr 461
Alexander, Sir Harold 10, 34, 321, 514, 515
Allenstein 250
Alquen, Rolf d' 112, 298, 299
Altendorf 470
Altıncı SS-Panzer Ordusu 25, 197, 228, 357, 400
Altötting 483, 484
Altuni Sülünler 110, 449
Alzey 379
Angerapp 168
Ansbach 31, 32, 33, 46, 450
Antwerp 100, 192, 195, 198, 224, 228, 233, 540
A Ordu Grubu 25, 244, 281, 289, 290
Ardenler Taarruzu 8, 17, 193, 195, 200, 201, 204, 207, 214, 216, 230, 232, 234, 235, 237-242, 269, 295, 351, 378, 395, 415, 428, 540, 550
Arnhem 102, 189, 540
Aschaffenburg 419
atomun parçalanması 439
Augsburg 9, 28, 316, 348, 390, 392, 393, 480
Auschwitz 4, 186, 187, 249, 262, 324, 325, 328, 329, 330, 332, 462
Avranches 98, 99, 114
Avusturya 53, 150, 330, 358, 422, 423, 444, 445, 464, 488, 513-515, 522
Axmann, Artur 436

B
Backe, Herbert 501, 525
Bad Nauheim 165, 255
Bad Windsheim 456, 457
Baer, Richard 328
Bagramyan, Ivan 245
Bagration Harekâtı 49, 124, 147, 148
Balck, Hermann 67, 71, 102, 358
Balga 353
Baltık 7, 53, 147, 150-153, 155, 158, 166, 167, 169, 245, 252, 253, 257, 258, 265, 266, 292, 352, 355, 420, 510, 519, 523, 529
Barbarossa Harekâtı 86, 183, 487
Bastogne 228, 233
Batı Duvarı (Westwall) 159
Bayreuth 24, 418, 444, 445, 453
BBC 4, 10, 85, 388, 460, 500
Belgrad 510, 534
Below, Nicolaus von 60, 99, 181, 242, 262, 406

Bełżec 187
Bensberg 448
Berchtesgaden 52, 302, 385, 386, 389, 472, 477, 478, 480, 494, 508, 531
Bergen-Belsen 462, 463, 468
Berger, Gottlob 74, 140, 222, 239, 303, 341
Berlepsch, Dietmar von 341
Berlepsch, Hans Dietrich Freiherr von 341
Berlin 7, 9, 14, 27, 34, 35, 38, 55, 57, 58, 61, 64, 66, 76, 79, 80, 83, 85, 87, 91, 95, 99, 100, 107, 128, 132, 136, 139, 148, 153, 166, 172, 173, 190, 192, 194, 195, 205, 216, 225, 226, 231, 234, 237, 238, 243-245, 251, 252, 265, 271, 273-275, 289, 298, 299, 301, 303, 305, 306, 313, 317, 320, 326, 327, 334-336, 338, 339, 340, 342, 344, 345, 348, 349, 352, 358, 361, 364, 365, 367, 369, 371, 373, 375, 385-387, 391, 397-399, 402, 403, 405, 406, 410, 412-416, 421-427, 432-434, 436, 440, 444, 445, 447, 449, 453, 455, 464, 465, 470-480, 484-486, 488-493, 496-499, 501, 508, 512, 513, 518, 519, 521, 522, 528, 539, 540, 548, 551, 553
Berlin Filarmoni Orkestrası 35
Bernadotte, Graf Folke 399, 400, 401, 462, 472, 485
Bernau 425
Beşinci Panzer Ordusu 25, 197, 228, 233, 428
Birinci Dünya Savaşı 18, 36, 37, 39, 43, 50, 89, 103, 113, 148, 153, 159, 162, 166, 227, 237, 298, 312, 313, 349, 363, 381, 383, 470, 525
Birinci Panzer Ordusu 25, 244
Birkenau 186, 187, 328, 329
Birleşik Çelik İşleri 208
Birleşik Devletler 152, 325
  Altıncı Ordu 157, 196
  Birinci Ordu 102
  Üçüncü Ordu 359, 419
  Dokuzuncu Ordu 195, 417
  V'inci Kolordu 102
  VII'nci Kolordu 103
Bitburg 112, 113
Bitterfeld 426
Blaskowitz, Johannes 25, 103, 358, 372, 373, 418, 506, 507
Blitzkrieg 60
Bochum 205, 219, 220, 333, 417
Bohemya ve Moravya Protektorası 53, 262, 325, 355, 432, 445, 475, 487, 514, 516, 517, 519
Bologna 377
Bonhoeffer, Dietrich 461
Bonn 40, 135, 320, 359, 365, 429, 484
B Ordu Grubu 26, 103, 185, 197, 198, 206, 207, 358, 417, 427, 428, 442, 448
Bormann, Martin 6, 23, 42, 52, 54, 59, 67, 68, 72, 76, 77, 79-83, 85, 93, 95, 106, 111, 114, 123, 124, 127, 128, 135, 138, 139, 140, 142-145, 160, 205, 210, 211, 213, 214, 218, 236-239, 291, 295, 300-302, 305-308, 310, 311, 315, 316, 318, 319, 342-344, 348, 362, 366, 369, 372-374, 386, 387, 392-394, 408, 409, 436, 437, 443-448, 452, 454, 473, 477-479, 486, 490-492, 497, 501, 544, 549, 552, 553
Bosch, Werner 202, 421
Brandenberger, Erich 197
Brandt, Rudolf 239, 298, 303, 341
Brauchitsch, Walther von 67
Braun 482, 485, 486
Braun, Alois 482
Braun, Eva 485, 486
Braunschweig 418, 474
Bremen 216, 337, 418, 498, 520
Breslau 163, 245, 249, 250, 263, 272, 276, 279, 309, 330, 340, 348, 356, 371, 450, 451
Brieg 250
Bromberg 307
Bruhn, Johannes 226
Brütüs, Marcus Junius 71

Buch, Walter 54
Buchenwald 7, 330, 463-465, 467, 469, 470
Budapeşte 155, 195, 246, 355, 357, 510
Buhle, Walter 86
Buissonville 233
Burgdorf, Wilhelm 282, 286
Burghausen 483
Busch, Ernst 62, 511
Busse, Theodor 356, 424, 474, 513
buzkıran 258
Büyük Knut 120

C
Caen 98
Canaris, Wilhelm 461
Caserta 508
Celle 418, 467, 470, 489
Celles 233
Cenevre Sözleşmesi 345, 365
cephe gerisi (*Etappe*) 114
Chelmno 187
Chemnitz 418
Cherbourg 97, 102
Chernyakhovski, Ivan 245, 250
Churchill, Winston 37, 333, 349, 417, 506, 539
Coburg 265, 418
Colmar 359
C Ordu Grubu 401, 507
Cottbus 455
Coventry 334, 534

Ç
Çuykov, Vasili 252

D
Dachau 7, 461, 464, 470
Dankwort, Werner 397, 398
Danzig 73, 153, 159, 177, 222, 258, 264, 265, 309, 331, 348, 352, 353, 366
Dargel, Paul 171
Darmstadt 61, 63, 99, 189, 271, 321, 322, 333, 336, 425, 461, 491, 522
Das Reich 275, 339
Das Schwarze Korps 298, 441
Demmin 499, 500
Dessau 426
Dethleffsen, Erich 35, 484, 488, 492, 494, 504, 531, 532
Devers, Jacob 196
Dietrich 15, 25, 81, 127, 176, 197, 198, 200, 201, 207, 228, 247, 320, 357, 400, 406, 461
Dietrich, Otto 176
Dietrich, Sepp 197, 207, 247, 357, 400
Dinant 233
Dodges, Courtney 102
Doğu Duvarı (Ostwall) 142, 159
Dohnanyi, Hans von 461
Dorpmüller, Julius 404, 502, 525
Dorsch, Xaver 110, 134
Dortmund 205, 321, 322, 333, 418
Döberitz 225, 226
Dönitz, Karl (Büyük Amiral) 6, 8, 14, 17, 21, 24, 25, 38, 78, 88, 90, 150, 209, 246, 291, 292, 362, 374, 375, 381, 382, 420, 422, 430-432, 472, 475-477, 480, 486, 489-496, 501-509, 511-521, 523-527, 530, 536, 538, 548, 551, 553
Dördüncü Ordu 25, 61, 71, 158, 170, 251, 282-287, 353, 423
Dördüncü Panzer Ordusu 244, 249, 424
Drauz, Richard 458, 459
Dresden 7, 35, 188, 263, 333-340, 345, 363, 424, 433
Dufner, Julius 69, 70, 112, 113, 223, 235, 280, 351, 364, 365, 442
Duisburg 205, 219, 322, 417, 428
Dulles, Allen W. 401, 507
Dunkirk 101, 195, 510
Dünya Yahudi Kongresi 473
Düren 195, 196, 218, 359
Düsseldorf 15, 66, 120, 132, 162, 179, 204, 205, 210, 211, 302, 322, 359, 370, 457, 489, 495

E
Ebenrode 168
Eigruber, August 444, 445

Eisenhower, Dwight D. 100, 102, 103, 228, 400, 502, 504, 506, 507, 513, 515-519, 523-525, 527, 538, 539
Eismann, Hans-Georg 432, 433
Elbing 251, 258, 284, 331, 352
Elser, Georg 461
Emek Cephesi 24, 54, 93, 138, 143, 223, 340, 393, 436
Emmendingen 223
E Ordu Grubu 514
Erfurt 418
Essen 121, 143, 205, 206, 211, 220, 221, 273, 302, 312, 333, 364, 413, 417
Eupen 107, 195
Eydtkau 168

F
Falaise 6, 98, 99, 104, 114, 115
Fegelein, Hermann 75, 485
Fernau, Walter 459, 460
Fiebig, Richard 203
Finlandiya 107, 151
Flensburg 340, 414, 449, 495, 498, 501, 502, 518, 522, 525-527, 530
Floransa 49, 332
Florian, Friedrich Karl 210
Flossenbürg 330, 461, 463, 464, 469
Forster, Albert 348, 352
Frank, Hans 40, 82, 160, 304, 388
Frankfurt am Main 35, 38, 40, 41, 45, 54, 58, 75, 83, 85, 88, 128, 132, 139, 140, 183, 192, 194, 204, 219, 309, 342, 360, 371, 373, 388, 403, 406, 426, 454, 495, 513, 518, 551
Frankfurt an der Oder 305, 323, 356, 432
Freiberg 446
Freiburg 7, 9, 10, 11, 27, 70, 223, 251, 323, 419, 421
Freisler, Roland 90
Freudenstadt 419, 421
Frick, Wilhelm 56
Friedeburg, Hans-Georg von 503, 505, 511, 514, 517, 518, 526, 527
Fromm, Friedrich 56, 73, 74
Führer Sığınağı 346, 426, 432, 472, 474, 476, 478, 485, 490, 492, 552

G
Gandau 450
Gardelegen 468, 469
Garmisch-Partenkirchen 483
Gebhardt, Karl 107, 173
Gehlen, Reinhard 246, 247
Gerland, Karl 449
Gerngroß, Rupprecht 482
Giesler 24, 303, 346, 387, 415, 483, 486
Giesler, Hermann 346, 415
Giesler, Paul 24
Gleiwitz 330
Glogau 271, 291, 356
Godwood Harekâtı 98
Goebbels, Joseph 6, 7, 22, 23, 28, 42, 49, 55-57, 59, 72, 76-84, 86, 91, 93-95, 102, 107, 109, 113, 120, 121, 124-129, 132, 135, 136, 138, 139, 143, 145, 152, 162, 175-181, 183, 184, 196, 210, 212, 213, 215-222, 229-231, 233-235, 239, 247, 270, 273, 275, 291, 292, 301, 303, 305, 306, 311, 315, 338-347, 350, 352, 362, 365, 366, 370, 380, 390, 392-397, 399, 405, 407, 410, 411, 413-415, 435, 439, 442-444, 446-449, 451, 472-474, 479, 486, 492, 497, 498, 501, 503, 507, 541, 543, 544, 549, 552, 553
Goebbels, Magda 345, 397, 473, 486, 497
Goldap 168, 170, 250
G Ordu Grubu 25, 103, 209, 358, 369, 372, 418, 419, 429, 437, 444, 513
Gotenhafen (Gdynia) 222, 264, 331, 353
Gotha 418, 436
Göring, Hermann 23, 52, 65, 78, 84, 88, 89, 104, 125, 145, 174, 175, 221, 234, 237, 241, 246, 292, 342, 346, 365, 395, 430, 432, 442, 443, 472, 476, 477, 480, 485, 494, 495, 497, 550-552
Götterdämmerung 35, 39, 421
Göttingen 33, 37, 81, 174, 195, 213, 312, 319, 323, 418, 457, 463, 489, 535

Gräser, Fritz-Hubert 424
Greifswald 455, 456
Greim, Robert Ritter von 292
Greiser, Arthur 7, 24, 304-306, 463, 465, 467, 469
Grohé, Josef 7, 24, 109, 142, 448
Großdeutschland Zırhlı Kolordusu 247
Groß-Rosen 329, 330, 331, 462
Guderian, Heinz 6, 25, 62, 67, 84, 86, 87, 89, 90, 138, 151, 160, 161, 164, 168, 171, 192, 197, 198, 233, 240, 243, 244, 246-248, 252, 281, 282, 283, 285-287, 289, 290, 292, 347, 356, 357, 358, 361, 365, 366, 400, 405, 430, 551
Guernica 334
Gumbinnen 147, 168, 174, 182, 250
Güney Ukrayna Ordu Grubu 149

H
Halder, Franz 63
Halle 104, 316, 366, 418
Hamburg 35, 40, 41, 87, 93, 116, 172, 223, 229, 238, 256, 259, 265, 324, 328, 332, 333, 337, 352, 371, 391, 394, 425, 427, 436, 463, 464, 466, 472, 489, 497, 498, 511, 527, 528
Hamelin 210
Hamm 418
hammadde 195
Hanke, Karl 7, 24, 340, 348, 371, 450, 451, 486
Hannover 418, 467, 474
Harpe, Josef 25, 244, 247, 281, 289, 313, 428
Harris, Arthur 333
Hausser, Paul 25, 358, 372, 418, 419, 429
Heidelberg 268, 360, 422
Heidkämper, Otto 281, 282, 284, 285, 286
Heilbronn 333, 419, 458, 459
Heiligenbeil 251, 255
Heilsberg 284, 286, 353
Heinrici, Gotthard 6, 25, 244, 381, 382, 424, 432-434, 474-478, 548
Hela 353, 420, 449, 514
Hellmuth, Otto 116, 410
Helm, Erwin 459, 460
Hess, Rudolf 54
Heusinger, Adolf 64
Himmler, Heinrich 6, 23, 34, 42, 55, 56, 60, 64, 72-79, 82, 90, 91, 95, 104, 107, 110-112, 114, 127, 133, 136-140, 144, 145, 149, 164-166, 171, 173, 178, 181, 187, 196, 210, 211, 212, 218, 221, 222, 238-240, 246, 251, 291, 298, 299, 301, 303-307, 309, 310, 315, 316, 318, 321, 323-326, 341, 345, 352, 372, 381, 395, 399, 400, 401, 412, 432, 454, 462-466, 472, 473, 480, 485, 486, 490, 493-495, 497, 501, 502, 504, 505, 507, 516, 549, 550, 552, 553
Hindenburg, Paul von 250
Hiroşi, Oşima 238
Hitler Gençliği 31, 112, 122, 142, 143, 153, 161, 181, 267, 365, 395, 436, 446, 450, 467, 468, 481, 499, 546
Hofer, Franz 24, 445, 508
Hoffmann, Albert 136, 428, 448, 449
Hohenlychen 107, 324, 399
Hollanda Direniş Hareketi 506
Holz, Karl 7, 24, 114, 449, 450, 454
H Ordu Grubu 25, 358, 372, 418
Hoßbach, Friedrich 61, 66, 71, 72, 284-289, 313
hukuk 295, 318
Hübner, Rudolf 305, 371
Hüseyin, Saddam 36
Hütten 470

İ
İhtiyat Ordusu 64, 73, 74, 77, 82, 90, 136, 137, 140, 239, 293, 494, 549
İkinci Ordu 282, 426, 476, 511, 513
intihar 13, 35, 43, 99, 267, 302, 374, 392, 415, 436, 441-443, 486, 492, 497-499, 533
İntihar pilotları 441
inzibat 116, 259

J
Jaenecke, Heinrich 40
Jena 10, 418
jet-avcı 104, 379
Jodl, Alfred 6, 25, 38, 62, 68, 84, 85, 89, 92, 98, 116, 193-196, 199, 240, 241, 246, 247, 293, 373, 417, 428, 429, 432, 445, 474-476, 478, 490, 503, 509, 511, 512, 517, 518, 523, 525, 527, 530, 551
Jordan, Rudolf 349
Jukov, Georgi 244, 251, 252, 261, 423, 424, 425, 492, 518,
Junge, Traudl 181, 268
Jülich 196
Jüterbog 424
Jüttner, Hans 74

K
Kaiserslautern 360
Kaltenbrunner, Ernst 24, 67, 110, 111, 302, 322, 326, 363, 402, 412, 443, 444, 508
Kardorff, Ursula von 272, 273, 309, 320, 321
Karlsruhe 131, 419, 421
Kassel 333
Katowice 249
Kazablanka Konferansı 37, 92
Kehl 196
Kehrl, Hans 132, 201, 202, 204
Keitel, Wilhelm 6, 7, 25, 67, 76, 85, 89, 116, 137, 164, 196, 199, 209, 239, 246, 290, 291, 293, 308, 309, 366, 406, 408, 417, 428, 429, 432, 437, 454, 474-477, 490, 494, 496, 501-503, 507, 509, 511-513, 516-519, 525, 530, 551
Kersten, Felix 239, 323, 324, 399, 401
Kesselring, Albert 25, 246, 359, 360, 371-373, 401, 417, 422, 425-428, 429, 434, 508, 509, 513, 515, 548
Kızıl Haç 68
Kiel 322, 374
Kielce 247
Klein-Berkel 212
Klemperer, Victor 188, 189, 271, 336, 339
Kluge, Hans Günther von 67, 86, 87, 90, 99
Koblenz 6, 7, 110, 112, 223, 359, 360, 453
Kobra Operasyonu 98
Koch, Erich 6, 14, 24, 55, 142, 161, 162, 164, 166, 170, 171, 177, 254-256, 286, 303, 313, 348, 449
Kolberg 217, 352, 389, 473
Kollontay, Alexandra Michailowna 398
Konev, Ivan 244, 250, 252, 261, 423, 424
Kovno 148
köle işçi 120, 134, 135, 202, 320, 325, 328, 440, 452, 505, 513, 539,
Köln 15, 24, 69, 88, 101, 103, 109, 118, 205, 211, 213, 218, 219, 223, 276, 300, 322, 333, 336, 362, 365, 420, 448, 510
Königsberg 7, 66, 161, 163, 170, 245, 250, 251, 254-257, 266, 276, 284, 286, 289, 353, 366, 422, 428, 439, 449
Köslin 352
Kraków 155, 249, 253, 304
Krampnitz 477, 480
Krebs, Hans 356, 430, 432, 433, 494
Krefeld 359
Kreipe, Werner 174, 192, 195, 241
Kritzinger, Friedrich Wilhelm 24, 55, 82, 478, 479, 545
Kurmark Panzer Tümeni 356
Kuzeybatı Ordu Grubu 511
Kuzey Denizi 53, 418, 420, 510
Kuzey Ordu Grubu (sonrasında Kurlandiya Ordu Grubu) 26, 91, 147, 150-152, 157, 158, 290, 353, 371
Kuzey Rüzgârı 241
Kuzey Ukrayna Ordu Grubu (eski Güney Ordu Grubu) 148, 149
Küstrin 252, 356, 366
Kyllburg 112

L
Lahey Sözleşmesi 165
Lahr 457

Lammers, Hans Heinrich 24, 55, 56, 59, 76, 77, 79, 81, 82, 85, 125, 143, 160, 236, 478, 479
Lammerz, Dr. Karl 205
La Rochelle 275
Lasch, Otto 422, 423, 449
Lattre de Tassigny, Jean de 518
Lauenburg 331
Leibstandarte-SS Adolf Hitler 358
Leiling, Ottoheinz 482
Leipzig 164, 418, 438
Leuthen 199
Ley, Robert 24, 54, 93, 127, 138, 142, 143, 221, 223, 238, 340, 393, 394, 497
Liebel, Willi 450
Liège 198, 232
Limpert, Robert 31, 32, 33
Lindau 480, 481
Lindemann, Georg 333, 512
Linz 79, 346, 415, 464
Łódź 187
Londra 9, 10, 11, 18, 27, 51, 53, 95, 101, 121, 224, 334, 510, 534
Löhr, Alexander 514, 515
Lötzen 251, 282, 284, 285
Lublin 187
Ludwigshafen 360
Luftwaffe 31, 51, 52, 60, 78, 84, 85, 89, 95, 104, 129, 168, 174, 197, 201, 234, 237, 241, 242, 246, 262, 274, 292, 293, 334, 352, 360, 374, 379, 406, 425, 432, 433, 477, 480, 518, 529, 552
Lübeck 265, 422, 480
Lüneburg 511
Lyon 100

M

Magdeburg 300, 303, 349, 418, 468
Mainz 38, 99, 103, 181, 198, 242, 360, 379, 426
Malmédy 107, 228
Mannheim 223, 360, 477
Manteuffel, Hasso von 25, 197, 198, 227, 228, 233, 424, 511
Marienburg 331
Market-Garden 102
Marsilya 100
Mauthausen 330, 445, 464
May, Karl 138, 324
Me 262 104, 362
medya eleştiri 269
Memel 152, 166, 167, 168, 222, 270
Menschenführung 81, 213
Merkez Ordu Grubu 26, 49, 61-63, 68, 70, 86, 91, 124, 147, 148, 150, 160, 168, 170, 171, 186, 226, 243, 244, 280-283, 286, 289, 290, 309, 310, 356, 357, 365, 424, 432, 487, 494, 514, 516, 517, 520-524
Merseburg 104, 316, 366
Metz 102, 107, 111, 131, 196
Meyer, Dr. Ernst 31, 32, 520, 521
Meyer-Detring, Wilhelm 520, 521
Mieste 468
Model, Walter 6, 26, 62, 63, 90, 91, 99, 103, 104, 109, 115, 185, 198, 199, 201, 222, 229, 230, 233, 234, 289, 290, 305, 358, 372, 410, 417, 418, 427, 428, 432, 442, 448, 461
Montgomery, Bernard 100, 102, 360, 502, 504, 511, 512, 514, 539
Morgenthau, Henry 37, 220
Mortain 99
Mosel 102, 223, 359, 360, 395, 396
Moskova 53, 252, 344, 398
mucize silahlar 47, 105, 227, 235, 349, 410
Murr, Wilhelm 392, 456
Mussolini, Benito 4, 36, 45, 88, 416, 508, 551
Musy, Jean-Marie 325, 326
Mutschmann, Martin 189, 335
Mülheim 417
Müller, Friedrich-Wilhelm 38, 58, 84, 113, 118, 126, 127, 129, 130, 134, 183, 208, 209, 226, 247, 287, 289, 309, 312, 318, 319, 335-337, 371, 375, 403, 404, 406, 407, 409-412, 423, 454, 471, 472, 495, 504, 513, 514, 517-519, 523, 525, 543, 547, 551

Münih 9, 11, 24, 27, 34, 35, 52, 69, 79, 221, 224, 236, 303, 333, 337, 387, 420, 444, 445, 448, 449, 482-484, 510, 521
Münster 322
Müttefik Kontrol Komisyonu 527
müzakereli (barış) 99, 395, 398, 491, 495, 503, 549

N
Napolyon 58, 138, 164, 217, 352
Narev 245
National Zeitung 143
Natzmer, Oldwig von 516, 521
Natzweiler 179
Naumann, Werner 124, 178, 302, 309, 313, 499
Nazi-Sovyet Paktı 154, 529
Neiße 168, 252, 260, 262, 314, 357, 423, 424
Nemmersdorf 6, 147, 168, 170-182, 185, 186, 254, 546
Neuengamme 265, 464, 466, 467, 468
Neumann, Balthasar 337
Neurath, Konstantin von 38, 495, 503, 505, 507, 526
Neutief 254
Nihai Çözüm 56, 187, 501
Nijmegen 359
Nogat 251
Normandiya 17, 49, 97, 101, 103, 133, 183, 194, 316, 539
Norveç 120, 182, 406, 415, 418, 475, 511, 512
NSFO 28, 87, 88, 94, 114, 116, 145, 158, 207, 293, 300, 366, 440, 459, 504, 547
NSV 28, 68, 122, 125, 218, 237, 255, 264, 390, 391, 444
Nürnberg 7, 27, 57, 59, 241, 272, 304, 333, 410, 411, 421, 449, 450, 454, 457, 495, 551
Nürnberg Mahkemeleri 241

O
Oberhausen 219, 341
Obersalzberg 52, 78, 302, 380, 531
Oder 48, 159, 168, 243, 245, 250, 252, 260-262, 271, 288, 291, 301, 305, 311, 323, 340, 352, 356, 357, 361, 379, 381, 406, 424, 432, 434, 440, 442, 473, 493
Ohlendorf, Otto 501
Ohnesorge, Wilhelm 388
On Dokuzuncu Ordu 239, 513
On İkinci Ordu 426, 476, 511, 513
On Yedinci Ordu 244
Oppeln 250, 357
Oppenheim 360
Oppenhoff, Franz 393
Oradour-sur-Glane 184
OSS 401, 507
Oster, Hans 461
Ostmark Ordu Grubu (1945 Nisan'ından itibaren Güney Ordu Grubu) 514, 519
Oven, Wilfried von 78, 79, 93, 109, 127, 132, 176, 196, 215, 216, 217, 220, 221, 231, 239, 301, 305, 306, 311, 315, 338, 340, 344,-346, 348, 449, 473, 474

Ö
ölüm yürüyüşleri 17, 19, 266, 332, 416, 462, 465, 468, 471, 474, 535
Özel Yetkili Topyekûn Savaş Sorumlusu 23, 59, 76, 77, 78, 81, 83, 124

P
Palmnicken 266, 331
Panzerfaust 362, 429, 499
Paris 90, 98, 100, 102, 234, 268, 320, 327, 467
Parti Genel Merkezi 23, 52, 54, 68, 79, 81, 88, 113, 116, 124, 137, 143-145, 213, 214, 300, 306, 343, 362, 366, 369, 370, 374, 394, 443-449, 452, 478
Patton, George 102, 196, 233, 359, 515, 516
Pauly, Max 466
Peiper, Joachim 228
Penzberg 483, 484
Pforzheim 334, 337
Pillau 7, 250, 251, 254, 255, 257, 258, 264, 266, 292, 353, 356, 423, 449

Pilsen 516, 520
Pirna 188
Ploieşti 150
Plön 475, 477, 486, 492, 495, 501, 503
Pollex, Curt 225-227, 271, 288, 314, 379, 380
Polonya 47, 53, 89, 148, 149, 153, 154, 156, 159, 172, 179, 187, 243, 245, 247, 251, 254, 261, 266, 304, 320, 324, 330, 372, 539
Polonya Halk Ordusu 149
Posen 128, 245, 251, 252, 271, 304, 305, 306
posta 79, 82, 184, 214, 236, 272, 342, 387, 388
Potsdam 250, 306, 455, 477, 491
Prag 90, 355, 420, 433, 438, 487, 516, 517, 520
Prenzlau 434
Pückler-Burghaus, Carl Graf von 517

R
Rahn, Rudolf 258, 491, 493, 508, 512
Rastenburg 250
Ratibor 332, 357
Ravensbrück 326, 464, 465, 469-471, 473
Regensburg 453, 481, 482
Reich Emek Cephesi 143, 436
Reich Savunma Komiserleri (RVK) 81, 142, 159, 317, 544
Reims 518, 519, 520, 522, 525
Reinecke, Hermann 87, 88, 114
Reinefarth, Heinz 356
Reinhardt, Georg-Hans 6, 26, 70, 147, 171, 175, 182, 243, 244, 247, 281-289, 292, 313, 435, 488
Remagen 359, 367, 372, 379, 392, 443
Ren 101, 102, 130, 132, 194, 196, 207, 218-220, 223, 234, 238, 239, 288, 291, 298, 333, 358, 359-361, 367, 368, 376, 379-382, 385, 386, 392, 395, 396, 406, 407, 417, 420, 443, 510
Rendulić, Lothar 26, 289, 290, 353, 372, 514, 515, 519
Ribbentrop, Joachim von 22, 24, 52, 145, 221, 237, 238, 346, 395, 397, 398, 402, 412, 501, 504, 505
Richthofen, Manfred Freiherr von 95, 96
Riga 151, 152
Rur 196
Rohland, Walther 203, 219, 220, 409, 410, 426, 428
Rokossovski, Konstantin 245, 250, 264, 423
Roma 49, 53, 510
Rombach 107
Rooks, Lowell W. 527
Roosevelt, Franklin D. 37, 220, 225, 349, 417, 435, 479, 539
Rotterdam 334, 534
Röchling, Hermann 131, 202
Röttiger, Hans 509
Ruckdeschel, Ludwig 24, 453, 481, 482
Ruhr 100, 102, 130, 189, 202-208, 219, 220, 315, 333, 359, 403, 404, 409, 410, 417, 418, 426-428, 440, 461, 534
Rundstedt, Gerd von 26, 63, 67, 90, 103, 116, 117, 195, 198, 199, 233, 234, 246, 359, 371, 373, 378, 426
Rügen 257

S
Saarbrücken 131, 196, 209, 420
Saarburg 111
Sachsenhausen 461, 464, 466
sadakat mitingleri 66
Saint-Vith 233
Salisch, Carl von 307
Salzgitter 467
sarhoş 114, 229, 260, 369, 521
Sauckel, Fritz 134
Saur, Karl Otto 83, 134, 200-203, 204, 209, 233, 412, 486, 492
savaş esirleri 73, 112, 162, 297, 336
Schellenberg, Walter 326, 385, 399, 400, 401
Schepmann, Wilhelm 138
Schirach, Baldur von 181, 446
Schirwindt 148
Schneidemühl 224, 309
Schörner, Ferdinand 6, 26, 91, 92, 94, 151, 227, 262, 289, 290, 310, 311, 313, 314, 356, 365, 372, 373, 424, 429, 432, 486-488, 494, 514-516, 520-522, 536, 548

Schulz, Friedrich 419, 429, 444, 451, 482, 499
Schulze-Fielitz, Günther 203, 409
Schwäbisch Gmünd 436, 458
Schweinfurt 410
Schweppenburg, Geyr von 63
Schwerin, Gerd Graf von 24, 108, 109, 342, 392, 456, 479, 480, 493, 500, 502, 503, 511, 512
Schwerin von Krosigk, Lutz Graf 342, 392, 479, 480, 493, 502, 503, 512
Seelow 424
Seichau 304
Seldte, Franz 502
Seyß-Inquart, Arthur 501, 506, 507
Sezar 71
Siegen 276
silah üretimi 60, 126, 128
Silezya 24, 149, 154, 159, 186, 243, 245, 249, 261-263, 269, 271, 273, 274, 279, 304, 332, 347, 356, 357, 370, 404, 499
Simon, Gustav 11, 110, 111, 112, 369
siyasi mahkûmlar 323
Smend, Günther 63, 64
Smith, Walter Bedell 75, 507, 518
Sobibór 304
Solingen 417, 442
Sonnenburg 323
Sovyetler Birliği 50, 148, 151, 152, 154, 157, 173, 184, 244, 260, 313, 319, 320, 398, 417, 440, 504, 523, 524, 528, 534, 540
soykırım 179, 183, 546
Spaatz, Carl 518
Speer, Albert 6, 24, 35, 42, 56-60, 72, 76, 77, 82-84, 95, 104, 109, 110, 124, 126-135, 144, 192, 194, 200-209, 215, 233, 239, 240, 247, 262, 341-343, 347, 349, 350, 392, 402-412, 426, 428, 434, 435, 437, 448, 449, 451, 472, 473, 477, 479, 486, 492, 503, 512, 513, 519, 526, 527, 549-553
Sprenger, Jakob 331, 332, 369
Stalin, Josef 152, 195, 225, 314, 349, 372, 396, 518, 519, 529, 533
Stalingrad 45, 57, 64, 86, 148, 149, 174, 296, 366, 547
Stauffenberg, Claus Schenk Graf von 15, 21, 63-66, 69-71, 73, 82, 84, 86, 94, 98, 248, 300, 379, 458, 487, 529, 538, 540, 541, 547, 548, 549
Steiner, Felix 476, 492
Stettin 353, 366, 372
Stockholm 397, 398
Strazburg 101, 196, 420
Strölin, Karl 456
Stuckart, Wilhelm 24, 77, 125, 160, 306, 307, 501, 527
Student, Kurt 358
Stumpff, Hans-Jürgen 518
Stuttgart 9, 15, 27, 35, 56, 59, 64, 67, 125, 134, 143, 179, 188, 213, 215, 263, 275, 319, 329, 333, 385, 392, 419, 428, 437, 443, 456, 458, 463, 495, 503, 539
Stutthof 266, 331, 332, 462
Sudetenland 262, 300, 357
Susloparov, Ivan 518

T

Tannenberg 250, 279
Tedder, Arthur W. 518
Theresienstadt 187, 325
Thiele, Gerhard 468
Thierack, Otto Georg 317
Tilsit 6, 250
Tippelskirch, Kurt von 477
Todt, Fritz 28, 58, 76, 136, 211, 266
Tolkemit 251
Torgau 422, 475
Treblinka 187, 304
Trier 103, 107, 109-112, 131, 359, 367, 369
Trotha, Thilo von 313, 314
TT (Todt Teşkilatı) 28, 76, 136, 160
Tuna 155, 247, 355, 420, 422, 423, 444, 445, 510

U
U-bot 98, 206, 512

Ü
Üçüncü Panzer Ordusu 25, 70, 167, 244, 251, 353, 399, 424, 488, 511

V
V1 51, 107, 362
V2 58, 121, 224, 362,
Varşova 149, 153, 155, 169, 211, 249, 251, 252, 253, 289, 334, 356, 510, 534
Venlo 131
Verdun 148
Versay Antlaşması 154, 225
Vietinghoff, Heinrich von 7, 26, 290, 376, 377, 401, 402, 507-509
Vilnius 148
Vistül 7, 25, 148, 149, 155, 169, 244, 249, 251, 253, 255, 257, 258, 264, 281, 289, 291, 299, 307, 310, 316, 331, 352, 353, 355, 356, 372, 380, 399, 420, 423, 424, 475, 477, 494, 504, 510, 511
Vistül Ordu Grubu 25, 291, 299, 307, 310, 316, 352, 353, 372, 380, 399, 424, 475, 477, 494, 504, 511
Viyana 7, 15, 90, 181, 302, 316, 355, 357, 420, 423, 444, 446, 510
Volksgrenadier 76, 109, 197, 222, 226, 229, 239, 316
Volkssturm 7, 138-142, 145, 164-167, 171, 173, 180, 204, 211, 213, 216, 217, 239, 244, 259, 293, 301, 306, 310, 359, 360, 363, 366-369, 385, 387, 390, 406, 419, 432, 437, 448, 453, 455, 458-460, 466-468, 470, 545
Vögler, Albert 194, 208
Völkischer Beobachter 28, 35, 132, 176, 268, 271, 484

W
Wächtler, Fritz 24, 445, 452, 453, 481
Wagner, Richard 35
Wahl, Karl 24, 348, 349, 392, 393, 437, 444, 480
Waldmünchen 453
Wannsee Konferansı 501
Warlimont, Walter 38, 92, 93, 195, 197, 198, 199, 241, 245
Wegener, Paul 501, 512, 516, 517
Weiglein, Karl 459, 460
Weimar 7, 89, 159, 336, 418, 464, 469
Weiß, Walter 353
Wenck, Walther 283, 285, 476, 477, 513
Wermelskirchen 442
Werwolf 393, 394, 395, 446, 450, 481, 483, 512, 529
Wesel 359, 360
Wiesbaden 90, 109, 181, 198, 235, 367, 396, 423, 428, 493
Wilck, Gerhard 117
Wilhelm Gustloff 264
Winter, August 293, 408, 509
Wismar 511
Witten 220
Wittenberg 426
Wolff, Karl 7, 26, 34, 240, 401, 402, 412, 507
Worms 7, 360, 379
Wöhler, Otto 357
Wriezen 424
Würzburg 31, 334, 337, 410, 435

Y
yabancı işçiler 135, 143, 162, 219, 296, 297, 320, 322, 543
yağma 168, 173, 254, 256, 301, 366, 421, 443, 464, 468
Yalta Konferansı 38, 349, 350
Yedinci Ordu 197, 244
Yirmi Birinci Ordu 477
Yukarı Ren Ordu Grubu 291, 298
Yunanistan 150, 184
Yüksek Faşist Konsey 45, 551

Z
Zeitzler, Kurt 63, 64, 85
Zellingen 459, 460
Ziegenberg 214
Zirkl, Joseph 481
zorunlu işçilik 124, 160, 161, 261, 544
Zossen 379, 425
Zürih 401

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI KİTAPLIĞI

Ölüm Meleği

LYUMDMİLA PAVLİÇENKO

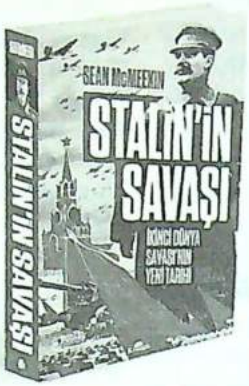

Stalin'in Savaşı

SEAN MCMEEKIN

Operasyon: Mussolini

SELÇUK UYGUR

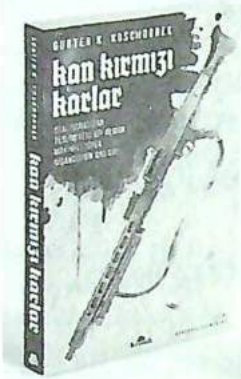

Kan Kırmızı Karlar

GUNTER K. KOSCHORREK

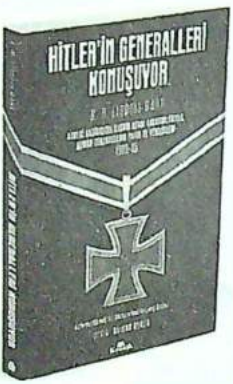

Hitler'in Generalleri Konuşuyor

B. H. LIDDELL HART

Kardeşler Takımı

STEPHEN E. AMBROSE

Vatan ve Führer İçin

ERWIN BARTMANN

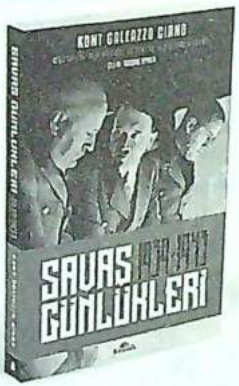

Savaş Günlükleri

KONT GALEAZZO GIANO

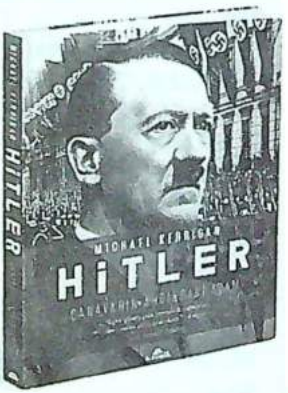

Hitler

MICHAEL KERRIGAN

"Nazi Almanyası'nın mücadeleyi topyekûn özyıkıma kadar niçin sürdürdüğünü açıklamaya yönelik şimdiye kadarki en iyi çaba."
ANTONY BEEVOR

"Bir özyıkım destanı... Berlin düşer, Naziler fareler gibi kaçar ve Hitler ile yakın çevresi intihar mermileri, zehir, tutuklama ve yargısız infaz cehenneminde mahvolurken *Çöküş* âdeta soluk soluğa okunuyor."
DAVID LASKIN

"Ustaca... Kershaw'ın bu sürükleyici ve zekice çalışmasının Nazi sisteminin o korkunç son safhasına ilişkin başucu eserlerinden biri olacağına şüphe yok."
FINANCIAL TIMES

Alman Silahlı Kuvvetleri, İkinci Dünya Savaşı'nın son safhasında her ay 350.000 kayıp veriyor, tarihte eşine az rastlanır bir kıyımdan geçiyordu. Sivil kayıplar da yine bir o kadar korkunçtu: Dresden gibi pek çok kentin haritadan silindiği o son aylardaki Müttefik hava bombardımanlarında, 400.000 sivil alevlerin ve molozların arasında can verdi; milyonlarcası ise evsiz kaldı. Yine yarım milyon kişi, Kızıl Ordu'nun Almanya'yı istila ettiği süreçte hayatını kaybetti.

Peki, modern tarihte savaşta yenilgiyle karşı karşıya kalan devletlerin yöneticileri, topyekûn yıkım ve işgal görmemek için genellikle bir noktada barış istemiş yahut Mussolini İtalyası örneğindeki gibi, postunu kurtarmak isteyen yönetici elitlerin veya ülke içindeki güç odaklarının tertiplediği bir iç kalkışmayla düşmanla müzakereye zemin hazırlamışken; Nazi rejimi yaşanan tüm facialara ve aldığı tüm darbelere rağmen devleti, orduyu ve halkı son ana kadar pençesi içinde tutup ülkeyi kendisiyle birlikte nasıl felakete sürükleyebildi? Mahşer gününü andıran o son aylarda Almanya'da Parti'nin, devletin, ordunun ve toplumun içinde neler oldu? Alman halkı Nazileri gerçekten son ana kadar destekledi mi, yoksa rejimin son kurbanları onlar mı oldu?

Adolf Hitler ve Nazi Almanyası üstüne yaptığı çalışmalarla Wolfson Tarih Ödülü, Bruno Kreisky Yılın Politik Kitabı Ödülü ve British Academy Kitap Ödülü gibi pek çok ödül kazanan İngiliz tarihçi Ian Kershaw, *"Çöküş"* ile işte bu soruları masaya yatırıyor. Stauffenberg'in 20 Temmuz'daki başarısız suikast girişimi sonrasında Almanya'da Parti, devlet, ordu ve toplum içinde vuku bulan dönüşüm süreciyle başladığı çalışmasını, Dönitz hükûmetinin 23 Mayıs'taki tasfiyesiyle sonlandıran Kershaw; Albert Speer, Heinrich Himmler, Martin Bormann ve Joseph Goebbels'in belirgin bir rol oynadıkları bu 10 aylık süreçte Almanya'da yaşananları ve kaybedildiği neredeyse herkes için açık olan bir savaşa Almanların topyekûn işgal ve yıkıma kadar neden ve nasıl devam edebildiklerini devlet arşivlerinden, asker ve sivil mektuplarına kadar uzanan muazzam bir kaynakça ve sürükleyici bir anlatımla okuyucuya sunuyor.

Kronik
₺75,00
KDV'den muaftır.
ISBN: 978-625-7631-55-6
kronikkitap.com kronikkitap
9 786257 631556